6
2 D
22

6
2 M D
22

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

6-2-D-22

APPIANI ALEXANDRINI DE CIVILIBUS ROMANORUM BELLIS HISTORIARŨ

APPIANI
ALEXANDRINI DE CIVI
libus Romanorum bellis hiſtoriarũ
libri quinq;. ueterum collatione codicum à
mendis accuratius quàm antehac unquã
repurgati, ſummaq; diligentia excu-
ſi. Quorum quidem lectio præ-
ter hiſtoriæ iucunditatem,
ad intelligenda quæ-
dam obſcuriora
paſſim Cice-
ronis in
operibus loca, pluri-
mum lucis alla-
tura eſt.

EIUSDEM AUTORIS

Liber { Illyrius & Celticus / Libycus & Syrius / Parthicus & Mithridaticus

Index uocum & rerum.

Bibliothecæ Colli Romani Soc Jesu

Ex libris hereditatis ... Marchi de Rossi

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

HIS SEQVENTIBVS HISTORIARVM LIBRIS BELLORVM CIVILIVM APPIANI ALEXANDRINI SINGVLIS SVMMATIM HAEC INSVNT.

Libro primo continentur.

Explicatio legis Agrariæ.
Gracchorum interitus.
Tribunitiæ poteſtatis immutatio.
Seditiones inter ſenatum, & equeſtrem ordinem.
Bellum ſociale.
Contentio inter Marium & Syllam.
Syllæ monarchia.
Quæq; poſt eius obitum à Sertorio eo anno in Hiberia, à Spartaco in Italia acta ſunt.

Libro ſecundo continentur.

Catilinæ coniuratio & mors.
Cæſaris probitas in Hiberia.
Seditiones eiuſdem in urbe.
Clodij obitus.
Origo odij inter Cæſarem & Pompeium.
Principium ciuilis belli.
Quæ à Cæſare in Hiberia cõtra Pompeij duces geſta ſunt.
Belli Pharſalici uictoria à Cæſare.
Quæ in Alexandria, Syria, Aphrica & Hiſpania peregit Cæſar.
Demum ipſius interitus, & tumultus in urbe referuntur.

Libro tertio continentur.

Diſceſſus conſpiratorum ex urbe.
Aduentus Octauij Cæſaris.
Contentiones eiuſdem cum Antonio.
Trebonij mors à Dolobella.
Quemadmodum Antonius hoſtis iudicatur.
Bellum Mutinenſe, & Antonij conflictus.

Hircij

Hircij & Panſæ interitus.
Conciliatio Antonij cum Lepido.
Conſulatus occupatio ab Octauio.
Poſtremo Decimi Bruti finis refertur.

Libro quarto continentur.

Triumuirum conſpiratio in ſenatum.
Tumultus, & clades urbis.
Proſcriptiones optimatum, & interitus.
Varij, & admirandi fortunæ caſus.
Quæ à partium fautoribus in Lybia geſta ſunt.
Dolabellæ mors.
Belli apparatus per Brutum, & Caſſium in Aſia.
Octauij demum, & Antonij in utroſq; uictoria.

Libro quinto continentur.

Nouus ſenatorum apparatus in Octauium, & Antonium.
Quæ ab Antonio in Aſia, à Cæſare in Italia in promerendis uictricibus copijs agitata ſunt.
Diſſenſio inter Octauium, & Lucium Antonium.
Peruſina fames.
Conciliatio iterum, & affinitas, orbiſq; partitio inter Octauium, & Antonium.
Conciliatio item cum Sexto Pompeio ab utriſq;.
Diſſenſio iterũ, & nauale bellum inter Sextum, & Octauiũ.
Sexti fuga, & mors ſubinde deſcribitur.

Libro Illyrio hæc inſunt.

Illyriorum ſitus, & eorundem origo populorũ peruetuſta.
Quæ ab Octauio in Illyrios, quæue ab alijs prius geſta referuntur.

Libro Celtico continetur

Breuis explicatio Celtici belli uſq; in finem.

VOCVM RERVMQVE NON VVLGARIVM HIS IN ciuilium bellorum libris contentarum INDEX.

A

Abala portus 411
Abydum 305
Acarnani 131
Achaia 331
Acherræ 31
Achillas Pomp. interſector à Cæſ. ſupplicio affectus 144.140
Achilles 197
Acilius Craſſus 251.279
Actium 281
Acuinus 164
Adriacum 305
Adrumetum urbs 30.147
Aeacus 186
Aegyptus 140.117.342
Aegina 346
Aemilius 272
Aemiliana ſeditio 78
Aemilius Lepidus 111
Aeneas 281
Aenobarbus Cæſaris triremes aggreſſus 358.376.382.425
Aeolij 143
Aetna mons 414
Aetoli 131
Affranius 112.127.135.149.185
Agricolæ à Graccho in urbem conuocatæ 12
Agoniſtes 338
Agrippa 361.373.377.405.286
Agrippæ uictoria 416
Aiax Telamonius 138
Alba 219.360
Albanus mons 47
Albinouanus 62
Albinus in pugna cecidit 62.241 160.241
Alexandri filij Alexandri regis Aegyptiorum mors 70
Alexander Rhodiorum dux 296. 299
Alexandria 143
Alexander magnus Cæſari collatus 186
Allobrogũ legati Romã uenere 86
Aloris fluuius 122
Amatius interfectus ab Antonio 189.190.199.212
Amiſum urbs 145
Aminta 318.389.425.429
Amphipolis 319.321
Ancona urbs 356
Anchiſes 186
Andrus 346
Annalis prætoris interitus 266
Annona 165
Antiochus 297
Antiochus Euſebius 348
Antiſtius 427
Antium 47
Anticato Cæſaris 151.
Antius 280
Antonius ſenatu excedere iuſſus 106.123.135
Antonij fuga ad Cæſarem eodem
Antonium Cæſar Italiæ & exercitibus præfecit 111
Antonius circa Illyrium uictus 114
Antonius equitũ pfectus 145.155
Antonius nudus unctuſq́ue ſaltauit 157
Antonij mandatum 168
Antonius omnis tumultus & ſeditionum cauſa 170
Antonius fallax 171
Antonius confutatus 177
Antonij & Lepidi filij Bruto & Caſſio obſides miſſi 179

Antoni-

Antonius inſtar Lymphatici ueſtes concidit 181
Antonius orandi morem ſecutus Franciſcanorum 182
Antonius Cæſaris ob funus ſenatui ſuſpectus 189
Antonius cunctis odio habitus 190.206
Antonij & Octauij cõtentiões 198
Antonij genus ex Hercule 199
Antonius Octauio inſolenter reſpõdit beneficiaq; obiecit 200.201
Antonij & Octauij reconciliatio 207
Antonius ſenatum accuſat 210
Antonius propria detexit ſcelera 211.260
Antonius tumultum cõcitauit 214
Antonius à militibus irriſus 217
Antonij rñſio ad ſenat. & Cic. 231
Antonius à ſenatu hoſtis iudicatus 231.223.233.291
Antonij milites uicerunt 235
Antonius ab Hircio, pfligatus 236
Antonius denuo in pugnam proceſſit 236.242.305
Antonij aſtus in re militari 323
Antonij & Cæſ. Claſſis uicta 326
Antonius in Brutum denuo copias mouit 330
Antonij & Cæſaris adhortationes ad milites 333
Antonij diligentia in prælio 335
Antonius Bruti cadauer flãmis adoleuit, reliquias Seruiliæ matri miſit 339
Antonius in Aſiam profectus 342
Antonius Caſſij Brutiq; ſuperſtites Epheſi in templo Iouis ſupplices uenia donauit 344
Antonij amor in Cleopatram 347 349
Antonius Græcorũ gymnaſia, conuerſationesq; philologorum uiſitauit 349
Antonianum 357
Antonius procliuis ad beneuolentiam 383
Antonius reges inſtituit 389
Antonius Athenis hyemauit 390
Antonius trecentis nauibus Tarantum peruenit 400
Antonius Medos Parthosq; oppugnauit 423
Antonij laus 425
Antonius occiſo Sext. Pompeio Armeniam aggreſſus 430
Apenninus mons 80
Appia uia 47
Appius 287.403
Appius Claudius ſocer Tib. Gracchi 12.15
App. Claudius Trib. mil. 47
Appion 282
Appollodorus 186
Apollonia 121.123.194
Apollophanes 395.407
Aponius 271
Aptatores 259
Apuleius 231.280.283.301
Apuleius Saturninus 22
Apuleij interitus 25
Apuleius Tribunus 251
Apulia 85.316
Aquæ ueneno infectæ 113
Aquila Romanis præcipuũ in bello ſignum 125
Aquileia 253
Aquitani Celtæ 400
Arabio rex 289.306
Arabes 131
Aradij 293.347
Ardea 118
Archelaus Rhodiorum legatus ad Caſſium 296
Archigetes 410
Arianus 281
Ariarathes rex Cappado. 132.346
Ariminum à Cinna captum 47.59 107.2.8.257

Ariobarzanes 71
Ariobarzanis interitus 294
Armenij 132
Armenia minor 117
Arioli Ro. p̃dixere diſſenſionẽ 83
Arrigium 64
Ariſtonicus 14
Aritium 217
Aritia 47
Arpalus Cyri magni p̃fectus 304
Arpeſſus fluuius 318
Arſinoe 347
Artapus rex 132
Artemidorus 161
Artemiſium 414
Aruntius 268.283
Aruſpex Cæſaris mortem prædi-
xit 162
Aſcalum urbs 28.29.33.34
Aſellij prætoris mors 38
Aſernia 30.36
Aſia 145.184
Aſiatici belli difficultas 258
Aſinius conſul 272
Aſinius Pollio orator 219.239.242
253.306.355.361.111.139.
Aſprina tribunus 193
Aterius 273
Ateius 362
Athenienſes 131.346
Attalus 344
Attilius popularis 19.20
Attilij Erani mors 49
Attilius Varus à Curione ſupera-
tus 114
Attilius Cimber 159
Attilius infelix 274
Augur Pompeius 130
Augurium ab euentu malum 410
Auguſtus ex Cæſaris ſtirpe prius
Octauius dictus 6
Auguſti acta eodem
A. Albinus 116
A. Cecinna 379
A. Gabinius conſul 92
Aurelia Oreſtilla 84
Auſonia 377
Auentinus mons 20

B

Babylon 187
Baiæ 385
Balearicum mare 308
Balbinus 286
Barbula eodem
Barbatius Antonij quæſtor 360
Baſillus 159
Bellum Seruile 9
Belli Socialis initium 26
Bellorum ciuilium deſcriptio ex
ord. 57
Bellum Sertorianum 74
Bellũ inter Pomp. & Perpennã 79
Bellum Spartacum 79
Bellum inter Cæſarem & ſenatum
ortum 106
Bellum primũ Cæſ. in Libya 148
Bellum ſecundum Cæſaris in Li-
bya 148
Bellum Hibericum 152
Bellum in Brutum 261
Bellum inter Sextium & Cornifi-
cium 290
Bella præcipua nonnullis in regio-
nibus 288
Bellum nauale 299
Bellum inter Lucium & Cæſ. 360
Belli apparatus Bruti & Caſſij in
Aſia 309
Bellũ nauale Sexti & Octauij 393
Belli nouum genus 413
Beneuentum 257
Bibulus 279.348.423
Bithynicus prætor 307
Bithynia Bithynij 194.131
Blauus 268
Bocchus rex Mauruſiorũ 289.358
148
Bononia 235.238
Bœotia Bœotij 117.131
Bos uocem edidit humanã 257

Boſpho-

Boſphorus 145
Bouil'æ 97
Brachmanæ 188
Bragada fluuius 114
Britannicum pelagus 105
Britanni 184
Brunduſium 54.109.115.119.195
Brutij 354
Brutus prætor 59.135.189.192.213
Brutus filius exiſtimatus Cæſaris 158.166
Brutus & Caſſius è Capitolio uocati deſcendentes ingenti plauſu excepti 179
Brutus & Caſſ. à ſenatu dilecti 193
Brutum & Caſſ. reuocandos mercenarij clamarunt 203
Bruti & Caſſij motus primi 203
Brutus à ſuis relictus 253
Brutus contra Lycios 295
Brutus Xanthijs bellum intulit 302
Brutus Patareas obtinet 305
Brutus Smyrnæos ſubegit 305
Brutus Caſſium occiſum lamentatus 326
Bruti ſalubre conſilium ad exercitum 328
Brutus ab Antonianis hoſtibus cōuitijs ad pugnam laceſſitus 331
Bruti natura 331
Brutus ſuis à militibus inuitus ad pugnam coactus 332
Bruti adhortatio ad milites in acie conſtitutos 333
Bruti exercitus uincitur 335
Bruti laus 336
Brutus Iouem alloquitur 336
Bruti interitus 337
Bruti milites ad Antonium & Cæſ. conceſſere 339
Buani 36
Bucolianus 159

C

Caduceatores 237
Cæcilius Metellus 37.47.54
Cæcilius 159
Cæcilius Baſſus 291.240
Cædes immenſæ 385
Cæſar pacis cōditiones protulit 5
Cæſar principatum occupauit 5
Cæſarem populus amauit 5
Cæſar ſecundus poſt Syllam Dictator perpetuus 5.115
Cæſaris mores, eloquentia & ambitio 84
Cæſar Catilinæ cōiurationis particeps exiſtimatus 87
Cæſar Hiberiæ prætor electus 88
Cæſar pecuniam ex Hiberia ingentem Romam miſit 89
Cæſar ſeditionum cauſa in urbe 89
Cæſar ad Comitia deſcendit 89
Cæſar populi fauorem habuit 90
Cæſaris concio in roſtris 90
Cæſar Catoni mortem comminatus 91
Cæſar ſenatum iurare depoſcit 91
Cæſar ſolo populo confiſus 92
Cæſar Galliæ prætor in quinquennium factus 92
Cæſaris liberalitas et ſpectacula 92
Cæſar Pompeio filiam connubio iunxit 92
Cæſar magnis honoribus affectus 94.155
Cæſari Galliæ Imperium in aliud quinquenniū prorogatum 95
Cæſaris prudens ſimulatio 100
Cæſar Ariminum uenit 107
Cæſaris epiſtola ad ſenatum 105
Cæſaris exercitus hoſtilis à ſenatu iudicatus 106
Cæſar Rubiconem traiecit 107
Cæſaris aduentus cunctis Romæ terrorem incuſſit 108
Cæſaris clementia in Lucium Domitium 109
Cæſar ærarium ſpoliauit 111
Cæſar Romam ingreſſus quid egerit 111

Cæſar contra Petreium & Affranium Pompei prætores in Hiberiam profectus 112
Cæſaris milites cæſi 112
Cæſar, Petreius & Affranius in colloquium uenere 112
Cæſar hoſtes illæſos dimiſit 113
Cæſar Decembri menſe iterum Romam egreſſus 116
Cæſaris copiæ cõtra Pomp. 117. 131
Cæſaris oratio militaris 119
Cæſaris temeritas & fortuna 122
Cæſariani in fugam uerſi 125
Cæſar in Theſſaliam uenit 127
Cæſ. caſtra ad Pharſalũ poſuit 127
Cæſar Martem inuocauit Venerique uictrici templum fouit 129
Cæſaris adhortatio ad ſuos 134
Cæſar acies inſtruit 134
Cæſaris duces Sylla, Antonius & Brutus 135
Cæſ. Venerẽ uictricẽ inuocauit 135
Cæſaris uictoria bello Pharſa. 138
Cæſar in Pompeij tabernaculo cõſedit 138
Cæſar in Pharnacem mouit 144
Cæſar Romam redijt 146. 154
Cæſar mirus uerborum artifex 147
Cæſaris pugnæ cum rege Alexandrino 144
Cæſaris ueſtẽ Alexandrini trophæi in modum erexere 144
Cæſar in mare deſilijt 144
Cæſar ſuperatur 147
Cæſaris triumphi 151
Cæſar Pompeij imaginem deferri oſtendique uetuit 151
Cæſar ſpectacula edidit 152
Cæſar Veneri templum erexit 152
Cæſar contra Pompeium in Hiberiam 152. 154
Cæſar Pater patriæ appellatus 155
Cæſar corporis cuſtodiã amouit 155
Cæſar ſenatui & P. C. non aſſurrexit 155
Cæſar exules oẽs reuocauit 156
Cæſar aſſidua cuſtodia nil infelicius exiſtimauit 157
Cæſar diadema reiecit 157
Cæſ. epilepſia ſæpe correptus 157
Cæſar expeditionẽ in Parthos Getasque meditatus 157
Cæſari qui primũ inſurrexere 158
Cęſar mortis immeditatum genus cunctis prætulit 160
Cæſar pridie quã occiſus Lepidum Brutum, Albinumque cænæ adhibuit 160
Cæſar in ſenatum delatus 161
Cæſari cædes Vate, & prodigijs denuntiata 162
Cæſaris cædes 163
Cæſar circa Pompeij ſtatuam cecidit 163
Cæſaris pecuniæ in Antonij domũ delatæ 168
Cæſaris corpus in roſtris collocatum 180
Cæſar in deos relatus ab Antonio 181
Cæſaris imago cærea 182
Cæſaris ara 183
Cæſaris ad Alexandrum comparatio 184
Cæſaris aurum ad belli uſum 200
Cæſaris ſubſtantia uenui expoſita 202
Cæſarianorum cõiuratio 253
Cæſaris laudes 260
Cæſetius 156. 176
Chaldęi Alexãdrũ admonuere 187
C. Antonius Marci Antonij frater 197. 241
C. Antonius in Illyrios à Cæſ. miſſus 111
C. Antonij interitus 241
C. Antipeſtus 62
C. Bebius pretor inſtitutus 34
C. Caluiſius 124
C. Caſca 159
C. Caſſius 158. 166
C. Catulus 72

C. Cornelius tribunus plebis 25
C. Coſconius 36
C. Gracchus Tib. Gracchi frat. 117
C. Gracchi interitus 21
C. Gracchi iunioris ſeditio 15
Caij interitus 49
Caius 372
C. Iudacilius 30. 31. 33
Caij Iudacilij interitus 34
C. Manlius 85
C. Marius 22. 24. 30. 33
C. Marius iunior 45
C. Nemiſtorij interitus 49
C. Norbanus conſul 55
C. Papius 30
C. Perpenna 30
C. Pontilius 30
C. Saphinius cenſor 25
Calagyrum 77
Calenus 123. 285. 344. 357
Calenum 284
Calidius Marcellus 101
Calidius. Vincite qui Cæſarem dominum uultis 104
Callia libertus 400
Calphurnia Cæſaris uxor 9. 160
Caluiſius 392. 393
Calybes 43
Camillus 118. 254
Campania 215
Cannas Coſconius ſuſcepit 36
Canuſium 31. 36. 57. 378
Canutius 372
Cappadoces 117
Cappadocia 346
Capineus Gutta 61
Capio 270
Capitolium 166. 357
Capitolij incendium 56. 58
Capua 57. 104. 109. 215. 257
Carbo 46. 51. 55
Carbo in Libyam fugit 62
Carbonis interitus 66
Carcinus 411
Cardia 309
Carnutius trib. Antonio aduerſus 215. 216
Carrina 58. 306. 358. 411
Carſuleius 233. 234
Carthago ouium ſtabulis à Scipione deſtinata 19
Cartheæ 154
Caſſius 175. 179. 190. 240. 288. 293
Caſſius ſenatu excedere iuſſus 106
Caſſij fuga ad Cæſarem 106. 140
Caſſius ad Cæſarem defecit 143
Caſſius in Rhodo enutritus & græcis literis eruditus 295
Caſſius ad Rhodios profectus 295
Caſſius Rhodum cepit 300
Caſſij & Bruti Caſtra 320
Caſſij opera in Antonium 323
Caſſius ab Antonio uictus 324
Caſſij interitus 325
Caſſius natura auſterus 331
Caſſij Brutiq; laus 338
Caſſius Parmenſis 342. 427
Caſſij & Bruti reliquiæ ad bellũ ſe firmarunt 343
Caſus fortunæ uarij 268. 269
Caſtabuli 31
Caſtoris & Pollucis templum 20. 25. 216
Caſtori & Polluci ſacra celebrata 38
Cataractæ 394
Catilinæ coniuratio 84. 85
Catilina filium occidit adoleſcentem 84
Catilina in Ciceronẽ inuectus 85
Catilina pecuniã à mulieribus corraſit, quæ maritos occiſum iri ſperabant 85
Catilina Ciceronem iuſſit interficere 86
Catilina ab Antonio uictus 88
Cato Cæſari aduerſatus 89
Cato in Cæſ. inuectus 91. 142 147
Cato è tribunali elatus 19
Cato Rempub. nuptiarum lenoci-

nio corrumpi dixit 92
Catonis aſtutia 98
Catonis cõſtantia, integritas 149
Catonis mors 150
Cato filius Catonis Vticenſis 340
Cato Ciceronis liber 15
Ceditius 295. 308. 318
Celatia 215
Celtæ 105. 189. 117. 131. 205. 276
Cenſor, trib. prætor unà occiſi 25
Cenſorinus 149
Cenſores rerum emptarum à Cæſ. inſtituti 116
Cephalenia 357
Ceraunij montes 120
Cerua Sertorij 76
Ceſtius 271
Ceſtius Macedonicus 372
Cethegus 55. 85
Ceus 346
Cicero cõſul Catilinæ loco electus 85. 222. 226
Cicero Vrbem præſidijs muniuit 85. 87
Cicero ſententiam de coniuratis in ſenatu exquirit 87
Cicero Pater patriæ à Catone dict⁹ 88
Ciceroni à Cæſare inſidiæ ſtructæ 93
Cicero à Clodio in Iuditium uocatus 93
Ciceronis fletus & deprecatio ad quosq; obuios 93
Ciceronis exilium 93
Cicero à Senatu regibus, ciuitatib⁹ &c. commendatus 93
Ciceronis domus à Clodio euerſa 94
Ciceroni domus ære publico reparata 94
Cicero ob Pompeium eiectus & ab eodem reſtitutus 94
Cicero reuocatus ab exilio omniũ lætitia Romam ingreſſus 94
Ciceronis conſilium 108
Ciceronis laudatio de obliuiõe diſcordiarum 179
Cicero Antonium cõmendauit 191
Cicero cõfutatur 227. 249
Cicero abſentibus conss. cũcta ad ambitionem geſſit 233
Ciceronis fuga ex Vrbe 233. 251
Cicero p̃ Octauij amicos ad Octauium tute acceſſit 250
Cicero damnatus 258
Cicero, filius, frater, amici & neceſſarij proſcriptione damnati 266
Ciceronis interitus 267
Ciceronis caput manusq; in foro ſuſpenſa 267
Ciceronis caput Antonius in menſa habuit 268
Ciceronis filius ad Brutum in Græciam profectus 268
Ciceronis filius Pontifex, conſul & Syriæ prætor 287
Cilicia 131. 346
Cilicij 292
Cilices 117
Cillus 272
Cimbri Galatiam occupant 22
Cinna 44. 45. 48. 51
Cinna prætor Cæſarem tyrãnum proclamauit 165
Cinnæ interitus 53
Cinna Cæſaris à militibus lapidibus impetitus 168, 175
Cinna qui Helius dicebatur à plebe occiſus 183
Cirene 76. 194
Cirta urbs 98
Ciuilium bellorum finis 422
Cyprus Cyprij 98. 131
Clades in Philippis & Ionio eodẽ die 327
Cleopatra 7. 132. 279. 293. 301. 140. 241
Cleopatra ad Antonium in Aſiam profecta 342
Clodius Bithynicus 372

Clodius.

Clodius Pulcher 92. 93
Cluſium 60
Cn. Granius 42
Cn. Octauius conſul 44
Cn. Octauij interitus 49
Cn. Pompeius magni Pomp. pater 30. 33. 35. 44
Cn. Pompei fuga 33
Cn. Pōpeius fulgure extinctus 47
Coccineus mons 410
Codicilli imperij 168
Codropolis 382
Cohors prætoria Octauij conciſa 235. 236
Collina porta 46. 63
Comageni 117
Concordiæ templum 21
Confiſcatio bonorum 170
Conſpiratores in Cęſarem 86. 159
Conſpiratores Vrbem egreſſi 189
Conſpirationis in Cæſarem cauſa & principium 159
Conſpiratorum pleriq; & Antonium interficiendū cenſebant 160
Conſpiratorum timor, adhortationes ad populum, legatio ad Antonium et Lepidum 161. 166. 167
Conſpiratio in Rempub. 256
Coniurati Vrbem. 12. in locis incēdere, et optimos quoſq; occidere ſtatuerant. 86
Coniurati à Cicerone cuſtodiæ dati 87
Coniuratorum ſerui prætorum domos inuaſerunt 87
Coniurati ſupplicio affecti 88
Conſentia 377
Conſules tres eodem tempore 48
Conſules deſignati Craſſus et Pompeius 95
Conſulatuum partitio 388
Contentio Lucij Antonij cū Octauio 350
Contentiones ſenatus & populi de legum latione 3
Contentiones ueterum & nouorū ciuium 39
Corcyrei 110
Corcyra 132. 139
Corduba à Cæſare capta 154. 153
Corfinium 109
Cornelius Cato interfectus 35
Cornelius Cotta 17. 28
Cornelia Gracchi mater 16
Cornelius Iſauricus 71
Cornelius Lentulus 85. 86
Cornelij oppidum 72
Cornelia Pomp. uxor 139
Cornelius Scipio Italorū fautor 15
Cornelius Sylla Dictator ꝑpetuus 4. 7. 30. 33. 35. 39
Cornificius 245. 277. 288. 392 396. 410
Cornificij interitus 290
Corona florida 238
Corona ciuica 155
Cornutus à ſeruis tutatus 50
Cornutus ſeipſum interemit 250
Coruinus 247
Corui machinæ 408
Cos inſula 70
Coſſyria inſula 402
Craſini turmæ ductoris iterit⁹ 139
Craſſus 47. 95
Cretes 76
Creta 194
Cretenſes funditores 131
Criſſus gladiator 80
Criſpus Minutius 240
Criſpus Salluſtius 151
Critonius ædilis 206
Crudelitas in proſcriptos 262. 263. 264
Cumæ urbs 34. 72
Curio tribunus 101. 103. 104. 105
Curionis fuga ad Cæſarem 106
Curio Catonis loco Siciliæ imperauit 111
Curio in Varum & Iubam regem mouit 113

Curio imperator dici uoluit 113
Curionis Victoria apud Vticã 114
Curionis interitus, caput ad Iubam delatum 115
Curiæ 252
Curius 425
Cyzicum 426

D

Damaſippus 62
Dardani 389
Darius 389
Dæmon Bruti 339
Dæmonum ſignificationes 56
Decenuiri diſtributiõis creati 246
Decennuiri punitionis 243
Decima ſolſtitialis 402
Decimatio 81
Decimus Brutus Galliæ pretor 116. 158. 159. 205. 189. 192
Decimus Brutus inter ſecundos hę redes à Cæſare ſcriptus 180. 182
Decimus Brutus Mutinæ obſeſſus 221
Decimi Bruti fames Peruſiæ 232. 236. 241
Decimus obſidione liberatus 237. 238
Decimi fuga 253
Decimi copiæ ad Octauium 253
Decimus à latronibus captus ad Camillum inde ad Antonium ductus 254
Decimi cædes eodem
Decius Antonij quidam ex primoribus 242
Decius 272
Decretum 186. 208. 301
Decreti publicatio de morte Cæſaris 174
Decuplatores 96
Decuplario 99
Deiotarus Galatarũ tetrarcha 132
Delos 28
Demetrius 296
Democratia 68. 156. 171
Demochares 394. 396. 407
Demoſthenes 93
Dianæ templum 20
Dicæarchia 373. 386. 391
Dies infamis 53
Diomedes 97. 99
Dionyſius collis 320
Diſſenſio Cæſaris & Lepidi 417
Diuinationes 228
Diuitum malitia 7
Dinaſtes 4
Dyrrhachus Neptuno genitus 109
Dyrrhachium 109. 121
Dolabella claſſis præfectus 112. 171. 164. 202. 247
Dolabella Syriæ præfectus contra Parthos belli p̃tor deſignat⁹ 193
Dolabella hoſtis iudicatus 232. 291. 263
Dolabella obſeſſus à Caſſio 241. 288
Dolabellæ interitus 294
Dolopes 131
Domitius Caluinus 326. 327
Domitius Aenobarbus Pomp. aduerſatus 95
Domitius Aenobarbus Neronis auus 308. 328
Domitius Cæſaris p̃tor 135. 144
Domitij ſeruus occiſus 95
Domitius 377
Dorici 298

E

Edictum ſenatus ob Aſellij mortẽ 38. 274
Emotilus 36
Enaria inſula 385
Enipheus fluuius 134
Enomaus gladiator 80
Epheſus 204. 344
Epheſtion 186
Epidamnus rex 109. 110
Epidamnus ciuitas 109. 320. 389
Epiparius 346
Epirus 109. 389

Eridas

Eridanus 58.75
Erius Aſinius 30
Erythia 110
Eſquilium forum 40
Euphrates fluuius 132.187
Europa 184
Euxinus pontus 119
Eſinus fluuius 58

F

Faberius Cæſaris ſcriba 192
Fabius Sanga 86
Fagio 358
Falernus mons 33
Fames Cæſ. in exercitu maxia 125
Fanius 300.307
Fannius 427
Faonius 108.164
Falx inſtrumentum bellicum 415.
Fauentia 61
Ferentani 29
Feſulæ 85
Fidei templum 14
Firmum 33
Furnius 360
Flameas claſſis præfectus 115
Flaminius 208
Flauius Fimbria 62
Flauius 372
Fœnus. fœneratores 9.37
Fœdus inter Cæſ. Ant. & Sext. Pō-
pelum 387
Fonteius legatus occiſus 29
Forum Celtarum 236
Fortunæ uices & caſus 246. uſq;
270
Fratriæ 252
Fulcinium 363
Fuluius Flaccus 15.17.26
Fuluij Flacci interitus 21
Fuluia Catilinæ coniurationem de-
texit 85
Fuluius 270
Fuluia Antonij uxor 273.275.350
Fuluiæ mors 379
Furnius 367.389.425.428
Fuſius Calenus 373

G

Gabinius 99.123 347.348
Gabij 356
Galatæ 22.31
Galata qdā à Mauruſio occiſus 55
Galatarum ſtrages 35
Galatarū defectio ad Metellum 62
Gallia orientalis, Alpina 117.343
Gallicanum 356
Ganga Gangitis fluuius 321
Gargarus mons 80
Germani milites uinolenti 127
Getæ, Geta 204.208
Gladiatores 163
Glanis fluuius 60
Glaucia 22
Gnatij pater & filius confoſſi 268
Gnidus 161.296
Gomphi urbs in qua res memora-
tu digna &c. 127
Gracchani interfecti 14
Græci 184

H

Hadrianus 29
Hanno 184
Harpagæ 414
Hebræi 131
Helenus prætor Cæſaris 383
Helleſpontus Helleſpontij 143.131
Henus 309.317
Heraclidæ 318
Hercules, Herculeæ colūnę 110.186
Hermus fluuius 318
Herodes 389
Hetruria 257
Hiberia 261
Hiera 407
Hircius & Panſa conſs. creati 221.
232
Hircius & Cæſar Oct. Mutinam ca-
ſtra mouerunt 233
Hircij interitus 237.235.282.307
Hipponium, Hipponenſes 257
308.399

Hirpini 29.36
Hiſtoriæ belli ciuilis diuiſio 7
Hyria urbs 378
Hoſtilius 420
Hortenſia 275
Hortēſius claſſis pręfectus 112.150

I

Ianiculus collis 47.249
Iappyges 29
Icelius 272
Icus 346
Idumæi 389
Iempſal 54
Igni & aqua interdicere inhumanum 24
Ilerda 112
Ilium 97
Imperij termini conſtituti 382
Inandes pop. 303
Indi 187
Infans locutus recens natus 257
Interrex 67
Iones 131
Ionium mare 109.111.184
Ionius Dyrrhachi filius 110
Ionium 34.35.327
Ionia, Ionij 117.143
Iouis templum in Capitolio 166
Ioue tonante lege Ro. nil fas ſtatuere 23
Ipſeus 99
Ira charitatem uincit 16
Iſthmus 293.377
Italiæ populi Ro. bellū intulere 29
Itali laborū patiētes, belicoſiſſ. 7.8
Itali à Ro. defecere 28
Iubæ regis crudelitas 115.148.288
Iubæ mors 151
Iugurtha 52
Iuliæ Cæſaris filiæ mors 96
Iuliorum genus, familia 129.382
Iulia Antonij mater 374
Iunius Brutus 42
Iunius 282
Iuſiurandum legi præſtitum 8
Ius trium liberorum 90

L

Labienus 147.271.383.423
Labieni interitus 154
Labeo 340
Labinius fluuius 256
Lacedæmon ciuitas 328
Laciniæ arces 423
Laodicia Laodicēſes 241.288.293
Laodiciæ expugnatio à Caſſio 293. 294
Laodicenſium primores ſupplicio affecti 294.346
Lapſacum proditione captū 426
Largus 273
Larinenſes 37
Lariſſam Pomp. perfugit 138
Larius flu. 29
Laronius 412
Laterenſis 244
Latij 100
Lauinius 126.142
Lauinium 47.97
Laurus urbs 75
Lælius p̄fectus Cornificij 288.289
Legati Romanorum ad Syllam 40
Leges Cæſaris 92
Leges in tyrannos 201
Legio quarta 219.251
Legio decima 244
Legio decimatertia 396
Legio Martia ab audatia 326
Legio prima 412
Legis agrariæ origo & explicatio 7.9
Lentulus & Cethegus ad interficiendum Ciceronem miſſi 86
Lentulus conſul 106
Lentulus 135.279.280
Lentulus Spinter 164
Lepidus Aemilius 64.72
Lepidi mors 74
Lepidus 155.172.179.219.237. 242.244.382.406
Lepidi & Octauij diſſenſio 417

Lepi-

Lepidus à ſuis proditus 245.260
Lepidus de Hiberis triumphare ſtatuit 274
Lepidus triunuir olim 287
Lepidus ingloriam egit uitam 419
Lepidus à ſuis deſertus 418
Leucopetra 409
Leucophriena Diana 347
Lex Tribunitia à Cracho plata 9.8
Lex de agris ædita 12
Lex de fœnere 37
Lex Sulpitij ſeditioſa 39
Lex tenuiorum 90
Lex Pompeij 99
Lex prædatoria 178
Lex immunitatis 185
Lex ne cui ante 20. annum prouinciæ adminiſtratio &c. 190
Lex militaris 224
Lex furti 225
Lex Curiatia 252
Libanubium 357
Libo 240.385.427
Liburnia Liburnij 53.110
Liburnici Liburnica 406.411
Libya 115.139.288
Libyci, Libycus uentus 412.403
Lydia 133
Licinius Craſſus 30
Licinij Craſſi uictoria de Spartaco 81
Licinius Craſſ. in Galliã miſſus 111
Lyciorum deditio Bruto 305.292.346
Ligarius, Ligarij fratres 269.268
Liguria 54
Lilybæum 147.402
Lyris fluuius 31
Liternum opp. 29
Liuius Druſus trib. pleb. 19.26.27
Liuij Druſij interitus 28
Lyſimachia 309
Loca theſauri ſacrarum pecuniarum 357
Loryma 300
Lucania 316
Lucani 29.36.37
Lucanus 63
L. Acilius 30
L. Aemilius 372
L. Antonius patruus Antonij proſcriptus 262
L. Antonij & Octauij cõtentio 350
L. Antonij ſeditio 353
Lucilius 335.336
Lucius 245.272
Lucius, Aſinij ſocer 272
Lucius, Antonij auunculus 278
Lucius imperator dictus 360
Lucius fame oppreſſus 363
Lucij adhortatio ad mil. 364.366
Lucianorum deſperatio 365
Lucij legatio ad Cæſ. 366
Lucij & Cæſaris congreſſus 368
Lucij oratio ad Cæſ. 368
Lucius Cæſ. laudat modeſtiã 370
Lucius à Cæſare laudatus eodem
Lucij excuſatio 369.375
L. Bibulus Cæſari aduerſus 90 319.340
L. Bibuli faſces & inſignia lacerata 91
L. Bibuli audatia eodem
L. Caſſius prioris Caſſij nepos 22 340. 346. 22
L. Cluentij uictoria 35
L. Cocceius 379
L. Domitius 106. 139
L. Domitius captiu9 ad Cæſ. 109.111
L. Domitij interitus 59. 139
L. Figulus 292
L. Iulij mors 49
L. Lucullus 89
L. Manius 350
L. Libo ſocer Pompeij 374
L. Merula flamen Dialis 45. 48
L. Piſo 92. 174. 179. 222. 225
L. Scipio Conſul 55
L. Scipio Pompeij ſocer 30. 57. 100. 128. 141

L. Scipionis interitus 151
L. Sextius 86
L. Varus 301
Lucretius Offella 59. 120. 283
Luctacij Catuli mors 51
Lucullus 62
Lunæ et Cereris ædes cælo tactę 53
Lupium urbs 195
Luſitania, Luſitani 75. 309
M
Macedonia 54. 117. 203
Magi perſarum 188
Malini 29
Manius Acilius 17
Manij audatia 335. 359
Manij interitus 383
Manaſſes rex 289
Manaſſes claſſis Rhodiorum dux 296. 299
Marcellus Antonij primogenitus 30. 63. 382. 388
Marcellus Conſul 106
Marcus 181. 286
M. Antonius 24
M. Antonij interitus 50
M. Bebij interitus 49
M. Brutus Capio 158
M. Brutus 190. 255
M. Bubius 117
M. Cæcilius trib. 97
M. Gallius 252
M. Lamponius 30
M. Lectorius 42
M. Lepidus 116
M. Octauius 11. 12
M. Spurius 159
M. Syllius 68
Marius Ignatius 30. 32
Marij & Syllæ contentiones 38
Marius Minturnas confugit 42
Marius Galatam carnificē in carcere terruit 42
Marius ad Calybes delatus 43
Marius ſexies conſul 42
Marium Minturnēſes carcere emiſerunt 43
Marius iunior 42
Marij ſæuitia 48. 264
Marianorum crudelitas 49. 50
Marius & Cinna conss. 51
Marij mors 51. 108
Marius Marij affinis conſul 58
Marij Iunioris crudele conſiliū 59
Marij Iunioris mors 64
Marius Fictus 227
Marius hoſtes tormētis affecit 255
Maronia 309
Maruceni 29. 36
Maryllus 156. 176
Marſi contra Romanos 29. 33
Marſi à Sylla Caioq; Mario oppreſſi 33
Marſi interitus 294. 293
Martij fuga 61
Martia Catonis uxor 150
Martius Coriolanus urbe eiectus 3. 229
Martis templum 216
Martiales bellicoſiſſ. 235
Maſſylia 115
Matrum authoritas 387
Mauruſius 31
Maurußij 35
Mecœnas 287. 375
Megabates 132
Megabyſus Dianæ flamen 347
Menecrates 393
Menecratis mors 394
Memmius 99
Menenius 282
Menenij interitus 24
Menodorus Pompeij prætor 383. 377. 391
Menodori proditio 401. 405
Merulæ flaminis Dialis mors 51
Meſſala orator 279. 340. 405
Meſſalæ laus 412
Meſſana ciuitas, Regio 271. 406. 393. 280.
Metapontus 401

Metelli, exſilium 24.47.57
Metello reditus ab exilio conceſſus 27
Metelli uictoria 62
Metello mors à Cæſ. cõminata 111
Miletum 419
Militum furor 351
Milonis audatia, fuga 94.97.98
Mindius Marcellus 405
Minternum 31
Minturnenſes 43.272
Minutius Scæua 120. 159
Minutius Baſillus à ſeruis occiſus 254
Minutij prætoris interitus 266
Miſenia 147
Mitylenæ 139
Mithridates 38. 52. 296
Myconius mons 414
Myla opp. 407
Myſia, Myſij 346. 426
Monarchicus, Monarcha 4. 171
Monſtra ſignaq́ cęleſtia interitum Reipub. portenderunt 108
Mulierum Mortes, innocentũ proſcriptio 275
Mumius 28
Murcinus 320
Murcus 164. 301. 328. 357
Murci acta repetita 305.308
Murci interitus 386
Mutij Scæuolæ põt. Ro. iteritus 59
Mutia Pompeij mater 385
Mutinæ & Decimi obſidio per Antonium 221. 223
Mutinenſis pugna 234. 235
N
Naſidius 427
Naſo 271
Natalis Vrbis 166
Naumachiæ triumphus 151
Nauiculariæ 413
Naxus 436
Neapolis 60. 321
Nemis 357
Neronis aliorumq́; ſen tentiæ de cõiuratis 87
Nicæa 426
Nicomedia eodem
Nilus flu. 144
Nymphæus locus 124
Nola proditione capta prædæ expoſita 30.36
Nolani à Sylla oppreſſi 36
Nona legio 116
Nonius turmarum dux in Tybrim præcipitatus 352.360
Nonij Trib. pl. mors 22
Norbanus 57.295.308.320.336
Norbanus ſeipſum confecit 62
Norba ciuitas 64
Norbanorum mors egregia 64
Nouocomum 100
Nuceria 31.109.257
Numades 412
Numidæ 31.113.148
O
Obſidio Romæ à Cinna, Mario & Sertorio 46
Octauius Cæſaris hæres & filius, nomen Cæſaris aſſumpſit 183
Octauius C. Cæſaris ſororis nepos 194
Octauio Cæſ. cædes nuntiata eodẽ
Octauium Cæſar Apolloniam ob literarum & militiæ ſtudium miſerat eodem
Octa. Brũduſij Cæſar dictus 195
Octauius Cæſar Romã uenit 196
Octauij & Antonij diſſidia 198
Octauius Cæſar Antonium accuſat 198
Octauij ſtudia ab Antonio irriſa 202
Octauij cohæredes 203
Octauij Cæſ. querela 206
Octauius & Ant. amici facti 207
Octauij audatia 214.352
Octauij Cæſ. uictoria 237
Octauij literæ ad ſenat. 238
Octauius à ſenatu ſpretus 242

Octauius Ciceronē hortatur ad cō ſulatum ſecum gerendum 243
Octauij cauillum in Ciceronē 251
Octauij uerba ad exercitum contra ſenatum 246.260
Octauius & Q. Pedius conſs. 251
Octauius, Lepidus & Antonius cōciliati 256
Octauius quo traditionis crimen Ciceronis purgaret, filium Ciceronis Pont. &c. declarauit 287
Octauij Cæſaris exercitus à Bruto uictus 324
Octauius Caſſij Brutiq́; poſt necē Italiam ingreſſus 342
Octauij reſponſio ad Lucij orationem 370
Octauius ſuos reprehendit 371
Octauij excuſatio 380
Octauij & Antonij concordia 382
Octauia Cæſ. ſoror 383.390.401
Octauij & Sexti diſſenſio 390
Octauius Regium applicuit contra Sext. Pomp. circa Meſſanā 395
Octauij infelicitas 403
Octauij claſſis uicta 411
Octauij fortuna extrema eodem
Octauius uictoria adepta Romam rediens à ſenat. maximis affectus honoribus 421
Octauius Illyrijs bellū intulit 430
Oceanus Heſperius 186
Odij origo Scipionis inter & plebeios 16
Odij origo Cæſaris in Pomp. 99
Onobala fluuius 410
Olchades 117.122
Opimius conſul 20.21
Oppius 281
Oraculum 66
Oratio Antonij 217.218
Oratio Antonij fraudulēta 173.209
Oratio Antonij ad exercitum 329
Oratio Antonij ad nationes 334
Oratio Antonij de Cæſaris laudibus ſeditioſiſſima 180
Oratio Archelai ad Caſſium 296
Oratio Bruti 175
Oratio Bruti ad exercitum 327
Oratio Caſſij ad exercitum 310
Oratio Catonis de Cæſaris ſuſpitione coniurationis 87
Oratio militaris C. Cæſaris 119
Oratio Cæſaris ad hoſtes 113
Oratio Cæſ. ad milites 115
Oratio Cæſaris ad milites pugnaturos 133
Oratio Ciceronis 223
Oratio Hortēſiæ pro mulierib9 275
Oratio legatorū Sext. Pomp. 424
Oratio Lucij ad exercitū 366.368
Oratio Oct. Cæſ. ad M. Anto. 198
Oratio Oct. Cæſ. ad exercitū 232
Oratio Cæſaris Octauij ad ſenatū & equeſtrem ord. 359
Oratio Panſæ ad Octauium 239
Oratio primorum exercitus ad Antonium 209
Oratio Pompeij ad exercitum 118
Oricum Cæſari deditur 120.121
Oricum Pompeius recepit 121
Ortilius Dolabella 68
Oſtentum aquilarum 317
Oſtentum 334.392
Oxinta Iugurthæ filius 31
Oxydracæ 186

P

Palantia à Pomp. obſeſſa 77
Paleſtina 346
Palmyra Palmyrenæi 348
Paloenta 377
Pamphylij 117.131.292
Pamphylius ſinus 184
Panſa & Hircius conſs. 221.232
Panſa uulneratus in pugna 335.245
Panſæ literæ ad Senat. 238
Panſæ mors 240
Papias 406.407.408
Papyrius Carbo 15.58
Papyrij Carbonis conſs. mors 59

Par-

Parthia,Parthi 117.139.276.389
Parthiæne 348
Parthiæni 389
Pataræi 288
Pataræas Brutus cepit 305.304
Patræ. 54
Paulus Aemilius 101
Pauli baſilica eodem
Paulus Lepidi frater proſcriptus 262.278
Pecuniæ bellorum nerui 316
Pedius 203.285
Peloris 407.413
Peloponneſus 54. 117.131.301
Peparethus 346
Pergamum 204
Periclitantium in mari clamor & ululatus 398
Peræa 300
Perpenna Lepidi prætor 75.78
Perpennæ crudelitas 79
Perpenna interemptus iuſſu Pompeij 79
Peruſiæ obſidio 361
Peruſina fames 362
Peruſia igne conflagrauit 371
Perſæ fœnus reprobarunt 37.188
Petiſcus 164
Petreij mors 151.185.147
Petronius 344
Pharnaces Mithridatis filius 143. 145.151.389
Pharſalici belli initium 128
Pharſalica pugna 136.137
Phaſeli triremici 401
Phecaſij ſacerdotes &c. 349
Philadelphus Cæſaris libertus 391
Philemon libertus 282
Philippus Octauij uitricus 184. 188.195
Philippus Amintæ filius 318
Philippi urbs dicta Datos & Crenida, eiusq; deſcriptio 319.309
Philippici campi 320
Philologi 349
Phœnices.Phœnitia 131.379
Phœnix opp. 410
Photinus eunuchus 140
Photinus Pompeij occiſor à Cæſare morte multatus 144
Phrygia,Phryges 346.110.131
Picentes,Piceni 29.54.85
Picenum 233
Pinarius 203.321
Pindarus Caſſij ſcutifer 325
Piſidi 389
Piſonis oratio ſubdola 225
Piſonis ſententia 229
Piſo ſolus effecit ne Antonius hoſtis iudicaretur 229
Pyræus 54
Pyſidæ 117.131
Pythagoras uates 186
Placentia 62
Plancus 219.237.262.279.62.363
Planci timor 376
Plancus Syriæ prætor 430
Plinius 402.417
Podicei 37
Pollacota fluuius 187
Polemon 389
Polemocratia 302
Poletium 362
Pollinctores 283
Pompeiani 29
Pompeij montes 35
Pompeij uictoria,uirtus 61.66
Pompeius alpes tranſijt 75
Pompeius à Sertorio uictus 76
Pompeius Perpennam uicit 79
Pompeij & Craſſi conciliatio per Cæſarem 83
Pompeius mare à piratis tutum reddidit 84
Pompeius Cæſaris affinitatem inire ſtatuit 89
Pompeius literis ad bellum contra Cæſarem cunctis imperat 109
Pompeij copiæ contra Cæſarem 109.117.131
Pompeius in Cæſarem mouit 121

Pompeij uictoria ad Dyrrhachium de Cæſare qua tamen uti neſciuit 126
Pompeius quare Magnus dictus 5.54
Pompeij caſtra ad Pharſalum iuxta Pompeium 128
Pompeius rex regũ appellatus 129
Pompeij in caſtra fulgur è Cæſaris &c. 130
Pompeij ſomnium 130
Pompeio uictima auffugit aduerſi caſus inditium 130
Pompeius uictor factus Monarchiam neutiquam depoſuiſſet 130
Pompeius à ſuis coactus cum Cæſare confligere 129.130
Pompeij oratio ad milites 132
Pompeius acies inſtruit 134
Pompeij duces Scipio, Domitius, Lentulus & Affranius 135
Pompeius Herculem inuocat 135
Pompeius uictus à Cæſare apud Pharſalum 138
Pompeij interitus 141
Pompeij caput Photinus Cæſari ſeruauit 141
Pompeij epitaphium 141
Pompeius popularis 176
Pompeius iunior 142.185
Pompeij iunioris interitus 154
Pompeij Sext. inſcitia & uanitas 357.391.404.407
Pompeij Sext. claſſis uicta 408
Pompeij Sext. fuga 416
Pompeius Sext. Iunonis templum prædæ expoſuit 423
Pompeius Sext. Theodorum libertum occidit 426
Pompeij deprecatio & excuſatio ad Furnium 428
Pompeius Sextus capitur 429
Pompeij Sext. laus eodem
Pompeius Sext. interficitur Mileti à Titio iuſſu Planci Syriæ prætoris 429
Pompilij mors 37
Pomponius 283
Pontius Teleſinus 61
Pontus 117.389
Popilius Lena Ciceronis interfector 267
Populus ſine mercede ad ſuffragia non iuit 96
Populus armis ad legiſlationem tectis progreſſus 90
Populus Imp. priſcis legibus 226
Populus Cæſarem deprecatus ad conciliationẽ cũ Pompeio 116
Porus 395
Poſthumius Bibuli lictor 91.123
Præneſte capta et direpta 64.45.59
Principatum Ro. Cæſar & Antonius inter ſe partiti 382
Priſcus Salluſtius 146
Pritanis 296
Proconeſſus 427
Prodigia horrenda 56.257
Propontis 426
Proſcriptiones & interitus optimatum 42.262.263
Proſcriptores Lepidus, Antonius, Plancus, Plocius, Thoranius 262
Proſcriptorum capita in foro ante tribunal ſuſpenſa, crudeliſſima mortis genera 264.270 uſq; 274
Proſcriptiones mulierum 275
Prouintiarum diuiſio inter Oct. Lepidum & Ant. 256
Ptolemæus 71
Ptolemæus Lagi Appiõ dictus 76
Pub. Albinouanus 42
Pub. Antiſtius occiſus 59
Pub. Bruti quæſtor 287
Pub. Cethegus 42
Pub. Furius Trib. pleb. 25
Pub. Furius à populo laceratus 35
Pub. Lena 161
Pub. Lentulus 30

Pub.

Pub.Lentuli interitus 49
Pub.Præſenteius 30
Pub.Rutilius Lupus conſul 29.30
Pub.Rutulij mors 31
Pub.Sulpitius trib. 38
Pub.Titius 259
Pub.Valerius contra Spartacũ 80
Pub.Ventidius 33
Pub.Ventidius Ciceronem cõprehendere tentauit 233.237
Pugnæ Pompeij & Cæſ.uariæ 124
Pugna Cæſaris & Pomp.ad Dyrrhachium 125
Pugnæ inſignes 236.290.303 334.335
Pugna Caſſij & Dolabellæ 293
Pugna Saluideni et Sext. Pom. 307
Pugna Caſſij & Bruti cũ Antonio & Cæſarianis 324.325
Pugna naualis 326
Pugna naualis Cæſaris & Sext. Pomp. 415
Pugna Bruti cum Cæſare & Antonio 334.335
Pugna naualis Sext.& Octauij Cæſaris 408

Q

Querelæ diuitum 9
Q.Ancharij mors 50
Q.Caſſius Hiberiæ prætor 113
Q.Cæcilius Metellus 22
Q.Cepio eiuſq; interitus 30.32
Q.Gallius 252
Q.Grannius 42
Q.Cicero cum filio occiſus 268
Q.Curius Fuluiæ amator 85
Q.Ligarius 159
Q.Lucretius Offella interfectus à Sylla 69
Q.Mumius trib. 12
Q.Pedius & Oct.conss. 251
Q.Pompedius 30.32
Q.Pompeij interitus 44
Q.Sertorius 45.55
Q.Valerius 28.111
Quirinalis collis 250
Quintus Aſinij ſocer 262.344
Quintilis menſis Iulius dictus 155. 402
Quintus quæſtor 89

R

Rates 117
Rauenna 105.217.253
Raſcupolis, Raſcus fratres 309. 318.319.335.340
Rebillus conſularis 405
Rebulus 286
Reginus 280
Rhegium Rhegini 257.270.308
Regũ ſepultura campo Martio 74
Reſtio 282
Rhenus fluuius 105.253
Riuus ignis 412
Rhodanus 75
Rhodij 131.288.342.346
Rhodus à Caſſio capta & direpta 300
Romanorum & Italorum bella 30
Romæ obſidio à Sylla 40
Romani à Spartaco uicti 80
Roſcius 290
Roſtra 44
Rubico flu. 107.230
Rubrius Riga 159
Rubrius Trib. 13
Rufus 273

S

Sabura Iubæ prætor 114
Saburra 41
Sacer mons 3
Sacrauia 41.45
Sacramentum militare 46
Sacriportus 59
Saguntum 76
Salaſſus 270
Salernum 31
Salinator 17
Salpia incenſa 36
Saluidenus 307.355.357.361
Saluideni interitus 383

Saluius trib. 222.223
Saluij interitus 265
Samarei 389
Samos 281
Samnites 29.37.59
Sapei 309.318
Sardinia, Sardi 387.357
Satrapæ 258
Saturninus 374.427
Saturnia 60
Scamandrius campus 426
Scæua Minutius 124
Scapulæ interitus 154
Scaurus capitur 99
Scaurus 148. 429
Sciathus 346
Scipionis mors incerta 16
Scipio conſul theatrum diſiecit 22. 92. 113
Scipiones 247
Scipio minor 312
Scipio Pompeij ſocer 135. 124
Scribonia Libonis ſoror 375
Scyllaceum promont. 406
Seditiones populares 10.23
Seditio inter ſenat. et equeſtrē ord. 18
Seditio in foro, campo Martio, magiſtratuum 90.91.95.96
Seditio militum in Cæſ. 145
Seleucus 71
Seleucus Nicator 348
Sempronius 7
Sempronia Scipionis uxor 16
Sempronius Pomp. occiſor 141
Senatus in Fidei templo cōtra Gracchum 14
Senatorū capita roſtris affixa 49.50
Sena urbs direpta 59
Senatus in Cæſ. coniurauit 312
Senatus deluditur 220
Sentia urbs 360
Septimij uxor 269
Serapion, Serapio 293.347
Sergius 283
Serrius mons 317
Sertorius cohortē Ro. interfecit 75
Sertorius Sueſſam recepit 74.57
Sertorij laus & mors 77.78
Seruilius 378
Seruorum infidelitas 9
Seruorum fidelitas 50.271.273.282
Seruorum crudelitas in heros 51
Seruilia Bruti mater Catonis ſoror 158
Seruilius Galba 159.378
Seruilius interfectus 29
Sextius Libyæ prætor 43. 288
Sextus 99
Sextus Peduceus 116
Sextus Iulius Cæſar conſul 29
Sexti Cæſaris ambitio, mors 32.34
Sextus Iulius, eiuſdemq́ mors 291. 292
Sexti Iulij adoleſcentis mors 240
Sextus Mulcus 240
Sextus Murcus 292
Sextus Naſo 159
Sextius 288.289.349.357.389
Sextus Pompeius Magni Pomp. filius 154. 166. 191.307.313
Sexti Pompeij hiſtoria 306
Sext. & Octauij diſſenſiones 390
Sexti & Oct. pugnæ nauales 393. 408
Sexti Pomp. interitus 229
Sibyllinis ex libris tres è Corneliorum familia futuros Romanis principes prædictum 86. 157
Sicilia 140.387
Sigiunta 377
Silium 215
Simulacra ſaguinem & ſudorem ſudaſſe 257
Sinus Niger 309.319
Siſinius 272
Sittius Sittiani 284. 289
Smyrna Smyrnæi 204. 305
Soborra Iubæ præfectus 289
Sortilegi Sortes 49. 169. 223
Soſſius 388

Spartaci

Spartaci crudelitas & mors 81. 82
Speduceus 376
Spoletanus ager 60
Spurius Boriustribunus 21
Statilius 86
Statius Samnius 270
Strato Bruti amiciſſimus 337
Stylida 395. 406
Strymon fluuius 320
Strongila inſula 407
Subrium 361
Sulpitij interitus 42. 33
Suplicationes decretæ 108. 238
Sueſſa urbs 75
Sylla Galatarum. 30. mil fudit 35
Syllæ uictoria de Hirpinis & Samnitibus 36
Syllæ monarchia 43. 56
Sylla hoſtis iudicatus 50
Syllæ amici & neceſſarij interēpti 50
Syllæ pugna ad Canuſium 57
Syllæ crudelitas 59. 63. 65. 69
Silla. 40. ſenatores. equites. 1600 ad mortem condemnauit 65
Sylla quare à militibus amatus 66
Syllæ acta 68
Sylla Decreto Venuſtus dici uoluit 66
Sylla Fauſtus cognominatus 66
Syllæ ſtatua aurea in roſtris 66
Sylla dictator perpetuus fieri conatus 67
Sylla cuſtodes corpori addidit 68
Sylla leges quaſdam diſſoluit, nonnullas impoſuit 68
Sylla Tribunitiam poteſtatem fregit 68
Syllæ triumphus de bello Mithridatico 69
Sylla. 160. mil. hominum tribus annis profligauit 52
Sylla Delphos munera miſit 67
Syllā adoleſcens contumelijs affecit &c. 71
Sylla dæmonē uidit per ſomniū 72
Syllæ mors 72
Syllæ funeralia 73. 108
Sylla primus hoſtes neci damnauit 255
Sycoris fluuius 112
Syracuſæ 386
Syria 131. 203. 346
Syſenus 346
Sytion 376

T

Thaſus 321. 346
Thalamiæ remiges 408
Tamerius è præſidio aufugit 121
Tarantum 373. 393. 401
Tarquinius 314
Tarſus 295
Tarſenſes 288. 294
Tarſenſium calamitas 295. 346
Taulantij 110
Taurus 402. 414
Taurus mons 67
Tauromenium 406. 409
Taxiles 132
Teleſinus prælio ſuccubuit 63
Telluris templum 168
Templa conſecrata aurea 320
Tempeſtatis miſerandæ deſcriptio 397
Tenarus 301
Tenus 346
Terracina 196
Tetrarchæ Galatarum 309
Theanum urbs 33. 57. 354
Thermus 427
Theodori liberti Sexti Pompeij interitus 426
Theſſalia 119
Theſſalonica 329
Thetis 197
Theodotus Samius rhetor 140
Theodotus à Caſſio in crucem ſublatus 144
Tib. Gracchus plebis fautor 4
Tib. Gracchi oratio de Italis 8
Tib. Gracchi cōſilia & ſuaſiōes 10

Tib. Gracchi comminationes 11
Tib.Gracchus capitolij templum inuaſit 13
Tib Gracchus tumultu occiſus 14
Tiſſinius 361
Tiſienus 414.416
Tiſinenus Sext.Pomp.prętor 407
Titinius ſeipſum occidit 326.411
Titus Affranius 30.33
Titus Didius 30
Titius 423.427
Titius Sext. Pompeij occiſor 429
Titius Sexti Pompeij exercitum Antonio aſciuit 428
Toranius Cæſaris procurator 262
Torpidorum anguſta 309
Torpilij 320
Torquatus quæſtor 235
Torulus 343
Thracia 117
Trebatius Samnitum dux 36
Trebonius 159.189.192.204
Trebonij interitus,caputq; eius iuſſu Dolabellæ prætorio in ſolio affixum 205.254
Tribunis mœnibus excedere decreto non licet 105
Tribunorum contentio 11
Tribus Romanæ 35. 11
Tribunatum plebs ſacro in monte à ſeipſa protulit 3
Tribunitia poteſtas immutata 15
Tribunitia poteſtas ad prohibendum potentiſſima 222
Triunuiri 7
Triunuiri ad diuidēdos agros pauperibus ſingulis annis electi 9
Triunuiratus declaratio cōſona totius populi uoce 12
Triunuiri Lepidus, Antonius & Octauius 259
Triunuiri ad monarchiam aſpirarunt 93
Triunuirorū excandeſcentia in mulieres 276
Trophæum aureum 422
Tullius rex 41
Tullius Cimber 189.192.317
Tumultus & ſeditio maxima 13
Tumultus in Vrbe ob Cæſaris necem 163
Tumultus militaris 418
Tumultus popularis 384. 174. 168.181.248. 258
Turdianus conſul 16
Tureona 346
Turmarum duces ad ſenatum miſſi 247
Turpilij 318
Thurium Vrbs 81
Thuranij interitus 266
Thurij 377
Tybur 219
Tyrannis Dictatorum olim dignitas 68
Tyndaris opp. 407.409
Tyrrheni 27.34
Thyrrhenia 46.111
Tyrrhenij 85.372

V

Vacationem à Conſs.inſtitutā Sylla diſſoluit 39
Valerius Meſſala 30
Valerius Flaccus 51
Valerius Flaccus Interrex creatus 67
Varinius Glabrus 80
Varus fluuius 113
Varus 142.272
Vari interitus 154
Varro philoſophus,hiſtoriarū ſcriptor 285
Vaticinium de Mario 43
Vatinius à Cæſare tribunus declaratus 92.301
Vectius Cato 30
Vectius uir popularis neci traditus 91
Veneſranius 30
Veneris templum 63

INDEX.

Venuſini 29.37
Venuſium 31
Venuſia 257
Ventidius Antonio amicus 242. 256.284.288.361.382
Veſubius mons 80
Veſtales 388
Via ſacra 384
Victoriæ ſignum 371
Virginius 285
Viſtinus 28
Viſtini 29.36
Vitulinus 270
Voluſius 284
Vota ſuſcepta 238
Vrbs Romana magiſtratu. 8. menſibus caruit 96
Vritanij 60
Vtica 113.147.149.289
Vulturtius 86

X

Xanthij cõtra Brutũ 302.288.346
Xanthiorum urbs capitur 304
Xanthiorũ deſperatio & ærumnæ 304

Z

Zygacus fluuius 320.335

FINIS.

ERRATA QVAEDAM LEVICVLA ſic caſtigato.

Pagina.	Verſu.	
13	25	ſatellites quidam
63	4	Martius
69	31	perſuadeo
117	18	undecim
304	3	Romani
355	3	amouere
360	19	affatus
495	17	quinpotius
378	24	Hyriam
581	33	nam æſtatis
348	8	Palmyneræi
553	17	Antiochus properè
575	33	aduerſus eos.

P. CANDIDI

AD DIVVM ALPHONSVM ET VTRIVSQVE
Siciliæ regem in Appiani Alexandrini hiſtoriã
bellorum Ciuilium e Græco in Latinum
à ſe conuerſam, Præfatio.

PArthorum regem, ut ab Anneo accepimus, ſine munere ſalutare nemo poteſt. (Libro.1. epiſt. 17.) Ego uero glorioſiſſime Rex, cum tuam uirtutem, humanitatemq; cõſidero, tum cæteras naturæ dotes, quibus inter ætatis noſtrę principes, uel inprimis illuſtris es, ſublime ingenium, ſummã charitatem, ſummam continentiã, nulla ratione adduci poſſum, ut nõ pluris apud te fidem meam exiſtimem, quàm ullas opes. Quippe cum te indigentibus & ueluti e naufragio emerſis quãq; ignotis offerre uideam pias manus. Cæterum nec ſine munere ad te ueni, nec uacuis (ut aiunt) manibus tuã maieſtatẽ ſum adoraturus. Nam cum priores Appiani libros, Libycũ Syrium, Parthicum, & Mithridaticum Nicolao quinto ſummo Pontifici dum in humanis ageret e græco tranſtuliſſem, reliquos Ciuilium bellorum commentarios, quæ Senatus, populusq; Romanus inuicem geſſit nondum æditos, aut perfectos à me, ad quem potius mitterem q̃ ad te inuictiſſ. princeps Hiſpaniæ pariter, & Italiæ noſtræ decus? & qui nõ minus optimarum artiũ ſtudijs, & literis, q̃ armis inclytus es, atq; memorandus. (Alphonſi laus & uirtus.) Accipies igitur nouum opus, nec indignum regio animo regioq; conſpectu tuo. Sed quod cum priſcis illis uoluminibus ab his, qui hiſtorias ſcripſere poſte

ritati traditis, facile conferri queat. Quod ſi in contrarium nonnulli refragentur, ut æmulorum mos eſt, quem uelint ex Latinis in medium adducãt, ſiue Criſpum, ſiue Cæſarem, ſiue Curtium, ſiue alia uulgata doctorum nomina, eorũ qui hiſtorias ſcripſerunt, nullos ex his, qui cum ciuilibus Appiani libris conferri poſſint inuenient: ſi hiſtoriæ pulchritudinẽ & uarietatem, ſi orationum copiam, ſi bellorum magnitudinem, & eorum qui geſſere gloriam, & famam non eloquẽtiæ lenocinia metiri uelint. cuius tamen nec hi quidem omnino expertes ſunt. Deinde cum Romanorum facinora omnia, ut magnifica, & præclara celebrentur, quid magnificẽtius, aut præclarius ab illis actum aſſeremus, quàm cum exteris relictis inter ſe vertere manus? Et quanquam illa nefãda, & horrenda ſint, illuſtria tamẽ habebuntur, ſi ducum excellentiam, militũ præſtantiam, præcipuam in perferendis rebus tolerantiam, & prudentiam uelimus recenſere, ut in his quæ Mutinæ, quæ Peruſij, quæ alijs in locis geſta & trãſacta memorant. Adde quod doctis, & Ciceronis opera quotidie uerſantibus, aut aliorũ qui de Romanis ſcripſere nihil utilius, aut neceſſariũ magis dicet quiſpiã, ꝙ hiſtoriam per partes cõciſam, & à uarijs authoribus hicinde diſiectã, uixq; quodãmodo intelligibilẽ ordine ſuo inſpicere. & quæ in Philippicis, quę in familiaribus epiſtolis, & ad Atticũ à Cicerõe perſcribũtur intelligere. Ego medius fidius dũ hæc lego, nõ audire Romanorũ geſta ut hactenus cõſueuerã, uerũ intelligere, nec intelligere tãtum, ſed intereſſe mihi uideor. Ita ſuo ordie ſingula appoſita & deſcripta ſunt. Quod à græco hoĩe tã accurate, diligẽterq; fieri potuiſſe, utiq; admirarer, niſi iã pſpectũ haberẽ & cognitũ, quod luce clarius intueri daẽ, ex Auguſti commẽtarijs, quos de uita ſua ędidit, ut Suetonius refert, hos libros deſumptos, & exaratos extitiſſe. Sed hæc ſuo loco in Illyriorum bellis, quæ ab eodem geſta ſunt ſexto huius operis aperte deſcribentur. Nunc ciuilium bellorum motus, qui à Romanis prodiere, referemus.

Ciuilis belli hiſtoria uaria, lectuq; iucũdiſſima

Appiani hiſtoria Ciceronis opera uerſantibus quantum conferat.

Vide Suetonium in uita Auguſti.

APPIANI

ALEXANDRINI HISTORIAE DE CIVILIBVS ROMANORVM BELLIS LIBER PRIMVS, E GRAECO TRALATVS, P. CANDIDO INTERPRETE.

> Contētiones Senatus populiq́ Rho. à principio

SENATVS POPVLVSQVE Romanus mutuis ſæpenumero contentionibus de legum latione, uel ſi quando debitorum abrogationes, agrorūue partitiones fierent, uel in comitijs unà adeſſent, diſſidebāt. Non tamē armatæ manus opus erat ciuile bellum, uerum diſſidia ac turbationes duntaxat ex lege, moderate quieteq́ inter eos agitabātur. Quamobrem cum ſimili ex diſſenſione plebs ſe aliquādo in unum contuliſſet, non ſtatim armis uſa eſt, uerū montem aſcendens, qui ob hoc Sacer dicitur, nullo prælio concitata magiſtratum à ſeipſa protulit, quem Tribunatum appellauit, potiſſimum ut conſulum conatibus obſiſteret, quos Senatus eligebat, ne perfectam illi in Repub. haberent poteſtatem. Ob id uero hæ ad inuicem dignitates maiore inter ſe contentione, ac furore ſubrogari cœptæ, à Senatu populoq́ Romano per partes creabantur, ita ut per auariciam, ac largitionem alter alterius inniteretur poteſtati. Martius autem Coriolanus in huiuſmodi diſſenſionibus præter ius eiectus urbe, ad Volſcos confugit, & patriæ ſubinde bellum intulit quem primū dicet quiſpiam in ſeditionibus ad arma feciſſe

> Sacer mons

> Coriolanus urbe eiectus.

aditum cum profugus exiſteret. Gladius nempe in concilio hactenus à nemine exertus, aut ciuili in cõtētione illata cædes, priuſquàm Tiberius Gracchus plebis fautor, & leges inferens in ſeditione occiſus eſt, & cum illo multi in Capitolio deprehenſi, circa templū interiere. Quibus ex rebus minime ſe cohibentibus diſſidijs, diuiſis inter eos aperte odijs, gladijs accincti ſæpenumero inter ſacra aut comitia, aut in foro, alicuius ex primoribus ſecuta nece, ſeu Tribuni per interualla, ſeu ducis, ſiue conſulis, aut alterius ad hæc deſignati, contentiones impudētiſſimas nullo ordine paulatim ædidere, quas legum, & iudiciorum contemptus inſecutus eſt. Inualeſcente itaq; in dies malo, iuſurrectiones manifeſtæ in Rempub. factæ ſunt, exercitus quoq; magni ac potētes per uim in patriam inducti fugitiuorum ſcilicet, ac damnatorū aut ad magiſtratum aliquem, exercitūq; ad inuicem certantium. Et iam Dynaſtæ in plurimis & ſeditionum principes, ac monarchici aderant, cum quidam ſibi creditos à populo exercitus dimittere negarent, quidam ſibi cõmiſſa ſine publica utilitate exteris impenderēt, & quis prius Vrbem ſibi uendicaret pariter inter ſe contenderent, uerbo in aduerſantes geſturi bellum, re autem contra patriam pugnarent. Nam urbem ut hoſtilem inuaſerant, ac cædes continuæ nefariæq; cum obuijs agitabantur, aliorum proſcriptiones funeſtæ, fugæq; & onera aſſidua occurrebant, plurimorū tormenta ex odio indicta, nullum ſceleſtū opus aberat, quoad unus ſeditioſorum caput anno potiſſimum quinquageſimo à Gracchi Tribunatu, Cornelius Sylla malū malo mederi ſatagens ſe principem in plurimis profeſſus eſt, quem Dictatorem nominant, & in periculoſiſſimis Reipub. caſibus per ſex menſes creari ſolitum iam facere deſierant. Verum Sylla ui quidem ac neceſſitate, licet uerbo ad Dictaturā perpetuam electus, cum demum potentia abunde fretus eſſet, primus ex omnibus, ut mihi uidetur, inuctus eſt qui tyrannidē deponeret,

Dynaſtes dominus regni, potens, optimas, primas, ut hi qui magiſtratus gerunt & iudicijs præſunt.

deponeret, diceretq́ſe eorum pœnas ſubire uelle, pro quibus damnaretur. Priuatus quoq; intuentibus cunctis per forum ambularet, & domum abſq; iniuria rediret, tanta inſpicientibus eũ dignitatis reuerẽtia, & metus inerat, aut depoſiti muneris ſtupor, aut inferendæ pœnæ uerecũdia, aut alia benignitatis ratio, quaſi ad utilitatem publicam conduceret tyrannis. Non multo deinde cum diſſenſiones in Syllam deciſſent, eorumq́ uindictæ quæ à Sylla erant perpetrata denuo poſt illum emanarunt, donec C. Cæſar principatum occupauit magnam iam inde in Gallia adeptus gloriam. Senatu itaq; iubente ut exercitũ deponeret cauſſam in Pompeiũ referens, quaſi non à ſenatu, ſed à Pompeio hoſte oppugnaretur, qui exercitum per Italiam deduceret, & ad regnũ aſpiraret, pacis conditiones protulit, ut uel uterq; eorum exercitus teneret ad reprimendas mutuæ inimicitiæ ſuſpitiones, uel quos Pompeius haberet mutuo deponeret, & pari modo ſub legibus uterq; priuatus degeret. Quorum cum neutrum eſſet aſſecutus, è Gallia deduxit, & in Pompeiũ unàq; in patriam inuectus, abeuntẽq; perſecutus in Theſſalia demum illuſtri pugna ſuperauit. Inde in Aegyptum poſt illum progreſſus, cum ab Aegyptijs occiſum intelligeret, Romã rediјt, & Aegypti rebus conſtitutis tam diu immoratus eſt, donec reges ordinaret. Seditioſum admodum, cui ob geſtarum rerum amplitudinem magni cognomẽ aderat, ſic aperte bello profligauit nemine ſibi obſiſtere quoquo modo audente, ut ſecundus poſt Syllam dictator perpetuus fieret, ſeditionesq; comprimeret. Hunc deinde Brutus, & Caſſius, ſiue zelo principatus ac potẽtiæ, ſiue patriæ charitate ducti in ſenatu interfecere popularem maxime, dominandiq; experientiſſimum. Ex quo populus eum præ cæteris cœpit cõcupiſcere, & interfectores eius undiq; cõquirere. Funus etiã medio in foro ædidit, tẽploq; conſtituto iuxta pyram uelut i deo ſacra exhibuit. Seditiones igitur denuo in maius ad-

Syllæ laus & magnanimitas.

Cæſar.

Pacis conditiones à Cæſare prolatæ.

Cæſar principatũ occupat.

Populi amor erga Cæſarem

auctæ ad ſummũ peruenerũt. Cædes quoq;, & fugæ, & dãnatorum proſcriptiones cum ſenatorum, tum equitum ex eorum multitudine crebro ab utriſq; ęditæ, ſeditioſis hoſtes ſe ad inuicem præbentibus & ob id ſuos negligentibus, ſiue amicos, ſiue fratres, adeò natiuam charitatem contentio aduerſa deuicerat, ut Romanorum imperium ueluti poſſeſſionem propriã hi tres potiſſimum inter ſe partirentur uiri Antonius, & Lepidus, & cui Octauius prius nomen fuit ex Cæſaris ſtirpe, & ab illo in teſtamento poſitus, eamq; ob rem Cæſar appellatus. In hac igitur partitione rerum publicarũ, non multo poſt inter ſe conuerſi, ut ſimilium mos eſt, Cęſar Lepidum ingenio, & experientia longe præcellẽs, cui Libya ex ſorte obuenerat, dignitate ſpoliauit. Poſtea Antonium circa Actium bello uicit, cui à Syria ad Ionium uſq; ſinum ademit principatum. Ad hæc igitur præterea tam ingentia, & admiranda, quæ omnes fere in ſtuporem uerterant, claſſe pue ctus Aegyptũ cepit, quæ & diuturnitate, & põtẽtia poſt Alexandrũ longe inclyta regio, ad ea quæ nũc cõtinet, Romano imperio deeſſe uidebatur. Ob has res Auguſtus quanquã in opere adhuc eſſet uocitatus, & primus à Romanis eo nomine quo Cæſar appellatus, Caio etiam potentiorem patrię ſeſe exhibuit, gẽtibuſq; uniuerſis impio præfuit. nullius deinceps electionis aut creationis, aut obſequiȷ̃ indigus. Procedente deinde tempore cum ad ſummum rerũ perueniſſet ad omnia felix, ac tremẽdus, genus ex ſe, & heredes, qui imperio præeſſent dereliquit. In hunc igitur modum uariȷ̃s ex diſſenſionibus Romanorum reſpub. ad concordiam tandẽ, monarchiamq; peruenit. Hæc omnia quemadmodum geſta ſunt ex ordine deſcripſi, quæ admiratione potiſſimum digna habentur, in unum colligens, ut contẽtionem uirorum maximam, imperandi cupiditatem uehemẽtiſſimam, & patientiam penè intolerabilem intelligere uolentibus offerrẽ, formas quoq; malorum infinitas explicarem, maxime cum mihi Aegyp-

Auguſtus prius ex Cæſaris ſtirpe dictus Octauius.

Octauius ad omnia felix.

mihi Aegyptiam hiſtoriam res antecedẽtes, deinde in eam finientes neceſſarium ſit ante ſcribere. Aegyptus quippe per diſſenſionem capta eſt Antonio Cleopatræ ferente auxilia. Diuiduntur hæc autem ob multitudinem in hunc fere modũ. Quęcunq; ſupra Cornelium Syllam à Sempronio Graccho deinde quæ ab his ad Caij Cæſaris interitum: Reliqui Ciuilium bellorum libri quæcunq; Triumuiri ad inuicem, & in Romanos geſſere, uſq; ad ultimum, & maximum eorum facinus à Cæſare geſtum circa Actium contra Antoniũ, ſimul & Cleopatram continent, quod principiũ Aegyptiæ erit hiſtoriæ. Romani Italiam per partes bello uendicantes telluris portiones inter ſe diuiſerant, in hiſq; uel condiderant urbes, uel ubi conditæ prius fuerant, ipſi colonos ſorte deduxerant, & has quidẽ præſidiorum cauſa munierant. Agros uero quos quiſq; bello adeptus eſſet earum habitatoribus colẽdos dederãt, uel pretio illis attribuerãt, uel mercedis cauſſa contulerant. Si qua autẽ tellus ingruentibus bellis inculta remanſiſſet, quo multitudine impleretur, neutiq; per negligẽtiam ſordeſcere paſſi, in hunc modum proclamari iuſſerãt. Volentibus interim agros colere, annua uectigalia publice eſſe pendenda, ſeminum partem decimam, arborum uero quintam eorum quos percepiſſent fructuum. Adhibitus etiã pecoribus uectigalis exigendi modus maiorũ, minorũq; armentorum, quæ uiciſſim illis pretio uenundabãt, quo plus uirium, ac roboris Italo adderetur generi aptiſſimo, ut eis uidebatur, ad labores tolerandos, & propugnatores domeſticos haberent. Quod contra illis obuenit. Nam diuites telluris indiuiſæ portionem ſibi magnã uendicantes, & à nemine ob diuturnitatem auferri poſſe confiſi, quæcunq; ipſis finitima, in quis permultæ tenuiorum portiones inerãt, partim ſuadendo, precio ad ſe aſciſcentes, partim per uim auferentes immenſa camporum ſpacia obſederant, agricolis in his emptis, & pecoribus utẽtes. Liberos etiã ab agris ad militiã

Hiſtoriæ diuiſio.

Hiſtoriæ principiũ. Origo legis agrariæ.

Telluris incultæ proclamationes.

Diuitum malitiã.

tranſire

tranſire prohibebant. huiuſmodi poſſeſſionibus ingentes illis utilitates ex magna ſeruorum induſtria afferentibus, qui ob militiæ uacationem periculorum expertes in immẽſum creuerant. Ob hæc igitur potentes ditabãtur maxime, & ſeruorum multitudo undiq; prouinciam impleuerat. Itali uero inopia pariter & deſidia torpebãt, egeſtate, uectigalibus, & militiæ onere oppreſſi. Ex his pleriq; uacationẽ otio adiũxerant, omni tellure excluſi à potentibus, cum illi ſeruis liberorum loco ad colendos agros uterẽtur. Hæc populus grauiter ferre cœpit cum ex propugnatoribus Italiæ nihil utilitatis acciperet, neq; aliqua illi ſine periculo militia adeſſet ob ſeruorum multitudinem, directionem autem nullam intueretur. cum nec facile aut iuſtum uideretur talibus uiris per tantum temporis poſſeſſam tam ingenti ſpatio adimere tellurem arboribus, domibus, cæteriſq; apparatibus proprijs munitam Tandem populi Tribunis decernentibus edictum eſt. Neminẽ ultra quingenta telluris iugera habere poſſe, neq; maiorum armentorum ultra centum, minorum quingenta dũtaxat capita obtinere. Et in his liberorũ addidere numerum quem poſſiderent, quibus hæc cuſtodire & referre iniunctũ fuerat. Hæc igitur ex lege ſtatuentes, iuſiurandũ quoq; legi præſtitere, pœnæq; ſummã adhibuere, ſperãtes eos qui ſupeſſent agros paulatim ad inopes ceſſuros eſſe. Sed nec horũ legiſue, aut iuriſiurandi cura ulla habebatur. Nã qui præ cæteris hæc obſeruare, & cuſtodire debuerant, agros clãculum cum domeſticis eorum partiebãtur, multi etiam uectigalia ſpernebãt, donec Tiberius Gracchus uir illuſtris, & eloquio potẽs, famæ potiſſimũ cupiditate ductus, & propterea ſummo in honore habitus à cæteris Tribunis plebis, orationem grauiſſimã de Italis uiris habuit, ueluti bellicoſiſſimis & neceſſitudine coniunctis populo Ro. quod à paucis quibuſdã opulentis abſumerentur, & ad inopiam puſillanimitatemq; truderentur, neq; harum rerum directionem ullam ſperare poſſent.

Populi indignatio.

Lex Tribunitia.

Tib. Gracchi oratio de Italis.

distributione [handwritten margin note]

distributione [handwritten margin note]

poſſet. Deinde ſeruorum deteſtatus multitudinem, qui nec
militiæ utiles, nec heris fidi eſſe conſueuiſſent, quæ nuper in
Sicilia à ſeruis in dominos geſta eſſet ediſſerit, ipſis ex agri- Seruile
cultura dietim ſuccreſcentibus, qualecꝗ in Romanos geſſiſ- bellum in
ſent bellum, nō facile quidem aut breue, cæterum per uarias Rhoma.
periculorum mutationes in longum tempus agitatum refe-
rebat. Quibus explicatis legem denuo protulit. Nemini lice
re ultra quingenta telluris iugera habere. Filijs autem eorū Lex Tria
ad ueterem legem dimidium horum attribuit. Ad reliquos bunitia à Graccho
uero diuidendos agros tres uiros præſtantes elegit, qui per iterata.
ſingulos immutati annos eos pauperibus impēderent. Hęc
lex præcipue diuitibus ingrata fuit, nequeuntibus illam ut
prius euitare ob eos qui tellurem erant diuiſuri, nec quicꝗ
ultra id quod ſorte datum erat, uel pretio indipiſci potenti-
bus. Quippe hæc animaduertēs Gracchus huiuſmodi uen-
ditionem in primis cohibuerat. Diuites igitur per partes in Querela
unum congregati inter ſe querebantur, ſi tenuioribus uete- diuitum.
ra eorum opera, arbores, domos, ac pretinm, pleriſꝗ etiam
uicinitatem eſſent præbituri, & ſi quid cum tellure uiciſſim
conſumptum eſſet, paterna monumenta cum ipſa tellure,
diuiſiones quoꝗ à patribus acceptas illis traderēt. Alij mu-
lierum dotes in his conſumptas, & agros filijs ex ſorte datos
ſibi eripi deflebant. Fœneratores uero debita, & alia huiuſ-
modi protulerant. Erat itaꝗ confuſio quædam, & fletus ac
querela. Tenuiores autem ex aduerſo lamenta proferebant
ex opulentia in maximā cecidiſſe miſeriam, ex hac in deſpe
rationē perueniſſe, cum ad alendos filios impotentes eſſent
quotidie per exercitus, & expeditiones maximas deduci ut
tellurem poſſiderent. Palàm itaꝗ lamentabātur, ſi eo quod
commune illis eſſet fraudarētur. Diuitibus præterea ad op- Seruorū
probrium obijciebant, qui liberorum loco, ac ciuium mili- infidelitas
tumꝗ, ſeruos præeligerent gentem infidam, & continue fu
rentem, & ea ex cauſa militiam detrectātem. Hæc & huiuſ-

modi inter ſe querelantium multitudo, & ſe inuicem adhortantium ex colonijs, ac municipijs, ut quiſq; agrorum particeps, ex trepidatione in unum conuenerat, & ſeparatim ad ſuorum partes ſe contulerat. Copia inſuper, & multitudinē confiſi undequaq; accelerabant, & ſeditiones nullo ordine inchoantes, approbationē legis expectabāt. hi ueluti nullo modo conceſſuri id ratum eſſe. illi uero ut ratum, & firmum habituri. Contentio igitur maxima inter utroſq; ex huiuſmodi neceſſitate inerat, & ad conſtitutā diem ſe quiſq; præparabat. Gracchi quidem ſenatus aſſenſum præbebat, non tam ad ſuſtinendam abunde cauſam, ꝙ ad hilaritatem, atq; confidentiam cum euentus utilitatem ſuſpenſus expectaret quaſi nihil maius, aut illuſtrius ob rei difficultatem in Italia geri poſſet. Nec multum contentionibus immoratus Gracchus quo ſententiam efferret, plura nec minus popularia ſuper his in lōgum retulit. Num iuſtum foret quæ communia ſunt communiter diuidere? An nobilior ſeruo perpetuo ſit ciuis? An utilior miles uiro imbelli? Et in publicis oneribus qui partem gereret acceptior? Iudiciū quoq; ut inglorium non in longum abire paſſus. Subinde patriæ ſpes, metuſq; recenſuit. Num plurimum telluris per uim ex bello detinētes, reliquam terrarum orbis ſpem abijcerent, & omnia in diſcrimen ponere optarent, potius ꝙ per uirtutē reſidua acquirere? An per ſocordiā & inuidiam ab hoſtibus eripi mallent? Horum itaq; gloriam, & utilitatem, eorum autem periculum, & metum anteponēs, iuſſit diuites hoc animo uolentes à ſeipſis, ſi neceſſe foret egenis parcere, agroſq; in futuram ſpem nutrientibus filios ultro impendere, ne de modico ſimul diſſidentes maiora admitterent. Quippe laboris huius mercedem eos abunde relaturos, cum inſignes agros abſq; onere eſſent habituri perpetuo manentes quingētorū iugerum. Filijs uero ſi cui adeſſent, dimidium unicuiq; horum traderetur. Hæc & huiuſmodi plura cum locutus eſſet

Motus & ſeditio inter populares.

Vtile Gracchi conſilium.

Gracchus,

Gracchus, pauperes, & quicunque aderant, & opinione magis quàm agrorũ deſiderio utebantur incẽdẽs, ſcribã iuſſit legem recitare. At uero Marcus Octauius Tribunus, alter ex poſſeſſorum numero, ad occurrendũ paratus, continuéque apud Romanos in prohibendo aſperior, ſcribæ ſilentiũ imponit. In quem multa conqueſtus Gracchus concionẽ in ſequentem diem imperat, & præſidijs abunde diſpoſitis quaſi inuitum etiam coacturus Octauium nutu, ſcribæ ut ad populum legem referat edicit. Verum idem cũ referre cepiſſet Octauio prohibente conticuit. Contẽtione igitur inter Tribunos exorta, & legiſlatione confuſa ex tumultu, qui potentiores aderant Tribunis ſuadere incipiunt, ut de quibus inter ſe diſſiderent, Senatum mutuo conſulerent. Itaque Gracchus arrepta lege cũ omnibus rite ſentientibus accepta eſſet in Senatum proficiſcitur. Eo loci ut inter paucos cõtumelijs impetitus à ditioribus rurſum in forum delatus, in ſequentem diem de huiuſmodi lege, & ſimul de Octauij abrogatione ſuffragia laturum ſe eſſe pronunciat, & an Tribunũ Plebi aduerſantem dignitatẽ retinere opus ſit. Quod utrumque executus eſt. Qua ex re nihil territus Octauius denuo aduerſari cœpit. Tum Gracchus primum de abrogatione eius ad populum retulit. Ac prima tribu Octauium dignitatẽ deponere iubente, cõuerſus ad eum Gracchus, ut ſibi morem gereret orabat. Recuſante eo, reliquas tribus rogare pergit exiſtentibus autem tribubus omnibus quinque & triginta, & iam ſeptem ſupra decem ob iram in eadem ſententia manẽtibus, octaua quidem, ac decima ſortem latura uidebatur. At Gracchus denuo in conſpectu populi tum uel maxime Octauij, diſcrimine percepto benigne illum admonere, hortarique ne ſanctiſſimum opus, & toti Italiæ in primis utiliſſimum prohibere uelit, nec tantam populi frequentiã, ſollicitudinemque deſpicere, quę & ipſi moderate Tribunatum

M. Octauius tribunus Graccho aduerſus.

Tribunorũ acerba contentio

Tribus. Rho. 35.

deponēti aſſenſura ſit, & dignitatem per uim ſibi eripi haud contemneret. Hæc cum loqueretur Gracchus, deoſq; teſtaretur inuito ſe, collegam è Tribunatu eijci, nihilq; proficeret ſortem protulit. Octauius igitur quāprimum Tribunatu electus clanculum aufugit, & Q. Mumius Tribunus in eius locum ſubrogatur, lexq; de agris ſtatim æditur, ad quos diuidendos tres in primis uiri Gracchus ipſe legiſlator, & frater eiuſdem nominis, necnon Appius Claudius Tiberij ſocer conſona totius populi uoce declarantur metuentis, ne legis promulgatio quoquo modo impediretur, ni Gracchus omneſq; neceſſarij eius poteſtate fruerentur. Gracchus autē ob legem præcipue exultans multitudine eum proſequente quaſi non unius ciuitatis duntaxat, aut gentis, ſed omnium quæ in Italia erant nationum conditor eſſet, ac liberator domum peruenit. Potentes uero ad agros, è quibus ad iſta cōuenerant retro ceſſere, ac ueluti poteſtate exuti, quæ geſta erant grauiter ferentes inter ſe colloquebantur, nō amplius electuros eſſe Gracchum, cūq; priuatus extitiſſet, regnum quoddam erigentem, & Aſylum, & ſeditionem tam immēſam Italiæ inferentem. Iam æſtas appropinquabat, & Tribunorum iuſſa ad ea quæ agenda erant mittebantur. Et diuites exequendæ legis inſtante tempore, palàm Gracchi inimicos in dignitatem eius cōcitabāt. At is cum rei decus adeſſe cerneret, ueritus ne in futurū minime Tribunus ab illis crearetur, omnes qui in agris fuerant ad electionem eius cōuocauit. Ipſis, ut in æſtate ceſſantibus, & per modicum temporis ſpacium accitis: Sequenti die ad populum, qui in urbem uenerat confugit, ſeparatimq; unumquenq; conueniēs, ut ſe tribunitia poteſtate decorarent precabatur. Eorum nempe cauſa ſe in diſcrimē ueniſſe referebat. Cum comiciorum adeſſet dies, duæ ſtatim tribus Graccho Tribunatum decreuere. Diuitibus autem aduerſantibus, nec ex lege fore dicētibus, ſi bis tribunatu potiatur. Rubrio præterea Tribuno concioni

Octauius Tribunatu electus.

Gracchū exultantē multitudo proſecuta.

Agricolæ in urbem à Graccho cōuocatæ.

concioni huiuſmodi preſidere formidante, atq; addubitante plurimum, Mummius ſe Octauij loco in Tribunatu preſidere ait, & ut ſibi concionem dimittat edicit, quod ab illo factum eſt. Reliquis deinde Tribunis de eorum præſidētia electionem faciendam eſſe decernentibus. Rubrio uero ſortitionē ad omnes circunferendam eſſe ſeditione exorta. Gracchus fauore deſtitutus, electionem in ſequentem diem differendā eſſe cenſuit. Deſperatis igitur rebus, nullo manſuetudinis genere, quanquam Tribunus adhuc eſſet abſtinuit, ac reliquum diei per forum proficiſcens, filium cunctis exhibuit, commendauitq; quaſi ſub hoſtibus confeſtim periturus. Ea ex re multorum commiſeratio inſecuta eſt, ſibi ipſis præcauentibus egenis, ueluti non æquo iure Rempub. tenerent, uerum ditioribus inſeruire cogerentur. Pietas quoq; ipſius Gracchi eos detinebat. Hæc igitur uerentes atq; pauentes lamentatione, & fletibus circa ueſperam ad domum uſq; proſecuti, ut in ſequentem diem ad comitia deſcenderet adhortati ſunt. His ſuaſionibus elatus Gracchus nocte adhuc ſeditioſos reliquos in unum congregans, & ſignum illis ſi prælio opus eſſet imponens Capitolij tēplum inuadit. Eo in loco electionem ſubiturus concionis in medio conqueſtus eſt quod à Tribunis, ac diuitibus, ne ſortiri poſſet impediretur deinde ſignū protulit. Clamore igitur maximo à complicibus ſimul ędito, ad manus ſtatim uentū eſt. Pars itaq; Gracchanæ conſpirationis eum, ueluti ſatellites quidam circunſteterāt, pars ueſtes accincti, uirgas, lignaq; è miniſtrorum manu rapientes, frangentesq; diuites è concione pepulerāt, tanto tumultu uulneribus illatis, ut reliqui Tribuni timore perciti e medio profugerent, & à ſacerdotibus templū clauderetur. Fuga præterea multorum, ac diſcurſus nullo ordīe inſecutus eſt. Nonnullorū q; alios Tribunos à Graccho dignitate ſpoliatos exiſtimarent, idq; cum minime intuerentur per errorem ſibi finxerāt. Quorundam uero q; ſeipſum

Seditio exorta.

His colligere licet Gracchū interfectū non ob agrariā legē æditā, ſed quod Tribunatū ui occupare niſus eſt.

in futurum Tribunum, ſine ulla electione præſtiti Iſſe crederent. His itaqꝫ ſe habentibus, Senatus in Fidei templum ſe cōtulit. Et profecto mirum mihi uidetur ſæpenumero in dubijs rebus, atqꝫ formidandis ob unius principantis auctoritatem ſaluti redditos, eo in caſu minime dictatorem elegiſſe. Verum prioribus longe utilius id opus inuentum eſt, quod nec multis memoriæ tunc fuerat, neqꝫ poſterius contigit. Decretis igitur his quæ inter ſe conſuluerāt, in Capitoliū ſtatim aſcenderunt. Horum è numero primus ac pontifex maximus Cornelius Scipio cognomine Naſica iter arripit, elataqꝫ uoce, Si quis patriam ſaluam eſſe cupit, me ſequatur inquit. Quibus dictis inferiorem ueſtis partē in caput retulit, ſiue hoc geſtu plures excitaturus, ſiue ad curſum futurus aptior, ſiue belli ſignum his qui ſequebantur præbiturus, ſiue ut deos lateret ea facturus quæ ſubinde operatus eſt. Cum templum ingreſſus eſſet, ſubito in Gracchanos concito curſu defertur. Cedentibus illi omnibus ob dignitatem tanquā uiro optimo, & ſenatum cum adhortatione inſequentibus multis, quidam ligna è Gracchanorum manibus eripientes nonnulli ſedilia, & reliqua ornamenta, ex quibus concio cōſtiterat unà lacerentes, eos inſequi, & telis appetere cœperūt. Poſtremo præcipites è rupibus ad ima depellunt. Eo in tumultu multi è Gracchanis, & ipſe in primis Gracchus circa templum deprehenſus interficitur, non lōge ab ipſis ianuis in conſpectu regiarū ſtatuarum, reliquos ſeditionis comites noctu in Tiberim necatos proiecerunt. In hunc modū Gracchus ille Gracchi bis conſulis, & Corneliæ Scipionis eius, qui Carthaginenſibus imperium ademit ſororis filius, ob optimum conſiliū à potentioribus oppreſſus Tribunus adhuc in capitolio occiſus eſt, quod primū in comitijs odium emicuit, nec prius quàm ſimile inſecutum eſt, finem cœpit. Separatim deinde ciuitas ob Gracchi necem ad luctum uoluptatemqꝫ defluxerat. Nōnulli quippe ſeipſos, Gracchum

Senatus cōtra Gracchum in Fidei templo cōuenit.

Cornelius Scipio Naſica Pōtif. Maxi. quid egerit, attēde.

Tiberij Gracchi mors ob optimum conſilium. Gracchanorumqꝫ interitus.

quoq;, & præſentia deflebant, quaſi non ulterius Rempub. habituri, ſed per uim, & arma paſſuri omnia. Alij quod ea quæ maxime concupiſcerent facile ſe aſſequi poſſe lætabantur. Hæc autem geſta ſunt cum Ariſtonicus in Aſia cum Romanis de imperio bellū ageret. Interfecto Graccho, & Appio Claudio uiciſſim exempto rebus humanis, protinus ad diuiſionē telluris Fuluius Flaccus, & Papyrius Carbo, unà cum iuniore Graccho inſurrexere. Negligentibus autē his, qui agros poſſidebant eos, accuſatores præconis uoce citari iuſſerāt, ac ſtatim cauſarum difficilium multitudo affuit. Quicunq; alijs finitima mercati eſſent, aut inter ſocios diuiſiſſent, ſecundum menſuram inquirebantur, quemadmodum ab illis habita, aut alijs diuiſa eſſent. Omnibus autem neq; conuenta neq; ſortitiones proferre ualentibus, quæ inuenta fuerant, ut incerta ponebantur. Menſuratis inſuper agris, nonnulli ex plantatis habitatiſq; locis in uacua ablegabantur, nonnulli ex cultis ad neglecta, aut paludes, aut lacunas trudebantur, neq; ab illis quæ ſub haſta uendita fuerant principiū diligenter aſſumentes, quod immēſuratum eſſet per præconem inquirere uelle prædixerant. Erexit autē plurimos quod proxima ignorantes, agris in unū confuſis procedente tempore cuncta complanata eſſent. Quod ditiorū crimē permagnum ferebatur, nec facile inquiri poterat. Nō alia itaq;, quàm omnium inſurrectio facta eſt, hinc inde diſcurrentium, & ad aliena diuertentium. Hæc igitur, & ſuper his cenſentium impulſiones non ferentes Itali, Corneliū Scipionem, à quo Carthago funditus euerſa eſt rogare incipiūt ut ipſis iniuria oppreſſis defenſorem ſe patronūq; præberet. Qui cum eiſdē in bello utilibus ac promptiſſimis uſus eſſet, neutiq; eos deſerere æquum duxit. Verum Senatū ingreſſus Gracchi quidem legem minime contēpſit, populum in primis ueritus, ſolum difficultatem eius referens, iuſtum ſibi uideri dixit non à diuiſoribus cauſas tanq; ijs, qui iudicarētur ſuſpecti,

Tribunitiæ poteſtatis immutatio.

Seditio Gracchi iunioris.

Cornelius Scipio Italorū fautor, patronus & defenſor.

ſuſpecti, ſed ab alijs potius eſſe decernendas, quod optime illis perſuaſiſſe uiſus eſt, ueluti qui æqua diceret. Ea ex cauſa Turdianus conſul, iudex ad hæc ipſa electus, cum opus aggreſſus, difficultatem eius intueretur, in Illyrios ad bellū profectus eſt, occaſionem huiuſmodi nactus, ne iudiciū efferre cogeretur. Hi igitur tellurē diuidentes nemine illis aduerſante per inertiam tempus agitabant. Et hinc odij origo ſimultaſq; inter Scipionem plebeioſq; emanaſſe creditur, q cum prius eum dilexiſſent, & plerunq; ditionibus eius cauſa, ad inuidiam uſq; aduerſati eſſent, deniq; bis conſulē præter leges effeciſſent, pro Italis in eos depugnantem intuerentur. Quæ animaduertentes hi qui Scipioni aduerſabantur, palàm criminari eum cœperant quaſi Gracchi legem omnino ſoluturus, urbēq; hac de cauſa in armis, & cæde eſſet poſiturus. Quibus auditis populus maiori formidine correptus eſt, donec Scipio ueſpere domū reuerſus, tabula apud ſe depoſita, qua nocte ſcripturus uidebatur, quæ populo eſſent referenda, ſine uulnere in lecto mortuus inuentus eſt. Siue Corneliæ Gracchi matris inſidijs impetitus ſit, ne Tiberij Gracchi lex diſſolueretur, conſentiente ad hæc etiam Sempronia eius filia, quæ Scipioni nupta ob deformitatem ac ſtulticiam, neq; illum diligebat, neq; ab illo diligebatur: Siue ut nonnullis uidetur ſponte exceſſerit è uita, quod ea quæ pollicitus fuerat exequi non poſſet: Vtcunq; eius mors incerta eſt. Sunt qui dicant ſeruos eius in tormentis habitos dixiſſe ab exteris quibuſdam noctu poſt domum latitantibus oppreſſum interijſſe. Idq; intelligentes referre nō auſos ob populum iratum adhuc, & necis eius conſcium. In hunc modum Scipio extinctus eſt, neq; publico funere dignus habitus, cum imperiū populi Ro. in maius adauxiſſet. Sic cōfeſtim ira charitatē ſupergreſſa eſt, ac tantæ rei utilitas, quaſi nullius precij ſub Gracchi ſeditione peruiluit. Interim agrorum diuiſionem qui eos poſſidebant occaſionibus uarijs in longum

Origo odij inter Scipionē & plebeios.

Scipionis mors incerta.

Spes in ignobile uulgus ponēda non eſt.

Ira charitatē uicit.

longum protrahebant. Nonnulli propugnatores omnes ad id induxerant. Quidam ex aduerſo in Romanorum Rempub. pro tellure ſe deſcribi depoſcebant, ꝗ maiori charitate agros inter ſe eſſent diuiſuri, quod Itali libẽter admiſſuri uidebantur, agris Rempub. pluris faciẽtes. Hac in re Fuluius Flaccus præ cæteris operari uiſus, cum conſul tellurem unà partiretur. Senatus contra permoleſte ferre, nec ſatis pati, ſi ſibi ſubditi pari iure in urbe potirentur. In hunc modũ igitur conatus omnis diſſolutus eſt. Populus uero ſpe illa, quã de tellure conceperat exutus denuo uereri cœpit. His ita ſe habentibus gratiſſimus omnium, qui tellurem diuiſuri eſſent ad tribunatum Caius Gracchus habebatur, Gracchi illius, qui legem agrariam primus edidit frater, uerum ætate iunior, qui cum ob fratris necem diu ſilentium apud omnes tenuiſſet, multis in Senatu aduerſantibus, Tribunatum tandem petere perrexit, quem magnifice adeptus confeſtim Senatoribus aduerſum ſe præſtitit. Frumentum quippe menſtruum unicuiꝗ̨ e plebe ex communi pecunia partiendum cenſuit, cum nulli prius erogari conſueſſet. Quibus ex cauſis populum in Repub. uehementer extulit, aſſentiente illi Fuluio Flacco. Et continuo tunc quidem, ac ſubinde ad Tribunatum gerendũ conſtituitur. Nam lex quædam promulgata fuerat, ſi Tribunus ſuffragijs egeret, populum ex omnibus eum eligere. In hunc igitur modum Caius ſecundo ad Tribunatũ electus eſt, utpote qui populũ mercede ſibi aſciſcens, equites etiam in ſententiam ſuam deduxiſſet, qui mediam inter Senatum populareſꝗ̨ obtinebant dignitatẽ. Ob aliam igitur huiuſmodi ciuilitatem iudicia quæ largitiones redolere uidebantur, à Senatoribus ad equites tranſlata, & quæ nouiora illis aderant obiecta, quoniam Cornelius Cotta, ac Salinator, & tertius ultra hos Manius Acilius cũ Aſiã bello cepiſſet, publice muneribus acceptis eſſent accuſati, iudicumꝗ̨ fraude pœnã euaſiſſent, Legati nempe qui apud

Caius Gracchus Tiberij frater Senatoribus aduerſus.

Iudicia largitiones redolẽtia, à Senatoribus ad equites trãſlata.

eos adhuc erant, non ſine inuidia hinc inde diſcurrentes, hæc ipſa clamitabant. Qua ex cauſa rubore concitus Senatus ad legem ſe conuertit, populus uero id ipſum cõfirmauit. Eoq; modo iudicia à Senatu ad equites tranſlata ſunt. Ferũt cum lex promulgaretur Gracchum dixiſſe quod ſubito Senatũ perpurgaret. Cumq; res experimento claruiſſet, maiorẽ adhuc eius uerbis auctoritatẽ acceſſiſſe. Cum enim Romanis, Italiſq;, atq; ipſis Senatoribus quacunq; ex cauſa ius dicere cœpiſſet, ſiue de pecunijs, ſiue de ignominia, aut de fuga, equites ueluti principes quoſdã ſupra illos extulit. Senatores uero quaſi obnoxios illis ſubdit. Aſſidentes quippe Tribunis equites, cum magiſtratus crearentur, quæcunq; eis libuiſſent prius capientes, & in unũ conſpirantes, non mediocrem ſenatui incuſſerant timorẽ. Parum itaq; deeſſe uidebatur ad conuertendã Reipub. potentiam, cum dignitatẽ duntaxat Senatus obtineret, equites uero poteſtate fruerentur. Præcedentes quidem non ſolum primores habebantur cum cauſſæ agitarentur, uerum aperte in Senatum opprobria ingerebant. Munera præterea aſſumentes, & continuis allecti præmijs, turpius adhuc & frequentius illo abutebãtur. Accuſatores ad hæc in diuites induxerant, & acceptorũ munerum cauſſas, inſtantes ipſi, & urgentes ad ſe trãſtulerant, ſic ut mos pene huiuſmodi antiquaretur, & ſeditionẽ aliam iudicialiũ legum non priore inferiorem propagarẽt. Gracchus itinera per Italiam ingentia conſtituit, magnam operariorũ & artificum manũ ad ſe alliciens paratã ad quæcunq; ei collibuiſſent. Colonias quoq; plures deduxit, inter quas Latinos præ cæteris Romanorũ d[illegible] uoluit, ut Senatus illis ueluti cognatis haud honeſte poſſet aduerſari. Cæteris autem quibus Romæ ſuffragia in creandis magiſtratibus afferre nõ licebat, in hunc modũ ferre conceſſit, ut qui tributa perſoluiſſent, in creatione legum fierent participes. Quibus ex rebus conterritus Senatus, cõſules adſcribere monuit, ut ex ijs qui

Seditiões inter Senatũ & equeſtrem ordinem.

Aliud eſt ſuffragia ferre i creãdis magiſtratibus, aliud participẽ eſſe in creatione legum.

ſuffragia

ſuffragia ferre nō poſſent, ex urbe nemo egrederetur, nec ad quadraginta ſtadia ad futurā legū creationē proprius accederet. Liuiū autē Druſum alterū Tribunū, ut Gracchi legibus obſiſteret adhortatus eſt, quod cauſas populo minime referret. Cōceſſumq; ipſi obſiſtēti nihil aduerſari. Cui decē colonias deducere uolēti, Senatus ut populo placeret, ultro acquieuit. His ex rebus lætatus populus, Gracchi legē facile contempſit. Itaq; populari fauore deſtitutus Gracchus, ſimul cū Fuluio Flacco, qui poſt conſulatū, Tribunitiā poteſtatē affectabat, in Libyā enauigauit ex ſorte diuiſurus colonias ijs, qui conſulto delecti fuerāt, ut ex eorū profectione à popularibus cōtentionibus quieſceret Senatus. Illi uero coloniā eo loci condidere, ubi Carthago quondā fuerat, nihil penſi facientes, quod Scipio eā euertiſſet, meditatus aſſidua ibi ſtabula futura ouiū. Deſcripſere aūt ex minoribus ad ſex millia ea lege ut ex hac populū ad ſe allicerēt. Deinde Romā reuerſi ex omni Italia ſex itē millia dimitti poſtularunt. Quibus in Libyā deductis, cū urbē deſignarent, lupi metas ab utriſq; poſitas diſſipaſſe referuntur. Prædicentibus itaq; auguribus coloniā eam infelicē fore, Senatus ut legē ſolueret, conciliū iuſſit cōuocari. Tum uero Gracchus, ac Fuluius furibundis ſimiles Senatū ementiri, nec quicq; ex ijs, quæ de lupis ferebantur, nunciatū eſſe clamitabāt. Qui uero ex plebeis audaciores aderant ipſis adhærere, & gladijs accincti capitoliū ingredi properant, & eo in loco ubi de colonia erat conſultandū ſimul conuenire. Populo igitur in unū coëunte & Fuluio de his loqui incipiēte, Gracchus capitoliū aſcēdit, undiq; armatis circunſeptus, permoleſte ferens ſe aduerſis oppugnari legibus. Conuenientium itaq; multitudinē euitans, in propinquam porticum perambulabat, ingredientes continue obſeruans. His ita ſe habentibus, contemplatus eum uir quidam popularis Attilius nomine ad eum accurrit, & manu apprehenſum, ſiue quid ſuſpicaretur, ſiue

Carthago quondam nobiliſſima ciuitaſ à Scipione ad ouium ſtabula deputata.

mentem eius præſentiſceret, ſiue aliis rationibus ad id induceretur, deprecari cœpit, ut patriæ ignoſceret. Verum ille conturbatus, deſpicientiq; ſimilis, toruo lumine in eum conuerſus nihil reſpondit. Quod animaduertens quiſpiam ex iis, qui unà aderant, non ſigno ullo dato, non iubente aliquo, ex ſolo Gracchi intuitu tēpus adeſſe ratus, & in primis

Tumultus initiū. ipſi gratificari ſtudens exerto enſe Attilium inuadit. Vociferatione itaq; inſecuta, & demortui corpore in medium allato intuentibus cunctis, & ſimilem caſum ſibi præcauentibus fuga ex templo facta eſt. Gracchus forū ingreſſus, & ſe apud omnes purgare cupiēs de his uerba facturus uidebatur. Nemine uero adhibente aures, cum facinus quiſq; abhorreret, unà cum Flacco deſperatis rebus, & tēpus quod armis præuenire ſatagebat amittens domum perfugit. Et qui cum illis conſpirauerant, in unum abeunt. Reliqua autem multitudo circa mediam noctem inſtanti periculo territa forum inuadit. Conſulū alter Opimius nomine, ut in trepidatione mos eſt, nonnullos cum armis in capitoliū feſtinare imperat, Senatumq; per præconem conuocari. Ipſe omniū medius Caſtoris in templo, ac Pollucis rei euentū quietus expectabat. Hæc enim in hunc modum acta erant. Senatus Gracchum, ac Fuluium, quo obiectum crimen perpurgarēt, ex eorum

Auētinus mons. domibus citari iuſſerat. Illi aſſumptis armis Auentinum montem propere aſcenderant, rati cum illū occupaſſent facilius Senatum cum ipſis ad fœdera uenturum eſſe. Decurrentes quoq; ſeruos in libertatem conuocarant. Nemine ex illis apparente, cum his qui eos circunſteterant, Dianæ templum inuadentes, per uim retinere conabantur. Quintum inſuper Flacci filium ad Senatum præmittentes conciliationem, & concordiam ſupplices ab eo depoſcebant. Senatus depoſitis armis ad concionem accedere eos iubet, & quæ libuiſſent palàm loqui, aut neminem ulterius ad eum mittere Ea ex cauſa cum Quintum denuo miſiſſent, Opimius cōſul

detineri

detineri eum iuſſit. Ad eos uero qui Gracchum circunſtete-rant milites ſubito emittit. Gracchus per põtem ligneum ad alteram fluminis euectus partem, unico comitante ſeruo in ſiluam aufugit, à quo ſubinde cõfodi ſe imperauit. Flaccus in taberna quadam deliteſcens, cum eum perſequentes locum ignorarent, omnemq́ angiportum, ni ipſe traderetur incenſuros minarentur, traditus ſupplicẽ ſe profiteri renuit, alium uero pro ſe iuſſit ſupplicare, ob idq́ captus interficitur. Gracchi & Fuluij capitá à nonnullis Opimio allata, pro quibus ſuperbe admodum Opimius aurũ impendi ſtatuit, domus eorum à populo direptæ, complices carceri incluſi, Opimij mandato ſuffocati ſunt. Flacci filio conceſſum ut genus mortis eligeret. Quibus peractis conſul urbem à cæde perpurgauit. Senatus Concordiæ templũ in foro ſibi erigi mandauit. In hũc igitur modum ſecundi Gracchi ſeditio extincta eſt. Lex autem nõ multo poſt ædita, ut tellurem, de qua inuicem contenderent poſſidentibus uendere fas eſſet. Id enim à ſuperiore Graccho prohibitum fuerat, ac ſtatim diuites ab egenis illam mercabantur, aut ex huiuſmodi occaſione per uim auferebant, quod tenuioribus adhuc deterius cedebat. Tandem Spurius Borius Tribunus plebis legem tulit: Tellurem ulterius non eſſe diuidendam, uerum poſſidentibus omittendam eſſe. Vectigalia autem populo Romano pro ea pendenda, pecuniamq́ ex his in diſtributiones redigendam fore. Quæ res ut conſolationẽ quandam ob diſtributionem populo attulit, ita ad abundantem multitudinem nihil utilitatis afferre poterat. Semel quippe ex ſophiſmatibus huiuſmodi ſoluta Gracchana lege, cæteris quæ inueniri poterant utiliore, ſalubriorecq́ non multo poſt uectigalia ipſa ab Tribuno alio ſublata ſunt, & confeſtim populus ab omnibus excidit: ob idq́ adhuc magis ſimul ciuium & militum ſpes, tellurisq́ reditus, ac diſtributiones legesq́ ceſſauere, quinq́ & decẽ annis à Graccho legiſlatore potiſ-

Caij Gracchi & Flacci interitus.

Concordiæ tẽplũ in foro erectum.

ſimum elapſis,& à controuerſijs ad ocium delati ſunt. Ea tē peſtate Scipio conſul theatrū diſiecit, quod Lucius Caſſius inchoauerat. Et iam contentionum finis aderat, cum aliæ de nuo emerſere, adeo non utile Romanis fuit Gracchorū abuti illecebris. Quintus Cecilius Metellus, cum Cenſuram gereret, Glauciam uirum Senatorium, & Apuleium Saturninum, qui Tribunatum ceperat, ob uitæ turpitudinē dignitate ſummouere conatus, aduerſante collega repulſus eſt. Non multo poſt Apuleius, ut Metelli ulciſceretur iniuriam Tribunatum petens, Glauciam prætorem obſeruare cœpit Tribunorum electioni præſidentem. Cæterum Nonius uir illuſtris in Apuleium inuectus, & Glauciam accuſans, Tribunatum adeptus eſt. Veriti igitur Apuleius & Glaucia, ne Tribunus effectus in eos inſurgeret, turbam quandā ſatellitum à concione abeunti cum tumultu immiſere, & in diuerſorium fugientem interficiunt. Caſus autem crudelitatē miſerantibus omnibus, qui Glauciæ adhærebant, nondum populo in unū coëunte, confeſtim Apuleiū Tribunum creaue-
Nonij Tribu. mors. re. In hunc modū Nonij cædes ob Apuleij tribunatū ſilentio ſuppreſſa, cum eum redarguere nemo auderet. Expulſus & Metellus eſt ab ijs qui Caiū Mariū ſequebātur, ſextum gerentem conſulatum cum illi inimicus eſſe uideretur. In hunc itaq; modum omnes inuicē turbati ſunt. Quippe Apuleius legem tulit, Tellurem omnem quæcunq; Romanorum ditioni ſubiecta eſſet, fore diuidendā ea in prouincia, quæ Ga-
Galatia à Cimbris occupata. latia apellabatur. Cimbri nempe Celtarum genus eam occuparant, quam Marius recens adeptam, quaſi nō ulterius ad Galatas ſpectaret, Romanis attribuerat. Inſtabat autē legis promulgationi populus ipſe, ac ſenatum præfixo quinque dierum termino in legem iurare, aut iuſiurandū non præſtātes Senatu amouere cogebat, & ulterius uiginti talentorum pœna populo ſoluenda eos condēnare. Arbitratus eo modo de his qui ſibi aduerſabantur ulciſci poſſe, & potiſſimum de
Cecilio

Cecilio Metello, qui ob animi fiduciã elatus in primis iuſiurandum detrectabat. Lex igitur ita ſe habuit. Apuleius diẽ approbationis ſuæ propoſuerat, nuncios quoq; ad eos qui in agris erant præmiſerat, quibus maxime ſub Mario expertis in bello confidebat. Verum Italis ea ex lege plurimum ſibi uendicantibus populus ægre ferebat. Seditione igitur in curia exorta, quicunq; Tribuno, ac legibus aduerſabantur cõuitijs impetiti, ad Apuleiũ ſtatim è Tribunali decurrunt. Ciuium deinde multitudo tãta uoce in comitijs exclamare cæpit, ut de cœlo intonaſſe uideretur, quo incidente nihil ex lege Romanis ſtatuere fas fuit. Vrgentibus demũ per uim his qui Apuleiũ circunſteterant, ciues ueſtes accincti, & occurrentia quæq; ligna capientes agricolas inuadũt. Illi denuo ab Apuleio conuocati, cum lignis, & ipſi ciuibus occurrunt. Eoq; modo per uim tulere legem. Mario itaq; conſule confeſtim ſtatuente, Senatus iuſiurandum cœpit inquirere. Metellum quoq; robuſto animo, & ad quæcunq; libuiſſet conſtantem intuens ſi loqui præueniſſet. Marius in medium ſententiam protulit, huiuſmodi aſtutia uſus, ac ſic effari cœpit. Metellum iuſiurandum non utiq; ſponte ſubijſſe, quod ipſe præſtitiſſet. Aſſentiente ad hæc Metello, & cæteris id ipſum collaudãtibus Marius concionẽ diſſoluit. Quinta demũ die, quæ poſtrema iuxta legem ad perhibendum iuſiurandũ uidebatur, horam circa decimam omnes cum feſtinatione cõuocari imperat. Populum igitur ad legem incõſulte properantem, ſe admodum uereri dixit. Hanc autem ſolertiam, & ſophiſma ſolum intueri: Iurare uidelicet ſi lex eſt: legi aſſentiendũ eſſe: In hunc modũ qui ex agris conueniſſent diſſoluendos fore. Sequenti die nullam eſſe legẽ haud difficulter oſtendi poſſe, quæ per uim Ioue inſuper tonãte contra patrios mores lata eſſet. Hæc effatus, nullo expectato fine, ſilẽtibus adhuc cunctis ueluti ſubita quadam eruptione ab inſidijs facta, nullo temporis ſpacio intermiſſo ad cogitandũ in

Cic. diui. nat. lib. 2. Ioue tonãte, fulgurãte comitia populi habere nefas. quod oĩa quæ tũc Senatus populuſq; Ro. decernerent Dijs ſuperis diſplicere uiderentur.

Saturni

Saturni templum ſe contulit, in quo cenſores iuſiurandum ſubire opus erat,& prior cum amicis illud præſtitit. Idem & reliqui fecere timore ducti. Metellus autē non ſolum iuſiurandū tenuit, ſed ut prius inſtituerat cōſtanti animo,& intrepido pſtitit. Poſtridie Apuleius lictorē ad eū mittēs e Senatu eduxit. Accurrētibus cæteris Tribunis, Glaucia, & Apuleius ad eos qui ex agris cōuenerant ſe tranſtulere, faſſi neq; legem illis, neq; tellurem eſſe integram, niſi Metellus eijceretur. Hac ex re accuſationem fugæ illi decreuere, & conſules per præconem annunciare iubent Metello igni, & aqua, tectoq; ab omnibus interdicendum eſſe. Ad approbationē uero huiuſmodi decreti, diem unicam duntaxat præſcripſere. Conquerentibus maxime de his ciuibus, & Metellū continue armis circumſeptum præmittentibus Metellus eos cōplexus, & electionem plurimum commendans, haud æquū ſibi uideri, eius cauſa diſcrimen aliquod inferri patriæ. His dictis ciuitatem egreſſus eſt. Decretum uero ab Apuleio cōfirmatum, quæ ex decreto uiciſſim Marius publicari iuſſit. His ex cauſis Metellus uir præſtantiſſimus urbe eiectus, & poſt eum Apuleius ter Tribunatu potitus eſt, & quidā cum eo fugitiuus habitus Gracchum antiquiorem parentem ſibi aſſerens. Quamobrem multitudo omnis cum eo ad electionem maxime operata eſt Gracchi deſiderio. Propoſitis autē conſulum comitijs Marcus Antonius alteram in partem dubius electus eſt Reliquam Glaucia, Memiuſq; in diuerſum traduxere. Sed cum Memius dignior exiſteret, ueriti illum Glaucia, & Apuleius, nonnullos ad eum cum lignis in ipſa electione præmittunt, qui Memium uulneribus aggreſſi in ſpectantibus cunctis interfecere. Hac ex re conturbata concio, ſtatim diſſoluta eſt, nullis legibus, aut iudicibus, aut uerecundia eos cohibente. Populus ira, & indignatione accenſus ſequenti die ueluti Apuleium interfecturus accurrit. Ex hoc cætera multitudo ex agris deuoluta cū Glaucia, Caioq;

Crudele & inhumanum decretum

Metelli probitas indignūq; exilium.

Memij interitus.

Saphinio

Saphinio Cenſore capitolium inuadit. Senatu eos interfici mandante turbatus Marius nonnullos armis inſtruxit, uerũ tardante eo alij aquarum fiſtulas, quæ ad templum confluebant incidunt. Saphinius templo ignẽ immiſit ex ſiti ſe moriturum autumans. Glaucia & Apuleius Marium ſibi auxilio adeſſe arbitrati in primis ſe tradidere, & poſt eos Saphinius. Marius omnibus ut eos occideret inclamãtibus, in Senatu concluſit quaſi legalius eam rem executurus. Hi occaſionem adeſſe arbitrati tranſennã à Senatu ſuſtulere, & qui circa Apuleium erant præcipitauere omnes, quoad Cenſorem, Tribunum, prætoremq́ interfecerunt. Principatus cõſilijs adhuc aſſidentes ciues, cæteraq́ multitudo ex diſſenſione confunduntur. Et Tribunus alius, qui Gracchi filius eſſe putabatur, primum ea die Tribunatum geſſit, cum nulla ulterius libertatis, aut Reipu. aut legũ, aut dignitatis, aut principatus eſſet utilitas. Ex quo Tribunitia poteſtas ad delictorum pœnas, populiq́ ſubſidia ueluti ſacroſancta quondã cõſtituta in hunc modum deiecta eſt, taliaq́ perpeſſa. Interfecto à Tribunis Apuleio, Senatus, populuſq́ Ro. una uoce clamare occipiunt, Metellum eſſe reuocandum. Cæterum Publius Furius Tribunus plebis nõ libero, ſed libertino patre genitus audacter admodum, ac conſtanter illis reſiſtebat ut neq́ Metelli filij precibus in conſpectu populi ſuppliciter eum deprecantis, & ad pedes eius prouoluti lachrymantiſq́ flecti potuerit. Qua ex cauſſa puer idem ab huiuſmodi proſpectu pius ſubinde cognominatus eſt. In ſequenti anno Caius Cornelius Tribunus Furium ipſum hac de cauſſa in iudicium uocauit. Populus non expectato Furij reſponſo, in cõſpectu omnium ſtatim ibidem dep̃rehenſum lacerauit. Sic aſſidue uniuſcuiuſq́ odium in foro eminebat. Metello tandem reditus conceſſus eſt. Ferũt diẽ illi non ſuffeciſſe, dum ad portas urbis obuios quoſq́ complecteretur. Ex hoc tertium ciuile bellũ Apulej cum duobus Gracchis fuiſſe con-

Fiſtulæ per quas aquas ducimus, ab aquis ferẽdis dictæ.

ſtat, in quo tam multa in Romanos perpetrata ſunt. His ita ſe habentibus ſociale bellum multarum per Italiam gentiū principium aſſumpſit. Quod ſubito exurgens ad ſummum tandem uſq; peruenit, ſeditioneſq; ex urbe ob timorem ſuſtulit. Verum finiens longe ampliores, turbulentioreſq; excitauit. Seditionum quoq; principes potentiſſimos erexit, quiq; non legum lationibus, plebeijſq; tumultibus inter ſe, uerum exercitibus immenſis, ſubitiſq; graſſarentur. Id autē huic hiſtoriæ inſerere uiſum eſt, cum ex Romana ſeditione principium aſſumens maiores adhuc tumultus, diſſenſioneſq; conciuerit. Ortum autem ſumpſit in hunc fere modum. Fuluius Flaccus conſulatum gerens primus Italos palàm excitaſſe dicitur ut in ciuitate aſſumerentur, & ex ſubditis participes fierēt dignitatum. Quam opinionem inducēs idem cum in ea conſtanter diutiuſq; perſeueraret, à Senatu in expeditionem miſſus eſt. In qua conſumpta iam dignitate conſulari Tribunatum eligere maluit, eumq; cum Graccho iuniore adipiſci ſtuduit, hæc & alia quædam cū eo etiā in Italia meditante. Ambobus autem interfectis, ut à nobis ſuperius dictum eſt, multo magis Itali elati ſunt. Non enim in ſubditorum numero pro communi portione eſſe ſuſtinebant, & Flaccum Gracchumq; ipſis præſidentes talia perpeſſos haud facile perferre poterant. Ex quo Liuius Druſus Tribunus plebis uir illuſtris, rogantibus Italis legem illis de ciuilitate allaturum ſe promiſerat. Hanc enim præcipue exoptabant, quaſi ſubinde ex ſubditis futuri duces. Is igitur hac in re populo ſubblandiens colonias plures in Italia & Sicilia, quæ iampridem decretæ, nondum tamen conditæ fuerant deducere ſuaſit. Senatum uero, & equites qui iudiciorum cauſſa iampridem inter ſe diſſidebant, cōmuni lege cōiungere tentauit. Cumq; iudicia haud aperte ad Senatum traducere liceret, ad utroſq; in hunc modum deferre conatus eſt. Cum Senatores ob diſſenſiones ad tercentū fere creuiſſent nume-

Socialis belli principium.

Liuius Druſus Senatum equeſtri ordini copulare ſtuduit.

ſent numerũ, totidẽ alios ex equeſtri ordine eligi potiſſimũ illis perſuaſerat, qui omnes in futurum iudicia exponerent. Exactiones etiã munerũ, ab his fieri pro crimine conſcripſit cum iam ex more quodammodo largitio haud multi fieret, quæ ſine rubore quæſtum faceret. Hæc igitur ad utroſq; meditatus eſt. Quæ res illi in contrariũ ceſſit. Quippe Senatus moleſte admodum perferre uiſus, tot ſubito ſibi admiſceri uiros, & ex equitum numero ad ſummam uehi dignitatem non abſurde arbitratus: cum Senatores effecti eſſent longe potentius primis illis ſeditionẽ in ſe concitaturos eſſe, cõtrà equites non mediocri ſuſpicione tenebantur, ſi ob hanc rem iudicia in futurum ab ipſis ſublata ad Senatum deferrentur Cum enim ingentia lucra poteſtatemq; guſtaſſent, haud facile ea ſuſpitione carere poterant. Ob multitudinem præterea eorum in deſperationem, pariter ac ſuſpitionem inter ſe uenturos eſſe, qui nam digniores uiderẽtur ad tercentũ eligi numerũ, ac cæteris inuidiã gigni ergà meliores. Super omnia uero intra ſe querebãtur, nouũ in largitionibus exorſum crimen, quod à ſe perfortiter exploſum eſſet. Hunc igitur in modũ equites Senatoreſq; & ſi alias inter ſe diſcordes eſſent in Druſum pariter fixere odia. Solus populus coloniarũ deductione lætabatur. Itali partim pro his, ob quæ Druſus hęc in primis cõmẽtus fuerat, partim pro coloniarũ deductione uerebantur, quaſi publica Romanorũ tellus, quæ immẽſurata adhuc erat haberetur. Itaq; quidã ui, nõnulli clã qui ſibi ſtatim eriperentur inuaſere agros. Ex ea re plurimũ propria tellure uexati Tyrrheni atq; Vmbri, & ob hæc Itali metuentes, ut uidebatur, ad conſules in urbẽ delati ſunt, re quidẽ ut Druſum interficerent, uerbo autem ut in legẽ conclamarẽt: eoq; modo conſtitutam diem expectabant. Id præſentiens Druſus raro in publicum progrediebatur, uerum in deambulatorio loco parum habente lucis cõtinue ius dicebat. Cũ igitur circa ueſperam multitudinem emitteret, ſubito ſe per

Largitio conſueta paruifacta.

Druſus à Senatu & equeſtri ord. odio habitus.

Attende hiſtoriam

 cuſſum eſſe

cuſſum eſſe conclamauit, uixq́ finito clamore in terram cõcidit. Repertus deinde ſutoris gladius fœmori eius infixus. Eoq́ modo Druſus, & ipſe Tribunus occiditur. Equites itaq́ calumniæ principium aduerſus æmulos ex illius dignitate meditati, Quintum Valerium ad tribunatũ induci ſuadebant: Iudicium eſſe in Italos quærendum, qui in Rempu. aperte, aut occulte auxilia præſtabãt, ſperantes eo modo potentes omnes inuidiæ crimine circunuenturos eſſe, ſe uero fore iudices, hiſq́ eiectis facile urbis imperiũ adipiſci poſſe. Recuſantibus itaq́ cæteris Tribunis proferre legem, equites enſibus nudis circunſtantes eam protulere. Qua lata cõfeſtim Senatorum præſtantiſſimis accuſatores aſcripſere, quibus Viſtius haud obediens ſponte profugit, ueluti ſeipſum non traditurus in manus hoſtium. Poſt illam Cotta in iudicium uenit. Cum autem elate admodum pro ijs, quæ in Repub. geſſiſſet loqueretur, & equites reprehenderet, priuſquam decreto urbe eijceretur, egreſſus eſt. Mumius Græcia capta ab equitibus eum ſoluere pollicentibus, inſidijs petebatur. Qua ex cauſa turpiter iudicio fugere compulſus in Delo uitam egit. Increbreſcente itaq́ dietim malo in optimos quoſq́ populus triſtari cœpit, talibus, tantiſq́ ſibi ereptis ingemiſcens uiris. Itali quoq́ Druſi clade percepta, aliorumq́ ad fugam occaſionem intuentes, haud facile ea tolerare poſſe rati, ſi illis ſubditi ea pati cogerentur, nec aliã in Repub. degendi formam ulterius ſperarent à Romanis defecere, bellumq́ in illos acriter inferre ſtatuunt. Clàm uero inter ſe fœdera ineuntes, obſides ad fidem mutuam hac de cauſa tradidere. Quæ res permultum temporis Romanos ob diſſenſiones, & iudicia in urbe latuit. Cum autem animaduerſa eſſet, nonnullos ad urbes demiſere qui hæc ſecreto à complicibus exquirerent. Ex his cũ quidam adoleſcentem ex Aſculi urbe obſidem datum, & ad aliam delatum urbem intueretur, ſtatim Seruilio proconſuli circa ea loca præſidenti

[Margin: Druſi interitus.]
[Margin: Italorum defectio à Romanis]

ſidenti notum facit. Erant quippe ut uidetur, Italiæ proconſules per partes præſidentes, quos multo deinde tempore imitatus Hadrianus cum princeps extitiſſet, Romanis innouare ſtuduit, qui ordo poſt illum breui permanſit. Seruilius igitur ira accenſus, arrepto curſu ad Aſculum uenit, ciuibuſq; in publico ſolennia agentibus grauiter inſultans occiſus eſt. Cunctis itaq; eos deſpicientibus, Fonteius poſt illũ legationis cauſa demiſſus, & ipſe interfectus eſt. Sic enim illos, qui gentibus præſunt, & à Senatu ad ſubſidia mittuntur legatos ſolent appellare. Occũbentibus his neq; cæteris Romanorum uenia ulla adhibebatur. Sed omnibus apud ſe moram ducentibus, inſurgentes Aſculani uitã ademerunt, bona eorum prædæ expoſuerũt. Patefacta iam tandẽ defectione omnium, quicunq; Aſculanis finitimi fuere ad arma cõcurrunt, Marſi ſcilicet, Malini, Viſtini, Maruceni, & ultra hos Picentes, Ferentani, Hirpini, Pompeiani, Venuſini, Iapyges, Lucani, & Samnites, quæ gens prius aduerſa admodum, & grauis Romanis fuerat, & quicunq; alij à Lario flumine qui (ut mihi uidetur) ad Liternum defluit, & quicquid ad Ionium ſinum pedeſtri maritimoq; itinere patet, hi omnes legatos ad Romanos miſere apud eos cõquerẽtes, quod omnia ad principatum illorum meditati, haud digni eorũ Repub. habiti fuiſſent. Quibus Senatus acerbe reſpõdit: Si eorum quæ egiſſent illos pœniteret, legatos ad ſe mitterent, ſin minus, mittere deſiſterent. Illi deſperatis rebus ad bellandum ſeſe præparant, quibus exercitus ex urbibus in cõmune affuere, equitum unus, peditum reliquus uſque ad centũ millium numerũ. Romani æqualem illis ex aduerſo ſtatuere, partim à ſeipſis, partim à ſocijs Italiæ urbibus, & adhuc in fide manentibus collectum. Romanis Sextus Iulius Cæſar, & Publius Rutilius Lupus cõſules præerant, ambobus tanquam ad magnum, & finitimum egreſſis bellum, cũ reliqui portas mœniaq; tuerentur. Quemadmodum autẽ domeſtico

Seruilius ab Aſculanis occiſus.

Fõteius legatus interficitur.

Italiæ aliquot populi Romanis bellum mouerunt.

Senatus reſponſio magnanima.

Sextus Iulius Cæſar & Pu. Rutilius Lupus cõſules.

 meſtico

meſtico, & uicino maxime opere, & circa leges eorum diſſidente, uariarumq; partium adhibentes animum prætores conſulibus ex optimis quibuſcunq; addidere: Rutilio uidelicet Cneum Pompeium parentem Pompeij illius qui magnus cognominatus eſt, ac Quintum Cepionem, Caiũ Perpennam, Caiumq; Marium, ac Valerium Meſſalam. Sub Sexto Cæſare Publium Lẽtulum, ac fratrem ipſius Cæſaris & Titum Didium, Licinium Craſſum, Cornelium Syllam & præter hos Marcellum. Tot enim uiri ſub conſulibus inter ſe diuiſi prouinciã adminiſtrabant, quibus omnibus conſules præerant. Alios præterea Romani illis obſequẽtes, uelutiad inſigne quoddam bellũ unicuiq; miſerant. Italis duces ex urbibus alij aderãt cõmunes in cõmuni exercitu: quibus omnibus præerant Titus Affranius, Caius Pontilius, Marius Ignatius, Quintus Pompedius, Caius Papius, Marcus Lãponius, Caius Iudacilius, Erius Aſinius, & Vectius Cato, qui exercitum inter ſe diuidentes Romanorum ducibus aduerſi ſteterant, multa inferentes damna, multaq; patientes: Quorũ omniũ, ut à principio digniora exequar, huiuſmodi fuiſſe conſtat. Vectius Cato Sextum Iuliũ acie propellẽs, duobus millibus in bello cæſis ad Aſerniam deduxit urbem, Romanorum fauentem partibus. Itaq; Lucius Scipio, & Lucius Acilius ſeruorũ ueſtes induti fuga abiere. Cæteri tempore fameq; perdomiti ſe illi dedidere. Marius Ignatius Venefrano per proditionem recepto, duas Romanorũ cohortes in ea deprehenſas interemit. Preſenteius autẽ Publius Perpennam ad decem millia hominum ducentẽ in fugam uertit, ex quibus ad quatuor millia cæſa ſunt, reliquis maiorẽ armorũ ademit partẽ. Qua ex re Rutilius cõſul Perpennã ab exercitu ſummouit, eiuſq; copias Caio Mario ſubiecit. Marcus autẽ Lamponius ex his, qui cũ Licinio Craſſo aderant ad octingẽtos occidit. Reliquos ad Adrumetũ urbẽ inſecutus eſt. Caius Papius Nolam ex proditione recepit,

Cn. Põp. magni Põpeij parẽs

Epitome belli ciuilis.

Bella inter Ro. & Italos geſta.

Rhomani principio quidẽ uicti, ſed tãdem uictores euaſere.

& Romanis ad duum millium numerum in ciuitate ea reſidentibus publice per præconem annunciari iubet, ſi cum eo militare uellent. Quoſcunq; igitur conditionẽ admittentes in armis habuit. Duces militiã recuſantes carceri incluſos fame necauit. Caſtabulos præterea cepit. Minternũ quoq; & Salernum, quæ Romanorũ colonia fuit, & captiuos ex ea habitos ſeruoſq; militiæ aſcripſit: quæcunq; Nuceriæ finitima incendit igne, utq; ciuitates proximas timore afficeret, exercitum ſibi dari poſtulauit. Cui peditũ decẽ millia, equites mille attributi ſunt. Cum his Papius ad Acherras caſtra poſuit. Sexto autẽ Cæſare Galatarũ peditũ decem millia, & Numidas Mauruſioſq; deducente equites, & ad Acherras accedente, Papius Oxintam Iugurthæ Numidarũ regis filiũ qui à Romanis Venuſij cuſtodiebatur, urbe extulit. Hunc purpura regia uelatũ ſæpenumero Numidis, qui cũ Cæſare aderant oſtendit. Multis igitur Numidarũ ad eũ tanquã regem fugientibus, reliquos Cæſar ueluti ſuſpectos in Libyã demiſit. Papio ſtrenue ad eum accedente proprius, & partẽ ualli diruente, equites reliquos è portis emittens, Cæſar ad ſex millia hoſtium occidit, & ſubinde ex Acherris exercitũ deduxit. Iudacilio in Iampyga exiſtenti Canuſiũ, Venuſiũq; & pleræq; aliæ ciuitates adhæſere, quaſdam etiã ſibi aduerſantes idem obſedit, & qui illuſtriores in his fuerant Romanorum interemit, populares item, ſeruoſq; militiæ aſcripſit Rutilius conſul, & Caius Marius ſupra flumen Lyrim pontes tranſeundi cauſſa, non magno inter ſe ſpacio cõiunxerãt quibus Vectius Cato aduerſus ſteterat nõ longe à Marij põte. Clã itaq; noctu circa Rutilij pontẽ inſidias in ualle diſponit. Simul autem Rutilium in tranſitu uidere diſſimulans, inſidias educit, pluribuſq; inter arida necatis multos flumini immerſit. Hoc in prœlio Rutilius ab hoſtibus ſagitta caput ſaucius non multo poſt interijt. & Marius ad alterũ cõſtitutus pontem, ex corporibus fluuio immerſis, atq; natantibus

Nola proditione capta.

Romanæ uictoriæ principiũ Cæſar.

Rutilius inſidijs circũuentus interijt.

tibus cladem arbitratus, expulſis his, qui propius obſtiterant fluuium ſuperat, uallumq́ Catonis paucis cuſtodientibus intercipit, ut Cato eo in loco quo uictoriã adeptus fuerat pernoctare, & commeatu deſtitutus ſtatim copias abducere coactus ſit. Rutilij multorumq́ illuſtrium corpora Romam delata quo ſepulchro mandarentur, miſerandũ præbuere ſpectaculum, conſulis totq́ aliorum intuentibus funera, & per plures dies luctus excitatus eſt. Ea ex cauſſa Senatus defunctorum corpora, quæ in bello occubuiſſent, eo in loco ſepeliri uetuit, quo aliorum humarentur, ut ab oculis militũ quàm longiſſime abeſſent. Quod hoſtes intelligẽtes uiciſſim & de ſuis ſtatuere. Rutilio ſucceſſor reliquo anni tempore nemo ſubſtitutus. Sextus Cæſar cum quietẽ minime ageret, ſed continue ad comitia Romam commearet, Senatus exercitui, cui ipſe præerat Caium Mariũ, & Quintum Cepionem præſidere uoluit. Ob eam rem Cepioni aduerſus Quintus Pompedius prætor tranſfugæ in morem ab exercitu receſſit, duos impuberes ſeruos ſecum trahens, filiorum in morem purpureis ornatos ueſtibus, eoſq́ in poteſtatem ſibi tradidit. & ut fidẽ promereretur, maſſas quaſdam plumbeas auro, argentoq́ contectas unà detulit, ſummaq́ celeritate Cepionem adhortatus eſt, ut cum copijs inſequeretur, quaſi illi duce deſtitutum relicturus exercitum. Ductus credulitate Cepio eum inſequitur. Pompedius loco proximus ubi inſidiæ latebant, collem quendam ueluti hoſtes ſpeculaturus aſcendit, ſignumq́ illis extulit. Hi ex inſidijs prodeuntes Cepionem, pluresq́ alios ibidem captos interemere. Cepionis exercitũ Senatus Mario adiunxit. Sextus Cæſar cũ peditibus triginta millibus, equitibus quinq́ millibus per uallem quandam, locaq́ ſcrupuloſa delatus: Mario Ignatio ſubito occurrente in uallem compulſus, ingruente morbo ad lectum tranſire compellitur, fluminis cuiuſdam in ripa, cui unicus per põtem patebat aditus. Quamobrem

Sextus Cæſar.

Cepio à Q. Põpedio circũuentus interimitur.

obrem maiore exercitus ſui parte deleta, reliquorũ amiſſis armis, uix tandem in Theanum fuga delabitur. Reſiduos cum eo exiſtentes quoad licuit inſtruxit armis. Cætera multitudine ad eum fugiente, ſupra Acherras, quæ adhuc à Papio obſidebatur caſtra poſuit. Exercitibus utrinq; aſſiſtẽtibus, neutiq; alter alteri ob timorem congrediebatur. Marſos autem Cornelius Sylla, & Caius Marius aggreſſi continue inſequebantur, quoad uitium obligamina incurrerent. Cum uero Marſi uitiũ nodos ægre ſuperarent, Mario ac Syllæ ulterius progredi haud uiſum eſt. Cæterum Cornelius Sylla ab altera uitium parte caſtrametatus, difficultatem hoſtibus obiectam animaduertens, Marſis fugientibus occurrit, multoſq; interficit, ut ad numerum fere ſex millium extincti referantur, & lõge plura à Romanis arma ſuſcepta ſint. Marſi ferarum more ſe deceptos ægre ferentes, iterum cœpere arma, denuoq; cum ipſis congredi conantur. Sed cum illi pugnam detrectarẽt, belli initium nuſquam factum. Eſt enim Marſorum natio bellicoſiſſima admodum: Feruntq; hac ipſorum duntaxat culpa triumphum de illis habitum: cũ prius neq; aduerſus Marſos, neq; ſine Marſis triũphus ullus adeptus ſit. Circa Falernum montem Iudacilius, & Titus Affranius, & Publius Ventidius cum Cn. Pompeio inuicem congreſſi in fugam uertere, & ad urbem uſq; Firmum perſecuti ſunt. deinde ad alia duxere copias. Affranius Põpeio intra Firmum incluſo caſtra appoſuit. Ille uero cæteros in armis præparans ad bellum non prodibat. Aduentante alio exercitu Sulpitium à tergo Affranio immittit, ipſe in fronte progreditur. Itaq; dum prælium geritur, laborantibus utriſq;, Sulpitius hoſtium caſtris iniecit ignem. Quod intuentes illi ad Aſculum perfugiunt, nullo militari ordine carpẽtes iter Affranius pugnans interimitur. Pompeius ad Aſculũ profectus urbem obſidebat. Erat quippe Aſculum Iudacilij parentis oppidum, quo timore ductus Iudacilius, cum cohor-

Theanũ urbs.

Marſi denuo Rhomanis cõgredi conantur.

Põpeius in fugam uerſus.

Aſculum à Põpeio obſidetur

tibus octo confeſtim acceſſit. Præmiſſis ad Aſculanos nũcijs iubet ut cum longe uenientem uiderint, ſubito accurrant, hoſtiumq́; circunſtantium caſtra aggrediatur, ut prælių̃ utraq; ex parte in eos gereretur, quod ab Aſculanis neglectum eſt. Iudacilius igitur per medios hoſtes cum quibus potuit ui delatus, eorum timiditatem infidelitatemq́; redarguit, quaſi ulterius urbem tueri deſperarẽt. Aemulos uero qui cum eo prius diſſidebant, & tunc quidem multitudinem à mandatis ſuis deterruerant, interemit omnes. deinde in templo pyram erigens, ſupra eam mẽſam ſtatuit, & in ſummo cũ amicis epulatus eſt. Perſeuerante adhuc conuiuio uenenum introducitur, quo ſumpto ſupra pyram ſeſe collocans, ut ignẽ illi immitterent orauit. Sic Iudacilius egregie pro patria cõtendens, extinctus eſt. Sextus Cæſar cum deponendi muneris tempus acceſſiſſet, proconſul à ſenatu electus uiginti millibus hoſtium qui in exercitu aderãt, occurrit. ex quibus ad octo millia occidit, pluriũ etiã aſſumpſit arma. Circa Aſculum caſtrametanti cum creatio eius in longum traheretur morbo deceſſit, prætorẽ eius loco Caium Bebium inſtituẽs. Et hæc quidem circa Italiam Ioniumq́; geſta. Intelligentes autem hæc illi qui ab altera Romæ parte incolunt Tyrrheni & Vmbri, & aliæ his finitimæ nationes ad defectionem unà conſenſerunt. Veritus igitur Senatus ne hoſtibus omni ex parte ingruentibus urbem minus tueri poſſet, mare omne à Cumis ad urbem uſq; libertis cõmuniuit, tunc primũ ad militiã ob uirorũ inopiã accitis: Italos uero in ſocietate permanentes adhuc, reliquorum ciuiũ numero aſcripſit, quod unicum ab omnibus maxime expetebatur. Idẽ & Tyrrhenis cõceſſere, qui ciuilitatem cupidiſſime complexi ſunt. Hac igitur charitate uſus Senatus, ex benignis lõge benigniores ſibi reddidit, & qui dubij adhuc erant, in fide confirmauit. Aduerſantes præterea in bello ſpe huiuſmodi ciuilitatis mitiores habuit. Hos nuper in urbẽ delectos uiros, Romani neutiq; eorum

Quale genus mortis Iudacilius ſibi excogitauerit.

Senatus charitas quid egerit attẽde.

tiq; eorũ tribubus, quæ trigintaquinq; numero fuere, ſtatim miſcuerunt, ne priſcis illis numero ſuperiores, in creationibus aliquando anteferrentur: uerũ eas decimantes alias denuo ex illis creauere. in quibus ultimi ſuffragia ferebant, & plerunq; eorũ calculus nullius fere momenti habebatur, cũ quinq; & triginta in primis uocarentur, quæ ſupra dimidiũ reliquas excederent, quod à principio efflagitantibus Italis eos latuit. Cũ uero res cognita fuiſſet, alterius diſſenſionis cauſam præbuit. Qui autẽ circa Ioniũ fuere nondum Tyrrhenorũ pœnitentia perſpecta, quindecim uirorum millia, longis itineribus, nulla intermiſſione in auxiliũ eis præmiſerunt. Quibus occurrens Cn. Pompeius iam tum cõſulatũ adeptus, ad quinq; millia occidit. reliqui uero ad propria per regionẽ ſterilẽ hyberno tempore, ſummo labore reuerti ſatagentes, cũ dimidia fere eorũ pars glandibus toleraret famem, inopia cõſumpti ſunt. Eadem hyeme Cornelius Cato Põpeij collega cõtra Marſos bellũ gerens interfectus eſt. Lucius Cluẽtius ad Põpeios mõtes Syllæ caſtrametãti, ſumma diligẽtia bellũ gerens uix tribus ſtadijs lõgius aberat. Eam ignominiã cum ægre perferret Sylla, non expectatis ijs qui pabulatũ mittebantur, Cluentiũ aggreditur, ac tum quidẽ uictus effugit. Sylla aſſumptis deinde pabulatoribus Cluentium inuadit, auertitq;, qua ex cauſſa longius caſtra ponere compulſus eſt. Galatis deinde ad eũ confluentibus, iterum Syllæ propius acceſſit. Cum uterq; exercitus ad bellum conueniret, Galata quidam uir corpore eximio, curſu cæteros anteuectus, quenpiã ex Romanis in pugnã prouocat. huic occurrens Mauruſius ſtatura perbreuis protinus ſuperat, occiditq;. Eo aſpectu conterriti Galatæ fugã capeſſunt, diſſoluto ordine, nec acierũ ulla Cluentio ulterius ſubſtitit, uerũ Nolam concito curſu turbatæ aduolant. Quos continue inſecutus Sylla, ad triginta millia interemit. Nolanis deinde per portam eum ſuſcipientibus, ne hoſtes ipſis inſurgerent,

Cluẽtij uictoria.

 reliquos

reliquos omnes circa mœnia, ad numerum uiginti millium occidit, cum quibus & Cluentius egregie pugnans interimitur. Sylla deinde ad alias delatus nationes, quæ Hirpinæ appellantur, cùm caſtra illis appoſuiſſet, in Nolanos decurrit. Hi Lucanos exorta luce in auxiliũ ipſis uenturos expectabant. Tempus itaq; ad conſultandũ à Sylla petiere. Ille intellecta fraude, horam Nolanis diffinit, & oppidum ligno uallatum appoſitis ſcalis, poſt horam protinus aſcendit. Ea ex trepidatione compulſi ciues, urbem Syllæ tradidere, quã ille neceſſitate potius quàm beniuolentia ſibi obſequentem prædæ expoſuit. Cæteris ſededentibus ueniam conceſſit, donec Hirpinas nationes omnes ſibi ſubdidit, & in Samnites deduxit exercitum, non his quidem itineribus quæ Emotilus eorum dux diligẽter obſeruabat, uerum aliam nactus itinerationem per anfractus ignotam plurimis, ex ea hoſtibus inuectus eſt, multoſq; ex ijs occidit: reliquis ſparſim fugientibus, Emotilus cum paucis in Aſerniam ſaucius aufugit. Sylla ſublato exercitu in Buanos tranſgreditur, quæ gẽs commune deficientium receptaculum fuit, cum tribus arcibus inſigne eorum eſſet oppidum, & Buani ea fiducia Syllæ aduerſarentur. Ille nonnullis præmiſſis, quam primam ex omnibus arcem aſcendere poſſent, iubet occupare, deinde ex fumo rem notam ſibi facere. Prodeunte igitur fumo, qui à fronte conſtiterant aggreditur, ac tribus cõtinuis horis prælio decertans urbe potitur. Et hæc quidem æſtatis tẽporibus feliciter à Sylla geſta. Inſtante hyeme, Romam ad conſulatum petendum reuerſus eſt. Cn. autem Pompeius in Marſos Mauricenos, Veſtinoſq; deduxit. Caius Coſconius alter Romanorum prætor cum exercitu delatus Salpiam incendit, Cannaſq; ſuſcepit, & ad Canuſium diſpoſitis caſtris, Samnitibus illi inſurgentibus ſtrenue obſtitit, quouſq; cædes utraq; ex parte inſignis editur, & Coſconius copijs debilitatus intra Cannas recedere compellitur. Trebatius Samnitum dux flumi-

Syllæ uictoria & Cluentij interitus.

Nolani Syllã decipere meditati, ab eo dẽ opprimũtur, & Nola prædæ expoſita.

dux flumine utriuſq; copias excludente, Coſconium adhortatur, ut uel ſuperato fluuio ad ipſum pertranſiret, uel ripa fluminis excedens tranſeundi facultatem ſibi traderet. Ille igitur loco ceſſit, & Trebatio tranſeunti occurrens pugna ſuperior euaſit. nam illo ſupra fluuiũ arripiente fugã ad quindecim hoſtium millia interemit. Reliqui cũ Trebatio ad Canuſium celeri fuga delati ſunt. Coſconius Larinenſium, Venuſinorum, Aſculanorumq; uaſtatis agris, in Podiceos peruenit, duobuſq; diebus nationem illam ſuperauit. Cecilius Metellus ſucceſſor illi ſubſtitutus ad bellum cum ueniſſet, in Iapygas deſcẽdit, eoſq; bello deuicit. Et Pompilius alter ex ducibus qui in bello defecerant, interim occubuit. Reliqui per partes ad Ceciliũ uenere. Et hæc quidem per Italiã ſociali in bello geſta ſunt cum in maius augeretur, quoad Italia omnis in populi Romani Rempub. conceſſit: Lucanis & Samnitibus eo tempore exceptis. Videntur quippe & hi eadem poſterius aſſecuti, & inter tribus quemadmodum priores ſeparatim electi eſſe, ne ſi priſcis miſcerentur in creationibus longe præcellerent numero ſuperiores. Per idem tempus optimates in urbe contendere cœpere: cum quidam debita cum uſuris emerent, lege quadam ueteri iubente, ſupra fœnus, fœnerari minime licere, qui id effeciſſet eandẽ mulctam ab illo ſubeundam eſſe. Abhorruiſſe mihi quidem uidentur ueteres Romani fœnoris conſuetudinem, quemadmodum & Græci, nec ſecus ac cauponandi quæſtum quendam exiſtimauiſſe grauem, intolerabilemq; pauperibus, & inimicitias ultrò procreantem. Qua ratione commoti Perſæ commodari deceptibile quoddam, mendacijſq; refertũ eſſe exiſtimant. Conſuetudine deinde temporis fœnus approbãte, hi quidem ſecundum morem exigebant, illi uero ueluti ex bello, & ſeditionibus redditiones exhibebant. Erãt & qui fœneratores pœna mulctandos eſſe prædicarent. Quippe Aſellius prætor, ad quem iſta ferebãtur, cũ fœnus diſſolue-

Trebatius Samnitum dux.

Optimatum contẽtio fœnoris cauſſa.

Fœnus ab ãtiquis reprobatũ

Perſarum iudiciũ de fœnore.

re nullo modo poſſet, iudicia illis uiciſſim attribuerat, quæ difficultatē ex moribus, legeq́; prodeuntē diffinirent. Legē itaq; ueterem innouari moleſte ferentes qui fœnus exercebant, Aſelliū hunc in modum interemere. Forte ſacra Caſtori, Polluciq́; in foro celebrabat. multitudine itaq; illi in ſacris aſſidente, quidam lapide prius emiſſo phialā excuſſit & ad Veſtæ templum ſubito accurrit. Nonnulli igitur eum præcedentes templo excluſere, demum in diuerſoriū fugiētem interficiunt. Multi ob id perſequentiū ad eorū uirgines eos fugere arbitrati eum ad locum delati ſunt, quem uiris ingredi minime fas fuit. Hac ex cauſa Aſellium prætorē, ſacra peragentem, ſacerdotemq́;, & ueſte aurea, ut in ſacris mos fuit aſſidentem, horam circa ſecundā fori medio interemere Senatus per præconem ſtatim annunciari iubet, ſi quis Aſellij interfectorem publicaret, libero quidem argētum, ſeruo libertatē, conſcio ueniam polliceri. Quod nemo propterea facere eſt auſus, fœneratoribus interim reum occulentibus. Hæ igitur cædes, ac diſſenſiones adhuc inteſtinæ, ciuileſq́; per partes extitere. Dehinc exercitibus magnis ſeditionum principes bello legibuſq́; ad inuicē certarūt, cum patria ueluti brauium in medio conſiſteret. Tranſitus autē ad hæc, & origo ſtatim poſt ſociale bellum in hunc modum prodijt. Cum Mithridates Ponti, & aliarum gentium rex Bithyniā & Phrygiam, & his finitimā Aſiam ingreſſus eſſet, ut à nobis ſuperiore libro perſcriptum eſt: Sylla cōſul electus Aſiæ expeditionem Mithridaticumq́; ſortitus eſt bellum, dum Romæ adhuc eſſet. Marius uero belli opportunitatem utilitatemq́; conſiderans, cum illud affectaret, Publium Sulpitium Tribunum, qui ad hæc opē illi afferret, multis pollicitationibus inducere tentauit: Nouos etiam ex Italia ciues, qui minus poſſiderent, ad ſuffragia per omnes tribus, ſpe quadam diſſidere perſuaſerat, nihil de neceſſitate ſua prælocutus, quibus ut ſeruis in omnibus uſus eſt obſequentibus.

Castori & Polluci Sacra in foro celebrata.

Contētionis initiū inter Syllā & Marium.

Ac propere

Ac propere Sulpitius de his rebus legem tulit, qua confirmata neceſſe erat quicquid Marius aut Sulpitius cuperet, effectum conſequi, nouis ciuibus longe priſcos numero exuperantibus. Verum qui antiquiores aderant, hæc ipſa cognoſcentes acerrime nouis reſiſtebant, lignis, lapidibuſq́ in eos depugnabant. Increbeſcente dietim malo, ueriti conſules, approbatione legis potiſſimum inſtãte, plurium dierum uacationem inſtituere, quemadmodum feſtis diebus, ac ſolennibus mos fuit, ut aliqua interim mutatio creationis tumultusúe fieret. Verum Sulpitius uacatione minime expectata, ſeditioſos quoſq́ tectis enſibus ad forum iubet accedere, & quicquid neceſſe foret exequi, nec conſulibus parcere ſi occaſio expoſtulet. Cũ omnes prompti adeſſent, uacationem ut iniquam accuſare pergit, iubetq́ Cornelium Syllam, ac Quintum Pompeium conſules uacationem ſubito diſſoluere, ut approbationem legis afferat. Elato tumultu qui illum circunſteterant enſes exerunt, & conſules ipſis aduerſantes interficere uelle minantur. ob id Pompeius latitans effugit, Sylla ueluti conſulturus paulatim ceſſit. Filium uero Pompeij Syllæ adſiſtentem, & pleraq́ audatius locutum, illi ipſi Sulpitij ſequaces interficiũt. Sylla in concionẽ reuerſus uacationem diſſoluit. Deinde ueluti Capuam ad exercitum iturus, ex Capua in Aſiam ad Mithridaticum bellum ſeſe præparat: Non enim quiſpiam quæ ab eo agitabantur intellexerat. Sublata uacatione, & Sylla ab urbe remoto, Sulpitius legem protulit, & Caio Mario cuius cauſſa hæc agebat, Syllæ loco Mithridaticum bellum deſtinat. His perceptis Sylla bello quàm primum decernere ſtatuit. Milites igitur in concionem conuocat, quemadmodũ Marius Mithridatico bello inhians lucri cauſſa milites alios ipſis antetulerit annunciat, contumeliã omnẽ in Sulpitiũ & Mariũ refert, nihil aliud aperte queri auſus: non enim de bello palàm fari audebat, monuit ut ad mãdata parati eſſent. Hi quæ

Vacatio à Sylla diſſoluta.

facere

facere audeat mente cogitantes, ac de ſe ipſis plurimum ſolliciti, ne interim expeditione illa priuarētur, quæ animo cōceperint Syllæ referāt, ſuadent ut ſe fidenter Romam ducat Quibus exhilaratus Sylla ſex militū legiones confeſtim mouet. Verum exercitus primores, quęſtore uno duntaxat excepto, non ſuſtinentes hoſtiles copias patriæ inferre, Romā propere accurrunt. Legati cum Syllam ad urbem properātem offendiſſent, rogare incipiūt, qua ex cauſſa cum armis exercitū in patriā deduceret. Quibus ille ut eā à tyrānis liberaret, & hæc bis, terq́ aliis, atq́ aliis præfatus legatis, ſimul annunciare iubet, an uelint Senatū cum eo, ac Marium Sulpitiumq́ in campo Martio adeſſe, & agere quæcūq́ illis uidebuntur. Appropinquante eo Pompeius collega laudatis iis quæ egiſſet, & approbatis, ad Syllam acceſſit, ad omnia paratus obſequi. Marius & Sulpitius modico interuallo apparatus indigentes, legatos alios emiſere, quaſi & hos Senatus deſtinaſſet rogant, ne propius ad urbem quadraginta ſtadiis caſtra locet, quouſq́ de præſentibus inter eos conſultum ſit. Sylla & Pompeius legatione animaduerſa, id facere uelle reſpondent, ac ſtatim legatos abire imperāt. Sylla ualles, & quæ propinqua fuere mœnibus loca, militū legione occupat. Pompeius colles alia legione communit. Tertiam Sylla ad pontem ligneum emittit. quartam ante urbis muros in ſupplemētum iubet ſubſiſtere. Ipſe cum cæteris urbē ingreditur hoſtili opinione & opere. Qua ex cauſſa, qui circa illū inhabitabant deſuper tela emittere cœpere, quoad eorum domos incendere uelle comminatus eſt. Tunc autē ſeſe continuere Marius & Sulpitius ad Eſquilium forum, cū quibus armati potuere illi occurrunt. Fit ſtatim hoſtilis pugna. Tum quidem primum in urbe, neq́ ſub ſeditionis imagine, ut prius, uerum nulla excuſatione cum tubis, ſigniſq́, ueluti belli lege decertarēt. Ad tantum eos flagitium diſſenſionum peruexit incuria. Conuerſis Syllæ militibus ipſe arrepta

[Margin: Syllæ reſpōſum legatis Rhomanorū optimum]

[Margin: Vrbs Ro. à Sylla obſeſſa.]

repta aquila in periculum ſeſe immittit, quaſi imperatore opus eſſet, & ut ſi quis uexillis abeſſet, uerecundia ductus à fuga temperaret. Cæteram multitudinem in prælium cōuertit, ac primum tyrones ab exercitu omni aduocat, alios per Suburræ uiam emittit, qui celerrime hoſtes à tergo inuaderent. Qui autem circa Marium fuere inſurgētibus debilius obſtabant, ob uiarum tranſitus circumueniri ſe ab hoſtibus uerentes. Ciues igitur è domibus eorum depugnantes aduocabant, ſeruis etiam libertatem pollicebantur qui opem attuliſſent. Nemine prodeunte ad bellum, deſperatis rebus ex urbe fuga ſe proripiūt, & cum illis quicunq; illuſtriores unà conſpirauerant. Tunc uero Sylla uiam quæ ſacra dicitur ingreſſus, quoſcūq; ad prædam accurrētes in medium nactus ſupplicio affecit. Præſidijs etiā in urbe diſpoſitis per partes, ipſe & Pompeius hinc inde peragrantes noctem peruigilem egere, ne quid ab ijs qui timebantur, aut à uictoribus crudelius fieret in urbe. Orta luce populum ad concionem conuocantes, de Reipub. gubernatione queſti ſunt, quaſi maiori ex parte popularibus quibuſdam ambitioſis addicta eſſet, quantūq; ipſi ex neceſſitate feciſſent retulere. Addidere etiā nihil ulterius ad populum, niſi prius conſultum afferri debere, quod antea conſuetum iam pridem fieri deſijſſet. Creationes etiam munerū, ac dignitatum non à tribubus ſed per turmas eſſe faciendas, quemadmodū à Tullio rege conceſſum fuerat arbitrati: ob hæc duo legē uidelicet nullam ante Senatum ad multitudinem deferri poſſe, neq; creationes tenuioribus & audacibus diuitum, & bene conſulentium loco collatas, diſſenſionum occaſiones præbituras eſſe. Multaq; alia ex Tribunorum principatu tyrannice potiſſimū effecta tollentes ad Senatum tunc quidem ex paucitate penè contemptum, ex optimis trecentos uiros elegere, ac quęcunq; à Sulpitio ſtatuta fuerant, poſt decretam à conſulibus uacationem, ut illegalia abolcuere omnia. In hunc modum igitur

Sacra uia.

Senatus ob paucitatem contemptus.

ſeditiones ex lite & contẽtione ad homicidia, ab his ad prælia dæmum peruenere. Et ciuium exercitus tum primum in patriam ueluti hoſtilẽ illati. neq́ʒ propterea ſeditiones quanquam per exercitus interim diuiſæ ceſſauere: uerũ impetus continue in urbẽ facti, mœniumq́ʒ expugnationes, & quæcunq́ʒ alia hoſtili opere fieri aſſueta, cum nullius reuerentia eorum uiolentiæ obſiſteret, ſiue legum, ſiue ciuium, aut patriæ ipſius. Tunc igitur Sulpitium Tribunatum gerentem adhuc, & cum eo Marium ſexies conſulem, eiuſq́ʒ filium: Publium quoq́ʒ Cethegum, Iunium Brutum, Cneum, & & Quintum Grannium, Publium quoq́ʒ Albinouanum, Marcum Lectorium, & reliquos Mario fauentes ad duodecim numerũ urbe pepulere: & utpote qui ſeditionũ cauſſas, prælia conſulibus, ſeruis libertatem ad defectionem intuliſſent, populi Romani hoſtes ex decreto uulgauere: Licere ex his obuium ſine pœna occidere, aut ad cõſules deducere, & eorum bona in publicũ eſſe deferenda: Ac protinus ad eorũ inquiſitionem accurſum eſt. Nonnulli igitur Sulpitium deprehendentes interemere. Marius ipſe ſine ſeruo, & ſocio ſolus ad Minturnas confugit, quẽ ciuitatis primores in obſcura quadã domo quieſcentẽ, proclamatione publica territi, ambitione inſuper ducti quod hominẽ ſexies cõſulẽ, à quo multa & præclara geſta eſſent in poteſtate haberent, cuſtodire cœpetrũ. Galatam etiam carnificem publicum cũ gladio miſere ut eũ interficeret. Galatã autẽ ferunt cũ per tenebras quæq́ʒ ſcrutando graderetur, Marij oculis ignis in morem ſplendore micantibus trepidare cœpiſſe. Mox cum Marius è lecto ſurrexiſſet, & horrenda uoce intonaret, Tu ne Caiũ Marium occidere audes? Galatam è foribus proſiluiſſe inſanienti ſimilem acclamantemq́ʒ: ego Caium Marium occidere nequeo. Ea ex cauſſa ſuperſtitionis cuiuſdã timor primores urbis inuaſit, cum illum deprehendere prius dubitaſſent. Famæ inſuper memoria iamprid ẽ uulgatæ à puero

Optimatum proſcriptiões

Lucanus Pharſaliæ lib. 2.

eum ſepties futurum conſulem. Nam cũ infans adhuc eſſet, ſeptem aquilarum pullos in gremium eius decidiſſe memo rant. Vates autem prædixiſſe eum ſep ties maximum magi- ſtratum obiturum. Hæc igitur Minturnarum primores ani- mo uoluentes, Galatam dęmonis cuiuſdam occurſu territũ arbitrati, Marium ſtatim ex urbe egredi, & ubicunq; ſaluus eſſe poſſet, proficiſci ſuadent. Ille ſe ab Sylla inquiri, & ab equitibus eius perſequi ſatis ratus, iter nulla ſemita ad mare arripuit, & ad Calybes delatus folijs corpori ſuperimpoſitis aliquantulum quieuit. Strepitu deinde percepto ſub folijs la tuit. qui cum magis increbeſceret, Siculi cuiuſdam piſcato- riam ſcaphã, per uim coacto eo, propere inſiluit. Inſurgente demum tempeſtate perfracto gubernaculo, uela uentis quo ſors eum duceret, emiſit. Delatus eſt itaq; ad inſulam in qua domeſticos ex ſuis nuper allatos repperit. cum his in Lybiã trãſit. Prohibitus igitur Libyæ ingreſſu ueluti hoſtis à Sex- tio prætore, in mari hyemem perferre cogitur paulò ſupra Libyam inter Numidarum montes. Eo in loco conſidente Mario, plerią; ex complicibus aduentum eius audientes ad illum nauigarunt, Cethegus ſcilicet, & Grannius, & Albi- nouanus, Lectorius quoq;, & alij inter quos Marij ipſius fi- lius, qui ut optimates uiri ad Numidarum regem e Roma profugerant. Suſpitione deinde ne ab illo traderẽtur, eo ex loco ad Marium peruenerant. Hi igitur, quemadmodum Sylla, patriæ bellum inferre meditati, cum exercitu carerẽt, ſi quid forte occurreret intenti morabantur. Romæ interim Sylla cum primus armis urbem occupaſſet, ad monarchiã quoq; obtinendam potens haberetur, de inimicis ſuis ultus ſponte ſe à uiolentia cohibuit, & exercitu Capuam præmiſ- ſo, ut conſul dignitate uſus eſt. Exulum autem fautores qui- cunq; ſeditioſi aderãt, opulentiores quoſq; ac mulieres ære abundãtes, cum ab armorum timore reſpirarent, ad exules in urbem reducendos hortabantur, nihil ſollicitudinis, aut

Minturnẽ ſes ſuper- ſtitione quadã du cti Mariũ carcereli- berauere.

Sextius Libyæ prætor.

impenſarum ad eam rem perficiendam omittentes. Conſu lum etiam corporibus inſidias ſtruebant, quaſi illis exiſtentibus ne unus quidem ex ſuis reuerti poſſet. Syllæ perfuncto dignitate conſulari exercitus ad Mithridaticum bellum decernitur, ueluti ſalutis publicæ cuſtodi. Quintum autē Pompeium alterum conſulem, populus ob timorem miſeratus, Italiæ præeſſe uoluit, cæteriſq; copijs, quæ à Cn. Pompeio ductabantur imperare. Id intelligens Cneus, cum moleſte ferret, Quintum ad exercitum uenientem hilare ſuſcepit. Sequenti die ius dicente illo ad eum ueluti priuatus acceſſit quouſq; multi illum circunſtantes per ſimulationem quaſi audire cuperēt interfecere. Reliquorum ſecuta fuga Cneus illis occurrens, tanquàm moleſte ferret conſulem iniuſte occiſum, coq; modo conturbatus ipſis ſubito præficitur. Pompeij nece in urbe relata, de ſeipſo ſollicitus Sylla amicos undequaq; acciri imperat, coſq; per noctem circum ſe habuit. Nec multum poſt hæc immoratus, Capuam ad exercitum, inde in Aſiam peruenit. Exulū igitur amici Cinna poſt Syllam deſignato conſule, plurimū illi confidentes, nouos denuo ciues ad ea, quæ à Mario meditata fuerant impellunt: Tribus admiſceri poſtulant, quod ultimi ſuffragia ferentes omnium inutiles fierent. Hoc autem principium Marij reditus, & qui cum illo aufugerant uidebatur eſſe. Aduerſantibus priſcis ciuibus, Cinna nouos ciues pretio conducere arbitratus, trecenta talenta illis elargiri ſtatuit. Veteribus quipe conſul alter præſidebat Octauius, & qui circa Cinnā ſteterant, occupato foro, contectis gladijs, tribus omnes admiſceri depoſcebāt. cætera uero multitudo, quæ ſentire melius uidebatur circa Octauium unà cum gladijs ſteterat. Interim domi euentum rei expectāte Octauio, nunciatur plures ex tribunis, quę facta eſſent prohibere, nōuorum ciuium ingentem tumultum excitatum eſſe, nudiſq; enſibus per angiportus in contradicentes Tribunos inſurgere, & ad roſtra deferri.

Syllæ laus & clementia.

Q. Pōpeius odio & inuidia interfectus eſt.

deferri. Quibus intellectis Octauius omnifariam multitudine ſtipatus, ad ſacram uiam accelerat, & torrentis more in forum delatus eos, qui in medio ſteterant expellit, diſturbatq́. Conterritis illis in templum Caſtoris Polluciſq́ progreditur. Cinna in fugam uerſo, quicunq́ in unum ſteterãt nullo mandante nouis occurrẽtes ciuibus plures interficiũt, reliquos fugientes ad portas uſq; proſequuntur. Verũ Cinna nouorũ ciuium multitudine cõfiſus, & ui ſuperare poſſe autumans, cum admirabilem paucorum ad reſiſtendum in tueretur audatiam, per urbem diſcurrere cœpit, ſeruoſq́ ad libertatem conuocare. Nemine ad eum accedente ad finitimas urbes fuga delabitur, quas haud multo ante Romani ciuitate donauerãt: Tybur ſcilicet ac Præneſte, & quę ad Nolam uſq; medię interiacent, eaſq́ ad defectionẽ incitabat, pecunias quoq; ad bellum colligebat. Hæc agente Cinna atq; meditante, nonnulli è Senatu aufugere, qui ſimilia efflagitarent Caius Melonius, Quintus Sertorius, ac Caius Marius alter. Senatus Cinnæ perfidia conſpecta, qui urbẽ in periculo relinqueret cõſularem nactus dignitatem, ſeruos ad libertatem conuocaret, ulterius conſulem, aut ciuem ex decreto appellari uetuit, eiuſq́ loco Lucium Merulam flaminem dialem inſtituit. Dicitur huiuſmodi ſacerdos ſolus uelũ pileumq́ aſſidue geſtare, alijs duntaxat inter ſacra deferentibus. Cinna ad Capuam conuerſus, in qua alius Romanorum reſidebat exercitus, primores eius, & quicunq́ à Senatu exceſſerant, enixe obſeruabat. Conſulis præterea ritu in medium progreſſus uirgas perfregit, & ueluti dignitate ſpoliatus, hæc lachrymans effari cœpit. A uobis ciues dignitatẽ hanc aſſumpſi: Populus quippe contulit, Senatus ſine uobis à me abſtulit. et hæc in proprijs perpeſſus malis, pro uobis etiam ſtomachari non deſino. Ad quid ulterius tribus in comicijs obſeruamus? quid uobis indigemus? ubi eritis cõcionum, aut creationum, aut cõſularium dignitatum deinceps

Sacra uia.

Caſtoris & Polluciſ tẽplũ.

Cinnæ oratio per breuis.

domini, ſi non ea quæ dediſtis conſeruabitis, & cum uobis uidebitur auferetis? Hæc elocutus ut eos irritaret, plura de ſeipſo queſtus ueſtem lacerauit, & à tribunali decurrens ſemet in medium deiecit, plurimumq́ decubuit, quoad illachrymantes milites eum erexere, & in ſolio iterum relatum adductis faſcibus, ut conſulem meliora ſperare ſuaſerunt, eoſq́ ubi opus eſſet deducere. Primores igitur ab impetu ſtatim defecere, ac ſe iterũ Cinnę militari ſacramẽto addixere, quod à cæteris qui illis ſuberant, ſimili iureiurando ſancitum eſt. His peractis Cinna tute iam ad ſocias urbes decurrebat, eaſq́ ad bellum incitabat, ueluti qui earum cauſſa calamitate illa premeretur. Ab his igitur Cinnæ pecuniæ collatæ, multiq́ ex potentibus è Roma ad illũ peruenere, quibus Reipub. tranquillitas odio fuit. Dum hæc à Cinna geruntur Octauius, & Merula ambo conſules ciuitatem foſſa, muriſq́ uallabant, machinas etiam appoſuerãt. Ad hæc exercitus ab urbibus quæ illis parebant, & finitima Gallia in unum conuocabant. Cn. uero Pompeium proconſulem adhuc, & copias circa Ionium ducentem magna celeritate, ut urbi opem afferret, accerſierant. Ille cum exercitu ad Collinam portam conſedit. Cui occurrens Cinna pariter, & ipſe eo in loco caſtra ponit. Harum rerum certior effectus Marius, cũ his qui fugientem ſecuti fuerant in Tyrrheniã enauigauit, quibus è Roma ſuperuenientes eorũ ſerui ad quingentorum impleuere numerum. Marius laceratis comis ue cordis in more quo miſericordiam adipiſceretur, urbes circuibat, prœlia & trophęa Cimbrica, & ſex eius cõſulatus uerbis extollebat, ipſiſq́ comitia affectantibus fidũ ſe futurum pollicitus, ad ſex millia Tyrrheniorũ in unum collegit, cũ quibus ad Cinnam prouectus pergrate ad belli ſocietatem admiſſus eſt. Cum in unum omnes ad Tyberis ripam conueniſſent, in tres partes diſtribuere copias. Cinna quidem, ac Carbo cum ſuis ex oppoſita urbis parte, Sertorius urbem deſuper

Sacramẽtum militare

Cn. Pompeius procõſul a cõſulibus ut urbi opẽ afferret accerſitus.

deſuper, Marius autem mare uerſus caſtrametātur. Tyberi præterea pontem impoſuere, ut commeatum ad urbem uenientem interciperent. Marius ad hæc oſtia occupat, hoſtiliterq; diripit, & Cinna Ariminum præmiſſo urbe potitur, ne exercitus quiſpiā ex populis urbi parentibus, aut ex Gallia Romam commeare poſſet. His rebus territi conſules cū exercitu alio indigerent, & Syllam iam Aſiam ingreſſum minime auocare poſſent, Cecilium Metellum reſidua ſocialis belli circa Samnites diſponentem, quoquo pacto honeſtius queat diſſoluere, & patriæ ab hoſtibus obſeſſæ auxiliū afferre, monent. Non conuenientibus ad ea quæ poſcebant Samnitibus, Marius intellecta re de omnibus cum illis paciſcitur. In hunc igitur modum cum Mario ad bellum conſpirauere. Appium quoq; Claudium Tribunum militum intelligens mœnia ſeruare urbis, ac collem, qui Ianiculus appellatur, beneficij in illum collati repetita memoria, eius ope patente porta, Romam ingreditur, unàq; Cinnam introducit. Cæterum, & ipſi continuo expulſi ſunt Octauio & Pompeio aduerſum occurrentibus. Fulguribus autem plurimis e cœlo labentibus in exercitum Pompeij, multi ex illuſtribus, & ipſe in primis extinctus eſt. Marius cū commeatū qui à mari, ac deſuper à flumine uehebatur occupaſſet, ad propinquas urbi ciuitates diſcurrebat. In his frumentum iā pridem à Romanis cumulatum ſeruabatur. Inopine igitur cuſtodias aggreſſus, Antium, Aritiam, Lauiniū aliaſq; ciuitates pleriſq; etiam tradentibus occupat. Sic cum à mediterraneis commeatus ſuſtuliſſet, iterum Romam per uiam, quæ Appia dicitur fidenter accedit, antequam alius aliunde commeatus ad eos deferretur: ac centum ſtadijs ab urbe diſtantes ipſe & Cinna, & qui cum illis militabant Carbo, & Sertorius caſtra fixerunt, Octauio Craſſoq;, ac Metello in Albano monte ex aduerſo caſtrametantibus, & rei euentū ſubinde opperiētibus, Qui licet uirtute, multitudineq; præcellerent,

Ariminū à Cinna captum.

Pōpeius magni Pōpei pater fulgure extinctus eſt.

cellerent, unico tamen belli diſcrimine patriam ſtatim interituram exponere uerebantur. Cum uero Cinna circum urbem prouectus per præconem annunciari mandaſſet, daturum ſe ſeruis, qui ad eum confugiſſent libertatem, propere multitudo tranſfugarum ad eum uenit. Ob id territus Senatus, & multa grauiaq; ac difficilia ob frumẽtariæ rei inopiam à populo futura ſubdubitans, animo ſubinde concidit & legatos ad Cinnam pro conciliatione ciuium emiſit. At ille prius eos rogare cœpit, an ad ſe tanquam ad conſulem aut priuatum potius accederent? Ambigentibus ipſis, & in urbem redeuntibus, multi iam ex liberis ad Cinnam confluebant, quidam famam formidantes, nonnulli Cinnæ partes in primis eligentes, rerum quoq; euentum præſtolantes. Cinna igitur iam tute, ac ſapiẽter mœnibus applicuit, & per ſagittæ iactum ab illis diſtans exercitum firmauit. Dubitantibus igitur, ac uerentibus his, qui circa Octauium erant pugnam capeſcere ob tranſfugarum multitudinem, ac legationes inde emiſſas, Senatus amplius trepidatione premebatur, ac impium exiſtimans Lucium Merulam Flaminem dialem Cinnæ loco creatum cõſulem, cum nihil deliquiſſet dignitate ſpoliare. nouis tamen dietim cladibus exhauſtus, legatos iterum ad Cinnam tanquam ad conſulem deſtinat, nihil tamen utilius expectãs: hoc ſolum Cinnam iurare depoſcit, occiſionem nullam eum patraturum. Ille uero nõ ut poſtulabatur iuſiurandum præſtitit: hoc ſolũ pollicitus eſt, ſponte ſe nullius interitus futurum cauſam. Octauium uero circumambulantem, & ab alijs portis urbi ſe inferentem e medio iuſſit excedere, ne quid inuito eo pateretur. Et hæc e tribunali quodam edito ueluti conſul legatis deſuper annũciat. Marius interim iuxta thronum eius aſſidens nihil loquebatur, uerum ex uultus diritate ſatis proferre uiſus quã ingentem machinaretur cædem. Senatu huiuſmodi conditiones admittente, & Marium Cinnamq; urbem ingredi poſcente,

Senatus frumentariæ rei inopia territus de cõcordia agitare cœpit

Tres conſules eodẽ tẽpore, inauditum.

ſcente, ſatis enim hæc omnia Marij opera fieri intelligebat, Cinnam uero duntaxat illa perſcribere, cũ ironia ſubridens Marius, hæc effatus dicitur: Non licere exulibus urbem ingredi. Tum uero Tribuni fugam eius, cæterorumq́ue qui à Sylla conſule expulſi fuerant, ex decreto diſſoluere. Admittentibus eos cum trepidatione, & pauore omnibus, Romã ingrediuntur, & eorum qui in ſe feciſſe exiſtimabantur diripuere omnia. Ab Octauio deinde Cinna ac Marius iuſiurãdum poſtularunt, quibus ſortilegi uateſq́ue nihil ut crederet monuere. Amici porrò fugam illi ſuadebant. Is autem profeſſus nunquã ſe urbem deſerturum dum cõſul eſſet, in medio Ianiculi perſtans cũ illuſtrioribus exercitusq́ue parte proceſſit. Cum deinde tribunal aſcendiſſet, principantis ueſtem indutus faſcibus, & ſecuribus, ut conſuli mos fuit, ſtipatus aſſedit. Accurrente ad eum cum equitibus nonnullis, Cenſorino, & amicis denuo illum cum exercitu ſtimulantibus, ut fugam caperet, equum etiã adducentibus, nec aſſurgere quidem ſuſtinuit, mortiſq́ue intrepidus perſtitit. Tunc Cenſorinus capite eius abciſo, ad Cinnam detulit, quod in foro ante roſtra affixum pependit. primum ipſius conſulis, deinde aliorum interfectorum capita appenſa ſunt. Nec prçterea odio finis datus: nam cum ab Octauio inchoaſſent, cæteros qui ab hoſtibus cæſi fuerãt ſcrutabantur, poſtremo ad hoſtes inquirendos accurrebant. Non ſenatorum aut equitum delectus habebatur, uniuerſa Senatorum capita roſtris affigebantur. Non deorum reuerentia, aut uirorũ indignatio, inuidiæ ue timor, in his perpetrandis ullus aderat, uerũ ſcelera ſceleribus addentes, ad aſpectus uertebantur nefandiſſimos. Quippe homines impie cædentes, defunctorum inſuper colla ſecabant, miſerabileſq́ue aſpectus ad timorem ſtuporemq́ue, ac ſpectaculũ crudele proponebant. Caius quidem, & Lucius Iulius, & Attilius Eranus fratres: Pub. Lentulus, & Caius Nemitorius, Marcus præterea Bebius, ĩ uia

Sortilegi & uates.

Marianorum crudelitas.

deprehenſi trucidantur. Craſſus cum filio unà fugiens cum hoſtes illum inſequerētur, filium prius occidere maluit. ipſe ab inſequentibus occiſus eſt. Marcum Antonium oratorem ad fundum quendam fugientē agricola diligenter occuluit, benigneq́ ſuſcepit. ſeruum deinde induſtriū in diuerſorium ire iuſſit ut uinū emeret. Cauponi uero cur uinum diligētius poſceret inquirenti, cauſſam inſuſurrauit auribus. Ille cū diſceſſiſſet, propere ad Mariū accelerans rē aperuit. Qua percepta Marius lætitia geſtiens accurrit, ueluti operam necis eius ſuſcepturus. Retinētibus eū amicis Tribunus militum ad id facinus electus, cæteros in domū immittit, quos Antonius dicēdi peritia inſignis ſuauiſſimis detinuit ſermonibus multa uarie pieq́ elocutus, donec Tribunus ipſe domū ingreſſus milites ad audiendum intentos admiratus, Antoniū perornate diſſerentem adhuc, interemit, caputq́ ad Mariū detulit. Cornutū uero in Calybis latentem ſerui ſumma induſtria tutati ſunt. Cadauere quippe hominis inuento pyrā extruxerunt, & his qui illum quærebant aduentantibus incenſa pyra herum ſe exurere mentiti neci traditum, ſaluum præſtiterunt. Quintus Ancharius Marium in capitolio ſacra facturum obſeruabat, ſperans in ſacrificio inuentum facile ſibi conciliaturum. Ille inchoato ſacrificio ingredientē Ancharium, eumq́ appellantem ab aſtantibus iuſſit interfici. Eius, & Antonij capita aliorumq́ prætorum ac cōſulum in foro appēſa: Nulli ſepulchri honos habitus ex ijs, qui interfecti fuere. auibus duntaxat, & canibus laceranda illuſtrium uirorum abiecere cadauera. Plurimæ etiam ac aliæ ſeditioſorum aduerſus innocentes cædes æditę, aliorum expulſiones factæ ſunt, publicationes præterea bonorum, priuationesq́ dignitatum, ac legum reuocationes earum, quæ à Sylla conditæ fuerant. Ipſius Syllæ amici, ac neceſſarij interfecti, domus euerſa, bona in publicum relata, & ipſe hoſtis ex decreto iudicatus, uxor ac filiæ inquiſitæ fuga abiere. Omnino nihil

M. Antonius orator inſignis.

Syllæ amici neceſſarijq́ interfecti.

nino nihil à multitudine, & uarietate malorum aberat. Ad hæc ſub aſpectu principatus, ac legum poſt tot indiſcretas cædes accuſatores etiam in Merulam flaminem Dialem inſurrexere ob conſulatus indignationem, quem nulla Cinnæ iniuria deſumpſerat. Porrò in Catulum Luctacium Marij Cimbrico bello collegam, & pridem ab eo ſaluti redditum, ingratum deinde ac illi acerbiſſimum cum urbe pelleretur. Hi igitur clanculum cuſtodia adhibita, adueniente ſolenni die in iudicium uocantur. Quater enim oportebat per præconem diffinitis in locis, & inter ſe diſtantibus accitos capere. Itaq; Merula uenas ſibimet incidit, & ex tabellis illi aſtātibus clare deprehenſum eſt eum pileū prius abieciſſe. Non enim ſacerdotem fas fuit eo indutum obire mortē. Catulus in cubiculo recens illinito, & humido, carbonibus accenſis ſponte ſuffocatus eſt. In hunc igitur modum ambo periere. Serui uero quicunq; præconis uoce moniti ad Cinnam perfugerunt, libertate donati ſunt. Hi ubi à Cinna locati fuerant, domos diſcurrentes non bona duntaxat rapiebant, uerum obuios quoſq; necabant, proprijs heris in primis afferentes manus. Cinna cum plerunq; eos monuiſſet, nihilq; proficeret, Galatarum copias nocte adhuc quieſcētibus immittit, à quibus ad unum interfecti ſunt. In hunc modū igitur ſerui nefandiſſimi heris ſuis perfidiæ meritas perſoluere pœnas. Sequenti anno cōſules creati Cinna iterū ac Marius octies functus conſulatu: cui poſt fugam, & prætoris uocē licere cuiq; eundem hoſtem iudicatū interficere, oſtentum illud ex ſeptem aquilarū pullis eueniſſe dicitur. Cum igitur multa, & crudelia in Syllā cogitaret, primo conſulatus ſui menſe extinctus eſt. Et Valerium Flaccū eius loco Cinna eligens in Aſiam emiſit. quo defuncto, Carbonem in cōſulatu collegā aſſumpſit. Sylla reditū ad hoſtes meditatus uniuerſa cum Mithridate componere feſtinans, ut à nobis præſcriptum eſt, annis tribus nec his quidem integris, centum

Serui libertate donati.

Seruorū crudelitas

& ſexaginta millibus hominum bello profligatis, deuictis Græcia, & Macedonia, necnō Ionia, & Aſia, alijſq; nationibus quæ Mithridati parere aſſueuerant ad Romanos traductis, nauibus etiam regi adeptis, eodem intra paterni regni limites incluſo ex tanta regionum copia, regredi tandē cœpit, exercitum ingentem agēs, atq; expertiſſimum ſibiq; obſequentem, necnon geſtarum rerum gloria elatum. Adducebat & nauium multitudinem, pecuniarumq;, & apparatus copiam ad omnia accommodam, ita ut inimicis eius augeretur timor. Qua ex cauſſa trepidantes Carbo, & Cinna nonnullos per uniuerſam Italiam deſtināt, qui pecunias frumentum, & exercitus pararēt, diuites cum omni ſubſtātia aſſumerent, ex urbibus potiſſimū nouos ciues excitarēt quanto in diſcrimine rerum uerſarentur notum illis facerēt. Naues præterea ſumma celeritate in unum collectas in Siciliam deducerent, quæ maritimam tutarentur oram. Ab his nihil uirium aut apparatus cum pauore ſimul & uelocitate omiſſum. Sylla ſumma diligētia ad Senatum pro ſeipſo miſit, memorans quanta circa Libyam in Iugurtam Numidarum regem dum quæſtor adhuc eſſet, quanta cum ad Cimbros legatus acceſſiſſet, aut cum in Siciliam copias deduceret, aut in ſocialibus bellis, conſulq; peregiſſet. Quæ uero in Mithridatem recens effeciſſet præcipue extollens, & cumulatim nationes innumeras recenſens, quas Mithridati ademptas Romanis ſubieciſſet, nihilominus quod Roma depulſos, & à Cinna ad ipſum fugientes ſuſcepiſſet omnium inopes, ſolandæ eorum calamitatis cauſſa, ab inimicis hoſtē iudicatum, domum euerſam, amícos interfectos eſſe, uxorem ac filios uix ad ſe fuga peruenire potuiſſe: Verum ſe ſtatim & ipſis uniuerſæq; ciuitati pro his, quæ geſta eſſent ultorem acceſſurum, alijs uero ciuibus, ac nouis ciuibus ſe præfari, ac dicere, nihil habere ſe, quod eis ſuccenſeat. Quibus intellectis timor continuo omnes inuaſit. Legatos igitur ad illū

Syllæ exercitus potētiſſimus.

Iugurtha, Numidarum rex.

emiſere,

emiſere, qui conciliationem etiam cum hoſtibus poſcerent, & ſi qua fideiuſſione opus eſſet, Senatum ſibi ſatiſfacturum repromitterent. Cinnæ autem, & collegæ eius ne delectus ullos in eum facerent edixere. quod ab his promiſſum eſt. Abſentibus interim legatis ulterius ſe conſules eſſe recuſarunt, ne ob proxime futura comitia redire cogerentur. Deinde Italiam omnem peragrantes, exercitus parabāt, quos in Liburniam uelut eo in loco Syllæ occurſuri per mare demittebant. Ex his pars proſpera nauigatione in primis functa. ſequentes uero adeo tempeſtas diſiecit, ac contriuit, ut qui littus attigere ſubito in patriam redire properarint, quaſi non ſponte ciuium cauſſa ad bellum mitterentur. Quod reliqui intelligentes in Liburniam tranſire uelle recuſabant. Cinna id moleſte ferens in concionem eos ueluti reprehenſurus aduocauit. Illi ira accenſi ſibi mutuo auxilio futuri ad eum peruenere. Lictorem etiam cum per iter quoddam graderetur, & uerberibus obuium affici iuberet, miles quiſpiā adēpta uirga grauiter percuſſit. Cinna comprehendi illum imperante omnium clamor inſecutus eſt, lapides etiam in eum emiſſi. Qui uero propiores aderāt exertis enſibus Cinnam inuaſere, eoq; modo conſulatum adhuc gerens interfectus eſt. Carbo ex Liburnia enauigantes ad eam reuocabat, & rerum geſtarum formidine correptus ad urbem non redibat. Tribunis eum ad collegæ creationem reuocātibus, minis præterea addentibus, eum priuatum affecturos ni accederet, tandem rediјt, & de creatione conſulis propoſuit. Die infami habita aliam præſcripſit. in qua cum Lunæ, & Cereris ædes e cœlo tactæ dicerentur, uates ad æſtiuas conuerſiones comitia differenda eſſe pronunciāt. Sic Carbo in conſulatu ſolus præſidebat. Interim Sylla legatis ab Senatu ad eum miſſis in hunc modum reſpondit. Se neutiquam uiris à quibus tam nefanda eſſent perpetrata amicū eſſe poſſe, minime uero urbi ſuccenſere, qui ſalutem illis dediſſet, ſe-

Lunæ Cererisq; ædes è cœlo tactæ.

curitatem tamen ſe potius illis præſtare uelle,qui ad ſe confugiſſent,ut exercitum haberent obſequentem. Quo quidē uerbo clare intelligere datum eſt,eum exercitum nolle diſſoluere,ſed tyrannidi potius intendere. Nam quicunq; dignitatē, aut ſubſtantiam, aut ſacerdotiū, aut quid aliud inſigne poſſediſſent,his omnia reſtitui debere depoſcit, & qui hæc exigerēt ad legatos mittit. Illi in Brunduſio morati Cinnam occiſum audientes,ciuitatem difficulter adiri poſſe rati ad Syllam infectis rebus rediere. Sylla quinq; Italorum legionibus,equitum ſex millibus ſtipatus, nonnullis alijs ex Peloponneſo, Macedoniaq; ſuſceptis, exercitū ad quadraginta millium numerum ſecum agens, ex Pyręo ad Patras, ex Patris uero Brunduſiū mille & ſexcentis nauibus applicuit. Brundiſinis illū ſine prælio admittentibus,immunitatē in poſterum præbuit,qua & nunc potiūtur. Ipſe ſublatis copijs propius acceſſit. At uero Cecilius Metellus, qui ſubinde pius cognominatus eſt,& ad reſidua belli ſocialis derelictus fuerat, à Cinna quoq; & Mario ꝓhibitus urbe, ob idq; in Liguria euentum rei opperiebatur: cū à Sylla collega ad bellum uocaretur,ſubito accurrit ad ſocietatem ſimul proconſularē gerens dignitatē. Licebat enim his qui partes eligerent adeſſe,uel qui Romā prius redire mallēt abire poſſe. Poſt Metellū Cn. Pompeius ad Syllā uenit, qui non multo poſt magnus cognominatus eſt, Pompei illius filius, quē à fulgure extinctū ſupra diximus. qui cum parum beneuolus Syllæ putaretur,ut ſuſpitionem omnem elueret ad illum acceſſit,legione ex Picenis adducta ad patris gloriam, qui in illis plurimum potuerat. Nec multo poſt deinde duas priori addidit. fuitq; uir ille in multis Syllæ utilis, atq; proficuus. Qua ex cauſſa à Sylla adoleſcens adhuc honoribus impartitus eſt,ut ſoli ad eū accedenti aſſurgere conſueuerit. Finito bello etiā in Libyam miſit,ut Carbonis diſſolueret ſocietatē & Iempſalē à Numidis expulſum regno reſtitueret. Cuius

Pompeij magni laudes ab adoleſcentia.

rei gratia,

rei gratia, ut de Numidis triumpharet à Sylla conceſſum. quanquã in flore adoleſcentiæ adhuc eſſet, & ex equeſtri numero ab hoc ordine in maius elatus in Iberiam contra Sertorium miſſus. poſterius uero in pontũ cõtra Mithridatem bellum geſſit. Venit & ad Syllam Cethegus ſeditioſorũ omnium in illum acerbiſſimus, cum Cinna, & Mario olim habitus. Cæterum cum ipſis urbe eiectus ſupplex ad Syllã profectus eſt, ſe ad omnia quæ iuberet paratum exhibens. Ita Sylla exercitu, & amicorum illuſtriũ multitudine adductus cum Metello proconſule adhuc ulterius progredi cœpit. Viſus eſt & ipſe proconſul in Mithridatem conſtitutus nondũ dignitatem exuiſſe, quanquam à Cinna hoſtis iudicatus. Quidam igitur cum inimicis graui odio in Syllam cõmoti, quidam in urbe reſidentes naturæ eius recordati, primũq; in eam irruptionem, captiuitatemq; ante oculos habentes, & quæ in illum publice edicta forent mente repetentes, domum euerſam, ſubſtantiam in commune relatã, amicos interemptos, uxorem cum filijs uix fuga elabi potuiſſe, extremo pauore tenebantur, nihilq; uictoria, & excidio ſibi medium adeſſe rati, conſules in Syllam non ſine magna trepidatione concitabant. Per Italiam quoq; præmittentes exercitus commeatum, ac pecunias in unum cõgregabant, nihil quod extremum eſſet promptitudinis, ſtudijq; omittentes. Caius itẽ Norbanus, & Lucius Scipio tunc ambo conſules, & cũ ipſis Carbo, qui æque cõſulatu fruebatur, pari odio in Syllã commoti timore, ac conſcientia eorum quæ geſſiſſent multo alijs deteriores exercitũ ex urbe, quãtum allequi fas fuit, unà congregabant, aliũq; ex Italia aſſumẽtes per partes in Syllã deducebant, cohortibus ex quingentis uiris tunc, primũ ducẽtis uſi, poſterius uero amplioribus beneuolẽtia quippe omniũ ut plurimũ ad cõſules inclinabat. Nã cũ Syllã intuerentur hoſtilem in modum patriæ inferentem arma, conſulibus, & qui circa illos erant imaginem quandã patriæ

exhibentibus

exhibentibus ſcelerum ſuorum conſcij, ueluti timoris communis participes, ſeſe illis immiſcuerant. ſatis arbitrati Syllam non punitionem ullam, aut direptionem, aut pauorem duntaxat in eos meditatum, uerum famem, cædes, bonorũ publicationes, & in ſumma occiſionem multiplicem patraturum eſſe. Quam opinionem neutiquam uane ſuſceperãt. Quippe bellum omnia conſumpſerat, cum decem & uiginti millia hominum ſæpenumero uno prælio concidiſſent, & circa urbẽ ad quinquaginta millia occubuiſſent. In reliquos uero Syllam nihil dirum, aut crudele, uel in ſingulos, uel in omnes omiſſurum arbitrabantur, quouſq; ſeipſum monarcham totius Romanorum ſtatuiſſet principatus, omniaq; iudicio, & uoluntati ſuæ ſubieciſſet. Et hæc profecto dæmonium quoddã in bello illis ſignificaſſe uiſum. Pauores nẽpe nulla ratione multos priuatim, ac publice per uniuerſam Italiam inuaſerant. Veterum porrò uaticinia longe formidabiliora, mente repetebant. plurima prodigia quotidie emergebant. Nam mulam peperiſſe, & mulierem prægnantem uiperam pro infante ędidiſſe ferunt. Terræ etiam motus cõcuſſit urbem, ac noua quædam in eam intulit. Et quod Romanis in his exiſtentibus omnino difficile apparuit, Capitoliũ, quod ſub regibus per quadringentos & ultra annos, cõditum fuit, igne correptum, cuius cauſſa uniuerſos latuit. Quæ omnia interemptorum multitudinem, Italiæ uaſtitatẽ Romanæ urbis euerſionem, deniq; Reipub. interitũ ſignificare uidebantur. Principium uero eo tempore bellum uidetur aſſumpſiſſe, cum Sylla Brunduſium applicuit, olympiade quarta, & ſeptuageſima ſupra centeſimam. Longitudo eius belli ad operum refertur magnitudinem, tanquam ad hoſtes ueros properantium, quod non adeo prolixũ fuit, quantum ex operum claritate emicuit: cum uel maxime, ad uindictam feſtinantibus breui magna, & aſperrima pati cõtigit. Per triennium deinde in Italia propagatum eſt bellum quoad

Bellorum calamitates.

Capitolij incẽdium fortuitũ.

quoad principatum Sylla attigit. In Iberia quidem,& cum Sylla dilatatum eſt amplius. Cæterum prælia,& arcium expugnationes, obſidioneſq́ꝫ, bellorum quoq́ꝫ uniuerſæ ſpecies in Italia repentinæ, & uno impetu, necnon per partes à ducibus geſtæ ſunt. Quæ præclara omnia cum ſint, clariora tamen,& memoratu digna à principio appoſita huiuſmodi fuiſſe conſtat. Primum circa Canuſium à proconſulibus aduerſus Norbanum bellum geſtum, in quo ad ſex millia hominum è Norbani exercitu deleta. Ex his uero qui circa Syllam fuerant, ſeptuaginta duntaxat milites, multi uulnerati. Norbanus ad Capuã perfugit. Sylla & Metello circa Theanum exiſtentibus, Lucius Scipio cum alio exercitu abiecto admodum ad eos uenit pacem petiturus. Quod intelligentes hi qui cum Sylla fuerant, de conuẽtione per legatos agitare cœperunt, non ut ſperabant uoto potiti; cum milites ad ſeditionem uenturos ob deiectionem eorum arbitrarentur. contigit autem ut unà conuenirent. Scipio obſidibus conuentionis inter eos acceptis in campum deſcendit, treſq́ꝫ ab utraq́ꝫ parte conuenere. qua ex re neq́ꝫ inter eos dicta ſcire datum. Viſus eſt itaq́ꝫ Scipio in Norbanum collegam, quæ relata erant referendo, Sertorium miſiſſe, qui illa annunciaret. Cum interim exercitus utraq́ꝫ ex parte ſilentium teneret reſponſioneſq́ꝫ ab illis expectaret, Sertorio deinde in tranſitu Sueſſam quæ Syllæ eſſe dicebatur intercipiente, Sylla præmiſſo nuncio apud Scipionem queſtus eſt. Ille ſiue facti conſcius, ſiue quid reſponderet ignarus, ueluti in re à Sertorio inſueta, atq́ꝫ aliena obſides ad Syllam miſit, ac ſtatim exercitus captionis huiuſce per inducias factæ non parum admiratus, obſidum à nullo petitorũ miſſionem, culpam omnem in conſules referens, clanculum ad Syllam tranſire paciſcitur, ſi propius accederet. Sic eo appropinquãte omnes ad illum tranſiere, ut Scipionem conſulem, unàq́ꝫ Lucium filium ſolos ex omni exercitu in tabernaculo relictos, & à

Ciuilium bellorum deſcriptio

Sueſſa urbs.

Sylla deprehenſos referant. Mihi quidem ſic imperatore dignum uiſum eſt, quæ ab omni exercitu in eum conflata fuerant ignoraſſe. Scipionem uero & filium nihil de ipſis conqueſtus Sylla, liberos abire iuſſit, & ad Norbanum pro ineundis fœderibus Capuam alios emiſit: ſiue quod uniuerſæ Italiæ ad conſules una conſpirantis uereretur impetum, ſiue in illum, quemadmodum in Scipionẽ fraudes necteret. nemine ne ad reſponſum quidẽ accedente. Norbanus nempe ut uidetur, ne ſimili calũnia premeretur ab exercitu, in primis uerebatur, Sylla hoſtilem in modum propius acceſſit. Idem à Norbano diuerſis itineribus effectum eſt. Carbo ad urbem profectus Metellum, cæteroſq; qui à Senatu ad Syllam confugerant, hoſtes iudicari imperat. Iiſdem diebus capitolium igne conflagrauit, quod opus nonnulli Carbonis fuiſſe dicebant, alij conſulum, aut Sylla mittente patratum, ueritas tamen incerta eſt, nec ipſe de ea re à quo confecta fuerit, ſatis habeo quæ dicam. Sertorius iampridem Iberiæ prætor deſignatus, poſt Sueſſæ urbis detentionem in prouinciã aufugit, ac primis prætoribus admitti eum prohibentibus, multiplices eo in loco Romanis intulit labores. Adaucto quotidie à conſulibus exercitu è maiori Italiæ parte, necnon à finitima circa Eridanum Gallia, neutiquam Sylla otio uacabat, uerũ ad quæcunq; Italiæ loca ſuos præmittebat: Multos amicitia, aut timore, necnon pecuniarum ſpe in unũ colligebat. Sic utriſq; reſiduum æſtatis in hunc modum aſſumptum eſt. Sequenti anno conſules creati Papyrius Carbo iterum, & Marius illius clarioris Marij affinis, atq; cognatus, ſeptimum, & uigeſimum nondum egreſſus annũ. Hyems deinde, & frigora in longum producta omnes ab inuicẽ ſeparauere. Oriente uere circa Eſinum fluuium per meridiẽ ingens prælium coortum eſt. Metello, & Carrina ex Carbonis prætoribus adinuicem pugnantibus, Carrina multis interfectis primus aufugit. Hæc autẽ domeſtica omnia in Metellum

Capitolij cõflagratio.

Eridanus

tellum à conſulibus illata, Metellum deinde Carbo aſſecu-tus obſidere pergit. Marium uero conſulem alterum circa Præneſte deuictum cum audiſſet ad Ariminũ caſtra ponit. eius poſtremam exercitus partem inuadens Pompeius non mediocri clade affecit. Hæc igitur apud Præneſte ferè in hũc modũ geſta. Intercipiente cõmeatũ Sylla, Marius propius caſtrametatus paulatim ceſſit. Cum ad ſacriportum perue-niſſet, copias in prælium educit, acriterq́ ab eodem pugna-tur. Siniſtra acie inclinante, quinq; peditum cohortes, duæ equitum, non expectata aliorum cõuerſione, arreptis ſignis ad Syllam cõfugerunt, ac tum primum Mario origo cladis emerſit. Interfectis quippe plurimis, reliqui Præneſte fuga contendere. Sylla citato curſu eum inſequente, Præneſtini primos recepere. Appropinquante deinde Sylla occluſere portas urbis, Mariumq́ per funem ſuſtulere. reliquorũ cir-ca mœnia cædes ingens ædita. Multi capti à Sylla intercipi-untur. Ex his Samnites omnes iuſſit interfici, tanquam Ro-manis aſſidue infenſos. Iiſdem quoq; diebus reliquus Car-bonis exercitus à Metello ſuperatur, quinq; cohortibus in-terpugnandum ad Metellum delatis. Põpeius autem Mar-tium circa Senas debellauit, urbemq́ diripuit hoſtiliter. Syl-la Mario intra Præneſte concluſo, urbem foſſa circundedit, muris longo interuallo additis. Lucretium etiam Offel-lam huic operi iuſſit præſidere, ueluti non ulterius Mariũ prælio ſuperaturus, ſed fame. Marius deſperatis rebus ho-ſtes proprios ſtatuit occidere, ac Bruto prætori Senatum urbis ueluti alia ex cauſa iubet conuocare, deinde Publium Antiſtium, Papyrium Carbonem alterum, Lucium item Domitium, & Mutium Scæuolam Romanorum Pontificẽ maximum interficere. Et hi quidem ambo in Senatu inter-fecti, ut Marius edixerat. Nam cæde fieri occepta, Domi-tius effugiens circa exitum perfoſſus eſt. modicum uero ante Senatum Scæuola occiſus, amborum corpora fluuio

Sacriportus.

Mariani ad Syllam defecere.

Seneñſium urbs à Põpeio direpta.

 immerſa.

immerſa: ſic enim ante Marius inſtituit, ne corpora humarentur. Sylla exercitum Romam per partes alijs atq; alijs itineribus emittit, & ut portas urbis intercipiant illis imperat. ſin uero repellerentur, ad hoſtia concedere admonet. Hos igitur progredientes magna trepidatione urbes receperant & ingredi efflagitantibus portas aperuerant. Fame quippè maceratæ, ac pręſentium malorum deſperatione confectæ, potentiores ferre cõſueuerant. His perceptis Sylla ulterius progreſſus exercitũ in cãpo Martio ante portas urbis ſtatuit Ipſe eã ingreditur. ſeditioſis quibuſcũq; arripientibus fugã, eorum ſubſtantias in commune detulit, aut publice uenundari mandauit. Populum præterea in contionem conuocãs præſentium rerum ſtatum deplorauit, iuſſitq; omnes bono animo eſſe, quaſi hæc breui ſedaturus eſſet, & Repub. meliorem in ſtatum conuerſa, quæcunq; intuliſſet optime eſſet diſpoſiturus. Deinde nonnullis urbi præpoſitis ex ſuorum numero, Cluſium profectus eſt. eo in loco reſidua belli inerãt. Interea equites quidam Celtiberi à ducibus qui in Iberia fuerant emiſſi, ad conſules uenere. Orta igitur equeſtri pugna iuxta Glanim fluuium, Sylla ad quingentos ex his occidit, ducenti uero & ſeptuaginta ad eum tranſfugere. Reliquos Carbo confecit, ſiue ſubitam gentium defectionẽ indignatus, ſiue ſimilem cladem & ipſe uereretur. Eadẽ tempeſtate circa Saturniam reſiduas hoſtiũ copias Sylla deuicit, & Metellus Rauennas claſſe prouectus Vritaniorum regionẽ papulo, frumentoq; abundantem in ditionem redegit. Neapolim porrò quidam ex Syllanis nocte per proditionem ingreſſi, omnes qui in ea fuerant, paucis fuga elapſis interemerunt: triremes etiam urbis abſtulerunt. Inter Carbonem deinde, ac Syllam difficili prælio iuxta Cluſium inclinante iam ſole pugnatum eſt. Cunq; inter utroſq; æquo marte certaretur, nox pugnam diremit. In agro Spoletano Pompeius & Craſſus ambo Syllæ prætores ad tria millia ex Carbonis militibus

Campus Martius tũc extra urbem.

Saturnia oppidum

militibus interficiunt, & Carrinam ex aduerſo illis caſtrametantem obſidere pergunt. Carbo alterum exercitum ad Carrinam deſtinat. Quod intelligens Sylla, inſidijs appoſitis ad duo militum millia, cum ad iter adhuc eſſent occidit. Carrina nocte imbribus, & tenebris obducta, ratus plures ex circunſtantibus ob id cuſtodiæ minus intendere, fugã arripit. Carbo cum Marium collegam fame laborare cognouiſſet, Martiũ cum octo legionibus Prςneſte ire iubet. Quibus Pompeius per inſidias in anguſto occurrens, ab itinere auertit, & multis interfectis, reliquos in colle quodam concluſos obſedit, cuius cauſſa Martius nullo extincto igne clãculum aufugit. Exercitus inſidiarum cauſam in illum referens, ad ſeditionem peruenit. Tandẽ arreptis uexillis nullo ſigno dato Ariminum redijt. reſiduæ copiæ ad patrias eorum per partes reuertuntur ſic, ut ſeptem duntaxat cohortes cum duce morarentur. Hæc igitur infeliciter operatus Martius ad Carbonem peruenit. Marcum autem Lamponium ex Lucania, & Põtium Teleſinum ex Samnitibus, & Capineum Guttam ſeptuaginta millia hominum adducentes, ut Marium ab obſidione liberarent, Sylla inter arcta quædam per quæ unicus patebat aditus, ab itinere excluſit. Quamobrem Marius deſperatis omnibus exterioribus ſubſidijs, arcem campi in medio, qui late undiq;, longeq; patebat erigere cœpit. in qua machinas, & exercitum inducens Lucretiũ ui ſuperare conabatur. Magna uero eius perfecta parte, cum uaria expertus eſſet, nihilq; proficeret, in Prςneſte denuo concluſit exercitum. Per hos dies Carbo & Norbanus in Fauentiã agmen deducentes, inclinante iam ſole ad Metelli exercitum uenere. Dum unica lucis ſupereſſet hora, & uineæ intenſæ præpedirent aditus, parum prudenter, iraq; commoti, milites in aciem educunt, rati ſubito aduentu eorum, Metellum pauore territum facile ſuperari poſſe. Victi deinde loci ac temporis incommoditate pugnantes, & inter

Põpei uirtus & uictoria.

Fauentia.

uitium nodos præpediti, magno numero interficiuntur, ſic-ut decem millia cecidiſſe referantur, ſex millia ad hoſtes au-fugiſſe, reliquum exercitus in fugam uerſum, ſolos mille in ordine progreſſos ad Arrigium ueniſſe. Alia Lucanorum

Lucanorum legio ad Metellū tranſijt

legio duce Albinouano, clade exercitus audita, excandeſcēte eo ad Metellum tranſijt, quam cum ab impetu cohibere non poſſet, ipſe ad Norbanū peruenit. Non multo poſt clanculum cum Sylla pepigit, ac uenia adepta ſi quid operæpretium egiſſet, Norbanum, unáq; duces cum illo conſpirantes in conuiuium aduocat, Caium Antipeſtrum, & Flauiū Fimbriam fratrem eius, qui per Aſiam ſe ducem fatebatur, cæteroſq; quicunq; Carbonis prætores aderant. Hi cum in unum conueniſſent excepto Norbano (ſolus enim non acceſſerat) Albinouanus omnes in tabernaculo occidit, deinde ad Syllam confugit. Norbanus ad Ariminum intellecta clade, plures ex propinquis exercitibus ad Syllā fugiſſe audiens, ſatis ratus nullū ulterius ex amicis, ut in aduerſis mos eſt, in fide permanſurum, priuatam nauiculam incendit, & in Rhodum propere euadit. quo in loco poſterius à Sylla repetitus, Rhodijs iam illi aſſentientibus ſeipſum in fori medio confecit. Carbo duas militum legiones Præneſte à Da-

Galatarū defectio ad Metellum.

maſippo deduci imperat, & Marium propere ab obſidione liberare. Sed nec hi per anguſtias locorū, quæ à Sylla tenebantur proficiſci potuere. Galatæ quicūq; ſub Norbano ſuperiora alpium incolebāt, conferto agmine ad Metellū trāſiere: & Lucullus reliquum Carbonis exercitum circa Placentiam obſedit. Quæ cum carbo intellexiſſet, triginta milli tum millia ad Cluſium adhuc obtinens, duas Damaſippi le-

Carbonis fuga ex Italia in Libyam.

giones, alioſq; cum Carrina & Martio, Samnitibus inſuper magna manu promptiſſime inter anguſtias locorum cum illo laborantibus, deſperatis rebus, cum quibuſdam ex amicis æger ex Italia in Libyam euaſit. fiſus Libyam contra Italos facile inſtante eo ſumpturā arma. Ex his uero qui ad Clu

ſium

Cum relicti fuerāt, nonnulli cum Pompeio in aciē progreſſi iuxta urbem, tandē ad uiginti hominū millia amiſere. Qua clade tam ingenti accepta reliqui per partes in patrias ſuas redière. Carrina autem & Sartius & Damaſippus cum omnibus copijs ſuis ad anguſta loca conuenere, ut cum Sānitibus per uim iter aperirent, tranſitumq́; patefacerēt: Quod cum aſſequi nequirent, Romam ueluti uiris armiſq́; deſtitutam uertere copias, ut unà commeatum interciperent, & per ſtadia centum urbi propinqui ad Albanū caſtrametātur. Eorū aduentu cum de urbe uereretur Sylla, equites ſumma celeritate præmittit, qui hoſtibus in itinere occurrant. Ipſe numeroſis copijs ſubinde prouectus, ad Collinam portam circa meridiem caſtra locat non longe à Veneris tēplo. Iam igitur hoſtibus ad portas caſtrametantibus ingens pugna circa ſolis occaſum fieri cœpta. In dextro cornu Sylla ſuperior euaſit. ſiniſtrum ab hoſtibus diſiectū ad portas profugit urbis. Qui autē ſeniores aderant, cum hoſtes accurrentes cernerēt portas è machinis deponunt: quæ inter illos corruentes, nōnullos militaris, quoſdā Senatorij ordinis interfecere. multi timore, ac neceſſitate in hoſtes conuertuntur, ibiq́; per noctem depugnantes ſummā ædidere ſtragem. Cecidere eo in prælio ex prætoribus Teleſinus, & Albinus, eorūq́; exercitus adepti ſunt Lāponius & Lucanus, Marcelluſq́;, ac Carrina reliquiq́; Carbonianæ ſeditionis duces qui in unū conuenerant fugam capeſſunt. Ingens cædes hoc prælio ædita. ad quinquaginta enim millia utraq́; ex parte cecidiſſe narrātur, captiuorum ad octo millia, & plura redacta in poteſtatē Sylla quod Samnites maiori ex parte in his erant, telis perfodit omnes. Poſtridie Martius ad eū, & Carrina capti perducuntur. quibus neutiquam parcens, Romanorum more ambos interfecit. Capita Præneſte ut mœnibus affigeret ad Lucretium allata mandato eius. Quibus inſpectis Præneſtini, quod omnes Carbonis copias deletas audiuiſſent,

Collina porta.

Syllæ crudelitas.

Norbanum

Norbanum ex Italia aufugiſſe, reliquũ uero Italiæ, urbẽq́ Romam ad Syllam conceſſiſſe, ciuitatem Lucretio dedere. Mario aggerem per cuniculos ingreſſo, nec multo poſt interempto manu propria Lucretius ceruicẽ abſcidit, caputq́ ad Syllam miſit. Id fori in medio ante roſtra cũ appendiſſet Sylla, iuuenta conſulis irriſa hæc effatus dicitur: Remigem prius eſſe oportere, quã ad gubernacula admouere manus. Lucretius Prẹneſte recepta, Senatores omnes, qui cũ Mario ea in urbe geſſiſſent bellum, partim interfecit, partim in uincula coniecit. quos Sylla ſubinde aduenięs neci tradidit, iuſſitq́ ex Prẹneſte ſine armis in campũ prodire omnes qui in urbe moram duxiſſent. Ex his quoſcunq́ ſibi utiles, paucos tamen è cæteris elegit, reliquos in tres partes ab inuicem diſtinxit. Romanos ſcilicet, Samnites, & Prẹneſtinos. Cũ diuiſi forent, Romanis per præconem in primis annunciat, quoniam morte digna perpetraſſent, ueniam illis elargiri, reliquos confodi imperauit. Mulieribus, eorumq́ filijs libere abire permiſit, ac ciuitatem diripuit hoſtiliter, opibus tũc quidem refertam maximis. in hunc igitur modum Prẹneſte capitur. Norba alia ciuitas ſtrenue adhuc illi reſiſtebat. Emilio demum Lepido nocte per proditionem ingreſſo urbem, deſperatione ducti ciues ob proditionem, quidam ſemet interemerunt, alij ſe ad inuicem ſponte trucidarunt, nonnulli laqueis finiere uitam, portas porrò quidam obturarunt, alij incenderunt. Ventus nempe aſſidue incumbens adeò conſumpſit omnia, ut nihil ſpoliorum ex urbe percipi potuerit. ſic illi egregie mortem obiere. Ingruentibus hunc in modũ per Italiam bellis, igne, internetione hominũ, Syllæ prætores ad urbes accedentes, quæ ſuſpectiora uidebantur, præſidijs muniebant. Pompeius interim in Libyam contra Carbonem, & in Siciliã contra neceſſarios Carbonis, & amicos proficiſcitur. Sylla Romanis in concionem conuocatis multa de ſeipſo magnifice elocutus eſt. Alia quoq́ nõ minus formidanda

Marius à Sylla falſe irriſus.

Præneſte direpta hoſtiliter & capta.

mādanda in deprehenſionem eorum enarrauit. ad hæc porrò intulit. Quoniam populum meliorem in partem conuerteret, cum ſibi paruiſſet, nulli inimicorum ad extremū uſq; ſupplicium parciturum, uerum prætores, quæſtores, tribunos, & quoſcunq; alios qui cum hoſtibus ſimul quippiam egiſſent, ea ex die qua Scipio cōſul in his quæ pollicitus fuerat, non ſtetiſſet, ſummis pœnis affecturum eſſe. Quo dicto Senatores quadraginta, equites mille, & ſexcentos ad mortem condemnauit. Hic enim Romanorum primus inuetus eſt, qui morte mulctaret. deſcripſit & præmia interfectoribus. Iudicia his qui accuſarent, & ſupplicia occulentibus inſuper aſcripſit. Paulo poſt ſenatores alios primis addixit, ex quibus nonnulli inopine deprehēſi, eo in loco, quo capti fuerant interfecti ſunt, aut in domibus, aut angiportibus, aut ſacris in locis. Quidam ſuſpenſi, & ad Syllam delati ante pedes eius proiecti ſunt. Alij trahebantur, uerberabāturq;, nemine intuentium uocem in tantis calamitatibus ob pauorē emittere audente. Expulſiones etiam aliorum, & alijs bonorum collationes factæ, cum ab urbe fugientes quærerent, & hinc inde cuncta flagellantes permearent, quoſcunq; etiam inueniſſent neci traderēt. Plurimæ inſuper Italorum cædes, exilia, & bonorum publicationes patrabātur in eos, qui aut Carbonis, aut Norbani, aut Marij, aut eorum prætorū mandatis paruiſſent. iudicia per Italiam omnem dire exercebantur. Accuſationes prætoriatuū militiæq; multiplices fiebant, uel in pecuniarum exactionibus, uel alijs miniſterijs, uel omnino conſilij alicuius in Syllam perpetrati. In delictorum numero hoſpitalitates, & amicitiæ, & collationes, uel dantis, uel recipientis ponebantur, uel ſi quis promptitudinis alicuius, aut contubernij in itinere deprehenſus extitiſſet. Quæ omnia circa diuites aſperius etiam exigebantur. Cum uero in ſingulos delationes defeciſſent, ad ciuitates ſe Sylla cōuerterat, eaſq; uiciſſim puniebat, aliarum arces demoliri

Syllæ magna crudelitas.

I iubendo,

Sylla crudelis ad omnia.

iubendo, quarundam mœnia ſolo æquando, aut publicam mulctam illis imponendo, aut grauioribus tributis eas affligendo. Nonnullas etiam plurimis ex his, qui ſub ſe militauerant in colonias diſtribuit, & ueluti arces quaſdã per Italiam habiturus, ciuiũ agros, domoſq́ inter eos partitus eſt. Quæ res uſq́ ad ultimum uitæ exitũ eos beneuolos ſibi reddidit, quaſi nihil proprij, aut certi ſibi ipſis præponentes niſi ſaluo & incolumi Sylla, ita ut deficiente eo adhuc pugnarẽt. hæc igitur in Italia agitabãtur. Carbonem autem ex Libya in Siciliam, & ab ea in Corſicã cum illuſtribus multis fugiẽtem, Pompeius quibuſdam præmiſſis intercœpit. Cęterum ducentibus in mandatis datum, ut priuſquàm ad conſpectũ eius acceſſiſſent, alios quidem interficerent, Carbonem uero ante pedes eius ſtatuens ter conſulem, cateniſq́ deuinctũ morti condemnauit. caput quoq́ ad Syllam miſit. Ille cum omnia ad uotum contra inimicos ſuos ſtatuiſſet, & nullus Sertorio excepto, qui longe aberat ſupereſſet hoſtis, Metellum ad eum oppugnandum in Iberiam miſit. Quęcunq́ uero in urbe fuerant, ea ſibi ad nutum ſubdidit. Legis aut comitiorum, aut ſortis delectus nullus habebatur, cunctis metu trepidantibus, aut occulentibus ſe, aut omnino ſilentibus qui quæcunq́ Sylla ſtatuiſſet, ſiue Conſul, ſiue Proconſul immobilia, iuſtaq́ ex decreto firmauere. Imaginem prætereà eius ex auro equeſtrem ante roſtra collocarunt, inſcripſeruntq́: Cornelio Syllæ Imperatori fortunato. Sic enim illum adulatores in hoſtes feliciter pugnantem appellare cõſueuerãt, quæ adulatio ſtabile tandem nomen obtinuit. Ego quippè nonnulla legiſſe memini, in quibus Sylla ex decreto uenuſtũ ſe appellari uoluit. Quod nomẽ non inconueniens mihi uiſum eſt, ex quo Fauſtus cognominatus dicitur non enim longe à felici, & fauſto uenuſti nomẽ uidetur differre. Legitur etiam ubi ex oraculo futura perſcrutanti hæc confirmata ſunt his uerbis, Crede mihi à Venere Romana

Militum amor in Syllam.

Syllæ imago equeſtris ex auro ante roſtra collocata.

Sylla Fauſtus cognomiatus

Oraculũ.

potentia

potentia creuit, Magna tibi Aeneæ ſtirps eſt, quæ currat, & almis Annua cœlicolis, ne reddere uota recuſes. Delphos dona feras quàmprimum aſcendere pergens, Periuga candentis Tauri locus eſt, ubi cernes Charam urbem ingentem colitur quę nomine diuę. Vim ſummā accipies, illic depone ſecurim. Quæ utrauis Romani ciues imagini eius aſcripſerint, uel cauillo in eum uel adulatione uidentur uſi. Miſit autem diadema aureum, ac ſecurim, hæc inſcribens. Hæc tibi diua Venus deponit munera Sylla Vt ſomno monitus Martis conſpexit in armis Pugnantem, atq; acies armatas inter agentem.

Sylla Delphos miſit munera.

Rex autem ac Tyrannus exiſtens, nec electus ab ullo, uerum potentia, & uiribus adauctus cum huiuſmodi diſſimulatione indigeret, ut electus uideretur, hæc aſtute commētus dicitur. Romanis quippe ex uirtute iampridem reges præſidebāt, & ſi quiſpiam eorum deceſſiſſet, Senator alius, & deinde alius poſt regem per quinq; dies præſidebant, donec populus regem alium approbaſſet. Hunc igitur diebus quinq; præſidentem Interregem ſolebant nominare Erat interim is rex. Comitia uero conſulum qui magiſtratum finiuiſſet proponere ſolebat. Quod ſi forte creatio conſulis non ſuccederet, hic interim rex, & tunc quidem conſulari electione creabatur. Hunc morem igitur imitatus Sylla conſule nemine exiſtente, ex quo Carbo in Sicilia, Marius Præneſte deceſſerant, urbe egreſſus eſt. Senatus interregem interim creari iubet, ac Valerium Flaccum tunc quidem in primis creat, ratus eum comitia conſulum ſubinde habiturum. At uero Sylla Flacco ſeparatim per epiſtolam iniungit ut ſententiam ad populum deferat. utile Syllæ uideri in præſenti eſſe in urbe principem, quem dictatorem nominant per quadringentos iam deſuetum annos, queq; elegiſſent ſuadere non ad tempus dictum, ſed quouſque ciuitatem, & Italiam, principatumque omnem ſeditionibus belliſque fluctuantem ſtabiliſſet, urbi præſidere.

Quo pacto Sylla perpetuus effici dictator conatus ſit.

Quam rem ad Syllam pertinere omniũ bene intelligẽtium animi haud dubie cernebant. Sylla uero neq; ſeipſum, neq; epiſtolæ ſecreta celauit ulli, ſe ſcilicet ciuitati hac in re maxime fore utilem, ſed hæc palam annunciauit. Romani cũ ex lege nihil ulterius ſancire poſſent, neq; quippiam omnino hæc ad ſe pertinere crederent, in omni rerum indigentia diſſimulationem creationis uelutilibertatis imaginem, & ſpecimen amplexi, Syllam quoad uelit principem eorũ ſtatuere. Tyrannis fere quædam dictatorũ olim fuit dignitas tempore uel breui diffinita. tunc autem primum nullo adhibito fine tyrannidem expreſſit ultimam. Tantũ ad nominis ſplẽdorem illi conceſſere, ut eum expoſitione legum eligerent dictatorem, quibus ſub ſe approbaret, conſtitueretq; Rempublicam. In hunc modum Romani regibus ſupra centeſimam olympiadem in primis uſi, cum ab illis Democratia, & annuis conſulibus functi eſſent. aliis interiectis centum olympiadibus, iterum reges experti ſunt, olympiade apud Græcos quinta, & ſeptuageſima ſupra centeſimam, nullo in olympiis certamine præterquam ſtadii curſu ædito. Athletas nempe, & cætera ſpectacula Sylla Romam euocauit, ueluti ſolamina quædam belli Mithridatici, aut Itali, excuſatione adhibita quaſi populum à calore reſpirare, & refrigerari cuperet. Hic igitur ad ſpecimen quoddam patriæ Reipub. cõſules ab illis eligi permiſit. Fuereq; tũ primum Marcus Syllius, & Ortilius Dolobella creati conſules. Ipſe regũ in morem ſupra eos dictator reſidebat. Secures quatuor, & uiginti tanquam dictatori ante eũ ferebantur, ut priſcis etiã regibus mos fuit. Cuſtodes præterea corpori quã plurimos addidit. leges alias diſſoluit, alias impoſuit. neq; aliquem prius prætorem quàm quæſtorem eſſe uoluit, nec conſulem antequàm prætorem, & eãdem poteſtatem eundem uirum attingere prius quàm decennium peregiſſet, ex decreto ueruit. Tribunitiam uero poteſtatem adeo perfregit, ac debilitauit,

Democratia principatus populi.

Cõſulum electionẽ Sylla Romanis permiſit.

tauit,ut ferè ad nihilum redegerit, cùm ex lege prohiberet qui Tribunatum geſſiſſet ulterius poteſtatem habere poſſe. Quamobrem omnes qui gloria, aut genere pollebant, Tribunatum in futurũ auerſati ſunt. neq; clare poſſum eloqui, an Sylla ipſum, ut nunc eſt, à populo ad Senatum tranſtulerit. Nam cum Senatus ob diſſenſiones, bellorumq́; turbines ferè exhauſtus eſſet, trecentos ex optimis equeſtris ordinis elegit, uocemq́; ſingulis in comitijs attribuit. Populares autem ſeruos eorum qui nuper cæſi fuerant, iuniores ſcilicet, ac robuſtiores uſq; ad decem millium numerum, & pluriũ in libertatem uindicauit, ciueſq; Romanos eſſe uoluit. Cornelium quoq; ſeipſum ultrò nominauit. ad mandata porrò exequenda ex popularibus decẽ millibus uſus eſt. Illud idẽ per Italiam meditatus, legionibus tribus & uiginti ſub ipſo militãtibus multos in ciuitatibus agros, ut à me præſcriptũ eſt attribuit, partim indiuiſos adhuc, partim per uim ereptos ob mulctã. Ad omnia deniq; tam formidabilis fuit, & ad irã ſubitus, ut Quintum Lucretium Ofellam, cuius opera Præneſte urbem ceperat, Marium conſulem obſederat, uictoriæ finem tandem adeptus fuerat, conſulatum inire deprecã tem, cum in equeſtri ordine adhuc eſſet, priuſquam prætor & quæſtor extitiſſet, rogantibus inſuper ciuibus priſcorum more permittente ob captiuorum multitudinem, cũ abnuẽdo deterrere non poſſet, fori in medio enſe confoderit. dein de accitis ad concionem ciuibus in hunc modum elocutus ſit Scitis uiri, & à me audiſtis, quoniã Lucretium minus mihi obſequentem ipſe occiderim: rationem deinde addidit. Pediculi ruſticum arantem forte momorderant. ille bis aratrũ deponens ueſtem perpurgauit. Cum autem denuo morderẽt, ne ſæpius ab opere ceſſaret, ueſtẽ igni impoſuit. ſic ego uictis perſuadio, ne tertio ignẽ experiantur. Sylla igitur huiuſmodi ex cauſis pauefactis omnibus principatu ad libidinem abuſus eſt. Triumphum quoq; ex Mithridatico bello

Q. Lucretij mors. Syllæ in eundẽ ingratitudo & crudelitas.

egit. Et quidam eius dictaturam inficiatum regnũm per iocum dictitabant, quod regium duntaxat celaret nomen. alij ex aduerſo ad opus transferentes tyrannidem profeſſam appellabant. Tantum Romanis ipſis, atq; Italis omnibus cladis bellum intulit, alijſq; ſupra illos nationibus, quæ nuperrime Sylla, & Mithridate depugnãtibus latrocinijs uexatæ, nuperrime quæſtore carentes ob diſſenſiones tributis afflictæ fuere. Quæcunq; enim nationes, & regna, quicunq; ſocij, aut urbes non ſolum uectigales, uerũ quæ ſemet fœderibus iureiurando Romanis credidiſſent, uel ob belli ſocietatẽ aliamq; uirtutem, ac præſtantiam ſuis legibus degentes immunes extitiſſent, tunc omnes tributa conferre, & illi parere cogebantur. Nonnullis portus, prouinciæq; ex fœdere conceſſæ denuo ablati ſunt. Cum Sylla Alexandrũ Alexandri Aegyptiorum regis filiũ in Coo enutritum, & à Cois Mithridati traditum, poſtremo ab illo ad ſe fugientem in amicitiam recepiſſet, ex decreto Alexandrinis pręeſſe uoluit. nã regnũ uirili ſtirpe defecerat, mulieribus quæ ex regio genere aderãt uiro ex eadẽ ſtirpe carẽtibus, ratus ex regno auri opulẽtiſſimo magnã pecuniarũ uim auferre poſſe. Cæterũ cum per nouẽ & decem dies illis præfuiſſet; abſurdũ exiſtimantes quod Sylla ſperauiſſet regẽ ab ipſis poſcere, in gymnaſiũ ex regia delatũ interemere. Sic magnitudine potentiæ ſuæ cõfiſi Alexandrini exterarũ cladiũ experientia, cæteros minus timuere. Sequenti anno Sylla quanquã dictatura ſungeretur, ſub diſſimulatione tamẽ ſpecimẽ quoddã democraticæ tenuit politiæ, ac denuo cũ Metello, qui pius cognominabatur conſulatum inijt. Hoc igitur fortaſſe exemplo, qui nunc Romanorũ regno præſident conſules declarantes, nõnunquã conſulatum & ipſi aſſumpſere, non indecorũ exiſtimantes cum maiore dignitate una conſulatũ gerere. Sequẽti deinde anno populus quo Syllæ obſequeretur, conſulatũ eundẽ ut gereret deprecatus eſt. Cui aduerſatus Sylla Cor-

Alexãder Alexãdri Aegyptiorum regis filius.

nelium

nelium Iſauricum,& Claudium Pulchrũ conſules deſignat ipſe nemini cogente dictaturam præſtantiſſimam dignitatum omniũ ſponte depoſuit. Et profecto mirum mihi uidetur, primarium uirũ, ac ſolum tum quidem inter omnes tam illuſtrem impellente nullo reliquiſſe dignitatem, non filijs, ut Ptolemæus in Aegypto, & Ariobarzanes in Capadocia, & Seleucus in Syria, ſed his, qui tyrannidem eius pertulere. Irrationabile id enim, qui per uim tot periculis ſe obijciens dictaturam aſſumpſiſſet, eam ſponte poſuiſſe, & præter cũctorum opinionem nihil noui ab ullo ueritũ fuiſſe, qui centum, & plura hominum millia bello confeciſſet, tot domeſticos hoſtes occidiſſet, Senatores nonaginta, Cõſules quinqueſuprà decẽ: Equeſtris uero ordinis ad duo millia, & ſexcentos alios deinde expuliſſet. quorum nõnullis facultates ademerat, quoſdã inſepultos proiecerat, eundẽ neq; qui domi, neq; qui foris eſſent timuiſſe, ac urbibus, quarũ pleriſq; arces, mœniaq; diſiecerat, agros, pecunias, tributa ademerat, ſe priuatum obtuliſſe. tantũ huic uiro animi & felicitatis affuit, ut fori medio dicere auderet: ideo dictaturã ſe deponere, ut eorũ, quę feciſſet rationẽ ſubire poſſet, ſi quis exigeret Virgas pręterea & ſecures perfregerit, & cuſtodes à corpore amouerit, ſoluſq; cũ amicis uulgi in mediũ progreſſus ſit, in ſpectãte multitudine ac ſtupẽte rei nouitate. Ac tũ ſemel ad domum diuertentẽ adoleſcens quidã contumelijs aſſecutus eſt, nemine illum deterrente, ut ad domũ uſq; conuitijs ſe inceſſeret, adhortatus dicitur. Itaqui inter maximos uiros primus omnium ira excandeſcere ſolebat, adoleſcentẽ patienter tulit. Hoc ſolum domum ingrediẽs ſiue ab ingenio, ſiue à diuinatione quadã futurorũ dixiſſe fertur: Non ſinet adoleſcens iſte alterum aliquando uirum dignitatem huiuſmodi habentem deponere. quod Romanis paulo poſt contigit Caio Cæſare poteſtatem minime exuente. Omnino mihi Sylla uidetur cum uehemens ſimul, & potens extitiſſet,

Cornelius Iſauricus Claudius Pulcher conſules deſignati.

Sylla ab adoleſcẽte quodã cõtumelijs affectus.

expriuato

ex priuato tyrannus fieri cupiuiſſe, ex tyranno priuatus, & ob id ad ſolitudinem quandam agreſtitatéq; declinaſſe. Profectus eſt enim Cumas Italię urbem ad agros proprios, quo in loco maritima ſolitudine oblectatus nonnunquam uenationi impendit operam, uitam in urbe neutiquam priuatam agens, neq; debilis iterum ad quæcunq; concupiſſet, cũ robuſta illi adeſſet ætas, corpuſq; à natura ualidum. Circa Italiam uero centum & uiginti millia hominum tenuit recens ſub eo militantium, quibus ingentia munera, agros plurimos contulit. Parati quoq; in urbe Cornelij decies mille aderant, & alter eiuſdem factionis ſeditioſus globus beneuolus illi, cæteris tremendus, atq; formidabilis. Hi fiduciam eorũ quę egiſſent in Sylla ſtatuentes, ſalutem etiam propriam in eo collocarant. Cæterum mihi uidetur Sylla bellorum, principatus, ac ciuitatis ſacietatem nactus, uacationẽ duntaxat, & feritatem appetiſſe. Quo deficiente Romani ſubito à tyrannide, cædeq; liberati paulatim ad ſeditiones nouas defluxere. Nam cum conſules creauiſſent Caium Catulũ Syllanarum partium, Lepidum uero Aemilium aduerſarum, adinuicem hoſtes, & qui ſubito inter ſe contenderent, certum erat malum aliud à primo ſumpturum ortum. Ferunt Syllam cum in agris eſſet dæmonem quendam per ſomniũ aſpexiſſe, ſeq; ab illo uocari exiſtimauiſſe. Quod ſomnium cum amicis mane retuliſſet, ſumma celeritate teſtamentum conſcripſiſſe, in ſequentiq; nocte obſignato eo, cum febris acceſſiſſet, ſexageſimo exacto anno e uita deceſſiſſe. Fuit autem ad omnia feliciſſimus uſq; in finem. & quemadmodum cognominatus eſt, ſic felix habitus, tantum proſperitatis, quantum concupierat aſſecutus. Et ſtatim quidem poſt eum ſeditio in urbe emicuit, cum nonnulli corpus eius per Italiã pompæ in modum ferendum dicerent, deinde urbi illatum fori in medio publice humandũ, Lepidus uero & qui circa illum erant, aduerſarẽtur. uicere demum Catulus & cæteri

Seditio in urbe ſtatũ poſt Syllę mortem exorta.

Syllanæ

Syllanæ factionis comites, corpuſq; per Italiam in urbem lectica aurea regium in morem illatum eſt. Tibicinũ copia, equitumq;, ac cæterorum multitudo progrediebatur. Poſt hos milites omni ex parte, & ad pompam inſtructi armis ac currebant, & ut quiſq; acceſſerat protinus in ordinem referebatur. Verum multitudo tam ingens qualis nullo unquam in opere uiſa fuerat, acceſſit. Præcedebant ſigna, ſecureſq; quibus dictator cum eſſet utebatur. Hunc in modum inſigni pompa, magno apparatu in urbem defertur. Coronæ ex auro ad duum millium nummũ, pluresq; ſumma cura fabricatæ. Vrbium dona, ac legionũ ſub eo militantium ab amicis ſigillatim ferebantur, aliaq; ad ſepulchri decus addita, quorum ſplendorem eloqui nemo poſſet. Corpus deniq; accurrẽte exercitu ſacerdotes, ſacræq; uirgines per uices detulere. Senatus item reliquiq; magiſtratus cum uexillis eorũ ſequebãtur. alio deinde ornatu equitum turba exercituſq; omnis per partes diuiſus, qui ſub ipſo fuerat. Magno demũ ſtudio unuſquiſq; ad ferendum accurrit, uexilla aurea argẽteis præferentes armis, quibus ad pompas nunc etiam utuntur. Tubarum infinitus fuit numerus, quarum multitudo per partes grauiorem triſtemq; emittebat ſonum. Vox laudantium prima Senatus erat, deinde equitum, poſtremo exercitus, populiq; uniuerſi. ex quibus nonnulli Syllam exoptantes, quidam formidãtes, tunc autem exercitũ, extinctiq; corpus circunſteterant. Cum enim ad magnitudinem geſtarum rerum, defunctiq; memoriam flexiſſent animum, quæ uir ille peregiſſet obſtupebant, fatebanturq; eundem omnibus hoſtibus ſuis longe feliciorem, defunctum quoq; illis formidabiliorem extitiſſe. Verum cum ad tribunal, ubi cõcionari mos fuit in foro delatum eſſet, funebrem orationem inprimis ædidit, qui ea tempeſtate fuit eloquẽtiſſimus: quũ Fauſtus Syllæ filius adoleſcens adhuc eſſet. Lecticam ſubiere potentiores ex Senatu omni, ijdemq; campo Martio intu- Syllæ funeralia.

K lere, quo

Regum ſepultura in campo Martio.

lere, quo in loco reges duntaxat humari cõſueuerant. Equites uniuerſuſq; exercitus circum pyrã excucurrit. & hic Syllæ finis. A funere deinde redeuntes cõſules uerbis ſtatim inter ſe, calumnijſq; diſſidere, quæq; ad urbẽ pertinebant inuicem partiri cœperunt. Lepidus quidem Italis ſubblandiẽs agros, quos illis ademiſſet Sylla reddi depoſcebat. Amborum odia ueritus Senatus, iureiurãdo eos aſtrinxit ne armis inuicem contenderent. Lepidus Galliã ſortitus, quæ ſupra alpes ſita eſt, ad comitia minime deſcendit, utpote qui bellũ in ſequenti anno, nullo iuriſiurandi timore habito in Syllanos eſſet geſturus. Videbantur enim intra magiſtratus ſui annum fidem præſtitiſſe. Cum quæ cogitaſſet minime laterent, à Senatu accerſitus eſt. nec ille quamobrem uocaretur ignarus, uniuerſo cum exercitu profectus quaſi cũ eo urbẽ ingreſſurus: prohibitus ſubinde ad arma per præconem omnes cõuocat. Ex aduerſo Catulus bellum uiciſſim præconis uoce denunciat. Poſt modicum prælio ante campum Martium inito ab utriſq; ſuperatus eſt Lepidus. nec multum illi aduerſatus in Sardiniam enauigauit, quo in loco diſtillationis morbo correptus, ceſſit e uita. Prætor eius paulatim cæteris inſultans per partes deſtituitur. Quicquid reſidui roboris ex optimis fuerat Perpenna ad Sertorium in Iberiam deduxit. Reſiduum quippe Syllanorum operum, Sertorij bellum fuit per octo, nec facile geſtum annos, neq; inſimul Romanis non tanquam in Iberos, ſed ad inuicem pugnantibus contra Sertorium, qui Iberiæ, ut præmiſſum eſt, imperitabat. Nam cũ Carboni depugnaret Sylla, Sertorius Sueſſam urbem per inducias recepit. Fugiens deinde ad præturã profectus eſt, exercitumq; ab Italia deducens, alterumq; ex Iberis in unum congregans, prætoribus qui ante illum fuerant prouinciam inire prohibentibus, quò Syllæ obſequerẽtur ex Iberia eos expulit, ac in Metellum, qui à Sylla miſſus fuerat egregie bellum geſſit. Promptus quippe ad audẽda omnia

Lepidi mors.

da omnia Sertorius, Senatũ ex amicis, qui unà aderant uſq; ad trecentum elegit numerum, quem uere Romanorum in alterius ludibrium aſſeuerabat. Sylla defuncto, ac Lepido, deinde poſt Syllam exercitum alterum Italorum agens Sertorius, quem Perpenna Lepidi prætor ad illum duxerat, opinionem facilè præſtitit, quaſi in Italiam bellum eſſet traducturus: niſi quod id ueritus Senatus exercitũ, ducemq; aliũ poſt primum in Iberiam Pompeium miſit, qui illi obſiſteret adoleſcentem adhuc, uerum fama illuſtrem ob ea quæ in Libya, & in ipſa Italia ſub Sylla geſſerat. Is igitur ad alpes penetrandas magno animo profectus, non per Hannibalis illud memoratum iter, uerum haud longe à Rhodani, atq; Eridani fontibus iter cœpit, quæ ambo flumina paruo inter ſe ſpacio caput exerunt. Ex his alter per Celtas, qui ſuper alpes incolũt in Tyrrhenum mare diffunditur, alter uero intra alpes ſupra Ionium ſinum elapſus pro Eridano Padi nomen aſſumit. Accedente In Iberiam Pompeio, Sertorius exercitum omnem pabulatum educens, impedimenta eius ac ſeruos inuaſit, & ad Laurum urbem ingruente Pompeio urbem diripuit, funditusq; diſiecit. Ex obſidione interim muliere deprehenſa, cum miles digitis perobſcœna adhibitis in illam conuiciaretur, oculos ſibi eruit. Qua re percepta Sertorius paſſionem eius miſeratus, cohortem omnem ad ſimilia infamem atq; arrogantem, quanquàm ex Romanis conſtaret interfecit. Ac tunc quidem inſurgẽte hyeme inter ſe diuiſi ſunt. Cum autem uer inſtaret, adinuicem congredi cœperunt. Metellus ſcilicet, ac Pompeius ex Pyreneis montibus, inter quos hyberna egerant: Sertorius & perpenna ex Luſitania, ac ſimul iuxta urbẽ, quæ Surium appellatur cõgreſſi, tonitru horrendo concutiente aëra fulguribus in immenſum coruſcantibus, qui armis experti erãt nullo timore perfecere bellum, plurimamq; cædem ædidere, quoad Metellus Perpennam repulit, exercitumq; eius diripuit. Eo in

Põpei trãſitus per alpes.

prælio Sertorius Pompeũ uicit: Pompeius nõ ſine periculo
Cerua Sertorij candida. fœmur telo ſaucius euaſit. & hic finis pugnæ inter utroſq;
fuit. Ceruam habuit Sertorius candidam admodũ, atq; man
ſuetam, quam cum forte amiſiſſet infelicitatis ſignum arbi-
tratus, permaxime angebatur animo, nec in aciem prodibat
ceruam ab hoſtibus interceptam autumans, qua eos illude
re ſolebat. Cum deinde inopine apparuiſſet, curſuq; ad eũ
contendiſſet, ſubito in hoſtes quaſi ab ea excitus defertur,
prælijſq; leuibus uſus eſt. Non multo deinde pugnam ingen
tem circa Saguntum à meridie in noctẽ protulit, in qua eque-
ſtri prælio Pompeium ſuperauit, hoſtiũ ad ſex millia inter-
fecit, media eorum parte deleta. Metellus ex Perpennæ ex-
ercitu ad quinq; millia necidedit. Sertorius poſtridie ab ea
pugna ingenti barbarorum collecta manu, inopine Metelli
exercitũ aggreditur, cum iam ſol ad occaſum uergeret, uelu
ti caſtra aduerſus eum magno animo eſſet poſiturus. Accur
rente deinde Pompeio ab incepto deſtitit. His æſtatis tempo
ribus ab utriſq; geſtis ad hyberna diuertere iterum. In ſequẽ
ti anno ſexta, & ſeptuageſima ſupra centeſimam olympiade
duæ ex fœderibus nationes Romanis acceſſere, Bithynia,
Nicomede eam relinquente, & Cyrene Ptolemæo Lagi qui
Appion dicebatur, teſtamento uiciſſim eam tradẽte Roma-
nis. E conuerſo hoſtes inſurrexere Romanis præpotentes:
Sertorius circa Iberiam, & Mithridates ad orientem, piratis
maria omnia infeſtãtibus, & circa Cretem bellũ aliud à Cre-
tenſibus, gladiatorijs etiam prælijs per Italiam uehementer
ſubitoq; emergentibus. Diuiſi igitur inter tam ingentes res,
alias in Iberiam duas emiſere legiones, cum quibus cæteris
Sertoriani ad Metellũ trãſfugere. adiunctis Metellus iterum, ac Pompeius ab Pyreneis mon-
tibus in Iberiam uenere. His Sertorius, ac Perpenna à Luſi-
tanis occurrunt, & tunc quidem multi à Sertorio ad Metellũ
tranſfugere, quorũ cauſa turbatus Sertorius crudeliter, bar-
bareq; in pleroſq; debacchatus odio haberi cœpit. Huius rei

præcipua

præcipua exercitus cauſſa fuit, quod is cuſtodes à Celtiberis undiq; acciuerat, & Romanis à corpore amotis eorum loco exteris ſe crediderat. Non enim milites æquo animo perferre poterant, ſe infidelitatis ab eo argui, quanquàm ſub Romanorum hoſte militarent: quinimò id eos uehemẽtius angebat, cum infidi ergà patriam ob illum haberentur, nunc ſuſpectos ab eo haberi, nec qui in fide permãſiſſent à tranſfugis dignoſci poſſe. Multa præterea Celtiberi in eos inſurgentes, contumelioſe ut inuidis obiectabant. ueruntamen ij Sertorium non omnino ſimul omnes reliquere ob eius utilitatem, atq; præſtantiam. non enim fuit alter uiro illo bellicoſior, atq; fortunatior. Qua ex cauſa Celtiberi illũ ob agendorum promptitudinem Hannibalem ſolebant appellare, quem audaciſſimum, & aſtutiſſimũ ducem apud eos fuiſſe nouerant. in hunc igitur modum exercitus erga Sertorium ſeſe habuit. Vrbes interim plurimas eius qui unà cum Metello uerſabantur, aſſidue infeſtabãt, ciueſq; ad deditionem impellebant. Cum Pompeius Palantiam obſideret urbem, ac mœnia lignorum truncis undiq; appendiſſet, aggreſſus eum Sertorius ab obſidione repulit. Verũ præueniens Pompeius mœnia ſuccẽdit igne, deinde ad Metellum redijt. Sertorius reſtitutis quæ corruerant mœnibus ad eos, qui circa Calagyrum caſtra habebãt delatus, ad tria millia interfecit. Hæc ſunt, quæ eo anno in Iberia dicuntur geſta. ſequenti anno imperatores Romanorum ſumma ui magis ſolito cõfiſi ciuitates, quæ à Sertorio tenebantur inuadunt, & pleraſq; ex illis ſibi uendicarunt. Cæteras etiam aggredi cœperunt, dolo confiſi, & inſidijs. non enim totis uiribus inuicem conuenerant, uerum iterum uſq; ad inſequentem annũ ipſi denuo urbes maiori animo inuaſerant. Sertorius aduerſante iam fortuna bellicarum rerum laborem ultrò depoſuerat, plurimumq; inter delitias, mulieres, conuiuia, potuſq; uerſabatur: Qua ex re aſſidue eum uinci contigit, & ob id ad

Sertorij laus.

Palantia urbs à Põpeio obſeſſa.

Sertorio fortuna inimica.

ſummam delatus iracūdiam ob ſuſpiciones uarias, acerbi-
tateſq; puniendi ad uniuerſa dubitabat adeò, ut Perpenna,
qui ex Aemiliana ſeditione ſponte ad eum magnis cum co-
pijs acceſſerat, timore ductus decem duntaxat fretus comita
tu, inſidias in eum ſtrueret. ex quibus nōnulli indicio depre
henſi, ſupplicio affecti ſunt, quidā fuga ſibi conſuluere. Per-
penna præter opinionem deliteſcēs magis adhuc facinus ac-
celerare ſatagebat, & Sertorium cuſtodes à ſe nuſquàm di-
mittentem in conuiuium ſecum uocat. Eo in loco cum aſtā-
tium turba uino grauis minus cuſtodiæ intenta eſſet, Serto-
rium obtruncat. Exercitus quidem in Perpennam ſtatim in
ſurrexit, ira concitus, ac tumultu, beneuolentiam quoq; pro
odio in ducem commutauit, ut omnes furore quodā in eos
commoti ſint, qui illum occidiſſent. Cū enim is cuius cauſa
nonnunquàm triſtabantur è medio ceſſiſſet, ad uirtutis pro-
priæ memoriam cum miſericordia, pietateq; reuertebātur.
Ac tunc quidem quæ præſentia illis aderant mente cogitan-
tes, Perpennam ueluti priuatum quendam contemnebant
Porrò Sertorij uirtutem unicam eorum ſalutem fuiſſe rati,
haud facile in Perpennā conijciebāt oculos. Nec ipſi dunta-
xat, uerum barbari ferè omnes, Luſitaniq;, quorum opera
Sertorius præcipue in bello uſus fuerat. Cum uero teſtamē-
ti reſeratis tabulis Perpenna à Sertorio hæres inſtitutus per-
lectus eſt, amplius cūctorum odia in eum exarſere, quaſi nō
in ducem duntaxat aut prætorem, uerum in amicum ac be-
nefactorem ab eo ſæuitum eſſet. Nec à uindicta cohibuiſſet
manus, niſi quod ad eos confugiens Perpenna, nonnullos
donis, alios pollicitationibus ſibi aſciſcebat, pleroſq; etiam
metu cohibebat. Erant quos ad terrorem aliorum ſibi adiū-
geret. In hunc modum igitur turbæ ſe ſubijciens adulatione
in omnes utebatur. Nam eorū captiuos, quos Sertorius car-
ceri addixerat liberari iuſſit. Iberis preterea obſides reſtituit
quibus inducti, illi ut imperatori obſequebantur, parebātq;

Hic enim

Sertorij interitus.

Perpenna Sertorij hæres.

Hic enim illi poſt Sertoriū honos habitus, qui tamen nō ſine odio, & inimicitia demū cōtigit. Nā cū ſupplicijs oblectaretur, crudelis tandē haberi cœpit. Tres quippe ex illuſtribus Romanos ad eū fugiētes, fratriſq; filiū interemit. Iam igitur Metellus ad alterā Iberiæ partē ſeceſſerat. Nō enim illi difficile uiſum eſt Perpēnā à Pōpeio ſolo poſſe debellari. Per nōnullos interim dies leuibus inter ſe prælijs Pōpeius, Perpēnaq; eorū uires experti ſunt. Decima tandē die omnibus copijs in unū cōuenerūt, ueluti de tota belli mole diſcrimē ſubituri, quo in prælio Pōpeius Perpēnę diſciplinā facile contēpſit. Nam cū is de exercitus ſui fide haud parū dubitaret, ab omni apparatu ſtatim excidit. Subito itaq; Pōpeius in eū inuectus, nec duce perferente, nec repugnāte exercitu illū ſuperauit. Fuga nempè ab omnibus ſimul facta, Perpēna ſub ceſpite quodā latuit, domeſticos magis, quā externos reformidās hoſtes. Intercipientes itaq; illū quidā ex equitibus ad Pompeium attrahebant, calumnijs ſuorum agitatū, ueluti Sertorium dominum: acclamantē quoq; multa ſe Pompeio dicturum fore ex his, quæ à ſeditioſis Romæ gerebantur. Id autē ſeu uere diceret, ſiue ut ſaluus duceretur ad eū fingeret, priuſquā ad conſpectū eius acceſſiſſet, Pompeij iuſſu interemptus eſt. ueriti fortaſſe ne quid inexpectatum æderet, alteriuſq; mali principiū gigneret in urbe, quod perſapienter Pompeius uiſus eſt egiſſe, ſummamq; illi poſtremo laudem & gloriā attulit. Hic igitur Iberici belli finis, & Sertorij uitæ ſimul fuit, quod nec tam ſubito, aut facile Sertorio adhuc uiuente geſtū eſſet. Eadē tēpeſtate circa Italiā gladiator quidā ex his qui in Caſpijs ad ſpectacula alūtur Spartacus nomine natione Thrax, qui aliquando cū Romanis meruerat, & in cuſtodia, ac gladiatorijs ſpectaculis aſſeruabatur, tantū animi aſſumpſiſſe uiſus eſt, ut ſeptuaginta uiris comitatus, pro libertate potius illos certare pſuaſerit, quā in ſpectaculis pericula ſubire. Itaq; per uim repulſis his, qui cuſtodię pręerāt fuga abijt,

Perpenna à Pōpeio uictus.

Hiberici belli finis.

fuga abijt, ac pleriſq; ex uiatoribus lignis, enſibuſq; munitis in Veſubium montem aſcendit. Eo in loco multos ex fugitiuis ſeruos, quoſdam etiam ex agris liberos in unum cõgregans, quæ propinquiora aderant depopulabatur loca, ſuppræ tores habens Enomaũ, ac Criſſum gladiatores. Itaq; cum prædas ex æquo partiretur, magno confeſtim multitudo ad eum confluxerat. Ad quem oppugnandum primus Varinius Glabrus miſſus eſt. poſt illum Publius Valerius, non legittimum adducens exercitum, uerum ex celeritate, & itinere collectum. non enim deinceps Romani belli alterius motum, nec à prædatoribus ſimile futurum expectabant. Cum ad pugnam uentum eſſet Romani ſuperantur. Spartacus Varinij equum enſe cõfodit, parumq; abfuit Romanorum ducem à gladiatore in captiuum duci. Poſt hoc prælium longe maiores copiæ ad Spartacum undiq; aduenere. & iam ad ſeptuaginta uirorũ millia in exercitu habebat, & arma dietim fabricabat, & apparatus deligebat. Qui autem Romæ aderant, conſules cũ duabus legionibus emiſere. Quibus ſe obijciens Criſſus triginta millibus ſtipatus circa Gargarum montẽ ab utroq; ſuperatur, ac duabus exercitus partibus amiſſis, unà & ipſe concidit. Spartacũ per Apenninum montem ad alpes, & deinde ad Celtas properantem alter conſulum adeptus à fuga prohibuit. Altero deinde inſequente cum ad utroſq; ſe cõuerteret, per partes uictor euaſit, ac illi quidẽ cũ tumultu ab eo diſceſſere. Spartacus trecentos ex Romanis captiuos Criſſo immolauit, ac centum uiginti millibus peditũ Romanorum circunſeptus ad urbem properabat, quæ inutilia armorũ ſupererant igne comburens, & captiuos uniuerſos neci dedens, ac ſuper eos curruum iumenta conficiens quo leuius incederet. Tranſfugis plurimis ad eum uenientibus neminem admiſit. Conſulibus iterum circa Picenum illi occurrentibus, alia inſignis pugna æditur, & tunc quoq; ingens peracta Romanorum cædes.

Suppræ-tor.

Varinius Glabrus Pub. Valerius Ro. duces cõtra Spartacum miſſi

Spartacus crudelis in Romanos uictor.

cædes. At ille rectà ad urbem pergere nõ auſus, cũ nec æquá lem ſe ciuibus in bello crederet, nec exercitum omnẽ militaribus inſtructũ armis duceret, nulla quippe ciuitas cũ illo cõſpirauerat, ſed ſerui dũtaxat, & fugitiui, & cõfuſa turba illũ ſequebantur, uerſus Thurium ad montes ſe conuertit, Thuriumq́; recepit. Aurum porrò, & argẽtum negotiatores inferre prohibuit, aut illud poſſidere. aes ſolum, ac ferrum nõ mediocri pretio emebant, & importãtes humane pertractabant. Qua ex re materiã abunde nacti egregia arma confecerant, & plerunq; ad prædas diſcurrebant. Romanis iterũ ad manus uenientibus uictores tunc quidẽ euaſere, ac multum prædę cõſecuti retro abiere. Tertius iam annus elapſus erat, & Romanis horrendum iam adhuc erat bellum, quod à principio ueluti gladiatorium contempſerant. Propoſita nouorũ conſulũ electione ſtupor omnes detinebat, nec quiſquam ad petendum deſcendebat, quoad Licinius Craſſus genere, atq; opibus longe pollens inter Romanos imperiũ ſuſcepit, & ſex alijs legionibus ad Spartacũ contendit. Cum applicuiſſet, quæ conſulum duorum fuere, copias recepit, ex quibus iacta ſorte ueluti de ſæpe uictis partẽ decimauit. Quidam non ita exiſtimant. ſed cũ imperatori iterũ inſurrexiſſet, ex omnibus uictis decimũ quẽq; ex ſorte delegiſſe & ad quatuor millia interemiſſe, cum ob multitudinẽ haud multum indigeret. Vtrum iſtorũ factum ſit, terribilis certe ipſis ob hoſtium uictoriam apparuit. Nam confeſtim ad decem millia, qui cum Spartaco unà militabant euicit, & duas eorum partes interficiens ad Spartacũ propius magno animo acceſſit. quem tandẽ illuſtri pugna ſuperatum, fugientemq́; ad mare perſecutus eſt, cum in Siciliã per naues tranſire properaret. Illũ igitur adeptus foſſa circunſepſit, & mœnibus, ualloq́; continuit. Cum per uim ad Samnites excurrere tentaret, Craſſus ad ſex millia circa ſolis ortum interemit, totidemq́; alios circa occaſum, tribus ex Romano exercitu dũ-

Licinij Craſſi uictoria de Spartaco.

citu duntaxat interfectis, ſeptem uulneratis. tanta ſubito ob ſupplicium ad uictoriam inclinatio facta eſt. Spartacus equitibus ad eum aliunde confluentibus adhuc perſtans, nõ amplius ad pugnam omnibus cum copijs prodibat. Multum autem ſibi circunſidentes infeſtabat per partes continue, ſubitoq́ incumbens, faces etiã igne correptas in foſſam demittens uallum incẽdebat, & laborem illis multo difficiliorem afferebat. Captiuum præterea ex Romanis campi in medio ſuſpendit, proprijs militibus aſpectum anteponens, quem uicti eſſent paſſuri. Romani interim qui in urbe morabantur obſidionem intelligentes, cum turpe ducerent gladiatorium bellum in tam longum differri tempus, difficultate eius cognita, Pompeium ex Iberia nuper redeuntem ad curam eius rei delegere. Ob hanc electionẽ ueritus Craſſus ne gloriam huius belli Pompeius ſibi aſciſceret, ſumma feſtinatione in Spartacum deducit, Spartacus Pompeiũ præuenire ſtudens, Craſſum cum eo ad fœdus inuocat. uerum ab illo repulſus periculum ſubire ſtatuit. Aſſidẽtibus igitur equitibus magno conatu cum omnibus copijs uallum exuperat, ac Brũduſium uerſus celeri fuga ſeſe proripit, Craſſo continue ueſtigia eius inſequente. Cum uero relatum eſſet Lucullum ex Mithridatica uictoria reuerſum Brunduſium ueniſſe, deſperatis omnibus, magnis copijs cum Craſſo cõgreditur. Exorta pugna longa quidem, ac difficili ueluti in deſperatione tot millium in unum coẽuntium, Spartaco fœmur telo tranſfigitur, quo uulnere prolapſus in genu concidit, obiectoq́ clypeo inſurgentes repellebat, depugnabatq́ donec ipſe cæteraq́ multitudo in circuitu eius oppreſſa eſt. Reliquum exercitus nullo ordine, ut in turba conciſum, ſic ut cædes ſine numero æderetur. Ex Romanis mille deſiderati, Spartacus ipſe defunctus, nuſquàm inuẽtus. Multitudo ex his ingens extra prælium in mõtibus ſeceſſerat, ad quos Craſſus profectus eſt. Illi in quadraginta acies diuiſi depu-

Spartacuſ defunctus nuſq́ inuẽtus eſt.

gnabant,

gnabant, donec omnes interfecti cum cęteris occubuere, ſex millibus exceptis, qui capti in crucibus ſublati ſunt per iter quod à Capua Romam uſq; protenditur. Hæc Craſſus ſex menſibus operatus particeps potiſſimum omni ex parte Pompeianæ uiſus eſt gloriæ, neq; exercitum deponere uoluit, quia nec idem Pompeius uideretur facturus, amboq; ad conſulatum petendum deſcenderunt. Hic quidem iam prætura functus iuxta Syllæ legẽ, Pompeius uero neq; præturam, neq; quæſturam uſpiàm adeptus, anno ętatis quarto & trigeſimo multa tribunis ſecundum ueterem morem uelle concedere eſt pollicitus. Conſules itaq; electi, nec exercitus urbi propinquos demiſere, occaſionẽ ſibi quiſq; uendicantes, Pompeius quidem ad Ibericum triumphum Metellum redeuntem operiri ſe aiebat: Craſſus Pompeium prius diſſoluere oportere dicebat. Populus igitur diſſenſionẽ iam inde emergentem intuens, ac duos exercitus ſibi aſſidentes reformidans, conſulem in foro ſedentem orare cœpit, ut àmbos inter ſe conciliaret. Quod primum uterq; eorum renuit Ariolis deinde quibuſdam multa, ac dira comminantibus ni inter ſe cõuenirent, populus iterum cum gemitu utroſq; deprecatus eſt, denuo Syllæ, ac Marij ærumnas afferentes. Quibus ex rebus commotus Craſſus prior è ſolio deſcendit & ad Pompeium profectus manum illi, ut unà conciliaretur exhibuit. Is autem ſubito aſſurgens ad illum accurrit, ſeq; inuicem cõplexi ſunt. Laudes itaq; multiplices illis redditæ, neq; populus prius è concione diſceſſit, quàm conſules exercitus deponere uelle ſcripſere. Sic contentio quæ in maius excreſcere cunctorum opinione putabatur, feliciter diſſoluta eſt, annum circa ſexageſimum ciuilium bellorum maxime à Tiberij Gracchi interitu.

Craſſus & Pompeius conciliati.

APPIANI ALEXANDRINI DE CIVILIBVS ROMANORVM BELLIS LIBER SECVNDVS, P. CANDIDO INTERPRETE.

POſt Syllæ monarchiã, & quæcunq; à Sertorio, ac Perpenna in Iberia geſta ſunt, alia denuo ciuilia Romanis inſurrexere bella, quouſq; Caius Cæſar, Pompeiuſq; magnus ad inuicem armis uſi, Pompeiuſq; à Cæſare ſuperatus eſt, Cæſarẽ uero in Senatu nonnulli regno aſpirantem interemere. Hæc igitur quemadmodum acta ſint, & Pompeius, ac Cæſar demum interierint, hoc ſecundo ciuilium bellorũ libro deſcribemus. Pompeius depurgato prius à piratis mari, qui undiq; omnia deprædabantur, Mithridatem Ponti regem debellauit, regnum quoq; eius, ac reliquas illi parẽtes nationes ad orientem uſq; ſibi ſubdidit. Erat autẽ adoleſcẽs adhuc Cæſar, uerum dicendi, & agendi promptitudine longe clariſſimus, & qui uniuerſa auderet atq; ſperaret. ad ambitionem ſupra modum profuſus & ardens, utpote qui ædilitatẽ, & præturã ære alieno meruiſſet: felicitate etiã quadã gratus multitudini, quæ ut plurimũ liberales colit, ac diligit. Lucius autem Catilina gloriæ, & generis ſplendore præcellens, temeritate notiſſimus, adoleſcentẽ filium ob Aureliæ Oreſtillæ amorem interfeciſſe dicitur, cum mulier ſuperſtite filio nuptias eius recuſaret. Is Syllæ familiaris olim, & amicus, ſeditiõe plenus, tyrãnidis illius imitator fuit. ex ambitione

C. Cæſar. Põpeius magnus.

Cæſaris mores & ambitio.

Catilina ob Aureliç Oreſtillæ amorẽ adoleſcentem filiũ occidiſſe fertur.

bitione pariter ad inopiam redactus, cum à potentibus quibuſdam uiris, mulieribuſq́ obſeruaretur ad conſulatum petendum acceſſerat, quaſi ab illo ad tyrannidē paraturus aditum. ſed cum eligi ſe cito ſperauiſſet, ob huiuſmodi ſuſpitionem repulſus eſt, & Ciceroni conſulatus eius loco delegatur uiro præcipua eloquentia, & oratorijs artibus ornato. Ob id Catilina eos improbans, à quibus cōſul eſſet deſignatus, in ignobilitatem Ciceronis inuectus, nouum hominem Ciceronem appellat. ſic enim eos, qui à ſeipſis nulla maiorū dignitate claruere Romani ſolent nominare. Hoſpitalitatem præterea urbis irridens, inquilinum eū nominat, quo uerbo dicūtur hi qui alienas ædes incolūt. Ipſe uero hac ex cauſa Rempub. ferè omnē penitus euertit, ita ut minime ad monarchiam, aut magnum aliquod emergeret, uerum litibus repleretur, & inuidia. Pecunias quippe à pleriſq́ mulieribus undiq́ conquirens, quæ uiros ipſo in tumultu occiſum iri putauerant, cum nōnullis Senatorij ordinis, equitibuſq́ iureiurando conuenit. Induxit & populares quoſdā, & hoſpites, & ſeruos. quorum primores fuere Cornelius Lētulus & Cethegus: erant enim hi ea tempeſtate prætores in urbe. Per Italiam uero quoſdam ex Syllanis demiſit, qui commoda per uim parta conſumpſiſſent, ſimilia autem exoptarent, ex Feſulis ſcilicet & Tyrrhenijs C. Māliū. ex Picenis & Apulia alios qui exercitum ſecrete compararent. Quæ omnia cū occulta adhuc eſſent & incognita, Fuluia parū pudica mulier Ciceroni indicat. Huius amator Quintus Curius fuit, uir ob probrum conſulatu amotus, & ob id conſiliorum Catilinæ particeps, leuis admodum, & ambitioſus ad mulierē omnia detulerat, & ueluti potentiam ſtatim habiturus, eorū quæ in Italia agitabantur mentionem fecerat. His perceptis Cicero ciuitatē per interualla prǽſidijs munit, & ex illuſtribus plures emitit, qui ad ſuſpectiora quæq́ intenti præſiderent. Catilina nemine eum ſuſcipere audente, ob diligētem

Ciceroni cōſulatus loco Catilinæ delegatus.

Secreta raro uel nunq́ mulieribus communicanda.

Catilina modis omnibus Ciceroni insidias parabat oppreſſionis.

undiq; cautelam ſuſpitione exterritus, & in celeritate ſpem apponens pecunias Feſulas mittit. Appoſito inſuper cum coniuratis ordine ut Ciceronem interficerent, urbem per interualla nocte incenderēt, ad Caium Manlium quaſi alium paraturus exercitum ſeſe proripit, ut ſequente urbis incendio promptus accurreret. Eo in loco faſces, & ſecures ueluti proconſul leuiter admodum præ ſe tulit, & ad Manliū profectus delectus habere cœpit. Lentulo, & coniuratis tempus patrādę rei adeſſe uiſum, cum Catilina ad Manlium ueniſſet. Lentulum igitur ipſum, ac Cethegum circa auroram ad Ciceronis domum enſibus ueſte contectis inſidias ſtruere iubent. ingreſſos deinde ob dignitatem ſermone in longum deducto, inter ambulandum, Ciceronem à cæteris ſemotū interficere: Lucium uero Sextium tribunum plebis concionem ſubinde aduocare, palamq; de Cicerone conqueri, qui aſſidue bellum quæreret, urbem nulla ex cauſſa in diſcrimē poneret. Poſt Sextij orationem nocte inſequēti reliquos ex coniuratis duodecim in locis urbem incendere, prędari omnia, optimos quoſq; interimere. Sic enim Lentulo, Cethego, Statilio, & Sextio, cæteriſq; coniurationis primoribus agendum uidebatur, tempuſq; ad ea operiebantur. Legati Allobrogum eorum prætores apud Senatū accuſaturi Romam uenerant, Galliam quoq; ad bellū concitare cum Lentulo, cæteriſq; unà conſenſerant. Hos Lentulus ad Catilinā ire iubet, & cum his Vulturtium Crotoniatem emittit, qui literas ſine nomine ad eum deferat. Legati ob id ipſum ambigentes rem Fabio Sangæ annunciant. Erat autem is Allobrogum patronus in urbe, ut cæteris populis olim Romæ adeſſe mos fuit. Ab hoc Cicero certior factus legatos urbe diſcedentes, & cum his Vulturtium intercœpit, eoſq; in Senatum ſubito inducit. hi quæ à Lentulo audierant Senatui referunt. Inducti porrò addidere Lentulū ſæpenumero illis affirmaſſe, tres e Corneliorū familia Romanis futuros principes.

Lentulus & Cethegus à coniuratis Ciceronem ſub aurorā interficere iuſſi.

cipes. ex his, Cinnam, & Syllã prius extitiſſe, ſe tertiũ Sibyllinis libris declarari. Quibus cognitis Senatus Lentulum dignitate ſpoliauit. Cicero unũquenq; ſeparatim in prætorum cuſtodia deponit. Ipſe in Senatũ reuerſus, ſententiã de omnibus exquirit, ac ſtatim in Senatu tumultus oritur. nec enim eorũ quæ ferebantur manifeſte adhuc patebat timor. Lẽtuli præterea, ac Cethegi ſerui, libertiq; magna opificum manu in unũ cõparata prætorũ domos diuerſo itinere inuaſerant, eorũq; dominos per uim liberare conabãtur. Qua re percepta Cicero è Senatu egreditur, & opportunis præſidijs ubiq; appoſitis iterum in Senatũ, ut ſententiã exquireret, accurrit. Syllanus conſul deſignatus primus ut ſententiam efferret à conſule rogari cœperat. Quippe Romanis conſul præfuturus, merito in primis dicturus uidebatur. & ut puto multa ex his, quæ decreta eſſent executioni mandaturus; & ob id maturius, liberiuſq; ſingula animaduerſurus. Conſulente itaq; eo coniuratos ultimo ſupplicio afficiendos eſſe, multi aſſenſi ſunt, ad Nerone̅ quouſq; delata ſententia. Nero interim eos cuſtodiri, donec Catilinã bello ſuperaſſent, & rẽ diligentius, certiuſq; animaduertiſſent, æquius cenſebat eſſe. Caius autẽ Cæſar cum ſuſpitionẽ minime purgaret, ne coniurationis particeps uideretur eſſe, Cicerone neutiquã fidẽte, ſi ad hunc in primis popularẽ, ſeditioſumq; ſententiã afferrent, hos uiros per municipia quæ Cicero elegiſſet, diſtribuendos eſſe cenſuit, donec ſuperato Catilina in iudiciũ accerſirẽtur, neq; quid dirum aut intollerabile in primores uiros præter ius æquumq; eſſe ſtatuendũ. Eius ſentẽtia cũ iuſta apparuiſſet, & à pleriſq; admitteretur, multiq; haud prudenter in eam inclinarent, Cato ſuſpitionem quæ in Cæſare latebat, graui luculentaq; oratione pronũciat. Veritus itaq; Cicero, ne inſtante nocte aliqua coniuratorum manus in foro exurgeret, ac pro illis, pariter & ſeipſo ſollicitus, ne quid dirum, aut fœdum molirentur, utilius eſſe ratus, cũ

Cõiurati à Cicerone cuſtodię traditi

C. Cæſar cõiurationis Catilinæ particeps iudicatus.

Senatus

cum Senatus in curia adhuc eſſet, celeriter nullo iudicio rē conficere, unumquenq; ex coniuratis in carcerē deduci imperat, ibidēq; multitudine inſcia ſupplicio affecit. Poſt hæc in forū delatus palàm eos interijſſe ſignificauit. Cæteri metu territi, ac ſibi ipſis præcauentes hinc inde dilabuntur. eoq; modo ciuitaſ à trepidatione, quæ cunctis eadem die potiſſimum inſtiterat, pauliſper reſpirauit. Catilinam deinde ad uiginti hominum millia in unum adducentem, quorū quarta ferè pars armis inſtructa fuerat, & in Galliam quo delectus nouos appararet properantem, Antonius conſul alter ſub ipſis alpium radicibus, nullo ferè negocio nactus ſuperauit. Virum temerarium tam crudele opus mente cogitātem, & ad rei experimentū multo magis temere apparatu ferè nullo prodeuntem. quanquàm nec ipſe Catilina, aut quiſpiam ex his, qui illuſtriores affuere, fuga ſaluti ſuæ conſuluerint, ſed in hoſtes proruentes, pariter in pugna confoſſi ſint. Catilinæ itaq; ſeditio cuius cauſſa parū abfuit, uniuerſam fere urbem ad extremum deduci exitium, Ciceronis conſilio in hunc modum diſſoluta eſt. Cicero quanquàm dicendi poteſtate clarus haberetur, tum uel maxime ob inſigne facinus omnium ferè uerſabatur in ore, & ſaluator tunc quidem pereuntis patriæ uiſus eſt extitiſſe. Gratiæ itaq; immenſæ ab omnibus illi habitæ, uariæq; laudationes. nam Cato patrē patriæ illum appellauit, quod decus nominis ſubinde à populo confirmatum eſt. Ea ex cauſſa à nonnullis creditum eſt huiuſmodi appellationem à Cicerone ſumpſiſſe initium, ac ſubinde ad imperatores, qui digni habebātur paulatim defluxiſſe. Nec enim omnibus quanquàm regno præſidentibus à principio ſtatim cum cæteris appellationibus id nomē inditum, uerum procedente tempore, uix maximis adhuc in teſtimonium uirtutis acceſſit. Cæſar deinde in Iberiā delectus prætor, cū in his, quæ utilia uiſa fuerant, Romæ ſperneretur, magnamq; facultatū partem ob ambitū ære alieno

Catilina ab Antonio ſuperatus.

Cicero pater patriæ dictus.

deuinxiſſet,

deuinxiſſet, huiuſmodi uerbis uſus dicitur: Bis millies, & quingenties cētena milia ſibi adeſſe oportere ut nihil haberet. Compoſitis igitur his, à quibus petebatur, ut melius licuit, in Iberiam delatus. neq; in ciuitatibus ius dicere, dicēue adhibere ad cauſas, aut his ſimilia agere ſuſtinuit, ueluti qui nihil operæpretium in huiuſmodi rebus eſſe crederet. uerum exercitu in unum comparato, cæteros Iberorum populos per partes aggreſſus, regionem omnē ex tributo Romanis obnoxiam parere uoluit: magnam quoq; pecuniarū uim per Quintum quęſtorem Romam miſit. Cuius rei cauſa cum triumphus à Senatu decretus eſſet, pompæ apparatum quàm ſplendidiſſimum in ſuburbanis Romæ iubet inſtrui. Iiſdem forte diebus creandorum cōſulum comitia Romæ parabantur, neceſſeq; erat petitorem unà adeſſe. Ingredienti uero neutiquam ad triumphum licebat redire. Cæſar ad conſulatum potiſſimum aſpirans, nondum triumphi apparatu edito ad ſenatum deſtinat, rogat ut abſenti per amicos conſulatum petere liceat. Eius rei licentia præter legem alijs nonnunquam conceſſa fuerat. Contradicente autē Catone, & diem ad petendum deſtinatam uerbis deducente, Cæſar ſpreto triumpho, ad comitia deſcendit, & creationē eius dignitatis opperiri cœpit. Interea Pompeius ob Mithridaticum bellum ad ſummum gloriæ, & dignitatis euectus, Senatum rogare pergit ut multa quæ regibus, dynaſtis, ac ciuitatibus idem conceſſiſſet, Senatus ex decreto confirmare uellet. Contra plurimi inuidia accenſi in illum repugnabant. Inter hos uel in primis Lucius Lucullus fuit, qui ante Pompeium ad id bellum delegatus, debiliorem ad reſiſtendum Pompeio Mithridatem reliquiſſe ſe aiebat, eius belli gloriam ſibi ſoli ſpectare prædicabat. Lucullo Craſſus pari modo adſiſtebat. Indignatus itaq; Pompeius affinitatem cū Cæſare inire ſtuduit, ſeq; in petitione conſulatus illi affuturum iureiurando pollicetur. Is Craſſum Pompeio ſubinde

Cæſar ex Iberia ingentē pecuniç uim Romam miſit.

M conciliа-

conciliauit. Summa igitur poteſtate inter ſe functi, commoditates adinuicem partiri cœperant. Horum igitur conſenſum uno libro reprehendens quidam, Tricipitium eos nuncupauit. Senatus cũ de illis ſuſpicaretur, Lucium Bibulum Cæſari aduerſum cum eo conſulatum adminiſtrare iubet. ac ſubito cõtentiones inter illos, & armorum priuatim apparatus extitere. Cæſar ad diſſimulandum promptiſſimus uerba in Senatu habuit, quaſi cum Bibulo conciliari cuperet, quantum eorum diſſenſio reipub. moleſta ſit, ediſſerit. Cum ex animo locutum omnes putarent, ac Bibulus nullo apparatu, aut cuſtodia in eum uteretur, magnam uirorum manum clanculum in unum cõparat. Legem deinde tenuiorum in Senatum defert: Agros in commune partiri admonet, præcipue qui circa Capuam cæteris cultiores, & uberiores habebantur, patribus diuidendos eſſe, quibus trium liberorũ ius adeſſet, mercedem popularis beneuolentiæ iam inde meditatus. Quippe ad uiginti hominum milia his per ceptis in unum uenerãt, trium liberorum alimoniam ultrò depoſcebant. Cum multi ſententiæ eius aduerſarentur, ſimulata indignatione, quaſi quæ iuſta, & æqua eſſent ab illis ſpernerentur, Senatu egreditur, ac per annum integrum Senatum ulterius conuocari uetuit. Cum demum in roſtris concionem habuiſſet, Pompeium, Craſſumq́ ſubinde de lege interrogat. cui illi uiciſſim aſſenſi ſunt. Populus contectis armis ad legis lationem progreſſus eſt. Senatus cum nemo illum cõuocaſſet (non enim alteri ex conſulibus id agere licebat) ad Bibuli progreſſus domum, nihil Cæſaris potentiæ, & apparatui aduerſum moliri audebat, Bibulũ duntaxat huiuſmodi legibus ſeſe opponere adhortabatur: neq; deſidiæ, uerum alacritatis opinionẽ cæteris afferre. Ab hoc perſuaſus Bibulus Cæſare adhuc concionante in forum proſilit. Seditione igitur ac tumultu inuicem coortis, tandem ad uulnera peruentum eſt. Quidam itaq; exertis enſibus, faſces

Cęſar, Põpeius, & Craſſus, à quodam Tricipitium dicti.

Ius trium liberorũ.

Populi fauor in Cæſarem.

Senatus adhortationes ad Bibulum.

ſces reliquaq; Bibuli magiſtratus inſignia dilacerant. Tribunum præterea, & qui illum circunſteterant plagis aggrediuntur. Bibulus nihil territus iugulum ultro nudatum offerebat, amicosq; Cæſaris magno clamore ad id opus hortabatur: Si enim quæ iuſta, & æqua ſunt Cæſari aiebat ſuadere non poſſum, ſcelus omne hoc, & odium moriens ipſe in eum reijcio. Cæterum eundem reluctantē, amici in proximum Iouis poſſeſſoris templum deferunt. Cato ſubinde ad eos miſſus iuuenili more inter medios progreſſus eſt, cōcionariq; inter illos cœpit, quoad Cæſaris mandato e loco ſublatus, è Senatu educitur. Non multo poſt alijs itineribus elapſus, ad tribunal iterum acceſſit, nec ullis minis ab incepto deterreri potuit. In Cæſarem porrò peracerbe inuectus eſt, donec è tribunali ſublatus effertur, & leges Cæſaris mandato ſanciuntur. Cæſar præterea populum, quam optimas eas exiſtimare, iureiurando adegit, ſenatumq; pariter iurare depoſcit. Annuentibus multis, cum Cato ſilens, quietuſque perſiſteret, Cæſar illi, ſi iuſiurandum recuſaſſet, mortē eſt cōminatus, quod à populo pari modo confirmatum eſt. Iurauere itaq; hi, ac nōnulli trepidantes, Tribuniq; non ēm ulterius illi obſiſtere tutum uidebatur. Cum cæteri legem approbaſſent, Vectius uir popularis, in medium enſe nudato progreditur, ſe à Bibulo, Ciceroneq;, ac Catone miſſum profitetur, quo Cæſarem, Pompeiumq; interficeret, enſem ſibi à Poſthumio Bibuli lictore eſſe datum. Cauſa in utranq; partem dubia, Cæſar multitudinem accelerari iubet: in ſequentem diem Vectij diſquiſitionem referendam cenſet. Vectius interim carceri incluſus, ea quę ſecuta eſt nocte neci traditur. Cum uarie de rei euentu ſuſpicatum eſſet, Cæſar nec id ſe feciſſe renuit, aſſerens eos qui de ſe formidarent, quoad populus ſibi faueret, conſpirantibus in eum præbituros opem. Bibulus omnibus e manu eiectis, ueluti priuatus quidam reliquo conſulatus tempore neutiquam

Bibuli audax animus.

Cato in Cæſarem peracerbe inuectus.

domo pedem extulit. Cæſar ad Vectij cauſam inquirendã, cum Reipub. potentiam ſolus obtineret, leges quaſdam protulit, quæ in primis populo, & multitudini gratæ uidebantur. Alias porro addidit, quæ à Pompeio geſta, ut pollicitus fuerat, illi comprobarent. Interea equites, qui mediam inter populum, Senatumq́ tenent dignitatem, ad omnia potentiores ob facultates, uectigaliumq́, & onerum cæterorũ mercedem, quæ à populis penduntur capientes. multitudine inſuper ſeruorum abundantes, iampridem apud Senatũ inſtiterant, quo tributorum onera aliqua ex parte leuarentur. Ad quæ cum Senatus differre uideretur, Cæſar nihil Senatu indigens, uerum ſolo populo confiſus, tertiam tributorum partem remittendam eſſe cenſuit. Illi ad eorum dignitatem inſperatæ charitatis munus acceſſiſſe gloriãtes, Cæſarem ad conuiuia inuitant. Sic globus alius longe potentior Cæſari, populusq́ acceſſit, huiuſmodi ciuilitate addita. Ipſe ſpectacula, & ferarum uenationes edidit, ultra poſſe in omnes largus, & exuberans: priorũ quoq; ſupergreſſus eſt munificentiam apparatu, choreis, ac munerum liberalitate uſus. Quibus ex rebus eundem ad Galliæ omnis principatũ quæ intra Alpes ſita eſt in quinquennium prætorem ſtatuunt, exercitumq́ pro dignitate legionum quatuor illi tribuunt. Temporis igitur ſpacium, quo abſens futurus erat mẽte cõtemplatus, neq; minus inuidiam, quæ quo maiora poſſidentur, in maius adaugeſcit, Pompeio filiam cõnubio adiunxit, Scipione adhuc exiſtente, ueritus ne quanquam amicus ſibi foret, magnitudini tamen felicitatis eius inuideret. Audaciſſimum porro ex ſeditioſis omnibus ad magiſtratũ ſequentis anni, ac conſulem Aulum Gabinium ſtatuit, amiciſſimum ſibi. Lucij autem Piſonis filiam, qui unà cõnſulatum geſturus uidebatur, Calfurniam duxit uxorem, exclamante Catone Rempub. nuptiarum lenocinio corrumpi. Tribunos uero declarauit Vatinium, ac Clodium cognomine

Cæſaris leges.

Aulus Gabinius.

mine Pulchrum, quem turpem quandam infamię notam in mulierum celebritate ſubijſſe notum erat Calfurnię Cæſaris uxoris cauſa. qua de re nihil à Cæſare in eum animaduerſum fuit, cum populo acceptum eſſe cognouiſſet, quanquã mulierem à ſe ablegauerit. Reliqui ob religionem ad impietatem uſq; illum perſecuti ſunt. Fuitq; inter accuſatores orator electus Cicero. nec Cęſar in teſtimonium uocatus quicquam protulit, uerum Tribunum tunc quidem ad Ciceronis inſidias parauit, cum ille Triumuirorum conſenſum ad monarchiam aſpirantum propalàm improbaret. Sic mœrore pariter ob utilitatem frui eos contigit, cum inimico benefacere ad alterius præſidia coacti ſint. Videtur autẽ Clodius gratias uel in primis exhibuiſſe Cæſari in obtinenda Galliæ prouincia. Hæc igitur tam ingentia à Cæſare adhuc cõſule peracta ſunt. qui priori dignitate depoſita ſubito ad alteram conuertit oculos. Interim Clodius Ciceronem in iudicium uocauit, quod ante ſententiam à Senatu latam Lentulum, Cethegũq; ſupplicio affeciſſet. At ille qui ad tam illuſtre facinus ſummo ingenio uſus eſt uti, uilior tamen in iudicio apparuit. nam ſordidam indutus ueſtem, flens ſqualore, & ſorde obſitus, ad quoſq; obuios per angiportus ſe proſternens, etiam ſibi ignotos deprecari non erubuit, ut tam inſigne ipſius opus ob indecentiam ad riſum à miſericordia deflexerit. ad tantum timiditatis ob unicam domeſticam lapſus eſt accuſationem, cuius uita in alienis caſibus ſemper enituit. Quemadmodum & Demoſtheni ferunt contigiſſe, cum cauſſam apud Athenienſes pro ſe eſſet oraturus, prius aufugiſſe quàm in iudicium deſcenderet. Clodio uero Ciceronis ſuaſiones per angiportus cum contumelia explodente, Cicero deſperatis rebus ſponte profugit, cũ quo & amicorum multitudo ex urbe exceſſit. Senatus quoque eum uirum ciuitatibus, regibus, dynaſtiſq; commendauit. Clodius interim domum eius euertit. in agris aũt ouilia

Ciceroni inſidiæ paratæ.

Cicero reus.

Ciceronis exilium.

Clodius Ciceroni urbe eiecto domũ euertit ac incendit. quæ poſtea Senatus decreto ære publico reparata fuit. Plut. in uita Cic.

ſtabulaq́; diſiecit. Ob quæ ſubinde elatus, etiam Pompeio ſe aduerſum præſtitit, qui ſummam in urbe ea tempeſtate obtinebat poteſtatem. Pompeius Milonem qui cum Clodio conſulatum poſtulabat, uirum audaciſſimum ad conſulatus ſpem eius loco ſtatim concitat, & in Clodium fauores illi pollicetur. Reditum quoque Ciceroni ex decreto iubet decernere, ſperans cum rediſſet Cicero, non ulterius in præſentem politiam oblocuturum eſſe, cum quæ paſſus eſſet mente cogitaret: Iudicia autem, & negocia facilius Clodio perſuaſum iri poſſe. Sic Cicero ob Pompeium urbe eiectus ab eodem demum reſtitutus eſt, ſexto, & decimo poſt expulſionem exacto menſe. Domus illi, ac cætera publicis impenſis inſtaurata ſunt. Admiſſus eſt igitur ſumma gloria, omnibus ſplendide illum recipientibus ad portas urbis. Fe-

Cicero omnium lætitia urbẽ ſumma gloria ingreſſus eſt

runt quippe dum uirum complectuntur, & illi gratulantur diem ferme integram fuiſſe conſumptam, ut Demostheni Athenas redeunti olim contigit. Cæſar interea inter Celtas & Britannos multa rei militaris opera ſtrenue executus, quemadmodum à nobis in Celticis perſcriptum eſt bellis, opibus, & diuitijs abundans, ad proximam Italiæ Galliam circa Eridanum fluuium progreſſus eſt, exercitum aſſiduis fatigatum prælijs paulatim recreans. Quo ex loco cum pecunias multis Romam præmiſiſſet, annui magiſtratus per partes obuiam illi prodeunt, & quicunq́; illuſtres gentium, & exercituum duces aderant, uiciſſim exierunt, ut centum & uiginti faſces circa ipſum affuiſſe fama ſit: Senatorij ordinis ducentos: nonnullos, ut uicem meritorum redderent, quæ ab illo ſuſcepiſſent, alios pecunijs acceptis illi obſequẽtes, alios quoſdam diuerſo, atq́; alio modo obnoxios, ac parentes. Omnia enim hunc in modum ſibi aſciuerat ob exercitus magnitudinem, potentiamq́; pecuniarum, neque minus ob ſtudium eximiæ in quoſcunq́; humanitatis. Venit & ad eum Pompeius, Craſſusq́; eiuſdem poteſtatis participes

cum

cum eo: communiq́ conſilio uiſum eſt Pompeium, ac Craſſum conſulatum inire denuo. Cæſarem uero nationum earum imperio, quod pridem tenuiſſet per quinquennium adhuc præfici. Sic mutuo conſenſu Rempublicam inter ſe partiti ſunt. Pompeio ad conſulatus petitionē Domitius Eneobarbus aduerſabatur, & ad diem ſtatutam ambo ad petendum deſcenderant, nec quanquam nocte ingruente è Martio campo diſcedebant. Iam enim lites inter eos cœptæ, donec Domicij ſeruum lumen afferentem interemere. Inſecuta deinde omniū fuga, Domitius uix in domo propria ſaluatus eſt. Pompeij ueſtis cruore ſordida à nonnullis ad ſuos delata. adeò parum uterq́ à periculo abſuit. Conſules igitur deſignati ambo Craſſus, ac Pompeius, Cæſari, ut inſtituerant Galliæ imperium in aliud quinquennium prorogant. Prouincias ipſi inter ſe, exercitusq́ partiuntur. Pompeius Iberiam ſortitus, ac Libyam, amicis ad eas emiſſis Romæ perſtitit. Craſſus Syriam, ac Syriæ proxima, cum ad Parthicum anhelaret bellum, & ad lucrum, gloriamq́ accommoda exiſtimaret, ſibi aſſumpſit. Verum illi urbe egredienti multa quidem, ac dira tribuni annunciauere, & ne Parthis huius mali prorſus indignis inferret bellum, monuere. cui minime parenti publicas execrationes extulerunt. Quibus ſpretis Craſſus demum in Parthia profligatus eſt cum filio eiuſdem nominis, uniuerſoq́ exercitu. nam ex centum militum milibus, uix decem milia in Syriam e fuga euaſiſſe referuntur. Verum hanc Craſſi infelicitatem eo libro abunde diximus, qui Parthicus inſcribitur. Romani aſſidua fame diutius uexati, Pompeium annonæ omnis præfectum, & prouiſorem elegere, eidemq́ ut piratico olim bello uiginti Senatorij ordinis uiros addidere, quos ille uiciſſim per prouincias partitus eſt. Ipſe nationes undiq́ percurrens, urbem frumento, cæteriſq́ ad uictum neceſſarijs impleuit. Qua ex cauſſa ad ampliorem adhuc gloriam poteſtatemque peruenit.

Galliæ imperiū Cæſarii quinquēnium prorogat.

peruenit. Ea tempeſtate Iulia Cæſaris filia cum ex Pompeio prægnans adhuc eſſet, ceſſit è uita. Ob id timor uniuerſos ciues ſubito inuaſit, ueritos ne ex huius mulieris interitu, magnis inter ſe exercitibus continuo concurrerēt Cæſar, & Pompeius, turbata potiſſimum, & difficulter ſe habēte Republica. Nā magiſtratus per ſeditionē, & auariciam turpi ſtudio lapidibus, enſibuſq; inter ſe contendebant. Decuplatores, & ambitioſi nullo rubore ad lucra confluebant. Populus non niſi mercede accepta ad ſuffragia prodibat. Ferunt octingentorum talentorum ſummam magiſtratus nomine ex ſequeſtro fuiſſe deprehenſam: ita, ut neq; conſulibus per ſingulos annos exercitus ducere, aut bellum gerere fas eſſet hac uel in primis Triumuirorum potentia prohibitis quicquam agere. Qui autem his ſceleſtiores aderant, aut exercituum loca communia urbis commoda ad ſe tranſtulerant, aut ſucceſſorum ſuorum creationes in utilitatem propriam conuerterant: Boni uero à dignitatibus omnino excludebātur, ut ex huiuſmodi inordinatione per octo fere menſes urbem magiſtratibus caruiſſe notū ſit: Pompeio uniuerſa conſulto negligente, ut dictatoris opportunitas aliquando occurreret. Et hæc quidem multi inter ſe referebant, unicum præſentibus malis adeſſe remedium, ſi uni dūtaxat poteſtas traderetur. neceſſe autem, & mitem ſimul, & poteſtate præditum eligere: his uerbis Pompeium haud indubie ſignificantes exercitus præpotentis ducem, populiq; amatorē habitum, & Senatum ob eius dignitatem quo uellet inducentem uitæ continentia, & ſobrietate, ad ſalutationes porrò facilem admodum, uel apparentem, uel exiſtentem. Is uero hanc de ſe expectationem uerbo quidem deteſtari uidebatur, opere autem licet clanculum ad eam aſpirabat, & ob id Reipub. confuſionem, indignitatemq; deſpiciebat. Milonē quippe in Clodium ſibi famulantem, & populo pergratum ob Ciceronis reditum, & conſulatum ueluti in tempore ultro depo-

Decuplator.

Vrbs Ro. octo menſibus magiſtratu caruit.

tro depoſcentem à creatione continuit iniecta mora, quoad animo grauatus Milo, cum Pompeium ergà ſe infidum deprehendiſſet, Lauinium in patriam profectus eſt. Quo in loco Diomedem ex Ilio aduectum in Italiam, urbem primam condidiſſe ſcriptores memorant: Diſtatq; id oppidum Roma per ſtadia centum, & quinquaginta. Clodio ex proprijs agris in equo reuerte͂ti, Milo circa Bouillas occurrit, & quanquàm inimici inter ſe forent, inuicem tamen ſibi ceſſere, & ad iter inceptum unuſquiſq; progre͂ſſus eſt. Interim ſeruus Milonis Clodio inſurgens, ſiue ex mandato eius, ſiue quod hoſtem heri ſui interimere optaret, ceruicem enſe perculit. Hunc igitur ſanguine madentem equilio quidam in propinquum diuerſorium detulit. Milo cum cæteris ſeruis ad eum ſpirantem adhuc, necdu͂ uita functum propere accedit, diſſimulanſq; profeſſus eſt, neq; ſe mortem eius appetiſſe, nec alteri ut inferret mandauiſſe. uerum cum pereuntem intueretur, imperfecto opere diſceſſit. Quod cum Romæ nunciatu͂ eſſet, populus timore percitus in foro pernoctauit. Orta luce Clodij corpus à nonnullis in roſtra defertur, quod à Tribunis quibuſdam, & amicis eius Senatui illatum eſt: ſiue honoris cauſſa id agerent, quod ex Senatorio eſſet genere, ſiue ut Senatui hæc ipſa negligenti exprobrarent. Ex his nōnulli temeritate notiores, ſedilia, thronoſq; Senatorum ut pyrã illi erigerent, unanimi conſenſu efferunt, ignemq; propere immittunt. Qua ex cauſſa Senatus, pluresq; finitimæ circu͂ domus incenduntur. Miloni uero tantum audaciæ affuiſſe referunt, ut nihil minus quàm mortem ſuam extimeſceret, de ſepulchri quoq; honore quereret. Seruoru͂ igitur, & agricolarum multitudine in unum comparata, præmiſſis ad populum pecunijs, Marcum Cæcilium Tribunum pretio ad ſe aſciſcens, in urbem audaciſſime reuertitur: ac confeſtim ipſum ingreſſum Cæcilius in forum, & ad eos quibus munera præmiſerat, ueluti in concionem attrahit, ſimulans ſe

Clodij interitus.

Milo nihil minus q̃ morte͂ ſuã extimuit.

ira percitum, nullum iudicij momentum ſe illi conceſſurum fiſus ſi præſentes annuiſſent, cauſſam eius ut ueriſſimam abſoluere. Cæterum Milo id opus minime conſuluiſſe dicẽs, non enim cum uxore, & apparatu proceſſiſſe, reliquum tẽporis cum Clodio à ſegeſtum retulit uiro audaciſſimo, & audaciſſimis amicis circunſepto, qui Senatus domum ſuprà illum ſuccendiſſent. Loquẽte adhuc eo reliqui Tribuni, populuſq; armis præmuniti, in forum prouolant. Cæcilius & Milo ſeruorũ ueſtes properè induti fugam capeſſunt. Aliorum cædes immenſa oritur nullis amicos Milonis perſcrutãtibus, uerum obuios quoſq; cædentibus, ſiue exteros, ſiue ciues, & præcipue eos, quos ueſtibus, aut ãnulis aureis à cæteris diſſimiles adeſſe offenderant. Sic in Reipublicæ perturbatione cum ira & occiſione, tumultu ſimul incidente, cum maior pars eorum ſerui eſſent, armati cum inermibus ad prædas uertebantur, nihil operis illis deficiente ad agendũ. Nam ad domos delati, quæ in illis erant ſcrutabãtur, re quidem ad ſe cuncta uendicantes, uerbo Milonis amicos inquirebant. Hæc occaſio per plures dies illis affuit, & ad ignem, lapideſq;, oc omnis exequendæ rei cauſſam Milo præſtitit. Senatus timore percitus in Pompeium ueluti ipſis futurum dictatorem coniecit oculos. ſic enim præſentia hac commoditate indigere uidebantur. Catone deinde Senatum admonente conſulem ſine collega eum elegere, ut ſolus exiſtens dictatoris poteſtatem obtineret, conſulis haberet nomen. Ita primus, & unicus conſulatum gerens prouincijs duabus ſibi deſumptis, exercitibus, pecunijſq; ſuffultus, monarchiã inſuper adeptus eſt urbis. Qui ne à Catone præſente uexaretur, Cyprum ut Ptolemæo adimeret ex decreto illi contulit quod à Clodio per prius ſancitum ex lege fuerat, quod alias à piratis capto, Ptolemæus redemptionis cauſa, ob puſillanimitatem duo duntaxat talenta miſerat. Cato igitur Cypricas res compoſuit, Ptolemæo pecunias mari injciente, ſeq; una cum

Milo Cæciliuſq; ſeruorũ ueſtibus induti fugã capeſſunt.

Catonis aſtutia.

unà cum decretum audiuiſſet immergente. Interea Pompeius pœnas delictorum, & potiſſimum ambitus, decuplatorumq́ propoſuit. Viſum eſt enim ut ab his principiũ Reipublicæ ægrotationis emanaſſet. his etiam celerem medelã eſſe adhibendam. Principium autem legis ſumpſit à primo eius conſulatu, uſq; in ſecundũm: quæ lex annorum ferè uiginti complectebatur ſpacium, in quibus & Cæſar conſulatum geſſerat. Amicis igitur Cæſaris id ad eius contumeliam fieri arbitrantibus, ſi tantum temporis antecederet, rogantibusq́, ut præſentia potius dirigere uellet, quàm præterita inquirere, maxime in homines, qui & dignitate, & uirtute noti eſſent. Pompeius ad Cæſaris nomen maxime indignatus, quaſi uiri inſontis, & immaculati feciſſent mentionem, cum ſecundum eius conſulatum tempore anteceſſiſſet, plura ſe ſuſtuliſſe ait ad diligentem iam deprauatæ ex longo Reipublicæ directionem. hiſq́ prolatis legem tulit. Qua lata ſtatim cauſſarum multiplicium copia affuit. Et ne iudices ob alicuius præſentiam deterrerentur, ipſe aſtante exercitu cuncta intuebatur. Ac primum quidem abſentes rei delati ſunt Milo uidelicet ob Clodij necem: & Gabinius præter legem, ſimul & religionem accuſatus, abſq; Senatus decreto cum exercitu in Aegyptum pertrãſiſſe aduerſantibus Sibyllinis monitis. Ipſeus præterea, & Memmius Sextuſq;, & alij quàmplures ob ambitus, & decuplationis infamiam. Scaurus deprecante multitudine à Pompeio præconis uoce iudicium ſubire compellitur. deinde populo denuo accuſatoribus eius aduerſante, carnifex quidam à Pompeij præcurſoribus præſtò affuit: quo uiſo omnes conticuere. Sic Scaurus capitur, & de omnibus fuga ſubinde recitatur. Gabinij bona ad fugam publicata. Quæ omnia cũ à Senatu ſumma laude extollerẽtur, duas denuo legiones, & tẽpus ad aliarũ gentium imperium Pompeio attribuit. Memmius ex decuplatione condẽnatus cõcedẽte Põpeio, ut qui

Decuplator.

Gabinij bona publicata.

alium accuſaſſet pœna ſolueretur: Lucium Scipionē Pompeij ſocerum ad ſimilem diſquiſitionem euocauit. Ob hoc Pompeio reorum ueſtē induente, plures etiā iudicum eam aſſumpſerunt. Deteſtatus itaq; Reip. conditionem Mēmius accuſationem dereliquit: Pompeius ut quæ monarchia indigere uidebātur, in melius corrigeret. Scipionem reſiduo anni tempore collegam ſibi aſſumpſit. Poſtquem alium ad conſulatum eligens nihil minus omnia intuebatur, & Rempub. ad nutum miniſtrabat. Erat enim tunc omnium primarius in urbe Pompeius. Nam Senatus beneuolentia, ut plurimum in illum inclinabat, zelo Cæſaris, qui ad nullam eius utilitatem proprio utebatur conſulatu, quodq; ægrotantem quodammodo Rempub. Pompeius ſubito ad ſalutem euexiſſet, nulliq; ipſorum ad conſulatū odioſus fuiſſet, aut moleſtus. Profugis deinde continue ad Cæſarem confluentibus, ſuadentibusq;, ut Pompeio mentē adhiberet, qui decuplatorum legem uel præcipue in illum intēderet: Cæſar bene ſperare illis perſuaſit, Pompeium uero laudare nō deſtitit. Tribunos porrò ad hortatus eſt, ut legem proferrent, qua Cæſari quamuis abſenti ſecundum conſulatum petere liceret. Et hæc Pompeio in conſulatu præſidente, & nihil aduerſus eum moliente agitabantur. Cæſar Senatum ſibi aduerſum ſuſpicatus uereri cœpit, ne inimicorū conſpiratione priuatus haberetur. Potentia igitur ſuffultus adeſſe maluit donec conſul crearetur, à Senatuq; popoſcit ut per modicū interim temporis Galliæ præficeretur, uel ſaltem partem eius ſub imperio teneret. Aduerſante Marcello, qui à Pompeio conſul deſignatus fuerat, ferunt Cæſarem enſis capulum manu concucientem minitanti reſpondiſſe, at hic mihi dabit ſi uos abnueritis. Vrbem autem Nouocomum Cæſar ex Latijs in alpibus condidit, eosq;, qui per annum præfuiſſent Romanorum ciues haberi uoluit, quæ res Latios maxime extulit. Nouocomorum igitur prætorē quēpiam ob id Ro-

Cæſaris ſimulatio.

Nouocomum Pli. teſte, nobilitat aqua ad ferri tēporaturā optima.

id Romanum haberi ciuē ad Cæſaris opprobrium referens Marcellus, cedere faſcibus, & magiſtratu uelle dixit, quod hæc Romani patienter ferrent: animumq́ꝫ cum ira protulit. Has hoſpitalitates conſpirationū conſilia eſſe aſſerens, eaſque deferri oportere, & Cæſari in iudicio opponi. Sic contumelioſe in eum inuectus Marcellus monet ſucceſſorem ante tempus in prouinciam illi ſubrogari. Quæ omnia Pompeius orationis placabilitate, & beneuolentiæ ſimulatione compeſcuit. Non æquum eſſe inquiens uirum ſplendidum & in multis patrię ſuæ utilem, contumelijs appetere ob tam modicum temporis adempti ſpacium. Deinde perſpicuum omnibus fecit, Cæſarem dignitatem ſtatim cū tempore deponere oportere. Nec multo poſt Cæſaris hoſtes ad conſulatum eliguntur Aemilius ſcilicet Paulus, & Calidius Marcellus, prioris Marcelli conſanguineus & affinis. Tribunus uero Curio, & ipſe inimiciſſimus Cæſari, populo acceptus, præterea ad dicendum paratiſſimus: ex his Cęſar Calidium nullis pollicitationibus ad ſe allicere potuit. Paulum uero mille & quingentis talentis beneuolū ſibi reddidit, ut neq́ꝫ pro illo quicquam ageret, aut contra moliretur. Curionem autem ut pro ſe ageret, plurimo ære alieno oppreſſum, facile adegit. Paulus baſilicā ualde inclytam ſuo nomine ex pecunijs huiuſmodi publice conſtituit. At Curio ne ſubita mutatione perſpicuus omnibus fieret, difficiles quaſdam itinerum fabricatiōes, & apparatus ſibi deſumpſit, eiusq́ꝫ muneris præfectum in quinquennium ſe fieri petit. ſatis fiſus nihil horum obtineri poſſe, uerum Pompeij amicos ob id ſibi aduerſaturos, & hanc ſecum Pompeio contradictionem facile incurſurum eſſe. Quibus ſuccedentibus ut optauerat, occaſionem inimicitiæ cū illo cœpit. Calidius ſucceſſorem Cæſari in prouinciā demitti poſtulabat. iam enim tempus eius muneris ad finem ueniſſe aiebat: Paulus contra ſilentium tenebat. Curio ut utriſq́ꝫ differre uideretur, Calidij ſen- Calidius Marcellus

 tentiam

tentiam ueluti neceſſariam admodũ collaudat. Addit deinde Pompeiũ pariformiter prouincias, & exercitum deponere oportere. In hunc modum Rempub. omni ex parte tutam, & ſynceram fore. Aduerſantibus multis, ac non æque Pompeio tempus effluxiſſe dicentibus, apertius iam Curio ac turbatius rem protulit, & nec ſucceſſores Cæſari mittendos eſſe decreuit, ſi Pompeio minime mittãtur. Cum enim inter ſe ſuſpecti forent nunquam urbem pacem, quæ ſtabilis eſſet habituram, ni ambo priuate degerent. Hæc autem aiebat cum aperte intueretur Pompeium neutiquam poſiturum arma, populum porrò illi infenſum eſſe noſceret ob de cupla torum pœnas. Eius ſententia cum haud indecens uiſa eſſet, populus Curionem commendauit, quaſi ſolus digne ciuitatis odium ab utroq; auerteret, omnesq; acclamantes illum emiſere, ueluti magni cuiuſpiam, & difficilis certaminis athletam. Nihil enim ea tempeſtate Pompeij diſſenſione periculoſius putabatur eſſe. Interea Pompeius per Italiam ualetudine correptus ad Senatum miſit, mira aſtutia Cæſaris geſta potiſſimum extollens, & propria ſubinde à principio ediſſerens, tertium conſulatum, prouinciasq; cum exercitu ſibi creditas nunquã petijſſe ait. Sed cum ad Reipub. curam dignus ab illis eſſet habitus, eorũ ſuaſionibus ea recœpiſſe: quę autem inuitus ſuſcepiſſet, aſſumere uolẽtibus ultro conceſſurum eſſe, nec ullum in his diffinitum tempus opperiri uelle. Hæc autẽ ars quædam promiſſorum, honeſtatem Pompeio, Cęſari inuidiam afferebat, qui imperium ultra conſtitutum tempus retineret. Cum uero Pompeius præſens aſtitiſſet, his ſimilia exorſus eſt. Imperium ut pollicitus fuerat ultro ponere, & ut pote Cæſaris amicus, & gener minime dubitare ſe ait, eundem quoq; læto animo ſimile facturum eſſe. Nam difficile admodum bellum aduerſus ferociſſimas gentes ab eo per longum tempus geſtum, cum multos à patria honores recepiſſet, ad ſacerdotium tandẽ, & quie-

Pulchra hiſtoriæ ſeries.

Pompei diſſimulatio.

& quietem uelle concedere. Hæc aũt ita referebat ut ad eos, qui ſucceſſorem Cæſari eſſent præmiſſuri. ipſe ſub promiſſione deponendi magiſtratus permaneret. Curio Pompeij ſophiſmate reiecto. nõ polliceri opus eſt inquit, ſed deponere: nec Cæſarem armis exuere neceſſe eſt, ni prius ipſe priuatus ſis. Non eñ domeſticas inimicitias utilitatẽ illi afferre arbitror, neq; Romano populo cõducere tantũ poteſtatis ſub uno duntaxat reſidere, qua alter aduerſus alterum graſſari queat, & uim patriæ inferre. Poſtremo patefacta interiore animi ui, palàm Pompeium incuſare pergit ueluti tyrãnidi aſpirantem, qui ſi minime Cæſaris metu potentiã exueret, nunquã eſſet poſiturus. Aequũ ſibi uideri, ni ambo pareant eos ſimul hoſtes iudicari, & exercitũ in utroſq; eſſe præparãdum. Hæc & huiuſmodi referens Curio neutiquã à Cæſare pretio, & pecunia cõductus uidebatur. Pompeius illi ſubiratus, & indignãs in ſuburbia turbato animo cõceſſit. Iam igiẽ Senatus ad utroſq; ſuſpitione laborabat, popularem tamẽ multo magis Pompeiũ arbitrabatur eſſe, Cæſari uero ob cõſulatus habitã de ſeipſo ſuſpitionẽ ſuccẽſebat: propterea minime tutũ uiſum eſt poteſtatẽ eripi Pompeio, ni prius Cęſar arma poſuiſſet, qui extra urbem redactus magna quædam moliri uidebatur. Verũ Curio id ipſum peruertere conatus eſt, ueluti neceſſe eſſet poſt Pompeiũ Cæſarem omnia deponere. Cum nihil peregiſſet imperfectis adhuc rebus Senatũ diſſoluit: id eñ Tribuno facere licebat. Qua ex re pœnituiſſe admodũ Pompeiũ ferũt quod tribunitiã poteſtatem à Sylla imminutã, atq; diſiectam denuo ipſe in priſtinũ ſtatum redegiſſet. Diſſoluto ab inuicẽ Senatu, hoc ſolum ex decreto ſtatuere Cæſarẽ, ac Pompeium cũ legiones militũ haberẽt. utrunq; in Syriã ex ſuis mittere cuſtodiæ cauſa ob Craſſi nuper acceptã à Parthis calamitatẽ. Id autẽ machinatus eſt Põpeius, ut legionẽ ab eo eriperet, quã poſt Titurij, Cottæq; Cæſaris p̃torũ recẽs acceptã cladẽ Cæſari accõmodauerat.

Curionis audatia.

Pompeij aſtutia.

At ille unumquenq; drachmarum ducentarum, & quinquaginta dono profecutus Romā ire iuſſit, aliamq; à ſeipſo ultro miſit: Quare cum nihil è Syria diſcriminis inſtare uideretur, Capuam ad hyberna cōceſſit. Verum qui ad Cæſarem à Pompeio miſſi fuerant alia multa, & quidem difficilia ad eum deferebant, nitebanturq; ut Pompeio exercitum labore, & temporis diuturnitate confectum, & patriam iampridem appetentem cum alpes pertranſiſſet, ultrò traderet. Sic enim illi ſiue ob ignorantiam, ſiue pretio corrupti ſuadebāt. Cæſari copiæ magnis inſtructæ uiribus aderant, promptiſſimæque quoq; ad ferendos labores ob militiæ aſſuetudinem, mercedeſq; inde habitas, quas bellum ut plurimum uictoribus ſolet impendere, & à Cæſare ſimul acceperant. Conceſſerat quippe illis ut quæcunq; concupiſſent, impune raperēt. Sic ipſi rerum ſuarum conſcij in unum conſpirauerāt. Pompeius ex his, quæ acta fuerant maxime confiſus, neq; exercitum ullum, neq; apparatum ad tam ingens facinus erigere curauit. Senatus de utroq; ſententiā exquirit. Calidius aſtute præfatus ſingillatim unumquenq; interrogare pergit, an Cæſari ſucceſſorem dandum cenſeant, Pompeio magiſtratum eripi. Hoc autem plures ex ipſis abnuebant: Cæſari uero ſucceſſorē dari ſuadebāt. Proponente deinde Curione an ambos arma deponere oporteat, duo duntaxat & uiginti abnuerunt, trecenti & ſeptuaginta à contentione ad utilitatē conuerſi ad Curionis ſententiam inclinarunt. Qua ex cauſſa Calidius ſenatum diſſoluit, uoce intonans, Vincite qui Cæſarem dominum appetitis. Rumore demū licet falſo increbeſcente Cæſarem alpes tranſcendentem exercitum ad urbem ducere, tumultus ſtatim ac timor inuaſit omnes. Calidius copias quæ Capuæ inerant, Cæſari uelut hoſti obijciendas eſſe cenſet. Contradicente ueluti in re ficta Curione: ſi quæ Reipublicæ utilia ſunt inquit Calidius, communi uoce decernere prohibeor, à meipſo ueluti conſul utiq; decernā.

Cæſaris copiæ ad ferenda quęcq; prōptiſſimæ.

hiſq; relatis

hiſcꝙ relatis cum collega urbem egreſſus eſt, enſemꝙ Pompeio offerens, Iubeo te inquit & ipſe pro patria in Cæſarem inſurgere: Exercitum adhoc qui circa Capuam moram ducit, aut ſi quis alius in Italia nunc eſt tibi tradimus, & quæcunꝙ ipſe in unum conferre cupias. Ad quæ Pompeius ueluti à conſulibus monitus parere dixit. addidit deinde. Niſi quid melius: uel decipiens, uel ad honeſtatem potius uerba componens. Curioni ulterius nulla ſupra urbem poteſtas aderat. non enim mœnibus excedere Tribunis ex decreto licet. Querebatur igitur palàm, quæ geſta fuerant. Conſulibus quoꝙ præconis uoce mandare ſuadet, neminem Pompeio delectus facienti adhibere fidem. Cum nihil proficeret nec Cæſari quicquàm auxilij afferre poſſet, & iam tribunatus elaberetur tempus, ueritus pro ſeipſo Curio ſumma celeritate ad Cæſarem contendit. Is autem enauigato Britannico pelago, & à Celtis, qui ſupra Rhenum incolunt ſuperatis alpibus, quinꝙ millibus peditum ſtipatus, equitibus trecẽtis ad Rauẽnas deſcenderat, quæ urbs Italiæ ultima ad imperium eius uſꝙ pertinebat. Blande admodum ſuſcepto Curione à Cæſare, cũ gratias ſe illi debere ob ea quę egiſſet profiteretur, præſentium rerum ſtatum cœpit inquirere. Curio copias omnes in unum conferre ſuadet, uniuerſumꝙ exercitum ad urbem agere. Cæſari contra de cõciliatione adhuc agendum uidebatur. Iubet itaꝙ amicos id ipſum experiri, prouincias, & exercitum ſe deponere uelle promittit, duas ſolum legiones, & Illyrium cũ Gallia, quæ intra Alpes ſita eſt retinere donec conſul eſſet deſignatus: quod Pompeio ſufficere uiſum eſt. Verum prohibẽtibus conſulibus Cæſar ad Senatũ mittere ſtatuit. Curio epiſtolam eius defert, quã tribus continuis diebus per trecenta, & tria millia ſtadia prouectus, nouis conſulibus anni principio Senatum ingrediẽtibus legendam obtulit. Cõtinebat autem epiſtola ſcriptionem ſatis grauẽ, & ſuperbam de his, quæ Cæſar à principio

Rhenus Germaniæ fluuius Belgas à Germanis ſegregans.

egiſſet. & proteſtationem quandam quod imperium cum
Pompeio unà deponere optaſſet: Id autem prætores eius re
cuſaſſent, ſeq́ ad patriæ ultionem, ſuiq́ ipſius ſubito eſſe uẽ
turum. Quo audito omnes clamare incipiunt, & ueluti ad
belli annunciationem Lucium Domitium ſucceſſorem illi
dandum eſſe decernũt. Domitius quatuor millibus delecto
rum comitatus urbe egreditur. Antonio deinde ac Caſſio,
qui tribunatum cum Curione unà geſſerãt, eius ſententiam

Cæſaris exercitus à ſenatu hoſtilis decernitur.

ſæpe laudantibus, Senatus ambitioſus admodum Pompeij
exercitum ad cuſtodiã eius inuigilare iubet, Cæſaris ut ho-
ſtilem habendum decernit. Conſules porrò Marcellus, &
Lentulus Antonium, & Caſſium Senatu excedere imperãt
ne in Tribunatu aſſidentes quicquam acerbius ab ullo pati-
antur. Eam ob rem Antonius elata uoce è tribunali propere
deſcendit iratus, queſtusq́ de magiſtratu, quod ſacroſan-
ctam dignitatem contumelia affeciſſent. De ipſis præterea
lamentari cœpit, quod ſententiam quæ Reipub. utilitati cõ-
ferre uideretur ædidiſſet, cum ludibrio eiectum eſſe, cũ nec
cædis nec odij in quenquam fuiſſet conſcius. Quibus dictis
è Senatu egreditur, ueluti qui bella, occiſiones, proſcriptio-
nes, ciuium fugam, bonorum publicationes, & quæcunq́
futura arbitrabatur ipſis annunciaret. execrationes etiã im-

Antonij, Caſſij, Curioniſq́ fuga ad Cæſarem.

pias extulit in eos, qui harum rerũ cauſam attuliſſent. Con-
fugere & cum eo Curio, & Caſſius. iam em̃ exercitus qui-
dam Pompeij Senatui aſſidebat. Illi igitur celeriter nocte iã
multa clanculum ad Cæſarem uenere, curru mercenario ad
uecti ſeruilibus amicti ueſtibus. quos Cæſar eum habitum
indutos exercitui oſtendit, uerbis milites irritans, quod ui-
ros tam pr[illegible]aros, tamq́ ingentia operatos, hoſtes iudicaſ-
ſent, ac pro ipſis uerba facientes turpiſſime expuliſſent. Bel
lum igitur utraq́ ex parte oritur, publiceq́ decernitur. Sena
tus exercitum à Celtis Cæſari uenturum exiſtimans, ſi tem
pus præberetur, nec ipſum tam parua manu ad tam inſigne

facinus

facinus acceſſurū eſſe, Pompeium centum, & triginta milia militum ex Theſſalis congregare iubet, & eos potiſſimum, qui bello aſſueti militiam exercuiſſent. Cui ex finitimis nationibus, ut fortiſſimos quosque deligeret, inſuper conceſſum eſt. Pecunias uero ad id bellum, quaſcunq; in publico haberent contulere. Ad has priuatas quoque addidere ſi publicæ deeſſent. Vrbibus præterea non ſine ira, & contentione priuatim onera imponunt, nihil promptitudinis, diligētiæue omittentes. Cæſar uero ad eius exercitum ſubito emittit, in celeritate potius, & audatia cum trepidatione, & terrore hoſtium, quàm in apparatu, & potentia ſpem apponens, & quinque milibus dūtaxat ſtipatus tam ingens bellum aggreditur, omnesq; Italiæ commoditates intercipere feſtinat. Primores igitur exercitus paruis copijs, uerum audaciſſimis uiris ſuffultos, ac pacis ueſte contectos Ariminum propere deſtinat, urbemque inopine aſſumere imperat. Hæc autem Galliam egredientibus prima Italiæ ciuitas ſeſe offert. Ipſe circa ueſperam ueluti corpore defeſſo amicis diſcumbentibus adhuc è conuiuio diſceſſit, & curru inuectus Ariminum peruenit, equitibus ex interuallo ſubſequentibus. Subito itaque delatus ad Rubiconem amnem, qui Italiam diffinit, parumper ſubſtitit, & ad fluuium proſpectans, quæcunque euenire poſſent mala, ſi illum tranſiſſet armatus, mente agitare cœpit. Deinde ad præſentes conuerſus hæc effatus dicitur. Continentia huiuſmodi tranſitus ò amici malorum initium mihi afferet, tranſitus uero uniuerſis mortalibus imponet. His dictis ueluti furore concitus tranſire pergit, hoc commune inquiens. Iacta alea eſt. deinde curſu arrepto Ariminum circa auroram ingreſſus eſt. Nec diu moratus ad ulteriora contendit, arcibus præſidia imponens, & quæcunque in tranſitu obſtiterant, uel ui, uel humanitate ſibi uendicans. Fugæ igitur, & conuerſiones omnibus in locis ſumma trepidatione

Pecuniæ publicæ ad bellū collatæ.

Rubiconē Cæſar traiecit.

cœptæ. Curſus quoq; nullo ordine admixto fletu, cũ fieri rem haud ſane diligenter inſpicerent, uerum Cæſarem cum uniuerſis copijs adeſſe crederent. Quæ omnia intelligẽtes conſules, neutiquàm Pompeium belli expertem iuxta eorũ ſententiam in urbe reſidere, uerum egredi, & per Italiam delectus agere, ueluti Republica extremo in periculo poſitã iuſſerunt. Reliqui uero Senatorij ordinis, cum Cæſaris impetum tam ſubitum, ac præter cũctorum opinionem adeſſe intuerent, trepidare amplius, & ut nullo ſuffultos apparatu pœnitere eos contigit, quod Cæſaris petitiones, ut iniquas reieciſſent: tunc quidem iuſtas arbitrati, cum timor eorum animos à contentione ad conſilij maturitatem traduxiſſet.

Cæſaris aduentus ſubitus cũctis terrorẽ incuſſit

Monſtra præterea, ác ſigna cœleſtia mentẽ pleruncq; territabant. Nam ſanguinem pluiſſe. deorum ſudaſſe ſimulacra, plurima è cœlo tacta fuiſſe templa: Mulam etiam pepeřiſſe memorant, multaq; alia horrenda apparuiſſe, quæ Rei publicæ interitum, mutationemq; portenderent. Supplicationes igitur ut in cõmuni conſternatione decretæ ſunt. Populus ad Marij, Syllæq; recordationem uehemẽter excitus exclamare cœpit, Cæſarem ác Pompeium magiſtratum deponere oportere, quaſi in hoc ſolo finem bellum eſſet habiturum. Cicero autem de concordia agendum eſſe cenſebat. Contradicentibus ad omnia conſulibus, Faonius Pompeio illudens ob ea, quæ iampridem dictitabat, Age inquit tellurem pede concute Pompei, ut exercitus inde educas. Tũ ille habebitis inquit exercitus, ſi me ſecuti fueritis, nec multi faciendum exiſtimabitis Romam derelinquere, & ſi Italiã ultra Romam deſerere oporteat. Non enim prouincias, domosq; proprias uirtutem hominibus, aut libertatem afferre exiſtimo, ſed homines quocunq; in loco fuerint, ea ſecũ deportare, auxiliumq; ad inuicem præbẽtes patriam ſibi, domosq; uendicare. Hæc effatus Pompeius, & in urbe reſidentes increpans, cũ neceſſe diceret, nec domibus parcere eos, nec apparatibus,

Mõſtra & ſigna cœleſtia Reipublicæ interitum portenderunt.

nec apparatibus, qui pro patria eſſent pugnaturi. Senatum ſimul, & urbem egreſſus eſt, & ad exercitum Capuam iter arripit. Eum igitur abeuntem conſules ſunt proſecuti. Cæteros difficultates ferme detinebant, & in Senatu per noctē commorati ſunt. Illuceſcente die maior etiam pars ad Pompeium uenit. Cęſar interea Lucium Domitium imperij eius ſucceſſorem à Senatu deſtinatum, cæteroſq; qui cum illo uenerant, ad quatuor millium numerum in Corfinio obſedit. Qua ex cauſa moti illi, qui urbem incolebant, Domitium fugam præparantem ad portas urbis conſequuntur, eumq; ad Cęſarem adducunt. Ille exercitum promptiſſime ſibi obſequentem libens ſuſcepit, ut reliquos ad ſimile opus excitaret. Domitium cū omnibus pecunijs, & rebus ſuis quocūq; libuiſſet abire conceſſit, ratus illum ob huiuſmodi clementiam apud ſe manſurum eſſe: ad Pompeiū quoq; ire cupiētem minime prohibuit. His igitur proſpere geſtis à Cæſare, Pompeius quàm primum ex Capua Nuceriam, ex Nuceria deinde Brunduſium uenit, ut Ionio ſuperato mari in Epirū pertranſiret. Eum itaq; in locum delatus belli apparatum aggreſſus eſt, gentibus omnibus, prætoribus, dynaſtis, regibus, ac ciuitatibus per litteras imperat, ut quàm maxima quiſq; celeritate poteſt ad bellum ſe conferat. Et hæc quidē magna gentiū multitudine, diligentiaq; parabātur. Pompeij exercitus in Iberia conſederat, omnibus in promptu paratis, quocūq; neceſſitas ire cogeret. Legiones autem quas Pompeius habuit conſulibus attribuit, ut cum his à Brunduſio in Epirum tranſmearent. Ipſe ad Dyrrhachium tute proficiſcitur, quod nonnulli Epidamnum arbitrantur eſſe, huiuſmodi nominis opinione ducti: Rex quippe barbarorum Epidamnus urbem ſupra mare condidit, quæ ab ipſo nomē aſſumpſiſſe creditur. Huius ex filia nepos Dyrrhachus ex Neptuno genitus, ut quidā perhibent, portū urbi adiecit, qui Dyrrachiū appellatur. Deinde cum fratres aduerſus illū

Cæſaris clementia erga Domitium.

Dyrrhachus.

bellum gererent, Hercules ex Erythia rediens, pro telluris parte in eos depugnauit. Quamobrem Dyrrhachij Herculem ueluti telluris eorum ex parte incolam fuiſſe autumant. Dyrrhachum non utiq; inficientes, uerum ad Herculem tanquam ad deum per prius inclinantes. Ferunt quoq; ea in pugna Ionium Dyrrhachi filium ab Hercule per errorem interfectum fuiſſe, Herculem corpus tumulantem in mare proieciſſe, ut cognomen illi imponeret. Procedente deinde tempore Phryges quoſdam è Phrygia redeuntes regionem, & urbem occupaſſe: Deinde Taulantios: poſt illos Illyrium genus: poſt Taulantios aliam Illyriorum gentem Liburnos acceſſiſſe, qui finitima quæq; citis nauibus inuaderent, & ob id à celeritate nonnullas à Romanis naues Liburnicas dici, cũ quibus primũ ad pugnã ueherẽtur. Qui à Liburnis, & à Dyrrhacho expulſi fuerant, Corcyreos mari potẽtes in eos induxere, Liburnosq; expulere. Eo modo Corcyrei ſe illis immiſcẽtes urbẽ coluere. Qua ex cauſſa Græcorũ huiuſmodi uidetur eſſe portus, Corcyrei appellatione, ut infauſtam permutantes urbem, quæ deſuper imminet, Epidamnum uocauere. Sic Thucydides illam nominat, uicitq; ſubinde conſuetum nomẽ, nam Dyrrhachium appellatur. Qui igitur cum cõſulibus unà acceſſerant, ad Dyrrachium claſſe delati ſunt. Pompeius reſidua copiarum ſuarum Brundusij in unum congregãs, naues opperiebatur, cum quibus ad conſules eas ageret, & ut Cæſarem ſibi inſurgentem à mœnibus repelleret, urbem foſſa munierat. Exercitu itaq; nauibus quàm propere ad eum allato, circa ueſperam claſſem ſoluit, fortioribus ad tutelam urbis derelictis, qui demum nocte increbeſcente, proſpero delati uento, ad illum peruenerunt. Sic Pompeius uniuerſo exercitu in unum comparato, derelicta Italia in Epirum transfretauit. Cæſar animo dubius quid prius ageret, quoúe in loco bellum ordiretur, omnem armorũ apparatum quocunq; ex loco ad Pompeium deferri

Ioni' Dyrrhachi filius.

Epidãnũ colonia Macedoniæ alio nomine Dyrrhachium.

Cæſaris conſilium anceps.

deferri intuens, ueritus inſuper Pompeij exercitum in Iberia morantem copijs refertum maximis, ac pro tempore inſtructum, ne ipſi Pompeium perſequenti à tergo inſurgeret primum in Iberiam tranſire ſtatuit, omnesq; copias ſuas in partes quinq; diſtribuit. Nam quoſdam ex ſuis Brunduſij, alios Idronte, nonnullos Taranti ad Italiæ cuſtodiam iuſſit permanere: partẽ Quinto Valerio miſit, ut Sardiniam frumento abundantem occuparet. Aſinius etiam Pollio in Siciliam delatus, ad quam Cato antea præmiſſus fuerat, cum ab eo peteret, utrum Senatus, an populi mandato alienam prouinciam eſſet inuaſurus, ſe ab eo, qui Italiam in poteſtate haberet demiſſum eſſe ait. Ad quæ Cato hoc ſolum inquiens, ut ſubditis parceret cum eo nolle contendere, in Corcyram ad Pompeium enauigauit. Cæſar Romam delatus, populum ueterũ calamitatum recordatione turbatum, quas ſub Sylla, & Mario olim pertuliſſet, trepidantemq; magna ſpe, pollicitationibusq; leniuit; hoſtibus humanitatem præferens, ac clementiam. Lucium enim Domitium à ſe captũ cum pecunijs, ac neceſſarijs ſuis libertati redditum fuiſſe ait Quibus dictis publici ærarij clauſtra perfregit, obſtantiq; in aditu Metello ex Tribunis plebis mortem eſt comminatus. Theſauros à nemine contactos uſq; in illam diem militibus rapere conceſſit. Hos olim execratione propoſita publice conditos fuiſſe memorant, ut niſi Celtico iuſurgente bello, à nullo promerentur. Verum Cæſar Celtas à ſe deuictos aſſerens, urbem ab execratione liberam reddidiſſe ait. Lepidum Aemilium urbi præfecit. Tribunum autem Marcum Antonium Italiæ, exercitibusq; circum eam exiſtentibus præſidere uoluit. Curionem Catonis loco Siciliæ imperare. Quintum Sardiniæ, ad Illyrios Caium miſit Antonium. Licinio Craſſo Galliam, quæ intra alpes ſita eſt regẽdam tradidit. Claſſem quoq; duplicẽ ſumma celeritate fieri mãdauit circa Ionium, ac Thyrrheniam. Claſſis præfectos iampri-

[Aſinius Pollio.

Cæſaris acta antequã in Hiberiã profectus.

iampridem ad id conſtitutos delegauit Dolabellam, & Hortenſium. Eo modo Italiam inacceſſibilem Pompeio Cæſar arbitratus, in Iberiam deſcendit. Quo in loco Petreio, & Affranio Pompeij prætoribus occurrens inferior illis à principio uiſus eſt extitiſſe. Propius deinde ad inuicem pugnantibus circa Ilerdam urbem, Cæſar inter prærupta quæq; caſtrametatus, milites pabulatum per Sicoris fluminis pontes emittit. Diſiectis inopine à fluuio pontibus, magnã ſuorum partem altera ex parte derelictam Petreij milites interfecere. Cæſar cum reliquis copijs ſumma calamitate afflictus ob locorum difficultatem, famemq;, & hyemem, inſurgentibus etiam hoſtibus nihil ab obſeſſo differre uidebatur, donec æſtate ingruente Affranius, ac Petreius ad interiora Iberiæ loca receſſere, alium paraturi exercitum. Quos Cæſar continuo inſecutus, foſſa præpeditos ulterius trãſire prohibuit, eorum quoq; partem ad exercitus ſui detentionem prodeuntem circundedit. Hi autem capita clypeis ſubijcientes, quod deditionis ſignum haberi ſolet, ſeipſos tradere ſignificabãt. Cæterum Cæſar neq; ſuſcepit eos, nec ullo mortis genere affecit, uerum ad Affranium redire cõceſſit, omnifariam blanditiarum genere ad hoſtes uſus. Qua ex cauſſa milites in unum ſe immiſcentes loquebantur, & iam ſermones inter eos de conuentione agitabantur. Tandem Affranio, cæteriſq; ducibus Hiſpania excedere uiſum eſt, eamq; Cæſari derelinquere, & nullo accepto incommodo ad Pompeium redire. His Petreius aduerſabatur, & per exercitum hincinde diſcurrens, quoſcũq; Cæſaris militibus immixtos reperiſſet ferro ſequebatur. Inſurgẽtibus in eũ exercitus primoribus, unum ex ipſis enſe confecit. Ob id milites illius inſolentiam animaduertentes, Cæſaris clementiam, ac benignitatẽ mente uerſabant. Aquatione tandẽ à Cæſare intercepta, Petreius in arcto cõſtitutus cũ Affranio ad colloquiũ cũ Cæſare peruenit, exercitibus utraq; ex parte ſpectãtibus.

Cæſaris milites cæſi.

Pompeianorum cõſilia.

Conuenere

Conuenere igitur cum illo, Hiſpania excedere, eamq́ſibi poſſidendam tradere, ſi ultra Varum fluuium tutos præmiſiſſet, indeq́ ad Pompeium liberos abire ſineret. Cum igitur ad fluuium acceſſiſſet, Cęſar omnes Romanos, & Italos quicunq́ aderant in contionem conuocauit, orationemq́ huiuſmodi ad eos habuit. Ego uos inimici: hoc enim uerbo uſus clariorẽ animi mei ſententiam aperire poſſe reor: neq́ ad exercitum meum comprehendendum miſſos, qui ſeipſos mihi tradidere necaui, neq́ alium è uobis, cũ exercitum capiens aquationem Petreio ſupra Sicorim amnem interciperem, & tamen ille ex meis derelictos occidiſſet. Si igitur ob hæc aliqua apud uos meritorũ ineſt charitas, precor, ut Pompeij militibus hæc ipſa referatis. Hæc effatus illæſos omnes abire iuſſit. Quintum Caſſium prætorem Iberiæ præfecit. hæc igitur circa Cæſarem agitabant. Attilius interea Varus in Libya pro Pompeio ductabat exercitum, & Iuba Mauruſiorum, & Numidarum rex Varo obſequebatur. Curio à Cæſare ex Sicilia miſſus, duabus cũ legionibus in eos mouit, nauibus longis duodecim, onerarijs uero plurimis ſtipatus. Is cum Vticam applicuiſſet, breui quadam equeſtri pugna, nonnullos ex Numidis equites in fugam uertit, & exercitu adhuc in armis conſiſtente, imperatorem tamen ſe nominari uoluit. Eſt eñ hæc appellatio prętoribus non mediocris apud milites auctoritatis, quaſi ipſis teſtificantibus eundem imperatorio nomine haud indignum fore. Hunc quippe honorem prætores iampridem in maximis belli operibus ſibi uendicauerant. nunc autem ſub quibus decem milia in bello concidiſſent, hac appellatione dignos haberi audio. Adnauigante ex Sicilia Curione, qui in Libya conſederant, eum ob gloriæ opinionem ad Scipionis caſtra uenturum, ac quippiã magnum facturum exiſtimantes, aquas ueneno infecerant, neque ſpe ſua fruſtrati ſunt. Nam cum Curio eo in loco conſediſſet, exercitus ſtatim ægrotare coepit.

Sicoris fluuius.

Curio imperator nominari uoluit.

pit. Bibentibus quidem ueluti à nebula obducebatur uiſus, capita inuadente ſomno, poſt uomitus ciborum uarius, deinde ſpaſmus uniuerſum corpus perurgebat. Horum cauſſa Curio cum ſuis ad Vticam caſtra poſuit, exercitum admodũ debilem, & infirmum circa paludem magnam, & profundam agens. Quum autem Cæſarem in Iberia uictorem euaſiſſe nunciatum eſſet, animo ſublatus, loco admodum anguſto iuxta mare caſtra locat. Pugna igitur acriter incepta, unicus ex Curionis militibus cecidiſſe dicitur. Vari ad ſexcẽtos interiere, pluribus uulneribus oppreſſis. Adueniente deinde Iuba rumor falſus ſublatus eſt, circa Bragadam fluuium Iubam non longe diſtantem retrouerti, finitimis regnum eius inuadentibus. Saburam prętorem regis cum parua manu ab eo in ripa fluminis deſtitutum eſſe. Quo rumore confiſus Curio, æſtatis calore cũcta perurente, circa tertiam diei horam, fortiſſimam exercitus ſui partem in Saburam mouit, per iter arenoſum, & aquis ſterile prouectus. Latex quippe hybernus calore ſolis aduſtus inaruerat, ſqualebant omnia circum loca. Fluuius uero à Sabura, & rege aſſiſtente tenebatur. Lapſus itaq; ſpe Curio, ad colles ob ardorem ſolis retroceſſit, ſiti, & ſuffocatione confectus. Quem cum adeo affectum intuerentur hoſtes, fluuium ſtatim tranſmiſere ad pugnam præparati. Curio uiciſſim è montibus deſcendit imperite admodum, ac inſipienter acies infirmas agens. Demum Numidarũ equitibus eũ circumuenientibus per aliquantulum temporis paulatim retroceſſit, & intra breue telluris ſpacium copias redegit. Repulſus denuo confugit ad montes. Aſinius Pollio clade iam multorum imminente, ad Vticam cum paucis exercitũ reducit, ne qua interim à Varo calamitas, ob rumorem habitæ cladis inſurgeret. Curio periculum aggreſſus pugnansq; cũ omnibus, qui unà aderant interfectus eſt, ita ut ad Pollionem nemo Vticam tantæ cladis nuncius redire poſſet. Hunc igitur finem pugna apud Bragadam

Bragada fluuius Vticã pręterlabens

Curionis interitus.

Bragadam fluuium geſta habuiſſe dicitur. Curioni caput ab ſciſum ad Iubam delatum eſt. Hac clade ad exercitũ Vticæ relata, Flameas claſſis præfectus cum omnibus nauibus fugam arripuit, priuſquã aliquẽ è littore ſuſciperet. Aſinius ad diſcedentes negociatores cymba delatus, ut enauigãtes exercitum tollerent deprecabatur, nonnulliq; per noctẽ ab ipſis intra naues recepti ſunt. Turmatim uero accurrẽtibus reliquis, naues ſubduxere, multoſq; ex his, qui nauibus inſederant aurũ deferẽtes, auaritiæ libidine inducti, mari obruere. Hæc igitur nauigãtibus hunc in modũ geſta. Similia eis qui in littore conſtiterant per noctẽ eueniſſe referunt. nã orta luce ſe omnes Varo dedidere, quos Iuba ueluti uictoriæ ſuæ reliquias, mœnibus impoſitos iaculis ad unũ interfecit, nihili dehortationes Vari faciens. Sic duas Romani legiones, quæ Curionẽ in Libya ſecutæ erant amiſere, equitesq; uniuerſos, & uelites, & cęteros exercitus miniſtros, qui unà aderãt: Iuba uero ad ꝓpria reuerſus eſt, hoc præcipue opus ad Pompei gloriam ratus pertinere. Iiſdẽ ferme diebus Antonius circa Illyrium ab Octauio Dolabella Pompeij prætore ſuperatur. Et Cæſaris exercitus alius iuxta Placentiã, ſeditione ædita, quod diutius in bello teneretur, Imperatorẽ cœpit cõclamare: Minas porrò quinq; ſingulis olim pollicitas à Cæſare, quum Brũduſij adeſſet inſtãtius petebat. Quibus rebus cõmotus Cæſar, ex Maſſilia Placentiã magna celeritate, ſollicitudineq; peruenit, & ad milites adhuc diſſidentes profectus hunc in modũ fari cœpit. Quod hoc mali eſſe dicã milites, ad quæcunq; ueſtra opera neceſſe eſt, ſtatim mihi inſurgitis. Bellũ quippè nõ noſtri culpa, ſed hoſtiũ à nobis fugientiũ cauſſa producitur. Vos dũ in Gallia eſſetis plurima ex imperio meo adepti, ad hoc bellum nõ per partes, ſed in unum coniurantes perueniſtis. nunc in medio agendarum rerũ me relinquitis, & prætoribus ueſtris aduerſamini. Imperatorẽ ab illis depoſcẽtes, quorũ mãdatis obſequi debetis

Antonius circa Illyrium ſuperatus.

Cæſaris oratio ad milites.

Teſtis igitur in hanc diem meæ erga uos liberalitatis, ac clementiæ, Petrei leges deinceps imitabor. Nonæ itaq; legionis, quæ ſeditionis cauſam in primis præſtitit, decimũ quẽque morte mulctabo. Gemitu ab uniuerſa legione ædito, prætores genibus affuſi ueniam ſuppliciter ab eo depoſcebant. Cæſar poſt modicum uix tandem ab ira liberatus, hoc ſolùm conceſſiſſe uiſus, ut centum duntaxat, & uiginti ſeditionis principes ab omnibus eligeret, duodecimq; ex his à cæteris ſelectos, ſupplicio afficeret. Hos inter cum quidam ſeditione exorta, nihil commiſiſſet, Cæſar ductorem, quod illum accuſaſſet, eius loco interfici mandauit. In hunc modum ſeditio apud Placentiam ſopita eſt. Cæſar Romam reuerſus trepidante adhuc populo, neq; Senatu, aut conſule illum eligente, ſeipſum dictatorem nominauit. Verùm ſiue ut inuidiam dilueret, ſiue quod magiſtratu minime indigeret, per undecim ſolum dies illi præfuit, ſic enim nonnulli aſſerunt. Conſulem ſe in futurũ deſignauit. Pompeium quoq; Iſauricum ſibi collegam aſſumpſit. Prætores uero ad prouincias prout libuit, aut miſit à ſe, aut immutauit. In Iberiã Marcum Lepidum: in Siciliam Aulum Albinum: in Sardiniã Sextum Peduceum delegauit. Galliæ nuper adeptæ Decimum Brutum præſidere iuſſit. Populo etiam fame laboranti gratuitam annonam præbuit. Exules deprecantibus, Milone excepto, facile conceſſit. Petentibus autem debitorum abſolutiones ob bellum, ſeditionesq; peractas, ignominiamq; exinde ſecutam, eis qui talia egiſſent, debitorum abſolutiones renuit. Cenſores rerum emptarum inſtituit, qui debitores creditoribus pecuniarum loco aſcriberent. Hæc circa hyberna ſolſtitia operatus copias omnes Brunduſium emittit. Ipſe decembri menſe apud Romanos, urbe egreditur, non expectato ob conſulatum iam proximi anni menſis initio. Quem populus euntem proſecutus, ut cum Pompeio conciliari uellet deprecatus eſt. Non enim ambiguum

Cæſar Romam reuerſus ſeipſum dictatorem nominauit.

erat

erat eum, qui uiciſſet monarchiam ſibi deſumpturum eſſe. Interea Cæſar nullo apparatu omiſſo, ſumma celeritate iter arripit. Pompeius in paranda claſſe uniuerſum ferè tempus conterebat, exercitusq́, & pecunias dietim adaugebat. naues porrò quadraginta, quæ à Cæſare ad Ionij maris cuſtodiam dimiſſæ fuerant intercipiens, nauigationẽ eius obſeruabat, ipſe currendo & equitando copias continue exercebat, ad omnem ultra ætatem laborem ſeſe efferens. Quamobrem beneuolentiam ſibi facile aſciuerat, omnesq́ ad exercitia huiuſmodi ueluti ad ſpectaculum quoddam uentitabant. Cæſari peditum legiones tum decem aderant, Celtarum equitum decem milia. Pompeiũ uero legiones quinq́ ſequebantur, quas Italia egreſſus, Ionio mari ſuperato ſecũ uexerat, & quicunq́ his equites pariter adiuncti fuerant. Ex Parthia quoq́ legiones duæ, quæ Craſſo in bello ſuperfuerant, & quædam alia eorum pars, qui Aegyptum cum Gabinio inuaſerant. ſumma Italorum omniũ legiones undecim, equitum ad ſeptem milium numerum æquabat. His belli cõplices ex Ionia, Macedonia, Peloponneſo, & Bœotia acceſſerant. Sagittarij ulterius Cretenſes, funditores ex Thratia, & quicunq́ circa Pontum ſagittis exercẽtur. Equites nonnulli e Celtis, & ex orientali Gallia quàm plurimi. Comageni ulterius ab Antiocho miſſi, Cilices, & Cappadoces, & ex minori Armenia quidam uenerant. Pamphylij inſuper, & Pyſidæ, quorum opera non ad pugnam, ſed oppidorum munitiones, foſſarumq́ cuſtodiam, & alia exercitui Italo neceſſaria, Pompeius uti diſpoſuerat, ne Italorũ quenquam ab exercitu cogeretur amouere. Hæc peditum, equitumq́ ſumma fuerat. Naues præterea longę legionibus pluribus ſtipatæ uſq́ ad ſexcentorũ numerum, eum ſequebantur. Ex his centum Romanis refertæ, quæ cęteras anteirent. Multitudo deinde Olchadum, & Ratium ad uaſa cõportanda. Vectores plurimi per partes in his diſtributi, q̃bus Mar

Cęſaris et Pompeij copiæ.

Pompeij oratio ad ſenatores equites, uniuerſū, q; exercitum

cus Bubius præerat. Cum omnia in unum parata eſſent Pōpeius Senatores omnes, & equites, uniuerſumq; exercitum qui unà aderat conuocari iubet, eosq; his uerbis allocutus eſt. Athenienſes quondam ò uiri ciuitatē eorū reliquiſſe dicuntur, ut in hoſtes illis inſurgentes pro libertate bellū gererent, non eorū habitacula domosue, ſed uiros potius ciuitatem eſſe exiſtimantes. Et id agentes ſtatim quidem ciuitatē receperunt, glorioſiorē quā quæ prius fuerat longe reddiderunt. Itidem & maiores noſtros ingruentibus Celtarū populis urbē reliquiſſe, ac ſubinde ſaluā præſtitiſſe nouimus. Ex

Ardea Camillus

Ardea quū Camillus, & omnes egrederētur, qui cū illo rite ſentiebant libertatē, quocunq; in loco ipſi forent, patriā arbitrati ſunt. Quæ nos uiciſſim animo uoluētes, hunc in locū claſſe deuecti ſumus, nō ut patriā relinqueremns, ſed ut pro ea optime inſtructi inſidiantē illi Cæſarē, & Italiā per largitionē ſibi uendicantē pelleremus, quē uos ò ciues hoſtē decreuiſtis. Is autē prætores ſuos ad prouincias noſtras deſtinat, ac nōnullos urbi noſtræ præſides imponit, alios per Italiam quoq; emittit. Tantū illi audaciæ ineſt, ut populi Ro. imperiū conetur inuadere. Et hęc quidē pugnās, trepidusq; adhuc agit, utpote à dijs īmortalibus daturus pœnas. Quid eum uictorē à crudelitate, & uiolētia ceſſaturū arbitramini, qui in patriā molitur arma? Hunc nōnulli pecuniæ inhiātes proſequūtur, quā è Gallia nobis ſubdita deprædatus eſt, ſub pari lege cū eo inſeruire cupiētes. Ego uero minime deſtiti, aut deinceps pro uobis unà pugnare deſiſtā, ſed me, & militem uobis, & ducē prout gratius fuerit exponā. & ſi qua mihi belli ineſt peritia, ſi qua felicitas, qui in hanc uſq; diem inuictus pſtiti, eā mihi deos in præſenti conceſſuros precor, ut me ſic ultorē patriæ eſſe ſinant, quēadmodum iuſte à uobis huic imperio præfectus ſum. Fidere etenim dijs immortalibus æquum nobis eſt, ratione belli inſpecta, quod iuſtitiā in ſe, honeſtatemq; continet, pro ſalute Reipublicæ noſtræ certantibus

tantibus. Ex quo tanta apparatus magnitudo, quem nobis maria, terræq; ſuppeditant, nunc adeſt aderitque, cum bellum aggreſſi erimus. Quæcunq; enim gens, ut ſic dixerim, ab oriente ad Euxinum põtum incolit, ſiue Græca, ſiue Barbara nobiſcũ militat. Reges porrò qui mihi, nominiq; Romano ſunt amiciſſimi, exercitus, tela, commeatũ, omnẽq; alium apparatum ſubminiſtrant. Ite igitur ad opus alacres, & patria, & uobis ipſis, & me dignum, Cæſaris iniuriæ memores, mandatis meis obſequentes. Sic ille locutus eſt. At uero exercitus omnis, & quicunq; circa illum ex ſenatorio, Equeſtriq; ordine ſimul aderant, magna, & inſignis turba, Pompeium laudare, & quocunq; opus foret, eos ducere, una uoce clamare incipiunt. Ille hyemis tempore extremo, cum mare importuoſum agitaretur fluctibus ratus interea Cæſarem neutiquàm exercitum moturum, ſed conſulatum potius in urbe confirmaturum eſſe, claſſium præfectis, ut mare interim tueantur edicit. Copias omnes circa Macedoniam, Theſſaliamque futuræ ſortis ignarus in hyberna diſtribuit. Cæſar ut à nobis præmiſſum eſt, brumæ tempore Brunduſium acceſſit, ratus inſperato prælio facilius conturbare hoſtes. Itaq; nullo apparatu, aut commeatu fiſus, nõdum habito exercitu in unũ coacto Brunduſij, qui præſentes aderant in concionem conuocat, eoſq; his uerbis adhortatus eſt. Neq; hyemis intemperies ò uiri, qui mecum ad inſignes res agendas acceſſiſtis, neque aliorum tarditas, aut apparatus indigentia à proſequendo bello deterruit. Ante omnia quidem celeritate nobis opus eſt, ut primos è nobis, primi ipſi curſu contendentes inuicem præueniamus. Hoc igitur cenſeo, ut ſeruos currus, impedimenta omnia hoc in loco relinquamus. Naues, quæ hic adſunt, & nos ſolos ultra fretum deferre poſſũt inſcendamus, ut hoſtes lateamus: obſeruantes pro hyeme fortunam optimam, pro paucitate militum audaciam nobis præponentes.

Cæſaris oratio militaris.

præponentes, pro penuria autē inimicorum abundantiam, quæ nobis in terram deſcendentibus præſtò adeſt, & quam niſi interceperimus, nihil ulterius proprij nobis ſupereſt. Eamus igitur alacres in ſeruos, apparatum, commeatusq́ hoſtium, dum hyemē ſub tectis inertes agunt. Eamus quoad in hybernis nos degere, aut circa pompas, conſularesq́ cerimonias uacare exiſtimāt. uideant ſubito nos. Nihil eñ in bellis inſperato opere potentius. Promptitudo autem prima eſt, opinionem eorum, quæ euentura ſunt celeritate pręripere. Sic eos cito perſequentes, quæ apud nos hic ſunt in tuto collocabimus. Ego nihil potius hoc tēpore optare poſſem aut dicere: in quo dum Pompeius me Romæ ad conſulatus curam reſidere putet, quàm & in conſpectu ſuo me uideat. Ipſe aſſenſum ueſtrum lætus intuēs, ſimul reſponſum audire cupio. Vniuerſo conclamante exercitu, ut ad mare delatos nauibus imponeret, e tribunali deſcendit, peditum legiones quinq́, equites ſexcentos electos agens in anchoris conſtitit. fluctibus inundante mari: ſolſtitia circa hyberna, uento quanquam annitentem cohibente, quoad anni cōuerſionem in Brunduſio peregit, & duabus legionibus ſubinde aduentantibus, hyemāte adhuc pelago, onerarijs quibuſdam auexit. Nam longę naues haud multæ illi aderant quibus Sardiniam, Siciliamq́ munierat. Demum tempeſta-

Ceraunij montes.

te prouectus ad Ceraunios montes, naues quæ reliquū exercitum adducerent Brunduſium propere emiſit. Ipſe Oricum nocte peruenit ob anguſtiam, aſperitatemq́ uiarum copias in plures partes diuidere coactus, ut ſi quis aduentū eius præſenſiſſet, paratior eſſet ad pugnā. Oriente penè ſole multitudo omnis ad eum uenit, & qui Orici præſidio aſtiterat, admonētibus illum ciuibus, conſulem Romanum prohibere non auſus, claues Cæſari ultro detulit, apud eum cum dignitate ut immorari poſſet efflagitans. Lucretius autem, & Minutius alia Orici ex parte nauibus octo ſupra decem lon-

tem longis comitantibus, ut Pompeio commeatum tuerē- tur, claſſem ne Cæſar eam inuaderet in unum deuinxere. Ipſi Dyrrhachium rectà perfugere. Cæſar ab Orico Apollo- niam deduxit. Quem cum ciues læte ſuſcepiſſent, Tamerius urbi præpoſitus è præſidio aufugit. Congregato deinde exercitu milites edocuit, quemadmodum multa ob celeritatem ingruēte etiā hyeme proſpere egiſſent, mare tam ingens ſine nauibus ullis occupaſſent, Oricum, & Apolloniā nullo fere marte recepiſſent: Romanorꝫ res eo modo quo dixiſſet ſe habere, Pompeio ignorante adhuc omnia. Itaqꝫ ſi Dyrrhachium inquit Pompeiani apparatus horreum cœperimus, omnia in poteſtate noſtra erunt, quæ illi per integrā æſtatem ſummo labore compararunt. Hæc effatus per longum iter Dyrrhachium uerſus copias agit, nulla die, noctéue intermiſſa ad itinerandum. Quod præſentiens Pompeius è Macedonia aduerſus eum ſtatim mouit. Magna itaque frequentia, ſollicitudineqꝫ prouectus, ſiluas per quas exercitum continue ageret ſecare cœpit, ut Cæſari impermeabiles ad iter redderet. Pontes quoqꝫ fluminibus amouit, cōmeatum omnem qui in medio fuerat igne corrumpens. Magnū autem, ut erat, arbitratus uniuerſum apparatum ſibi tutum reddere, cum puluerem, aut ignem, aut fumum à longe eorum quiſqꝫ intueretur: ab hoſtibus factum exiſtimantes, ad inuicem curſu cōtendebant. Eo modo nec cibo curam, nec ſomno impenderant, ſolum adhortationes, & impulſus, uoceſqꝫ ducentium, igne præuio, undiqꝫ ſtrepebant. Tumultus præterea ex hoc ingens, ac timor quaſi ipſis in unum cō currentibus cunctos obſederat. Nonnulli igitur ob caloris uim, quæ attulerant reijcientes, aut in conuallibus occultantes relinquebant, timoris requiem apud hoſtes eo modo ſibi proponentes. Sic utriſqꝫ patienter ſuſtinentibus Pompeius primus Dyrrhachiū acceſſit, & oppido proximus caſtra ponit, naueſqꝫ præmittens Oricum denuò recepit, & mare

Apollonia.

Pomp. aduerſum Cæſ. è Macedonia mouit.

diligentiori cuſtodia ſeruare pergit. Cæſar Pompeij copijs
Aloris fluuius. Alorem fluuium in medio conſtituens caſtrametatus eſt, ita ut ad flumen deſcendentes, equeſtre prælium per partes inire cogerentur, totis autem uiribus neutiquam inter ſe concurrerent, Pompeio tyrones ad bellũ inſtruente. Suos itaq; à Brunduſio uẽturos opperiens Cæſar, cum ineunte uere e
Olchades nunc Colche dicuntur. pelago ſoluentes, & Olchadibus delatos, Pompeij triremes haud facile euitare crederet, continue ad eorum cuſtodiam intentas, & per mare diſcurrentes: hyeme uero ad inſulas profectos hoſtium fortaſſis eaſdem latere poſſe, aut magnitudine nauium, uentorumq; uiolentia longe ſuperare, magna celeritate ad eos mittit, curſumq; accelerare imperat. Non accedentibus illis, ipſe inſcio exercitu adnauigare ſtatuit, utpote qui neminem facilius eos adducere ſperaret. Diſſimulato itaq; conſilio tres e ſeruorum numero ad fluuium præmittit, qui per duo ſtadia à caſtris aberat, iubetq; ut ratem celerem, gubernatoremq; peritum ueluti quen-
Cæſaris temeritas. dam ex ſuis præmiſſurus appararent. Ipſe e cœnaculo diſcedens, corporis fatigatione prætenſa amicos epulari ſuadet, dein priuato habitu curru defertur. mox nauem ingreſſus Cæſaris nuncium ſe eſſe ſimulat, cætera per ſeruos facienda ediſſerit. Eo modo latens nocte potiſſimum inſtante, cum à uentis agitaretur mare, ſeruos gubernatorẽ adhortari monet, propere curſum arripiat, quaſi hoſtes finitimos latere cuperet. Gubernator elatis remis per uim fluuium celer exuperat. Cum autem ad oſtia, & maris aditum peruentũ eſſet, mare ipſum ſummis concitatum fluctibus, magno impetu, ac turbine curſum intercipit. Gubernator ueluti inſtantibus hoſtibus per uim conabatur euadere: uerum cum nihil proficeret fatigatus, ac deſperãs tandem clauum e ma-
Cæſaris fortuna. nibus abijcit. Tum Cæſar ſublato uelamine ad gubernatorem conuerſus, & intonans, alacri animo, & forti aduerſum fluctus eſto inquit, Cæſarem quippe, & fortunam eius tecũ uehis.

uehis. Hac uoce ſtupefacti remiges gubernatorq́, magna ui nauem educere contendunt, ita ut fluuij oſtia denuo euaderet. Vento deinde, & fluctibus eam extollentibus, ad litus tandem uicta compellitur. Inſtante die cum lux cuncta apertiora redderet, trepidare cœpere, ueluti manifeſti futuri hoſtibus. Tum Cæſar fortunam accuſans quod felicitati eius inuidiſſet, nautas retrouerti iubet. Nauis itaq; aſpirante uento facile compulſa, ad fluuij oram cita regreditur. Cæſarem igitur nonnulli ob audaciam admirabantur, quidam querelis proſecuti ſunt, quod facinus militari potius, quàm imperatoria laude dignum eſſet aggreſſus. Is uero cum ulterius latere nō poſſet, Poſthumium eius loco adnauigare iubet, Gabinioq; ut exercitum nauibus adducat imperare. Sin id abnuat, hæc ipſa Antonio precipere, poſt Antonium uero Caleno. Sin id omnes negent, epiſtola alia ad exercitū ſcripta erat, uelle ſe eos ſupra naues poſitos Poſthumio obſequi, & in locū in quem uentus duceret uela tradere nihil nauibus parcentes. non enim nauibus ſed uiris Cæſari opus eſſe. In hunc modum Cæſar, pro ratione fortuna uti deliberauerat. Quæ omnia Pompeius intercipere feſtinans, in pugnam paratam ducebat aciem. Sed cum duos ex ſuis in medio fluminis, ut alueū eius ſcrutarent emiſſos, unus ex Cęſaris præcurſoribus interfeciſſet, retrouerti cœpit. id omne infauſtum ducēs. Cauſam aūt palàm retulit tēporis cōmoditatem ſibi defuiſſe. Poſtumio Brunduſium adnauigāte Gabinius priuſquā Cęſaris mandatū attuliſſet, uolentes per Illyrium nulla diei interpoſita quiete ſecū duxit, qui oēs ferè ab Illyrijs interfecti ſunt, quod Cæſar per occupationes patienter tulit. reliquos Antonius nauibus in Apolloniā deuexit tenſis uelis incumbente uēto. Quo deinde in meridiē ceſſante, ad uiginti Pompei naues inſpectis hoſtibus in eos deferūtur. Illi ut in aëris trāquillitate detenti, ne ab ipſis frangerentur, aut à maioribus exitu prohiberent trepidare incipiunt.

Cæſar fortuna pro ratōe uſus

Itaq; ad pugnam neceſſaria quæq; parabant, fundas, ſagittasq; exercebant, cum uentus ſubito priore maior inſurgit. quem elatis uelis denuo aſſumentes, nullo pauore inſperato curſu ſe proripiunt. Quæ autem à curſu uentis ac profundo deſtitutæ ſunt, diutius afflictæ uix tandem ad importuoſa, petrasq; delabuntur, duas quaſdam in eas delatas retinētes, reliquas Antonius in locum, qui Nymphæus dicitur à curſu ſiſtit. Iam igitur Cæſari exercitus omnis in unum aderat. Aderat uiciſſim & Pompeio, & ad inuicē in colle quodam magnis præſidijs caſtra habebāt. Multa hinc inde prælia ex ſingulis munitionibus, uel cum uallum foſſa munirēt uel muro circundarēt in anguſto ſimul agitabant. Inter hæc cum circa uallum repulſo Cæſare ductor turmæ, cui Scæua nomen fuit multa, & præclara facinora ędidiſſet, oculum ſagitta ſaucius haſtam perfregit. Deinde ueluti quippiam dicturus in medium proſilijt. Silentibus cunctis, Pompeij ductorem ſingulari uirtute cognitum ad ſe uocat, deinde ſic affatur: Salua tibi ſimilem, ſalua amicũ, ac curatores mihi adhibe, quoniam uulnere affligor. Accurrentibus ad illum ueluti transfugæ duobus ex exercitu Pompeij, unum aggreſſus occidit, alterius humerum enſe deiecit. quæ cum egiſſet ſeipſum uallumq; reliquit. Ob id cæteri rubore conciti impetu feruntur, uallumq; inſuper tutati ſunt: Minutio qui cuſtodiæ præfuerat quamplurima tolerante. Ferunt quippe clypeo eius uiginti ſupra centum inhæſiſſe ſagittas, corpus ſex uulneribus transfixum patuiſſe, oculum uiciſſim excuſſum eſſe: Hos igitur Cæſar honoribus multis inſigniuit. Ipſe ex Dyrrhachio proditione quadam ſibi oblata, noctis tēpore, ut ſolebat, paucis comitantibus ad Dianæ templi portas proficiſcitur. Eadem hyeme Scipio Pompeij ſocer aliũ ex Syria duxit exercitum, cui C. Caluiſius circa Macedoniam occurrēs deuictus eſt, ac legio integra, octingentis dumtaxat exceptis uiciſſim cæſa. Cæſar igitur nihil mari conari

Nymphæum.

poterat, Pompeio claſſem paratã obtinente. Exercitus quip peius fame premebatur, ita, ut ex pabulo panes ederent. Transfugis igitur huiuſmodi panes ad Pompeium deferentibus, ut lęticiam ex uiſu caperet, nihil exhilaratus ille, cum beluis ſe pugnare profeſſus eſt. Cæſar igitur neceſſitate ductus copias omnes, ueluti Pompeium etiã inuitum ad bellum coacturus, in unum contrahit, pluraq́ꝫ ex præſidijs interim uacua à ſuis contemplatus perquiete tulit. Verum ob id magis indignatus eſt, adeo ut opus longe difficillimum & inauditum quodammodo aggredi tentaret, Pompeij uidelicet exercitum intra muri unius ſepta circunclaudere, & à mari uſq; ad mare perpetuis mœnibus ſepire: ratus & ſi minime id opus ualuiſſet, magnam tamen audaciæ eius allaturam famam. Per ſtadia quippe ducenta ſupra mille ſpacium eiuſmodi erat amplectendum. Pompeius cõtra uallum, foſſamq́ꝫ anteponit, multaq́ꝫ inutilia certãdi ſtudio inter ſe dietim machinantur. Inſigne interea prælium ab utraq́ꝫ parte editur, in quo ſuperior Pompeius, Cæſaris milites in fugã uertit, eosq́ꝫ in caſtra uſq; perſequitur. Signa porrò militaria pleraq́ꝫ ſuſtulit, inter quæ, & aquilam præcipuum Romanis ſignum pene eripuit, niſi quod eam anteferens miles præoccupato eorum curſu, aquilam intra uallum ad ſuos iecit. Illuſtri conuerſione in hoſtes facta, Cæſar altera ex parte copias alias emittit; quibus tanta ob Pompeianos trepidatio iniecta eſt, ut Pompeio quanquam procul apparente, non portis immorari, non ordinem ſeruare, ac neq; mandatis ullis fidere auderent; ſed quocunq́ꝫ uoluntas tulit indeſinenti fuga raperentur: nulla uerecundia, aut mandato, aut ratione eos detinente, cum Cæſar illis immineret, nec ſine infamia Pompeium à longe reſidentem, & hæc ipſa intuentem demonſtraret: ipſi tamen abiectis ſignis ultro fugerent, nonnulli rubore compulſi in terram nullo negocio procumberent, tantum illis pauoris iniectum. Horum e numero cũ

Cæſaris exercitus fame ita uexat⁹, ut ex pabulo panes ederent.

Prælium inſigne ad Dyrrhachium.

 unus

unus uexillo in contrarium uerſo caudam ad Cæſarem extendiſſet, eius mandato à ſcutiferis occiſus eſt. Illi uero egreſſi neutiquam ad caſtrorum curam cõſiſtere audebant, adeò omnia trepidatione, & metu referta erant ut caſtra derelinquerent. Quæ cum animaduertiſſet Pompeius, fortiter illatus, ut caſtris potiretur, bellumq; uno opere conficeret, à Lauinio prohibitus eſt, qui caſu illi obuius infugientes adhortatur. Ille igitur ſiue quod propoſuerat dubitaret aggredi, ſiue caſtrorum ſolitudinem timeret, ne inſidiæ ſubeſſent ſiue bellum iam confectum eſſe crederet, eos, qui exierant inuadit, multosq; ex ipſis pugnans interfecit, uexilla octo ſupra uiginti duobus prælijs ea die ſuſcepit. Verum ſecundum tam perfecti operis exequi neglexit, ut Cæſarẽ dixiſſe ferant, bellum ea die finem habiturum fuiſſe, ſi hoſtes, qui uictoria uti ſciuiſſet, habuiſſent. Pompeius huiuſmodi uictoria elatus, regibus uniuerſis, ciuitatibusq́ue perſcripſit. Cæſaris præterea exercitum fame maceratum, & belli præſentis clade titubantẽ, facile ad ſe tranſiturum ſperauit, maxime ipſius præfectis ob errorem trepidantibus. Verum illi ad pœnitentiã cõuerſi peccati cauſa aſſumpſere animos, ac Cæſare perhumane in illos conquerente, ueniamq; pollicẽte, ſolito magis contra ſeipſos accenduntur, ita ut inopinata mutatione conuerſi, more patrio decimam eorum partem à Cæſare mulctari peterent. Renuente illo, maiore adhuc lęticia ſublatis animis agnoſcere cœpere, quaſi indigne ab ipſis iniuria affectus eſſet. Eos uero, qui ſigna detuliſſent necandos conclamarent, ueluti minime in fugam abituri, ni primi illi ſigna conuertiſſent. Cæterum Cæſar ne id quidem facere ſuſtinuit, pauculos quoſdam ſupplicio affeciſſe contentus. Quamobrem tanta omnibus ob moderationem audacia innata eſt, ut ſe quàm celerrime in hoſtes deduci poſcerent, magnaq; promptitudine eum adhortantes, errorem ſuum inſigni aliqua uictoria emendaturos ſe promitterent.

Pompei uictoria. qua tamẽ uti neſciuit.

ipſiq; inter ſe conuerſi inſpectante Cæſare turmatim iureiurando confirmarent non prius è bello redituros eſſe, quàm uictores euaſiſſent. amici itaq; illi ut huiuſmodi promptitudine uteretur, quàmprimum ſuadebant. Ille audientibus cunctis commodiore tempore ſe eos in hoſtes deducturum pollicetur, & ut huius promptitudinis, & audaciæ reminiſcerentur admonuit. Amicis deinde priuatim ita locutus eſt Id enim uel in primis neceſſe eſſe trepidationem, quæ deuictorum animis uehemẽtius inſederat eximere, hoſtium etiam reprimere audaciam. Ob id faſſus eſt ſe illis indulgere, qui ad Dyrrhachium ſuperati fuerant, ubi omnis Pompeij apparatus in unum ſteterat. opus eſſe ad alia loca, quæ ſimili inopia oppreſſa eſſent traducere Pompeium. Quibus dictis Apolloniam ſubito contendit. inde clanculum per noctem agmen agens in Theſſaliam peruenit. Gomphos urbem paruã, quod eum ab ingreſſu prohibuiſſet inuaſit iratus: exercitui quoq; diripere conceſſit. Milites igitur diutina fame macerati liberius cibo, uinoq; indulgebant, ut plurimi ex ipſis ebrietate laborarent. Inter hos Germani potiſſimum ridiculi fuiſſe referuntur, cum à uino uexarẽtur, adeò ut adueniente celerius Pompeio, facile eos deleri potuiſſe ſatis conſtet. Verum ille ob contemptum perſequi neglexit, quo ad Cęſar ſeptem continue diebus ulterius profectus, ad Pharſalum tandem caſtra poſuit. In Gomphis interim rem memoria, & pietate dignam extitiſſe memorant. Cadauera quippe illuſtrium uirorum medicinali quodam in loco iacentia reperta ſunt, calicibus appoſitis, nullis affecta uulneribus, uiginti ipſorum ueluti ex ebrietate procumbentium in terram, uno duntaxat in throno ſedente, medici in morẽ qui uenenum reliquis præbuerat. Pompeius interea in Cæſarem mouere diſpoſuit. Id enim prius in animo conceperat classem omnẽ, qua longe antepollebat Affranio tradere, ut in Cæſarẽ inſurgeret, & errantẽ, egentẽq; mari prohiberet.

Cæſar in Theſſaliã uenit.

Germanorũ militũ ebrietas.

Cæſar ad Pharſalũ caſtra poſuit.

Gomphis res mẽora tu digna extitit.

Ipſe

Ipſe cum omni peditatu celerrime in Italiam tranſire, beneá uolam adhuc erga illum & hoſtibus carentem Galliam, inſuper Iberiamq; ſuſcipere, deinde ueluti e principatu, atq; domo in Cæſarem transferre arma. Quæ omnia cum utilia futura eſſent, agere contempſit, ſolum ad eos, qui in Cæſaris exercitum inſurgere illum admonebant, fame conſumptum, ita ut reſiduum poſt uictoriam ad Dyrrhachium iam ante habitam, facile ſuperari poſſe dicerent, conuertit animum. Turpe quidem eſſe aiebant, fugientem derelinquere Cæſarem, & deuictis ſimiliter uictorem cedere. Quibus delinitus Pompeius cum orientis nationes ad ſe reſpicientes erubeſceret, utq; Lucio Scipioni circa Macedoniam bellum formidanti morē gereret, potiſſimum adhortantibus militibus, pugnam inire ſtatuit, aciesq; procedere imperat, nec longe à Pharſalo iuxta Cæſarem caſtra locat, ut non ultra triginta ſtadia inter ſe uterq; abeſſet. Commeatus Pompeio omni ex parte abunde ferebatur. Sic enim illi itinera, portus, oppidaq; patebant, ut è terra ueheretur cōtinue, per mare uero quocunq; uento ad illum ageretur. Cæſar id ſolū commeatus, quod uel offenderet uel difficulter adipiſceretur, nanciſci poterat, neq; tamen ab ullo ſuorum deſtitutus eſt. Verum mirabili ſtudio in hoſtes deduci omnes appetebant, cum in bello meliores ſe his arbitrarentur eſſe, qui nuper in armis per decem ferè annos experti forent. Ad foſſarum autem opera, aut mœnium erectiones, aut commeatuum deuectiones ob ſenectutem debiliores facti, ſi ulterius defatigari opus eſſet, ſatis perſpicere ſe aiebant ex deſidia, aut fame interituros fore. Quæ omnia cum Pompeius intelligeret, non mediocre diſcrimen arbitratus cum uiris bellicis, & ſeipſos contemnentibus conferre manus, & Cæſaris fortunā de uniuerſa re certare cupientis facile obtinere poſſe: fortius, & tutius exiſtimans fame eos, difficultatibusq; conterere, qui neq; à terra commeatum, neq; à mari copias ullas

Pharſalici belli initium.

Pomp. ad Pharſalū iuxta Cæſarem caſtra locauit.

ullas ſuſciperēt, nec nauibus ad fugam paratis uti poſſent, optima ratione bellum producere, & ex fame in famem hoſtes paulatim carpere inſtituit. Magna autem circa ipſum Senatorum multitudo, magna illuſtrium equitum. reges plurimi, ac Dynaſtæ aderant, qui partim ob inexperientiam, partim ob res apud Dyrrachium feliciter geſtas elati animis nonnulli quod hoſtibus ſe ſuperiores eſſe crederent, quidā quod bello feſſi ſubitum rerum euentum potius quàm honeſtum exitum cuperent, uno ore Pompeium ad pugnam hortabantur: Cæſarem continue eos prouocantem, & acies inſtruentem oſtendentes. Pompeius cōtra eos admonebat, id Cæſari ex inopia ſumma contingere. Ipſis longe utilius eſſe quietem agere, quoniam Cæſar ex neceſſitate bellum inire cogeretur. Stimulante deinde exercitu elato admodū ob uictoriam ad Dyrrachiū habitā, & ipſum à dignitate ad ambitionem declinantem, ſponte retardare, ut tātis, tamq; illuſtribus imperaret uiris conquerente, regum etiam regē, & Agamemnonem illum appellante, quoniam & ipſe propter bellum regibus prçeſſet omnibus, à propria ratione excuſſus eſt: ſeq; illis, deo forte aliquo aduerſante, cæteraque uniuerſa, bellumq; conceſſit. Segnior iam, ac tardus præter naturam factus ad omnia, non ſine ſuo, ſuadentiumq; periculo ac malo, quanquàm inuitus pugnam inſtruit. Cæſar ea nocte legiones tres frumentatum miſerat. Pompeij quippe tarditatem laudans, cum conſilium minime immutare crederet, liberius ire iuſſerat. Acies deinde præparari audiens lætatus eſt, neceſſitate cognita, qua Pompeius ab exercitu ad pugnam cogeretur, ſtatimq; ſuos cōuocari imperat. Nocte media perfectis ſacris Martem inuocauit, eiusq; parentē Venerem. Ex Aenea quippe, & Iulio eius filio, Iuliorum genus, ut ex nomine intueri licet, uidetur emanaſſe. Templū igitur uictoriæ fauenti, gratis Romæ dedicaturum uouit, ſi rite peregiſſet. Cum autem fulgor è cœlo labēs, è Cæſaris ad

Elatio ob uictoriā.

Pōp. rex regum & Agamemnon appellatus.

Iuliorū genus unde.

R Pompeij

Pompeij caſtra penetraſſet, ibidemq́ extinctus eſſet, qui in exercitu Pompeij aderant, quippiam ſplendidum ab hoſtibus ad ſe futurum prędicabant. Cæſar autem ſe in Pompeiū inſurgentem, gloriam eius extincturum. Ipſi deinde Pompeio eadem nocte, cum uictima aufugiſſet, neutiquam deprehendi potuit. Apum prætera examen in aris conſtitit. Trepidatio quoq́ ante lucem in exercitum incidit, ad quam accurrens Pompeius, & ſingula conſtituens, nō multo poſt profundo ſomno eſt conſopitus. Excitatus ab amicis ſomnium retulit, paulò ante templum ſe Romæ conſecrare uiſum Veneri uictrici, uoti Cæſaris ignarus. Amici, & exercitus oīs his confiſi lætabātur, & ut ad cætera imprudenter cū impetu, & contēptione, ſic ad bellum quaſi iam confectum ferebantur. quorum è numero pleriq́ tabernacula lauro adornarant contubernij cauſſa. ſerui quoq́ dapes opipare inſtruebant. Erant qui de Cæſaris ſacerdotio inter ſe contenderent, quæ omnia Pompeius ueluti rei militaris peritiſſimus abhorrere uidebatur, ac ſuper his turbatus diſſimulabat, tacebatq́ ambiguitate ductus, ac timore, quaſi non ulterius imperaret, ſed ab illis potius regeretur, cum ex neceſſitate præter ipſius uoluntatem pugnam cogeretur inire. Tātum homini magnifico, & cui uſq́ ad id tempus proſpere ceſſiſſent omnia, timiditatis uidetur affuiſſe, uel quod utilia diiudicans illis non confideret, ſed ad aleam tot uirorum ſalutē eſſet poſiturus, propriam inſuper gloriam, quam inuictam præſtitiſſet. ſiue diuinatione quadam aſpirante propius ex malo terreretur, cum die illa è tanto caſurus eſſet principatu hoc ſolum amicis præfatus dicitur. Diem illam quicunq́ uictoria potitus eſſet, magnarum Romanis calamitatum futuram cauſſam, deinde aciem eduxit. Quamobrem eius mētem à timore conſternatam nonnulli intuentes, non immerito exiſtimaſſe creduntur, Pompeium ſi uiciſſet, neutiquā monarchiam fuiſſe poſiturum. Vtriusq́ exercitus, ut mihi

Signa & ſomniū futuri caſus

uidetur,

uidetur, dubia multorum dicta perſcrutari: Romanorũ maxime, qui ueriſimiliora de Italis uiris perſcripſere. Quibus potiſſimum fidentes, ſociorũ uelut aliena auxilia haud multi exiſtimant, & modicum illis incrementum adijcere arbitrantur, ſumma huiuſmodi ferè fuit. Cæſar duo ſupra uiginti millia militum ſecum habuit, inter quos equites circa mille annumerãtur. Pompeium bis totidem ſecuti ſunt, in quibus ſeptem millia equitum fuere. Qui autem de his uериſimilia loqui exiſtimantur, ſeptuaginta millia Italorum hoc prælio in unum concurriſſe memorant. Qui minorem numerum deſcribunt, ſexaginta millia. Qui rẽ in maius extollũt quadringenta millia extitiſſe aiunt. Horũ ſexcuplũ Pompeio: alij tribus ex partibus duas illi aſcribunt. tantum inter ſe diligenter perſcrutantes ambigere putãtur. Quoquo modo res ſe habuit uterq; maxime ſpem in Italis uidetur poſuiſſe. Sociorum quidem Cæſaris, equites Celtæ, ac Celtarum, qui ſupra alpes incolunt numerus ferè alius. Græcorũ ad hos auxilia acceſſerãt Dolopes, Acarnanes, Aetoli. hæc Cæſaris exercitus ſumma fuit. Pompeio orientis nationes omnes magno numero aſtiterant, partim in equis, partim pedeſtribus ſuffultæ copijs. E Græcia Lacedæmonij ſub proprijs diſtributi regibus, & ex Peloponeſo alij. Bœotij præterea cũ ipſis, aderãt & Athenieſes in caſtris. Vtriſq; igitur præconis uoce proclamantibus minime iniuriam exercitui inferre ueluti legum latores ſacros ad gloriam conuerſi belli, quaſi pro Romanorum dignitate pugnaturi Pompeio adhæſerant. Ex Græcis modicum quid, uerum quicunque in circuitu maris orientem uerſus incolunt, ferè omnes ad eum uenerant, Thraces uidelicet, Helleſpontij, Bithynij, Phryges, Iones, Lydij, Pamphylij, Piſidæ & Paphlagones: Cilicia, adhæc & Syria, Phœniceſq;, & Hebræorũ genus, Arabes quoque his finitimi. Cyprij inſuper, & Rhodij, & Creteſes funditores, & inſulares alij. Cõuenerãt & reges, ac

Sũma copiarũ Cæſaris & Pompeij.

Ariarathes rex
Taxiles.

dynaſtæ auxilia ſecum afferẽtes: Deiotarus orientalium Galatarum tetrarcha, Ariarathes Cappadocum rex. Armenios intra Euphratem incolentes Taxiles princeps adduxerat. Armenios uero ſupra Euphratem Megabates Artapi regis præfectus. Alij pręterea inferiores potentia dynaſtę ad belli laborem unà ſe contulerant. Feruntur & ex Aegypto naues ſexaginta ad illũ perueniſſe. et ex Aegyptijs regibus Cleopatra, fratre puero adhuc exiſtentę. Verum hę quidem bello minime interfuere. non enim aliæ naues ad id acceſſerant, ſed Corcyræ in otio cum cæteris degebant. Quod à Põpeio minus prudẽter factum exiſtimatur, cum claſſem neglexiſſęt, qua longe præpotens, omnem, qui ad hoſtes ferebatur commeatum, facile auferre potuiſſet. Is autem terreſtribus fretus copijs, uiris ex longo labore aſſuetis, & in prælijs ferocioribus ſeſe immiſcuit. Cæterum eos ad Dyrrachium ſeruantem infelicitas quædam ad hęc tempora, Cæſari potiſſimum accommoda uidetur adduxiſſe. Ob hæc quippe Pompeij exercitus leuiter elatus imperatorem ſuum ſupergreſſus eſt, & in bellum minus prudenter ſe conuertit. Sed hæc ita deus ſtatuit, ad imperium, quod nunc uniuerſa obtinet, tranſferre meditatus. Tunc uero uterq; eorum copias in unũ congregans hortari nitebatur: ac primum Pompeius ſic exorſus eſt. Vos quidem ò commilitones huic labori præſidetis, magis quàm ab alijs uobis imperetur. Nam cum Cæſarem diutius macerare in animo eſſet, ipſi hãc pugnam inire depoſciſtis. Vt igitur belli cõſultores, paucioribus lõge plures inſurgatis, contemnite eos ut uictores uictos decet, confectos ętate, iuuenes, & plura perpeſſos, quibus integræ uires manent. Tanta ulterius potentia adeſt, tam ingentes apparatus. adhæc conſcientia cauſę optima. Pro libertate enim & patria pugnamus, iure legum freti, opinione recta, totq; præcellẽtibus ſtipati uiris, quorum pars Senatorij ordinis eſt, pars equeſtris aduerſus hominẽ per latrocinia imperiũ

Põpeianorũ leuitas & imprudentia.

Pompeij oratio.

ſibi

ſibi uendicantem. Ite igitur ut dignũ eſt cum bona ſpe, eorũ fugam cum ad Dyrrachium effecis, ſignorumq́ numerum quæ unica die ab illis ademiſtis, in conſpectu ueſtro præponentes. ſic Põpeius elocutus eſt. Cæſar contra ſuis militibus hæc ediſſerit. Quæ diffſciliora nobis fuerant amici iam euicimus. pro fame quippe, & inopia cũ uiris decertamus. hæc dies cunctorum afferet iudicium. Recordemini eorum quæ ad Dyrrachium mihi promiſiſtis, & quæ me intuente iureiurando confirmaſtis, cum ad inuicem ſuccenſeretis nõ niſi uictores eſſe redituros. Hi ſunt cõmilitones aduerſum quos ab Herculeis acceſſimus columnis, qui nos ex Italia effugiunt, qui per decem belligerantes annos, ac tot hoſtes, uictoriasq́ adeptos ex Iberijs, Celtisq́, ac Britannis, quadringẽtis fere nationibus patriæ additis ſine honore, ac triumpho, donisq́ reijciunt. quibus nec ipſe cum iuſta peterem quiui ſuadere: qui meritorum gratias nobis renuunt. Noſtis quæ ſine ulla ambitione poſuerim, cum quippiam ab illis iuſtitię pietatisq́ ſperarem. Horũ omnium uindices in unum mihi adeſte, & meæ ergà uos ſi quid uobis eſt ingenij, fidei, curæq́ reminiſcamini. liberalitatis præterea, ac munerũ, quæ uobis contuli. Non enim difficile admodum tyrones inexpertosq́ue uiros ab his, qui labores, ac prælia experti ſunt pugna ſuperari. Adhæc iuueniliter ad inordinationem & diffidentiam ducis conuerſos, quem ego ad hoc bellum trepidantem, inuitumq́ deſcendere certò ſcio, fortuna iam deſuetum, ſegnitie ad omnia tardum iam effectum, neq́ imperantem magis, quàm ſuorum imperio parentem. & hæc pro Italis ſolum loqui me arbitremini. Sociorũ quippè nulla ulterius à uobis cura aut ratio habenda eſt, neq́ cum illis pugnandum à uobis credite. Mancipia quidem illi è Syria, Phrygia, & Lydia ad fugiendum continue, ſeruiendumq́ parata, quos ego clare expertus ſum, & uos ſtatim intuebimini, & Pompeium ipſum neutiquã ad ordinem belli pro-

Cæſaris oratio.

Herculeæ columnæ.

pinquantem, Italos itaq; duntaxat inſequamini. Et ſi forte ſocij uice canum uos circuncurrerint, aut tumultum concitarint, eos auertẽtes ueluti cognatis ueſtris parcite, ſocijsq; ueſtris ad illorum terrorem pariter utamini. Ante omnia uero efficite, ut eorum, quæ polliciti mihi eſtis, non immemores uos intuear, & uictoriam potius quàm mortem eligẽtes diruite ad pugnam accurrẽtes mœnia, foſſas ueſtras obruite, ut nihil niſi uictores abeamus. Videant nos hoſtes ipſi deſtitutos caſtris, ſciantq; quoniam ex neceſſitate nobis iniũctum eſt in eorum tabernaculis caſtra ponere. Hæc effatus ueteranorum ad duo millia e caſtrorum cuſtodia emittit. hi muris egreſſi magno ſilẽtio foſſas æquauere terra. Vidẽs igitur eos Pompeius, cum nõnulli fugam ab illis meditari crederent, audacia eorum cognita, ſuſpirio palàm conqueſtus eſt, ſe ad pugnam cum feris acceſſiſſe, famem patientibus, quæ dignum ferarum eſſet pharmacum. Cæterum nec ulterius cedendum uidebatur, rebus omnibus iam in enſis mucrone conſiſtentibus. eam ob rem ad quatuor Italorum millia ad exercitus curam derelinquens, cæteros omnes inter Pharſalum oppidũ, Enipheumq; fluuium ad pugnã inſtruit Quo in loco Cæſar copias ſuas pariter eduxit. Ac primũ Italos uterq; eorũ in tres acies diuiſos in fronte collocauit, modico interuallo inter ſe diſtantes. Supra hos equites per partes cornibus attribuit, quibus ſagittarij, & funditores admixti inerant. In hunc modum Italorum natio ab illis diſtributa eſt, qua maxime uterq; eorum confidebat. Sociorum uero copias ueluti ad oſtentationem quandã protulerũt. Pompeio ſociorũ copiæ aderãt multiformes uariarũq; linguarũ, ex quibus Pompeius Macedones, Peloponnẽſes, Bœotios, atq; Athenienſes ob ordinẽ, ac ſilentiũ à cæteris ſelectos phalangi Italicæ adhærere uoluit. Reliquos quẽadmodũ Cæſar arbitratus eſt, extra ordinẽ per patrias diſtinctos, & in ſubſidijs manentes, cum ad manus uentũ eſſet, hoſtes circũdare

Adhortando optia.

Pompeij querela faceta.

& illos inuadentes ſimul inſequi mandauit: Cæſaris præterea exercitum nullo ualli munimine firmatum, in prædã ponere. Phalangẽ in medio regebat Scipio Pompeij ſocer. in ſiniſtro cornu Domitius: in dextro Lẽtulus conſtitit. Affranius, ac Põpeius exercitus curæ præfuere. Cæſari duces aderant, Sylla, Antonius & Brutus. Cæſar ipſe ut aſſueuerat legioni decimæ præſedit. Quod intuentes hoſtes, præcipuos equitum contra illum collocarunt, ut plures exiſtentes, ſi potis eſſet, eundẽ omni ex parte circũdarẽt. His perceptis Cæſar audaciores ex omnibus pedites, uſq; ad triũ milliũ numerum in ſubſidijs locat, iubetq; ut cum primũ hoſtes acies circumcurrentes uiderint, ſubito exiliant, unaq; proſiliẽtes rectis telis hoſtiũ facies inuadant. Non enim iuuenes, & inexpertos, hæc ipſa intuentes uultus diſcrimina facile laturos eſſe. Sic uterq; exercitum ad inuicẽ conſtituit. Singulos itaq; circũeuntes, & quæ oportuna forent diſponentes ad audaciã adhortabantur. ad hæc mãdata illis proponebãt. Cæſar uictricem Venerẽ, Pompeius Herculẽ inuictum in auxilium uocabat. Cum omnia in bellũ parata eſſent, diutius magno ſilentio immoti conſtitere, ueluti ambigentes adhuc, & deſides, ſeq; alterutrũ intuentes, quis prior pugnã iniret morabantur. Multitudo enim quæ nullius commiſeratione commota fuerat, tam numeroſo Italorum conſpectu exercitu, qui belli unius diſcrimen eſſet ſubiturus, cum uirtutẽ utraq; ex parte in iudicium uenturam cerneret, cœpit miſereri, potiſſimum cum Italos Italis aduerſos intueretur. Appropinquante deinde malo, ambitio, quæ eorum mentes inuſſerat atq; exæcauerat, extincta eſt, & in trepidationem demum, timoremq; ue conuerſa. Ratio quippe cum laboris gloriam diligentius expenderet, periculum quoque metiebatur. Cauſam præterea, qua duo inter ſe de ſuperioritate contenderent, & ſeipſos pro ſalute propria periculo ſubijcerẽt ut qui uictus eſſet, ne in ultimis quidẽ locũ foret habiturus.

Sylla Antonius & Brutus Cæſaris duces.

Tantam

Tantã bonorum multitudinem propter illos interire. Subit deinde recordatio ueteris affinitatis, atq; amicitiæ, quã multa & præclara pro dignitate, & gloria inuicem egiſſent, nũc autem gladijs inter ſe armisq; contenderent, omnes quoq; ſub illis militantes ad ſimile bellorum facinus adducerent, qui eiuſdem eſſent charitatis ciues. ſimul cognati, amiciq́ue nõnulli fratres. nã id quoq; nec in acie illa defuit. Nam inter tot uirorum millia, qui in unum concurrebant, multa præter opinionem & admiranda cõtigere, quæ quisq; animaduertens, acri pœnitentia eo in loco repletus eſt. Et ueluti is dies eorum, qui in terris ſunt, uel primus, uel ultimus futurus eſſet, magno ſtupore in dubium cõuertit omnes. Vtraq; etiam ex parte lachrymas emiſiſſe ferunt, cum ut ſe amplius intueri poſſent, dies illa uideretur eripere. omnisq́; Itala natio magno ſilentio immota perſtitit. Vidẽs itaq; Pompeius ſociorum copias, huiuſmodi proſpectu terrefactas, ueritus ne pugnæ initio confuſio ab illis protinus emergeret, belli ſignum ultro protulit. Cui ex aduerſo à Cæſare conclamatũ eſt, ſtatimq; tubarum ſonus, & lituum clangore erecto uniuerſos excitat, & utpote in tam profunda multitudine præcones, & præfecti hinc inde diſcurrentes, exercitum per partes hortabantur. At illi ardue admodum miro ſilentio, & horrore, magnis experti in prælijs inter ſe concurrunt. Cum in proximo uẽtum eſſet, primum ſagittis, fundisq; bellari cœptum. Equites quoq; peditibus admixti breui in ſpacio pugnam iniere. præualentes igitur Pompeij milites, legionem decimam circundare feſtinant. Signo à Cæſare elato, qui in ſubſidijs conſtiterant ſubito accurrunt, & ad equites delati, erectis pilis ob ſeſſorum facies inuadunt. Illi hoſtium audaciam, plagasq; in os illatas non ferentes, nullo ordine fugã capeſſunt. Eo loci peditatum omnem, depulſis Põpeij equitibus, Cæſaris equites inuadunt, circundantq; qui prius ab illis circundari timuerant. Quod animaduertẽs Pompeius peditibus,

Pharſalicæ pugnæ initium.

peditibus edicit, ne ſe ulterius in eos uertant, neq; à phalange longius excurrant, aut telis cominus utantur, uerum eminus diſtantes, iaculis è manu miſſis inſurgẽtes repellant hoſtes. quod mandatum cum circuitionis diſcrimen imminet nonnulli utile arbitrantur eſſe. Cæſar autem in epiſtolis id pugnæ genus maxime contẽnit. Plagas enim ex impetu factas potentius infigi, uiroſq; ab incurſu promptiores eſſe. immorantes uero tepeſcere admodum, ac refrigerari putat: Audacter quoq; ob firmitatem inſurgentibus, ueluti ſignũ quoddam ſeſe offerre, quod & tunc fieri contigit. Decima quippe legio aſſiſtente Cæſare, leuam Pompeij aciem, quæ ab equitibus deſtituta fuerat, circunquaq; percurrit, & latera eius omni ex parte immobilis, telis, miſſilibuſq; cõfodit, quoad conturbatis omnibus in fugam uertit, quæ res uictoriæ auſpicium illi attulit. Reliqua interim multitudo uulneribus, nece, uario belli opere ſtrepebat, nec tamen uel unica uox in tam immenſa phalange tot inter ſe pugnantibus audiebatur. non eiulatus morientium, aut ferro petitorum, uerum fremitus, & ſuſpiria omni ex parte reſonabant, eorum maxime, qui quo in loco conſtitiſſent, honeſte occubuerant Sociorum uero copiæ ueluti certaminis huius ſpectatores quidam, acierum ordinem formidine, metuq; repleuerant, non Cæſaris caſtra ob admirationem aggredi auſæ, paucis quibuſdam ueteranis adſeruantibus, nihil aliud quã ſtantes trepidabant. Sed cum ſiniſtra Pompeij acies hoſtibus cedere, & iam moueri, implicariq; cœpiſſet, ſocij ómnes in fugã uerſi, nullo ordine clamare occipiunt. ſuperati ſumus. Dein de tabernacula eorum, ac caſtra ueluti aliena inuadentes, diripienteſq;, quocunq; licuit uarie ſparguntur. Iam reliqua Italorum acies intellecta clade, paulatim quanquàm ſeruato ordine à potentioribus tutata, pedem retrahebat. Incũbentibus poſtremo, ut in uictoria hoſtibus, & ipſa pariter in fugã cõuerſa eſt. Qua in re aſtutiſſime quidẽ Cæſar, ne ad pugnã

Auſpiciũ uictoriæ Cæſaris.

Stratagema.

S denuo

denuo rediret, nec unius prælij, ſed totius belli opus adimpleret, egiſſe uiſus. Præcones enim acies diſcurrere, & à Romanorũ cæde omnes teperare iubet, ſolum ad ſocios afferre manus. Victis deinde ppius admoti, intrepidos manere admonet. Id cum unus ab alio intelligeret, omnes cōſtitere. Et iam Pompeianorũ id unicum ſignum erat, tuto permanere. Cæteris deinde Italorũ more conſiſtētibus, ſimilemq́; uocē edentibus, diſcurrentes Cæſaris milites, ſociorũ copias nullo præſidio munitas interficiunt, ob idq́; ingentem edidere ſtragē. Pompeius militum ſuorum conuerſione perſpecta, mente collapſus ab exercitu ſeceſſit, indeq́; in tabernaculũ delatus, ſine uoce aliquandiu perſtitit, quēadmodum Telamonium Aiacem in Ilio paſſum fuiſſe memorant, inter medios hoſtes à fortuna deſtitutũ: Reliquorũ pauci ab exercitu abire auſi, præconis uoce eos à Cæſare tutos pollicente. Accúrrētibus deinde hoſtibus per partes diſſipati ſunt. Finiēte iam die, Cæſar per exercitum prouectus, ut manerēt precabatur, donec Pōpeij caſtra recepiſſent. Quippe ſi hoſtes per diem unicam uires aſſumpſiſſent, uictoriā denuo habituros eſſe: ſin caſtra, & exercitum ſimul occupaſſent, bellũ omne iam eſſe profligatum. Adhæc manus ad eos protēdebat, & curſu prior antecedebat. Quorũ igitur à labore corpora exhauſta fuerant accendit animos, cum ducem ipſos præeuntē aſpexiſſent. Erexit adhæc etiam eos ſpes, ac felicitas geſtarũ rerum, ut caſtris potirentur, & quæcunq́; in illis eſſent ſibi aſſumerent. Homines quidem in ſpe, ac proſperitate minus labores ſentiunt. Sic igitur omnes incumbentes magna ui aduerſos pepulere. Pompeius his inſpectis, ex tam longo ſilentio hoc ſolũ dixiſſe fertur. an ad caſtra & hi noſtra? Quibus dictis mutata ueſte conſcendit equũ: quatuorq́; ex amicis cum comitantibus, nullo in loco curſum intermiſit, quoad exorta luce Lariſſam tandem uenit. Cæſar in Pompeij tabernaculo, quemadmodum ſe facturum dixerat conſedit, & quæ

Cæſaris uictoria bello Pharſalico.

& quæ illi in cœna apparata fuerãt, ſibi aſſumpſit. itidem & reliquus exercitus ex hoſtium epulis recreatus eſt. Ceciderẽ hoc in prælio ab utraque parte, Italorum quidem, non enim ſociorum copiæ ob multitudinem contemptumq́ annumerãtur, e Cæſaris primum exercitu turmarum ductores ad numerum triginta, armati ducenti, ut alij ſcripſere mille & ducenti. Ex Pompeij uero partibus Senatores decem, quorum e numero fuit, Lucius Domitius, olim Cæſari in Gallia ſucceſſor deſtinatus, equeſtris ordinis ad quadraginta ex illuſtrioribus. Ex reliquo autem exercitu, qui rem in maius extollunt, quinque ſupra uiginti millia cecidiſſe aiunt. Cæterum Aſinius Pollio qui ſub Cæſare ea in pugna militauit, ſex millia ex Pompeij exercitu interijſſe ſolum ſcribit. Et hic finis admirabilis illius circa Pharſalum belli fuit. Cæſar munera quidem prima, & ſecunda ex omnibus protulit, falſus eos egregie pugnaſſe, & cum ipſo legionem decimam. Tertia Craſinus turmæ ductor habere meruit. Is cum Cæſar pugnam ingrederetur, & ab eo quid ſperaret expoſceret, elata uoce Vincemus inquit ô Cæſar, & me hodie, uel uiuum, uel mortuũ recipies: Exercitus autẽ iſte, me ad quaſcunq́ accurrentẽ acies, & multa præclara, & illuſtria agentem intuebitur, teſtisq́ erit uirtutis meæ. Inter cadauera itaq́ repertus muneribus donatus eſt, quæ cum illo ſepulchro illata ſunt, quod inſigne prope ſtragem Cæſaris mandato erectum conſtat. Põpeius ex Lariſſa ſimili curſu ad mare uſq́ delatus eſt. Eo loci paruam ingreſſus cymbam, cum adnauigantem nauem offendiſſet Mitylenas peruenit. Aſſumpta igitur Cornelia uxore triremibus quatuor comitatus, quæ à Rhodijs & Tyrijs ad eum uenerant, Corcyram tunc quidem, & Libyam præteruectus eſt, quo in locõ exercitũ alium, & nauticos habebat apparatus. Ad oriẽtem itaq́ conuerſus, Parthos, ueluti ab illis opem petiturus nulli patefacto interim conſilio adire ſtatuit, quod pene cum

Interfectorũ numerus bello Pharſalico.

Aſinius Pollio orator.

Mitylenæ

in Siciliam ueniſſet amicis retulit. Atilli à Parthis abſtinendum ſuadebant, qui nuper Craſſo inſurrexiſſent, & adhuc ob eius cladem elatiores ſpiritus haberent, nec Corneliam ſingularis formæ mulierem in eorum poteſtate comittendã eſſe, maxime cum e Craſſo eſſet genita. Cum in Aegyptum demum ire ſtatuiſſet, uel ad Iubam potius ſe cõuertere, amici repudiatis Iubæ rebus, utpote quæ nullius æſtimationis, aut gloriæ futuræ eſſent, Aegyptum ut adiret ſuaſere, finitimam regionem, & principatu ingenti præditam, felicẽ præterea, ac potentem nauibus, frumento, pecunijsq́. Cuius reges quanquã puerili in ætate eſſent, Pompeio tamẽ paterna charitate obſequerentur. His permotus Põpeius ad Aegyptum ſe conuertit. Cleopatra Aegypto eiecta, quę cũ fratre regnum ſimul obtinebat, exercitum circa Syriam in fratrẽ apparabat. Ptolemæus ea tempeſtate prope Caſſium Aegypti, Cleopatræ inſultus morabatur. Ita caſu quodam incumbẽte uento, Pompeius ad Caſſium defertur. Inſpectis copijs quæ plurimæ in littore conſtiterant, à curſu temperauit, meditatus, quod re ipſa fuerat, adeſſe regem. Pręmiſſis nuntijs amicitiam, quam cum patre eius habuiſſet exponit. Rex tertium ſupra decimum ætatis annum iam attigerat. Exercitũ eius Achillas quidam adſeruabat. Pecunias uero Photinus nomine eunuchus, qui confeſtim de Pompeij aduentu inter ſe conſultare incipiunt. Aderat & Theodotus Samius rhetor, pueri regis pręceptor. Hi nefandum inuicem negocium animo uoluentes, Pompeium interficere conueniunt, quo Cæſari morem gererent. Approbato deinde conſilio, cymbam eximie ornatam ad eum mittunt, ueluti mari importuoſo eo in loco exiſtente, nec à maioribus nauibus adiri facili. Miniſtri porrò regij cymbam inſcenderant, & cum his Sempronius uir Romanus, qui tunc forte regi aſſidẽs, aliâs cum Pompeio militauerat. Is dextram regis nomine Pompeio obtulit, & ad amicum filium tuto monet accedere. Inter hæc

Cleopatra Aegypti regina

Photinus eunuchus

ter hæc exercitus, ueluti Pompeio honorem præbiturus iuxta litus in acie conſtiterat, & rex inter medios purpurea amictus ueſte præſidebat. Quorum aſpectu Pompeius ſuſpitione motus eſt, cum exercitus ordinem, cymbæ ornatũ intueretur, potiſſimũ cum nec ad ipſum acceſſiſſet rex, nec ex ſuis digniores præmiſiſſet, hunc ſolum itaque Sophoclis iambum protulit. qui ad tyrannũ proficiſcitur, illius ſeruus eſt, quanquã liber ſit. quo dicto cymbam trepide eſt ingreſſus. Cum in alto longe abeſſet, inter nauigãdum magis adhuc de Sempronio cœpit ſuſpicari, ſiue quod Romanũ hominem ſecum olim militantem noſceret, ſiue quod ſolum adeſſe cerneret, quaſi ob militaris diſciplinę æmulationem imperatorem ſuum eſſet inuaſurus. Ad illum itaq; cõuerſus Tene inquit ego cognoſco ò miles? cui ſtatim ille annuit. Deinde cõuerſum primus perculit: cæteri uero inſecuti ſunt Vxor itaq;, & amici eius hæc à longe intuentes, eiulatu, gemituq; ad deos fœderum uindices, manus tollere, nullaq; interiecta mora claſſem ab inimico littore auertere contendũt caput Pompeij à buſto abſciſſum, & à Photino Cæſari magno pro munere ſeruatum. uerum idem tam nefandi ſceleris meritas luit pœnas. Reliquum corporis in littore ſepultũ à quodam tumulo inſigni addito, cui ab alio inſcriptum fuit Templi pondus erat modica qui clauditur urna. Procedẽte tempore, cum tumulus ſub harena eſſet obrutus, ſtatuæ etiã quæ Pompeio à neceſſarijs eius circa Caſſium ex ære erectæ ſteterant, in templi aditu, iam uetuſtate exeſæ ſeruarentur, ætate mea ab Hadriano imperatore ſumma diligentia perquiſitæ, & inuentæ ſunt, cum ad partes illas acceſſiſſet. Tumulus quoq; mãdato eius perpurgatus, ſtatuæ erectæ, ſic ut denuo ab omnibus dignoſci poſſet. Et hic finis uitæ Põpeio fuit, à quo tam ingentia prælia exantlata ſunt, cuius opera Romanorum imperium in maius adauctum, ob quę magni cognomen habere meruit, cum à nemine antea eſſet ſuperatus, ſed

Sophoclis iambus.

Pompeij magni interitus.

Pompeij epitaphiũ

Appianus Hadriani tẽporibus floruit.

tus, ſed ab adoleſcẽtia uſq; inuictus fuiſſet, ac beatus. A tertio quippe, & uigeſimo uſq; ad octauum & quinquageſimũ ætatis annum monarchiæ præfuit, ſumma potentia uſus, & ut opinio fert, ob Cæſaris zelum populari fauore in principatu poſitus. Lucius igitur Scipio Pompeij ſocer, cæteriq; quicunq; illuſtriores à Pharſalica pugna perfugerant, ad Catonem Corcyram uerſus abiere, qui ad alterius exercitus curam, trecentarumq; triremium cuſtodiam prætor relictus fuerat. Itaq; quicunq; ex ipſis clariores extitere Pompeij copias, claſſemq; inter ſe partiti ſunt. Caſſius in Pontũ ad Pharnacem profectus eſt, ut in Cæſarẽ illum excitaret. Scipio & Cato in Libyam enauigarunt Vari fiducia, & exercitus, qui cum illo adſeruabatur, Iuba Numidarum rege pariter cum illis ad bellum conſpirante. Pompeius autẽ primogenitus Pompeij filius, Lauiniusq; cum eo copiarum partem deducentes, in Iberiam ſunt profecti, quam ad ſe aſciſcentes, exercitum alium ex Iberis, Celtiberis, ſeruisq; in unum congregarunt, ſic ut longe maiore impetu aſſurgerent. tantæ adhuc uires ex Pompeij apparatu ſuperfuerant, quas idem infelicitate quadã dereliquerat in fugam uerſus. Cum autem qui in Libya conuenerant, Catonem ipſis ducẽ poſtularent Cato conſularium præſentia commotus, id munus renuit, qui dignitatis cauſſa eo in loco legati aderant, cum ipſe in urbe prætor duntaxat extitiſſet. Lucium itaq; Scipionẽ imperatorẽ elegere, cum quo magnæ adhuc copiæ conſpirauere ad bellum. Et hic duo potiſſimum exercitus æſtimatione digni, ex Libya, & Iberia in Cæſarem unà uires aſſumpſerunt. Cæſar poſt adeptam uictoriã per duos dies in Pharſalo commoratus eſt, ſacris intendens, exercitumq; e prælio defeſſum uiciſſim recreans. Eo in loco Theſſalos, qui cum ipſo depugnauerant liberos eſſe iuſſit: Athenienſibus præterea ueniam petentibus facile conceſſit, his uerbis uſus. Sæpenumero uos ueſtri culpa ad interitum redactos, maiorum

Põpeius iunior.

ueſtrorũ

ueſtrorum gloria ſaluti reddidit. Tertia die orientem uerſus caſtra mouit, fidem Pompeianę proſecutus fugæ. Cum ad Helleſpontum perueniſſet, triremium inopia ſcaphis exercitum traducere compellitur. Caſſius fortuna quadam triremium parte comitatus, adnauiganti obuius fit, cũ ad Pharnacem properaret. Et quanquàm triremium numero aduerſus paruas rates tuto depugnare poſſet, Cæſaris tamen felicitate conterritus, cuius fides perſpecta erat, uires formidãdæ, eundem conſulto adnauigare ratus, à trireme in ſcapham, porrectis ad eum manibus ultro deſilit, ueniaq́ impetrata triremes omnes illi tradidit, tantum potentiæ Cæſaris felicitas ſibi aſciuerat. Non enim ego aliam contemplor rationem, neq́ opus aliud excogitare poſſum in tanta temporis difficultate, tãtum illi fortunæ ſucceſſiſſe, ut Caſſium uirum bellicoſum, octoginta triremibus aduerſus nauigantem, ac illi imparato occurrentem adeò terruerit, ut nec ad manus cum eodem accedere ſit auſus. Nam eum, qui tam turpiter ex timore ſe illi dederat, poſterius Romæ imperantem neci tradidit. Qua ex re ſatis conſtat, longe ampliorem ex fortuna Cæſaris tunc illi timorem affuiſſe. In hunc modum præter opinionem ſaluatus Cæſar, ſuperato Helleſponto, Ionijs, & Aeolijs, cæteriſq́ue nationibus, Cherroneſum magnam incolentibus, quam uno nomine Aſiam minorem uocant, per legatos deprecantibus ueniam conceſſit. Audiens præterea Pompeium in Aegyptum pertranſiſſe, Rhodũ peruenit, neq́ ulterius expectato exercitu, qui ad eum per partes accedebat, Caſſij, & Rhodiorum triremibus aſſumptis, cum præſentibus duntaxat claſſem ingreſſus eſt, neq́ ulli patefacto itinere circa ueſperam curſum mouet, reliquis gubernatoribus ut claſſis ſuæ ſignum per diem ſequerẽtur admonitis. Gubernatori autem proprio, cum iam à littore longe abeſſet, Alexandriam uerſus uela iubet exponere. Sic tribus diebus pelago profectus

Caſſius ad Cæſarẽ defecit.

Alexandriam

Alexandriam peruenit. Eo loci ab regijs miniſtris benigne receptus eſt, cum rex moram circa Caſſum adhuc ageret. Ac primum quidem ocioſitatem quandam ob aſſiſtentium ſibi paucitatem ſimulare cœpit. Nam ad eum accedẽtes per humane recipiebat, & urbem circunuectus pulchritudinem eius admirari uiſus, & diſputantibus philoſophis in multitudine præſens aſtitit. Quibus ex rebus gratiam apud Alexandrinos, ueluti à negotijs omnibus ſolutus, ſibi comparauit. Adſiſtente uero exercitu, Photinum quidem, & Achillã ob ea quæ in Pompeium perpetrauerant morte mulctauit. Theodotum demum fugientẽ Caſſius cũ in Aſiam ueniſſet cruce ſuſpendit. Tumultu ob hanc rem inter Alexandrinos orto, cum regium exercitum in illum concitaſſent, pluribus prælijs circa regiam, & in maris littore certatum eſt. Quo in loco cum in mare deſilijſſet, & in profundo aliquandiu enataſſet, Alexandrini ueſtem ab eo adẽptam, in trophæi modũ erexere. Poſtremo iuxta Nilum cum rege certamen inijt, in quo uictoria ſuperior euaſit. Inter hęc per nouem menſes cõmoratus, tandem Cleopatram fratris loco Aegypti regnum iuſſit obtinere. Per Nilum quoq; quadringentis nauibus deuectus quo regionem perluſtraret oculis, cum Cleopatra ſimul adijt, multaq; alia ut illi obſequeretur effecit. uerum hęc ſingula ut geſta ſunt, diligentius eo libro referuntur, qui de Aegyptijs inſcribitur à nobis. Caput Pompeij ad ſe delatum minime intueri uoluit, uerum ſepeliri ſtatim iuſſit. Templũ quoq; perexiguum ante urbẽ condidit, quod indignationis Sacrum appellauit, & quod ætate mea Traiano imperatore Iudæorum genus in Aegypto debellante, ab Iudæis ipſis ad opportunitatem belli diſiectum eſt. Tam magna in Alexãdria operatus Cæſar, per Syriam in Pharnacem copias mouit. Is quippe iam multa peregerat; & quaſdam Romanorũ prouincias ſibi aſciuerat, & cum Domitio Cæſaris prætore depugnans ſplendide uictoriam adeptus fuerat. Qua ex re

Photinus & Achilla Põpei interfectores à Cęſare morte mulctati.

Cæſar tẽplum condidit, qđ ſacrũ indignationis appellauit.

maxime

maxime elatus Amyſum urbem in Ponto ſitam, & Romanorum fauentem partibus in ſeruitutem redegerat. pueris quoq; eorum manus abſcindi iuſſerat. Adueniente deinde Cæſare, pauore, ac pœnitentia ductus, cũ per ducenta ſtadia longe abeſſet, legatos pro pace ad eum miſit, qui coronam deferrent auream, filiam quoq; eius ob inſcitiam in matrimonium illi traderent. Cæſar intellectis his quæ afferebant cum exercitu progreſſus eſt, & ipſe in primis anteire properauit, legatos uerbis detinens, donec ad Pharnacis caſtra peueniſſet. Et hoc ſolum inquiens: an pœnas adhuc dabit hic patris interfector? equum aſcendit, & confeſtim à prima uoce Pharnacem in fugam uertit, plures quoq; cum equitibus qui ad mille primo impetu ad eum uenerãt occidit. Qua ex cauſſa illum exclamaſſe ferunt. ô beate Pompeij. ſimilibus poſt Mithridatem huius patrem occurrens hoſtibus, & ob id magnus habitus, & magnus appellatus. poſt pugnam deinde hæc Romã præmiſit. Veni uidi. uici. Pharnaces in Bosphori regnũ quondam à Pompeio ſibi traditum libens abceſſit. Cæſar nulla ad ocium intermiſſa mora tot bellis ipſum circumſtrepentibus in Aſiam peruenit. & in tranſitu urbibus, quæ à tributis oppreſſæ fuerant ius adminiſtrauit, quemadmodum à nobis in Aſiaticis rebus perſcriptum eſt. Sentiens deinde ſeditionem Romæ coortam eſſe, & Antonium equitum præfectum, commeatum cum exercitu omni ex parte præcludere, Romam regreditur. quo cum ueniſſet omnis ciuilis ſeditio extincta eſt. Verum militum altera in eum inſurrexit, qui nec ipſi Pharſalico bello promiſſa capientes, neq; ex lege ulterius in bello permanẽtes, ad patriã redire properabant. Nam quædam illis infinita in Pharſalo, & alia etiam infinita, cum in Libya bellum perfectum eſſet, pollicitus olim fuerat, tunc autem ad illos miſit unicuiq; mille drachmas perſolui iubẽs. Hi uero non polliceri eum potius quàm exoluere ſtatim admonebãt, parumq; abfuit, quin

Pôtico triumpho Cæſar triumuerborum titulũ prætulit. Veni. uidi uici. nõ acta belli ſignificantem, ſed celeriter cõfecti notã.

Seditio militũ in Cæſarem.

Priſcum Salluſtium ad eos miſſum his de rebus interficerēt niſi quod idem fuga elapſus eſt. Quibus perceptis Cæſar legionem aliam militū, qui urbē ſub Antonio ſeruabant, domui ſuæ, urbiſq; egreſſibus iuſſit prēſidere, ueritus ne milites ad rapinas ſe conferrent. Ipſe trepidantibus cunctis, & ut militum inſultum præcaueret admonentibus, longe audacior ad eos diſſidentes in campū Martiū profectus eſt, ita ut priuſquàm loqueretur in tribunali ſit cōſpectus. Illi cum tumultu inermes, ad eum accurrere, & ut mos eſt, inopine aduenîente eo imperatorem uenerati ſunt. Iubente deinde illo ut ſi quid de muneribus loqui uellent, in conſpectu ſuo dicerent: nihil auſi ex pauore ſiluerunt. Cum autē moderatius à militia dimitti omnes conclamarent, ſperantes eundem ob exercitus indigentiam ſub munerum ſpe ad reliquos hoſtes deducturum eſſe, de cōmuni opinione nihil ueritus: dimitto uos inquit. Stupentibus ipſis, multò magis ſubſecuto ſilētio, in hunc modum fari cœpit. Dabo uobis omnia quæ pollicitus ſum, cum de cæteris triumphū agam. Quo inſperato reſponſo moti, cum id ipſum læte audirent, uerecundia etiā oppreſſi ſunt. Ratio quoq; cum zelo ſimul incidit, quaſi eorum imperatorem hoſtium in medio relicturi eſſent, alijq́ue ipſorum loco triumphū habituri. Lucra inſuper, quæ in Libya longe maiora conſecuturos ſe ſperarent, amiſſuri, & uiciſſim Cæſaris, & inimicorum eius futuri hoſtes. Qua ex re ampliore adhuc timore ex dubitatione conticebant, ſperantes Cæſarē quicquā illis daturū eſſe, ac ſimul ob neceſſitatē, quam in præſenti haberet pœnitentiā acturum. at ille ex aduerſo loqui deſijt. Amicis deinde, ut aliud quippiā ad eos loqueretur ſuadentibus, & ne tā breui, ſuperboq; reſpōſo plura militibus celaret admonētibus, loqui exorſus, ciues militum loco habere ſe dixit. quod diſcedētiū à militia, & priuatam uitā ſubeūtiū ſignū erat. Illi pœnitētia ducti, & ulterius nō ferētes exclamare, ac precari. & ut ad militiā aſſumerent expoſcere.

Rationē aduerte cū zelo.

expoſcere. Recuſante & id Cæſare, & à tribunali ſimul deſcendẽte milites multo acrius inſtare, & ut permaneret orare, & qui deliquiſſent poena affici debere poſtulabant. Modicum igitur quid commoratus, neq; diſcedens, neq; regrediens dubitationẽ ſimulare cœpit. Mox reuerſus neminem ex ipſis ſe punire uelle dixit. angi tamen admodũ, ac dolere, legionem decimam, quam in honore ſemper habuiſſet, huiuſmodi tumultus præſtiſſe cauſſam. Hanc igitur ſolam ab exercitu meo inquit eximo. dabo autẽ quæcunq; uobis pollicitus ſum, cum ex Libya rediero. dabo inſuper agros cum bella omnia confecta fuerint. Non quemadmodum Sylla à cæteris eripiens, quos illi haberẽt, & ſpoliatos cum his, qui accepiſſent in unum habitare faciens, & ad inuicẽ hoſtes eos ſtatuens. uerum populi agros inter uos diſtribuens, & ex me ipſo neceſſaria ſimul adhibens. Plauſu & collaudatione ab omnibus elatis, decima legio mœrore tabeſcebat. Cæſarem ſolum erga ſe implacabilem eſſe intuens, ſeq; ab illo ſortiri depoſcebat, & partem ex ea morte mulctari. Cæſar nihil cũ illa contendere auſus, cum indigeret adhuc, cautius demũ pœnitentia deductam ſibi conciliauit: indeq; in Libyam ad bellum ſe proripuit. A Rhegio itaq; urbe in pelagus delatus, à Miſenia tandem Lilybæum deuectus eſt. Ibi Catonẽ belli apparatum cum claſſe, & peditum parte in Vtica ſeruare intelligens, trecentis Romanorum additis, qui ſe belli conſultores fecerant, & ſenatum ſeipſos nuncupabant: Imperatorem uero eorum Lucium Scipionem conſtitutum eſſe, præſtantiores ex ipſis in Adrumeto moram ducere, Scipionem uerſus claſſem mouit. Quem cum ad Iubam profectũ offendiſſet, contra Scipionis exercitum aciẽ inſtruit, quaſi opportune hoſtes, imperatore abſente prælio inuaſurus. Labienus ex aduerſo, ac Petreius Scipionis duces illi occurrũt, & ex Cæſaris militibus plures intercipiunt. Fugientes quoque per contemptum inſequi cœperunt, donec Labienum

Mirus uerborũ artifex Cæſar

Lilybeũ Rhegium

Adrumetum.

T 2 equus

equus per ilia confoſſus humi deiecit. uerum illum clypeatorum manus ab hoſtibus eripuit. Petreius abunde eorum periculo perſpecto, & quæcunque libuiſſet, facile obtinere potens, bellum intermiſit, eos, qui circumſteterant his uerbis increpans. ne Scipionem imperatorē noſtrum uictoria fraudemus. Quod opus Cæſareæ fortunæ pars altera uidetur extitiſſe, hoſtibus ut apparuit uictoriā adeptis, qui tam inopine pugnam diſſoluiſſent. Ipſum autem Cæſarem eo in prælio in ſuos inſurgentem à fuga cohibuiſſe aiunt, & quendam ex ipſis aquilam ferentem, quæ præcipuū in bello ſignum fuit, ſua manu inuadentem à fuga ad primos cōpuliſſe, donec Petreius retrogreſſus eſt, & Cæſar ipſe facilius ſuos reuocauit. Et hic belli primi à Cæſare geſti in Libya finis fuit. Non multo poſt cum Scipio octo peditum legionibus inſtructus, equitibus uiginti milibus, quorum maior pars Libycorum fuit; adhæc ſcutatis plurimis, & elephantis circa triginta aduentare diceretur, & cū eo Iuba rex, qui pedites alios ad triginta millium numerum: Numidas equites ad uiginti milliū: lanceatores quoq; multos, & elephantos ſexaginta alios ſecum duceret, Romanorum exercitus cœpit trepidare, militesq; inter ſe tumultū concitarunt eorum cauſſa, quæ iampridem experti fuerant, & hoc ob opinionem multitudinis, ac uirtutis, maxime inſurgentium Numidarum equitum, tum ob elephantorū bellum aduerſus conſtitutum. Boccho deinde altero Mauruſiorum rege, Cirtam, quæ Iubę regia fuerat intercipiente, Iuba intellecta re ad propria cū exercitu reuerſus eſt, triginta duntaxat elephantis Scipioni derelictis. Qua ex re Cæſaris exercitus adeò exhilaratus eſt, ut quinta legio elephantis ſe opponi poſtularit, eaq; in primis uictoriam adepta ſit, & ex hoc nunc etiam ipſi legioni elephanti uexillis inſcribuntur. Tandem longa cum labore in omni eius belli parte pugna, multimoda conuerſione facta Cæſar uix tandem in ueſperam uicto-

ria po-

Imperatoris boni officium.

Romani exercitus trepidatio & tumultus.

ria potitus eſt. Et Scipionis exercitus demum ſuperatus nul la uictoriæ intermiſſione, nec in nocte quidem facta, quoad omnia profligata ſunt. pauci hoſtium ut potuere in fugam abeunt. Scipio cæteris omnibus Affranio permiſſis, per mare duodecim cataphrattis nauibus elapſus eſt. In hunc modum exercitus octoginta milibus militum ad prælium inſtructus, et iampridem expertus, et ex prima pugna in ſpem maximã elatus, hoc ſecundo prælio penitus diſſipatus eſt. Cæſaris gloria felicitate belli inſuperabilis à cunctis habita. nihil uictis uirtuti eius tribuentibus, ſed propria errata Cæſaris felicitati adſcribentibus. Viſum eſt enim id bellum ducum imperitia in hanc cladem decidiſſe, minime ſuſtinentibus ipſis, quouſq; ut in exteris indigeret Cæſar, neq; primã uictoriam ad finem uſq; deducentibus, uerũ ſtatim ſe ipſos diſſoluentibus, cum iam Cæſar eſſet profligatus. His Vticæ relatis circa tertiam fermè diem, & Cæſare ſubito admouẽte copias, fuga omnium inſecuta eſt: quorum neminem retinuit Cato, ſed naues illuſtrioribus eorũ tradidit, ipſe quietus in urbe perſtitit. Vticenſibus etiam pro illo inprimis deprecari pollicentibus, ſubridens Cato, non conciliatione ſibi cum Cæſare opus eſſe reſpondit, & id ipſum Cæſarem optime intelligere. Publicatis inſuper his, quę recondita apud illum fuerant, ſingulis Vticenſium primoribus inſcribens atq; diſpartiens, circa ueſperam à balneo ad cœnam tranſijt Diſcumbens porrò conuiuatus eſt eo more, quo à Pompeij nece conſueuerat, nihil ſolitæ conuerſationis omittens, neq; plura, aut pauciora conuiuio inferens. Cum aſtantibus etiã de his qui enauigauerant ſermonẽ protulit, rogans an proſpero uterentur uento, & quanto interuallo longe eſſent habituri, priuſquàm ad lucem acceſſiſſet Cæſar. Poſtremo in cubiculum delatus, cæteros omnes, filio excepto, à ſe dimiſit, quem ſolito arctius amplexus eſt. Poſt hæc enſem lecto aſſidere ſolitum minime intuens exclamare cœpit: ſe hoſti-

Cæſar uictoria potitus.

Cato uir optimus.

Magnanimi uiri factum. bus ab domeſticis inermē prodi. Quemadmodū eñi inquit neceſſarijs uti poſſum, ſi per noctē contra me inſurgat quiſquam? Amicis autem illum adhortantibus, & ſe nihil in eū machinari profitentibus, uerum ut ſine enſe quieſcere uellet ſuadentibus, apertius hæc inquit. Non enim mihi mori cupienti, enſe opus eſt. facillime quidem uel ueſte ſpiritum licet opprimere, uel caput parieti ultro impingere, uel in collum præcipitare meipſum ut pereā, uel retento ſpiritu obire mortem. Multaq; alia elocutus ut enſem perferrēt exorauit. Quo allato, Platonis librum, qui de anima inſcribitur, ab illis poſcens legere perſeuerauit. Cum à lectione deſijſſet, qui portis præſidebant, quieti indulgere monuit. Ipſe autem ſe Catonis caſus crudelis à ſe ipſo. ſub pectore impreſſo enſe uulnerauit. Effluentibus itaq; uiſceribus, cum ſtrepitus inſecutus eſſet, qui ad portas morabantur ſubito accurrunt. Medici quoq; uiſcera adhuc illæſa reducere, & uulnus colligare tentabant. Ille reaſſumpto ſpiritu diſſimulare iterum, ac ſeipſum increpans, quod minus alte uulnus impreſſiſſet, gratias illis ueluti ſalutis ſuæ auctoribus ultro reddere, demum ſe quiete indigere dixit. Illi arrepto enſe diſceſſere, & quaſi quieturo præcluſere portas. Cato dormientis ſimilitudine prælata obligationes uulneris ſilens ipſe manibus diripuit ambabus, & ſuturas corporis infregit, feræ in morem. Vulnus præterea, & uentrem unguibus, digitisq; lacerauit, uiſceraq; diſiecit, quoad tandē extinctus eſt, annum iam quinquageſimum ætatis agens. Catonis mors. mentem ſuam ex huiuſmodi iudicio aperuit: omnium mortalium ferè ſingularis. Iuſtum, & honeſtum, & quod bonū dicitur, non moribus magis quàm rationis magnanimitate diffinit. Martia illi uxor, Philippi filia à principio fuit, qua maxime oblectatus eſt, filiosq; ex ea genuit. deinde Hortēſio amico habendam tradidit, ueteri conſuetudine, cum ille filiorum cupidus, nuſquàm mulieri fœcundæ conueniſſet. hanc poſterius ex eo prægnantem domum reduxit, quaſi

illa indigeret. Talis Cato fuiſſe ſcribitur, quē Vticenſes ſplē dide intulere ſepulchro. Cæſar illum gloriæ ſue inuidiſſe retulit. Cicerone de ipſius laudibus librum perſcribente, qui Cato appellatur: Cæſar ex aduerſo Anticationem in calumniam eius edidit. Iuba, & Petreius perceptis his quæ geſta fuerāt, cum nec fugam, aut ſalutem ulterius ſperare poſſent inedia, uulneribuſque ſe adinuicem tandem confecere. Cæſar Iubæ regnum Romanis ſub tributo cōtulit. Cui Criſpus Salluſtius pro prætore præfuit. Vticenſibus, Catoniſq; filio ueniam conceſſit. Pompeij filiam cum duobus ex ea natis Vticæ deprehenſam, Pompeio demiſit incolumem. Ex trecentis uero illis qui Senatus formam præferebant, quoſcunque repertos neci tradidit. L. Scipio, qui eo in bello imperator fuit, hyemem in mari agens, hoſtilibus nauibus à caſu obuius, peregregie ſe geſſit, donec ſuperata eius claſſe ſeipſum interemit, ſponteque in mare præcipitem dedit. hic igitur Cæſaris in Libya belli finis fuit. Ipſe Romam reuerſus quatuor interpoſitis diebus peregit triumphos. De Gallicis primum, in quo plurimas & maximas duxit nationes, & quæcunque alia deficientia adeptus fuerat. Pōticum contra Pharnacem, Libycum in Libycos, qui Scipioni adhęſerant. Inter hos Iuba, Iubæ filius infans adhuc afferebatur. attulit & cuiuſdam circa Nilum naumachiæ triumphum Aegyptium, Gallorum, & Pharnacis in medio. Quę uero ad Romanos pertinebant, ueluti inter ciues geſta, neq; ſibi admodum honeſta, & Romanis inſuper turpia, infauſtaq; uidebantur, triumpho per imagines inſcripſit, eorūq; paſſiones pariter expreſſit. Viros quoq; ſimilitudinibus uarijs, ſcriptiſq; repręſentauit, Pompeij imagine excepta. Huius ſolū deferri, & oſtendi uetuit, cum populum ergà illū beneuolentia affectum adhuc eſſe intelligeret. Populus igitur domeſticis in malis, quanquàm timore oppreſſus, ſuſpirio tamen mœrorem prodidit, potiſſimum cum L. Scipionem

Ciceronis Cato.

Anticato Cæſaris.

Libyci belli à Cæſare geſti finis.

Naumachiæ triumphus Aegypti.

imperatorē

imperatorem ſuum à ſeipſo ſub pectore traiectum, & in mare collabentem, & Petreium ſe inedia, ferroq́ conficientem intueretur. et Catonem feræ in modum uiſcera dilacerantem ſua, Achillæ necem, ac Photini, gaudio proſecuti ſunt omnes, & in Pharnacis fuga riſum emiſere. Pecuniarũ in triumphis ſummam delatam ferunt ſexagintaquinq; talentorum millium. Coronas ex auro duas & uiginti, ac octingentas ſupra duo millia, quæ quatuor ſupra decem & quadringentarum amplius uigintiq; millium librarũ pondus excellerent. Ex quibus ſtatim poſt triumphum, quæcũque exercitui pollicitus fuerat ampliore adhuc pecunia exoluit. Militi drachmas quinq; mille Atticas. turmę ductori bis totidem. tribunis militum, equitibusq́ in duplo maius. adhæc ſingulis ex populo minam unam Atticam. Spectacula quoq; multifariã edidit, equorum, et muſici, pedeſtrisq́ certaminis. uirorum mille ad totidem certantium, & equeſtres pugnas ducentorum pariter, & aliud ex peditibus, equisq́ præludium ſubinde immiſcens. elephantoũ uiginti bellum utrinq; locatorum. Naualem præterea pugnam remigum quater millium, mille bellatoribus utraq; ex parte inſidentibus. Erexit & Veneri genitrici templum, ut prius ad Pharſalum uouerat, bellum initurus. Atrium quoq; templo circunduxit, quod Romanorum forum eſſe uoluit, non rerum quidem uenalium, ſed eorum, qui ad iura ſimul conuenirent, quẽadmodum apud Perſas aut quærentibus, aut explicantibus iura cernuntur. Cleopatra perilluſtrem deæ imaginem templo contulit, quæ à nobis eo loco adhuc uiſitur. Cum cẽſus populi deſcriberetur, uix dimidium turbæ, quæ ante bellum fuerat inuentum eſt. in tantum huiuſmodi contentio exhauſit urbem. Ipſe iam quarto functus conſulatu in Iberiam contra iuniorem Pompeium profectus eſt. hoc quippe reſiduum, nec ab eo contemnendum ſupererat ciuile bellũ. Quicunq; etenim optimi ex Libya perfugerãt, hunc

Pecuniarũ ſumma in triumphis delata.

Veneri genitrici tẽplũ, quod ad Pharſalum Cęſar uouerat erexit.

Bellũ Ibericum.

hunc in locum conuenere. & exercitus ex Libya, ducibusq; in Pharſalo ſuperatis, in unum ſe contulerat. Ex Iberis uero, & Celtiberis nationibus audaciſſimis, bello conſuetis, & ex ſeruis præterea multitudo ingens ad Pompeium uenerat & iam quartum annũ in his contentionibus exegerant, animoq; ad pugnandum parato cum deſperatione quoq; ferebantur, qua minime confiſus Pompeius pugnam ſubire formidabat. Verum accedente Cæſare belli diſcrimen inire ſtatuit, quanquam diſſuadentibus illi ſenioribus, qui ad Pharſalum, & in Libya Cæſarem experti, tempore fameq; ueluti exteris in locis conterendum potius eſſe ſuadebant. Cæſar autem è Roma ſeptem & uiginti diebus ad eos uenit, grauiſſimo exercitu longiſſimum emenſus iter. Timor igitur, qualis haud antea exercitũ eius inuaſit ob multitudinem & experientiam, deſperationemq; hoſtium. ob quæ Cæſar tardius milites in aciem educebat. Id animaduertẽs Pompeius propius acceſſit, ob pauorem minimi eos faciens. Quod dedecus permoleſte ferens Cæſar, copias prope Cordubam in aciem eduxit, inſigne ut prius, Venerem illis anteponens: Pompeius contra Pietatẽ. Incumbente Cæſare cum exercitus pauore correptus trepidaret, pauoriq; quoq; deſidia admixta eſſet, Cæſar porrectis ad cœlum manibus, deos omnes inuocare, & ne unico prælio, multa & ſplẽdida eius geſta deturparent, cœpit deprecari. milites quoq; diſcurrens nominatim appellabat. caſſide præterea adempta, uultum eius inſpicere cogebat. Illi uero nec hoc quidẽ modo à timore ceſſauere, donec Cæſar unius clypeo arrepto, duces circunſiſtentes in hunc modum affatus eſt: Erit hic mihi uitæ finis, uobis autem rei militaris dies ultima. Quibus dictis ex acie procurrens ſic hoſtes propulit, ut per decem pedum ſpaciũ loco cederent, ducentaq; ad illum tela iacerentur, quorum partem euitaret, partem clypeo exciperet. Ea ex cauſſa cæteri accurrentes ante illum conſtiterunt, & exercitus omnis

Ingens timor exercitum inuaſit.

Cæſar magnanim⁹.

V impetu

impetu euectus per uniuerſam diem depugnauit, nunc impellens, nunc repulſus. uictus uictorq́ per partes, quouſque in ueſperam tandem uictoria potitus eſt, ut Cæſarem dixiſſe ferant: plerunq́ pro uictoria, tunc autē pro anima ſolum decertaſſe. Cæde ingēti edita, fugaq́ à Pompeianis in Cordubam ſubinde facta, Cęſar ne fugientes hoſtes denuo ad prælium redire poſſent, militibus ut urbem uallo cingerent imponit. Illi defeſſis corporibus ob bellum geſtū, interemptorum arma inuicem deferre incipiunt, & telis in terram fixis ſuſtinentes, ſuper ipſa morati ſunt. Sequenti die ciuitas ab illis capitur. ex Pompeij ducibus Scapula erecta pyra ſemet iniecit flammis. Vari & Labieni, ac aliorum illuſtrium capita ad Cæſarem delata ſunt. Pompeius cladis initio cum centum & quinquaginta equitibus ad Cartheas aufugit, quo in loco claſſem obtinebat, & ueluti priuatus, naues latens, lectica ablatus eſt. Cum autem & hos de ſalute deſperantes intueretur, ueritus ne ab illis traderetur hoſtibus, fuga denuo inita ſcapham ingreſſus eſt: pede caſu à funibus implicito, dum funem gladio ſecare nititur, pedis plantam gladio abſcidit. eo modo ad locum quendam naue delatus curabatur. Cum denuo quæreretur ab hoſtibus, per iter profundū, dumisq́ obſitum fuga elabitur. ſentibus uulnus ſtimulantibus ſub arbore tandem feſſus conſtitit. Deprehenſus itaq́ ab his qui illum inquirebant, non ignaue ſeſe protegēs interfectus eſt. Caput ad Cæſarem delatum, eius mādato ſepulturę traditum. ſic bellum uno impetu præter cunctorum opinionē confectum eſt. reliquos ab his fugientes Pompeij frater adoleſcentior in unum congregabat, & ipſe Pompeius appellatus, Sextus prænomine. uerum idem latitans, & fugiēs dietim prædabatur. Cæſar Romam regreſſus, ciuilibus confectis bellis omnibus, formidabilem ſe uniuerſis, ac uerendū præſtitit, & qualis ante eum nemo fuerat. Ea ex cauſa honores omnes, qui ſupra homines excogitari poſſunt, nulla mē

ſura

Crudeliſſ. certamen in ueſperam uſq́

Pōpei iunioris interitus. ipſiusq́ caput ad Cęſa. delatū.

ſura illi præbiti, in ſacris ſcilicet, ludis, monumentis, in tem
plis, locisq́ publicis, per tribus, uniuerſasq́ nationes, & re-
ges, qui nomini Romano amicitia aliqua afficerentur. Fi-
guræ multiformes eius ſtatuis inſcriptæ, quarum nonnullis
coronę ex quercu additę ueluti ſeruatori patrię, quibus olim
ciuem clypeo tegentes ornabantur. Appellatus eſt & pater
patriæ, & dictator in omnem uitam electus, conſulq́ ad de-
cennium, corpus eius ſacrum & intemeratum habitum. Ius
ab aureo ſolio eburnioq́ dicebat, & triumphalibus indutus
ornamentis continue ſacra faciebat. Vrbem per ſingulos an
nos, diebus in quibus acie uiciſſet, ſacratam ſtatuerunt. ſa-
cerdotesq́ ad quinquennium, uotaq́ publica pro eodem ha
beri ſolita. dignitates ad hæc conſtitutæ, quæ iureiurando
nihil his quæ à Cæſare cōfecta eſſent, aduerſari uelle cōfir-
marent. Ad honorem quoq́ ſtirpis eius, Quintilem mēſem
Iulium appellari placuit. Templa illi plurima ueluti deo pu-
blicis decretis ſtatuta ſunt, & commune ipſi, clementiæq́ue
in unum condiderunt. ſic enim ut dominum illum uenerati,
ut propitius ſibi foret deprecati ſunt. Fuere & qui regem di-
ci ſuaderent: donec his perceptis ſeuera obiurgatione ab hu
iuſmodi nomine continere iuſſit, ueluti nefandum abhorrēs
maiorūq́ ſuorū execratione deteſtādū. Cohortes militares,
quarū opera ſe ab hoſtibus tutatus eſſet, cuſtodia diſſoluit, et
popularibus duntaxat miniſtris comitatus, in publicū pro-
ceſſit. In hunc modum ante roſtra agenti, atq́ iudicanti, de-
cretum honorum omnium Senatus ipſe præeuntibus cōſu-
libus, ornatu miro, & ordine illi detulit. Cæſar hilare ſuſce-
ptis ipſis, neutiquam accedentibus atque manentibus aſſur
gere ſuſtinuit. uerum ſtimulantibus ad regiæ appellationis
nomen, aſſenſum re ipſa præſtitit. Cæteras dignitates con-
ſulatu per decennium excepto, ſibi aſſumens, conſules in fu
turum ſe, & Antonium magiſtrum equitum eius declara-
uit: Lepido imperans ut interim pro Antonio magiſtratum

Corona ciuica.

Cæſar pater patriæ dictus.

Cæſar corporis ſui cuſtodiā amouit, ſatius eſſe confeſſus inſidias undiq́ imminentes ſubire ſemel, q̄ cauere ſemp.

Senatui Patribusq́ cōſcriptis Ceſar neutiquā aſſurrexit

gereret, qui Iberiæ præpoſitus amicorum gratia illi præerat. Exules omnes reuocauit, niſi quis ad intolerabiles fuga perueniſſet. Inimicis ueniam conceſſit, & pleriſq; qui illum oppugnauerant, ſæpenumero magiſtratus annuos contulit, & ad prouinciarũ curam, aut exercituum emiſit. quibus ex rebus adductus populus, democratiam ſe illi conceſſurum cõfiſus eſt, quemadmodũ Sylla pari modo potentia uſus præſtitiſſet. Cæterum in hoc quàm maxime uidetur aberraſſe. imaginem quippe eius quidam ex adulatorum numero ex uerbo ad effectum regni repræſentans, lauro tenui peralba inſerta coronauit. Hunc tribuni Maryllus, Cæſetiusq; carceri incluſere, ſimulantes & in hoc Cæſari rem gratam agere qui ad regni mentionem continuo ſubiraſci conſueuerat. quod ille patiẽter perferre uiſus. Alijs circa portas aliquãdo gradientem ſalutantibus ut regem, cum populus ad uocem ingemiſceret, percallide in hunc modum reſpondiſſe dicitur ſe Cæſarem eſſe non regem, quaſi ad nomẽ eius aberraſſent. Cum Maryllus eos qui principiũ huic rei præſtitiſſent, ſubinde deprehendiſſet, & à miniſtris in iudicium deduci iuberet, Cæſar non ulterius ferendũ ratus, de Maryllo in Senatu grauiter conqueſtus eſt, ueluti aſtute in eum inſidias ſtruente, ob tyrannidis calumniam; dignum quoq; morte eſſe cenſuit, uel à magiſtratu ſaltem & Senatu ſubmouẽdum. quod potiſſimum illi calumniam inflixit, quaſi huiuſmodi nomẽ affectaret, qui ad experimentum uſq; progreſſus tyrannidẽ incluſam gereret. Siue enim occaſio eundem puniẽdi Regij nominis appellatione prætenſa eſt, ſiue quod tribunorũ poteſtatem ueteri ſacramento, atq; lege ſacram, inuiolatamq; cenſeret, iram certe peringentem extulit, qui reliquum eius magiſtratus tempus perferre nequiuiſſet. Quod & ipſe intelligens, pœnitentia adductus, cum hoc ſolum nullo belli initio in ipſa pace intolerabile, graueq; iudicaret, amicis dixiſſe fertur, cum illum diligentius præcauere admonuiſſent.

Democratia populi imperiũ.

Inimicis.

Inimicis aduerſum inquirentibus, occaſionẽ ſe abunde præſtitiſſe. Adhortantibus denuo illis, ut cuſtodiã corporis Ibericis cohortibus exibere uellet: Nihil aſſidua cuſtodia infelicius eſſe inquit, & in perpetuo timore cõmorantibus. Neq; propterea adipiſcendi regni experimẽta ceſſauere. nam eodem Lupercos in foro contemplante, ante roſtra in trono aureo, Antonius in conſulatu collega eius, cũ nudus unctusq; decurreret, ut celebritatis illius ſacerdotibus mos olim fuit, ad roſtra delatus, Cæſaris capiti diadema intulit. Quamobrem cũ à paucis plauſus redderetur, plures autẽ ingemiſcerent, Cæſar diadema ſubito reiecit, quod Antonius iterũ illi appoſuit. Reijciente iterum Cæſare, & id munus abnuente populus ad eorum contentionem ſilens perſtitit, ſuſpenſus quoq; finẽ & euẽtũ morabatur. Cæſare diadema omnino reſpuente, magno clamore lætíciã prodidit, Cæſareq; ſummis laudibus oẽs extulere. Ille igitur ſiue deſperans, ſiue fruſtra labori innixus, & experimentum tandem euitans, aut calũniam, aut ciuilibus quibuſdã hoſtibus ultrò cedens, ſiue ualetudini curã adhibens, epilepſiæ ſcilicet, & caduco morbo, qui plerunq; inter otium illi acciderat, ingẽtem in Parthos Getasq; expeditionem meditatus eſt. Getis quidem, ut inſolentioribus, & pugnæ cupidis, & propinquis ſibi nationibus bellum parans. Parthis uero, ut Craſſi ulciſceretur iniuriam, quem præter fœdus bello inuaſiſſent. Exercitũ igitur ſex & decem legionum peditum, equitum decem millium, qui Ionium tranſmitteret, præire iuſſit. Sermo interim alius ex Sibyllinis monitis uulgatus eſt. non ante Parthos Romanis parituros, quàm rex ad eorum bellum mitteretur. Qua ex cauſſa nõnulli in medium afferre auſi, ut dictatorẽ prius ſic nunc imperatorem Cæſarem eſſe uocitandum, & quocunq; alio nomine reges appellãtur, omnesq; nationes Romanis ſubditas nullum alium appellare regem. Ille id ipſum abhorrere ſimulãs, omnino ad egreſſum ſuum properabat,

Aſſidua cuſtodia nihil infelicius.

Cæſar epilepticus.

cum iam inuidia in urbe laboraret. Cæterum per quatriduū antequàm ad Parthos profecturus eſſet, ab æmulis in Senatu occiſus eſt, ſiue ob felicitatis zelum ac potentiæ, cuius iā ad ſummum uidebatur perueniſſe: ſiue ut ab illis aſſertū eſt patriæ deſiderio, & charitate ducerentur. iam enim abunde notum erat, & ſi Parthos non uiciſſet, haud ambiguum tamen Romanorum futurum regem. Hac igitur ratione ductos arbitror in eum aſſumpſiſſe impetum, nomine duntaxat inter ſe diſſidentes, opere uero dictatorem eum, & regē intuentes. Inſurrexere autem in eum duo potiſſimum uiri Marcus Brutus, Capio cognomine, Bruti illius, qui à Sylla interfectus fuit filius, & bello apud Pharſalum geſto à Cæſare profugerat, & Caius Caſſius qui triremes circa Helleſpōtum in poteſtate eius dederat. Hi quippe ambo Pōpeij partes olim ſecuti, & ab ipſo Cæſare in amicorum numero habiti fuerant. Decimus etiā Brutus, & Albinus, omnes apud Cæſarem honoris, & fidei cauſa ueneratí, quibuſq; res magnas idem crediditſſet, & in Libya ad bellum proficiſcēs exercitum ſuorum curam demādaſſet. nam Celtas ſupra alpes Decimo regendos dederat. qui uero intra alpes eſſent Bruto. Cum igitur Brutus & Caſſius inuicem de prætura urbis diſſiderent, ſiue aliarum dignitatum, ſiue præturę ipſius cauſa, aut ſimulationis potius inter ſe contenderent, ne in cæteris unà conuenire uiderentur, Ceſar uerbis eos deliniens ad amicos ita dixiſſe fertur: Iuſta Caſſium expoſcere, Bruto tamen indulgendum fore. tanta omni in re beneuolētia, & honore ergà illum uſus eſt, ut à quibuſdam Cæſaris filius exiſtimatus ſit, cum Seruiliam Catonis ſororem, Bruti matrē eo tempore, quo Brutus natus eſt ardētiſſime adamaſſet. Itaq; ad Pharſalum uictoria potitus, magna ſollicitudine ducibus impoſuiſſe dicitur, ut Brutum quoad liceret incolumē præſtarent. Verum ille ſiue ingratus, ſiue culpæ matris inſcius, ſiue Cæſari minus fidens erubeſcenſue, ſiue libertatem pluris faciens,

Caius Caſſius.

Alias Decius.

Brutus Cæſaris filius exiſtimatus.

ris faciens, ſcelus, patriamque præferret, ſiue ex Bruti Priſci ſtirpe genitus, qui reges expulit, & à populo conuicijs ad id opus irritatus. Nam multa Bruti prioris ſtatuæ, & ipſius tribunali inſcripta clàm reperta ſunt, in hunc ferè modum. Brute munera accipis: Brute mortuus es. utinam Brute uiueres. quàm indignam ſortitus es Brute prolem. Neque ab illo profectò es genitus: pluraque huiuſmodi iuuenem incenderint, ad hoc certe facinus, ueluti maiorum auctoritate dignum deflexit animum. Increbeſcente itaque regis fama, & concilio inter eos de hac re tum primum affuturo, Caſſius dextra Bruto præbita: Quid in conſilio facturi inquit ò Brute? an ut Cæſaris adulatores decet, ſententiam de rege proponemus? minime huic conſilio adeſſe uelim, reſpondit Brutus. Elatus his uerbis Caſſius: quid ſi nos inquit, ut prætores aduocarint? quid agemus Brute optime? Patriæ inquit uſque ad mortem opem afferemus. Quibus dictis complexus eum Caſſius, Quis te inquit non optimus ſequetur ita ſentientem? An artifices, & caupones tribunal tuum inſcribere magis autumas, quàm Romanorum quoſque optimos, qui à cæteris prætoribus equorum duntaxat ſpectacula, aut ferarum, à te autem libertatem, tanquã maiorum tuorũ inſigne opus exigunt. Hæc igitur iampridẽ meditati, tũc quidem palam inter ſe protulere, ac primum quidem amicos proprios, dein Cæſaris ipſius attentare auſi, quos in utranque partẽ audaciores nouerant. Ex ſuis potiſſimum fratres duos Cæcilium, & Bucolianum, & ultra hos Rubrium Rigam, Q. Ligarium, Marcum Spurium, Seruilium Galbam, Sextium Naſonem, Pontium Aquilam. hos quippe ex domeſticis aſciuerãt. Ex amicis uero Cæſaris, Decimũ, de quo præſcripſimus, Caiũ Caſcam, Trebonium præterea, & Attilium Cimbrum, Minutium, Baſillumque. Cum abunde ipſis prouiſum uideretur, nec pluribus communicandum eſſe ulterius, inuicem

Cõſpiratiõis principium in Cæſarem

Conſpiratorũ nõia.

conſpira-

conſpirauere omnes, nullo iureiurando, aut ſacrificio adhibito. neq; tamen quiſquam ex ipſis ſe immutauit, aut fidem prodidit. tempus duntaxat, & locum requirebant. Attulit autem uel maxime commoditatem tempus, cum Cæſar die quarta ad exercitum eſſet profecturus. ſed cuſtodia militũ ipſum circunſtante, locum in Senatu prius elegere. rati Senatores, & ſi conſpirationem minime intelligerent, inſpecta re promptiſſime manus ad opus allaturos, quemadmodum in Romulum, cũ ex rege tyrannus effectus eſſet, eueniſſe ſatis conſtat. Sic iſti pariformiter accidere, cũ in Senatu fieret, non ab inſultu exiſtimare homines, ſed ab uniuerſa ciuitate perpetratum eſſe, & ueluti cõmune facinus: nullum periculum à Cæſaris militibus afferri poſſe, uerum laudem ipſis non ignorantibus quantum negocij aggreſſi eſſent, permanere. His rationibus permoti omnes, Senatum pro loco ſibi deſtinant. de modo autẽ inter eos dubitatum eſt. Nonnulli quippe Antonium Cæſaris collegam in conſulatu, & amicum eius præpotentem, militibus quoq; quàm notiſſimum, cũ eodem interficiendum eſſe cenſebant. Quibus aduerſatus Brutus: in Cæſarem inquit uelut in regem inſurgẽtes, tyrannicidarum habituros famam. in amicos uero eius non ſecus ac Pompeianæ ſeditionis duces, hoſtium cenſeri loco. Ad quæ potiſſimum adhibentes animum, futuram Senatus unionem expectabant. Cæſar pridie quàm Senatum ingrederetur, Lepido magiſtro equitũ cœnæ adhibito, Decimum Brutũ, Albinumq; pariter induxerat. Sermone deinde inter calices appoſito, quod mortis iocundius haberet genus: alijs alia diuerſe ſentientibus, ipſe inmeditatum cunctis antetulerat. In hunc modum de ſeipſo uaticinatus eſt, & his quæ poſtridie paſſurus eſſet, illuſiſſe uiſus. Nocte poſtmodum defeſſo corpore cum accubuiſſet, Calfurnia eius uxor per quietem exiſtimaſſe uiſa eſt, eundem ſanguine plurimo madentem, ob idq; è domo exire prohibebat. Sacrificanti

Ex cõſpiratoribus pleriq; & Antoniũ cum Cæſare interficiẽdum cenſuerũt.

Calfurnia Cæſaris uxor.

cauti

canti etiam ut plurimũ ſigna apparuere perhorrenda. quã-
obrem Antonium, qui Senatum diſſolueret emittere cura-
bat. Aſſiſtente autem Decimo, ac illum adhortante, ne ſu-
ſpitionis infamiam ſubire uellet, ſed præſens ipſe ad locum
proficiſcens, Senatum ſponte emitteret, lectica in Senatum
delatus eſt. Spectacula tunc quidem in Pompeij theatro agi-
tabantur, & ſenatus in proximis ædibus conuocabatur, ſo-
litus & ad ſpectacula huiuſmodi accedere. Brutus interim
ſummo mane in porticu, quæ ante theatrum ſita erat, exigẽ-
tibus ab eo ueluti prætor ius adminiſtrabat. Intelligẽtes ita-
que coniurati de Cæſaris ſacris, & ſenatus intermiſſione: o-
mnino quid agerent addubitabant. Quidam igitur ad eos
ſic ſe habentes profectus, unius ex coniuratis cui Caſca no-
men fuit apprehenſa manu: Tu me inquit amicũ latere uo-
luiſti? Brutus autem omnia retulit. Cum Caſca ob conſcien
tiam trepidare cœpiſſet, ſubridens ille, à quo inquit has pe-
cunias, quibus ædilitatem emeres, tibi comparaſti? quo au-
dito Caſca timere deſijt. Ipſos autẽ Brutum, & Caſſium ſi-
mul colloquentes, quidam ex Senatoribus Publius Lena
uerbis aggreſſus, Dij uobis quæ cogitatis felicitent inquit:
Verum celeritate opus eſt. Quibus auditis conturbati am-
bo, ex ſtupore ſiluerunt. Cum Cęſar in Senatum deferretur
quidam ex familiaribus coniuratione percepta, ut, quæ didi
cerat illi annunciaret, ad Calfurniam acceſſit, hoc ſolum in-
quiens: inſtante re magna Cęſarem à Senatu redeuntem op
periri uelle, cum omnia, quæ in eum parabantur, haud ab-
unde intellexiſſet. Et alius in Gnido hoſpes illi notus, Arte-
midorus nomine, ad Senatum accurrens nuperrime eum
interfectum reperit. Ab alio etiam inſidiarum libellus in Se
natum properanti traditus, qui ſubinde in defuncti mani-
bus repertus eſt. Ante quã è lectica egrederetur, Lena qui-
cum Caſſio paulo ante ſermonem habuit Cæſari obuius,
quædam inſtantius eloquebatur. Eius rei aſpectus, ac di-

Ciceronis Appianiq́ue teſtimonio Cęſar occiſus loco finitimo Cãpo floris, q̃ppè theatrũ Pompei in curia Pompeiana.

Pub. Lena.

latio, adeò eos conterruit, ut ſe uiciſſim intuentes, prius quàm deprehenderetur, facinus aggredi uelle properarent. Verum cum ſermone in longum producto, Lenam potius deprecantem pro aliquo, ſuadentemq́ue, quā aliquid annuntiantem ſuſpicarentur, perſtiterunt. Deinde cum Cæſaris ultro genua amplectentem uiderent, iterum aſſumpſere animos. Mos fuit principibus Senatum ingredientibus, ſtatim ab ingreſſu ſacra facere. Denuo itaque Cæſari id agenti, uictimarum prima corde caruiſſe uiſa, uel ut alij referunt, caput uiſceribus in primis defuit. Aruſpice per id ſignum mortem portendi referente, ſubridens Cæſar, id ipſum in Hiberia cum Pompeio depugnanti eueniſſe ſibi retulit. Reſpondente aruſpice nō mediocre tunc eum adijſſe periculum, & nunc inquit propitius nobis aderit, iterumq́ue immolare monuit. Cum nec eodem modo litare poſſet, conſilij tarditatem erubeſcens, & ab hoſtibus ueluti amicis adhortatus, contemptis ſacrificijs ingreſſus eſt, hoc inquiens, Neceſſe eſt, quod neceſſe eſt euenire Cæſari. Coniurati interea Trebonium qui Antonium ante fores moraretur reliquere. Cæaſrem uero in throno conſidentem, amicorum in morem circunſtetere omnes pugionibus inſtructi. Et primum quidem Attilius Cimber in conſpectu poſitus, fratris ſui reditum qui tum exul erat, ſupplex precabatur. Contradicente Cæſare, & omnino renuente, Cimber ueſtē eius ueluti precaturus denuo apprehendit, exertoq́; pugione collum perculit, uoce elata, Quid immoramini ò amici? Caſca caput eius inuadens primus ferrum gutturi infixit, ac ferè pectus ex ictu aperuit. Tunc uero Cæſar Cimbri ueſte fortius apprehenſa, correpta etiam ipſius manu à throno decurrit, & conuerſus Caſcam magna ui propulit. Sic ſe igitur habentis, ac latus in cōuerſione ſimul detegentis, alius transfixit altius. Caſſius pugionem in uultum adegit. Brutus fœmur

Cæſari futura cædes euidētibus prodigijs denūciata ē.

Caij Cæſaris cædes.

tus fœmur uulnerauit. Bucolianus inter ſcapulas impreſſit ictum, adeò, ut Cæſar feræ in modum ira elatus unũquenqúe eorum à ſe auerteret. Poſt Bruti plagam, uelu ti deſperatis rebus, ueſte ſe circundedit, quo honeſtius caderet. Cecidit autem in conſpectu Pompeij ſtatuæ, illi in cadentis dedecus, tres & uiginti impreſſere plagas. pleriqúe etiam ſe mutuo impellentes, aduerſis percuſſere ictibus. Expleto ab ipſis tam ingenti ſcelere, & loco ſacro, & in hominem pariter ſacrum, intemeratumqúe, ſubito fuga per Senatum, uniuerſamqúe urbem fieri cœpta. nõnulli ſenatorum in tumultu uulnerati ſunt, alij interempti plurima etiam ciuium, exterorumqúe cædes ædita, nulla meditatione, ſed ut in tumultu ciuitatis, per inuadentiũ ignorantiam ſolet fieri. Gladiatores quippe ſummo mane inſtructi armis, ad ſpectacula edenda e theatro in Senatum per ſepta decurrere, theatrum quoque ex ſtrepitu cum timore, & fuga diſſolutum: Venalia direpta omnia fores occluſæ, à tectis parata præſidia. Antonius ad proprias ædes reuerſus eſt, rebus Cæſaris conſilium afferre meditatus. Lepidus uero præfectus equitum, cum in foro perſiſtens, quid actum eſſet intelligeret, ad inſulã quæ intra fluuium ſita eſt accurrens, ibi enim militum legio conſederat, in campum legionem adduxit, ut ad Antonij mandata paratam retineret. Antonio quippe adhæſerat, ut pote Cæſaris amico, & conſuli in primis exiſtenti. Ipſis igitur inter ſe conuenientibus uiſum eſt Cæſaris iniuriã quoquo modo ulciſci. Senatum autem cum interfectoribus unà conuenturum magnopere timebant, quid fieret itaq; intenti proſpectabant. Circa Cæſarem milites ferè nulli affuerãt. non enim cuſtodibus ullis utebatur, principatus officium duntaxat inerat. Pleriqúe porrò magiſtratus, ciuium, & exterorum multitudo, non mediocris ſeruorum turba, qui ſe in libertatem uendicantes, ad domos proprias abceſſerãt.

Cæſar in cõſpectu Põpeij ſtatuæ cecidit.

Ex his tres ſolum cum eo commorati, corpus ferriculo imponentes, nullo ornatu domum detulerunt, & eius quidem qui paulo ante terræ, mariq; imperabat. Interfectores Cæſaris nõnulla in Senatu dicere conati, auſcultante nemine, ueſtes clypeorum in morem ſiniſtris annectentes, pugiones quoq; cruore illitos palàm deferentes, regem ſe, ac tyrannũ occidiſſe clamitabant. Ex his quidam pileum in haſta præferebat libertatis ſignum, uniuerſoſq; ad ciuilitatem patriã uocabant. Brutus quæ ueteres in reges peregiſſent illis memorabat. Accurrere itaq; ad eos pleriq; enſibus inſtructi, qui eius operis minime participes, ſe tamen affuiſſe ſimulabant. Lentulus ſcilicet Spinter, Faonius, & Acuinus, Dolabella inſuper, & Murcus, & Petiſcus. hi gloriæ nullam partem conſecuti, ſupplicij, & reorum cauſſas ſubiere. Populo ad eos minime accurrente addubitare, & uereri admodũ cœpere. Senatus nempe à principio ob inſcitiã tumultumq; diffugerat. Confiſi itaq; his ut amicis, & cognatis, & tyrannidem inſuper odio habentibus, populum contra uerebantur. Multos quoque ex Cæſaris militibus in urbe commorantes, & qui tunc forte præſentes aderant, quoſdam quod à militaribus ſoluti oneribus inter ſuffragia diſtributi eſſent. Alios quod ad expeditionem præparati, Cæſarem ad exercitum euntem ſecuturi forent. Lepidi inſuper aſpectu, militumq; ſub eo exiſtentium timore ducebantur. Antonij ad hæc cõſulis, ne ſenatus loco populũ ad ſe traheret, aliquidq; cum ipſo crudele moliretur. Hęc igitur animo uoluentes cũ gladiatoribus in capitolium unà peruenerunt. Conſultantibus quid optimum factu eſſet, mercedem populo conferre uiſum. Nam quibuſdam, quæ geſta fuerant laudare incipientibus, reliquos ſecuturos ſperabant, libertatis cauſſa, & Reip. deſiderio pellectos: cũ populum ex Romanis quàm ſynceriſſimum eſſe exiſtimarent, quemadmodum Bruti illius Priſci ætate fuerat, qui reges expulit. nec ſatis animaduertebant.

Libertatis ſignũ.

uertebant duo hæc ad inuicem cõtraria, qui libertatis ſimul & mercedis cupidos ſibi utiles arbitrarentur eſſe, quorum alterum facillimũ erat, Repub. iampridem deprauata. Permixta iam quidem multitudo ex aduenis emerſit, & libertinus par illis habetur ciuis, & ſeruus herilem quodammodo præfert imaginem, ſenatoribus exceptis, quibus alia ueſtis quàm quæ ſeruis communis eſt. Annona inſuper, quæ Romæ ſolummodo pauperibus impenditur, deſidem æque, & pauperem, induſtriumúe Italorum in urbem conuocat: nec turba eorum, qui à militia ſoluti ſunt uiritim, priſco more per patrias diuiditur. Sic enim iniuſta propulſabantur bella. Annona.
Verum communiter ad ſuffragia iniqua alienæ urbis, alienarum domorum properabant homines, & in ſacris locis, templisq́ reſidebant ſub uno ſigno, uno prę́ſide ſuæ ciuitatis: quæ præſentia illis erant ueluti erogationem quandam reputantes, beneuoli ubi mercedem adeſſe noſcerent. Quãobrem non difficulter admodum ex tot, talibusq́ uiris multitudo ingens fori in medio circa Caſſium ſtatim coit. qui licet mercede ducerentur, quæ geſta erant neutiquam laudare audebant, Cæſaris gloriam & aliorũ qui ab eo futuri erãt formidantes. Cæterum ut in communi cõmodo pacem conclamabant, & plerunq́ primores ad eã hortabantur. Id enĩ interfectorum figmentũ fuerat, ſalutem ſuam per hunc modum meditantium, cum pax non niſi delictorum obliuione indita, ſperari poſſet. His ita ſe habentibus, primus Cinna, qui prætor erat, & Cæſari cognatione deuinctus in conſpectum uenit, inopineq́ in medium progreſſus, ueſtem militarem, qua erat indutus exuit, quaſi à tyranno prę́bitam deſpiceret, & Cæſarem tyrannum cœpit conclamare, & qui eũ occidiſſent, tyranni interfectores eſſe; & quæ acta eſſent in maius collaudare, quod maiorum ſuorum uirtutem forent imitati. uiros eos è capitolio ut benefactores euocandos, & honoribus meritis afficiendos eſſe. ſic Cinna locutus eſt. At

uero qui plebem ipſis permixtam, non adeò ſyncerā eſſe cognouiſſent, non utique eos uiros euocare ſatagebant, nec aliud amplius, quàm pacem conclamabant. Dolabella etiā adoleſcens, & inſignis nomine, & qui ſub Cęſare in reliquū anni tempus conſulatum geſturus uidebatur, cum Cæſar urbe exceſſiſſet, & conſularem ueſtem ſibi induerat, & conſulatus ſigna circuntulerat, eum, qui talia ſibi conceſſiſſet, ſecundus accuſabat, & his qui in illū conſpiraſſent ignoſcendum eſſe, ſe manu ſola inuitum abfuiſſe prædicabat. Fuere qui dicerent, eundem natalem urbis ea die ſtatuendum cenſuiſſe. Ad quæ mercede ducti in primis exultabant, ueluti prætore, & conſule ipſorum indulgentia in urbe cōſtitutus. Caſſium quoq́ue, & Brutum è templo depoſcebant. Illi Dolabellæ maxime confiſi, eundem & prudentem, & iuuenem & præterea conſulem Antonij conatibus aduerſaturum exiſtimabant. Deſcendere tandem ad eos ſoli Caſſius, & Marcus Brutus, manus adhuc ſanguine fœdatas præferentes. Intulerant enim in Cæſarem hi plagas ad inuicem certantes. Cum in medium ſtetiſſent, nihil miſerandum, aut abiectum uterq́ue eorum locutus eſt, ſed ut in rebus honeſtis ſolet fieri ſe mutuo laudarunt, urbem beatam appellantes, & plurimū Decimo attribuentes, qui gladiatores in tempore illis præſtitiſſet. Deinde populum adhortari pergunt, ut paria ſuis maioribus experiri uellet, qui reges non ex ui imperātes, ut Cæſar egerat, ſed in pace ſub legibus degentes pepuliſſent. Adhæc Sextum Pompeium, magni filium, eius, qui pro Democratia in Cæſarem mouiſſet arma, eſſe reuocandum, cū aduerſus Cæſaris duces in Iberia adhuc perferret bellum. Tribunos plebis Cæſetium, & Maryllū, qui regnū Cæſari abſtuliſſent, eligendos eſſe. Hæc Brutus & Caſſius palàm elocuti, capitolium denuo aſcēdunt. non enim præſentibus ſatis fiderāt. Sed cum domeſticis eorum, ac cognatis, quàm primum ad templum ire licuiſſet, legatos elegere, qui pro ipſis

Dolabella.

Natalis urbis.

Adhortatiões conſpiratorū ad populum.

Sextus Pōpeius magni Pompeij filius.

ipſis ad Lepidum proficiſcerentur, & Antonium conciliationis, & libertatis prouidendæ cauſſa, & ut patriæ ignoſcerent, quæ niſi inter ſe omnes conuenirent, magnorum malorum diſcrimen eſſet aditura. Hæc quippe legati exorare iuſſi, quod actum erat nequaquã extollentes, cum de Cæſaris amicis minime confiderent, uerum id ipſum perferre ſua dentes, miſericordia eorum, quę geſta fuerant, non alicuius odio, ſed patriæ potius charitate, & amore, ac urbis pietate, iam odijs exhauſtę aſſiduis, cum futura ſeditio reliquos bonos uideretur erreptura. Nõ enim eſſe æquũ, ſi qua priuatim odia inter eos extitiſſent, ea in publicam conferre perniciem quinimmo multo magis in rebus publicis ſingulares inimicitias eſſe eliminandas. Antonius autem, & Lepidus Cæſarem ulciſci, ut prius diximus, in animo habebant, ſiue amicitiæ cauſa, ſiue fœderum, ſiue dominandi potius cupiditate ac ſubinde cogitãtes omnia ipſis faciliora eſſe, tot, & talibus e medio ſublatis uiris, cognatos tamẽ, & amicos eorum formidabant. Reliquum porrò Senatum ad eos cõuerſum, ac Decimum præſertim à Cæſare finitimis Celtarum populis præeſſe iuſſum, qui exercitus magnos cõtineret. Quibus ex cauſis, quàm tutiſſimum uiſum eſt, futurorũ præſtolari euẽtum: ac ſubinde meditari, quo pacto Decimi copias aſſiduis laboribus attritas ſibi aſſumeret. hæc machinatus Antonius legatis ita reddidit. Ob priuatas inimicitias nihil attentabimus, uerum odij cauſa, & eorum, quę Cæſari iureiurando polliciti oẽs ſumus, cuſtodes fore eius corporis, aut quippiã perpeſſo adeſſe ultores: optimum id erit iuſiurandum, ſcelus uindicare, & cum paucioribus innocuam potius uitam agere, quàm omnibus execrationibus eſſe obnoxios. Verũ hæc nos, quibus ſic uidetur, uobiſcũ in conſilio ſcrutabimur & id utile urbi facinus credemus eſſe, quod cõmuni omniũ conſenſu erit approbatum. Sic Antonius aperte locutus eſt. Illi relata gratia diſcedunt, in ſpe firma ponentes omnia:

ſenatum

ſenatum certe in cunctis obſecuturum illis eſſe confidebant Antonius interea magiſtratibus nocte urbem cuſtodire imperat, quemadmodum per diem ex interuallo in medio locatis. Conſpiciebantur itaque per uniuerſam urbē ignes, quorum gratia nocte tota coniuratorum amici ad Senatorū domus decurrebant, eosque ad patriæ ſalutē, ac ſuam hortabantur. Ex aduerſo, eorum, qui ex ſorte electi fuerant, duces ferebantur, palàm comminantes, niſi illis promiſſa etiam ultro data ſeruarētur. Et iam ciuium pars ſyncerior fiduciam acceperat: paucitate eorum, qui quicquam agerent inſpecta, & ad Cæſaris memoriam unà ferebatur, animosque erexerat. Eadem nocte Cæſaris pecunias cum imperij codicillis in Antonij domū detulere: ſiue Cæſaris uxore id iubente, quæ à minus tuta in ſecuriorem Antonij domum ſe contulerat, ſiue Antonij mandato. His peractis decretū nocte perlectum eſt, Antonium ſequenti die in Telluris templo, haud longe ab ipſius domo Senatum habiturum. non enim in conſilium, quod Capitolio ſubiectum fuit, accedere audebat, gladiatoribus apud cōiuratos commorantibus, nec exercitum urbi inferre, ne tumultum concitaret, quem Lepidus ſubinde intulit. Appropinquante die quidam ex Senatoribus in Telluris templum cōuenere; & Cinna prætor ueſtem adhuc exutus militarem, quam pridie, ueluti à tyranno præbitam reiecerat, unà uenit. Hunc quidam ex Cæſaris militibus ira conciti, quod primus; quanquam Cæſaris affinis maledicta in eum congeſſiſſet, ægre perferentes, lapidibus inſecuti ſunt, & ad domum quandam fugientem comitati, igne adhibito ſuccendere tentabāt, niſi quod à Lepido exercitum ducante ſunt prohibiti. Id confidentię in primis ſignum Cæſaris rebus uidetur affuiſſe, & quod mercede ductis, coniuratisque incuteret timorem. In Senatu uero perexigua quædam ſyncerorum manus aderat, uiolentorum quoque & querulorum. Plures enim uario apparatu ad coniuratos

Antonij mandatū.

Pecuniæ Cęſaris in Antonij domū delatæ.

Decretū.

Principiū tumultus.

ſe contulerant, & primum fide dignos ſeipſos exiſtimantes, cum illis unà adeſſe, & commorari, & à reis ad optimos tráſire lætabantur: Quod ab Antonio neutiquàm prohibitum fuit, ſatis fiſo, eos minime uenturos eſſe, quemadmodũ nõ uenere quidem. Senatus ſcrutatione præpoſita, quidã quod ab illis audacius admodum tentatum fuerat laudabant: uiros eos tyranni interfectores, & meritis honoribus donandos prædicabant. Quidam honores dandos abnuebant, recuſantibus ipſis, nec ob id, quæ egiſſent feciſſe profitẽtibus, ſatis eſſe illos ut benefactores collaudare. Alij laudationem eam omittendam eſſe, ſolum illis ignoſcendum iudicabant. Nonnulli circa huiuſmodi ſubdole ſe habebant, ſatis animaduertẽtes ſi à ſenatu à principio admiſſi eſſent, ad reliqua poſt modicum, faciliorem illis affuturum aditum. Erant & qui ceteris ſynceriores hoc opus ut nefandum abhorrerent. Quod autem ab illuſtrium domibus ſalui præſtarentur, nequaquam prohibebant. querebantur tamen, ſi eos ut benefactores honoribus excolerent. Pleriq; è contrario dicebant non conuenire, quibus ſalutem præſtitiſſent inuidere, ut tuti eſſe poſſent. Cum uero quiſpiam dixiſſet, eorum laudem Cæſari calumniam afferre, neutiquam concedendum putauerunt, ut defunctus uiuis præferretur. Alio conſtanter admodum dicente, ex duobus alterum eligẽdum eſſe, aut Cæſarem ſcilicet tyrannũ profiteri, aut hos uiros ex miſericordia ſaluos facere. Hoc ſolum reliqui admittentes, ſortes ad hæc tradendas poſtularunt, ut de Cæſaris iureiurando inter ſe ſcrutarentur, ſententiã quàm ſynceriſſime ab illis ferri poſſe, nihil ad ſortes neceſſitate latas intuentibus, neq; ut prius de ſeipſis ſollicitis, atq; uerẽtibus, defuncto Cęſare, ſub quo nihil ſponte egiſſent, Pompeio exempto rebus humanis, ac poſt Pompeium infinitis alijs. Antonius eos contemplatus cum inſidias aſtrueret, in ſermonum materiam haud inopẽ, & quæ ambiguitatem auferret, eos incidiſſe uidens, quod

Sententiæ diſcrepãtes.

Sortes.

animo conceperat, domeſtico quodam pauore, ac ſollicitudine illis aperit. & Senatorũ multitudine conſpecta, qui partim ad urbanos magiſtratus atq; ſacerdotia, partim ad prouinciarum, exercituumúe præfecturas à Cæſare in futurum creati fuerant, quaſi & ipſe in expeditionẽ ad quinquenniũ eſſet abiturus: ſilentio per tubicinem indicto, cõſulari poteſtate ſic effatus eſt. Qui ſortes de Cæſare denuo emittẽdas cenſent, eos hęc intelligere neceſſe eſt: Ipſo ſcilicet imperãte & præſide iuſte electo, omnia ab eodẽ facta, & præbita, illæſa permanere. ſin uiolẽtia, & tyrannide graſſatũ aſſerant, corpus extra urbẽ inſepultum abijciendũ eſſe, eiusq; geſta omnia pro nihilo habenda. Eſt autem, ut coniector, quæcunq; per omnem terram, mariaq; prouehuntur nobis uendicare, & multa eorum nolẽtibus etiã nobis obtinere, quod poſt modicum oſtendam. Quod autem ad nos ſolum pertinet, quoniam de nobis ſolis id ipſum eſt, uobis ante omnia proponam, ut in re perfacili, difficiliorum imaginem poſſitis cernere. Nos quippe fere omnes partim ſub Cæſare magiſtratũ geſſimus, partim adhuc gerimus ultra illos deſignati, partim in futurum gerere electi ſumus: Ad quinquenniũ quippe, ut ſcitis, & urbani uobis magiſtratus, & anniuerſarij ad prouinciarum, aut exercituum curam diſtributi ſunt, an hos ſponte eſtis omiſſuri? hoc eñi in poteſtate ueſtra eſt, hęc igitur uos in primis dijudicare cẽſeo, deinde reliqua perſpicere. Ita Antonius ingens, non pro Cæſare, uerum pro ſe ipſis, incendium exuſcitans, loqui deſijt. Illi ſubito uoce clara nullas alias ſortes depoſcẽtes in medium proſiliunt, nihil prius à populo, quàm ut ipſis rata permanerent quæ cõceſſa fuerant, expoſtulant, quibusq; uel ætatis imbecillitas, aut aliud quippiam in electione nocuiſſet, indulgerent. Horum in numero Dolabella aſcribi uidebatur, cui minime licere exiſtimabãt, cum quintum ſupra uigeſimum ætatis annum duntaxat ageret, unica ex lege conceſſum ſibi inire conſulatum.

Aſtuti malitiaq; uiri oratio.

Confiſcatio bonorum oim.

Erroris uniuerſi principiũ

tum.

rum. Subita igitur eorum quæ pridie inter agenda dixerat, immutatio ab illo facta eſt, eodem conuicijs multos inceſſente, qui coniuratis honores afferre decreuiſſent, ducesque ſuos accuſaſſent, quo condecentem percuſſoribus ſalutem quærerent. Alij porrò Dolabellam, cæterosque ad ſpem magnam incitabant, gratiam ob id à populo ſperantes, ſi magiſtratus ſtatim declararet non ex præſidentiũ immutatione ulla, ſed ut legaliorem creationem fore oſtenderet quæ à monarcha ipſo eſſet ædita, & quæ ornamentum quoddam ipſis in monarchia, & democratia pariter afferret. Dum hæc illi loquerentur, quidam ex prætoribus ueſtes in contradicentiũ deceptionẽ ultro exuunt, ut demum cum cæteris illas aſſumẽtes, iuſtiore impetu efferri uiderentur, neque creationis huiuſmodi fuiſſe duces. Sic procedẽtibus rebus, Antonius, Lepidusque è Senatu ſimul exeunt, & ſtatim nonnulli à longe accurrentes eos uocitabant. Cum ab alto conſpecti eſſent, & uociferãtium quies uix tandem ſubſecuta foret, quidam ex illis ſiue ſua ſponte, ſiue ab alijs inductus, ne ſimilia patiantur præcauere eos admonet. Quo dicto Antonius, exuta ueſte, thoracem, quo erat indutus aperuit, aſpicientes deinde uerbis irritans, neminem ſine armis, ac ne conſules inquit, tutos eſſe poſſe. Acclamãtibus utraque ex parte plurimis, ad id facinus accurrendũ eſſe, multis cõtra ad pacẽ prouocãtibus, his, qui de pace loquebãtur ita reſpõdit. De hac igitur perſcrutemur qualis futura ſit, & facta quẽadmodũ ſeruari poſſit. Inſcrutabilis quippe eius ẽ ſecuritas, quoniã neque Cæſari ſacramẽta quidẽ, profuerũt, neque execrationes. Ad illos vero, qui exire cũ ſuadebãt ſubinde cõuerſus, cõſiliũ eorũ cõmẽdauit quaſi ſacratiora, & magis pia præeligerẽt. Et ipſe inquit in aciẽ uos educerẽ, primus urbis intonãs, niſi quod cõſul ſum, cui dictorum magis quã iuſticiæ cura imminet. qui enim intus ſunt ita nobis ſuadẽt. In hũc modũ Cæſar, quos hoſtes ex ciuibus ceperat, ob urbis utilitatem ſaluare ſtudens, ab illis interfectus eſt.

Monarcha.

Democratia.

Antonij fallacia.

ctus eſt. Hæc Antonio ſenſim machinante, qui factis operam afferre ſuadebant, Lepidum in auxilium ſimul prouocant. Lepido uero loqui incipiente, qui longius aberant, ut in forum deſcenderet, eum hortabantur, ut omnibus æque uox eius nota eſſet. Quamobrẽ & ipſe ſubito proceſſit, ratus plebem ad ſe conuertere, & ad roſtra delatus, ſuſpirare, flereq́ in multorũ proſpectu cœpit, deinde ſic orſus eſt. Hoc in loco heri cum Cæſare unà affui. eodem in loco uiciſſim defuncti necem cogor inquirere. quid igitur à me uultis? Acclamantibus multis, ut Cæſaris necem ulciſceretur, contra mercede conductis reclamãtibus, ut pacem urbi impenderet. Hoc inquit conſulemus. ſed qualem pacem dicitis, & quibus firmatam ſacramentis? Nos quidem per patrios omnes, iureiurando Cęſari polliciti ſumus, deinde fefellimus, qui iuratorum optimi eſſe dicimur. deinde ad eos qui ultionem poſtulabant ſe conuertens, Cæſar inquit à uobis ademptus eſt, ſanctus re ipſa, & colendus uir. Vrbem ne, & cæteros lędere uerebimur? Hæc itaq; primores è uobis pſcrutent̃, ſi pluribus uidetur. Exclamantibus iterum illis, ſolus perſcrutator. Sic uolo inquit, & optimum mihi etiam adeſt iuſiurandum & ſoli quidem. Cæterum nec mihi, nec uobis ſolis hoc uelle ſufficiet, aut ſolis contradicere. Hæc & huiuſmodi machinãtem, qui mercede ducebantur, liberalem intuentes, laudare incipiunt, & ad ſacerdotium Cæſaris ineundum adhortantur. Quo audito nonnihil exhilaratus eſt, & hoc inquit poſterius mihi memineritis. nam indignus eſſe uideor. Magis adhuc confidentiæ ob ſacerdotium de pace, aſſumentibus his qui mercede ducebantur, & inſtantius urgentibus: hoc impium, & iniquum eſt inquit. faciam tamen quæ uolueritis. Et his dictis in Senatum reuerſus eſt. in quo Dolabella p omne tempus conſulatus cauſſa turpiſſime inſtiterat. Antonius quæ in populo fierent opperiẽs, cũ riſu eũ intuebat̃. Diuerſe quippe ſentiebãt, ut abũde ex aſpectu licebat intueri, nec ali-

Lepidi uerba ſimulata.

Sacerdotium Cæſaris.

Simultates.

nec aliquid in populo feruentius actum apparebat. Coniuratos itaq; ex neceſſitate ſaluare inſtituit, neceſſitatem occulens, quaſi in re difficili ex gratia eos præſeruaret. Quæ igitur à Cæſare facta erant, conſilio firmare ſtudens, & conſulta perficere. ſilentio à tubicine iterum indicto, ſic orſus eſt. Ego quippe ò uiri de ciuium facinore, conſulentibus in unū uobis nihil locutus ſum. his autem, qui de Cæſaris ſorte ex aduerſo pro illis depoſcebant, unicum ex operibus Cæſaris antepoſui uſq; nunc, quod uobis nō irrationabiliter tumultum attulit. Si enim magiſtratus depoſuerimus, facile confitebimur, tot, & tales uiros indigne eos aſſumpſiſſe. quæ igitur minus audiſtis, perſcrutemini nunc, & numero colligite urbes, natiōes, reges, dynaſtas, & quæcunq; ut ſic dixerim ab oriente in occidentem Cæſar nobis uirtute, ac potentia ſubegit: legibus, clementia et benignitate firmauit. Horum nonnulla uos ſinere neceſſe eſt, his, qui ea ſibi uendicarunt, in omnia bellis, diſſidijsq; adimplere uultis, qui patriæ maxime ægrotanti ob facinora nuper geſta, ſalutem afferre cupitis. Et hæc quidem quæ à difficillimis, & tremēdis rebus longe abſunt omittemus. Illa uero, quæ non ſolum uobis propinqua, uerum domeſtica per Italiam omnem ſunt referam eorum, qui uictoriæ præmia ſumpſerunt, quorum multitudo ingens eſt in armis, ſub eodem ordine à Cæſare inſtituta & multa uiciſſim in urbe armatorū millia: quid eos acturos exiſtimatis, ſi quæ accepere, aut quæ ex ciuitatibus, prouincijsq; auferre ſatagunt, illis abſtuleritis? Hæc quidem nox præterita per imaginem uobis antepoſuit deprecantibus. quippe uobis pro his, qui deliquerant, illi ex aduerſo cōminantes accurrere. Corpus Cæſaris attractum, ac fœdatum, inſepultum quoq; abiectum. Hæc enim ex legibus in tyrannos fieri ſolent. Circumſpicite nunc, & cogitate, qui cum eo militabant, Celtarum & Britannorum, quæ accepere ſtabiliane ſibi fore exiſtimēt, illo, qui conceſſerat ſic turpiſſime

Antonij fraudulēta oratio.

 affecto?

affecto? Quid populum ipſum facturũ, quid Italos omnes creditis? Quantam in uos concitaturos eſſe inuidiam deorũ hominumq́, ſi imperium ueſtrum ab oceano uſq; ad ignotas gentes propagatum fœdaueritis? Non enim cauſſa & reprehenſione minus carueritis ob huiuſmodi inconſtantiam ueſtram, quàm hi, qui conſulem in conſilio, ſacrum hominẽ ſacro in loco, conuocato Senatu, in conſpectu deorum occidentes, honore dignos arbitrãtur. indignum uero illum haberi uolunt, qui etiam apud hoſtes ob uirtutem eſt digniſſimus. Ab his igitur ut fœdiſſimis, nec in nobis exiſtentibus, abſtinere uos omnino cupio. ſententiam autem affero, ut ea quæ per Cæſarem facta, & conſulta ſunt ſtabilia permaneãt. Delinquentes uero laudibus extollere neutiquam dignum puto. non enim ſanctum, non iuſtum, aut conſonans id quidem eſt, ſi quæ à Cæſare acta ſunt, uelimus confirmari. At ſi ex miſericordia eos ſaluare cupitis, affinium, & amicorum cauſſa, idq́ ad eorum gratiam illi ipſi habituri ſunt, minime reprehendo. Hæc cũ increpatione, & impetu quodam grauitatis, diſſerente Antonio, decretum ſtatim ſilentibus omnibus, & id approbantibus perlectum eſt. Nullas in morte Cæſaris controuerſiarum cauſſas habendas eſſe, quæcunq; ab eo facta eſſent, & conſulta, permanere. Ad utilitatem porrò urbis, & eorum qui ſalui futuri eſſent firmitatem, id à neceſſarijs eorum extortum eſt, ut hoc etiam adderetur, nõ ob iuſticiam magis quàm ob utilitatẽ ea fore cõſeruanda: quod ab Antonio conceſſum eſt. Dum hæc ab illis decernuntur, quicunq; ſortientium duces aderant, proprium pro ipſis decretum cum communi adijciendum poſtulant, ut quæ ſorte collata & data fuerant, immota permanerẽt. quod nec prohibuit Antonius, ſenatui trepidatione iniecta. itaq; id etiam conceſſum eſt. Secutũ eſt & aliud huic ſimile, Senatoribus ad domos properantibus. Cæſar uempe apud Lucium Piſonem teſtamentum depoſuerat. Nonnulli igitur Senatum à

Conſulis ſententia.

Decreti publicatio.

Alius tumultus.

conſilio redeuntē intuentes ſuadere illi properant, neq; teſtamentum publicandum, neq; corpus publice humandū eſſe ne quid noui tumultus in urbe fieret. Senatoribus minime aſſentientibus, ipſimet publicare uelle dixerūt, ut quod cōmuni conſenſu factum eſſet, populo minus uirium afferre poſſet, tyrannidem rurſus deſignantes. Ad quæ quàm maxime exclamans Piſo, conſules ſenatum adhuc præſentem conuocare admonet, deinde ita fatur. Qui tyrannum unū interemiſſe gloriantur, plures nobis pro uno effecti ſunt tyranni, qui à me ſacrorum principem ſepeliri prohibēt, & teſtamentum efferenti minitantur, & ſubſtantiam eius ut tyranni inter ſe partiri cupiunt, & ultra hæc quæ ab illo publice facta, & decreta ſunt, rata eſſe ſtatuerunt. quæ uero à ſeipſo dereliquit, minime ualere aſſerunt. Quis iſte? non Brutus certe, aut Caſſius, ſed qui illos ad hoc impulere facinus. Sepulchri igitur uos domini eritis, teſtamenti ego. Nec eum qui fidei meæ commendauit prius falli ſinam, quàm quiſpiam ſpiritum mihi adimat. Tumultu & indignatione inter omnes ſubito coortis, & maxime ab his, qui ſe aliquid ex teſtamento adepturos cogitabāt uiſum eſt teſtamentum ipſum in medium afferre, & communi impenſa corpus ſepelire. & ſuper his conſilium diſſolutum eſt. Brutus interim, & Caſſius perceptis his quæ geſta fuerant, ad multitudinem miſere, ut ad eos in capitolium ueniret. Accurrentibus ſtatim plurimis, Brutus ſic exorſus eſt. In hunc locū uobiſcū conuenimus ò ciues, qui heri in foro ſimul ueneramus, non tanquam ad templū fugientes, cū nihil deliquerimus, neq; tanquā ad prærupta quædam, cum res proprias curæ ueſtræ mādauerimus. cæterū Cinnæ clade, qua indigniſſime & crudeliſſime affectus eſt, ad id compulſi ſumus. Sēſimus quæ ab hoſtibus pro iureiurādo obijciuntur nobis, & ob id ſecuritatē nullam pacis aſſerentibus. Quæ igi? ad ea reſpōdere uelimus, uobis referemus ò ciues, cum quibus,

Piſonis uerba.

Bruti oratio uiri optimi.

cum quibus & alia quæ ad popularem ſtatum pertinebant cōſuluimus. Poſtquàm è Gallia Cæſar contra patriam, hoſtilibus armis profectus eſt, & Pompeius inprimis popularis inter uos, ea paſſus eſt, quæ omnes norunt: & poſt eum multitudo alia bonorum ciuium, qui in Libya, & Hiberia bello conciderunt, haud imprudenter illum ueriti, qui tyrānidem iam firmam poſſideret, præteritorum obliuionem à nobis exigenti facile conceſſimus, eamq́ iureiurando confirmauimus. Verum cum à nobis idem ex ſacramento exegerit, non præſentia ſolū patienter ferre, ſed in futurū quoq́ ſeruos eſſe uelle: quid egerunt, qui contra nos calūnias moliri ſtudent? Ego quippe Romanos eos, qui uere Romani ſunt, mortem ſæpius electuros reor, quā ultroneam iureiurādo ſubire ſeruitutē. Sin huc uſq́ nihil ad ſeruitutē molitus eſt Cæſar, nos peieraſſe cōfitemur utiq́. Sin uero neq́ magiſtratus in urbe, neq́ puīciarū præfecturas, & exercituū, neq́ ſacerdotia, ſortilegiaúe, aut honores alios uobis cōtulit, neq́ de quoquā prius cōſuluit Senatus, neq́ populus quicq́ cōfirmauit, quin in omnibus Cæſar ex mandato adeſſe uellet, neq́ malis ſatiari unq́ potuit, ſed Syllę ſimilis effectus eſt. quāq́ ille de inimicis ultus Rēp. uobis reddidit: hic autē ad aliam expeditionem profecturus ad quinquennium ſuffragia uobis ſuſtulit. qualem huiuſmodi libertatē dicemus eſſe cuius nec ſpes hucusq́ affulſit? Quid populo præſidentes Cæſetius quidem & Maryllus: nonne ſacro muneri, intemeratoq́ præfecti, cum contumelia repulſi ſunt? & lex unà maiorum, & iuſiurādum, neq́ cauſſam inquirere Tribunis adhuc exiſtentibus licuit? At Cæſar eos nullo indicta cauſſa expulit. Vtri igitur in ſacros deliquere? An Cæſar ipſe ſacer, & intemeratus, cui iſta non ſponte, ſed ui coacti facere conceſſimus, pro quo priuſquàm in patriam rediret armatus, tot ac tales, & bonos quidem ciues neci dedimus? Tribunorum quippe magiſtratum, num ſacrum, intemeratumq́ue patres

Pōpeius popularis

patres noſtri, in populari regimine nulla neceſſitate ducti eſſe uoluerunt? idq́ iureiurando pꝑetuo fore cõfirmarunt? ad quẽ reditus imperij, rationesq́ deferũt. Quis nobis inuitis ærariũ aperuit? Quis intactos, & inuiolabiles pecuniarũ theſauros rapuit, & alteri tribuno ꝓhibẽti necẽ eſt cõminatus? Sed quale iuſiurandũ ad ſeruandã pacem iam tutũ erit inquunt? Si quidẽ nemo tyrãnus ſit, nullo ſacramẽto neceſſe eſt, neq́ patribus noſtris ullo tẽpore opus fuit. Si uero alius tyrannus eſſe cupit, nihil fidum à Romanis, aut iuſiurandũ ullum expectat. Hæc enim in periculo adhuc conſtituti ipſi dicimus, & pro patria continue dicemus. Nam cum ſtabili adhuc dignitate frueremur apud Cæſarem, patriam honori noſtro præpoſuimus: Calumnientur igitur, & in ſortitionibus irritantes uos. Iam quidam ex incolentibus & incolatũ habituris hic adeſtis. Annuite mihi, & ſignificate uos adeſſe Annuentibus plurimis, Eya inquit ò uiri, ſic in alijs facite ſimul accedentes. Oportet quippe uos, quæ cõuenientia ſunt perferentes atq́ facientes, à patria uiciſſim, à qua præmiſſi eſtis, æqua præmia ſuſcipere. Vos populus Romanus Cæſari contra Britannos, Celtasq́ conceſſit. æquum eſt igit uos ſtrenue agentes honorum, & utilitatum eſſe participes. At ille uos ſacramentis anteueniens, quanquam inuitos contra patriam armauit, & in optimos ciues, in Lybiam pariter dubitantes ire compulit. Si enim hæc duntaxat effeciſſetis, forſitan & pro his lætaremini præmia ab illo petere. Sed cũ nullus liuor, nullum tempus aut humana obliuio, quæ in Celtas, & Britannos per uos facta ſunt, extinctura uideatur, pro his præmia expoſcere ęquum ducimus, quæ priſcis militibus à populo dari conſueuerant: qui domeſticis & immaculatis uiris, nunquã tellurem eripere ſuſtinuit, neq́ alijs aliena diſtribuit, neq́ uictoria potitus, æquum retributionis opus ob hoſtiũ delicta arbitratus eſt, uniuerſos agros ſibi uendicare. Cæterum partem illis abſtulit, eosq́ milites iuſſit in-

Confutatio in Antonium & Cęſarem.

colere, ueluti deuictorum cuſtodes hoſtium. Et pleruńque non ſufficientibus agris, qui ſub haſta acquiſiti fuerant, ex communi partem diuiſit, aut aliam illis pretio coemit. ſic populus à cura uacuos incolatum uos habere uoluit. Sylla uero & Cæſar, qui in patriam cum armis ueluti hoſtilem irruerunt, ſuper ipſam cuſtodibus, ſatellitibuſq́ue indigentes, neque uos per prouincias diuiſere ullas. neq; tellurē uobis compararunt, nec bonorum quæ in publicum relata fuerant partem cōtulerunt, neq; honores his, quibus adempti fuerant, ad eorum ſolamen reddiderunt, cum multa ex ærario, multa ex his, quæ in publicum uenerant haberent.

Lex prædatoria. Verum Italiæ nihil delinquenti, aut quippiam inique agenti, lege belli, ac prædatoria lege, agros, domos, ſepulchra, templa abſtulere, quæ ne alienigenis quidem hoſtibus ipſi tolleremus, ſed decimam illis fructuū impoſuimus. Sic uobis quæ noſtrarum ſunt gentium partiti ſunt. eorum uidelicet, qui uos ſupra Celtas, Cæſaris militiæ cōiunxerunt, præmiſeruntq́;, & multa ex uictoria uobis exoptarunt prouenire. Vos autem ſub ſignis militari ordine confertos collocarunt, neq; pacem aſſequi potentes, neq; intrepide degētes, eorum cauſa, qui e proprijs expulſi fuerant. Nanq; errabū-

Cæſarem intelligit. dus, & quæcunq; ſibi uendicans uos in multis obſeruato tēpore, cuſtodes habere meditatus eſt. ſic enim tyranni in primis cupiunt. non autem tellurē uos aſſumere, quam aliunde præbere potuit, ſed ut in hoſtes continue inſidiantes, cuſtodes uos fidos, & ſtabiles haberet, ac uiciſſim principatus ab eo oppreſſi, & ſimilia uobiſcum iniuſte perferentis. Beneuolentia nempe tyrannorū ad ſatellites ex iniuriarum illatione fit, timoreq; perferendi, & hanc quidē ó dij immortales cohabitationem uocant, in qua gemitus eiuſdem nationis hominum, & inſultus ad eos, qui nihil egere, perpetrantur. Verum illi nunc quidem cōſulto nationi noſtræ inimicos uos pro ſua utilitate reddidere. Nos autem, quos

nunc

nunc urbi præſidentes, ex miſericordia ſaluare uelle aſſe-runt, eandem tellurem uobis in perpetuum firmauimus, firmamuſq;, & teſtem horum deum facimus, & habetis & habebitis, quæ accepiſtis, neque uobis quiſquam eripiet. Non Brutus, non Caſſius, non omnes, qui pro ueſtra liber-tate periculum adiuimus. Quod unicum in hac re querela dignum eſt, Sanemus noſipſos. Id enim conciliationem ad omnes uobis ſimiles nationes afferet, & iocundum erit ob-ſequentibus, quibus honorē ablatæ telluris ex publico red-dere intendimus, & ex primis quidem conferre uectigali-bus, ut non ſolum ex ſorte uobis præbita certa teneatis, ue-rum ſine inuidia incolere poſſitis. Hæc diſſerente Bruto, au dientes omnes, & inter ſe unà conferentes, ut iuſtiſſima cō probarunt, & hos uiros intrepidos, & populi præſertim a-miciſſimos admirati ſumma beneuolentia complexi ſunt, & in ſequentē diem eorum operā nauare pollicentur. Cum illuxiſſet, conſules multitudinem ad concionem conuocāt, & quæ illis uideantur intelligunt. In his Cicero uir diſertiſ-ſimus, de diſcordiarum obliuione laudationem peringen-tem retulit. Ita omnes exultantes Brutum, Caſſiumquę e templo auocant. Illi obſides interim ſibi mitti poſcūt, qui-bus Antonij, & Lepidi filij præmiſſi ſunt. Quamprimum Brutus & Caſſius in conſpectum uenere, adeò plauſus in-gens, & uociferatio exorta eſt, ut conſulibus nonnulla dice-re cupientibus, nemo aſſiſteret, ſed eos quàmprimum inter ſe cōciliari, amplectiq; iuberent. Quod ab illis factum eſt, ſtatimq; conſulibus animus hebetari uiſus, ſiue timore, ſiue inuidia, ut uiros illos in republica diuerſa ab ipſis ſentiētes conſpexere. Interea Cæſaris teſtamentū tabulis quibuſdam affertur, qđ multitudo recitari iuſſit. In eo Octauius ſoro-ris ſuę nepos adoptiuus filius inuctus eſt. Populo horti trāſ-tyberini præbiti, ſingulis Romanorū ciuibus q in urbe ade-rant, quinque, & octoginta drachmæ Atticæ collatæ.

Antonius notatur et Lepidus.

Cicero in Philipp.

Cæſar ex percuſſoribus ſuis Decimū Brutū inter ſecundos hæredes ſcripſit.

Qua ex cauſſa populus ad iram ſubito concitus eſt, cum tyranni calumnia ſeductus, uiri patriæ ſuæ amiciſſimi, teſtamentum intueretur. Miſerandum porro uel in primis id uiſum eſt, cū Decimum Brutum ex eius percuſſoribus, inter ſecundos hæredes ſcriptum cognouiſſet. Conſuetudo nempe Romanorum in teſtamentis fuit, primis hæredibus ſecundos addere, ut ſi primi hæreditatem non adijſſent, nanciſcerentur ultimi. Ob id non mediocriter cunctorum animi turbati ſunt, dirum, ac nefandum exiſtimantes, Decimū in Cæſarem ultro cōſpiraſſe, qui ab illo filius eſſet nominatus. Piſone deinde Cęſaris corpus in forum deferente, turba ingēs ad cuſtodiam eius cum armis aduolat, corpusq́ magna uociferatione, & inſigni pompa in roſtris collocant. Subito itaque eiulatus, & ſuſpiria audiri, arma ab his, qui deferebant concuti cœpere, nec multo poſt obliuionis ſecuta pœnitentia. Antonius ſic ſe habentes contemplatus, neutiquam occaſionem negligendam ratus, laudes Cæſaris dicere exorſus, ut conſulem conſulis, amicum amici, cognatum ſibi cognati decet: erat enim Cæſari iam ſanguine cōiunctus: ita retulit. Non dignum arbitror ô ciues tanti uiri commendationem in funere eius à me potius, qui unicus ſum, quā ab uniuerſa patria eſſe referendam. Quæcunq́ enim uirtuti Cæſaris, quem nos pariter amauimus, ſenatus, & poſt ipſum populus uiuenti adhuc, ex decreto contulit, ueſtram, & nō Antonij uocem eſſe exiſtimans, referam. Et hæc uultu mœſto grauiq́ recenſuit. Voce deinde ſingula indicans, & in his diutius inſiſtens, maxime in quibus ex decreto cum conſecrarant, cum diuinum ſcilicet, & intemeratum, patrem patriæ, & benefactorem, uel præſidentem, & qualem neminem unquam appellaſſent in omnibus. Antonius uultum, manūq́ ad Cæſaris corpus inferens, ſermonis impetu facinus aperuit. Ad ſingulos etiam oratione breui innuens, miſericordia, indignationeq́ repleta. Hoc inquit decretum patris patriæ, hoc pie-

Cæſaris corpus in roſtris collocatum.

Antonij ſeditioſa & obliqua oratio de Cæſ. laudibus.

hoc pietatis teſtimonium, hic ſanctus, & intemeratus, & illæſibilis uir, & ad quem aliquis perfugeret, non autem ab eo diffugeret quiſquam. Verum ille uobis ſacer, & immaculatus interemptus eſt, non tyranni in morem per uim honores capiens, quos nec unquam poſtulauit. illiberrimi quippe nos, qui hæc indignis & minime poſcentibus impendimus. Verum uos pro nobis reſpondete, quare non illiberi? O fideles ciues, qui tali honore defunctum eſtis proſecuti. et his dictis, iuſiurandum iterum recenſuit. Nos Cæſarem, & Cæſaris corpus totis uiribus cuſtodire pollicemur, ſi quis inſidiabitur: Extorrem eſſe, ſi quis opem non attulerit, decernimus. in hoc maxime uocem, manumque capitolium uerſus erigens: Ego Iuppiter patriæ, cæterique dij inquit opem afferre paratus ſum, quemadmodum iureiurãdo ſum pollicitus cum collegis meis, quæ cognita ſunt inferre libeat, & inferri deprecor. Tumultu igitur à Senatu ſuper hoc maxime, qđ in eum publice dicebatur, elato, pauliſper ſe refrigerans Antonius, & ad ſe rediens iterum fari cœpit. Videntur inquit ò ciues, quæ geſta ſunt non hominum manu, ſed dæmonum potius opera eſſe facta, & quod adeſt, magis quàm quod factum eſt, decet perſcrutari, cum maius periculum nobis allatura uideantur, quæ futura quàm quæ ſunt præſentia, ne ad priſtinas ſeditiones reuertamur, & quicquid generoſi in urbe reſidet conteratur denuo. Præmittamus igitur eum tanquam ſacrum in beatorum numerum, ſolitum illi hymnum & fletum decantantes. Hæc referens ueſtem à pectore quaſi lymphaticus quidam abſcidit, ſeque ea accingens manuum dexteritate lectum ſub tentorio poſuit: nunc abſcondens, nonnunquam detegens, ut deum cæleſtem primum uerſibus cecinit, & ad fidem ex deo geniti manus protendit, concita uoce bella, pugnas, uictorias, gentesque quas idẽ patriæ ſubegerat edifferens. ſpolia præterea, quæ detulerat ſumma admiratione recenſens, & continue exclamans: Hic ſolus in-

Tumult⁹.

Cæſar ab Antonio in deorũ numerum relatus.

lus inuictus contra omnes qui cum eo congreſſi ſunt. Tu ſolus patriæ p trecentos annos turpiter afflictæ attuliſti opem, & feras gentes, quæ ſolæ in Romam uenerant, & incendium urbi ſolæ intulerāt, ad genua tibi ſubieciſti. Multa alia demum deprecatus, uocem ex ſplendida uertit in flebilem, & ut amicum indigniſſima perpeſſum deflere cœpit, ac lamentari, palamq; exoptare pro Cæſare animam propriam commutare poſſe. Dein uehementiſſime cōuerſus in lachrymas, Cæſaris corpus nudum protulit, ueſtem pilo impoſitam oſtentans, plagis laceratam undique, & imperatoris ſui ſanguine fœdatā. Ad quæ populus ueluti lugubri in turba lamentatus, ex luctu in iram cōmotus eſt. Cum uero ad hos fletus, & alij uiciſſim ritu patrio, cum cantu referrētur, uoluptate ductus, opera eius denuo, cædemq; recenſebat, potiſſimum in his, in quibus Cæſar erumnas proprias defle re uidebatur, aut quibus ex hoſtibus beneficus fuiſſet nominatim prædicabat, uel cum de percuſſoribus eius ueluti admirās querebatur: Men ſeruaſſe, ut eſſent qui me perderēt? Ad ea populus quaſi in re admiranda angebatur, maxime, omnes ſcilicet in cædem eius coniuraſſe, qui ex Pompeiana ſeditione, Decimo excepto, in poteſtatem eius uenerāt, & pro ſupplicijs ad magiſtratus, nationumq; præfecturas, & exercituum elati fuerat. Decimum præterea ab eo dignū habitum, ut filius inſtitueretur, ac hęres. Sic furente turba, cum ad manus ſeſe accingeret, quidā ex Cæſaris lecto imaginem eius extulit, cæra fabricatam. nam corpus ſupinum in lecto reſidens haud ab ullo cerni poterat. Imago autē ex machina undequaq; uertebatur, & tres ſupra uigiti plagas per uniuerſum corpus, uultumq; oſtendebat, ferino ritu impreſſas, atq; patentes. Hanc igitur imaginem, ut lugubrem intuens uulgus, dolorem ulterius ferre non potuit, uerū in unum ſtatim coniurauit, ac locum in quo Cæſar ab æmulis interemptus fuerat, circundedit, igneq; combuſſit, & percuſſores

Gallos intelligit.

Carmē ex Pacuuij tragœdia, cui titulus Armorū iudicium.

Cæſaris imago cærea.

cuſſores longe fugientes inſecutus eſt, adeoq́ intemperanter ex ira & dolore cõmotus eſt, ut Tribunũ Cinnam ex nominis parilitate deceptus, cum prætor, qui in Cæſarẽ orauerat Cinna diceretur, eundem eſſe exiſtimans, nõ expecto iudicio, crudeliſſime necauerit, cõtrucidaueritq́, ut nulla pars ſepulchro potuerit inferri, ignem quoq́ ad cremandas percuſſorum domos comportarit. Verum reſiſtentibus ſtrenue illis, uiciniſq́ rogantibus, ab incẽdio temperatum eſt, quanquam populo arma in ſequentem diem afferre cõminanti. Qua ex cauſa percuſſores ſe occultãtes ex urbe diffugere. Populus ad Cæſaris corpus denuo reuerſus, in Capitolium deferre, ueluti rem commendatione dignam, & cum dijs tumulare pariter contendit. Aduerſantibus demũ ſacerdotibus in forum retulit, quo in loco uetera Romanorum regum uiſebantur monumenta. Et ligna, ſedeſq́, & quæcunq́ in foro parata aderant, aliaq́ huiuſmodi intulere omnes, ac pompam uiciſſim abundantem inferentes: nonnulli coronas à ſeipſis, & donaria multa iniecere flammæ, & per noctem circa pyram conſtitere, quo in loco primum ara erecta eſt, nunc templũ Cæſaris ipſius reſidet, quod diuinis condignum celebrauere honoribus. Etenim hæres, & filius Octauius, Cæſaris nomine aſſumpto, & per ueſtigia illius Rempublicam diſponens, principatum, qui nunc etiam permanet, ab illo radices aſſumentem, maiorẽ in modum auxit, & ut parentem ſummis proſequeretur honoribus, parem dijs immortalibus haberi uoluit. A quo primo nunc etiam Romani cuicunq́ huic imperio aſſiſtenti, niſi tyrãnus, aut indignus ſit, huiuſmõi honores cũ è uita ceſſerit, ſolẽt impartiri: q̃ prius illis p̃ſidentes, ne regis q̃dẽ appellatione dignos cẽſuere. Sic C. Cæſar extinctus eſt in die quã Idus Martias appellãt, & quã uates nõ euaſurũ eũ eſſe p̃dixe rat, quanquã ille irridens circa aurorã, adueniſſe idus diceret, uateſque interitus nondum præteriſſe reſponderet.

Helius Cinna à plebe per errorẽ nõis occiſus. Sueto. in uita Cæſaris.

Ara Cæſaris.

Idus Martiæ.

Is igitur

Is igitur talibus, & à tanto uate præmonitus indicijs, ſignis-
q́ue alijs, quæ à nobis præmiſſa ſunt irriſis, progreſſus inte-
rijt, annum ſextum ſupra quinquageſimum ætatis agens,
uir ad omnia felix, ac beatus, & qui præclara multa geſſerat
Alexandro ferè ad omnia conſimilis. Ambo quippe ambi-
tioſiſſimi omnium fuere, ac bellicoſiſſimi, & ad quæcunq;
concupita ineunda citatiſſimi, ad pericula impetuoſi, corpo
ris etiam contemptores proprij, neq; militari diſciplina ma-
gis freti, quàm audatia, & fortuna. Quorũ alter per inaquo-
ſa plurima ad Hammonē æſtatis temporibus profectus eſt,
& Pamphylium ſinum, enauigato mari feliciter excurrit, &
pelagus fortuna continente tranſmiſit, & in itinere inſtante
hyeme per importuoſum mare ad Indos uſq; penetrauit, &
in oppugnatiõe oppidi per ſcalam primus aſcendit, & in ho
ſtes è muro proſiluit ſolus, tribus ſupra decē uulneribus cor
pore exceptis, & inuictus ſemper exiſtēs, ſingulo ferme, aut
duplici opere unumquodq; bellum ſuperauit, multa Euro-
pæ barbara ſibi uendicans. Græcos porrò manu uicit, belli-
coſiſſimam gētem, & libertatis cupidam, nec ulli prius quā
Philippo, per ornatum ad belli præſidentiam, modicũ quid
parere aſſuetam. Aſiam ferme totam, ut ſic dixerim, excur-
rit. ſic ut Alexandri fortunam, ac potentiam ex regionibus,
quas adeptus eſt, metiri poſſimus, qui cum reliquum orbis
animo conciperet extinctus eſt. Cæſari autem Ionium ma-
re hyeme media patuit, & nauigationi eius tranquillum ſe
præſtitit. Heſperium etiam oceanum ſupra Britannos idem
enauigauit, & cum nondum eorũ promontoria eſſet exper-
tus, cedentes gubernatores naues appropinquare iuſſit. Ip-
ſe uero per alios fluctus, ſolus parua rate, nocte per uim pro
fectus, gubernatori ut uela uẽtis traderet imponit, et ut ma
iorem in Cæſaris fortuna, quā in mari ſpem apponeret, edi-
xit. Intra hoſtes ſæpenumero proſiluit ſolus trepidantibus
cæteris, & trecenties ipſe in Celtas aciem inſtruxit, donec
quadrin-

Cæſaris comparatio ad Alexandrum

quadringentas nationes in poteſtatem ſibi ſubdidit, ſic Romanis formidabiles, ut ſacerdotum, ſeniorumq; lege, de immunitate belli ædita aſcriptum ſit: niſi Celticum inſtaret bellum: incumbente eo, ſacerdotes ſenioresq; in armis eſſe oportere. Cæſar circa Alexandriam depugnans, & in ponte ſolus derelictus, & oppreſſus, undiq; ueſtem purpureā abiecit, & in mare deſiluit, & ab hoſtibus perquiſitus in profundum enatauit diu latens, ſolam ex interuallo reſpirationem hauriens, donec amica appropinquāte naui manus extulit & ſeipſum oſtentans ſaluatus eſt. Ciuilibus autem in bellis, uel propter timorem, ut dicere ſolebat, uel propter dominādi libidinem illapſus, ducibus in bello optimis uſus eſt. Exercitibus præterea multis & magnis, non barbarorum modo, ſed Romanorum occurrēs, qui uirtute, & felicitate perſtiterant, omnes ſuperauit unico prælio, aut duobus ad ſummum expertus hoſtes. neq; tamen in omnibus exercitu inuicto quemadmodū Alexander eſt uſus. Nam & apud Celtas fœde deuicti Cotta, & Titurius prætores eius, magnam ſuſtinuere cladem. Et in Iberia Petreius & Affranius, obſeſſorum in modum, milites eius cōcluſerunt, & in Dyrrachio & Libya aperte fugam meditati ſunt. & in Iberia iterū Pompeium iuuenem extimuerunt. Cæſar quidem ipſe interritus ſemper fuit, & in fine cuiusq; prælij inuictus habitus. Romanorum potentiā terra, mariq; ab occidente ad Euphratē uſq; pertinentem per uim pariter, clementiamque ſubegit: multo quippe Sylla conſtantior, multoq; continentior. Regem enim ſeipſum nolētibus oſtēdit, & ſi appellatione eius abſtinuerit. Cum bella alia animo conciperet, uiciſſim & ipſe extinctus eſt. Affuit ambobus exercituum quoque ſimilitudo. promptiſſimi quippe utriq; affuere, ac beneuoli, & in prælijs feritate ſimillimi. Inobedientes ſæpenumero ſuis imperatoribus, & ob aſſiduos labores ad ſeditionē proni, quos defunctos deplorauere deſiderauereq; quām maxime, & deorum

Lex immunitatis ſacerdotum et ſeniorū.

Pōpeius iunior.

honoribus dignos cenſuere. Vterq; etiam corporis robore, & pulchritudine præcelluit. Vtriq; à Ioue genus. Ille quidem ab Aeaco, & Hercule. hic ab Anchiſe, & Venere duxit originem. Contentioſi aduerſus irritantes ambo, ad conciliandum uero perfaciles, & in captiuos pariter clementes habiti ultra clementiam benefici quoq;, neq; aliud quàm uincere affectantes. Hæc igitur in hunc modum congrua, & ſi diſpari uterq; potentia ad principatum acceſſerit. Ille enim ex regno iam adaucto à Philippo, atq; exercito, hic ex priuato ordine, nobili tamen & illuſtri, pecuniarum deſtitutus copia, ad gloriam emerſit. Signorum porrò, quæ pereximia illis euenere, uterq; contemptor, & uatibus eorum finem prædicentibus, neuter ſuccesſuit. Signa utriſq; ſæpenumero paria & idem amborũ exitus. Vtriq; etenim bis infelicia affuere pronoſtica, in quibus ambo à principio dubium ſubiere periculũ. Nam Alexãder inter Oxydraces, ſuper hoſtilẽ ante Macedones prouectus murum, confractis ſcalis in ſummo deſtitutus, ob audaciam ad hoſtes interius proſiluit: quo in loco errabundus, pectus primum, deinde collũ ſuperiori ex parte grauiter ſaucius, cum iam concideret, Macedonibus portas ex timore proſternẽtibus ſaluatus eſt. Cæſar uero in Iberia, cum exercitus pauore trepidaret, in iuniorem Pompeium ſumpturus arma, & pugnam inire uereretur, in medium proſilijt, & ducentis ſupra clypeum exceptis telis tam diu perſtitit, quoad ab exercitu accurrente, & uerecundia, timoreq; correpto tutatus eſt. Sic ipſis prima quidem pronoſtica periculum attulere mortis. ſecunda uero mortem conſummarunt. Pythagoras quondam uates Apollodorũ, Alexandrum, Epheſtionemq; metuentem, ſacrificio rite peracto, ne metueret admonuit, ſtatim quippe ambos è medio abituros. Defuncto deinde Epheſtione, ueritus Apollodorus, ne quis inſidias regi ſtrueret, uaticiniũ illi prodidit. Ad quod ſubridẽs rex, Pythagorã interrogauit, quid id ſignũ

Oxydracæ.

portenderet.

portenderet. Cum ille ultima ſignificare diceret, denuo arridens, Apollodorum ex beneuolentia, uatem uero ex confidentia laudauit. Cæſari uiciſſim cum ad ultimum in Senatum acceſſiſſet, ut à nobis pauloante dictum eſt, eadem obuenere ſigna, ad quę ille irridens, ſimilia ſibi in Iberia eueniſſe dixit. Reſpondente uate, & tunc quidem ipſum in periculo fuiſſe. Et nunc quidem inquit, propitium nobis aderit: aliquidq́ ad fiduciã adijciens, denuo ſacra fecit, donec retardãtibus eum ſacrificijs, ſubiratus Senatũ ingreſſus eſt, ibiq́ interficitur. Simile & Alexãdro contigit, cum ex Indis in Babylonẽ cũ exercitu rediret, & iam proximus urbi eſſet, Chaldæi admonuere ut ab ingreſſu ſe in præſenti contineret. Illo uero Iambũ proferente, Quoniam optimus uates is eſt, qui bene meditať. ſecũdo monuere Chaldæi, ne in occidentẽ ſe conuertens, cum exercitu ingredi uellet, cæterum ad orientem cõuerſo aſpectu circũeundo, urbẽ caperet. quibus illũ annuiſſe ferunt, & urbẽ circumire ſtatuiſſe, ſed ab interiacẽte palude prohibitum, tum ira contẽpſiſſe eos, & in occidẽtem conuerſo aſpectu introijſſe urbem. Egreſſum deinde, & per Euphratem, & Pollacota flumẽ nauigantem, quod Euphratẽ ſuſcipiens, in paludes, ſtagnaq́ diffunditur, & Aſſyriam tellurẽ ferè nauigabilẽ ubiq́ reddit, cũ fluuiũ muro ſepire deſtinaſſet, ob idq́ nauigaret, Chaldæorũ ṽba irriſiſſe aiunt, quod Babyloniã ſaluus ingreſſus eſſet, & egreſſus nauigaret. Cæterum euenit, ut cum in urbẽ rediſſet moreretur. Simili cõtemptione & Cæſar uidetur uſus. Vate quippe diẽ mortis illi prędicẽte, quod Martias idus nõ euaderet. cũ dies illuxiſſet, uatẽ irridẽs, Idus adeſſe dixit. & in his ſimiliter extinctus eſt. Pari modo pronoſtica quiſq́ ſua contẽpſiſſe dicitur, nec tamen uatibus hæc ipſa referentibus ſuccenſuiſſe, & ambos nihilominus ſub uatum prædictione deceſſiſſe memorant. Fuere præterea ad uirtutis diſciplinam & patrij, & Græci, & exteri ſimul ſermonis ſtudioſi ambo. Alexander

Chaldæi.

Euphrates, & Pollacota fluuij.

quidem inter Indos potiſſimũ Brachmanas, qui doctiſſimi habentur apud eos, quemadmodũ apud Perſas magi, eorũ ſapientiam perſcrutatus eſt. Cæſar uero Aegyptiorum ingenia, cum Aegyptum peragrans Cleopatram regno præficeret, diligenter tentare ſtuduit. Quorum cauſſa pleraq; inter Romanos prudentiſſime direxit. & anni curſum nullo ordine fluentem ob intercalares menſes, ad Lunæ quippe curſum metiri eum ſoliti, ad ſolis conuertit motum ut Aegyptijs mos fuit. Contigit etiam ambobus neminem ex conſpirantibus in eos euaſiſſe, ſed eorum ſtirpi condignas impendiſſe pœnas, quemadmodum & Alexandro, qui Philippum occidere: quod Cæſari uiciſſim, ut contigit, in ſequẽtibus referemus libris.

Appiani

APPIANI

ALEXANDRINI DE CIVILIBVS ROMANORVM BELLIS LIBER TERTIVS, P. CANDIDO INTERPRETE.

CAius igitur Cæſar plurimi apud Romanos in imperio dignus habitus, in hūc modum ab hoſtibus interfectus eſt, & à populo ſepultus. Quas autem percuſſores eius & in primis clariſſimi pœnas dederint, liber iſte, & inſequens uiciſſim explicant: qui ciuilia Romanorum bella deinceps ab illis geſta cōplectuntur. Senatus quidem Antonium ob Cęſaris funus ſuſpectum habebat, quod eius cauſſa populus ad tumultum concitatus, diſcordiarum obliuionem ex decreto ſtatutam cōtempſiſſet, & ad percuſſorum domos cum igne decurriſſet. quam ſuſpitionem idem unico opere in Repu. edito, ad beneuolentiam conuertit. Erat Amatius quidam prioris Marij falſo filius, qui parentis cauſſa populo fuerat acceptus. Is igitur ob hanc ſimulationem cum Cæſaris affinis crederetur, eius interitum permoleſte ferens, aram ante pyram conſtituerat, collectaq; in unum audaciorum manu, ijs qui effugerant tremendum ſe præſtiterat. Horum nonnulli urbe ceſſerant. Qui uero ſub Cæſare prouinciarum curam ſibi aſſumpſerant, ad eas ſe contulerant. Decimus quidem Brutus ad finitimam Italiæ Celtarum gentem: Trebonius in Aſiam quæ circa Ioniam ſita eſt: Tullius Cimber in Bithyniam.

Antonius ſenatui ſuſpectus.

Amatius cuius Cic. meminit ī Philipp.

Caſſius uero & Marcus Brutus, quibus Senatus plurimum fauebat, & ipſi ſub Cæſare ad prouinciarum regimen in ſequenti anno electi dicebantur, ut Syriæ Caſſius, Brutus Macedoniæ præeſſet. Sed cum urbani prætores adhuc eſſent, ex neceſſitate ſub mandato tenebantur: ſortilegiſque adulabantur maxime, & alijs quoſcunque ſuſpicabantur ſuffragia ad ſe uendicantes uenundare, lege prohibente, ne cui intra uigeſimum annum prouinciæ adminiſtratio conferri poſſet. Cum his Amatius una conferre, & inſidiari dicebatur. Hac igitur ratione motus Antonius, ueluti conſul in eos inuectus, Amatiū cepit, interfecitq́, nullo iudicio exhibito audacter admodum. Quod opus tanquam arduum, iniquumq́ Senatus admiratus eſt, percepta tamen utilitate diſſimulanter tulit, ſatis cōſcius ſine huiuſmodi audacia quæ ad Brutū pertinebāt & Caſſium, neutiquā in tuto collocari potuiſſe. Cæterū Amatij milites, & reliquus ad hos populus, Amatij deſiderio, ac eorum, quæ geſta fuerant dolore correpti, quoniam quàmmaxime Antonius ob illū populo acceptus ferebatur, eo modo ſe ſperni cōquerentes magnis clamoribus forum occupant, Antonium calumnijs inſequuntur, magiſtratibus quoq́ perſuadent, ut Amatij loco aram colluſtrantes ſuper ipſam Cæſari quàm primum ſacra faciant. Et pulſi deinde è foro à militibus, qui ab Antonio præmiſſi fuerāt, maiori adhuc indignatione uoces emittebant, nonnulli Cæſaris imagines interempti proferebant. Verum cum quidam illis prædixiſſet locum in quo Cæſaris imagines fierent demōſtrare uelle, ſtatim inſequuntur, hiſq́ perſpectis ignem iniecerunt, quoad ab alijs ab Antonio miſſis, quidam reſiſtentes interfecti ſunt, alij deprehenſi ex ſeruorum numero cruci delegantur. Qui uero ex liberis in unū aderant, ex edito quodam loco præcipites truduntur, eoq́ue modo tumultus in populo ſedatur. Verum inſigne odium ex magna populi beneuolentia in Antonium ſubito exarſit

Amatius ab Antonio occiſ.

Qua ex

Quia ex re Senatus exhilaratus eſt, quaſi nemo ex his qui circa Brutum fuerant, amplius trepidare poſſet. Cum autem Sextum Pompeium magni Pompeij filium, qui ab omnibus fere diligebat, Antonius ex Iberia acciri ſuaderet, quo in loco aduerſus Cæſaris prætores bellum gereret. illicq; pro paternis bonis in publicum collatis uicies, & quinquagies decem millia drachmarum Atticarum impedi, maris quoq; præſidem inſtitui debere, quemadmodum & parens eius olim extitiſſet, rebusq; ingruentibus Romanorũ claſſe, ubicunq; ea eſſet, uti poſſe, Senatus ſingula admiratus facile cõceſſit, Antoniumq; per uniuerſam diem laudibus inmenſis extulit. Non enim quiſpiam Magno popularior, aut acceptior illis fuiſſe uidebatur, quamobrem deſiderabatur ab omnibus. Caſſius porro, & Brutus qui ex Pompeiana factione eſſe dicebantur, & tunc quidem in honore habiti, ſalutem in dubiam adipiſci putabantur: & eorum quæ peregiſſent intentum obtinere, popularem inſuper ſtatum ad optatum duxiſſe exitum, ſorte eorum iam in tuto collocata. Ob quæ Cicero continua oratione Antonium palàm commendauit Senatus ob uulgi inſidias illũ miſeratus, ut cuſtodiã corpori adhiberet, & ex militibus, peregriniſque idoneos ſibi deligeret indulſit. At is ſiue ad ſalutem hæc omnia referret, ſiue fortunam ueluti arridentẽ complecti cuperet, aſſidue cuſtodias ſibi deligebat. Et iam ad ſex millia non ex armatorũ numero, quos facile in neceſſitatibus, & alibi habere putabatur, ſed ex turmarum ducibus electos ſibi aſciuerat, præcipuos in armis, & bellicarum rerum experiẽtia doctiſſimos, adhæc porro notiſſimos ex militia, quam ſub Cæſare geſſiſſent. Ex his ordinum principes ſummo ornatu dietim eligebat, eoſque magno in honore penes ſe habebat. illuſtrium quoq; conſiliorum participes unà deducebat. Senatus cum multitudinem eorum, & electionem ſuſpectã haberet, Antonio conſuluit, ut cuſtodiam huiuſmodi, inuidiæ plurimũ obnoxiam

Odium in Antoniũ.

Magnus Põpeius.

obnoxiam diſſolueret, & ad ſufficientem numerum ac debitum referret, quod illi facere eſt pollicitus, cum primum populi tumultus quieuiſſet. Sed cum ſtabilia fore decreuiſſet quæ Cæſar conſtituerat, eaq; in commentarijs à Cæſare relata penes ſe haberet, Cæſaris item ſcribam Faberium nomine, in omnibus fidum atq; obſequentem retineret, propterea quod ex urbe proficiſcens Cæſar, hæc omnia apud Antonium depoſuerat, in quibus multa ad multorum gratiam conſcripta erant, quæ urbibus, Dynaſtis, & eorum præſidijs dono impenderat: ad ſingulos ea depoſcentes ſcribebat Antonius. hi uero ex huiuſmodi gratia deuincti, Antonio fauebant. In hunc modum plures in Senatum introduxerat, reliquis ex ſenatorio ordine obſequentibus, ne cuſtodiæ eius ui derētur inuidere. Dum hæc ab Antonio Faberioq; agitatur. Brutus & Caſſius nihil à populo aut exercitibus tutum intuentes, non ob Amatij inſidias ſe ab ullius ſcelere immunes arbitrati, non Antonij diſſimulationem, ac uarietatem, qui exercitum paraſſet, ulterius ferentes, non populi ſtatum ullo opere firmari poſſe cogitantes, uerum ob id ipſum Antonium ſuſpectum habentes, Decimo confiſi, qui tres in lateribus legiones paratas retinebat, ad Trebonium in Aſiam, ad Tullium uero in Bithyniam clanculum miſere, ut pecunias ſecreto cumularent, exercitum inſuper pararent. Properabant autem ut earum prouinciarum quas à Cæſare accepiſſent, compotes fierent. Indecens enim uidebatur nondū tranſacto tempore, Præturam quam in urbe gereret, omittere, quæ ſuſpitionem ineundi dominatus gentium afferre poſſet. Malebantq; ob neceſſitatē medio tempore priuatim degere, quàm in urbe eſſe prætores, cum nec timore carerēt. neq; conuenientia his quæ pro patria egiſſent, exequi liceret Sic ſe habentibus rebus, Senatus cognita eorum uoluntate, ut de frumento urbi inuehendo ab omnibus terrarum partibus curam ſumerent, illis imperat, quoad prouinciarum ab

Cæſar in cōmenta.

Faberius Cæſaris ſcriba.

illis ſumẽdarum aduenıſſet tempus. Id enim meditabatur, ne Brutus aut Caſſius ex urbe uiderentur effugere. Tanta illorum ſenatui cura, & uerecundia inerat: cum eorum cauſa percuſſores reliquos in tutelam ſuam ſuſcepiſſet. Bruto deinde, & Caſſio urbe egreſſis, Antonius poteſtate adauctus, & iam monarchicus exiſtẽs, præfecturas nationum, & exercitus ſibi uendicabat, Syriamque in primis habere cupiebat. Sed cum ſe ſuſpectum eſſe animaduerteret, maiori tamen ſuſpitione detineri putabat, ſi prouinciam illam poſtulaſſet. Nam Senatus Dolabellam conſulem alterum, ſecreto contra ipſum ſibi aſciuerat, quem continue Antonio aduerſum cognouiſſet. Dolabellam igitur iuuenem, & ambitioſum intuens Antonius, Syriam Caſſij loco, ac exercitum in Parthos præparatum petere ſuaſit, nõ à Senatu quidem, quod fieri minime putabat, ſed à populo prolata lege: qua de re lætatus ipſe legem protulit. Increpante deinde illũ Senatũ quod à Cæſare decreta diſſoluere tentaret: bellum contra Parthos ſub Cæſare ſtatutum, minime immutatum eſſe ait: Caſſium Syriæ adminiſtratione dignum habitum, qui Cæſaris acta in primis oppugnaret, Sortes præterea plurimis impenderet, qui uigeſimũ ætatis annum nondum attigiſſent, ſe maxime erubeſcere, cum Dolabella eſſet, ſi ad Syriæ adminiſtrationem Caſſio minus haberetur dignus. Ob hæc ſenatus Tribunum quendã Aſprinam nomine, in creatione pro duobus ſignificantem, iuſſit illudere, ſperans Antonium ad id quippiam illaturum eſſe, conſulem exiſtentẽ, ac ſignorum ſacerdotem, & iam diſcordem cum Dolabella habitum. Antonius ſortitione facta, cum Aſprina duo ſignificare retuliſſet, idq; nefaſtum eſſe diceret (quippe mos fuit alios ſubinde eligere) iratus Aſprinæ mendacio, tribus de Dolabella ſententiam iuſſit efferre. In hunc modum Dolabella Syriæ præficitur, & belli contra Parthos prætor deſignatur, ac exercitus uniuerſi circa Macedoniam à Cæſaré

Caſſius & Brutus à ſenatu diligebantur

Aſprina tribunus.

collecti. & tunc quidem Dolabellæ Antonius ſuffragari inſtituit. His in populo peractis, Antonius Macedoniã à Senatu ſibi poſtulauit, arbitratus poſt Syriam Dolabellæ traditam, minime Senatum pro Macedonia ſibi aduerſaturum eſſe, potiſſimũ cum prætore eſſet deſtituta. Eam igitur licet inuitus Antonio conceſſit, admiratiõe ductus, quemadmodum exercitum in ea exiſtentẽ Dolabellæ eſſet traditurus, quem tamen Dolabellam ante Antoniũ habere lætabatur. In tempore uero, qui pro Caſſio & Bruto aderant, alias prouincias ſibi dari earum loco depoſcebant. Cyrenem igitur, ac Cretam illis tradidere. ut alijs uiſum eſt utranq; Caſſio: Bithyniam uero Bruto conceſſere. Quæ igitur agitabantur huiuſmodi fuiſſe conſtat. Octauius autem Caij Cæſaris ſororis nepos, princeps equitum per annũ apud eum fuerat, ex quo Cæſar hunc honorem ad amicos eius deferens, plerunq; ad annum illis conſeruauerat. Is cum adoleſcens adhuc eſſet, in Apolloniam ſupra Ioniũ, ut literis erudiretur, & militiæ ſimul inſtrueretur, à Cæſare præmiſſus fuit, & ut in hoſtes profecturus ibi moraretur. Eo in loco equitũ turmæ ex Macedonia aduentantes exercitabantur. copiarum inſuper prætores quidam, quaſi ad Cæſaris affinẽ, atq; cognatum ſæpe commeabant. Ob id à plurimis cognitus, exercitus quoq; beneuolentiam ſibi cõparauerat, cum omnes ad ſe uenientes ſumma charitate, liberalitateq; complecteretur. Sextum igitur iam menſem in Apollonia degenti, circa ueſperam annunciatur, Cæſarẽ in ſenatu ab amiciſſimis ſuis, & apud ipſum maxime potentibus interfectum eſſe. At cum de reliquis nihil referretur, timor, atq; ignorantia eum inuaſere, utrum cõmune, aut Senatus, uel eorum, qui peregerãt, id eſſet opus, & an pluribus cauſſam tribuiſſent, uel cuius id eſſet, & an multitudo cum illis cõſpiraſſet. Pro quibus amici eidem talia ab urbe præmiſere. Laudare eos, ut pro cuſtodia ſui corporis, in Macedoniam ad exercitum

Octauius

tranſi-

tranſiret, quo in loco commune id opus nō eſſe intelligēs, hoſtibus timorem incuteret, & Cæſaris necem ulciſci poſſet. Et affuere ex ducibus quidam, qui uenientem ad ſe tueri pollicerētur. Mater uero & Philippus eius uitricus, è Roma ſcripſere, ne ſe quippiam extolleret, neúe confideret, memor eorum, quæ Cæſar poſt deuictos hoſtes ab amiciſſimis eius pertuliſſet, priuatas conditiones, ueluti periculorum magis expertes, in præſenti eligēdas eſſe, Romam ut ad eos properaret ſuadere, à quibus cuſtodiretur. His adductus Octauius, ob inſcitiam eorum quæ poſt Cæſaris necē geſta fuerant, complexis exercituum primoribus Ionium enauigauit, neutiquam ad Brunduſium accedens. Nam cū exercitui, qui illic aderat, minime confideret, cuncta præcauebat, & ad aliam non longe à Brunduſio extra iter ſitam urbem, appulit, cui Lupium nomen eſt. In hanc itaque delatus moram protrahebat, ibidemq́ꝫ de Cæſaris nece, tumultuq́ue populi, ac teſtamenti publicatione, eorumúe quæ decreta fuerant, diligenter ad eum ſcripta deferuntur, ex quibus adhuc magis admonebatur, Cæſaris pręcauere hoſtes, cū filius eius atque hæres eſſet nominatus, dehortabaturq́ꝫ ab his hæreditatem adire. At ille Cæſaris ultionem, non aſſumere erubeſcens, Brunduſium acceſſit, præmiſſis tamen qui diligenter explorarent ne quis ex Cæſaris pcuſſoribus in inſidijs lateret. Sed cum eo in loco exercitus ueluti Cæſaris filio obuiam prodiſſet, libenſq́ꝫ ſuſcepiſſet, lætatus ſacra peregit, ac ſubito Cæſar appellatus eſt Romanorum more qui adoptiuis filijs, adoptantium nomina ſolent imponero, quod ille non ſolum libens aſſumpſit, uerum eodem tempore paternum nomen penitus amiſit, & pro Octauio Octauij filio, Cæſaris filium ſe, ac Cæſarem dici maluit, qua appellatiōe uſq́ꝫ in finē uſus eſt, ac ſubito ad ipſum omni ex parte ueluti ad Cæſaris filiū, multitudo hominū affluxit, ex qbus alij Cæſaris amicitia ducebantur, alij quod liberti,

Philippus Octauij uitricus.

Octauius more Romanorum adoptantium Cæſar Brunduſij appellatus ē.

aut ſerui Cæſaris fuiſſent, nõnulli quod milites cum illis ex titiſſent: Ac eorum quidam arma, & apparatus, aut pecunias in Macedoniam ferentes, quidam res alias, & aliarũ prouinciarum redditus Brundusiũ attulerant. Ille igitur & gentium multitudine ad eum confluentium, & Cæſaris gloria, & omnium in eum beneuolẽtia confiſus Romã uerſus iter arripit. conuenienti ſtipatus turba, & quæ torrentis in morẽ dietim augeretur. Aperte igitur in Senatum uindicaturus, ob gentium multitudinem, & ob id inſidias magis ueritus, nuperrime gentibus ſibi notis fere omnibus ſtipatus accedebat. Verum aliarum urbium, nõ æque fauor illi aderat. Cæſaris tantum milites, & qui per ſortes diuiſi fuerant, ex colonijs adoleſcentis beneuolentia cõfluxerant. Hi Cæſarẽ deplorare, Antonium calumnijs inſectari cœperant, qui ſe ẽ tanto uulgi odio, minime eximeret. Si quis præiret, ſe Cęſarem ulciſci uelle prædicabant. Quos Cæſar laudibus ornatos, & in præſenti quieſcere iuſſos, à ſe dimiſit. Ad Terracinam deinde delato, qui locus per trecẽta ſtadia diſtat à Roma, nunciatum eſt, quẽadmodum Brutus & Caſſius, ſublatis ipſis à conſulibus Macedonia & Syria, & ad eorum ſolamen modicis quibuſdam præbitis, Cyrenem, Cretamq; ſuſcepiſſent, exules quidam reſtituti forent, Pompeius reuocatus, & ex Cæſaris codicibus nonnulli in Senatum acciti, & alia plura ſubinde geſta. Cum in urbem itaq; ueniſſet, mater denuo, & Philippus, & quicũq; neceſſarij eius aderant, Senatus alienationem à Cæſare uerendam arbitrabantur: Decretum præterea, ne de Cæſaris nece quęſtio haberetur. Antonij ad hæc poteſtatem, & ſuſpitionẽ in eum formidabant, qui neq; ad aduentum Cæſaris filij obuiam prodiſſet, neq; aliquem ad eum præmiſiſſet, quæ omnia ſedate idem perferens, æquũ eſſe inquit, ſe ad Antonium prius, tanquã iuuenem ad ætate prouectum, priuatum ad conſulem accedere debere: Senatum, quæ conuenientia forent procurare;

Terracina.

Octauij Cæſaris aduentus Romam

decretum.

decretum locũ habuiſſe, nemine Cæſaris hoſtes perſequẽte. Sin aliquis perſequi confideret, populum auxilio affuturum, Senatũ uero ut in lege, deos ut in iuſticia cauſſæ eius, & Antonium uiciſſim allaturos opem. Si uero ſortem eius, adoptionemq́ ſpreuiſſet, primum erga Cæſarem delinquere, populum etiam proprijs defraudare commodis. In fine demum profeſſus eſt, non ſolum ſubire periculum pro hac re honeſtum eſſe, uerum etiam obire mortem. quandoquidem præ omnibus electus, ad tam magna, Cæſaris loco dignus habitus, indignus uideretur eo, q̃ ad pericula omnia ſemper fuiſſet promptiſſimus. Achillis demũ uerbis, quibus ille ad Thetidem uſus dicitur, in matrem conuerſus inquit. Sed prius opto mori ſi nõ fas eſt mihi uiuo, Vlciſci ſortem chari morientis amici. Et hæc referens, Achilli ex omnibus immortalem laudem id uerbum attuliſſe ait, ſibi uero hoc opus potiſſimum allaturum eſſe. Non enim Cæſarem amicum, ſed patrem, non commilitonẽ, ſed imperatorem, non lege belli procumbẽtem, ſed in ſenatu impie necatum. Pro quibus mater ex timore in lætitiam cõuerſa complexa eum dicitur, & ſolum Cæſare dignũ affirmaſſe. Compreſſo deinde ſermone, ad ea, quæ meditaretur fauſte, feliciterq́ accelerare iuſſit. arte tamẽ potius, & tolerantia, quàm aperta audacia uti perſuaſit. Quod ille collaudans, ita ſe facturũ eſſe reſpondit, ac ueſpere quidẽ ſubito ad amicos deſtinat, & ut mane in foro cũ multitudine adeſſe uelint, unũquenq́ conuocat. Eo in loco cum Caium Antoniũ Marci Antonij fratrem, qui præturam gerebat in urbe obuium forte habuiſſet, ſe Cæſaris adoptionẽ ſuſcepiſſe ait. Mos quippe Romanis fuit adoptiuos teſtimoniũ exhibere prætoribus, quo publice deſcripto, ſubito ex foro ad Antonium conſulem alterum euadit. Ille Pompeianis in hortis, à Cæſare dono quondam ſibi traditis, tunc quidem uerſabatur. Mora igitur in longum acta circa fores, Cæſar Antonij alienationẽ

C. Antonius Marci Antonij frater.

 per hæc

Contẽtionis initiũ inter Cæſarem & Antoniũ.

per hæc ipſa facile deprehendit. Cum ingreſſus eſſet, colloquia inter eos primum, & blanditiæ conuenientes affuere. Cum uero de his, quæ opportuna fuerant differendũ eſſet, Cæſar in hunc modum locutus eſt. Ego pater Antoni, patrẽ quidem te mihi eſſe beneficia Cæſaris in te collata teſtãtur, & tua in illum gratia eorum omnium, quæ pro illo operatus es: equidem partẽ laudo, & gratias tibi uiciſſim pro his debere fateor, partem accuſo, & ſumma cõfidentia, in quibus me dolor adigit expromam. Cum interficeretur Cæſar minime affuiſti, percuſſoribus eius te ad portas deſtinantibus, quoniam uel illum ſaluum præſtitiſſes, uel cum illo unà concidiſſes, quorum alterutrum futurum eſſet, honeſte tamen nõ affuiſti. Statuentibus nonnullis eiſdem honores, ut in tyrannum ſæuiẽtibus, audaciſſime reſtitiſti, cuius rei gratias tibi ſcio deberi quãampliſſimas. Cæterum ſi uiros illos, ut te perimerent, conſiliũ inijſſe intelligis, non ut nos putamus ultorem Cæſaris futurum, ſed ut ipſi aiunt tyrannidis eius ſucceſſorem, non utiq; tyranni occiſores eſſe poterunt, quin & homicidæ ſimul ſint. Quamobrem itaq; in Capitolium confugere, an ueluti ad templum, ut peccatores ſupplices? aut ut in arcẽ hoſtes? Vnde igitur ipſis actorum obliuio, & cædis innocẽtia? utrum à Senatu, aut à populo, aut ab eo, qui ſub illis interfectus eſt? Nã te inter plures inſpicere id oportuit, cum conſul ſis. Verum alterutra conſulente te, principatus eos abſoluit uindicante te tam inſigne facinus, & errantes unà perdocente, ueniæ tamen obſides ex proprijs ad percuſſores in Capitolium miſiſti. Eſto & hæc à corruptis per uim à te exorta eſſe. At cum perlecto teſtamento, & commendatione, ut æquum fuit, in funere à te acta, populus iam Cæſaris memoria firmatus, ignem in percuſſores detuliſſet, & uicinorum cauſſa illis peperciſſet, armaq; in ſequentem diem eſſet cõminatus, cur auxilium non attuliſti? uel ut dux cum igne aut armis accurriſti, uel

Octauius accuſat Antoniũ.

percuſ-

percuſſoribus mulctam inſcripſiſti? ſi mulcta opus eſt ei, qui per ſe deferre poteſt: & Cæſaris amicus eſt, & conſul, & Antonius. Sed Amatius ex mandato interfectus eſt, ob principatus poteſtatem, percuſſores quomodo effugere ſiuiſti? & ad prouinciarum adminiſtrationes nonnullos ſe transferre? quas iniuſte poſſident, eo, qui conceſſerat ab illis interfecto. Syriam quidem, & Macedoniam, conſules rite decernentes, tu ſcilicet ac Dolabella conſtitutis rebus ab illis abſtuliſtis, pro quibus gratias uobis agerem, ni ſtatim Cyrenem, & Cretam ex decreto illis dediſſetis, & fugitiuas ſtatuiſſetis prouincias. Continue aduerſum me ſatellites habetis, & Decimum Celtas proximos tenentem uidere negligitis, & hũc cum alijs dominum ſub patre meo effectum. Sed hæc Senatum cognouiſſe dicet quiſpiam. Tu tamen ex decreto confirmaſti, & in Senatu præſediſti, quo in loco potiſſimum congregatus eſt, ut per te contradiceret. Actorum obliuionem illis concedere, ſalutem dare eſt, quod gratificantium uidetur ſolum. Cæterum prouincias ex decreto iterum præbere, & præmia conferre, Cæſari iniuriam inferentium, & ſententiam tuam abolentium dicetur eſſe. Ex quo igitur me paſſio ad hoc impulit, ultra id, quod moderatio ætatis meæ, & uerecundia erga te poſtulare uiſa eſt, dicã liberius, ut ad amicum Cæſaris, & plurimũ apud illum honoris poteſtatiſq; aſſecutũ, & fortaſſis futurũ adoptiuũ, ſi te ex Herculeo Aeneadẽ fieri malle cognouiſſet. Hęc eñ res dubitationẽ illi attulit plurimã de ſucceſſore cogitãti. In futurũ itaq; Antoni, ſi qua deorũ immortaliũ, ſi qua tibi Cæſaris reuerẽtia ineſt, quippiã ex his q̃ facta ſunt uelis imutare, potes eñ ſi uel. Sin aũt ad reliqua, ſaltẽ in percuſſores cũ populo, amiciſq; paternis opẽ afferas. At ſi uirorũ, aut Senatus reuerẽtia te detinet, in his, q̃ neceſſaria mihi ſũt ne te aggraues. Scis eñ quãtũ oneris domi mihi incũbat ad impẽſam, quã pater populo iuſſit exponi, q̃ ſollicitudo amicorũ adſit, ne retar-

Antonius ex genere Herculis.

ne retardans ingratus uidear, neue qui in colonijs diſtribu-
ti ſunt me opperientes, diutius in urbe cogantur permane-
re. Quæcunq; igitur in morte Cæſaris, cõfeſtim apud te tã-
quam in tutum redacta ſunt ob domus periculum, donaria
eius, & apparatum omnem nos habere ſinito, & quæcunq;
alia à nobis uelis aſſumi. Ad diſtributionem uero aurum il-
lud perinſigne, quod ad bellorum uſum Cæſar cumulaue-
rat, abunde fuerit, ſi uſq; ad trecenta milia nummum mihi
impenderis. Reſidua diſtributionis eius, & ſi hoc confidere
odioſum ſit, à te fortaſſe, aut per te ex publicis mutuo ſum-
pſerim pecunijs, quo ad reliquam ſubſtantiam uenundare
conceſſeris. Hæc loquente Cæſare, Antonius ex cõfidentia
eius & audacia, quam præter opinionem, & ætatem illi ad-
eſſe uiderat obſtupuit. Cõturbatus igitur huiuſmodi ſermo
nibus, non quãtum honeſtati congruebat, potiſſimũ ex pe
cuniarum repetitione, inſolentius in hunc modum illi re-
ſponſum reddidit. Siquidem ò puer cum hæreditate, & co-
gnomine imperium tibi Cæſar reliquiſſet, æquum fortaſſe
Antonij responſio inſolẽtiſſ. foret, te publicarum rerum rationem poſcere, & me polli-
ceri. Verum Romani principatum nulli ex hæreditate tra-
didere, neq; regibus: quibus eiectis iureiurando ſanxerunt
neminem ulterius uelle ſuſcipere: quod præcipue patri tuo
obijcientes percuſſores eius, ob id eum interemiſſe aſſerũt
regnantem, non autem imperantẽ amplius. Mihi quidem,
neq; reſponſo circa publica opus eſt, ſimiliq; ratione te rele
uo, ne gratias ꝓ his debere mihi aſſeras. Quicquid enim id
eſt non tui gratia, ſed populi Romani factum eſt, uno ope-
re duntaxat excepto, quod præcipuũ, & maximũ omnium
in tuam, & Cæſaris beneuolentiam effectum dixerim. Si e-
nim ego mihimet intrepidus, & nulla motus inuidia, hono-
res percuſſoribus, & tyrannicidis decretos contempſiſſem,
tyrãnus habitus fuiſſet Cæſar, cui neq; glorię quicquã, neq;
honoris, aut actorũ ſtabilitas ulla affuiſſet, non decreta, nõ
hæredem,

hæredem, non ſubſtantiam ullam eſſet conſecutus, non corpus ſepulchro dignum habitum, ne priuato quidem. Leges quippe tyrannorum corpora inſepulta iubent abijci, memoriam omnem aboleri, & ſi quid peculij illis adeſt, in commune redigi. Quæ ſingula ipſe ueritus pro Cæſare pugnaui, ut immortali gloria & publico potiretur funere, non expers periculi atque inuidiæ, quæ ab hominibus promptiſſimis, & cædegraſſantibus mihi incubuit, & ut intellexiſſe potes in me conſpirantibus, ad Senatum patris tui imperium iam grauiter ferentem: Verum ob hæc ſpōte me periculis obieci, & quodcunque pati prius prælegi, quàm inſepultum Cæſarem & infamia fœdatum intueri, optimum uirorum qui ſub illo fuere, & in multis feliciſſimum, & præ omnibus honore digniſſimum à me habitum. His igitur proprijs periculis meis, quæ Cæſaris præſentia tibi ſunt illuſtria omnia accepiſti genus, nomen, dignitatem, ſubſtãtiam, pro quibus iuſtius fuiſſet, te mihi gratias agere, quàm quæ ad Senatus ſedationem derelicta ſunt, uel in retributionem eorum, quæ à me geſta fuerunt, uel ad alias opportunitates, ac rationes diſtributa reprehendere, maxime cum iunior ſis, ego ætate prouectior. Et hæc pro ijs, quæ dixiſti abunde ſint. Inſinuaſti præterea me principatum appetiſſe, quem nunquam concupiui, quanquã nõ indignum arbitreris, & dolere exiſtimas non conſecutum fuiſſe Cæſaris adoptionem, profeſſus genus Herculis mihi ſufficere. Pro neceſſitatibus autem tuis, in quibus ais ex publico mutuari uelle, ſatis crederem te ironia uti, niſi perſuaſum haberem, te adhuc ignorare, publica omnia à parente tuo inania eſſe derelicta, ex quo ad imperiũ acceſſit: cum ad eũ ærarij loco deferretur, & ſubinde in ſubſtantia eius reperta ſint, quàmprimum illa inquirere decreuimus. hoc minime impium in Cæſarem fuerit, defunctum iam humanis rebus, nec atteſtantem, id eſſe impium, & ſi rationes uiuus exegerit. Cum autem priuatorum plurimi de

Leges in tyrannos.

Cc unaquaque

unaquaq; eius facultate tecum decertabunt, ſatis intelliges non ſine controuerſia te eam poſſidere. Pecuniarum uero, quas ad me tranſlatas eſſe aſſeris, neq; copia ea eſt, quã exiſtimas, neq; nunc quidem penes me eſt, cum omnes in magiſtratibus, ac potentijs, Dolabella & fratribus meis dũtaxat exceptis, ueluti tyrãni diſtributæ ſint, & per me tranſlatæ ad eorum gratiã, quæ à Cæſare decreta fuerant, & tu reliqua tecum feres, ſi rite ſapis: indignantibus populi loco potius impendens. illi populum ad colonias remittent, ſi rite ſentient. Populus quippe, ut tu græcis ĩbutus diſciplinis optime ſcis inſtabilis ẽ, ut in mari unda fluctuãs: hęc aduenit, illa reuertitur. Simili ratione populus è nobis ambitioſiores ad ſummũ eleuãs, ad ima demum abijcit. Horum plurimis indignatus Cæſar cum ad contumeliam referri crederet, abſceſſit, patrẽ nomine ſæpe inuocans, ac confeſtim omnem ſubſtantiã uenui ſubiecit, quantam ex hæreditate fuerat adeptus, populũ in auxilium eius ex hac liberalitate cõuertere feſtinans, Antonij odio in eũ iam palàm perſpecto, & cognito, ſenatu præterea publicarum pecuniarum inquiſitionem ex decreto ſtatuente, nam plerįq; nouum Cæſarẽ uereri cœperant, ob paternam militum, & populi in eum beneuolentiam: facultatibus inſuper plurimis illis adſiſtentibus, quas in largitionibus, & populi ambitione conferret, neutiquam eundem in priuatorum numero manſurum cogitabant, neq; cum Antonio ſocietatem initurum Cęſarem, nouum uirum, diuitijs & gloria abundantem, uerum inter ſe pariter certaturos fore, quis ad Cæſaris imperium celerius eſſet euaſurus. Quidam ex his uoluptatem capiebant, quaſi huiuſmodi uiris ſibijpſis impedimento futuris, & opibus Cæſaris, & pecuniarum inquiſitione diſſolutis, ærarium ſumma opulentia repletum iri uideretur. nam multa ex publicis penes Cæſarem poſſe reperiri. Inſtãte uero ſpectaculo, quod pro Bruto prætore Caius Antonius Antonij frater eſſet præbiturus, inter alia

alia, quæ ad præturam abſentis Bruti, curioſe diſpoſita ſunt ab eo, apparatus abunde affuit, ac donariorum copia. ſpes quoq; affulſit, populum ſpectaculo placatum, Brutum reuocaturũ eſſe. Verum Cæſar alia ex parte populo ſublandiens omne, quod ex uenditione cumulauerat argentum, continuo ambitioſis per partes diuidebat, ut præuenientibus impenderent. Porrò per oppida deuectus publice proclamari iuſſerat, qui minimo uenundarẽt, cum ob cauſſas, quod dubia & incerta adhuc eſſent, tum propter Cæſaris ſtudium, quo omnẽ populũ ad beneuolẽtiã eius cõuerterat ac pietatẽ quod indigne hæc pati uideretur. Cum autem ad ipſius hæreditatem, ac facultates proprias quæcũq; apud Octauium patrem, aut alicubi ſibi adeſſent, & matris uniuerſa, & Philippi uendidiſſet, & à Pedio & Pinario hæreditatis partẽ requiſiſſet, ſingillatim omnia uendere propoſuit, tanquã Cæſaris ſubſtantiam. hiſq; non abunde ſufficiẽtibus ob effuſiones, populus non iam à Caio Cæſare, ſed ab ipſo largitionẽ fieri exiſtimans, ex indulgentia cœpit miſereri, & admirari ſimilia agentem, & in hunc modum contendentem. Iam enĩ clarum erat, non multo poſt eundem Antonij contumeliam deſpecturum eſſe, quod in Bruti ſpectaculis ſplendide ædilis intueri licuit. Nam mercenarijs quibuſdam acclamantibus, Brutum, & Caſſium reuocandos eſſe, cum reſiduũ theatri ob pietatem aſſentiri uideretur, accurrere plurimi qui ſpectacula compeſcerent, donec poſtulationem eorum penitus extinguerent. Brutus uero, & Caſſius cum eorum ſpes à Cæſare in ſpectaculis effuſas intelligerent, in Syriam & Macedoniam, ueluti ipſis ante Antonium, Dolabellamq; decretas, per uim proficiſci ſtatuunt. Quibus intellectis Dolabella confeſtim in Syriam, & ex ea in Aſiam, quaſi pecunias his in locis coacturus accelerat. Antonius uero in futurum potentia ſibi neceſſe eſſe exiſtimans, exercitum qui in Macedonia fuerat, uirtute præcipuum, magnitudine

Cohæredes Octauij.

Principiũ motus Bruti.

copiarum ampliſſimum, ſex quippe legiones inerāt, & alia multitudo ſagittariorum, ac leuis armaturę, exercitatorūq; cum illo adiuncta, equitatus plurimus, apparatus præterea iuxta exercitum inſignis, & qui Dolabellam ſecuturus uidebatur, in Syriam, & ad Parthos ſeſe conferētem, cum Cæſar in Parthos eo uſurus diceretur, ad ſe quàmprimum trāſferre ſtatuit, & ubi quàmmaxime ad Ionij tranſitū eſſet propinquus, in Italiam traducere. Interea ſubito fama aduolat Getas cognito Cæſaris interitu Macedoniam ingreſſos depopulari. Quamobrem Antonius exercitum à Senatu petijt ueluti in Getas expeditionem paraturus. nam in ipſos ante Parthos à Cæſare inſtitutus fuerat, ut in Parthos ſenſim profecturus. Senatus rumore percepto, qui ſcrutarentur emiſit. Antonius timorem, ſuſpitionemq; ob hæc emanatam diſſoluere feſtinans, decreto ſanxit, ſe nulla ex cauſſa profectu rum ſi dictator crearetur, neq; decreturum ſe, aut aſſumpturum ullo modo dictaturam, ſi illi pręberetur: ſi quid horum quis ſpernentem uideret, ab obuio quoq; uelle trucidari. Ac per hunc modum audientes maxime deliniēs, & his qui Dolabellæ fauebant, per largitionē ſibi aſcitis, exercitus in Macedonia exiſtentis prætor, & imperator conſtituitur. Qui cū ea quæ concupiſſet foret adeptas, Caium fratrem magna celeritate ut decretum ferret, ad exercitum emittit. Exploratores interim rumoris præmiſſi reuertuntur, Getasq; in Macedonia nequaquam ſe uidiſſe referunt. Addidere tamen, ſiue uere, ſiue ab Antonio perdocti, trepidare omnes ne Getarū copiæ aduentantes Macedoniam excurrerēt. Hæc dum Romæ geruntur, Caſſius, Brutusq; exercitus, & pecunias quotidie parabant. Trebonius Aſiæ præfectus, ciuitates muro ſepiebat, & uenientem ad ſe Dolabellā, Pergamo, & Smyrna non admiſerat. ſolum cōmeatum ueluti cōſuli extra mœnia parauerat. Aggrediente eodem cum ira urbes, nihilq; perficiente, Trebonius in Epheſo ſuſcipi mandauit, & ad

Epheſum

Epheſum euntem, quoſdam ex interuallo ſubſequi iuſſit. Hi nocte ingruente Dolabellam recedentem intuentes, nec ulterius quicquam ſuſpicati, paucos ex ſuis, qui illum ſequerentur reliquere. ipſi uero ad Smyrnam rediere. Dolabella eos qui derelicti fuerant per inſidias adeptus interfecit omnes, & nocte adhuc inſtante, Smyrnam uerſus greſſum mouet, quam incuſtoditam offendens per ſcalas occupat. Trebonius in lecto à militibus deprehenſus, ſe ad Dolabellam deduci ſupplicat, ſponte ſe illos eſſe ſecuturum. Huic turmę ductor eum intuens: eia tu ſequere inquit, caput interim nobis derelinquens, non enim te, ſed caput tuum afferre nobis iniunctum eſt. quo dicto caput illi ſubito abſcidit. Orta luce Dolabella, Treboniji caput prætorio in ſolio, quo iudicare ſolitus erat iuſſit affigi. Exercitus ira commotus, & ſupplex turba omnis ob necem Cæſaris, cuius Trebonius particeps fuiſſe dicebatur, eo quod defuncto eo, Antonium Senatus ad fores uerbis tenuiſſet, in reliquum corpus eius crudeliter excanduit. Caput ſphærę in morem inſtrato lapidi, cum riſu adinuicem diu prouolutum, donec cōtritum, effuſumq; eſt. Et hic primus ex percuſſorum numero huiuſmodi pœnas dediſſe dicitur. Antonius interea exercitum ex Macedonia in Italiam transferre meditatus, omni alia occaſione deſtitutus à ſenatu petijt, ut Celtarum prouinciam intra alpes reſidentem, quam Decimus Brutus detinebat Macedoniæ loco, ſibi aſcriberet, & mente repetens, Cæſarem ex Celtis prodeuntem, Pompeium ſuperaſſe, quaſi exercitum non in Italiam, ſed in Celtas poſtularet. Senatus Celtarum gentem ueluti arcem in ſe præparari metuens, conturbari cœpit, & inſidias eius tum primum intelligere, & iam Macedoniam illi tribuiſſe pœnitebat. Priuatim itaq; potentiores ad Decimum præmittit, & ut prouinciam firmiter teneat hortatur, exercitum alium ac pecunias parare ſuadet, ut uenienti Antonio poſſit obſiſtere. adeo enim eum uerebantur, & odio

Treboniȷ̃ mors de qua conqueritur Pollio in epiſtolis.

habebant. Antonius contra ſenatus loco Celtas à populo ex lege petere inſtituit, quemadmodum Cæſarem prouinciã eam in primis obtinuiſſe meminerat, & Syriam Dolobellã occupaſſe. Ad Senatus uero trepidationem exercitum, qui in Macedonia erat, Brũduſium Caium fratrem per Ionium trãsferre admonet. & hic quidem quæ Antonius expeteret, facturus uidebatur. Forte ſpectacula inſtabant, quæ Critonius ædilis exhibiturus erat. Inter quæ Cæſar aureum ſoliũ & coronam aureã patri præparauerat, quẽadmodum illi in theatris omnibus apponere decreuerant. Conquerente itaq; Critonio neutiquã admiſſurum eſſe ſe, ut Cæſar ad impenſas eius coleretur, Cæſar eum ad Antonium, tanquã ad conſulem confeſtim attrahit: Antonio uero dicẽte ad Senatum eſſe deferendum, ſubiratus Cæſar, ego ſolium hoc inquit, quoad decretum tuum extiterit apponam. Ad quæ conturbatus Antonius, ut apponeret inhibuit, uetuitq; ſubinde in ſpectaculis, quod indecentius uiſum eſt, quæ Cæſar ipſe fecerat apponi, repetitis à patre in Venerem genitricẽ, cui & templum pater in foro, & forum ulterius addiderat. Tunc igitur uehemens odium, & aperte quidem ab omnibus in Antonium exarſit, quaſi non ſolum cum Cæſare præſente contenderet, uerum in priorem ingrate contumelijs inſurgeret. Ipſe autem Cęſar multitudine ueluti cuſtodia ſtipatus populũ, & qui ſub patre beneficia acceperãt, uel ſub illo militauerãt, circũibat, inuidioſeq; deprecabatur, ne ſe talia ac tãta ſuſtinentẽ ultro deſpicerent, uerũ Cæſari eorũ imperatori atq; benefactori contra Antonium auxilium afferrent, tuerentur ſeipſos, quibus nihil tutũ eorũ quæ à Cæſare habuiſſent futurum eſſet, niſi quæ ab illo decreta fuerant, ſtabilia firmaq; manerẽt. Ad omnia pręterea urbis loca editiora cõſcendẽs, in Antoniũ clamabat his uerbis: Cęſari propter me ne iraſcaris, neúe iniuriam inferas Antoni benefactori tuo, & in maximis tibi affecto: Mihi quantumuis iniuriã infer, & facul-

Critonius ædilis.

Odium in Antoniũ ob oĩbus uehemẽs.

& facultatum eius compeſce rapinam, quoad ciues diſtributionem debitam ſint conſecuti. reliqua omnia tibi habeto: abunde etenim mihi fuerit, quanquam indigenti, ſi paternā aſſequar gloriam, & diſtributionem populo ſinas impendi. Quibus ex uerbis iam in Antonium emiſſæ uoces palàm innotuerant. Comminante uero illo acerbiſſime, & minis in publicum elatis, adhuc magis omnes accurrebant. Quamobrem militiæ primores, qui ad Antonij cuſtodiam delecti fuerant, ac ſub Cæſare primo militauerāt, ab Antonio ſummo in honore habiti, ut ab iniuria abſtineret hortabantur, eorum intuitu, ac ſuſpſius qui ſub Cæſare unà meruiſſet, totq; ingentia commoda ab eo ſuſcepiſſet. Quæ mente repetēs Antonius, cum uera fateretur, & deferentes ad eum erubeſceret, & Cæſare ad fauorem populi ob Celticas res promerendum indigeret, tandem acquieſcere cœpit, & ea conſiteri, quaſi præter mentem eius geſta eſſent, uerum ob adoleſcentis animum, tam ſuperbe elati acta recenſeret, qui nihil pudoris aut reuerentiæ erga duces, & quidē antiquiores habuiſſet, cuius cauſſa ſolito magis reprehenſione in eum eſſet uſus: Cæterum eorum gratia, qui hæc depoſcerent, ab ira temporare uelle, & ad priſtinam eius naturam, conſuetudinemq; redire, ſi & ille ab huiuſmodi inſolentia deſiſteret. Hæc duces læto animo audientes, in unū ambos coniunxere, & inter ſe conqueſtos in amicitiā reduxere denuo, ac ſtatim lex de Celtis perſcripta eſt, Senatu abhorrente & iā præmeditante ſi eum conſuleret Antonius, prohibere uelle. ſin abſq; Senatus cōſulto ad populum deferret, Tribunos cōtra ut illi prohiberent, opponere. Fuere inſuper qui gentem illā omnino liberā à prætore iudicarent, adeò Celtas ſibi propinquos formidabāt. Antonius cōtra palā proclamabat, ſi eam prouinciā Decimo permitterent, qui Cæſarem interemiſſet ſibi uero minime confiderent, qui prouintiā eam acquirentem, & ad genua eius proſternentem neutiquam occidiſſet,

Cæſar & Ant. recōciliantur.

aperte

aperte iam omnia in omnes effundens, quaſi Cęſaris necem exoptaſſent. Cum comitiorum adeſſet dies, Senatus tribuū multitudinem ad cōcionem acciri cogitabat. Illi uero nocte adhuc inſtante, circa forum tabernaculis appoſitis ſpiculatoriam conuocāt cohortem à ſigno prodeuntem. qua ex re cōturbata popularis concio, Antonio ob Cæſarem fauere inſtituit, circa tabernacula aſſidentem atq; deprecantem. Verebatur etenim ꝑmaxime ne Decimus prouinciæ opportuniſſimæ, & exercitui in ea exiſtenti imperaret, qui patris percuſſor extitiſſet, & ob id ad Antonij gratiam cum eo conciliati unà uenerat: nam & ipſe aliquid ab Antonio uiciſſim ſuſcipere ſperabat. Corruptis autem ab Antonio ob pecunias Tribunis, & ſubinde conticentibus, lex promulgatur, & exercitus ad Antonium præſtita condecenti cauſſa per Ionium accedit. Defuncto deinde quodam ex Tribunis, in creatiōe alterius Cæſar Flaminio plurimum fauit, qua ex cauſſa ratus populus eundem tribunitiam affectare dignitatem, ſed ob adoleſcentiam minime petere, in comitijs Tribunum declarare inſtituit. Verum Senatus incremento eius inuidens, timore correptus eſt, ne ſi Tribunus crearetur, percuſſores patris ad populum in iudicium uocaret. Antonius amicitiā cum Cæſare in primis conturbatam haud multifaciens, ſiue ad ſenatus gratiam, ſiue ad leniendos animos ob legem recens in Celtas æditam, ſiue profectionis cauſſa id eſſet meditatus, ueluti conſul decretum edidit. Nemini Cæſarē præter legem inſurgere debere, nec ex ſeipſo potentiæ magnitudine uti poſſe. Quæ cum Cæſari ingrata eſſent, & in populū huiuſmodi ſcriptio indigna uideretur, multitudo ſubiraſci cœpit, & in ſuffragijs cōtentione uti ſtatuit, ita ut trepidaret Antonius, ac decretum abolēdum cæteris Tribunis tanquā ſufficientibus omitteret. Cæſar ex aduerſo ut aperte circunuētus, plures ad colonias à patre deductas ire iubet, & quæ patiatur nota facere, ac cuiusq; mentem ſcrutari imperat.

Lex de Celtis.

Decretū.

Miſit

Miſit & ad Antonij exercitum nonnullos commeatum deferentes, qui cæteris ſeſe immiſcerent, & hortantibus in primis ſe concrederent, in turba quoq; libellos clanculum eijcerent. Hic igitur in his uerſabatur. Ordinum interim primores ab Antonio temporis commoditate percepta, in hũc modum fari incipiunt. Nos quidem Antoni, & qcunq; alij tecum cum Cæſare meruimus, & imperium illi ſimul conſtituimus, & in hanc uſq; diem ad illius obſequia uitam duximus, pari odio, & inſidijs percuſſores eius, in nos uti, & Senatum illis obſequentem eſſe nõ ambigimus: Populo uero eos expellente, fiduciam aſſumpſimus cũ Cæſarem non omnino amicis deſtitutum, aut obliuioni traditum, aut gratia carentem cerneremus. Securitatem tamẽ omnem in futurũ in te uno collocauimus, utpote Cæſaris amico, & poſt illum præ cunctis ad militiam edocto, & nunc nobis imperante, idoneoq; ad omnia quàm maxime. Inſurgentibus autem nobis inimicis, & audacter in Syriam Macedoniamq; graſſantibus, pecunias porrò, & exercitum in nos colligentibus, ac Senatu Decimum contra te præparante, & te curas omnes in Cæſaris noui diſſenſione conſumente, non inepte formidamus, ne in futurum, quale nullum in præſenti affuit, hæc inter uos diſſenſio bellum afferat, & facultatem inimicis cõtra nos quæ uoluerint agendi, facile cõcedat. Quæ omnia cum ipſe animaduertas, te precamur, ut pro tua in Cæſarem gratia, & noſtri charitate, qui nihil querela dignũ in te egimus, & ultra hæc utilitatis tuæ cauſſa, quoad licet, & Cæſari duntaxat abunde ſit, in percuſſores depugnãti opem præſtes. Quæ res te ab omni cura uacuum in imperio cõſtituet, & nos pro te, & nobis ipſis trepidantes, in tutum collocabit. His à primoribus ordinum relatis, Antonius in hunc modum reddidit. Quanta beneuolẽtia & ſtudio ergà Cæſarem ſemper fuerim, cum ad omẽs eius neceſſitates in periculis præ cæteris me obiecerim, clare cognouiſtis, qui

Oratio primorũ exercitus ad Anto.

Oratio Antonij fallacijs plena.

Dd unà mi-

unà militantes his quæ geſta ſunt præſentes affuiſtis: Quantum uero, & ipſe charitatis ac promptitudinis erga me uſque in finem conſeruarit, non neceſſe mihi arbitror teſtari. Hec enim utraque intuentes eius percuſſores, me cum illo interficere meditati ſunt, quaſi me ſuperſtite, neutiquam quæ animo conceperant, in tuto collocari crederent. Quod ſi quis eos ab hac ſententia deterrere conatus eſt, non beneuolentia aut cura ſalutis meæ id egit, ſed honeſtate potius, ne multis inimicos ſuos inſectari uoluiſſe, non autem tyrannū occidiſſe uiderentur. Quis igitur me Cæſarem amplius negligere exiſtimat, benefactorem meum? & hoſtes præ illo in honore habiturum eſſe? & necem illis ſponte indulgere, qui mihi inſidiantur, quemadmodum hic nouus Cęſar opinatur? Vnde igitur ipſis necis obliuio, & prouinciarum cura? Hæc enim mihi pro Senatu obijcere conatur. quemadmodum id euenerit audite. Cæſare inopine interfecto in Senatu, timor omnes inuaſerat, potiſſimū tamen me, ob Cæſaris amicitiam, & facti huius ignorantiam, non enim coniurationem intellexeram, nec quot ad eam cōſpirarent, audieram. Populus quippe tumultum concitarat, percuſſores cum gladiatoribus capitolium ingreſſi ianuas occluſerant: Senatus cum illis aderat, ut nunc etiam uerſatur clarius, & honores percuſſoribus ueluti tyrānicidis inſtituerat. Quod ſi tyrannus habitus fuiſſet Cæſar, nobis quoque indilate fuiſſet pereundum, ueluti tyranni amicis, Sic mihi à tumultu cura, & timore præpedito, ratio nulla aderat. Impoſſibile quippe non timere. id animo ſcrutantes facile cernetis. Vna quidem ex parte audacia incredibili opus erat, ex altera diſſimulatione mirabili. Hoc igitur ex omnibus primū erat, reliqua deinde congruebāt, honores ſcilicet his uiris decretos abolere. Quod ex meipſo facere inſtituens, Senatui & percuſſoribus me oppoſui, & fortiſſime operatus ſum, audacia fretus eximia, periculo me ſolum obijciēs, & nos Cæ-

Senatum accuſat.

ſaris

ſaris amicos in tuto eſſe exiſtimans, ſi idem minime tyrannus haberetur. Simili itaq; pauore, & hoſtes & Senatū detinente, ne ſi tyrannus nō haberetur Cæſar, homicidij cauſſa & ipſi tenerentur, & ob id contēdentibus cedere uiſum eſt, & obliuionem necis honorum loco illis cōtribuere, ut quãtum neceſſe mihi eſſet, ab illis ſumerem. Et hæc ſunt quanta & qualia, neq; cognomē Cæſaris aboleri ſinere, quo uno maxime delectatus ſum, neq; ſubſtãtiam eius in publicum deferri, neq; adoptionē qua nunc potiſſime iſte exultat diſſolui permittere, neq; decreta eius in irritum euadere. Corpus ſepelire regie, & honores iampridē illi deditos immortalitati conſecrari, & omnia deniq; ab illo facta, illæſa conſeruare, filiumq; eius, & nos unà, amicos, prætores, militeſq; in ſalute tuta conſiſtere, & in glorioſa uita pro turpi commendari. Hæc ne uobis minima, aut parua pro necis obliuione à Senatu exegiſſe uideor? aut Senatum ſine obliuione daturum fuiſſe arbitramini? Quam ſyncere illis tradere pro his rebus cōdignum arbitror, & cum ueritate percuſſorum animis ignoſcere ob Cæſaris immortalem gloriam, & noſtri ſalutem, ac tutelam: Quæ tamen non ea uoluntate ſum executus: ſed ut cauſſam in contrarium euerterem, ex quo Senatum in ijs, quæ utilia primum fuerant induxi, & ut percuſſores in quiete conſiſterent adhortatus ſum, & obliuionem non decreto, aut ſtatuto, non enim licuit, ſed inſigni populi ambitione diſſolui, Cæſaris corpus ſepulchri occaſione in forū efferens, & uulnerum eius multitudinem detegens. Veſtem præterea ſanguine madentem, & laceram oſtentans, ac uirtutem eius, beneuolentiamq́ue ad populum, miſeranda oratione in medium recenſens, deflenſq;, ut occiſum deū inſup appellans. Hæc omīa mea opera, & ỽba ſunt, quibus irritatus populus, aſſumpto igne, cū obliuione ad pcuſſorū domos ſe conuertit, eoſq; ex urbe tandē expulit. Et hęc quēadmodū aduerſante Senatu, (Antonius ſcelera ſua detegit.)

& grauiter ferente acta ſint, cōfeſtim ipſe oſtendit. nam me ambitus primū accuſauit, percuſſoribus prouincias habere conceſſit, Bruto & Caſſio Syriā ſcilicet & Macedoniā, quæ magnis exercitibus repletæ fuerāt, & ne ante ſtatutum tempus accelerare uiderentur, occaſionem frumenti in urbem conuehendi, eis detulit. Quamobrem maior adhuc me pauor tenuit, cum nullum priuatum exercitum haberem, & contra tot armatos ipſi inermes ꝑderemur. Collega ad hæc ſuſpectus mihi aderat, & diſcors continue, nam Cæſari inſidias ſtruxiſſe ferebatur, & in die necis ut in urbe adeſſet ſtatuiſſe. Quibus ex rebus uehementer addubitans, & hoſtes exarmare feſtinans, & ab illis arma ad nos trāsferre, Amātium occidi; Pompeium reuocandum eſſe cenſui, ut his adductus Senatus, denuo ſe ad me cōuerteret. Nec propterea illi confiſus, Dolabellæ Syriam petere ſuaſi, nō à ſenatu, ſed à populo prolata lege, petentique operam, & opem præſtiti, ut pcuſſoribus ex amico hoſtis fieret: & Senatoribus turpe uideretur poſt Dolabellæ conceſſionem pro Macedonia mihi obſiſtere. non enim aliter prouinciam eam mihi tradi diſſent, neq; ulterius exercitum in ea exiſtentem conceſſiſſent, ni prius Dolabellæ eum permiſiſſent, ueluti in Syriā, & Parthos profecturo: neq; uiciſſim Caſſio, & Bruto Macedoniam, & Syriam eripuiſſent, ſi nullas alias prouincias ad ſecuritatem eorum prębuiſſent. neceſſe quidem erat pro illis alias tradere: Sed quales pro quibus dederint cogitate: exercitu uacuas, Cyrenem ſcilicet & Cretā, quas hoſtes ueluti inutiles eis futuras contempſerunt, & in eas quas abſtulimus per uim ingredi conantur. In hunc modum exercitus ab hoſtibus ad Dolabellam tranſlatus eſt, artibus & machinationibus, & aliarum prouinciarum traditiōibus. ſic enim nullis apparentibus armis, legibus operari neceſſe fuit. His igitur geſtis, & hoſtibus exercitum alium cōgregantibus, opus mihi erat exercitu, & copijs in Macedonia exiſtentibus, nec

bus, nec in hoc occaſionem ullam præuidebam. Interim fama percrebuit, Getas Macedoniam ingreſſos depopulari. Diffidente ſenatu, & exploratores ad hæc præmittente de dictatoris magiſtratu ſententiam attuli, non licere mihi poſcere, aut decreto conſtituere, aut oblatum magiſtratum mihi aſſumere. Qua ex re maxime allecti, exercitum mihi conceſſere, ac tunc quidem, me primũ hoſtibus parem eſſe credidi, non his manifeſtis & cognitis, ut hic Cæſar arbitratur: uerum alijs pluribus ac longe potentioribus, & adhuc minime apparentibus. Quibus à me perfectis alius ex percuſſoribus in lateribus adhuc hærebat, Decimus Brutus, prouinciam nactus opportunam, & copijs ingentibus refertam, quem ego audaciorem contemplatus, Celtas ab eo eripui, Senatus honeſtate adhibita, cum Macedoniam tradere uelle pollicerer exercitu nudam, atq; deſtitutam. Cæterũ conquerente Senatu, & inſidias iam palam metuente: ſcitis enim quot, & quãta à multis Decimo perſcripta ſint, qui conſules etiam in me concitare properabant: ego audacius adhuc prouinciam eam, Senatus loco à populo per legem petere diſpoſui, exercitum à Macedonia Brunduſium adducens, quaſi eo ad opportunitates uſurus, quo dijs iuuãtibus utemur, ut neceſſitates aduocabunt. Sic ex magno timore nos pridem detinente, ad ſecuritatem pertranſiuimus, & audaciam in hoſtes maximam, quibus deficientibus, deſijt etiam multorum ad eos ſtudium. Conſiderate igitur quanta illis ad ſit pœnitentia eorum, quæ decreuere, quantus labor mihi affuerit Celtas alij traditos adimere: ſcitis quæ Decimo ſcribentes, & quanta, ut conſules in me concitarent ſuadentes, pro Celtis contra me decernere. Verum cum dijs patrijs, & pia mẽte, & à nobis recte factis, quorum gratia uictoriã Cæſar eſt adeptus, illi ſuccurremus, corporibus unà aſſiſtentes, & animis afferẽtes opem. Hæc à me geſta commilitones adhuc ſecreta eſſe uolueram, queadmodum autẽ

 acta ſint

acta ſint uobis retuli, quos ego & opere & uerbo in omnibus participes eſſe uolui. Alijs igitur e uobis ſi quis ignorarit dicitote, Cæſare excepto, qui ad omnia erga nos eſt ingratiſſimus. Hæc referēte Antonio, primoribus exercitus clare innotuit, eundem omnia ex uehementi in percuſſores odio, in Senatu peregiſſe, decreuereq́ue cum Cæſare iterum eum conciliare. Perſuaſis itaq́ue ambobus, denuo in Capitolio una conuenere. Non multo poſt Antonius nōnullos ex cuſtodibus corporis ſui ad amicos attrahit ueluti miniſtros à Cæſare in eum per inſidias inſtructos, ſiue calumniæ cauſſa id ageret, ſiue re ipſa adductus, ſiue à Cæſare ad exercitū eius præmiſſos cognouiſſet. & id facinus ad aggreſſionem corporis ſui meditatum referēs, ſubito in populo tumultum cōcitauit, ita ut indignatio ſimul ſequeretur. Pauci quippe, quibus ratio maior inerat, id opus Cæſari conferre lætabantur: Antonium quidem lædentem facile ſuperare poſſe, qui percuſſoribus tremendus eſſet. Defuncto uero eo, audacius in omnes illos inſurrecturos eſſe, qui à Senatu iuuarentur: Sic enim prudentiores exiſtimabant. Pleriq́ue autem inſpicientes, qualia per ſingulos dies Cæſar, contumelijs, & diſpendijs affectus pateretur, nō ab re calumnias huiuſmodi fieri arbitrabantur, neq́ue æquum porrò aut tolerabile exiſtimabant, Antonium conſulatu perfruētem, inſidijs ab illo peti. Cæſar igitur ad ſic ſe habentes cum ira, & furore aduolans clamabat, inſidias ab Antonio ſibi inferri, ob amicitiam, quam in populo habere eum ſolū exiſtimabat. Amplius Antonij fores percurrens, eadem magnis clamoribus intonabat, deos teſtes inuocans, execrationes omnes efferens, ut ad iudicium accederet prouocabat. Nemine uero prodeunte, ab amicis inquit tuis iudicari poſtulo. & his dictis intra domū progreſſus eſt. Prohibitus ſubinde, iureiurando conqueri cœpit, & q circa fores erant inſectari, quod Antonium redargui ab eo prohiberent. Diſcedens demum in populo

Antonius tumultū erigit.

In populo teſtatus eſt, ſi quid mali pateretur ab Antonio ſibi dolo infligi. Quibus cum inuidia in publicũ elatis, multitudo ingemuit, & quædam illi prioris opinionis pœnitentia acceſſit. Erant & qui tunc ambigẽtes, neutiquam fidem utriq; impenderent. Simulationem alij in his quæ fierent, adeſſe exiſtimarent, & ob ea quæ in templo unà ſtatuiſſent, hæc inter ſe aduerſus hoſtes machinatos eſſe crederẽt. Nonnulli Antonium hæc ipſa meditatum fuiſſe cogitabant, ad occaſionem cuſtodiæ maioris ineundæ, aut quo Cæſari ſuffragia adimeret. Cum deinde Cæſari à quibuſdam occulte præmiſſis nunciatum eſſet, exercitum, qui in Brunduſio erat, nec non eos, qui in colonias deducti fuerant, ira in Antonium efferri quod Cæſaris interitum negligeret, ipſos in uindictam paratos eſſe, ſi quid licuiſſet, Antonium autem ob hæc Brunduſium ueniſſe. ueritus Cæſar ne cum exercitu rediens Antonius, eum omni cuſtodia deſtitutum caperet, pecunijs aſſumptis in Campaniã proceſſit. ciuitatibus, quæ ſub patre conditæ olim fuerant, ut militiam ſecum inirent perſuadens, ut Celatiam primum, deinde Silium, quę utraque ex parte Capuæ finitimæ aderant, ſibi adiungerent. Sic unicuique drachmas pollicitus quingẽtas, ad decem milia hominum in unum coegit, neque ſufficienter armis inſtructa, neque in legiones, aut cohortes diſtributa, ſed ut ad corporis cuſtodiam, ſub uno uexillo allecta. Qui uero in urbe aderãt, Antonium cum exercitu redeuntẽ metuentes, cum Cæſar alio aduẽtare diceretur, in duplo formidabãt. Quidam igitur ut in Antoniũ inſurrecturi, Cæſari ſe coniunxerãt: Nonnulli cõciliationes inter eos iampridem in Capitolio factas mente repetentes: hæc omnia ad ſimulationẽ quandã referebãt, & retributionẽ Antonio poteſtatis eſſe, Cæſari in percuſſores ultionis exiſtimabãt. Sic ipſis trepidantibus Carnutius quidã Tribunus, qui Antonio aduerſabatur, & ob id Cæſari amicus fuerat, Cæſari occurrit.

Cuius

Cuius perſpecta mente, populo clarius annunciat, Cæſarē, ut Antonij hoſtem aduentare, neceſſe eſſe ipſis ambigentibus, pro Antonij tyrannide, Cæſari ſe coniungere, cum exercitum alium in præſenti nullum habeat. Hæc effatus Cæſarem ante urbem in templo Martis commorantē, quod per quinq; & decem ſtadia haud longe aberat, ingredi iubet. Cum ingreſſus eſſet, in templo Pollucis, Caſtoriſq; conſedit. Templum uero circundedere milites palam gladijs accincti. primus Carnutius in Antoniū fari cœpit. Ille patris ſui memoriam cunctis ſubijcit, & quæ ab Antonio idem patiatur ediſſerit, qua ex cauſſa coactus fuerit exercitū pro eius cuſtodia in unum cōparare, cum ad omnia patriæ obſequi, & inſeruire promptus ſit, & nunc in Antoniū paratus. Hæc loquente eo, & iam concionem diſſoluēte, exercitus in oppoſitum pro reconciliatione Antonij & Cæſaris præmiſſus aduentat, uel ad ſolam duntaxat Cæſaris cuſtodiam, & in percuſſores apparatus. Quamobrem indigne ferre uiſi milites, hæc in Antonium dici, qui eorum imperator eſſet, & conſul ſimul exiſteret. At illi ad eorum domos, quaſi arma ſumpturi demitti poſtulant. Non enim alijs quā proprijs armis indigere, quod uere dixiſſe uidebantur. Cæſar interim magna dubitatione afficiebatur, in contrarium ac putabat rem euaſiſſe intuēs. Sperans itaq; eos ſuaſione, potius quā ui ſuperare poſſe, occaſioni ſtatim ceſſit; & hos quidem ad ſumenda arma, quoſdam ſimpliciter ad propria redire iuſſit, ac mœrorem contegens reditum laudauit omnibus; nouis quoq; donis inſigniuit, & adhuc liberalius uelle facere eſt pollicitus, & ad occurrentia, eorum opera in primis uti, ueluti paternis amicis, potius quā militibus ſibi obnoxijs. Hæc dicēs mille duntaxat, aut ter mille ex decem milibus, ut manerent à cæteris diuiſit. Diffidētibus autem illis ob numerum, reliqui tunc quidē abiere. Laborum deinde agricolationis memores, utilitatumq; militiæ, pollicitationum ad

Carnutius Tribunus Antonio aduerſus.

hæc Cæſa-

hæc Cæſaris, & ſuaſionis eius ad quæcunq; libuiſſet, munerum quoq; quæ accepiſſent, in futurumq; ſuſcepturos ſe ſperarent, ut populorum inexpertorum mos eſt, eos pœnitere cœpit, & ex occaſione ad honeſtatem conuerſi, ſe armis inſtruxere, & ad eum rediere denuo. Ille nouis pecunijs aſſumptis Rauēnam, & finitima quæq; peragrabat. Alijs inſuper alios ad militiam adijciens, Aritium ire iuſſit. Antonio interim ex quinq; legionibus, quæ in Macedonia fuerant, quatuor Brunduſium omnino peruenere, & hæ quidem cōquerentes, quod Cæſaris necem minime ulciſci pergeret, nulla laudatione habita, ad tribunal ire ſuadēt, ueluti de ea re quā primum ad eos orationem habiturus eſſet. Eam taciturnitatem permoleſte ferens Antonius, nequaquā iram cohibere potuit, uerum ingratitudinem eorum improbauit, quod à Parthis, ad quos delecti fuerant, in Italiam acciti eſſent, nec ullum teſtimonium charitatis huius reddidiſſent. Queſtus eſt inſuper, quod uiros à iuuene proteruo, quem Cæſarē appellant, ad diſſenſionem eorum miſſos, ad ſe non adduxiſſent, ſed ipſe eos ſolus inueniſſet. Exercitum uero ad prouinciam ex decreto ſibi traditam, Celtarum gētem uberem, & beatam ducere, & ſingulis ibi aſſiſtentibus, drachmas centū elargiri ſtatuiſſe. Eam uocem milites, ut puſillanimem, irridere cœperunt. Cum turbaretur ille, adhuc magis tumultuari, & diſcurrere perſeuerabant. Quamobrem exurgens hoc ſolum iratus protulit, Sub imperio regi condiſcite. Deinde ſeditioſiores à Tribuno quodam depoſcens: mos enim Romanis in eorum exercitibus olim fuit, ſigillatim per numerum quoſq; deſcribere: lege militari ſortitus eſt, neque decimum quenq; ſed partem eorum interfecit, ratus hūc in modum ob paucitatem eos deterrere. At illi minime conterriti maiori adhuc odio, atq; ira ferebantur. Quæ intuentes, qui à Cæſare ad ſeditionem præmiſſi fuerant, libellos plurimos in Antonij exercitum emittunt, & pro eius auaritia, crudeli-

Antonius à militib. irriſus.

 tate, ac

tate, ac Cæſaris primi memoria, ad Cæſaris noui opem, dona, ac liberalitatem milites inuitant. Eos Antonius ſumma diligentia perſcrutari nixus, ſi quis occuluiſſet, pœnam cōminatus eſt. Verum cum neminem deprehenderet, maiori adhuc exæſtuabat ira, quaſi ab exercitu omni tegerentur. Intellectis deinde his quæ in colonijs, ac Romæ à Cæſare dietim fierent, animo cōmotus exercitum denuo his uerbis allocutus eſt. Conturbarer equidem ob ea, quæ militari neceſſitate geſta ſunt ò uiri, paucis quibuſdam plurium loco per legem interfectis, ipſis clare intelligētibus: neq; crudelē, neq; puſillanimē eſſe Antonium, niſi quod peccatis & ſupplicijs iam abunde ſaciata, à me diſceſſit inuidia. Centū quippe drachmas, nō dono uobis tradere, nec enim id Antonij fortunæ congruū, ſed ueluti primæ inter nos congreſſionis profeſſionem quandam, non donū exhibere uolui, ac ſic lege patria, & militari, in his, & in cæteris mihi bene fidere ſupereſſe uobis. Sic Antonius elocutus eſt, nihil muneri tamē addidit, ne imperator ab exercitu uinci uideretur. illi ſiue pœnitentia, ſiue timore ducti id ipſum ſuſcœperunt. Ex his ordinum primores, uel ſeditionis ira, uel alia ſuſpitione motus, permutauit. Reliquos uero, & quæcunq; alia ad opportunitates ſuas tranſtulit, & exercitū per partes iuxta mare Ariminum properare iuſſit. Ipſe ex omnibus deſumpta cohorte militari eorum, qui corporibus, & obſequio præcellerent, Romā profectus eſt, ut exinde Ariminū uiciſſim graderetur. Ingreſſus eſt autem ſuperbe admodum cohortē ante urbē ſtatuens, & qui circa ſe fuerāt ſuccinctos ducens, & noctu circa domum ad cuſtodiā armatos continens: Inſignia etiā illis tribuit, aderantq; ueluti in caſtris cuſtodiæ per uices poſitæ. Coacto in unū Senatu, ut de his quæ Cæſar egerat, ad eū quereretur, ab ingreſſu ſtatim intelligit, ex quatuor legionibus, eā quæ Martia appellabatur ex itinere ad Cæſarem iuiſſe. Ipſi porrò ingreſſum cohibēti, & addubitanti plurimū, denuo annunciatur,

Antonij breuis oratio.

Ariminū.

Martia legio.

ciatur, legionē, eam quæ quarta dicebatur, Martiæ in morē ad Cæſarem uiciſſim trāſiuiſſe. Quibus uehemēter territus, Senatum quidē ingreſſus eſt, quaſi ob alia eum conuocaſſet ac pauca præfatus ſubito ad portas tranſijt, ut ab illis Albam profectus, deficientes quoſq; reuocaret. Reiectus deinde à muris iterum retroceſſit: & ad reliquas legiones miſit, quingentas drachmas unicuiq; dare pollicitus. Ipſe cum his, qui aderant Tybur uſq; progreditur, apparatum habēs his qui in hoſtes tēdunt conſuetum. Iam enim bellum clare immine bat, Decimo Celtas nequaquā deponēte. Eo igitur in loco aſſiſtenti, Senatus fere omnis, ac plurimi equitum cum honore acceſſere, ex populo quoq; pars non contēnenda, eūq; iuſiurandū à militibus qui aderāt ſumentē offendētes, & ex his, qui pridē cū illo militauerāt, multos accurrētes, magnū quippe id erat, ſponte & ipſi iuſiurādū præſtitere, neutiquā fidē & beneuolētiam, quā erga Antoniū habuerāt omiſſuros eſſe, ita ut nōnulli trepidarent, qui pauloante in cōcione noui Cæſaris, Antonium calumnijs inſecuti fuerant. Sic ille ſplendide admodum Ariminum præmiſſus eſt, quo in loco Celticæ prouinciæ initiū adeſſe noſcitur. Fuitq; illi exercitus exceptis nouiter delectis legionum trium, nuper è Macedonia ad eum profectarum. iam enim illi reſiduum aduenerat. Commilitabant præterea nonnulli ex ueteranis, qui tyronibus in duplo potiores habebantur. Sic Antonio bellicoſiſſimorū uirorū legiones quatuor adhæſiſſe referuntur, & quācum auxiliatorum ſubſequi conſuetum eſt, cuſtodum præterea corporis, & nouiter electorum illi affuiſſe conſtat. Lepidus uero quatuor in Iberia legiones habens, Aſinius Pollio duas, & Plācus in altera Celtarū prouincia tres, Antonij partes electuri uidebantur. Cæſarē autem duæ ſimiliter legiones delectorum ſequebantur, quæ ab Antonio ad ipſum tranſierant. Tyronū itē una, duæ ex primis cum eo militantibus nec hæ numero perfectæ, aut armis inſtructæ omnes, ſed

Alba.

Tybur.

ex nouiter delectis ſuppletæ fuerant. Omnes igitur Albæ in unum congregans, ad Senatum miſit. Ille uero ut in re ambigua, iterum ad Antonium deflexit oculos: Ac tum quidã affuère, qui Antonium præponerent, permoleſte ferentes quod non ad Senatum, ſed ad Cæſarẽ legiones diuertiſſent. Simul deinde Cæſarẽ, easq; laudantes, pollicẽtur non multo poſt quid facto opus eſſet, ex decreto uelle ſtatuere, cum primum noui magiſtratus ad agẽda proceſſiſſent. Iam enim clarum erat eorum ope aduerſus Antonium uti uelle: cunq; exercitu proprio carerent, neq; ſine auctoritate conſulũ deligere liceret, omnia ad nouos magiſtratus referre cupere. Cæſari exercitus, ſecures, uirgasq; ex ordine paratas, ut Imperatori aduerſum militanti, & belli duci præferri ſuadebat ipſis ſub imperatore continue degere aſſuetis. Ille honore collaudato, rem ad Senatum deferri admonet. Cunq; ad eũ turmatim aduolarent, ultro inhibuit, oratores etiam compeſcuit, quaſi Senatus ea per ſe eſſet conſulturus, potiſſimũ inquit cum ueſtram promptitudinem, hæſitationem meam intellexerit. Quibus uix tum facile repreſſis, ducibus præterea, ſuſpitionis ſe inſimulari conquerentibus, ita retulit. Senatum non beneuolentia eius, ſed Antonij timore in eum inclinaturum eſſe, exercitus etiã inopia adductum quoad nos inquit, Antonium cõfecerimus, & percuſſores amici, & cognati eorum, qui in Senatu ſunt, uires comparauerint. Quę ego animaduertens, ſenatui obſequi optimũ exiſtimo, neq; ſimualtionem prius aperire eorum, pro quibus imperiũ nobis, ſub contumeliæ aut uiolentiæ infamia queat adimere. Obſequentibus certe nobis, fortaſſe id ipſum facile cõcedet timore ductus, ne id per uim nobis uendicemus. Talia effatus, legiones duas, quæ ab Antonio ad ipſum pertranſierãt, inuicem certantes contemplatus eſt, ſpacio inter ſe diſtãtes, & omnia belli opera, nullo reſpectu habito, ſola excepta nece peragẽtes. Quo ſpectaculo lætatus, & huic occaſioni perlibenter.

Senat' ab utraq; parte deludit.

libenter ſeſe inferens, alías quingentas drachmas unicuíque elargitus eſt, & ſi qua belli neceſſitas interim ingrueret, uictoribus quinq; millia eſt pollicitus. Sic Cæſar munerum liberalitate mercenarios ſibi uēdicabat. & hæc quidem in Italia agitabantur. In Celtis uero Decimum Antonius in Macedoniam tranſire ſuadebat, ut populo obſequeretur, & ſibi ipſi uiciſſim parceret. Ille econuerſo litteras à Senatu perornate ſibi ſcriptas ad eum emittebat, quaſi per populum ſibi cedere non magis honeſtum foret, quàm Antonio per Senatum. Antonio diem præfinitam ſtatuente, qua ut in hoſtem uti poſſet, lōgiorem ſibi Decimus diffiniri petit, ne celerius Senatui hoſtis fieret. Antonius facile eo ſuperato, cum in cāpo adhuc eſſet, ad ciuitates ire properat, à quibus admiſſus eſt. Veritus igitur Decimus ne ab omnium prohiberetur introitu, líteras à Senatu redditas ſibi fingit, quę illum cum exercitu Romam propere euocent. Eo modo in Italiam cōuerſus ire pergit. Recipientibus illum cunctis ueluti redeūtem uſq; Mutinam progreſſus eſt urbem feliciſſimam, ac ſtatim portas occludi imperat. Mutinenſium omnia ad uictum neceſſaria in medium áfferri, iumēta ad currus debita immolari, & ſale condiri iubet, ne forte obſidio in longum traheretur, eoq; modo Antonium opperiri pergit. Copiæ illi aderāt haud contemnendæ, gladiatorum manus ingens, armatorū legiones tres, ex quibus una nuper militantium, & inexercitatorum fuerat, duæ feliciſſimæ, quæ prius cum eo ſtipendia meruerant. Antonius cum ira in eum delatus Mutinæ urbē muro, foſſaq; præcinxit, ſic ut Decimus obſidione præmeretur. Interim Romæ cōſules anniuerſarij, mēſis initio creati Hircius, & Panſa, Senatū ſubito ad ſacra, & in ipſo tēplo contra Antonium conuocant. Cicero nempe, & amici eius eundem à Senatu hoſtem iudicari, his potiſſimum ex cauſſis uehementius urgebant, quod Celtarum prouinciam Senatu inuito ad patriæ oppugnationē per uim armis inuaſiſſet,

Strata-gema.

Mutinæ ac Decimi obſidio ab Anto.

 & exercitum

& exercitum in Getas illi aſcriptum in Italiam deduceret. Adijciebantur adhæc, quod aliam cum Cæſare diſſenſionē inijſſet palàm in urbe, tot primoribus exercitus ſtipatus, & domum uelutí arcem quandam armis ſignisq; præmuniēs, ad cætera ipſis ſuperbior, quàm annua poteſtas ferret, uidetur. Lucius autē Piſo, qui Antonij peregre exiſtentis partes tuebatur, uir inter Romanos apprime inſignis, & quicūque alij ob ipſum, uel propter Antonium, aut propriā ſententiam illi adhæſerant, Antoniū in iudiciū uocari depoſcebāt. Non enim ex patriæ moribus congruere aiebāt, hominem inauditum iudicare, neq; condecens, eum, qui heri cōſul extitiſſet, cum laudem mereretur, in ſequentem diem conuitio perſequi. Alij uero, & Cicero in primis aduerſus hæc uerbis nitebantur. Senatores autem, quibus hæc ſententia haudquaquam grata fuerat, rem uſq; in noctem produci depoſcebant. Illuceſcente die ob eam cauſſam in Senatum conuenerunt, quo in loco inſtante Cicerone, eiusq; ſequacibus Antonius hoſtis eſſet iudicatus, niſi quod Saluius Tribunus rē in ſequentem diem deferendam cenſuit. Inter cæteros nempe magiſtratus, præ omnibus potentiſſimus ad prohibendū eſt Tribunus. Quamobrem Ciceroniani omnes cōtumelijs uehementius in illum inuecti ſunt, & populum ſubinde diſcurrentes in eum concitabant, Saluium quoq; ad illum prouocabant. At his interritus quocunq; in loco preſtò aderat, donec à Senatu eſt prohibitus, uerito, ne populum in memoriam Antonij, exercitum in diuerſum conturbaret, cum minime ignoraret, uirum illum ante accuſationem plurimum illuſtrem extitiſſe, nec quia populus Celtarum prouinciam illi tradidiſſet, ſed pro percuſſorum uenia, & ſalute ſuccenſebat, maxime quod propoſita iniuriarum obliuione, populum in eū concitaſſet. Eam ob cauſſam & ipſe Cæſaris opera in illum utebatur. quæ Cæſar haud ignorans, ſe Antonium quàm primum oppugnare prædicabat. Hac ratione

Lucius Piſo.

Saluius tribunus.

ſenatus Antonio ſubiratus eſt. Sortibus itaque propoſitis, ut primum à Tribuno conceſſum eſt, Decimum laudibus proſequendum ſtatuunt, qui è Celtarum prouincia Antonio minime ceſſiſſet. Conſulibus porrò, Hirtio, & Panſæ, Cæſarem unà militare cum his, quas haberet copijs edicunt ſtatuam illi ex auro apponendam fore, ſententiam inter cõſulares afferre poſſe, conſulatum petere per decem ante annos, quàm ex lege liceat indulgent, Legionibus quæ ab Antonio ad eum tranſiuiſſent, tantundem à populo impendi debere, quantum uictoribus Cæſar promiſiſſet. & hæc ex decreto ſtatuentes receſſere. Cum uero Antonium re ipſa, ut apparuit, hoſtem iudicatum, ac Tribunum in ſequentem diem nihil aduerſantem intueri datum eſt, Antonij mater, & uxor, filiuſquè adoleſcentior adhuc, alijquè neceſſarij, & amici per uniuerſam noctem potẽtiorum domos percurrere, illiſquè ſupplicare, per diem uero in Senatum uenire, cunctos moleſtia afficere, & ad eorum pedes cum fletu, & eiulatibus ſe proſternere non ceſſabant, nigra ueſte ante fores acclamantes. Quibus illi exciti ob clamorem, aſpectumquè, ac rei nouitatem tam inopine factam flecti, mitigariquè cœpere. Huius rei cauſſa paue factus Cicero, Senatum in hunc modum allocutus eſt. Quæ circa Antonium cognoſcenda fuerant Patres conſcripti, heri abunde percepta ſunt à uobis: Quibus enim hoſtes eius honorauimus, hiſipſis eundem hoſtem iudicauimus. Saluium uero ſolum impedimentum quoddam obiectum nobis, uel inter omnes omnino prudentiorem iudicare neceſſe eſt, uel amicitia commotum, uel præſentium potius rerum ignorãtia hęc efficere. Ex quo turpiſſimum nobis iudico, ſi omnes unico homine, & hoc quidẽ Saluio indoctiores habeamur, aut Reipublicæ beneuolentia ſuperior nobis ſit, qui præſentium ignorantia maxime laboret. Mihi quidem, conſulibus ante ipſum, ac prætoribus, Tribuniſq́ collegis eius fides

Antonius hoſtis iudicatus.

Ciceronis oratio.

fides uidetur adhibēda, cæteriſq; Senatoribus qui tot in hoc ordine, & dignitate, & numero, per ætatem quoq;, & experientiā, longe Saluio, Antonium magis norunt. Eſt enim in iudicijs publicis, & cauſis, id plurimum, quod iuſtū eſt. Verum ſi denuo cauſſas intelligere neceſſe eſt, breuiter expediā & quæ principaliora ſunt memoriæ ſubijciā. Defuncto Cæſare pecunias publicas ſibi uendicauit Antonius: Macedoniæ deinde adminiſtrationem à nobis ſumēs, in Celtas ſine conſenſu noſtro profectus eſt, exercitū cōtra Getas ſibi traditum, eorum loco in Italiam contra nos inuexit. Hęc utraq; in nos ad inſidias expoſtulans, cum adipiſci non poſſet, per ſeipſum nactus eſt. Cohortem regiam in Brūduſio ad cuſtodiam ſuā delegauit; ita ut ipſum palā ferro accincti intra urbem circunſtarēt homines, & noctu ſublatis ſignis cuſtodirent. Eduxit deinde à Brunduſio exercitū aliū ad omnia prōptiorē in urbē, cum ad ea aſpiraret quæ Cæſar concupiſſet. uerū à nouo Cæſare cū exercitu alio præuētus, ac timore correptus, ad Celtarum prouinciā ſe cōuertit, ueluti commodiorem in nos habiturus aditū, quoniā Cæſar eo ex loco & ipſe contra nos inuectus, nobis imperauit. Exercitū præterea ad hæc terrefaciens, ut ad omnē iniuſticiam, & crudelitatē eius adhæreret: ſorte delectos morte mulctauit, cum nec ſeditionem excitaſſent, non cuſtodiam, aut ordinem in bello reliquiſſent: quibus etiam militaris lex ſic ſe habentibus, punitionē quandam ſolet diffinire. Ex his pauci maximis ſolum in periculis, & caſibus, neceſſitateq; uiſi ſunt. Hic autem ad uocem, & riſum ciues ad mortem deduci imperat, mortem inquam non deprehenſorum, ſed electorum potius. Itaque qui potuere ab eo diſceſſerunt, quos ueluti benemeritos heſterna die donis exornauimus. Quibus autem diſcedere nō licuit, hi ſunt, qui timore ducti cū illo latrocinantur, & hoſtium in modum prouinciā noſtram inuadunt, & exercitum noſtrū, ac ducem obſidēt. Et cui uos, ut in prouincia Celtarū

Criminū obiectio.

Lex militaris.

morarετur præſcripſiſtis, cũ Antonius exire iubet. Vtrũ igi tur nos Antoniũ hoſtẽ iudicauimus, an Antonius ipſe hoſtiliter nos aggreditur? & Tribunus noſter hæc adhuc uidetur ignorare, quoad Decimo deuicto prouincia tam ingẽs, & nobis finitima, & ultra prouinciam Decimi exercitus cõtra ſpes noſtras Antonio acceſſerit. Tunc quidem, ut uidetur Tribunus eum hoſtem iudicabit, cum nobis potentior longe extiterit. Hæc cum peroraſſet Cicero, amici eius tumultu excito, neminem in contrarium dicere ſinebant, donec Piſone aſſurgente, reliquus Senatus, eius reuerentia cõmotus ſilentium tenuit, unáq; Ciceronis amici ſiluere. Tũc Piſo ita fari orſus eſt. Lex quidem (patres conſcripti) reum audire admonet. Audite itaq;, & pro eo reſpõdentem iudicate. Potentiſſimũ quippe ad perorandum Ciceronem adeſſe poſtulo, qui præſente Antonio accuſare nõ audet, abſente uo eo crimina nõ ceſſat afferre. Ego maxima ex omibus, & quæ ambigua ſunt facile tranſiliens, breuibus ea falſa eſſe oſtendam. Pecunias Antonium publicas, poſt Cæſaris necem ſibi uendicaſſe dicit, lege furem eum, nõ hoſtem decernente, & pœnam illi damni ſtatuẽte. Cum Brutus Cæſarem intereміſſet, & in populo de his palàm cõqueſtus eſſet, quoniam Cæſar pecunias abſtuliſſet publicas, & ærarium nobis inane reliquiſſet, Antonius paulopoſt eas inquiri debere ſtatuit, uobis ſentẽtiam eius approbantibus, & publice idipſum proclamari faciẽtibus, præmium quoq; his, qui indicaſſent, decimam om̃ium pollicẽtibus. Itaq; ſiquis Antonium de his accuſare pgit, in duplo eaſdẽ uobis perſoluemus. & hæc de pecunijs abunde dicta ſint. Celtarum autem prouinciam minime nos Antonio decreuimus, uerũ populus ex lege ſibi contulit, Cicerone aſſidente, quo more & alia plerunq; alijs tradidit, & hãc ipſam prouinciam olim Cæſari cõceſſit. Pars itaq; legis habebitur, Antonium prouinciam ſibi aſcriptam depoſcere, ac Decimo nõ parenti inferre

Confutatio.

Piſonis ſubdola oratio.

Lex furti.

bellum, & exercitum nondum aduerſus Getas motũ in Celtis contra eum, qui ſibi obſiſtat inferre. Verum Cicero Decimum nequaquã hoſtem eſſe exiſtimat, qui contra legem armis obluctatur. Antoniũ uero hoſtem eſſe putat, qui pro lege bellum gerat. Sin legem eam dãnat, eos uiciſſim, qui legem tulere condemnet neceſſe eſt: qui tamen dehortandi fuerant, nõ autem contumelijs inſectãdi. neq; prouinciam Decimo committendam eſſe, conſulere debuit, quem populus ob Cæſaris necem expuliſſet, Antonio uero nõ committendam eſſe, cui populus eam tradidiſſet. Non enim bene conſulentis eſt, aduerſus populum uelle contendere, his maxime temporibus dubijs atq; periculoſis, neq; obliuioni tradere, quod ad populum inprimis pertinet, amicos, hoſtesq; diſcernere. Solus quippe ex priſcis legibus populus ipſe imperator eſt, belli, pacisq; tractãdæ, quorum nihil populus nobis edixit, aut impoſuit, præfecto aſſiſtente. Cæterum nonnullos ex militibus occidit Antonius, cum imperator eſſet, & à nobis ex decreto cõſtitutus. Nullus certe imperator huiuſmodi iudicium ſubijſſe noſcitur. Non eñ utile nobis leges putauere, imperatorem militibus in iudicio eſſe obnoxium, nec inſuper æquum fore, ſi quod in bello conſtitutum eſt, id ab ullo negligatur, ob quæ etiam, qui uicere nonnunquam interempti ſunt: nec in eos, qui ſupplicium ſumpſere quiſquam inuectus eſt, nec in præſenti cognatus quiſpiam aut neceſſarius, ſed Cicero ſolum queritur, & necem eorum improbans honorũ loco, qui interfectoribus impendi ſolent, Antonium communem hoſtem decerni iubet. Antonij uero, quemadmodum exercitus nullo ordine turbatus ſit, & imperatorem ſuum contempſerit, ſatis indicant duæ legiones, quæ ab eo per fugere, quas uos cum eodem militare decreuiſtis, nunc præter militarem legem ab eo transfugæ, non ad uos ſed ad Cæſarem uenere, quod Cicero ſimul commendauit, & ex publico mercedem heri dari perſua

ri perſuaſit, ne uos id exemplum aliquando conturbaret. Ita Ciceronem ad inſaniam propria pduxit inimicitia. Antonium etiam tyrannidis accuſat, quod milites ſupplicio affecerit, qui continue inſidias meditati ſunt: qui uero exercitum curant, puniri non conſueuerunt, nec alium Antonio poſt Cæſarem principatum ueluti tyrannicum potuit obijcere. Itaq; de ſingulis hunc in modum interrogare eum libet. Quem ueluti tyrannus inauditum occidit Antonius, qui nunc inauditus in periculo conſtitutus eſt? quem ciuitate expulit? quem ex nobis condemnauit? uel adeò in ſingulos potens non omnibus ſtruxit inſidias? Quando hæc o Cicero fecit Antonius? an cum actorum obliuionem confirmauit? uel cum neminem nece proſecutus eſt? uel cum publicas pecunias inquirẽdas eſſe cenſuit? uel cum Pompeium, Pompeij illius ueſtri filium reuocari in patriam, & ex publico ſubſtantiam illi ſolui perſuaſit? uel cum fictum illum Marium inuadens, cæteris inſidias ſtruentem interemit? & ab oĩbus uobis eſt collaudatus? Hæc ſolum propter uos minime reprehendit Cicero? uel cum de dictatoris magiſtratu aliquẽ referre, aut decernere prohibuit? uel aduerſum obnitentes morte mulctandos cenſuit? Hæc ſunt, quæ per duos menſes in Republica egit Antonius, cum ſolus poſt Cæſarem urbi præfuiſſet, cũ modo percuſſores populus inquireret, modo uos futurorũ cura perureret: Quo tempore ſi iniquus extitiſſet Antonius, nullum commodius ad agendum fuiſſet habiturus. Verum nunquam in contrarium imperio uſus eſt, an nõ ſolus tunc imperio præfuit, cum Dolabella in Syriam profectus eſſet? Num exercitum in urbe paratum habuit à uobis traditum? Num urbis cuſtodiam per noctem tenuit? Num eam cuſtodiam ob hoſtium egit inſidias? Num occaſionem necis Cæſaris amici eius, & benefactoris habuit, ac populo pergrati? Num aliam domũ inuenire potuit cum hoſtium uereretur inſidias?

Cicero cõfutatur.

quorum neminem occidit, neminem urbe expulit, quinimò illis quãtum ex honeſtate licuit indulſit, & prouincias eiſdem datas nulla motus inuidia cõceſſit. Hæc maxima P. C. & dubia in Antonium à Cicerone collata crimina perſpicite, ex quo ad accuſationem diuinatiões quoq; adiungit, quod Antonius exercitum in urbem fuerit adducturus, ſed metu Cæſaris exercitus urbem præoccupantis abſceſſerit. Quomodo igitur, ſi hoc ſolum cogitare uiri nobis inimici proprium exiſtimandum eſt, eum qui uenerit, & nullo ſigno dato contra nos caſtrametatus ſit, non putat hoſtem? Quomodo igitur pertranſiuit Antonius? non ad nos acceſſit? Nũquid triginta milia in armis parata ducens, ter mille extimuit, quos inermes nullo ordine circa ſe Cæſar habuit? ad Cæſaris conciliationem duntaxat aſſiſtentes. qui cum primum bello decernẽdum eſſe cognouere, educẽtem eum reliquerunt. Sin autem cum triginta milibus accedere ueritus eſt, quemadmodum mille comitatus ad nos uenit? cum quibus Tybur, quot ex noſtris miſimus? quot nullo adacti ſacramẽto, iuſiurandum illi obtulimus? Quanta Cicero præconia in laudem conſulatus ab eo geſti conſumauit? Quemadmodum ergo Antonius ſi hæc intellexit, pignora, quæ Senatus in conſpectu cõſtituta ſunt, nobis dereliquit? matrem ſcilicet, & uxorem, & adoleſcentem filium, qui nunc deflent illachrymantq;, & non ea quæ ab Antonio in republica geſta ſunt, ſed potẽtiam inimicorum eius reformidant. Hæc apud uos proferẽda duxi patres cõſcripti, ueluti exemplum quoddam Antonij defenſionis, Ciceroniſq; mutationis. Bene intelligentibus autem hanc ſuaſionem in primis afferam, ut neq; in populum, neq; in Antonium quicquã inique moliri audeant, neq; cõmunibus in rebus inimicitias, periculaq; cõferre, ęgrotante Republica, & celeriter ijs, qui opem afferãt indigẽte, & qui prius poteſtatem conſtituant in urbe, quã qui ab extra ſunt tumultum inferant, quouſq; in eam inſurgẽtibus abunde liceat ob-

Diuinationes.

Cõfutatio ſubdola.

ceat obſiſtere, & quos libuerit iudicare, & quod à uobis iudicatum fuerit perficere poſſitis. Quomodo igitur hæc erũt dicet quiſpiam? Si Antonium ad occaſionem, aut gratiam populi Celticam ſinemus habere prouĩciam, Decimũ cum tribus quas habet legionibus huc euocabimus, & uenientẽ in Macedoniam mittemus, legiones retinẽtes, & duas quæ ab Antonio receſſere, pariter nobis uẽdicabimus, quemadmodum dicit Cicero, & has à Cæſare in urbem accerſemus. Sic quinq; legiõibus nobis aſſiſtentibus, cui uiſum fuerit ex decreto confirmabimus, ad nullius hominis ſpes inhiantes. Et hec à me ſine inuidia, aut ambitiõe audiẽtibus dicta ſunt. Pro his uero, qui incõſiderate, ac temere ob domeſticas inimicitias, aut cõtentiones in nos tumultum excitant, iudices deprecor, ut neq; celeres nimis ſint, neq; præcipites in uiros magnos, & exercituum duces præpotentes quicquã agere, neue inuitos in bellum attrahant, ſed Martij Coriolani, eorumq;, quæ à Cæſare nuper geſta ſunt uelint reminiſci: quẽ exercitum uiciſſim adducentem, & fœdera uobiſcum facta protendentem, præcipitanter admodum hoſtem iudicantes, re ipſa hoſtem fore coegiſtis. Parcite populo, qui paulo ante in percuſſores Cæſaris inuectus eſt, neq; ad contumeliã eius prouincias gentium his impendere uelitis, nec Decimũ laudibus extollere, quod populi legem deſpexerit: Antonium hoſtem iudicare, quoniam Celtas à populo ſuſcepit: In quibus bene conſulentes neceſſe eſt pro his quæ fefellerunt adhibere animum, cõſules uero ac Tribunos plures pericli tãtibus rebus publicis apponere. Sic Piſo pro Antonio elocutus eſt, conuicijs ſimul, & pauore eos incitãs, quem aperte cauſſam fuiſſe aſſerũnt, quod Antonius hoſtis minime iudicatus ſit. nõ tamen ut Celticæ præeſſe obtinere potuit. nam id ipſum percuſſorum cognati atq; amici timore ducti prohibuere, ne depoſito bello in percuſſores aliquãdo inſurgeret Cæſari conciliatus. Quamobrem Cæſarẽ Antoniumq;

Piſonis ſententia.

Cõtra Ciceronem.

Martius Coriolanus.

inuicē contendere illis placuit. Antoniū quoq; Macedoniam aſſumere Celtarum loco decreuere. Cætera alia mandata ſeu temere, ſeu conſulto, Ciceroni perſcribenda, ac legatis tradenda commiſere. Ille ſententia prolata in hunc modum ſcripſiſſe dicitur. Antonium confeſtim Mutina diſcedere, Decimo Celticam concedere prouinciam, quæ intra Rubiconem amnem, qui Italiam à Celtis diffinit, ſita eſt. Data eſt dies ad hæc præfinita, in qua Senatus omnia ad ſe referret. Sic ambitioſe admodū ac minus uere mandata Cicero uidetur cōſcripſiſſe. non ulla quidem inimicitia, quæ tanta illi cum Antonio ſuberat, uerum fortuna quadam ut apparet publica ad mutationem impellēte, Ciceroniq; inſidias iam abinde præſtruente, cum iam Treboníj reliquíjs allatis, contumeliæ in eum illatæ, certior Senatus, haud difficulter Dolabellam hoſtē iudicaſſet, legati ad Antonium miſſi, cum ob mandatorum alienationem uehementer erubeſcerent, nihil locuti ſunt, uerum Antonio mandata tradiderunt. Antonius ira concitus, multa in Senatum, multa etiam in Ciceronem protulit, potiſſimum ſe admirari dicēs quod Cæſarem, qui principatum maxime adauxerat, tyrānum, ac regem putauiſſet, Ciceronem uero non putarent, quem Cæſar bello cœpiſſet, nec tamen occidiſſet. Is autem percuſſores amicis eius prætuliſſet, & Decimum olim Cæſari amicum odio inſectatus eſſet, nūc autem necis eius participem diligeret, & illi qui poſt Cæſarem à nullo Celtas ſuſcepiſſet, ope aſſiſteret. ſibi uero quia populo eam prouinciam cœpiſſet, inferret bellum. Legionibus etiam quæ ab eo transfugiſſent, honores tribuendos eſſe decreuiſſet: His autem, qui cum eo reſtitiſſent, minime decerneret, & militiam nō ſolum apud eum, ſed in urbe corrupiſſet: percuſſoribus porrò obliuionem conceſſiſſet actorum, quā ego inquit cōfirmaui, & ob id duos inſignes uiros Antonium ſcilicet, ac Dolabellam hoſtes iudicādos eſſe cenſet, quoniam

quæ no-

quæ nobis data & cōceſſa ſunt habemus. hæc eñ uere cauſ-ſa eſt. Nam ſi à Celtis inquit abeā, neq; hoſtis, neq; monar-chicus dicar amplius. Hæc autem teſtor me obliuionē haud quaquam gratam ſoluturum eſſe. Huiuſmodi plurima effa tus Antonius, reſponſum decreto in hūc modum præbuit. Senatui ueluti patriæ in omnibus ſe obſecuturum eſſe. Ciceroni uero, qui mandata perſcripſiſſet ita retulit. Populus mihi Celtas ex lege tradidit, ego Decimum legi non parentem à Celtis amouebo, & necis cauſſas repetam ab omibus, ut & Senatus hoc odium aliquādo euomat, quo Ciceronis cauſſa repletus eſt, qui Decimo auxiliatur. Hæc Antonius cum dixiſſet, ſubito reſcripſit, ac Senatus ſtatim eū hoſtem iudicauit, omnemq; cum eo exercitū, niſi ab illo diſceſſiſ-ſet. Macedoniæ, & Illyrici nationibus, & utriuſq; exercitibus Marcum Brutum præſidere uoluit, donec rempublicā meliorem in ſtatum conuertiſſet. Ille igitur proprio iam fultus exercitu, ab Apuleio etiam partē acceperat: Naues ad hæc lōgas onerariasq; in unum conduxerat, pecunias uſq; ad ſex & decem milia talētorum ſummam coegerat, armorum quoq; ingentem numerum, quæ in Demetriade à Caio Cæſare iampridem cumulata inuenerat: quibus omibus ut ad patriæ utilitatem uteretur, Senatus ex decreto confirmarat. Caſſio etiam Syria à Senatu tradita, mandatumq; ut Dolabellæ inferret bellum. Alijs quicunque prouincias, aut Romanorum exercitus ab Ionio mari uſque in orientem continerent, edictum, ut Bruto Caſſioque parerent. Itaque qui circa Caſſium fuerant, celeri impetu in bellum prodiere. quæ ſingula Cæſar animaduertens magna trepidatione fluctuabat animo. Geſtorum nempe obliuionem condecentiam quandam humanitatis in eos arbitrabatur, ac cognatorum miſericordiam ergà uiros, qui ſimili honore tenerentur, & has breues ad tempus dignitates eis traditas, ad eorum ſecuritatem pertinere. Sic Decimo

Antonij ſagax reſpōſio in ſenatū & Ciceronē

Celtas

Celtas eos confirmaſſe, ut Antonio no tam tyrãnidis ínurerent. qua ſimulatione & ipſum in Antonium educerẽt. Dolabellam hoſtem iudicatum, quod ex percuſſoribus unum occidiſſet: Bruto, & Caſſio prouincias ad populoſiores nationes datas eſſe: Exercitus plurimos ſumma celeritate illis additos, pecunias inſup collatas eſſe, & ducum qui ultra Ionium mare incolunt, duces eos & prĩcipes effectos: Et ea omnia ad Pompeianarum partium incremẽtum clare perci nere, Cæſaris partes ad nihilũ deduci. Huiuſmodi itaq; artem, quæ in eum ueluti adoleſcẽtem fabricaretur animaduertens, imaginem quãdam, & inſidias ipſis apponẽtibus, & ueluti ducem in Antonium declarantibus, ut re ipſa exercitum ab illo eriperent, ſuſpectam habuit. Cõſulibus nempe unà militantibus, nihil duce aduerſum contẽdente opus eſſe, ſolis honores ab Antonio ereptos ex decreto uẽdicantibus, ſe autem nulla gloria militaturũ apud eos: Poſtremo bellum om̃e in infamiam eius deciſurum eſſe, Senatum ſua opera aduerſum Antonium uti uelle, quoad uires eius cõtriuiſſet. Hæc intra ſe meditatus nulli patefecit, uerũ ſacris pro imperio ſibi tradito rite peractis, his uerbis exercitum allocutus eſt. Hæc enim mihi à uobis nõ modo nunc cõmilitones, ſed ex quo imperiũ mihi tradidiſtis, collata ſunt. Nam & Senatus ueſtri gratia hæc ipſa contulit, ut intelligatis me horum cauſſa ad gratias uobis reddendas eſſe obnoxium: quas ſi dijs bene iuuãtibus feliciter agemus, abũde referam Sic ille exercitum proprium cõfirmans eduxit agmen. Cõſulum alter Panſa per Italiam exercitum cogebat. Hirtius autem copias cum Cæſare partitus eſt, & ut à Senatu ſecreto illi iniunctum fuerat, in partiendo legiones duas ab illo petijt, quæ ab Antonio ad eum transfugerant, ſatis cõſcius ex om̃i exercitu has potiores eſſe in bello. quæ uniuerſa Cæſar facillime cõceſſit. Diſtributis inuicem copijs in hyberna ſimul conceſſere. Finiente hyeme Decimus iam fame laborabat.

Dolabella hoſtis iudicatus.

rabat. Hircius & Cæſar Mutinam propius caſtra mouēt, ne deficientem Decimi exercitū Antonius ſibi uendicaret. Vrbe diligenter cuſtodita ab Antonio, Panſæ milites nequaquam cum illo iniere bellū, imperatorē expectantes. Equitum pugnæ frequenter inter eos fiebant, & quanquā multitudine equitum antecelleret Antonius, campi tamen difficultas, qui interlabente fluuio foſſis præpediebatur, auaritiam multitudinis eorum defraudabat. hæc igitur circa Mutinam agitabantur. Romæ uero cum conſules abeſſent, Cicero ad ambitionem gerebat omnia. Nam cōciones aſſidue aduocabat: arma etiam opificibus ſine pretio coactis præparabat, pecunias in unum cumulabat, & grauiora onera Antonij neceſſarijs, atq; amicis imponebat, quę illi calumniam euitantes prompte conferebant: donec Publius Ventidius qui cum Cęſare unà militabat Antonij amiciſſimus, Ciceronis acerbitatem haud ferendam ratus, ad Cæſaris colonias profectus eſt, ueluti notior apud omnes, ac duas ad Antonium legiones eduxit, Ciceronem quoq; in urbe comprehendere tentauit. Ac tunc ſtatim tumultus ingens exortus eſt, ita ut multi uxores & filios trepidatione moti ex urbe educerēt & Cicero ex urbe unà aufugeret. Quæ Ventidius intelligēs ad Antonium conuertit iter. Interclusus deinde à Cæſarę & Hircio, in Picenum ſe contulit: & legionem aliam in unum congregans euentum rei intentus expectabat. At uero qui circa Cæſarem fuerant, Panſam cum exercitu appropinquare ſentientes, Carſuleium ad illum mittunt qui prætoriā Cæſaris cohortem, ac legionem Martiam deduceret, quo illi ꝑ anguſta tranſeunti afferret opem. Antonius anguſtias locorum haud multifaciēs, quaſi nihil amplius quàm ab acceſſu eos eſſet prohibiturus: & pugnę ductus deſiderio, cum equitatu anteiret, per campum paluſtrem & foſſis præpeditum duas ex præſtantioribus legiones in occulto collocat uerſus iter, quod anguſtum & manu factum utraq; ex parte arundi-

Cicero abſentibus conss. cūcta ad ambitionem geſſit.

Pub. Vētdius Ciceronē comprehēdere tētauit.

nibus circunſeptum aderat. Carſuleius cum legione Martia anguſtijs locorum per noctem ſuperatis, orta luce Martialibus ſolis ac cohortibus quinque comitatus, iter manu factum quod hoſtibus uacuum inſpiciebatur ingreſſus eſt: Dumque paludem utranque ex parte perſcrutatur, arundinũ quippe ſtrepitus ſuſpitionem illi iniecerat, ſtatim clypeos, galeasque per arundines emicare uidet, & prætoria Antonij cohors ipſis ſubito à fronte aſtitit. Martiales omni ex parte circunuenti, nec ullo ex loco decurrere potentes, eos, qui aderant nouiter electos nullam laboris partem ſubire admonent, utpote qui illos ob inexperientiam minime perturbare uellent, ac prætoriæ Antonij, prætoriam Cæſaris cohortẽ oppoſuere. ipſi in duas diuiſi acies, utranque legionem aggreſſi ſunt. Et uni quidem parti Panſa præſidebat, alteri uero Carſuleius. cũque binæ paludes imminerent, bina inter eos reſultabant prælia & in arctis conſtituti neutiquam ſe diſcernere poterant. Et circa tranſitum prætoriæ cohortes bellum aliud inter ſe gerebant. Mens quippe Antonij militibus fuit ex Martialibus ueluti transfugis, & ipſorum proditoribus uindictam ſumere. Martialibus autem ob ſuſpitionem, qua iampridẽ in Brũduſio corrupti fuerant, ſe de ipſis ulciſci uelle, & cũ uiciſſim quod fortiſſimum foret, utraque in acie adeſſe noſcerent, facile eo opere bellum diffiniri poſſe putabant: Illis porrò uerecundia aderat, ſi duæ legiones ab una uincerentur. his uero contentio quædam honoris, ſi una duntaxat ambas oppreſſiſſet. In hunc modum acriter inter ſe pugnabant, ira magis a contentione mutua graſſantes, quàm odio imperatorum cum id opus proprium eſſe exiſtimarent. ob experientiam uero rei militaris, neque clamorẽ ædidere, quaſi nõ mutuo ſe pcuterẽt, neque in certamine quiſquã emiſit uocẽ, ſiue uincẽs ſiue uictus. Cũque trãſitus nullos haberẽt, aut excurſus, inter paludes, foſſasque cuneatim conſiſtebant, neque alter alterum propellere potẽtes, enſibus ueluti in agone complexi depugnabant.

Stratagema et nobile prælium.

gnabant, nulli ictus fruſtra emiſſi, uerum uulnera, mortes, ſuſpiriaq; pro uoce reſonabant, cum qui cecidiſſet cõfeſtim leuaretur, & alter eius loco opponeretur, nulliſq; ſuaſionibus, aut adhortationibus opus eſſet, ſed quiſq; ab experientia ſibi eſſet imperator. Cum uero diu multũq; laboraſſent, ut in luctationibus mos eſt, ad reſpirandum permodicum, ſibi mutuo auxilia præbebãt, nec ulla interiecta mora ad pugnam denuo, bellumq; redibant. Pauor ingẽs obijciebatur nup electis ad bellũ aduẽtãtibus, huiuſmodi facinora, quę tãto ordine ac ſilentio fierẽt intuentibus. Cunctis itaq; in hunc modum ſupra naturã humanam laborantibus, cohors Cæſaris prætoria ad unum conciſa eſt. Martiales quicunq; ſub Carſuleio depugnabant, potiſſimum ſibi aduerſos propulerunt, non turpiter, uerum ſenſim pugna decedentes. At qui ſub Panſa fuerant eundẽ pene modum conſeruabant, ſuſtinebantq; fere ab utraq; parte æqualiter, donec ſagitta per ilia confoſſus conſul Bononiam delatus eſt. Tum uero qui cum illo ſteterant, primum pedem retulere, demũ terga uertẽtes arripuere fugam. Quod intuẽtes ij, qui nuper uenerãt, nullo ordine in fugam abeunt, magnoq; clamore ad uallũ ſe proripiunt, tunc quidẽ à Torquato quæſtore præparatũ, cum perſeuerante adhuc pugna neceſſariũ fore exiſtimauiſſet. Ad eũ igitur nup electi magno impetu uertere greſſum, Itali Martialibus in unũ mixti. Cæterum eadẽ natio ad tãtam uirtutẽ plurimũ ob exercitationẽ inter ſe differt. Martiales ob ruborem minime uallũ ingreſſi ſunt, uerũ in cõſpectu eius cõſtiterũt, defeſſiq; impetũ ſi quis inſurgeret, ad extremũ belli finẽ perferre uidebant. Antonius à Martialibus ueluti bellicoſiſſimis ſe cõtinuit. His uero, qui nuper uenerãt inſurgẽs, magna ſtrage eos perculit. Hircius Mutinæ percepta clade per ſexaginta ſtadia lõge diſtans, cũ reliqua quę ab Antonio fugerat legione, curſu in eũ ferebatur. Iam ſol ad occaſum uergebat, & Antonij milites uictoria potiti, cum cantu in caſtra

Pulchra hiſtoria.

Panſa uulneratur, eiuſq; exercitus in fugã uerſus.

 ferebantur,

ferebantur, quibus inordinate prodeuntibus, Hircius inopinus affuit, integra legione, & inuicta conſtipatus. Illi igitur ex neceſſitate confeſtim in ordines ſeſe referunt, ac multa & ſplendida rei militaris opera ediderunt. Cæterum quanquã potentes, labore oppreſſi proſternuntur, quorum tamẽ maior pars Hircij manu confecta eſt, licet eos minime inſequerentur. Verum paluſtrium locorum metu, inſurgente nocte ſeipſos diſſoluerunt. Ex his paludes magna ex parte refertæ ſunt, armis ſcilicet, cadaueribus, & ſemiſpirantibus adhuc uiris, uulneribusq; oppreſſis. Qui uero integri ſuperfuere, contempto labore, equis diſcurrentes, quoſcunq; ex Antonij exercitu inuenerãt, nocte tota in unum colligentes, quoſdam eorũ loco, alios cum ipſis in equis ſtatuere, & qui à tergo inſequebantur circuncurrere, & ſibi auxiliari, ſalutique propriæ adeſſe monuere. Sic Antonio feliciter pugnãti, uirtus omnis ſuperueniente Hircio confracta eſt. Manſit itaq; iuxta campum in uilla quadã nullo circunſeptus uallo, quæ Celtarum forum, ſeu uilla nũcupatur. Cecidere prima in pugna, ad dimidiam fere partem ex utroq; exercitu. Prætoria Cæſaris cohors integra conciſa eſt. Ex Hircij militibus pauci interiere. Sequẽti die Mutinam cum copijs redicre omnes Erat animus Antonio poſt acceptam tam inſignem ſtragẽ nil ulterius integris moliri uiribus, neq; ad ſe inſurgentibus obuiam prodire, ſed ſolis equitibus continue eos per diẽ aggredi, donec Decimus extrema fame fatigatus, ſe ultro trãderet: Hircius uero & Cæſar ob id maxime in pugnam prodire auebant. Inſurgẽtibus ipſis, cum Antonius ſe in caſtris contineret, ad aduerſam Mutinæ partem, quæ ob aſperitatẽ loci minus cuſtodiebatur, ſe ambo tranſtulere, ut totis conatibus per uim ingrederẽtur urbem. Tum uero Antonius ſolis equitibus ad pugnam proceſſit. Repellentibus illum hoſtibus, equitum pariter auxilio, ac reliquo accedẽte exercitu ad ea, quæ concupierant loca: ueritus Antonius ne urbe potirentur,

Antonius ab Hircio pſligatur.

Celtarum forum.

tirentur, duas legiones in prçliũ educit. Illi gauiſi confeſtim reuertuntur, pugnamq́ ineunt. Cæterum Antonio legionẽ aliam ab exercitibus alijs ciente, cũ ueluti in re ſubita, & longe diſtracta moraretur, Cæſar uictoriã adeptus eſt. Hircius in Antonij exercitum ulterius progreſſus, dum ad prætoria castra depugnaret, tandem cõfoſſus in bello cecidit. Eius corpus mira celeritate prçueniens Cæſar ab hoſtibus eripuit, exercitumq́ continuit, quoad paulo poſt Antonium repelleret. Noctem itaq́ in caſtris peruigilem duxere ambo. Antonius hac ſecunda proſtratus clade, confeſtim amicos in conſilium conuocat. His prima ſententia utendum uidebatur, ut Mutinam obſidione prçmeret, nec pugnam ulterius iniret, cladem ambobus eſſe parẽ, Hircium interiſſe, Panſam ex uulnere periclitari adhuc, ipſos equitibus longe præcellere, Mutinam ad extremam decidiſſe famem, ac ſtatim in deditionem peruenturam eſſe. Hæc ab amicis Antonio conſulebantur, & erant quæ proponebantur optima: uerum deo aliquo mentẽ eius conturbante timore correptus eſt, ne Cæſar quemadmodum anteacta die urbem aggreſſus introiret aut ipſum uallo, foſſaq́ præcluderet, operariorum copia abundans, qua in re equitatum parum utilem ſibi arbitrabatur eſſe, deſpicient me inquit Lepidus, ac Plancus bello ſuperatum. Sin ex Mutina deſcedam, Ventidius confeſtim ad nos ueniet, tres ex Piceno legiones ducens. Lepidus inſuper, & Plancus fortiſſime nobiſcum depugnabunt. His dictis non utiq́ in periculis timidus, ac contemnendus uir ſubito ſurrexit, & ad alpes celeri curſu ſe proripuit. Decimo ab obſidione liberato, timor Cæſarem inuaſit. Conſulibus nempe e medio ſublatis, eum uelut hoſtem formidabat: põtes igitur fluminis ante diẽ diſiecit omnes. Ille caduceatoribus ad Cçſarem præmiſſis, ſalutis ſuæ auctorem teſtatus eſt petijtq́ quoniam fluuium in medio haberet, ad colloquium accedere unà uellet. Ex quo teſtimonio ciuiũ profiteretur ſe

Hircij conſulis interitus.

Decimus obſidione liberatus.

fortunæ iniquitate ad conſpirandum in Cæſarẽ prolapſum eſſe, alijs ipſum inducentibus. Cæſare poſtulationibus eius cum ira reſpondente, & gratiam, quam illi ſe debere Decimus aiebat, reſpuente: Non enim inquit Decimũ ſaluaturus huc acceſſi, ſed oppugnaturus Antonium, cum quo cõciliari non impiũ mihi fuerit. Decimi uero in conſpectum aut ad colloquium uenire, minime ab ingenio pati poſſem. Saluet ille ſe, quoad ijs, qui in ciuitate ſunt uidetur æquũ. Cum ad Decimum relata eſſent, ſtabat enim non longe à fluuio, Cæſarem uocare cœpit, & ut Senatus literas inſpicere uellet deprecari, qui Celticæ adminiſtrationẽ ſibi conceſſiſſet, uetuitq; abſentibus cõſulibus pertranſire amnem, & in alienam prouinciam excurrere, aut in Antoniũ conferre ſigna, ſe enĩ ad eum perſequendum abunde eſſe. Illum itaq; ad tantã audaciam à Senatu concitum, cũ ſine mandato intercipere adhuc poſſet omiſit, & ad Panſam Bononiã uerſus iter capiens Senatui de omnibus quæ geſta erãt ex ordine perſcripſit. Idẽ & à Panſa factũ eſt. Eas literas Cicero Romæ in populo ueluti à conſule ſcriptas recitauit: Cæſaris uero in Senatu duntaxat publicari iuſſit. Supplicationes ob res in Antoniũ geſtas quinquaginta dierum anniuerſarias Senatus habendas cenſuit, quot necunquam bello Celtico aut alijs in prælijs decreuere Romani. Conſulum exercitus Decimo conceſſus, quanquam ſuperſtite adhuc Panſa, cæterum deſperata ſalute eius, imperatoremq; in Antoniũ ſolum decreuere. Vota etiam publice ſuſcœpta ſunt, ſi Antoniũ Decimus opprimeret: tanto in Antoniũ odio, & inſolentia ferebantur omnes. Confirmata porrò duabus legionibus præmia, quæ ab Antonio perfugerant, ſingulis uidelicet militibus, quæ pollicitæ olim fuerant ex publico drachmæ quinquies mille, quaſi uictoribus, cõceſſumq; ſolẽnibus diebus corona florida uti poſſe. In decretis uero nihil de Cæſare relatũ eſt, neq; nomẽ omnino additum. ſic ſtatim contẽptui habitus eſt, ueluti debellato

Bononia.

Cæſaris & Panſæ ad Senatũ literæ.

Corona florida.

bellato

bellato penitus Antonio. Scriptũ præterea Lepido & Plãco Aſinioq́ꝫ Pollioni, ut cũ Antonio proximi forent, cũ illo depugnarent. Hæc igitur Romæ agitabãtur. Panſa interim ex uulnere morti proximus, Cæſarẽ ſibi aſſidentẽ his uerbis allocutus eſt. Ego parenti tuo nõ ſecus ac mihi amicus fui. cui cum interficeretur opẽ minime afferre potui, neq́ꝫ pluribus aduerſari licuit, quibus & tu prudentiſſime obſecutus es, & ſi exercitũ haberes. Veriti itaq́ꝫ illi te, ac Antoniũ ad Cæſaris ſententiã procliuẽ, contẽtioſumq́ꝫ, amborũ diſſenſione lętati ſunt, quaſi in unũ periclitantiũ uires proprias. Cum autẽ te exercitus dominum intuerentur, modicis quibuſdã honoribus, honeſtisq́ꝫ ſimulatione uſi, ueluti adoleſcentẽ decipere tentarunt. Demum honore adauctũ, clarioremq́ꝫ cernẽtes cum magiſtratum ſub exercitu tibi traditum minime admitteres turbati ſunt: & te nobiſcum ad prælium prætorem ſtatuerunt, ut duas legiones, quæ cæteris exercitatiores apud te fuerãt, ipſi eriperemus, ſatis ſiſi ſi ex uobis unus uinceret, reliquum infirmiorẽ, ac unicum tandem futurum eſſe. eoq́ꝫ modo Cæſaris potẽtiam bello profligantes, Pompeij in maius adaucturos fore. Hoc illis totius ſentẽtiæ fere caput. Ego & Hircius, quod mandatũ nobis erat adimpleuimus, quoad reprimeremus Antonium ſuſpitione laborantem. Hunc igitur bello ſuperatum, ut tibi reconcilies, optimũ putamus eſſe, ueluti ex Cæſaris beneuolẽtia hanc gratiam tibi redditurí, quod unicum felicitati tuæ maxime conducere in futurũ arbitramur. hæc quidem paulo ante conſulere haud æquum fuit. Nunc autem ſuperato Antonio, defuncto Hircio, & me ab humanis diſcedente, in tempore prolatum eſt, non ut gratiam morienti exhibeas, ſed ut felici ſorte procreatus, ut hæc opera oſtendunt, quæ ad utilitatem tuam pertinent, intelligas: & meam, Hircijq́ꝫ prælectionẽ pariter, ac neceſſitatem non ignores. Exercitum igitur, quem nobis præbuiſti, & quem optima occaſione licet reddere, tibi tradimus. Nuper

Pãſæ oratio ad Octauium.

uero

uero electos ſi quidem aſſumens continere poſſes, & hos tibi traderemus. ſed cum magna moleſtia Senatum ob id ui deātur affecturi. & eorūm principes cuſtodes nobis dati ſint quę res inuidiam in te gigneret, & ultra id quod neceſſe eſſet in maius te extolleret, Torquato quæſtori prius aſſignabimus. His dictis cum eos Torquato tradidiſſet, ceſſit e uita, quos ille, ut à Senatu mandatum fuerat, Decimo conceſſit. Hircij ac Panſæ funereis adornata donis Cæſar Romam ut humarentur corpora deferri iuſſit. Eadem tempeſtate circa Syriam, ac Macedoniam res hunc in modū fere ſe habebant C. Cæſar cum per Syriam proficiſceretur, legionem in ea de reliquit, iam tum in Parthos meditatus bellum. Huius cura Cæcilio Baſſo mandata fuerat. Iulius autem Sextus adoleſcens adhuc Cæſaris affinis, atq; cognatus, legionis dignitatem, & nomē obtinebat: quā ut in delitijs uacantem hinc inde fœdiſſime ducebat. Qua de re cū Baſſus quereretur, cōtumelijs eū adorſus eſt, & poſtremū omnium illum appellās cum tardius pareret, quoſdam eum compellētes duci iuſſit. Tumultu ædito, cum ad plagas uentum eſſet, exercitus contumeliam ægre ferens, Iulium gladijs cōfecit. quod facinus pœnitentia confeſtim inſecuta eſt, & timor Cæſaris. Iure igitur iurando ſancientes, niſi ſi qua fides, aut uenia illis præberetur, ad mortem uſq; depugnare uelle, & ad id Baſſum inducentes, aliam collegere legionē, cuius auxilio bellum gererent. Sic à quibuſdam de Baſſo relatum eſt. Alij ferunt Libonem Pompeianæ militiæ participem, qui poſt cladem in Tyro priuatus degebat quoſdam ex legione corrupiſſe, qui Sextum interimerent, ſeq; Baſſo traderent. Vtcunq; fuerit Sextum certe Mulcum, qui tribus cum legionibus à Cæſare ad eos mittebatur, fortiſſime oppugnarunt, quoad Mulcus minutium Criſpum, qui Bithyniæ præerat in auxilium uocauit. Is tribus alijs comitatus legionibus, opem allaturus acceſſerat. Cūq; iam Baſſum obſideret, Caſſius celeritate uſus duas

Panſæ mors.

Sexti Iulij Cęſaris affinis mors

duas Baſſi legiones prius ſibi aſciuit, & quæ Baſſum obſide bant, quorundam amicitia traditas, ſimul intercœpit, qui illi ut proconſuli ultro paruere. Iam enim ut prædiximus à Senatu decretum erat ut omnes Bruto, Caſſioq; parerent. Albinus ad hæc nuper à Dolabella miſſus in Aegyptũ quatuor legiones è prouincia ducebat, quas è Pompeij clade, Craſſiq; diſpſas, Cleopatra ſub Cæſare collectas retinebat. Hunc igitur nihil ſuſpicantẽ, Caſſius in Paleſtina adortus, legiones ſibi tradere coegit, quatuor legionibus aduerſus octo depugnare ueritum. Sic Caſſius mirũ in modum duodecim legionum imperator confeſtim effectus eſt, ac Dolabellam cum duabus ex Aſia progreſſum, & in Laodiciam ob amicitiam receptum, ipſe aſſiſtens obſidebat. Qua re per cẽpta Senatus ſumma lætitia elatus eſt. At uero in Macedonia Caius Antonius Marci Antonij frater cum Bruto diſſidens, bellum agitabat, legionem unam ex ciuibus ſecum agens, & Brutum acie inferior obſeruabat. Brutus contra, ſimulata fuga inſidias illi ſtruebat, nihilq; congreſſum hoſtium euitãs moliebatur. quinimmo proprijs militibus, ut hoſtes alloquerentur, & amplecterentur edixerat. Recuſantibus ipſis, necq; huiuſmodi experimentum admittentibus, ex inſidijs tutos pmiſit abire. Ad alia deinde itinera, puectus, ſubito in crepidine quadam emicuit, necq; tamẽ eos aggreſſus eſt, uerum ſumma hilaritate ſuſcepit. Illi ut ciuibus manſuetiſſimum, & ea ſapientiæ, & charitatis opinione, quæ ferebatur præditum intuentes, uiciſſim complexi ſunt, & ad eum ſe conuertere omnes. Caius etiam ſe illi tradidit, fuitq; magno in honore apud eum, donec exercitum eius plerũq; corrumpens, cum reprehenſus nõ deſiſteret, tandem interfectus eſt. Sic Bruto ultra priorem exercitum ſex legiões acceſſere. qui in Macedoniam trãſgreſſus, duas alias legiones in unum collegit: Italorum more depugnãtes. Hæc in Syria, Macedoniaq; gerebantur. In Italia uero Cęſar Decimũ eius

Dolabellę obſidio à Caſſio.

loco in Antonium imperatorem electum eſſe permoleſte fe-
rens, ac iram contegens, triumphum pro ijs quæ geſſiſſet
poſtulabat. Spretus itaq; à ſenatu, quod digniora ætate ſua
Origo inſequentiũ malorum concupiſceret, timore correptus eſt, ne profligato Antonio
magis adhuc ab eo contemneretur, & colloquium cum An
tonio efflagitare cœpit, monitis Panſæ, cum uita excederet
mente repetitis. Quoſcunq; igitur ex Antonij exercitu ca-
ptos apud ſe, ſiue duces, ſiue milites humane pertractabat
Suis quoq; conceſſerat, ſi quis ad Antonium mittere opta-
ret, quaſi ergà illum minime irato eſſet animo. Ventidio
præterea Antonij beneuolo, atq; amico, qui tres legiones
deducebat, cum propius caſtrametatus timorem inieciſſet,
nihil hoſtile molitus eſt, ſed ut ſecum conuenire poſſet, uel
ad Antonium cum exercitu tuto redire facile permiſit, & ſi
mul cum eo conqueri mandauit, quod inſcitia ductus utili-
tatem communẽ poſthaberet. Quibus perceptis Ventidius
Decius. ad Antonium peruenit. Interea Cæſar Decium quendã ex
Antonij primoribus, circa Mutinam olim captum, in hono
re penes ſe habebat. Huic cum ad Antonium, ſi uellet redi-
re conceſſiſſet: ille uero mentem eius ergà Antonium ex-
ploraret, multa ſigna bene intelligentibus ad eum miſiſſe
ait, ita ut ignorantibus, ne pluribus quidẽ eſſet opus. Hæc
Antonio Cæſar innuit. Lepido autẽ, & Aſinio quid in eo-
rum contumeliam, percuſſorumq; elationem actum eſſet,
ad eorum timorem adhuc clarius expoſuit, monuitq; ne ad
Pompeianæ partis gratiã, ipſi Cæſaris beneuoli, paria An-
tonio ſingulatim perferre uellent, quæ ille ob ignorãtiam,
ac ſuſpitionẽ timore ductus pertuliſſet. Laudauit itaq;, ut
honeſtatis cauſſa Senatui parerent. Cæterum ad propriam
ſecuritatem, quoad illis fas eſſet, unà conſpirarent: Expro-
brarent hæc Antonio, & ut ſub ſe militantes imitari uellet
admonerent, qui neq; ſe diſſoluerẽt, aut à militiæ labore re-
quieſcerent, ne hoſtibus eorum fierent obnoxij, ſed in unũ
coniuncti

conjuncti in alienis habitare cum potentia prius cuperent, quàm priuatim in patrijs eorum degere. Hæc à Cæſare, Aſinio, Lepidoq; annunciata ſunt. Interim Decimi uetus exercitus fame confectus morbo laborabat, nam militibus uentres pfluebāt, ita ut nouus imperator nullo bello inniti poſſet. Huic Plancus domeſtico ſtipatus exercitu, propius acceſſit. Decimus autem ad Senatum miſit annuncians Antonium errabūdum, nihil aliud quàm uenationi operā impēdere. Præparata demū claſſe, Pompeiani hæc ipſa intelligētes admiratione elati ſunt. libertatem patriam nunc ab illis uendicari conclamabant, ac ſacrificia priuatim ab omibus fiebant. Creationes præterea X. uirorum ad punitionem Antonij magiſtratus inſtitutæ. Ea autē figura quædam erat abolitionis eorum, quæ Cæſar decreuiſſet. Antonius quippè nulla à ſe, aut parua quædam, uerum uniuerſa ex cōmentarijs Cæſaris ædiderat. Quod clare intelligens Senatus, nō nulla eorum ex occaſione diſſoluerat. nam omia confeſtim demoliri, haud facile ſperabat. Hæc igitur X. uiri perſcripſere. Si quis quippiam in cōſulatu ſuſcepiſſet Antonij, confeſtim profiteri, & annunciari debere. Comminationes etiam non parentibus adhibitæ: Decimū porrò Pompeiani in reliquum anni tempus Panſæ loco, & Hircij, conſulatum poſtulare ſuaſerunt. Itidem & Cæſar pro ſe petijt, non ad Senatum, ſed ad Ciceronem priuatim mittēs, ipſumq; adhortatus eſt, ut unà cum eo cōſulatum gereret, ut is ſcilicet qui ad principatum ordinādum cæteris antiquior eſſet, & expertior, ſe conſulis noīe duntaxat contentū eſſe, quo honeſtius arma deponeret, quorū cauſſa à principio triumphū poſtulaſſet. Quibus ex rebus, ob ambitionem elatus Cicero, faſſus eſt, præſentire ſe inducias inter duces, qui foris erāt machinari, cōſuluitq; æquū fore, ut huic uiro obſequerent, qui iniurijs affectus plurimis, etiā magni exercitus eſſet impator, eūq; pter ætatē in urbe conſulē potius admittendū eſſe,

Deceuirorum creationes.

Cæſaris adhortationes ad Ciceronē

quàm in armis iratum experiri, ne quid præter Senatus utilitatem moliri poſſet. optimumq́ſibi uideri aliquem ex antiquioribus, utpote prudentem, quaſi illius adoleſcentiæ magiſtrum adhiberi. Quibus ex uerbis Senatus, illius ambitione perſpecta, ridere cœpit. Percuſſorum uero cognati, & amici ueriti ne Cæſar conſul effectus, ſupplicium ab illis ſumeret, dilationibus in creatione factis, uarijs de cauſſis ex lege rem protrahebant. Antonius interim alpes ſupergreſſus eſt, Culeone ex Lepidi ducibus, qui cuſtodiæ præerat, ut ſibi cederet, perſuaſo. Cum deinde ad fluuiū acceſſiſſet, quo in loco Lepidus exercitum tenebat, nō uallo, aut foſſa ſuos circunſepſit, quaſi amico propius caſtrametaretur. Oratores itaq; inter eos crebro commeabant, cum Antonius amicitiam erga illum, gratiasq́ multiformes memoriæ ſubijceret, Cæſaris quoq; reliquos amicos ſingulatim poſt eum ad concordiam uenturos edoceret. Lepido uero Senatum formidante, qui Antoniū ab eo oppugnari mandauiſſet, quanquam ille ſe inuitum ad id compelli diceret, Lepidi exercitus Antonij dignitatem ueritus, & nuncios hinc inde commeantes crebro intuens, ſimplicitatem porrò militum eius admiratus, clam primo cum illis admiſceri, deinde palā ueluti cum ciuibus, ac cōmilitonibus uerſari cœpit. Tribunis id ipſum prohibentibus, ſpretis illorum mādatis, fluuium, quo facilius in unum conuenirent, nauibus utrinq; additis, Legio decima. ponte iunxerunt. At legio, quæ decima appellabatur, olim ab Antonio regi ſolita, quæ in caſtris erant ad obſequiū illi-Laterēſis. us præparauit. Id præſentiens Laterenſis, uir ex his qui à Senatu aderant illuſtris, Lepido rem omnem aperit. Verum illo minus fidei dictis eius adhibente, exercitum in multas partes diuidere, & ueluti aliqua ex neceſſitate emittere ſuadet, ut uel proditionis eorum, uel fidei experimentum caperet. Lepidus copias in tres partes diuidēs, nocte milites egredi iubet, ut quæſtorum, qui proximi adeſſe dicebantur, cuſtodiæ.

ſtodiæ aſſiſterent. Illi poſtrema uigilia egreſſi, quaſi ad iter arma capientes, quę munitiora caſtrorũ fuerant inuadunt, portasq; Antonio reſerant. Ipſe concito curſu ad Lepidi tabernaculum recta peruenit, cuncto Lepidi exercitu illum permittente, & pacem, miſericordiamq; à Lepido ergà infelices ciues depoſcente. Lepidus ut ex lecto prodierat, diſcinctus adhuc illis occurrit, & eorũ petitioni obſequi uelle annuens, Antonium complexus eſt, neceſſitatemq; ſuam excuſauit. Sunt qui eum procidiſſe coràm Antonio exiſtiment, omnis operis & audaciæ expertem, quod nec ab omnibus ſcriptoribus admiſſum eſt, neq; mihi ipſi probabile uidetur eſſe. nihil enim hoſtile in Antonium peregerat, cuius timore duceretur: Sic Antonius denuo ad ſummum potentiæ euectus eſt, formidabiliſq; adhuc magis hoſtibus apparuit. Exercitum quidem habuit, quem ex Mutina ſuſtulerat, & cum eo equitatum ſplendidiſſimum. Tres præterea legiones cum Ventidio ad iter reperit, & Lepidus ſimul ad bellum ſocius acceſſerat, ſeptem legiones in armis paratas agens, multitudinemq; aliam, & apparatũ exercitui haud imparem. In quibus omnibus Lepidi nomen præerat. Antonius uero cuncta diſponebat. His Romæ nunciatis admirabilis quædam, & ſubita animorum mutatio inſecuta eſt, alijs ex ea, qua prius tenebantur audacia collapſis ad timorem, alijs à timore ad confidentiam elatis, uehementius etiam decemuirorum proſcriptiones, & mandata cum contumelia explodebantur, & conſulum creationes inſtantius fiebant: Senatores quid agerẽt incerti, ne in unum Cæſar, Antoniusq; conſpirarent, formidabant. Clam itaq; ad Brutũ, & Caſſium à ſeipſis Lucium & Panſam uelùti ad ſpectacula in Græciam proficiſcentes miſerãt, poſcentes, ut quoad liceret ſtatim illis auxilium afferrẽt, accerſerẽtq; è Libya ex tribus legionibus duas, quas Sextius agebat, & tertiã Cornificio ab eo dari poſtularent, alterius Libyæ prætori, & qui

Lepidus à ſuis prodi tur.

Senatui obſequebatur. Sed cum & hos Caio Cæſari cõmilitaſſe intelligeret, & omia illius ſuſpecta haberent, ob rerũ ambiguitatem ad hoc cõſilium delati ſunt: Vt quia nouum Cæſarem in primis uererentur, ne ſe cum Antonio coniungeret, prætorem eum denuo in Antonium ſatis indecenter cum Decimo crearent. Verum Cæſar aſſiduis contumelijs, eius exercitum ira ſublatum intuens in eos cõcitabat, quod prius quàm è prima quinque mille drachmas ſibi pollicitas aſſumeret, ad ſecundam truderetur expeditionem, docuitque ut ad Senatum mittentes id milites expoſcerent. Illi uero turmarum duces præmiſere. Quibus Senatus cũ ad hæc inſtructos ueniſſe ſciret, quid intenderet, per legatos alios uelle innuere reſpõdit, miſitque quos ipſe uiciſſim inſtruxiſſet. His mandatum erat, ut duas legiones, quæ ab Antonio receſſerant priuatim à Cæſare conuenirent, edocerentque ne in uno duntaxat ſpem apponerẽt, ſed Senatum, qui poteſtatem immortalem haberet ſolus, potius ſequi uellent. Accederent itaque ad Decimum, quo in loco pecunias ipſis allatas inuenirent, & hæc ſimulantes dicere, etiam dimidium muneris ad eos attuliſſe. Decem præterea uiros ad diſtributionem creauerunt, quibus nec undecimũ addidere Cæſarem. Legati legiones ſeparatim à Cæſare alloqui non auſi, infecto negotio reuerſi ſunt. Tum Cæſar ad exercitum uerba facturus, non interpoſitis aliorum uocibus, ſed per ſe ipſe loqui ſtatuit. Congregatis itaque in unum omibus in medium progreſſus, quas à Senatu cõtumelias, iniuriaſque pertuliſſet ex ordine diſſeruit. Inſultum porrò in Cæſarianos omes ab illo factum, cum ſingulatim eos opprimere ſtuderet, palàm retulit, monuitque ut ſibi ipſis præcauerent concitatis in ducem, ex ſorte iudicatum hoſtem, & ab alijs ad alia compulſus bella, ut uel funditus interirent, uel ad inuicem contenderent: nam prælium apud Mutinam commune omnibus duabus ſolum legionibus attributum eſſe, ut eas ad ſeditionem,

Decẽ uiri ad diſtributionẽ creati.

tionem, rixamque concitarent. Noſtis quippe inquit, ob quæ Antonius nuper debellatus eſt, qualiaq́ in urbe Pompeiani ſubinde moliti ſint contra nonnullos, qui munera à Cæſare ſumpſerunt. Quid igitur tutum uobis futurum creditis eorum, quæ ab illo ſuſcepiſtis, agrorum ſcilicet, pecuniarum, aut ſalutis meæ, percuſſorum cognatis, atq́ amicis in ſenatu dominātibus? Ego finem qui mihi obuenerit, ultro admittam. Optimum quippe pro parente depugnantem pati: pro uobis uero tot, talibuſq́ uiris, mei & parentis gratia periclitantibus in unum, non mediocriter timeo. Me ſiquidem ab omni ambitiōe uacuum eſſe ſcitis, ex quo ducem à ſignis, uobis ſtatuentibus non admiſerim. Vnum autem nunc ſolum uideo uobis, mihiq́ ſalutare, ſi conſul ueſtra ope declaratus ſim. Quæ enim à parēte meo uobis præbita fuere, firma permanebunt. Colonias quæ adhuc debentur uobis, aſſequemini, & præmia uiciſſim nanciſcemini integra. Ego percuſſores in cauſam agens, alia uobiſcum diſſoluam bella. Quibus dictis exercitus promptiſſime uocem extulit. Tunc igitur turmarū duces iterum ad Senatum mittendos ſtatuere, qui conſulatum Cæſari dandum poſtularent. Senatu ætatem eius accuſante, illi quæ edocti fuerāt exponunt: Coruinum iampridem ætate iuniorem geſſiſſe conſulatum: dehinc Scipiones, primum ac ſecūdum, cum uterq́ adoleſcēs adhuc eſſet, multa patriæ adeptos eſſe. Ad nouiora deinde progreſſi, Pompeium magnum, Dolabellamq́ protulere. ipſi etiam Cæſari per decenniū ante tempus conceſſum eſſe, ut conſulatum peteret. Hæc ducibus cōfidentiſſime referentibus, non ſuſtinentes quidam ex Senatorum numero turmarū duces tanta audacia inniti, obſtrepere illis cœperunt, quaſi præter militarem modum honeſtatemq́ loquerent. Quæ cū intellexiſſet exercitus, maiore adhuc ira flagrare cœpit, ſeq́ue ad urbē deduci cōclamauit, ueluti Cęſaris filiū ſingulari alia electiōe factum conſulē

Pōpeius magnus. Dolabella.

Multis

Multis deinde laudibus ſuperiorem Cæſarẽ ornare pergit. Quem cum Cæſar tanto impetu efferri uideret, cõfeſtim ab ipſa congregatione octo peditum legiones, equitatuſq; ſufficientem numerũ, & quæcunq; alia oportuna legionibus ad iter mouet. Superatoq; Rubicone fluuio, ex Celtica in Italiam quemadmodum & parens eius ad ciuile bellũ pertranſiuit, copias omnes in duas partitus acies, ex quibus primam paulatim ſubſequi iuſſit, alteram quæ potior fuerat, celeri greſſu ſecum duxit, imparatos adhuc deprehendere feſtinans. Etiam pecuniarum pars obuiam ipſis ferebatur, quas Senatus ob militũ præmia præmiſerat. Veritus itaq; latores earũ Cæſar clam emittit, qui illos deterrerent. Qua ex cauſſa pecunias retro ferẽtes, abiere fuga. Re in urbe nũciata, tumultus confeſtim, ac trepidatio ingens oritur, multis nullo ordine hinc inde diſcurrentibus, & mulieres, paruuloſq;, & quæcũq; alia precioſiora ad agros, & munita urbis loca deferentibus. Non enim ſatis cognitum erat, an conſulatum duntaxat appeteret. Sed cum exercitum ira concitũ urbi inferentem ciues audiuiſſent, ad uniuerſa trepidabant. Senatus porrò ultra modum formidine correptus eſt, nulla in armis præſidia parata obtinens. Mutuo igitur, ut in trepidationibus conſuetum eſt, querelas emittebant. Nonnulli exercitum, quem contra Antonium eduxerat, cõtumelioſe eidem ereptum fuiſſe querebantur. Alij ſuſpitionem in triumpho habitam, cum nihil iniquũ depopoſciſſet. Quidam inuidiam in diuiſione pecuniarũ ultro additam. Nonnulli, quod nec undecimũ eum aſcripſiſſent. Plurimi, quod præmia nec celeriter, nec perfecte tradita eſſent, exercitum arma ſumpſiſſe aiebant. Inter omĩa contentionem non in tempore adhibitam damnabãt. Bruto, & Caſſio procul exiſtentibus, cum Antonius, & Lepidus in lateribus adhuc hoſtes morarentur, quos cum Cæſari conciliari uelle animaduerterent, denuo in maius augebatur timor. Cicero qui prius cos adhor-

Senatorũ quundam impatiẽtia.

Ingens tumultus urbis.

eos adhortari,& inſtituere ſolebat, nullo in loco uiſebatur. ſubito omniũ od omnia mutatio facta erat. Et iam pro quingentis ſupra duo millia drachmis duabus legionibus exhibendis, quinquies mille, easq; legionibus octo diſtribuẽdas ſuadebant, Cæſarem X. uirorum loco ad diuiſionem eligendum. abſenti quoq; ut conſulatum petere liceret permittendum. Legati hinc inde uolitabant, qui hæc illi ſumma celeritate nuntiarent. quibus prius ab urbe digreſſis, pœnitentia Senatum inſecuta eſt, cũ nec tam timide, ac pene muliebriter conſternari, aut aliam tyrannidem ſine cæde, & ſanguine in urbem admitti oportere conſideret. Non conſueſſe etenim, qui conſulatum peterent per uim graſſari, neq; milites ex tributo patriæ imperare uelle. armari oportere ex his quæ interius exiſterent. Leges inſurgentibus opponendas eſſe. ſperare ſe neq; illos prolatis legibus patriæ illaturos arma. Sin inferrent, obſidione tolerandum, quoad Decimus & Plancus acceſſiſſent, ſatiusq; eſſe uſq; ad mortem depugnare, quàm ultroneam ſubire ſeruitutem. Vetera etiam Romanorum conſilia, & tolerantiam pro libertate habitam, cum nihil pro illa commutandum cenſuiſſent, referebant. Duabus uero legionibus, ea die in portum accedẽtibus ex Libya deum ipſos pro libertate adhortari arbitrabantur. Pœnitentia itaq; ducti, omnia quę ſtatuiſſent, denuo reuocare pergũt Cicerone iterum inter eos apparẽte, uniuerſi quoq; qui per ætatem arma ferre poterant, ad bellum ſcribebantur: cum quibus legiones duæ ex Libya profectę, equites inſuper mille, & legio alia, quam Panſa reliquiſſet, huic numero adijciuntur. Omnesq; huiuſmodi copiæ per partes diuiduntur. Nam pars collem, qui Ianiculus dicitur, in quẽ pecuniæ omnes collatæ fuerant, inſederat: pars fluminis ripam tuebatur Diuiſis inter eos, qui per urbem fuerant prætoribus, alij ſcaphas, ac rates quæ in portu morabantutur, resq; in ipſis exiſtentes adſeruabant, ſi forte uicti illis indiguiſſent ad maris

Cõſulatũ petẽtes nõ ꝑ ui graſſari conſueſſe.

Ianiculus collis.

Ii fugam

fugam. Et hæc magna audacia, celeritateq; peragentes: Cæſarem contra deterrere, aut ab exercitus fiducia ad conſulatus petitionem uertere, aut potẽter ſe ab eis tueri, & præſentem ſortem immutare poſſe exiſtimabant, donec pro libertate bellum gererent. Matrem autem Cæſaris, ac ſororem, neq; palàm, neq; occulte inuenire poterant. Tumultũ itaq; denuo erexerant, tam magnis defraudati obſidibus, ueluti Cæſarianis minime ad eos inclinantibus, qui tam diligẽter eas occuluiſſent. Quibuſdam e legatorũ numero adhuc Cæſari aſſiſtentibus, omnia in contrarium mutata eſſe nunciantur. Qua ex cauſſa legati illum relinquentes, non ſine rubore in urbem rediere. Cæſar exercitu adhuc magis concitato ſumma celeritate educit agmen, ne quid mulieres mali paterentur. Ad populum quoq; tumultuantem, nonnullos ex equitibus præmittit, qui neminem trepidare ulterius moneant. Exultantibus itaq; uniuerſis, quæ ultra Quirinalem collem ſita ſunt inuadit loca, nullo ad manus accedere aut inſidẽtẽ prohibuere auſo. Alia igitur admirabilis mutatio confeſtim cernitur: illuſtribus uiris ad illum concurrentibus, & uiciſſim ſalutantibus. Subſequente deinde populari turba, quæ militum diſpoſitos ordines ueluti pacificos ambiebat, Cæſar exercitũ eo in loco derelinquens, poſtridie uerſus urbem greſſum mouet, ſufficienti cuſtodum ſtipatus manu. Interea ciues per uniuerſum iter ſeparatim aduentabant, ſalutabantq;, nullo blãditiarum aut obſequij quamuis infimo genere omiſſo. Mater uero, ac ſoror in templo Veſtæ reſidẽtes, cum uirginibus ſacris, ſumma alacritate illi occurrunt. Et tres legiones, ſpretis eorum ducibus, ad illum emiſere legatos, & ſe illi tradidere. Ex prætoribus earum Cornutus ſeipſum interemit: Reliqui fidei, & ſpõſionibus eius obſequẽtes, cum illo cõuenere. Cicero his intellectis, per amicos Cæſaris, ut ad illum tute proficiſceretur impetrauit. Cumq; ad conſpectum eius perueniſſet, excuſationem protulit, conſulatus

Quirinalis collis.

latus quoq; ſuaſionem, quam in Senatu ob ipſum ædidiſſet ad cœlum extulit. Cæſar autem cauillo uſus hoc ſolum retulit: eum poſtremum ex omnibus amicis, ad ſe uiſendum, ſalutandumq; ueniſſe. Nocte deinde ſubito rumore ædito, duas ex legionibus Cæſaris, Martiam ſcilicet, & eã, quæ quarta dicebatur, in urbem tranſire uelle, quod ex inſidijs bellum patriæ inferre recuſarent, prætores cõfeſtim, ac Senatus omnis, rumori fidem præſtitit. & quanquam finitimus Cæſaris eſſet exercitus, rati his fortiſſimis legionibus, reliquis copijs eius obſtare poſſe, donec alia aliunde ad eos potentia acceſſiſſet: nocte adhuc inſtante Acilium Craſſum in Picenũ trãſire iubent, qui exercitum pararet, ac quendam ex Tribunis Apuleium, concito curſu ad populum miſere, felicia illi annunciantem. Senatus quoq; eadem nocte ad conſilium conuenit; Cicerone eum ad portas cum lætitia ſumma, hilaritateq; ſuſcipiente. Rumore demum ut inani euaneſcente, in lecticam ſublatus fuga euaſit. Cæſar hac fama compulſus ad riſum, exercitum propius admouit urbi, in campũ, qui Martius dicitur. Nulli tamen prætorum ſuccenſuit, neq; Craſſo qui ad tabernaculum eius uſq; percurrerat, quanquam ad id inductus eſſet. Poſtremo cum captus aſpectu miſerando, ad præſentiã eius delatus ſupplicaret, ad benignitatis famã atq; clementiæ pepercit omnibus. Verum poſterius morte mulctauit, pecunias publicas in Ianiculo repertas aut alibi in unũ conferre iubens, & quas, Cicerone prius exigẽte, inſcriptas fuiſſe nouerat, exercitui diſtribuit, duo millia & quingẽtas drachmas unicuiq; exhibens, reſiduum quoq; pollicitus impendere. Et hæc agens urbe abſtinuit quoad conſules electi crearentur. Electus eſt autẽ & ipſe conſul, cũ Quinto Pedio, ut uoluerat, qui portionem Cæſarianæ hæreditatis ſibi dereliquit. Poſtremo ut conſul urbem ingreſſus eſt, ſacrificauitque, duodecim uulturibus, quot olim Romulo condenti urbem, eueniſſe referunt inter ſacrificandum apparentibus.

Martia & quarta Cæſaris legiones.

Quintus Pedius.

Lex Curiacia.

Perfectis ſacris iterum ſe parenti in adoptionem dedit ex lege Curiacia. eſt autem id à populo in adoptione confirmari Curias quidē Romani, tribus, aut plebem per partes diuidentes ſolent appellare, quemadmodum & græci fratrias dicunt. Legalior quippe à Romanis ad eos, qui parentibus carent huiuſmodi habetur mos, licetq; ipſis æque ac legitimis filijs, adoptantium affines ac libertos ſecum ducere. Caio autem Cæſari, ut alia ſplēdida, ſic liberti plures, & dites aderāt quibus potiſſimum Cæſar prima in adoptione ex teſtamēto facta indiguiſſe uiſus. Alia item lege, Dolabellam ex hoſtium numero exoluit, & ut cauſæ in percuſſores Cæſaris haberi poſſent, edixit. Et ſtatim accuſationes, conſcribentibus Cæſaris amicis in eos fieri cœptę, qui manus intuliſſent, aut illis ſolum ignouiſſent. Nam quibuſdam id inſcriptum eſt: Nōnullis, quod nec peregre ceſſiſſent cum Cæſar extinctus eſt. Omnibus demum unà die diffinita per præconem ad iudicium, deſtituta cauſſa inuicem capti ſunt: Cæſare iudicia ipſa aſſeruante, neq; ullo iudicij abſolutionem obtinēte, excepto uno ex illuſtrium numero, qui nihil tum quidem perpeſſus eſt, uerum paulopoſt cum cæteris morti traditus. Viſus eſt & his diebus Quintus Gallius Marci Gallij frater, qui Antonio cōuenerat urbis præturam agens, à Cæſare Libyæ præturam poſtulaſſe, & ea adepta inſidias ſtruxiſſe Cæſari. Eius igitur præturam collegæ inuaſere. populus domū prædę expoſuit. ſenatus uero eum morti condemnauit. Verum Cæſar ad fratrem ire iuſſit. feruntq; inter eundū nuſquā illum apparuiſſe. Tam ingētia itaq; operatus Cæſar ad Antonij conciliationem conuertit animum. Certior iam factus uiginti legiones in exercitu Bruti conueniſſe, & Antonio ſuper his meditatus uti, ex urbe profectus ſupra Ioniū ſenſim carpebat iter. ſenatus conſulta opperiens. Pedius nempè abſente Cæſare Senatoribus ne inter ſe diſſiderēt, ſed cum Antonio, Lepidoq; conciliarentur, enixe ſuadebat. Illi ſatis aduertentes,

Statuſmutatio.

Q. Gallius Cæſari inſidias ſtruxit.

rentes, non ſua patriæúe utilitate, ſed à Cæſare in Brutum, Caſſiumq́; conſpirationis ineundæ cauſſa, huiuſmodi conciliationem quæri: tandem ex neceſſitate conuenere, ut decreta quæ in Antonium Lepidumq́; & eorum milites, ut hoſtes perſcripſiſſent hactenus, diſſoluerent, & ad eos pacifica alia præmitterent. Pro quibus Cæſar ad illos ſcribens cõgratulatus eſt. Antonio præterea ſe adiutorem, ſi opus foret in Decimum ultro obtulit. Illi uero paribus blanditijs Cæſari adulabantur, & uiciſſim collaudabant. Itaq; Antonius ad illum ſcripſit, Decimum ſe omiſſurum eſſe eius gratia, Plancum autem ſui propria, & cum illo ſe coniuncturũ fore ſi placeret. tam magna ad inuicem ſibi pollicebantur. Perſequẽte Decimũ Antonio, Aſinius Pollio ad eũ uenit, legiones duas in armis agens, Plancumq́; cum illo reconciliare ſtuduit. qui tribus ſtipatus legionibus ad Antonium ſe conuertit, ſic ut ingentibus copijs iam præſideret Antonius. Decimo legiones decem aderant, quarum quatuor cæteris bellicoſiores, iampridem fame, morboq́; tabuerant: electorum uero nuper, ſex ſupererant, uerum ignauæ ac laborum expertes. quamobrẽ pugnam inire ueritus, fuga ſe ad Brutum in Macedoniam ſtatuit conferre, iterq́; non per ſuperiora alpium, ſed per Rauennas Aquileiamq́; capeſſere. Cognito deinde Cæſaris aduentu ad illas partes, multo lõgius aliud, ac difficilius elegit iter, & per inculta barbarorũ loca, ſuperato Rheno fluuio proficiſci inſtituit, per quæ tranſeuntem, primi tyrones ad bellum electi, calore inopiaq́; deterriti, eum relinquentes, ad Cæſarem profecti ſunt. Poſt hos legiones quatuor, quæ à principio apud illum fuerant, Antonium ſunt ſecutæ. Cætera deinde multitudo, cuſtodibus corporis exceptis, ex equitibus Celtarum, quibus ille uolentibus ad propria redire conceſſit, uiaticumq́; quoq; ex auro, quod illi ſuperfuerat impartitus eſt, & cum trecentis ſolum, qui remanſerãt ad Rhenum peruenit. cuius trãſitum cum difficilem intueretur

Cæſarianorũ conſpirationis initium.

Brutus à ſuis relinquitur.

retur, cum paucis deſtitutus, & ab ijs poſtea relictus, decem ſolum permanentibus, mutata ueſte in Celtarum modum, cum eorum linguam pariter calleret aufugit, ueluti quiſpiã eiuſdem nationis, non per iter longius ulterius procedẽs, uerum Aquileiam uerſus cum facile obſequentium paucitatẽ euadere poſſe ſperaret. Captus demũ à latronibus, uinctuſq; rogare cœpit: cuius principis Celtarum ea gens exiſteret. cũ Camilli eſſe intellexiſſet, haud parui Camillum faciẽs, ut ad eum duceretur exorauit. Ille adductum intuens, palàm blanditijs proſecutus eſt, & qui eum deuinxiſſent contumelia coarguit, quod ob inſcitiam tam illuſtrem iniurijs affeciſſet uirum. clàm uero ad Antonium præmiſit. At uero Antonius mutationem fortunæ nonnihil miſeratus, captiuum intueri minime ſuſtinuit, Camillum autem admonuit, ut eo interfecto, caput ad ſe mitteret, quo uiſo à præſentibus ſepeliri iuſſit. Hic igitur Decimi finis fuit, equitum Cęſaris præfecti, & qui ueteri Celticæ ſub illo imperauerat, & in ſequenti anno conſularem inire dignitatem, & alteri Celticæ præeſſe, ſub eodem electus fuerat: ſecundus ex percuſſorum numero, qui poſt Treboniũ pœnas dedit, anno cũ dimidio à nece Cæſaris.

Caſus infelix.

Decimi cædes.

A nece Cęſaris uſq; ad Decimi obitũ ſeſquiannus

Eodem tempore Minucius Baſillus & ipſe Cæſaris percuſſor, à ſeruis proprijs interfectus eſt, quorum nonnullis genitalia ademerat punitionis cauſſa.

Appiani

APPIANI ALEXANDRINI DE CIVILIBVS ROMANORVM BELLIS LIBER QVARTVS, P. CANDIDO INTERPRETE.

DVo igitur Caij Cæſaris percuſſores, in eorum magiſtratibus bello ſuperati, in hunc modum dedere pœnas. Trebonius in Aſia, Decimus autẽ Brutus inter Celtas. Quemadmodum uero Caſſius, ac Brutus uiciſſim profligati ſint, qui in Cæſarem conſpirationis uel præcipui fuiſſe perhibentur, telluremq́ꝫ omnem à Syria ad Macedoniæ uſq; fines poſſidebant, exercitum præterea ingentem equeſtrem naualẽq́ꝫ continebant, armatorum legiones circa uiginti ſibi ſuberãt nauiũ adhæc, & pecuniarum multitudine pollebant, quartus iſte ciuilium bellorum liber explicabit. De his quidẽ Romæ publice damnatis ad mortẽ, interrogationes, inquiſitiones, & ſupplicia omnia proponebãtur, qualia nec inter Græcos diſſenſione, & bello laborãtes, neq; inter Romanos ipſos unquam agitata, memoriæ proditum eſt: præterquã ſub uno Sylla, à quo primum hoſtes neci damnati fuiſſe referuntur. Marius quoq; eos inquirebat, quosq́ꝫ inueniſſet tormẽtis afficere ſolebat. Sylla uero ſub præmiorum pollicitationibus maximis ac ſupplicijs, occulentes ſimul ab obuio quoq; occidi ſcripſerat. Verum de his, quę à Mario & Sylla geſta ſunt, ſuperius meminimus. Quæ autẽ inſequuntur in hunc modum

Caſſius. M. Brut.

Sylla primũ hoſtes neci dãnauit. Marius uero eoſdẽ tormentis affecit.

modum referuntur acta. Cæſar quidẽ, & Antonius ab odio in amicitiam ſimul conuenere circa Mutinenſem urbem in paruula quadam inſula Labinij fluminis & aperta. Horũ cui libet quinq; armatorum legiones aderant, quas ad inuicem aduerſas ſtatuentes cum trecentis ſolum ad fluminis pontes acceſſerunt. Lepidus autem ipſe progreſſus inſulam perſcru tatus eſt, deinde chlamyde excuſſa ut uterq; eorũ accederet ſignum protulit. Tunc ipſi trecentos illos cum amicis ad fluminis pontes relinquentes in medium uenere loco aperto ac conſpicuo, unàq; cõſedere hi tres uiri, Cæſare medium locũ ob conſulatum obtinente. Per duos itaq; dies à mane uſq; in ueſperam hoc in loco commorantes hæc inter ſe ſtatuiſſe feruntur. Deponere conſulatum Cæſarem, & Ventidium in reſiduum anni tempus illum gerere. Ceſſante conſulatu ad directionem inteſtinarum rerum ex lege decreuere Lepido, & Antonio Cæſariq; ut illi per quinquenniũ præeſſent eo modo, quo conſules præeſſe conſueuerant. Sic autem dictatorũ loco uiſi ſunt eos nominaſſe, fortaſſis ob Antonij decretum qui dictatorem creari prohibuerat: Et hos ex nunc ciuitatis declarari principes ad anniuerſaria illis ad quinquennium ſtatuta tempora. Adhæc gentium magiſtratus inter ſe diuidere, ut Antonius Celticam omnem, ſine ulla Pyrenęi montis continuatione, quam ueterem Celticam appellant obtineret: huic nempè præſidere Lepidũ, & Iberiæ ultra hanc. Cæſari Libyam, Siciliam, Sardiniam, & ſi qua his in locis ineſt inſula, regendas committere. Sic Romanorum principatũ hi tres inter ſe uiri partiti ſunt, quæ ultra Ionium fuerant ſola poſtponẽtes ob Brutum & Caſſium, qui adhuc prouincias illas obtinebant. Caſſio item & Bruto Antonium Cæſarẽq; inferre bellum. Lepidum in futurum conſulatum gerere, & ob ingruentes neceſſitates in urbe moram agere, Iberiæ ob utroſq; præſidentem. Ex Lepidi exercitu tres legiones cum illo Romæ permanere. Septem uero legiones Cæſarem, Antoniumq;

[Margin: Cæſar, Lepidus & Antonius cõciliãtur]

[Margin: Prouinciarũ diuiſio.]

toniumq́ inter ſe diuidere, ut tres Cæſar haberet, quatuor Antonius, cum ad bellum uterq; eorum uiginti duceret legiones. Etiam exercitum ſpe fulciendum à bello ad uictoriæ præmia aliaq́ munera aſſequenda: Incolatuum quoq; dationes urbium octo ſupra decem Italicarum, quæ & ſubſtantia, & domorum pulchritudine, pauimentiſq́ præſtarent, quæq́ ſubinde militibus ipſis diuiderentur, quemadmodum illis pro earum inimicitia per prius belli iure pertinebant. Erant autem hæ, & aliæ urbes, & in primis illuſtriores, Capua, Regium, Venuſia, Beneuentum, Nuceria, Ariminum, & Hipponium. ſic optima, & pulcherrima Italiæ quæq; exercitibus aſcripta ſunt. Viſum eſt illis præterea hoſtes proprios interimere, ne hæc ipſa ſtatuentibus impedimentum quirent afferre, & bellū exterum conficerent. Hæc igitur ab illis decreta, & conſcripta ſunt. reliqua Cæſar exercitibus, exceptis quos ad mortem condemnaſſent, ut cōſul recitauit. Quæ intelligentes milites ingenti præconio extulere, inuicemq́ ſeipſos ad recōciliationem complexi ſunt. His peractis multa prodigia, ſignaq́ perhorrēda ſtatim Romæ uiſa ſunt. Canes luporum uice ululatus ædidere, iudicium ſane inſuetum. Lupi etiam per forum diſcurrere, quod animal in urbe minime aſſueuerat. Bos uocē emiſit humanam, & infans recens genitus elocutus eſt. Ex ſimulacris etiam nonnulla ſudorem emiſere, alia ſanguinem, hominum immanes uoces, armorum ſtrepitus, equorū curſus inſpectante nemine audiebātur. Circa ſolem porrò inſolita apparuere ſigna, & imbres lapidei è cœlo miſſi, continua fulmina in templa, ſtatuaſq́ deciderunt. quorū cauſa Senatus uates, & aruſpices ab Hetruria iuſſit acciri. Ex his ſenior, reges priſcos iterum reuerti, omneſq́ ut prius ſubiectum iri, ſe excepto referēs, tam diu, quoad extinctus eſt, os, uocēq́ pertinaciſſime continuit. Hi igitur tres uiri à ſeipſis conſtituti, quos morti deſtinaſſent, unà conſcripſere, ac potentioribus

Prodigia horrenda Romæ uiſa.

Verg. de ſolis ſignis.

ribus prætermiſſis, ꝑprios delegere hoſtes, domeſticos eo-
rum uidelicet, aut amicos, ad necem mutuo ſibi ipſis, & tũc
quidem, & poſterius indulgentes. Elegere & alij alios: qui-
dam ob inimicitiam, alij ab offenſione ſolum, aut inimico-
rum cauſſa, aut amicorum inimicitia, aut diuitiarum excel
lentia commoti, cum multis pecunijs ad bellum indigerẽt.
Bruto nempe, & Caſſio Aſiaticis reditibus, & tributis aſſi-
Satrapæ. ſtentibus. adhæc regibus, & ſatrapis illis conferentibus. Ipſi
Aſiatici belli diffi cultas. Europæ, & in primis Italiæ opibus, bellis tributiſq; afflictæ,
deſtituti ob ea, quæ popularibus quidem ac fœminis exeme
rant, onera ad ſummũ uſq; adauxerant, uectigalia quoq; fa
brorum, & mercenariorum impoſuerant. Itaq; pleroſq; ob
habitationũ ſplendorem proſcribẽtes, omnes fere uel mor-
te, uel bonorum publicatione damnauerant. Senatorij ordi
nis, circa trecẽtos, equeſtris uero ad duo millia. In quibus,
uel fratres, uel patrui proſcribentium inerant, aut præſiden
tium ſub ipſis quicunq; magiſtratibus, aut alijs ducibus ad-
uerſi fuerãt. Multitudinem itaq; eorum, cum à primo con-
greſſu Romam acceſſiſſent proſcripturi uidebantur. Cum
duodecim uiros, uel ut alij referunt ſeptem ſupra decem ex
potentioribus neci condemnaſſent: inter quos & Cicero fu
Cicero damnatus. iſſe dicitur, confeſtim, qui eos interficerẽt Romam præmi-
ſere, ex quibus quatuor primo impetu in conuiuijs, occur-
ſibuſq; interempti ſunt. Sed cum in perquirendis reliquis
ubiq; ſcrutarẽtur domos, templaq;, ſubito tumultu per no-
ctem cuncta replebantur. Clamores adhæc, & diſcurſus cũ
eiulatu, ueluti capta in urbe undiq; ſtrepebãt. Nam cum co-
Vrbis tumultus priore maior. gnitum eſſet, uirorum captionem fieri, neminemq; ex da-
mnatis proſcribi prius, unuſquiſq; ad inquirẽdum cum ac-
currentibus unà præcedebat. Sic deſperatis rebus quidam
propria, nõnulli communia igni ſubijcere parabant, aliqđ
inſigne facinus prius agere quam ab ullo pati meditantes,
& fortaſſis effeciſſent, niſi qđ Pedius ipſe præconibus aſſum
ptis

ptis urbem peragrare cœpit, eoſq́ in lucē ſperare monuit, quoad diligentius cuncta percepiſſent. Orta demum luce præter triumuirorum ſententiam, ſeptē & decem uiros proſcribi iuſſit, & quos ciuilium malorū cauſſam attuliſſe exiſtimans, ſolos ab illis damnatos fuiſſe crederet. fidemq́ cæteris publice ſubinde præſtitit, quæ decreta fuerant penitus ignorans, eademq́ nocte labore, caloreq́ confectus mortem obijt. Ingreſſi ſunt autem hi tres uiri per tres ſeparatim dies unuſquiſque, Cæſar, Antonius, & Lepidus militaribus ordinibus inſtructi, una armatorum legione quemlibet eorum comitante. Cum in urbe extitiſſent, confeſtim urbs ipſa armis, ſigniſq́ue per opportuna loca diſpoſitis opplet a uiſebatur, ac ſubito in medio ipſorum concio parata aſtitit. Tribunus Publius Titius legem protulit, cōſulatum ſub præſentium triumuirorum cōſtitutioue in quinquennium uacare, Antonij ſcilicet, Lepidi, & Cæſaris, qui pari modo, ac conſules illum obtinerent. Hos quiſpiam Græcorum Aptatores commode diceret, quod Lacedæmonij reipublicæ ſubiecta diſponentibus impoſuere nomen. Nullo itaq́ interuallo ad approbationem poſito, nullaque inſigni die ad cenſendum præſtita legem propoſuere, ac nocte unica ſupra ſeptem & decem, quos prius diximus, centum & triginta uirorum proſcriptiões per uaria urbis loca prolatæ ſunt. Nec multo poſt centum, & quinquaginta illis additæ, & continue ex prius damnatorum, aut prænominatorum numero, ob ignorantiam aliquis tabulis adijciebatur, qui iuſticiæ opinione neci traderetur. Cunctiorum capita ad triumuiros diffinito præmio deferri iuſſum. Erat autē præmium, libero argentum, ſeruo libertas & argentū, omneſq́ue propria ad inquiſitionem proferre cogebantur. Et qui uel ſuſcepiſſet aliquem, aut occuluiſſet, aut inquiri prohibuiſſet pari pœna tenebatur. Licebatq́ unicuiq́ iſtorū, quæ

Aptatores. i. Harmoſtas. uide Cælium lect. anti. li. 10. ca. 3.

uoluiſſet pari præmio indicare. fuit autem proſcriptionis tenor huiuſmodi. Marcus Lepidus, Marcus Antonius, Octauius Cæſar communia aptare ſtatuentes, & in melius componere, ita fantur. Si non ob infidelitatem perditiſſimi homines deprecantes miſericordia digni habiti fuiſſent, eaq́ adepta beneſactorum ſuorum inimici, & ſubinde inſidiatores effecti eſſent, neutiquam Caium Cæſarē interemiſſent: quos ille iure belli captos, miſericordia ſaluos præſtitit, & amicorum loco ſibi ſtatuēs ad prouincias, honores, muneraq́ confeſtim impulit, neq́ nos inimicos his contumelijs, & ſcriptis hoc in loco repente facere coacti eſſemus. nunc autem ex his, quæ in nos moliuntur, & eorū cauſſa quæ Caius Cæſar perpeſſus eſt, implacabilem beneuolētiæ intuentes eſſe maliciam, potius hoſtes noſtros preuenire, quàm ab illis quicquam pati prælegimus. Et ne quis id facinus iniquum, aut crudele, aut nefandum arbitretur, in Caium, & nos, qualia perpeſſi ſumus cōuertat oculos. Caium nempè imperatorem, & ſacrorum principē, & quæ formidabiliores Romanis fuerant abolentē gentes, eaſq́ ditioni ſuæ ſubmittentem, & uirorum primū ſuper Herculeas columnas, innauigabile quondam mare pertētantem, & Romanis incognitas aperientem terras, templi in medio, quod Senatus appellatur, in cōſpectu immortalium deorum, uulneribus tribus & uiginti fœdatum confecerunt, qui bello ab illo capti, ſaluatiq́ fuere, hæredes quoq́ ſubſtantiæ eius nonnulli aſcripti. Quos reliqui in eodem conſtituti odio ſceleratiſſimos hos uiros, ſuppliciorum uice ad principatus, prouinciarumq́ adminiſtrationes præmiſere, q̄bus abutentes illi publicas diripuere pecunias, & ex ipſis exercitū in nos comparant, alium quoq́ à barbaris expoſtulāt, principatus noſtri cōtinue inimiciſſimis, à quibus pleræq́ Romanis ſubiectæ urbes, quod illis non paruiſſent flammis traditæ ſunt, aliæ dirutæ aut funditus euerſæ, nōnullæ metu impulſæ, patriæ

Proſcriptiōis tenor

C. Cæſaris laudes

contra

cōtra nos inferre bellum: Verum nos quoſdam iam ex illis ſupplicio affecimus, reliquos deo fauente pœnas confeſtim pendentes concernetis. Maximis quippe nobis concedentibus, & ſub manus exiſtentibus prouincijs, Iberia, & Celtica, & his quæ domi ſunt, ſupereſt adhuc non contemnendum, & triſte opus, cū his, qui ultra mare incolunt Caij percuſſoribus, in uos externum meditātibus bellum, ut nec tutum rebus ueſtris, neq; noſtris arbitremur, alios poſt terga relinquere hoſtes, qui in abſentia inſidientur nobis, & euentus belli in tempore obſeruent, neq; ob hos iterum retardare in tanta celeritate, ęquum magis putamus eſſe, quàm eos confeſtim è medio tollere. Hoc enim contra nos incipiente bello, cum hoſtes nos, & exercitus, qui nobiſcum erant uiciſſim decreuiſſent, ipſi tot ciuium milia nobiſcum profligarunt, non deorum indignationem, non hominum inuidiam multi facientes, cum tamen nos nulli multitudini ſuccēſeamus: neq; hos hoſtes omēs delegerimus habendos, qui nobiſcum contenderunt, aut inſidias nobis ſtruxerunt, non diuitiarum cauſſa, aut facultatum, aut dignitatis, non quod alter ante nos imperator interemit, dum urbem huiuſmodi ciuilibus conſtitueret in rebus, cui bene ſucceſſiſſe fantur ob felicitatem, quanquā neceſſitate urgente tribus plures quā uni opus ſit adeſſe hoſtes. Verum ſolos ignobiliores, & præ cæteris malorum cauſſam præferentes ulciſcemur. & hæc non minus ueſtri cauſſa, quā noſtri. Neceſſe quippe eſt nobis diſſidentibus, uos omēs in medio dira perpeti, neceſſe eſt & exercitui iniuria affecto, conturbatoq; & hoſtiliter pſcripto à cōmunibus inimicis noſtris ſolamē aliquod afferre. Sed cum potētes ſimus quoſcunq; libeat impetu primo capere, proſcribere eos prælegimus potius, quā inopinantes præuenire, & hoc ueſtri cauſſa ne ab armatis & ira concitis plus obnoxijs inferatur pœnæ, ſed ut numero diffinitos nomine tenētes, ab alijs mādato abſtineant. Optima igitur

Bellum in Brutum.

Syllā credo intelligit.

fortuna eorum qui huic ſcriptioni minime ſubſcripti erunt. Nullus ergo aliquem ſuſcipiat, aut occultet, aut aliquò præmittat, necq; pecunijs confidat, ut uel ſaluet aliquem uel adiuuet, aut cum illo ſentiat: Hunc quidem nulla occaſione, uel uenia admittentes in proſcriptorũ numerum ponemus. Atqui interemptorum à ſe capita nobis apportarit, ſi liber fuerit, quincq; ſupra uiginti mille drachmas pro quolibet accipiet. Seruus ultra proprij libertatem corporis, decies mille drachmas Atticas, & ciuilitatem heri ſui cõſequetur. Eadem indicantibus præmia aderunt, ac nemo ex his, qui acceperit in commẽtarijs noſtris perſcribetur, ne manifeſtus ulli ſit. In hunc modum triumuirorum proſcriptio annotata eſt, quantum ex latina lingua in Græcam licuit transferre.

Optimatum, pſcriptiones et interitus.

Primus igitur ex proſcriptoribus Lepidus fuit: Ex proſcriptis uero primus Paulus Lepidi ipſius frater. Secundus deinde proſcribentium Antonius, & ſecundus ex proſcriptis Lucius Antonius eius patruus, hi etenim primi hoſtes eos iudicauerant. Tertius uero, & quartus fuere, qui in altera tabula in futurum conſules creati fuerant Plancus, & frater Plocius, & Aſinij ſocer Quintus. qui neutiquã ſecundum dignitatem cæteris magis proponebãtur, quàm ut timorem, & deſperationem omnibus incuterent, cum neminem liberari poſſe exiſtimarent. Erat & inter proſcriptores Thoranius à nonnullis Cæſaris procurator habitus. & ſimul cum his proſcriptiones ueteres continebantur. Omnes porrò urbis exitus, aut portus, aut ſtagna, aut lacunæ, aut quodcũq; aliud ad fugam ſuſpitioſum inerat, aut ad latẽdum per prouinciam profugis patebat, à turmarum ducibus obſidebatur, quibus perſcrutari omnia, & diſcurrere iniunctum fuerat.

Thoranius

Crudelitas maxia

Et hæc uno impetu ſimul facta ſunt. Statim igitur per pũinciam omnem, ac ciuitatem, ut quiſq; quod ſperauerat adeptus fuerat, hominum captiuitates plurimæ, ſubitæq; perpetrabantur. Varij ad hæc necis modi, capitũ abſciſiones mer

cedis

cedis gratia conſpiciebãtur. Fugæ turpiſſimæ, & cultus prius illuſtribus inſueti, cum nonnulli puteos ſubirent, alij ſubterraneas ſpecus, & immunda quæq́;, quidam per fumi exitus, aut ſub tectis tegulis operti, miro ſilentio laterent, non minus percuſſoribus mulieres, puerosq́; formidantes, qui non ſatis beneuole erga eos ſe habebant. Erant qui libertos uererentur, ac ſeruos, aut fœnorum debitores, aut agris ſuis finitimos ipſorum deſiderio timerent. Inſurrectio itaq; oĩm quãta prius unquã ubiq; aderat. Subita & nefanda mutatio omĩ in loco uiſebatur Senatorum, aut cõſulum prætorumúe, aut tribunorum, aut magiſtratus diſcurrentium, aut qui in illis erant ad pedes ſeruorum ſuorum procidentium cum clamore, & eiulatu, & ſeruos ꝓprios dominos, ſaluatoresq́; appellantium. Quæ res eo miſerior uidebatur, quo deiecti nulla miſericordia ab ullo leuarentur. Propria uniuſcuiuſq; malis referta erant, nõ quemadmodum in ſeditionibus aut belli captiuitatibus, non enim ut illis aduerſarium, aut hoſtem metuentes domeſticis ſe crediderant: cæterum eos percuſſoribus magis formidãtes, quos nec in ſeditionibus, aut bellis ueriti erant tunc maxime timebãt, cum repente ex neceſſarijs hoſtes effectos cernerẽt, uel ob ſimultatem, uel munerum promiſſionem, uel ob repoſitum in domibus aurum atque argentum. Infidus quippe unuſquiſq; in domeſticos effectus erat, & propriam utilitatem beneuolentiæ eorum antetulerat. Fidi autem & beneuoli, non auxilium afferre, non celare aliquem, aut cum ullo conuenire audebant ob ſuppliciorum crudelitatem, cum eorum mentibus ſeptem & decem uirorum prius interemptorum inſideret timor, & nullo proſcribente. Verum quibuſdam repente inſurgentibus quilibet ſimilia ſibi expauesceret, & inuicem conſpirarent, cum in conſcriptionibus nonnulli uniuerſis ſtatim traditi eſſent, alij nulla de ſe cura habita, ad lucra, prædaſqúe conuerſi, alios ad percuſſorum mercedem uenabantur.

Ex reli-

Ex reliqua autem multitudine, quidam ad occiſorum domos ſpoliandas accurrebant, quæ utilitas à conſideratione præſentium malorum eos auertebat. Alij moderatiores benigniores'q; ex ſtupore cohorruerant, eratq; illis admirabile animo uoluentibus, alias quidē ciuitates à ſeditione diſiectas à cōcordia ſeruatas extitiſſe, hanc uero ſeditiōe principum turbatam, concordia in hunc modum corruiſſe. Nā & qui interfectoribus opem attuliſſent, & q minime afferrent, unà interibant: quaſi ab illis nullam iniuriam accepiſſent. Erant qui ſe ſpontanea fame conficerent, qui laqueis finirent uitam. qui ſe aquis immergerent, aut è tecto præcipites darent, aut igne ſe abſumerent, aut iugulatoribus ſe offerrent. Erant qui accerſiti retardarēt, alij qui ſe occulerent, indecoreq; deprecarentur. Quidam qui malum à ſe propulſarent, quidam qui pretio accerſirent. Alij porrò præter triumuirorum ſententiam aliorum inſcitia ab inſultu necabātur, & clare non proſcriptus neci traditus inſpiciebatur, qđ cadaueri caput aſſiſteret. Nam proſcriptorum capita ante tribunal in foro ponebantur, quo in loco afferētes pretium accipere opus erat. Aliorum quoq; ſtudium, & uirtus eminebat, cum mulierum, tum filiorum: fratrum, ſeruorumq; ſeruantium plurima, aut machinātium, & unà morientium, cum quæ optarent perficere nequiſſent. Nōnulli interfectoribus ſuis uitam adimebant. Ex fugientibus præterea quidam naufragio peribant, omnibus conatibus ipſorum aduerſante fortuna. Alij præter cunctorum opinionem ad urbis magiſtratus, bellorum præturas, triumphoſq; reuertebantur. ſic tempeſtas illa admirabilis omnibus emicuit. Et hæc quidem non priuata in urbe, aut minimo in regno, ſed potentiſſimo gentium cunctarum, mariſq; dominatu commouit deus à longe, in hunc, in quo nūc eſt diſponens principatum. Fuere & ſimilia alia in ipſa urbe ſub Sylla, & ante illum ſub Caio Mario, quorū uiciſſim clariora mala in his, quæ de

Vrbis cōfuſio.

varia mortus genera

Fortunæ uarietas.

quæ de eorum geſtis ſcripta ſunt ædidimus, ita ut inſepulta maneant. Hæc autem triumuirorum geſta exiſtimabit quiſpiam unius potiſſimum intuitu, cuius uirtute, ac fortuna imperium in ſtabilem ſedem conſtitutum eſt: genus quoq;, ac nomen eorum, qui ſub ipſo nunc ſunt derelictum fuit, lõge fuiſſe clariora. cuius ſplendida opera ipſius manu facta, quę memoriæ magis commendata ſunt, quoniã poſteriora fuere, referam ſubinde. Nunc autem non omnia, non enim relatu digna, interitus, fugæq; priuatorum, & quod nonnullis à triumuiris reditus conceſſus ſit, & eorum qui rediere ignota uita, uerum quæ admirabiliora in primis extitere, maxime ut ex eorum conſideratione præſcriptis adhibeatur fides in præſenti ediſſeram. Multa quippe ſunt, & quæ multi Romanorum pluribus in libris à ſeipſis conſcripſerunt: ex quibus modica ipſe ex quacunq; ſpecie ad uniuſcuiusq; fidem, & præſentium temporum beatitudinem à principio magnitudinis eorum referabo. Aſſumpſit autem initium hæc clades in ipſo ſtatim concurſu in urbem ab his, qui magiſtratibus adhuc præſidebant, ac primus ex Tribunis Saluius interemptus fuit. Sacroſancta quippè ex legibus hæc habetur dignitas, & quæ plurimum inter cæteras polleat, Ita ut nonnullos ex conſulibus aliquando cuſtodiæ incluſerit. Et erat hic quidem Tribunus, qui Antonium hoſtem à principio iudicari prohibuerat, poſterius uero in omnibus Ciceroni adhęſerat. Intellecta igitur triũuirorũ conſpiratione & feſtinantia in urbem, domeſticis conuiuium exhibuit, quaſi non ulterius cum illis ſæpenumero affuturus. Accurrentibus autẽ in conuiuium armatis, nonnulli ex accumbentibus cum tumultu trepidationeq; aſſurrexere. Cæterum armatorũ dux quieſcere omnes iuſſit. Saluium uero ut ſedebat crinibus apprehenſum, donec conficeret attraxit in menſa, caputq; illi abſcidit, & qui unà affuerant, ut prius manere perſuaſit, ne tumultu ædito ſimilia perferrent. Sic illi præfecto abeunte

De Auguſto.

Nefandæ hiſtoriæ principiũ

Saluius Tribunuſ qui ab initio Antoniũ defendit.

ſtupefacti uſq; in profundam noctem reliquo Tribuni cadaueri ſilentes aſtitere. Secũdus interẽptus eſt Minutius prætor cum in foro comitia haberet. Audiẽs etenim armatos ad ſe accurrere, ſubito proſiluit, & inter fugiẽdum quo in loco latitaret mente cogitans, mutata ueſte tabernã ingreſſus eſt, clientes cum magiſtratus inſignibus ab ſe abigens. Illi pudore, ac miſericordia commoti perſtitere, eoq; modo licet inuiti faciliorem inſequentibus ad prætorẽ præſtitere aditum. Annalim alium ex prætoribus, dum quæſtorem circũcurrẽtem, & forte electos adhortantem per puerum aduocat, amici qui cum eo fuerant, & qui inſignia magiſtratus deferebãt deſeruere fuga, in tabulis proſcriptum eſſe ſentientes. Ille ad clientulum delatus, qui uilem quandam & humilem domũculam in ſuburbano ferè ignotã poſſidebat, ſecure in ea latuit, quoad filius ad clientulum fugiſſe ratus percuſſores eum in locum ſecũ duxit, & ob id à triumuiris parentis ſubſtantiam adeptus ad ædilitatem quoq; ſublatus eſt. Verum poſterius ab ebrietate redeũtem, milites à caſu obuij, ac propellentes interemere, qui parentem eius antea occiderant. Thuranius uero nõ iam prætor, ſed prætoria functus dignitate, adoleſcentis impudici genitor, & qui apud Antonium plurimum poterat, turmarum duces deprecatus eſt, ut necẽ aliquantulum differrẽt, donec filius eum ab Antonio depoſceret. Illi riſu ædito popoſciſſe quidem illum, uerum pro filia dixere. Id intelligens ſenex, aliud breue ab eiſdem exorauit ſpaciũ, donec filiam uideret. qua conſpecta à paternis bonis abſtinere iuſſit. ſed nec illã ab Antonio poſtulauit frater. Contigit autem ut is ſubſtantiam omnẽ in turpibus abſumeret, & furti deprehenſus ex condẽnatione aufugeret. At Cicero qui poſt Caium Cæſarẽ potens admodum, quantũ popularis monarchia ualuit, in urbe floruit, cum filio & fratre, ac fratris filio, omnibus deniq; neceſſarijs eius, & clientibus amicisq; proſcriptione damnatus eſt. Is fugiens paruam ingreſſus

Minutius prætor. Annalis. Thuranius. Cicero cũ filio ac fratre, amicis & neceſſarijs, pſcriptione dãnatus eſt.

greſſus ratem maris tẽpeſtate deterritus, ad proprios agros quos ob hiſtoriæ huius paſſionem uidiſſe memini, circa Capuam Italiæ urbem delatus eſt. Tacite igitur accedentibus his, qui illũ inquirebant, quippe præ cæteris ambitioſiſſime hunc uirum efflagitabat Antonius, & Antonij cauſſa quàm plurimi corui aduolantes obſtrepere cœperunt, eundem e ſomno excitantes, ueſtem quoq; roſtris eouſque attraxere e quieſcentis corpore, quoad ſerui id ſignum à deo miſſum arbitrati, lectica impoſitum iterum ad mare per profundam ſiluam occulto calle detulere. Multis per partes accurrentibus, interrogantibusq; ſicubi Cicero appareret, obuij ob beneuolentiam miſericordiamq; nihil niſi ablatum fuiſſe referebant. Verum cerdo quidam Clodij clientulus Ciceronis acerbiſſimi hoſtis, Lenæ turmarum duci cum paucis aſſiſtẽti callem indicat. Quo cognito inſequitur ille, & Ciceronis ſeruos longe plures quàm quos ipſe deduceret, auxilio adeſſe cernens, militariter ad modũ cœpit exclamare. Ea uoce qui in agris aderant poſtremi turmarum duces aduolant, quos intuentes Ciceronis ſerui, quàmplurimis accedentibus territi ceſſerunt. Lena uero qui propriam cauſſam Ciceronis patrocinio tutatus pœnam effugerat, caput e lectica primus extulit, ſimulq; præcidit, tribus feriens, ſecanſq; uulneribus ob inexperientiam. Abſcidit & dexteram, qua orationes illas luculentiſſimas in Antonium ueluti tyrannum exarauit, ad Demoſthenis in Philippum ẽditarum ſimilitudinẽ. Quo facto nonnulli in equis, quidã nauibus præuecti ſunt, ut hæc Antonio primi nunciarent. Lena ſedenti in foro Antonio caput, manumq; Ciceronis à longe protulit, oſtẽditq;. Qua ex re exhilaratus ducem coronauit, adornauitq; donis, ducentis ſcilicet, & quinquaginta millibus drachmis Atticis quod maximum, & pugnaciſſimum inimicorum olim eius occidiſſet. Caput manusq; Ciceronis in foro ante tribunal per ſpacium temporis pependere, quo in loco & ipſe

Ciceronis cædes.

 prius

prius orare ſolitus. Ad id ſpectaculum multi audientes uiſendi cauſſa conuenere. Ferunt & in die Antonium Ciceronis caput in menſa tenuiſſe, demum ſatiatum animo ab hoc nefando ſpectaculo abſtinuiſſe. In hunc modũ Cicero eloquentia admirabilis, præter cæteros in hãc ætatem uſq;, & qui cõſularem dignitatem obtinuerat in maximis patriæ ſuæ utilis extinctus, ab hoſtibus contumelijs affectus eſt. Filius autem eius in Græciam ad Brutum pertranſiuerat. At uero Quintus Ciceronis frater ſimul cum filio deprehenſus apud percuſſores precibus inſtare cœpit, ut ſe antequàm filium occiderent: Filio contra ſuppliciter poſcente, ut ſe prius neci traderent, percuſſores id utriſq; ſe conceſſuros annuerunt. Ita ambobus interceptis, ſigno dato ſeparatim uno impetu necauere ambos. Gnatij etiam pater & filius telis concurrentes inuicem uno uulnere confoſſi ſunt, reliqua membra, capitibus ademptis inſimul complexa reſederunt. Blauus filium eius, ne unà gradientes conſpicui fierent hoſtibus, ad mare fugere ſuaſit: Ipſe poſterius ex interuallo ſequebatur. Annũciante deinde quodam ſiue temere, ſiue conſulto filium eius interceptum eſſe, retro rediens, percuſſores ut ſe interimerent acceerſiuit. accidit autem ut filius eius ex naufragio periret. Sic inter clades fortuna plurimum poterat. Aruntius filio ſine illo recuſanti fugam arripere, uix ut ſeipſum ſaluaret potuit ſuadere. & hunc quidem mater ad portas ante miſit, deinde ut parentem occiſum ſepeliret reuocauit. Sed cum illum in mari ex inedia uitã finiſſe nouit, ſeipſam interemit. & hæc quidem filiorum bonorũ, malorumq; imagines deſcriptæ ſunt. Fratres ambo proſcripti qui Ligarij nomine appellabantur, inter latendum ſomno conſopiti ſunt. Ex his alter inquirẽtibus ſeruis ſtatim interficitur: alter fuga elapſus dum fratrem interemptum audit, ſe ex ponte proiecit in fluuium. Circunſtantibus illum piſcatoribus, ueluti non ſpõte ſed caſu decidiſſet, diutius ne ab illis caperetur obluctatus eſt

ſeq;

Ciceronis filius.

Q. Cicero cũ filio ſimul occiſi

Varij & admirãdi fortunæ caſus.

ſeq́ inter fluctus ultro obruit. Captus poſtremo ab his cum in tutum perueniſſet: Nõ me edepol ſeruaſtis inquit, ſed unà uos, cum proſcriptus ſim neci condẽnaſtis. Verum illi miſericordia moti apprehẽſum tenuere, quouſq́ à militibus qui pontem obſeruabant conſpectus, & capite abſciſo interemptus eſt. Quorundam etiam fratrum caſus miſerabilis fuiſſe legitur. nam cum alter ſe proieciſſet in fluuium, ſeruus cadauer, diligentius perſcrutatus, elapſa iam quinta die rimando comperit, & adhuc ab aſpectu cognitum capite priuauit. Alterum in ſterquilinio demerſum ſeruus alius indicauit. Percuſſores itaq́ ingredi non auſi, haſtis, hamiſq́ è fundo extraxere, & caput ſorde fœdatum ut erat abſcidere. Alius capto fratre neſcius ſe cum illo pariter proſcriptum eſſe propere accurrit, & me ante iſtum interimite clamauit. Quod intelligens turmæ ductor, cum & hunc pariter proſcriptũ ſciret, æqua poſtulas reſpondit, nam & tu ante iſtum proſcriptus es. Quibus dictis iuxta ordinem interfecit ambos. & hæc fratrum exempla digna memoratu. Ligariũ contegens mulier unicam ſecreti participem admiſerat ancillam: prodita deinde ab ea uiri caput deferentem proſequebatur exclamans: Ego hunc ſuſcepi, par mihi & ſuſcipientibus debetur pœna. Cum nullus eſſet, qui interficere auderet, aut ſuccenſere: ipſa per ſe ad principes nuncia peruenit. Spernentibus ijs ut mariti cupidam, inedia ſe denuo confecit. Et hæc quidem hoc in loco commemorata eſt, quoniam uirum ſaluare cupiens non potuerit, ob idq́ ſeipſam interfecerit. Quæcũq́ à felicitate amoris nequaquam cecidere, in his quæ uiros tutatæ ſunt, perſcribo. ex illis uero quæ impudice inſidias ſtruxere uiris, in primis Septimio nupta habebitur. Hęc enim à quodam Antonij neceſſario atq́ amico corrupta fuerat. Dũ igitur ex adulterio ad nuptias tranſire cupit, Antonium per adulterium in uirum deprecata eſt. Per hunc modum Septimius in tabula proſcribitur, qui re ab uxore cognita, dome-

Ligarius.

Septimij uxor.

ſtici ignarus mali fugam præparabat. Illa ueluti mariti cupi-
da fores occluſit, ac tam diu tenuit, quoad percuſſores adue
nere. Eademq; die, & maritus interfectus eſt, & ipſa impias
Salaſſus. celebrauit nuptias. Salaſſus fugiens, cum ſpe decidiſſet in ur
bem nocte delatus eſt. dum deſinente ſæuitia res in melius
componi exiſtimat, occluſa domo ſolus oſtiarius & ipſe in
ea pariter concluſus herum agnouit, & in eius cellulam rece
pit, contegere quoq; ex his quæ habuiſſet, atq; alere pollici-
tus eſt. Ille uxorem e domo ad ſe euocare iubet. Mulier acce-
lerare ſimulans ancillas uereri aiebat, ne per noctẽ quippiã
ſuſpicarentur, mane præſto ſe affuturam. Orta luce percuſ-
ſores ſubito accerſit. oſtiarius in domũ profectus ueluti mo
rantem accelerare ſuadebat. Salaſſus abſente illo inſidias nõ
nihil ueritus, tecti culmen aſcendit, quid fieret interim oppe
riebatur. Videns deinde non oſtiarium, uerum mulierẽ per
Fuluius. cuſſores deducere, ſe præcipitem miſit e tecto. Fuluium ad
ſeruam eius fugientem, quam pellicem olim habuerat, & li-
bertate donatam in uxorem ſibi aſſumpſerat, ab eadem tot
beneficijs obnoxia proditum fuiſſe aiunt, zelotypia alterius
quæ & ipſa Fuluio denupſerat. Tot peſſimarum mulierum
exempla ſeſe offerunt. Stacius Samnius, qui plura Samniti-
bus in ſociali bello utilia gegerat, ob inſignia facinora, diui-
tias, atq; nobilitatem in Romanorum ſenatũ admiſſus fue-
rat, cum iam octogeſimum attigiſſet annum. Cum igitur di
uitiarum cauſſa inter proſcriptos referretur, domũ populo
aperuit, & ſeruis quæcunq; libuiſſent efferre conceſſit, alia
& ipſe proiecit, donec euacuata domo, & occluſa igne in-
iecto in eadem combuſtus eſt. Ignis porrò per urbem eua-
Capio. gatus nonnulla alia conſumpſit loca. Capio in longum ad-
opertis foribus per uim ingredientes ad unum interfecit, &
à multis contumelia affectus ſolus eos interficiens extinctus
Vitulinus eſt. Vitulinus ingentem armatorum manum circa Regium
in unum comparauit ex proſcriptis ſcilicet, & cum illis fu-
gientibus,

gientibus, & ab octo ſupra decem urbibus, quæ exercitibus in prædam deſtinatæ, ad eorum præmia id grauiſſime perferre uidebantur. Qua ſtipatus, turmarũ duces ad eos diſcurrentes interfecit, donec maiore exercitu in eum miſſo, cum nec ſic animo deficeret, in Siciliam ad Pompeium qui inſulam eam obtinebat, & fugientes ad ſe ſuſcipiebat profectus eſt. Subinde bello acriter geſto in Sicilia multis ſuperatis prælijs, filium, & quoſcunque ex proſcriptis, qui ibidem cõuenerant, Meſſanam ire iuſſit. Ipſe cum ratem ab hoſtibus nudatam eſſe cerneret, in eos delatus hoſtili manu confoſſus eſt. Naſo ab liberto qui olim ex obſoletis eius fuerat, proditus, à quodã militum gladiũ eripuit, & proditore ſolo interẽpto, ſe ultro pcuſſoribus necãdum præbuit. Amator heri ſui ſeruus, liberatum eum in tumulo quodam cõſtituerat. ipſe quo ratem pretio cõduceret ad mare deſcẽderat. Reuerſus cum herum interfectum offendiſſet aſpirantem adhuc, uehementer intonans, ſuſtine parũper ó here inquit & inſurgẽtem ſubito turmarum ducem interemit, poſt quẽ ſeipſum interficiens, ad herum conuerſus, ſolamẽ inquit ó here ſuſcepiſti. Lucius duobus fidiſſimis libertis aſſignato auro, ad mare properabat. Fugientibus illis, retro redijt, & deſperata ulterius uita, iugulatoribus ſeſe obtulit. Labienus qui in Syllæ proſcriptionibus multos ceperat, multoſq; interemerat, ignauus merito haberi poterat, ni his ſimilia generoſe pertuliſſet. Egreſſus itaq; domo in throno conſedit, percuſſores ad ſe uenturos læte opperiens. Ceſtius in agris apud benignos ſeruos celabatur. Ducibus uero turmarum continue cum armis, capitibuſq; diſcurrentibus pauoris diuturnitatem ferre non potuit, uerum ſeruis perſuaſit ut pyrã pararent, atq; incenderent, ita ut inquirẽtibus, Ceſtium à ſe interfectum & ſepulturæ traditum affirmare poſſent. Cui cum illi paruiſſent, pyrã proſiluit intrepidus. Aponius tute latebras adeptus obominata uictus turpidine inſequentibus

Meſſana.

Naſo.

Serui fidelis exẽplũ ignotum.

ſeſe necandum obtulit. Alius in publico ſe ultro obtulerat. iugulatoribus moram ducentibus, oppreſſo ſpiritu ſibi ipſi ademit uitam. Lucius Aſinij tunc conſulis ſocer per mare arrepta fuga, ſalis motum non perferens, ſe ſponte immerſit undis. Siſinium fugientem, acclamantemq; neutiquam ſe proſcriptum eſſe, uerum pecuniarum cauſſa inſidijs appeti, ad tabulam perſequentes adduxere, & eius nomen inſcriptum ut legeret coëgere, quo lecto eundem dedere neci. Aemilius neſcius ſe proſcriptum eſſe, cum armatos alium inſequi uideret, turmæ ductorem interrogauit, quis ille proſcriptus eſſet. is Aemilio inſpecto tu ipſe es inquit, & ambos ſimul interfecit. Cillus, & Decius è ſenatu egredientes cum eorũ nomina tabulis inſcripta cognouiſſent, nullo inſurgẽte ſine ordine per portas arripuere fugam, & occurrenti turmarum duci, ex curſu ſeipſos prodidere. Icelius qui ſub Bruto & Caſſio ius aliquando dixerat, Cęſare cum exercitu circa iudicia aſſiſtente, cæteris iudicibus occulte condẽnationem eius afferentibus, ſolus palàm abſolutionem protulit, & ob libertatis confidentiam clàm elapſus, afferentibus cadauer ſeſe immiſcuit, lecticamq; detulit. Admirantibus qui cuſtodiæ portarum præerant, quod ſolito amplius uno homine ad ferendũ uterentur, nilq; ſuſpicantibus de his, qui ferebant lecticam perſcrutati ſunt, ne ſub ſimulatione quiſpiã in ea celaretur. Qua ex cauſſa deferentes Iceliũ redarguere cœperunt, quaſi minime cũ illis ad id munus eſſet electus. ob id à perſequẽtibus agnitus interemptus eſt. Varus à liberto ſuo proditus ſumma celeritate ſe proripuit, & montem ex monte commutans ad Minturnenſium peruenit paludem, in qua ſeipſum recreans tacitus latebat. Minturnenſibus ad latronum inquiſitionem diſcurrentibus paludem, arundinis motu deprehẽſus capitur, ſeq; latronem profeſſus eſt, eoq; modo damnatus ducebatur. Cum unà cum cæteris ſupplicio afficiendus eſſet, id genus mortis ut indecorũ aſpernatus in hunc modũ locutus

Aemilius.

Cillus. Decius.

Aſtuta cuſtodia.

Varus.

locutus dicitur. Interdico uobis ô Minturnenſes me conſulem olim factum, & à principibus, quod longe honorabilius eſt proſcriptum, ulterius torquere aut morte mulctare. Si enim mihi fugere non licet, utilius nunc eſt ſub collegis meis obire mortem. Ad quæ diffidentibus illis, cum orationem huiuſmodi ſuſpectam haberent, accurrens turmæ ductor Varum agnouit, & capite adempto reſiduum corporis Minturnenſibus reliquit. Largum quidam in agris deprehenderunt, nõ Largum, ſed alium inquirẽtes. eius itaq; fortunam miſerati, quoniam non quæſitus interceptus eſſet, per ſiluam ut aufugeret illi ſuaſerunt. Inſequẽtibus alijs ut eundem caperent, ad primos feſtino curſu peruenit, & uos me interficite inq̃t, qui caſum meũ prius miſerati præmia ob id debita habere promeremini. ſic moriturus æquã humanitatis uicem illis reddidit. Rufus domum ornatiſſimam iuxta Fuluiam Antonij uxorem poſſidebat, quã cum Fuluia ſummopere ab eo emere tẽtaſſet, neutiquam morẽ geſſit mulieri, tunc autem dono exhibens inter proſcriptos delatus eſt. Itaq; capite eius ad Antoniũ relato, id ad ſe ſpectare renuit, uerum ad uxorem deferri monuit. illa fori uice ante domum ei contiguam iuſſit appendi. Alius uillam perornatam admodum, & floridam poſſedit. Antrum in ea profundum, & pulcherrimũ inerat, & forte ob hæc proſcriptione damnatus fuerat. Contigit autem, ut ſe in antro tunc forte refrigeraret, cum percuſſores à longe uenientes conſpicatus ſeruus, in profundum antri eum iuſſit abſcedere. Ipſe herili tunica aſſumpta ſe dominũ eſſe ſimulauit, & trepidatione magna detineri, & fortaſſis pro hero mortem pertuliſſet, niſi qđ cõſeruus alius dolum reſerauit. Interfecto itaq; hero populus pergrauiter id ferens rem ad principes detulit, nec ante ab ira conquieuit, quàm herum indicantem cruci affixum, qui uero cõſeruaſſet libertate donatum cõperit. Aterium latitantẽ ſeruus prodidit, qui ſtatim liber effectus

Largus.

Rufus.

Exemplũ ſine noie.

Virtutis ſerui.

Aterius.

 heri ſui

heri ſui filijs ſubſtãtiam ademit, contumelijs quoq; inſectatus eſt. Illi quacunq; gradientem taciti, ac flentes ſequebantur: Eam iniuriam deteſtatus populus, triumuiris rem aperuit. Hi fortunis abundantem proſcripti filijs in ſeruitutem redegere ultro. Hæc circa uiros memoriæ conſcripta fuiſſe referuntur. Attigit quoq; ob diuitiarũ facultates, & orphanos fortuna illius tempeſtatis, quorum unus cum ad præceptorem graderetur, cum pędagogo ſimul interimitur, dum ille puerum arctius complexus, ab ſe ammoueri minime ſuſtinuit. Attilius prætexta depoſita togam ſumpturus amicorum turba ſtipatus, ut mos fuit, ad ſacra & ad templa ducebatur. Exorto rumore eum in tabulis proſcriptum eſſe, amici ſeruiq; deſeruere omnes. Solus itaq; relictus ex tam inſigni pompa ad matrem ſeſe contulit. Ea filium ob timorem penes ſe retinere uerita, domo expulit. Itaq; poſt matrem alterius periculum facere non auſus in montem aufugit, ex quo ob famem ad ima compulſus in latronem incidit, qui prætergradientes deprędabatur. Ab hoc per uim aſſuefactus ad prędam, cum delicijs innutritus eſſet, laborem ut puer ferre non potuit. Arrepto itaq; curru, rotarum uelocitate ſublatus eſt, & turmarum ducibus ſeipſum prodidit, eoq; modo interemptus eſt. Dum hæc ita gerũtur, Lepidus de Iberis triumphum agere conſtituit: & ſtatim edictum in hunc modum promulgatur. Lætam fortunam annunciari omnibus, qui ſacra, conuiuiaq; eo die peregiſſent. qui autem minus paruiſſent, eos in proſcriptorũ haberi numero. Ille igitur triumphũ inter ſacra deduxit omnibus hilari geſtu, & mente infeſta proſequẽtibus. Proſcriptorum interim bona domeſticis uenui ſubijciebantur, paucíq; admodum inuenti ſunt, qui agros illorum emere auderent: quidam, quod infelicium ærumnis pœnam addere erubeſcerent, nec ſatis proſpere ſimilia ipſis euenire poſſe arbitrarentur, non etiam ab his tuto, qui aurum & argentum habuiſſent, illorum

Mortes innocẽtum: Attilius infelix.

Edictum.

rum

rum oculis obijci: quinimmo proprios agros neutiquã periculi expertes fore, uerum multo magis quæ ipſi poſſiderent, diſcrimini ſubiecta eſſe exiſtimarent. Soli quidam ob audaciam minuta quædam pretio coemerant. Ea ex re principibus, quæ ad belli apparatum neceſſaria forent ſuffi cere ſperantibus, ducenta millia deeſſe adhuc cõperta ſunt. Hæc igitur in publicum referentes illi, quadringentas ſupra mille mulieres proſcripſerũt, quæ præcipua diuitiarum copia excellerent. quibus iniunctum erat, quæ haberent æſtimantibus ſimul ad belli conferre neceſſitatẽ, quanti unãquanq; earum hi tres condemnaſſent uiri. Aderat & occulentibus quippiam eorum, quę habuiſſent, aut pretium male afferentibus pœna, & ſimilia indicãtibus liberis, ſeruiſq; præmia. Hæ autem per acceptiores principibus fœminas exorare illos ſtatuerunt. In qua re neq; ab ſorore Cæſaris, aut Antonij matre repulſę ſunt: à Fuluia duntaxat Antonij uxore à foribus excluſæ contumeliam grauiter tulerunt. In forũ itaq; delatæ, & à tribunali ſimiliter reiectæ, aſſiſtente populo, & ſatellitibus armatis fari uelle dixerũt. Tunc Hortenſia præconis uoce ante alias proſcripta, Moderatione ueſtra indigentibus inquit tot, talibuſq; mulieribus ad uxores ueſtras confugimus, nullam ab his cõſecutæ gratiam, à Fuluia reiectæ in forum ab eadem compellimur. Vos quippe iam nobis patres, uiros, filios, fratres accuſantes eripuiſtis, quod ab his iniuriam accepiſſe fatemini, pecunias etiam abſtuliſtis, nunc ſexum noſtrum ad indecentiam indignam, ac præter naturæ muliebris modum cogitis. Si enim à nobis quemadmodum à uiris noſtris contumelia uos affectos creditis, nos æque ut illos proſcribite: Si uero neminem ex uobis hoſtem decreuimus, non domum diripuimus, aut exercitum corrupimus, aut alium induximus, neque principatus, aut honoris titulum ſortiri prohibuimus, qua iure ſuppliciorum participes eſſe promeruimus, quæ in-

Mulierũ pſcriptiones.

Hortẽſiæ oratio p mulieribus.

iuriarum nullam attigimus partem? Quid præterea impendere tenemur, quæ neq; imperij, neq; honoris, neq; exercitus, neq; præturæ, aut deniq; reipublicæ, quę à uobis ad tantum calamitatis diſcrimē oppugnata eſt, utilitatem ullā capimus? An quia ut dicitis bellum inſtat? Sed à quo bella iſta prouenere? aut quemadmodum mulieres intulerunt, quas natura apud omnes homines ab his curis uacuas eſſe uoluit? At matres noſtræ ſupra naturā earum ſemel aliquādo id fecerunt, cum periclitante republica, & deſperata urbe inſtantibus Cartaginenſibus, ac tum quidem ſponte cōtulerunt non à terrarum, aut locorum poſſeſſionibus, non à dote aut domibus, ſine quibus in libertate poſitis, ne uita ſupereſt: ſed ab ornatu ſolum, quem domi poſſidebant, nō pœna aliqua, nō accuſatoribus aut indicijs adductę: nō per neceſſitatem aut uim coactæ, ſed quātum ſponte ex animo illis placuit. Quis igitur nunc ineſt uobis de principatu, & patria timor? Inſtet aliquando Celtarum, aut Parthorum bellum, non deteriores ad ſalutē matribus noſtris fuiſſe uidebimur. Ciuilia autem bella neq; nos intulimus, neq; uobiſcum adinuicem miſcuimus manus, neq; in Cæſaris, Pompeijúe bellis quippiam impendimus, neq; Marius nos aut Cinna ad hoc compulit, non Sylla, qui patriæ tyrannidem induxit: uos autem rempublicam conſtituere uelle profitemini. Hæc perorante Hortenſia, triumuiri excādeſcere cœperunt, quod ſilētibus uiris mulieres hac audacia uterētur, concioneſq; celebrarent, & quæ agēda eſſent à principibus inquirere auderent, militiam quoq; perferētibus uiris, ipſę ne pecunias quidem in medium afferrent. Lictoribus itaq; impoſuere, ut ipſas à tribūali expellerēt, donec uoce à multitudine edita lictores ſe paulum cōtinuere; & principes in ſequentem diem hęc differri mādauerunt. Statuta die quadringentas ſolum ex priori numero proſcribi iubent, quæ facultatum ſuarum redderent rationem. Ex uiris autem qui

Triūuirorum excādeſcentia.

ditiores.

ditiores haberentur centum, & amplius millia exterorum ſimul & ciuium, libertorumq́ꝫ proſcripſerunt, inter quos & ſacerdotes, & omne genus hominum nemine omiſſo immiſcuere. quemadmodum bello Celtico ſimilibus pœnis, ac mandatis à Romanis æditum olim memorant, ut quinquageſimam facultatum omnium illis mutuo ad belli conferrēt impenſam, in tributis eiuſdem anni ſubinde computandā. His igitur mandatis in hunc modum æditis Romani paruere, exercitus uero contempſiſſe uiſus, & in deteriorē quoqꝫ partem retuliſſe, ueluti eorū principibus in huiuſmodi operibus ſolam ſibi ipſis ſecuritatem apponentibus. Itaqꝫ ab illis domos in publicum redactas, agros, uillas, aut hæreditates, filiorum quoqꝫ adoptiões depoſcebant. Alij diuerſa ab his agitabant. nam aut eos, qui minime proſcripti fuerāt inuadentes trucidabāt, aut domos nulla ex cauſſa ademptas ſibi uendicabant: ita, ut principes perſcriberent alterum ex conſulibus commutationem aliquā facere in his, quæ præter mādatum facta cognouiſſent. Verum ille armatos attingere non auſus, ne in ſe ultro eos irritaret, quoſdam e ſeruis militari more ſæuientes cruce ſuſpendit. & hæc quidem in fine calamitatum, quas ſuperius perſcripſimus obiecta huiuſmodi fuerunt. Quæcunqꝫ autem inſperato ad ſalutē quibuſdam obuenere, & ad dignitatem poſterius præbuere gradum, periucundum erit recenſere, neqꝫ minus utilitatem audientibus allatura arbitror, cū in nullo ut ſuperſint ſpem uideantur omiſſuri. Quibus igitur facultas affuit, ad Caſſium & Brutum contendere fuga, aut ad Cornificium in Libyam ſeſe contulere, popularium partes adhuc confouentem: Maior tamen pars in Siciliam peruenit, inſulam Italiæ finitimā promptiſſime eoſdem ſuſcipiente Pompeio. Inſignē quippe diligentiam in eos qui à fortuna cecidiſſent ea tempeſtate exhibuit Pompeius. Nam præcones ad partes uniuerſas demittens omnes ad ſe reuocabat, & ſeruātibus illos ſiue liberis,

Scelerū licentia.

Fortunæ mutatio.

beris, ſiue ſeruis, duplicia his quæ interficientibus propoſi ta erãt præmia pollicebatur. Itaq; lembi, & onerariæ rates nauigantibus undiq; occurrebant: Triremes inſuper litto ra quæque colluſtrantes ſigna his qui aberraſſent præfere bant, & obuios quoſq; incolumes præſtabant. Ipſe uenienti bus aſſiſtens ueſtem & neceſſaria quæq; cõferebat. Dignio ribus uero ad præturas, aut claſſium præfecturas utebatur. Inducijs poſterius factis cum triumuiris eo modo aſſenſus eſt, ſi ad ſe fugiẽtes in his ſuſcepiſſent: Sic ille utiliſſimus in fortunatæ patriæ ciuis affuit. Qua ex re gloriã adeptus opti mam, & priuatim à parente ſuo illius non inferiorem uide tur meruiſſe. Cæteri ad alia loca fugientes, aut ſe occul tan tes ad inducias uſq; partim in agris, aut in ſepulchris, quidã in urbe mœſtis cogitatiõibus egere uitam. Mulierum item amores ergà uiros præter opinionem conſpecti, filiorum in parentes beneuolentiæ, ſeruorum in dominos ſupra naturã charitatis ſigna emicuere, ex quibus admirãda maxime ꝑ ſcribo. Paulus Lepidi frater cum illum percuſſores uelut im peratoris fratrẽ uererentur, oblata uenia enauigauit ad Bru tum, deinde Miletum ſe trãſtulit, quo ex loco poſterius nõ dum confecta pace euocatus reditum promeruit. Lucium Antonij auunculum Antonij ipſius mater ut fratrem publi ce penes ſe habuit. Erubeſcentibus itaq; turmarum ducibus eam attingere ut imperatoris matrem, demum uigraſſanti bus in forum deſcendit, & Antonium cum cæteris ducibus ſimul conſidentem ſic allocuta eſt. Me ipſam accuſo impera tor Lucium penes me ſuſcepiſſe, & habere iterum, ac habi turã eſſe, quouſq; nos ambos interfeceris. Paria etenim his, qui ſuſcepere, ac reis ſupplicia propoſita à uobis ſunt. Is mu lierem ut ſororem optimam, matrem uero minus fidelem arguens: non Lucium ſeruare oportuit inquit, ſed prohibe re potius, qui filium tuum hoſtem iudicari cenſuit. Deinde Plancum conſulem induxit ut reductionem Lucio decerne-

Charitatis & amoris ſigna

Paulus Lepidi frater.

Lucius Antonij auũculus.

Audax mulier.

ret.

Meſſala illuſtris adoleſcens ad Brutũ perfugerat. Eius prudentiam ueriti Triumuiri in hunc modum perſcripſere. Ex quo Meſſalam neceſſarijs eius nobis affirmantibus minime affuiſſe nouimus cum Caius Cæſar occiſus eſt, eundem ex proſcriptorum numero eximi iubemus. Verum ille ueniam huiuſmodi deſpexit. Bruto deinde & Caſſio in Macedonia deuictis, cũ exercitus magno numero ſupereſſet adhuc, nauesque & pecunias, nec non ſpes optimas ſibi aſciſſeret, Meſſalam inſuper copijs omnibus præſidere cuperet neutiquam ſuſcepit, uerum aduerſanti fortunæ cedendum perſuaſit, & cum Antonio pariter caſtra iungere illos monuit. Ea ex cauſſa intima familiaritate deuinctus Antonio cum eodem unà conuenit. Demum Cleopatræ delitijs obnoxium ægreferens ad Cæſarem ſe tranſtulit. Is Meſſalam abrogato Antonio conſulem effecit. Cum ille iterum eſſet hoſtis iudicatus, & circa Actium aduerſum Antonij prætorem claſſem continentem, ad Celtas deficientes ire iuſſit, uictori quoque triumphum agere conceſſit. Bibulus cum Meſſala fœdus inijt, & cum Antonio pariter claſſem tenuit. Cæſari quoque ad inuicem per mare copias tranſuexit, ac Syriæ prætor electus ſub Antonio prouinciæ præfuit, in eaque deceſſit. Acilius clam ab urbe aufugit. Verum ſeruo illum indicante, milites ſpe pecuniarum allectos impulit ut quoſdam è ſuis ad uxorem eius mitterent, ſigna afferentes quæ illi tradidiſſet. Ea ad ſe profectis mundum omnem muliebrem anteponens, ipſis inquit hæc omnia tradere, quaſi reddituris, quæ pollicerentur, ignorare tamen an redituri eſſent. Neque uero amore eius defraudata eſt, nam milites Acilio nauem conduxere, & in Siciliam tutum præmiſere. Lentulus inſtante uxore ut eam fugæ ſociam ſecum duceret, & ob id attentius illum obſeruante, ueritus uxorem pariter in diſcrimẽ agere clam perfugit in Siciliã.

Appianus dixit in Thracia.

Bibulus

Acilius

Prætor

Prætor demum creatus ſub Pompeio nuncium emiſit, quē admodum ſaluus euaſiſſet, prætoriamq́ obtineret dignitatem. Illa quo loci uir eius degeret intelligens, ac matrem cu ſtodiæ eius aſſidentē latuit, & ſeruis duobus comitata, magno labore, ſumma inopia ſeruilem in modū profecta eſt, quoad in regionem Meſſanam, ueſpera iam inclinãte peruenit, nec difficulter quo in loco prætoris tabernaculū exiſteret edocta, Lentulum nō ut prætorem cōmorantem, ſed lecto humi ſtrato, inopi uilla, epulatiõe miſera degentē eius deſiderio comperit. Apuleio uxor cōminata eſt illum prodituram ſi ea dimiſſa ſolus aufugiſſet. Mulierem itaq́ licet inuitus ſecum duxit. Contigit autem ut in fuga nulla ſuſpitione iter ageret, uxore, ſeruis, & ancillis unà proſequentibus. Antium cōiunx iniecta culcitra ſimul inuoluit, eoq́ modo mercenarijs impoſitum ad mare præmiſit, indeq́ in Siciliā fuga abijt. Reginum mulier nocte in cloacam inmundicijs oblitam depoſuit, in quam per diem militibus nō auſis ingredi ob fœtorem, ſequenti nocte in modum eorum qui ramalia deferre ſolent præparauit, & aſinum ramalia ferētem illi tradidit. ipſa breui interuallo in lecticula delata uirū ſequebatur. Ex cuſtodibus autem portarum cum quidam lecticula perſpecta addubitaret, ſcrutareturq́, ueritus Reginus continuo accurrit, & ueluti uiator quidam militem deprecari cœpit, ut mulieribus parceret. Ille ut ramalium gerulum contemnens, reſponſo cum ira præbito cognouit. Meruerat quippe alias ſub eo cum Syriæ præeſſet. & abeas hilare inquit imperator mi. iuuat enim te hoc nomine etiā præſentem appellare. Scoponium mulier ab Antonio petijt pudica prius habita, uerum infortunio huiuſmodi infortuniū exoluit. Getam filius ueluti moribūdum in aperto domus igni imponere uiſus eſt. deinde clam in agro nuper conſito reliquit, quo in loco ſenex ſeipſum permutare ſtudēs, membranam alteri oculo appoſuit. Inducijs poſtmodum factis membra-

Margin notes: Meſſana. — Antius. — Reginus. — Scoponius.

membranam ſuſtulit, oculumq́ ex deſidia deletum comperit. Oppium filius ex ſenectute debilem & manere deprecantem humeris extulit, donec e portis tutũ ſiſteret. Poſtremo in Siciliam nunc agens, nunc deferens incolumem peruexit, nemine figuram huiuſmodi, ſuſpitione, aut calumnia ulla proſequente, quemadmodum & Aeneam ſcriptores prodidere uerendum fuiſſe hoſtibus, quod parẽtẽ detuliſſet. Populus itaq; poſterius commendato adoleſcente ædilem declarauit. Subſtantia uero eius in publicum relata, cum muneris impẽſam ferre nequiuiſſet, artifices quæ ad magiſtratum pertinebant contulere gratis, & ſpectatores quantum nummorum unicuiq; placuit in orcheſtra præbuere, ita ut ditiſſimus hac munificentia fieret. Arianum cum in carceribus teſtamẽti cauſſa affligeretur, filius non proſcriptus parentem proſcriptum occuluit, & cum illo pariter fugit, & eundem ſaluti demum reddidit. Metelli quidem filius ac parens eodem nomine appellabantur. Parens cum Antonio militãs circa Actium captus, & à nullo cognitus interim fuerat. Filius ſub Cæſare ea tempeſtate militiam agebat, & præturæ ſimul præſidebat. & hoc quidem circa Actium. In Samo uero dijudicante Cæſare captiuos omnes, cum iuuenis adeſſet, ſenex inter hos ducebatur, comis, ſorde & ſqualore obſitus, & ob id ĩmutatus ut dignoſci nequiret: Verum cum inter captiuos præconis uoce citaretur, filius e ſuggeſtu accurrit, & parentem pene agnitum cum eiulatu complexus uix fletũ potuit continere. Deinde Cæſarem in hunc modum allocutus eſt. Hic hoſtis tibi fuit o Cæſar, ego belli pro te ſocius. Et hunc quidem æquum eſt pœnas pendere, me præmia accipere. Peto igitur ut parẽtem mei cauſſa ſeruari iubeas, me autem ob illum neci tradi. Miſericordia ob hæc exorta inter omnes Cæſar Metellum quanquàm ſibi inimiciſſimũ ſeruari iuſſit, donis quoq; multis adornauit, cum ab Antonio ſæpenumero deſpiceretur. Marcum clientes ſumma clementia & benignitate toto pro-

Oppius.

Pietatis præmiũ.

Orcheſtra.

Actium.

Pia deprecatio pro parente.

ſcriptionis tempore intra habitationem eorum tenuere. Poſtremo conceſſa uenia omnibus Marcus ab eorum domo tāquam è fuga prodijt. Hircius cum familiaribus urbe effugiens per Italiam profectus eſt carceratos ſoluens, & fugiētes in unum cōgregans, oppida etiam perpauca à principio, deinde maiore numero inuaſit. Poſt hæc fortiore manu comparata Brūdiſinos ſibi ſubdidit, & exercitu in eum miſſo ad pompeium cum omnibus copijs euaſit. Reſtionē ſolum effugere putantem ſeruus clàm inſecutus eſt, prius quippe ſub Reſtione enutritus, & in multis clementer habitus ob nequitiam tandem notis barbaricis inuſtus fuerat. Reſtioni itaq; in palude latitanti ſeruus præſtò aſtitit, eumq; ex occurſu facile conterruit. At ille trepidanti hero ita locutus eſt. Nūquid me magis ó here præſentium ſtigmatum an priorum beneficiorum putas reminiſci. & his dictis in ſpeluncam abactum & quieſcentem egregie curauit. cibaria illi ut potuit hinc inde conquiſiuit. Suſpitione etiam oborta circa ſpeluncam, cū armati appropinquarēt, ſeruus re animaduerſa inſecutus eſt & ſenem quendam prætergradientem accurrens interfecit, caputq; abſcidit. Stupefactis militibus, & ut uiatoris interfectorem comprehendētibus, Reſtionem inquit herum meū occidi, qui mihi hæc ſtigmata inuſſit. Illi capite adempto ob præmij ſpem in urbem, ut agnoſcerēt ſimul detulere. Seruus interim excitato hero in Siciliam cum illo enauigauit. Appion dum in ſtabulo quieſceret armatis accurrēntibus ſeruus ueſtem eius induit, & pro hero in lecto eius accubans libens mortem pro illo ſubijt: hero interim ſerui in morem illi aſſidente. Armatis Menenij domum inuadentibus, ſeruus heri lecticam ingreſſus eſt alijs conſeruis operam nauantibus, elatusq; Menenij loco interficitur. ipſe ſubinde in Siciliā aufugit. Iunium libertus eius Philemon domum ſortitus ſplendidam, in medio urna quadam incluſum tenuit, ex his quas ad ferri repoſitiones, aut pecuniarum, librorumúe cuſtodiā habere

Hirtius.

Fidelium ſeruorum exempla.

Menenius.

habere ſolent. in eaq́ per noctem uſq́ ad inducias aluit. Libertus alius ſepulchrum domini cuſtodiens, heram proſcriptam in eodem ſepulchro cum parente unà ſaluos tenuit. Lucretius duobus fidis ſeruis comitatus errabundus cibariorũ inopia ad uxorem retroceſſit, à ſeruis ueluti æger quidam lectica delatus in urbem. interim uni ex ſeruis perfracto crure alteri innixus ambulabat. Cũ uero ad portas acceſſiſſet, quo in loco parens eius à Sylla proſcriptus olim interceptus fuerat, turmam militum accurrentem intuens pauefactus eſt loci omine, & cum ſeruo aufugiens in ſepulchro latuit. Pollinctoribus denuo ſepulchra perſcrutãtibus, ſeruus ſe ultro ut caperetur obtulit, quoad Lucretius iterum ad portas profugit. ibiq́ tandiu commoratus eſt, ut rediret ſeruus, cuius ueſtem ſibi induit, indeq́ ad uxorem redijt, ſub cuius cura duobus intercluſus laquearibus delituit, donec ex proſcriptorum numero eximeretur. Poſtremo confecta pace conſulari dignitate potitus eſt. Sergius apud Antonium ipſum latuit quouſq́ Planco qui tum conſulatu fruebatur reditum ſuaſit decernere. Idem deinde Sergius in Cæſaris, & Antonij diſſenſione Senatu Antonium hoſtem iudicante, ſolus abſolutionem palàm protulit. atque hi hunc in modum ſeruati ſunt Pomponius prætoris in formam ſeipſum adornauit, & ſeruos miniſtrorum more ſimiliter componens, ciuitatem ut prætor lictoribus ſtipatus pertranſiuit, ſeruis illum circunſtantibus, occulentibusq́ ne ab ullo dignoſci poſſet: demum iuxta portas currus publicos aſcendens, peragrata Italia, ſuſcipientibus illum cunctis, præmittentibusq́ ut prætorem à Triumuiris miſſum ad inducias ineundas cum Pompeio publica etiam triremi ad illum pertranſiuit. Apuleius & Aruntius ductores militum ſe eſſe ſimulantes, & ſeruos militaribus inſtruentes armis ad portas ueluti proſcriptos inſequentes properarunt. Per reliquum uero itineris ita profecti ſunt, ut carceratos exſoluerent: accurrentes ad eos

Pollinctores.

Sergius.

Põpnoi[9].

in unum colligerent, quouſq; ſufficienti exercitu uterq; eorum potiretur. Iam ſignis armisq; fulgebant, & dignitas exercitibus abunde aderat. Quiſq; uero per ſe iuxta mare ad tumulum quendam caſtra habebat. Orta luce cum ſuſpitio inter eos incidiſſet, quaſi unus contra alterum copias paraſſet aſſumptis armis pugnam ineunt. Demum reſipiſcentes abiectis telis inuicem flere, & fortunam in eos ſæuientem apud omnes queri lamentariq; cœperunt. Poſtremo claſſe delati, unus ad Brutum, alter ad Pompeium peruenere. Et hic quidem cū Pompeio unà rediit, alter ſub Bruto in Bithynia prætor fuit: & Bruto in Macedonia deuicto, Bithynia Antonio

Vētidius. præbita, domum rediit. Ventidium libertus cum primū proſcriptus fuit uinculis iniecit, quaſi iugulatoribus eum præbiturus. nocte uero ſeruos in unum adhortatus ad militum ſimilitudinem inſtruxit, & herum turmarum ducis more ornatum urbe extulit, ac per reliquam Italiam uſq; in Siciliam euexit, ſæpenumero cum cæteris ducibus, qui illum inquirebant hoſpitatus. Alium in ſepulchro occuluit libertus, uerum cum ille ſepulchri meditationem, & pauorem abhorreret, in quadam domuncula latere monuit. Inhabitante non longe uno ex ductorum numero, huius uiciſſim timorē ferre non potuit. Ita ex ſummo pauore ad extremam prolapſus audaciam, raſo capite ad inducias uſq; præceptorem ueluti

Voluſius. diſcipulus in urbe comitatus eſt. Voluſius dum ædilitatem gereret proſcriptus eſt. Is ſacerdoti cuidam Iſidis amicitia deuinctus ſtolam ab eo petiit, & ueſtem ad pedes uſq; induens canem capiti impoſuit. eoq; modo ſacra peragens ad Pompeium peruenit. Sittium Caleni ciuem eorum exiſtentem, & multa illis ex ſubſtantia propria olim elargitum, ſumma cuſtodiere diligentia, ferro adſiſtentes, & ſeruis minitātes, necnon milites abigentes ab eorum mœnibus, quouſq; deferueſcente iam nequitia ad Triumuiros emiſere legatos, qui Sittium ab omni Italia excluſum in patria tute cōmorari obtinuere.

tinuere. Sic Sittius primus uel unicus uirorum omnium ex peregrinatione in patriam profugus peruenit. Varro philoſophus, & hiſtoriarum pariter ſcriptor militia egregie perfunctus, & prætorius uir, & fortaſsis ob hæc monarchiæ inimicus habitus inter proſcriptos relatus fuerat. contendentibus inuicē domeſticis eius, & amicis, quis illum prius eſſet ſuſcepturus: Calenus tandem penes ſe retinuit, habuitq; in uilla, in quam Antonius deambulationis cauſſa proficiſcebatur aliquando, & tamen nullus ſeruorum, aut Varronis ipſius, aut Caleni intus exiſtentem Antonio prodidit. Virginius uir dicendi ſuauitate præcipuus ſeruos edocuit quemadmodum ob modicas pecunias, nec ſatis tute illum occidētes odium ingens ſubituri forent, demum extremo pauore tenerentur: Sin incolumem ſeruaſſent, eos gloriam pietatis habituros. adhæc ſpes optimas, pecunias etiam multo plures maiori ſecuritate adepturos eſſe. Quibus perſuaſi cum eodē ueluti conſeruo arripuere fugam, & in uia à percuſſoribus agnitum ſtrenue tutari pugnando conati ſunt. Sed cū ab ipſis tandem comprehenſus duceretur uerbis inſinuare cœpit: ſe non ob eorum inimicitiam ad necem compelli, ſed ob pecuniarum duntaxat ſpem. Edocuit itaq; multo iuſtiores, & copioſiores eos aſſecutores fore, ſi ad mare ſecū acceſsiſſent quo in loco uxor mea inquit nauem pecunijs ſtipatam deuehit. milites hac ſpe deliniti ad mare deſcendunt. Mulier, ut à uiro mandatum fuit, ad mare quidem uenerat. cæterum tardante Virginio, rata illum ad Pompeium tranſiuiſſe nauim abduxerat, ſeruo in littore maris derelicto, qui id annunciaret. Seruus Virginium intuens ad herum ſubito accurrit, & nauem à longe recedentem illi oſtendit, & quæ mulier mandauerat, curue ibidem relictus eſſet ediſſerit. id milites clare dignoſcentes, cum Virginius aliquantiſper morari ſuaderet dum mulierem euocaret, aut ſimul cum eo ad ſumendas pecunias accedere, ſcapham ingreſſi, non ſine iugi labore

Varro doctiſſimus.

certatim remigantes eundem in Siciliam tutum deduxere. Ibi quæ pollicita fuerant adepti, neutiquã à ſeruitio eius deſtitere ad inducias uſq;. Rebulum nauita quidam intra nauẽ ſuſcipiens quaſi in Siciliam deducturus pecunias ab eo poſtulauit, eundem indicare uelle comminatus niſi tradidiſſet. Ille Themiſtoclis in morem cum aufugeret effecit, comminatus, & illum pariter accuſare uelle, quod ob pecunias ſe intra nauem recepiſſet. Ob eam rem conterritus nauita Rebulum ad Pompeium deduxit. Marcus ſub Bruto olim prætor ea ex cauſſa proſcriptione damnatus fuerat. Deuicto demũ Bruto interceptus ſe ſeruum eſſe ſimulauit, emptusq; à Barbula quodam nomine, cum ſolertem illum intueretur, cæteris ſeruis præſidere uoluit, pecuniarum inſuper curam habere conceſſit. Aptum igitur ad omnia ſupra ſeruorum morẽ expertus ac prudentẽ, ſi ex proſcriptis aliquis fortaſſe eſſet, & id profiteretur, eum ſeruare uelle pollicitus eſt. Abnuente illo uehemẽtius, & genus nomenq; ac priores dominos uerbis ſimulante, Romam ſecum iuſſit accedere, ratus id negaturum eſſe ſi pſcriptus extitiſſet. At ille intrepidus ſecutus eſt. Circa fores interim cõſulum ex amicis Barbulæ quiſpiã inſpecto Marco ſerui in morem illũ proſequente, clàm Barbulæ inſuſurrauit auribus: Ille per Agrippam exorato Cæſare ex proſcriptorum numero exemit, fuitq; ſubinde Cæſaris amicus Marcus. Nec multo poſt circa Actium contra Antonium prætor inſtituitur, ſecutumq; eſt ut eodem tẽpore ſub Antonio præturam gereret Barbula, ſimiliſq; fortuna illi occurreret. Barbula ſiquidem deuicto Antonio captus ab hoſtibus cum ſe ſeruum eſſe ſimularet, & illũ pretio inſcius emiſſet Marcus, re Cæſari intimata, ut ſaluus eſſet impetrauit, ſimileq; beneficium illi reddidit. His igitur pares affuere fortunæ, utriſq; inſuper pares permanſere, nam nominis eiuſdem dignitatem in urbe obtinuere ambo. Balbino fugienti, & cum Pompeio demum redeunti, nec multo poſt gerenti conſulatum,

Varietatis fortunæ exemplũ lectu dignum.

Agrippa.

Balbinus.

conſulatum, Lepidus ſub Cæſare ex potentiâ ad infimum de latus gradum ex huiuſmodi cauſſa aſtitit. Mecœnas Lepidi filium perſequebatur, quod in Cæſarem conſpiraſſe diceretur. Perſequebatur & matrem ſimili ſuſpitione laborantem cum filio, Lepidum tum debilem quidem haud multifaciēs Iuuenem igitur Mecœnas Cæſari ad Actium præmiſit. Matrem uero ne mulier exiſtens duceretur, fideiubere apud cōſulem iuſſit, ſe ad Cæſarem ituram eſſe. Nemine fideiuſſionem ſubeunte, Lepidus ad Balbini fores plerunqúe morabatur, & ius dicenti præſens aderat, miniſtris eum à longe propellentibus, uix hæc effari potuit. Mihi quidem accuſatores innocentiam adeſſe perhibent, neq; cum uxore, aut filio unà conſpiraſſe aiunt. Te autem neutiquam proſcripſi unquam cum in proſcribentium numero aſſiſterem. Ad humanos itaq; caſus intuens, & ad me tibi aſſidentem hanc gratiā exhibe, ut uel me ſponſore mulier ad Cæſarem trāſire queat uel ego cum illa ſimul deuinctus eam. Hæc dicente Lepido, Balbinus pietate motus, mulierē à fideiuſſione abſoluit. Cicero à Cicerone parente eius in Græciam præmiſſus, cū fortunam huiuſmodi futuram uereretur, è Græcia ad Brutum peruenit. Defuncto deinde Bruto ad Pompeiū pertranſiuit, cum utroq; præturę functus officio. Hūc Cæſar quo ſe à traditione Ciceronis excuſaret, Pontificem ſtatim declarauit, nec multo poſt conſulem inſtituit, & Syriæ prætorem. Antonio apud Actium poſterius deuicto à Cæſare, cum conſul adhuc eſſet ius populo plerunq; dixit, ſeditq; pro roſtris eo in loco, quo parentis eius caput, manusq; pependerant. Appius ſeruis ſuis ſubſtātiam diſtribuit, & in Siciliam cum ipſis ut tranſiret nauem conſcendit. Illi inſurgente tempeſtate auri cupiditate permoti, Appium parua quadam rate quaſi tutiorem in ſpem deponunt, contigitqúe ut præter cunctorum opinionem euaderet ille: ſerui perfracta naui ad unum interirent. Publius Bruti quæſtor, Antonij domeſticis

Lepidus olim triumuir.

Mecœnas

Appius.

Publius Bruti quæſtor.

ſticis illum adhortantibus ut Brutum proderet, id facere renuit, & ob id proſcriptus, demũ reuerſus inter Cæſaris amicos eſſe meruit. Aduenienti quoq; Cæſari nonnunquã Bruti imagines appoſuit. eaq; ex cauſſa laudatus eſt à Cæſare. Hæc autem præter cunctorum opinionem, quæ nonnullis proſcriptorum ad diſcrimen, aut ſalutem eorum contigere, pluribus alijs omiſſis à me potiſſimũ relata ſunt. His igitur Romæ geſtis, quæ ultra confinia poſita erant ob huiuſmodi ſeditiones, bellis, turbinibusq; agitabantur. Bellorum autẽ uel præcipua fuere circa Libyam Cornificio aduerſus Sextium depugnante, & in Syria Caſſio contra Dolabellam, in Sicilia quoq; clades plurimæ à Pompeio ciuitatibus, captiuitatesq; inferebantur. Quæ igitur memoria minus digna uiſa ſunt omittẽtes, clariora, & ob aliorum dignitatem longe cõſpicua in Laodicẽſes, Tarſenſes, Rhodios, Pataræos, Xanthiosq; geſta, & eorum quælibet ueluti ab exordio explicabimus. Libyæ partem Romani ueterem adhuc nominant, quam olim abſtulere Carthaginiẽſibus. Eam uero quam Iuba rex tenuit, & poſterius ſub Cæſare illi ademere, nouam Libyam appellant. eſt autem Numidica. Sextius igitur ſub Cæſare Libyæ pręfectus, quæ noua dicitur, Cornificium ex ueteri Libya iuſſit excedere, quaſi Cæſari in partitione triũuiratus uniuerſa Libya ex ſorte contigiſſet. Ille partitionem iudicantibus triumuiris æditam ignorare reſpondit, neque prouinciam à Senatu habitam alicui præterquam Senatui uelle concedere. hac ex cauſſa ad inuicẽ armis contendebãt. Exercitum Cornificius longe maiorem, & grauiorem contiنebat Sextius leuiorem inferioremq; ducebat. Ex quo mediterranea quæq; percurrens, quæ Cornificio parebant ad defectionem incitabat, & Ventidium Cornificij præfectum cum pluribus in eum irruentem urbe concluſus repellebat. Excurrebat & Lælius alter Cornificij præfectus Libyam quæ Sextio ſuberat, & Cirtam urbem ipſe aſſiſtens oppugnabat,

Libyę deſcriptio.

Cirta urbs.

gnabat, omneſq; ad Arabionem regem, & ad eos qui Sittiani nuncupantur, præmiſſis oratoribus ad belli ſocietatem pellicere tentabant. Sittiani nempe à confœderatione huiuſmodi nominati ſunt. Sittius Romę accuſationem propriam ferre non auſus arrepta fuga exercitum in unum comparauit. deinde ex Italia, & Iberia in Libyam enauigauit. Libycis porrò regibus ad inuicem contendentibus bello, per partes opem attulit. Quibus autem attuliſſet continue uictoria exultantibus, Sittij nomen adeptus eſt. Nam exercitus eius ſplendide armis depugnabat. Caio demũ Cæſari in Libya perſequenti Pompeianos auxilium impēdit, & Soborram Iubæ præfectum periìluſtrem occidit. Quorum omniũ ob cauſſam præmium à Cæſare ſuſcepit Manaſſis regis, puinciam, non uniuerſam tamen, ſed potentiſſimam eius partem. Manaſſes quippe Arabionis pater fuit Iubæ in bello ſocius. Huius igitur prouinciam Cæſar Sittio, & Boccho Mauruſiorum regi dono contulit. Eius partem Sittius his qui ſub illo fuerant pariter diuiſit. Arabio ea tempeſtate in Iberiam ad Pompeij filios perfugit. Poſtremo Caio Cæſare interfecto in Libyam ad ſuos redijt, & Libycorum nonnullos continue iuniori Pompeio præmittens in Iberiam, & bellatores inde ſuſcipiēs Bocchio prouinciã ademit. Sittium quoq; interfecit dolo: ob hęc Pompeianis fauorabilis, cum eorum partes aſſidua infelicitate corruētes deſperaret, Sittio prioris filio adhæſit, per quem Cæſari cõciliatus eſt. Hunc & Sittiani ob paternam amicitiam cum Cæſare comitati ſunt. His igitur cõfiſus Sextius ab obſidione ad pugnam progreditur, & Ventidio ui ſuperato fugiente exercitu ob indignitatem interficiens capienſq; perſequitur. His perceptis Lælius Cirtam obſidione liberauit, & ad Cornificiũ ſeſe tranſtulit. Sextius rebus geſtis elatus ad ipſum Cornificium Vticam uerſus caſtra mouet, & quanquã pluribus fidēti copijs contra aſtitit. Cornificio Lęlium cum equitibus ad inueſtigandos

Sittiani.

Soborra Iubæ præfectus.

Bocchus rex.

Vtica.

dos hoſtes præmittente, Sextius Arabionem ut à fronte Lælio obſiſteret cum equitibus pariter ire iubet. Ipſe potioribus ſtipatus è tranſuerſo equitibus irruit, eoſq; conterruit, adeò ut Lęlium non inferiorem adhuc, ne reditu prohiberetur trepidantem, tumulū qui in medio patebat coegerit adire. Arabioni uero prius aſſiſtentes interimere, & tumulum circundare imperat. Hæc animaduertens Cornificius maioribus copiis Lęlio ut opitularetur accurrit. Sextius à tergo inſtans ad illum ſubito defertur. quē ab ſe ut repelleret Cornificius nō ſine iugi labore depugnabat. Arabio interea inter petras reptantibus ſuis per præcipitia ad Cornificij exercitum clam acceſſit. Roſcius caſtrorum curæ derelictus intercepto uallo à ſcutigerulo quodam exerto iugulo interfectus eſt. Cornificius pugna fatigatus per camporū auia ad Lęlium curſu tranſilit, quæ in exercitu geſta erant penitus ignorans. Decurrentem autem illum conſpicati Arabionis equites, perſequenteſq; interficiūt. Hæc ut geſta erant à colle ſummo contemplatus Lælius ſibi ipſi necem cōſciuit. Ducibus itaq; proſtratis hunc in modū exercitus per partes fugam arripuit. Quicunq; cum Cornificio ex ꝓſcriptione damnati fuerant in Siciliam enauigarunt. alij ut quiſq; potuit abiere fuga. Sextius Arabionem, Sittianoſq; omnes multis adornauit ſpoliis, ciuitates uniuerſis conceſſa uenia Cæſaris ditioni ſubdidit. Hic igitur bello inter Sextium Cornificiumq; geſto in Libya finis datus, breui profecto ſi geſtorū celeritatē mente reputes. Quæ uero ad Caſſium, Brutumq; pertinent parua quidē ſi præmiſſa animaduertas, huiuſmodi fuere. Cum Caius Cæſar interfectus eſſet, pcuſſores eius, capitolium ſtatim inuaſere. decreta deinde obliuione omnium ab eodem deſcenderunt. Verum populus in commendatione funeris miſericordia excitus interfectores Cęſaris hīc inde cœpit conquirere. Hi ciues à tectis abigētes ad prouincias ſeparatim profecti ſunt, quas à Cæſare unuſquiſque ex

Inſigne prælīū.

Cornificius profligatur & interimitur.

decreto

decreto nactus fuerat. Caſſius & Brutus prætores adhuc in
urbe morabantur, quibus ſimiliter à Cæſare ut prouincia-
rum curæ aſſiſterent iniunctum fuerat, & ut Caſſius Syriæ
præeſſet, Brutus Macedoniæ. Neque magiſtratus ante tem
pus aſſumere potentes, neque cædis odium in urbe perfe-
rentes, cum prætores adhuc eſſent, urbe exceſſerant. His
ad indignitatem obtegendam Senatus ut annonæ curam a-
gerent iniunxerat, ne medio interim tempore aufugiſſe ui
derentur. Abſentibus illis Syria quidem, & Macedonia An
tonio & Dolabellæ, qui cõſulatui præerant ex decreto de-
legantur. Senatu permoleſte id ferente, datum eſt earum lo
co ut Cyrenem Caſſius adminiſtraret, Cretã Brutus, quas
ut inferiores contemnentes illi exercitum pecuniasque col-
legerant, ut Syriam & Macedoniam ultro inuaderent. & hi
circa huiuſmodi curas uerſabãtur. Occiſo autem Trebonio
à Dolabella in Aſia, Antonio Decimum inter Celtas obſi-
dente, ut à nobis præmiſſum eſt, conturbatus Senatus Do-
labellam ſimul & Antonium hoſtes iudicauit. Brutum au-
tem, & Caſſium ad priores prouincias reuerti iuſſit. Bruto
inſuper Illyrium addendum cenſuit. Cæteros omnes qui-
cunque Romanorum nationibus exercitibuſque præeſſent,
ab Ionio Syriam uſque Caſſio, & Bruto ſubeſſe uoluit.

Dolabella & Antonius à ſenatu hoſtes iudicati.

His ex cauſis Dolabellam anteueniens Caſſius, in Syriam
deducto exercitu ſigna magiſtratus in primis extulit, & du-
as ſupra decem legiones ex Caij Cæſaris exercitu iampri-
dem in caſtris commorantes, exercitataſque primo impe-
tu aſſumpſit. Quippe unum ex ſuis Cæſar in Syria dereli-
querat cum in Parthos præpararet bellum. apparatum au-
tem omnem illi tradidit Cæcilius Baſſus. Nam cum digni-
tatem, & præturam contineret Sextus Iulius adoleſcẽs Cæ-
ſaris affinis, legionemque in delicijs inhoneſte duceret,
conquerente Baſſo contumelijs eundem inſectatus eſt,

Cæcilius Baſſus.

poſtremum omniũ Baſſum appellans. ob quæ cum minus appareret ille, duci à lictoribus confeſtim iuſſit. Tumultu inter eos turpiter exorto cum Baſſus telis, enſibuſq; impeteretur, exercitus rei deformitate perſpecta Iulium occidit. Milites facti primum pœnitentia, deinde Cæſaris timor inſecutus eſt. Iure igitur iurando in unum cõſpirantes, niſi uenia illis aut fides præberetur, ad mortem uſq; decertare uelle, Baſſum ad hæc ipſa ſecum cõpulere. Aliam quoq; legionem inuicem ducentes ſtrenue pugnabant, & Sextum Murcum tribus legionibus à Cæſare premiſſum haud ignaue repellebant. Murco belli ſocius affuit Minutius Criſpus ex Bithynia tribus comitatus legiõibus. Hi Baſſum ſex iam freti legionibus obſeſſum detinebant. Caſſius obſidione percepta Baſſi exercitum ad ſe confluentem ſuſcepit ultro. Murci adhæc & Minucij exercitus, militibus ſe ex beneuolentia dedentibus, & ex Senatus mandato ad omnia obſequentibus inuicem ſibi aſciuit. Prius quippe Albinus à Dolabella miſſus in Aegyptum quatuor legiones ex prouincia deduxerat, quæ à Popeij clade Craſſiq; ſuperfuerant. eas ſub Cæſare olim derelictas Cleopatra detinebat. Caſſius Albinũ, eorum, quæ agitabantur penitus ignarum in Paleſtina ſubito inuaſit, & exercitum ſibi tradere coegit, quatuor legioni bus aduerſum octo depugnare ueritum. Sic Caſſius mirum in modum duodecim optimarum legionum confeſtim imperator effectus eſt. Nonnulli quoq; ex Parthorum ſagittarijs in equis pugnare ſoliti Caſſio adhæſerant, fama apud Parthos iam inde increbeſcente, cum olim Craſſo quæſtor aſtitiſſet, eundem imperatore ſuo longe prudentius decertare ſolitum. Dolabella poſt Trebonij necem circa Ioniũ moram agitabat. tributa quoq; à ciuitatibus exigens claſſem p Lucium Figulum à Rhodijs, Lycijs, Pamphilijs, atq; Cilicijs mercede in unum comparabat. Cum in promptu adeſſent omnia Syriam aggredi inſtituit, terreſtri quidẽ itinere

Sextus Murcus. Minutius Criſpus.

Lucius Figulus.

legio-

legiones duas idem agitabat: claſſis uero à Figulo deuecta ſequebatur. Caſſij deinde copiarum magnitudine percepta ad Laodiceam urbem ſibi amiciſſimam cõuertit iter, quam Cheroneſo contiguam, & quæ telluris inerant tutantem, & ad mare facilem præbentem aditũ in primis nouerat. Quo in loco abunde commeatum à mari capere, quoúe libuiſſet claſſem tuto conuertere liceret. Id intelligens Caſſius, ueritusq́ ne ab eius manibus Dolabella euaderet: Iſthmũ enim obtinebat per duo ſtadia diſtantem: lapides, omnemq́ materiem ex ouilibus, ſuburbijs, ualliſq́ caſtrorum in unum conferens nauiũ cauſſa in Phœniciam, Lyciam, Rhodũq́ præmiſit. Spretus itaq́ ab omnibus præterquam Sidonijs in Dolabellam claſſem mouet. Et naues quidem abũde utriq́ ad pugnam aderãt, ex quibus quinq́ cum ipſis hominibus à Dolabella capiuntur. Caſſius ad eos, qui mandata neglexiſſent denuo ex ſuis mittit, & ad Cleopatram Aegypti reginam, ad Serapionem quoq́ in Cypro pro Cleopatra exercitum ducentem. Tyrij igitur & Aradij, & Serapion Cleopatra inſcia naues omnes, quas habebant Caſſio præmittunt, Regina famem, peſtemq́, quibus Aegyptus ea tempeſtate oppreſſa erat, Caſſio duntaxat obtulit. ob familiaritatẽ uero primi Cæſaris Dolabellæ fauere inſtituit. Ex hac igitur ſententia quatuor legiones per Albinũ ſibi miſit, alterumq́ exercitum ad eius opem paratũ tenuit, uenti nanq́ incubuerant. Rhodij autem, & Lycij, neq́ Bruto, neq́ Caſſio ciuilibus in bellis auxilium afferre uelle, Dolabellæ naues ad trãſitum dediſſe: nullam tamẽ cum illo belli ſocietatem iniſſe fatebantur. Caſſius ex his quæ in præſenti aderant pro tempore ſeſe inſtruens, bis in Dolabellam copias mouit. Ac primum inter ſe acri odio iniere prælium. ſubinde in re nauali inferior Dolabella apparuit. Caſſius elato aggere murum urbis adeo concuſſit, ut ruinam minaretur. Cuſtodem autẽ noctis Marſum nomine cum nullo pretio corrumpere lice-

Cleopatra.

ret, turmarum duces diurnæ cuſtodiæ præfectos, ut ſibi obſequerentur induxit. Quieſcente igitur per diem Marſo reſeratis portis Caſſius per partes magna multitudine ingreſſus eſt. Capta urbe Dolabella cuſtodi corporis caput obtulit, monuitq́ ut abſciſſum Caſſio afferret, quo propriũ ſeruaret. Ille capite deſecto ſeipſum interemit. Pari modo Marſus uita ſe priuauit. Caſſius Dolabellæ exercitum ad ſe tranſtulit, Laodicenſium ſacra publicaq́ omnia prædæ expoſuit. Ciuium primores ſupplicio affecit, reliquos grauioribus tributis ſubeſſe uoluit, urbemq́ ad extremam tandem cladem impulit. Poſt Laodiceæ captiuitatem Caſſius in Aegyptum copias mouit, Cleopatram magnis copijs ad Cæſarem, Antoniumq́ tranſire audiens, ratus nauigationem illi prohibere, animũq́ eius erga ſe pariter ulciſci poſſe. Nã Aegyptum eo tẽpore fame in primis confectam audiebat, nec exterorum exercitũ copioſum admodum Albini militibus à principio emiſſis continere. Verum illum ſpe & impetu geſtarum rerum exultantem Brutus ſumma celeritate ad ſe redire monuit, cum iam Cæſar, & Antonius Ionium claſſe tranſire dicerentur. Tanta igiť ſpe deiectus Caſſius haud ſponte in Aegyptum tranſire deſtitit. Parthorum itaq́ ſagittarios præmijs affectos à ſe dimiſit. Oratores etiã ad regem eorum delegauit, qui illum ad ſocietatem maiorem ineundam, uel etiam poſt opus inuitarent. Syriã porrò ac pleraſq́ finitimas nationes ad Ionium uſq́ percurrit, indeq́ exercitum retro mouens fratris filiũ in Syria cum legione una dereliquit. Ipſe equites in Cappadociam præmiſit, qui Ariobarzanem nihil tale metuẽtem, quaſi inſidias olim ſibi præſtruxiſſet opprimere, pecuniamq́ eius plurimam, omnẽq́ alium apparatum ad eum adduxere. Tarſenſibus præterea inter ſe diſſidentibus cum alij Caſſium prius uenĩetem, alij Dolabellam poſt illum accedentem corona donauiſſent, utriq́ enim per quãdam urbis ſignificationem id effecerant, conten

Dolabellæ interitus.

Laodiceæ urbis direptio.

Ariobarzanis mors.

contendentibusq́ ad inuicem ueluti in mutatione maxima calamitas utroſq; inuaſerat. Caſſius igitur deuicto Dolabella mille & quingentorum talentorum tributum exoluere illos iuſſit. Ad quod perſoluendum cum impotentes eſſent, aſſidueq; à militibus ad illos uenientibus fœde cogerentur, omnia publica uenundare, ſacra quoq; publicis adiungere coacti ſunt, quæcunq; ad pompas aut inſignia ſeruabant cõcidentes. Quibus nec ſic ſufficiẽtibus ad ferenda onera, magiſtratus quæ libera apud eos fuere uenui ſubiecerant. Primi igitur pueri, innuptæq; puellæ, mulieres deinde, tum ſenes ætate miſerandi paruo pretio abalienabãtur. Poſtremo adoleſcentuli, ex quibus plerìq; ſeipſos confecere, donec rebus in hunc modum collabentibus Caſſius è Syria rediens miſertus eſt, tributi quoq; reſiduũ abſoluit. Tarſus igitur, & Laodicea calamitatibus his oppreſſæ ſunt. Caſſius interea & Brutus ad inuicem conſilia ineunt. Bruto exercitum eo ex loco mutare uiſum, & in Macedoniam ad lõge maius opus ſe transferre: Hoſtibus quadraginta in bello adeſſe legiones, & earum octo cum Ceditio & Norbano iam Ioniũ pertranſiſſe aiebat. Caſſius contra hoſtes haud multi faciendos exiſtimabat. ex inopia q̃ppe ſeipſos facile oppreſſuros ob multitudinem, Rhodios, Lycioſq; aggrediendos eſſe, utpote illis beneuolos & claſſem continentes, ne inter agẽdum eos à tergo inuaderent. Cum inter utroſq; conueniſſet diuiſere copias. Brutus aduerſus Lycios, Caſſius ad Rhodios profectus eſt. In ea quippe inſula eruditus Græcis litteris, atq; innutritus fuerat. Sed ubi cum fortiſſimis uiris nauali prælio eſſet certaturus, proprias naues apparare ſtuduit compleuitq́, & in Gnido exercuit. Rhodiorum quicunque prudentiores aderant cum Romanis ad arma uenire formidabant. Populus uero quãmaxime exultabat, & qui uetera etiã opera ad diſſimiles illis uiros mente repetebant. Naues autem eorũ uel præcipuas tres ac triginta in unũ cõduxere, alias quoq;

Vrbis Tarſenſis calamitas maxima.

alias quoq; ad Gnidum emiſere, qui Caſſium ſimul admonerent ne Rhodios contemneret, quorum ciuitas contemptores ſuos cõtinue ulta eſſet, neq; fœdera inſuper, quæ Rhodij cum Romanis iniſſent, ne arma inuicẽ inferrẽt. Si quid de ſocietate belli quereretur, uelle id à Romanorum Senatu diſcere. quo iubente ad ſocietatem confeſtim uenturos eſſe. hæc uel præcipue Rhodij aſſerebãt. Ille bello pro uerbis decertare opus eſſe inquit. Fœdera ne arma ad inuicem inferrent prohibere: uerum Rhodios Dolabellæ conſpirantes Caſſio inſurrexiſſe. Iubere nunc ut opem mutuo afferrent Caſſio indigenti: Eos ironia uti, & ad Romanorũ Senatum uelle mittere fugitiuũ, & errantem ob tyrannos in urbe cõmorantes, qui & ipſi pœnas cõfeſtim penderent, & Rhodij unà cum illis, quos in primis uenerantur, ni ſubito imperata facerent. Hæc à Caſſio illis reddita. quæ audientes qui ſanioribus conſilijs adhæſerant, maiori adhuc trepidatiõe tenebantur. Multitudo uero inconſulto quodã impetu Alexãdrum efflagitabat & Manaſſem, quoniam Mithridates pluribus nauibus ad eos contendiſſet, & Demetrius olim antè Mithridatem. Hi igitur Alexandrum ob hæc in Pritanem ſibi aſciuerant: eſt autẽ hæc quàm maxime imperatoria dignitas: & Manaſſem claſſis ducem inſtituerant. Emiſere tàmen denuo ad Caſſium legatiõis cauſſà Archelaum quendam præceptorem olim Græcarum literarum ea in inſula, ut eum deprecaretur, iucundum hominẽ, & Caſſio longe pinguiorem. Is dextra eius apprehenſa ut notũ precabatur his uerbis. Ne Græcam conturbes urbẽ Græcorum amice uir, ne Rhodum, libertatis uir amator, nec Doricam ſpernas dignitatem nunquam ex quo nati ſumus imminutam, nec optimæ obliuiſcaris hiſtoriæ, quam Romæ Rhodiq; didiciſti. Rhodi quidem quæcunq; Rhodij erga urbes regeſq; alios, & eos maxime qui inexpugnabiles arbitrabãtur eſſe Demetrium, ac Mithridatem pro libertate peregere, pro qua tu te laborare

Gnidus.

Pritanis.

laborare aſſeris. Romæ uero quæcunq; uobiſcum & in alios & contra Antiochum magnum egimus, quorum apud nos columnæ à uobis inſcriptæ adhuc extant monumenta geſtarum rerum. Et hæc quidem ob genus, dignitatemq; noſtrorum, & felicitatis in hanc uſq; diem, liberæq; ſocietatis & electionis in uos ô Romani dicta ſint. Tibi autem ô Caſſi ſingularis quædam ineſt uerecũdia in hanc urbem, & in nutricem tuam eruditricemq; ac medicinalem, & larem propriũ quem incoluiſti, & preceptorium uobis locum, & in me qui te ad alia cõtumeliã afferre credidi, & pro patria bellum gerere, ne tecũ armis cogatur decertare, qui in ea enutritus eruditusq; fuiſti, neúe ex duobus alterum ex neceſſitate eueniat aut Rhodios omnes bello occũbere, aut Caſſium ab illis pugna ſuperari. Conſulo etenim ultra quod obſecratus ſum, & tanto pro Republica operi aſſiſtẽti deos propitios adeſſe cupio. Vos autem iureiurando deos inuocaſtis cum nuper per Caium Cæſarem nobiſcum cõueniſtis. fœdera quoq; ſacris addidiſtis, ac dextras inuicem complexi eſtis, quæ aſſidue in hoſtes exerendę ſunt, non autem in amicos & altores. Parce non dijs modo, ſed gloriæ quæ ad mortales pertinet, cũ nulla fœderum uiolatio immanior habenda ſit, quàm quæ delinquentes ad omnia infidos reddit amicis, inimicisq;. Hæc eloquutus ſenior Caſſij dextram haud quaquã dimittebat, uerũ lachrymis rigabat amplius, ſic ut Caſſius ab aſpectu eius erubeſceret, & paſſionẽ ex rubore palàm ederet, uix ut hæc potuerit loqui. Si quidem Rhodijs minime cõſuluiſti, ne mihi iniuriam inferrent, iniuria me affeciſti. Si uero eos edocẽs monensq; nequaquã ſuaſiſti, opem tibi affero. Aperte quippe iniuria affectus ſum primum, quod auxilium belli expetens ab his qui me erudierunt, & enutrierunt deſpicior, ac cõtemnor. Deinde quod Dolabellam quem neq; erudiere neq; enutriere mihi antetulerunt, & quod intolerabilius eſt, non mihi modo ſed Bruto, uiriſq; optimis quoſcunq; ex Senato-

Antiochus magnus.

Fœderũ uiolatio.

Caſſij reſpõſio ad præceptorẽ & artificioſa locutio.

rio ordine tyrannidem effugiſſe cernitis,& pro libertate patriæ pugnantes. Et uos ó Rhodij libertatis amatores Dolabellam patriam in ſeruitutem aſſerentem nobis anteponitis quibus autem beneuolos eſſe oportuit negligitis, ciuilibus uos bellis neutiquam immiſcere ſimulantes. Eſt profecto inter ciues concertatio, quam nos poteſtatē populi affectamus eſſe. Bellum quod nunc geritur apertum eſt Reipublicæ aduerſum monarchiam contendentis, & uos Reipublicæ fauētes derelinquitis, deprecantesq; pro ſuis legibus, amicitiāq; Romanorum præferentes, morte, publicatione bonorum, ſine iudicio proſcriptos, nulla miſericordia amplexamini, ſed Senatum hæc damna patientem, & opem ſibi afferre nequeuntem conſulere uelle ſimulatis. Iam enim uobis clare innotuit ex his quæ à Senatu decreta ſunt omnes, qui orientis plagas incolunt mihi ac Bruto auxilium impendere oportere. At uero nobis finitima acquirentibus quid auxilij impēderitis ob beneficentiam, ac mercedem eorum quæ à nobis ſuſcepiſtis tuipſe cogita: quoniam nobis libertatis ac ſalutis cura ineſt, uos autem iniuria affectis nullam affertis opem, quos æquum erat, & ſi non nobis ad inuicē certātibus adeſſe attamen imperium ſibi uendicantes pro Romanorum Republica utilitateq; repellere, cum Dorici ſitis. Cæterum uos rationes & opera haud multifacientes, ſolū fœdera, quæ uobiſcum egimus nobis anteponitis, & quæ cum Caio Cæſare monarchiæ principe pariter iniuimus. ſed hæc quidem Romanos Rhodiosq; in eorum neceſſitatibus inuicē ſibi auxilia afferre admonent. Aſſiſtite igitur nobis in maximis Romanorum caſibus atq; periculis. Caſſius eſt qui fœdera uobis anteponit, qui uos ad belli ſocietatem inuocat, Romanus uir, & Romanorum prætor ut Senatus decretum indicat. in quo omnes qui ultra Ionium mare incolunt ditioni noſtræ ſubeſſe uoluit. Hæc eadem & Brutus uobis anteponit, & Pōpeius mare ad Senatus imperium conuertens. Adhæc pre-

Concertatio.

Dorici.

ces addi-

ces addimus, deprecanturq́ue quicunq; è Senatu nuper expulſi atq; fugientes partim ad me Brutumq; uenerunt, partim ad Pompeium delati ſunt. Eſt enim ex fœdere ſancitum ut prædixi, Romanos & Rhodios ſibi mutuo auxilia impēdere debere, & ſi ad unum duntaxat neceſſe ſit. Si uero nos neq; prætores, neq; Romanos adhuc, uerum fugitiuos & exteros, aut dānatos, ut qui nos proſcripſere profitētur, exiſtimatis, non ad nos amplius hæc fœdera ſed ad Romanos ó Rhodij uobis extant. Nos igitur exteri, & alieni, & fœderū expertes bellum uobiſcum inicmus, ſi non ad omnia nobis parueritis. hæc Caſſius altius ediſſerens Archelaū à ſe dimiſit. Alexander uero, & Manaſſes Rhodiorum duces tribus ſupra triginta comitati nauibus Gnidum uerſus in Caſſium mouent, quaſi illum ſubita nauigatione territuri, & ſi parū ſpei ſibi uendicarent quod in Mithridatem ad Gnidum deducentes belli exitu feliciter egiſſent. Remis quippè ad oſtētationem uſi, prima die in Gnido deduxere moram. poſtridie uero in Caſſianos exeruere claſſem, quod admirati illi ad eos conuertuntur: eratq́ue ab utraq́ue parte uirtutis ac potentiæ inſigne opus. Rhodij leuibus ratibus ſubito ad hoſtes accurrebant, recurrebantq;, conuerſionibusq; utebantur. Romani grauioribus freti nauibus, cum ſe illis miſcuiſſent, magno impetu eaſdem perurgebant, quaſi pedeſtri pugna decertantes. Caſſio deinde multitudine nauium hoſtiles obſidente, Rhodij non ulterius adnauigare, & renauigare facile poterant. Sed cum à fronte ſolum impetu ferrentur, reuerterenturq;, experiētia omnis anguſtia loci incluſa deperibat. nam impetus ab acutis earum proris ad grauiores Romanorum naues infirmus reddebatur. Romanis ex leuioribus ſtabiles quædam affuere, donec tres Rhodiæ cum ipſis hominibus intercœptæ ſunt, duæ colliſæ, ac uinculis iniectæ, aliæ ſemifractæ Rhodum uerſus fuga contendere: Romanorum omnes Gnidum redierunt.

Confutatio.

Bellū nauale.

Rhodiorū claſſis profligatur.

Ex his plures pugna laceratas reſtituere denuo. Et hic quidē naualis belli inter Rhodios Romanosq́ in Gnido finis. qđ Caſſius cum ageretur è monte contemplatus eſt. Reparata

Loryma. claſſe ad Loryma enauigauit Rhodiorum in Peræa oppidū peditatumq́ omnem ſub Fanio & Lentulo maioribus nauibus Rhodū præmittit. ipſe octoginta ſtipatus nauibus horribili apparatu curſum dirigit, & ad Rhodum peditatu, claſſeq́ depoſita tacitus perſtitit, quaſi hoſtibus ſeipſos dedituris. Atilli alacres ad pugnam conuertuntur, duabusq́ amiſſis nauibus ſe ſubito occludunt, demumq́ ad mœnia delati uniuerſa cooperuere armis: & eos, qui cum Fanio in littore conſtiterant, continue infeſtantes Caſſio uiciſſim depugnabant, qui naues ad murorum pugnā imparatas, ad mœnia mari proxima ducebat. Quod animaduertens Caſſius turres fabricatas adducebat, quas ſubito erigi mandauit. ſic Rhodus duobus exercitibus obſeſſa ab mari pariter terraq́ excludebatur. Ciuibus autem tanquā ſubito & inopino opere nihil molientibus, haud dubium erat ciuitatem ipſam uel ui, uel fame ad hoſtium manus confeſtim peruenturā. Quæ prudentiores eorum intelligentes nonnunquam cum Fanio Lentuloq́ loquebantur. His ita ſe habentibus, Caſſius nemine aduertente, media in urbe cum electiore exercitu conſpectus eſt, ui nulla, aut ſcalarum opera quouis modo pateſcēte ad ingreſſum: Credidere plurimi, ac uiſum eſt id fautorū ope reſeratis portis cōtigiſſe pietate urbis ne fame deperiret.

Rhodus à Caſſio capta & ſpoliata. Sic Rhodus capitur, & Caſſius ſtatim pro tribunali uiſus eſt haſta appoſita, ueluti urbe per uim capta. Quietem tamen militibus impoſuit præconis uoce, & his qui uel ui, uel præda deſæuiſſent, mortem eſt comminatus. Rhodiorū ad quinquaginta nominatim ipſe acciri imperat, quos ad ſe deductos morte mulctauit, reliquos ad quinq́ ſupra uiginti non inuentos fuga condemnauit: Res omnes, aurum & argentum in ſacris, publicisq́ coactum ſibi aſciuit. Iuſſit & priuatos quæcūq́

tos quæcunq; poſſiderent ad præſcriptam diem in medium afferre. Occulentibus autem mortem, indicantibus decimã ſeruis libertatem præconis uoce nũciauit. Multi itaq; à principio cum mandatum non in finem manſurum credidiſſent, occuluere ſua, ſed cum præmia indicantibus dari conſpexiſſent, ob timorem, dilatione habita, prodidere omnia. Nonnulli itaq; è terra effodientes, alij è puteis hauriẽtes, quidam è ſepulchris longe primis plura protulerunt. Huiuſmodi igitur Rhodiorum fuere clades, ad quorum curam Lucius Varus derelictus eſt. Caſſius ob captionis celeritatẽ, nec minus pecuniarum multitudine lætatus, cæteris Aſiæ nationibus decem annorum tributa impoſuit, eaq; confeſtim iuſſit afferre, quod ab illis ſerio perfectũ eſt. Interea nunciatur Cleopatram magnis cum copijs, ingentiq; apparatu & claſſe ad Cæſarem per mare, & Antonium ire ſtatuiſſe. Eorum nẽpe partes ob primum Cæſarem cunctis anteponens, amplius ob Caſſij timorem properabat. Murcum itaq; præcipua armatorum legione ſociatum, ſagittarijs nonnullis additis, ſexaginta cataphractis nauibus in Peloponneſum ire iubet, & circa Tenarum moram agere: indeq; ex Peloponneſo uniuerſa percurrentem prædam antecapere. Quæ uero in Lycios geſta ſunt à Bruto, parua quidem. ſed quæ à principio licet reminiſci, huiuſmodi fuere. Cum exercitum ab Apuleio quem ipſe ut prędiximus habebat, ac pecuniarum ſex ſupra decem millia talenta quæcunq; ex tributis Aſiæ in unum cumularat accepiſſet, in Bœotiam tranſmiſit. Decreto deinde à Senatu habito ut pecunijs his ad præſentia uteretur, Macedoniæq; præeſſet, Illyrium quoq; ultra Macedoniam teneret, ab exercitu qui in Illyrio fuerat legiones tres ſibi uendicauit, Vatinio qui tunc Illyrio præerat eas exhibente. In Macedonia quoq; unam ab Caio Antonij fratre recepit. Quatuor itaq; ad has aggregans octo legionum imperator tãdẽ effectus eſt. quarũ maior pars ſub Cæſare meruerat. Habuit

Bruti hiſtoria.

Senatus decretũ.

Vatinius.

& equitum multitudinem, leuis armaturæ inſuper & ſagittariorum Macedonumq́ꝫ, quos Italum in morem adornauit. Exercitum nempe ac pecunias in unum colligenti felicitas huiuſmodi ex Thracia obtigit. Polemocratia reguli cuiuſdam uxor uiro ab hoſtibus eius interfecto, pro filio adhuc infante uerita ad Brutum cum eo acceſſit, & uiri theſauros cum filio in poteſtate eius tradidit. Ille infantem Cyzicenis alendũ miſit, donec ad parentis regnum transferretur. In theſauris autem infinitam uim auri argẽtiq́ꝫ repperit, quam ad nummorum fabricam cudi iuſſit. Cum igitur Caſſius ad eũ acceſſiſſet, uiſumq́ꝫ eſſet Lycijs ac Xanthijs inferre bellum, Xanthios præ Lycijs aggredi inſtituit. At hi cognito Bruti aduẽtu ſuburbia eorꝫ euertere, ne ĩ ipſis morẽ duceret, neúe lignorꝫ materia uti poſſet. Vrbẽ porrò foſſa ſepiẽtes ab ea depugnabãt. Eius ꝓfunditas quinquaginta pedũ ſummã anteceſſit: latitudo ꝓfunditatẽ adęquabat, ſicut ad eã perſiſtẽtes telis ſagittisq́ꝫ in hoſtes uterẽtur, ueluti fluuio quodã impermeabili in medio diuiſi. Brutus foſſam ui ſuperare contendens artificum operimenta adiecerat. Exercitum quoq́ꝫ per diem noctemq́ꝫ partiebatur, & materiam à longe ueluti in agone uoce curſuq́ꝫ trãsferebat, nihil laboris ſolicitudiniſue interponens, donec opus iam ſperatum quod prohibẽtibus hoſtibus minime fieri poſſe uidebatur, aut multis menſibus in longum duci, paucis diebus abſoluit: Xanthijsq́ꝫ intra urbem redactis obſidere eos pergit, ac nonnullos à machinis, alios impedimentum afferentes ad portas repulit, omnesq́ꝫ continue immutauit. At illi recentes defeſſis opponentes, quanquam uulneribus affecti perſiſtebãt, donec propugnacula integra manſere. Cum autẽ & illa corruiſſent, turresq́ꝫ diſiectæ forent, Brutus quæ futura erãt meditatus, portis aſſiſtentes ordines retroducere imperat. Quod Xanthij negligentia, & incuria effectum arbitrati, nocte facibus accenſis ad machinas accurrunt. Verum ſtatim ex occurſu obuiantibus

Polemocratia.

Bruti bellum cõtra Xãthios.

tibus

tibus Romanis ad portas repelluntur, & cuſtodibus eas occludentibus ueritis ne hoſtes cum illis miſcerētur, cædes ingens Xanthiorum qui excluſi fuerant ad portas editur. Nō multo poſt & reliqui qui circa meridiem egreſſi ſunt, ordinibus quoq; denuo cedentibus, machinas omnes uno impetu incendunt: Quibus reſeratis portis ob priorum cladē ad duo millia ex Romanis ſimul immiſcentur, alijs ob ingreſſum impellentibus, portæ ipſæ ſtatim delabuntur, ſiue Xanthijs eas demittētibus, ſiue machinis fortuito delapſis, adeo ut graſſantibus Romanis quidam interirent, nonnulli intra urbem, cum portas ulterius reſerare nequiuiſſent, diſiectis retinaculis manerent: Qui per angiportuum anguſtias delati, à Xanthijs, qui ſuperius imminebant uiadacti ad forum finitimum effugiunt. eo in loco ſagittis impetiti acriter, cum ijdem arcubus telíſq; carerent, ad Sarpidonium ne omni ex parte clauderentur ſubito procurrunt. Romani qui ab extra ſteterant, pro his, qui interius erant conturbati, ac uerentes, Bruto eos circuncurrente ad omnem ſe obtulere experientiam. Sed cum portas ferro conſtipatas impellere nequirent neq; ſcalis aut turribus igne abſūptis ulterius uti, quidā ſcalas ex tempore habendas dictitabant, alij lignorum apices muris appellētes, ueluti per ſcalas aſcendebant. Nonnulli funibus clauos annectentes, ſuperius ad murū iaciebant, cūq; aliquis affixus cōtineret, per funes nitebantur. Inandes Xanthijs finitimi ob innatam cum illis inimicitiam Bruto adhærentes, ex præruptis, arduiſq́ue locis lapides ad ima deuoluebant. Quos intuentes Romani ob laſſitudinem imitabantur, multiq; ex illis faucij interibant. Fuere qui murum tranſgredientes portam reſerarent, quæ denſiſſimis lignis, & in tranſuerſum poſitis obſepta fuerat. Hi cæteros audaciores erigentes ſupra ligna uiciſſim aſſumebant. Tandem plures numero effecti, portam cædere aggrediunt, & interius minime munitā ferro, quidā ab extra, alijs

Catar-ractæ.

Inandes.

intro

intro nitentibus effringunt. Xanthijs magno clamore in Romanos qui ad Sarpidonium confugerant ruentibus, veriti ꝑ illis Romoni qui ad portas depugnabāt, interius exteriusq́ʒ ſumma ui diſijciunt, & ueluti inſania quadam ducti eas reſerant, turmatimq́ʒ ingrediuntur paulo ante ſolis occaſum, magna uoce conclamantes, ut ijs qui interius ſteterant aduētantium ſignum darent. Capta urbe, Xanthij ad domos proprias accurrunt: chariores ſuos iugulos ultro exhibētes necant. Vlulatu in immenſum orto Brutus prædam fieri arbitratus, per præconem milites reuocari imperat. Cum uero quod actum erat cognouiſſet, animum eorum miſeratus libertati deditū, inducias per nuntios emittit. Illi repulſis qui detulerant uniuerſis ſuorum interemptis, adhibito ad pyras igne, quas propria in domo unuſquisq́ʒ præparauerat, ſeipſos inſuper iugulantes iniecere flammis. Brutus ſacra omnia illæſa præſeruare ſtuduit. ſolos Xanthiorum ſeruos cœpit. Virorum inſuper mulieres quaſdam liberas, easq́ʒ degeneres ad centum fere, & quinquaginta numerum inuenit. Sic Xanthij libertatis cauſſa ter à ſeipſis conſumpti ſunt. Obſeſſi nempe ab Arpalo Medo, Cyri magni præfecto, ne ſeruituti ſe ſubijcerent, ſibi ultro intulere necem, & Xanthiorū urbs ab Arpalo neglecta, ſepulchrum illis præſtitit. Similem ab Alexandro Philippi filio cladem pertulere, cum tam ingentium terrarum dominū pati renuiſſent. Brutus ab Xanthijs ad Pataræas deſcendit, urbem Xanthiorum naualibus adſimilem, exercituq́ʒ appoſito ut mādatis eius obſequerētur, ni Xanthiorum ſortem perferre mallent, ciues monuit. Acceſſere ad eos Xanthij proprias erumnas deplorantes, ſuadentesq́ʒ ut in melius conſulerent rebus ſuis. Pataræis nihil ad Xanthios reſpondentibus, reliquū lucis ad conſultandū illis præbitum. Brutus exercitum inde ſuſtulit. Orta luce iterum copias urbi admouit. Ciues è mœnibus magno clamore ad omnia ſe paratos obtulere, portasq́ʒ aperuere. Brutus ingreſſus

Xanthiorum urbs capta.

Deſperatio Xanthiorum.

Pataræ.

ingreſſus neminem occidit, aut urbe expulit, aurum ſolum, & argentum quodcunq; in urbe coactum repperit in unum congregãs, priuatos etiam quod haberent afferre monuit, his pœnis, & præmijs appoſitis, quæ Rhodijs à Caſſio iniũctæ fuerant. itaq; id omne collatum eſt. Seruus herum ſuum quod aurum celauiſſet accuſauit, & præmiſſo Tribuno aurum illi oſtendit. Adductis ad Brutum omnibus, herus tacitus perſtitit. Mater ut filium ſeruaret clamans ſequebatur, ſe aurum celaſſe dictitans: Seruus à nemine rogatus ut mẽtientem arguebat, & filium occuluiſſe inſtantius aiebat. Ea propter indignatus Brutus, iuuenem ex ſilẽtio, matrem ex paſſione miſeratus illæſos dimiſit, aurũ quod attulerant ſecum deferentes. Seruum uero ultra præceptum heris inſultantem, cruce ſuſpẽdit. Lentulus ea tempeſtate Adriacum præmiſſus (eſt autem id Smyrnæorum nauale inclytum) portus catenas effregit. Vrbem præterea ingreſſus Smyrnæis mandata ſuſcipiẽtibus, pecunijs aſſumptis ad Brutum redijt. Lyciorum interim legati ad Brutum uenere, belli ſocietatem, & quæcunq; conferre poſſent pollicentes. Tributis igitur Lycijs appoſitis, Xanthiorum liberos eorum urbi attribuit. naues Lyciorũ cum reliqua claſſe Abydum enauigare iuſſit. nam & ipſe peditatum omnem eum in locum deducebat, Caſſium ex Ionia uẽturum moraturus, ut ambo ad Sextũ transfretarent. Interim Murcus in Peloponneſum claſſe delatus ut Cleopatram nauigãtem obſeruaret, cum illam circa Libyam ui tempeſtatis expulſam, claſſem amiſiſſe nouit, nauiumq; naufragia in Lacedæmoniam uſq; delata conſpexit: Reginam ualetudine correptã uix ad propria redire potuiſſe, ne fruſtra tãto exercitu eo in loco moram duceret, Brunduſium uerſus claſſem mouit, & in inſulam portui finitimam delatus reliquum hoſtilis exercitus, aut commeatum in Macedoniam deferri prohibebat. Hunc Antonius lõgis nauibus quas habebat, haud ferè multis, turribuſq;

Brutus Patareas obtinet.

Smyrnæi ſe Bruto dedidere.

Murci ad acta reuertitur.

ratibus aduectís oppugnabat, cum exercitũ per partes magnis nauibus emittens, uentum è terra, ne à Murco interciperentur, uehementiorem expectaret. Aſſiduo itaq; labore fatigatus Cæſarem qui circa Siciliam maritima claſſe cum Sexto depugnabat, in auxilium uocauit. ſic enim ſeries earum rerum ſeſe habuit. Pompeius qui Sextus dicebatur, magni Pompeij filiorum ætate iunior, cum primũ à Caio Cæſare in Iberia neglectus perſtitiſſet, quaſi nihil magnũ ob adoleſcentiam inexperiẽtiamq́; facturus, ad oceanum delatus cum paucis piraticam exercens interceptus eſt, nemine illũ ut Pompeium dignoſcente. Procedente mox tempore pluribus ad eum accedentibus ingentem comparauit manum, ſeq́ue Pompeium profeſſus eſt: ac confeſtim quicunq; ſub patre eius, aut fratre militãtes uicti ceſſerant, ad illum ueluti proprium ducem confluxerunt. Arabio quoq; ex Libya, paternis ſpoliatus bonis, ut à nobis præſcriptũ eſt, ad eum uenit. ita maioribus copijs adauctus, opera piraticis longe clariora adorſus eſt. Nam Pompeij nomine per Iberiam omnem populis maxime florẽtem, lõge lateq́; uulgato, præſides ſub Cæſaris imperio eam continentes ad manus cum eo uenire formidabãt. Quibus intellectis Cæſar Carrinam amplioribus cum copijs in Iberiã miſit, qui Pompeium debellaret. At is leuior admodum in conſpectũ eius ſtatim uenit, & ſubinde aduolans Carrinã afflixit. Vrbes etiam pleraſq; cum paruas, tum magnas ditioni ſuæ ſubdidit. Ea ex cauſſa Caius Cæſar Aſinium Pollionem ut Pompeij reprimeret inſultus, ſucceſſorem Carrinæ dedit, qui forte cum illo tum bellum agitabat cum idem Cæſar extinctus eſt, & Senatus Pompeium ultro reuocauit. Verum ille in Marſiliam delatus, quæ Romæ fierent intẽtus expectabat. Electus ſubinde maris imperator ut parẽs eius ante fuerat, neutiquã ad urbem redire uoluit; naues autem omnes, quæ in portu aſſeruabantur aſſumens, adiũctis ijs quas prius poſſidebat,

Sexti Põpeij hiſtoria.

Aſinius pollio orator.

ex Iberia

ex Iberia mouit. Secuta demum Triumuirorum dominatione, in Siciliam enauigauit, & Bithynicum prætorem insulam eam ſibi dare renuentem, arctius obſedit, donec ex proſcriptione damnati, & e Roma fugiẽtes, Hircius & Fanius, eam inſulam Pompeio dari ſuaſerũt. In hunc modum igitur Pompeius Siciliam ſibi uendicauit. qui nauibus abũdans, & inſulam Italiæ nactus adiacentem, exercitum porrò ingentem obtinens, qualem prius nũquam habuiſſet ex his, qui e Roma fugerãt, liberis, ſeruiſq; coactum, & quem Italiæ urbes quæ uictoribus ad belli præmia addictæ fuerãt ad illum præmittebant, ad ſummum potentiæ peruenit. Hi etenim triumuirorum dominatum, ac uictoriam deteſtabantur animo, & quæcunq; aduerſus eos licuiſſet, clanculum moliebantur. Nam ex urbibus eorum fugientes, quaſi non ulterius in patria manſuri, ad Pompeium properabant Italiæ propinquum, & præ cæteris ea tempeſtate Romanis acceptiſſimum. Accedebant & ad eum uiri nautici ex Libya, & Iberia maritimis in rebus exptiſſimi, ſic ut ducibus, nauibus, pedeſtribuſq; copijs, necnon pecunijs abundaret Pompeius. Quæ intelligens Cæſar Saluidenũ magna claſſe in Siciliam miſit, facillimũ opus exiſtimans, Pompeium mari prohibere. ipſe ex Italia ut Saluideno auxiliaretur, ad Rhegium peruenit: Põpeius Saluideno ingenti claſſe propius acceſſit. Nauali deinde prælio ad maris fauces circa inſulam exorto, Pompeij naues cum leuitate, tum nautarum celeritate, & experiẽtia anteibant: Romanorum uero magnitudine, & grauitate laborabant. Cum autem fluctus iuxta pontum moueri ſolitus uehementius inſurgeret, & mare ab utraque parte ob fluxum ſcinderetur, Pompeij naues ob undarum aſſuetudinem minus trepidabant. Quæ uero à Saluideno ducebantur, neque conſtanter permanentes ob inſuetudinem, neq; remos faciliter conuertere potentes, neq; gubernaculis ad manus aptis annitentes, turbabãtur.

Bithynic' prætor.

Prælium inter Pompeiũ & Saluidenum.

His ex cauſſis Saluidenus ſole in ueſperam uergente, naues proprias reuocare in primis cogitur. Pōpeius quoq; ex pugna ſe diſſoluit, pari numero ab utraq; parte confractis nauibus: Reliquas ex labore fluctuantes, ſemilacerasq; Saluidenus reparare ſtuduit, cum ad portum qui Balearico mari imminet ſuos reduxiſſet. Interea ſuprauemiens Cæſar Rheginis, & Hipponenſibus magna ſpe ab uictorū præmijs abſoluere uelle pollicitus eſt. nam mari imminentes in primis uerebatur, deinde uocāte ipſum Antonio celerrime ad eum Brunduſium acceſſit, cum in ſiniſtra Pompeius Siciliam haberet, cui bellum decreuerat inferre. Murcus accedente Cæſare ne in medio eius Antonijq; clauderetur, paululū à Brūduſio ſeceſſit, maiores naues in tranſitu obſeruans, quæ exercitum à Brunduſio in Macedoniam deferrent. hæ etenim ſub triremium cura mittebantur. Vento deinde plurimo ad uotum incumbente, depoſito timore arripuere curſum, nulla ulterius cuſtodia indigentes, quāobrem cōturbatus Murcus denuo redeuntes inanesq; opperiebatur. Verum ille tum quidem ac poſtea reliquum tollentes exercitus, rotundis uelis, plenisq; ferebantur, quoad uniuerſæ copiæ Cæſarq;, & Antonius unà tranſiere. Murcus igitur à dæmonio quodam lædi ſe arbitratus, alias ex Italia profecturas, quę apparatus, commeatumúe deferrent, intentus expectabat, uel ut ſupra uenientem exercitum quoad fas eſſet conturbaret. Domitius quoq; Aenobarbus ex his qui ſub Caſſio militiā agebāt, ad eum uenit, tāquam ad utiliſſimū delatus opus, alijs quinquaginta ſtipatus nauibus, legionem alteram, & ſagittarios ſimul agens, ratusq; ijs copijs, quas Cæſar deducebat nullum aliunde commeatum afferri poſſe, omnē ex Italia delatum intercludere parabat. In hunc modum nauibus longis centum, & triginta, plurimiſq; actuarijs exercitu ingenti adnauigantes, maria infeſtabant. Interea Ceditius & Norbanus, quos à Cæſare & Antonio octo cū legionibus in Macedoniā

Balearicū mare.

Murci ad hiſtoriam reuertitur

Domitius Neronis imperatoris auus.

cedoniã præmiſſos fuiſſe diximus, ex Macedonia ad Thraciæ montes properantes, per mille, & quingẽta ſtadia præceſſerant, donec urbẽ Philippos prætergreſſi, anguſta Torpidorum, ac Sapeorum, quæ ad Raſcupolis regnum pertinent intercœperant, quæ unica ex Aſia in Europam tranſeũtibus notiſſimũ præſtant iter, & Caſſianis ex Abydo ad Sextum tranſmittentibus impedimentum afferebant. Raſcupolis quidem, & Raſcus, Thracij reges fratres extitere, unicæ regionis principes; uerum hi de belli ſocietate inter ſe diſſidebant. Nam Raſcus Antonij, Raſcupolis Caſſij partes ſequebatur, & eorum quiſq; ter mille equites ſecũ agens, egregie pugnabat. Scrutãtibus itaq; de itinerum progreſſibus, qui circa Caſſium fuerant, Raſcupolis in hunc modum retulit. Iter quod per Henum, & Maroniam deferret, breue & conſuetum eſſe, turbiſq; refertum, ac per illud ad Sapeorum anguſta peruenire poſſe. Hoſtibus uero ea loca detinẽtibus nullum ad ea patere additum. Circuitum in triplo longiorem, difficilemq; ſupereſſe, hoſtes neutiquam in occurſum uenturos cõmeatus inopia, ſed in Thraciam Macedoniæ loco profecturos eſſe. Quibus perſuaſi per Henum, & Maroniam arripuere iter, per quod in Lyſimachiã, & Cardiam, quæ Thracij Cherroneſi Iſthmum uelut ianuæ binæ ſuſcipiunt, pateſcit aditus. ſequẽti die ad nigrum ſinum peruenere. Ibi copias ſuas recenſentes armatorũ nouem ſupra decem legiones ſecũ militare intelligunt: Bruti octo, Caſſij nouem, reliquas minime integras, ſed quæ duas adimplerent, ita, ut octoginta milia hominum adeſſe cenſerentur. Equitum numerus utriq; par: Bruto Celtarũ, & Luſitanorum equitum quatuor millia aderant: Thracum uero, Illyriorum, Parthenorum, ac Theſſalorum duo millia. Caſſiũ, Iberorum, & Celtarum equitum duo millia comitabantur: Sagittariorum equitũ, Arabum, Medorumq;, ac Parthorum quatuor millia: Belli ſocij unà ſequebãtur, Galatarum

Philippi urbs.

Raſcupolis, & Raſcus fratres.

tetrarchæ, qui Aſiam incolunt, peditatum alium plurimum agentes, equitum circiter quinq; millia. Tam ingentes copias Brutus & Caſſius ad nigrum ſinum recenſentes, ad gerendum bellum proceſſerunt, reliquis ad neceſſitates alias diſtributis. Luſtrauere præterea exercitum ſolito more, & ad ea quæ polliciti fuerant quibuſdã promiſſa dona tribuere, cũ pecuniæ magnitudine confiderent. Diſponentes itaq; milites huiuſmodi muneribus atq; donis, & præſertim eos, qui ſub Caio Cæſare olim militauerant, ne quis ad conſpectum aut appellationem noui Cæſaris quicquã moliretur. inſuper eius gratia uiſum eſt exercitum affari. Tribunal ingens appoſitum fuit, in quod Senatores unà cum prætoribus palàm conſcenderunt. Romanorum copiæ cum cæteris belli ſocijs infra perſtitere, & multitudo utraq; ex parte ſeſe intuens læta eſt, cum potentior quodãmodo ſibi ipſi uiſa ſit. Audacia quoq;, & ſpes maxima accreuit omnibus tot in exercitu intuentibus, quæ res militibus erga duces fiduciam adauxit. Pariunt quippe beneuolentiam communes ſpes, quaſi deo aliquo inter multos conſpirante. Præcones igitur, ac tubicines ſilentium indixere omnibus. quo facto Caſſius, nam ætate Brutum anteibat, paulum extra ordinem progreſſus in hunc modum locutus eſt. Hoc certamen ò commilitones, quod uobis commune in primis adeſt, ad fidem pariter inducit, & omnia quæ nos polliciti fuimus ut exequeremur impulit, quæ res maiorem inſuper fidem adijcit ut in futurum uobis promiſſa tribuamus. Spes autem in uirtute ueſtra militantibus ſitæ ſunt, & in nobis, quos in hoc ſolio aſpicitis tot taleſq́ue ex Senatorio ordine præſtantes uiros. Adeſt & magnitudo apparatus non ignota uobis frumenti, armorum, pecuniarum, nauium, adhæc ſociorum belli auxilia ex regibus & nationibus, ut neceſſe ſit eos adhortari ad promptitudinem & concordiam, quos apparatus, & cõmunia belli opera cõiungunt. Quibus autẽ ex rebus

Caſſij oratio ad exercitum.

ex rebus calumniam inferant hi tres uiri, inimici nobis, dili gentiſſime intellexiſtis, & ob id promptiſſime nobiſcum induiſtis arma. Veruntamen neceſſarium uidetur in præſenti cauſſam referare, qua potiſſimũ ab ipſis ad bellum prouocamur, optimam nobis & iuſtiſſimã occaſionem afferentem. Nos Cæſarem in bellis uobiſcũ militantes, & prætoria fungentes dignitate, ad imperium eueximus, & amici illi continue aſtitimus, ita ut nõ uideamur ob inimicitiam ullam inſidias illi præſtruxiſſe. In his uero quæ ad pacem pertinent, non deteſtandus nobis amicis uiſus eſt, quoniã & in his honorẽ ab illo cõſecuti fuimus, ſed legibus & reipublicæ ornamẽto ac dignitati, quibus nullus ordo, aut poteſtas optima, populariſue ulterius inerat. Quę omĩa à patribus noſtris tũc quidem conſtituta ſunt, cum reges expellentes iureiurando confirmarunt, nullos ſe ulterius reges habituros eſſe. Quorum ſacramento inhærentes filij, & maledictionẽ à ſeipſis abigentes, neutiquam in ciuitate uirum unum ſuſtinuere, & ſi amicus & utilis ipſis eſſet, qui publicas pecunias, qui exercitum, qui magiſtratuum creationes à populo principatus gentium à ſenatu ad ſe transferret, & ſe legiſlatorem pro legibus, dominum pro populo, imperatorem Senatus uice in omnibus profiteretur. Ea igitur quæ fortaſſe minus diligenter à uobis intellecta ſunt, cum uirtutem eius duntaxat in bello cognoueritis, ex ueſtri ſola parte à nobis intelligite. Vos enim populus, in gerendis bellis prætoribus ueſtris ut dominis aſſidue paretis, eandemque conditionem uiciſſim à nobis in pace exigitis. Conſulente etenim in primis Senatu, ne errore ullo teneamini, uos ipſi iudicantes, aut ſortes proferentes per turmas, tribuſue, Conſules, Tribunos, Prætoreſque declaratis, & in his qui creantur ut plurimum iudicium ueſtrum adhibetis: nonnullos punientes, quoſdam honore dignos deputantes, quemadmodum in ſupplicijs aut honoribus digne uobis præfuere.

Calumniæ Cæſ intellige.

Hac retribu-

Hac retributione ó ciues principatum ueſtrum ad ſummū felicitatis gradum adauxiſtis. ſic enim dignos extollentes, pares gratias ab illis ſuſcepiſtis. Hac præterea freti poteſtate Scipionem conſulem olim effeciſtis cum in Libya uirtutis teſtimonium illi redderetis, & ſimiliter Tribunos per ſingulos ut uoluiſtis annos, unumquenq; creauiſtis. Diſſidentibus deinde uobis, ultra q̄d neceſſe fuit, quæ minime mihi referre opus eſt, ſed ex quo Cęſar tyrannidem aſſumpſit, nō magiſtratum ullum, non Prætorē, non Conſulem, non Tribunum ulterius ex decreto declaraſtis. Nemini teſtimoniū attuliſtis, nō enim retributionem quā exhiberetis habuiſtis. & ut à principaliori exordiar, nemo uobis gratiam debuit, non magiſtratus, non imperij, non punitionis aut meriti, quinimmo quód miſerrimū omnium deputo, non ipſis Tribunis ueſtris contumelia affectis opem licuit afferre, ut aliquam uobis perpetuam ſtatueretis dignitatem, ſacramq; & inuiolabilē ſeruaretis: Sed alios ſacroſanctum magiſtratū ueſtrum contemnentes, & uerēdam eius ueſtem in ludibrium auferentes, indānatos & illæſos ex unius mādato abijſſe conſpexiſtis, quoniam pro uobis excandeſcere uiſi ſunt in eos, qui regem illum appellare decreuiſſent: quam rem ueſtri cauſſa pergrauiter Senatus tulit. Ad uos quippe non ad Senatum tribunitia poteſtas pertinet, cum nihil de eo uiro palàm uobis conqueri liceret, neq; in iudicium attrahere ob exercituum eius magnitudinem atq; potentiam. qui cum ad ciuitatem prius pertineret, ſibi ipſi uendicarat. Eam ob rem reliquum tyrannidis modum ulciſci cogitās in corpus eius coniurauit, mentemq; illam ab optimis proceſſiſſe teſtatus eſt, opus uero paucorū extitiſſe. Quo facto ſenatus idem cō feſtim cōmunem eius uolūtatem declarauit, & aperte quidem, quoniā præmia tyrānicidis exhibēda decreuit. Continente uero illum Antonio, cōturbationis ſimulatione pręſtita, & uobis neutiquam dignum arbitrantibus, ob præmia ciuitati

Scipio minor.

Senat⁹ in Cæſ. conſiurauit.

ciuitati magis, quàm ob patriæ amorem auxilium afferre, ab illis abſtinuiſtis ne Cæſari iniuriam inferre uideremini, non autem tyrannidem delere uoluiſſe. Obliuionem igitur omnium habendam Senatus cenſuit, & apertius inſuper necis cauſſam à nullo proſequendam. Non multo poſt Antonio multitudinem in nos concitante, Senatus adminiſtrationem nationum potentiſſimarum ac principatuum nobis tribuit, omniq; telluri quæ ab Ionio ad Syriã pertinet imperare uoluit. Vtrum ne ut ſceleratos puniens? an ut tyrãnicidas inſigni purpura faſcibuſq; ac lictoribus adornans? Quo more uiciſſim adoleſcentem Pompeium qui nihil in his cooperatus fuerat, Pompeij illius magni filiũ, qui primus pro Republica arma induit, quod paululum circa Iberiam in tyrannidem latens peregiſſet, non ſolũ ab exilio reuocare ſtuduit, uerum paternorum bonorum pretium illi ex publicis pecunijs reddendum cenſuit. Maris præterea imperatorem ſtatuit, ut & ipſe magiſtratui alicui præſideret popularis uir exiſtens. Quod opus igitur clarius, aut quod certius ſignum à Senatu quæritis? Hæc em̃ omnia ex eius ſententia facta ſunt niſi uerbo ſolum id uobis confiteri quod & dicit & facit, & dicens ſimul inſignia dona largietur, cum dicere & reddere fas illi fuerit. Nunc autem quemadmodum ciues noſtri ſeſe habeant intelligitis. Nulla indicta cauſſa proſcribuntur, & quæ illis adſunt in publicum feruntur. Ipſi in domibus, angiportis, templiſq; trucidãtur, à militibus ſeruis inimicis longe repulſi, nec per ſe tuti locis omnibus, legibus etiam fugiẽtes abire permittentibus. In foro præterea in quo nec hoſtis quidem caput illatum eſt unquam, ſed arma dũtaxat & nauium roſtra conferri ſolent, nunc conſulum, prætorũ, tribunorum, ædilium & æqueſtris ordinis uirorum capita abſciſſa uiſuntur, & huiuſmodi facinora agentibus præmia cõſtituta ſunt. Hæc igitur inſurrectio quædam, & quãtã prius unquam uiolentia erga omnes, captiuitates publicæ, diuerſa odia,

Põpeius adoleſcẽs

ſa odia, cum mulierum tum filiorum, libertorum, ſeruorũq;
Ad tantum enim cladis, & ad has mutationes conuerſa ciui-
tas. Et his quidem facinoroſis hi tres uiri duces adſunt. ipſi
ante alios fratres patruos mutuo inter ſe proſcribentes. Dici
te cum urbs ab agreſtibus barbaris capta eſt, quæ his ſimilia
paracta ſunt? Nullis capita abſcidere Celtæ: non defunctos
contumelia perſecuti ſunt: non adhuc bellum gerentibus la-
tere aut fugere prohibuerunt: neq; nos urbem ullam quã ma
nu cepimus hunc in modum pertractauimus, neq; aliis ut id
facerent perſuaſimus, qualia nunc non priuata ciuitas, ſed
aliarum longe illuſtrior atq; prior ab his ſuſtinet, qui Rem-
publicam conſtituere uelle profitentur. Quid ſimile Tarqui
Tarquinius. nius fecit? quem ob unius mulieris cõtumeliã ex amore pro-
deuntem, regem adhuc urbe eiecerunt, nec ob unicum dun-
taxat facinus, ulterius regnare Romæ uoluerũt. Et hæc agẽ-
tes o ciues hi tres uiri ſceleratos nos appellant, & Cæſaris ne-
cem ulciſci uelle prædicant, proſcribuntq; qui minime affue-
re cum interẽptus eſt. Ex quibus pleriq; adſunt ex his quos
cernitis ob diuitias, aut nobilitatem, aut popularis ſtatus uo-
luntatem ab ipſis proſcriptos eſſe: eo modo quo Pompeius
longe in Iberia tunc exiſtens cum hæc à nobis confecta ſunt,
nobiſcum reus eſt, quoniã ipſius pater popularis fuit: Eãq;
ob cauſam quod à Senatu reuocatus, & maris imperator cre
atus eſt, hi tres eum proſcripſere uiri. An mulieres ad Cæſa-
ris necem conſpirarunt, quas ad tributorum onera proſcri-
bunt? Quid populus quem ad cẽtum millium numerum ſub
pœnis, & indiciis obnoxium cenſum afferre imperant, & ue-
ctigalibus exemptum ad onera compellunt? Quæ tamẽ ſic
agentes, necdum his, qui ſub ipſis militant promiſſa adim-
pleuere munera. Nos autem à quibus nihil impium patratũ
Deus iuſta operantibus auxilio eſt. eſt, quę polliciti eramus uobis exhibuimus, & parata alia ad
retributionem ſeruamus ampliorem. Sic nobis deus tanquã
iuſta operantibus præſtat auxilium. Ab eo enim quæ ad ho-
mines

mines pertinent cognoſcere debetis ad ciues ueſtros flecten tes oculos, quos plerunq; uobis præſidentes aſpexiſtis prætores, conſules, & ad ſummum dignitatis elatos gradum laudatos uiros nunc ad uos, ut ad pios & populi fautores fugientes cernitis, partes ueſtras extollentes, & omnia uobis proſpera exoptãtes. Multo quippe iuſtiora à nobis præmia eos conſeruantibus promiſſa ſunt, quàm ab illis his qui occidiſſent pollicētur. Nunquid animaduertunt Caium Cæſarem quod principatum ſolus ſibi uendicaret noſtris manibus interfectum eſſe? & eos qui id ſibi præſtitiſſent, à nobis nullius pretij habendos fore? nec in ipſis ſed populi in medio Rempublicam eſſe poſituros, quemadmodũ patrijs ex legibus cõſcripta eſt? Cum nec abſimili opinione atq; ſententia bellum inter utroſq; aſſumptũ ſit, ſed ob poteſtatẽ atq; tyrãnidẽ ab illis quam in proſcriptionibus palàm oſtenderunt, à nobis minime qui ob patriæ duntaxat libertatem depugnamus, ita ut ſub legibus ut æquum eſt priuatim degat. Quemadmodum igitur hi uiri, & ante hos immortales dij de rebus noſtris iudicent uidetis. Maxima ſemper in bellis æqui iuſtiq́ue ſpes proponitur. Nec quod ſub Cæſare militaueritis aliquando, in animo uobis ſit. non enim illius quouis modo milites, ſed patriæ fuiſtis: Nec ſtipendia aut munera uobis præbita Cæſaris propria fuere, ſed Reipublicæ. ſicuti nec in præſenti exercitus iſte Caſſij eſt habendus, nec Bruti magis quàm Romanorum ciuium. Nos autem uobiſcum cõmilitones Romanorum prætores ſumus. Quæ ſi bellum cõtra nos agentes intelligerent, liceret omnibus nullo periculo deponere arma, & exercitus omnes urbi condonare, & quæ utilia illi forent præeligere, quæ ut eligant adhortamur ſed ex quo admittere recuſant, non etiam per proſcriptiones & omnia alia quæ faciunt admittent. Eamus itaq; commilitones certa ſpe confiſi, audacia minime ſeruili pro Senatus libertate, populiq́; Romani depugnantes. Acclamantibus

Orationis itermiſſio

Reſumit oratione̅ Caſſius.

Bellorum, nerui pecuniæ.

omnibus eamus, & ſtatim duci deprecantibus, promptitudine eorum exhilaratus Caſſius iterum per præconem ſile̅tium indixit, & ſubinde in hunc modum fari cœpit. Dij omnes iuſtorum duces præliorum pro fide uobis ó commilitones, ac promptitudine gratias condignas reddant. Quæ uero ad prouidentiam imperatorum humanam pertine̅t, quod plura, ac meliora quàm hoſtibus noſtris nobis adſint his uerbis diſcite. Legiones armatoru̅ pares numero illis ducimus: plures ad neceſſaria multis in locis dereliquimus. equitatu, & claſſe longe ſuperamus, tum ſocijs belli, regibus, nationibusq; ad Medos uſq; & Parthos. Ipſi nobis duntaxat à fro̅te immine̅t: nos illis à tergo quoq; pariter inſtamus. Po̅peiu̅ nobiſcum conſpirantem in Sicilia habemus, Murcum in Ionio. Adeſt & Norbanus magno exercitu & commeatu duabus ſeptus legionibus, quem ſagittarij aſſidue claſſem infeſtantes perſequuntur. quæcunq; alia maris terræq; ab inimicis poſt nos pura relinquentes. Pecuniæ nobis ſuppetunt, quas nonnulli bellorum neruos ſolent appellare. ipſis uero nullæ adſunt, neq; pollicita ſuis militibus adimplere potuerunt. Non proſcriptorum bona ad opinione̅ eorum ſucceſſere, nemine ex eorum numero qui boni habentur, proſcriptorum prædia inuidiæ ſubiecta compara̅te: neq; aliunde quid capiant ulterius nouere. Italia ſeditionibus, tributis, proſcriptionibusq; uexata. Nobis uero in tanta rerum ſollicitudine & præſentia abunde ſuppetunt adeò, ut alia confeſtim uobis tradituri ſimus, & multa ſuper his quæ à nationibus à tergo exiſtentibus collata peruehuntur, commeatus, itinerisq; ſeminaria, magnis ſuffectura exercitibus, quoru̅ illis ſumma eſt inopia, niſi ſi quæ ex ſola Macedonia montana natione, aut ex Theſſalia prouincia arctiſſima difficillime ſuſcipiu̅t, quæ terra magno labore illis co̅uectare opus eſt. Si quid ex Libya, aut Lucania, aut Apulia afferre cupiunt, omnibus in locis à Pompeio, Murco, Domitioq; intercluduntur: nobis

uero per ſingulos dies, minimoq́ labore, non à mari modo inſulisq́ omnibus, ſed mediterraneis quoq́ ex locis à Thracia uſq́ ad fluuium Euphratem copiæ afferuntur, & hæ nullo prohibente, cũ nullus nobis à tergo inſtet hoſtis, ut in nobis ſit & bellum accelerare, & per ocium hoſtes inopia ſimul fameq́ conterere. Tot & tãta uobis adſunt ó commilitones ultra ſolicitudinem humanam præparata. reliqua autem illis à uobis, dijsq́ immortalibus conuenienter accident. Nos omnia quæ uobis in primis polliciti fuimus exhibentes, & fidem ueſtram munerum multitudine digne compenſantes, maius inſuper certamen quod ex deorum ſentẽtia futurum eſt, ampliore proſequemur gratia, ac nunc quidem his qui ad id promptiſſime acceſſerint. Huius igitur concionis cauſa ſtatim ab ipſo Tribunali militi mille quingentas drachmas Italas, turmæ duci quincuplum, Tribuno amplius ad eundẽ tribuemus modum. Hæc effatus, & uerbo & opere muneribusq́ eos inſtruens concionem dimiſit. Ipſi perſiſtẽtes Caſſium ac Brutum ſummis extulere laudibus, ac pro illis quæ æqua forent facturos ſe obtulerunt. Hi uero munera illis cõfeſtim perſoluerunt, & alia porrò ad occaſiones multas illuſtrioribus impenderunt, & qui ſuſcepiſſent continue armatos per partes emittebant, nec multo poſt ipſi inſecuti ſunt. Binas aquilas ad eos aduolantes in argenteis uexillis conſediſſe fama eſt, ſe inuicem roſtris, unguibusq́ lacerantes, uel ut alijs placet, ſe mutuo obſeruantes ac manẽtes, quæ publicis alimonijs à prętoribus educatæ ſunt, eaq́ die quæ pugnã anteceſſit uolantes abierunt. Per biduum itaq́ nigrum ſinũ tranſeuntes ad Henum peruenerunt, ſupraq́ illum quęcũq́ alia uſq́ ad Serrium montem maritima omnia ſibi uendicarunt. Serrio pelagus uerſus inclinãte, ipſi per mediterranea arripuere iter. Tullium ad hæc Cimbrum cum nautis, & armatorum legione unà ac ſagittarijs quibuſdam littus maris adnauigare iubent, quod iampridem inhoſpitum fuerat,

Caſſij orationis finis.

Oſtẽtum.

Serrius mons.

quanquam tellure opima, Thracibus minime mari utentibus, aut ad maritima deſcendentibus, aliorum Græcorum metu, & Heraclidarum eas pelagi oras detinentium. Florue re quippe mercatorum commercijs, & agricultura olim ea loca, oblectantibus ſe in his Thracibus ob montium uarietatem, donec Philippus Amintæ filius Græcos alios & in primis Heraclidas in belllum mouit, ita ut his temporibus præter ſacellum unicum nihil prætereũtibus intueri datum ſit. Hoc itaq; deſolatum littus Tullius undequaque percurrens, ut à Bruto imperatum fuerat regiones accommodas metiebatur, diuidebatq; exercitibus, nauibusq; p partes aduentabat, ut Norbanus anguſta illa, ueluti cuſtodiæ inutilia desereret. quæ res ad uotum contigit. Norbanus quippe nauium dubitatione permotus ad Sapeorum anguſta tumultuari cœpit, & Cediciũ ex Turpilijs magna trepidatione in auxilium uocauit, cui ille ſubito affuit. Turpiliorum igitur derelictis anguſtijs, Brutus agmen præcedere imperat. Simulatione deprehenſa, Norbanus & Cedicius Sapeorum loca ſumma ui præmuniunt, adeò ut militibus Bruti neutiquam per ea pateret aditus. Deſperatio igitur eorum mentibus denuo incidit, ne circuitum quem prius euitaſſent, à principio cogerentur ingredi, & obſeſſa circunquaq; peragrare, deficiente tempore ad id commodo. ſic igitur ſe habẽtes, Raſcupolis his uerbis allocutus eſt. Compendiarium adeſſe iter iuxta ipſum Sapeorum montem dierum trium hominibus quidem in præſenti inuium ob rupium aſperitatem, & inaquoſa loca ſiluis referta undiq;. Cæterum ſi aquã deferre uelint, & per ſemitas anguſtas progredi, quæ tranſitum tamen præbeant ex arborum condenſitate, ne ab auibus quidem præſentiri poſſe, quarta die ad Arpeſſum fluuium facile uẽturos, qui in Hermum defluit, ex quo per diẽ unam ad Philippos delati, inopine hoſtes præuenirẽt, quos debellare ad ultimum liceret, cum nullus illis aliũde pateret reditus.

Stratagema.

Arpeſſus Hermusq; fluuij.

reditus. Quibus edocti milites, quanquam itineris difficultate deterriti, nihilominus ſpe adhibita, tam ingentem exercitum deprehendi poſſe, partem ex ſuis cum Lucio Bibulo præmittunt, qui unà cum Raſcupoli iter caperent. Hi igitur ſummo labore cum eodem, tamē ſollicitudine & impetu uſi proceſſere, freti potiſſimum quod ex ijs quos præmiſerant nonnulli rediiſſent, flumen ſe à proſpectu uidiſſe referentes. Quarta die, itineris aſperitate defeſſi, ac ſiti laborantes deficiente aqua, quam trium dierum itinerationem accelerantes deferebant, quod ea loca inaquoſa dicerentur, trepidare: & ne per inſidias circunducerentur expaueſcere cœperunt: non quod his qui redierunt, fluuium uidiſſe dicentibus, minus crederent, uerum per diuerſa itinera ſe duci exiſtimātes excandeſcere, & exclamare, & Raſcupolim ad eos accurrentem & adhortantē intuentes criminari, & repellere à ſe nitebantur. Bibulo ſuppliciter orante ut reſiduū itineris æquanimiter perferre uellent, fluuius circa ueſperam à primis conſpectus eſt, & ſtatim acclamatio maxima, ut æquum erat, cū lætitia auditur, quæ ab his qui ſequebantur excepta ad poſtremos peruenit. Brutus igit, & Caſſius intellecta re p præruptaquæq; reliquos agentes deferuntur. Ea uociferatio minime hoſtes latuit, adeo ut eos præuenire nequiuerint. Nam Raſcupolis frater Raſcus ex clamore quod erat ſuſpicatus, hoſtiū adeſſe aduentum ingenti admiratione correptus eſt, tam immenſum exercitū per inaquoſa iter tenere potuiſſe, quæ ne feris ex ſiluarū opacitate peruia exiſtimaret. ac ſubito Norbanū, cæterosq; certiores facit. Illi ex Sapeorū locis nocte fugiētes Amphipolim uenere. Sic Thraces ambo fratres præſidia exercitibus ſuis præſtitere, unus per ignota deducēs loca, alter ne id etiam ignorans actū. Milites interim Bruti admirabili audacia ī Philippos deſcēdere. Eo loci Tullius uiciſſim delatus eſt, & uniuerſus cōſedit exercitus. Philippi ciuitas eſt quæ Datos olim dicebat, Crenida ante Dati nomen

Amphipolis.

Philippi urbs deſcribitur

nomen appellata. Fontes quippè plurimi circa collem, uberibus ſcaturiunt aquis. Eum locum Philippus ut accommodum metatus ſuper Thraces uallo ſepſit, & à ſe Philippos nuncupauit. Condita eſt enim ciuitas in prærupto quodam colle, cuius magnitudo collis latitudinem complexa eſt, habetq; à ſeptentrione ſaltus & nemora, ad quæ Raſcupolis Bruti exercitum conſidere monuit. A meridie palus adiacet & mare ultra illam. ab oriente Sapeorum, & Torpilorum uiſuntur anguſta. Ex occidente campus ampliſſimus ad Murcinum uſq; & Drabiſcum & Strymonis fluuium per trecenta & quinquaginta ſtadia protenditur. gramine uberrimus, & amœnus, in quo puellam per uim cōpreſſam florem induiſſe fama eſt, & fluuius ſubinde Zygacus. In eo dei licet exiſtentis iugum, currumq; confractum eſſe memorant, & ob id fluuio nomē inditum. Eſt autem campus ad imum procliuis, ita ut aptiſſimus ſit his qui à ſuperiori à Philippis aduerſus eos, qui ab Amphipoli progrediuntur. Philipporū præterea collis non longe alius, quem Dionyſium nominant, in quo aurea templa eo nomine cōſecrata ſunt. A Philippis per decem ſtadia progreſſo, alij bini colles ſeſe offerunt, ab illis per octo ſupra decem ſtadia diſtantes. ipſi ab inuicem per octo ſegregati ſtadia. Horum in altero qui ad meridiem uergit Caſſius caſtrametatus eſt, Brutus altera ex parte in colle qui ad Arcton pertinet conſedit, & Norbanum ulterius cedentem minime inſecuti ſunt. Iam enim Antonius aduentare dicebatur, Cæſare ob ualetudinem in Epidamno commorante. Erat itaq; campus ad præliandum peraccommodus, colles ad metanda caſtra opportuni. His uero in circuitu una ex parte paludes ſtagnaq; iacebāt uſq; ad Strymonis fluuium. ex alia anguſta loca & impermeabilia. Inter utroſq; colles octo ſtadiorū planicies inerat peruia, & in Aſiā & Europam quaſi per portas quaſdā itinera emittebat. Hāc illi à

Dionyſi' collis.

Strymon fluuius.

illi à uallo ad uallum munire muro portas quaſdã in medio linquentes, ita ut bini exercitus, unius duntaxat imaginem præferrent. Decurrebat & iuxta fluuius, quẽ Gangam nonnulli, quidam Gangitim uocãt, & mare à tergo aderat, à quo apparatus omes ingreſſus & egreſſus uidebantur habituri. Thaſum quippe ut horreum belli per centum ſtadia diſtantem conſtituerant. Ingreſſum autem triremibus Neapolim, quæ per octoginta ſtadia aberat. Loco itaq; confiſi exercitus munierãt. Interea Antonius ſumma celeritate exercitum agebat, ratus Amphipolim ad belli cõmoditatem protinus inuadere. Vrbem deinde à Norbano munitam intelligens exhilaratus eſt, omnemq; apparatum cum una legione, quã Pinarius ducebat in ea dereliquit. Ipſe audacter admodum progreſſus in campo conſtitit, ac per octo ſtadia ab hoſtilibus caſtris caſtra poſuit. Tunc uero exercituũ exilitatem, ac copiam inſpicere palàm licuit. Bruti enim & Caſſij milites roſido in loco, Antonij imo in campo metabãtur. Illi ex montibus prodibant, Antonij ex paludibus. Illi ex fluuio aquationem aſſumebant, Antonij ex puteis, quos repẽte effoderant. Commeatum præterea paucorum ſtadiorum ſpacio ex Thaſo illi afferebant. Antoniani per quinquaginta ſupra trecenta ſtadia ab Amphipoli adducebant. Creditum eſt etiam Antonium neceſſitate cõpulſum id egiſſe. Cumq; nullum irriguum locum obtineret, reſiduum uero campi, utpote decliue, plerunq; ſtagnante fluuio latioribus inundaret aquis, fontes laticum dulces, & perennes effoſſis puteis inueniſſe. Huiuſmodi igitur audacia, quæ ex inopia proceſſerat, cũ ſic illis proximus ex itinere magno animo fretus acceſſiſſet, hoſtes uehementiſſime conterruit. Caſtella itaq; plurima, & ea ſumma celeritate, foſſis, muris, ualliſq; muniebant. Vallabant & hoſtes quæ reſidua camporũ ſuperfuerant. Caſſius Antonij impetum furenti adſimilem intuens, quicquid ſupererat campi, & ab exercitu in paludẽ

Ganga.

Thaſus.

Sſ ob angu-

ob anguſtiam loci haud multi fecerat, uiciſſim præmuniuit, ita ut nihil omni ex parte munimine careret, niſi quæ à Bruti latere prærupta inerant. Caſſij ex parte palus, & mare paludem ultra continebat. Cæterū quicquid ſpacij medio interfuit, id omne foſſis, uallis, muris, portiſq; firmauere. Sic ambo exercitus caſtris ſe inuicem tutati ſunt. Interea equitum, uelitumq; leuibus quibuſdam inter ſe prælijs uires experiebantur. At cum omnia quæ animo conceperant perfecta uiderentur, Cæſarq; applicuiſſet, nondum tamen in bellum firmus, lectica enim in exercitum delatus uenerat, ſubito qui ex parte eius ſteterant explicauere aciem. contra Bruti milites editiori in loco ſe pugnæ præpararunt, nec propterea ad ima deſcendere, minime prælium inire decernentes ſola commeatuum inopia hoſtes expugnare rati. Erat peditum numerus utriſq; nouem ſupra decem legionum. Verū qui à Bruti parte ſteterant, aliquanto inferiores numero fuere. qui à Cæſaris parte, ſuperiores. Equitum Thracum Cæſari & Antonio tria ſupra decem milia. Bruto & Caſſio uiginti milia aderant, ita ut uirorum multitudine, imperatorum audacia ac uirtute, armorum inſuper apparatu ſplendidiſſimum utraq; ex parte ſpectaculum ederent. Per plures igitur dies cum prælium inire diſtuliſſent, nihil inſigne peractum eſt, ob eos qui circa Brutum erant, dum hoſtes commeatibus prohibere meditantur: Ipſi Aſiam propinquam admodum, & neceſſaria exhibentem continerēt, uniuerſa è mari quibus indigerent ſuſcepturi: hoſtibus cōtra nihil uel domeſticum ſupereſſet. Nō enim ab Aegypto per negotiatores quippiam aſſumere licebat ob ſterilitatem, famemq; regionis, neq; ex Iberia aut Libya ob Pompeium, neq; ex Italia ob Murcum & Domitium, neq; Macedonia & Theſſalia in longum illis ſuffecturæ uidebantur, quæ ſolæ ea tēpeſtate commeatum exercitibus eorū ſuppeditabant. Quæ om̄ia intelligentes Bruti milites, tempus in lōgum differre ſatagebant.

Copiarū numerus.

Inſignis apparat⁹.

ſatagebant. Antonius hæc ipſa ueritus per uim eos ad prælium prouocare inſtituit, & paludem, ſi qua poſſet, peruiam clanculum efficere, ut à tergo hoſtibus adhuc inſcijs profectus, commeatum qui à Thaſo ferebatur interciperet. Subito itaq; ſuis ad prælium inſtructis utracq; ex parte uniuerſis elatis ſignis, ut omnes in aciem eduxiſſe uideretur, partem eorum die noctuq; ſemitam quandam perangustam in palude iubet ſubſternere, arundines ſenſim incidẽtes, & tellurem, lapideſq; utrinq; inijcientes ne agger ſolueretur. Profunda uero utroq; ex latere lignis in crucem actis confirmauit, iunxitq; pontibus miro ſilentio ne quis præſentiſceret. Aſpectum quippe operis, arundinum opacitas circa ſemitam celabat hoſtibus. Decem dierum ſpacio perfectis omnibus inſidias recto tramite per noctẽ propere emittit, & quæ deſtituta erant ſpacia in medio apprehendit, ac caſtella plura communiuit. Caſſius operis machinationem & fraudem admiratus, & quæ ab Antonio caſtella erecta fuerant excludere feſtinans, paludem omnem quæ ſupererat muro uallauit, à caſtris uſq; ad mare omnia ſubſternens, ac pontes inſtruens, & uallum conſtratis in locis & ualidis imponens, & quæ ab Antonio facta erat ſemitã eripiens, ne in ea exiſtentes excurrere ullo in loco poſſent, aut ipſe ſuis auxilium afferre. His circa meridiem ab Antonio perceptis, nulla interpoſita mora, cum ira, & impetu exercitũ, quem ex aduerſa parte inſtructum tenuit, propere conuertens ad Caſſij munimenta, quæ paludis & exercitus in medio erecta fuerant educit, ferramenta, ſcalaſq; in unum afferẽs, quaſi effracto uallo in caſtra eius irrupturus. Concurſu itaq; facto cum audacia è latere ex aduerſoq; cãpi in medio inter utriuſq; exercitũ, Bruti milites ad contumeliã id referẽtes tam audacter diſcurrentibus eos hoſtibus in armis exiſtentes, præfecti cuiuſdã mãdato exciti ferunt, & quoſcũq; extrãſuerſo inſurgẽtes impetu cędũt. Inchoato iam belli ope, & exercitu Cęſaris

Antonij aſtus in re militari.

Caſſij opera in Ant.

 à fronte

Cæſaris exercitus à Bruto uincitur. à fronte ipſis conſtituto, in eum decurrunt, ac conuerſum fugientē q; inſequi nituntur, donec per ipſum erupere omnes, qui Cæſari cum Antonio communis fuit, abſente tamē Cæſare ob inſomnium & diem illum obſeruante diligentius, ut ab eodem in commentarijs ſuis perſcriptum eſt. Antonius pugnam iam effuſam intuēs, lætitia correptus eſt, quaſi neceſſitate duceretur, nam commeatus uerebatur inopiam. Conuertere igitur milites in campo noluit ne phalangem diſſoluendo conturbaret. Vt igitur inſigne quippiam acturus, magno impetu aciem mouit, & curſu pariter aſcenſum capit. Repulſus deinde non ſine iugi labore perſtitit, donec per uim Caſſianæ phalangi ſeſe immiſcuit, ordinē ſibi appoſitum conſeruanti adhuc, & quod actum fuerat, ueluti irrationabile quoddam admiranti. Qua repulſa ingenti animo ad ualli murum ſeproripuit, qui campi in medio paludiſq; conſtiterat, uallum ſumma ui dilacerans, & foſſam tellure obruens, ædificium quoq; ſuffodiens mira celeritate, & qui pro portis ſteterant, fœda ſtrage undiq; proſternens, & quæcūq; à muro proijciebātur opperiens intrepidus, donec per portas tandem ingreſſus eſt. Alij per ualli ſciſſuras introierūt, qui deſcēdentibus inſurrexere Caſſianis. Et hæc tanta celeritate effecta ſunt, ut his qui ad paludem perſiſtebant, operis cauſſa in auxilium accelerantibus, ipſi occurrerent, iam murum ualli detinentes. Auertentes itaq; illos uehementi impetu, & ad paludem uſq; propellētes, ad Caſſij caſtra demum redierunt, quicunq; ſoli cum Antonio intra murum progreſſi fuerāt, reliqua alia multitudine utraq; ex parte ab extra depugnante. Caſtra interim quaſi deſtituta pauci tuebantur. qua ex cauſa Antonius facillime illis potitus eſt. Etiam Caſſiani milites exteriori quoq; ex parte uicti ceſſerant, cum caſtra ab hoſtibus intercepta conſpicati in fugam nullo ordine palantes abeunt: ſic ut ab utriſque prælium confectum uideretur. Brutus quippe ſiniſtrā hoſtium

Caſſius Antonij uirtute uincitur.

aciem,

aciem, occupatis eorũ caſtris loco mouerat. Antonius alia ex parte deuicto Caſſio, admirabili audacia hoſtium caſtra prædabatur: erat cædes utrinq; uaria. Ob amplitudinẽ uero campi, & pulueris in immẽſum elati nebulam, uix ſe inuicem intueri poterant, donec ſe mutuo interrogantes reliquos ad ſigna reuocabant. At illi gerulonibus potius quàm militibus adſimiles redibant. Neq; tũc quidem unà lætari, aut ſe mutuo intueri licebat, cum alij quæcunq; attuliſſent, ab alijs temere aggreſſi proijcerẽt, quæ res magnam turbationem utriſq; attulit. Eo in prælio ad octo milia Caſſianorum lixis & ſeruis additis cecidiſſe exiſtimantur. Ex Cæſaris parte bis totidem interijſſe. Caſſius caſtris exutus, cum nec ulterius ad exercitum redire poſſet, Philipporũ collem propere aſcendit, eminus quæ geſta erant inſpecturus. Cæterum ob puluerem undiq; elatum, minus diligẽter uniuerſa proſpectabat. Caſtra dũtaxat ab hoſtibus capta eſſe diſcernebat. Pindarum itaq; ſcutiferum eius enſem exerere, & necem accelerare imperat, cunctante Pindaro, ſuperueniens quidam, Brutum altera ex parte uictoria potitum hoſtium caſtra deprædari nunciat. Quo audito Caſſius, hoc ſolũ reſpondit: Viciſſe nos illi uictoriã dicito omnem. Deinde ad Pindarum conuerſus quid cunctaris inquit? cur me à turpitudine iſta non eximis? Pindarus igitur herum ſuum iugulum ultro præbentem neci tradidit. Sic pleriq; Caſſium interijſſe autumant. Alij referunt accedentibus ad eum, ut uictoriam annunciarent Bruti militibus, hoſtes ſuſpicatum, Titinium qui ueritatem ſcrutaretur præmiſiſſe, quẽ ut Caſſij beneuolum circũſidentibus cum lætitia militibus, & ob id magna uoce conclamantibus, inter hoſtium manus incidiſſe exiſtimantem, hæc dixiſſe: Suſtinuimus raptũ ab hoſtibus intueri amicum: & ad tabernaculum quoddam cum Pindaro ſeceſſiſſe, nec ulterius Pindarum ab ullo fuiſſe conſpectum. Quamobrẽ nonnulli credidere neutiquã iubente

Victoria & cædes utriq; uaria.

Caſſius à Pindaro occidit.

illo, à Pindaro interfectum eſſe. In hunc modum Caſſium deceſſiſſe memorant, eo met die q natalis illi fuerat, in quo prælium incidit. Titinius ob eius tarditatem, Caſſium ſe interemiſſe autumans, ſe quoq; pariter occidit. Brutus cognita Caſſij nece multis lachrymis ut optimũ Romanorum lamentatus eſt, quaſi neminem illi parem ob uirtutem ulterius futurũ, agẽdi promptitudine, ac celeritate, & ſimul beatũ teſtatus eſt, à curis, cogitationibusq; liberatum, quæ ipm ad tam ingentis operis finem excitarent. Deinde amicis corpus exhibens clam ab om̃ibus ſepeliri iuſſit, ne intuentes milites ad fletum concitaret. Ipſe cibi, ſomniq; expers uniuerſam noctem in confirmandis Caſſij copijs abſumpſit. Orta luce hoſtibus ſe ad bellum præparantibus, ne numero debilitati uiderentur eſſe, Brutus eorũ percepto aſtu, induamus & nos arma inquit, ut pari ſimulatione non inferiores illis eſſe uideamur: Eductis in aciem militibus, hoſtes retroceſſere. Quibus illudens Brutus: hi inquit ut defeſſos nos prouocantes, minime experiri auſi ſunt. Eamet die qua in Philippis inter utroſq; certatum fuerat, ingẽs clades in Ionio pariter accepta eſt. Domitius Caluinus onerarijs nauibus duas Cæſari legiones, quæ Martiæ ob audaciã earum cognominabãtur, afferebat. Prætoriam inſuper cohortem, duum millium uirorum, equitum turmas quatuor, aliamq; multitudinem collectam ad bellum, quã triremes eorum paucæ ſequebantur. His centum & triginta nauibus longis occurrentes Murcus & Domitius eas ſtrenue aggrediuntur. Ex onerarijs itaq; nauibus paucæ ſublato uelo fugam primæ arripiunt. Reliquæ inclinante confeſtim uento, in tranquillo maris deſtitutæ capiuntur, felicitate quadam deorum immortalium traditæ hoſtibus. Vnamquãq; etenim earum inuadẽtes immergere tentabant, neq; triremes illas ſubſequẽtes, & ob paruitatem undiq; cõcluſæ aliquid opis afferre poterant. Erat igitur periclitantiũ hinc inde uarium & ingens

Titinij fidelis obitus.

Cæſaris & Antonij claſſis ſuperata

Naualæ præliũ.

prælium,

prælium, cum naues celeri ſtudio rudentibus in unũ confer- re properarent, teliſq; ad inuicẽ inſtruerent, ne hoſtes arri- pere eas poſſent. Quam connexionem Murcus incidere fe- ſtinans, ſagittas igne accenſas rudẽtibus infecit. à quibus ce lerrime connexio omnis diſſoluta eſt, nauesq; fuga elapſæ ignem mutuo euitare conabãtur. Illi confeſtim ad triremes conuertuntur, ad inſequendum, aggrediendumúe parati. Quibus indignati milites & præſertim Martiales quod ui ſu periores ob impotentiam agendi, tam fœde necarẽtur, qui- dam ſe iniecere flammis, alij triremes hoſtium ingreſſi, ne- cem intulere alijs, aut ab illis paſſi ſunt. Naues ſemiuſtæ per longum euaſere, uiros deferentes, quoſdam ab igne, alios fame, ſitiq; conſumptos. Quidam uela aut aſſeres tenentes, ad petras, deſertaq; littora truduntur. Fuere ex ijs, qui mirũ in modum ſeruati euaderent. alij ad quinq; ſuperlati dies, fame enecti, picem, aut uela, funeſúe ſugentes duxere uitã, donec à fluctibus ad terram pellerentur. Fuere multi qui ſe hoſtibus ultro traderent, clade macerati. Tradidere & ſeptẽ ſupra decem hoſtibus triremes, quarum uiros Murcus ad ſe tranſtulit. Prætor eorum Caluinus naui propria prouectus, quinto die Brũduſium acceſſit, cum extinctus crederetur. Sic una die, eadẽ & in Philippis & in Ionio clades ſimul inci dit, ſiue naufragiũ, ſiue nauale prælium uelimus appellare. Is enim concurſus operũ poſterius cognitus, timorem ingẽ tem attulit.

Domitius Caluinus prætor.

Brutus in concionẽ uocato exercitu, in hunc mo dum locutus dicit. Nullum eſt præter heſternum prælium ó cõmilitones in quo non potiores hoſtibus ueſtris extiteritis. Pugnã quippe prõptiſſime incepiſtis, etiã nullo ſigno dato, & quartã legionẽ, cuius apd' hoſtes celebre nomẽ eſt, in qua eorũ cornu maxĩe cõfiderat, & qui cũ illo in ordine cõſtiterãt ad caſtra uſq; diſſipaſtis. Quĩ imò caſtra ipſa q̃ primũ inuaſi- ſtis, diripuiſtiſq;, ſicut lõge iniectã nobis cladẽ, q̃ in ſiniſtro cornu accepta ẽ uiceritis, & cũ pliũ uno ĩpetu pficere poſſetis

Bruti oratio ad exercitum.

prædam

prædam maluiſtis inuadere, quā hoſtes neci deuictos trade re. Plurimi quidem è uobis illos prætereuntes ad eorum res uertere curſum. Et in hoc duo illi diripuere ſimul, quæ noſtri uidelicet exercitus fuere, & alterius. Nam eorum omīa in poteſtate habuimus, ita ut calamitatis huius acceptio, in duplo nobis conſtet. Quantum uero & acie illis præſtiterimus, quantumue in cæteris ſuperiores ſimus, facile à captiuis cognoſcere poteritis, de frumenti inopia, & cōtentione ob idipſum, ac uexatione ingenti, modicaq́; ipſius ſuſcipiēdi ſpe, iam palā facta. Non enim ex Sicilia aut Sardinia aut Libya aut Iberia frumentum illis licet conuectare ob Pompeium Murcumq́;, & Aenobarbum ducentis & ſexaginta nauibus intercludentes illis maria. Iam Macedoniam oēm exhauſere, & ex ſola Thracia modicum quid accipiunt, & quantum illis penè ſufficit. Cum eos ad pugnam accelerantes conſpexeritis, tunc à fame ſtimulatos, mortem in manibus deferre cogitetis. Nos contra ut fames pro nobis in eos militet, omnino ſtudeamus, ut infirmioribus, & fame enectis cum opus fuerit occurrere poſſimus. Neq; promptitudine præter tempus efferamur, neq; tarditatē quiſpiam experiētiam putet eſſe, aut celeritatem: ad mare qui à tergo eſt deflectens oculos, quod nobis tam ingētes ſubminiſtrat copias, commeatus affert, prælij huius uictoriam ſine periculo exhibet: Quam expectetis, neq; diffidatis, ſi inſurrexerint atq; prouocarint, deteriores nobis facti, quemadmodū heſternum prælium clare edocuit: ſed alium timorem medicantes, promptitudinem quam uos continere aueo, effundatis omnem, cum ipſe iuſſero. Victoriæ præmia integra, cum perfectis rebus noſtris, de nobis dij iudiciū dederint, uobis tribuam. Nunc heſternæ uirtutis gratia mille drachmas unicuiq; militi, ducibus ueſtris ęque præmia debita p. ſoluam. Sic Brutus locutus eſt. nec multo poſt munera legionibus ſingulis impendit. Sunt qui putent Lacedæmonē

Salubre conſiliū Bruti.

& Theſſalo-

& Theſſalonicam urbes inclytas à Bruto in prædam militibus promiſſas eſſe. Cæterum Cæſar & Antonius Brutũ tunc pugnam detrectantem intuentes, exercitum in unum congregarunt, quem Antonius his uerbis allocutus eſt. Heſternum opus ó milites, ſatis animaduerti ab hoſtibus uerbo quidem fuiſſe diuiſum, quaſi quoſdã è nobis inſecuturi eſſent, exercitumq; direpturi, re autem ut uniuerſum noſtrũ eſſe oſtenderent. Polliceor uobis neq; craſtina eos die, neq; inſequente prælium ſponte eſſe inituros. Certiſſima heſternæ cladis eorum fides eſt atq; trepidationis, quãdo quidem ueluti in gymnicis contentionibus inferiores loco cedunt. Non in tantum eorum caſtra protenderunt, ut Thracum ſolitudinem ædificantes inhabitare cupiant, ſed ea inſurgentibus nobis ob timorem cinxere muro, intra tabernacula deſides ob heſternæ cladis metum commorantes, & quod antiquior eorum imperator, atq; expertior deſperatis rebus ſeipſum interemit. Maximum præterea calamitatis eorum iudicium eſt, quod prouocantibus nobis, neq; in pugnam prodeũt, neq; à montibus in aciem deſcẽdunt, manuum loco in præruptis fiduciam ſuam apponentes. Quamobrem fidenti animo eſtote ó milites, & quemadmodum heſterna die à uobis factum eſt, ſic illos denuo licet inuitos, in pugnam cogite. turpe exiſtimantes dubitantibus cedere, aut à formidantibus cohibere manum, & cum uiri ſitis corũ mœnibus eſſe infirmiores. Non enim huc acceſſimus tanquam in campis acturi uitam, nec etiam commorantibus quicquã nobis abũde erit. Verum à prudentibus celeriter bella cõficienda ſunt ut diutius in pace uiuatur. Tẽpus igitur, & opera noſtra meditemur. Heſternum opus ſine querela omittamus. ſolũ uirtutem ueſtram, cum ab imperatoribus ueſtris exigetur, palã edite. Neq; heſternæ direptionis aut prædę memineritis, aut pro re minima mœſticiam capiatis animo. Non pro his quæ poſſidemus diuites eſſe poſſumus, uerum ſi prouincias im-

Antoniĩ oratio ad exercitũ.

Adhortatio ſane optima.

perio ſubijciamus noſtro. nõ ideo eorum cauſſa quæ erepta ſunt conturbari uos neceſſe eſt, quæ apud hoſtes noſtros integra adhuc & ſalua permanẽt, cum etiam quæ ſua ſunt, nobis quoq; uictoribus ultra hæc ſint præbituri, potiſſimum ſi ea acceleremus inuadere, & ad prælíũ unà properemus. quę abunde adhuc fuerãt, heſterna die illis eripuimus, & fortaſſe utiliora rebus noſtris. Nam quæcunq; ex Aſia per uim abſtulere, rapuereq;, in unum congeſſerunt. Vos tanquã à patria profecti, quæ chariora fuerant domi reliquiſtis, quæ neceſſaria ſolum erant afferentes. Si quid pretioſum illis inerat, ueſtrorum potius imperatorum fuiſſe exiſtimandum eſt, quæ omnia pro ueſtra uictoria uobis tradere parati ſumus. & ulterius huius damni cauſſa, uictoriæ præmia uirtuti ueſtræ impendere, unicuiq; militi drachmas quinquies mille, duci turmæ quincuplũ: Tribuno in duplo amplius. Hæc effatus poſtridie copias iterum in bellum mouit. Non deſcendentibus Bruti militibus, animo grauatus, educere perſeuerauit. Brutus interea aciem paratam tenuit, ne per uim cogeretur decertare. Itinera per quæ neceſſaria afferebantur, communiuit. Erat collis non lõge à Caſſij exercitu, quem hoſtes haud facile ſuperare poterant ob propinquitatem eorum, qui ſagittas emittebant à Caſſio olim diligẽter cuſtoditus, ne quis eum locum inopine inuaderet. Hũc à Bruto deſtitutum Cæſaris milites nocte profecti, quatuor legionibus propere inſcendunt, crates, culcitrasq; quàmplures in obiectũ his qui ſagittis utebantur afferentes. Quo munito, alias decem legiones per quinq; ſtadia diſtantes, uerſus mare ſtatuere. Porro ultra quatuor illas primas, duas addidere, ueluti omnia uſq; ad mare in poteſtate eorum ſuſcepturi, & ulterius mare ipſum per paludes, uel alium modum adituri, quo commeatus hoſtibus adimerent. Aduerſus hæc Brutus contraria opera commentus eſt. Nam alia caſtra eorum caſtris oppoſuit, ad quæ Cæſaris milites aduerſa & ipſi opera machinati ſunt.

ſunt. Iam fames haud occulte præualuere cœperat, cuius magnitudo timorq́ per ſingulos augebatur dies. Non enim ex Theſſalia quæ exercitibus abunde eſſent ferebantur, neque à mari ſpes ulla aderat, hoſtilibus nauibus circunquaq́ maria omnia obtinentibus. Nunciata inſuper clades, nuper in Ionio habita apud utroſq́, adhuc magis auxerat timorem, aduẽtãte hyeme, cum in locis maxime paluſtribus caſtra haberent. Quibus ex rebus permoti hoſtes, armatorum legionem in Achaiam miſere, quæ opportuna præpararet, ſummaq́ celeritate illis mitteret. Ergo ulterius tam ingẽti diſcrimine incũbente, cum neq́ famem tolerare, neq́ alijs machinationibus ſe amplius tueri, aut in reſiduo campi iuxta hoſtilem murum caſtra munire poſſent, magno clamore prodeuntes Brutum ſalibus, conuicijſq́ inceſſebant, & utrum obſeſſi in morem, an inſania potius ducente, pugnam detrectaret, ignorare dictitabant. Quæ omnia cum à principio à Bruto eſſent cognita, tunc amplius certior effectus, perurgẽtis eos famis, & uictoriæ in Ionio adeptæ, & deſperationis ex inopia eorum prodeuntis, obſidionem & quæcunq́ alia ſe perpeti malle aiebat, quàm ad manus cum his accedere, qui fame torquerentur, ſeq́ue deſperatis rebus ſuis, morti obijcerẽt, nec ullã niſi in manibus ſpem apponerent. Cæterum Bruti milites ob inſcitiam haud paria imperatori ſuo ſentiebant. Egre itaque ferentes intra uallum, mulierum in morem nullo opere trepidantes contineri, palàm querebantur. Excandeſcebant & eorum duces, qui quanquam Bruti conſilium extollerent, hoſtes tamen ab exercitu prompto paratoq́ facillime deleri poſſe exiſtimabant. His cauſſam præbebat Bruti facilitas eiuſq́ clementia ergà omnes, quæ nullæ in Caſſio aderant, auſtero à natura, & ad omnia ambitione maxime æſtuanti. Quamobrem illi ex mandato parebant milites, nequaquam illius officijs ſe immiſcentes, neq́ cauſſas inquirere audentes, aut quicquã conſulentes, quod

Achaia regio Græciæ.

Plutarchi opinio huic repugnat hiſtoriæ, eamq́ minus in oibus intellexiſſe uidetur.

Bruti & Caſſij natura.

ipſe ſtatuiſſet. quorum nihil Brutus faciebat, ſed unà milites ad conſilia accerſere ob humanitatem æquum putabat eſſe. Tandem exercitu per cohortes ac deinde per concurſus apertius conquerente atq; dicente: Quid tandem imperator noſter meditatur? in quo nuper uictoriam adepti deliquimus? hoſtes perſequentes, aut aduerſos nobis occidentes, aut exercitum eorum diripientes? Brutus ſponte audire negligebat, neq; in concionem deducere curabat, ne indecentius à multitudine ad ea quæ irrationabilia erant, cogi uideretur, potiſſimum à mercenarijs militibus, quibus leuium ſeruorum in morem à natura inſitum eſt, ad alios continue dominos ſalutis ſuæ ſpem apponere, aut ad æmulos & repugnantes libentius ſe cõferre. Inſtantibusq; deinde pertinacius ducibus & exercituum primoribus, ſuadentibusq; ut militum promptitudine uti uellet, fortaſſis eos ſplendidum quippiam acturos eſſe: ſi quid ſiniſtri inter pugnandum accidiſſet, denuo eos ad mœnia retrouerti poſſe, & caſtra in oppoſitum obijcere hoſtibus: Indignatus Brutus maxime erga duces quod minus cautè exercitui conſulerent, ipſo uictoriam ſine diſcrimine & periculo ullo pollicẽte, eorum temeritati proprioq; diſcrimini aſſenſus eſt, hoc ſolum inquiẽs, Pompeij magni in morem ad bellum cogimur, militum imperio magis quã ductu noſtro pugnaturi. Quod Brutũ in primis dixiſſe crediderim, ut id quod uehementius timebat, diligentius occurreret, ne exercitus ſub Cæſare aſſuetus, & impatiens ad illũ pertranſiret. Quemadmodum ipſe & Caſſius à principio ueriti, omnem indignationis cauſſam, quę cum eo oriri poſſet euitarant. His igitur ex cauſſis inductus Brutus, quanquam inuitus, milites tamen in aciem eduxit, diſpoſuitq; ante uallũ mœnia, & ne longe à tumulo ſecederent eos monuit, ut facilem cum opus eſſet redeundi haberent aditum, & in hoſtes commodius inſurgerent. Erat utraq; ex parte apparatus ingens, & cupiditas maxima incũdi prælij. Illis quidem ob inediæ

Ro. Reſp. bis militũ temeritate corruit.

odiæ timorem, his uero ob iuſti reuerentiam, cum imperatorem educentem per uim coegiſſent, ne deteriores eorum pollicitationibus uiderentur eſſe, neúe infirmioribus debiliores, temeritatisq́ pœnis potius obnoxij, quàm ueri iudicij laude digni cenſerentur. Quæ omnia commemorans illis Brutus inſigni prouectus equo, ſingulas percurrebat acies ſeuero intuens uultu, & ut tempus poſtulabat breuibus his alloquebatur uerbis. Vos pugnam elegiſtis ò milites, uos aliter cenſentem, & uictoriam in manibus habentem, ad bellũ compuliſtis. Non igitur ſpe ueſtra me aut uoſipſos defraudetis. Collem propugnatorem à fronte retinetis. quæcunq́ à tergo imminẽt, ueſtra ſunt. Hoſtes noſtri dubio in loco reſident, ueſtri in medio, famisq́ deſtituti. Hæc referens hinc inde uertebat curſum, uir ætatis ſuæ præſtantiſſimus, quem omnes ordines ut bene ſperaret hortabantur: ac ſummis laudibus magno clamore præmittebant. Interea parte ex altera Cæſar & Antonius proprias diſcurrentes acies, dextras ad aſtantes protendebant, & aſperius adhuc ſuos incitabant, famem non ulterius celantes, cuius recordatio audaciam in tẽpore eſſet allatura. Inuenimus ó milites aiebant hoſtes noſtros, quos extra murum munimentaq́ inuenire concupiuimus. Nullus itaq́ inſurgens turpiter cedat, aut alterius comminatione ſit inferior. Necq́ famem mortem quidem difficilem & inexcogitatam, refertamq́ doloribus, potius quàm hoſtium corpora & caſtra appetat, quæ temeritate, ferro & deſperatione exhibuere nobis. Pręſentia celeritate in primis indigent, ita ut nihil in ſequentem diem differendum, uerũ hodie de tota belli mole decernendum ſit ad uictoriam uſq́ aut inſignem mortem. Victoribus una die, uno opere commeatus, pecunias, naues, exercitus, & uictoriæ ipſius præmia licet adipiſci. Hæc tãtum nobis cordi ſint, ut cum primũ in illos impetu feremur, feſtinationis & celeritatis eorum recordemur, & eos præcipites à caſtrorum portis excludentes

Brutus milites i acie ſtantes ad hortatur.

Cæſar & Antonius ſuos hortantur.

à præruptis locis ad camporum ima compellamus, ne præ-lia denuo excitent, neúe per inertiam in nos quicquam ulterius moliri queant, qui ob debilitatem nullam in pugnãdo ſpem, ſed ab armis abſtinendo poſuerunt. Sic Cæſar & Antonius ſuos ad bellũ adhortati ſunt: ac propere omnibus uerecundia affuit ne indigni imperatoribus ſuis uiderentur, & ut famem in immenſum iam adauctam, ob cladem mari acceptam, euitarent, animo prius eligentes ſpe optima in prælio ſi opus eſſet mortẽ pati, quàm ab inexcogitata famis nece turpiter abſumi. Sic ſe habentibus omnibus, & ad proximum ſibi quoq; uertente oculos, animus adhuc augebatur magis, audaciaq; indeſinenti replebantur, nihil tunc quidẽ æſtimantes quod inuicem ciues eſſent, neq; id memoria omnino retinentes, cæterum ut hoſtes genere, ac natura mutuo ſe truci intuebantur uultu: in tantum repentinus eorum furor, ſolitam quoq; naturæ uim extinxerat. Hoc ſolum utrique mente uolutabant diem illam, hoc prælio uniuerſa Romanorum facta iudicio ſuppoſituram eſſe. Iam die in apparatu circa nonam ferme conſumpto horam, aquilæ duæ campi in medio aduolantes, mutuis inter ſe occurrere odijs qua ex re ſilentium uniuerſos tenuit. Fugiente deinde præpete qui à Bruti parte ſteterat, clamor in immenſum tollitur uexillaq; ab utraq; parte erecta ſunt. Impetus porrò ingens, & admirabilis ſagittarum, lapidum, telorumq; cum ſtrepitu auditur. Nihil enim illis lege opus erat, qui nulla alia fere arte, quàm in gerendis prælijs uſi eſſent. Itaq; nudis enſibus ſe inuicem complexi, corpora ferro petebant, petebanturq;, ſeq; uiciſſim ex ordine pellebant: Illi quidem ob ſalutem magis quàm ob uictoriam acriter pugnantes: hi ob uictoriã & imperatoris ſolamen proprij, quem inuitum in bellum egerant. ergo cædes horrida, & ſuſpiria ubiq; reſonabant. Corpora quoq; ab his omni ex parte efferebantur, cum alios ex aduerſo obijcerent, qui pene illos ordines ſeruarent. Imperatores

Oſtẽtum.

Belli principium.

tores ipſos diſcurrentes, circunſpicientesq́ undequaq́ue ad impetum cogebant. Laborantes quoq́ nomine inuocabant & ut amplius labori aſſiſterent hortabantur. recentes etiam defeſſis opponebant, ut animus his qui à fronte aderant continue augeretur. Tandem Cæſaris milites, ſiue famis metu, ſiue Cæſaris felicitate ducti, nō enim Bruti acies adhuc ceſſerat, phalangem hoſtium ueluti machinam grauem cōuertentes, commouere incipiunt, quãquam illi pedibus adhuc inſiſterent, retro pulſi, rurſusq́ cum audacia ſe conuerterēt. Sed poſtquam oppreſſi ordines, paſſim diſſoluti ſunt, celerius uertere greſſum, & ſecunda poſt eos, tertiaq́ue conſtituta acies loco ceſſit. Ipſi inuicem permiſti, nullo ordine, à ſeipſis, & ab hoſtibus aſſidue incumbentibus fœde conculcantur, donec aperte arripuere fugam. Cæſariani milites intellecta quamprimum fuga, fortiſſime incumbentes, caſtrorum portas non ſine periculo inuadūt, deſuperq́ & à fronte eos deturbātes multos ab ingreſſu pepulerūt. Qua ex cauſſa cōfuſi hoſtes nōnulli uerſus mare, quidã ad mōtes per Zygaci fluenta amnis ſe proripiunt. Conuerſione fieri cœpta, imperatores reliquum operis inter ſe partiti ſunt, Cæſar à caſtris fugientes occupabat, caſtraq́ue tuebatur. Antonius omni in loco aderat, omnibusq́ fugientibus uel conſiſtentibus adhuc occurrebat, cęterisq́ exercitibus corū illatus patenti impetu uniuerſa per uim ſimul compellebat, duces ueritus ne à manibus elapſi, nouas denuo copias ad bellum cōpararent. Porrò equites ad itinera ac pugnæ exitus mittebat qui fugientes exciperent. Alij igitur à monte in montem præteruecti, Raſco duce, qui ob itinerum peritiam ad id munus electus fuerat, caſtra, crepidinesq́ ſcrutantes, quoſcunq́ à fuga uenabantur. alij intra munimenta deprehenſos cōtinebant. quidam Brutum inſequebantur. Quos à curſu minime ceſſantes intuens Lucilius, parum ſubſtitit, & quaſi Brutus ipſe eſſet, ad Antonium non ad Cæſarem

Bruti exercitus uincitur.

Antonij diligētia.

Cæſarem duci precabatur. Qua ex cauſſa adhuc magis Brutum eum eſſe crediderunt, utpote implacabilem euitantem hoſtem. Cum ad illum duceretur, Antonius percepta re cōpoſito proceſſit ordine, fortunam uiri ſimul ac dignitatē uirtutemq́ ſecum cogitans, quo pacto eū eſſet ſuſcepturus uerſabat animo. Verum cum appropinquaſſet Lucilius & in cōſpectum audaciſſime ueniſſet, Brutus inquit à nullo captus

Bruti laus.

eſt, nec unquam à malitia capietur uirtus: Ego his illudēs tibi adſum. Eo ſermone equites rubore ſuffuſos intuens Antonius, ut paucis ſolaretur, non deteriorem prædam ó uenatores cœpiſtis, inquit, uerum meliorem quàm putatis attuliſtis, inquantum hoſte potior eſt amicus. Hoc dicto Luciliū cuidam ex neceſſarijs ſeruandum tradidit: quo poſterius ut fido uſus eſt. Brutus interea nō exigua multitudine ſtipatus ad montes procurrit, quaſi ea nocte reuocaturus exercitum, aut mare uerſus iter aſſumpturus. Sed poſtquā omnia præſidijs diligentius cuſtodiri comperit, pernox cum reliquis in

Bruti uerba.

armis conſtitit. Fama eſt illum ad aſtra proſpectantem hæc dixiſſe: Teq́ Iouem haud latuit, qui horum eſt cauſſa malorum, Antonium annotantem, qui cum Bruto & Caſſio conſpirare poſſet miniſter fuiſſet Octauij. Quod carmen deinceps in periculis proprijs dum actorum ſuorum pœnituiſſet retuliſſe ferunt Antonium. Eam et nocte Antonius ut Brutū à fuga cohiberet armatus perſtitit, uallum cadaueribus & ſpolijs Bruto circūponens. Nam Cæſar ad mediam fere noctem ob ualetudinem labore fatigatus exercitum Norbano cuſtodiēdū dederat. Procedēte nocte, Brutus animaduerſis hoſtium inſidijs cum nō amplius quàm quatuor legionibus uti poſſet, diligentiq́ cuſtodia undequaq́ circunſeptus eſſet primores exercitus, facti pœnitentia confuſos & erubeſcētes adhortatus eſt, ut ſi qua liceret cuſtodias aggredi, & propria recuperare niterentur, quæ à ſuis in caſtris derelictis ſeruabātur. Illi haud ſponte id opus attentantes, longe æquanimiores ac

res ac prius iam effecti, fortuna eos deſerente, Bruto reſpondere: ſcire ſe imperatori ſuo indigne conſuluiſſe bellum, & cum plerũq; fortunam experti eſſent, nullam ulterius ſpem in rebus ſuis eſſe poſituros. Quibus auditis Brutus ad amicos conuerſus, in nullo deinceps inquit ſic ſe habentibus rebus patriæ utiles eſſe poſſumus, ac unũ ex domeſticis Stratonem nomine, ſibi chariſſimum acciri, necemq; accelerare iuſſit. Illo uero ut diligentius conſuleret Bruto ſuadente, aliũ quendam ex ſeruis poſtulauit. Tum Strato non egebis inquit ô Brute amico potius quàm ſeruo ad nouiſſima mandata tua: quo dicto latus illi enſe aperuit, neque auertente ſe Bruto, neq; impellente. In hunc modum Caſſius & Brutus uiri nobiliſſimi, ac clariſſimi obiere mortem: Virtuti ſi unũ eximas ſemper deditı. Nam C. Cæſar Pompeianas proſecutos partes ex hoſtibus amicos ſibi fecerat, ex amicis deinde filiorum loco habuerat, quos ſenatus continuo amore proſecutus eſt, ac poſt cladem miſeratus. Horum dũtaxat duorum cauſſa, cæteris obliuionem necis dederat. abeuntibus quoq; prouincias decreuerat, ne profugi uiderentur eſſe: non tamen Caij Cæſaris contemnens necem, aut ijs quæ geſta erãt delectatus, cum unum ob uirtutem, fortunamq; admiraretur. Nam defunctũ publico decorauit funere. Opera etiam eius immortalia ex decreto haberi ſtatuit. Prouinciàs & magiſtratus ex ſcriptis eius diutiſſime obſeruari uoluit, nihil melius ijs, quæ Cæſar decreuiſſet inueniri poſſe ratus. Verum eiuſdem ad utroſq; ſtudium ac ſuarum rerum timor eum ad ſuſpitionem calumniæ impulit. Tanto apud omnes honore proſecuti ſunt, & cæteris exulibus etiam optimis digniores habiti, Pompeio proximi, neq; conciliationis immeritã habente cauſſam uenia nõ indigni uiſi ſunt. Cum autem à longe diſceſſiſſent deſperata uenia, & agendorũ neceſſitas incumberet, duobus nec his integris annis, armatorum uiginti legiones, totidemq; equitũ milia in unum coe-

Bruti mors.

Ciceronẽ uide in Philipp.

Vu gerunt.

gerunt. Naues lõgas ſupra ducentas, apparatum quoq; cõgruentem tantis copijs. porrò infinitam pecuniarum uim à uolentibus pariter & inuitis abſtulerũt, populos urbeſq; expugnarunt, & aduerſantes plurimos ad deditionem compulerunt, à Macedonia ad Euphratem uſq; imperium eorum propagantes. Quoſcũq; præterea uiciſſent, in ſocietate belli allectos, fidiſſimos ſibi reddiderunt. Vſi ſunt regum, dynaſtarum, Parthorumq; in bellis ope, quanquã inimicorũ Latino nomini. & hæc minoribus in rebus. Cũ uero ad maiora ſeuertiſſent, minime eoſdem perpeſſi ſunt, ne gentem barbarã, aduerſamq; Romano populo in eum aſſueſcerẽt. Verum quod omnium admirabiliſſimum eſt, exercitum ut plurimum ex Cęſaris collectum copijs, felicitatis eius beneuolentiæq; cupidum Cæſaris percuſſores ipſi in cõtrariam uertere partẽ, & in Cęſaris filium incitãtes, fideliorem quã ipſi & Antonio eius collegæ & propugnatori experti ſunt. Non enim quiſpiam ex his Brutum aut Caſſium uictos dereliquit, qui Antonium ad Brunduſium & ante experientiam belli reliquere occaſionem laborum prętendentes. Sub Pompeio præterea, & deinceps nõ pro ſeipſis, ſed ob popularis ſtatus nomen, inſigne quidem illis, quanquã continue inutile pugnarũt. Sed dum nihil patriæ ſe prodeſſe arbitrãtur, uiciſſim ſe ambo cõtempſerunt. In actionibus rerum gerendarum, curiſq; Caſſius pertinacem ſe & incõmutabilẽ præſtitit, quẽadmodum athletæ ad agoniſtem ſolent. nam ad bella continue uertebat animum. Brutus quocunq; in loco ad conueniendum, audiendumq; facillimus, utpote qui philoſophiæ ingenue dediſſet operam. Ab huiuſmodi itaq; uiris, contrarium in omnibus, nec ſimplex quidem facinus in Cæſarem emerſit, nec modica pfecto in re. Nam in amicum præter æquum iuſtumque deliquere. in benefactorem quoq; qui eos ex prælio quanquã ingratos cõſeruauerat. in imperatorem præterea nefande conſpirantes, in Senatu potiſſimum

Caſſij & Bruti laudes.

tiſſimum ſacrum uirum, & ſacra amictum ueſte trucidãtes; principem qualem utiliorem neminẽ patriæ imperioq́ꝫ fuiſſe ſatis conſtat, ut à dæmone ipſos coarguente plerunq́ꝫ indicatum eſt. Nam Caſſio exercitum perpurganti lictor diadema inuerſum attulit: & uictoriæ eiuſdem inſigne aureũ in terrã corruit. alites exercitui inſidentes ſæpenumero mœſtum clangorem edidere. apum inſuper examina continue uolitantia uiſa ſunt. Ferunt Brutum cum in Samo ſupra mare natalem ſuum celebraret, nec lęte admodum his in rebus ſe haberet, hunc uerſum nulla ratiõe adductum protuliſſe. Sed me ſors miſera & Latonæ pdidit infans. Ex Aſia quoq́ꝫ in Europam tranſmiſſuro cum exercitu, nocte deficiente pene lumine horrendam uigilanti aſtitiſſe imaginem: quam cum impauide rogaret ille, quiſnám hominum aut deorum eſſet, hoc ſolum reſpondiſſe: Tuus ó Brute dæmon malus, in Philippis me uidebis, eamq́ꝫ nouiſſima in pugna quæ in Philippis acta eſt, iterꝫ illi apparuiſſe. Exercitui è caſtris exeunti Aethiopem obuium factum memorant, quem ut iniquum omen auerſati interemere milites. Diuinũ & illud habebitur, Caſſium in ambiguo adhuc prælio ſpem omnem abieciſſe: Brutum à tarditatis optimo cõſilio à ſuis per uim compulſum, inter manus ſe inieciſſe hominum fame pereuntium, cum ipſe commeatu abunde potiretur, claſſe etiam longe ſuperaret, idqúe à domeſticis potius, quàm ab hoſtibus ſuis pertuliſſe. Et cum uterqúe bella plura peregiſſet, nihil in prælijs paſſos eſſe, uerũ ambos necis propriæ fuiſſe authores, quemadmodum & Cæſaris fuere prius. Has igitur Caſſius, Brutuſqúe dedere pœnas. Antonius Bruti cadauere inuento purpurea ueſte contegi, adolerìq́ꝫ flammis, reliquias uero ad Seruiliam eius matrẽ mitti iuſſit. Bruti milites cum primũ eum interijſſe uulgatum eſt, legatos ad Cæſarem miſere & Antonium, à quibus ſubinde ueniã adepti, inť copias eoꝝ relati ſunt. q quatuor ſup̃ decẽ

Sacer uir.

Dæmon.

Patrocli uerba morientis apud Homerũ.

Seruilia Bruti mater.

milium adimpleuere numerũ. Munitiones uniuerſas, quæ multæ ab his aſſeruabantur, ſimul tradiderunt: Cæſaris & Antonij exercitibus caſtra om̃ia diripere conceſſum. Ex illuſtribus autem uiris qui circa Brutum extitere, nonnulli in bello perierunt, quidam imperatoribus ſe ſponte tradidere: alij ex induſtria ad mortem uſq; produxere pugnam. Inter hos Lucius Caſſius Caſſij prioris ex fratre nepos, & Vticẽſis Catonis filius Cato nomine, qui cum plerunq; inter hoſtes irruiſſet, cedentibus tãdem ſuis galeam exuit, ut uel notus fieret, uel egregie occũberet, uel utrunq; potius aſſequeretur. Labeo ſapientiæ nomine illuſtris, Labeonis eius parens, cuius ob legum experientiam celebre nomen eſt, locũ in tabernaculo ad corporis ſui modulũ effodit, & quæ coniugi, filijsq; indicaret, ſeruis ſuis ex ordine diſſeruit. Epiſtolas etiam familiaribus afferendas dedit. Vnum præterea ex his fideliorem dextra apprehenſum ad ſe conuertens, ut Romanis in liberãdis ſeruis mos fuit, gladium ſibi tradidit, iugulumq; ultro obtulit: ſic illi tabernaculũ ſepulchrum præſtitit. Raſcus Thrax multos ex mõtibus in exercitum adduxerat, quorum cauſſa cum gratiam expeteret, Raſcupolim germanum ſuum uenia donari petijt, quod ab Imperatoribus facile conceſſum eſt. Ex quo ſatis liquet nõ à principio inter ſe fuiſſe hoſtes, uerum ob exercituum duorum magnitudinem, atq; ambiguitatem, qui per regionem eorum trãſiturieſſent, in euentu dubios, fortunã inter ſe partitos eſſe, ut uictus à uictore conſeruari poſſet. Portia Bruti conſors, Catonis iunioris ſoror, intellecta amborum nece, cum à domeſticis diligentius cuſtodiretur, prunas ab igne accẽſas rapuit, carbonesq; abſorbuit. Ex cæteris illuſtriores, qui Thaſum ſe contulerant, quidam enauigarũt, alij ſe cum reſiduo exercitu Meſſalæ Cornificio, & Lucio Bibulo collegis tradidere, ut quæ pro ſeipſis deliberaſſent pari modo de om̃ibus conſulerent. Nonnulli Antonio ſe dedentes, eodẽ Thaſum uer-

L. Caſſius Cato filius Cato. Vticenſis.

Romanorum mos in liberandis ſeruis.

Portia Bruti cõſors.

ſum uerſus nauigante, quicquid pecuniarũ, armorum, com meatus, ac apparatus, ꝑpe infiniti in oppido aderat, illi præbuere. Sic Cæſari & Antonio ob ſingularem quandam audaciam, duobus pedeſtribus prælijs tã inſignis uictoria parta eſt, qualem neminem ante eos conſecutum fuiſſe conſtat. Nõ enim huiuſmodi exercitus, tamq; ingẽs Romanorum manus utrinq; ex parte ante eos bello dimicauit: nõ ciuili more inſtructa, ſed ex optimis collecta uiris, neq; bellorum inexpertis adhuc, uerũ iampridem inter ſe mutuis probatis armis: neq; alienigenas barbaraſúe natiões ſolitis euertere, ſed qui eiuſdẽ linguæ hoĩes, eiuſdẽ belli artibus inſtructos, eiuſdẽ præterea exercitatiõis ac tolerãtiæ inter ſe inexpugnabiles ſuperare didiciſſent. Nec ulli ꝑfecto unquã tanto impetu, & audacia in bello uſi ſunt, ciues ſimul exiſtentes, tum domeſtici ſub eiſdem aſſueti ducibus. Argumentũ huius rei abunde erit defunctorũ multitudo, cum æquata pugna nõ inferior apud uictores cõſpiceretur numerus. Cæſaris & Antonij milites imperatorũ ſuaſionibus rite ꝑfuncti ſunt, una die, & uno opere extremã famis neciſq; formidinem abundanti cõmeatu, ſtabiliq; ſalute & illuſtri uictoria commutantes. Contigit nempe illis quod à prudentioribus ea in pugna Romano populo uaticinatũ eſt, ut eius Reſpublica eo ex prœlio iudicium eſſet ſubitura, & ad Democratiã tranſiret denuo. Neq; uero laboribus eum in modũ amplius uexata eſt, unico duntaxat non multo poſt excepto opere, cõtentione ſcilicet inter Cæſarẽ & Antoniũ nouiſſime Romanis orta. Quę autem ſub Pompeio, & Caſſij Brutiq; beneuolis, hinc inde profugis poſt Brutũ geſta ſunt, reliquias tam immẽſi apparatus obtinẽtibus, neutiquã prçmiſſis audacia ſe æquarunt, neq; uirorum, ciuitatũúe, aut imperatorum ad ꝓuincias impetus ſimilia extiterunt. Non enim illuſtriũ illis quiſpiã, non ſenatus adhuc, neque gloria ipſa, ut Caſſio Brutoq; ulterius acceſſit.

Democratia.

APPIANI

ALEXANDRINI CIVILIVM BELLORVM LIBER QVINTVS, P. CANDIDO INTERPRETE.

POſt Caſſij, Brutiq; necem Cæſar in Italiam profectus eſt, Antonius uero in Aſiam, quo in loco Cleopatra Aegypti regina ad eum uenit, acꝓtinus uiſa eundem ad amoris ſui cupiditatē impulit. Qui tamen amor utroſq; ſimul, & Aegyptum inſuper extremis tandem calamitatibus inuoluit. Eam ob rem Aegyptus ipſa huius libri pars quædam erit: uerū modica, nec ſatis digna ſcriptione noſtra, & propterea ciuilibus, quæ plura ſunt, inſerta bellis. Quippe alia poſt Brutū & Caſſium ciuilia denuo inſurrexere bella, nullo duce, ut in alijs præſidente omnibus, uerum per partes geſta, donec Sextus Pompeius, magni Pompeij filiorū ætate iunior, Bruti ſeditiōis reſiduus auctor interijt, Lepiduſq; à principatus ſui parte collapſus eſt, ac omīs Romanorū uis, atq; poteſtas ad duos tandem Antonium ſcilicet & Cæſarē peruenit. quæ ſingula in hunc fere modum geſta referūtur. Caſſius cognomine Parmenſis, ſub priore Caſſio & Bruto relictus in Aſia quo naues, & exercitum, & pecunias colligeret, defuncto Caſſio, nulla ſpe adepta Bruti rebus Rhodiorū triginta naues, quas repleri poſſe exiſtimabat, elegit. Reliquas ſacra duntaxat excepta, ne quid noui molirentur, igne cremauit, & cum eiſdem proprijſq; comitatus inde diſceſſit. Clodius ad Rhodios nauibus tribus ſupra decē miſſus à Bruto Rh

Aegyptus

Caſſius Parmēſis

dios n

dios nouīs rebus elatos intuens (iam enim Brutus deceſſerat) præſidia armatorum trium milium ex urbe ſuſtulit, & ad naualia cum reliquis ſeſe trāſtulit. Nam & Torulus alijs pluribus ſtipatus nauibus, pecunijſq́, quas e Rhodo ad parandam eam claſſem ſuſtulit eò aduenerat. Et quicūq; circa Aſiæ oras morabantur, ueluti ad potentiam quandam per partes ad huiuſmodi miniſterium acceſſerāt, ac quibus potuerant armatis remigibuſq́ ex ſeruis, aut captiuis additis, ad inſulas inſulareſq́ adnauigantes replerant claſſem. Venere inſuper ad eos Cicero Ciceronis filius, & alij quicunq; illuſtres è Thaſo perfugerant, ac confeſtim multitudo & cōcurſus imperatorum, exercituum, nauiumq́ non contemnendus in unum affuit. Aſſumētes præterea à Lepido alias copias, quas Bruto ad Cretam attribuerat, ad Murcum & Domitium magna præditos claſſe delati, Ionium percurrebant æquor. Eorum pars cum Murco in Siciliam ſe tranſtulerat, & potentiam nō mediocrem Pompeio addiderat. Alij cum Domitio ipſo perſiſtentes factionem quandam ſeperatim per ſe fecerant. Hæ igitur quæ è Caſſij Brutiq́ apparatu reliquiæ ſuperfuerant, tum primū firmauere uires. Cæſar & Antonius poſt uictoriam in Philippis habitam, ſacrificia dijs immortalibus adoleuere ſplendida. Deinde laudatis exercitibus, atque adornatis uictoria præmijs, Cæſar in Italiam ut militibus agros, domoſq́ deligeret profectus eſt. hoc enim onus ob ualetudinem ſibi aſſumpſerat. Antonius ad nationes, quæ ultra mare incolunt, deflexit iter, pecunias in unum coacturus. Quas enim prius polliciti fuerant, à primis collectas nationibus, exercitibus impenderant: & quaſcūq; Lepidus habuerat, ulterius addiderāt. Galliā porro q̄ intra Alpes ſita eſt, ex decreto prioris Cæſaris, nouo poſcēte Cęſare, immunē dereliquerant. Et qm̄ Lepidus cū Pōpeio cōſpiraſſe ferebat̄, ex decreto ſtatuerāt, ſi calumniā accuſatio ſaperet, Cęſarē alia ꝑ his q̄ habuiſſet, cōferre Lepido

Torulus.

Lepidus.

Dimiſc-

Dimiſerant quippè ab exercitu ea tempeſtate multitudinẽ, ingentem eorum, qui militiã integre exercuerant, octo millibus duntaxat exceptis, quos iterum militare deprecantes ipſi inter ſeſe diuidentes, ad prætorias cohortes addiderant. Reſiduus illis exercitus cum his, qui à Bruto receſſerant, legionũ undecim peditũ, quatuor ſupra decem milliũ equitũ fuiſſe dicitur. Ex quibus Antonius peregrè pficiſcens, equitum decem millia, legiones ſex ſecum duxit. Equitum duntaxat quatuor millia, legiões quinq; Cæſari attributæ ſunt, & quos ex Antonij copijs cum Caleno in Italia relictis ſibi aſſumpſerat. Cæſar igitur in Italiã ut prædiximus profectus eſt. Antonius Epheſum delatus, Ioui magnificẽtiſſime perſolutis uotis ſuperſtites è Bruti Caſſijq; calamitatibus in tẽplo ſupplices uenia donauit, Petronio, Quintoq; exceptis. Petronius quidem in Cæſaris necem conſpiraſſe dicebatur, Quintus in Laodicea urbe Dolabellam Caſſio ultro prodidiſſe. Græcos inſuper cæteraſq; nationes quæ circa Pergamum Aſiam incolunt, fœderum cauſſa per oratorem cõuocauit, quos ſubinde his uerbis allocutus eſt. Vos quidem ó Græci, cum Attalus uobis imperaret, ex teſtamẽto Reipublicæ noſtræ dereliquit, ac confeſtim Attalo ipſo potiores uobis fuimus. Nam quæ eidem tributa pendebatis, ultro cõdonauimus, quouſq; inſurgentibus in nos ambitioſis quibuſdam uiris, cum pecunijs egeremus non pro facultatibus, & opibus impoſuimus uobis onera, ſine periculo tributa uendicare cupiẽtes: uerum unumquẽq; fructuum ſuorum portionem, ut cum æmulis noſtris cõmuniter illis potiremur, afferre iuſſimus: qui tamen hæc præter Senatus authoritatem, & cum iniuria extorquentes, multo plura à uobis exegerunt. Caius Cæſar tertiam pecuniarum partem, quas illis contuliſtis, ex tributo dereliquit. Contumelias etiam ſedauit oẽs. nam ab agricolis pecunias uobis exigere conceſſit, quem tamen clementia huiuſmodi utentem optimi noſtrorum

Antonij oratio ad nationes.

ſtrorum ciuium tyrannum appellarunt. His uos pecunias multas contuliſtis, quanquam benefactoris ueſtri percuſſoribus, & nobis hoſtibus, necem eius uiri, ut par erat, uindicãtibus. Iuſtam itaq; fortunam, nõ ut uoluiſtis, ſed ut dignum fuit, bello diſcernentes, ut aduerſariorum noſtrorum propugnatoribus & beneuolis oportet uti. Mulctam igitur uobis inferre neceſſe eſt. Cæterum cum intellexerimus, non libenter quidem uos, ſed neceſſitate potius ad id coactos eſſe, à maioribus pœnis abſtinendum duximus. Pecuniarum, tellurisq; indigemus, tum urbium ad exhibenda quæ militibus uictoriæ promiſſa ſunt, præmia. Octo & uiginti armatorum legiones nobis adſunt, quæ cum reliquis ad bellũ cõſtitutis, centum & ſeptuaginta millium, equitibus exceptis, adimpleuere numerũ. Adeſt & alterius exercitus electa multitudo. Ex huiuſmodi uirorum copia neceſſitatem noſtram diſcernere poteſtis. his agros & urbes diſtributurus in Italiã conceſſit Cæſar, uel ſi unico uerbo rem explicare opus eſt, conſtituturus Italiam. Vos ne tellure, urbibus, domibus, tẽplis quoq; ac ſepulchris depellamus, pecunia mulctabimus nec omni profecto quam habetis: non enim poſſibile id uobis, ſed ut partem licet tenuem, conferatis. quod optime intelligentibus pergratum eſſe credimus. Nam quæ hoſtibus noſtris duorum ſpacio annorum, decem tributa perſoluẽtes contuliſtis, eadem quoq; nobis aſſumere perabunde fuerit, uerum unicum intra annũ: ſic enim neceſſitas, & conſcientia ueſtræ cogit charitatis, tantũ duntaxat imponemus, quoniam nulli peccato par pœna impenditur. In hunc modũ Antonius elocutus eſt, octo ſupra uiginti legionibus relaturus gratiam, quas tres ſupra quadraginta olim extitiſſe, cũ Mutinæ inuicem conciliati ſunt, & hæc quæ illis promiſerunt, fuiſſe intelligo: Cæterum aſſiduæ bellorum clades ad tam infimum eas adduxere numerum. Hæc referente Antonio audientes Græci cum fletu humi ſe ſternentes, neceſſitatem à

Ingentes copiæ.

Græcorũ reſponſio

Xx Bruto

Bruto Caſſioq; inditam, neq; æquam erratibus eorum, ſed miſericordia potius dignam attulerunt. Daturos ſeſponte beneſactoribus ſuis ſi haberent, uerū ab hoſtibus ſpoliatos eſſe quibus non pecunias ſolum conferre, ſed apparatus omnes pro pecunijs adijcere coacti forent, illi autem in cudendis nūmis abſumpſiſſent. Tandem rogantes ac deprecantes, ut nouem annorum tributa duobus annis conferre poſſent, exorarunt: quæ non ſolum regibus, dynaſtis, liberisq; ciuitatibus uerū iuxta uniuſcuiusq; poteſtatē iniuncta ſunt. Eodem nationes peragrante, Lucius Caſſij frater, & quicunq; alij ex timore delituerant, intellecta uenia, quæ cæteris in Epheſo cōceſſa fuerat, ultro ſupplicatum acceſſere. Quos omnes præter eos, qui in Cæſarem olim conſpirauerant, his enim implacabilis ſemper fuit, uenia donauit: Vrbes quoque maximas oppreſſas calamitatibus cōſolatus eſt. Lycios tributis immunes eſſe iuſſit, Xanthios eorum urbem reſtituere adhortatus eſt: Rhodijs Andrum, Tenum, Naxum, & Gnidum tradidit. quas non multo poſt quaſi ex ſorte legalius illis imperātes abſtulere. Laodicenſes, Tarſenſesq; liberos, ac tributorū immunes eſſe uoluit. ex Tarſenſibus pretio uenundatos edicto liberauit. Athenienſibus ad eum accedentibus ultra Tenum Eginam quoq; tradidit. Icum præterea, ac Ceum, Sciatum, Peparethū, Epipariumq;, Phrygiam inſuper, Myſiā, Galatas qui Aſiam incolūt, Cappadociam, Ciliciam, Syriā inferiorem, & Paleſtinam, Tureonamq;, & quaſcunq; alias Syriorum nationes grauioribus tributorum oneribus afflixit; quæ ſeparatim regibus, & populis impoſuit, ut Ariarathi in Cappadocia, ac Syſeno: cui etiam ad obtinendum regnum adiutor affuit, matris eius pulchritudine ductus ac feſtiuitate. In Syria tyrannos ex urbibus pepulit. In Cilicia autem accedente ad eum Cleopatra, quod Cæſaris laborum nullam attigiſſet partem, conqueſtus eſt. Verum ea non tam ſe à crimine purgante quàm actorum exhibente rationem,

Athenienſes.

nem,quod quatuor legiones per Dolabellam emiſiſſet, exercitumq; alium paratum tenuiſſet à tempeſtate præpedita, Dolabella celerrime bello ſuperato, minitante inſuper Caſſio ni unà militaret. Ipſis præterea in Ionio pugnantibus cũ exercitu, & apparatu magno adnauigaſſet, nullo Caſſij timore habito, aut Murci, qui claſſe maria omnia obſideret, quoad tẽpeſtate correpta naues omnes amiſiſſet, ipſa graui ualetudine fere ad interitũ oppreſſa eſſet. Quibus ex rebus gratiæ ſibi potius habendæ forent quàm poſterius deuictis inferenda arma. Antonius ultra aſpectum prudentia eius ſtupefactus, iuuenili quodam amore ſubito exarſit, quanquã quadrageſimum ætatis attigiſſet annum, uerum pronior ad huiuſmodi libidines ſemper habitus. Ferunt quippe eiuſdẽ uirgunculæ adhuc pulchritudine correptum, ardentius eam concupiſſe, cum Gabinio in Alexandriã proficiſcenti ad bellum, ipſe præfectus equitum, adoleſcentior comes acceſſiſſet. Statim igitur, quæ Antonio ad omnia diligentia & cura affuit, uno impetu extincta eſt. Quicquid Cleopatra imperaſſet, nec difficulter quidem tam de iuſtis, quã de ſacris exequebatur, poſteaquam ſororem eius Arſinoem ſupplicẽ Mileti in Leucophryenę Dianæ templo præmittens interemit, & Serapionem in Cypro pro ea depugnantem cum Caſſio, & pro Tyrijs ad ſe ſupplicem profectum, Tyrios Cleopatræ tradere coegit, & alterum item deprecantẽ Aradios illi prodere. Hunc ignotum quendam Ptolemæo Cleopatræ fratre non apparente nauali pugna, quæ in Nilo contra Cæſarem geſta eſt, Aradij habuiſſe dicuntur, qui ſe Ptolemæum profiteretur eſſe. Ac etiam in Epheſo Dianæ Flaminem, quem Megabyzum exiſtimant, quod aliquando Arſinoem ueluti reginam ſuſcipi imperaſſet, Epheſijs Cleopatram deprecantibus facile conceſſit. Adeo Antonius ad omnia propere immutatus eſt, quæ paſſio principium ac finem omnium ſubinde calamitatum illi attulit. Enauigante etenim in patriam

Megabyzus.

Xx 2 Cleopatra,

Palmyra urbs.

Cleopatra, Antonius equites ad Palmyram urbem non lõge ab Euphrate fluuio ſitam, modica quædã ciuibus impo-nens, ut eam diriperent emiſit, quoniã Romanis & Parthis finitima ad utroſq; accommoda futura eſſet. Negociatores in ea habitantes ex Perſia Indorum res, & Arabum ſolent cõ uectare. Igitur ueluti Romanorum partes diſpoſiturus in ur be, re ipſa ut militibus in prædam traderet adire illam iubet Palmynerei intellecta fraude, neceſſarijs in contrariam flu-minis partem euectis, præparatis etiã arcubus in aduerſa ri-pa, ad quorum uſum promptiſſimi habentur, ſi quis uim af-ferre uellet urbem deſtituerant: quam uacuam offendentes equites, nullo cum ipſis inito prælio, ac ne præda quidẽ ab-acta diſceſſere. Quæ res non multò poſt Antonio Parthicũ uidetur intuliſſe bellum, multis ex Syria tyrannis in eam fu-gientibus. Nam Syria ad Antiochum uſq; Euſebiũ, & An-tiochum eiuſdem filium ab his qui à Seleuco Nicatore origi nem duxere regebatur, ut à nobis in libro quẽ de Syrijs edi-dimus perſcriptum eſt. Pompeio deinde Syriã Romanis uẽ-dicante, & Scaurum prætorem in ea ſtatuente, ſenatus poſt Scaurum prætores alios inſtituit, & Gabinium qui Alexan-drinos bello aggreſſus eſt, impoſuit. Gabinij diſceſſu Craſ-ſus ei prouinciæ præfuit, qui habito cum Parthis prælio ui-ta exceſſit. Hunc Bibulus prætor inſecutus eſt. Nouiſſime poſt Cæſaris necem ſeditiones in ea à tyrannis emerſerunt, quibus Parthorum imperium ſecutis, à Craſſi clade, Parthi Syriam occuparunt tyrannis potiſſimum fauentes, quos in Parthiænẽ fugientes Antonius urbe expulit, plurimis tribu-ta grauiora inferens: ac Palmyreneis, illata iniuria, prouin-ciam tumultu excitam, minime confirmare aggreſſus: mili-tibus per urbes in hyberna diſtributis, in Aegyptũ poſt Cleo patrã profectus eſt. Illa uenientem apparatu ſplẽdido ſuſce-pit. Eo loci Antonius depoſitis imperij ſignis, atq; apparati-bus, priuato habitu uictuq; tranſegit hyemem; ſiue quod alieno

Seleucus Nicator.
Syrium le gelibrum.

alieno in principatu, & regia urbe morã duceret, ſiue quod hyemem ueluti in ſpectaculis quibuſdã ageret. Exutus nẽpe curis omnibus, & imperij obſequijs, ſtolam quadratam Græcorum more, pro patria & domeſtica induit. Calciamẽta candida qualia Athenienſium ſacerdotes, & Alexandrinorum, quos Phecaſios uocant, deferre cõſueuerunt, ſibi aſſumpſit. Deambulabatq; uel ad templa aut gymnaſia, aut ad philologorum conuerſationes, aut Græcorum conuenticula ſub Cleopatra, cum qua præcipue in aduẽtu hæc peregit. in his itaq; obuerſabatur Antonius. Cęſarem interea Romã redeuntem grauior ualetudo afflixit, ita ut non ſine periculo Brunduſium delatus, ex rumore interijſſe crederetur. Conualeſcens deinde urbem ingreſſus eſt, & Antonij præfectis literas quas attulerat exhibuit. Hi Calenum duas Cæſari legiones concedere iuſſerunt. In Libya præterea ad Sextium miſere, ut Libya excederet, eamq; prouinciam ex mandato illi traderet. quæ omnia ab ipſis perfecta ſunt. Cæſar Lepido cum nihil indignum egiſſe comperiſſet, Libyam priorũ nationum loco aſcripſit, ac reliqua quæ ex proſcriptione in publicum ablata fuerant, coemere curauit. Cum uero milites per colonias diſtribuere, agroſq; illis aſſignare niteretur, magna ſolicitudine & cura tenebatur. nam urbes, quæ à principio illis pollicitæ fuerant, ad belli præmia poſcebant. Quæ res totam fere Italiam, uel illorum libidini ſubijcere, uel ad alia loca ex neceſſitate eos mittere cogebat. Agrorum prætereapretia expetebant, nullis aſſiſtentibus pecunijs. Quæ palàm facta cum iuuenes pariter ac ſenes intelligerent, Romam continue per partes aduentabant. Mulieres porrò cum pueris in foro, templiſq; paſſim illachrymabãt, nihil impiũ egiſſe dictitantes: ſeq; cum Itali forent, ab agris, domibuſq; ueluti belli iure captos, indigne deturbari. Super quæ audientes Romani angebantur animo, atq; deflebant, potiſſimũ cum nulla utilitate urbis, ſed eorum cauſſa, ac Reipublicæ

Philologi

 mutatione,

mutatione, bellum geri animaduerterent, præmiaq́ʒ obinde illis dari, Colonias etiam concitari, ne popularis ſtatus ulterius locum eſſet habiturus, cohabitãtibus unà cum ducibus mercenariisq́ʒ exercitibus, qui ad omnia quæ illi concupiſſent, parati aſſiſterent. At uero Cæſar neceſsitatem exponebat urbibus, quæ neutiquam ſufficere adhuc illis uidebãtur: Neq́ʒ ſe cohibebant milites, uerum finitimos non ſine iniuria aggreſsi, longe plura quàm illis pollicita eſſent rapiebãt, quæ potiora etiam forent auferentes: neq́ʒ increpante eo qui munera exhibebat. Ad multa quippe Cæſari ſilentium indixerant, potiſsimum cum imperatores ad tuendum principatum illis indigentes ultro ſpernerent. Iam enim annorũ quinque tempus illi effluxerat, & neceſsitas ſecuritatẽ utrorunq́ʒ exoptare uidebatur. Nam & imperatoribus ad tuendũ principatum exercitu opus erat: & exercitui, ut quæ abſtulerat retinere poſſet, ſtabili opus erat imperio: & cùm ſeipſos ad id agendum impotentes cernerent, ex neceſsitate interim coacti depugnabãt. Multa præter hæc indigẽtibus è ſacris mutuo ſumpta tribuerat Cæſar. Qua ex cauſſa ad illum quàm primum uertebãt oculos, & plurimorũ gratia illi acceſſerat, utpote qui agros, urbes, pecunias, habitacula quoque eſſet præbiturus, & omniũ non ſine inuidia qui hæc adepti forent celebraretur uoce, & cõtumelias exercitus gratia perferret.

Cõtẽdõis origo iter Octauiũ & Luciũ Antoniũ.

Quæ ſingula mente repetẽtes Lucius Antonius Antonij frater, tum forte conſulatum gerẽs, & Antonij uxor Fuluia, & ex abſentia Antonio fauẽs Lucius Manius, ne uniuerſa Cæſaris opera agi uiderentur, neúe ſolus gratiam ſibi aſſumeret Antonius beneuolẽtia & charitate fraudaret, habitationes militũ abſente Antonio differri ſuaſere. Cũ difficile id eſſet ob inſtantẽ militum ſolicitudinẽ atq́ʒ curam, qui Antonij legiones per habitacula diſponerent, decernẽdos eſſe, eosq́ʒ ab ſe exigendos poſtularunt, quas decreto Antonij ſolum Cæſari conceſſas dicerent. Queſti inſuper neq́ʒ dante Antonio

conceſſas

conceſſas eſſe. Ipſi Fuluiam, Antoniiq́; liberos inuidioſe admodum in exercitum ducentes, ne Antonij gloriæ, benignitatis ue obliuiſcerentur, aut beneficiorum, quæ ab illo ſuſcepiſſent, precabantur. Creuerat iam enim & apud milites, & apud alios Antonij gloria belli in Philippis acti, ob Cæſaris ualetudinem, cum id opus Antonij tantummodo arbitraretur eſſe. Cæſar eorum quæ in illum tentarentur minime ignarus, Antonij tamē gratia facile cōceſſit. Sic habitationes, qui Antonij legionibus impenderēt, eorū arbitrio permiſſi ſunt. Illi militibus ſubinde contulerunt, & ut Cæſare indulgētiores erga ſuos uiderentur eſſe, multos adhuc amplius iniuria affecere. Nam & pleræq́; urbes nō longe ab ijs quæ diſtributæ fuerant incolebātur, quæ plura à militibus indigna ſuſtinentes, ad Cæſarē clamabant, habitationes huiuſmodi proſcriptionibus lōge iniquiores eſſe, illas quidē in hoſtes, has ad nihil delinquētes inſtrui. Hæc Cæſar minime ignorabat, uerum difficillima illi erant. Nam argentū quod cultoribus in telluris præmium daretur, nequaquā aderat, neq; uictoriæ præmia incumbentibus adhuc hoſtibus ſuſcipere ab ullo poterat, Pompeio maria obſidente, & famem indicente urbi Aenobarbo præterea & Murco exercitum & claſſem aliam in unum comparantibus, deſpectiores ſe quoq; apud illos futuros intelligebant, ni præmia priora ſuſcepiſſent, plurimū illis conſumptum ad quinquennale imperium, & exercitus beneuolētia longe amplius opus eſſe, & ob id contumeliarū ac contemptus nullam rationē habendam exiſtimabat. Nempe in theatro præſente illo, miles quidam ſeſſione indignus ad equitum proceſſit ordines, qua ex re populus turbatus eſt Cæſare illum aſſurgere imperante, milites ira conciti, ac illum circunſtantes, excedentem theatro iterum reuocāt, eos qui minime inſpexerant, ad rixam concitare rati. Nam redeuntem e carcere duci prodiderunt. abnuentem deinde illū & ut res geſta fuerat palam enarrātem, arguere & ueluti cō-

Militū ſuperbia & indignitas.

munia.

munia prodentem increpare incipiunt. hæc autem in theatro facta ſunt. Vocati deinde ad diſtributionē milites Martium in campum ex feſtinatione etiam noctu peruenerunt. Cæſare tardius ad eos accedente, ira ſublati ſunt. Cum Nonius turmarum dux, ſumma fiducia eos argueret, & honeſtatem ab ipſis ad imperatorem deferret, ualetudinem porrò non ſuperbiam eius excuſaret, ut adulatorem ſalibus primum inſectati ſunt. Increbeſcente in maius ira, conuicijs aggreſſi, e campo pepulerunt, ac fugientem inſecuti, cum forte ad Tybrim declinaſſet, præcipitauere in fluuiū, exceptū quoq; eo loci abiecere, quo Cæſari iter futurum erat, ad cāpum accedenti. Amici itaq; ut à congreſſu illorū abſtineret, iramq; uehementiorem euitaret monuerunt. At is ultro ad illos uenit, ratus ſe furorem militum incenſurum magis, ſi conſpectum eorum euitaſſet. Deinde corpus proiectum intuens, cum paulum è uia declinaſſet, ueluti paucorum facinus id eſſe queſtus, ut in futurum ſibi ipſis mitiores forent, adhortatus eſt. nullaq; interiecta mora, agros partiri cœpit, & ut digniores dona expoſcerent conceſſit, ac indignis quibuſdam præter mentem eius contulit, quoad multitudo grauitatem eius admirata, poſt pœnitentiam gauiſa eſt, quaſi ſibi ipſi culpam inferens, eosq; qui Nonio attuliſſent manus, ſi agnoſceret, ut puniret perſuaſit. Ille eos ſe cognoſcere profeſſus, ſibi ſoli notum prȩter cæteros punire uelle dixit, neq; ullam apud eos eſſe culpam. Sic milites uenia ſimul & honore donisq; adornati, confeſtim ex mutatione præconijs eum extulere plurimis. Huiuſce uero indignitatis & arrogantiæ erga imperatores maxime duæ uериſimiliter coniecturæ afferri queunt. Et fortaſſis cauſſa erit, quod Prætores ut plurimum creandorum munerum, ut in ciuilibus bellis expertes erant, nec exercitus eorum ullis patrijs moribus ad comitia accerſebātur. neq; utilitate patriæ potius, aut Reipub. communi bono, quàm ducentium eos auſpitijs in unum conſpirauerant:

rauerant, neq; neceſſitate legum, ſed pollicitationibus alle cti proprijs, neq; ad cõmunes ſed ad proprios duntaxat fere bantur hoſtes, neq; in exteros ſed in ciues & collegas pugnaturi. Hæc enim omnia militarem illis ademerãt timorem. non enim militare ſe magis exiſtimabant, quã ex eorum uoluntate & gratia afferre opem. Imperatores quoq; ducentibus ipſis ad propria ex neceſſitate tranſiſſe credebant. Cauſſam etiam attuliſſe dixerim, ut quod olim apud Romanos transfugam haberi, uenia indignum fuit, tunc munerũ quę offerebãtur gratia dignum habebatur. Quod & exercitus ex multitudine agebant, & illuſtriũ præterea nonnulli non transfugas ſe arbitrantes, cum ad ſibi ſimilia tranſiſſent. Nã ſimilia tunc erant omĩa. nec alia ipſis ad cõmunem cum Romanis inimicitiam diſſimilitudo inerat: & eadem imperatorum ſimulatio, quaſi omes ad utilitatem patriæ auxilium afferrent. Quæ res proniores ad mutationem eoſdem reddidit, ueluti qui omni in loco patriæ ſe opem allaturos crederent. Hæc prætores eorum intelligentes, non legum cauſſa potius quàm munerum & utilitatum imperatores ſuos perpeſſi ſunt. Sic omnia ad ſeditionem denuo collapſa, quę exercitus ad indignitatem contra ſeditionis duces impulit. Interea fames urbem perurgebat. Nihil enim è mari ob Pompeium, aut ex Italia bellorum cauſſa diſtributis ad culturam agris ferebatur. quicquid autẽ ex his fieret, ab exercitibus conſumebatur. Multi adhuc per noctem latrocinijs uniuerſam infeſtabant urbem. & quod deterius erat, nullo timore in omnes graſſabãtur. eius rei culpa potiſſimũ ad milites referebatur. Iam multitudo præcluſis officinis duces ſibi crexerat, utpote quæ nullis artibus, aut magiſtratibus neceſſe ſibi duceret in deſolata & exhauſta urbe. Lucio igitur Antonio populari admodum triũuiratus munus deteſtante, aſſerenteq; nullo unquam tempore ceſſaturum eſſe, offenſiões multæ in Cæſarem prodibãt, ampliores q; in dies rixæ pul-

Impatorũ ſimulatio

L. Antonij ſeditio

lulabant. Cultores omnes qui è proprijs expulſi agris, potẽtis cuiuslibet ſupplices effecti erant, ad ſe uenientes ſolus admittebat, auxiliumq́ pollicebatur, ipſis ad quæcunq́ libuiſſet, pari modo opem ſuam offerẽtibus. Qua ex cauſſa Antonij exercitus de ipſo grauiſſime conqueſtus eſt. Sic Cęſar Fuluiam quæ Antonio contraria eſſent operari faſſus, intẽpeſtiuum illi præparare aiebat bellum, donec Manius maligne admodum Fuluiam tandem in deterius conuertit. Is nempe quieſcente Italia Cleopatram Antonium detenturũ prædicabat. inſurgente uero bello quãcitiſſime ad ſe rediturum eſſe. Fuluia muliebri paſſione ducta, Luciũ ad contentionem ſponte impulit. Egrediente itaq; Cæſare ad reſidua militibus præbenda loca, Antonij filios, qui cum ſequerentur cum Lucio emiſit, ut non amplius apud milites authoritatis Cæſari quàm filijs ineſſet. Equitibus igitur Cæſaris ad Brutiorũ maritima, q̃ Pompeius olim diripuerat egreſſis, ratus Lucius, ſiue ſponte à ſeipſo commẽtus, equites in Antonij filios emitti, ad Antonij colonias celeri curſu ſe proripuit, multiſq; ad tutelam ſui in unum comparatis, Cęſarem apud milites arguere conatus eſt, ue. uti Antonio infenſum. Cæſar contra omnia ſibi cum Antonio cõmunia, & pacifica eſſe edocuit, Lucium alia ratione inter eos lites ſerere ut triũuiratum oppugnaret, per quem colonias ſibi aſcriptas tuto demũ eſſent habituri, Equites in Brutios ad mandata eius exequenda proceſſiſſe. Hæc præfecti exercituum, ducesq́ audientes cum eodem in Theano collocuti, his uerbis conuenere. Conſules quæ patriæ neceſſaria ſolum forẽt prouidere. Neminem ex Triumuiris illos prohibere. Nulli ex ijs qui in Philippis militaſſent agros impartire poſſe: pecuniaſq́ue in publicum redactas, & condẽnationes eorum qui uenales adhuc eſſent non attingere. Antonij exercitum per Italiam æque partiendum eſſe, neq; alium ex Italia amplius eligendum. Cæſari in Pompeium militãti duas Antonij legiones tri-

Brutij.

Theanũ.

nes tribuendas fore. Alpes patere ijs, qui à Cæſare in Iberi-
am proficiſcerentur, neque Aſinium Pollionem prohibere
ulterius. Lucium his cõtentum, cuſtodiam corpori amo-
uere, intrepideq; in urbe uitam agere. Hæc per exercitus
primores ad inuicẽ decreta. ex quibus duo poſtrema illa ſo-
lum confecta ſunt. Et Saluidenus licet inuito eo alpes tranſ-
greſſus eſt. Cum cætera neutiquam fierent, uel in longum
ducerentur, Lucius Præneſte profectus eſt, Cęſarem ſe uere
ri inquiens principatus cauſſa circunſeptũ armis, cum ipſe
nullo cuſtode in publicum prodiret. Seceſſit & Fuluia Lepi
dum ſibi exemplo eſſe referens, ut filijs caueret. Hæc enim
in primis Cæſari obijciebantur, quæ ab utriſq; Antonio pa-
riter conſcripta ſunt, & amici cum epiſtolis ad eũ miſſi, qui
ſingula edocerent. Quæ ſi minime perquirens inueniret, a-
pertius reſcriberet. Subito itaq; exercituum præfecti iureiu
rando ſancientes, ſe quod iuſtum eſſet inter imperatores iu-
dicaturos eſſe, & diſſentientes ad idem inducturos: eos, qui
cum Lucio erant uiciſſim poſtularũt. Non aſſentientibus il-
lis, Cæſar inuidioſe admodum ad exercituũ duces, Roma-
norumq; optimos de his conqueſtus eſt. Illi ad Lucium ar-
repto curſu, ut urbis, Italiæq; miſereretur ob ciuilium bello-
rum metus deprecati ſunt: aliquem quoq; eligeret, qui me-
dius inter eos, & imperatores eorum iudicaret. Erubeſcen-
te Lucio non ob ea ſolum, quæ dicebantur, ſed ob eos eti-
am qui referrent, Manius audacter admodum Antonium
nil aliud, quàm in exteris pecunias accumulare dixit. Cæſa
rem exercitus, & opportuna quæq; Italiæ muneribus, & ob
ſequijs ſibi aſciſcere. Celtarũ prouinciam Antonio ante con
ceſſam, decepto eo, libertati reſtitutã eſſe. Italiam fere omnẽ
octo ſupra decẽ urbium loco, militibus attribui: & quatuor
ultra triginta legiõibus, pro octo ac uiginti, qui unà militaſ-
ſent impẽdi. Nõ agros modo, ſed pecunias è tẽplis ab eo eri
pi, quaſi in Pompeiũ eſſet ꝑfecturus, ad qđ impotẽs oĩno eẽt

Præfecto rum pro bitas.

L. Manij audatia.

urbe iamprid**ē** fame laborante. Diuidere p̄mia militibus ut in Antonium eos irritaret, cum quæ in publicum relata forent, non uenūdare magis quàm elargiri uideretur. Neceſſe eſſe ſi re ipſa pacem cupiat, eorum quæ conſtituta forent ſubire rationem. In futurum uero quæ cōmuni utilitati conſulētibus uiſa ſint, ea ſolum facere. Sic Manius ſingulari audacia, nec Cæſarem alicuius operis fore dominum, nec Antonio pactionem ullam affirmandam eſſe cenſuit: utrunq; cum iniūcta peregiſſet, Imperatorem habēdum eſſe, & eorum quæ publice uenundarentur, ad inuicem retinere poteſtatem. Omnino itaq; Cæſar ſe ab his oppugnari intuens, nonnihil uerebatur, & ſe uterq; eorum præparabat. Duæ legiones olim Cæſari paternæ aderant in Ancona urbe cōſtitutæ, quæ cum Antonio militabant. Hæ utriuſq; apparatū ſentientes, ob communem beneuolentiam, ac familiaritatē uerecundia ductæ, legatos inuicē miſere Romam, qui ambos conciliarent. Cæſare illis referente, non cum Antonio pugnare ſe, ſed à Lucio oppugnari: exercituū primores allocuti ad Lucium oratores deſtinant, qui eum cum Cæſare in iudicium uocarent. Iam enim quæ facturi eſſent, ſi id recuſarent clare licebat intueri. Lucio cōditionem admittente, locus cauſſæ diffinitus eſt, urbs ſcilicet Gabiorum, inter Romā Præneſteq; media, & ſeſſio uiciſſim iudicibus aſcripta: Tribunalia inſup duo in medio erecta, ueluti in iudicio facturis uerba. Primus Cæſar aduenīēs, equites ad locum per quem Lucius trāſiturus erat emiſit, inſidias ſiquæ forte adeſſent, ſcrutaturos. Illi equitibus quibuſdam Lucij præcurſoribus, ac uiciſſim exploraturis ea loca, obuiam facti nonnullos interemere. Qua ex cauſſa Lucius aggreſſionem, ut aiebat ueritus, retroceſſit. Reuocantibus deinde illum exercituum præfectis, & tuto affuturum illum pollicentibus, neutiquā aſſenſus eſt. Sic conciliationes nullo perfecto opere ſoluuntur, bellumq; ab utroq; meditari cœptū, accerbioribus.

Gabiorū urbs nūc Gallicanū.

Suſpitio ambigua.

ribus etiam epiſtolis inter ſe contẽdere aggreſſi ſunt. Lucio ſex legionũ exercitus aderat, q̃tas ipſe ad cõſulatũ accedẽs congregarat. Huic Antonij undecim aliæ acceſſerant, q̃bus Calenus præſidebat, & hæ per Italiam diſtributæ omnem. Cæſaris legiones quatuor Capuæ fuere, & Prætoriæ quædam circa ipſum, ſex quoq; alias Saluidenus ex Iberia adduxerat. Aderant & Lucio pecuniç à nationibus, quæ minime ab Antonio expugnatæ fuerant. Cæſari uero quas ab omnibus acceperat atq; expugnarat, Sardis exceptis, & quas mutuo ex ſacris retributionis gratiã pollicitus aſſumpſerat Romæ à Capitolio, ab Antoniano Libanubio, à Nemis ac Tybure, quibus in locis theſauri nunc uel maxime ſacrarum pecuniarum aſſeruantur copioſiſſimi: Nam quę Italiam extra idem poſſidebat, eo tempore turbationibus diſſidijſq; agitabantur. Nempe Pompeius ob proſcriptiones & exercituum incolatus, Lucij præterea diſſenſionem ad ſummũ gloriæ potentiæq; peruenerat. Quicunq; enim pro ſeipſis ſolliciti, aut qui propria abſtuliſſent, aut rempublicam penitus auerterent, ad illum ferebantur. Alia porrò iuuẽtus lucri cauſſa ad militiam feſtinãs, & ſub quo potiſſimũ militaret haud multifaciens, cum ubiq; Romanis miſceretur, ad Pompeiũ præcipue inclinabat, ueluti iuſtiores eligentem partes, & qui ad ingentem opum abũdantiam ob prædas mari abactas perueniſſet: naues plurimas haberet, maximũ quoq; rerum apparatũ. Nam Murcus duas agens legiones, ſagittarios porrò quingẽtos, pecunias multas. Adhæc naues octoginta ad illum uenerant, aliumq; exercitum ex Cephalenia accerſierat: ſic ut à nonnullis creditum ſit Pompeium, ſi ſe audacter his rebus intuliſſet, Italiæ tunc famæ, diſſenſionibuſq; laborantis, & ad ipſum inclinantis, maxime fuiſſe potiturũ. Cæterum Pompeio ob inſcitiam non Italiã aggredi, ſed opem potius afferre uiſum, donec res eius inferiores tandem effectæ ſunt. Quippe Sextius equitum Antonij præfectus in Libya, iam

Loca quibus theſauri uel maxime ſacrarum pecuniarum aſſeruabãtur.

Cephalenia.

Pompeij inſcitia.

Fagio. bya, iam antea exercitum iubente Lucio, Fagioni Cæſaris præfecto dederat, & ſubinde qui repeterẽt ad eum miſerat. Quo recuſante cum eodem gerebat bellum, nonnullos ex militantibus, aliamq́; Libycorum multitudinem, & à regibus quàm multos in unum congregans. Fagio pugna ſuperatus, utroq; amiſſo cornu, exercitibus ſe inuicem ſuſcipientibus, ex proditione id eueniſſe ratus, ſeipſum interemit. ac confeſtim Sextius utranq; Libyā aſſecutus eſt. Lucius Bocchum Mauruſiorum regem, ut cum Carrina bellum gereret, qui Iberiam Cæſari tradiderat, adhortatus eſt. Aenobarbus octoginta nauibus, duabus præterea legionibus, ac ſagittariorum, funditorumq́;, necnon uelitum & gladiatorũ ingenti manu Ioniũ deprædabatur æquor, & quæcunq; Triumuiris ſubiecta impio depopulabat̃. Ad Brunduſiũ quoq; delatus Cæſaris triremes prælio aggreſſus partẽ interceperat, partẽ igne comburẽs, Brunduſinis intra mœnia cõcluſis, regionẽ deuaſtabat omnẽ. His ex cauſſis cõmotus Cæſar, militum legionem Brunduſium ire iuſſit, & Saluidenũ in Iberiam euntem magna celeritate ad ſe reuocauit. unaq́; Cæſar & Lucius qui exercitus per Italiam colligerent continue mittebant. Exterorum quoq; incitationes maiores minoreſúe ab utroq; fiebãt, inſidiæ etiam plerunq́; interueniebant. Verum Italorum beneuolentia ut plurimũ ad Lucium inclinabat, quaſi pro ipſis in ſortem diſtributis depugnantem. Neq; ſolum urbes exercitibus deſcriptę, uerum uniuerſa Italia timore ducta, ne ſimilia illis pateretur, aſſurrexerat Et qui pecunias ex eorum ſacris ob Cæſarem abſtulerãt, ex urbibus expellentes populi, interficienteſúe, mœnia in poteſtate ſibi aſſumpſerant, & ad Lucium unà confluebant. Itidem & ad Cæſarem, qui per colonias ab eo diſtributi fuerãt accedebãt, ueluti ad domeſticum iam inter ſe diuiſi bellum. Quibus ex rebus Cæſar Senatum, equeſtremq́; ordinem in unum conuocans, his uerbis allocutus eſt. Deſpicior equidem ſatis

dem ſatis ſcio ab his qui circa Lucium ſunt, quaſi ob debilitatem, timiditatẽue eos minime ultus fuerim, propter quæ nunc ordines ueſtros alloquẽtem me uituperant. Mihi quidem ualidior indies exercitus fit, atq; audacior, quicunque cõtumelia mecum affectus à Lucio ſortione ſua ſpoliatur, omniſq; alius quicunq; adeſt, ualidiora etiam & cætera exurgunt, una duntaxat ſententia excepta. Non enim mihi iocundum ciuilibus cõcertare bellis, niſi ad ea neceſſitate impellar maxima: neq; in reliquis ad inuicẽ abuti ciuibus, potiſſimũ ciuili bello, qđ à uobis non ex Macedonia aut Thracia audiendum ſit, ſed in ipſa Italia agendum, quæ ultra tot uirorum cladem atq; interitum tot ingẽtes calamitates, ueluti ſtadium quoddam effecta nobis, paſſura uideatur. Hæc quippe ego addubito, & adhuc teſtor neq; iniuria me affeciſſe Antonium, neq; ab illo affectum eſſe: ſolum uos ut Lucium, eiuſque ſequaces arguatis perſuadeo, meq; illi ut conciliëtis uehementer cupio. Qui ſi mihi non obtemperarint, minuſue crediderint, faciam ut uniuerſi intelligant, conſilij rectitudinem uſq; nunc affuiſſe mihi, non timiditatem. Vos autem ut apud Antonium teſtes mihi ſitis deprecor, & ob Lucij ſuſpicionem unà cõſurgatis. Hæc à Cæſare palàm dicta, quorum cauſſa hi denuo Præneſte profecti ſunt. Quibus Lucius hoc ſolum retulit, cur ad horum aſſumptionem operum uterq; eorum delatus eſſet, diſſimulare Cæſarem, qui nuper legionẽ, ut à reditu prohiberet Antonium, Brunduſium emiſerit. Manius etiã Antonij epiſtolam protulit, ſiue confictam à ſe, ſiue uere editam hac ſententia: pugnaturum ſe, ſi quis dignitatem eius deſtruat. Rogantibus ijs qui è Senatu aderant, quis dignitatem eius impugnaret, & ob id eos in iudicium uocãtibus Manius plura alia ſophiſtice admodũ his inſeruit, quoad illi infecto negocio abiere, nec ad iudicium cum Cæſare ulterius uenere, ſiue à ſeipſo unuſquiſq; renũciaret, ſiue alia ex cauſſa, ſiue rubore duceretẽ. Sic bel-

Cæſaris oratio ad Senatum, & equeſtrem ordinem.

Sic bellum continuo apertum eſt. ad quod Cæſar proficiſcẽs Lepidum duabus cum legionibus cuſtodiæ urbis dereliq̃t. Ea tempeſtate multi illuſtrium, tum uel maxime triumuiratum deteſtari uiſi ſunt: nam ad Luciũ tranſiere omnes. Belli autẽ principia huiuſmodi fuere. Duæ Lucij legiones apud Albam diſſidentes, eiectis ducibus ad defectionem inclinarunt. Feſtinantibus ad has Cæſare & Lucio, præueniẽs Lucius iterum pecuniarum oblationibus, pollicitationibusq́ leniuit. Firmio deinde exercitum alium ad Lucium ducente, Cæſar Firmium aggreſſus, accurrentis ad collem exercitus poſtrema inuaſit. Cum nocte ad Sentiam urbem acceſſiſſet, quæ earundem partiũ dicebatur eſſe, Cæſar inſidias ueritus, minime nocte inſecutus eſt. Orta luce Sentiam ſimul & Firmij exercitum obſedit. Lucius Romã properans, tres acies præmiſit, quę in urbem accurrentes neutiquã per noctem conſpectæ ſunt. Ipſe magno exercitu equitum, gladiatorumq́ proceſſit. Nonio cuſtode per portas illũ admittente, & exercitum qui ſub eo fuerat exhibente, Lepidus ad Cæſarem aufugit. Lucius Romanos affatos, Cæſarem ac Lepidum nefandi magiſtratus pœnas cõtinuo daturos eſſe dixit. Fratrem eius eundem magiſtratum ultro ponere, & conſulatum qui legalior habetur, pro eo accipere, & legitimam, patriamq́ dignitatẽ pro tyrannica uelle aſſumere. Ob quæ exultantibus cunctis, & triumuiratus dignitatẽ diſſolui exiſtimantibus, ipſe imperator à populo appellatus, in Cæſarem progreditur, exercitumq́ alium ex colonijs ab Antonio conditis in unum congregans, urbes in poteſtatem redegit. hæ autem Antonij partes ſequebantur. Barbatius Antonij quæſtor, nonnihil Antonio infenſus, & ob id reuerſus in patriam, interrogantibus dicere ſolebat, Antonium his qui in Cæſarem pro cõmuni eorum poteſtate depugnarẽt ſubiraſci. Qua ex re ferè oẽs niſi ſi quis circũuentus eſſet, Barbatio aſſentientes, à Lucio ad Cæſarem tranſibant. Lucius autem

Belli principia.

Lucius imperator appellatus.

autem Saluideno cum ingentibus copijs à Celtis ad Cæſarē proficiſcenti occurrit. Saluidenumq́ Aſinius pollio, Ventidiusq́ ſequebātur Antonij prætores, qui progredi ulterius ipſum uetuere. Agrippa Cæſari amiciſſimus ne Saluidenus intercluderetur extimeſcens, Subrium intercepit, locū Lucio accōmodiſſimum, ratus Luciū omiſſo Saluideno in ipſum moturum copias, & Lucio à tergo inſtante, Saluideno auxilium afferre poſſe. Nec eum fefellit opinio: nam Lucius ſpe defraudatus, uerſus Aſinium Ventidiumq́ proceſſit. Inſurgentibus utroq́ ex latere Saluideno & Agrippa, opperientibusq́ ut illum inter anguſta deprehenderent: cum inſidiæ apparuiſſent, Lucius utroſq́ aggredi non auſus, Peruſiam ſe contulit, urbem mœnibus copijſq́ munitam, iuxtaq́ eā caſtrametatus eſt, Ventidij copias opperiēs, ac ſimul ipſum Peruſiamq́ urbem Agrippa, Saluidenus, & Cæſar ſuperueniens, tribus exercitibus circundedere. Porrò exercitum alium Cæſar omni ex parte magna celeritate cōparauit, quaſi in hoc belli moles uniuerſa conſiſteret, ſi quis Lucium oppreſſiſſet. Præmiſit & alios, qui ad Ventidium uenientibus ſe obijcerent. At hi per ſeipſos accelerare non auſi ſubſtitere, prælium neutiquam expectantes: neq́ Antonij mentem ad huc clare diſcernentes, cum ad exercitus imperium iuxta dignitatem neuter eorum aſſiſteret. Lucius neq́ in pugnā pro gredi auſus, pluribus ac longe melioribus bellicoſioribusq́ incumbentibus, cum ipſe exercitum maiori ex parte nouis collectum copijs haberet, neq́ ad iter ſe apponere tot undiq́ illum circunſtantibus, Manium ad Ventidium Aſiniumque præmiſit, ut obſeſſo celerem afferrent opem. Tiſſinium etiā cum equitibus quatuor millibus ad deripienda Cæſaris oppida ire iubet, ut inde diſcederet: Ipſe Peruſiam ingreſſus eſt ueluti munitiſſima in urbe tranſacturus hyemem, ſi neceſſitas impelleret, donec Ventidij copiæ acceſſiſſent. At ſtatim Cæſar uniuerſo exercitu ſumma celeritate Peruſiam uallo,

Peruſia urbs nūc Peruſium dicitur.

foſſaq́; præcinxit,ſex & quinquaginta ſtadia complexus ob montuoſitatem urbis brachia longeuſq; ad Tyberim protēdens,ne quis urbem ingrederetur. Ex aduerſo Lucius aliis foſſis uallisq́; in illum nitebatur,montis ſemitam undiq; cōmuniens. Et Fuluia Ventidium & Aſinium, Atcium quoq; & Calenum ex Celtis accelerabat , ut Lucio auxilium afferrent. Alium inſuper exercitum in unum congregans Plancū ad Luciū præmiſerat. Plancus Romam proficiſcente Cæſare,legionem in itinere deprehenſam ad internetionem fere amiſit. Aſinio ac Vētidio ſegniter admodum cunctantibus, nondum ſatis perſpecta Antonij uoluntate,cum à Fuluia & Manio ſubinde exciti ad Luciū accelerātes,obſtantes quosq́; repellerent, Cæſar Agrippa comite, relicta urbi cuſtodia, illis occurrit. Hi neq; inſimul cōgreſſi, neq; ea qua decuit celeritate retrouerſi Rauēnā unus,alius Ariminum fuga petiere Plācus ad Poletiū iter arrripit. Cęſar unicuiq; eorum ſeparatim appoſito exercitu,ne in unū cōuenirēt,Peruſiā denuo reuerſus,foſſas magna celeritate muniuit. profunditatē etiam in duplo adauxit,latitudinem quæ triginta pedes utrinq; ex parte excederet,adiunxit, murū excelſum erigēs, & turres ligneas ſexaginta pedū in circuitu ad quingētas ſupra mille conſtituens, pinnis ſeptas dēſiſſimis,omnēq; alium apparatum à fronte obijciēs,ut nō minus obſeſſos quā exterius irruere tentantes repelleret. Hæc autē multis experimentis uariisq́; prælijs inter utrosq́; confecta ſunt: cum Cæſaris milites iaculandi arte pręcellerent,Lucij gladiatorum in morem ad congrediendum cominus eſſent potiores, multosq́; complexi trucidarent. Poſtquam uero hæc omnia à Cæſare confecta ſunt,fames Luciū inuaſit. ea clades dietim augebatur, quod nihil ab urbe conuectari poſſet. Id Cæſar intelligēs,cuſtodias diligētius agere cœpit. Anni ſolennibus in ſequentē diem futuris: Lucius feſtum obſeruans,quod hoſtes ea die negligentius cuſtodias acturos putaret,ad portas nocte procurrit

Poletiū ex quo priſci Rauennæ domini.

Peruſina fames. de qua Lucanus.

currit ueluti præludio quodam alium in eos ducturus exercitum, nam magnæ copiæ nonnunquam illi aderant. Proxima autem legione ad præſidia exiſtente, Cæſare inſuper cũ prætoris cohortibus celeri curſu afferente opem, quamprimum Lucius pugnans repellitur. Hiſdem diebus militibus frumentum Romæ præſeruantibus, multitudo uictoria, belloq; ſublata, aperte tumultuari cœpit, & ad domos ciuium delata, ut frumentum ſcrutaretur, omne quod ſubinde inuentum eſt diripuit. Ventidij milites Lucio fame oppreſſo uerecundia ducti, ut Cæſaris exercitum urbi aſſiſtentem ui repellerent; Peruſiam uerſus iter capiunt. Agrippa, & Saluideno longe amplioribus copijs aduerſum prodeuntibus, ueriti ne in medio amborum clauderentur, ad Fulcinium locum declinarunt, qui per ſexaginta ſupra cẽtum ſtadia à Peruſia diſtat. Eo in loco Agrippa eos obſeruante, ignes plures excitarunt, per quæ Lucio ſigna aduentus eorum proderent. Ventidius & Aſinius iter pugnafaciendum conſulebant. Plancus Cæſaris & Agrippæ in medio exiſtentes, quæ faciẽda eſſent præſtolari adhuc amplius illis ſuadebat. uicit tandem Planci ſententia. Qui Peruſiæ aderãt cõſpectis ignibus exhilarati ſunt. Tardãtibus ipſis uiciſſim ab hoſtibus præpeditos eſſe, demum ceſſante igne, ab eiſdẽ profligatos eſſe crediderunt. Lucius incumbẽte fame, noctu iterum à prima cuſtodia ad auroram uſq; munimẽta omni ex parte oppugnare cœpit. Verũ repulſus Peruſiã iterum redire cogitur, ibi reliqua cibaria in unum cõportata, ſeruis dari prohibuit, cuſtodiri inſuper eos diligẽtius iuſſit, ne quis aufugeret, & extremæ difficultatis cognitio ad hoſtes perueniret. Deprehenſa eſt igitur ſeruorum multitudo ingens, qui & in ipſa urbe conciderunt, & uſque ad proprium uallum, pabulum ſi quod reperiſſent, & ramalia edentes reperti ſunt. Hos fame uitã expirantes Lucius ingẽtibus foſſis obrui mandauit, ne igni impoſita cadauera indiciũ aperirẽt

Fulciniũ credo locũ quem nũc Fulgineum dicimus.

Zz 2 hoſtibus

hoſtibus, aut putreſcentium uapor fœtorem cæteris & morbos gigneret. Cum uero neq; fami s neque mortis finis ullus uideretur eſſe, turbati milites ob inſtantem cladem Lucium adeunt, rogantq; ut hoſtium munimenta denuo aggredi uelit, ſperare ſe per uim ea omnino erupturos eſſe. Lucius promptitudine eorum commendata: nō digne inquit iampridem cum huiuſmodi neceſſitas adeſſet, bello decertauimus. nūc autem ſi uoſmetipſos dedere neceſſe eſt, aut ſi id morte deterius uidetur, ferro dimicare placet, uſq; ad mortem cēſeo pugnandum. Conditione ab omnibus promptiſſime accepta, ne qua occaſio ut in nocte euenire poſſet, ad auroram ſe duci poſtularunt. quos Lucius ante diem mouit: inſtrumenta ad euertendos muros ferrea, ſcalas plurifariam ad uniuerſa fabricatas ſecum ferens. Aduehebat & machinas quaſdā ferreis hamis ad ſuperandas foſſas peraccommodas. Turres fixiles, quæ aſſeres muro appellerent: omnis generis iacula, lapidesq;, tum crates quas ſudibus inijcerent. Aduolantes itaq; uehementi impetu foſſas ſtatim repleuere, lignaque in tranſuerſum ducta ſuperarunt. Deinde muris propiores facti, nonnulli uallum fodere, alij ſcalas afferre properabant, quidam turres admouentes, nullo mortis habito reſpectu ſaxis, ſagittis, fundisq; nitebantur. Et hæc quidem per partes haud minima geſta ſunt. Sed cū hoſtibus multis in locis diſtributis, omnia apud illos infirmiora conſpexiſſent, aſſeribus muros quatientes, non ſine periculo ſumma ui depugnabant. Quippe aſſeribus ipſis inſiſtentes, ſagittis ex trāſuerſo telisq; omni ex parte petebantur. Tandem uiolentia ſumma uſi, licet pauci murum conſcendere, quos alij confeſtim inſecuti ſunt. Et fortaſſe aliquid, non ſine labore tamen ac deſperatione perfeciſſent, niſi quod optimi ex Cæſaris exercitu, qui in ſubſidijs conſtiterant, machinarum huiuſmodi inopiā apud eos intuentes, milites labore uacuos defeſſis obiecere. Tum uero præcipites è muris deturbantes, machinasq; cōterentes,

Lucij adhortatio.

ferentes,non ſine cõtemptu ex alto ad ima pepulere: quibus in terram procidentibus arma ſimul, corporaq́; proterebantur. Deficiente illis ad clamandum uoce, nõ ſine promptitudine tamen perſiſtebant. Cum autem eorum qui ſupra murũ expirauerant corpora armis ſpoliata intuerentur, facinoris magnitudine commoti, contumeliam ferre non poterant, ut cum aſpectu illorum conturbati parumper quid agerent incerti morabantur, ut in gymnicis certaminibus ij qui à labore aliquantulum reſpirant, facere conſueuerunt. Sic ſe habẽtes miſeratus Lucius tuba reuocari imperat. Ob hoc exultãtibus Cæſaris militibus, & ut in uictoria mos eſt, arma quatiẽtibus, Luciani dolore exciti, ſcalas denuo aſſumunt. cũq́; turribus carerent, ad muros deſperatione magna deferuntur. Hos igitur in hoſtes nihil peragentes, non enim poterãt circumcurrens Lucius ne fruſtra pugnare uellent precabatᷣ. Eoq́; modo ſuſpirantes inuitosq́; à prælio abduxit. Sic murorum oppugnatio tanto impetu cœpta, ac furore in hũc modum deſijt. Cæſar ne hoſtes ſimili audacia ad muros denuo redirent, exercitum omnem qui geſtis rebus interfuerat, ſuper mœnia conſtituit, docuitq́; per murum alium alio continue deferri ad tubæ ſonum, quanquam nemine cogente, ut ſuis pugnandi peritiam adijceret, hoſtibus uero timor augeretur. Triſticia ob hęc Lucij militibus, ut in talibus fieri cõſueuit adaucta eſt: ac cuſtodes derelicta urbis cura, uniuerſa negligebant, ita ut ex ſimili incuria plerięq; dietim ad hoſtes pertranſirent, neq; abiectiores tantum, ſed ex primoribus nonnulli id agerent. Verſus eſt itaq; ad conciliationem Lucius tantæ multitudinis, quæ indies deperibat miſericordia commotus, iterumq́; ab inimicis quibuſdam Cæſaris, qui pro ſe ipſis uerebantur, perſuaſus ab incepto deſtitit. Poſtea uero quàm Cæſarem transfugas ad ſe uenientes benignius ſuſcipere, multorumq́; impetum ad conciliationem inclinare uidit, dubitare cœpit, ne illis aduerſando & ipſe tradcretᷣ,

Luciani milites repelluntur.

Deſperatio militũ

 experientia

experientia quadam ad id facta, nec incerta ſpe. Exercitum igitur in unum conuocauit, quem hiſce uerbis allocutus eſt.

Lucij oratio ad exercitum.

Mens mihi fuit o commilitones patriam uobis reſtituere ac Rempub. tyrannidẽ triumuirorum & principatum intuenti, ſed nec occaſio affuit, Caſſio Brutoq́ue defunctis, Lepido inſuper magiſtratus ſui parte ſpoliato, Antonio longe à nobis pecunias duntaxat in unum colligente, cum hic ſolus ad uoluntatẽ eius cuncta miniſtraret, Romanorũ Reſpub. ut figura quædã & irriſio effecta eſſet. Ea propter ad libertatem priſtinam popularẽ ſtatum immutare cupiẽs, cũ præmia militibus petita traderẽtur, monarchiam diſſoluere arbitratus ſum. Cumq; nihil profeciſſem, in cõſulatu meo neceſſitate id quadã efficere tẽtaui. At hic nõ mediocri me apud milites calumnia affecit, quaſi ſortiones ipſe prohibuiſſem, agricolarũ ductus pietate: Hoc profecto diutius me latuit. ſed neq; cum intellexiſſem quicquã in animum induxi meum, incolas qui ſortiones uobis præbituri eſſent, ad me inclinantes intuens.

De Cæſare loquit.

Verum nõnullos hæc calumnia ad ambitum induxit, & ad illum ueluti in nos pugnaturi, ut exiſtimant delati ſunt, cum tempore à ſeipſis militare formidantes. Hæc ego uobis teſtor, qui potiora elegiſtis, & ultra poſſe tã ingentia mala perpeſſi eſtis. Victi quippe ſumus non ab hoſtibus, ſed à fame, quoniam à præfectis noſtris derelinquimur. Mihi quidẽ honeſte ceſſerit pro patria ad extremam pugnaſſe fortunã, & honeſtam laudem uſq; in finem à conſcientia mea ſuſcepiſſe Sed nec propter uos deficiã, quos gloriæ meæ fautores ſemper habui. Mittam ad eum in cuius manu poteſtas eſt, rogaboq; ut pro ſalute ueſtra me ſolũ arbitratu ſuo enecet, uobis mei cauſſa ueniam impendat, ciuibus & militibus quõdam ſuis, & qui nihil uſq; nũc iniq; peregiſtis, nec niſi honeſta ex cauſa induiſtis arma, nec bello magis quàm fame ſuperati eſtis. Sic ille locutus eſt, nullaq; interpoſita mora tres ex potioribus, qui pro cæteris uerba facerent, ire monuit. Multitudo

tudo iureiurando aſſenſum præſtitit: cum quidam ipſorum gratia, alij imperatoris mente ducerentur, ut qui optimus, & democraticus illis uideretur, & extrema tandem neceſſitate eſt ſuperatus. Tres illi ad Cæſarem profecti exercitus utriusq; genus, & eiuſdem nationis edidere uiros, & qui unà aliquando militaſſent. Affinitatis etiam illuſtrium, & parẽtum uirtutis meminere, quæ neq; ad implacabilem ſeditionem eos impuliſſent, & quæcunq; alia his ſimilia ad ſedandum eum retulerunt. Cæſar partem eorum inſolentem intuens, partem pro ſortionibus ultro depugnãtem, arte uſus in hunc modum reddidit. His qui ſub Antonio militiã egiſſent, ſpõte ueniã elargiri uelle, ueluti qui gratiã illi redderet, alios ut uoluntati ſuæ ſe ſubijcerent edicere. hæc in cõſpectu omnium ab illo dicta. Vnum deinde ex tribus Furnium priuatim ad ſe euocans, maiore charitatis ſpe erga Lucium, cæteros q; proprijs exceptis hoſtibus incendit. Qui igitur Cæſari aduerſabantur, ſeparatim Furnium cum eodem locutũ eſſe eorum cauſſa ſuſpicati, redeuntẽ conuicijs inſectati ſunt Luciumq; ue ut uel pro ipſis cum cæteris iniret fœdus, uel ad necem uſque depugnaret, exorarunt. non enim priuatim ipſis inimicum Cæſarem, ſed communem pro patria hoſtem extitiſſe. Lucius commendatis ipſis collegarum miſericordia & charitate ductus, alios ad id munus eligere uelle ait, & neminem ſe potiorem eſſe inquiens, nullo præcone comitatus, iter arripit. Præcurrentibus nonnullis, qui Cæſari Lucium aduenire nunciarent, Cæſar obuiam illi prodijt Conſpicui itaq; ad inuicẽ apparuere, amicis comitati, præclari quoq; eodẽ ueſtis ornamẽto, militarem in modum pariter amicti. Lucius ſepoſitis amicis, cum duobus lictoribus progreſſus eſt, ſimul mentem eius ab aſpectu indicans: quẽ Cæſar proficiſcens ad exemplum imitatus eſt, quaſi beneuolentia quadam erga illum teneretur. Lucium deinde ad uallum properantẽ intuens, ut palã omnibus ſe ad eum conuerſum

Cæſaris reſponſio breuis & artificioſa

uerſum

uerſum faceret, præueniens è uallo progreſſus eſt, ita ut Lucio conſulendi de ſe, ac iudicandi libertas eſſet. in hunc modum ſe à nutu, ueſteq; indicantes, adinuicem congreſſi ſunt Cum autem ſupra foſſam conſtitiſſent, ſalute inuicem accepta, redditaq;, Lucius prior hæc loqui orſus eſt. Si quidē externus eſſem ô Cæſar, turpe mihi exiſtimarem in hunc modū à te bello ſuperatum eſſe, turpiorem adhuc deditionem à me factam ducerem, cuius dedecus, atq; erubeſcentiam facile à meipſo potuiſſem euitare. Ex quo uero cum ciue contēdere, ac collega pro patria contigit, neutiquam indecorum mihi arbitror, huiuſmodi occaſione tali uiro in bello conceſſiſſe. Hæc quippe refero, qui minime quæcunq; uelis pati recuſo ob hoc enim in hunc tam ingentem, nullo fœdere à te habito, profectus ſum exercitum, ſed ut alijs ueniam, & tuis congruentem rebus iuſte expetam. Oportet autem hæc me indicantem orationem, pro illis & me æque diuidere: ut harum rerum cauſam à me proceſſiſſe intelligas, & in me uno iram tuam eſſe colligēdam. Neq; fiducia commotum quicquam reprehēdere uelle exiſtimes: intempeſtiuum id quidem: ſed ut ueritati potius innitar, quæ nemini me excepto nota eſt. Ego bellum contra te ſuſcepi Cæſar, non ut te ſuperato principatū mihi aſſumerem, ſed ut optimam Rempub. Triumuirorum potentia patriæ noſtræ ademptam, in melius reſtituerem, quod nec ipſe arguis. Nam cum in unum conueniſſetis, faſſi id imperium periniquum eſſe ut neceſſarium & tēpori accommodum eſſe iudicaſtis, Caſſio & Bruto perſiſtentibus adhuc, cum illis conciliari minime poſſetis. At uero defunctis illis qui diſſenſionis huiuſce capita fuere, aliorumq; reliquijs ſiquæ extiterant penitus extinctis, non bellantium illa Reſpublica, ſed uos formidantium uiſa eſt. Igitur quinquennij finiente principatu magiſtratus ad patrios mores reuocandos duxi, non fratrem patriæ anteponēs, quem redeuntem ad id compellere ultro credidi, idq; ut fieret in cōſulatu meo

Cæſaris & Lucij cōgreſſus

Lucij oratio ad Cæſarem.

tu meo properaui. Quod ſi ipſe occepiſſes ſolus eius rei gloriam aſſecutus eſſes. Ex quo igitur ut parceres minime tibi ſuadere potui, Romam proficiſcens per uim ad id inducere putaui, ciuis exiſtens, & notus, & conſul. Hæ igitur ſuſcipiendi à me belli cauſſæ extitere. Hæ inquam ſolæ, non frater, non Manius, non Fuluia, non ſortiones eorum qui in Philippis depugnarunt: non denique agricolarum miſericordia, quibus propria auferebãtur: ex quo fratris mei legionibus, qui habitacula tribuerent, impendi, qui plura ab agricolis dementes militibus aſcriberẽt. Sed tu hac me infamia apud eos aſpſiſti, belli cauſſam ad ſortiões à te tráſferens. Quæ ratio potiſſimũ eos inuoluens in me cõuertit. non enim ſub me militare amplius, aut ut inique agentem ope proſequi confiſi ſunt. Diſſimulare etenim bello utẽtem te oportuit ut uictoriã aſſequereris, & ſi hoſtis patriæ eſſes me hoſtem iudicare, in his, quæ illi conferre uidebantur ob famem conſulentem. Hæc ipſe tibi refero, me tuis concredens manibus, quicquid de me deliberes ut dixi clare effundẽs, qualia de te prius ſenſi, & adhuc ſentiens ſolus ad te proficiſci uolui. hæc pro me dixiſſe ſat erit. Pro neceſſarijs autem meis, amicisque & uniuerſo exercitu, niſi ſi qd de me ſuſpicari mauis, quæ utiliſſima tibi ſunt aperte cõſulam. Nihil inique eos ob mutuam inter nos contentionem egiſſe aio, neque hominem quenpiam fortuna utẽtem in re dubia prohibere eos, qui in caſibus & opportunitatibus ꝑpter te pericula ſubire uelint, cum ex lege tua intelligant difficulter ſaluari poſſe niſi uicerint. Sin hoſtile cõſilium ut ſuſpicioſum, & infidũ reſpuis, hoc te adhortari audeam, ne amicos meos ob delictum fortunamue punire pergas, ſed in me unum uniuerſa ingeras, cunctorum cauſſam, ex quo illos ab ſententia mea penitus abſolui, ne forte exiſtimes audiẽtibus illis, pro meipſo ſtudioſe uerba facere. Hæc cũ dixiſſet Lucius, & ſubinde ſiluiſſet, Cæſar in hunc modum illi reddidit. Sine fœdere ad me ueni

entem te intuens ó Luci, è caſtris proprijs quàm celerrime obuiam profectus ſum, cum exterius adhuc eſſes, ut tui compos per te conſulere, & ea dicere & facere poſſes, quæ utilia tibi eſſe arbitrareris. Poſtquã uero delinquentium in morē, & peccata ſua confitētium, teipſum poteſtati meæ ſubijcis, nihil ulterius habeo quod redarguam ex his quæ in me diſſimulanter admodum mentitus es. A principio quidem me lædere inſtituens, nunc uel maxime lædis. Fœdera etenim mihi imponens, à uictore & iniuria pariter affecto conſecutus es, cum te, amicosq́ tuos, & exercitū ſine fœdere mihi credidiſti. Iram ademiſti omnem, poteſtatem quoq́ eripuiſti mihi, quam ex neceſſitate fœdus tibi impartiēs attribui, quos æquius expugnaſſe fuit, & uos quæ obueniſſent patienter ferre. Verum quæ me digna ſunt præponere inſtitui: per deos, per meipſum, & te Luci, hac ſpe qua erga me fidenter uſus acceſſiſti, neutiquam te falli ſinam. Hæc inter ſe locuti ſunt, uelut e commentarijs quibuſdam referētes elata uoce, quoad licuit, quæ dicturi fuerant ex animo prius meditati, ſeq́ inuicem cēſentes. Cæſar Lucium laude & admiratione proſecutus eſt, quod nihil ut in aduerſis imprudenter ignaueq́ dixiſſet. Lucius Cæſaris modeſtiam, breuitatemq́ loquendi uel maxime laudauit. Reliqui eorum quæ dixiſſent ex utriuſq́ aſpectu facile tulere ſententiam. Lucius deinde ad Tribunos militum miſit, ut exercitus ſignum à Cæſare expoſcerent. Illi militum numerum ad eum detulerūt, quæ conſuetudo nunc etiam à noſtris obſeruatur. Mosq́ eſt Tribunum ſignum expetētem diurnalium librum afferre regi, exercitus numerum præſentis continētem. Illi igitur ſignū aſſumētes, cuſtodias quoq́ ad manus habuere. Cæſare quę ſua eſſent, utroſq́ ea nocte cuſtodire imperante, cum illuxiſſet, ſacrificia inijt. Lucius exercitum ad illum miſit, arma deferentem, & ueluti in agmine ad iter apparatum. Milites Cæſarē ut imperatorem à longe ſalutarūt. Legiones quoq́ per par-

Cæſaris reſpōſio

Principe digna oratio.

per partes ſtatuentes, eo in loco, quo idem iuſſit firmauere ſigna, qui ſortiones depoſcebāt ſcilicet ac tyrones ſeparatim ab illis diſtributi. Cæſar rite peractis ſacris lauro redimitus, quod uictoriæ ſignum erat, tribunal aſcēdit, omnibúſq; ut arma ponerent eo in loco quo conſtiterant edixit. Cum depoſuiſſent qui ſortiones expetebant, propius accedere monuit. Quibus cognitis ingratitudinem eorum improbauit, minisq; conterruit. hoc enim facturum eſſe illum iam antea cognouerant. Cæſaris igitur milites, ſiue conſulto moniti, ut in rebus plerunq; ſolitis, ſiue paſſione ducerētur ut ad uiros domeſticos atque neceſſarios, deſtitutis ordinibus quibus præſidebant, Lucianis propius mouere gradum, ac ueluti commilitonibus ſuis circūfuſi, arctiuſq; complexi fletū edidere, Cæſaremq; pro illis precari cœpere. Nec prius à clamore temperatum eſt, ipſis inter ſe complexis, & communi cantibus dolorem, tyronibus quoq; idem factitantibus, ita ut nihil inter eos diuiſum, aut diuidi poſſe uideretur, quàm Cæſar à ſententia propria excuſſus eſt, ut uix clamorem cohibens, his proprios milites quiuerit affari. Vos ò commilitones ſic continue mihi aduerſamini, quaſi nihil à me feliciter poſſitis conſequi. Ego nuper militantes, ex neceſſitate cum Lucio militare exiſtimo. Eos igitur plerunq; nobiſcū aſſuetos, & nunc à nobis conſeruatos alloqui in animo ſtatueram, quid à nobis paſſi, aut qua gratia indigni habiti, aut quid ab alijs maius expectantes, in me, uoſq;, ac ſeipſos arma mouerint. Hæc em̄ in quibus defatigor ad ſortionē ptinēt, quaꝝ pars ad iſtos ſpectat. Quod ſi annuitis, & id in el ligam non ſuadentium, ſed inceſſanter deprecantium eſſe ſignum, quæcunq; cupieritis ultro indulgeam. Diſcedent quippe à reorum numero impune illi, qui in futurum paria nobiſcum ſentient. Vtriſque pollicentibus gratiæ, uotaq; in Cæſarem reddita, ac nōnullis eorum quoſdā attribuit ut ſuſciperent. Multitudinem uero tabernaculū eo loco in quo

Victoriæ ſignum.

Cæſar ſuos reprehendit.

Indulgētia prætoritorū rea tuum.

prius conſederat collocare iubet, donec urbes ad hyemandũ opportunas & aduerſantes in urbibus illis traderet. Ipſe pro tribunali ſedens Lucium è Peruſia cum Romanorum legione ad ſe uenire iuſſit. Venere igitur plurimi è Senatorum numero, plurimi etiam ex equeſtri ordine, aſpectu mœſto & miſerando, ut in ſubita mutatione perſiſtentes. Et cum Peruſiam egreſſi eſſent, cuſtodia urbi appoſita eſt. Accedẽtibus illis, Cæſar Lucium penes ſe conſtituit, alij alios ex Cæſaris amicis: alios duces turmarum ſuſceperre, præmonitos oẽs in honore, & inſigni cuſtodia futuros eſſe. Peruſinos autem è muris deprecantes, ſine Senatu exire monuit, uenientibus quoq; indulſit. Senatores cuſtodibus attribui mãdauit, qui nõ multo poſt interfecti ſunt, Lucio Aemilio excepto. Is Romæ cum iudicium de C. Cæſaris nece haberetur, abſolutionem protulit, & ut omnes idem facerent, quaſi ſolutos omĩ odio ſuaſit. Peruſiam Cæſar militibus prædæ ſubijcere ſtatuerat. Verum Ceſtius quidam inſolentior, qui prælio geſto in Macedonia Macedonicum ſe olim appellauerat, domum propriam incendens, ſe, ſuaq; iniecit igni. Hunc uenti inſurgentes per urbem effudere. ſicq; uniuerſa ciuitas cõſumpta eſt: Vulcani duntaxat templum ſuperfuit. Hunc finẽ Peruſia habuit uetuſtatis gloriam, & dignitatis in ſe continens: quam ab Tyrrhenijs iampridem in Italia conditã, inter duodecim primas urbes fuiſſe memorant, & ob id Iunonẽ Tyrrheniorum more in ea coli ſolitam. Qui reliquias urbis ex ſorte delegerunt: Vulcanum deum patrium, Iunonis loco ſtatuere. Poſtridie Cæſar inducias conceſſit omnibus. Exercitus neutiquam à tumultu conquieuit, donec nonnulli ex illis necarẽtur: & erant hi potiſſimũ Cæſaris hoſtes, Canutius ſcilicet & Caius, tum Flauius, Clodiuſq; Bithynicus, alij quoq;. Et hic finis Lucij obſidionis in Peruſia fuit, bellumq; hoc modo diſſolutum eſt, quod omnium grauius, ac diuturnius in Italiam futurum timebatur. Nam Aſinius ſtatim, &

Peruſia igne abſumpta.

Canutius

tim, & Plancus, Ventidius inſuper & Craſſus, Ateiuſq́ꝫ, & quicunq́ꝫ eiuſdem factionis extitere, exercitum haud contē nendum deducentes. tres enim ſupra decem legiones, equites quingentos ſupra mille pugnaces habebant, rati potiſſimam huius belli partem ex Lucio pendere, ad mare alius alio itinere profecti ſunt, quidam Brūduſium, alij Rauēnas, nonnulli Tarantum. Fuere qui ad Murcum proficiſcerētur & Aenobarbum, alij qui ad Antonium ſe transferrēt: Subſequētibus continue Cæſaris amicis, & inducias illis offerētibus, & recuſantes clade aliqua circa pedites maxime afficientibus. Ex his ſolus Agrippa duas Plancū legiones, quæ in Camerijs relictæ fuerāt ſibi tradere ſuaſit. Effugit & Fulvia comitantibus filijs in Dicęarchiam: ex Dicęarchia uero Bruduſium acceſſit, equitum tribus millibus illam ſubſequētibus, qui à prætoribus ueluti ductores ad eam miſſi fuerant. Eo ex loco nauibus quinq́ꝫ longis comitata, quæ à Macedonia aduenerant, alijs quinq́ꝫ prius exiſtentibus iter cœpit, cum qua & Plancus unà profectus eſt, exercitus reſidua ob timorem derelinquēs, quæ Ventidium Imperatorem ſibi delegere. Aſinius, & Aenobarbus amicitiam cum Antonio inire decreuerunt, miſereq́ꝫ ambo ad Antonium tranſitum, commeatumq́ꝫ ut in Italiam celerrime ueniret pollicētes. Inter hæc Cæſar alium Antonij exercitum, quem Fuſius Calenus magnis copijs circum alpes deducebat, Antonium iam infenſum ſibi exiſtimans, aſſumere tentabat, ratus ſi in amicitia idem permanſiſſet, exercitum ſibi conſeruare. ſin hoſtis fieret, magnam uim adijcere ſuis rebus. Id cum facturus eſſet, nec indecorum uideretur, Calenus morte præuentus eſt: Sic Cæſar ad utrunq́ꝫ occaſionē nactus, ac illuc profiſciſcens, exercitum aſſumpſit. Celticam inſuꝑ prouinciam, Iberiamq́ꝫ ſuſcepit, quæ olim Antonio parere conſueuerāt, Fuſio Caleni filio ex nouitate pauefacto, & uniuerſa ſine armis ullis exhibente. Sic Cæſar uno opere legiones undecim

Rauennæ

Dicęarchia.

Fuſius Calenus.

prouinciaſq; ingentes cōſecutus: Prætores earum magiſtratibus abſoluit, proprijſq; appoſitis ad urbem ſe conuertit. Antonius hyeme perſiſtente adhuc legatos, qui ad eum ſortionū cauſſa profecti erant, penes ſe detinuit, quę mente cōceperat occultius adhuc cohibēs. Ex Alexandria deinde Tyrum profectus, ex Tyro Cyprum: ex Cypro uero Rhodū, & Aſiam enauigans, quæ in Peruſia facta erant, intelligit. Fratrem igitur, Fuluiamq; cauſatus, & in primis Manium: Fuluiam Athenis morantem repperit ex Brunduſio profectam. Iuliam porrò matrem ad Pompeium fugientem, qui clariores circa illum extitere ex Sicilia triremibus ad eum præmiſerunt. Lucius autem Libo Pompeij ſocer, & Saturninus, & alij quicūq; Antonij magnificentiæ utilitate ducebātur, ut cum Pompeio ſocietatē iniret, unaq; cum illo in Cæſarem inſurgeret, enixe ſuadebant. At ille gratias Pompeio quàm maximas habere, recepta matre profeſſus eſt, eaſq; in tempore redditurum fore. Sequidem ſi cum Cæſare pugnādum eſſet, Pompeio, ut ſocio, in bello uſurum: Sin in his quæ pollicitus erat permanſiſſet Cæſar, daturum operam ut Pompeium illi conciliaret. ſic ille reſpondit. Cæſar uero è Celtis in Vrbem proficiſcens ab his qui ex Athenis uenerāt, Antonij reſponſum ſatis intellexerat. cæterum rei effectum haud clare intuebatur. Itaq; qui ſortiones ſuſcepiſſent in Antonium irritare pergit, ueluti Pompeio agrorum cultores reducere tentante, quos ipſi poſſiderent. multi quippe ex illis ad Pompeium ſe contulerant. Et quanquā ea perſuaſio facile eorum animis hæreret, tamen qui ſortiones ſibi aſſumpſerant, haud prompte in Antonium capiebāt arma. Tantā illi uictoria in Philippis habita apud omnes gloriam attulerat. Cæſar Antonio, Pompeioq; & Aenobarbo armatorū multitudine lōge ſuperiorem ſeſe exiſtimās, habebat enim ea tempeſtate legionum quadraginta haud inferiores copias, tamen cum claſſem nullam obtineret, & tempus ad eam

Antonij ad hiſtoriam regreſſio.

Iulia Antonij mater.

præpara

præparandam minime ſufficeret, illi quingentas naues poſſiderent, ne Italiam circunnauigantes fame opprimerent, non inepte uerebatur. Hæc igitur animo contemplans, uirginibus quàmpluribus in connubium oblatis, ad Mecœnatem miſit, ut ex his Scriboniam, quæ Libonis Pompeij ſocer i ſoror erat connubio ſibi adiungeret, ut ſi conciliatione opus eſſet occaſionem ad id promptam & paratam obtineret. Id intelligens Libo ad neceſſarios & ipſe miſit, & ut ſpõſionem eam cũ Cæſare inirent perſuaſit. Cæſar Antonij familiares, & exercitus quos ſuſpectos habuit, occaſione aſſumpta alios aliò demittere curauit: Et primũ quidem Lepidum in Libyam ex decreto ſibi traditam præmiſit, ſex Antonij legiones ſuſpectiores deducẽtem. Lucium deinde ad ſe euocans ad fratris beneuolentiã adhortatus eſt, ut ſi qua Antonij ſententia ſubeſſet, animo eius proprium illi crimẽ obiectaret. Exprobrauit autem illi ingratitudinem, qui tanto in honore apud ipſum habitus, nihil de Antonij mente retuliſſet, qui palàm cum Põpeio conueniſſe diceretur. Hęc ego tibi fidẽs ediſſeram inquit. Defuncto Caleno exercitũ, prouinciasq́; ſub illo poſitas, ne principatus ſui parte fraudaretur, per amicos proprios Antonio diſponere curaui, nunc inſidijs eius apparẽtibus, omnia illa mihi ſubijcere inſtitui, teq́; ad fratrem ſi abire cupis, adhibita uenia facile concedo Sic illum affatus eſt, ſiue ut Lucium tentaret, ſiue ut quæ ab eo dicta eſſent, ad Antoniũ deferri cuperet. Lucius ut à principio iterum locutus eſt. Ego Fuluiam monarchiam eſſe intelligens, fratris mei exercitibus ad omnium ueſtrum directionem uſus ſum. Quod ſi nunc ad monarchię euerſionem accedit frater, clã palamq́; ad illum ꝓficiſcar, pro patria cõtra te geſturus bellum, quanquam erga me beneficium expertus ſim. Sin idem dicit, & cum collegis ad id decernere intendit, tecũ pariter in illum aſſumã arma, quouſq́; te monarchiã conſtituere nolle intelligã. Hoc enĩ pro patria ſemp anteponã,

Mecœnas

Fallacia.

Lucij reſponſio.

anteponam, gratia ſimul, genereq́; reiectis. ſic Lucius retulit. Quem Cæſar ut prius admiratione proſecutus neutiquã ſe inuitum & reluctantẽ ad fratrem miſſurum eſſe ait: Cæterum tanti uiri fidei Iberiam oẽm, exercitumq́; in ea exiſtentem, Speducco, & Lucio præturam gerẽtibus, uelle cõmittere. Sic Cæſar Lucium cum honore pariter, ac dignitate à ſe dimiſit, ab his qui ſub eo militabant, haud aperte cuſtoditum. Fuluiã interea morbo laborantẽ Antonius in Sicione dereliquit. Ipſe è Corcyra in Ionium claſſe ꝑuenit, haud ingẽti uectus exercitu, nauibus ſolum ducentis, quas in Aſia ꝑfecerat enauigans. Sentiẽs deinde Aenobarbum magno exercitu, & ingẽti claſſe ad ſe properare, cum nõnullis haud ſatis tutum ex induciarum pr̨emiſſiõe uideret. fuerat enim ex his Aenobarbus, qui in cauſſa pro Caij Cæſaris nece habita, in damnatorum numerum relati ulterius inter proſcriptos habebantur, & in Philippis contra Cæſarem & Antonium arma ſumpſerant. nihilominus nauigare ꝑſeuerauit, & nauibus quinq́; præſtantioribus euectus, ut fidẽ illi præbere uideretur, reliquam claſſem ex interuallo ſubſequi iuſſit. Aenobarbo deinde uniuerſo exercitu, & claſſe, celeri remigio ad eum nauigante, Plancus Antonio proximus, formidine correptus eſt. Et ut curſum contineret, aliquoſq́; ad Aenobarbum periclitand̨e rei cauſſa, ut ad uirum ambiguum emitteret admonuit. Antonius fœdere recepto, mortẽ prius ſubire uelle inquiens, quàm formidine prælata ſalutẽ adipiſci, nauigare pergit. Iam in cõſpectum uenerant, & rates præcedentes ex ſignorum uexillis apparebant, & ad curſum ut ſe inuicẽ adirent hortabantur, cum lictor Antonio ante proram aſſidẽs, ut mos fuit, ſiue quod ambiguũ illum uirum ignoraret, qui tanto exercitu proprioq́; ad eos nauigaret, ſiue à generoſitate animi id expromeret, ut inferioribus dignitate uiris, ſignũ è naui deponere impauit: Quod ab illis factum eſt, nauemq́; ad Antonij latera nauis appulere. ibi

Speduceus.

Sicion.

Plancus timore correptus.

re. ibi ſe inuicem dignoſcētes complexi ſunt. Domitij exer-
citus Antonium imperatorem appellauit. Quo facto uix tūc
quidem Plancus fiduciam aſſumpſit. Antonius Aenobarbo Paloenta.
intra nauem propriam recepto in Paloentam adnauigauit.
quo in loco peditatus eius ſeruabatur. Aenobarbus taberna
culum egreſſus Antonio loco ceſſit. inde ad Brunduſium ue
nere ambo, qui locus à cohortibus Cæſaris cuſtodiebatur.
Brūduſini Aenobarbo ut hoſti ueteri, Antonio ut hoſtē addu
cēti clauſere portas. Antonius aīo turbatus, & id lenocinio
quodam fieri exiſtimans, re autem Cæſaris mandato prohi-
beri aditu urbis, Iſthmum muro pariter, foſſaq́; uallauit. Eſt
autem ea urbs inſulæ in modum telluri addita, ſtagno lunæ
in formam circunclusa, ita ut præciſo colle, & muro commu
nito, neutiq́; ex continenti ad illam ire liceat. Portum igitur
Antonius magnitudine ampliſſima, inſulasq́; in eo exiſten-
tes, crebris cuſtodijs omni ex parte circunſepſit, & ad mariti-
ma Italiæ præmittens, ad opportunitatem incitabat omnes.
Iuſſit & Pompeium Italiæ inferre claſſem, & quæcūq́; poſſet
bello inuadere. Ille Menodorum magna claſſe, quatuor le-
gionum inſtructum apparatu in id bellū miſit, qui Sardiniā
Cæſari parentē, duasq́; in ea legiones ſibi aſſumpſit, ob An-
tonij conſpirationem cum Pompeio metu territas. Italiæ ita- Sigiunta.
que Sigiuntam in Auſonia Antoniani ſibi uendicarūt, Thu- Cōſentia.
rios & Conſentiam Pompeius obſedit. regionē quoq́; equi-
tibus attribuit. Cæſar ſubita aggreſſione omnibus in locis
confeſtim facta, Agrippam, qui Auſonijs bello laborātibus
afferret opem in primis miſit. Agrippa ex itinere, qui tellurē
ex ſorte conſecuti erant, ex interuallo ſequi iubet, quaſi in Pō
peium ſumpturos arma. Illi ex Antonij ſentētia hæc fieri in-
telligentes, clanculum ad propria uertere gradum, quæ res
Cæſarem maxime conterruit. Brunduſium itaq́; proficiſcēs
alio comitante exercitu his ipſis à caſu obuiat admonetq́;, &
qui ab ſe in colonijs diſtributi fuerant uerecundia correptos

iterum reuocat, inter ſe ſecrete uolutantes Antonium Cæſaremq; inuicem conciliare uelle, ut ſi non obſequeretur Antonius, ipſi Cæſari ope adſiſterent. Cæſar in Canuſio per nõ nullos dies morbo conflictatus eſt. Omnino igitur ſecundũ multitudinem Antonio ſuperior: Brunduſium adhuc circũuallantes reperit, nec aliud quã prope aſſidens caſtrametabatur, & quæ fierent intentus obſeruabat. Cæterum Antonius munitiora quæq; facile adeptus, utpote qui multo plura tute expugnare poſſet, exercitum ex Macedonia ſumma celeritate ad ſe euocat. Interim circa ueſperam naues longas rotundasq; clanculum populari multitudine replere ſtatuit: quæ deinde per diẽ ex interuallo nauigantes atq; armatæ curſum caperent, ueluti è Macedonia tunc primum redeuntes, ut intuente Cæſare, machinas ab illo deſtitutas ipſe inuaderet, quibus Brũduſinos aggredi ſperabat, turbato Cæſare, quod nihil illis præſidij afferre poſſet. Circa ueſperam utriſq; nũciatur Sigiuntam ab Agrippa occupatã fuiſſe, Pompeianos à Thurijs reiectos, circa Cõſentiã adhuc habere caſtra, pro quibus Antonius conturbatus eſt. Cum uero Seruilium ducentis ſupra mille equitibus ſtipatum ad Cæſarem tranſiſſe nunciatum eſt, Antonius nulla interpoſita mora, ab ipſa ſtatim cœna cum amicis, quos paratos reperit, & equitibus ferequadringentis audaciſſime prouectus, mille & quingẽtis circa Yriam urbem quieſcentibus, celeriter inuehitur, eosq; nullo marte ſibi aſciſcit. eademq; die Brunduſium iterũ redit. Sic Antonium ut inuictum, belli opinione in Philippis acti, uerebantur omnes. Qua gloria inſuper elatæ prætoriæ cohortes, quæ cum illo militabãt, ad Cæſaris caſtra per partes proficiſci auſæ ſunt, & cum eo caſtrametantes cõuicijs inceſſere, quod ad oppugnandum Antoniũ unà conueniſſent, qui eos in Philippis ſaluos præſtitiſſet. Reclamantibus illis: quod in ipſos pugnaturi potius ueniſſet, ſermones inter aſtãtes coorti, conuitiaq; ad inuicem obiecta. Antoniani excluſionem

Canuſiũ.

Antonij ſtratagema.

Yria urbs.

ſionem Brunduſij, ac Caleni copiarum ſurreptionem referebant: Cæſaris milites contra Brunduſij excluſionem, obſidionemq́ exprobrabant. Auſoniæ præterea excurſionem, quodq́ cum Aenobarbo percuſſore Caij Cæſaris, ac Pompeio communi hoſte inijſſent fœdus. Poſtremo Cæſaris milites quæ mente continebant cæteris aperiunt, quod Cæſarē uidelicet ſecuti eſſent, neutiquam immemores Antonij uirtutis, ſed conciliationem inter utrosq́ meditati, in Antoniū ſi abnueret ſumpturi arma, & hæc etiam Antonij uallo appropinquantes referebant. Dum hæc inter eos agitantur, ſubinde Fuluiam deceſſiſſe nunciatum eſt, quæ ex Antonij querelis ualetudine correpta, ob eiuſdem iram morbū ſponteq́ produxiſſe ferebatur. ægrotantem quippe reliqueratq́, neque eum relinqueret, adierat. Viſum eſt itaque utriſque eius mortem in rebus haudquaquam contemnēdis permaxime conferre, muliere ambitioſiſſima è medio ſublata, quæ Cleopatræ zelo tam ingēs exuſcitaſſet bellum. Fuluiæ mors nūciata.

Eius obitū Antonius perfacile perpeſſus eſt, utpote qui mortis ſuæ cauſſam à ſe prodijſſe ſciret. Erat Lucius Cocceius Cęſari & Antonio pariter amicus, & qui ſuperiore ęſtate cū Cecinna in Phœniceā à Cæſare legatus, Antoniū adierat. Is redeunte Cæcinna, cū Antonio morā trahēs cōmoditate temporis ad hæc ſumpta, ſe ad Cæſarē iturum, quaſi illum inuiſurus ſimulauit: annuente Antonio idem tentandi gratia, an aliquid ad Cæſarem nunciari uelit interrogat, literas eius cauſſa, ſe delaturum eſſe ſpondet. Cui Antonius quid ad inuicem ſcribemus, inquit, hoſtes exiſtentes, niſi ut calūnias mutuo loquamur? Has etiam per Cæcinnā iampridem ſcripſi, quarum ſi cupis antigrapha ultro accipe. quo dicto ridere cœpit. Ad hæc Cocceius, non ſinam inquit, Cæſarem hoſtem dici, qui talem ergà Lucium cæteroſque Antonij amicos ſe præſtiterit. Tum ille, qui è Brunduſio inquit me excluſerit, nationesq́ mihi ſubditas, & exercitum tā ingētem ſub L. Cocceius cuius meminit Horatius. A. Cecina

 Caleno

Caleno eripuerit, hic amicis beneuolus ſolum tibi apparet. At is non amicos meos ſaluos eſſe, ſed pro beneficio inimicitiam reddere uelle uidetur. Cocceius de quibus quereretur intelligẽs, nihil ulterius acerbitatem eius irritare auſus, ab eo ad Cæſarem tranſijt. Qui cum illum aſpexiſſet, cur non celerius ad eum rediſſet admiratus eſt. non equidem, inquit, fratrem tuum, ut inimicus mihi eſſes conſeruaui. Tum ille, quid hoc inquit, amicos inimicos uocas, & exercitus illis eripis & prouincias? Ad hæc conuerſus Cæſar, non defuncto Caleno inquit, neceſſe fuit adoleſcenti filio, abſente Antonio, tam ingentes concredere copias, quibus Lucius irritatus deſæuiret Aſinius & Aenobarbus propinqui in nos uiciſſim uterentur ex quo Planci legionem ſumma celeritate ne ad Pompeium tranſiret interceperam: nam equites eorum in Siciliam delati ſunt. Ad hæc Cocceius aliter inquit hæc uerba referuntur, quibus nec fidem adhibuit Antonius, quouſq; à Brunduſio ut hoſtis excluſus eſt. Tum Cæſar nihil huiuſmodi ſe mandaſſe, aut aduentum eius cognouiſſe ait, neq; cum hoſtibus eum uenturum crediſſe, uerum Brunduſinos ac præfectũ eo loco derelictum, ob Aenobarbi excurſiones à ſeipſis Antonium prohibuiſſe aditu, cum Pompeio communi hoſte cõſpirantem, & Aenobarbum parentis ſui percuſſorẽ adducẽtem, decreto ac iudicio, proſcriptioneq; damnatum, & poſt bellum in Philippis habitum, Brunduſij etiam urbem obſidentẽ, Ionium porrò omne in circuitu deprædantem; qui inſuper naues eius ſuccendiſſet, Italiãq; uniuerſam excurſioni, prædæq; ſubijceret. Tum Cocceius conueniſtis; inquit; cum quibus uelletis fœdera pariter inire, neq; cum percuſſore aliquo fœdus inijt Antonius, nihil minus quàm tu, parentẽ tuum in honore ducens. Aenobarbus porrò in percuſſorũ numero nequaquã fuit, neq; decretum ullum in eum ex ira illatum eſt: Non enim conſilij eius particeps fuiſſe dicitur, neq; ſic amico Bruto non ignouiſſe exiſtimamus. Nec profecto

Cæſaris excuſatio.

uel mo-

uel modicum præueniremur ſuccenſentes omnibus. neq; cū Pompeio unà depugnare pollicitus eſt Antonius, ſed cum à te oppugnaretur, ſocium ſibi aſſumere, aut illum tibi conciliare, nihil intolerabile hucuſq; peragentem. Tu autē & horum cauſſam tibi aſſumis. Siquidem per Italiam bellum minime paſſurus eſt Antonius, neq; etiam cum his legationes initurus. Hæc quippè de Antonio confido. His auditis Cæſar quid Italiā inquit nominas? me quidem cum ipſa Manius & Fuluia, Luciusq; bello perſecuti ſunt. neq; Pompeius primum, uerum nunc Antonio confiſus maritima inuaſit. Ad hæc Cocceius: non Antonio confiſus, ſed ab Antonio præmiſſus. Nō enim hoc tibi celabo inquit, ut reliquam Italiam claſſem nullam continentem, ingenti claſſe percurrat, ni uos in unum conueneritis. Cæſar huiuſmodi dicendi artem haud incurioſe audire uiſus, cum paulum ſe continuiſſet, in hunc modum retulit. Sed nec gloriabitur Pompeius nequam male nūc ex Thurijs expulſus. Cocceius ſermonum ambiguitatem utraq; ex parte intuens, Fuluiæ mortem cœpit recenſere, modum quoq; eius retulit, quodq; ob Antonij iram grauius contraxiſſet morbum, & ex mœſticia in longum languiſſet, cum Antonius ne ægram inuiſere curaſſet, & ob id mulierem interijſſe non ambigeret. Ea igitur è medio ſublata nihil inter uos inquit neceſſe arbitror, quā ut eorum quæ ſubdubitatis uera fateamini. In hunc modū Cæſarem leniēs Cocceius, ea die apud illum hoſpitatus eſt, & ueluti iuniorē maiori natu nonnihil ad Antonium mittere ſuaſit. Ille belligeranti adhuc quicquam ſcribere uelle renuit: nō enim illū ad ſe ſcripſiſſe. De matre uero eius palàm ſe queri profeſſus eſt, quod cum illi generis affinitate iūgeretur, præ cæterisq; ab ſe coleretur, diligereturq;, ex Italia fugiſſet, quaſi apud neminem filio excepto diuertere liceret. Hæc quidē Cæſar ſtudioſe machinatus eſt, & ad Iuliam præmittere curauit. Cocceio egredienti exercitum, multi ex præfectis & ordinum

Prudentis reſpōſum ad ſuſpicionem.

primoribus exercitus mentem prodidere. Cocceius cũ alia multa, tum hæc etiam Antonio referre ſtuduit, ut ſi Cæſari ſe minime coniungeret, milites in eum pugnaturos eſſe ſciret: conſuluitq́ ut Pompeium ab his quæ populabatur auertens, in Siciliam præmitteret, Aenobarbum etiam aliquò legaret, dum inter utrosq́ fœdus iniretur. Matre itaq́ illũ adhortante, nam à Iulijs genus deducebat, rubore motus uereri ſe dixit, ne ſuccedentibus minime fœderibus, iterum cum Pompeio ſocietatem inire cogeretur. Nõ deſperante matre ea fore ſecutura, Cocceio inſuper inſtantius urgente, & ampliorem ſpem adhuc illi pollicente, Antonius tandem aſſenſus eſt, Pompeioq́ Siciliam redire perſuaſit, quaſi eorũ quæ promiſiſſent conſilia initurus: Aenobarbum in Bithyniam qui prouinciæ illi præeſſet delegauit. Hæc exercitibus Cæſaris cum innotuiſſent, oratores ad utrunq́ inter ſeſe decreuere, qui calumnias compeſcerent, quaſi nõ inter illos iudiciũ laturi eſſent, ſed inuicẽ conciliaturi ambos, Cocceium à ſeipſis ueluti communem utriſq́ amicum eligentes. ex Antonij uero parte Pollionẽ nominarunt: ex Cæſaris amicis Mæcœnatem qui Cæſari & Antonio præteritorum obliuionem primum nunciarẽt, deinde in futurum beneuolentiam utriq́ indicerent. Nuperrime autem defuncto Marcello qui Octauiam Cæſaris ſororẽ matrimonio ſibi adiũxerat, ex fœdere æquũ ſtatuere Cæſarem Antonio eandem uxorem tradere. Quod celeriter effectum eſt, ſeq́ inuicẽ imperatores cõplexi ſunt, ac confeſtĩ clamores ab uniuerſo exercitu, laudationes ad utrũq́ nulla intermiſſione per uniuerſam diẽ, nocteq́ patuerunt. Sic Cæſar & Antonius Romanorũ principatũ denuo inter ſe partiti ſunt. Terminos uero imperij Codropolim Illyriorũ, quæ Ionij finiũ in medio potiſſimũ ſita eſt, inter ſe ſtatuerunt. Antonio deinde ab oriente ad Euphratẽ uſq́ fluuium, deſuper populos, inſulasq́ ſubeſſe: Cæſari quæ ad occidentem pertinerent, uſq́ ad oceanum parere uoluerũt. Lepidũ

Iuliorum familia.

Imperij termini à Cæſa. & Ant. conſtituti

Codropolis.

pidum Libyæ præeſſe ab Cæſare conceſſum. Cæſari Pompeio inferre bellum, ni unà conuenirent iniunctum eſt. Antonio Parthos adoriri, ob cladem præter fœdera Craſſo illatam. Aenobarbo eaſdem cum Cæſare, quæ cum Antonio fuiſſent manere ſponſiones. exercitum ex Italia utrũq; poſſe deligere. Hæc nouiſſima inter Cæſarem & Antonium fœdera fuiſſe referuntur, ac confeſtim unuſquisq; ad ea quæ celeritate indigebant amicos præmiſere. Ventidium in Aſiam Antonius, qui Parthos, Labienumq; per ocium Syriam ad Ionium uſq; percurrentes contineret. Quæ uero Labienus Parthiq; à Ventidio paſſi ſunt, eo libro quem de Parthis ſcripſimus priuatim referuntur. Helenum autem Cæſaris prætorem magno impetu Sardos inuadentem, Menodorus Põpei prætor iterum è Sardis expulit. Qua ex re maxime conturbatus Cæſar Antonij ſuaſiones, qui Pompeium ſibi conciliare cuperet contempſit ultro. Romam deinde reuerſi ambo, nuptias ſolenni more celebrarunt. & Manium quidem Antonius, utpote qui Fuluiam ad bellũ irritaſſet, ad Cleopatrę calumniam neci tradidit, tantorum malorum cauſſam afferentem. Saluidenum inſuper perfidiæ apud Cæſarem accuſauit, quod defectionem priuatim cogitaſſet, cum exercitũ eius circa Rhodanũ deduceret, ſibiq; ad Brunduſiũ caſtra habenti per nuncios id ipſum intimare curauiſſet. Hæc igitur ab Antonio peracta non omnium tamen iudicio comprobata ſunt, ob naturam eius ſubitam, nimisq; procliuem ad beneuolentiam. Saluidenum igitur Cæſar ſumma celeritate, quaſi eo ſolo opus eſſet, ad ſe reuocauit, ex temploq; ad exercitum remiſſum, cum denuo reuerteretur, conuicijs prius impetitum confodi iuſſit. Exercitum quoque ſub eo exiſtentem ueluti ſuſpectum Antonio tradidit. Inter hæc fames aſperius inuaſit urbem, nullis ab oriente negociatoribus, ob Pompeij timorem, Siciliæq; adiacẽtis, maria adnauigantibus, neq; ab occidente ob Sardiniam, & Corſicam, quas

Manij mors.

Antonij natura.

Saluideni mors.

quas idē obtinebat, neq; ex ſuperioribus Libyæ, ratibus eius utraq; ex parte maria infeſtantibus. Quamobrem uniuerſa calumnijs referta erant, cauſæq; uel præcipue ad contentionis duces referebantur, quos ſubinde increpabant, & ad conciliationem cum Pompeio ineundam incitabant. Cęſare nec ſic quidem conciliationem admittente, Antonius ut bellum in eum acceleraret ob famem hortabatur. Obſtāte pecuniarum inopia, deſcriptio in publicum prolata eſt: eos uidelicet qui ſeruos poſſiderent, quinq; & uiginti drachmarum precio dimidium pro quolibet ad onera cōferre oportere, quod aliâs bello in Caſſium & Brutum geſto factum uidebatur. Conferre inſuper & ſortem qui ex teſtamētis fructum ſuſcepiſſent. Hanc deſcriptionem furibundo impetu turbatus populus ſtatim lacerauit, queſtus eos, qui æraria publica olim exhauſiſſent, prouincias prædæ ſubieciſſent: Italiam ipſam tributis, uectigalibus, & bonorum publicatione oppreſſiſſent, non in bellis ex acquiſitis imperare poſſe, ſed in proprios hoſtes ob domeſticas ſolum graſſari dignitates, quorū cauſſa proſcriptiones & occiſiones, famesq; ex omni dolorū genere emerſiſſent: & adhuc reſidua inter ſe partiri cuperēt. Inſtantes itaq; clamabant, & eos qui minime unà inſurgerēt reijciebant à ſe, eorumq; domos diripuere, ac igni ſubijcere uelle minabātur. Dum igitur multitudo omnis tumultu fluctuat, Cæſar cum quibuſdam ex amicorum numero, & ſcutiferis paucis comitatus, in medium uenit, eos alloqui, & querelam huiuſmodi ab his inquirere affectās. Illi quàm primum in conſpectum uenientem fœde repulere, & nec ſe ſuſtinentem aut offerentem amplius, uulneribus quibuſdam impetitum irriſere. Quæ cum ad Antonium relata eſſent, ut illi opem afferret properabat. Per ſacram igitur uiam deſcendentem non utiq; expulere ciues ueluti ad Pompeij conciliationem inclinantem, uerum reuerti ſuaſerunt: quibus cum minime pareret, repulerunt. At ille armatos quā plures extra murum

Deſcriptio.

Tumultus popularis.

Via ſacra.

murum conſidentes ad ſe aduocat. non permittentibus illis milites inter ſe diuiſi per tranſuerſa itinerum foriq; uertuntur, obuios quoſq; cædẽtes. Sed nec facilis illis euadendi exitus, cum à multitudine oppreſſi locum fugę haudquaquam inuenirent. Cædes igitur immenſa oritur, plagæ undiq;, & ab tectis ululatus, uoceſq; ſtrepebant: ita, ut Antonio uix ſubterfugiendi pateret iter. qui tamen Cæſarem ab inſtanti tunc quidem periculo abſoluit, & intra domus penetralia tutum reddidit. Fugiẽte multitudine, ne reliquos aſpectus rei conturbaret, iacentia paſſim cadauera in Tybrim iaciebant, ac ſubinde aliorum inſurgebat fletus, corpora à fluuio delata contemplantium circũſidentibus ea militibus, maleficiiſq;. Quæ enim honeſta erant ut domeſtica facilius ferre poterant. uerum hæc tandem nõ ſine imperatorum odio, ac timore conſopita ſunt. Interim fames dietim augebatur, & populus nil pręterquã quieſcens ſuſpiria emittebat. Antonius Libonis neceſſarijs, ut eundem ex Sicilia accerſerent, ueluti magnum quippiam acturum, ex generi cõſenſu ſuadebat: Liboni quippe ſe ſecuritatem abunde præſtiturum. quod ab illis ſumma celeritate effectũ eſt: Pompeius quoq; Liboni aſſenſum pręſtitit. Progreſſus igitur Libo ad inſulã quam Enariam uocant, in anchoris conſtitit. Id intelligens populus, iterum in unum conuenit, multiſq; fletibus Cæſarem deprecatus eſt, ut Liboni ad eum pro pace uenienti fidem ſecuritatemq; præmitteret. Itaq; Cæſar quanquã inuitus tandem annuit. Populus inſuper Mutiam Pompeij matrem ignem comminatus ni filium conciliaret, unà miſit. Libo igitur hoſtibus ad id inclinantibus, duces ut ad ſe uenirent adhortatus eſt, quaſi inuicem conceſſuros quæ illis uiderentur. Impellente itaq; per uim populo, Cæſar & Antonius Baias uſq; progreſſi ſunt. Pompeio interea ut pacẽ iniret alij omnes ſine ulla dubitatione ſuadebant. Menodorus ſolus è Sardis præmittens, ut uel bellum proſequeretur uel

Libonis aduẽtus.
Enaria inſula.

pacem ulterius differret, quaſi fame pro ipſo depugnante, & fœderibus cum placitum eſſet in melius illi longe ſucceſſuris, hortabatur. Quibus cum Murcus aduerſaretur, Pompeius eundem tacite cuſtodiri iuſſit, quaſi imperiũ ſibi aſciſcere quærentem. Iam enim antea cum ob dignitatem, atq; interiorem eius mentẽ grauiter pferret, tum uel maxime ob hæc ipſa aſpernari uidebatur, nec ulla in re colloquiũ cum

Syracuſæ

illo inibat. Murcus ob hæc conturbatus Syracuſas cõceſſit. ibi nonnullos ex cuſtodibus ſe ſubſequentes contemplatus aperte de illo conqueſtus eſt. Pompeius ductore turmæ, ac Tribuno eius prius interfectis, qui Murcum etiam occiderent inſtruxit: feruntq; illum à ſeruis quibuſdã interfectum eſſe, quos Pompeius ad tegendũ ſcœlus crucibus affigi iuſſit. Non latuit tamen id odium in Bithynicũ ſecundo exercens, erga hominem bello inclytum, & qui à principio ob beneuolentiam partes eius ſecutus fuerat: in Iberia benefactorem quondam ſuum, & ad illum ſponte profectum in Siciliam. Murcus igitur in hunc modum perijt. Cæteris deinde Pompeiũ ad conciliationẽ impellentibus, & Menodorũ ut regni cupidum palã arguentibus, qui non heri ſui beneuolentia potius quã ut exercitum, prouinciamq; adipiſceretur his obſtaret, aſſentiens Pompeius multis nauibus ac ſexremibus inclytis Enariam enauigauit: indeq; Dicæarchiã circa ueſperam, inſigni pompa & apparatu, inſpectantibus hoſtibus curſum tenuit. Orta luce, modico interuallo, lignis per tranſuerſum intra mare fixis, aſſeres appoſuere, p quas inferius additis ſtramẽtis, Cæſar & Antonius ad ea quæ tellur i propiora erãt applicuere. Pompeius autem & Libo ad id uſq; quod adnauigari poterat, modico ſubeũte ſalo, ne ad inuicẽ clamantes audirentur, firmauere ratem. Cum Pompeius ſe ad principatus cõmunionẽ Lepidi loco admitti poſceret, illi reditum in patriã duntaxat polliceri dicerent, nullo cõfecto negotio ab inuicẽ digreſſi ſunt. Legationes deinde ami

Dicæarchia quæ nũc Puteoli, dicta à iuſtiſſ. rei pub. adminiſtratione.

de amicorum crebræ hinc inde uolitabant, uarijs petitionibus ab utriſq; emergentibus. Petebat Pompeius ut proſcriptis, & Caij Cæſaris percuſſoribus, qui ſecum unà conueniſſent, fuga ſine dolo pateret: cæteris reditus in urbe præberetur. Subſtantiæ inſup quã perdidiſſent, reſtitutio illis fieret. Accelerãtes itaq; ad conciliationẽ partim à fame, partim à populo coacti, uix hoc quartũ tandem annuere, ut à poſſidentibus emerent. & hæc proſcriptis ſubinde annũciarunt, ſperantes hæc ipſis abunde ſuffectura. At illi iam Pompeiũ ob Murci odium nõnihil formidantes, omnia hæc ultro ſuſcepere, & ad Pompeiũ profecti, ut fœdera iniret, ſuadebãt. Ob hæc Pompeium ueſtem diſcidiſſe aiunt, quaſi ab illis, ꝓderetur, quorum cauſſa Menodorum pugnare, & ut prætorium uirum, ſolumq; beneuolũ crebro conclamare cœpit. Demũ matre Mucia, ac Iulia Antonij matre cõpellentibus iterum hi tres uiri in circũcluſum undiq; & ueterem conuenere aggerem, & cuſtodiarijs nauibus appoſitis in hæc conſpirauere fœdera. Bellum inter eos terra mariq; diſſoluere. negociatores omi in loco libere cõmeare poſſe: Pompeium cuſtodias quaſcũq; in Italia haberet ſubito educere: Seruos ad ſe fugientes nõ admittere, neq; nauibus Italiæ oram ulterius ꝑcurrere, Sardiniæ, Siciliæ, Corſicæq; imperare, alijſq; quas tunc cõtineret inſulis, cæteris Antonio Cæſareq; præſidẽtibus: Romanis præterea ex longo cumulati, ut illis mitteretur curam ſuſcipere frumenti, Peloponneſum ultra hæc ſibi aſſumere: Abſentem per amicum quem eligeret conſulatum adminiſtrare, & põtificem inter ſacerdotes nominari poſſe. hæc Pompeio cõceſſa. Illuſtrioribus præter hæc reditus in urbem datus, niſi ſi quis ob necẽ Caij Cæſaris, decreto, aut iudicio dãnatus exularet. Subſtantiã cæteris qui ex timore ꝓfugiſſent reddendã cenſuere, & quæ exiſtẽtia illis ui ſublata eſſent, nauigãtibus exceptis in integrũ reſtitui debere. Proſcriptis, & his qui cũ Pompeio militaſſent, quartã partem

Matrũ autoritas.

Corſica.

dereptione, cuſtodiarum cõtumelia, ſeruorum fuga, agrorum populatione: deniq; agriculturæ uacatione, ac famis ad extremũ ipſos opprimentis clade liberati. Sic proficiſcẽtibus ipſis, ueluti ſaluatoribus publicis ubiq; ſacrificia fiebant. & in urbem uenientibus ſummo ſplendore, & apparatu obuiam progredi ſtatuerant, niſi quod pompam euitantes illi clam noctu Romam ingreſſi ſunt. Soli animo angebantur, qui agros ſub Pompeio diſtributos alijs, ipſi ex ſorte datos ſibi aſſumpſerant. Nam eandem tellurem ſimul uẽdicantes ut implacabiles hoſtes affuturos, ſeq; cum licuiſſet inuaſuros formidabant. At qui circa Pompeiũ moram duxerant, maiori ex parte Dicæarchiam profecti, illumq; complectentes, ac gratulantes Romam nauigarunt. Quo facto reliqua multitudo omis exultabat, uoces uariæ cum lætitia & gaudio reſonabant undiq;, tot præclaris uiris, tam inſperatæ ſaluti redditis. Poſt hæc Cæſar ad Celtas tumultu cõcitos profectus eſt. Antonius ad Parthorum bellum iter cœpit, ac ſenatu quæcunq; feciſſet, aut acturus eſſet ex decreto comprobante, iterum duces ſuos ad uarias orbis partes delegauit, & quæcunq; alia animo conceperat effecit. Inſtituit & reges, quos ipſe comprobaſſet, tributis ex ordine deſcriptis, Ponti Darium, Pharnacem Mithridatis filium Idumæorum, & Samareorũ Herodem: Piſidorum Amintam, partis Ciliciæ Polemonẽ, alioſq; alijs nationibus præeſſe uoluit. Exercitum uero quem ſecum in hybernis habere decreuerat, ex abundanti ornare, & exercere conſtituẽs, partim ad Parthienos miſit gentẽ Illyriam, Epidamni quõdam incolam, cuius opera Brutus in bello promptiſſime uſus fuerat, partim in Dardanos aliã Illyriorum gentem, continue Macedonibus bello infenſam: reliquũ in Epiro quæcunq; in circuitu patet manere iuſſit. Ipſe hyemem Athenis peracturus, Furnium in Libyam ire monuit, legiones quatuor quæ à Sextio tenebantur in Parthos deducturum, neu-

Celtæ.

Darius rex aliiq; ab Anto. inſtituti.

tiquam ſatis fiſus Lepidum eas Sextio ademptur**ũ** eſſe. His hunc in modum conſtitutis, hyem**ẽ** Athenis cum Octauia uxore egit, quemadmodum in Alexandria cum Cleopatra prius egerat. Quæ enim ab exercitibus miſſa fuerant ſolum detulere. Ipſe ſimplicitate quadam priuati cultus, principantis loco uſus eſt. nam ueſte quadrangula, calciamento Attico utebatur. Ante fores ſolitudo & quies, & egreſſus eius pari modo ſeruabantur, nullis præcedentibus ſignis duobus ſolum amicis comitatus, ſubſequ**ẽ**tibus totidem ſeruis ad præceptorum c**õ**tubernia, aut recitationes ferebatur. Conuiui**ũ** Græcorum more inſtruebat. cum Græcis quoq; hyem**ẽ** unà tranſigebat. Feſtiuitates & ſolennia cum cantu uiciſſim celebrans, aſſiſt**ẽ**te Octauia cui plurim**ũ** obſequebatur, utpote ad muliebres laſciuias procliuis & ſubitus. Finiente hyeme, quaſi alius effectus eſſet, iterum immutata ueſte, aſpectum quoq; uariabat. nam ſignor**ũ** raptim multitudo, ducum, armatorumq; fores eius obſidebat, uniuerſa ſtrepitu, pauore que reſonab**ã**t. Legationes à principio ſilere iuſſæ: tunc prim**ũ** admittebantur, diſcernebantur & cauſſæ, naues attrahebantur, & omnis alius apparatus ſimul mouebatur, & Antonius ad o**̃**mia præſens u**ẽ**titabat. Cæſari interim à P**õ**peio fœdera prius inita diſſolui uiſa ſunt, alijs ut exiſtimant ex cauſſis. quas aut**ẽ** Cæſar pal**ã** referebat huiuſmo**̃**i fuere. Peloponneſum Pompeio Antonius tradiderat, poſc**ẽ**s ut quæ ſibi Peloponneſij deber**ẽ**t, ipſe traderet, uel ſe ſuſcipi**ẽ**te prouinci**ã**, reddition**ẽ** ipſe aſſumeret, aut actio eor**ũ** in integr**ũ** maneret. At ille prouinci**ã** ſup his minime ſuſcepiſſe aiebat, ratus cum debitoribus unà aſcript**ã** eſſe. Turbatus itaq; uel eorum cauſſa, ut Cæſar aſſerebat, uel quod m**ẽ**te minus fideret, aut eorum zelo qui exercitus maiores continer**ẽ**t excandeſceret, aut à Menodoro irritatus, qui inducias potius qu**ã** firma fœdera iniſſe illum diceret: naues denuo alias, remigeſq; in un**ũ** c**õ**parabat, & ad exercit**ũ** oratione habita, omi-

Veſtis hęc apud nõnullos piſtochiũ dicitur.

Diſſenſionis initiũ inter Sextũ & Octauium.

noſe

noſe apparare ob hæc neceſſe eſſe prædicabat. Deprædatores igitur clam denuo maria omnia infeſtabant, parũq; aberat, Romanos à prima famis clade purgeri: ſicut palam cõclamarẽt, non ob malorum liberationẽ, ſed ob quarti tyranni ſusceptionẽ, fœdera inter eos inita eſſe. Cæſar nonnullas à piratis naues aſſecutus nautas ſupplicio affecit. qui cũ ſe à Pompeio miſſos dicerẽt, rem populo ut acta erat, notam fecit, & ad Pompeium ipſum miſit. Ille pro his vͤba reddidit, deinde Peloponneſi gratia contra poſtulauit. Quicunq; igitur ex illuſtribus cum illo aderant libertis aſſidue parentẽ intuentes, quoſdam ex his interemere, ſiue à ſeipſis meditati, ſiue Cæſaris gratia ut in Menodorum irritarẽt, quaſi dominum in ſeruum adhortantes. Quidam etiam Menodori potentiæ aduerſi libẽter id agebant. & Pompeius ad contẽtionem cum Menodoro continue agebatur. Hiſdẽ diebus Philadelphus Cæſaris libertus ad Menodorum frumẽti conuectãdi cauſſa nauigauit, qui Menodoro fidiſſimus, etiam de pugna eius ad Cæſarẽ agitare cœpit, pollicitus Sardiniam, Corſicamq; cum tribus legionibus illi tradere, amicorum quoq; multitudinẽ aliam adijcere. Quod opus ſiue Philadelphi, ſiue Menodori cauſſa proceſſiſſet, ob calumnias ad Põpeium antea delatas, Cæſar confeſtim non admiſit, meditatus pacẽ re & opere quamprimũ ſoluere. Itaq; Antonium ex Athenis Brunduſium ad definitam diem euocauit, cum eodem de bello conſilia initurus. Naues longas ex Rauẽnis, & exercitum ex Celtis apparatumq; alium Brunduſium, & Dicæarchiam ſumma celeritate accedere mandauit, omĩ ex parte ſi Antonio placeret Siciliam, Pompeiumqúe inuaſurus. Et ille quidem ad definitam diem cum modicis applicuit. Non inuẽto autem Cæſare inde diſceſſit, uel quod belli ſententiam contra fœdera aſſumpti minime probaret, uel quod apparatũ Cæſaris ut ingentẽ contẽplatus formidaret: non enim ſuſpitio ineundi principatus ex animo eius penitus ex-

Põpeius belli cauſſa.

Oſtentũ. tus exceſſerat, uel ſignis terrefactus id egiſſet. Nam ex cu-ſtodibus ad tabernaculum eius excubãtibus, unus à feris laceratus inuentus eſt, facie adempta, quaſi ad indicium auferendum, cum neq; uocem emittere, nec à quoquam cum eo quieſcentium audiri potuiſſet. & lupum circa auroram e tabernaculo eius fugientem Brunduſini ſe uidiſſe dicerent. Ad Cæſarem tamẽ ſcripſit, ne quæ inter eos compoſita fuerant diſſolueret. Menodoro quoq; ne abiret, ut ſeruo eius fugitiuo cõminatus eſt: Fuerat enim Pompeij magni ſeruus, cuius ſubſtantiam Antonius, ut hoſtis ex lege uenundatam ad haſtam emerat. Cæſar tamen nonnullos in Sardiniam & Corſicã miſit, ſumpturos, quæ Menodorus illi tradidiſſet. Iam cũ Italiæ maritima omnia cuſtodijs multis occuparat, ne Pompeius iterum illa inuaderet. Ad hæc triremes alias Romæ, alias Rauennis commorari iuſſit, & exercitum plurimũ ex Illyrio acerſiuit. Menodorũ ad ſe profectũ liberũ cõ feſtim ex liberto declarauit, & his quas adduxiſſet nauibus pẽſſe uoluit, ſub Caluiſio prætore claſſem deducentẽ. Hæc conſtituens Cæſar, & apparatum ampliorem in unum colligens, bellum differebat, queſtus Antonium neutiquã abſentem opperiri uoluiſſe. Apparatum autem omnem cum in unum contuliſſet, Cornificium ex Rauennis celerrime Tarantum adducere imperat. Eo claſſem deducente ingens tempeſtas ſubito exoritur, & ex omni claſſe nauis, quæ Cæſari parata aderat, mari obruitur. quæ res futuram calamitatem ſignificare uidebatur. Inualeſcente dietim ſuſpitione quaſi præter fœdus id bellum iniretur, Cęſar quo ſuſpitionẽ in populo dilueret, ad urbẽ miſit. Ipſe etiam exercitum edocuit, Pompeium quod mare latrocinijs inuaderet, fœdera inter eos iacta diſſoluiſſe: idq; piratas ſibi retuliſſe. Menodorum præterea interiorem eius mentem prodidiſſe referebat: idq; intelligere Antoniũ: ob eamq; cauſſam Peloponneſum, ut ad inuadendam Siciliam, pernecẽſſariam ſibi retinuiſſe

Ciceronẽ uide i Philippicis.

Cornificius.

tinuiſſe prouinciam. Ipſe ex Taranto, Caluiſius autē ex Sabinis, & Menodorus ex Tyrrhenia cōfeſtim deduxere, peditatum quoq; omnem Rhegium accelerare iubet. Vniuerſa deniq; ſumma diligentia, ſolicitudineq; parabat. Inter hæc Pompeius Menodorum ad Cæſarem transfugiſſe eo iam adnauigante audiens, ut utrinq; ad claſſem paratior adeſſet, in Meſſana Cæſarē opperiri ſtatuit. Caluiſio inſuper & Menodoro inimiciſſimū ſed præcipue Menodoro, ex libertis eius Menecratem uniuerſæ claſſis præſidem inſtituit. Menecrates circa ueſperam inclinante iam ſole in conſpectu hoſtium ex alto apparuit. Illi in ſinum ſupra Cumas fuga deferuntur ibiq; per noctem quieti perſtiterunt: Menecrates Enariā uerſus iter arripit. At illi oriente luce, ſinum circa litus, ſubmiſſiori claſſe enauigare pergūt, ne hoſtes eum ad locum ſe conferrent: ac repente Menacrates iterum in conſpectu illis affuit, magnaq; ui ac celeritate ad illos propius acceſſit. Nihil igitur operæpretium in hoſtes longe à pelago diuiſos ſe conari poſſe exiſtimans, ad prærupta eos compulit. Illi igitur trudebantur ſimul, & ex nauiū roſtris in eos decertabāt. Erat hoſtibus redeundi, inuadendiq; ad libitum facultas, & aliarum nauium commutatio per uices. Ipſi uero ex petris duntaxat & præruptis inſurgebant. Cunq; naues conuertere non poſſent, quaſi e terra ad eos qui in mari erant depugnabant, neq; declinare hoſtes, neq; inſequi potentes. Inter hæc Menodorus ac Menecrates ſe mutuo intuentes, omni alio poſtpoſito labore, cum ira & acclamatione quàm promptiſſime inter ſe naues concitant, in eo uictoriam & belli caput cōſiſtere arbitrati, qui alterum prælio primus ſuperaſſet. Naues igitur magno impetu ab utriſq; concitæ ſe inuicem concuſſere ambæ. & hæc quidem nauis, quæ Menodorum uehebat, roſtrum perculit atq; confregit: altera uero Menecratis gubernaculum prorſus euertit. Deinde manicis inter ſe complexi ferreis, neutiquam nauali opera indigebāt, utraq;

Bellū naуale inter Sextum et Octauiū.

ad bellum firma perſiſtēte. Viri igitur ueluti è terra nihil laboris, aut uirtutis omiſere. tela crebra, ſagittas, lapideſq; emittentes. Cataractas adhæc proiecere è nauibus per uim inſcenſuri. Menodori itaq; naue eminente altius, cataractæ ad imum pronæ, faciliorem audacibus ad inſcendendū præbebant aditum, & quæ projiciebantur, utpote ex alto uehemētiore ferebantur impetu. Occūbentibus plurimis, cum reliqui uulneribus affecti minus acriter pugnarent, Menodoro brachiū ſagitta traiectum eſt, telumq; ſubinde euulſum. At uero Menecrates cum iaculo ad Iberorum formā, multis hamis ferreis inſerto, femur ſaucius, ſubito telum educere non poſſet, & ob id bello inutilis exiſteret, reliquos ad pugnam hortaturus cōſtitit. Poſtremo intercœpta naue, ſeipſum mari iniecit. Nauis à Menodoro uinculis iniecta ad terram delata eſt, cū & ille nihil agere ulterius aut conari poſſet. Sic in læuo claſſis cornu hūc in modū pugnatum eſt. Ex dextro autē Caluiſius ad ſiniſtrum ſponte adnauigans, nōnullas Menecratis naues fregit, fugienteſq; in Peloponneſum inſecutus eſt. Demochares Menecratis conlibertus, ac ſub eo tunc quidem præturā gerens reliquas Caluiſij naues aggreſſus, partem in fugam uertit, partē ad petras compulit, uiriſq; ab his expulſis naues incēdit, donec Caluiſius ab inſecutione ſe cōuertēs, fugiētes retinuit, ignemq; à cæteris inhibuit, ac nocte inſurgēte, omnes eo loco quo pridie morati ſunt. Sic nauale bellum inter utroſq; finitum eſt, in quo Pompeij claſſis lōge ſuperare uiſa. Demochares autem Menecratis necem nō ſecus ac belli cladem ægre perferens, duo quippe hi maritimis in rebus Pompeio perutiles in primis habebātur, Menecrates & Menedorus, omiſſis omnibus ex acie in Siciliam tranſiuit, ueluti Menecratis corpore cum unica dūtaxat naui, nō autem uniuerſa Pompeij claſſe in diſcrimine periculoq; deſtituta. Caluiſius quoad Demochares adnauigaret opperiēs eodem loco, quo inſederat moratus eſt, haud quanquā prælio de

Cataractas pōtes intelligit.

Menecrates ſuperatur.

lio decertare auſus, nauibus, quæ potiores fuerant, in bello amiſſis, reliquis uero ad ineundam pugnam prorſus inutilibus. Sed dum in Siciliam curſum mouere intelligit, paratis nauibus & ipſe littus enauigare cœpit, ut ſinum derelinqueret. Interea Cæſar multis nauibus, ingentiq; exercitu ex Taranto Rhegium applicuit, ut Pompeium circa Meſſanã quadraginta ferè naues continentem inopine inuaderet. Id enim amici eius uel in primis ſuadebant, ut ex tempore tanto ſtipatus apparatu modica adhuc claſſe circunſepto priuſquam reliquæ aduenirẽt, ſubitus occurreret. Quibus ille Caluiſium opperiri ſtatuens neutiquam aſſenſus eſt: præfatus non utile conſilium id eſſe, quod periculis obijceret. eoq́ue modo auxilia ſuorum intentus expectabat. Demochare in Meſſanam delato, Pompeius Apollophanem, & hunc quidem libertum eius Menodori & Menecratis loco, unà cum Demochare claſſi præeſſe uoluit. Cæſar eorum quæ circa Cumas geſta erant, certior factus, Pontum adnauigare pergit, ut Caluiſio obuiam prodiret, qui per Porum, ut plurimum ad illum aduentabat, & iam ad Stylida delatus, Siciliam uerſus moturus uidebatur. Pompeius ex Meſſana decurrens, poſtrema claſſis aggreſſus eſt, antecedentes quoque naues inſecutus, mox omnibus inuectus, in pugnam prouocabat. Illi quanquam ab eo uexarentur, minime tamen ſe ad pugnam conuertere, non permittente Cæſare, ſiue quod in arcto bellum detractaret, ſiue ut à principio inſtituerat uenturos opperiri, nec ſine Caluiſio bellum inire cuperet. Tandem ex eius ſententia omnes ad littus conceſſere, ibiq́ue in anchoris firmauere rates, ac ſimul à prora irruentes repellebant. Demochare duas ad quancunq́ue earum naues opponente, tumultu concitæ aliæ ad petras deferuntur. Ibiq́ue per inertiam ut apud Cumas prius euenit, undis aſſurgentibus impleri collidiq́ue cœperunt, hoſtibus nunc ab inſultu, nonnunquã ab

Cæſaris aduẽt' ex Taranto.

regreſſu eas eludentibus repellentibusq́. Nec longe pericu lum aberat, cũ Cæſar naui egreſſus ad petras ex alto ſe proripuit, & à pelago enatantes ad ſeſe recepit: ad mõtes quoq́ ſuperius ire monuit. Cornificius uero & quicunq́ alij prætores aderant ſe mutuo adhortantes, nullo mãdante, naues anchoris exoluunt, & in hoſtes celeri curſu feruntur, utilius arbitrati aliquid potius agentes perpeti, quàm per inertiã nullo prælio ab illis opprimi. Singulari itaq́ audacia fretus Cornificius, prætoris nauem primo impetu inuadit, intercipitq́ qua ex cauſſa Demochares in aliam ſubito deſiluit. Labore igitur & cæde hunc in modum ſuccreſcentibus, Caluiſius & Menodorus à longe nauigantes conſpecti ſunt, non tamen à Cæſaris militibus è terra aut mari uideri poterant. cæterum Põpeij naues liberiore pelago euectæ, eos aſpexere: quibus uiſis retrocedere cœperunt. Iam enim nox imminebat, nec defeſſos recentibus opponere audebant. Horum aduentus reliquis ex priori inutilitate commoditatẽ attulit. Increbeſcente quippe nocte nauibus egreſſi ad montes confugerunt, ignibusq́ paſſim incenſis, cæteris nauigantium aduẽtus ſigna prodiderunt. Eodẽ igitur ſine cibo & obſequio ullo omnium indigi per noctẽ traxere morã, quos Cæſar ſimili modo affectus, & hinc inde diſcurrens ſolabatur, & ut ad lucem uſq́ perferrent ſuadebat. Laborante itaq́ inter milites Cæſare, atq́ ſuſtinente, cum Caluiſius nondum adeſſe cerneretẽ, neq́ ex nauibus quicquã utile ſperari poſſet, illo ad tempeſtatem enitente atq́ occupato, fortunę benignitate quadam tertiadecima legio ad montes propius acceſſit, extemploq́ milites intellecta clade per aſpera quæq́ ex ignibus iter arbitrati, cœpere curſum. Eo loci imperatorem cæterosq́ cum illo fugientes conſpicati, labore fameq́ confectos alij alios ſuſcipientes conſeruarunt. Ad hæc primores ordinum Cæſarem ad eorum tabernacula ducentes, cum nemo ex ſeruis ut in nocte, tumultuq́ turbatis, atque diuiſis ſupereſſet, conſolati ſunt.

Claſſis Cęſaris igẽs periculũ.

Legio tertiadecima

ſunt. Dum igitur uaria ad loca qui ſe ſaluũ eſſe diceret emittit, Caluiſius cum nauibus adeſſe nunciatur. Sic duplici & inſperato fortunæ euentu recreatus paulum conquieuit. Orta quamprimũ luce ad maria uiſum dirigit, ac naues igne ſuccenſas flagrantesq́; intuetur, nonnullas ſemiadustas & adhuc ignem ſuſtinentes, quaſdam derelictas: uelis adhæc, gubernaculis, uaſisq́; paſſim repletum mare. Ex his uero quę integræ manſiſſent, nonnullas maiore ex parte laborantes. Caluiſium itaq; in acie conſtituens, rates, quæ celeriores aderant, in tranſuerſum obiecit hoſtibus, quieſcentibus illis, ſiue ob Caluiſij aduentum, ſiue quod inſurgentes aggredi pararet. Sic utrisq́; claſſem continentibus circa meridiem notus creber paulatim ſurgens, inter anguſta ac mari ſpernia undas ingentes extulit. Pompeius intra Meſſanæ portus claſſem cõtinebat. Cæſaris naues inter prærupta littorũ, & importuoſa quæq́; per uim cõpulſæ mutuo ad petras trudebant, põderibus minus integre illas continentibus. Menodorus tempeſtate quamprimũ orta, utilius fore arbitratus ad interiora pelagi ſeſe contulit, ibiq́; in anchoris claſſem ſiſtit, leuiores ob profunditatem ſuſtinens undarum motus: remigium præterea erexit, ne ab impetu ferretur, quem aliqui uiciſſim imitati ſunt. Reliqua autem multitudo dum uẽtorum motum, ut in uere cito inclinaturum putat, naues anchoris utraq; ex parte à pelago pariter, terraq; firmauit, ratesq́; inter ſe fluctuantes contis ad inuicem propellere cœpit. Vehementiore deinde inſurgente uento, omnia in unum confuſa ſunt, nauesq́; ab anchoris excuſſæ, paſſim conteruntur, & ad terram delatæ ad littus colliduntur. Clamor itaq; confuſus oritur ab his qui trepidabant, ſimulq́; querebantur, & ſe inuicem inter tumultum inuocabant. Non enim uoces diſcerni poterant, furente uento: nec gubernator à remige quicquam differebat, aut peritia artis aut imperio, ſed cõfuſio inter omnes par erat ſiue intra naues, ſiue cum quis ab illis excidiſſet, undis, æſtu,

Tẽpeſtas ualida & miſerãda.

 lignisq́;

ligniſq; propellentibus. mare autem uelis, remis, uiris, cadā ueribuſq; inundabat. Si uero quis effugiens ad littus enataret uel ad terrā illidebatur, uel ad petras impellēte unda trudebatur. At cum mare ſcinderetur, quod circa littus plerūq; euenit, inſuetos nouitas rei conturbabat, & rates tum uel maxime circunlatę in unū ferebanť cō terebanťq;. Ventus quoq; ut in nocte difficilior erat ad ferendū: cū non in luce, ulterius ſed in tenebris obruerentur undis. Fletus igitur per uniuerſam noctem reſonabāt. Neceſſariorum porrò inuocationes per littus diſcurrentium, & qui in mari erant nominatim appellantium opplerant aures. Vlulatus adhæc & gemitus, cū quos inuocarēt, ueluti defunctos, nullis exhibitis uocibus lugerent. Contra eorum, quos per pelagus unda inuoluerat, & in littore exiſtētes ad opem conclabant, audiebatur fletus. Admirabilis quædam malorum facies utriſq; inerat. Non enim mare duntaxat his qui in ipſum deſilierant, aut naues inſcenderant, terrorem afferebat, uerum fluctibus longe periculoſior imminebat tellus, ne incumbēs illis unda inter ſaxa petraſq; collideret. Nouis itaq; modis inter æſtus uexabātur, telluri proximi, nec illam ingredi, nec ab illa in pelagus demum regredi, aut in medio cōſiſtere potentes. Nempe anguſtiæ locorum, & natura inacceſſi littoris, & incumbēs unda, uētusq; ab aſtantibus aſpirans montibus, & in procellas uarie confractus, profundi quoq; maris ſeparatio in utranq; partem prouoluta & exæſtuans, neq; manendi illis, neq; fugiendi præbebat aditum. Tenebræ adhæc intenſæ, nocte potiſſimum obſcura turbarant omnia, ut ſe minime intuentes morerentur, quidam conturbati & clamantes, alij taciti caſum ſuſtinentes. Erant qui ſe inuicem conficerent, quaſi omni ſalute deſperata. Inſtāte huiuſmodi clade, omi animaduerſione longe maiore atq; grauiore, ita ut fortuitorum quoq; ſpem ex animis adimeret, ſubito illuceſcere, & uentus paulatim diſſolui uiſus, & hebeſcere, & cum ſole penitus extingui,

Periclitātium deſcriptio.

& ſubinde

& ſubinde uento undaq́ʒ ceſſante, uix in longum tamen flui tantia quieuere æquora, ut tam ingentis tempeſtatis motus incolæ earum partium haud unquam ſe meminiſſe dicerēt Hæc igitur conſuetudine & opinione amplior, maiorem Cæſaris nauium uirorumq́ʒ contriuit partem: cum etiam bello quod ſuperiore die geſtum fuit plures amiſiſſet. His ergo duobus fortuitis inuicem conflictatus caſibus, ad Hipponium eadem nocte per montes ſumma celeritate perrexit, tantæ rei cladem haud intueri ſuſtinēs, cui nihil præſidij ferre poterat. Ad amicos etiam, ac prætores miſit, ut omnes parati adſiſterent, ne qua aliunde, ut in aduerſis, ſubita calamitas inſurgeret. Miſit & pedites ad uniuerſa Italiæ littora, ne ob recentem caſum aliquid è terra moliretur Pompeius. At ille nihil tale meditatus, non ad præſentis claſſis reliquias, abeuntiſúe, inſtante adhuc tempeſtate quicquam molitus eſt. Sed ſcaphas ex his quæ poterant adhuc annectentes, & uento ad Hipponium ultro nauigantes aggredi neglexit: ſiue quod cladem illam abunde ſibi ſufficere putaret, ſiue ad conſequendam uictoriam eſſet inexpertus, ſiue ut à nobis aliunde ſcriptum eſt, ad aggrediendum mollis foret, & ignauus, ac ſolum inſurgentes repellere contentus. Cæſari ne dimidium quidem claſſis ea ex tēpeſtate ſuperfuiſſe creditum eſt, & id quoqúe difficultate ſumma, ac labore. Derelictis igitur nonnullis ad eius curam turbatus animo, Campaniam uerſus iter arripit. Nō enim alias naues cōtinebat, multarum indigus, neq́ʒ ad fabricandum tempus aderat incumbente fame, populo quoqúe pro ineunda pace plurimum inſtante, bellumq́ue ueluti aduerſus fœdera ſuſceptum improbante. Pecuniarum quoque diſtinebatur inopia Romanis nihil conferentibus neque tributa quæ meditatus erat, ſuſtinentibus, promptis tamen ad ea quæ utilia erant, exequenda. Mecœnatē ad Antoniū deſtinat, ut de quibus nuperrime inter ſe queſti erāt, ra tionem

Hipponium.

Sexti Pōpeij mollities.

tionem redderet, cumq́ in ſocietatem ſimul aduocaret. Cui ſi minus paruiſſet ille, armatos onerarijs nauibus in Siciliam præmittere ſtatuerat, & omiſſo pelago, per terram inceptare bellum. Dum his curis angeretur Cæſar, Antonium cum eo ad belli ſocietatem conueniſſe intelligit, uictoriam quoq; è Celtis qui Aquitani dicuntur ab Agrippa perilluſtrē in bello habitam. Protinus itaq; amici eius ac ciuitatum nonnullæ naues illi pollicitæ ſunt, ſimulq́; præſtiterunt. Depoſita igiť ſolicitudine omni, apparatum priore longe ſplendidiorem raptim congregauit. Incipiente uere, Antonius ex Athenis trecentarum nauium claſſe comitatus Tarantum peruenit, Cæſari auxiliū allaturus, ut promiſerat. At ille conuerſa mēte, nauibus iam fabricatis ſuos intulit. Vocatus denuo quaſi ſufficientibus his quæ Antonio aderant, & uiciſſim apparatis, alias occupationes protulit, ut iam clarum eſſet, illum cum Antonio in contentionem uenturum, aut ſocietatem eius ob neceſſariorum copiam haud multifacturū eſſe. Antonius quanquā animo turbatus, tamen perſtitit, ac iterū in ſocietatem eundē uocare pſeuerauit. Nā præbitionē nautica defeſſus cum exercitu Italo in Parthos indigeret, naues cū Cæſare permutare conſtituerat, cum ex fœdere ſancitum eſſet utrunq; ex Italia copias poſſe deligere. Sed cum difficile ipſis uideretur, tū uel maxime Cæſari cui Italia ex ſorte obuenerat, Octauia quæ pro illis poſceret ad Cæſarem peruenit. Cæſar ſuos periculis obieciſſe circa Pontum aiebat. Illa Mecœnatem hoc excluſiſſe reſpondebat. Ille Calliam libertum ab Antonio ad Lepidum miſſum eſſe, ut Lepidum in eum concitaret. Illa ſcire ſe Calliam nuptiarum cauſſa ad Lepidum iuiſſe, uelle quippe Antonium antequam Parthicū iniret bellum, filiam eius Lepidi filio in uxorem dare, quem admodū profiteretur. ſic enim Octauia. Antonius uero Calliam ut Cæſarem torqueret ad Lepidū præmiſerat. Hæc igitur minime admiſit, ut autem unà in colloquium ueniret illi annuit:

Aquitani Celtæ.

annuit: & inter Metapontum & Tarantum conuenere ambo. quo loco fluuius eiuſdē nominis medius interfluit. Congredientibus ad fluuium illis fortuna quadam Antonius ex ripa ad occurrentes naues properans, ſcapham ſolus inſiluit, & ad Cæſarem quaſi amico ſe concredens pertranſibat. Quem cum intueretur Cæſar imitatus eſt. Sic fluuij in medio ambo conuenere, alterius in ripa uterq; deſcendere uelle contēdentes. Vicit tandem Cæſar, & ueluti ad Octauiam Tarantum profecturus in Antonij ripa penes eum ſimul cō ſtitit. Taranti quoq; ad eius diuerſorium nullo munitus cuſtode, pertranſiuit, & noctu iuxta illum armatis nullis circū ſeptus, conquieuit: Similia & ab Antonio poſtridie geſta ſunt. Sic illis cōtinua ad ſuſpitiones ob principatus ambitū, & ad fidem ſubinde in neceſſitates mutatio inerat. Claſſem igitur in Pompeium præparādam Cæſar in nouum tempus diſtulit, Antonio in Parthos expeditionem ulterius differre nequeunte. Tradiderecq; ad inuicem Cæſari quidem Antonius naues uiginti ſupra cētum, quas propere Tarantum miſſas illi dedit. Cæſar Antonio bis mille Italos armatos, quos miſſurum ſe ſpoponderat exhibuit. Octauia inſuper fratrem donis proſecuta eſt, & decē onerarias naues ex fortioribus, amplioribusq; phaſelis triremicis immixtis ab Antonio petitas, illi tradidit. Cæſar Octauiæ mille ad cuſtodiā probatos uiros, quos Antonius eligeret elargitus eſt. Finiēte uero principatus tempore, quod ex decreto tribus cōceſſum fuerat, eundem denuo in quinquēnium ſibi deſumpſere, nihil ulterius populo indigentes, eoq; modo ab inuicem digreſſi ſunt. Antonius in Syriam profectus eſt: Octauia penes fratrem cum filia, quam ab ea ſuſtuliſſet, derelictis. Interea Menodorus, ſiue ex innata proditione duceretur, ſiue quod Antonij minas extimiſceret, qui eum tanquam fugitiuum bello adeptum abducere uelle dictitabat, ſiue quod ſe minus ac ſperauerat in honore haberi cerneret, ſiue qđ ab

Metapontus.

Menodorus.

aliis Pompeij collibertis aſſiduis impeteretur conuicijs, qui cum infidelitatis erga herum arguebant, & ad reditum poſt Menecratis necem hortabantur. Fide data, acceptaq; ad Pōpeium ſeptem ſublatis nauibus fugam arripit, Caluiſio claſſis præfecto nequaquã aduertẽte. Qua ex cauſſa Cæſar Caluiſium à præfectura claſſis amouit: Agrippamq; eius loco præeſſe uoluit. Cum parata adeſſent omia, Cæſar claſſis exercitum hoc modo perpurgauit. Altaria primũ maris in littore ſita alluuntur undis, multitudo omnis circunquaq; magno ſilentio per naues aſſidet: Sacerdotes in mari conſidentes ſacra faciunt, terq; per exercitum ſcaphis circũuecti, purgamina ſacra deferunt, ducibus unà adnauigantibus, & purgamina extollentibus, ut ab exercitu infelicia quæq; depellant. Diuidentes deinde ea, partem in mari proijciunt, partẽ altaribus impoſitam flammis adolent, ac protinus multitudo omis ea benedicit. Sic Romani claſſem ſolent perpurgare, Cęſar igitur ea die ex Dicæarchia diſcedere ſtatuerat, eodemq; tempore Lepidum ex Libya, Taurum ex Taranto Siciliam uerſus mouere iuſſerat, ut illum tandem ex aurora ſimul & occidente, meridieúe ſequerentur. Sic Cæſaris motus ea die omnibus præfinitus fuerat, decima ſolſtitiali ſcilicet, quam nonnulli Romanorũ nouam lunam mẽſis appellant: in quo primo Cæſari exhibet̃ honos, cui Iulio ꝓ Quintili nomen eſt inditum. Hanc igitur diem Cæſar elegerat, religione fortaſſe motus, ob parentem eius, aſſiduis uictorijs bello illuſtrẽ. Pompeius in Lilybæo Plinium Lepido oppoſuit, legionem armatorum, aliamq; multitudinem leuiter armatam continentem. Adhæc ab oriẽte in occidẽtem uſq; Siciliæ maritima omia, & in primis Liparam, & Coſſyriam inſulas cuſtodijs, prçſidijsq; munierat, ne Coſſyria Lepido, Lipara autem Cæſari ſtationes quaſdam ad inuadendam Siciliam offerrent. Præcipuum uero totius claſſis in Meſſana collocauit, promptum quocũq; in loco neceſſitas exigeret.

Purgatio exercitus uide Ver.

Decima ſolſtitialis.

Plinius.

ſic utriq;

ſic utricꝫ apparatus ſuos tenuere. Noua luna ſole iam radijs contingente terram, Lepidus ex Libya mille onerarijs nauibus, octoginta lõgis comitatus curſum mouet. legiões duodecim, equites Numidas quinquies mille, aliumcꝫ apparatum peringentem ſecum agens. Taurus ex Taranto ex Antonij nauibus numero centum ac triginta, duas ſupra centũ dũtaxat aduehebat. reliquarum enim remiges ex tempeſtate amiſerat. Cæſar ex Dicæarchia diſcedens, ſacris, libaminibusꝗ peractis, à prætoria naue in pelagus placidis uentis & immobili Neptuno, maricꝫ nulla fluctuante unda, ut aduerſus parentis hoſtes properãti, propitij adeſſe uellent, uota obtulit. Inde nonnullis maris profunditatem ante ſe perſcrutantibus, æquora permeare cœpit. Appius multitudine nauium ſtipatus, poſt eum claſſis cuſtos ſequebatur. Tertia à diſceſſu die, notus incumbens, quãplurimas Lepidi naues onerarias euertit. Impetu tamẽ ab eodem in Siciliam facto, Pliniũ in Lilybæo obſedit. pleraſcꝫ ex urbibus ſibi aſciuit, quaſdam ui cœpit. Taurus incipiente uento Tarantum denuo reuerſus eſt. Appio circa Athenienſium rupes deducẽte claſſem, quædam è nauibus ad petras delatæ collidũtur, nonnullæ inter abrupta ab impetu pelluntur, aliæ non ſine uitio proiectæ ſunt. Cæſar oriẽte tempeſtate in Eleatem ſinum inhoſpitumcꝫ profugit, ſexremi duntaxat unica amiſſa, quæ circa rupes confracta eſt. Libyco deinde ſuſcipiente notũ, ſinus in ueſperã pateſcens cõmoueri cœpit. ita ut ex eo egredi nõ amplius liceret, aduerſante loco uẽto, necꝫ remi rates cõtinere, aut anchorę ulterius cohibere poſſent, ſed ad inuicẽ inť petras colliſę truderenť. Atra incũbebat nox, eoꝗ piculũ difficilius adhuc illˀuidebať. Increbeſcẽte clade, Cæſar cadauera hũari, ſaucios curari iubet. ipſe è mari enatãtes ulterius aſſũpſit, alijſcꝫ adornauit armis: exercitũ quocꝫ oẽs q ſuperat paulatĩ recreauit. Sex è nauiũ nũero q̃ grauiores fuerant tẽpeſtate cõtritę ſunt. leuiorꝫ ſex ſupra uigiti amiſſę.

Claſſis uniuerſæ motus.

Libycus uentus.

Cęſar mari infelix.

Liburnicæ maiore adhuc numero diſiectę referuntur. Et cũ ad reparãdam claſſem triginta dierum ſpacio uidere tur indigere, optimũ factu uiſum eſt, bellum in futuram æſtatem denuo differre. Cæterum inſtante populo ob urgentem famem, naues magna celeritate littori appulſas reparare pergit: porrò earum onera quæ corruptæ fuerant, Tauri nauibus inanibus deuehenda tranſtulit. Vt igitur maiore in calamitate Mecœnatem Romam ire monuit, ut eos qui ob magni Pompeij beneuolentiam elati fuerant, diligẽtia comprimeret. nõ enim præclari uiri memoria ab eorum animis penitus exceſſerat. Ipſe qui tellurem ſortiti fuerãt, per Italiam diſcurrens, hortabatur, & ex timore eorum quæ geſta fuerant, perterritos ad ſpem erigebat. Eadem celeritate Tarantum proficiſcens, claſſem quæ ſub Tauro erat cõtemplatus ad Hipponium redijt, peditatumq́ ibi exiſtentem conſolatus, nauium quoque fabricationem accelerare monuit. Et iam proxima aderat in Siciliam ſecunda profectura claſſis, cum Pompeius huiuſmodi opportunitate neglecta, tot naufragijs inſurgere haud æquum duxit, ſed mari duntaxat ac Neptuno contentus peregiſſe ſacra, ſe filium eius uocitari paſſus eſt, ratus non ſine Dei auxilio, æſtatis tempore, bis hoſtes naufragio obrutos. Ferunt ob hæc gloriabũdum, ſolitam ab imperatoribus deferri chlamydem, Neptuni in morem, ex purpureo in ceruleum mutaſſe colorẽ. Sperans igitur Cæſarem claſſem iam tandem ſoluturũ eſſe, cum denuo naues præparare, eademq́ æſtate uenturum audiuiſſet, animo collapſus eſt, ut qui cum inuicto homine & indeſinenti apparatu, bellum ſe gerere animaduerteret. Ergo propere Menodorum ſeptem quas adduxerat ſtipatum nauibus, qui claſſis ſubductionem Cæſaris inuiſeret, & ſi quid poſſet uiciſſim moliretur, ire iubet. At is iam pridẽ animo turbatus, cum claſſis præfecturam nondum ſibi redditam doleret, ac ſatis conſcius cum his ſolum quas abduxerat, ob ſuſpitionẽ

Cæſaris diligẽtia Mecœnas

Pomp. uanus.

ab illo

ab illo demitti nauibus, fugam denuo inire ſtatuit. Verum prius intra ſe meditatus, quemadmodum ad omnia ſibi fidos redderet: qui illum ſequebãtur, aurum omne, quod ſecum habuit inter eos partitus eſt, & trium dierum remigio delatus, per mille & quingenta ſtadia continue progreſſus eſt, primiſq; qui Cæſaris claſſem obſeruabant, fulguris in morẽ ſubitus inſiliens, protinuſq; regrediens, poſt duas aut tres ex cuſtodiarijs nauibus e medio ereptas, ex onerarijs inſuper, quæ frumentum conuehebant illi inſurgẽtes, aut enauigãtes, quaſdam per uim ſubmerſit, alias uinculis iniecit, aut igne cremauit: ita ut oĩa tumultu ob Menodorum repleta eſſent Cæſare abſente, & Agrippa ad conuectandam materiem profecto. Ludibundus igitur ad arenam littori finitimam atq; paluſtrem, nauem per contemptum ultro impulit, ſeq; à fimo detineri ſimulans immotus pſtitit, donec hoſtes e montibus caſum conſpicati, ad eum ueluti ad prædam paratam decurrere, quibus appropinquãtibus iterum conuerſa naui cum riſu abijt. Cæſaris exercitum mœror ſimul & admiratio ſecuta eſt. Cum abũde id egiſſet, & utrum hoſtis an amicus foret prodidiſſet, tãdem capto Rebillo cõſulari uiro, eũdem libertati reddidit, quid acturus eſſet corde meditatus. Erat illi cum Mindio Marcello quodã ex Cæſaris neceſſarijs ante fugam priorẽ amicitia. His igitur qui circa ſe fuerant, Mindium trãsfugere uelle affirmat, deinde hoſtibus propior factus, Mindium ad ſe conferendi gratia ad inſulam quãpiam uenire rogat. Cum acceſſiſſet, nemine alio audiẽte, ſe ad Pompeium ob iniurias à Caluiſio illatas, cum claſſi præeſſet, transfugiſſe ait: Cæterum præturam ſuſcipiente Agrippa, ad Cæſarem à quo nil mali pertuliſſet, redire uelle, ſi fides præſtaret. Hæc Mindius abſente Agrippa ad Meſſalam detulit. Inquit enim redeuntem inſigni aliquo facinore emendaturum quæ prius commiſiſſet: donec autem fides præberetur, quempiam ex Cæſaris exercitu inuaſurum,

Mindius Marcel.

Meſſala orator eximius

uaſurum, ad ſuſpitionē euitādam, idq́ꝫ executus eſt. Meſſala cum ueluti in re turpi nonnihil dubitaret, tandem aſſenſum pręſtitit, ſiue quod has belli neceſſitates eſſe crederet, ſiue ex Cæſaris mente quicquā præſentiſceret, ſiue intra ſe idipſum cogitaret. ſicq́ꝫ Menodorus ad eum fugit. Adueniente demū Cæſare, in cōſpectu eius ſupplex procidit, & ut fugæ cauſſam minime reddenti, ueniā impartiri uellet, deprecatus eſt. Cæſar ſalutem illi ob inducias concedere reſpondit, & protinus clanculum cuſtodiri iuſſit. Triremiū autem ductores ab illo transferens, quocunq́ꝫ libuiſſet abire permiſit. Parato exercitu Cæſar claſſem confeſtim mouit, & ad Hipponiū enauigans, Meſſalam cum duabus peditū legionibus quas ducebat in Siciliam ſupra Lepidi exercitum tranſire imperat, & ad ſinum qui ad Tauromenium deducit, caſtra ponere. Tres præterea legiones ad Stylida miſit ac ſuperum mare obſeruaturas quæ fierent. Taurum ad Scylaceum promōtorium, quod ultra Tauromeniū adiacet, ex Taranto adnauigare iubet, quod ille ad pugnā, remigiumq́ꝫ paratus protinus effecit, & cum eo peditatus omnis pertranſiuit, equitibus tellurem, Liburnicis uero maria ſcrutantibus. Sic ſe habentibus rebus, Cæſar ex Hipponio decurrens, circa Scylaceum ſeſe obtulit, & ſuſceptis ordinibus, ad Hipponiū iterū rediit. Pompeius ut à nobis præſcriptum eſt, omnes ad inſulam ingreſſus cuſtodiri iuſſit, naues uero in Meſſana cōgregauit, ut quocunq́ꝫ opus eſſet auxilia demitteret. Sic uterq́ꝫ in hoc apparatu conſtitit. Lepido interim ex Libya onerariæ naues reſiduū exercitus quatuor ſcilicet legiones adducebant. Quibus ex Pompeij parte Papias ab alto occurrit, eaſq́ꝫ ut amicos admittentes penitus euertit. Credidere quippè, naues à Lepido præmiſſas ad eos aduentare, & illæ quidem à Lepido tarde ferebantur: ſic ut iterum ad eas accedētes, ut priores alias hoſtiles arbitrati declinarent, donec ex ipſis aliæ combuſtæ ſunt, aliæ captæ, quædam diſperſæ, nōnullæ

Aſtuta reſponſio.

nullæ in Libyam retro nauigarunt. Ex exercitu duæ legiones in mari ſubmerſæ: ex quibus nonnulli enatarũt, & hos quidẽ Tiſinenus Pompeij prætor, ad terram prodeũtes interemit: alij ad Lepidum demũ redierunt, quidã ſtatim, alij poſterius. Papias ad Pompeiũ reuerſus eſt. Cæſar ad Strongylam, unam ex quinq; Aeoli inſulis, uniuerſa claſſe, perſcrutato prius pelago ex Hipponio puenit. Exercitũ uero ingentem in aduerſa Siciliæ ripa contẽplatus in Peloride, Mylis, & Tyndaride, Pompeium ibidem adeſſe credidit, eoq; loco Agrippam bellum gerere præcepit. Ipſe ad Hipponiũ denuo redijt, & ad Tauri exercitum cum tribus legionibus Meſſala comite procurrit, quaſi Tauromeniũ inuaſurus abſente Pompeio, qui inſultum illi duabus ex partibus præbere uidebatur. Agrippa ex Strongyla ad Hieram enauigauit, & Pompeij cuſtodijs minime cum ſuſtinentibus Hieram intercepit, & ſequenti die Mylas inuaſurus uidebatur, Demochare Pompeij prætore quadraginta duntaxat naues continente. Põpeius animaduerſo Agrippæ impetu, naues qnq; ſupra quadraginta ultra primas à Meſſana Demochari præmittit, Apollophane eius liberto deducente. Ipſe cum octoginta alijs ſequebatur nauibus. Agrippa nocte incumbente ex Hiera dimidium claſſis abducit, ueluti cum Papia ſolo congreſſurus. Viſis deinde Apollophanis nauibus, ac octo ginta alijs aliunde prodeuntibus, protinus Cæſari indicat Pompeium cum magna claſſe in altum aduentare. Ipſe grauiores per medium educit, reliquas naues ab Hiera celeri feſtinatione aduocat. Erat apparatus utrinque longe ſplendidus, & turres è nauibus à puppe, proraq́ue eminebant. Quamprimum igitur adhortationes ut æquum erat, inter illos factæ, ſignaque è nauibus elata ſunt, ſe inuicem aggrediuntur, hi quidem à fronte, alij in circuitu, magno clamore & nauium impetu, uarioq; ſtupore oĩm. Erant Pompeio naues perbreues agilesq́ leuitate ad inuadendũ nauigandũq;.

Strongyla inſula.

Hiera.

Cæſari

Cæſari uero maiores ac grauiores, & ob id ad tarditatẽ pronæ, maiore tamen robore ad inferendos impetus, & ad uulnerandum haud euitari faciles. Ex uiris Pompeiani ad pelagus amplius exerciti: illi firmiores ad bellandum. Hi nõ aggreſſionibus ſed circunuentionibus ſolis longe ſuperantes, maiorum gubernacula & tranſtra perfringebãt, aut remos incidebant, aut omnino naues retrahebant, & denuo incurſionibus non minora inferebant damna. Cæſaris naues ex incurſibus illas utpote breuiores perfringebant: aut concutiebant, aut omnino lacerabant: & cum in unum congrederentur, ueluti humiliores ab alto facile inſiliẽtes, coruos aut manus ferreas ad eas iaciebant. At illi cum opprimerentur, in mare protinus deſilientes, à Pompeij nauibus ad auxilia paratis, circuncurrentibusq́ leuabantur. Agrippa ad Papiæ nauem potiſſimũ delatus, & ad tigna quæ extra proram nauis eminebant, magno impetu inuectus nauẽ perfregit, & ad infima uſq; diſiecit, eoſq; qui in turribus conſtiterant excuſſit. nauis mare per rimas protinus admiſit. Ex remigibus igitur Thalamiæ primũ omnes deſtituti ſunt, alij per foros elapſi, pontum enatarunt. Papias ab occurrente naui ſuſceptus, in hoſtes iterum ſe conuertit. quem Pompeius è regione contemplatus, naues proprias aſcenſoribus uacuas, cum hoſtilibus iampridem congreſſas parũ utiles exiſtimaret, claſſemq́ ab Hiera ad Agrippam aduentantem intueretur, ſigno dato ſuas cum ordine redire imperat. Quod illę inſurgentes & ſe ſubinde paulatim conuertentes effecere. Verum Agrippa incumbẽte acrius, fugam protinus arripiũt, non ad littorum oras deducentes, ſed quæcunq; fluuiorum uada, quæ in mari decurrẽtes egerant, ultro ſubeũtes. Quãobrem Agrippa prohibentibus illum gubernatoribus tam exiguo pelago maiores naues cõcredere, in anchoris intra mare conſtitit, hoſtes ſi opus eſſet etiã per noctem aggreſſurus. Amicis deinde illum admonentibus ne inani audacia fruſtra

Coruimachinæ ad detinẽdas rates.

Thalamiæ remiges ad remos ſedẽtes.

Põp. claſſis uincit.

ſtra duceretur, neúe exercitum uigilia laboreqúe confectum ulterius contereret, neq; quieto & tranquillo mari, ultra ac fas eſſet fidem adhiberet, ueſpera iam inſtante claſſem retro uertit, & Pompeiani triginta nauibus amiſſis, quinq; ſolum ab hoſtibus ademptis, ad portum deduxere claſſem, cum neceſſaria plura perdidiſſent, & ab alijs adepta uiciſſim ſuſtuliſſent: quos Pompeius laudibus proſecutus eſt, quod aduerſus tam ingentes naues depugnantes, terreſtre potius quàm maritimum pertuliſſent bellum. Eos porrò ueluti uictores donis adornatos exhortatus eſt, ut intra Pontum, utpote leuiores ob fluxum, moram ducerent, præfatus nonnihil ſe ad nauium altitudinē uelle adijcere. Et hic finis naualis pugnæ circa Mylas inter Agrippam & Papiam fuit. Cæſarem autē Pompeius, ut re ipſa effectum eſt, ad Tauri exercitum acceſſiſſe, & Tauromeniū aggredi uelle intelligēs, propere Meſſanam poſt cœnam adnauigat, parte ſuorum intra Mylas derelicta, ut Agrippa illum demio adeſſe crederet. Agrippa refocillato exercitu quātū neceſſitas poſtulabat ad Tyndarida ſe dedētē eſt pfectus, ac ſtatim ingreſſus repugnātibus ſtrenue ijs qui cuſtodiæ præerāt, repellit. Adhæſere tamē ei aliæ ciuitates, cuſtodiasq; admiſere. ipſe circa ueſperā reuerſus eſt. Iam Cæſar ex Leucopetra ad Scylaceum adnauigarat. Sentiens deinde diligentius Pompeiū ex Meſſana ob Agrippam ad Mylas perueniſſe, ex Leucopetra ſupra pontum ad Tauromenium per noctem accedere ſtatuerat, uerum claſſem adeſſe intelligens, immutato propoſito nō per noctem clam adnauigare, cæterum per lucem alacri exercitu tranſire potius deliberauit. omnino quippè Pompeium Agrippam opperiri exiſtimabat. Perſcrutato igitur per diem mari è mōtibus, cum hoſtibus uacuum eſſe deprehēdiſſet, claſſem mouit, exercitum quantum naues capere potuerant, ſecū agens Meſſala ad reliqui exercitus curam derelicto. donec naues

ad eum rediſſent. Ad Tauromenium itaq; delatus, copias ueluti ingreſſurus emiſit. non ſuſcipientibus ipſum cuſtodibus, ultra Onobalam fluuium, & Veneris templum claſſem impulit, et ad Archigetem curſum dirigit, deum quaſi uallũ eo loco poſiturus, & Tauromenium abinde expugnaturus

Onobala fluuius.

Archigetes quidẽ ex Apollinis habetur ſimulachris, quod primum illi ſacrum ſtatuere, in Siciliam ſedes transferentes Eo in loco naui egrediens Cęſar lapſus eſt, ſimulq; in terram concidit, & ob id retroceſſit. Ipſi igitur adhuc cõſtituenti exercitum, Pompeius magnis copijs occurrit. Res immeditata & ſumma admiratione uiſa eſt. iam enim ultra Agrippam, Cęſarem debellare crediderat. Aderat Pompeio equitatus e claſſe ſublatus, & pedites alio ex loco protinus emicuere, adeò ut omnes trepidarent, in medio trium hoſtilium deſtituti copiarum, trepidaret & Cæſar, neſcius quo pacto Meſſalã accerſeret. Equites itaq; pompeij primi trepidationem intulere, Cæſare adhuc metante caſtra. ad hos pedites claſſisq; ſu peruenĩũt. Et forte quid magnum à Pompeio perfectũ eſſet, niſi quod belli inexptus, nec trepidationis ſatis cõſcius quæ Cæſaris caſtra inuaſerat, dubiusq; ne in ueſperam pugnare cogeretur, à prælio abſtinuit. Et eorum quidẽ pars in Coccineum montẽ aſcendit. pedites propius ab hoſtibus haud ſatis ſiſi caſtra ponere, ad Phœnicem urbem diuerterũt: ibiq; p noctem quieuerunt. Interim Cæſaris milites, uallum perfecere, uerũ labore & uigilia adeò affecti ſunt, ut ad pugnã inutiles eſſe uiderẽt. Legiones tres Cæſari aderãt. equites quingenti, nullis tamẽ equis aſſiſtẽtibus: Leuioris armaturæ mille. ex ſocijs ſorte electis bis mille numero, exceptis qui ex ordine deſcripti fuerant, maritima adhæc potentia. Peditatum igitur omnem Cornificio attribuẽs, aduerſum eos qui terrã ingreſſi fuerant, bellum iuſſit capeſcere, & quod neceſſe fuerat cõfeſtim exequi. Ipſe prius quã illuceſceret, ne ab hoſtibus circũueniretur, mare nauibus ingreſſus eſt. Dextrum cornu

Coccineus mons.

Titinio

Titinio: ſiniſtrum Carcino attribuit. Liburnica igitur pro-uectus, ac omnes circunnauigans ad pugnam hortabatur. poſt adhortationes ſigno, ut in periculo prætoria ſigna deponi imperat. Inſurgēte itaq; Pōpeio bis inter ſe congreſſi ſunt, prœliumq; in nocte finitum eſt. Captis & incēſis Cæſaris na-uibus, nonnullæ breuiora uelorum erigentes, ſpretis moni-tis, Italiam uerſus cœpere curſum, quas paulo poſt inſecutæ Pompeij naues, poſtremas earum auertentes quaſdam ab-duxerunt, nonnullas incenderunt. Si qui ex ipſis e pelago e-natantes in terram emerſiſſent, à Pompeij equitibus aut ca-pti ſunt, aut interempti. Alij ad Cornificij caſtra fugiētes, ab eodem ad accurrentes inſurgente, perimuntur. leuiter arma tis ſolum abire conceſſum. non enim utile uiſum eſt phalan-gem diffidentem commouere, aſſiſtentibus ex aduerſo pedi-tibus, & ut in uictoria ſeſe extollentibus. Cæſarē inter mini-ſtros ad multam interim noctem conſidentem atq; conſulen tem, utrum ad Cornificium per medium tam ingentis nau-fragij, an ad Meſſalam potius aufugeret, fortuna quædā ad Abalam portum, uno armigero duntaxat comitatum attulit nullis aſſiſtentibus amicis, aut ſcutiferis miniſtris ue. Qui-dam itaq; è montibus caſum ſuſpicati, & ad rei fidem occur-rentes ipſum anima corporeq; torpentem offendere. Quem ex cymba in cymbam transferentes ut lateret, ad Meſſalam tandem non longe caſtra habentem detulere. Ipſe quan-quam miniſterij omnis indigus, ad Cornificium Liburni cam propere emittit. Item ad montes finitimos quoſdam deſtinat, qui ſe ſaluum eſſe nunciarent, uniuerſoſque ad Cornificium præſidia afferre admonet, quem & ipſe per epi ſtolas certiorē facit, auxilia ad eū aduentare. Poſt hæc cura-to corpore cum paulum quieuiſſet ad Stylidam nocte pro-ceſſit, & ad Carrinam qui tres legiones ſub Meſſala con-tinebat per nuncios imperat, ut Liparam adnauigaret, quē ad locum & ipſe erat profecturus. Ad Agrippam quoq; per

Cæſaris claſſis ſuperatur.

Fortuna Cæſaris extrema.

Cæſaris ſolicitudo et induſtria

ſcripſit ut periclitanti Cornificio Laronium cum exercitu celerrime ire iubeat. Mecœnatē porrò Romam ut proficiſceretur admonuit, eorum cauſſa qui res nouas moliebantur. ex quibus nonnulli titubantes ſupplicio affecti ſunt. Meſſalam inſuper Dicæarchiam præmiſit, & legionem quæ prima nominatur, ad Hipponium adducere imperat. Hic eſt Meſſala ille quem tres uiri in Roma morte proſcripſerunt, & pecunias qui illum interfeciſſent libertatemq; polliciti ſunt. Verū is ad Brutum fugiens & Caſſium, defunctis illis exercitum per inducias Antonio tradidit, quod nunc ad Romanæ uirtutis æmulationem commemorare libuit: quod eum proſcribentem, in tanta clade ſolum nactus in poteſtate, ut imperatorem tamen iuuit, ſalutiq; reſtituit. Cornificius cū à caſtris hoſtes facillime repellere poſſet, ex inopia coactus ſuos in aciem eduxit, hoſtesq; ad bellum prouocauit. Pompeio pugnam capeſcere cū ijs, qui in armis duntaxat ſpem haberent detrectante, fame coactus ulterius progreditur, & per medium eorum qui è nauibus perfugerant ipſe claſſis expers iter capit. Aggreſſus deinde ab equitibus, acriter per media camporum aſperis uero in locis, ab his, qui leuiter armati inſequebantur (Numades hi quidem erant ac Libyci) ut plurimū ſauciato exercitu ab impetu repellitur. Quarta uix demum die ad tellurem inaquoſam, quam ignis riuum nominant, peruentum eſt. hæc ad mare uſq; oppoſitos excludit agros, curſus etiam aquarum extinguit omnes, ac per eam finitimi nocte ſolum proficiſcuntur, ſuffocationem exalantē, & puluerem cinere permixtum. Cornificij igitur milites neq; noctu per ea loca proficiſci audebant, luna nullo emicāte lumine, ob uiarum difficultates & inſidias, neq; per diē facile carpebāt iter ſuffocatione oppreſſi & anguſtia: pedes quoq; illis ueluti in æſtate caloreq; adurebātur, potiſſimum qui nudi incedebant: & cum moram ducere nequirent, urgēte ſiti, neminē inſurgētem repellebant hoſtem, ſed indefeſſi uulneribus

Riuus ignis.

neribus obijciebantur undiq;. Cum ad exitus aduſtę telluris peruenissent, alij apparuere hoſtes, quos nudos debilesq; intuentes, contempſere primo, mox ad colla proſilientes incredibili audacia, quoad uires ſuppeteret, opprimebāt. Verum eos detinentes, ſalutis propriæ obliti, à calore laboreq; conficiebantur. Auocante eos Cornificio, & fontem iam propinquum oſtendente, tandem plures ab ipſis repellentes interficientesq; ceſſere. Cæterū alij fontē occuparant hoſtes, & omnino Cornificio mœſticia extrema inerat: cum ſic ſe habentibus Laronius à longe apparuit, tribus cum legionibus præmiſſus ab Agrippa, non tamen adhuc an amicus aduētaret, clare intuebantur milites, uerum ſpe ducti, ac huiuſmodi fore ſuſpicati ad eum deferūtur. Poſtea uero quàm hoſtes, fontem deſerentes, ne in medio eorum clauderētur, animaduertunt, clamorem ob læticiam ingentem extulere: Reclamante ad eos Laronio, curſu ad fontem deferuntur, quos duces confertim haurire prohibebant. Qui uero minus paruiſſent, haurirē teq; auide extiguebātur. Sic ex inſperato Cornificius exercitus ſui parte deleta, ad Agrippam ac Mylas ſaluus peruenit. Et paulo ante Agrippa Tyndaridam acceperat, locū commeatu refertum, & ex mari accommodum ad gerenda bella, ad quem Cæſar equites, peditesq; deduxit. Aderant quippe illi in Sicilia copiæ omnes, armatorum una ultra uiginti legiones, equites ad uiginti millium numerum: Leuis armaturæ ultra quinq; millia: & adhuc Mylas. Ex Mylis ℣o nauicularias, Peloridam, & maritima omnia Pompeij præſidia obtinebāt. Quæ timore potiſſimum Agrippæ ignes cōtinue adurebant, quaſi nauigantes incenſuri. Vtraq; etiam anguſta locorū circa Tauromeniū & Mylas, à Pompeio tenebantur, exitus inſuper montium mœnibus occluſerat, & Cæſarē à Tyndarida ulterius euntē, ne congredi poſſet infeſtabat. Rumore exorto Agrippā nauigare, ad Peloridam relictis circa Mylas anguſtijs locorū ſeſe proripit, eaq; Cęſar

Noua belli forma.

Fff 3 protinus.

protinus inuadit,& cum his Mylarũ & Artemiſij exigua oppida, in quibus Solis boues fuiſſe memorant, & Vlyſſis ſomnium. Fama deinde ex Agrippa ut inani euaneſcente, Pompeius anguſta illa intercepta audiẽs Tiſienum cum exercitu aduocat. Tiſieno Cæſar occurrere decreuerat: cæterum itinere delapſus circa Myconium montem ſine tentorio ullo pernox conſtitit. Imbre deinde uehementiſſime coorto, ut autũnali in tempore, nonnulli ex armigeris ſcutum Celticum nocte perpetua ſupra illum tenuere. Horridi porrò Aetnæ fœtores, & ingentes mugitus, fulguraque circa exercitum late ſplendẽtia, illos terruere, adeò ut Germani præ timore è ſtratis exciti, auditionem earum rerum, quæ de Aetnæ fluxu referuntur, non inanem inter tot admiranda arbitrarentur eſſe. Poſt hęc Paleſtinorũ agros depopulatus eſt, & Lepidus frumentatum profectus illi obuiat, ambo〈q〉 circa Meſſanam locauere caſtra. pluribus igitur prælijs per uniuerſam Siciliam leuiter inter eos geſtis, nullo inſigni peracto opere, Cæſar Taurum qui Pompeij commeatus interciperet, & urbes neceſſaria illi ſubminiſtrantes inuaderet, emittit. In qua rè maxime exagitatus Pompeius, maiore prælio de omnibus decertare inſtituit, & peditatum ueritus Cæſaris, cum claſſe longe ſuperaret, ad Cæſarem deſtinat, & ut ſecũ maritimo prælio de uniuerſa re decernere uelit, expoſtulat. Cæſar à maritimis abhorrens prælijs ne fortuna interueniente concideret, cum ab illo denuo prouocaretur, iam mari aſſuetus, ac turpe ducens bellum detrectare, conditionem accipit. Statuta eſt illis dies in qua trecentæ naues utrin〈q〉 adeſſent, omnifariam telorum genera ferentes. ad hæc turres & machinas, quas ipſi excogitaſſent. Agrippa ultra hæc quædam inſtrumenta machinatus eſt, quæ harpagæ appellãtur. harum forma huiuſmodi fuit. Lignum quinque cubitum ferro circumplexum, fibulas ab utro〈q〉 capite fixas continet, quarum uni falx ferro curuata inhæret, alteri funes plurimi connexi inſident,

Myconius mons.

Aetna mõs horrificus.

Harpagarũ inuẽtor Agrippa.

falces

falces machinis attrahentes, cum hoſtilis nauis ex impetu capta eſt. Cum dies prælio deſtinata illuxiſſet, protinus remigum contentio, clamorq́ tollitur. Telorum deinde partim ex machinis, partim e manibus excuſſorum intuebatur multitudo. Adhæc lapides ignemq́ue ferentes machinæ, ſagittæ q́ue uolitabant. Poſtremo naues magno impetu in unum delatæ, ſimul connectuntur. Hæ quidē e latere, aliæ e tignis proram ſuperantibus, nonnullæ roſtris concurrentes, quo ex loco uehementiores plagæ, concuſſiones, & inſultus permaxime prodibant, nauesq́ ob id debiliores reddebantur. Quædam etiam pariter ferebantur remis inſultantes, iaculantesq́ & miniſterijs delapſos ſuſcipientes, manuum denique ui, nautarum fortitudine, gubernatorum arte & clamore, necnon ducum adhortationibus & machinis ſtrepebant omnia. Optimum itaq́ inter cætera apparuit falcis inſtrumētum, quod plerunq́ nauibus ob leuitatem à longe inijci, immiſſumq́ percommode funibus attrahi ad ſe poſſet. Non enim facile inciſionem admittebat, ferro circumplexum, & longitudo eius inacceſſibilem ad ſecandos funes præbebat aditum, quod nec antea perceptum fuerat, ut falces quæ pilis annectuntur. In hoc igitur ut in re immeditata ſtupebant hoſtes, & repulſa naui, puppem inuadere certabant. Quod cum fieret, æqua amborum conſpiciebatur uis. Cum uero inſtrumentum acceſſiſſet, proprium tum quidem id erat opus. Appropinquantibus inuicem nauibus omni ex parte certabatur, ſeq́ue mutuo inuadebant, nec facile hoſtes inter ſe dignoſci quibant paribus adſiſtētibus copijs, & eiſdem ut plurimum graſſantibus armis, & eadem uoce Itala utentibus. Depugnantiū quoq́ cōcurſus ad utroſq́ ferebatur, & ex hoc inſidiæ plurimæ uariæq́ue prodibant, & diffidentia ad eos qui loquebantur. Inſcitia denique maxima eos detinebat potiſſimum in mari, cædibus, armis, naufragijsq́ue redundante. Nullam quippè experientiam belli omiſerant,

excepto

excepto igne. hunc enim primi inſurgentes ob congreſſum euitarant. Inter hæc pedeſtres copiæ utriusq; exercitus, cum timore pariter ac ſollicitudine e terra ad mare proſpectabāt, eo in bello, propriæ ſalutis ſpem ſitam arbitrantes. Nihil tamen diſcernere poterant, quanquam ad maria flectētes oculos, ſexcentis nauibus magno ordine à longe conſiſtentibus Acclamationes ſolum eiulatusq;, qui modo ab his, modo ab illis reddebantur, audiebant, turresq; inter ſe congredientes aſpectabant. Agrippa plures ex Pōpeij nauibus defeciſſe intelligens, aſſiſtentes quaſi uictoria adepta adhortatus ad pugnam, ac fortiter incumbēs nullo labore omiſſo ſtrenue progreſſus eſt, quoad ui ingenti conati milites, & turres proſternentes naues in fugam adigunt. Ex his ſeptem ſupra decem celeri curſu reliquas antecedentes ad pontum deferuntur. Aliæ intercludente Agrippa, partim ab inſequentibus ex impetu repulſæ ſunt, partim inſurgētes confractæ, aut igne abſumptæ. Quæcunq; uero in mari pugnam ſuſtinebant, quæ geſta erant intuentes, ſeipſas dedere hoſtibus. Sic Cęſaris exercitus magno clamore uictoriæ hymnum in mari prodidit. eius pedites uiciſſin è terra extulere uocem: Pompeij autem fletum edidere. Pompeius ipſe ex claſſe ſe proripiens Meſſanam ſubito confugit, nulla peditum ob conſternationem ſuſcepta cura. Qua ex cauſſa & illos Cæſar Tiſieno per inducias tradente ſuſcepit, deinde equites ducibus eos exhibentibus pariter accepit. Tres ex Cæſaris nauibus mari immerſæ Pompeij octo ſupra uiginti. reliquæ aut combuſtæ ſunt, aut redactæ in poteſtatem, aut ad terram compulſæ perieruut, ſeptem & decē duntaxat fuga elapſis. Pompeius ex itinere cognita peditatus defectione ad hoſtes, ueſtem immutauit, et ex imperatoria priuatam ſibi induit. Ad Meſſanam quoq; pręmiſit, ut quæcunq; licuiſſet claſſi propere inferrēt. quippe omnia iampridem parata habuerat. Plinium ex Lilybęo cum octo quas ducebat legionibus ad ſe ſumma celeritate aduocat

Agrippæ uictoria.

Pompeij fuga.

aduocat,quaſi cum illis fugam arrepturus.&quidē Plinius ad illum properabat. Transfugientibus deinde reliquis Pōpeij amicis,præſidijs,exercitibusq́ ac hoſtibus adnauigantibus Pontum non expectato Plinio,quanquā in urbe egregiæ ſepta mœnibus, ex Meſſana profugit, & ſeptem ſupra decem, quas præmiſimus comitatus nauibus, ad Antoniū iter dirigit,utpote qui illi matrem iam antea ſeruaſſet incolumem. Plinius nō inuēto eo, Meſſanam ingreſſus, urbem in poteſtatem redegit. Interea Cæſar intra exercitū qui claſſi inerat deducta mora, Agrippam Meſſanæ copias admouere imperat. Agrippa cum Lepido pariter ad urbē caſtra poſuere. Plinio ob inducias legatos emittente, Agrippa ut Cæſarem opperiri uellet,ad aurorā uſq; ſuadedat. Verum Lepidus inducijs oblatis,Plinij exercitu ſibi aſcito,cum reliquis copijs,ad diripiendam urbem conſpirauit:& hi ſoli ꝑ ſalute eius precabantur, lucrum incredibile in Meſſana deprehendentes, per noctem integram cum Lepido diripuere urbem,& cum eodem unà poſuere caſtra. Lepidus duarū ſupra uiginti legionū,illis additis,effectus imperator,equites multos excitauit, ita ut Siciliam facile adepturus uideretur. occaſione habita quod primus ei inſulæ intuliſſet bellū, pluresq́ ciuitates in ditionem redegiſſet. Nam ad eas præſidia ſubito demiſit,ne à Cæſare ꝓficiſcentes ingredi poſſent, anguſta locorum adeptus omīa. Cæſar ſequenti die ibidem profectus,per amicos de Lepido conqueſtus eſt, qui ſe belli ſocium in Sicilia uenire diceret,nō utiq; eam inſulam ſibi uendicātem. Lepidus è primo magiſtratu ſe expulſum eſſe referebat, ſolum Cæſarem eum obtinere. uelle autem Siciliam, Libyāq; dimittere eius loco. Ob hæc cōturbatus Cæſar,& ipſe cum ira pariter acceſſit, Lepidum ingratitudinis ultro accuſans. Sic inter ſe cōminati ſubinde diſceſſere, ac confeſtim cuſtodiæ diuiſæ ſunt, nauesq́ ex anchoris ſolutæ receſſerunt. Increbuerat quippe rumor, Lepidū ignem claſſi

Diſſenſio inter Cæſarem & Lepidum

inferre uelle. Quibus ex cauſſis milites cōtriſtati ſunt, ueriti denuo aliud ciuile inire bellum, nec unquam ab huiuſmodi diſſenſionibus uacare poſſe. Non tamen eodem in honore Lepidum quo Cæſarem habebant, non ipſimet qui cum Lepido unà militabant. Nam Cæſaris uirtutem admirabantur maxime, negligentiam uero Lepido aſcribebāt, ac de rapinis eius conquerentes, ſe earum cauſſa haud impares uictis eſſe fatebātur. Quibus perceptis Cæſar, quæ utilia uiſa ſunt, clanculum ad ſingulos præmiſit, eos adhortatus: Ob quæ plurimi inter eos corrupti referūtur, & præcipue hi qui cū Pompeio militauerant, timore ducti, inducias neutiquā ipſis permanſuras, ni Cæſari coirēt. His inſcio adhuc Lepido hunc in modum geſtis, Cæſar equitibus multis circūſeptus ad exercitum uenit, quibus ante uallum deſtitutis, cum paucis ingreſſus Lepidi caſtra, præſens ad ſingulos teſtatus eſt, ſe inuitum ac renitentem ad bellum cogi. Salutantibus illum, qui aderant, ueluti imperatorē, primi Pompeiani ad eum accurrunt, quicunq; à Cæſare præ alijs corrupti fuerāt, ueniamq; ab illo poſtularunt. Cæſare admirari ſe dicēte, ueniam petere eos qui nondum conuenientia ſibi ipſis effeciſſent, cognita eius mente protinus ſigna arripuere, eaq́ue ad Cæſarem ferētes, tabernacula euertere cœperunt. Percepto tumultu Lepidus è tabernaculo ad arma concurrit, acclamationes igitur ubiq; editæ, unuſq; ex Cæſaris ſcutiferis occiditur. Cæſari uulnus in thoracem inditū, uerum telum haud corpus attigit. Ipſe curſu ad equites defertur: Lepidi præterea caſtellum quoddam in curſu aggreſſus, non prius ab ira deſtitit, quàm adeptum cum equitibus euertit, deinde aliud eripuit. Ex Lepidi ducibus hi quidem ſtatim, alij nocte à Lepido digreſſi ad Cæſarem uenerunt, quidam nullo experimento edito, aliqui per ſimulationē ab equitibus eius modicum quid agitati: Fuere qui aggreſſiones quaſdā opperirentur, inſurgēteſq; repellerent, nam Lepidus auxilia quocūq; emittebat.

Tumultus militaris.

Lepidus à ſuis deſeritur.

emittebat. Præſidijs deinde ipſum deſerentibus, reliquũ Lepidi exercitus, & ſiquis beneuolus ſupererat adhuc mẽtem immutarũt, & primi Pompeiani iterum quicunq; cum illo aderant, per partes aufugere. Lepido ad prohibendum inſtruente alios, qui ad obuiãdum arma ſumpſerãt, ſigna eorum abſtulerunt, & cum reliquis ad Cæſarem uenerunt. Lepidus abeuntibus illis minabatur, ſimulq; trepidabat, ſigna quoq; manu detinẽs, neutiquã permittere uelle clamitabat, donec deferentium quiſpiam illa, uel defunctum permiſſurum eſſe ait. tum uero timore ductus dereliquit. Poſtremi equites ab eo diſcedentes quendam ad Cæſarem miſere, ſcituri an Lepidum non ulterius illis imperantem occiderent: quod ille renuit. Sic Lepidus præter cunctorum fidem ex tã ſublimi fortuna, tãtiſq; copijs ſolus breui decidit, mutatoq; ad Cæſarem habitu procurrit, cęteris ueluti ad ſpectaculum quoddam inſequentibus. Cæſar aduenięti aſſurrexit, & ad genua procumbere uolentem prohibuit, uerum eo habitu quo uenerat indutum Romã miſit, priuatum imperatoris loco: nec aliud quàm ſacerdotij quod habuerat pontificem. * Sic ille qui imperium ſæpenumero obtinuerat ex Triumuiris quondam unus, principes enuncians, & illuſtres morte ꝓſcribens uiros, priuato habitu, nõnullis eorꝫ quos ꝓſcripſerat aſſiſtẽs ingloriã egit uitã. Pompeiũ uero Cæſar neutiquã inſecutus eſt, nec alijs ut inſequerẽtur iniũxit: ſiue quod in Antonij principatũ ueluti alienũ, manũ afferre dubitaret, ſiue euentũ rei, & quę moliret̃ Antonius opperiri mallet, uel potius diſſenſiõis occaſionem quæreret, ſi minus æqua eſſet executus. Non eñ ſine ſuſpitiõe iampridẽ uixerãt, pricipatus ęmuli, & depulſis alijs int̃ ſe poſtrẽo ſumpturi arma: ſiue ut Cæſar poſterius retulit, minime parẽtis eius ꝑcuſſor extitiſſet. Copias aũt oẽs in unũ cõgregauit. fuereq; illi armatorũ legiones qnq; ſupra quadragita, eqtũ millia uigintiqnq;: leuis armaturæ ultra eqtes in ſexcuplo. naues lõgæ ſexcẽtæ

Cæſaris clementia

onerariarum multitudo ingens, quarum ut inexpertus dominis earum demitti iuſſit. Exercitum uictoriæ præmijs ornauit, nonnulla pollicens, quędam repræſentans. Coronas & honores omnibus exhibuit. ueniam quoq; Pompeij duci bus impendit. Ipſi igitur florenti tam ingenti gloria geſtarũ rerum, fortuna inuidiſſe uiſa eſt. Nã exercitus eius potiſſimum familiaris, & domeſticus ad ſeditionem elatus eſt, à

Seditio militaris.

militia diſſolui poſtulans, & prẹmia ijs, qui in Philippis depugnaſſent, paria ſibi præberi exigens. Cæſar id prælium haud ſimile huic fuiſſe aiebat, pollicitusq; eſt ſe ipſis condigna traditurum, cum his qui ſub Antonio meruerant, cum idem acceſſiſſet. De diſciplina quoq; militari cum patriarũ legum iuriſiurandi conſuetudine, ſuppliciorumq; cõminatione uerba fecit. Non auſcultantibus illis, à comminatione deſtitit, ne quis ex ſuſceptis nuper exercitibus tumultum cõcitaret. Verum in tempore cum Antonio exercitum ſe ſoluturum eſſe ait, nec ad ciuilia denuo bella deducturum ſumma felicitate, utilitateq; pacata: Cum uero Illyriorum gens, aliæq; nationes barbaræ, uix adepta pace arma ſuſtuliſſent, occaſionem paratam habere, qua illos ex bello dites redderet. At illi ulterius militare uelle ni priora munera honoreſque ſuſcepiſſent, palàm recuſarunt. Cæſar tum quidem honores minime proponere uelle ait, cũ plures tribuiſſet: Legionibus coronas alias, turmarum ducibus, tribuniſq; purpuream ueſtem: Senatoriam inter patres dignitatem tribu-

Hoſſilius.

iſſe. Hæc & alia his ſimilia proponente adhuc eo, Hoſſilius quidam ex tribunorum numero, coronas, purpuramq; puerorũ delinimenta eſſe ait: exercitui agris, & pecunijs opus eſſe, non ludicris. Ac multitudine ſubinde acclamãte, eum uera profiteri, Cæſar è tribunali conturbato diſceſſit animo. Aderant & circa Tribunos ea collaudantes, & qui minime inſurrexiſſent criminantes. Quibus Cæſar ſe ſolum iuſtis hoc modo ſufficere poſſe inquit, & his dictis in ſequenti die

noncom

non comparuit, nec quo loci ſe cõtuliſſet ſciri poterat. Exercitus igitur depoſito timore, non iam ſigillatim, uerum per partes conſurgens, atq; conclamãs, à militia diſſolui poſtulabat. Quamobrem Cęſar uarijs modis duces eorum ſedare conatus eſt: Et ijs qui in Philippis & Mutinæ meruerãt, ueluti antiquioribus, miſſionemq; depoſcentibus ultro conceſſit, & ad uiginti millia numero, ſacramento liberauit, ad inſulas eos præmittens, ne cæteros ad diſſenſionẽ, tumultũue concitarẽt. his ipſis qui Mutinæ fuerãt hoc ſolum inquiens, ſe illis quæ promiſerat, quanquã in hunc modum diſſolutis à militia præſtiturum fore. Ad aliam deinde multitudinem conuerſus, abeuntes ex ſacramẽto corripuit, quod præter imperatoris ſui mẽtem ab armis diſceſſiſſent. Præſentes inſup laudibus proſecutus eſt, quàm ocyſſime à militia abſoluere pollicitus, quod nihil pœnituiſſet eos: diuites prætere a effecturum cum diſſolueret, ac tum quidem quingentas drachmas unicuiq; repręſentaturum eſſe. Quibus dictis mille, & ſexcentorum talẽtorum tributa Siciliæ impoſuit. Prætores ad hæc Libyæ Siciliæq; declarauit, exercitu in utraq; diuiſo. Naues ab Antonio ſuſceptas Tarantum præmiſit. Reliquarum copiarum partem in Italiam claſſe deferri iuſſit, partem ex inſula ipſe enauigans ſecum duxit. Aduenienti Senatus honores nullo adhibito modo exhibuit, quorum omnium iudicem, an uniuerſos, an partem potius ſibi aſſumeret, eundem ſtatuit. & à longe proficiſcenti cum populo pariter occurrit. Turba omĩs ſertis redimita ad ſacra primũ, ex ſacris deinde domum redeuntem comitata eſt. Poſtridie delatus in Senatũm concionem de geſtis per eum in reipublicæ adminiſtratione à principio uſq; in finem habuit. Porrò quæ elocutus fuerat, in ſcriptis redigẽs, libellum edidit, per quem pacem, & concordiam confectis ciuilibus bellis omnibus ediceret. Tributa quoq; debentes abſoluit. Publicanorum, & mercedes aſſumẽtium debita recenſuit, & ex decre

Cæſaris reditus poſt uictoriam.

 tis ſibi

tis ſibi honoribus percepta pompa, ſacerdotium annuũ ijs quibus uiciſſet diebus, ſibi aſſumpſit. aureumq́ trophæum in foro ea forma qua ipſe ingreſſus eſſet, columnæ roſtratæ ſupereminente decerni paſſus eſt. cuius ſtatuæ huiuſmodi inſcriptio adiecta fuit. Quoniã pacem iampridem conturbatam terra mariq́ ſtabiliſſet. Populo pontificatum maximũ à Lepido in ipſum transferente ad uitæ uſq; finem nõ admiſit, & ut hoſtem interficere illum ſuadẽtem ultro renuit. Epiſtolas p̃ uniuerſos emiſit exercitus, quæ inſcripta eſſent adapertis ipſis, ſtatuta die, executioni mandari imperans. Erãt autem hæ de ſeruis inſcriptæ, qui per ſeditionem arrepta fuga, militiam exercuiſſent, & quibus libertatem Pompeius poſtulaſſet, Senatus uero ex fœdere ſanxiſſet. Hi igitur una die intercepti ſunt, quos Romam miſſos Cæſar Romanis, Italisq́ quibus inſeruiuerãt, aut eorum ſucceſſoribus aſcribi iuſſit. Reddidit & uiciſſim Siculis eorum ſeruos. quorũ autem domini haud inuenti ſunt, iuxta urbes è quibus profugiſſent, eius mandato interficiuntur. In hunc modum ſeditionibus finis adhiberi uiſus: cum Cæſar octauum ſupra uigeſimũ ætatis attigiſſet annum, quem urbes in deorum ſuorum numero aſcripſerunt, deuaſtata ex ſeditionibus Roma urbe, ac Sicilia omni palàm deprædata, & raptoribus audacia potius quàm latrocinio graſſantibus, Sabinus à Cæſare electus ad directionem earum rerum, multa comprehenſorum perpetrata cæde, eodem anno pacem tutam, incuſtoditamq́ firmauit. Et ex eo tempore exercitum cuſtodum noctis, morem, formamq́ ſumpſiſſe memorãt. magna igitur cunctorum admiratione tam celeriter, inſperateq́ directis om̃ibus, plurima etiam circa Remp. annuoſq́ magiſtratus, & patrios mores emendare inſtituit, & epiſtolas quæ alicuius diſſenſionis ſigna continerent, igne cremauit: præfatus uniuerſam rempublicam tum demũ reſtituere uelle, quamprimũ Antonius è Parthis rediſſet. fidere quippe illum principatum depoſiturum eſſe, ciuilibus compoſitis bellis.

Aureum trophæũ.

Seditionũ finis.

Quamobrem præconijs illum extollentes Romani ciues, in futurum perpetuum ſibi tribunum delegere, ut à primo magiſtratu & ipſum pariter auerterent. Quibus idem aſſentiri uiſus eſt: Antonio quoq; ex eadem cauſſa nuncium emiſit. Ille Bibulum ad eum uenientem, his de rebus conferre monuit, ducesq; ad prouincias pariter elegit, contra Illyrios geſturus bellum. Pompeius interim ex Sicilia ad Lacinias prouectus arces, Iunonis templum donarijs inſignibusq; refertum, ad Antonium paraturus fugam, prædæ expoſuit. Mitylenas poſtmodum delatus, moram egit, quo in loco puerum quondam exiſtētem Pompeius genitor, Cæſaris ſubiturus bellum, cum matre dereliquerat, demũ ſuperatus inde auexerat. Antonius ea tempeſtate in Mediam profectus Medos Parthosq; oppugnabat. cui Pompeius in reditu ſeipſum dedere inſtituerat. Sed cũ ab hoſtibus bello uictum intelligeret, idq; latius uulgaret fama, iterum in ſpem cõuerſus eſt, quaſi ſucceſſurus Antonio ſi interijſſet, aut cũ eo diuiſurus imperium ſi accederet. Quippe Labienus paulo ante Aſiam excurrens plurimum illi obuerſabatur animo. Non multo deinde Antonium Alexandriam redijſſe nunciatum eſt. Ad utrãq; igitur conuerſus iterum oratores ad eum deſtinat, uerbo quidem ut ſe amicum, bellíq; ſocium ueniſſe oſtenderet, re autem ut uires eius perſpectaret. Sic in Thraciam & Pontum nonnullos mittit clanculum cum corũ regibus inituros fœdus, ut ſi cogitata minus proſpere ceſſiſſent, ex Ponto in Armeniam fuga penetraret. Miſit & ad Parthos, ratus ad reſidua belli cũ Antonio promptiſſime admiſſuros ducẽ Romanũ ſcilicet & Põpeio magno genitũ. Interea claſſem confeſtĩ pręparari, & exercitũ eam inſceſurũ exerceri iubet: Cæſarẽ uereri ſimulãs, aut Antonio hæc ipſa inſtruere. Antonius pceptis his q̃ à Põpeio agitabãt ducẽ cõtra Titiũ elegit, & naues, exercitũq; e Syria ducentẽ, Põpeio ſi bellũgereret, arma inferre; ſin ſe illi dedat, cũ honore ad ſe ducere

Pomp. hiſtoria ſequitur.

Pompeij legatorũ oratio.

ducere admonet. Legati à Pompeio uenientes his uerbis ſe runtur uſi: Pompeius ad te nos mittit ô Imperator, neutiquã impotens, ſi bellum gerere affectet, in Iberiam claſſe penetrare, eamq́ prouinciam ob parentem eius iampridem amicam ac beneuolam, & adhuc ipſi cum adoleſcentior eſſet, ſe dedentem, eumq́ nunc inuocantẽ ad res gerendas excitare. Verum cum tecũ pace perfrui, aut tuis auſpicijs ſi opus ſit, arma ſumere, & bellum agere prius aueat: idq́ non in praeſenti modo, ſed cum Siciliã in poteſtate haberet, Italiamq́ popularetur, ac matrem tuam ſaluam pręmiſiſſet, enixe cuperet: nos ad te quamprimũ uenire uoluit, eadem in pręſentia tibi relaturos, quæ ſentiret: Quem ſi admiſeris, neutiquã ſe Sicilia pulſum arbitrabitur. nõ enim naues contra ipſum Cæſari te conceſſiſſe exiſtimat, uoluntate ductum ſed neceſſitate, cum in Parthos minime uictoriã adipiſci poſſes, Cæſare exercitum non præbente tibi, ut conuenerat. Sed cum facile tibi foret, his quas obtinebas copijs, Italia potiri, idq́ à te minime in tempore factum ſit, nunc ut diligentius conſideres te etiam atq́ etiam admonet, ne plerunq́ Cæſaris circumuentus inſidijs, aut affinitate irretitus, ab illo capiaris, cum ſcire poſſis Pompeium illi affinitate coniunctum, præter fœdera nulla occaſione adhibita, oppugnatum extitiſſe, Lepidum magiſtratus participem ab illo exercitibus dignitateq́ ſpoliatum. Et ne aliena proſequatur, ſolum te derelictum eſſe ait: qui quo minus concupita monarchia frueretũ impedimento eſſes: ita ut ambiguũ non ſit, Pompeio e medio ſublato Cæſarem tecum ad arma uẽturum eſſe. hæc profecto tui cauſſa æquũ eſt te animaduertere. Tibi autẽ Pompeius ob beneuolentiam ſeſe offert, uirum optimũ, ac magnanimũ ſubdolo antepones ac doloſo. Nec præterea claſſem à te Cæſari conceſſam ex neceſſitate queritur, cum exercitu ad oppugnandos Parthos indigeres, quem ab eo aſſumeres. Cæterum memoriæ ſubijcere uiſum eſt, ut intelligas

exercitum

exercitum quem nondum ad te miſerit, tuo imperio ſubeſſe & aduenienti ſe cum his quas habet nauibus, exercituq́ue fidiſſimo, & nihil ex fuga relinquente ultro dedere: Pacem quippe meditanti non in ultimis laudum fuerit Pompeij magni ſeruaſſe filium. arma uero prius eligenti condignam ſortem in futurum bellum contuliſſe. Hæc legatis referentibus, Antonius mandata, quæ Titio iniunxerat illis protulit, ut ſi re ipſa eadem ſentiret Pompeius quę illi retuliſſent, cum ſub Titio ad ſe uenturum non ambigeret. Dum hæc inter eos geruntur, hi qui à Pompeio ad Parthos mittebantur, ab Antonianis ducibus intercepti ſunt, & ad Antonium Alexandriã perducuntur: à quibus ſingula edoctus Antonius Pompeij legatos acciri imperat, captosq; illis oſtẽdit. Legati deprecãtium in morem, uirum iuuenem, extremis circunuentũ cladibus, trepidantemq; ne ab Antonij excluderetur amicitia ad hæc inductum retulerunt, ut perpetuos Romanorum experiretur hoſtes. Cæterum id ſe opere ſtatim oſtenſurũ, quãprimum Antonij mentem cognouiſſet, nec ulterius experientia alia aut meditatione uſurum eſſe. Quibus Antonius ob ingenij ſimplicitatem, magnanimitatemq́ue facile aſſenſus eſt. Interea Furnius Aſiæ præfectus ſub Antonio, Pompeium ad ſe uenientem ac nihil trepidantem ſuſcepit, nec prohibere, aut aduerſus contendere potentem, nec Antonij animum adhuc clare dignoſcentem: ſed cum exercitãtem copias ſuas intueretur, nonnullos ex ſibi ſuppoſitis elegerat, & Aenobarbum finitimi exercitus ducem, aliaq́ue ex parte Amintam magna celeritate conuocarat. quibus propere accedentibus Pompeius queſtus eſt, ſi hoſtem eum arbitrarentur eſſe, qui legatos ſe ſuaq; dedentes ad Antonium miſiſſet: Et hæc dicens Aenobarbum ex Curij proditione, qui cum eo obuerſabatur intercipere cogitabat, ſperans ad eius reſtitutionem Aenobarbum magna ex parte conferre poſſe. Proditione detecta, Curius inter primos Romanorũ

Pōp. fraus detegitur.

Antonij laus.

Proditio.

deprehēſus interijt. Pompeius Theodorum libertum quod ſolus eius cōſilij eſſet particeps, ne commiſſa proderet occidit. Et qui circa Furnium aderant nihil ulterius inquiſituros autumans, Lapſacum per proditionē capit, quod oppidum multos Italos ex incolatu C. Cæſaris, eum in locum translatos continebat, quos magna mercede allectos ſtipendio ſibi adiunxit. Iam equites ducētos, peditum legiones tres in unū congregarat, & Cyzicum terra, marique oppugnare cœperat quem illi ab utraque parte repellebant. Nam exercitus quidā Antonij licet modicus intra urbem caſtra habebat, & cuſtodes nonnulli gladiatorum qui his in locis alebantur, ut frumentum comportarent in Achęorum portum ſe tranſtulerāt Furnio haud deterioribus eorum imperante, ac continue cū equitū ingēti manu propius illi caſtrametante, nec ad urbes aut frumentatum ire permittente, Pompeius equitatu nullo fretus Furnij exercitum, ex circuitu quodam latens à fronte aggreditur. Ob id Furnius in Pompeium uerſus, à tergo ab exercitu excuſſus eſt: quē per Scamandrium campum inſecutus Pompeius plures in fuga occidit. Erat quippe ex imbribus lubricus admodum, & madēs campus, nec greſſus ſuſtinebat. Qui uero è fuga ſaluati ſunt congredi non auſi, cū impares illis eſſent, ceſſere loco. Id cum in Myſijs, Propontide ac alijs finitimis in locis uulgaretur, egeni, tenuesque ob tributorum aſſidua onera ſponte ad Pompeij mercedes confluebant, uictoriæ potiſſimum fama ducti, quæ in Achęorū portu adepta ferebatur. Equitatu itaque haud abunde munitus Pōpeius, & ob id inter pabulandum nō ſine damno reiectus ab hoſtibus, equitum cohortem Italam ab Antonio ſeducere tētauit, quæ ab Octauia Athenis hyemante ad eum mittebatur, ſtatimque nonnullos eius rei cauſſa, cum auro ad cohortē deſtinat. Verum hos Macedoniæ præfectus ab Antonio deprehenſos intercepit, aurumque inter equites diſtribuit. Pōpeius capta Nicæa & Nicomedia, pecunijs abunde potitus eſt, ac ſubito

Campus Scamandrius.

ſubito præter opinionem uniuerſa illi adaucta ſunt. Furnio haud longe caſtrametante, primum ex Sicilia incipiente uere octoginta naues ad eum acceſſerunt, quæcunq; ab Antonio Cæſari accommodatæ aduerſus eum, ea in pugna ſuperfuerant. Bello quippe Siculo peracto, Cæſar eaſdem à cæteris abſoluerat. Venit & ex Syria Titius uiginti ſupra centum comitatus nauibus, copijs quoq; ingentibus adauctus, omnesq; in Proconeſſum arma ſuſtulerunt. Territus igitur ob Titij aduentum Pompeius naues incendit: Remiges omnes quaſi cæteris ad congrediendum in terra potiores, armis inſtruit. Caſſius autem Parmenſis, & Naſidius, & Saturninus & Thermus, Antiſtiusq;, & quicũq; alij digniores cum Pōpeio obuerſabantur, & honoratior cunctorum Fānius, ſocer quoq; ipſius Libo, quamprimum præſente Titio, cui Antonius Pompei res iniunxerat, potētia longe ſuperabat, à bello minime ceſſantē conſpexerũt, deſperatis rebus ſuis, fide pro ſe ipſis habita, ad Antoniũ trãſiere omnes. Ita ab amicis deſtitutus Pōpeius ad Bithyniæ mediterranea ſe cōuertit, i Armeniã ſubinde, pfecturus ut aiebãt. quē clãculũ nocte diſcedētē Furnius & Titius, & ultra hos Amintas inſecuti ſunt, eumq; circa ueſperã cōtinuo curſu deprehēdētes, ſeparatim appoſitis caſtris obſidere pergunt, in colle quodã ſine uallo & foſſa utpote nocte defeſſi conſidētes. Sic ſe habētibus, Pompeius ter mille ſcutigerulos per tenebras immiſit, multosq; ex illis decumbentes adhuc, & raptim è ſtratis excitos neci dedit. Illi igitur nudi turpiſſime in fugam abeunt. creditumq; eſt ſi hoſtes uniuerſo cum exercitu, conuerſione iam occepta Pompeius nocte inſecutus eſſet, celerem forte uictoriam de omnibus fuiſſe habiturum. Verum hæc deo aliquo aduerſante neglexit, nec aliud ulterius conatus iterum ad mediterranea iter tenuit. Illi uero prædabundi inſequebãtur, & frumentatum ire prohibebãt, donec inopia deuictus cum Furnio in colloquiũ uenire poſtulauit, magni Pōpeij beneuolo olĩ atq;

 amico,

amico, & quem præ cæteris egregium, moribusq; conſtantem arbitrabatur eſſe. Fluuium igitur in medio nactus ſe legatos ad Antonium miſiſſe aiebat, adijciebatq; ſe ob famem & incuriam de ipſo habitam, hæc interim egiſſe: Vos enim aiebat ſi ex Antonij mente bellum mihi infertis, male ſibi cõſulit Antonius, inſurgens in ſe bellum haud aduertens. Sin Antonij mentem præueniſtis, teſtor, ſuadeoq́ue ut legatos meos ad eum miſſos expectetis, uel me ſuſcipiẽtes ad illum adducatis: Dedo enim iam me tibi ſoli Furni, hoc tãtum pro fide exigens, quod me ad Antonium ſaluum comitabere. ſic ille locutus eſt, Antonio ob naturæ eius bonitatem facilitatemq; confiſus, & quæ in medio erant duntaxat ueritus. Furnius Pompeio in hunc modum retulit. Si quidem ſeipſum à principio Antonio dediſſet, ad illum fuiſſe profecturum, aut reſponſiones eius Mitylenis quieſcentem moraturum. uerum cum ad omnia geſſiſſet bellum, ut notum erat, nihil ad intelligentes his uerbis opus eſſe. Nunc ẽm te inquit pœnitet neq; nos duces in unum repuliſſe, neq; te Titio uiciſſim permiſiſſe. Titio nempe quæ ad Antonium pro te neceſſaria erant, commiſſa ſunt, & quam à nobis fidem poſtulas, ab illo prius fuit exigẽda: Cui iniunctum eſt, aut te bello graſſantem interimere, aut illi permittentem cum honore ad ſe ducere. Cæterum Pompeius Titio uehementer ſuccẽſebat, quod belli gerendi curam in eum ſuſcepiſſet, quem aliâs à ſe captũ conſeruarat. Hac igitur opinione ira concitus, cum Titium haud præclarum uirum arbitraretur eſſe, & ut ſuſpectum ueretur, & inueteratam quandam contumeliam beneficio eius adiunctam intelligeret, Furnio iterũ ſe dedere uelle aiebat, & ut eum ſuſciperet orabat. Non admittente eo Amintę ſe committere reſpondit. Cui Furnius nec Amintã eum ſuſcepturum eſſe ait, contumelia ductum eorum quæ in Antonium egiſſet. Et his profecto qui circa Furnium erãt, opinio affuit, Pompeium ex præſenti inopia inſequenti die ſe, ſuaq;

Põp. excuſatio ad Furniũ & depcatio.

Furnij reſponſio.

Titio permiſſurum fore. At uero Pompeius inſtante nocte, cōſuetos ignes derelinqui, & tubicines interualla noctis more ſolito præcinere mandauit. ipſe clāculum cum potioribus tentorio egreſſus eſt, quibus nec quid acturus foret, aut quo profecturus patefecit. Deliberauerat quippe ad mare progredi ignemq; Titij claſſi immittere. quod fortaſſis effeciſſet, niſi quod Scaurus ab eo transfuga iter per quod ſe proriperet, quanquam meditationem eius ignoraret, edixit hoſtibus. Scaurus.
Tum uero mille & quingētis equitibus Amintas comitatus Pompeium nullo equite ſtipatum inſecutus eſt, ac protinus, qui cum Pompeio fuerāt ad Amintam iam propinquū effugerunt, nonnulli clam, alij palam diſcedentes. Deſtitutus igitur ab omnibus Pompeius, & iam ſuos ueritus, nullo fœdere ſeipſum Amintæ tradidit, qui nec fœdere propoſito ſe Titio tradere ſuſtinuit. Eoq; modo Pōpeius Sextus captus eſt, Sex. Pōp. capitur. reſiduus magni Pōpeij filius, natu iunior à patre derelictus, ac ſub fratre adoleſcētior adhuc reſidens, clam in Iberia prædatorijs uſus nauibus, donec multis ad eum confluentibus, cum Pompeij filius eſſe noſceretur, palā maria deprædatus eſt, & aduerſum C. Cæſarem audaciſſime pugnauit. Exercitum quoq; ingentem ſibi aſciuit, naues, pecunias, inſulasq; conſecutus. uniuerſi etiam maris circa occidentem effectus imperator: Italiam fame afflixit, hoſtes ad fœdera quæ optaret pariter induxit, & quod maximū eſt, in proſcriptionibus patriæ penitus ruenti opem attulit. plures & illuſtres uiros ſaluti reddidit, qui tunc proprijs ob ipſum fruebantur laribus. Cæterum deo aliquo aduerſante, ut præmiſimus, cum fortunæ proſperitas afflaret, neutiquam hoſtes bello inſecutus eſt abunde illis ſuccenſere exiſtimans. Huiuſmodi igitur Pompeius habitus tandem inter hoſtium peruenit manus. Titius Pompeij exercitum Antonio aſciuit. Ipſum præterea Pompeium Mileti interemit, cum quadrageſimum ætatis attigiſſet annum, ſiue propria ad id prouectus ira ob cōtumeliam

illatam beneficij percepti immemor, ſiue iubente Antonio. Sunt qui Plancum non Antonium id iuſſiſſe exiſtimẽt, quẽ Syriæ prætorem exiſtentem, & ad epiſtolas quæ Antonio conferrent inſtitutum, Antonij annulo utentem, id ſcripſiſſe referunt. Nonnulli ſciente Antonio: cæterum erubeſcẽte ob Pompeij nomen ac Cleopatram, quæ magnum Pompeium præcipua beneuolentia coluerat. Quidam à ſe ipſo id egiſſe Plancum, hæc intelligentem, & tempus obſeruantẽ, ne Antonio & Cæſari aliquando diſſidẽdi cauſſam, Cleopatra Põpeio aſſentiens afferre poſſet. Defuncto Pompeio Antonius cum exercitu Armeniam iterum aggreſſus eſt: Cæſar in Illyrios, qui Italiam latrocinijs, prædationibusq; uexabant, bellum mouit, cum quidam Romanis minime parerent, alij ciuilibus diſtraherentur prælijs. Ac mihi quidem uiſum eſt Illyriorum res, non utiq; diligẽter à me cognitas, neq; ꝓpriæ ſcriptiõis adimplẽtes opus, aut prouinciã alibi ſortitas, eius tẽporis, quo geſtæ ſunt, in fine prius iungendo ſcribere, easq; Macedoniæ illis finitimæ ſubijcere.

Appiani Alexandrini bellorum ciuilium libri quinti & ultimi finis.

APPIANI

APPIANI

ALEXANDRINI SOPHISTAE RO MANORVM LIBER QVI ILLYRIVS INSCRIBITVR, P. CANDIDO INTERPRETE.

ILlyrios Græci eos exiſtimãt, qui ſupra Macedoniam, & Thraciã à Chaonibus, & Theſprotis ad fluuium Iſtrum ſedes habent. hæc enim totius prouinciæ longitudo eſt. Amplitudo eius ex Macedonia & Thraciæ mõtibus ad Pæones uſq;, & Ionium mare, alpiũq; obiecta protenditur. quæ dierum quinq; itineratione continet. Longitudo in triplo productior eſt, ut Græci perhibent. Romani eam regionem menſuræ ſubijcientes, longitudinem ſex millium ſtadiorum, latitudinem mille & ducentorum numero contineri putant, aſſeruntq́ue eius prouinciæ cognomen ab Illyrio Polyphemo ortum habuiſſe. Polyphemo quippe Cyclopi, ac Galateæ, Celtum, & Illyrium, & Gallum filios extitiſſe, eosq; ex Sicilia progreſſos, Celtis & Illyrijs, & Galatis, ab ipſis cognomen aſſumentibus imperitaſſe. Et hæc mihi inter pleraq; à multis memorata placuere. Illyrio deinde filios Achillem, Autarium, Dardanum, Medum, Taulantium, Perrhebumq; referunt. filias quoque Partham, Daortam, Daſeram, aliasq́ue: à quibus Taulantij, Perrhebi, Achillei, Autarici, Dardani, Partheni, Daſaretij, Darſijq; prodiere. Autario ipſi, Pãnonium, uel Pæonum potius, & Scordiſcũ filios fuiſſe aiũt, Pæono

Illyriorũ ſitus et origo peruetuſta.

Illyrij filij.

Pæono Tribalum, à quibus pariter nationum cognomina traducta ſunt. & hæc quidem ab antiquitate repetuntur. Illyriorum gens itaq; ut in tam ampla regione multa & uulgata, nunc quoq; ineſſe cernimus, Scordiſciorum, & Tribalorum fuit, qui tellurem ingentem poſſidētes tam diu inter ſe bello dimicarunt, quoad Tribalorum, qui ſupererant, ad Getas ſupra Iſtrum fuga tranſiere. Hæc natio ad Philippi, & Alexandri uſque tempora potens habita: nunc adeò euiluit, ut nullo fere cognomine ſupereſſe uideatur: Scordiſciorū inſuper gens debilior effecta: hi enim à Romanis bello ſuperati: ad Iſtri tandem fluminis peruenere inſulas. Procedente mox tēpore, nonnulli iterum regreſſi Pæones incoluere ultimos, & ob id nunc quoq; inter Pæones Scordiſciorum genus eſt. Pari modo & Ardiei, cū mari finitimi optima Autarioꝝ loca circa littus inuaſiſſent, eos expulere. Poſt hos Liburni nauibus plurimum inſignes fuiſſe memorantur, Illyriorum natio alia, qui Ionium, inſulasq; prædabātur, nauibus citis uſi leuitateq; præcipuis: qua ex cauſſa Romani nunc quoq; naues, quæ leuitate, celeritateq; præſtarent, Liburnicas ſolent appellare. Fama eſt Autarios Apollinis indignatione in extremam decidiſſe cladē. quippe eoſdē, Celtasq; quos Cimbros uocant, ad Delphos poſuiſſe caſtra, ſtatimq; omnes diſperſos aufugiſſe, multos ante inceptam pugnam, pluuia in eos cum procellis fulguribusq; deſæuiente. His uero, qui ad propria rediſſent, infinitam ranarum uim ſubortā, quæ putreſcentes flumina corrumperent. Vapore deinde ex terra exhalante, peſtem Illyriorum ac corruptionem inſecutam eſſe quæ potiſſimum Autarios inuaderet, donec profugi à patria ac peſtem deferentes, cum nemo ob timorem ſuſcipere auderet, trium & uiginti dierum progreſſi iter, ad tellurem paluſtrem, inhoſpitamq; uenere, & iuxta Baſtarnarum gentē cōdidere urbes. Celtarum porrò tellurem Apollinem concuſſiſſe aiunt, urbesq; abſorbuiſſe. nec prius finem tantæ cladi impoſitū

Iſter fluuius.

Liburnicæ naues à leuitate et celeritate dictæ.

impoſitum, quàm & ipſi pari modo è laribus egreſſi ſunt, & in Illyrios qui cũ ipſis unà deliquiſſent, peruenere. quos peſte iam confectos, & ob id debiles, cum facile uiciſſent, cõtractatione earum rerum morbo correpti, in fugã abiere, & ad Pirenem uſq; mutauere loca. Cum deinde ad orientẽ greſſus conuertiſſent, Romani Celtarum metu ducti, cum quibus antea inſigni bello dimicauerant, ne & hi ſuperatis alpibus in Italiã uenirent, conſules oppoſuere, qui cum omi exercitu deleti ſunt. Huiuſmodi Romanorum clades, & terribile Celtarum nomen, omnem inuaſit Italiam, donec Marium imperatorẽ eligẽtes, qui prius Libycos, Numidaſq;, ac Mauruſios ingẽti prælio deuicerat, Cimbros ſuperarũt, plurimamq; illis cædem ſæpenumero intulerunt, ut à me cum de Celtis ſcriberem ſuo loco relatum eſt. Qua ex re debiliores iam effecti, & ob id excluſi tellure omi, multa perpeſſi, atq; inferentes damna, ad propria tandem rediere loca. Et hic finis impietatis à deo Illyrijs, Celtiſq; impoſitus. Nec propterea à ſacrilegio impias cohibuere manus. uerũ iterum ex Illyrijs Celtiſq;, Scordiſcij pręcipue ac Medi, Dardaniq; Macedoniã ſimul ac Græciam excurrere, & multa ex ſacris deprædati, Delphicum iterũ inuaſere templum, pluribus ex ſuis tũc quoq; amiſſis, duobus ac triginta, à prima inter Romanos & Celtas incepta pugna, elapſis annis, & ex illo per interualla cum eiſdẽ depugnantes, denuo ob ſimile ſacrilegium in eos mouere bellum, Lucio Scipione ducente exercitum: Iam tum quidẽ Græcis, Macedonibuſq; imperãtes: feruntq; finitimos ad hæc nefanda ſocios illis acceſſiſſe, uerum ſua ſpõte nulla exhibita ope Scipioni eos reliquiſſe: Autariorũ memoria ductos, qui per Illyrium ome concidiſſent: Scipionẽm uero Scordiſciorum uniuerſos fere deleuiſſe, qui autem è bello ſuperfuerant, ad Iſtrum, fluminiſq; inſulas peruaſiſſe fuga: Ipſum deinde cũ Medis & Dardanis, ſacri auri pactione corruptum, ieciſſe fœdus, ex quo

Romanorũ clades.

Medi, & Dardani ex Illyrijs

nonnulli Italorum monumẽtis ſuis prodidere: ob hanc potiſſimum cauſſam Romanos ſæpenumero poſt Luciũ uſq; ad monarchiam ciuilibus inter ſe cõcertaſſe bellis. Hæc igitur de Illyrijs à Græcis habita longioribus uerbis à me perſcripta ſunt. Romani uero non hos duntaxat, ſed Pæones ultra eos, necnõ Rhetios, Noricos, & Myſios qui Europam incolunt, & quoſcunq; alios his finitimos, qui Iſtrum à dextra nauigantibus ſeſe offerunt: uiciſſim ut Hellines à Græcis diſtinguunt, eosq; proprijs appellationibus ſeparatim nominant: cæterum communi uocabulo Illyrios omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neutiquam adhuc in ea perſiſtentes finem earum inuenere nationũ, ſed ab Iſtri ortu uſq; ad mare ponticum, quod ſub tributo obtinent, Illyrici fines eſſe uoluerunt. Quemadmodum autem ſub imperio illos adegerint Romani, cum de Celtis ſcriberemus, præfati ſumus minime nos abunde cognouiſſe, neq; bellorum principia, aut occaſiones pcepiſſe. Eamq; ob cauſſam qui clarius Illyriorum res diſcernerent, ad ſcribendum hortati ſumus. Quæ autem nobis nota ſunt propalã efferemus. Agron Illyriorum partis rex fuit, eius quæ circa Ionij maris ſinum ſita eſt, quam & Pyrrhus Epiri rex, & qui Pyrrho uiciſſim adhæſerunt, olim tenuere. Idemq; & Epiri partẽ quandam, & Corcyram ultra hanc, & Epidamnum, Pharumq; ſuſcipiẽs ſub cuſtodia detinuit. Reliquum autem Ionij cum adnauigaret: Inſula quædam Eſſios nomine ad Romanos deficit, & ſubinde legatos ad eos miſit accuſationẽ eorum, quæ in Eſſios Agron commiſiſſet deferentes. Illyrij nauigãtibus inuecti Eſſiorum oratorem, Calemporum nomine, necnon Romanorum, Coruncanium, ut quidam arbitrantur, interemerunt. Reliqui ſeipſos neci tradiderũt. & ex hoc Romani nauibus ſimul ac pedeſtri exercitu Illyrios aggreſſi feruntur. Agron infante filio ſuperſtite, cui Pine nomen fuit, diem obijt. Vxori uero regnum, quo filij curam aſſumeret,

Eſſios inſula.

Pine Agronis filius.

meret, quanquam nec illius eſſet genitrix, ſeruandum dereliquit. Demetrius qui ex Agronis imperio Pharum obtinebat, Corcyra interim adepta, Romanis adnauigantibus, utranq; ex proditiõe illis tradidit. Romani Epidamnum in amicitiã eorum pellexere, & Eſſijs, Epidamniſq; obſeſſis ab Illyrijs ad eorum opem exercitum miſere. Quamobrem Illyrij obſidiõe diſſoluta retrouertere copias, & quidam ex ipſis qui Atintani appellabantur, ad Romanos defecere. Interea Agronis uxor legatos ſuos Romam miſit, & captiuos, transfugasq; Romanis exhibens, ueniam ab illis ſupplex poſtulauit, quaſi hæc non ab ea, ſed ab Agrone potius geſta eſſent. Romani Corcyram, Pharum, Eſſios, atque Epidamnum, poſtremo Illyrios qui Atintani appellantur ſub eorum imperio ceſſiſſe retulerunt: Pinem aliam Agronis regionem retinere, ac Romanorum ſocietate uti poſſe, ſi à præmiſſis ſe abſtineat, nec ad Eſſium Illyrij præterquã duobus lembis, & his quidem inermibus adnauigent. quæ omĩa ab illis ſuſcepta ſunt. Et hæc prima Romanorum cum Illyrijs prælia, fœderaq; extitere. Poſt quæ Corcyrã & Apolloniam libertate donauerunt. Demetrio quoque proditionis dedere præmia, ob ea quæ contuliſſet. infidelitatem tamen aſpernantes quæ paulo poſt ab eo prodijt. Romanis quippe per trienium circa Eridanum cum Celtis dimicantibus, Demetrius ueluti bello implicitos, minus ueritus mare percurrit, & Iſtros Illyriorum nationem aliam ſibi uendicauit: Atintanos etiam à Romanis deficere coegit. Romani quamprimum Celtarum res compoſuiſſent, ſubito adnauigantes, prædatores intercepere, qui nuper cum Demetrio, cæteriſque deficientibus, Illyrijs ſe coniunxerant. Demetrium porrò ad Philippum Macedoniæ regem fugientem, atq; iterum in patriam reuerſum, & Ioniũ claſſe depredantem interemere, & Pharum eius patriam cum illo coniurantẽ euertere funditus, Illyrijs ob Pinem denuo illos

Romanorũ prima fœdera cũ Illyrijs.

admittentem, indulgẽtes. ſic ſecundo bella, fœderaq́ cum Illyrijs inita ſunt. Reſidua uero à me neq; tempore neq; ordine magis omnia, quã per Illyriorum nationes, quẽadmodum ſingula quæq; repperi deſcripta ſunt. Romani Macedoniam bello inuaſerãt, cum Perſeus poſt Philippum eius regno potiretur. Perſeo Genthius Illyriorũ rex alius, pecunijs inuitatus ad bellum ſocius acceſſerat, Illyrioſq; in Romanos concitarat, ac Romanorum legatos ad eum proficiſcentes uinculis iniecerat, cauſatus nõ legationis ſed explorandi occaſione ad ſe ueniſſe. Ob eam rem Anitius Romanorum prætor, nonnullas Genthij naues mari cepit, deinde in terram progreſſus, eundem bello ſuperauit. & loco quodam concluſum, cum ueniã depoſceret, Romanis ſe dedere ſuaſit. Ille ad conſultandum tres dies poſtulauit. Quibus cõceſſis, cum interim ſibi ſubditi ad Anitium tranſirent, ut ad eum accedere poſſet exorauit. Ad quem delatus genu procumbens ſumma turpitudine pro ſeipſo deprecatus eſt. Anitius trepidantem adhortatus, manu ſuſtulit, & ſimul in conuiuio diſcumbere monitum, cum è triclinio diſcederet, à miniſtris in cuſtodiam inijci mãdauit, quem Romæ deinde cũ filijs in triumpho habuit. Genthij bellum diebus uiginti cõſumatũ fuit. ſeptuaginta illius urbes, Aemilius Paulus qui Perſeum regem bello ſuperauit, & ad Senatum miſit, in hũc modum deprædatus eſt. Clãculum eñ Romam profectus, & inde reuerſus, à Senatu ſumma celeritate urbium incolis commiſſorum ueniam concedere uelle, allato oñi quod haberent auro atq; argento, pollicetur. Conſentientibus ipſis exercitum ad unamquãq; eorum urbium per partes intulit. Tandem uniuerſis exercituum ducibus, diffinita die, ad auroram per præconem urbes publice diſcurrere, omneſq́ pecunias intra horarum trium ſpacium in forum deferri à ciuibus imperat. Quibus allatis reliqua omnia prædæ expoſuit Sic Paulus una hora ſeptuaginta ſpoliauit urbes. Ardici autẽ

Genthius de q̃ Plut. in uita Aemilij.

& Palarij

& Palarij alia Illyriorum natio, Illyrium quod à Romanis tenebatur inuaſerant. quibus Romani ob occupationes mi ſere legatos qui illos deterrerent. Non parentibus uero exercitum decem millium peditum, equitum ſexcentum deſtinant. Illi cognita re, nondum parati in bellum, legatos ſuos Romam mittunt, & ueluti geſtorum per eos pœniteret ueniam expoſtulant. Senatus damnorum impēſam, quā indigne oppreſſis intuliſſent, pſoluere illos iubet. Cū id quoq; neglexiſſent, Fuluius Flaccus ingētibus copijs in eos proficiſcitur. Prælium ad excurſionem dūtaxat uſq; finitum eſt. non enim exitum diligēter inuenire potuerunt. Iapodes intra alpes incolentes, Sempronius Tuditanus cognomine, & Tiberius Panduſius pugna ſuperarunt, uiſumq; eſt illos ambobus paruiſſe. Pari modo & Segeſtani Lucio Cottæ, ac Metello ſe dedere. uerum omnes non multo poſt à Romanis deſciuere. Dalmatæ Illyriorum ab his diuerſa natio, Illyrios Romanis obſequētes inuaſerunt, & legatos Romanorum eā ob cauſſam ad eos uenientes minime admiſerūt. Quamobrem uidentur Romani aduerſus illos ſumpſiſſe arma, Marco Figulo conſule ducente. At hi Figulo quàm primum inferente copias, cuſtodias aggreſſi ſuperarunt, eaſq; ab exercitu in campum pepulerunt, ita ut ad Naronem uſq; fluuium fuga peruenirent. Verum ijdem retrouertere gradum, iam enim inſtabat hyems. Figulus ratus eos inopine aggredi poſſe, diſcurrentes undiq; ad eius impetum ex oppidis offendēs, in fugam uertit, donec ad urbem Delminium, à qua Dalmatarum nomen illis inditum, terga dare compulit. Cum nihil ex impetu aduerſus munitam urbem conari, neq; machinas ob altitudinē adhibere poſſet, ad alias excurſiones ſe conuertit. Deſtitutis omnibus & inhoſpitis, ob inſultus in Delminium factos, ipſe bicubitas ſudes, pice ac ſulphure ſtuppaq; componens ex catapultis in Delminium iacit, quæ ab impetu ſuccenſæ, & lampadarum uice per inane

Naro fluuius.

Delminiū urbs à qua Dalmatæ.

uolitantes quæcunq; attigiſſent igne corripiebant. Ita multa flammis abſumuntur. eoq; modo finis belli à Figulo Dalmatis imponitur. Sequenti tempore Cæcilius Metellus cōſulatum adeptus, nihil delinquentibus Dalmatis, triumphādi libidine bellum ex decreto intulit. A quibus amice ſuſceptus, in Salone eorum urbe tranſegit hyemē. Poſtremo Romam delatus, nulla ex cauſſa triumphauit. Cæſare haud longe in Celtas ducente copias, Dalmatæ, alijq; Illyriorum populi proſpere rem geſſiſſe uiſi ſunt, & Liburnis, quæ Illyriorum gens alia habetur, Promonam abſtulere urbem. Liburni Romanis ſe dedentes, ad Cæſarem iam propinquum fuga peruenere. Cæſar legatos ad illos miſit, hortatusq; eſt ut qui Promonam ſuſcepiſſent, Liburnis reſtituerēt. Deſpicientibus illis mandata exequi, exercitum ingētem intulit, qui ab Illyrijs oppreſſus eſt. Cæſar curis præpeditus inſtante Pompeianorum ſeditione, cum iam ad bellum inclinaret nihil ulterius molitus eſt, uerum cum omni exercitu, quanquam tempeſtate aduerſa, à Brunduſio Ionium tranſmiſit, cum Pompeio in Macedonia geſturus bellum. Reliquū exercitum Antonius in Macedoniam Cæſari perduxit. Ingenti deinde tempeſtate tenente Ioniū, Gabinius cohortes peditū quinq; ſupra decē, equites ter mille per Illyrium ad Cæſarem adducere tentabat, quos Illyrij timore eorū, quæ paulo ante in Cæſarem egiſſent, cum uictoriam eius internitionem rebus ſuis allaturā arbitrarētur, Gabinio excepto, paucisq; cum illo fugientibus, ad unum interemere omnes, magnamq; pecuniarum copiā ob hoc, ſpoliaq; innumera obtinuere. Hæc Cęſar ob belli cum Pompeio neceſſitatem diſſimulanter tulit. Deuicto deinde Pompeio, cum reliquias ſeditionis huius per partes perſecutus eſſet, tandem compoſitis omnibus Romam redijt, expeditionemq; in Getas, Parthosq; præparauit. Veriti itaq; Illyrij ne Cæſar ex itinere in eos inſultaret, legatos Romā mittunt, qui actorum ueniam depoſcerent,

Promona urbs.

Illyriorū ad Cæſarē legatio

depoſcerẽt, ſeq; in amicitiam eius, ſocietatemq; dederent, Illyriorum gentem ueluti bello inclytam uerbis extollẽtes. Cæſar in Parthos profecturus acerbius reſpōſum reddidit: minime amicorum loco habituros eos, qui talia in ipſum ꝑpetraſſent. indulgere autem uelle ſi tributa contuliſſent, obſideſq; dediſſent. Vtraq; pollicentibus ipſis, Atinium cum tribus legionibus magnoq; equitatu ad eos mittit, qui tributa quędam parua imponeret, obſideſq; reciperet. Defuncto interim Cæſare, rati Romanorum res, ut in illo potiſſimũ uires habuiſſent, ita eius morte penitus extinctum iri, Atinio ulterius parere recuſarunt, neq; tributa aut obſides conferre uoluerunt. Graſſante in eos quinque cohortibus Atinio, Illyrij in illum conuerſi bello ſuperarunt, ductoremq; ordinis Bebium conſularem uirum interemerunt. Atinius cum reſiduis ex fuga Epidamnũ ſeſe contulit. Romanorũ deinde Senatus exercitũ huiuſmõi, & Macedoniã ultra ipſum, Illyrioſq; omnes, quibus imperabat, Marco Bruto, qui Cæſarem occidit, quemadmodum & Syriam Caſſio, eiuſdem necis conſcio & participi, conceſſit. Sic illis aduerſus Antonium, Cæſaremq; Auguſtum cognomine pugnãtibus, Illyrij nullo ocio potiti ſunt. Pæones uero natio ingens, circa Iſtrum perlongum incolens, ab Iapodũ populis ſupra Dardanos protenditur. Hi Pæones à Græcis, à Romanis Pannonij appellãtur, & ab illis ut præmiſimus inter Illyrios annumerati ſunt. de quibus nunc mihi Illyriorũ res recenſenti uidetur diſſerendum. Glorioſi hi admodum ob Macedonũ Agrianos qui potiſſimũ Philippo, & Alexandro in bellis præſtiterunt, quoniam & hi Pæones fuere, ex his qui inferiora incolunt, ab Illyrijs coloni editi. Cæterũ cum Cornelius aduerſus Pæones exercitum deducens, turpiter reiectus eſſet, ingens Pæonũ fama uniuerſam formidine cõcuſſit Italiã: ac deinceps per longũ tẽpus, qui conſulatũ apud Romanos gerebãt, haudquaquã Pæones bello aggredi auſi ſunt. Agriani.

Et hæc

Et hæc iampridem tam ingentia de Illyrijs, & Pæonum populis, ſcrutando repperi. In Cæſaris uero cōmentarijs, eius qui Auguſtus cognominatus eſt, nihil antiquius de Pæonū gente perſcriptum legi. Aliam quoq; Illyriorum gentem, præter eam quam retuli, Romanis paruiſſe mihi uiſum eſt: uerum quæ ea ſit haud intelligo. Non enim alienas res Auguſtus, ſed proprias cōſcripſit: quemadmodum ab imperio deficiētes ad tributa redegit, & alias ſub proprijs legibus degentes bello ſuperauit. Poſtremo reliquas omnes, quæ ſummitates alpium incolūt barbaras, bellicoſasq; nationes per uim ſubdidit, quæ finitimæ Italiam furtim prædabantur. Et profecto mirum mihi uidetur, cū tam multæ magnæq; Romanorū copiæ contra Celtas, & Iberos alpes pertranſierint, eas nationes contempſiſſe. Caium etiam Cæſarem feliciſſimum in bellis uirū, pari modo eos neglexiſſe, cum Celtas oppugnaret, & per decem fere annos circa prouinciā illam hybernaſſet. Cæterū arbitror hos uiros ad ea quæ elegiſſent properantes, de tranſitu alpium duntaxat cogitaſſe. Caius Cæſar circa Celticam moram ducens, & ſeditioni Pompeianæ, quæ hæc ipſa ſibi aſſumeret, finem ſolum apponere curauit. Videtur inſuper & Illyrium, & Celtas ſimul eligens, non omnibus, ſed his quæ ad Romanos pertinerent præfuiſſe. At uero Cæſar Auguſtus uniuerſa adeptus, cum inter loquēdum Antonij inertiam Senatui explicaſſet, Illyriam gentem præ cæteris bellicoſiſſimam, & eundem ſæpenumero infeſtantē, mitem reddidiſſe: Oxyeos, Perthenetas, Bathiates, Taulantios, Cambeos, Cinambros, Merromenos, atq; Pyriſſeos, omni experientia edita ſibi ſubdidit. Maiore inſuper labore capti ſunt, & ad tributa quę ſoluere deſierant impulſi, Docleatæ, Carinij, Interfrurini, Nariſij, Clintidiones atq; Tauriſci. Quibus uictis finitimi metu territi, Ippaſini ſcilicet & Beſſi ſe illi tradidere: Deficientes uero Melitinos & Corcyreos, qui inſulas incolunt, ingenti belli mole ſuperauit,

Appianuſ hiſtoriam ex Auguſti cōmentarijs ſumpſit.

Barbaræ nationes ab Auguſto deuictæ.

ſuperauit, quoniam maria claſſe prædabãtur. & horum quidem impuberes Cæſar iuſſit interfici, reliquos pretio uenundedit. Liburnis naues ademit, quoniam & hi pariter maria infeſtabant. Ex Iapodum gente, quæ intra alpes habitat, Moentini & Edeatæ ipſi aduenienti ſe ultro tradiderũt. Aurupini qui plurimi & bellicoſiſſimi ex Iapodum natione referuntur, ex uillis ad urbem ſeceſſerunt. Appropinquante quoq; illo, inter ſiluas latuerunt. Cæſar capta urbe neutiquam ignẽ inijci paſſus eſt, ratus eos ſe tandem illi eſſe dedituros. Quo facto urbem ut incolerent, omiſit. Maxime autem inter omnes Cæſari impedimentum attulere Salaſſi & Iapodes qui ultra alpes incolunt. Segeſtani, Dalmatæ, Daiſij, Pæoneſq́ue qui Salaſſis ſponte adhæſerant. hi uertices alpium tenent, montes inacceſſi, arcta ſemita, ac difficilis ad eos ducit, quorum fiducia proprijs degebant legibus, & uectigalia à trãſeuntibus poſcebant. Hos Veterus inopine aggreſſus, anguſta locorum per inſidias occupat, & per bienniũ obſeſſos tenuit. Illi ſalis inopia ducti quo maxime indigebant, tandem admiſere cuſtodias. Poſtremo à Vetero deficientes munimẽta deiecere, & anguſtijs locorum occupatis qui à Cæſare ad ipſos mittebantur, irriſere, cum nihil magnum in eos conari poſſent. Ea ex cauſſa Cæſar inſtante contra Antoniũ bello, ſuis legibus degere conceſſit: & qui Vetero inſultaſſent ueniam indulſit. Hæc omnia ad ſuſpitionem uertentes ipſi, alias iterum urbes congregabant, & quæ Romanis parerent inuadebant, donec Meſſala Coruinus, ut illos expugnaret à Cæſare præmiſſus fame domuit, eoq; modo Salaſſi in Romanorum ceſſere poteſtatem. Iapodes qui ultra alpes incolunt, natio ferociſſima, ac pene ſilueſtris, bis à ſe, per annos fere uiginti Romanos repulere. Aquileiã quoq; excurrere, & Torgitum Romanorum coloniam deprædati ſunt. Inſurgente in eos Cæſare per iter aſperum atq; aduerſum, adhuc magis cõtrà eum irritabantur, nemora in oppoſitum illi præcidentes

Meſſala Coruinus

Cum deinde ad aliam ſiluã diuertiſſet Cæſar, in fugã abeũt & appropĩquãti ſtruxere inſidias. Cęſar id ipſum ſuſpicatus, ad montiũ apices ex ſuis mittit, qui eos utrãq; ex parte aggrederentur. Submiſſius aduẽtante illo, & ſiluas excidẽte, Iapodes ex inſidijs ſubito apparuere, multosq; affecere uulneribus. Verũ maior eorũ pars ab his qui ex apicibus decurrerãt interfecti ſunt. Reliqui iterũ ad ſiluas reuertũtur, urbẽ relinquentes, cui Terponus nomen fuit: eã interceptã Cæſar minime cremauit, ſatis arbitratus, pariter illos ſe eſſe dedituros ut fecere. Deinde ad aliã proceſſit urbẽ: Metuliũ incolæ nuncupant, quæ Iapodũ primaria habetur urbs. Sita eſt autẽ in monte nemoroſo, duobus cõdita tumulis, quos uallis modica interſecat. Et iuuẽtus ad triũ milliũ numerum armis, animisq; præpollens, Romanos circa mœnia pugnantes facile ab illis repellebat. At hi aggerẽ erigẽtes à Metulijs hinc inde diſcurrentibus die noctuq; uexabantur, & è muris machinarum ope, quas in bello acceperãt longius diſtare cogebãtur. Nam ea pugna, quam Brutus haud longe ab eo loco cũ Antonio & Cæſare ipſo ſimul habuit, machinas ſuſceperant. Diſſipantibus interim Romanis eorum mœnia, illi interius propugnacula alia ſtruebant, & labore defeſſi in ea quæ con ſtruxerant ſaltu ferebantur. Romani recepto muro, qui ab illis relictus fuerat igne ſuccendunt. ad reliquũ uero aggeres binos erigunt: à quibus pontes ſubinde quatuor ad mœnia ſtruxere. Peractis omnibus Cæſar nõnullos ad aduerſam urbis partẽ ire iubet, ut ciues ab inuicẽ diſtraheret, reliquos ex ſuis per pontes ad mœnia accelerare admonet. Interim ab edita turri, quæ fieret, intentus proſpectabat. Barbari aſcendentibus ipſis ex aduerſo per mœnia occurrunt. Cæteri à tergo inſidias ſtruentes, cum pontes longos lanceis appellerent, adhuc magis exultare incipiũt. Vno igitur ex pontibus, deinde alio poſt primum corruente, cum tertius in ruinam laberetur, timor omni ex parte Romanos occupat, nec ullus,

quartũ

quartum pontem audebat ingredi. Cæſar igitur è turri eos increpare pergit. Cum nec ſic in bellum cōcitare poſſet: ipſe clypeo aſſumpto per pontē curſu ferebatur. Accurrunt & cū eo ex ducibus Agrippa & Hieron, Luciusq́, ex corporis cuſtodibus Iolas, quatuor hi ſoli, ac ſcutiferorum nonnulli pōtem occupant. Cæſare igitur pontem tranſeunte, rubore ducti milites confertim ad eum aduolant. Qua ex cauſſa prægrauatus pons ad inferiora ſtatim labitur, uiriq́ inuicē plurimi in terram corruunt, ex quibus nonnulli periere: alij ferme contritis membris efferuntur. Cæſar crus dextrum & utrūq́ brachium ſaucius, denuo turrim conſcendit, cōſularibus quibuſdam proſequentibus, ut ex fide ſe incolumem eſſe oſtenderet, ne quis interim ex rumore mortis eius tumultus oriretur, aut hoſtes illum terga uertere putarent, ac protinus aliū exedificare iubet pontem: quæ res præcipue Metulios exterruit, cum ſe aduerſus hominem animo penitus inuictū bellū inijſſe cernerent. Poſtridie itaq́ legatis ad eū miſſis, quingētos quos idē poſtularat, exhibuere obſides, & cuſtodias admittere polliciti, altiorem ut cuſtodirent reliquere tumulum ipſi in alterum omnes ſeceſſerunt. Cum cuſtodes ad eos uenientes arma deponere iuberēt, animo turbati, mulieres eorum, atq́ filios intra Senatus concluſere locum, & cuſtodias ſimul admittentes Romanis annunciant: ſi quid inſolitum erga eos moliri audeant, ſe locum illum incenſuros, & cū deſperatione pariter Romanos inuaſuros. Quibus dictis, ex inferiore loco quaſi ſuperiorem aſcenſuri in unum coeūt. tunc uero cuſtodiæ Senatus locum ultro incendunt. Plurimæ igitur mulierum ſeipſas filiosq́ interemere. Quædam natos uiuos deferentes iniecere igni. ſic omni Metuliorum iuuētute fere in armis cōcidente, & inutilium maiore parte igne conflagrante, ciuitas quoque incendio abſumpta eſt, ita ut nullum tam ingentis urbis ſuperfuerit ueſtigium. Deuictis Metulijs, Iapodum reliqui timore ducti, ſeipſos Cæſari de-

Magnanimitatis exemplū de Cæſare.

Suet. uide in uita Augusti, à quo Appianus hoc loco diſſentit.

dere. Sic Iapodes, qui ultra alpes incolũt, tunc primum Romanorum tulere iugum. Recedẽte deinde Cæſare, Poſſeni ab illo defecerũt, quos Marcus Elbius ad eos miſſus bello domuit, & qui defectionis cauſſa fuerant occidit, reliquos pretio uenundedit. In Segeſtanorũ igitur tellurem bis antea profecti Romani, neq; obſides neq; aliud quicquam ab illis abſtulerãt. qua ex cauſſa Segeſtani maiores ſpiritus ſibi aſſumpſerãt. Cæſar per Pæonum tellurem, cum & hi nondum Romanis paruiſſent, in eos profectus eſt. nemoroſa quippe Pæonum regio eſt, & in longum ab Iapodũ populis uſq; ad Dardanos protenditur. Pæones nullas urbes habent, agros duntaxat & uillas per cognationes poſſident. Neq; iudicia communia illis adſunt: neq; principes qui cæteris præſint. Ipſi cẽtum millia uirorum ætate ad bellum integra utiq; habebãt, uerum imperio carentes, minime in unum congregabant.

Deſcriptio regionis Pæonũ.

Appropinquãte Cæſare, ad ſiluas delati fuga, ſi quos ex Romanis palantes repperiſſent, occidebant. Cæſar quoad illos ad ſe uenturos credidit, neq; uillas, neq; agros eorum depopulatus eſt. Non accedentibus, ignem omnibus immiſit, & per continuos octo dies maximis affecit cladibus, quibus in Segeſtanorum & Pæonum regionem, uſq; ad Saum fluuiũ eſt profectus. Huius in ripa ciuitas latiſſimo fluuio, & ingẽti foſſa munita conſidet. Qua ex cauſſa potiſſimum Cæſar illam inuaſit, ueluti belli horreum in Dacos, Baſtarnasq;, qui ultra Iſtrum incolunt habiturus. Idem fluuius his in locis Danubius dicitur, nec multo deinde inferius elapſus uberioribus aquis, pro Danubio Iſtri nomen aſſumit. Saus autẽ Iſtrũ influit. Erantq; Cæſari naues eo in flumine, quæ commeatũ ad exercitum per Danubium afferrent, ob id Cæſar Segeſtã urbem ſibi aſſumpſerat. Progrediente eo, Segeſtani legatos deſtinant, quid facto opus ſit, ab eo exquirunt. Ille cuſtodias accipere, & obſides centum afferre imperat, ut tute eorum urbe, ueluti horreo aduerſus Dacos uti queat. Frumenti in-

Saus fluuius.

ſuper

ſuper quantum ipſis liceat afferre. hæc igitur primores exequi haud iniquum exiſtimabant. Populus contra turbari cœpit, obſidesq́ cõtemnere, quoniam non ab ipſis forſan liberi ſed à primoribus dandi eſſent. Accedente igiĩ cuſtodia, aſpectum ferre nequeuntes, furibũdo impetu aduolãt, portasq́ protinus occludunt, ac deſuper e mœnibus iterum ſeſe offerunt. Ea ex re Cæſar fluuium ponte coniunxit, uallum, foſſasq́ undiq; communit. Concluſis ciuibus intra urbẽ aggeres binos erigit, ad quos Segeſtiani ſæpenumero curſu ferebantur. ſed cum aggeres inuadere nequirẽt, faces, ignemq́ plurimum ex ſuperiore loco iaciunt. Appropinquãtibus ad eos ſubſidijs à Pæonum natione alia, Cæſar ex occurſu inſidias illis inſtruit. ſic eorum pars interimitur, pars in fugam uertitur, nec ulla ulterius Pæonum ad Segeſtanos acceſſere ſubſidia. Segeſtani obſidionem omnem fortiſſime perpeſſi, trigeſima tandem die difficili pugna ſuperantur. ac tum primum ſupplicare didicere. Quorum uirtutem Cæſar admiratus, nec non precum pietate motus neutiquam occidit, aut clade ulla conturbauit, ſed pecunia mulctare contentus in ciuitatis ſemota parte concluſit, & quinq; ſupra uiginti cohortes pro cuſtodia urbis intulit. His peractis, Romam denuo in Illyrium rediturus abceſſit. Fama deinde uulgante Segeſtanos cuſtodiam quam in urbem recepiſſent, per uim interemiſſe, Cæſar quanquam hyemis tempore, curſu ad eos proficiſcitur. Tandem rumorem falſo editum intelligens, ueritatis cauſſam ſubinde inuenit. ſuos in periculo cõſtitutos fuiſſe, Segeſtanis inopine eos inuadentibus, à quibus multi confeſtim interempti eſſent: uerum ſequẽti die milites ciues inuadẽtes obtinuiſſe urbem. Quamobrem Cæſar copias in Damaltas conuertit, gentem Illyriorum aliam, & Taulãtijs finitimam. Dalmatæ quidem ex quo ſub Gabinio quinq; cohortes interimentes ſigna ademerant, ob res proſpere geſtas animis elati, per decem annos neutiquam depoſuere arma,

Auguſti felicitas.

 & adue-

Bellū Dalmaticum. & aduenīēti Cæſari unà cum Segeſtanis occurrere ſtatuerāt Erant quippè bellicoſiſſimorum millia duodecim, & ultra, ducem quoq; ipſis Verſum nomine præfecerant. Ille Promonam Liburnorum urbem denuo inuadens, uallo, foſſaq; munierat, aliaq; ex natura locorum munitiſſima occuparat. nā regio omnis montoſa, collibus undiq; acutis, pinnarum in modum erectis prominet. Maior itaq; eorum pars urbem inſederat. cuſtodias uero per colles in altū eminētes collocarūt ſic ut ab excelſo Romanorū caſtra facile reſpicerent. Cæſar propalam omnes muro ſepire uelle ſimulat, clanculū autem audaciores, qui aditus ad montiū ſumma deferentes explorarent, emittit. Hi igitur per ſiluas ſe occulentes, nocte cuſtodias inuadunt, & adhuc ſomno conſopitas ferro cædunt, ac Cæſari finem itineris ſibi adeſſe ſignificāt, ad expugnationē urbis maioribus copijs eſſe opus, & ex tumulis per uim captis alios ſupra alios emittūt, ad eos, qui ulteriores colles occuparāt. Cōfeſtim igiť turba ac trepidatio barbaros inuadit, cum ſe omni ex parte circunuentos eſſe intelligunt, maxime uero qui in tumulis ſteterant eminentioribus, ob aquę indigentiā in primis formidātes, ne exitus undequaq; clauderentur, in Promonam deferuntur. Cæſar urbē duosq; aſſiſtētes colles, qui ab hoſtibus tenebanť adhuc, per quadraginta ſtadia muro ſepſit, & interim Teutinum, alium Dalmatarū exercitum ducentem, ut his qui obſidebātur afferret opem, inuadit, fuſumq; per montes inſequi pergit, & adhuc proſpectante eo Promonam capit. nam cum munimētis nondū editis ciues ab extra decurriſſent, citoq; repellerentur, Romani fugientibus illis ſe immiſcentes urbē ingrediuntur, ac tertia ciuiū partę deleta, reliqui in arcem fuga abeunt. Romanorū cohors interim ad portas eos obſeruabat. His cum Barbari quarta nocte inuecti eſſent, cohors timore ducta portas dereliquit: uerū Cæſar hoſtiū impetū confeſtim repulit, ac ſequēti die ſe dedētes ultro cœpit. Ex cohorte quod cuſtodiā relique

Verſus.

Teutinus alias Teſtinus.

rat,

rat, ſorte iacta, decimũ quẽq; morte mulctauit. Ex turmarũ ducibus binos ex decẽ ſingulis imminuit. Reliquos ea æſtate hordeo, frumenti uice cibari iuſſit. In hunc modũ Promona capitur. Teutinus exercitũ per montes fugiẽtem in uarias ptes effuderat. Quãobrẽ Romani nõ lõge illos inſecuti ſunt, diuiſionẽ eorũ per tam multa loca, ob uiarũ inexperientiam, ueſtigiorumq; implicitã cõfuſionẽ formidãtes. Nulla quippe itinera in unũ copulãt nemorũ ingreſſus. & Dalmatæ Gabinio inſidias ſtruentes, per uallem profundã & in longum prodeuntẽ inter duos montes delituerant: quo in loco inſidias Cæſari pariter inſtruxerant. Cæterũ ille itinerũ concurſus igne ſuccendit, & per montiũ ſuperiora præmiſſo exercitu, qui ab utraq; parte ad eum properaret, iter per uallem arripit, ſiluas undiq; præcidens, urbesq; inuadẽs, & quæcunq; obuia in itinere igne corrumpens. Setouia urbe obſeſſa, barbarorũ manus ingens in auxilium aduenerat: quibus obuius Cæſar urbẽ ingredi prohibuit. Eo in prælio lapide genu ſaucius, per multos dies æger iacuit. Conualeſcens Romam ad cõſulatum rediit, cum Barbatio Tullo collega magiſtratum initurus, Statylium Taurum ad reſidua eius belli dereliquit. Menſis initio ingreſſus conſulatum. Eamet die Antonio administratione præbita: ipſe in Dalmatas iterũ procurrit, Triumuiratum adhuc obtinens: iam enim ſecundi quinquennij tempus effluxerat: quem à ſe ipſis à principio inuaſerant, populus uero ſubinde confirmarat. Dalmatæ igitur fame fatigati, cõmeatu undiq; excluſo, ueniẽti Cæſari ſpõte obuiãt, ſeq; illi ſupplicites dedũt, obſides numero ſeptingẽtos ex proprijs filijs exhibẽt. Hos Cęſar Romanorũ ſigna Gabinio adẽpta afferre monuit: tributa quoq; q̃ ſub C. Cęſare olĩ polliciti in id tẽpus diſtuliſſent, pſoluere impauit. ita Romanis obſequẽtiores deiceps effecti ſũt. Ea ſigna Cęſar ĩ porticu q̃ Octa uia dicit̃ appẽdit. Deuictis Dalmatis, Derbani appropiquãte Cæſare, ueniã depcari uelle, obſides tradere, & tributa olĩ intermiſſa

Cæſaris peritia in expugnãdis Barbaris.

Porticus Octauia.

Derbani.

intermiſſa exoluere cõfeſtim ꝓmiſere. Igitur Cæſar propius ad illos uenit: cui obſides iuxta fœdus exhibuere, quos abſenti ob ualetudinẽ tradere, & fœdus firmare recuſauerant. Videntur & hi poſtremo inducti à Cæſare, qui Illyriorũ tellurẽ omnẽ quæ à Romanis defecerat, aut prius ſub imperio neutiquã aſſueuerat, ad obſequiũ redegit. Eã ob rem triũphus Illyrius à Senatu Cæſari decretus eſt, quẽ poſt deuictũ tãdem egit Antonium. Reſidui deinde Illyriorum habebuntur ante Pæones à Romãis, Rhetij. poſt Pæones Norici, Myſijq́ꝫ, qui ad Euxinum pontũ uſqꝫ incolunt. Rhetios igitur & Noricos exiſtimo Caiũ Cæſarẽ cũ aduerſus Celtas depugnaret, ſubegiſſe, aut Auguſtũ cũ Pæones aggrederetur bello ſuperaſſe. In medio quippè ãborꝫ ſedes habẽt. Nec ullũ in Rhetios aut Noricos bellum geſtum priuatim repperi, quamobrẽ cũ reliquis finitimis unà deuictos fuiſſe arbitror. Marcus em̃ Lucullus, Lucij Luculli frater qui Mithridatẽ debellauit, Myſiorum Regionem excurrit omnẽ, & uſqꝫ ac fluuiũ curſum tenuit, quo in loco quatuor Græcorũ urbes Myſijs finitimæ ſitæ ſunt. Iſtros uidelicet, Dionyſopolis, Odiſus & Meſembria. Deinde Romam ex Gallia, magnum illum Apollinẽ qui in palatio ſitus eſt, adduxit. Nec ulterius quicquã à Romanis Rempublicã regẽtibus cõtra Myſios actũ fuiſſe, aut ad tributa redactos eſſe, aut ab Auguſto geſtum legiſſe memini, ſed Tiberium, qui poſt Auguſtum imperauit eos tenuiſſe. Verũ hæc à me ante Aegypti adeptionem à populo peracta ſuo loco perſcripta ſunt. Quæ uero poſt Aegyptum imperatores tenuerunt, aut bello uendicarũt, ueluti propria ipſorum opera, poſt communia tandem diximus, in quibus multa de Myſijs quoqꝫ continentur. Nunc autem ex quo Myſios, Illyrios Romani exiſtimant, hic liber à me Illyriorũ appellabitur, qui ut abſolutus crederetur, præſcribere uiſum eſt, Lucullum iam antea ſub populo imperantem Myſios excurriſſe, Tiberium uero ſub monarchia illos recepiſſe.

Triũphus Illyrius.

Magnus Apollo.

APPIANI

ALEXANDRINI SOPHISTAE ROMANORVM LIBER QVI CELTICVS INSCRIBITVR P. CANDIDO INTERPRETE.

Celtæ primi Romanis inſurrexiſſe dicuntur, urbem quoq; capitolio excepto ui captam incẽdiſſe. quos Camillus uicit & expulit, & poſt tempus iterum regreſſos denuo deuicit, triumphũq; ob id egit, cum iam octogeſimũ ætatis attigiſſet annũ. Tertio dein de Celtarum copiæ Italiam ingreſſæ ſunt, quas Romani ſub Quinto Imperatore deleuere penitus. Poſt hos Boij Celtarum natio ferocius Romanos aggrediuntur. His Caius Sulpitius dictator cũ exercitu occurrit, ſtratagemate huiuſmodi uſus. Iuſſit enim milites à fronte conſtitutos uno impetu tela iacere, eodemq; momẽto ſtatim conſidere, donec ſecũdi iacula emiſiſſent. idem tertia & quarta acie locatos agere, ceſſantes quoq; à iactu continue inſimul iungi, ne in eos tela uibrarẽtur. cum poſtremo iacula emiſiſſent, accurrere omẽs uno impetu, & cũ clamore protinus inuadere hoſtes, manuſq; cõſerere: Terrefacere nempe aduerſos, tot telorũ uno impetu excuſſorum miſſionẽ, ſubitamq; poſt hac aggreſſionem. Tela autem non his ſimilia fuere quæ Romani Yſſos appellãt, ſed ex ligno quadrangulo, medietas perfecta fuit, reliquum ex ferro pariter quadrangulo,

Celticibelli uſq; in finẽ breuis explicatio

Yſſi.

drangulo, molliq; mucrone excepto. Hoc pacto Boiorũ exercitus à Romanis diſſipatus eſt. Alios iter Celtas Popilios deuicit: & poſt illum Camillus, prioris Camilli filius eoſdem debellauit. Erexit & cõtra Celtas Aemilius Paulus trophæa. Ante Marij autẽ cõſulatus, lõge numeroſior, bellicoſior, & ætate formidatior exercitus Celtarũ Galliam inuaſit & Italiã, & quoſdã ex conſulibus Romanis ſuperauit, exercitusq; deleuit: contra quos electus Marius uniuerſos bello uicit. Vltima, maiorq; Gallorũ cũ Romanis pugna, à Caio Cæſare peracta eſt. Plura quippe millia ferociſſimorũ uirorũ per decem fere annos, quibus Galliæ præfuit, cum eodẽ geſſere bellũ: quæ ſi quis ſub uno numero cõplecti cupiat, quadringenta & ultra millia fuiſſe intelliget. Centũ etenim millia uirorũ capta, totidem in pugna cecidiſſe cõſtat. quadringentas nationes, urbes octingẽtas, quaſdam deficientes ab ipſis, nõnullas eum ſuſcipiẽtes redegit in poteſtatem. Ante Mariũ Fabius maximus Aemilianus modicũ fermẽ deducens exercitũ, cẽtum & uiginti millia Celtarũ unica pſtrauit acie, cum quinq; ſupra decem ex ſuis duntaxat amiſiſſet. Et hęc quãquã ex uulnere qđ in genam acceperat, grauiter faucius pagere nõ dubitauit, acies diſcurrẽs, ſuoſq; ad bellum incitans, & quemadmodũ aduerſus Barbaros eſſet pugnandum, uerbis inſtruens, partim curru uectus, partim manu ductus inambulãs. Cæſar cõtra eoſdem bellũ gerens primũ Luetios, & Tigyrios ad ducentorũ milium numerũ ſubegit: quoniã Tigyrij ſuperiori tẽpore Piſone, & Caſſio quodã ducente exercitũ, Romanos pugna ſuperatos ſub iugum miſerant, quemadmodũ in antiquis monumẽtis Paulo Claudio uiſum eſt. Hos quidẽ Tigyrios Labienus prætor ſuperauit: reliquos Cæſar, ac cũ his Tricurios illis afferentes opem. deinde cũ Ariouiſto Germanos domuit, quorũ magnitudo maiorũ magnitudinem lõge ſuperauit. His mores ferociſſimi inſunt, in aggrediẽdo inſignis audacia, cõtemptus mortis maxi-

tis maximus, ob reuiuiſcẽdi ſpem. Ad hæc frigore fouẽtur, pabulũ in neceſſitatibus ꝓ cibo habẽt. Equi eorꝫ nõnunquã lignis aluñt. Fuere tamẽ ut creditũ eſt in bellis non admodũ laborioſi, aut ratiõe ulla inſtructi, uerum beluarꝫ in modum furore ſæuientes, ob idq; à Romanis per patientiã ac tolerãtiam ſubacti. Nã barbari graui impetu Romanis inſurgentes, phalangem ꝓtinus oẽm diſcurrebant. Romani cõtra ordinẽ ſeruantes, peritia rei militaris eos facile uincebant. poſtremo octoginta millia eorũ ꝑ interualla dedere neci. Poſt hos Cæſar in eos qui Belgæ nominanẽ inuectus, in tranſitu fluminis dephenſos, tam ingẽti cæde ꝓſtrauit, ut cadaueribus oppoſitis, põtis in modum flumẽ pertrãſiret. Neruij tamen aliquando illum terga dare coegerũt, cum exercitũ ad iter præparantẽ inopine aggreſſi, plurimos ex ſuis occidiſſent. Nam ductores ordinũ, & turmarꝫ fere duces oẽs confecerunt. ipſumq; in tumulũ quendam cum ſcutiferis redactũ ꝑ circuitum obſederunt: uerũ legione decima à tergo incũbẽte ad ſexaginta millia eorꝫ oppreſſa ſunt, qui ex Cimbrorum, Teutonumq; ꝓgenie extitere. Vicit porrò & Allobroges Cæſar: Sypetũ, & Tancherorꝫ populos ad quadraginta millia, qui partim bello aſſueti, partim inexpti in acie ceſſerunt. Sicãbri quingẽtis equitibus quinq; mille Cæſaris equites, ſubito illis incũbentes auerterunt: uerũ poſt hæc uicti dedere pœnas. Primus eñ Romanorꝫ oĩm Cęſar Rhenũ ꝑtranſiuit, & ad Britãnorꝫ inſulã mediterraneo maxima maiorem exiſtentẽ exercitu delatus, quo in loco mortalibus nihil penſi eius fama fuit: circa inundatiõis tempus iter cœpit. Nam prius idẽ motus mare ꝑturbauerat, & exercitus hinc inde per fluctus iactabatur ſenſim primo, deinde uehemẽtius, donec uiolenta tandem promptitudine Britanniam inſulam ingreſſus eſt.

Belgæ Picardi.

Britannia iã Anglia dicitur.

Appiani Alexandrini ſophiſtæ Romanorum Libri Celtici P. Candido interprete, finis.

P. CANDIDI IN LIBROS APPIANI SOPHISTAE ALEXANDRINI AD NICOLAVM QVINTVM SVMMVM PONT. PRAEFATIO.

APpiani Alexandrini hiſtoriam ſeu ueterum incuria, ſeu temporum iniquitate deperditã, & ueluti longo poſtliminio ad nos redeuntẽ optime, ac maxime pontifex Nicolae Quint. tuo nutu, tuoq́ue imperio è Græca Latinam facere inſtitui, ut nõ modo apud noſtros nota eſſet ſedulitas mei obſequij, ſed ad poſteros quoque uirtutis tuæ fama tranſiret. Quid enim dignius tuis meritis impendi poteſt, quãut ij, qui ſequenti æuo hæc aliquando legent, cum ædificiorum magnitudinem ornatumꝗ intuebuntur, quæ ætate noſtra tuo auſpicio cõfecta ſunt, te Nicolaum cum eſſe intelligant, qui non minorem in recuperandis libris, quã in reſtituẽdis mœnibus huic urbi adhibueris curam. Et profecto licet illa præclara, & magna ſint, quæ manu & arte cõſtant, & à plurimis ſummo ingenio diligentiaꝗ parantur, præſtantiora tamen habẽda erunt, quæ ſtudijs adiuncta, monumentis quoꝗ ſeruantur literarum. Itaꝗ qui Petri Baſilicæ contiguam domum admirantur à te ſtructam quadrato lapide; qui Hadriani molem uiciſſim reſtitutam, qui deorũ templum ab Agrippa conditũ à te ſuffectum ætate noſtra, qui plura alia breui ceſſura uetuſtati, ni tua charitas admouiſſet pias manus, eoſdem quoꝗ admirari conueniet tot illuſtres libros, ad nos tua opera traductos è Græcis, nec tuam ſapientiam, nomen, dignitatem, commemoratione laudis ſuæ immunes præterire: & ſi non huius temporis eſſe putẽ, uirtutes tuas elegantiori ſtilo debitas, in medium proferre, hoc ſolum dixerim, te his rebus geſtis aſſecutum, ut uerus præſul digniſſimus princeps haberere. Sed ad Appianũ redeam:.

Nicolai V. Pont. Max. laus

deam: doleo equidem ſumme pater, his in libris traducẽdis non mediocrem mihi laborem, & induſtriam ereptam eſſe. Nam cum mecum ipſe reputo duos & uiginti libros (tot enĩ Appianus exaraſſe dicitur) ita euanuiſſe, ut nouẽ uix à me ac ne hi quidem integri poſteritati tradi poſſint, omnis mihi ſcribendi feruor ille dilabitur: quanquam hæc uetus apud nos hiſtoriæ querela ſit, ut rerum geſtarũ ſcripta deflere potius uacet, quàm inſpicere. Nam ut clariores referam, quis Liuij lacteum illum eloquentiæ fontem exaruiſſe non defleat? interceptam nobis Curtij elegantiam? Trogi grauitatem intermiſſam eſſe? Taciti magnam partem interijſſe? Criſpi nil extare, quod cupiditatem noſtram expleat? ſiue rerum ille ſummus opifex ita ſtatuit, ut nihil ætati obſiſteret, nihil permaneret, ſiue cauſſarum uis latentium, mortalitati deuouit omnia, paucorum certe auxilio, fragilitati noſtræ cõſultum eſt. Inter quos cum unicus ætate iſta uideare, qui dignitati tuæ uirtutem adiunctam teneas, nec præſentibus modo, uerum poſteris literarum ſpecimen, ornamenta priſcæ conſerues urbis, meritos tibi honores reddimus, te ſacro illo ſolio dignum confitemur, & quicquid bonum fauſtumq́ue continget nobis, beatitudini & felicitati tuæ acceptum referemus.

APPIANI

SOPHISTAE ALEXANDRINI ROMANAE HISTORIAE PROOEMIVM, PVB. CANDIDO INTERPRETE.

ROmanoꝝ hiſtoriam ſcribere adorſus, neceſſarium in primis mihi exiſtimaui, terminos præponere quibus nationibus imperent Romani Sunt autem huiuſmodi in oceano Britannico plures partes. Ab Herculeis igitur columnis in id mare, quod ad illas denuo circunqꝫ nauigatur, inſulæ, littora, populi oẽs Romano parent imperio. Horum primi in dextra Mauruſij quicunqꝫ circa mare, omniſqꝫ altera Libycorum natio uſqꝫ Carthaginẽ. his ſuperiores Nomadæ, quos Romani Numidas appellant, & regionem Numidiam. Altera autem Libyca natio, quæ Syrtes ac Cyrenẽ uſqꝫ incolit, & Cyrene ipſa & Marmaridæ, Hammonijqꝫ, & qui paludem Mariã tenent. urbs quoqꝫ magna quã Alexander ad Aegyptũ cõdidit. Aegyptus quoqꝫ uniuerſa ad Aethiopes Orientales à Romanis reguntur. Per Nilum autem nauiganti ad Peluſium uſqꝫ per mare, uertentiqꝫ nauigationem & colluſtranti littora Syria occurrit Palæſtina, & ſupra ipſam pars Arabum, finitimiqꝫ Palæſtinis Phœnices ſupra mare, & Phœnicibus ulteriores Ciliſirij ſup Euphratem uſqꝫ fluuiũ. A mari ſuperius Palmyrini ſunt, & Palmyrinorum Arenæ quæ ſupra Euphratem incoluntur. Cilices Syris

Maria lacus.

Syris propinqui, & Cappadoces Cilicum finitimi: Armeniorumq; pars quam Armeniam minorem uocant. Apud Euxinum autem pontum quæcunq; alia maritima Romanis parent. Syri quidem & Cilices ad mare proſpectant. Armenij autem & Cappadoces inter põticas gentes habitant. Per mediterranea uero ad Armeniam maiorem Romani non imperant ex tributo ad modum, uerũ reges illis approbant. A Cappadocia & Cilicia in Ioniam deſcẽdenti magna adeſt Cherroneſus, cuius à dextra Euxinus põtus, Propontis, & Helleſpontus, Aegeumq; mare. A lęua Pamphylium, & Aegyptium pelagus. Ferũtur quippe ambo Cherroneſum facere. Adſunt etiam & in Aegyptium mare proſpectantes Pamphilij & Lycij, & poſt ipſos Cares uſq; ad Ioniam. Qui autem ſuper Euxinum pontum, Propontidem & Helleſpontum, Galatæ & Bithyni, Myſi, Phrygeſq;, in mediterraneis Pyſidæ & Lydij, tot natiões Cherroneſum incolunt, quibus omnibus imperant Romani. Vlterius uero tranſeuntes alijs circa pontum imperant gẽtibus, & Myſijs qui in Europa, ac Thracibus quicunque circa Euxinum ſunt. Ab Ionia autem ſinus maris eſt Aegeus, & alter Ionij maris, ac Siculum Tyrrhenumque pelagus uſque ad Herculeas columnas, hæc longitudo ab Ionia ad oceanum. Et in hac iterum nauigatione tot Romanis ſubiectæ nationes; uniuerſa Græcia ac Theſſalia, Macedones & quæcunq; alia ad Thraces pertinent. Illyriorum & pæonum gens, & ipſa Italia omnium gentium domina, quæ ab Ionio circundata plurimum à Tyrrheno mari uſq; ad Celtas quos ipſi Galatas uocant extenditur, omniſque Celtarum natio, quorum pars ad mare, pars ad oceanum reſpicit ſeptentrionalem, pars apud Rhenum fluuium habitat: Iberia omnis & Celtiberi ſuper Heſperium & Borealem oceanum ad Herculeas finientes columnas. Ac de his quidem & ſingulis earum diligentiſſime ediſſeram, cum de omnibus particulariter

nationibus

nationibus ſcribendum fuerit. nunc autem quàm longiſſimis terminis principatum aſſumpſerint circa maria, dictū eſt. Terras deinceps peragranti pars quædam Maurußorū ſupereſt, qui ad Aethiopes occiduos ſpectāt, ac calidiorem feriſq; horrentē Libyam uſq; ad orientales Aethiopes, hic quidem Libyæ Romanis terminus. Aſiæ autem Euphrates fluuius & Caucaſus mons, maioriſq; Armeniæ principiū, & Colchi ad Euxinum pontum habitātes, reſiduaq; huius maris. In Europa fluuij duo Rhenus & Hiſter potiſſimū Romanis finē imponunt, quorum quidem Rhenus ad Borealem oceanum, Hiſter ad Euxinum pōtum influit. Progredientes ulterius nonnullis Celtarum, qui ſupra Rhenum habitant imperant nationibus, & ijs qui ſupra Hiſtrum quos Dacos appellant. Fines terrarum quàm diligentiſſime inquirēti propemodum hi uidebuntur. Omnes autem inſulæ quæcunq; intra mare ſitæ ſunt Cyclades, uel Sporades, uel Hyades, uel Echinades, uel Thyrrenides, uel Meſię, uel quęcūq; aliæ alio nomine aliter dicuntur circa Libyam & Ioniam, uel Aegyptum, uel Myrthoum, uel Siculū, uel aliud cuiuſcūq; nominis mare, quæ ſingulariter à Græcis magnæ inſulæ dici ſolent Cypros, Creta, Rhodos, Lesbos, Euboia, Sicilia, Sardinia, & Cyrnos: uel alia quæcunq; minor maiorúe uniuerſæ Romanis parēt. Borealem pręterea oceanū, & Britannicam inſulam penetrātes, ingentiq; terra maiorem ſupra dimidiū potentioris ſoli in ea poſſidentes alterius nō indigent, cum nec utilis admodum, nec ferax ipſis ſit, neq; quam tenent. Harum tantarum innumerarumq; nationum cum tanta ſit magnitudo: Italiā tamen magno labore, ac uix quingentis annis ſtabilem ſibi reddidere, cum medio interim tempore regibus uſi per reliquū his expulſis, nullos deinceps reges admittere iureiurando ſancientes, Ariſtocratiā coluere politiam, & ab inde imperijs utebantur anniuerſarijs, ducentis aut amplius ultra quingentos quos diximus annis,

Ariſtocratia poteſtas optia

annis, quo tempore rerum principatum adepti externã omnem oppreſſere potentiam, uniuerſas fere nationes ſibi ſubigendo. Caius autẽ Cæſar ſuperatis Romanis imperioq; ſuſcepto, & in poteſtatem redacto formam quidem politiæ nomenq; ſeruauit, re autem principem ſe cunctis preſtitit. Eſtq; in hanc uſq; ætatem eadem ſub uno poteſtas principe, quos neutiquam Romani reges appellant, uetus iuſiurandum, ut ego arbitror, in primis ueriti, imperatores eos dici maluere quod priſcorum ducum nomen fuit. Sunt autem re ipſa uere reges, à quibus ad ætatem uſq; noſtram anni fere ducẽti elapſi ſunt, quo tempore potiſſimum Romana res floruit: progreſſusq; ad maiora uidetur adaugeri cunctis in pace conſtitutis ampliſſima ſummaq; felicitate: ac nonnulla à prioribus nationibus ijdem imperatores in principatu ſuſcepere, deficientiaq; reſtituere integritate conſilij, terræ, mariq; dominantes, potius q; augere dignitatem cupiebant, quàm inter barbaros propagare imperium, gẽtem inopẽ minimæq; utilitatis. Quorum ego nonnullos Romæ uidi ob id miſſos quo ſe ſuaq; Romanis dederent, neq; imperatorem admittẽtem, quos ut inutiles ſponte recuſabat. plurimis etiã nationibus quarum infinita pene eſt multitudo Romani reges ſtatuunt, nihil ijs ad imperium indigentes. Et nonnullis præterea imperio parentibus, atq; ſuppoſitis plus detrimenti capiunt quàm utilitatis. Quos licet inutiles abijcere cũ pudeat principatum omnem magnis copijs, magnisq; præſidijs circunquaq; uallantes tantũ terrę, tantumq; maris, quaſi fundũ quendam ſeruant ac continent. Nullum quippe in præſentẽ diem tam paruo tempore in tantum creuit ac ſurrexit imperium, ne Græcorum quidem. Quod ſi quis Athenienſium, Lacedæmoniorum, & Thebanorum qui ſeparatim imperarũt à Darij regis expeditione, qua maxime floruere, uſq; ad Philippum Amyntæ filium Græcorum res geſtas in unum colligat, anni plures uidebuntur, in quibus contentionibus

potius, ac diſſidijs inter ſe ad ambitionem certaſſe dicentur, quàm ob principatum, aut libertatem in poſteros ſucceſſurã bella geſſiſſe. Quidam enim ex ipſis in Siciliam profecti ob alterius ſpem imperij ultro corruere. Vel ſi quis in Aſiã profectus eſt minimum adeptus, non multo poſt in patriam redijt. Græcorum quippe potẽtia & ſi maximis cõflictata prælijs, nunquam tamen ultra Græciam firmiter progreſſa eſt. uerum potentes duntaxat extitere, ſe liberos aliquandiu & inuictos præſtantes. A Philippo quippe Amyntæ filio & Alexandro Philippi magno, in deterius eorum res labi uiſæ prætereꝗ́ dignitatem priſcam decidiſſe. Aſiæ quidem principatus, ſi quæ in Europa geſta ſunt uel minima conſideres, nullius ferme momenti aut uirtutis habebitur, ob ingenitam timididatem imbecillitatemꝗ́ populorum, quod & ſequentia ſcripta declarant. Modicis quippe exercitibus Romani tot in Aſia gẽtes populosꝗ́ ſubegere, quot in præſenti adhuc obtinent. Macedonibus ipſis reliſtentibus, atꝗ́ oppugnantibus plurima tamen circa Libyam & Europã confecta ſunt. Congeſtæ porro in Alexandrum Philippi filium Aſſyriorum, Medorum, ac Perſarum uires trium maximarum potentiſſimarumꝗ́ nationum, neutiquam ad noningentos annos ſeruare potuere quanta nunc poſſidẽt Romani. Magnitudo nempe illorum imperij, nec ad dimidium huius (ut exiſtimo) quiuit attiggere. Coniecto id autem cum Romanorum ab occidẽte & Heſperio oceano ſupra Caucaſum montem, & Euphratem fluuiũ, & Aethiopes ſuperiores per Aegyptum, & Arabes ſupra occidentalem rurſus oceanum pro tendentium imperium, & terminus illis ſit ideo oceanus incipientis & finientis diei, tum mari uniuerſo, quod interius eſt, inſulisꝗ́ in eo imperent omnibus. Oceano præterea Britannico, ac Medis & Perſis ubi plurimum maris, uel Pãphilius ineſt ſinus, & unica Cypros inſula, uel quid aliud modi cum Ioniẽ in mari, ſimulꝗ́ Perſici: nempe quicquid huius eſt

Alexãder magnus.

Romani iperij magnitudo.

maris,

maris Romani tenent. Quæ autem Macedonum ante Philippum Amyntæ filium geſta referuntur, permodica fuere cum nonnullis & ipſi paruerint. Ipſius uero Philippi labore & ærumnis non inficior referta eſſe omnia, uerum circa Græciam & unicam duntaxat geſta prouinciam. Alexandri autem principatus magnitudine rerum ingenti felicitate, celeritateq; geſtarum permaxime enituit. Sed cum infinitum & nulli imitabilem gradum attigiſſet, breuitate temporis, fulguri coruſcanti aſſimilis, & hinc inde diſcurrenti, in multos dominatus, plurimasq; partes effulſit. Noſtris autem temporibus, & quidem ſolis copiæ ingẽtes adſunt, peditum ducenta, equitum quadraginta millia, elephantorum trecentorum bellicoſorum numerus. Curruum præterea ad prælia inſtructorum duo millia, ac armorum in ſupplementum trecenta millia: & hęc quidem terreſtribus copijs. Maritimis uero minorum nauium duo millia, triremium à ſexcuplis in quinqueremes mille quingentarum claſſis. Inſtrumẽtorum quoq; naualium numerus bis totidem. ad hoc naues partim auro proris, partim puppibus exornatæ, quas Thalomigas appellant, ad belli pompam quibus ijdem imperatores uehi conſueuere, octoginta. Pecuniarum preterea in theſauris Aegyptiorum talentorum, quatuor & ſeptuaginta millia. tanti apparatus ſummã, ac rei militaris ex regijs codicibus licet intueri ab ipſis in unũ cumulatã atq; relictã. Cæterũ ſecundus ab Alexãdro Aegyptiorũ rex, qui & lucrari potẽtiſſimus regũ fuit, ac ſplẽdide impendere, & magnifice elegãterq; cõſtruere, cũ eius regnum diuitijs & opulẽtia nulli cederet, omnẽ circa ſobolẽ eius exhauſit, diſſidẽtibus inuicẽ filijs, quę res ſummos principatus inter ſe cõtẽdẽtes ſolet euertere. Romanorũ aũt magnitudo ac felicitas maturitate cõſilij diuturnitateq; tẽporis adauctæ ỽtute, patiẽtia ac tolerãtia eos ſup cũctos extulere. Nõ eñ in ꝓſperis ſe euexere rebus, quoad ſtabilẽ uictoriã ſunt adepti, nec aduerſis cõfracti aĩo, cum

Romanorum imperatorum copiæ.

Thalomigæ.

aliquando militum uiginti millia unà die, alia quadraginta alia quinquaginta bello amiſerint. Periclitãte pene urbe, cũ aliquando fames continua inſtaret, aliquando peſtis urgeret ſeditioq́ eodem tempore uexaret urbem, neq; tamẽ à magnitudine animi conſtantiaq́ deſiuere, donec per ſeptingentos afflicti annos periculis ac diſſidijs euecti, ad hũc in quo nũc ſunt, uenere principatum, felicitatem per ſalubria adepti cõſilia. Et hæc quidem multi Græcorum, multi etiam Romanorum perſcripſere. eſtq́ Macedonię tunc quidem priorum magnæ exiſtentis multo maiorum confecta hiſtoria. Cæterum cupientem Romanorum res geſtas per uniuerſum contemplari, adduxit ſæpenumero hæc ſcriptura Carthagine in Iberiam, ex Iberia in Siciliam uel Macedoniam per legatos, aut auxilia ad exteros dimiſſa, iterumq́ in Carthaginem ac Siciliam reduxit, ueluti errabundum, ac denuo ab his imperfectis ſe conuertit, quouſq́ue à me per partes eſt collecta. Quotiens Romani in Siciliam bella geſſere, aut emiſere legatos, aut quid aliud egere in Sicilia, donec inſulam in hunc in quo nunc eſt, ornatum ſtatuerunt. Quotiens Carthaginienſibus intulere bella, aut inducias cum illis effecere, aut legatos ad illos dimiſerunt, aut ab illis recepere, aut aliud egerunt, aut paſſi ſunt ab eis, donec Carthaginis urbem euerterunt, & nationem Libycam reduxere in poteſtatẽ, & denuo ſibiјpſis erexere Carthaginem, Libyam, ut nunc eſt, demũ ſtatuentes. hæc omnia à me per nationes ſunt deſcripta. Cupiens nempe Romanorũ geſta apud omnes clara eſſe, quippe qui populorum imbecillitatem uel potentiam, aut uictorum uirtutem felicitatemúe cognouerim, aut ſi quid illuſtre contigit notum habeam, ſatis fiſus & alium quempiam eadem omnia ſcire cupere, per nationes quasq́ ſuo ordine deſcribo. Quę uero interim apud alios illis euenere, enarro ſingula, & eorum geſtis interpono. Tempora autem in omnibus referre ſuperuacaneum exiſtimo, tum ſi qua memoratu

digna

digna ex interuallo contigere uiciſſim refero, & quæ Romanis fuere nomina. Olim quidem unum duntaxat ſingulis, ut cunctis mos eſt hominibus, erat nomen: deinde aſſumpſere duo, nec multo poſt tertium, in uirtutis paſſionisue cognomen imponi cœptum, & iuxta Græcorum morem ultra nomina cognomen habitum, quod & ipſe annotaui, ac potiſſime ea, quæ ad cognitionem pertinent illuſtrium uirorum. Plura quoq; his & alijs ſimilia, quæ eximia habentur ſubinde refero. Tribus autem libris exiſtentibus, in quibus omnia quæ à Romanis in Italia geſta ſunt congeruntur, eos omnes Romanorum Italicos puto appellãdos, uerũ ob rerum magnitudinem in partes diuidendos. Primus autem quæcunq; ſub ſeptem regibus acta ſunt, quæ ue ab illis continet, quem Romanorum Regiũ dicemus. Qui uero deinceps quæ per reliquam Italiam ſeparatim ab ijs quæ per Ionium ſinum geſta ſunt continet, in prioris comparatione Romanorum dicemus Italicum. Vltimi Samnites erunt, qui Ionium incolũt & magno difficiliq; bello per annos octoginta cõflictati ſunt & poſt hos, quæcunq; gens illis finitima auxilio fuit, & Græci omnes, qui ſub Italia ſunt, colliguntur, quem in priorum comparationem Romanorum Samniticum dici uolumus. Reliqui iuxta ordinem inſcribentur omnes, Romanorum Celticus, Siculus Iberius, Hannibalis Carthaginẽſis, ac Macedonicus, & deinceps pari modo unus alium ex ordine ſequetur, quemadmodum bellum ex bello naſci contigit, quouſq; multa tandem finis huic genti dabitur. Quæcunq; autẽ Romani inter ſe diſſidentes, aut ciuilibus bellis contendentes egere, quæ omnium formidoloſiora illis extitere, per ſeditionum duces acta deſcribemus, partim per Marium atq; Syllam, partim per Pompeium & Cæſarem, alia per Antonium & Cæſarem alterum cognomine Auguſtum in percuſſores primi Cæſaris, alia per Antonium & Auguſtum inter ſe diſſidentes atq; bellantes, quoad poſtremum peracto

Mmm 3 ciuili

ciuili bello, Aegyptus quoq; ad Romanorum acceſſit principatum. Hæc igitur per libros ſingula populorum ducumq; ciuilia bella partimur. poſtremo exercitus eorum & copias quas habuere, aut prouectus quos ex ſingulis carpunt nationibus, aut ualidioribus præſidijs abſumūt, & quæcunq; alia huiuſmodi cognitione digna. Aequum eſt autem de uirtutibus eorum differentem ab hoc genere capere initium. Qui uero iſta perſcripſerim multi nouere, & ipſe apertius dicere propoſui. Appianus Alexādrinus prius quidem in patria degens, mox Romæ ſub imperatoribus forēſes profeſſus cauſſas, quoad me ipſis inſeruire dignū putant. Sin & reliqua ſcire appetis, etiam de his à me conſcriptum eſt.

Appiani Alexandrini procemij hiſtoriæ Romanæ P. Candido interprete, finis.

APPIANI ALEXANDRINI SOPHISTAE ROMANORVM LIBER QVI LIBYCVS INSCRIBITVR, P. CANDIDO INTERPRETE.

CArthaginem in Libya Phœnices
cōdidere annis quinquaginta an
te Ilij captiuitatem. Conditores Xorus.
fuere Xorus & Carchedon. Si- Carchedon.
cut autē Romani & ipſi Cartha-
ginienſes exiſtimant, Dido mu- Dido.
liere è Tyro profecta, cuius uirū Pygmalion.
cum Pygmalion urbis tyrannus
clàm interemiſſet ſomnio moni-
ta, collectis ijs quibus Pygmalio
nis ſęuitia inuiſa fuerat, pecunijſ
qúe in unum congeſtis in Libyam enauigauit: & eo loci
ubi nunc Carthago ſita eſt conſedit. Expellentibus deinde Carthago
eos incolis tantum ſoli deprecati ſunt, in quod ſe confer-
rent, quantum taurino corio circundare poſſent. Ea ex cau
ſa primum riſus inter Phœnices ortus, rei exilitate, demū
qui huiuſmodi foret aſtus ſcire cupientes, potiſſimum cum
ambigerent quemadmodum ciuitas tam anguſto ſpacio in-
cludi poſſet, conceſſuros ſe iureiurando firmauere. Hi co-
rium per minuta ſecantes, circunpoſuere loco ubi nunc Car-
thaginis arx reſidet, quę ob id Byrſa appellata eſt. Proceden Byrſa.
te mox tempore hincinde profecti, cum finitimis longe prō-
ptiores haberent, deducta claſſe, & mare quemadmodū re-
liqui Phœnices enauigātes, urbem extra Byrſam condidere.

Demum ſubacta Libya magnam maris tenuere partē. Vlterius bella mouentes Siciliam, Sardiniā cæteraſq; inſulas quę mari illo continentur occuparunt, & in Iberiam uſq; emiſere colonos. Ab huiuſmodi igitur initio principatum aſſumpſerunt Græcis quidem potentia non imparem, opulentia Perſarum regno comparandū. Septingētis deinde ex quo urbem condidere, elapſis annis, Romani Siciliam illis abſtulere, deinde Sardiniam. ſecundo autem Punico bello Iberiam omnem. Magnis igitur copijs adinuicē cōgreſſi Pœni duce Hannibale Italiam omnem depopulati ſunt annis fere ſedecim. Romani contra Cornelio Scipione maiore imperante Carthaginem uſq; cœpere omnia, naues præterea & elephātos, ac tributum pendere ad tempus coegerunt. Secundæ deinde induciæ inter Romanos & Carthaginenſes factæ, per quinquaginta annos permanſere, donec ſolutis his tertium & ultimum incepere bellum, in quo Scipione minore duce Carthago à Romanis euerſa eſt, & præter ſpem demum reſtituta priore tamen anguſtiorem effecere, ueluti opportunū in Libya locum. Quæ autem in Sicilia geſta ſunt, ſatis apparet eo in libro quem de Siculis rebus ſcripſimus. quæ in Iberia, in eo quem de Ibericis. & quæcunq; Hannibal in Italiam profectus egiſſe dicitur, in eo quem de Hannibale. quæ uero in Libya acta referūtur, hic à principio collegimus. Incepere autem Romani iuxta Siculum hoc ſtatim bellum, & nauibus quinquaginta ſupra trecentas in Libyam delati pleraſq; urbes ſibi ſubegerunt. Ad hæc imperatorem Attilium Regulum ſtatuere, à quo urbes ferè ducentæ in ditionem redactæ ſunt, quæ Carthaginienſium odio ad eum defecerunt, & regionem præteruectus depopulatus eſt. Carthaginenſes contra ducem à Lacedæmonijs poſtularūt, ſatis arbitrati ob ducum imperitiam minus proſpere pugnatum eſſe. Hi Xantippum Carthaginem miſere. Attilius ea tēpeſtate circa paludem caſtra habebat, æſtatiſq́ue temporibus paludem circumibat

cumibat

cumbat in hoſtes deducturus, armorum grauitate, ſiti, & angore difficulter agmen agens, & ex editis ac præruptis locis in plana deſcẽderat. Cum ueſper appropinquaſſet fluuio inhibente ſtatim copias traducere curauit, quo Xantippum aduentu ſuo terreret. At ille inſtructa acie prope ipſas urbis portas eduxit exercitum, ſatis fiſus hoſtes calore ac tędio cõfectos facile deleri poſſe, & noctem ad uictoriam plurimum conferre: nec ſpe ſua fruſtratus eſt. nam ex triginta militum milibus quos ductabat Attilius uix pauci arma ſumpſere, reliqui om̃es partim cæſi, partim capti, & cum ijs Attilius imperator & conſul captiuus ductus. Quem non multo poſt perpeſſi Carthaginienſes cum legatis ſuis Romã miſere inducias impetraturum, aut Carthaginem denuo cum illis rediturum. Attilius autem ſiue difficultate rerum dubius, ſiue diſſimulans bellum à Romanis ſequendum perſuaſit. Ita Carthaginẽ reuerſus cauea clauis circunuallata incluſus extinguitur. Hæc felicitas Xantippo calamitatis initium attulit. Quippe ueriti Carthaginienſes ne Lacedæmonij tanti facinoris gloriam ſibi aſciſcerent, publice illum multis affecere donis, ac triremi impoſitum denuo ad ſuos reuerti ſuaſerunt, nautis uero clam edixere ut illum inter nauigandum mari obruerent. ita rerum proſpere geſtarum pœnas haud merito luit Xantippus. Et hæc quidem primo Punico bello Romanis uel aduerſa uel læta contigere, quouſq; Carthaginienſes Siciliam illis conceſſere. Quemadmodum id contigerit eo libro dictum eſt, quẽ de Siculis rebus ſcripſimus.

Mar. Attilij Reguli mors. Vale. Maxi. lib. 1. ca. 1.

Poſt hæc inter Romanos & Carthaginienſes pax inuicem ſecuta. Libyci deinde quicunq; Carthaginienſium imperio parebãt, aut pro illis in Sicilia bellum geſſerãt, Celtæ quoq; mercede conducti, ſtipendio ſe fraudari conquerentes acriter in eos bella uerterunt. Carthaginiẽſes ea tempeſtate Romanos in auxilium uocauere, ueluti ſocios ex fœdere coniũctos. At Romani iure hoſpicij duntaxat illis aſtricti, bellum ab Italia

Punici belli primi finis.

Quę inter Punicum bellũ primũ & ſecundũ inciderunt.

ab Italia expulerant. ſic enim fœdera inter utroſq; inita teſtari uidebantur. Miſere tamen legatos Romani qui pacem illis conciliarent: quibus Libyci parere recuſantes urbes illis ſi uellent, polliciti ſunt. Abnuentibus autem Romanis Carthaginienſes magna claſſe in eos delati, nauigationem maris omnem abſtulerũt. Deſtitutis itaq; urbibus, rerum inopia ut in bello fit, uniuerſam Libyam reduxere in poteſtatẽ. Peracto bello negociatores mari nauigãtes aggreſſi deprædabantur. Romanos uero ſi quos intercepiſſent mari obruebant, clam ſcelus contegentes, quod aliquandiu latuit. Verum cognita re cũ Romani pœnas ab ijs exigerent, idq; differrent, bellum in eos decreuere. ea ex cauſſa coacti ſunt & Sardiniam inſulam illis dedere. ſic em̃ priori ex fœdere prę-ſcriptum erat. Nõ multo poſt Carthaginienſes in Iberia mouere bellum, & prouinciã per partes ſubigere cœpere, quouſq; Saguntinis ad Romanos cõfugientibus terminus illis in Iberia ſtatutus ne Iberum pertranſirent amnem. Hæc tamen fœdera à Carthaginienſibus neglecta, cum fluuium duce Hannibale tranſiſſent: tranſgreſſus Hannibal nonnullis in Iberia relictis ipſe cum reliquis copijs in Italiam deſcẽdit. Imperatores Romanorũ in Iberia P. Cornelius, & Cn. Cornelius Scipio ambo fratres ſplendida rei militaris opera edidere. Verum cum uterq; bello concidiſſet, milites qui cum illis erant, fœde capti & uenũdati ſunt, quoad Scipio P. Scipionis illius filius qui in Iberia perierat, nauibus aduectus quaſi ſpiritu quodam diuino comitãte uictoriam aſſecutus eſt: urbemq; ob has res dignitate & gloria illuſtrẽ reddidit. Ipſe depoſito magiſtratu, & ijs qui ad eum ex urbe uenerant conceſſo, Romã profectus dignus iterum uiſus eſt qui in Libyam mitteretur, Hannibalem pulſurus Italia, ac Carthaginienſibus domi bellum illaturus. Huic ex primoribus nonnulli aduerſabantur. quidam non oportere dicentes, prius quã Italia à Pœnis liberetur, Hannibale uaſtante omnia, &

Magone

Magone in lateribus eius Ligures Celtasq; ducēte, in Libyam tranſire, nec exteris inferre bellum, antequam à ſuis cladem expuliſſent. Alij autem Carthaginienſes nil domi ueritos continue in Italia manſuros: ſin bellum Carthagini inferretur, Hannibalem reuocaturos eſſe. Tandem ex ſententia uiſum eſt Scipionem in Libyam mittere, nec tamen illi exercitum decernendum eſſe ex Italia Hannibale gerente bellū. Euntem uero ſi quos aliunde inueniret pro libito accipere, & ijs qui in Sicilia adhuc erant in bello uti poſſe. Triremes præterea decem ut pararet ad belli uſum, & ſupplementum pro ijs capere, & quæ in Sicilia uiciſſim forent, addere iuſſerunt, pecunias tamen pro ijs nequaquā præbuere, niſi ſi quę Scipioni ab amicis collatæ ſunt. Adeo negligenter huic bello ab initio Romani addidere animū, quod omnium maximum & glorioſiſſimū paulopoſt illis futurum erat. Scipio igit᷑ Carthaginienſibus iam pridem infenſus ſeptē millibus equitum peditumq; in unum collectis in Siciliam enauigauit, tyrones electiſſimos trecentos circum ſeducens, quibus ſine armis inſequi iuſſum erat. Siculorum præterea totidem ex opulentioribus, equis armiſq; ornatiſſimos ad ſtatutam diem adeſſe iuſſit. Cum acceſſiſſent an aliquē pro ſe quiſq; militare mallet interrogauit. Annuentibus cunctis trecētos illos armis exutos in medium acciuit, eoſq; Siculorū armis equiſq; ornari iuſſit. Eo modo tyrones trecenti ex Italia Siculorum loco ad bellū inſtructiſſimi Scipioni aſtitere, alijs gratias agentibus, quibus ad omnia utiliter in bello uſus eſt. Carthaginienſes his pceptis, Haſdrubalē Giſgonis filium ad conducendos elephantos demiſere. Magoni uero finitimorum aduenarumq; pedites ſex mille, equites octingētos, & elephantos ſeptem tradiderunt, eiq; iniunxere quam maximis poſſet copijs in Hetruriam deſcendere, quo Scipionem à Libya auerteret. Mago Hannibali copias adiungere feſtinans ob loci diſtantiā differre cogebat᷑. Cæterū rei euentum Mago.

intentus expectabat. Haſdrubal ab elephantis reuerſus Carthaginenſium & Libycorum circiter pedites ſexies mille pari numero aduehebat. equites præterea octingētos. His ſeruorum quos ad naualem uſum cōparauerat, quinq; millia adiunxerat, ex Numidis equites bis mille, exterosq; mercede conductos, quos exercitando per ducenta ſtadia ab urbe aberat. Numidarum in Libya reges pleriq; referūtur, quorum è numero Syphax omnium primus ſummo in honore à cunctis habebatur. E Meſſuliorum autē genere illuſtri regis filius Maſiniſſa Carthagine innutritus, & eruditus fuerat. Huic cum & pulchritudine corporis, & morum elegātia polleret longe Haſdrubal Giſgonis filius nulli Carthaginiēſium nobilitate inferior, filiam ſuam uxorem dederat, quanquam ille Numida, ipſe Carthaginienſis eſſet. Cum autem generum eum aſſumpſiſſet, ſtatim iuuenē in Iberiam ducē ad bellum miſit. Syphax ob amorē zelo commotus in Carthaginienſium agros impetū facit, Scipioniq; ex Iberia aduentanti, & Pœnis bellum inferre ſtatuenti ultrò conuenit. Hæc cum intellexiſſent Carthaginienſes haud parui exiſtimantes Syphacem Romanis ad bellum cōſpirare, uirginē Syphaci dare decernunt, Haſdrubale & Maſiniſſa in Iberia exiſtētibus, ac huius rei prorſus ignaris. Demum percepta re indignatus Maſiniſſa cum Scipione in Iberia fœdus inijt, clam Haſdrubale, ut arbitrabatur. At ille intellectis omnibus, quanquā huiuſmodi cōtumeliam filiæ, genero pariter infringi grauiſſime ferret, tamen è Reip. utilitate uiſum eſt Maſiniſſam è medio tollere. Huic igitur ex Iberia in Libyā redeunti equites quidam præmiſſi, quibus occulte imperatum erat, ut inſidijs circunuentum eum occiderent. ille fraude percepta in fugam uerſus, domū redit, patriumq; regnū ſibi uendicauit: poſt hæc equites plurimos in unum collegit His opus duntaxat erat haſtis inſtructi die noctuq; rapiendo aggredi, deinde retrocedere, mox ad rapinā denuo pro-

dire,

dire, nec alio pugnandi genere quã fugiendo & inſequendo uti. Sunt enim hi præ cæteris Numidarum inediæ patiẽtes, & plerunq; herbis propane ueſcunt, nec aliud omnino quã aquam bibunt. Equi præterea eorum neq; hordea guſtant, uerum gramine aſſidue paſcuntur, fameſcuntq; quamplurimum. Hos Maſiniſſa ad uiginti millia in unum collectos ad rapinas prædamq; aliarum emittebat nationũ, quemadmodum opus illi uidebatur. Carthaginienſes ac Syphax huiuſmodi multitudinem in ſeparari exiſtimantes (nõ enim qua iniuria illum affeciſſent ignorabant) primũ ipſi bellum inferre ſtatuũt, mox cum illum ſubegiſſent, Romanos aggredi. nam copiarum multitudine lõge præſtabant: uerum magno curruum impedimẽtorumq; pondere & apparatu exercitum ducebant. Maſiniſſa contra aſſiduo labore ſuos exercebat, nec alio quã equitatu utebatur, nullos currus, nulla impedimenta, ac ne commeatum quidem ſecum ducẽs, ex quo facile inſequebatur, fugiebatq;, & in abdita quæque ac munita ſeſe retrahebat. Nonunquam diuiſis copijs loca per quæ facillime elaberetur eligebat, ubi cum paucis deliteſcens quoad ſui ad ſe redirent expectabat, diem noctemq; in unum ducens. Per triduum quippe in ſpelunca hoſtes circunſidentes latuit, nec quo loci in exercitu ſtabularetur ſciri poterat, ſed deliteſcens continue ducebat agmen. Qua ex cauſſa nullo in loco iuſta acie ſecum cõgredi hoſtes poterãt. cæterum irruentem aſſidue expectabant, prælia præterea ab illo per ſingulos dies agitabantur, ut nocte locum caperet, uillam, aut oppidum occuparet. quibus interceptis uniuerſa rapiebat tradebatq; ſequẽtibus. Quamobrem multi Numidarum nullo ſtipendio, uerum ingenti mercede pellecti ad illum confluebant, eoq; modo cum Carthaginienſibus bellum gerebat. Scipio rebus in Sicilia feliciter geſtis, ſacris Ioui ac Neptuno rite peractis in Libyam enauigauit, longarum nauium duas ſupra quinquaginta, onerariarum uero

Numidarũ plerichq; herbis propane ueſcuntur.

Maſiniſſæ aſtutia.

 quadrin-

quadringentas ſecum agẽs, celoces inſuper ac lembi quàm plures claſſem ſequebantur. Ad hoc exercitum ducebat peditum ſex millium ac ſexcentorum. Armorum præterea & inſtrumenti bellici ingentem copiam, cõmeatum abunde, eoq; apparatu curſum dirigebat. His intellectis Carthaginienſes ac Syphax cum Maſiniſſa rem diſſimulandã cenſent, amicitiamq; illi ultro offerendam, quoad Scipionem bello ſuperaſſent. Maſiniſſa haud ignarus ſe ab his decipi, uiciſſimq; inſidias illis ſtruens uniuerſa Scipioni per ſuos nunciat, nec longo apud Vticam interuallo intra ſe caſtrametati Haſdrubal, Syphax & Maſiniſſa, quo in loco Scipio quoq; à uẽtis delatus exercitum habebat. haud multum deinde ab eo Haſdrubal caſtra locarat peditum uigĩti millia, equitum ſeptem in armis agens, elephantos præterea centum ſupra quadraginta. Syphax igitur ſiue formidaret, ſiue utriſq; parum fideret, regnum ſuum à finitimis barbaris uaſtari queſtus, diſſimulato negocio in patriam rediit. Scipio nõnullos ex ſuis Haſdrubalem aggreſſuros præmiſit, quædam enim ciuitatum illi adhęſerant. Maſiniſſa clam noctu in Scipionis caſtra delatus, ducemq; cõplexus monet ſequẽte die ad locum triginta ſtadiis ab Vtica diſtantem, in quo turris quædã ab Agathocle Syracuſanorum tyrãno erecta fuerat, quinq; millia ex ſuis in inſidiis ponere. Ipſe orta luce Haſdrubali pſuadet Hannonem equitum præfectum ad explorãdos hoſtes mittere, & in Vticẽſes unà curſum facere, ne hoſtiũ pꝓpinquitate tumultus in urbe fieret. ſeq; uiciſſim iturum, ſi iu beat, pollicetur. Hanno mille Carthaginiẽſium equites electos ac Libycorum plurimos ſecũ duxit. Maſiniſſa Numidas duntaxat ex ſuis habebat. Cum turri appropinquaſſent & Hanno uerſus Vticã iter faceret, pauci ex inſidiis prodiere. At Maſiniſſa Carthaginenſiũ equitibus ſuadere cœpit, ut illos aggrederentur utpote numero impares, & ipſe ſubinde ferebatur, ueluti auxiliũ allaturus. Cum in medium Libycorum

Agathocles.

bycorum perueniſſet, plurium inſidiæ patefactæ ſunt, & pugna hinc inde inter Romanos & Maſiniſſam fieri cœpta. in ea trecenti capti. Maſiniſſa his peractis Hannoni ueluti amicus feſtine obuians illum cepit, & ad Scipionem ſecum in caſtra perduxit, eoq́ue modo matrem eius ab Haſdrubale recepit. Scipio interim ac Maſiniſſa regionem depopulati quoſcunq; Romanorum operi damnatos in agris inuenere priſtinæ reddidere libertati. Hos Hannibal ex Iberia & Sicilia, plures etiam ex Italia miſerat. Obſidentibus autem Romanis urbem magnam, cui Loces erat nomen, & multa grauius perpeſſis, Locenſes cum ſcalas muro appoſitas uiderēt per præconem annunciant urbem ſe illis ultro conceſſuros eſſe. Qua ex re Scipio ſtatim milites à præcone iuſſit reuocari. Illi parere recuſantes, ac urbem per tegulas ingreſſi, mulieres æque ac pueros omēs necauere. Hac re indignatus Scipio ciues omnes, qui cladi ſuperfuerant libere abire iuſſit, militibus uero prædam ademit. Ex principibus autē factionis cum eos in medium ſortitus eſſet, tres duntaxat mali auctores ſupplicio affecit. Haſdrubal cū haud longe caſtra haberet Magonem equitum præfectū à fronte præmittit, ipſe poſtremus cū ſuis ſequebať. Cum in medio ſtetiſſent Romani opus inter ſe partiti in ſingulos eorū cōuerſi, ad quinq; Libycorū millia occidere, mille & octingentis captiuis ductis, reliquos ſaxis obruere. Scipio poſt hæc ad Vticam mari terraq; oppugnandam cōuerſus, quinqueremibus duabus in unū cōnexis turres deſuper impoſuit, ex quibus tricubitorū iacula, ingentiſq; pōderis ſaxa in hoſtes emittebat. Cū multis eos cladibus affligeret, nec ſecus ab illis pateretur, plurimis iuuenū ſaucijs, educto ingēti aggere, arietibuſq; adhibitis mœnia pulſare cœperat, tegmēta & quęcūq; alia ꝓtectionis inſtrumēta falcibus auertēs. At illi ꝓfoſſo aggere falces laqis diſtinebāt, arietes quoq; ab ope tardabāt. Trabes ꝑterea è nauibus ereptas ī mediū iaciētes, cū uētus flare cępiſſet igne ad-

Loces urbs.

Vticæ oppugnatio

igne adhibito machinis ipſis adigebãt, ita ut Scipioni deſpe ratio quædam oriretur obſidendæ urbis. Syphax intellectis ijs quæ acta fuerant cũ exercitu uenit, nec longe ab Haſdru bale caſtra locauit, utriſq; ſe amicum eſſe ſimulans. Cæterũ pugnam ex induſtria trahebat, quo ad cæteræ naues ad Carthaginienſes profecturæ ueniſſent, ac Celtarum Ligurumq; plurimi mercede cõducti. Inter hæc de pace agitare cœpit, iuſtum eſſe inquiens, nec Romanos Libyæ, nec Carthaginienſes Italiæ inferre bellum. Romanos Siciliam, Sardiniam, cæteraſq; inſulas quas habuiſſent, tenere: Iberiã quoq; poſſidere. ſi quis fefelliſſet obſeruantibus ſe fœdera auxilio futurum eſſe. Hæc agitans clam Maſiniſſam ad ſe reducere tentabat, Meſſuliorum regnum hac conditione ſe illi cõfirmaturum ſpondet. Ex tribus præterea ſororibus ſuis coniugem illi daturum quã eligeret. Afferebat & nuncius aurum cui hæc committebantur, ut ſi minus illi ſuaderet, ex ſeruis quempiam mercede corrumperet, qui Maſiniſſam polliceretur occidere. Itaq; cum illi perſuadere non poſſet, cuidam ex ſuis aurum tradidit, necis præmium. Ille parere ſimulans rem omnem regi aperit, & qui dediſſet inſinuat. Syphax nõ ultra differendum ratus, palam Carthaginienſibus fauere cœpit, urbemq; in mediterraneis ſitam, in qua bellici apparatus, frumenti magna uis à Romanis congeſta fuerat, per proditionẽ capit, interfectis ijs qui urbem tuebantur, ac ſub ſpe fœderum abire recuſantibus. Auxilia deinde Numidarum multo maiora acceſſit, & iam mercenarij milites aduenerant, naues quoq; egregie inſtructæ unà ferebãtur. Cum pugnam inire decreuiſſet Syphax, eos qui Vticam obſidebant aggredi inſtituit: Haſdrubal Scipionis exercitum inuadere, naues autem nauibus unà congredi, & hæc ſequenti die ſimul agere, ne Romani numero inferiores pugnã ſuſtinere poſſent. Inſtante nocte Maſiniſſa à quibuſdam edoctus Scipionem rei certiorem facit. Ille ueritus ne exercitus

Syphacis ſimulatio

in tot

in tot partes diuiſus ad cætera debilior fieret, duces nocte in tabernaculum conuocat. Ambigentibus his aliquandiu cõtatus, audacia inquit & celeritate nobis, ac belli fiducia opus eſt amici, aggredientes præueniamus hoſtes, quæcunq; in exercitu ſunt, noſtra faciemus. Quæ dicam igitur aduertite, nihil illos æque pturbare poteſt quã ſubitus cógreſſus noſter ac totius rei inopina cogitatio, quod à tam paucis plures inuadantur. nos exercitu in partes diuiſo haudquaquam poterimus uti, ſed in unum collecto: neq; omnibus cum hoſtibus cenſeo conferendũ, ſed cum ijs quos primos elegerimus Caſtra ſeparatim unusquisq; eorum habet, ad quorum partes æque potẽtes ſumus, audacia & felicitate præſtamus. ſin deus ex primis uictoriã dederit reliquos contẽnemus. Quibus autem primis inſurgẽdum ſit, quodúe belli tẽpus futurum, ſi placet, exponam. Annuentibus cunctis tẽpus inquit ab hoc conſilio ſtatim capiendum reor, dum nox eſt, & bellũ formidoloſius, & eorum imparata ſunt omnia, nec quiſquã ſociorum in tenebris auxilium afferre poteſt. Eo modo conſilia hoſtium licet præuenire cum ſequenti nocte nos aggredi ſtatuant. Ex tribus quippe eorum exercitibus primum naues à longe diſtant, quarum in nocte nulla utilitas. Haſdrubal & Syphax caſtra inter ſe prope poſuere. ex ijs Haſdrubal belli caput: Syphax noctis tempore prælium inire uerebitur utpote uir barbarus delitijs ſeptus & pauore. copiçomnes in Haſdrubalem uertendæ ſunt. Maſiniſſam inſidias Syphaci ſtruere utiliſſimum exiſtimo. erit enim inopinus illi exercitus aduentus. pedites ad Haſdrubalis caſtra locabimus. Sic undiq; adſiſtentes aggrediemur hoſtes bona ſpe audaciaq; confiſi, quibus in præſenti potiſſimum nobis opus eſt. Equites, nam ipſis nihil in nocte neceſſe eſt, longius emittam, ut hoſtiũ agmen circunueniãt, ac ſi forte ab his pelleremur, nos ſuſtineãt, & ad amicos ſalui tutiq; redeamus. ſin uicerimus fugientes perſequantur, comprehendantq;. Hæc fatus duces

Scipionis oratio.

emiſit, qui exercitum in armis ponerent. Ipſe audaciæ & pauori peractis ſacris neminem nocte quieſcere in caſtris iubet ſed exercitum in promptu cum opus ſit habere. Tertia tandē uigilia ſenſim tuba ſignum dare imperat, iugi ſilentio ingentes agens copias, quoad equites hoſtium caſtra circundederc, peditesq; ad aggerem adplicuerunt. Tum uero ingenti ſublato clamore tubæ, ſtrepitu ac machinis multifariam excuſſis, cuſtodias è uallo deturbant, caſtra diſiectis propugnaculis inuadunt, nonnulli audaciores concito curſu tabernacula incendunt. Libyci è ſomno exciti proſiliūt, armisq; propere aſſumptis, in ordines confuſi redeunt, nec quæ præcipiebantur per ſtrepitum ſatis audire poterant, non ipſo duce admodum diſcernēte tumultus cauſſam. His inuecti Romani partim arma capientes, partim trepidantes intercipiūt tabernaculis pluribus incenſis, eos qui aduerſum ſteterant, occidunt. Nam hoſtium clamor, aſpectus, & opera formidoloſiora cuncta faciebat, cum nocte & ignorantia rerum circūuentum putarēt exercitum, & ignem tabernaculis iniectum formidantes, inuicem corruerent, campos quaſi tutiora quoſe referrent petentes loca. Hos equites Romanorum qui à lateribus extabant, inuadentes cōtrucidant. Syphax noctis clamore percepto, flammis undiq; accenſis tabernaculo ſe cōtinuit. equites uero nōnullos Haſdrubali auxilio miſit. Quos aggreſſus Maſiniſſa pleroſq; fœda cæde diſiecit. Illuceſcente die Syphax percepta Haſdrubalis fuga, exercitū eius partim crudeliſſime conciſum, partim ab hoſtibus detentū, partim uero turpiter fugientem conſpicatus, caſtra à Romanis occupata, impedimēta omnia direpta eſſe, derelictis omnibus ad interiora Libyæ fuga penetrauit, ratus Scipionem à Carthaginienſiū inſecutione redeuntē quāprimū in ſe copias moturum. Qua ex re tabernaculū eius cæteraq; impedimēta à Maſiniſſa direpta ſunt. Eo modo Romani audacia pfuncti per modica noctis parte conſumpta, duobus exercitibus

Victoria glorioſa.

longe

longe ſuis amplioribus potiti ſunt. Ex Romanis circiter cẽtum interfecti dicuntur, ex hoſtibus paulominus quã triginta millia deſiderata, captiui ad duo millia quadringenti abacti. ex equitibus ſexcenti cũ Scipioni e pugna redeunti occurriſſent, ſeſe illi ultro dedidere, elephãti partim interfecti, partim uulnerati ſunt. Scipio cum arma, argentum, aurũ, plures elephãtos & equites alios ac Numidas cepiſſet, & unica pugna illuſtris, clarusq; euaſiſſet, Carthaginienſiũ cuncta deſpiciens præmia militibus reddidit, prædã, & ſpoliorũ quodcunq; eximium ſibi uidebatur Romam miſit. Interim milites cõtinuo labore exercebat Hannibalẽ ex Italia, Hannonẽ uero ex Liguria in dies uenturos opperiens. Cum hoc ſtatuiſſet Scipio, Haſdrubal Carthaginienſium dux cum equitibus fere quingentis e pugna noctis elapſus, & ſaucius in Andriam confugerat. Ibi nonnullos ex ijs qui mercede cõducti erant, à pugna fugiẽtes ac Numidas reperit. Seruos igitur ad libertatẽ conuocare cœpit, certior factus Carthaginiẽſes ob res minus proſpere geſtas eum morti condẽnaſſe, Hannonemq; Bomilcaris filium qui copias eorũ regeret, ducem inſtituiſſe. Is quippe ſceleratis omnibus aſſumptis adhibitis cõmeatibus cũctos ad bellũ inſtruebat, ad tria millia equitũ peditũ octo millia ſecum habẽs, in ſola duntaxat pugna ſpẽ poſuerat. Hoc agitans diutius Romanos ac Carthaginiẽſes diſtinebat. Scipio exercitum armis inſignẽ ad ipſa Carthaginis mœnia adducit, & Carthaginienſes in bellum prouocare cœpit. Cũ nemo prodiret, Amilcar claſſis imperator centum nauibus propere aduectus in Scipionis claſſem recta ducebat, ratus uenientem inopine præuenire, nec difficulter centum nauibus uiginti Romanorum triremes ſuperari poſſe. Scipio hoſtili claſſe conſpecta, nonnullos ex ſuis ad portũ miſit, ab his onerarias naues anchoris ꝑ interualla diſpoſitas in ordinem poni iubet, ut ex illis triremes ueluti ex portis emiſſæ cum tẽpus exigeret, in hoſtes deduci poſſent.

Haſdrubalis fuga

Amilcar claſſis imperator.

Naues præterea antennis ad inuicem annexas compoſuit, quæ uice muri cęteras tuerent. Eo opere pfecto minus trepidare cepit. Inſurgētes itaq; Carthaginiēſes partim è nauibus partim è terra, nonnulli è mœnibus ab ipſis nauibus uulnerabantur. Tandem prælio defeſſæ circa ueſperam cū diſceſſiſſent, Romanorum naues alia ex parte per interualla maiorum penetrantes in eos ferebantur, & ſi pellerentur facile ad ſuos redibant. Vnam igitur è Carthaginienſium nauibus uiris uacuam cepere, eamq; ad Scipionem adduxerunt. Poſt hæc cum omnes in hyberna conceſſiſſent, Romanis quidē ob maris propinquitatem commeatus abunde aderat. Vticēſes uero ac Carthaginienſes fame premebantur. Qua ex cauſa latrocinijs undiq; maria infeſtabant, quoad aliæ Romanorum naues ad Scipionem uenere; eoſque liberius uagari prohibuere. Iam fames in dies acrius urgere cœperat; cum Maſiniſſa haud longe à Syphace in hybernis conſtitutus tertiam copiarum partem quas Scipio ductabat, ad exercitum ſibi adiungi poſtulat. His ſumptis duce Lælio Syphacem inuadit. Ille in fugam uerſus prohibente fluuio pugnam inire cogitur, ut eorum mos eſt in unum conglobati repētino curſu in Romanos feruntur: Romani oppoſitis clypeis eorum impetum ſuſtinuere. Syphax conſpecto Maſiniſſa ira concitus in eum fertur, cui læte Maſiniſſa obuiat. Dum igitur ſingulari certamine diutius inter ſe dimicant, Syphacis milites terga uertentes ad alteram fluminis ripam traiecere. Hic dū quiſpiam Syphacis equum propuliſſet, regem inſidentē humi deijcit, eoque modo accurrente Maſiniſſa captus eſt Syphax, & cum eo alter ex filijs, quos ſtatim ad Scipionem deduci iuſſit. Cecidere ea in pugna ex Syphacis exercitu decē millia, Romanorum uero quinq; duntaxat & ſeptuaginta: ex Maſiniſſæ militibus circiter trecenti deſiderati ſunt: Syphax ipſe cum tribus millibus captus. In his Maſſilij duo millia & quingenti fuere, qui ad Syphacem à Maſiniſſa confugerant.

Syphacis & Maſiniſſæ duellum.

Syphax capitur.

gerant. Hos cum Maſiniſſa à Lælio imperaſſet, ad unum interfecit. Poſt hæc in Maſſilios & Syphacis regionē ſigna uertere, partim ut Maſiniſſam in regno reſtituerent, partim ut diſſimulantes ac dubios ad fidem reuocarent. Aduenere interim ex Cirta legati, regnum Syphacis pollicentes, nōnulli præterea amicorum à Sophoniſba Syphacis coniuge ad Maſiniſſam delati, priuatim connubij neceſſitatem referebant. Hanc Maſiniſſa læto animo ſuſcepit, deinde ad Scipionem reuerſus cum in Cirta reliquiſſet anxius rei finē expectabat. tum Scipionem ita Syphacem allocutum ferunt. Quę infelicitas te amicum nobis, & pro Romanis in Libya ferentem arma adeò læſit, ut non deos ſolum iureiurando, ſed Romanos ipſos falleres, & pro Carthaginienſibus in Romanos bellū gereres, qui pro te contra eoſdem auxilia tuleres? At ille Sophoniſba inquit Haſdrubalis filia, quam depereo, patriæ amiciſſima, & quæ uult facile ſuadere potens, hæc nos à mutua amicitia ad patriæ amorem compulit, & in hanc quā cernis miſeriā ex illa felicitate deiecit. Te autem oportet & quę à me, & Sophoniſba acta ſunt omittere, ſtabilẽq; nobis amicum eſſe. Cuſtodi Sophoniſbam, ne Maſiniſſa ad ea quæ cupit eam compellat. Non enim conuenit ne ſi hanc uxorē duxerit, quæ Romanorum ſunt aliquando ſperare audeat, ſic enim ciuitatis ſuæ uehemens amatrix eſt. Hæc fatus, ſeu uere, ſeu amore ſaucius Maſiniſſam certe maximis affecit cladibus. Scipio cum Syphacis prudentiā facile perſpiceret, eūq; regionis gnarum & expertum ſciret, inter domeſticos recepit, nec ſecus ac Creſo Lydio Cyrus amico uſus eſt, cōſilijq; & ſecretorum participem eſſe uoluit. Accedente demum Lælio, & quæ de Sophoniſba ferebantur audiſſe dictitante, Scipionis edicto Maſiniſſa Sophoniſbam reddere compellitur. Excandeſcente regę, & quæ prius acta erant cū illa repetēte turbatius à Scipione reſponſum eſt, Nihil ſpoliorum Romani populi ab illo per uim capi poſſe in mediū afferret, ſi quid

Cirta urbs.

Sophoniſba Syphacis cōiux.

Scipionis uerba ad Syphacē.

deinde uellet, ſuadẽdo poſtularet. ea ex cauſſa cum quibuſdam Romanorum egreſſus, quaſi mulierem illis traditurus clam uenenum primus obtulit ſortem præſentem referans: admonebat enim uel uenenum ſumpturam eſſe, uel Romanorum ſeruitutem ſponte ſubituram. nec plura locutus equũ calcaribus abigit. Illa nutrici calicem oſtentans, & palã profeſſa nihil queri de mortis genere quo egregie uitam obitura eſſet, uenenũ intrepido uultu hauſit. Eius corpus Maſiniſſa Romanis qui unà aderant oſtendi iuſſit. Ipſe iuſtis perſolutis, regio more ad Scipionẽ redijt. Scipio uirtute eius collaudata, ſuaſionibus adhibitis quod iniquam mulierem à ſe abegiſſet, coronatum ac plurimis donis exornatum in regnũ demiſit. Syphace Romam deducto nonnulli ſaluti ſuæ conſulẽtes populi Romani amicum, ac propugnatorem in Iberia fuiſſe fatebantur, nonnulli ſupplicio dignum aiebant, quod ſocijs & amicis bellũ intuliſſet. Hos inter rumores Syphax mœrore confectus interijt. Haſdrubal ex quo milites armorum patientes & expertos reddidit, ad Hannonem Carthaginienſium ducem quoſdam ex ſuis mittit, qui illum belli ſocium & participẽ accirent. Admonebat præterea plures ex Iberis cum Scipione in caſtris eſſe, qui auro & pollicitationibus facile adduci poſſent, ut ignem caſtris inijcerent, addidit & ſe unà iturum cum tempus ſciſſet. hæc Haſdrubal. Et Hãno aſtutia in illum uſus rem confici poſſe non deſperat. Cæterum hominem probatæ fidei, cum auro uelut transfugam in Scipionis caſtra mittendum, qui facilem ad quoſcũ congreſſum habeat, plures in ſententiam trahere poſſit, ſtatutaq; illis die ad ſuos reuertatur, diem uero Haſdrubali Hanno annunciet. Inter hæc Scipioni ſacra facienti periculum incendij clare oſtendebatur, quamobrem exercitum omnem ſcrutari iubet, & ſicubi liberior ignis fieret extinguit, ac deinceps per plures dies immolanti cum eadem ſigna apparuiſſent, dubitare cœpit, & exercitum inde mouere inſtituit. Interim equitis Ro-

Sophoniſbæ mors.

Syphacis obitus.

Mirũ de ſacris.

tis Romani ſeruus intellecta re, ſe ſciturũ quicquid eſſet, pollicetur, demumq; ad herum reuerſus cuncta ex ordine ediſſerit. Ille ad Scipionẽ ſeruum mittit, eoq; modo uniuerſa multitudo facinoris conſcia intercepta eſt, & iuſſu Scipionis necata, cadauera e caſtris abiecta. Hannoni cum propius exercitum haberet rumor ſubito delatus eſt, itaq; à congreſſu ſe continuit: Haſdrubal uero rei ignarus cum ſuis uenit. Cæterum cadauerum multitudine perſpecta, ſatis quid eſſet arbitratus abſceſſit. Hanno capta occaſione in exercitu palam retulit Haſdrubalem Scipioni ſe dedentem ad eum acceſſiſſe, Scipionem autem non admiſiſſe, quorum cauſſa multo magis à Carthaginienſibus odio haberi cœpit. Eadẽ tempeſtate Amilcar Romanorum naues inopine aggreſſus, triremem unã, & onerarias ſex inde capit. Hanno altera ex parte ijs qui circa Vticam caſtra habebant, propere inuectus fœde pellit. Scipio cum nihil proficeret ſoluta obſidione machinas omnes ad Hipponam tranſtulit. Cunq; huiuſmodi inſtrumẽtis nihil ulterius indigere uideretur, cõbuſtis omnibus regionẽ depopulatus eſt, nonnullis in amicitiam admiſſis, quibuſdã prædæ ſuppoſitis. Carthaginienſes deſperatis rebus Hannibalem belli ducem ſtatuerunt: Nauium uero præfectum cum claſſe demiſere, qui eum in Libyam propere acciret. Interim ad Scipionem legatos mittunt, pacem poſtulantes. Sperabãt enim ex duobus alterum conſequi poſſe, ut uel pacem impetrarẽt, uel quoad rediret Hannibal, tempus conſultando tererent. Scipio inducijs duntaxat illis conceſſis, refecta exercitus impẽſa Carthaginienſium legatos Romam miſit. Hi legationis officio fungẽtes, extra mœnia, ut hoſtium mos eſt, perſiſtebant. Cum ad ſenatum acceſſiſſent, ueniam ſuppliciter deprecati ſunt. Senatorum igitur pleriq; Carthaginienſium perfidiam corã referebant, qui toties fœdora inita uiolaſſent. porrò quot clades Hannibal intuliſſet populo Romano Romanorũq; ſocijs in Iberia & Italia unà recenſebãt,

Hippona urbs.

Alij-

Alij pacis commoda penſitanda eſſe, cuius utilitas non Carthaginiẽſibus magis quàm ipſis conſpicua eſſet Italia ab hoſtibus uaſtata, futuros etiam metus ante oculos ponebant, Hannibale magnos exercitus ex Italia in Scipionem deducente, Magone ex Libya, Hannone uero ex Carthagine ciẽte bellum. Quibus ex rebus cum addubitaret Senatus, legatos Scipioni in Aphricã miſit, cum quibus, quid facto opus eſſet mature conſulere & iudicare poſſet. Scipio Carthaginienſes ad pacem adhortatus, in hæc cõueniſſe dicitur: Magonem quàmprimum ab Liguribus claſſem abducere, Carthaginienſes nullos deinceps exteros mercede conducere, naueſq́ non ultra triginta lõgas tenere poſſe, nec ulterius quicquam bello conari prẹter ea, quæ intra Phœnicũ foſſam poſſiderent; Reſtituere Romanis captiuos eorumq́ transfugas argenti præterea mille & ſeptingenta talenta ſtatuto illis tẽpore pendere debere: Maſiniſſam Maſſilios, & quęcunq́ ex Syphacis regno occupet poſſidere. Hæc inter utroſq́ firmata fœdera, legatiq́ utrinq́ miſſi, hi quidẽ Romã ut ea apud conſules ſancirent, alij à Roma Carthaginem profecti qui à Carthaginienſibus ꝓmiſſa firmari poſcerent. Maſiniſſæ Romani ſocietatis & fidei monumenta huiuſmodi contulere. coronam auri, enſemq́ ex auro pariter cælatum, currum ex ebore, & purpuram ſtolamq́ Romanam: equum præterea phaleris ornatũ aureis, & arma quibus in bello uteretur. Dũ hæc ita geruntur Hannibal quanquam inuitus & dolens ad Carthaginiẽſes proficiſcitur, infidelitatem populi erga principes, rerũq́ celeritatẽ nimiam accuſans. Diffiſus igit͛ inducias fieri poſſe, uel ſi factæ eſſent ꝑmãſuras eſſe, Adrumetũ Libyæ urbẽ proficiſcitur, frumẽtoq́ in unum collecto plurimos ad comparandum equos miſit. Numidarum præterea principem Arearchidem nomine in amicitiam pepulit, quatuor equitum millibus transfugarum qui ad eum uenerant, & ſub Syphace olim militantes Maſiniſſæ adhæſerãt, ex ſu-

Pacis fœdera.

ſpitione

ſpitione interemptis, quorum equos cæteris in exercitu par titus eſt. Venit ad eum & Meſopylus ex primoribus item equitibus mille comitatus, & Vernas alter ex Syphacis filijs plurimum adhuc paterni regni obtinens. Ex Maſiniſſæ quippe urbibus quaſdam ſuaſione pellexerat, nõnullas metu adduxerat, & tunc apud Narcem caſtra habebat, & commeatibus uſus, tanquam ſocia fruebatur urbe. Cum inſidias inferre decreuiſſet, pleroſq; in urbem miſit clàm enſes ueſte tegẽtes, quibus imperatũ erat ut ciuibus parcerent quoad tuba ſignũ traderetur. tunc uero mœnia cuſtodientes aggredi & portas ſibi uendicare. Per hunc modũ Narcen capta eſt. Carthaginienſium interim plebeij priuſquam fœdera inirentur perſuaſi. Tunc Scipione adhuc pręſente cum legati eorum Romæ morarẽtur, Scipionis commeatum Carthaginem delatum ui uentorum rapuere, uectoribus in uincula coniectis. Aduerſante autem ſenatu eorum, & ne fœdera prius inita uiolarent ſuadente, ut inique ab illis facta queſti ſunt, famemq; ob huiuſmodi moras inualeſcere. Scipio per inducias bellum illis inferre haud dignum ratus, pœnas ab ijs qui fœdus uiolaſſent exigebat. Illi contra legatos Romanorum quoad ſui Carthaginem redeant detinere inſtituunt. Cæterum hos Hanno magnus & Haſdrubal Heriphus e populi manibus ereptos, duabus emiſere triremibus. Alij igitur Haſdrubalem claſſis præfectũ hortari cœpere, ut circa Apollinis montem præteruectus, cum triremes applicuiſſent legatos inuaderet. quod ab illo factum eſt. Qua ex re nonnulli legatorum ſagittis interfecti, reliqui saucij ad Scipionis claſſem peruenerunt, ibi nauibus aſſumptis inſequẽtes hoſtes effugerunt. Quæ cũ Romæ nunciata eſſent, Carthaginienſium legatos qui pro pace ad urbem uenerant, ue luti hoſtes excedere iuſſere. Hi uentorum ui ad Scipionis caſtra delati capiuntur. Cum autem nauium præfectus Scipionem interrogaret quid de ipſis fieri oporteret, nihil pſimile

Sedito.

Scipionis magnanimitas.

Carthaginienſibus inquit, ſed liberos ire iubet. Hæc cũ Carthaginienſium ſenatus audiſſet, plebeios uehemẽtius increpare cœpit, conſilioq́ꝫ inito Scipionem placandum ſtatuit, ut fœdera ſeruaret, pœnas ab ijs qui facinoris rei eſſent ſumeret. Illi ſenatui aduerſantes ob inique acta, quaſi nihil utile ab eo perſpectum eſſet, à ſeditioſis quibuſdã irritati querebãtur, & in uanas ſpes elati Hannibalem cum ijs quas haberet copijs, accerſendum prædicabant. Ille belli magnitudinem inſpiciens, Haſdrubalem cum exercitu uocandum ſuadebat. Haſdrubal igitur pœna liberatus Hannibali ſe imperatori facile conceſſit, neq; tamen palàm à Carthaginienſibus uideri auſus in urbe latitabat. Scipio ad Carthaginem deducta claſſe, ciues denuo à maris commeatibus inhibere cœpit, non multũ etiã mediterraneis abundantes copijs deſtituta ob bellum incultaq́ꝫ tellure. Iiſdem ferme diebus equeſtris pugna inter Scipionem & Hannibalem commiſſa eſt. In ea Scipio longe ſuperior, ſequentibus porrò diebus concertationes & prælia inter utroſq; habita. Cæterum cum Scipio Hannibalem uehementi inedia premi, & commeatum naui aduentantem opperiri cognouiſſet, nocte Thermũ tribunum in eos qui ueherent emittit. Thermus igitur tumultum quendã anguſtis tramitibus adeptus, ad tria millia Libycorum occidit, commeatumq́ꝫ ad Scipionẽ detulit. Hannibali itaq; ad extremam inopiam delato, & quemadmodũ præſentem ſortem perferre poſſet meditanti, tãdem ad Maſiniſſam legatos mittere uiſum eſt, qui illum precarentur, contubernijq́ꝫ & eruditionis priſtinæ cum Carthaginienſibus monerent, orarentq́ꝫ ut Scipionem ad incunda denuo fœdera hortaretur. Quæ enim à plebeijs prius geſta eſſent ſtultiſſimi cuiuſq; temeritate proceſſiſſe. Maſiniſſa igitur urbis dignitatem, in qua altus, eruditusq́ꝫ fuerat, haud paruifaciens, multorum præterea in ea amiciſſimus, Scipionẽ ad huiuſmodi fœdera induxiſſe dicitur. Reddere Carthaginie ſes

Thermus tribunus.

nienſes naues uiroſq; omnes, quos Romanorum commeatum ferētes intercepiſſent, quæúe ab illis ui abſtuliſſent, aut damni pretium quemadmodum Scipio illis imperet, exoluere: commiſſorum præterea mulctam mille taléta Carthaginienſes pendere debere. Hæc fœdera inter utroſq; icta, induciæq; inſtitutæ, quoad hæc omnia Carthaginem nunciata eſſent. & eo quidem modo ſalutē adeptus uidebatur Hannibal. Carthaginienſium porrò ſenatus hæc ipſa libentiſſime complexus, plebeios ad ſeruanda fœdera hortatus eſt, præſentem in omnibus diritatem temporum recenſens exercitus pecuniarum, reiq; frumētariæ inopiam commemorabat. At illi populari ritu in ſuſpitionem elati, duces eorum priuatæ utilitati conſulentes, hæc omnia cum Romanis iniiſſe criminabantur, ut illorum potētia freti, urbem ſibi ipſis ſubderent: quodq; Hannibal nunc faciat pauloante Haſdrubalem feciſſe, qui per noctem exercitum hoſtibus prodere tentaſſet, nec multo poſt ſeipſum Scipiōi dedere, & hæc agitantē in urbe latitare. ob hæc rumore & tumultu ſubito exorto pleriq; relicto concilio Haſdrubalem hinc inde inquirere cœpere: at ille ne hoſti inſequenti pareat, anticipato periculo ad ſepulchrum patris profectus ſeipſum ueneno confecit. Illi extracto cadauere ceruice abſciſſa, caput pilo infixū per uniuerſam circumtulere urbem. Sic Haſdrubal prius quidem inique criminatus, deinde ab Hannone mendatio reiectus, tandem à Carthaginienſibus in hunc modū extinctus eſt, defunctus quoq; calūnijs agitatus. Poſt hæc Carthaginienſes ad Hannibalē miſere ut inducias ſolueret, bellū cū Scipione quā celerrime iniret, famē quippe in dies magis ingraueſcere. Quod cū ille egiſſet Scipio ad Partham urbē inclytam cū exercitu uenit, captaq; urbe caſtra ab Hānibal chaud lōge metatus eſt. Hānibal educto exercitu, tres ex ſuis ad explorāda Romāorū caſtra demittit. hos Scipio ad ſe deductos nequa- Partha urbs.

nequaquam occidi permiſit, ut in talibus mos eſt, uerũ per exercitum omnem apparatuſq; bellicos, ac machinas circũ duci, & exercitantes copias inſpicere mãdauit, deinde liberatos ad Hannibalem reuerti, & quæ uidiſſent ex ordine referre. Ea clementia commotus Hannibal, haud indignũ ratus eſt cum Scipione iterum uerba facere. Cum in colloquium ueniſſent, Carthaginienſes ob pecunias duntaxat ipſis impoſitas fœdera fregiſſe ait, quãobrem ſi hæ excludantur à Romanis, Siciliam uero, Iberiã, ac reliquas inſulas qbus imperant retinere uelint, pacem perpetuo manſuram eſſe. Tum Scipio, non parum utilitatis (inquit) ex Italiæ fuga conſecutus es Hannibal, ſi hæc à Scipione impetras, prohibuitq; ulterius quenquam ad ſe mittere. Nonnulla igitur inter ſe comminati ad exercitus quiſq; ſuos rediere. Erat autẽ

Cilla ciuitas.

ciuitas haud longe ab his nomine Cilla, huic proximus collis ſtatuendis caſtris idoneus, quem cum Hannibal occupare uellet, nonnullos præmiſit, qui locum caſtris metarẽtur, ipſe ſublato exercitu proceſſit quaſi collem recepturus. Præueniente autem Scipione in medijs deſtitutus eſt aruis, ſine aquatione perpetem noctem in effodiẽdis puteis abſumẽs, cum milites iugi labore ſuffoſſis arenis, modicũ quid aquæ turbatioris haurirent, ſine cibarijs neglecti & inculti, multi quoq; in armis puigiles ſtetiſſent. Quibus intellectis Scipio die luceſcente exercitum in eos emiſit ex itinere, uigilia ſitiq; confectos. Hoc loco Hannibalem contriſtatum ferunt cum pugnam detrectaret, diuq; cogitaſſe quid potiſſimũ eſſet acturus: Si enim perſiſteret fore uidebat, ut in arida regione deſtitutus ſiti conficeretur. ſin fugeret, animos hoſtiũ alacriores redderet. Tandem multa uerſanti, ob præſentem ſortem neceſſarium uiſum eſt, quàmprimũ bello decernere, ac ſtatim ad quinquaginta millia militum in aciem eduxit, elephantos uero octoginta quos in hunc modũ inſtruxiſſe dicitur. Primũ quidem elephãtos in fronte per interualla diſpo-

Hannibal exercitus.

là diſpoſuit, quæ formidoloſiora uiderentur anteponens oculis. Sub ijs tertiũ totius exercitus agmẽ collocatũ Celtę ſcilicet ac Ligures, quibus ſagittarij inuicẽ admixti ſuberãt Funditores præterea Mauruſij, & Gymnaſij. poſt hos ſecũda ſtabat acies. in hac Carthaginienſes & Libyci inerãt. Vltimi uero quicunq; Italia excedentem ſecuti fuerant, in quibus potiſſimũ ſpem poſuerat, eqtes in cornibus locati ſunt. hoc modo acies ab Hannibale inſtituta. Scipiõi uero ad tria ſupra uiginti millia militum fuere: Italorum & Romanorũ equites mille & quingenti. Aderat auxilio Maſiniſſa plurimo Numidarum ſeptus equitatu, & Dacamas alter rex regulis equites ſexcentos agens. Pedites igit̃ uniuerſos, quẽadmodum Hannibal in tres diſtinxit ordines. Cohortes autem omnes rectas iuſſit commorari, ut liberius per eas equitatus ſine impedimento decurreret. Singulis autem cohortibus propugnatores in fronte cõſtituit, qui ſudes bicubitas maxime denſas, plures etiam ferro munitas e peltis in elephantos manu iacerent. His cæteriſq; peditibus edictũ fuerat, ut elephantorum declinarent impetum, curſuq; hinc inde citato beſtias telis agitarent. Demum propinquiores effecti ſi poſſent earum neruos ferro cæderent. in hũc modum peditatus à Scipione diſtributus eſt. Eqtes uero & in primis Numidas cornibus præſidere uoluit elephantorum faciem, atq; impetum perferre ſolitos. Italos contra ob inſuetudinẽ in extremam tranſtulit aciem, ut cum elephantorũ uim primi propuliſſent, ipſi per acierũ interualla facile tranſire poſſent. ſingulis autem equitibus miniſter additus qui tela plura deferret, elephantos cum opus eſſet ab incurſu auerteret. Eo modo equitatus ab illo diſpoſitus eſt. dextrum cornu Lęlio, ſiniſtrum Octauio regẽdum dedit. ipſe inter medios cõſtitit. Pari modo locatus eſt Hannibal. Vterq; ex eorum gloria multis hinc inde ſtipatus militibus, quibus cũ maxime laborandum eſſet in bello utebantur: Hos ad quatuor millia

Scipionis exercitus.

Dacamas regulus.

Hannibal, duo millia duntaxat Scipio ducebat trecētis ad-
Impatorū exhortationes. ditis Italis, quos in Sicilia ſecum agēs armis, equiſcꝫ inſtru-
xerat. Cum in promptu eſſent omnia, duces equis diſcurrē-
tes ſuos uiciſſim ad bellum hortabantur. Scipio deos in con-
ſpectum militum inuocans Carthaginienſium perfidiæ te-
ſtes aſſerebat, qui fœdera toties inita uiolaſſent, non magni
faciendam eſſe hoſtium multitudinem: Cæterum uirtutem
exiſtimandam, ob quā multo plures in eadem prouincia ui-
ciſſent: quod ſi uictoribus ad belli euentum timor aut igna-
uia, aut trepidatio ulla inſit, quanto magis uictis ipſis ex ne
ceſſitate ineſſe exiſtiment. ad hunc modum Scipio ſuos allo
cutus poſthabito pauore ad bellum incitabat. Hannibal al-
tera ex parte quæ in Italia à ſuis geſta eſſent memorabat, quā
multa & præclara egiſſent, nec cū Numidis, uerum cum Ita
lis omnibus & in ipſa Italia: paucitatem præterea hoſtium
illis oſtēdebat, hortabaturcꝫ ne deteriores paucioribus, ipſi
multo plures in propria tellure exiſterēt. Diſcrimen denicꝫ
inſtantis belli unuſquiſcꝫ ſuis recenſebat. Hannibal nō Car
thaginem modo, ſed Libyam omnem ex huiuſmodi pugna
pendere aiebat, & an ſerui futuri eſſent, an eorū principatū
qui cepiſſent retenturi. Scipio ne uictis quidem fugam tuto
patere, uictoribus gloriam, ſummū imperium, præſentium
laborum requiē, reditum denicꝫ ad ſuos polliceri. ſic quiſcꝫ
ſuos adhortatus ad prælium acceſſit. Prior Hānibal ſignum
dare tuba imparat. cui à Scipione uiciſſim reclamatum eſt.
Pugna inter Hannibalem & Scipionē. Congredientibus ipſis primi elephanti terribili apparatu in-
ſidentium ſtimulis agitati pugnam incœpere. Ad hos equis
accurrentes Numidæ turmatim eos uulnerabant, quouſcꝫ
ſaucij, ac fugientes, nec ſatis aſſeſſorum imperio parentes,
è pugna diſceſſere. Et hæc quidem circa elephantos ad cor-
nua exercitus geſta. at media acie Romanorum pedites loca
ti fœde ꝑterebātur. Quippe cum pugnæ haud ſatis gnari ti-
midioreſcꝫ

midioreſq́; præterea armis onuſti neq́; fugere, neq́; inſequi facile poterant, his Scipio equites Italos à tergo inſtantes, ac leuius armatos prælio adiungit, eosq́; ex equis metu territis deſcendere, haſtiſq́; elephantos paſſim diſcurrentes inſectari iuſſit. Ipſe inter cæteros primus equo deſcẽdit, elephãtumq́; irruentem haſta tranſuerberat. Qua ex re excitati reliqui in elephantos celeri curſu feruntur, uulneratoſq́; ab impetu auertunt. Vacuefacta igitur elephantis acie pugna uirorum, equorumq́; fieri cœpta. Dextrum Romanorum cornu cui Lælius præerat, Numidas aduerſos pellere cœpit. nam Maſiniſſa unũ ex regulis Maſſathen noĩe humi ſtrauerat. Cæterum accurrente Hannibale pugna quaſi deperdita ex integro reſtituta eſt. Siniſtrum uero Romanorum cornu qđ Octauius regebat Celtæ ac Ligures uehementius urgebãt: his propere Scipio Thermũ tribunum cum electioribus auxilio mittit. Hannibal in læuum Ligures ac Celtas adequitare iubet, ſecundam Carthaginienſium, ac Libycorum aciem inferens Romanis. uidens igitur illũ Scipio cum alijs copijs accurrit. Duobus igitur clariſſimis ducibus in pugnam prodeuntibus contentio inter omnes ſplendida, timorq́; uerſabatur, nihil promptitudinis ab ullo omiſſum eſt, uehemẽti prælio, labore, ac uociferatione cuncta ſtrepebant. Cum longa & incerta pugna eſſet milites imperatorum ſortem miſerati inuicem armis concurrunt, eo modo celerius prælium confici poſſe ſperantes. Infeſtis etiam haſtis inter ſe cõcurrere duces. Id aduertens Maſiniſſa, Romani porrò ducem militari more certantem cõſpicati uehementius in pugnam ruunt, perturbatoſq́ue hoſtes inſequi cœperunt. Hi neque adequitante Hannibale, atque rogante ut fugam ſiſterent, pugnam denuo ingrederentur exorari potuere. Itaq́; deſtitutis ipſis Italos, qui cum eo uenerant, ſtabilemq́; adhuc aciem ſeruabant, in pugnã excitat, ratus Romanos ſparſim, ac ſine ordinẽ ſuos inſequẽtes facile turbari poſſe.

Maſſathẽ regulus.

At illi

At illi ducis aſtutia perſpecta, dato ſigno celerrime ſe inuicem ab inſecutione reuocāt, iterumq́; ad prælium redeunt: quibus cum haſtæ equique deficerent, enſibus inter ſe complexi, bellum gerunt. hic uero ingentem cædem, immēſaq́; uulnera cernere erat, cadentium gemitus, interficientiū minæ exaudiebantur, donec Itali hoſtes in fugam uertunt, fugientesq́; inſequuntur. tum belli ſententia illuſtris uiſa. Hannibal cum e fuga præceps Numidarum equites quàmplurimos adhuc ſtantes uideret, indignū ratus eos derelinquere, conuerſis accurrit habenis, iterumq́; in perſequentes adhortatur ſperans utilē quippiam eo in prælio ſe facturum. Primis igitur Maſſilijs inuectus præliū renouat. Et hæc unica Maſiniſſæ & Hannibalis pugna fuit cum uterq́; conſiſteret. Promptis ergo animis inuicem congreſſi depugnabāt. Maſiniſſa equo prolapſus hoſtem pedes aggreditur, accurrentemq́; ſibi ante alios equitē obtruncat. Deinde tela ab elephantis derelicta ſuſcipiēs, infixaq́; diuellens in hoſtem detorquebat, uerum dum fruſtra nititur equitem propius ſtantem cōfodit. Poſtremo telum educere conatus brachio traijcitur. poſt modicum itaq́; pugna excedere compellitur. Scipio intellecta re, ut Maſiniſſæ inſtanti periculo conſuleret, auxilio accurrit. Interim Maſiniſſam alterius equo inſidentem, & in prælium redeuntem cernit uulnus palā oſtentantem. Erat belli diſcrimē iterum inter utroſq́; par ipſis duces uerentibus, quouſq́; Hannibal Iberos & Celtas tumulo quodam conſiſtentes curſu ad eos delatus, euocat, ueluti in pugnam deducturus, tum uero cæteri prælio intenti cum cauſſam ignorarent, motum ducis fugam arbitrati e prælio diſcedunt, nulloq́; ordine palantes effunduntur, nec qua Hannibalem euntem conſpexere, uerum ut caſus quenq́; impulit, fugam capeſſunt, eoq́; modo exercitus omīs diſſipatus eſt. Romani deuictis hoſtibus temere effuſi inſequi cœperunt, nec ipſi admodum quæ ab Hannibale geſta erant diſcernētes.

tes. At ille Iberis & Celtis denuo comitatus aderat. Qua ex re Scipio iterum ſuos ab inſecutione reuocari admonet, longeq́ plures quàm quos ductabat Hannibal, è tumulo rediẽs in aciem ſtatuit, ita ut eorum impetum facile perferre poſſet. Hannibal hac ultima fruſtratus ſpe poſtquam omnia à ſe in caſſum attentari uidit, deſperatis rebus non iam clanculum, ſed aperte fugam arripit, quem plurimi Romanorum equitũ ſubinde cõſpicati propere inſequunt. Verũ ante alios Maſiniſſa quanquam uulneris dolore præpeditus continuo propius urgebat equo, haud paruifaciens Hannibalem Scipioni captiuum ducere. Cæterum beneficio noctis ereptus cum uiginti duntaxat equitibus, qui eius curſum ſequi potuere ad urbem peruenit, cui Thunex eſt nomen. Hic Bretiorum & Iberorum equites quàmplures è pugna aufugiſſe uidet. Veritus igitur Iberos, utpote barbaros, non minus etiã Bretios ſuſpectos habuit, gentem Italicam Scipioni amicam arbitratus, facile ob ea quæ in Italia egiſſent ueniam ab illo petituros eſſe, ob id unico comitatus equite cui maxime fidebat, Adrumetum urbem maritimam ilico acceſſit, duabus noctibus totidemq́ diebus ad tria millia ſtadia emenſus. In ea exercitus ſui partem quam ad commeatus curam deſtituerat, inuenit. Præmiſſis itaq́ nonnullis ad finitima loca, quouſq́ è bello fugientes reuocabat, arma machinasq́ præparabat. At Scipio tam inſigni uictoria elatus quæcunq́ ex præda minus utilia uiſa ſunt igne cremauit, cætera ut Romanis ducibus mos eſt aſſeruari iubet. Ex his decem auri talenta, argẽti uero duo millia & quingenta, elephantumq́ eximie ornatũ ac captiuorum quoſcunq́ clariſſimos Romam miſit. adhæc Lælium uictoriæ nuncium cum claſſe ire iuſſit. Reliqua inter milites, ut cuiusq́ uirtus mereri uiſa eſt diſtribata ſunt. Maſiniſſa aurea corona donatus eſt. Ipſe urbes omnes circunuectus in poteſtatem redegit. Et hic finis Hannibalis & Scipionis in Libya belli fuit, in quo inuicem tum primum collatis

Scipionis uictoria de Hannibale.

Tunex urbs.

Adrumetum.

uiribus dimicatum eſt. Romanorum duo millia & quingenti ea pugna cecidere. Ex Maſiniſſæ militibus multo plures. Hoſtium uero quinq; & uiginti millia cæſa traduntur: capti ui octo mille & quingenti abacti. Præterea Iberi qui ad Scipionem transfugerant treceti. Numidæ uero qui apud Maſiniſſam octingenti. Ignorantibus adhuc Carthaginienſibus Romanisq; belli euentum, Carthaginienſes Magonem qui Celtas deduceret in Italiam deſcendere, ſin minus id queat cum ipſis in Libyam adnauigare iubent. Interceptis autem literis & Romam miſſis, nouum denuo exercitum, equites, naues, pecuniãq; Romani Scipioni decernunt. Scipio Octauium terreſtri itinere Carthaginem præmittit. ipſe ſubinde nauibus aduentabat. At Carthaginienſes cognita Hannibalis clade legatos Scipioni cum naui deſtinãt Hannonem cognomine Magnum, & Haſdrubalem Heriphum. Hi tubicinem in prora nauis ſtatuentes porrectis manibus ſupplicum more deprecabantur, quos Scipio in exercitum uenire iuſſit ipſe editiori ſolio locatus quæ dicturi eſſent expectabat. Legati profuſis lachrymis humi ſe proſternunt. Hos miniſter aſſurgere monitos quæ uellent effari imperat. tunc Haſdrubal Heriphus in hunc modum allocutus eſt. Mihi quidem fas eſt ó Romani & Hannoni ipſi, reliquisq; Carthaginienſibus quicunq; non inſipiẽtes ſunt purgare crimina quæ nobis obijciuntur. Legatos ueſtros, in quos ciuitas noſtra haud ſpõte deliquerat fame compulſa, tutati fuimus, eosq; ad uos ſaluos miſimus, æquum eſt autem non omnibus ſuccenſere Carthaginienſibus, ijs qui pacem prius petiere, cupideq́ue ſuſceptam firmauere ſacramento. Sunt autem populi ad deteriora procliues, & quicquid multitudini gratius eſt locum obtinet, quod & nos paſſi ſumus, neq; ſuadere potentes, neq; continere, ob illos qui nos criminabantur, omnemq; fiduciam à nobis auferebant. Neque noſtra ſuaſione, aut conſilio hæc ipſa iudicetis ó Romani; uerum ſi fidere cunctantibus

Hanno magnus.

Populus ad mala procliuis.

ctantibus peccatum ducitis, famem, ac neceſſitatem eorum quæ ob hæc paſſi ſumus cogitate, quorum nullum opus uoluntarium nobis fuit. Modo quidem pacem exorare, pecunias tot impendere, naues longas præter paucas omnes dimittere, plurimum quoq; imperij uobis ſinere, & hæc omnia firmare ſacramento: Iuſiurandum interea Romam mittentes cum legati noſtri apud uos adhuc eſſent, ſponte deliquiſſe creditis. Verum potius deorum quempiam uobis inimicum fuiſſe putandum eſt, ac tempeſtatem quæ ueſtros cõmeatus Carthaginem detulit, ex quo tempeſtati fames uos eripuit non bene ſuper ijs, qui omnium indigni ſunt iudicantes. Non enim à multitudine incompoſita, atq; infelici ratio exigenda eſt. Sin uobis & hoc modo erraſſe uidemur, nõ infelices extitiſſe id quoq; fatemur, & ob id ueniam à uobis ſupplices deprecamur. Eſt quidem innocentium iuſtificatio propria, delinquentium uero deprecatio cenſenda: in qua feliciſſimorum miſericordia eo facilior eſſe debet, quo humana contẽplantes ob ſubitos atq; inopinatos caſus eos deprecari uident, quos paulo ad nocendũ potẽtes cõſpexere. Qualis Carthaginenſium ciuitas olim fuerat, quæ cunctarũ in Libya potẽtia ſuperior nauibus, pecunijs atq; elephãtis abũdabat, equeſtribus copijs pedeſtribusq; florebat, pluribus nationibus per ſeptingentos annos imperauerat, totius Libyæ aliarũq; gẽtiũ, inſularũ præterea, marisq; domina nõnũquã de imperio uobiſcũ cõtẽderat: nũc omibus deſtituta neminẽ ſibi obſequentẽ habet, nõ equitẽ, non peditẽ, non nauim, nõ elephantum, quorũ omnium ſalutis ſpem nobis ademiſtis. Sed & in uobis ſunt qui mala pertulerunt, ad quæ opus eſt ó Romani, indignationemq; fortunæ in uobis obſeruãtes mediocriter, pſperitate ueſtra uti, magnanimitatisq; ueſtræ nequaquã obliuiſci, & aliquando Carthaginienſiũ infelicitati condigna facere, rerum mutationes ſine inuidia in noſtris diſponẽtes cladibus, ut apud deũ irreprehẽſibilia ueſtra ſint

ergà homines laude, & commendatioue digna. Non enim ut deficiant Carthaginienſes à uobis metuendum eſt, qui tantum pœnitentiæ tantumq; pœnę ob prætoritorũ tulere perfidiam. Eſt profecto ſapientibus innocentiæ cuſtodia ſalubre conſilium, delinquentibus uero pœnitentia atq; pœna: Conſtantioresq; eos eſſe neceſſe eſt, qui caſtigatione affecti ſunt, quàm qui nihil mali pertulerunt. Neq; dignũ eſt ó Romani quæ Carthaginienſibus obijci à uobis ſolẽt perfidiam crudelitatemq; ea uos imitari. Infelicibus quippe aliorũ delicta exempla ſunt ob urgentes clades, felicibus autem in poteſtate clementia eſt. Nec uero utilius aut glorioſius imperio ueſtro futurum eſt, tantam urbem delere potius quàm ſeruare. Eritis enim in utilitatibus ueſtris meliores uobis iudices. Nos autem uobis, & ad ſalutem ueſtram hæc duo magis efferemus dignitatem ſcilicet principatus noſtri, & ueſtram erga nos moderationem, quã ſi armis tantum imperij tantumq; potentiæ eſſetis aſſecuti. Quibus autem conditionibus pacem obtuleritis ijs utemur, ſuperuacuum eſt illis ulterius loqui qui ſe ſuaq; arbitrio ueſtro permiſere. hæc effatus Heriphus fletum edidit. Scipio illis excedere iuſſis primores conuocat, cum his diutius conſilio immoratus tandẽ legatos acciri iubet, quibus in hunc modum locutus eſt. Ne minima quidem uenia digni eſtis ó Carthaginienſes qui toties fœdera inita uiolaſtis: & hæc ultima in legatos adeò aperte, adeò iniq; ſæuientes corrupiſtis, ut neq; negare, neq; cõtradicere fas ſit, quin extremo ſupplicio digni ſitis. Quid manifeſta accuſare opus eſt? ad preces confugite qui ne Romanorum quidem nomen liquiſſetis, ſi uictoriam fuiſſetis adepti. ſed neq; nos ſimilia uobis egimus, ex quo legatos ueſtros Romæ commorantes, fœdera pro uobis ſancientes, cum noſtros uiolauiſſetis, ciuitas noſtra liberos ire iuſſit. ego ueſtros in caſtra delatos ad me inſtante adhuc bello illæſos remiſi. neceſſe eſt igitur ut errores aliquando cognoſcatis ueſtros, &

Salubre conſilium

Scipionis reſponſio

quodcunq;

quodcunq; uobis reliquerimus id omne in lucro deputetis eſſe. Dicam igitur quæ mihi uidebuntur: Senatus uero ſanciet ſi putauerit. Dabimus iterum uobis pacem ó Carthaginienſes, ſi naues longas, decem dũtaxat exceptis, Romanis tradideritis, ſi elephantos quos habetis & cætera prius per uos ſublata reſtitueritis, uel eorum pretium me iudice ſiqua incerta erunt perſolueris: Captiuos præterea omnes ac tranſfugas, & quoſcũq; ex Italia eduxit Hannibal tradideritis, & hæc intra trigeſimam diem ex quo pacẽ ſuſceperitis à uobis fieri poſcimus. Intra ſexageſimam uero Magonem Liguria excedere, præſidiaq; ueſtra ex urbibus educere, quæ extra Phœnicũ foſſam ſita ſunt, obſides uniuerſos reddere, quotãnis etiam talenta Euboica ducenta in annos quinquaginta Romanis pendere, neq; Celtas aut Ligures ſtipendio conducere ulterius, neq; Maſiniſſæ alijsúe Romanorum ſocijs inferre bellum, aut Carthaginienſium quempiam ad id mittere. Ciuitatem liberam habere, & regionem omnem quæ intra Phœnicum foſſam continetur: Me autem nauigante in Libyam Romanorum ſocios & confœderatos terra mariq; habere, ſi ſenatui populoq; Romano uiſum fuerit. Quibus approbatis Romanorum exercitum intra dies centum è Libya educemus, inducias quas uolueritis impendemus. Sin legatos Romam mittere uobis placet, pueros obſides cẽtum quinquaginta mihi dabitis, quos ipſe elegerim. adhæc exercitus impenſam talenta alia mille perſoluetis, commeatũq; conferetis: elapſis inducijs obſides ſuſcipietis ueſtros. hæc à Scipione prolata legati ad Carthaginienſes deferunt. Multitudine itaq; in unũ collecta, per plures dies, & quid agẽdum foret conſultante, potioribus quidem quæ à Romanis proponebantur ſuſcipienda eſſe, ne his diffidentes omnia in diſcrimen ponerent, uidebatur. Plebei econtra non tam periculum imminens quàm eorum quæ ipſis auferrẽtur copiã æſtimantes, diffidere cœperunt. palam etiam queri frumentum

quod in fame pernecessariũ ciuibus esset à primoribus per in
ducias tradi hostibus. Deniq; in unum collecti eorũ domos
igne ſuccẽsuros spoliaturosq; minitabantur. Tandẽ placuit
Hannibalẽ qui pedites quinquies mille, equites ſexcẽtos in
Marthama urbs. unũ collegerat, & in urbe Marthama castra habebat in consilium uocari. Cũ accessisset, ac pleriq; moderatiores uereri
cœpissent, ne uir bello deditus multitudinẽ ultro in illos cõcitaret, ille pudice admodũ pacem suscipiendam exhortatus
est. At multitudo ira cõcita in illũ ꝓclamare, oĩbusq; mini
tari cœpit, sic ut plurimi ex notis desperata urbe parti ad Masinissã, parti in Romanorũ castra cõfugerẽt. Carthaginiẽses
plurimũ frumẽti in foro cumulatũ ab Hãnibale intelligẽtes.

* Desiderantur hic pauca quædam de populi tumultu, atq; Romanorum consultatione de rebus Carthaginiensium, id quod ex sequentis orationis fragmento facile constare uidetur.

Oratio finę principio & au toris noie. qua Romanis suadet Scipioni obsequẽdũ, & Carthaginiensibus pacẽ concedẽdam.

Pacem autẽ non admittere turpe & inuidiosum est: quæ Scipio optime callens, ut apparet, eius sentẽtiam ad nos misisse
existimo, ut consultandi moram uel cunctantibus adimeret.
Aequum est illum multo melius hæc ipsa intelligere præsentem operi atq; intuentem. Cuius suasiones si contemni à nobis senserit, non mediocri dolore eũ afficiemus, patriæ amatorem imperatoremq; præcipuum, qui nos in Libyã ire dubitantes consilio suo impulit, exercitum à se ipso confirmauit, & ad ea quæ nunquã sperauissemus euexit. Quod profecto admiratione dignum arbitror, nos qui à principio huius belli desides, negligentesq; fuimus, nunc adeò superbe,
adeò intẽperanter in hostes ferri. quod si quis hæc bene fieri
existimat, ac fœdera denuo à Carthaginiensibus uiolari metuit, nunc uel in primis ab illis obseruatum iri certo sciat, qui
ob præteritorũ inconstantiã tot mala perpessi sunt, pietatẽq;
in futurum obseruaturos magis, qui ab impietate corruerũt.
Nec profecto eiusdem consilij esse existimo, modo quidem
Cartha-

Carthaginienſes, ut impotẽtes ſpernere, deinde ne deficere iterum poſſint, expaueſcere. Cuſtodire autem eos ne in maius extollãtur, facilius eſſe arbitror quã delere. Nunc quidẽ ex deſperatione pugnaturos reor, quos ſubinde cum timore ſeruare oporteat. Satis illis malorum etiam ſine nobis iniunctum eſt, quibus omnes finitimi infenſi ſunt, ne enim aliquãdo ab illis patiantur, & Maſiniſſa nobis amiciſſimus continue illis imminet. quod ſi quis hæc omnia contẽnit, ut & ipſe Scipionis imperiũ aliquando mereatur, hoc ſolũ quod ad ſe ſpectat, reſpicit, & quæ illi euenere, ſibi futura cõfidit. quid enim utilitatis aſſequemur urbẽ ſuſcipientes quã habemus? Delebimus ne funditus, quoniã frumentũ nauesq; rapuerũt quæ cum multis alijs nobis debent? Hoc certe nos facere iniurium eſt ſi deorum indignationẽ, ſi hominũ inuidiã multifacimus, Maſiniſſę ne habẽdã dabimus? At ille quidẽ amicus nobis eſt, quem tamen in maius adaugeri haud tutum æſtimo, qui potius inuicẽ eos contendere, ac bellare utilius arbitror populo Romano. At quos prouentus ex ea regione referemus? ſed eos in ſeruandis exercitibus illic noſtris conſumere oportebit. Multis quippe, ut inter plurimos accolas potiſſimum barbaros indigebimus. Colonos ne illuc emittemus in medio tot Numidarũ, qui barbarorũ potiſſimi ſemp̃ dira meditantur? Qui ſi forte ſuperiores euaſerint, ut in futurum nobis formidoloſi ſint atq; aduerſi neceſſe eſt, regionẽ tam amplam, noſtraq; uberiorem multo magis poſſidentes. Quæ profecto animaduertens Scipio, conſulere mihi uidetur Carthaginẽſium preces haud ſpernendas eſſe à uobis. quamobrem ſupplicantibus ipſis, ſuadentiq; Scipioni aſſentiendum arbitror. ſic ille effatus eſt. P. autem Cornelius Cornelij Lentuli affinis ac cognatus, qui tum conſulatum obtinebat & Scipioni fauere uidebatur, contra in hũc modũ dixit. Hoc quidem commodum ó uiri quod ſolum hoſtibus utile eſt, quod & iſti inquantum poſſunt nobis ſuadere conantur?

conantur: quorum perfidiam cum potentia cuſtodire opus eſt, aut uires delere ex quo perfidiam non licet: in qua re nullum tempus habilius quàm præſens eſt quod nos à Carthaginienſium timore liberet, in quo omnium maxime imbecilles ſunt, atq; infirmi ad utrumuis iterum augeri. Non em̃ quod iuſtum & æquum eſt, effugere eſt animus, nec immoderatam mihi opinionem in Carthaginienſes uideor afferre qui in rebus proſperis iniq; agunt, iniurias omnibus inferũt in aduerſis uero deprecantur, & ſi quid proſperi ſubito affulſit iura peruertunt, neq; fœderum reuerentiam, aut iuriſiurã di rationem tenent. Hos quis ſalute dignos eſſe exiſtimat, ob inuidiam hominum indignationemq; deorum? Ego quidẽ deos arbitror ad hæc deduxiſſe Carthaginienſes, ut aliquando impietatis ſuæ pœnas luãt, eorumq; quæ in Sicilia, Italia Iberia, & in ipſa Libya erga nos, aliosq; omnes uiolatis continuo fœderibus egere crudeliter, impieq; fecere. Quorum extera prius uobis quàm domeſtica referre cupio, ut plane illos intelligatis Carthaginiẽſibus infenſi an pœnas dederint Hi Saguntinorum adoleſcentes qui Iberiæ urbem inclytam amiciſſimam nobis incolunt, cum qua fœdera inierant, cum nihil mali ab ijs paſſi eſſent, interemerunt. Hi Nuceriam urbem nobis obſequentem per fœdera ingreſſi, iureiurando adhibito ſingulos ciuium cum duabus tunicis ſe dimiſſuros eſſe, cum in poteſtatem redegiſſent, primum ſenatum eorũ intra balnea concluſum, adhibito igne necarunt. ciues uero abeuntes telis inſecuti ſunt. Acheranorum prætera ſenatũ per inducias fidentem puteis merſere ora ſaxis obruentes. M. Cornelium conſulem noſtrum pari perfidia deluſum cõpulere imperatorem ſuum ueluti morbo cubantem inuiſere demum ui ſublatum ex Sicilia in Libyam cum duabus & uiginti nauibus captiuum abduxerunt. Porro Attilium regulum alterum imperatorem noſtrum, ob fœdera ad eos redeuntem afflixere tormentis. Quod autem Hannibal uel bello uel inſidijs,

Nuceria urbs.

M. Cornelius.

uel inſidijs, uel iureiurando uiolato ciuitates, aut exercitus noſtros, aut Ligurum confœderatos populi Romani deceperit, eorum urbes diripuerit, aut cum eo militãtes ad id induxerit, longum eſſet enumerare. Hoc ſolum dixerim quadringentas nobis affuiſſe urbes, quarũ captiuos partim foſſis obruerit, partim fluminibus immerſerit, per quorum cor pora tanquã per pontes ductaret exercitum. alios elephantis obterendos ſubiecit. Fuere quos inuicem pugnare cogeret, fratres fratribus, patres filijs opponens. Nuper autem legatis pro pace ad nos miſſis, nõ rogauerunt modo Carthaginienſes, uerum iureiurando cõfirmarunt. Denum cum legati eorum apud nos adhuc eſſent, naues noſtras in Libya deprædati ſunt militibus in uincula coniectis. tantum ipſis ignorantiæ ob crudelitatem ineſt. His igitur quicquam miſericordiæ aut moderationis ab alijs impendi debet, qui nihil moderatum, nihil manſuetum norunt, quique uictoriam adepti, ut Scipio inquit, neutiquã Romanorum nomen nobis reliquiſſent? Sed fides illis incõcuſſa dextera inuiolata eſt. Quæ fœdera, quæ iura excogitari queunt quæ iſti nõ contempſerint? quæ tam iuſte facta, aut gratis data quæ ꝑ nihilo nõ habuerint? Non imitabimur inquit eos. ſed quæ fœdera à nobis diſſolui poſſunt qui nunquã fœdus iecimus? At crudelitatem eorum, ut aiunt, nõ ſequemur. Amicos ergo & ſocios tam crudeles habebimus. neutrum certe laude dignum: Cæterum ſe nobis lege belli permiſcere quemadmodũ multi ſæpe fecerunt. Scrutemur igitur an pro ijs quæ daturi ſumus gratias ſint habituri, an potius ex fœdere impoſitũ ſibi exiſtiment. differunt hæc enim inter ſe. Quouſq; uero hæc nobiſcum compoſuerint uiolabunt, denuo excuſationem quandam fœderum, ut olim præferentes, quaſi à nobis iniq; ſpoliati ſint. Dubia uero ad diſſenſionẽ ſunt aptiſſima. Cum autem ſeipſos nobis dederint, armiſq; ademptis corpora in poteſtate noſtra fuerint, ſentientq; ſe nihil ha bere

Dubia diſ ſenſionẽ adferunt.

bere proprij, idq; animis eorum infixum ſteterit, quicquid à nobis oblatum erit, tanquam alienum ultro cupient. Sin aliter Scipioni uiſum eſt, ſententias rogare licet. Sin inſcijs uobis hęc ipſe cum Carthaginienſibus egit, quid nobis rem conſultandam defert. Ego uero tāquam primoribus uobis in iudicio quæ ſentirem, aperire uolui, quæúe utilitati publicæ cōuenire exiſtimaui. hæc à Publio in hunc modum relata ſunt. Senatus per ſingulos ſententiam rogare cœpit. Plures igitur Scipionis mentē ſecuti ſunt. Et hæc tertia cum Romanis ac Carthaginiēſibus fuere fœdera. ad quæ potiſſimū Scipio illis uidetur induxiſſe ſiue eorum ratione quæ prius dicta ſunt, ſiue quod Carthaginienſibus principatum ademiſſe abunde ad felicitatem uiſum eſt. Sunt qui putent Scipionem utilitati publicæ conſulentem, urbem illam Romanis finitimā, atq; æmulam ſeruari maluiſſe, ne aliquando ſecundis elati rebus, per ociū ignauiamq; torpeſcerent. Quod & paulo poſt Catonem illis dixiſſe ferunt cum Rhodios infenſos ſermone compeſceret. Scipio poſt hęc ex Libya in Italiam profectus uniuerſas copias claſſe traduxit, Romamq; ad triumphum reuerſus eſt, quem omnium ante ſe ſplendidiſſimū dicitur egiſſe. Eius forma, ut nunc fit, ab illis ſeruata eſt. fuit autem huiuſmodi. Sertis redimiti omnes præcinētibus tubis, currus ſpolijs refertos deducebant. Ferebantur & ligneæ turres captarum urbium ſimulachra præferentes. Scripturæ deinde & imagines earum quas geſſiſſent. Aurū deinceps & argentum partim rudibus maſſis, partim notis, aut huiuſmodi impreſſum figuris. Coronæ præterea quas uirtutis gratia urbes aut ſocij, aut exercitus urbi parētes militibus dediſſent. Candidi ſubinde boues & elephāti illos ſequebantur. Poſt hos Carthaginienſium, ac Numidarū principes bello capti. Imperatorem lictores præibant purpureis amicti ueſtibus, tum citharędorū, ac tibiarum turba ad Hetruſcæ ſimilitudinem pompę. Hi ſuccincti, coroniſq; aureis redimiti,

Romanorū fœdus tertiū cū Carthaginenſibus.

redimiti, ſuo quiq; ordine canentes pſallenteſq; prodibant. Hos Lydios appellant, ut facile crediderim Hetruſcas à Lydijs ſumpſiſſe originē. Horum in medio quiſpiam talari ueſte, fimbrijs ac armillis auro ſplendentibus amictus, geſtus uarios edebat, hoſtibuſq; deuictis inſultans riſus undiq; ciebat. Poſt thuris & odorum copia imperatorem circunſteterat, quem curru deaurato multifariamq; notis refulgenti cādidi uehebant equi, auream capite geſtantes coronam lapillis ornatam gemmiſq;. Hic ueſtem ſuccinctus purpuream patrio more aureis intextam ſyderibus, altera manu eburneum ſceptrum, altera laurum præferebat, quam Romani uictoriæ inſigne profitentur. Vehebantur & cum eo pueri uirgineſq;, & ad habenas hinc inde cognati iuuenes, demum qui exercitū ſecuti fuerant ſcriptores, miniſtri, ſcutiferiue, poſtremo exercitus in turmas acieſq; diuiſus currum ſequebātur. Milites quoq; lauro redimiti laurum manu ferētes, quibus meritorum inſignia adiuncta aderant, quæ primores hos quidem laudibus ferrent, hos ſalibus inſectarentur, nonnullos infamia notarent, ſimplex deniq; triumphi forma, & quā unuſquiſq; ſermone facile explicare queat. Cum in Capitolium uentum eſſet, Scipio depoſito apparatu epulum, ut amicis mos erat in templo præbuit. Et hic finis ſecūdi belli Romanis, ac Carthaginienſibus fuit, quod in Iberia inchoatum, in Libya finē habuiſſe cōſtat, ictis inter utroſq; fœderibus olympiade apud Græcos quarta & quadrageſima ſupra centeſimam. Maſiniſſa deinde Romanorum potentia fretus illato Carthaginienſibus bello, plurimum agri ueluti ad ſe pertinētis per uim ademerat. Ea ex re Carthaginienſes Romanorū opem implorare coacti, Maſiniſſam cōciliari precabātur. Illi legatos ex ſuis miſere, qbus edictū fuerat, ut Maſiniſſæ clanculū fauerēt. Per hunc modū Maſiniſſa Carthaginienſiū agros magna ex parte adeptus ē, fœderaq; inter utroſq; icta, quæ per annos quinquagita ꝑmāſere, quo
 potiſſimū

potiſſimum tempore Carthago floruit, in paceq́ꝫ conſtituta ad ſummũ potentiæ dignitatiſq́ꝫ peruenit. Ob agrorum autem fertilitatem mariſq́ꝫ commoda, ut in felicitate mos eſt, diſſidentibus inter ſe ciuibus hi Romanorum partes ſequi: illi populo fauere, nonnulli Maſiniſſæ hærere certabant. Erant autem factionis capita pleriq́ꝫ, qui gloria & uirtute lõge præcellerent. Romanis plurimũ fauebat Hanno cognomine Magnus. Maſiniſſæ prior aderat Hannibal Sarus appellatus. Popularium uero partes Amilcar Samnitis, Carthaloq́ꝫ ſequebantur, qui Romanos obſeruabant, Celtiberis aduerſos: Maſiniſſam ſubinde ab alijs Iberis obſideri cõſpicientes, Carthaloni ſuadent, ut opem illi afferat, utq́ue in principio regionem prætereuectus eos qui Maſiniſſæ aduerſabant, ac in medio utrorumq́ꝫ tellure cõſtiterant, inuaderet. Verũ ille multis interfectis, pluribus expulſis, Libycos qui in agris morabantur in Numidas concitat. Qua ex re uaria denuo inter illos prælia extitere, quouſq́ꝫ Romanorum legati ad conciliandos eos iterum miſſi uenerunt: quibus uiciſſim, ut prius à Senatu edictum fuerat, ut Maſiniſſę clam fauerent. Hi igitur quæcunq́ꝫ à rege per aſtum intercepta fuerant, hoc pacto firmauere. Primũ quidem nihil dixere, aut ab ullo dici paſſi ſunt, ne quis; ut in iudicio plerunq́ꝫ fit, quicquã auferre Maſiniſſæ poſſet. In medio autem progreſſi manus extenderunt: hæc eorum ad utroſq́ꝫ mandata conciliationeſq́ꝫ fuere. Non multo poſt Maſiniſſa diſceptare iterum cœpit, & agros qui magni nominantur, & rationẽ quinquaginta urbium Tyſcam appellatam ſibi uendicare. Quibus ex rebus Carthaginienſes denuo ad Romanos confugerunt opem poſtulantes. Hi legatos ad certam diem miſſuros ſe polliciti, eouſq́ꝫ diſtulere, quoad plurima in Maſiniſſæ poteſtatẽ peruenisſe crederent. Tum demũ illos emiſerũt, inter quos Cato fuit. Cum ad locum in quo de finibus agebatur, uentum eſſet, ut ſibi poteſtatem omnium utriq́ꝫ darent po-

rent poſtularunt. Maſiniſſa cum Romanis plurimum fide-ret, lucri haud incertus, ſe ſuaq́ eorum arbitratui facile per-miſit. Carthaginienſes contra addubitare cœperunt. Quæ enim antea perpeſſi fuerant, haud æqua uidebãtur. Dixere igitur quæcũq́ à Scipione prius compoſita eſſent, inter eos neq́ iudicibus, neq́ correctione ulla indigere, niſi ſiqua in-terim eorum culpa emanaſſe dicerent. At legati ſpretis illis per partes iudicare pergunt. Regionem itaq́ in primis ſcru-tari incipiunt diligentiſſime cultam, magnosq́ apparatus oſtendentem. Vrbem præterea ingreſſi cum potentiam eius cum ciuium multitudinem, nõ multo poſt Scipionis uicto-riam adauctam conſpexiſſent, admirati ſunt. Romam itaq́ reuerſi ſingula ſenatui populoq́ Ro. retulerunt, non æmu-latione magis quàm ſuſpitione commoti, Carthaginiẽſium urbem adeo infidam, adeoq́ finitimam in tantum augeri, dietimq́ inualeſcere. Cato etiam præ cæteris nihil tutum il-lis fore, ac ne libertatem quidẽ adeſſe poſſe ſalua atq́ inco-lumi Carthagine profeſſus eſt. Quæ omnia intelligens ſena tus bellum gerere inſtituit, excuſationes etiam habuiſſe dici-tur quæ nulli patefactæ ſunt: Catonem quoq́ in ſenatu ſen-tentiam dixiſſe ferunt Carthaginem delendam eſſe. Scipio-nem autem Naſicam cõtraria illi ſentientem, ſeruãdam ſua-ſiſſe ad Romanorum metum diutino ocio deſidiaq́ languẽ-tium. Interea Carthaginienſes qui populares habebantur, Maſiniſſæ ſocios atq́ amicos aggreſſi, ad xl. urbe pellunt, decreto fugæ indicto. Populum præterea ſacramento ade-gere, neq́ ulterius quenquam ex his admittere, neq́ ſuaden-tibus, ut hos reciperẽt annuere: hi uero expulſi ad Maſiniſ-ſam confugiunt, eumq́ ad bellum cõcitant. Ille haud ſecus belli cupiditate ductus Geloſſem ac Micipſam filios eius Carthaginem legatos deſtinat, ciuesq́ urbe pulſos denuo admitti poſtulat. Carthalon obuiam progreſſus, portas illis occludi mãdauit, ueritus ne expulſorũ cognati atq́ amici,

populum ad commiſerationem flecterent. Geloſſi porrò redeunti Amilcar Samnitis inopinus occurrit, occiſisq́ nonnullis ex ſocijs eius Geloſſem metu terruit. Quibus rationibus adductus Maſiniſſa, urbem Horoſcopam cõtra fœdus obſidere cœpit. Carthaginienſes. v. & .xx. peditũ millibus, equitibus urbanis trecentis in unum collectis, pluribus additis, Haſdrubalem plebis fautorem in ducem eligunt, qui in Maſiniſſam ſtatim copias mouit. Appropinquantibus autẽ ipſis Aſaſio & Subaſæ regis prætoribus, cum diſſenſio inter eos & regis filios orta eſſet, ambo ad Haſdrubalem equites ſexies mille adducentes cõfugiunt. Quibus ex rebus elatus Haſdrubal propinquior regi caſtra poſuit, locorum iniquitate confiſus. At Maſiniſſa inſidias illi ſtruens, copijs retro abductis fugam ſimulat, Carthaginienſes illum ſequentes in campum late patentem, uaſtumq́ deducit. in eo omni ex parte colles quidam, ſcopuliq́ prominebant. cõmeatus uero inopia pmagna aderat. Cum in hunc locũ ueniſſet Haſdrubal, Maſiniſſa conuerſis ſignis medio in campo caſtra locat. Haſtrubal quo tutius inſiſteret ad aſperiora loca deduxit exercitum. Cum ſequenti die prælium uiderentur inire, Scipio iunior qui poſterius Carthaginẽ cepit, ad regem uenit. Militabat autem ea tẽpeſtate cum L. Lucullo aduerſus Celtiberos gerente bellum, & ab illo miſſus elephantos à rege poſtulabat. Eo loco Maſiniſſa in pugnam parato corpore equites uniuerſos ire iuſſit, filiumq́ ad ſe uenientes recipere imperat. Ipſe orta luce copias in ordinem ſtatuit, octauum iam & octogeſimum ætatis annũ agens, equitandi peritiſſimus, nudum ephippijs equum (ut Numidis mos eſt) ſolus inſcẽdere, ſiue ducis munus obiẽs ſiue militis, ſolebat Sunt quippè Numidæ Libycorum omnium longe fortiſſimi, longæuiq́, ut aiunt, uita longiores: cauſſam afferunt, quod non admodum illis frigida ſit hyems, ſub qua omnia fere corrumpuntur, æſtas non multum torrida, ut ad Aethiopes atq́

Bellũ inť Haſdrubalem & Maſiniſſam.

pes atq́

pes atq; Indos, ob idq; immaniſſimas omniũ belluas regionem illam gignere, homines ſub diuo aſſidue degentes, labore maximo exerceri, modicum illis adeſſe uini. Cibus uero ſimplex, nulloq; apparatu. Maſiniſſa igitur aſſumpto equo copias ad bellum inſtruebat. Haſdrubal multitudinem omnem in ordinẽ educit, & iam multi in equis ad plana deſcenderant. Cum Scipio pugnam ab edito quodam loco ueluti e theatro inſpecturus conſcẽdit. ſæpenumero itaq; dicere ſolebat, cũ paulopoſt uarijs in prælijs aliquãdo exerceret, nullo unquã tempore tantã ſe pcepiſſe uoluptatẽ. cum. x. ſupra. c. millia hoim inter ſe depugnantiũ, ipſe omi piculo ſolutus & cura ab alto intueretur. Addebat præterea glorians duos duntaxat ſimili ante ſe ſpectaculo gauiſos eſſe, Iouẽ. ſ. ab Ida, Neptunũ ex Samothracia, cũ acies int ſe pugnantes à lõge uiſerẽt, pſeuerãte ab aurora uſq; in noctẽ acerrima pugna. multis hincinde cadẽtibus, tandẽ Maſiniſſa ſupior uiſus eſt. Dum igitur prœlio excederet, Scipio illi occurrit, quem rex ut amicum iam pridem ab auo cognitum amplexus, læte ſuſcepit. Carthaginienſes cognito Scipionis aduẽtu, ut eos cũ Maſiniſſa cõponeret magnopere rogabãt. hoc munus à Scipione ultro ſuſceptũ oblatis inuicem petitionibus Carthaginienſes terram omnem quæ circa Emporium ſita eſt, à Maſiniſſa reddi poſtulabãt. daturos ſe talẽta argẽti ducenta Attica, octoginta uero ad tempus polliceri. Trãſfugas quidem repetenti ne aurem quidem adhibuerũt: ſed infecta re ad ſuos abiere. Scipio cum elephantos à Maſiniſſa recepiſſet in Iberiam ad ducem redijt. Maſiniſſa interea collem quem hoſtes inſederant circunducta undiq; foſſa uallauit, & ne commeatus inferri poſſet prohibebat, cum alioquin prope nihil eſt, uixq́; e longinquo quicquam & id modicum afferri poſſet. Haſdrubal itaq; belli diſcrimen prior cum hoſtibus uidebatur initurus, utpote qui exercitu ualido atq; inuicto comitatus regẽ quoq; cõmeatu ſuparet. Maſiniſſa bello ſuperior.

&hoſtes

& hoſtes quidem prouocare inſtituit. Mox cum Romanorum legatos pacem utrique cōciliaturos aduentare intelligit, amplius differre maluit. Venere tandem legati, quibus imperatum erat ut ſi Maſiniſſam prælio inferiorē cernerent, ad pacem hortarentur. ſin ſuperiorem ad bellum incitarent. Interea fames Haſdrubalem cæteroſque Carthaginiēſes uehemētius urgere cœperat, adeo ut afflicti atque egētes infirmis corporibus nihil in hoſtes conari aut facere auderent. Impedimēta itaque primum aut currus, deinde equos igne torrebāt: lora atque habenas uice ferculi mādentes: ex quibus uaria morborum genera ob ciborum prauitatem immobilitatemque operum æſtatis maxime temporibus illos pati cōtigit, cum anguſtia loci clauderētur. Adhæc neceſſitas militum, multitudo gētium, calor Libyæ uniuerſa corruperāt. Deficiēte demum materia lignorum ad parādos cibos, arma cremabant, neque moriētium quiſquam efferri Maſiniſſa cuſtodiēte locum, neque ob lignorum inopiā cremari poterat, ex quo cōtagio ac peſtis occluſis dentibus, rabidiſque corporibus dietim pullulabat. Iam maior pars exercitus morbo cōſumpta defecerat, cum reliqui nullā ſalutis ſpem ſupereſſe rati, trāsfugas Maſiniſſæ ac tria millia argēti talenta in quinquaginta annos dare pollicētur, fugitiuos eorum iuxta fœdus recipere debere. ipſi per unicā portam quæ in hoſtes ueheret ad unum tranſeuntes cum ſingulis duntaxat tunicis abire uelle. Diſcedētibus illis Geloſſes regis filius factæ paulo ante in eum perſecutiōis memor, ſiue cōſcio patre, ſiue inſcio, equites Numidas poſt illos miſit. Hi armis deſtitutos quibus ſe tuerētur, nec ſatis ad fugam promptos ob imbecillitatē deprehēdentes ferro cædunt. Ex octo igitur & quinquaginta millibus hominum, tot enim eos fuiſſe conſtat, uix pauci Carthaginem ſalui peruenerūt: inter quos & Haſbrubal eorum dux, nōnullique Carthaginienſium illuſtres extitere. huiuſmodi igitur inter eos Maſiniſſamque bellum crudeliter geſtum.

geſtum. Secutum deinde tertium ac ultimum in Libya Romanorum bellum. Nam Carthaginienſes Maſiniſſæ culpa ad has delati clades, urbe diutius afflicta regem uerebantur propinquũ admodũ magnisq; adauctum copijs. Romanos præterea aſſidue infenſos, & excuſationẽ in primis in regem deferentes ſuſpectos habebãt, quod utrunq; haud indigne ui debanẽ ſuſpicari. ſtatim quippe Romani exercitus per Italiã omnẽ parare quaſi magnũ quippiã inſtaret, nulla propoſita cauſſa properabãt. At Carthaginiẽſes belli occaſionẽ auferre cupiẽtes, primũ quidẽ Haſdrubalẽ qđ in Maſiniſſam mouiſſet bellũ, dein Carthalonẽ eorũ præſidẽ, cęterosq; eiuſdẽ belli ſocios, capitali pœna publice cõdẽnant, culpã omnẽ in eos referẽtes. Legatos inſup Romã miſere qui Maſiniſſam accuſarent, reliquosq; ſimili culpa affectos dicerẽt, qđ inter ſe cõtendẽtes Carthaginiẽſiũ urbẽ in has clades cõieciſſent, inimicãq; inter ſe reddidiſſent. Tunc quidã ex ſenatoribus legatos in hunc modũ rogaſſe ferũt. Cur ſontes a principio nequaquã condẽnaſtis, cæterũ peracto bello accuſare pergitis, & cũ prælia meditati eſtis, nunc ultro irriſuri ad nos uenitis? Silẽtibus illis tãdẽ in hũc modũ rẹſpõſum eſt. Carthaginienſes neutiq; Romanis abũde adhuc ſatis feciſſe. Vlterius diſceptãtibus illis ac rogãtibus, quo tandẽ pacto cum ſe peccaſſe faterenẽ, ueniã adipiſci poſſent: denuo his uerbis reſpondeẽ. Si quod ſufficiẽs eſt, Romanis pręſtiteritis. Scrutãtibus ipſis inter ſe quid ſufficiẽs id eſſet, quidã Romanos pecunijs a Scipione impoſitis quicquã adijcere uelle putabant, alij regionẽ quæ in dubio eſſet Maſiniſſæ cõcedendã. Ambigẽtibus illis nouos denuo legatos Romam deſtinãt, qui quod ſufficiẽs id eſſet, explicari poſcerent. quibus uiciſſim a Senatu reſpõſum eſt: optime Carthaginiẽſes quid id eſſet intelligere, hisq; dũtaxat expoſitis eos dimiſere. Qua ex re maximo in timore & trepidatione uerſari eos cõtigit. Vtica aũt in Libya maior poſt Carthaginẽ ciuitas eſt portu accõmodo ad continendas

Carthaginiẽſes duces ſuũ Haſdrubalem publice cõdẽnant

bantur ſi obſides darentur, adhiberent, tamen ut in extremo periculo euenire ſolet, ne quid ſpei intentatum ſinerent, depoſita ſtatim mora pueros in Siciliam mittunt, parentibus eorum ac domeſticis & in primis matribus fletu reclamantibus, quæ proprios natos eiulatu gemituq; proſecutæ, furibundis ſimiles, naues quibus illi, milites, & argentũ ferebatur, inuadunt, funes auellunt, nautas p̃terea aggreſſæ exire prohibebãt. Fuere quæ per undas enatarẽt, filios profuſis lachrymis intuentes, quædã quæ in littore perſiſterẽt, comas laniantes, tundentesq; pectora, is in funere mos eſt, cum quidem uerbo obſides ab illis exigi crederent, re autẽ urbẽ Romanis tradi, ex quo nullũ huiuſmodi fœdus propoſitũ fuiſſe cõſtat, quo pueros exigerent, ob id plurimæ earũ hoc ipſum inter fletus & eiulatus diuinaſſe dicunt, nullã puerorum præbitionem Carthaginienſium urbi utilitatẽ allaturã eſſe. huiuſmodi igitur obſidum exhibẽdorum Carthaginiẽſibus ratio fuit. In Siciliã autẽ cum adducti eſſent, cõſules eos Romã miſerunt, Carthaginiẽſibus uero reſpõſum præbuere in fine belli cætera ſe in Vtica dicturos eſſe. Ita claſſe delati caſtra diſponunt, pedites quo pridẽ à Scipione locati fuerãt, ſedem capiunt, naues uero in Vticæ portu cõſtiterunt. Accedentibus deinde ad eos Carthaginienſiũ legatis, cõſules in edito quodã loco cõſedere ducibus ac tribunis eos circunſtãtibus, quos uniuerſus deinde exercitus lõgo ordine inſignibus obibat armis, uexilla porrò recta tenuere ut facile legati copiarũ multitudinẽ intueri poſſent. Cõſulibus demũ tubæ ſigno cũctos ſilere iubẽtibus, tubicẽ legatos iuſſit accedere. Illi per ingẽtia profecti agmina neutiquam ad conſulum tribunal habuere aditum, ſed eo tabernaculo, quod in medio ſitum erat perſtitere: quibus cõſules ſi quid uellent effari imperarunt. Legati miſeranda plurima ac uaria locuti fœdera, quæ cũ illis prius extitere repetebãt: Carthaginis prẹterea ſortẽ quẹ tempore, multitudine, potentia ac principatu terræ mariſq; floruiſſet Carthaginienſium oratio.

 recẽſen-

receſentes nequaquã id ex iactãtia ſe loqui prædicabãt: Non em̃ in aduerſis iactãtiæ eſſe locũ, ſed ut uobis, dixere, Romanis & ad ueſtrã moderationẽ ac trãquillitatẽ hæc exẽpla ſunt Quoſcunq; etiã potẽtiores infeliciũ caſus miſereri ſolitos, & ſuorum ſpem ſibi præponere, ne quid in aliorũ fortunas indigne agant. hæc quippe uobis ac ueſtra pietate digna, diſſimulare maxime quæ hominũ ſunt. Sin ṽo inter homines impios inhumanosq; incidimus, abunde nobis miſeriarũ hæc erunt, quæ pertulimus, qui principatũ terræ marisq; amiſimus, naues noſtras omnes dedimus, nullas retinemus, elephantorũ poſſeſſionẽ uobis liquimus, obſides porrò qui potiores fuerãt aſſignauimus, uectigalia ſuo ordine dimiſimus qui ab alijs cõtinue aſſumpſimus. Hęc quidẽ patribus ueſtris abunde fuere cũ quibus bella geſſimus. Qui fœdera nobiſcũ ſancientes ut ſocijs & amicis uſi ſunt: Iuſiurandũ fœderibus ab utriſq; additũ. Sed hi nobiſcũ belligerantes fideles demũ extiterunt. Vos autẽ cũ quibus nullum unquã bellũ fuit fœdera non obſeruaſſe criminãtes tã ſubito proſiluiſtis ad arma: ac ne monitos prius inuaſiſtis. Cur idem? an qđ tributa uobis nõ exoluimus? an naues retinuimus? an elephãtos adeò inuiſos poſſidemus? Nõ miſericordia ulla uos detinet ó Romani, quod quinquaginta millia hominũ fame amiſimus. Sed Maſiniſſæ dicet aliquis intulimus bellũ qui plurima iã ſuperlucratus eſt. Quæ omnia ꝓpter uos ꝑferre uiſum, cũ tã impie ac ſcelerate terrã illam in qua innutritus & altus eſſet, bello inuaſerit, aliã quę circa Emporiũ ſita eſt ademerit, qua ſumpta reliquam habere cupiat. quo ad fœdera inter nos icta cõfuderit. Hæc em̃ totius belli occaſio uobis eſt. Nos autem eos qui auxiliũ in illũ attuliſſent cõdẽnauimus, legatos ea de cauſſa ad uos miſimus, qui pro omnibus iſtis ſatisfacerẽt, & ad alios duces ueſtros ſi quid libuiſſet imponere. Quid igĩ nauibus aut copijs, aut exercitibus opus eſt cõtra eos qui nec ſe peccaſſe diffitenẽ, & uobis cũ placuerit ſe ſubijcere parati ſunt?

De obſeſſis à Maſiniſſa loquitur.

ſunt? Quod igitur neq; uos decepimus neq; paruifecimus, & pati quodcunq; libuerit parati ſumus, hæc ideo uobis propoſuimus. Satis animi quid eſſet nobis pſpectū eſt, cū optimos pueros poſcētibus uobis, ut mādati ueſtri ratio exigebat intra uigeſimā diem obſides ad uos miſimus, quibus traditis æquū & uos fuit leges ueſtri ſeruare mādati, Carthaginiēſiū urbē liberā ſuisq; degentē moribus, & quæ nunc habet poſſidentē, nobis linquere. Hæc à legatis palàm dicta. Ad quæ Cenſorinus cum aſſurrexiſſet in hunc modū reſpōdiſſe dicit Cauſſas belli quid uobis opus eſt referre ó Carthaginienſes legatis ueſtris Romæ à Senatu de his abunde cōmonefactis: Quæ autē apud nos mētiti eſtis paucis refellā, quod & mandatū noſtrū in primis arguit. Nos quippe uobis in Sicilia edi ximus cū obſides nobis dediſſetis ueſtros, reliqua in Vtica relaturos eſſe. Obſidū uero quos miſiſtis cum celeritatē tū electionem cōmendamus. Sed quid armis uobis opus eſt, in pace uobiſcū firma degentibus? Afferte quicquid apud uos publice priuatimq; armorum ſagittas, catapultas ac alia omnia nobis tradite. ſic ille locutus eſt. Quibus legati ſe parituros reſponderunt. Cæterū neſcire ſe quo pacto Haſdrubalē quē morte damnaſſent ad uiginti millia hominū ſecum adducentem inſtantemq; Carthagini in poteſtatē eis traderent. Dicētibus deinde cōſulibus id curæ Romanis fore, & idipſum ſe facturos pollicitiſunt. Aſſumptis igitur unà Cornelio Scipione, qui Naſica dictus eſt, & Cn. Cornelio cognomine Hiſpano ad ducenta millia armorum attulerūt, ſagittarum, telorum infinitam multitudinem. Catapultas præterea & acuta iacula, lapidum excutiendorum machinas uſq; ad duum millium numerum, quorum aſpectus ſplendidus inſigniſq; uiſebatur, tot hoſtilibus curribus ea deferentibus. quos legati reliquiq; ſeniores totius populi quicunq; optimi in primis habebantur, Sacerdotes prętereà & illuſtres uiri, quo cōſules ad pietatem & miſericordiam flecterēt, ſecuti ſunt, om-

Cenſorini reſponſio

Cornelius Scipio Naſica.

Cn. Cornelius Hiſpanus.

neſq; ſuo ordine ante ipſos cōſtiterūt. Tum Cēſorinus, erat

Cenſorini ſimulata oratio.

ēm collega ſuo ad dicendū prōptior, ſimulato geſtu cū prior ſurrexiſſet huiuſmodi ſermonē habuit. Veſtrę quidē obediētię ac prōptitudinis o Carthaginēſes in exhibēdis obſidibus deferendiſq; armis nō mediocri laude digni eſtis: Cæterū in rebus neceſſarijs quā breuiſſime loqui opus eſt. quāobrē reſiduum mādati huius quod à Senatu uobis iniūctū eſt, ſubire dignū. Tradite itaq; nobis urbē ueſtrā, & aliūde quocūq; libido fert octoginta ſtadijs à mare diſtantem uobis condite. hanc ēm quā incolitis euertere in animo eſt. Loquēte adhuc eo Carthaginienſes elatis ad cœlū manibus deos inuocare, quaſi ab his decepti, Romanis multa diraq; imprecari, ſiue moribundi, ſiue amētes, ſiue quod Romanos in legatos irritare cuperēt, una uoce ſimul occepere. Demū in terrā prouoluti ij manibus capita cōtundere, quidā ueſtes laniare, nōnulli manus ſibi afferre ueluti inſania quadā ſtimulāte nō ceſſabant. Cum à fletu quieuiſſent mœſti ac ſilentes nō aliter quā ſi uita functi eſſent, pſtitere. Qua ex re ſtupefacti cōſules, omniſq; multitudo aliquantulū illis differre ſtatuūt ob mādati diritatē, quoad meſtitię quies data eſſet, ſatis gnari ingentes dolores audaciā afferre, tēpore uero moderari animū neceſſitatiq; ſuccūbere, quod & Carthaginiēſes pati cōtigit. Poſt ſilentiū ēm cum nō minus eos mala ſequerētur, querelæ tandem modum poſuerunt. Deplorabant autē ſeipſos, ac lamētabantur eorū filios ac uxores nominantes, deinde ad patriā ueluti audientem referebant fletus multa dira, ac miſeranda recenſentes. Demum ſacerdotes ac eorꝫ nomina, deoſq; cum illis ueluti præſentes inuocabant, urbis cladem in eos referētes. Erat autem confuſio quædam miſeranda lugentium cū priuata pariter ac publica deflerent, adeò ut Romanis lachrymas excuterent: Conſules præterea humanæ uolubilitatis meditatio torqueret, mœſtiq; ac ſilentes querelæ finem expectarent. Cum à fletu deſiuiſſent, iterum coorto ſilentio intra ſe

tra ſe cogitare cœpere, urbem inermem eſſe atque uacuam, non nauem habere, non catapultam, non ſagittam, non gladium, non ciues deniq; ad tuenda mœnia ſufficere quinquaginta millibus fame abſumptis, peregrinum adeſſe neminē, non amicum neq; ſocium, neq; tempus ad iſta ſufficere, hoſtibus filios, arma, prouinciam in poteſtate habentibus, urbē armis, nauibus, peditibusq; obſidentibus, Maſiniſſa hoſte in lateribus hærente. Hæc igitur animo uoluētes à tumultu denuo ac querelis abſtinebāt, nihil utilitatis ob hæc in aduerſis deprehendentes ad orationem confugiebant: Inter quos & Hanno fuit qui Gallus dicebatur, uir nobilitate & uirtute præcipuus: qui deprecata uenia in hunc modum loqui orſus eſt. Si qua apud uos dictorum per nos ratio conſtat ó Romani nonnulla denuo dicemus, non ut iuſta cōprobemus, neq; enim hoc tempore infelicibus contentio uobiſcum æqua eſt ſed ut intelligatis non ſine cauſſa & ratione pietatem à uobis ergà nos habendam eſſe. Nos quidem Libyæ ac mari dominantes cum pluribus ex ueſtris de principatu contendimus, tandem Scipione duce uobis ceſſimus, naues & elephantos, quos habuimus ultro dedimus, tributa dare polliciti in tempore exoluimus: Per deos quoque fœdera ineuntes quæ per nos acta eſſent, quæúe à Scipione promiſſa pariter ſeruare conuenimus, cum iureiurando affirmaretis Romanos ac Carthaginienſes inuicem ſocios fore & amicos: nihil eſt quod interim à nobis peccatum ſit, cum nec naues habemus, nec elephantos, nec tributa dare deſiuerimus, quinimo aduerſum tres reges uobiſcum depugnauimus. At uos nec urbi parcitis, quanquā & hęc ipſa cum arma à nobis exigeritis propius diximus. erūnæ quippè loquaciores reddunt homines. Verū nihil eſt quod pręcibus noſtris opituletr̄ magis quā fœdera iure inita, nec aliud reſiduū nobis ē, ad qđ confugiamus, potētiam omnē uobis dedimus. Priora igitur huiuſmodi ſunt, quorum omnium fideiuſſor eſt Scipio.

Præſen-

Præſentium autẽ uos conſules teſtes eſtis, atq; authores. Obſides requiſiuiſtis, qui potiores erãt exhibuimus. Arma petiſtis, omnia in poteſtate ueſtra ſunt, quæ nec in expugnatione deprehenſi ſpõte cõceſſiſſent. Credidimus uobis Romanorũ ritu atq; more. Sic enim ſenatus nobis edixit. Vos porro obſides petentes profeſſi eſtis cum eos haberetis, liberam nobis urbem dimiſſuros eſſe. Sin autem & id adiunctũ erat ut reliqua quæ iuberetis nos pati oporteret, nõ hercle æquũ fuit id tam conſtanter nobis polliceri. In depoſitione quippe obſidũ liberatio urbis contineri debuit. Quam ſi uobis euertere fas eſt, quemadmodum liberam aut ſuis legibus uti ſinitis? hæc enim habemus quæ priori ex fœdere, aut ijs quæ à uobis adiuncta ſunt poſſumus dicere. Sin & ipſa non admititis uniuerſa concedamus. Verum quod infelicibus reliqui

Pia deprecatio,

eſt defleamus ac precemur. Magna nobis deprecandi copia ob malorum ineſt inuidiam. Per urbis igitur uetuſtatẽ, oraculis deorum conditam, per gloriam eius longe patentem ac uulgatam, per nomen quod uniuerſa in terra notum eſt, per ſacra quorum in ea ingens copia, per deos qui nihil impie uſquam egerunt, deprecamur ne eorum celebritates, põpas, ſolẽniaq; eripiatis nobis, aut defunctorum monumẽta quod impium eſt, cum nihil ab his paſſi ſitis, uelitis auferre. Et ſi qua uobis ineſt pietas, miſeremini eorũ quibus unà migrare opus eſt, parcite dijs penatibus, parcite foro & plateis, parcite deorum templis cæteriſq; omnibus quæ cõſuetis iocunda ſunt atq; honeſta. Quid Carthaginem metuere ulterius opus eſt, cum arma, naues, elephantos quibus omnes adeò inuident ipſi teneatis? De habitatione autem & ſi id deprecari fas eſt, hoc certe admirandum uidetur homines mari aſſuetos ad mediterranea uelle traducere, quorum infinita multitudo in mari operatur. Dabimus enim quod æque ualeat rem nobis chariorem, uobis autem glorioſiorem, urbẽ

Legati urbẽ offerũt

noſtram. Quæ cum nullius mali cauſſa ſit, immunem eſſe ſinite,

nite, nos autem quocunq; inhabitare uultis, eò mittite. Sic enim hominibus aduerſi eritis, non ſacris, neq; dijs, ſepulchris ue aut urbi innocuæ, pietatis uero & clementiæ gloriã ſuper oẽs aſſequimini, & in ijs quæ felicia uobis accident moderationem ueſtram oſtendetis: quod in omni uictoria continue à uobis obſeruandum eſt, ne Iouem cæteroſq; deos, quos Carthago adhuc habet, aliquãdo in uos filioſq; ueſtros irritetis, neq; optimã famam ueſtram in nos abijciẽtes tam immenſo ſcelere ad audendum graui, ad agendum grauiore, quod à maioribus ueſtris omni ſeculo inauditum fuit, inſignem gloriam ueſtram maculetis. Plurima quidem inter Græcos & Barbaros inuicem fuere bella, plurima etiã à uobis ad alios geſta ſunt ó Romani: neq; tamẽ ab ullo gẽtium urbem funditus fuiſſe euerſam fama eſt. Ante pugnã cohibuere manus, arma filioſq; tradidere, & ſi qua alia inter homines mulcta fit ultro ſubierũt: fœdera, deos, fortunam humanam, & quæ felicibus rebus admodum uerenda eſt, indignationem uobis præponentes. Rogabimus igitur uos ne ſecundis uobis affluentibus nobis inſultetis, in calamitatibus uero noſtris quæ intolerabilia nobis ſint imponere uelitis. Indulgere quippe nobis ni urbem conceſſeritis legatos denuo noſtros ad Senatum mittere, procq; ea deprecari breuitatẽ huius ſpacij facile uidetis, quod nobis ob futuri euentum in tam modico tam ingens tormentum affert, uobis autem æque in tuto eſt ſiue nunc, ſiue paulopoſt quod uidebitur efficere, quod pium & humanum nobis fuerit conceſſiſſe. hæc Hanno. At conſules loquente adhuc eo ſatis mœſtitiæ cum illis haudquaquam prodeſſe poſſent, cœpiſſe uiſi. Silentibus iterum ipſis Cenſorinus in hunc modum fari orſus. De ijs quæ ſenatus in uos cenſuit quid ulterius loqui opus eſt ó Carthaginienſes? Edixit autem & ita facere neceſſe eſt, neq; aduerſari nobis licet quo minus ea exequamini quæ uobis iniuncta ſunt. Hæc eñ ut hoſtibus edicimus no-

Bella inẽ Græcos & Barbaros plurima.

ſtris, quæ ſolũ effari opus eſt. Deinde ut fiant cogere, ex quo
utilitati communi congruunt, fortaſſis & ueſtræ. Magis ta-
men hæc uobis ó Carthaginenſes conducere arbitror, quod
& rationibus nitar oſtendere, ſi ſuadere facilius eſt quàm co
Mare. gere. Hoc mare quod uobis adeſt principatus & poteſtatis
antiquæ memores continue extollit, & ad rapinas incitat,
& ab illis in has deducit calamitates. Siciliã cum per ipſum
aggreſſi eſſetis, ob id ipſum amiſiſtis. Inde in Iberiam claſſè
prouecti prouinciã cepiſtis, inter quæ ipſa fœdera negocia-
tores depredati noſtros potiſſime ut ſcelus tegeret mari ob-
ruiſtis, quoad deprehenſi Sardiniam mulctæ pœnam tradi-
diſtis. Eandem porrò inſulam per mare eripere tentaſtis. Sic
enim in mari degentibus à natura datum eſt, ut aliquid ma
ius ſemp affectent ob operum opportunitatem celeritatēq;
uehendi, quod & Athenienſes cũ nauibus operam dare cœ
piſſent ad ſummũ extulit, eoſdēq; ſubuertit. Maritima qui-
dem negociantibus uidentur ſimilia. quæ cum augeantur
plerunq;, cito tãmē decidunt. Scitote igitur illos de quibus
uerba feci cum imperium ad Ionium uſq; protuliſſent, ac Si
ciliam non prius à cupiditate habendi deſiuiſſe, quàm prin
cipatum amiſiſſent, portus, naues hoſtibus dediſſent, præſi
dium intra urbem recepiſſent, mœnia poſtremo tam ingen-
tia ſolo ęquaſſent, & ipſi mediterranei quodammodo effecti
Stabilior i mediterraneis uita. eſſent, quæ res plurimũ illis ſalutis attulit. ſtabilior quippe
in mediterraneis uita eſt ó Carthaginienſes agricultura ſcili
cet ſolicitudoq; laborũ. Minora fortaſſe lucra firmiora cer-
te ac periculorum expertia multo magis quæ ab agricolis,
quã quæ à negociatoribus ſolent experiri. Omnino mihi ci-
uitas quæ in mari ſita eſt, naui magis quàm terræ aſſimilis
uidetur eſſe, magnam in ſe negotiorum continens fluctua-
tionem. Quod autem ex telluris frugibus carpitur, ſecurius
ut in terra fit: propterea & priſcorum regna ut plurimum à
mari longe aberant, ob idq; in maius excreuerunt Medorũ,
Aſſyriorũ

Aſſyriorum ac Perſarum aliorumq́; quamplurimorum. Cæterum de regnis in præſenti dicere omittam, quæ nihil à uobis differre uiſa, ad Libyam ueſtram referte oculos. Cuicunque finitimi eſſe uolueritis, per nos licebit fore, ut obſtãtem aliquãdo uobis aſpectum memoriamq́; malorum, quæ adeo moleſte fertis, poſſitis aduertere, ne cũ mare ſcaphis uacuum intueamini, continuo nauium multitudinem quæ uobis adeſſe conſueuerat, cogitetis, aut ſpoliorum quæ abſtuliſtis, aut portuũ in quos adeo ſuperbe delati eſtis recordemini. Quid autem hæc intra mœnia exercituum receptacula, aut equorum & elephantorum ſtabula, aut horreorũ diſpoſitiones ob id conditę, aliud mentibus ueſtris ſuggerunt, quàm dolores & incitationes quaſdam ad ea redeundi cum licuerit. Paſſio hæc quidem conſueta mortalium, præteritæ ſortis ſemper reminiſci, ad eamq́; reuerti poſſe ſperare. Malorum uero medicina quàm optima eſt obliuio: quã neutiquam aſſequi fas eſt, ni locum mutaueritis. cuius rei argumentum in promptu eſt, quod cum fœdera nobiſcum inieritis, ſacra uiciſſim libaueritis, principatus tamen cupiditate in nos irruiſtis armati, quaſi imperiũ nobis erepturi continue tempus obſeruãtes. Oportet autem & ciuitatis ueſtræ & portuum huiuſmodi ac naualium obliuiſci, mœniumq́; ueſtrorum in exercituum formam modumq́;. Quid enim hoſtibus captis ulterius parcere opus eſt? Sin prĩcipatui ſincere ceditis, nec ꝟbo magis quã animo dicitis, educite quæ ueſtra ſunt, nulla excuſatione propoſita, promittite inquã & opera oſtendite, & in eam quã tenetis Libyam habitaturi concedite ab hoc mari lõge diſtantem: neq; excuſationẽ addideritis ſacrorũ uos miſereri, penatũ, fori, ſepulchrorum quæ immobilia & certa ſunt, ſed ad illa cum libuerit accedentes ſacra facite, cætera euertemus. Non quidem naualibus ſacra fiunt, non mœnibus litatur. Penates uero templa alia forăq́; quæ in ea ad quã migrabitis, erigetis, ſtati patriã

Malorum optia medicina obliuio.

uobis reddent, queadmodum ex Tyro alias profecti in Libyam ueniſtis, & hæc olim acquiſita nunc patriam dicitis. Breui deniq; ſermone hæc à nobis diſcite, quæ neq; furentes uerum ſtabiles & concordes, & cõmuni bono conſulentes dicimus. Num uos recordatio ſubit Albanæ urbis, quã neutiquam inimicam, uerum matrem & altricem noſtram relinquentes, non ut furentes ſed ut cõditores communis utilitatis promptis animis Romam tranſtulimus, quod utriſq; utile fuiſſe credimus. Cæterum ſunt uobis mercenarij plurimi mari degẽtes. Hoc quidem notiſſimum nobis eſt, quàm libenter mari contamini. Diſpoſitionem igitur locorum & electionem quàm ampliſſimam habetis. non enim procul à mari incolere, ſed per octoginta ſtadia abeſſe imperamus. Nos quippe qui hæc edicimus per centum ſtadia diſtamus à mari. Locum uobis quocunq; libuerit eligere conceſſimus, in eoque liberos & immunes degere ueſtris legibus, hoc eſt quod in primis uobis propoſuimus ſuis legibus degentem immunemq; Carthaginem dimiſſuros eſſe, ſi nobis parueritis: Non enim aream in qua urbs ſita eſt, Carthaginem putamus eſſe. hæc effatus Cenſorinus loqui deſijt. Carthaginienſibus autem ob mœſticiam ad ea nihil reſpõdentibus iterum fari cœpit. Quæ ſuadentem & hortantem dicere oportuit abũde dixi. quæ uero ſenatus imperat facere neceſſe eſt, & ſtatim quidẽ facere. Abite igitur, legati enim adhuc eſtis. ſic ille. At hi à lictoribus expulſi futuram urbis ſortem præuidentes uelle loqui iterum dixerunt. Ita introducti fari incipiunt. Inexorabile mãdatum ueſtrum intuimur; neq; enim legatos Romam mittere conceditis, ad uos autem redire nõ ſperamus, ſed à ciuibus inter dicendum opprimi. Precamur igitur non pro nobis quidem, cum omnia exequi parati ſimus, ſed pro urbe ipſa Carthaginis ſi fas eſt tantis obſtupefactam malis, has ærumnas pferre poſſe, ut ad illam propius claſſem propellatis, quoad nos iter noſtrum recedentes facimus, ut

Roma cẽtum à mari diſtat ſtadijs.

Carthaginenſiũ alia oratio.

mus, ut hæc ipſa audientes ciues atq; intuẽtes, quæ nobis im peratis, ſi potis eſt compelli queāt. Ad hæc enim nos neceſſi tas adduxit, ac fortuna, ut ad inferẽdam patriæ noſtræ claſ- ſem ipſimet uos cogamur deprecari. hæc cum dixiſſent lega ti receſſerũt. At Cenſorinus quinqueremibus uiginti pro- uectus in altum haud longe ab urbe claſſem ſiſtit. Interim le gati hi quidem à uia currentes declinare, multi ſilentes mœ- ſtiq; præire, Carthaginienſes partim e mœnibus legatorum aduentum opperiri, morātibuſq; illis ultra modum angi, co maſq; laniare, partim aduentantibus obuiam prodire moræ impatientes, & quæ afferrent ſcire properantes. Cum au- tem triſtes tacitoſq; intuerentur, facies ſibi ipſis contundere lamentariq; cœpere. Nonnulli inuicem progreſſi ut quenq; ſibi amicum aut notum offendiſſent, ad eum diuertebant. Sed cum rogantibus ipſis nihil reſpōderent, ueluti indubia clade circunuenti flere non ceſſabāt. Quod audientes ij qui in mœnibus conſtiterant, conſono reclamabant fletu cũ ni- hil intelligerent, ſed tanquam manifeſto oppreſſi malo tre- pidarent. Cum ad portas uentum eſſet, modicum cum illis ambulantes, cum turmatim accurriſſent poſt modicum eos reliquere: Cum hoc unum eis retuliſſent ſenatores, quāpri- mum adeundos eſſe. Tunc autem ab illis diſcedentes expe- ctabant, quidam audiendi cupiditate ducti ulterius prodi- bant. Cum prætoriũ ingreſſi eſſent ſenatores ſtatim plebem abegere, ipſiq; in conſilio ſoli remanſerunt reliqua multitu- dine foris expectante. Legati itaq; in primis conſulum man data referre incipiunt, ad quæ ſenatorum acclamatio ſecuta eſt. qua audita populus qui ab extra ſteterat cœpit reclama- re. Addidere præterea legati quā multa illis dixiſſent, quæ æqua forent referentes, ac rogantes ut legatos Romam mit- tere liceat. His auditis ingens ſilentium ſecutum eſt, rei quip pe finem expectabant, populus quoq; ſilere cœpit. Cum au- tem intellexiſſent nihil legatis conceſſum eſſe, adeo in fletũ

ac clamorem effuſi ſunt, ut populus accurreret, omniūq; in immenſum luctus reſonaret, quemadmodum in Bacchanalibus myſterijs nouas quaſdam lugendi formas & ignotas Menades dicuntur afferre. Hi conſultorum taciturnitatem in dandis obſidibus reprehendere, & ut inſidiarum principes hincinde diſtrahere. nōnulli eos qui arma dari cenſuiſſent, palam criminari. pleriq; legatos ut malorum nuncios uerbis inceſſere: quidam per urbem diſcurrere. Alij Italos qui apud eos adhuc erant, ut inopino periculo deprehenſos atq; indicto uarie torquebant, pro armis, obſidibus, cæteriſq; ſe ulciſci prædicantes, adeo ut fletu, ira, pauore atq; indignatione tota adimpleretur ciuitas, perq; angiportus diſcurrentes chariſſimos quoſq; uocare, & ad tēpla tanquā in aſyla confugerēt, deos criminantes quaſi ſibi ipſis impotētes ad ferendam opem. Erant qui armamentaria ingreſſi deflerent, armis uacua intuentes, alij naualia ratibus deſtituta lugerent, tanquam infidelibus conceſſa uiris, nonnulli elephantorum ueluti præſentium nomina inuocarent, parētes ſuos ac ſeipſos increpantes. Decentius enim illis fuiſſe aiebant, ſi neq; elephantos, neq; naues, neq; arma aut tributa pendentes cum patria ſimul uitam amiſiſſent. Maxime autē ad iram illos concitabant obſidum matres, quæ ueluti tragicæ quædam hermes fletibus & eiulatibus uniuerſos adorſæ puerorum traditionem quaſi abiectionē quandam ſuorum deplorabant, eorum cauſſa uindictā ab ijs ſumere deos clamitantes. Cum aliquātum quieuiſſet furor, portas occludi, mœnia pro catapultis ſaxis impleri imperāt. Senatus quoq; eamet die bellum ſuſcipiendum eſſe decreuit, ſeruiſq; bellū ſuſcipiendum eſſe decreuit, ſeruoſq; in libertatem uendicari. Imperatores ad id bellum duos elegerunt, Haſdrubalem ſcilicet qui ad ea quæ foris fierēt præſideret, quem antea ueluti hoſtem publice damnatum, nunc ad uiginti millia hominum ſecum adducentem imperatorem fecerāt. Ad hunc

Carthaginenſes ſe ad defenſionē præparant.

præmiſſus

præmiſſus quidam deprecari cœpit, ne patriæ iniuriæ memor eſſet, in eamq́ ſæuiret, quinimmo in extremo deſtitutã periculo iuuaret, neúe ex neceſſitate offenſus ob Romanorum metum bellum in eos uerteret. Vrbanis autem rebus alterum præfecere ducem Haſdrubalem Maſiniſſę nepotem. Ad conſules porrò delegant qui dierũ triginta inducías poſceret, quoad legatos ſuos Romam mitteret. Repulſi igitur ab his, adeo in admirabilẽ mutationem uehemẽtemq́ſ ſublati ſunt audaciam, ut quæcũq; prius pati decreuerint quàm urbem derelinquere. Fiducia quoq; ex mutatiõe repleri cœpere, ſic ut opificia omĩa, negocia publica ac ſacra ceſſarẽt, & ſi quid aliud maius fieri ſolitum deſineret, mulieres æque ac uiri die noctuq; nulla interpoſita quiete operi intenderẽt frumento per partes diuiſo & ad menſuram tradito. Eo modo clypeos centum ſingulo die, enſes trecentos, catapultas mille, ſagittas, facula quoq; & lanceas quingẽtas cuderent, catapultas quoad potis eſſet fabricarẽt. In edictis autem eorum raſere mulieres funium inopia. in hoc itaque apparatu Carthaginienſes ſe exercebant. At conſules ſtatim quidẽ ne negligentia in difficile aliud opus laberẽtur, ſimul & urbem utcunq; libuiſſet ſuſcipere confiſi præſtabãt, adhuc deditionem eius ex inopia ſperantes, ſatis arbitrati quemadmodũ in aduerſis euenire ſolet, primũ quidem ciues cõtradicturos eſſe, procedente autem tẽpore ex ratione diſſuaſos, metuq́ ſuccumbere. Quæ Carthaginiẽſium quiſpiam animaduertens abunde ratus eos iam timorem attigiſſe, auſus eſt tanquã ob alia ingreſſus in mediũ afferre: Ex malis quidẽ quæ mediocria eſſent eligere eos oportere, q armis carerẽt. Hoc aũt tã apte ferẽte ſentẽtiam, Maſiniſſa apud Romanos queſtus eſt, ac grauiter ferre uiſus, qđ cum ipſe Carthaginiẽſiũ potẽtiam ad eorũ genua prior ſubieciſſet, alios litteris hic inde diſcurrẽtes cerneret; nec niſi re pfectaq̃ egiſſent referẽtes, quemad-

Carthaginienſiũ diligentia in tuenda urbe.

quemadmodum prioribus in bellis ſæpe feciſſent. Reſpondentibus autem conſulibus, ut & ipſe uiciſſim auxilium afferret, tunc ſe miſſurum eſſe ait, cum indigere cognouiſſet paulo deinde poſt cum ad cōſules miſiſſet ſi quid opus eſſet ſe paratum fore. Conſules ſuperbiam eius non ferētes, & uelut iam inſanienti minus cōfidentes in hunc modum reſpōderunt. miſſuros ſe cum indiguiſſent. Exercitus uero commeatum omni cura & diligentia parabant, cum ex ſolis duntaxat Adrumeto, Lepta, Saxo, Vtica ac Chellis haberent, reſidua quippe Libyæ Haſdrubali parebant, ex quibus Carthaginienſibus commeatum ſuggerebant. Paucis deinde elapſis diebus conſules Carthaginem uerſus mouere copias ad prælium inſtructi. Erat autem ciuitas uaſto quodam in ſinu & magno ſita Cherroneſo maxime aſſimilis. Collū eius à mediterraneo primū inſurgit, & per quinq; ac uiginti ſtadia in latitudine extēditur. A collo præterea zona quædam in longitudine anguſta, dimidij ſtadij potiſſimū latitudinē tenens ad occaſum uergit inter ſtagnum & mare media, ſimplici muro per ſcopulos munita. Quæ autem ad meridiem ſpectāt, & ad mediterranea ubi & Byrſa ineſt ſupra collum triplici muro clauduntur. Horum quilibet altitudinem triginta cubitorum habet, turribus & propugnaculis exceptis, qui per duo iugera diſtātes, quaternis tectis diſtinguuntur, in ꝓfundum triginta pedes demiſſi, duobus tectis aſſurgūt, & ipſo quidem concauo ac contecto inferius trecenti ſtabulabantur elephanti, in quibus horrea quæ cibaria eorum ſeruarent adiuncta erant, equorum deinde ſtabula ſuperius cōdita quater millium facile capacia, & pabuli hordeiq; uiciſſim repoſitiones. Præterea uirorum receptacula uſq; ad uiginti millium peditum, equitum quater millium numerū. Hi apparatus belli tempore, præſertim in ipſis muris continebantur. Angulus porrò ultra lingulam illam à muro ad portum flectebatur, debilis admodum ac humilis, quem à principio

Romanorū reſponſio ad Maſiniſſam.

principio neglexerant. Stagna autem ad inuicem nauigabilia, & ex ipſis exitus in mari amplus, cuius latitudo pedum ſeptuaginta fuit. Hunc cathenis cohibebant ferreis, primum quidem negociatoribus patens. in eo funes uarij ac denſi ad continendas rates. interius uero inſula in medio ſita, & ipſa non mediocribus à ſtagno ſcopulis diuidebatur. His naualia interiecta erant, quæ uiginti ſupra ducentas naues continerent. Horrea porrò nauibus ſuperimpoſita ad triremiũ apparatus. Columnæ Ionicæ duæ ſingulis prominebant nauiũ receptaculis, in porticus ſimilitudinem inſulæ aſpectum ſtagniq́ referentes, ſupra inſulam naucleri tabernaculum conditum: ex quo tuba ſignum dari ſolitum, & tubicẽ proloqui cum opus foret, & nauclero undequaq́ liber eſſet intuitus. Adiacebat inſula iuxta exitum, & extẽdebatur maxime, ex qua nauclerus uniuerſa pelagi facile conſpiceret. Ad nauigãtibus neutiquam interiorum aſpectus quanquam acute intuentibus patebat, neq́ à negociatoribus ſtatim naualia uideri poterant. Nam murus duplex illis ꝓminebat, & ianuæ quædam quæ negociatores à primo portu in urbem non ad naualia deferrent. In hunc modum Carthaginienſium ciuitas eo tempore ſe habebat. At conſules opus inter ſe partiti copias in hoſtes mouent. Manlius à mediterraneis ſupra collũ foſſam repleturus ferebatur, ut breui murum qui illi imminebat, & ab illo altiora mœnia inuaderet. Cenſorinus parte alia ſcalas è terra mari aduehebat, ut anguli quæ debiliora uiderẽt mœnia occuparet, amboq́ ueluti inter inermes pugnaturi graſſabantur, donec nuper armatis obuiantes inopina uirorum multitudine deiecti repelluntur. Et hoc primũ illis contigit urbem metu ſuſcipere cõfiſis. Cum autem denuo ad pugnam rediſſent denuoq́ pellerẽtur, Carthaginienſes animos attollere cœperunt. Conſules itaq́ Haſdrubalem ueriti qui poſt ſe haud magno interuallo ſupra ſtagnũ caſtra habebat exercitus ambos uallo munierũt. Cẽſorinus prope ſtagnũ

Carthago à cõss. oppugnatur.

ac ſub ipſis mœnibus, Manlius ſupra collum ad uiam, quæ in mediterraneis uergit, inſederant. Munitis caſtris Cenſorinus ut ad conficiendas machinas materiam quæreret, per paludem uectus quingentos ad id minus electos, ingẽtemq́ armorum copiam amiſit, Himilcone improuiſo e Carthagine occurrente, cui Phameas cognomen fuit. nonnulla tamen lignorum parte aduecta machinas ſcalasq́ue fabricatus eſt. Quibus peractis conſules ambo ad oppugnãdam iterum urbem rediere, uiciſſimq́ ab inſultu repulſi ſunt. Mãlius cum aliquantum operi incubuiſſet, ac modicum quid munimenti deieciſſet ab incœpto deſiſtere maluit. Cenſorinus ſtagni particula prope zoriam tellure obruta, quo liberius inſiſteret binas machinas arietibus inſtructas ingentesq́ appellere cœpit. hanc quidem præcedentibus tribunis ſex millia militum ducebant, alteram remiges, præfectis nauium hortantibus atq́ impellentibus. Contentione igitur ut in æquali ac parili opere inter minores primosq́ uiciſſim exorta tandem murus ab imo corruit, interioraq́ue uideri cœptã ſunt. Carthaginienſes ut illos ab opere auerterent, quæcunq́ per diem cecidiſſe uiderant nocte reparabant: qua non ſufficiẽte ad peragendum opus, cum ob id ipſum timidiores effecti eſſent, ueriti ne Romani denuo urbi machinas afferrent, ad hoſtium caſtra impetu feruntur, quidam armis inſtructi, plurimi inermes lampades accenſas manu quatientes ſic, ut magnam eorum partem igne abſumerent, nec tamen accurrẽtes Romanos præuenire licuit. cæterum inutilia multa relinquentes, in urbem reuertuntur. Illuceſcente deinde die Romani qua murus corruerat, nõdum firmiter refectis mœnibus inuadunt, urbemq́ue ui ingredi conantur. Campus enim interius ad pugnam accommodus late patebat. In hoc Carthaginienſes armatos primum à fronte cõſtituunt. Poſt eos uero inermes lignis lapidibusq́ue inſtructos, plurimos quoq́ ſuper imminentes domos collocarant, qui hoſtes ingreſſos

Romanorũ clades.

greſſos inuaderent. Romani ad pugnam magis incenſi qua-ſi ab inermibus deſpicerentur, audacius in eos ferebantur. Scipio autem qui poſt modicum Carthaginem uicit, ob eãq; rem Africani cognomen meruit, tribunus militum ea tempeſtate maxime addubitare cœpit. Cohortes itaque ſuas in plures partes diſtribuit, easq; ex interuallo in muro ſtatuit, Romanos quoque in urbem ire prohibebat. Exeuntes uero & ab hoſtibus impulſos, qui undique illis inſurgebant recipiens ab impetu ſeruabat. Quæ res plurimum gloriæ ſibi attulit, cum imperatore ſuo prudentius illis conſuluiſſe uideretur. extat enim de hac re ipſius epiſtola. At Cenſorinus cum exercitum infirme degentem ſupra ſtagnum immobile, aquæquè durioris ac mœnibus editis ad quæ à mari nullæ perflarent auræ diu tenuiſſet, tandem in altum ſe contraxerat, ibidemquè naues in anchoris habebat. Id conſpicati Carthaginienſes cum uentus flare cœpiſſet, naues ſarmentis ac ſtipulis refertas ſub ipſa mœnia adducunt, deinde ignorantibus Romanis in bellum prouocant. Illi modicum flectentes fere in conſpectu aderant, cum ſulphur ac picem ſupra naues effundunt, demum uela uentis implẽtes, ignem ſcaphis inijciunt, quæ uenti uiolentia & ignis impetu in Romanorum rates delatæ ſubito incendunt, omnisq; pene claſſis uno momẽto conflagrare cœpit. Non multo poſt Cenſorinus Romã ad comitia profectus eſt. Qua ex re Carthaginienſes ſolito audacius Manlio inſultabant: nocte hi quidem armati plurimi inermes aſſeres inuicem ferentes caſtrorũ foſſis inijcere, alij uallum aſcendere tentabant. Romanis igitur noctis timore pterritis Scipio per eas portas quæ lõgius à prælio aberant, cum equitibus accurrit. Ab his Carthaginiẽſibus inuectus adeò cõterruit, ut relictis caſtris in urbẽ denuo redire cogerent. Quo egregio facinore pacto ſecũdo Romanis ſalutẽ in nocte trepidãtibus prǽſtitiſſe Scipio uiſus eſt. Ea ex cauſa Mãlius exercitũ munire diligẽtius cœpit

Scipio minor ob deuictã Carthaginem Africani cognomẽ meruit.

muro ante uallum addito. Præſidium præterea nauale ad cõmeatus curã à mari impoſuit, ipſe ad mediterranea conuerſus peditum decem millibus, equitum uero duobus millibus regionem depopulabatur, ligna, pabulum, cõmeatum omnem in caſtra deferebat. Ducebant autẽ continue eos qui frumentatum mittebantur tribuni, unus iuxta alium inſequentes. Verum Phameas Libycorum præfectus nuper etiam ob pugnã factus audacior, cum equis paruis & agilibus & gramine tantummodo paſci ſolitis uteretur, quibus famem aut ſitim pati cum oporteat, perfacile eſſet, in ſiluis delitẽſcẽs ac conuallibus inopine pabulantes aggrediebatur Romanos, & ueluti aquila quædam inſultans, ac ſubinde fugiens deprędabatur. Scipione autem deducente nuſquam comparebat: is enim pedites in ordinem diſpoſitos, equites q́ue paratos in promptu habebat, in metendo autem non prius ordines diſſolui patiebatur, quã campum in quem eundum eſſet occupaſſet, peditibus equitibusq́ue muniſſet, & ipſe cum alijs equitum cohortibus præſens aſtitiſſet: quippe qui militum quoſcunq́ue ex ordine aut circulo exeuntes grauiter punire ſolitus eſſet. Itaq́ue Phameas cum illo congredi neutiquam audebat, qua ex re Scipionis gloria dietim augebatur. Quod cæteri intuentes tribuni per inuidiam illi detrahere quaſi amicitia inter Scipionem & Phameam uſq́ue ab auo perſeuerante nõ ceſſabant. Libycis autem ad oppida ac munitiones, quæ plurimæ apud eos ſunt confugientibus, reliqui tribuni per inducias exeũtes aggredi ſolebãt: Scipio autem ad domos eorũ demittebat. Itaq́ue non prius ſe quiſquam cõponere audebat quàm Scipio acceſſiſſet, tanta illi uirtutis, ac fidei opinio breui etiam apud hoſtes creuit. Redeuntibus igitur à pabulatione Romanis, Carthaginiẽſes nauium cuſtodiam inuaſerãt clamor quoq́ue uarius ac multiplex in ciuitate audiebatur, ciuibus ad tumultum conclamantibus. Manlius cum ſtrepitus cauſſam ignoraret, copias intra uallum continebat. Scipio

Tribunorũ iuidia.

cohortes.

cohortes metu territas aſſumens accenſis facibus præire iubet, neq; per noctem hoſtibus congredi, cæterum cum igne hincinde diſcurrentes multitudinis ſpeciem præ ſe ferre, metumq; aduerſantibus incutere, quoad Carthaginienſes duplici errore compulſi in urbem refugerunt, quod Scipionis probitati pariter aſcriptũ fuiſſe conſtat. Erat igitur omnium in ore cum quid ſtrenue agendum eſſet, quaſi ſolus Paulo patre à quo Macedonia uicta erat, ſolus Scipione, in cuius familiam translatus fuerat, dignus eſſet. Manlio autem ad Nepherim contra Haſdrubalem proficiſcẽte Scipio admodum angebatur animo, cũ per rupes ac cõualles, & excelſa quæq; iter faciendum eſſe uideret. Cum uero per tria ſtadia ab Haſdrubale abeſſent, ac per fluuium quendam tranſitus ad eum eſſet faciendus, addubitare, & de reditu cõſulere cœpit, quaſi alio tempore & ordine in Haſdrubalem eũdum eſſet. Cæteris autem tribunis per æmulationem aduerſantibus, & molliciem eius non conſilium eſſe dicentibus ſi in conſpectu hoſtium cederent, cum fugam arbitrati, ſtatim illis à tergo adeſſent, iterum ſecundo eos monuit, ut exercitum ante flumẽ ſiſterent, ut ſi forte pellerentur tutos receptus habere poſſent cum fugæ nullus illis aliunde ſupereſſet locus. quod dictum riſu proſecuti ſunt: quodam etiam ex tribunis enſem abijcere per iram minitante ſi non Manlius uerum Scipio eſſet imperator. Tranſgreſſus eſt igitur Manlius quanquam ad bellum neutiquam expertus eſſet, cui ſtatim Haſdrubal ex aduerſo occurrit. Cædes utrinq; magna exoritur. Haſdrubal intra uallum receptus nihil aduerſi ſubire poterat, ſolum abeuntes opperiebatur Romanos quos aggrederetur. Hos cũ errati ſui pœniteret redire incipiunt. Cum fluuio appropinquaſſent, & in ordinem tranſire ob uadi anguſtiam aſperitatemq; non poſſent, ex neceſſitate ordines confundere cogũtur. Quod animaduertens Haſdrubal ſumma alacritate eos aggreſſus, pleroſq; fœda ſtrage cecidit nullis inuicẽ ſibi auxiliantibus.

Nepheris

Romanorũ ſtrages

xilìantibus & in fugam uerſis. Ex tribunis tres occubuiſſe conſtat ex ijs qui ducem in primis ad prælium hortati fuerant. Scipio ad trecentos equites quos ſecum habuit, cæteris additis quouſq; in unum colligere potuit, in duas diuiſit acies, eaſq; in hoſtes emiſit celeri curſu per partes iaculantes. Sic enim illis ab imperatore edictum fuerat, ut pars nūc inceſſeret, pars reuerteretur, & continue iacula emittentes ſe inuicem ueluti circulo quodam commutarēt. Quod cum illi aſſidue & ſine interuallo facerent, Libyci in eos conuerſi in Scipionem ferebantur, ac diſcedentes Romanos minus infeſtabant, eoq; modo flumen tranſire permittebant, cum interim Scipio continue adequitans in eos depugnaret. inter hęc quatuor Romanorum cohortes belli principio ab hoſtibus diuiſæ, à fluuio ad tumulum quendam confugerant, quem Haſdrubal obſidere cœpit. Ea res prius quā in caſtra redirēt Romanos latuit, mox animaduerſa uehementer terruit. Nonnullis quidem fugiēdum uidebatur, nec uniuerſos paucorū cauſſa periculo ſubijcere. At Scipio manifeſte eos docuit in inchoandis rebus conſilio & prudentia uti oportere, periclitantibus, ut optimis uiris audacia & quidem admirabili utendum eſſe. Ipſe nonnullis equitum delectis cum illis in caſtra redire, aut læte cum cæteris occūbere uelle pollicitus, duorum dierū cibarijs aſſumptis iter peragit, uniuerſis de reditu eius deſperantibus. Cum ad tumulū in quo milites obſeſſi erant perueniſſet, aſcenſum quendā ante tumulum prominentem curſu ſuperat, ſic ut unà duntaxat uallis inter illum & hoſtes intercederet. Tunc uero Libyci obſeſſis acrius incumbere, inuicemq; ſignificāt neutiquā Scipionē ob itineris difficultatē ſuis auxilium afferre poſſe. At Scipio cum primum radices utriuſq; tumuli, uallemq; interiacētē contemplatus eſt, nulla interpoſita mora per eam in hoſtes fertur. qui ſtatim ab utraq; parte circundati in fugam uertuntur. Sed cum ſuos numero excederēt, Scipio libere abire

Scipionis uictoria.

paſſus.

paſſus. ſic ille milites obſeſſos trepidantibus reliquis ſaluti reddidit. Quem ut cæteri à longe uenientem inſperatumq́ cum ſocijs ſaluum adeſſe uidēt, ingenti uociferatione, ac lætitia excepere uenientem, deum quendam auxilium illi ferre rati, quem etiam Scipioni eius auo futura ſæpenumero annunciaſſe fama erat. Mālius igitur ad exercitum urbi proximum reuerſus mulctam illis comminatus eſt, qui Scipioni in reductione copiarum parere neglexiſſent. Mœrētibus cunctis ob defunctorum funera potiſſimū cum tribunos inſepultos iacere permoleſte ferrent. Scipio ex captiuis quendam liberari & ad Haſdrubalem mitti iuſſit, qui iuſta illis perſolui poſceret. Ille corpora ſcrutatus ex annulorum forma cum tribuni aureis, reliqui uero ferreis uterentur annulis, ſepulturæ tradidit, ſiue quod humanum, communeq́ue cum hoſtibus id eſſe crederet, ſiue qđ Scipionē iam tū ueritus potiſſimum obſequi illi cuperet. Romanis ab Haſdrubale redeuntibus, Phameas ex ipſa clade conterritis occurrit, quos alia ex parte Carthaginienſes ciuitate egredientes inuadunt, ac nonnullos uaſa aut ſimilia ferentes interficiunt Inter hæc ſenatus qui intelligerent, quiq́ omnium diligentiſſimam curam haberent in exercitum mittunt. Quamobrē Manlius cæteriq́ primores, tribuni præterea depoſita omni inuidia, exercitusq́ uniuerſus ob res à Scipione feliciſſime geſtas teſtimonium uirtutis eius reddiderunt. Legatis igitur Romam reuerſis cum prudentiā eius retuliſſent, exercitūq́ in illū inclinare palā dicerent, Senatus admodū gauiſus eſt. Sed pleraq́ haud proſpere eueniſſe cogitāti, ad Maſiniſſam legatos mittere uiſum qui illum hortarentur, ſtrenueq́ue ad bellum in Carthaginienſes excitarent. Verū ille ſenio ac ualetudine cōfectus iacebat, qua ex re à legatis haud adiri potuit. Habebat autem is filios plures & quidem nothos, quibus multa impenderat. legitimos uero tres, cæterū ad opera male cōcordes. Qua ex re Scipionē ueteris cum illo atq́ auo

beneuo-

beneuolentiæ memor, quaſi regni ac filiorum conſultorem futurum accerſierat. Ad quē Scipio cum proficiſceretur, Maſiniſſa paulo ante aduentum iam morti proximus filijs mandaſſe dicitur, ut Scipioni obſequerentur. ipſum enim inter eos compoſiturum omnia. Quibus dictis uita exceſſit uir ad omnia fortunatus ac felix, cui regnum deus paternum à Syphace & Carthaginienſibus ereptū habere conceſſit, adeoq; extulit, ut à Mauruſijs qui ab oceano ſunt, ad Cyreneos uſq; in mediterraneis propagauerit imperium. Māſuefecit & nationes plurimas, Numidarum præcipue quæ ob agriculturæ negligentiam pabulo aſſueuerant. Theſauros pecuniarū ingentes, ac exercitum armis expertiſſimum reliquit. inimicorum præcipuum Syphacem manu ſua cœpit. Carthaginienſium præterea cum Romanis diſſenſionis auctor impotētes ad reſiſtendum illis reddidit. à natura corpore eximio, ac robuſto uſq; ad extremam fuit ſenectutem, prælijs ad ultimum uitæ diem operam attendit, equum ſine ephippijs ſolitus inſcendere. Maxime autem in hoc fortitudinem ac uiuacitatem eius licet contemplari: Nam cum filios plures habuiſſet, pluresq; amiſiſſet, ultima tamen ſenectute minores habuit, puerumq; quadriennem quem nonagenarius ipſe cum cęteris reliquit. Hac igitur corporis habitudine & ætate præditus Maſiniſſa ceſſit e uita. Scipio poſt hæc filijs nothis plura contribuit, legitimis uero theſauros redditusq; conceſſit, ac regium nomē in commune habere uoluit, alia quoq; prout libuit inter illos æque partitus eſt. Micipſæ igitur natu maiori, cui pacis ſtudium in primis curæ fuit, Cirtam urbem & quæcunq; regia in ea eſſent, habere conceſſum. Geloſſo militaribus artibus edocto, qui ſecundus ab illo fuit, pacis belliq; poteſtas pariter tributa. Maſtanabæ qui minor natu fuerat, & iuſticiæ fauebat plurimum, quæ dubia inter populos forent adiudicare datum. In hunc modum Scipio regnum ac Maſiniſſæ ſubſtantiam inter filios diuiſit. Geloſſum in ſocietatem

Maſiniſſæ filij.

tatem belli ſecum duxit. Quo autore Phameæ inſidias quibus Romanos dietim affligebat potiſſimũ auertit. Proficiſcentibus aliquando Scipione & Phamea per crepedinem quãdam, quæ uaſtam in medio & inacceſſibilẽ uallem contineret, ita ut ſe inuicem aggredi nõ poſſent, ueritus Scipio ne quis anterius inſidias apponeret, præcedens cum tribus duntaxat cuncta rimabatur. Quod animaduertens Phameas, cum unico ex ſuis proceſſit obuiam. Ratus igitur Scipio illum quippiam loqui uelle, unico & ipſe comitatus acceſſit. Cum appropinquaſſent ut ſe inuicẽ audire poſſent (Carthaginienſes enim præiuerãt) cur inquit Scipio de ſalute tua non cogitas, qui de communi non potes cogitare? At ille: Quæ ſalus mihi futura eſt Carthaginienſium rebus ſic ſe habentibus, Romanis autẽ tot mala à me perpeſſis? Tum Scipio polliceor inquit qui fidus & idoneus ſum ueniã tibi apud Romanos & gratiam non defuturam. At Phameas cum annuiſſet digniſſimũ omnium te iudico inquit, & an poſſibile id ſit, haudquaquam te latere arbitror. quibus dictis ambo receſſerunt. Manlius cum ob cladem ab Haſdrubale acceptam uehementer erubeſceret, denuo ad Nepherim mouit exercitum. v. & x. dierum cibarijs aſſumptis. Cum loco appropinquaſſet caſtra poſuit, uallumq; foſſa muniuit. Sed cũ nihil neceſſarium omitteret, attamen expaueſcere ac trepidare uiſus ne abeuntibus Haſdrubal à tergo inſiſteret. Cum in hoc trepidationis eſſet, nũcius ex Geloſſi exercitu epiſtolam Scipioni defert: Qua accepta ſicut erat obſignata imperatori oſtendit. ſoluentes hæc interius ſcripta inueniũt. Hac ipſa die ego ad locum illum ueniam. Tum cum quibus placuerit accedito, & cuſtodibus impera, ut ad ſe ueniętem noctu accipiant. Erat autem ſine nomine epiſtola, & hæc ſolũ continebat, ex quo Scipioni uiſum eſt, eam à Phamea emiſſam eſſe. Ob id Manlius de Scipionis ſalute dubitare cœpit, ne qua fraus tegeretur ab homine qui inſidiarum omnium

eſſet peritiſſimus. Tandem mittere uiſum eſt, ut Phameæ fiduciam ultro offerret, gratiam autem nullam impartiret, uerum quæ honeſta eſſent relaturum ſe & Romanos facturos eſſe diceret, ſed neq; relatione opus fuit. Cum primũ enim Phameas in conſpectum Scipionis uenit pro ſalute ſua ſatis illi fidere profeſſus eſt, gratiam autem Romanis linquere. Hæc fatus poſtera die ſe ad pugnam comparat, ac cum cæteris ducibus in medium ſpacium profectus, quaſi conſultationem facturus aliam, ſic ad eos inquit: Si patriæ auxilium adhuc afferre licet, paratus ad hoc uobiſcũ ſum. ſin ita ſe habet ut nunc habet, mihi quidem propriæ ſaluti uidetur cõſulendum. Fidem ipſe cum pro me ſumpſero, & pro uobis qui mihi credideritis aſſumam. Tempus enim eſt quæ conuenientia ſunt eligendi nobis. hæc ille. Ex ducibus autem nõnulli cum ijs qui eos ſequebantur ſtatim defecerunt, fuereq; oẽs ducenti ſupra duo mille equites. Hos & Hanno qui Leucus cognominabatur imitatus eſt. Redeunti igitur Scipioni exercitus cum Phamea occurrit, & ueluti triumphantem lætis clamoribus proſecuti ſunt. Manlius præter modum exhilaratus cum iter non amplius difficile arbitraretur, nec Haſdrubalem metu territum ulterius uẽturum putaret, à tergo tandem ob neceſſitatem recedere compellitur. Septimã enĩ ſupra decimã agebat diem, cum quintam ultra decimã cogitanti agere, tribus in reditu diebus abeundũ eſſet, fameſq; patiẽda. At Scipio aſſumptis Phamea & Geloſſo, cæteriſq; ſub eo militantibus, nonnullis porrò Italicorum præmiſſis ad campum proceſſit, quem magnum Baratrum incolæ ap-

Magnum Baratrũ.

pellant, ingentemq; uim frumenti & commeatus cum exercitu per noctem attulit. Sentiens deinde Manlius Calphurnium Piſonem ſucceſſorẽ ad ſe proficiſci in magiſtratu, Scipionem unà cum Phamea Romã mittit. Quod animaduertentes milites ad nauem concurrere, Scipionẽ laudibus extollere, & ut imperator ad eos in Libyam reuerteretur optare, quaſi

re, quaſi ſolus Carthaginem eſſet euerſurus. Reſiduus enim adeo Scipio ille electus uidebatur cui gloria delendæ urbis eius deberetur, qđ plurimi ab exercitu domeſticis ſuis Romam perſcripſere. Senatus igitur Scipione collaudato Phameam xenijs condonat plurimis, purpurea ueſte & fibula aurea, equo phaleris ornato aureis, & inſignibus ac illuſtribus uiciſſim armis. Ad hæc argenti drachmarum decem milia, & minas centum pariter argenti contulit, maiora quoq; dare pollicitus tabernaculum, & apparatum illuſtrem addidit. Eo modo donis auctus atque exornatus cum belli reſiduum pro Romanis ſpopondiſſet agere, in Libyam ad exercitum reuerſus eſt. Iuit & Calphurnius unà conſul, & cum eo Lucius Mācinus claſſis præfectus, qui Carthaginiēſibus & Haſdrubali minime congreſſi ciuitates circumibāt. Hi cum Aſpidam terra mariq; oppugnantes obtinere non poſſent, alteram haud longe ab ea ſitam Piſo cepit diripuitq; hoſtiliter, quanquam ad fœdera uenire poſtulantem. Ab hac ad Hippargetam proficiſcitur urbē magnam, quæ mœnibus arce, & portu, necnon naualibus inſignis ab Agathocle Syracuſanorum tyranno inſtructa media inter Carthaginem, & Vticam condita fuerat, commeatumq; ad Romanos aduentantem mari deprædabatur, qua ex re ſummas comparat diuitias. Itaq; Calphurnius quàmprimū de ea ſe ulciſci ſtatuit, opeſq; & lucrū tollere. Aeſtatem deinde oēm immoratus cum nihil pfeciſſet, quippe bis excurrentes Hippargetæ Carthaginiēſibus opem afferētibus machinas eius igne abſumpſerat. Tandem repulſus Vticā in hiberna redijt. Carthaginiēſes cum Haſdrubalis exercitū inſuperabilē ſibi adeſſe cernerent, ac ſe ipſos longe ſuperiores ea pugna quæ ad Hippargetam cum Piſone habita fuerat, animaduerterent Bithyā præterea quendā octingētis cum equitibus à Geloſſo ad eos cōceſſiſſe, Micipſam & Maſtanabā Maſiniſſæ filios, Romanis illis arma pecuniaſq; pollicētibus nihil āſſētiri

Aſpida.

Carthaginienſium uana fiducia.

uerum cũctari, & quæ futura eſſent præuidere uelle, animis elati uniuerſam Libyã ſuſcepturi ferebant. Multa itaq; enormia, atq; nefanda hincinde per urbes in Romanos prædicãtes, ad eorum impotentiam cuncta referebant. His addebãt quæ bis cum illis contigiſſent, quàm turpiter ad Hippargetam, & ad ipſam deniq; Carthaginem ſeſe habuiſſent, quam præſidijs, armiſq; deſtitutam obtinere nequiuiſſent. Miſere deinde ad Micipſam & Maſtanabam, & eorum complices Mauruſios, qui eos hortarẽtur edocerẽtq; Romanos denuo illis bellum illaturos eſſe. Miſere & in Macedoniã alios ad eum quem Romanis aduerſantem Perſei filium pleriq; crediderere ad bellum incitantes: Non enim pecunias aut arma à Carthaginienſibus illis defutura referebant. quippe iam armis inſtructi atq; ornati haud minimũ de ſe ſentire uidebãtur, uerum audacia & apparatu paulatim creuerant. Auctus erat & per partes Haſdrubal regioni præfectus ob Manlij errata, urbiſq; principatum aſſumere feſtinans Haſdrubalem illi præſidentem Geloſſi conſobrinum, in ſenatu conuicijs adorſus erat, quaſi urbem Geloſſo eſſet traditurus. Quo ſermone in medium prolato, cum ille ut inſperato uehementer trepidaret, ciues uerberibus eum affecere, ſubiecereq; ſedilibus. Romæ autem nunciata Piſonis clade, cum Carthaginienſium apparatus uiciſſim referrẽtur, populus triſtari cœpit uehemẽterq; trepidare. Creſcente eñ in dies bello quod omnium maximũ ac difficillimũ eſſet, urbiq; finitimũ, nullum finem expectabant futurum. Itaq; Scipionis bella quæ tribunus adhuc in Libya geſſiſſet mente repetẽtes, eaq; præſentibus conferentes rebus, & quæ à domeſticis olim habuiſſent ex eorum literis unà recẽſentes, Scipionem cõſulem facere inſtituunt, eumq; in Libyã mittere contẽdunt, & iam comitia aderant. Scipioni uero conſulatũ petere haudquaquam per ætatem ſinebant leges. itaq; ædilitatem petere cõſtituit. Verum populus ſtatim eum conſulem effecit. Quod

cum inique

cum inique factum uideretur conſules illi legem protulerũt. At ciues rogare, inſtare, demũ clamare incipiunt ex Iulij legibus, ac Romuli, populum comiciorum eſſe principem, ac legum quæcunque ad ea pertinerent, ita ut creare ac deponere quoſcunque uelit fas illi ſit. Tandem uno ex tribunis proclamante creaturam à conſulibus auferendam eſſe ni populo placeret. Senatus ut legem exoluant tribunis imperat, eamq; poſt annum iterum reſcribant, quemadmodum Lacedæmonij in opportunitate feciſſe dicuntur, captiuorũ infamiã circa Pylum euitãtes ad miſericordiam magis quã ad ſupplicium inclinantes legem. Per hunc modum Scipio ædilitatem petens conſul creatus eſt, atq; eius collega Druſus de Libya poſt ipſum ſortiri iuſſit, quoad unus tribunorũ in medium proferre auſus eſt: Præfecturæ quoq; iudicium ad populum ſpectare: Scipionem uero populus elegit. Datus eſt itaq; illi ex ordine exercitus quantum ante interfectorum affuiſſet numerum datum, & uolentes quot ſuaderet e ſocijs educere, nec nõ à regibus & urbibus quod ipſe ille probaſſet emittere licere, populo Romano epiſtolas ad eos ſubſcribẽte, fierecq; quos ita acciperet à ciuitatibus & regibus. His itaq; diſpoſitis in Siciliam primũ. ex Sicilia uero in Vticam claſſe appulit. Interim Piſo mediterranea obſidebat. At Mancinus partem muri Carthaginis aggreſſus quæ negle-cta uidebatur, rupes quippe & aſperæ & inuiæ undiq; eminebant, cæteris quæ propiora uidebantur deſtitutis & incultis ſcalas muro latenter apponit, urbemq; per inſidias ingredi conatur, pleriſq; militum operam illi ſtrenue nauantibus. Carthaginiẽſes ſpreta eorum paucitate portam quæ ad rupes deferebat, ultro reſerant, ac celeri curſu in Romanos feruntur. Romani cõtra in illos conuerſi fugientes perſequũtur, unàq; cum illis portam intrãt. Sublato undiq; clamore, ut in uictoria mos eſt, Mancinus ingẽti alacritate ad eos decurrit, cum alioquin leuis eſſet ac citus. Cæteri ſubinde na-

Scipionis poteſtas.

Mãcinus.

tres ingreſſi Mancinum conſequuntur, & ad mœnia delati clamore, ac uociferatione nudi inermesq; bellantur. Iam ſol ad occaſum uergebat cum muros oppugnarent. Neceſſarijs itaq; deficientibus Mancinus nuncios ad Scipionem deſtinat, & Vticenſium primores rogat, ut periclitāti ſibi opem afferant, cibaria propere mittant. Et ille quidem exorta luce à Carthaginienſibus expulſus in diſcrimen facile adduci poterat. Scipio ueſpera Vticam applicuit. circa mediā uero noctem quæ Mancinus ſcriberet, edidicit. Subito itaq; milites tuba ad prælium citari iubet. porro quicūq; ex Italia cum eo mari acceſſiſſent à tubicine uocari: adoleſcentes Vticorum qui per ætatem conuectare poſſent cōmeatum ad naues ferre. captiuum prætera ex Carthaginienſibus ſoluens demiſit qui annunciaret Scipionē Piſoni in auxiliū uenire, equites alios ſuper alios ad Piſonē mittens, qui eum propere accerſerent. ipſe poſtrēa uigilia milites educit admonitis ipſis ut cum hoſtibus propinqui eſſent erecti ſupra ſtramenta ut plurimum illis facies oſtenderent. His à Scipione conſtitutis Mancinus orta iam luce Carthaginienſibus undiq; inſurgentibus quingētos milites, quos in armis ſolos habuit duobus millibus qui inermes extitere à fronte oppoſuit. Vulneratus igitur ab illis, & expulſus ſub ipſis muris deleri uidebatur, cum Scipionis naues in alto uiſæ terribili impetu in hoſtes aduētantes armatis undiq; extantibus refertæ. Carthaginienſes ex captiuis certiores facti Romanos inſperato auxilium ſuis afferentes properare, ſtatim ſubſtitere. Cedentibus ipſis Scipio milites periculo iam proximos nauibus excepit, ac Mancinum ſubinde Romā miſit. Aduenerat enim illi ſucceſſor ab urbe Serras claſſi præfectus. ipſe haud longe à Carthagine ſubſtitit. Carthaginiēſes ex muris per quinq; ſtadia progreſſi ulterius uallum faciunt, ipſiq; in eo conſtiterunt. Haſdrubal regiōis princeps & Bithyas equitū præfectus peditū ſex millia, eqtes ꝟo mille, cura tēporeq; ad bellū

inſtructos

inſtructos deducentes. Scipio cum nullũ ordinẽ aut ornatũ militibus adeſſe cerneret, uerum ad inertiã, auaritiã, rapinasq́ ſub Piſone aſſuetos ad deteriora quęq; procliues eſſe, multitudinẽ præterea nũdinatorum illis couenire, qui prædę cauſſa audacioribus ſe iubẽte nullo ad rapinas cõmiſcerent: cum lex militẽ ab auditu tubæ longius diſtantẽ in hoſtium referret numerum, quippe cum eorum errata exercitui aſcribi ſolerent: quæcũq; autẽ rapuiſſent alterius litis principiũ afferrẽt, multi nempe ſocios ob lucrum contẽnentes ad uulnera, plagas & homicidia paulatim defluebãt, ſatis cõſcius neutiquã ſe hoſtes ſuperare poſſe, ni ſuis imperaſſet, omes in conſiliũ uocari iuſſit. ipſe editiori loco conſtitutus his uerbis eos coarguiſſe dicit. Ego quidẽ ó uiri dum ſub Manlio impatore uobiſcum militarẽ fidelitatis in uos meæ experimẽtum præſtiti, quã nunc imperator repeto, qui ad ultimũ uſq; ſupplicium puniẽdi uos ſi minus parueritis poteſtatẽ habeo, utile tamẽ exiſtimaui aliqd præfari. Noſtis eñ quæ facitis & quæ me dicere oporteat, quorum erubeſco. Latrocinamini potius quã militetis, & fugitis nõ caſtrametamini, & nundinãtibus lucri cauſſa nõ obſidẽtibus eſtis ſimiles, & delitias quæritis pugnãtes nondũ uictores effecti. Quid quę hoſtiũ inſperato & breui ex quo dereliqui in tantã creuere potentiã, & uobis labor ex facilitate dieti fit. Cauſſas autẽ ſiquidẽ in uobis ipſe diſcernerẽ, ſtatim punirẽ. Verum qa alteri potius adſcribo quę in præſentẽ uſq; diem geſta ſũt à uobis ꝑtermittã. Venio ego non latrocinaturus cæterum uictor futurus, nec ut pecunias cumulẽ ante uictoriã, ſed ut hoſtes prius ſuperẽ. Abite ab exercitu oẽs hodie quicunq; nõ militatis ſeparati ab ijs quos ſub me manere inſtitui. Abeuntes uero nequaquã redire uelim niſi ſiquis commeatum ferat, & hunc quidem militarem & exilem, quibus tempus diffinitum adſit, in quo huiuſmodi diſponant. Venditionis autẽ eorum & quæſtor & ipſe geremus curã. & hæc militibus dicta ſint. Vobis autẽ militantibus unum adſit mandatum in omnibus cõmune operibus,

Lex militem ab auditu tubæ diſtantem in hoſtiũ referabat numerũ.

meus ſcilicet mos atq; labor. ad hæc ſiquidem uos dirigẽtes neq; promptitudine egebitis neq; gratia carebitis. Oportet autem nos in ijs defatigari, quibus ineſt periculũ. Lucrum autem ac delitias in aliud differre tempus. Hęc ego & lex iubet. Fideliter itaq; ſe habentibus multorum retributionem afferent bonorum, infidelibus uero pœnitentiam. Hæc fatus Scipio inutilium uirorum turbam, & quæcunq; ſuperuacua, uana, ac delitijs referta inerant in medio ſuſtulit. Purificato exercitu, & ad diſciplinam redacto cum promptus ad exequenda mandata uideretur, locum latẽter aggreſſus eſt quem Megara appellant, inſidijs bifariam appoſitis per noctem. Eſt autem in urbe locus ſatis amplus Megara, qui mœnibus annectitur. Ad hunc una ex parte alios ex ſuis prę mittit. ipſe ex altera cũ ſecuribus, ſcalis, ac uectibus per. xx. ſtadia ingenti ſilẽtio proceſſit, perceptis deſuper qua maxime proximus erat inſidijs, uoceq́; e muris reddita ipſe e contra primus & cum eo reliquus exercitus cœpit reclamare.

Megara locus.

Qui autem ab altera parte conſtiterant uehementius extulere uocem, adeo ut Carthaginienſes quàmprimum terrerentur tot hoſtibus ſubito illis noctu in lateribus undiq; aſſiſtentibus. Circa muros uero quanquã diligentiſſime cuncta rimaretur, nihil perfecit. Erat forte priuati cuiuſdam turris, ac deſtituta extra muros, cuius altitudo mœnia æquabat. Per hanc adoleſcẽs quidam audacter euectus eſt. Ab hac ad muros emiſſis haſtis per interuallũ ligna aſſereſq́; appoſuere, per quæ ad murum decurrentes ad Megarã uenerunt. inde perfractis portis Scipionem receperunt. Ille cum quattuor millibus ingreſſus eſt, ac ſtatim fuga ueluti reliqua occupata urbe à Carthaginiẽſibus citiſſime in Byrſam facta, uoxq́; multiplex audita clamantium, ac nonnullorum captiuitas, & tumultus fieri cœptus eſt, ſic ut foris caſtrametantes relicto uallo unà cum cæteris in Byrſam ſe cõferrent. Scipio cũ Megaræ locum anguſtiorem intueretur arboribus umbroſis obſitum

Scipio Carthaginem ingreditur.

ſis obſitum, rubis præterea ac uepribus, & ripis aquæ profundioribus uarijs, difficilibusque repletum eſſe uereri cœpit ne exercitui inſequenti inuiũ ac difficile iter redderetur, potiſſimum cum per ignota commeandum foret, ſi quæ noctu inſidiæ adeſſent, ſubito itaque regredi inſtituit. Cum uero illuxiſſet dies, Haſdrubal Megara à Romanis occupata permoleſte ferens captiuos omnes, quos ex illis cœperat ſupra murum ſtatuit, eo uidelicet loci quo maxime à ſuis uideri dignoſcique poſſent, ibidemque uarijs affecit ſupplicijs. Nam eorum aut oculos, aut linguas, aut neruos, aut pudenda uncis ademit ferreis, nonnullis uero ſoleas eraſit, digitosque abſcidit, aut reliquam corporis cutem ſuſtulit, & ſpirantes adhuc è muris appendit omnes, quo Carthaginienſes in Romanos perpetuo irritaret odio, ſolamque in bello ſalutem ſpes illis anteferret, uerum aliter ac putarat euenit. Nam his perceptis Carthaginienſes operum prauitate deterriti, ex audacibus timidi effecti ſunt, & Haſdrubalem ueluti ſalutis uiam eis præcludentem odere. Præcipue autem ſenatores illi acclamare, & ut crudelia, ac ſuperba meditantẽ inter tot domeſticas clades increpare non ceſſabant, qua ex cauſſa nonnullos ſenatorum aggreſſus occidit, ob idque inter omnes formidabilior effectus ad tyrannidem magis quàm ad imperium aſpirare uidebatur, quaſi in hoc duntaxat ſtabilitatẽ habiturus ſi à multis timeretur, propter quæ incõmunicabilis apud omnes haberi cœpit. Scipio hoſtile uallum quod in arce primum fugientes reliquere ſuccẽdit. Iſthmum autem omnem circuncapiens à mari uſque ad mare foſſa uallauit, per ſagittæ iactum diſtans ab hoſtibus, quod opus per. v. &. xx. ſtadia produxit à fronte cum continue foderet, atque pugnaret. Perfecto opere alteram pariter eduxit foſſam, haud multum à prima illa diſtantem, quæ ad mediterranea ſpectaret. Duas præterea prioribus perſimiles illis addidit, ita ut quadranguli formã uniuerſum opus uideretur obtinere. Has ſudibus undique Carthagis obſidio à Scipione.

 acutis

acutis præmuniuit lignis in crucem ductis, reliquas porrò firmauit muniuitq; uallo, è quibus intra urbem eſſet intuitus. & per. v. ac. xx. ſtadia muro ſepſit, cuius altitudo exceptis propugnaculis, ac turribus, quæ muro adiacebant, duodecim pedes ſupergreſſa eſt. Profunditas ſupra dimidium altitudinem excelluit. In medio turris editior fundata fuit, & ſupra ipſam propugnaculum è ligno quadrangulum, ex quo uniuerſa quæ fierent in urbe facile perſpiceret. Hæc per uiginti dies totidemqúe noctes facta ſunt laborante exercitu, & per uices operante atque pugnante, neq; cibo aut ſomno indulgēte admodum. Quo facto intra uallum exercitum deduxit, fuitqúe ea pariter & militum caſtrametatio, & in hoſtes circūſeſſio in ſpacium deducta, in qua reſidens ipſe commeatum omnem qui à terra ferebatur Carthaginienſibus adimeret. Cum excepto duntaxat ſuperiori collo cætera Carthaginienſium introcluſa eſſent, & exinde fames, ac malorum cauſſa ſumpſit initium. Nam multitudine ex agris in urbem confluente, neq; egredientibus ullis propter obſidionem, neq; negociatoribus ob bellum ad eos commeantibus cum ſolum ex Libya, & id modicum, ſupereſſet commeatus minimum etiam ex mari cum tranquillum eſſet, ueheretur, quem autem à terra capiebant maximo periculo laboreqúe perciperent, fames uehementius urgere cœpit. Erat Bithyas quidam præfectus equitum apud illos. Is cum ad ferendum cōmeatū iampridem miſſus, neq; clanculum accedere, neq; Scipionis uallum ſuperare ui poſſet, commeatum à lōge circunuectum ſcaphis quibuſdam paruis imponebat. Inſurgētibus autē urbi Scipionis nauibus, neq; continue ac coniunctim ſubſiſtere ualentibus, iuxta urbem ipſam ob undarum fluxus, & ſcopulis refertum mare Carthaginienſibus potiſſimum in muris conſiſtentibus, & undarum impetu è petris concutiente naues Bithyæ onera, & quæcunq; negociatores lucri cauſſa contuliſſent uim uēti è pelago expectantes, téſis

Bithyas equitū præfectus.

uelis in portum ferebantur, triremibus minores rates ob celeritatem ueli uentiq́ haudquaquã prohibere, aut aſſequi potentibus. Verum & id modicum erat, nec niſi uehementiore uento e mari ſubuectari poterat. Quicquid præterea id eſſet Haſdrubal triginta millibus quos bello elegerat, cõtemptis reliquis, ſolis diuidebat: qua ex re fames acrius premebat urbem. Id cum animaduerteret Scipio nauigationẽ quæ à portu ad occidentem uergit, nec multum diſtat à cõtinenti, inhibere ſtatuit. Aggerem itaq; in mari per longum cepit à zona quæ ſtagni in medio marisq́ conſtituta lingua dicebatur progreſſus deinde in pelagus, & ad exitum uſq; directo aggere ſaxis ingentibus denſisq́ firmauit, ne alluuie undarum ſolueretur opus. Fuit autem latitudo aggeris à ſuperiori parte quatuor & uiginti pedum. in profundum uero per quadruplum innixa fundamento. Carthaginiẽſibus quidem à principio irriſio quędã fuit eius operis, quaſi in longum ac multo uix tempore habituri finẽ, ac quod uix perfici poſſet. Incũbẽte mox exercitu uniuerſo, neq; dies, aut noctes ab opere ceſſante, ob rei magnitudinem admiratio in timorem uerſa eſt Itaq; artificium aliud è contraria portus regione meditati, pelagi in medio qua nullam molem ob profunditatem uiolentiamq́ uentorum educi confidebãt, effoderant, mulieribus, ac pueris unà laborantibus. Incœpere autẽ interius ac admodum latenter, ſimul naues ex uetere materia, triremes quinqueremesq́ formarunt, nihil promptitudinis aut audaciæ omittentes, adeoq́ omnia occulta tenuere, ut ne captiui quidem Scipioni quicquam de hac re manifeſte fari poſſent. Cæterum ſtrepitum perpetem intra portum diu noctuq́ ſe audiſſe dicerent, cui autẽ utilitati id eſſet nequaquã intelligere, quoad omnibus in unũ comparatis Carthaginienſes ex oriẽtis parte aperuere portũ, ac nauibus quinquagita triremibus quĩqueremibusq́ inſtructi celoces, myoparoes, aliasq́ quã plures minores educẽtes rates horrendã explicauere aciem, Myoparo genus nauiculæ piraticæ.

Romanos uero & os portus ſubito apertum, et claſſis in ipſo exitu celeriter emiſſa adeò conterruit, ut ſi Carthaginienſes eorum naues propere aggreſſi eſſent, cũ illi ueluti obſidẽtes incurioſe degerent, nullis aut nautis, aut remigibus eo tempore aſſiſtẽtibus, facile eorum claſſem delere potuiſſent. Verum Carthaginẽ à Romanis capi neceſſe erat. Tũc igitur ut ſe oſtentarent tantũmodo mouere claſſem, ac ſuperbe hinc inde diſcurrẽtes in portũ reduxerũt. Tertia poſt hac die ad pugnam conſtiterunt: Romani naues, cæteraq́; diſponentes illis occurrere. Clamore igitur ac uociferatione ab utraq́; parte uehementer editis, cum remigũ ac gubernatorum prõptitudo militũq́; audacia ubiq́; emineret, & in hac dũtaxat pugna & Carthaginienſium ſalus, & Romanorum uictoria pẽdere uideretur, continue per diem plagæ uulneraq́; multipliciter inter utroſq́; facta ſunt. Pugnantibus illis pleræq́; Libycorum rates, quæ forma inferiores ſcaphæ appellantur, Romanorum nauibus maioribus inuectæ, ac ſubmiſſius illis diſcurrentes proras infeſtabãt, gubernacula remoſq́; abſcindebant, aliaq́; proterue in eos factitabant ob fugiendi prõptitudinem celeritatemq́; redeundi, quoad die in ueſperam uergẽte Carthaginienſibus retrocedere uiſum eſt, nõ quod prælio ceſſiſſent, ſed ut in ſequenti die feruẽtius ſe ad pugnã compararent. Qua ex re minores rates in fugam uerſæ, nauigandi promptitudine ſeipſas implicantes, aditum clauſere portus. Ob id à maioribus ſubito præuentæ, cum progredi non poſſent aggerem petiere fuga. Ibi locus ante mœnia haud anguſtus fuit, in quo negociatores onera deponerent, uerum ingruente bello ſuper imminentibus muris in breuiorem redactus formam, ne in amplo aliquãdo morarentur hoſtes. Ob portus igitur inopiam ad aggerem delatę Carthaginienſium rates conuerſo impetu Romanos infeſtabãt, ac hoſtes circunnauigantes, hi quidem à ratibus, nonnulli ab aggere, alij autem e muro depugnabant. Romanis uero & na-

uigatio

uigatio leuis erat, & pugna perfacilis conſiſtentibus illis. Cũ autem retrocederent ob nauium conuerſionem, quo maiores erant eo grauiores difficiliores q́ reddebantur, ſic ut illis ſimilia ſæpe paterentur. Cum enim ſe conuerterent à Carthaginienſibus ſtatim hincinde diſcurrentibus ferro petebantur quoad quinq; Sidetorum naues quæ ob Scipionis beneuolentiam eum ſequebãtur hoc modo cœpere pugnam. Ex ingenti quippe internallo anchoras mari iniiciebant, inde longiſſimis funibus annexæ in hoſtes ferebantur. Cum autẽ ſe illis miſcuiſſent iterum funes proſecutæ, & in puppes conuerſæ ad ſuos remeabant, demum roſtro prouectæ in hoſtes iterum per puppes retrotrahebant. Quod cum à cæteris perſpectum eſſet milites Sidetorum morem imitati facillime inſequentes hoſtes repellebant. Id prælium nocte intermiſſum eſt. Carthaginienſium naues quotquot reliquæ illis ſuperfuerant arrepta fuga urbem repetunt. Scipio exorta luce aggerem aggreſſus, cum debile admodum eſſet munimentum quod portui imminebat, arietibus machinisq́ adhibitis partem deiecit muri. Carthaginienſes quanquã fame multiplicibusq́ affligerẽtur malis, nocte mœnibus erumpunt, Romanorum machinas inuadunt, nõ terra quidem progreſſi cum nulla adeſſet uia, neq; nauibus cum mare omni ex parte teneretur, uerũ nudi facibus extinctis, ne à lõge uiderent, aut præuenirí poſſent: eo modo mare ingreſſi quidã ad ubera funibus incincti, quidam nantes pertranſibant, inde ad Romanorum machinas delati ignem ſuſcitant. Cunq́ omnibus cõſpicui iã eſſent, utpote nudi multis affligebantur plagis, multos & ipſi uulnerabãt audatia freti. Fuere ex omnibus qui telorum, ac enſium mucrones in pectoribus ferentes, ac ultibus à pugna non ceſſarent in modum ferarum inter uulnera ruentes, quoad machinas ſuccendere igne, ac Romanos pepulere. Turbatis omnibus ex inſultu ſtrepituq́ qui per uniuerſum effundebatur exercitum, cum trepidatio qualis antea nunquã

Sidetorũ naues.

tēa nunquam fuiſſet, depugnantibus nudis Scipio turbatus equo accurrit, ſuosq́ꝫ niſi à fuga ſiſterent humi proſterni, ſtratosq́ꝫ iuſſit interfici, qua ex re plurimi in exercitu ex neceſſitate ſaluati ſunt, ac perpetuam noctem armati peregerunt, inſultum ac deſperationem ueriti hoſtium. Illi ſuccenſis machinis ſubinde in urbem ſeſe referunt. Orta luce Carthaginienſes cum ab hoſtibus non amplius infeſtarentur, machinis murum qui ceciderat denuo reficiunt, turrresq́ꝫ ſuper ipſum cōplures ex interuallo ædificant. Romani alias interim erexere machinas, aggeremq́ꝫ ex aduerſo turribus inſtituūt, faces præterea ex ſulphure piceqúe componentes in hoſtes emittunt. Cunq́ꝫ nonnullas ſuccēdiſſent turres, fugientes hoſtes ſubinde perſequuntur. Verum cruore, ac limo madefacta tellus haud inſtabiles ſuſtinebat greſſus, qua ex cauſa ab inſecutione ſponte temperabant: Scipio aggerem adeptus omnem foſſa circunſepſit, murumqúe ex lapidibus eduxit, neq́ꝫ finitimum hoſtibus, neq́ꝫ longo ab illis diſtantem interuallo. Cum autem foſſam murumq́ꝫ erexiſſet, quatuor millia militum in eo ſtatuit qui hoſtes depugnantes, neq́ꝫ iacula aut ſagittas multi facerent. At illi ex aduerſo conſiſtentes è muro propellebant. Eoq́ꝫ modo æſtas inter utrosq́ꝫ conſumpta eſt. Incipiente hyeme Scipio cum plurimos illa in regione Carthaginienſibus fauere, & auxilia ab ijs ſubmitti uideret, quāprimum eos delere ſtatuit. Miſit itaq́ꝫ hincinde ad illos complures ex ſuis: ipſe Nepherim uerſus in Diogenē qui Haſdrubali fauebat per ſtagnum profectus: C. Lælium terreſtri itinere ire iubet. Cū Diogeni ad duo ſtadia proximus eſſet, caſtra diſponit, relictoq́ꝫ ibidē Geloſſo qui Diogeni obſiſteret ipſe Carthaginem reuerſus eſt, ac modo ad Nepherim, modo ad Carthaginem quæ fierent cuncta perſpiciens uertebat greſſus. Turribus duabus ad Nepherim in medio collapſis Scipio applicuit, ac mille electos milites Diogeni à tergo in inſidijs locat, tribus millibus à fronte cōſtitutis, cum

C. Lælius

quibus

quibus & ipſe qua turres ruina prociderant aſcenſum capit, non multitudine ſtipatus, uerum per partes, ac cuneatim deducens agmina, ne priores ui deiecti ſubſequentibus alijs in fugam abire poſſent. Cum clamore, ac ſtrepitu cuncta reſonarent Libycis in pugnam concurrentibus, cæteri qui à tergo inſtabant quemadmodum imperatum illis erat aduertente nemine, aut id ſuſpicante uallo inſiliunt, ac ſtatim qui interius aderant, Libyci percepta re in fugam abeunt, cum multo plures quàm quos inſpicerent arbitrarentur adeſſe hoſtes. Geloſſus altera ex parte Numidarũ multitudine, & elephantis comitatus in eos fertur, plurimosq; fœda nece proſternit. Ad ſeptuaginta enim millia hominum cum inutilibus cæſa dicuntur, decem millia capta, ad quatuor millia fuga euaſiſſe. Capta eſt ab exercitu Nepheris poſt duos & uiginti dies ex quo obſideri cœpit à Scipione, cum hyemis tempore in algenti regione multa grauiter perpeſſus eſſet, quæ res potiſſimum illum ad capiẽdam Carthaginem uidetur erexiſſe. Nam exercitus commeatum hoſtibus ademerat & in caſtris aduentantes Libyci fiduciam præſtabant. Tum autem eo ſuſcipiente & reliqua Libyæ loca in militum ſuorum uenere poteſtatem, quæ haud difficulter ſuſcepta ſunt. Etiam commeatus Carthaginienſibus deeſſe cœperat, & nihil ex Libya quæ iam alterius ditionis erat, aut aliunde nauibus conuectari poterat ob bellum ipſum, ac temporis ſtationem cum hyems eſſet. Oriente uere Scipio Byrſam aggredi & portum qui Cotoni dicitur expugnare inſtituit. Quod preſentiens Haſdrubal noctu partem Cotoni quæ quadrangula erat ſuccendit igne, ratus Scipionem ſubinde inuadere. Verum conuerſos in bellum Carthaginienſes Lælius à tergo latuit, qui per ambitum Cotoni circunuectus altera ex parte in eos ferebatur ſublato clamore, ut in uictoria mos eſt, nonnulli trepidare, quidam ſpretis hoſtibus aſcẽſum ui petere contendunt, ligna, machinas, aſſeresq; per interualla ſtatuentes.

Cædes & uictoria ingens.

Cotoni portus

tes. Verum non idem uitium aut animi cuſtodibus aderat, corporibus fame languentibus. Itaq; ab impetu ſtatim defecerunt. Capto circa Cotonum muro, commeatum prope exiſtentem Scipio intercepit. Veſpera ingruente cum bello fatigatus nihil amplius moliri poſſet, cum omnibus pernox in armis conſtitit. Illuceſcente die alios denuo armatos ad quatuor millia numero accerſit. Hi templum Apollinis ingreſſi eius ſtatuam, quæ ex auro fuit, templum auro illitum mille talentorum pondere inuadunt, porrò ſecuribus aggreſſi prædam militibus diuiſere qui unà aderant, deinde ad opus redeunt. Scipioni Byrſam quàmprimum inuadere mens fuit. Nam is munitiſſimus totius urbis locus erat, multiq; in eũ confugerant. Tribus autem itineribus à foro in Byrſam peruehentibus cum frequentes adeſſent domus, ac tectorum undequaq; domicilia penderent ab extra, Romani primis ædificijs ſolo æquatis loca capiunt, ab ijs ad finitimas tranſeũtes ædes. Cum illis quoq; potiti eſſent, ligna aſſeresq; per anguportuũ interualla iaciũt. deinde in his ueluti per pontes greſſus dirigunt. Erat igitur atrox prælium, alterum cum ijs qui ſuperius imminebant tectis, alterum cum ijs qui inferius per uicos ferebantur. Inde ſuſpiria, gemitus, uocesq; reſonabãt, uariæq; cædes paſſim iacentium repleuerant omnia: cũ quidam inter manus cæſi, quidam uiuentes adhuc à tectis præcipites in terram lapſi inter gladios & erecta pila figerentur. Nemo tamen ignem immittere auſus propter eos qui tectis inſidebant, quoad Scipio Byrſam ingreſſus eſt. Tunc uero tribus itineribus palàm diffuſum eſt incendium, ac continue quod igne cremabatur ulterius iter aperire ac diffundi in maius iubebat Scipio, quo facilius per uicos diſcurrens liber pmearet miles, uerum ex hoc atrocior mali prodibat facies. Igne etenim cuncta peruaſtante, & in latum fundente uires, ciuium domos quod contiguæ inter ſe forent, ignem auertentes ſponte diruebãt, ex quo ſtrepitus multo maior audiebatur

Ingẽs incendium.

batur in urbe cum unà cum lapidibus frequentes in medio corruerent mortui, uiuenteſq; ſenes maxime mulieres atq; pueri quicunq; intra ædium penetralia compulſi, pauore latitabant, & hi partim uulneribus oppleti, partim ſemiambuſti miſerandas emittebant uoces. Alij ab immẽſa altitudine delapſi inter lapides, lignaq; cadentia igne torridi, & in uarias procidentes formas membratim ſpargebãtur, neq; tamẽ finis mali in his erat. Fabri quippe & quicunq; ſecuribus & dolabris exercitu iter faciunt, iacẽtes telorum mucronibus auulſos, quoſdam defunctos, quoſdam etiam uiuentes in quæq; telluris concaua, ut lapides lignaq; proijciebãt, attrahentes potius quàm uoluentes ferro. Erant autem foſſarum replementa homines, & hi quidẽ in caput prouoluti eminentibus ſupra terram palpitabãt cruribus, alij pedibus immerſi extantia proferebant ora, quibus equi ſubinde diſcurrẽtes collis, capitibuſq; facies, cerebrumq; proterebant, non ſpõte quidem, cum ob feſtinantiã fabri inhumatos reliquiſſent. Et iam bellici laboris finis ac uictoriæ gloria adeſſe uidebãtur, & militum ſolicitudo ac tubicines undiq; ſtrepentes tumultum concitabant. Tribuni porrò & delecti ex omnibus per ordines diuiſi ac diſcurrẽtes cõtinue urbem ingrediebãtur, ob feſtinantiam quæcunq; illis occurriſſent haud multi facientes, quod per ſex dies totidemq; noctes uaſtantes urbem effecere: Permutatis interim ordinibus ne perpetua uigilia aut labore, occiſione uè aut aſpectu rerum horrendarũ defatigarentur milites. Aſſiſtente præterea Scipione imperatore, & plerunq; omiſſo ſomno hincinde diſcurrente, ac uix cibum ullum capiẽte, quoad labore defeſſus in edito cõſedit, quæ geſta fuerant ex ordine diſcernens omnia. Vaſtatis plurimis cum abunde mali ab illis peractũ uideretur, ſeptima die nõnulli ad eum coronati perfugere Aeſculapij ritu ſerta ſuſtinentes. Erat autem eius in arce templum præ cæteris illuſtre atq; opulentiſſimũ, ex quo ſupplicationes affe-

Spectaculum horrẽdum.

rentes Scipionem rogare incipiũt, ut ijs qui è Byrſa excedere inſtituiſſent, ſalutem indulgere uellet: quod ille exceptis transfugis conceſſurũ ſe pollicitus eſt, ſtatimq́ ad quinquaginta millia uirorũ ac ſimul mulierum è Byrſa exceſſerunt, reſeratis muri anguſtijs, quas iuſſit cuſtodiri. Quicunq́ autem Romanorum trãsfugæ, qui ferme noningenti fuerant, deſperata uenia in Aeſculapij templum confugere omnes, cũ Haſdrubale & uxore, duobuſq́ filijs ex ea uirilis ſtirpis, & ab illo quanquã pauci eſſent, ob altitudinem templi aſperitatemq́ rupis promptiſſime pugnabant. citra pacẽ tamen per gradus ſexaginta ab eo deſcenderunt. Sed cum fames, uigilia, pauor, laborq́, ac mali ꝓpinquitas eos domuiſſet, tẽplo cedentes intra penetralia eius ac pinnaculũ aſcendũt. Inter hos deliteſcẽs Haſdrubal clàm ad Scipionem ſupplex fugit, quẽ Scipio ad pedes eius ſedere iuſſit, ac ſubinde tranſfugis uidendum obtulit. Hi Haſdrubalem intuentes ſilentiũ ſibi impendi poſtulãt. Quo impetrato cum maxime uarieq́ criminantes templum immiſſo igne ſuccendunt. Haſdrubalis uxorem memorię proditum eſt cum ignem immiſiſſent, ex aduerſo factam exornaſſe ſe quãtum per erumnas licuit. dein filijs ante ſe conſtitutis in Scipionẽ audientem hæc dixiſſe. Nulla tibi indignatio eſt ó Romane ex quo me hoſtẽ circunſides, Haſdrubalem hunc patriæ, templorum, mei quoq́ ac filiorum proditorem, fortunæ Carthaginienſium adiuuent, & tu unà cum illis? Deinde in Haſdrubalem conuerſam exclamaſſe, ó funeſte infideliſſime & molliſſime uirorum omniũ, me quidẽ ac filios meos hic ignis abſumet. tu autem quod triumphum præfers quod magnæ Carthaginis dux aliquando fueris, cur non pœnas pendes huic cum quo aſſides? Et hæc elocutam filios interfeciſſe ambos, & ſe cum illis in ignem conieciſſe. Creditum eſt tamen Haſdrubalem quemadmodum uxor illi conſuluerat oppetiſſe mortem. At uero Scipionem cum urbem intueretur per ſeptingentos

gentos annos ex quo condita olim fuerat florentem rebus omnibus, quæ tantum terræ, inſularum, mariſq́ tenuiſſet nauibus præterea, armis & diuitijs nulli priſcorum imperio ceſſiſſet, audacia & promptitudine longe ſuperaſſet, demũ præſidijs ademptis per tres aſſidue depugnantem annos, fame belloq́ profligatam ad extremum ueniſſe excidium, illachrymaſſe ferunt, ac palam hoc fletu in hoſtes oſtendiſſe ſe ſatis intelligere atq́ dignoſcere, quoniam urbes ac nationes, regnaque omnia nõ ſecus ac hominis fortunam uariari neceſſe ſit, atque interire. Id enim paſſa eſt Ilion maxima aliquando ciuitas: Aſſyriorum præterea, Medorum, ac Perſarum regna cum ad ſummũ perueniſſent, uiciſſim pertulere. quod fortunæ ludibrium etiam in Macedones maxime enituit. Itaq́ ſeu conſulto ſeu temere Homericum illud protuliſſe aiunt: Iamq́ dies aderit quo cõcidat Ilion ingens, Et Priamus Priamique ruat plebs armipotentis. Polybio autem ſatis fidenter atq́ amice ab illo ſciſcitante (erat enim illi ſtudiorum comes, ac præceptor) quid huiuſmodi ſibi uellet carmen, non aliud reſpondit quàm Romam, pro qua penſitatis humanis caſibus permaxime addubitaret animo Hæc enim Polybius ab illo ſe audiſſe meminit. Scipio ex quo Carthago euerſa eſt nonnullos poſt dies exercitui prædam omnem præterquam aurum & argentum ac inſignes ſtatuas diripere conceſſit. plurima deinde præmia inter milites partitus. exceptis ijs qui Apollinis templo intulere manus. Nauem curſu celerem ſpolijs ornauit, nunciumq́ uictoriæ cum illa Romã miſit. Pari modo & in Siciliam demiſit alias, ut quæcunq́ illuſtria Carthaginienſes illis abſtuliſſent, cum in bello unà cum Romanis militarent, repetentes domũ ueherent. Quę res plurimũ beneuolentiæ ſibi attulit, cum potentiæ humanitatẽ adiunctam intuerẽtur homines. Prædã deinde partitus ex æquo, arma, machinas & inutiles naues Marti & Palladi, diſcinctus ipſe more patrio cõbuſſit.

Qui autem Romæ fuerant, inclinante iam ſole nautem intu-
entes, uictoriæ certiores facti, ad cantus prodeunt, peruigi-
les quoq; per noctem inter ſe complexi, lætiq; morabantur
quaſi tum primũ à pauore liberi, tum primũ principes effe-
cti, tum primũ urbẽ indubie tenẽtes, ac uictoriã adepti qua-
lem antea nullus eſſet conſecutus. Multa eorum uirtutis or-
namenta præclara recenſeri, multa à maioribus ſuis in Ma-
cedones, Iberos, & Antiochum cognomine magnum. de- (Antiochus magnus.)
niq; per Italiam omnẽ facinora geſta eſſe glorioſa. Bellum
nullum adeo finitimũ ac formidandum in ipſis portis ſe ui-
diſſe unquam ob hoſtium fortitudinem, prudentiam, atq;
audaciam, deniq; ob infidelitatem pernicioſius extitiſſe fate-
bantur. Quæ deinde à Carthaginienſibus paſſi eſſent repete-
bant in Sicilia & Iberia, deinde in Italia per ſex & decem an-
nos ducente Hannibale, quadringẽtis urbibus igne abſum-
ptis, trecẽtis millibus hominũ aut amplius bello interẽptis,
cum urbem ſæpe aggreſſus, in ultimũ poſuiſſet diſcrimen.
Quæ omnia mente recenſentes ad uictoriæ incredulitatẽ de-
mum trahebantur, & ſe inuicem de his percontabantur an
Carthago reipſa euerſa eſſet. Poſtremo per totam confabu-
lantur noctem quomodo ab illis arma ſublata eſſent, quo-
modo & alia præter opinionem eſſent fabricati, quomodo
naues omnes abſtuliſſent, & claſſem tam ingentem ex uete-
ri materia denuo feciſſent, quemadmodum portus exitum
clauſiſſent Romani, ipſi uero alia ex parte paucis diebus no-
uum pfodiſſent. Plurimus tamẽ inter eos de altitudine mœ-
nium, & lapidum magnitudine ſermo erat, quẽadmodum
ignem plerũq; machinis intuliſſent hoſtes. Poſtremo quaſi
prælio quod nuper geſtum erat, & ipſi affuiſſent ſe inuicem
formabant, & in rerum memoriam geſtarum motus corpo-
ris inanes effingebant: Scipionẽ nunc in ſcalis, nunc in mœ-
nibus, in portis deniq; ac prælijs omnibus accurrentem pu-
tantes intueri. in hunc modum Romani noctem perpetuã,

inſomnẽq;

inſomnemq́ ducebant. Orta mox luce ſacrificia, pompæq́ ſolennes dijs immortalibus per ciues factæ. Agones deinde ac uaria ſpectacula omnifariam ludorum ædita. Decem poſtremo optimos ex Romanis ſenatus elegit, qui Libyã inuiſerent, eamq́ cum Scipione ad Reipub. utilitatem ac cõmoda componerent, & ſi quid Carthaginis ſupereſſet adhuc ab eodem demoliri iuberent, nulliq́ ulterius in ea incolatum dari ſinerent. Maxime autem in Byrſam aſſurrexere om̃es, & in ea quæ Megara appellantur. ingredi autem nequaquã uetuerunt: Qualcunq́ ciuitates quæ hoſtibus eo prælio auxilia dediſſent euertendas: quæ uero Romanis paruiſſent regione donandas eſſe decernunt. & primũ quidem Vticenſibus Carthaginem & Hipponam uſq́ altera ex parte tribuendos agros: Reliquis uectigalia impoſita ſunt, agris uidelicet eorum ac corporibus uirorum mulierumq́. Prætorem quoq́ è Roma quotannis illis mittere decretum. His ita cõſtitutis Romam rediere. Scipio quæ ſibi agenda uidebantur ſacrificijs, ſpectaculiſq́ peractis, Romã naue deuectus ſplendidiſſimũ omnium, ac plurimo inſignem auro duxit triumphum, ſtatuis monumentiſq́ refertum, quæ ex omni terrarum orbe continuis uictorijs plurimo tẽpore Carthaginienſes Libyæ intulerant. Fuit autem is, cum capto Pſeudo Philippo peruirili, tertius è Macedonibus triumphus ductus eſt e Græcis ſub Memmio primus olympiade ſexageſima ſupra centeſimam. Procedẽte mox tempore cum Caius Gracchus tribunatũ plebis Romę gereret, coorta ſeditione ex inopia uiſum eſt ad ſex mille colonos ſorte ductos in Libyam mittere. Verum deſignatis mœnibus circa urbem lupi fundamenta iam cœpta diſſipaſſe, euertiſſeq́ dicuntur. qua ex cauſſa Senatui ab ædificatione cõtinere placuit. Poſterius uero C. Cæſarem qui dictator ex uictoria creatus eſt Pompeium in Aegyptũ, ac deinde amicos eius ex Aegypto in Libyam fugientes perſequẽtem, caſtris apud Carthaginẽ

Scipionis triũphus.

Pſeudo Philippus

poſitis per ſomnum uidiſſe memorant exercitum ingẽtem lachrymis ante ſe ubertim deplorantem, eaqúe uiſione territum ſibi ad memoriam ſcripſiſſe Carthaginem denuo reficiendam eſſe. Itaq; non multo poſt cum Romam rediſſet, tenuioribus agros ab illo depoſcentibus ſic ordinem dediſſe, quaſi nonnullos ex ijs Carthaginem, nõnullos Corinthum eſſet dimiſſurus. Cæterum illo in ſenatu occiſo à ciuibus Octauium Cæſarem qui poſtea Auguſtus cognominatus eſt, inuentis huiuſmodi à patre ſcriptis Carthaginẽ, quæ nunc eſt, erexiſſe, uerum aliquando ſubmiſſiore cum priſcæ eminentiam urbis uereretur cõdidiſſe: colonos ex Romanis ter mille à principio illuc miſſos famã ẽ, reliquos ex finitimis in unum collectis additos. In hunc modum Romani Carthagi nienſibus olim parẽtem Libyam ſibi ſubegere, & Carthaginis urbẽ à fundamentis erutam reſtituere denuo poſt euerſionem duobus & centũ elapſis ãnis.

Ter mille Romani coloni Carthaginẽ miſſi

Appiani Alexandrini Sophiſtæ Romanorum libri Libyci Pub. Candido interprete, finis.

APPIANI

APPIANI ALEXANDRINI SOPHISTAE ROMANORVM LIBER QVI SYRIVS INSCRIBITVR P. CANDIDO INTERPRETE.

ANtiochus Seleuci Antiochi filius Syriorum ac Babyloniorum, nec non aliarum gentium rex ſextus à Seleuco, qui poſt Alexandrum Aſiæ circa Euphratem imperitauit, in Mediam profectus & Parthiam, aliaſq; nationes quæ ante ipſum defecerãt, cũ plurima ſtrenue geſſiſſet, ob idq; magnus Antiochus diceretur, progenitorum ſuorum gloria ac propria appellatione elatus Syriam inferiorem ac Ciliciam, quæ ab Ptolemæo Philopatro Aegypti rege puero adhuc tenebantur inuaſit, nec paruum quippiam mẽte complexus Helleſpontũ ingreſſus eſt, Aeoles & Ionios ueluti Aſię præſidenti peraccõmodos ratus, quod prius Aſiaticis paruiſſent regibus, tandem in Europam claſſe traiecit, Thraciã ſubegit, ac minus ſibi parentes per uim cepit: Cherroneſum muniuit, Lyſimachiam præterea crexit urbem quam Lyſimachus Thrax pro Alexandro imperitãs ut propugnaculum quoddam in Thraces olim condiderat. Sed cum Thraces defuncto Lyſimacho urbẽ euertiſſent, Antiochus denuo eã condidit, profugos quoſcunq; Lyſimachiorum ultro reuocans, ex quibus nonnulli

Ptolemæus Philopater.

Lyſimachus.

nonnulli in ſeruitutem redacti ei parebāt. Emptis alijs & in unum collectis, boues inſuper & pecora, ferrumq́ ad agri culturam neceſſarium illis impartitus nihil moræ præſtitit ad mœnia erigenda, cum regionem ſitu indytam & in uniuerſam Thraciam accommodam, & ueluti horreum quodam opportunū ad peragenda reliqua quæ animo complexus eſſet, intueretur. Plures enim ad illum confluxerant, & tutelam urbis timore adducti ſuſceperant. Ob id Smyrnęi & Lapſaceni, alijq́ Antiocho aduerſantes ad Flaminiū Romanorum imperatorē miſere legatos. Cuius ductu Philippus Macedo in Theſſalia ingenti pugna ſuperatus fuerat.

Q. Flaminius.

Erant quippè Macedonum & Græcorum inter ſe paulatim per tempus & partes inuicem commixta omnia, ut à nobis eo libro in quo de Græcis agitur perſcriptum eſt, ac nonnullæ inter Antiochum & Flaminiū legationes hinc inde miſſæ & imperfecte plura ab his tentata. Iam pridem enim Romani cum Antiocho in ſuſpitionē mutuam uenerant. Illi nempe haud tute quieſcere ſatis poterant, Antiochum magnitudine principatus ac felicitate elatū intuentes: nec ille cū Romanos adeo inualuiſſe cerneret, ut ſoli potētia adauctū impedire & in Europam tranſeuntem prohibere poſſent. Cæterum cum nulla inter eos & regem manifeſta adhuc interceſſiſſet inimicitia, legati ab Ptolemæo Philopatro Romā uenerunt, Syriam ac Ciliciā ab Antiocho ſibi eripi querentes. Qua ex cauſſa Romani principio huius belli, quod ipſis opportune afferri uidebatur permaxime lætati, legatos ad Antiochum miſerunt, qui uerbo quidem Ptolemæum Antiocho conciliare uelle dicerent, re autem Antiochi impetum reprimerent, illiq́ quoad poſſent obſiſtere tentarent. Horū autem Cneus prior Antiochum rogare pgit, ut Ptolemæo Romanorum ſocio atq́ amico, regni quantum pater ei reliquiſſet reſtitueret, Vrbes autem quas in Aſia Philippus tenuiſſet liberas eſſe ſineret. Non enim ęquum eſſe Antiochū

eas ur-

eas urbes poſſidere, quas olim Philippo ademiſſent Romani. Omnino neſcire ſe quamobrem exercitum tam ingētem totq́ in armis paratos deſuper ex Medis adducēs in Aſiam quæ mari adiacet, inferret Europæ, urbesque in ea erigeret, Thraciam ſibi uendicaret, niſi hæc alterius belli eſſent fundamenta. Cui Antiochus ita reſpondit: Thraciam progenitoribus ſuis quondam parentem, & ex impedimento amiſſam ſe cum per otium uacaret, recuperaſſe: Lyſimachiam autem erigere urbē ut Seleuco puero habitaculum ſit. Quæ uero in Aſia urbes eſſent, eas liberas eſſe ſinere, ſi ſibi non Romani gratias ſint habituri. Ptolemæo & affinis inquit ſum, & in quantum illi ſocer non ſim, eum uobis gratias habere cupio. Cæterum & ipſe addubito quo iure Romani Aſię rebus ſeſe immiſceant, cum nulla mihi Italiæ cura ſit. In hūc modum in fecta re legati diſceſſerunt, minas iam inter ſe paulatim detegentes. Fama deinde & opinione uulgata Ptolemæum Philopatrum uita ceſſiſſe, Antiochus propterea ad eum mouit quaſi rege deſtitutam occupaturus Aegyptū. Cui Hannibal Carthaginienſis iuxta Epheſum occurrit ob æmulorum calumnias patria profugus, quem Romani litis & belli cupidum eſſe aiebant, nec ullo tēpore paci daturum operā. Hæc acta ſunt cum Carthaginienſes Romanis per fœdera parerēt Hannibalem porrò in prœlijs expertū Antiochus læte ſuſcepit, ſplendideq́ circa ſe habuit. Audiēs deinde Ptolemæū in Lyciam ueniſſe depoſita Aegypti ſpe, & Cyprum eius loco ſe habiturum confidens in inſulam enauigauit. Vi igitur tempeſtatis iuxta Sarum fluuiū in diſcrimen adductus, multis nauibus amiſſis, ex quibus nonnullæ amicis refertæ erāt in Seleuciam Syriæ profectus eſt, ibiq́ exercitum labore enectum renouauit. Nuptias præterea Antiochi, & Laodicis filiorum unà celebrauit. Cum uero bellum à Romanis aperte detegi uideret, affinitatibus ſibi reges finitimos conciliare ſtuduit, & Ptolemæo quidē in Aegyptū Cleopatram miſit

Sarus fluuius.

a Syrā

Syram cognomine, gratis Syriam inferiorem illi offerens quam idem Ptolemæo olim ademiſſet quo iuuenem demereretur, & in bello contra Romanos conſtantiorem redderet. Antiochiam autem Ariarathi Capadocum regi, reliquam Eumeni Pergamo imperãtũ dare inſtituit. At is bellum iam cum Romanis affuturum uidens, & ad utilitatem ſimul curam adiunctam eſſe, uxorem tenuit. Admirantibus autẽ Attalo & Philetero eius fratribus quod regis tã eximij & adeo finitimi, & ſibi imperantis ultro etiam precantis affinitatem recuſaret, palàm oſtendit futurum bellum, principio quidẽ pares habiturum eſſe euentus, procedente tempore Romanorum res in maius euaſuras ob eorum magnitudinem atq; tolerãtiam. Ego etenim inquit Romanis uictoria potitis firmiorẽ regni mei adipiſcar ſedem, Antiocho uero bello ſuperante ſpes omnis ad propinquos mihi elapſa eſt, cum ſe illi in ſeruientẽ demum imperaturum fore ſperaret. His adductis rationibus Eumenes nuptias ſibi oblatas ultro renuit. Nec multo poſt Antiochus in Helleſpontum deſcendit, ac Cherroneſum claſſe præteruectus magnã Thraciæ partẽ ſubegit euertitq;, Græcis quicũq; Thracibus parebant libertatẽ reddidit. Plura quoq; Byzantijs gratis contulit, ueluti opportunam in ipſo aditu tenentibus urbẽ. Galatas etiã donis & apparatus ſplẽdore pellectos in ſocietatẽ compulit, ob eximiã corporis magnitudinem bello utiles arbitratus. Poſt hæc in Epheſum contendit, ac legatos Romam miſit Lyſiam ſcilicet & Egeſianactem ac Menippum, qui quidem re ſenatum uttentarẽt ueniſſe uiſi, uerbo autem Menippus ſic effatus eſt. Antiochum Romanorum beneuolentiæ ſtudentem, ac propugnatorem cum illis eſſe cupientem, ſi dignum ducant, uehementer admirari, quod ab urbibus quæ in Ionia ſunt eum abſtinere uelle dicant, & redditus quoſdam illi auferre, nonnulla etiam ex Aſia adimere cum paci ſuadeat, Thraciã præterea dimittere iubeant, que progenitorum ſuorum quondã fuerit:

Antiochi legatio Romam miſſa.

fuerit: Hæc enim non ut amicis, ſed ut uictis uictores impeӗrare ſolitos. Senatus eos ad tentandum ueniſſe ratus, in hunc modum reſpondit. Antiochum ſi Græcos in libertate eſſe ſinat, & ab ijs quæ in Aſia & Europa ſunt uiciſſim ſe cõtineat Romanos ſi uelit amicos habiturum eſſe. Hæc ſolum à Romanis dicta cauſæ adhibitæ reſponſo. At Antiochus quàm primum in Græciam deſcendere, & exinde bellum Romanis inferre ſtatuens, Hannibali Carthaginienſi animum adiecit, qui ad illum his uerbis uſus dicitur. Græciam quidem ex longo conflictatam bello quàm facillimum opus eſſe credere, bella omnia cuicunq; domi eſſe grauiora ob ingruentem famem, foris autem leuius geri. Romanos autem ſi Græciæ inferatur bellum, Antiocho nequaquam conceſſuros cõmeatu domeſtico & apparatu abundantes. Suadere igitur ut in Italiam quamprimum tranſeat, ibidemq; bellum gerat, ut Romanis & quæ domi fuerint, & quæ foris debiliora æque fiant. Italiæ inquit expertus ſum, & multa hominum millia in tempore illi inferre poſſum. Carthagine præterea amicos euocare, populum ad ſeditionem concitare, licet continue inter ſe diſſidentem, & erga Romanos parum fide ſe habentem, audacia præterea tumentem ac ſpe, cum me denuo Italiæ potiturum eſſe autumet. Hæc haud ingrate ab Antiocho accepta, & magni ut erat ad id bellum ducẽs Carthaginenſium uires, ſtatim illum ad amicos mittere ſuadet quod tamen Hannibal facere diſtulit, non enim tutum putabat ſcrutãtibus omnia Romanis, nec bello adhuc ſatis certo, plurimis ad Carthaginienſes deferentibus nondum Reipub. firmi quicquam aut ſtabilis habente, ijs ex cauſſis quibus denuo Carthago euerſa eſt. Ariſtonem autem negociatorem e Tyro per occaſionem mercaturæ ad amicos miſit, eoſq; adhortatus eſt ut quàmprimum ipſe in Italiam ueniſſet illi in uindictam eorum quæ paſſi eſſent excitarent urbem, quod ab Ariſtone factũ eſt. Inimici uero Hãnibalis intellecta

Ariſtonis profectione tumultuari, & quaſi res nouas moliẽtem inquirere cœpere. At is ne huiuſmodi calumniam Hannibalis amici in primis paterentur, noctu clam literas ad ſenatum deſtinat, in quibus Hannibal uniuerſos ſenatores ad patriæ ſalutem bellumq; cum Antiocho unà capeſſendum adhortari uidebatur. Hisq; peractis inde enauigat. Orta luce timor qui ex Ariſtonis profectione Hãnibalis amicos ceperat ſubito euanuit, quaſi hæc ipſa ad omnes ſenatores relata eſſent. Verum ciuitas uaria trepidatione agitabatur, nam cum Romanis aduerſaretur hæc minime latere arbitrabatur poſſe. Romanorum deinde legati alij, inter quos & Scipio ille qui Carthaginienſibus principatũ ademit in primis fuit, ad Antiochum miſſi quo mentem, & apparatum eius explorarent. Cum ad Piſida morantem offendiſſent, in Epheſo uẽturum opperiebantur regem. Eo loci ſæpenumero cũ Hãnibale in ſermonem incidiſſe fama eſt, Carthaginiẽſibus cum Romanis adhuc in fœdere manentibus, Antiocho nondum manifeſte ſe hoſtem profitẽte, cum quidem Hannibalem patria effugiſſe quererentur, Romanis nihil in eũ, aut reliquos ciues delinquentibus. Hæc autem faciebant quo Hannibalẽ continua inter eos conuerſatione atq; cõgreſſu regi ſuſpectũ redderent, quod ille utpote uir militaris haudquaquam animaduertit. Rex uero cum intelligeret, addubitare cœpit, & an Hannibali adhiberet fidẽ uarie agitabat animo, zelo quodam ac inuidia eum affari negligẽs, ne futuram gloriam ſibi uendicaret. Aiunt præterea inter hos ſermones nonnunquã aſtantibus plurimis de re militari contẽdere ſolitos Scipionẽ & Hannibalẽ. Cũq; ab Hannibale ſciſcitaretur Scipio, quis præſtantior dux in bello ſibi fuiſſe uideretur: Alexandrũ dixiſſe Macedonẽ. Scipionem uero ſilentẽ Alexandro conceſſiſſe. Interrogaſſe deinde quẽ ſecundũ ab Alexandro eſſe diceret, cum Pyrrhũ Epirotarũ regẽ nominaſſet, quod uirtuti militari audaciam haberet adiunctam: Non enim facile

Romanorũ legati ad Antiochum.

inter

inter reges uirum tanta audacia præditum poſſe reperiri. Reiectum deinde non ſine liuore Scipionem quæſiuiſſe quē tertium eſſe crederet cum laudē illam ſibi attribui putaret, Hannibalem uero eum locum ſibi uendicaſſe his uerbis. Iuuenis dum eſſem adhuc inquit Iberiam bello cepi, exercituq́; trans alpes ſecundus ipſe ab Hercule in Italiā duxi, nulloq́; ex uobis obſtare auſo quadringentas euerti urbes, nonnunquam circa urbem Romam certamen extuli, neq; patria mihi pecunias ſuppeditante, neq; exercitus. Cum autem eum iuſto amplius ſe iactātem audiret Scipio, ſubridentem dixiſſe memorant: Quem locum tibi deligeres ó Hannibal ſi à me non fuiſſes uictus? Tum illum ęmulatione eius intellecta, ante Alexandrum reſpondiſſe meipſum poſuiſſem. In hunc modum Hannibalem ulterius ſe iactare deſtitiſſe, & clam Scipioni conceſſiſſe uiſum, quaſi Alexādro potiorem ſuperaſſet ducem. Soluto inter eos colloquio Hannibal Scipionem in contubernium uocauit. Cui Scipio perhumane reſpondit, obſecuturum ſe ni Antiochum minus iam Romanis fidentē ſciret, eoq́; modo inimicitiæ finem cum bellis uterq; impoſuit. Quod neutiquā à Flaminio pariter ſeruatum eſt. Victo nēpe in poſterum Antiocho fugientem Hannibalem, & circa Bithyniam demum errantem, cum ad Pruſiam alia ex cauſa miſſus eſſet, non ob ea quæ ab Hannibale prius pertuliſſet Romanis minime iubentibus (non enim illis ulterius formidabilis eſſe poterat deuicta Carthagine Hannibal) Pruſiæ tamen ueneno confecit huiuſmodi oraculo fidētem, Libyſſa gleba corpus teget Hannibalis, cum in Libya moriturum ſe ſperaret. Eſt autem Libyſſus fluuius in Bithynia, & campus ſubinde ab eo Libyſſa dictus. Hęc ideo apponere uiſum quo Scipionis magnanimitatem à Flaminij puſillanimitate diſtinguerem. Antiochus deinde ex Piſidis in Epheſum reuerſus Rhodiorum legatis ſententiam huiuſmodi protulit. Rhodios ſe Byzātios ac Cyzicenos & alios quoſcunq́; circa

App. hic melius q̃ Liuius.

Q. Flaminius.

Pruſias.

Oraculū.

Liui⁹ lib. x. belli Macedonici & Aſiat. Aemilius Prob. in uita Hannibalis.

Aſiam Græcos liberos eſſe ſinere, ſi ſibi cum Romanis fœdus iniretur: Aeoles autem & Ionios nequaquam eſſe uelle quaſi iampridem Aſiæ regibus & his quidem barbaris parere ſolitos. Romanorum igitur legati Antiocho congreſſi cum nihil perfeciſſent tandem infecta re Romam rediere. Interim Aetolorũ legati ad Antiochũ uenere, quibus Thoas præſidebat, regem ſibi ac ducem Antiochum poſcebant, & ut in Græciam enauigaret ueluti ad rem ſibi paratam hortabantur. Non enim utile eſſe aiebant morari exercitũ ab Aſia quæ deſuper eſſet, accedentem. Aetolorum quoq; res in maius extollentes, & Lacedæmonios ſibi & Philippum Macedonem ſuper Lacedæmonios Romanis ſuccenſentem auxilio affuturum eſſe. At ille uane admodum commotus filium Ayria nondũ deceſſiſſe intellligens, concito curſu cum decẽ millibus duntaxat in Euboiam claſſe appulit, quam ex aduẽtu eius territam uniuerſam ſibi adiunxit. Porro Micithiõ eius præfectus Romanis circa Delum obuius factus, eſt enim hic locus Apollini ſacer, quoſdam ex his occidit, nonnullos cœpit. Aminander autem Athamanorum rex cum Antiocho in ſocietatem belli conuenit, hac occaſione pellectus ut aiunt Cum quidam ex Macedonibus Alexander in Megalopolitana urbe inutritus, & eius politiæ primarius uir obſeruaretur à multis tanquam ab Alexandro Philippi filio originem duceret, filios ab ſe genitos quo ſermoni fidem adhiberet, alterum Philippum, alterum nominauit Alexandrum, filiam porrò Apemam quam Aminandro connubio adiunxit. Cũ autẽ frater eius Philippus ſororem ad nuptias euntẽ comitatus, Aminandrum natura imbecillem omnium rerum inexpertum intueretur, ibi manere inſtituit, regni eius curam habiturus, Hunc igitur Philippũ Antiochus in regnũ Macedonum quaſi iure quodam ſibi debitum inferre ſatagens, Athamanas ſocios ſumpſit ab bellum, & cum his Thebanos. Ipſe Thebas profectus, & palã concionatus, uane quidẽ ad tantã

rem

rem Thebanis & Aminandro Aetoliſq; cõfiſus. In Theſſaliam quoq; deſcenſurus uarie agitabat animo, an ſtatim, an tranſacta potius hyeme exercitum deduceret. In qua re Hãnibalem ſilentẽ intuens primum ſententiam dicere iuſſit. At ille Theſſalis inquit haud difficile ſiue nunc ſiue poſt hyemẽ cum uelis inferre manus, gẽtem illam iampridem laboribus affectam ad te nunc & ad Romanos ſi quid noui accidat facile ceſſuram puto. Imus quippe ſine propria potentia inquit Aetolis qui nos inducant confidentes, quoniam Lacedæmonij & Philippus nobiſcum ſentiunt, ex quibus Lacedæmonios nobiſcum bellare audio cum Achæis, Philippũ tibi pręſentem non intueor in hoc bello maxime potẽtem, in quam uelit inclinare partẽ. Hæc autẽ ſententia mea eſt exercitum quàm primum ex Aſia educere, Aminãdro aut Aetolis ſpẽ apponere. Cum uero Italiam deprædari dabitur, ac domeſticis circunuenti malis, quæ tua ſunt minus perturbare poterunt. Quinetiam de proprijs uerentes nuſquã pedem proferre audebunt. Non idem ut prædiximos à nobis ſeruãdus eſt. Cæterum neceſſe erit dimidiũ claſſis educenti maritimã Italię orã populare, reſiduũ ad ea quæ utilia erunt in prõptu habere. Te autẽ uniuerſo peditatu inſiſtentẽ ad eã quæ Italiæ finitima eſt, Græciã cõgreſſus, famã excitare, & ſi potis erit bello inſurgere, Philippum omni ingenio ad ea inducere, in quã uelit partẽ potentẽ plurimum. Quod ſi abneget Seleucum filium tuũ per Thraciã inferre bellũ, quo domeſticis circunuẽtus malis nullius utilitatis hoſtibus eſſe poſſit. Hæc ab Hannibale dicta, quibus nil ſalubrius dici potuit. Ob inuidiam autem extimationis eius ac prudentiæ non ſolum reliqui, uerum rex ipſe ne militari diſciplina eos antecellere uideretur Hannibal, neue futurorũ gloria illi merito aſcribi poſſet, in contrariam partem uertere omnia, niſi quod Polyzenides ad exercitum in Aſiam miſſus eſt. At Romani cũ Antiochum in Græciam mouiſſe, & Romanorum in Delo

Hãnibalis prudẽs conſilium

decem,

necem, captiuitatemq́ ſenſiſſent, bellū ultro inferre ſtatuūt.

Antiochi & Romanorum bellū

In hunc modum Antiochi & Romanorum bellum ex ſuſpitione iam pridem ortum tūc primnm geri cœptū eſt. Quod ab Antiocho ſuperioris Aſiæ, plurimarumq́ ac maximarū nationum rege, mariq́ præter modicum quid imperāte, & in Europam deſcendente iam fama & apparatu ingenti formidando, cum multa rei militaris præclara opera edidiſſet, ob quæ magnus cognominatus eſſet, Romani geri exiſtimātes diuturnius ipſis atq́ ingens futurum expectabant. Philippum uero Macedonem prius ab illis ſuperatum ſuſpectū habebant. Carthaginienſes quoq́ neutiquā ſibi fœdera ſeruaturos putabant, Hannibale cum Antiocho ad bellum cōſpirante. Cæteros uiciſſim iampridem ſubactos non minus uerebantur, ne ob Antiochi aduentum res nouas molirētur. Exercitus igitur ad omnes qui eos quiete pacificeq́ detinerent, ac duces ad exercitus deſtinant, quos ipſi ſex ſecures uocant, cum conſules. xij. ſecuribus totidemq́ faſcibus quemadmodum Priſci reges uterentur: ſic his dimidium duntaxat dignitatis, dimidium quoq́ adeſſet apparatus. Quemadmodum autē in maxima trepidatione & pro Italiæ rebus formidantes, cum nemo fere illis in Antiochum conſtās aut fidus uideretur eſſe, ingentem peditatum Tarentum demiſere, qui aſſiſtentes contineret, claſſem præterea quæ maritimam circuniret oram: tātum illis pauoris Antiochus à principio inferre uiſus. Cum autem ad imperium parata eſſent omnia, in Antiochum palam mouere incipiunt, ex proprijs militum uiginti millia, ex confœderatis & ſocijs bis totidem numero adducentes, ut in Ionium aliquādo mouerent arma hyememq́ fere totam hoc apparatu cōſumpſerūt. At Antiochus in Theſſalos deducto exercitu, cum ad locum quem ad canis capita incolæ appellant, acceſſiſſent, ibi quondam Macedones à Romanis uictos fuiſſe conſtat, reliquias cæſorum inhumatas adhuc ſplēdide ſepulchro iuſſit inferri. Sic em̄ &

Canis capita.

Macedones

Macedones ſibi obnoxios, & Philippo aduerſos fore ſuſpicatus, cum milites ſuo ductu atq; auſpicio interemptos inſepultos reliquiſſet. Hæc cum intellexiſſet Philippus dubius admodum, & quo ſe uerteret inde contemplans animo, tandem Romanis hærere inſtituit. Itaq; Bebium imperatorem Romanum haud longe ab eo caſtrametantē ad locum quendam ut accederet hortatus eſt, ſine fraude ſe in Antiochum paratum offerens. Bebius his perceptis collaudato eo fidere amplius cœpit. Appium igitur Claudium per Macedoniam cum duobus peditum millibus in Theſſaliam mittit. Appius circa Tempe Antiochū cū exercitu cōſediſſe uidēs, ignes ingētes excitari iubet quo militū ſuorū paucitatē tegeret. Qua ex re Antiochus Bebiū ac Philippum adeſſe ratus timore pcitus obſidionē omiſit, hyemis occaſionē p̄ ſe ferēs & inde in Chalcidem profectus eſt. Hic formoſæ uirgunculæ amore correptus quinquageſimū iam excedens annum cum tanta bellorum mole premeretur, nuptias tamen ſolenni more celebrauit, exercitumq; per hyemem in ocio & deſidia ſecum habuit. Oriente demū uere in Acarnaniam profectus militum ſuorum ignauia perſpecta, cum ad omīa inutiles eos experiretur, & nuptiarum & laſciuiæ cœpit pœnitere. Acarnaniæ uero parte ſuſcepta, reliquis obſeſſis cū Romanos in Ionium pertranſire fama eſſet, in Chalcidē denuo reuerſus eſt. Romani ſumma celeritate equitū duobus millibus, peditum uero uiginti millibus in unum cōparatis, cū nonnullos elephantos præterea haberent, Achinio Manio Galabrione duce ex Brunduſio Apolloniā, & inde in Theſſaliam mouere exercitum, urbesq; obſidione ſtatim liberāt. In quibus autem Macedonū præſidia poſita inuenerunt expulere oīa, ac Megalopolitanū illum Philippum captiuū abduxerunt Macedonum regnum ſuſcipere ſperantem, cū quo ad tria millia militū Antiochi unà ſuſcepta. Dum hæc à Manio geruntur Philippus in Athamaniā profectus oēm

b ſibi pa-

uerſum,& in turmas rectas diſtributum à frõte deducebat. ſic enim præcipue per anguſtias montis uoluebat agmen. Rex leuis armaturæ milites ac clypeatos ante phalangẽ pugnare imperat. ipſam uero ante exercitum ſtatuit. In dextra funditores ac ſagittarios ſupra itinera locat. elephantos in ſiniſtro. Cateruam uero quæ illum aſſidue ſequebatur uerſus mare conſidere iubet. Orta deinde pugna primum quidem leuis armaturæ milites undequaq; diſcurrentes Manium uehementer turbauere. Cæterum Philippus nunc eos opperiens, nunc ultro cedens terga uertere coegit: Macedonũ phalanx per medium diuiſa intra ſe recepit,& antecedens eos tutata eſt: Sariſſas quoq; denſas ex ordine proferre cœpit. At Macedones maxime qui ex Alexandri & Philippi partibus ſtetere, plurimis ac longis annitentes haſtis, hoſtes terruerunt accedere uerentes. manifeſte autem intuentibus Aetolis ex Callidromo fuga & uociferatio in Antiochi exercitu à deſilientibus facta. Et primum quidem ut utriſq; ignoratio rei affuit, ita ex ignorantia tumultus aderat. Vt uero Cato illos inſequens palàm ex clamore factus eſt, & iam Antiochi caſtris immineret, pro rege metuẽtes, cum Romanorum præliũ à longe præſentiſcerent, trepidare incipiunt. ſeipſos enim per hyemem delicijs & ignauia labefactatos norant, & irruentibus Catonis militibus cum eos nõ diſcernerent, ob trepidationem multo plures arbitrabantur eſſe. & iam de exercitu ſumma metuentes nullo ordine ad regem confluebant, quaſi ab illo propulſaturi hoſtes. Verum Romani illos inſecuti in ipſum regis incidere exercitum. Quo metu alia ab Antiocho fuga turpiter fieri cœpta eſt. Manius uſque ad Scarphiam eos perſecutus partim cædens, partim capiens: cum à Scarphia retro uerteretur exercitum diripuit regis, ac Aetolos Romanorum caſtris ob eorum abſentiam illatos perturbauit. Cecidere ea pugna & inſecutione Romanorum propè ducenti. Antiochi uero

cum iis qui capti ſunt circa decē millia oppreſſi. Ipſe rex cū primū terga uertere cœpiſſet, quingentis ſtipatus equitibus in Elatiam nulla cōuerſione facta, & inde in Chalcidem atq; Epheſum profectus eſt Eubia noua nupta comitāte, hoc eñ nomine eam appellabat cum nauibus fuga euaſiſſet, nec his quidem omnibus, quaſdam enim ex ipſis commeatum ferentes Romanorum claſſiarius aggreſſus euertit. Romani qui in urbe aderant percepta uictoria, cum celerrime cōmodiſſimeq; adepta uideretur, ſacrificijs templa colluſtrāt, extremenda Antiochi æſtimatione iam primā experti uictoriam. Et ut Philippo belli ſocio pares gratias referrent, filium eius Demetriū obſidem apud eos patri remiſerunt. hęc tum in urbe agitabantur. Manius interim Phocenſes & Chalcidas, & quoſcunq; alios Antiocho fauentes deprecatos ueniam exemit metu. Aetoliam uero Philippus circumibat, urbesq; obſidebat. Hic Democritū Aetolorum ducem ac ſeſe occultantem Manius capit, qui caſtra iuxta Tyberim ſe aliquando poſiturum Flaminio fuerat comminatus. Cæterū Manius cum per Calliopolis montem quem coruum appellant iter ageret, altiſſimū admodum & tranſitu difficilem potiſſimū exercitui præda & ſpolijs onuſto, & cui ex præruptis eſſet commeandum, multi enim ex altiſſimis rupibus incedentes cum impedimētis ſimul & armis præcipites ad ima corruerāt, facile ab Aetolis deleri potuiſſet, niſi quod ab illis non cōſpectus eſt, & legatis Romam miſſis quo pacem impetrarent nullo in loco exeruere agmen. Interea Antiochus ſumma celeritate à ſatrapis qui deſuper incolunt exercitu ad mare conuocato naues præparabat. Claſſis autē ducem Polyzenidem Rhodium patria pulſum inſtituerat, iterumq; in Cherroneſum delatus urbes obſidebat, Sextum & Abydum occuparat, per quæ ab Romanis exercitus in Aſiam eſſet traducendus. Lyſimachiam uero urbem quaſi belli horreum quoddam conſtituerat, arma, frumēti magnam uim in

Democritus Aetolorū dux

Polyzenides Rhodius.

uim in eam cumularat, ratus peditum nauiumq́ multitudi-
ne opprimere Romanos. Interea Romani Manio qui ſucce
deret ad exercitus curam Lucium Scipionem eligentes con-
ſulem ea tempeſtate, uerum rei militaris non admodũ gna-
rum, Publium Scipionem eius fratrem à quo Carthaginen-
ſes ſuperati ſunt, & Aphricani cognomen in primis habitũ
conſilij participem illi ſtatuere. erant quippe Scipiones ferè
omnes eo apparatu. Liuius uero cui Italiæ cura commiſſa
fuerat Attilij ſucceſſor ad claſſem electus eſt, qui ſtatim pro
prijs nauibus in Italiã delatus, ſumptis à Carthaginiẽſibus
& ſocijs alijs quàmplurimus ad Pirçam acceſſit. Ibi accepto
ab Attilio exercitu unà & octoginta armatis nauibus ſequẽ
te Eumene cum quinquaginta ex proprijs, quarum dimidia
pars armata fuerat, ad Phocidam olim Antiocho parẽtem,
tunc percepta illius clade Romanis obſequentẽ, recta fere-
batur. Cum nauigationi nonnihil inſequẽtis lucis addidiſ-
ſet, Polyzenides regiæ claſſis præfectus cum ducentis leui-
bus nauibus illis occurrit, qua ex cauſſa nauigatõis curſum
ſubito antecapit, Romanis adhuc ad pugnã imparatis: du-
as quoq; Carthaginienſium naues precedentes conſpicatus
tribus ex ſuis propere emiſſis ambas ſed inanes capit, Car-
thaginienſibus ui depulſis in mari. Liuius interim ira conci
tus primus ad tres illas militari naui dirigit curſum. Quæ cũ
ab hoſtilibus ſola ſperneretur manicas iniecere ferreas: Con
nexis itaq; in unum nauibus prelium ut in terra fieri cœptũ.
Sed cum audacia præcellerent Romani naues ingreſſi illas
tenuere, ac unica naui duas adducentes ad ſuos rediere. Et
hoc quidem naualis pugnæ præludium quoddam fuiſſe ui-
ſum eſt. Cum autem claſſis in unum conueniſſet Romani
promptitudine, & uiribus longe ſuperabant. Verum ob na-
uium ſuarum grauitatem hoſtes aſſequi nequaquam pote-
rant, leuibus antefugientes ratibus, quoad Epheſum uſq;
fuga peruenerunt, Romani uero in Chium delati ſunt. Hoc

in loco naues Rhodiæ ſeptem & uiginti numero belli ſociæ Romanis acceſſerunt. Antiochus percepta nauiũ fuga Hannibalem præmittit in Syriam, qui aliam ex Phœnicia & Cilicia præpararet claſſem, quem deinde redeũtem Rhodij in Pamphylia aggreſſi, nonnullis nauibus ademptis reliquas ipſi aſſidentes fuga prohibebant. P. autem Scipio in Aetoliam delatus unà cum Lucio conſule aſſumpto Manij exercitu, urbium quæ in Aetolia erãt obſidiones nulla fere opera diſſoluit. Deprecantibus demũ Aetolis ut legatos Romam mittere liceret, facile conceſſit. Deinde ut in Antiochũ moueret prius quã frater ab imperio diſcederet, per Macedoniam ac Thraciam in Helleſpõtum iter facere inſtituit, difficile admodum atq; aſperum, ni Philippus Macedo iter illi aperiret, uenientemq; ſuſciperet, & à longe fluminum tranſitus commeatumq; pararet. His ex rebus Scipiones reſiduo illũ tributo liberauerant: Senatu in ſententiam adductoſi Philippum ad agenda promptum inueniſſent. Ad Pruſiã quoq; Bithyniorum regem dimiſere legatos, qui dicerent omnes quibus imperant Romani, qui opem illis atq; auxilia attuliſſent principatum adauxiſſe, Philippo nempe Macedoni quem antea bello ſuperaſſent regnum conceſſiſſe: Filiũ preterea obſidem apud nos datũ ultro abſoluimus, tributi debitum remiſimus. Quibus lætatus Pruſias cum Romanis in Antiochũ bellare inſtituit. Liuius Claſſis præfectus in ipſo Scipionũ tranſitu naues collocarat: Pauſimachũ Rhodium unà cũ Rhodijs nauibus & exercitus ſui parte in Aetolia reliquerat, pluribus ipſe in Helleſpontũ ptranſiuerat imperatorem illuc uenturũ recepturus, & iam Sextum & Retium ſibi aſciuerat. Abydum cunctantem obſidebat. Pauſimachus recedente Liuio plurima ſuorũ experimenta meditatus uarias erexit machinas. Vaſa præterea ferrea ignem deferẽtia telis longis annexuit, ut ignem mari geſtarent, quo proprias naues tueri, hoſtibus autem appropinquantibus facile obeſſe poſſent.

Pruſias Bithyniorũ rex.

Liuius claſſis præfectus.

poſſent. Hæc animaduertens Polyzenides regiæ claſſis præfectus Rhodienſis patria, cũ certis ex cauſſis urbe exul eſſet, haud longe caſtrametatus Antiochi claſſem in eius poteſtatem poſiturum ſe pollicitus eſt, ſi de reditu eius curam habiturum ſe promitteret. Ille hominem inſidijs aptiſſimum & aſtutũ reformidans, diligẽtiore adhuc cuſtodia uti nitebatur. Recepta deinde Polyzenidis epiſtola, quã de huiuſmodi proditione propria manu ſibi ſcripſerat, cum ab Epheſo claſſem ſoluere, copiaſq́ in Sitologiam deducere uelle diceret, Pauſimachus profectionem eius intuẽs ſatis arbitratus epiſtolam propria manu ſcriptam, haud facile eum miſſurũ qui ſimulatione uti uellet, fide adhibita cuſtodias diſſoluit, & in Sitologiam ipſe quoq; ex ſuis mittit. Polyzenides fiducia illius animaduerſa ſubito exercitũ contrahit, & Nicandrum piratam cum paucis in Samum præmiſit, qui à tergo Pauſimachum inuaderet. Ipſe noctẽ circa mediam claſſem mouet, & matutina uigilia adhuc quieſcentẽ occupat. Ille repentino malo circũuentus milites derelictis nauibus à terra hoſtes arcere imperat. Inſurgente uero Nicandro à tergo ratus terram uiciſſim ereptã eſſe, cum non eos duntaxat quos intueretur, uerum multo plures per noctẽ adeſſe crederet, turbatis omnibus iterũ ad naues ſuos reuocat, primuſq́ prælium ingreſſus primus egregie pugnãdo cecidit, cæteri partim capti, partim interfecti ſunt. E nauibus uero ſeptẽ quæ ignem afferebant, nemine ob periculum propiũs illis adire confidente in fugã abeunt, reliquas nũero. xx. Polyzenides uinculis iniectas in Epheſum adducit. Eius uictoriæ fama & Phocis iterum, & Samos & Cyme ad Antiochum rediere. Veritus igitur Liuius pro ijs nauibus quas in Aetolia reliquerat, magna celeritate ad eas redijt, unaq́ cũ eo Eumenes. Tum Rhodij alias denuo uiginti naues Romanis præſtiterũt, modicoq́ interiecto ſpacio magna illos lætitia affecerũt. Itaq; ad Epheſum in pugnam prompti claſſem adducebant.

Nicander pirata.

Occurrente

Occurrente illis nemine dimidiũ claſſis in alto longe in conſpectu ſtatuunt, reliquiſq; in hoſtili terra conſtitutis, urbem obſidere pergũt, quoad Nicander e mediterraneis egreſſus commeatum ſuſtulit, naueſq; inſequi cœpit. Tum illi in Samũ denuo reuerſi ſunt, & naualis præfecturæ tẽpus interim Liuio elapſum eſt. Ea tempeſtate Seleucus Antiochi Eumenis regionem depopulabatur, & Pergamo aſſiſtẽs uiros ad urbem conuocabat. Qua ex cauſſa Eumenes ad Aeliam regni ſui caput ſubito euadit. Iuit & unà cum eo Lucius Aemilius Regulus qui Liuio ad curam claſſis ſucceſſerat. Venere præterea & ab Achiuis Eumeni auxilio pedites mille, equites centum electi, quorum Diophanes prætor, qui cũ e mœnibus Seleucios ludentes & uino madidos intueretur, contẽptis illis, Pergamenis imperat, ut unà cum eo in hoſtes ruerent. Non audiẽtibus illis pedites mille quos habuit, & equites centum in armis ponit, & ſub ipſis muris intrepide cum illis conſtitit, hoſtibus procul eos aſpicientibus: & quanquã numero longe inferiores, non tamen manum conſerere auſis. Ille uero prandẽtibus adhuc cum clamore accurrẽs, perturbauit omnes, cuſtodiaſq; diſcedere coegit, & cum nonnulli ad arma concurrerent, aut frenarent equos, aut fugientes inſequerentur difficulterq; aſcenderent, nec tamen conſiſtere auderent, uictoria potitus eſt, Pergamenis deſuper e muris proclamantibus, nec tamẽ egredi confiſis. Interfectis igitur quoſcũq; licuit, ueluti repẽtina inſecutione captiuos uiros, equoſq; celerrime auferens reuerſus eſt. Inſequenti quoq; die Achæos ad murum ſtatuit. Pergamenis uero iterum exire trepidantibus, Seleucus plurimis ſtipatus equitibus, ac propior illi factus in pugnã prouocabat. Verum ille ne tum quidem prodire uoluit, iuxta murum ſeſe continẽs, cæterum occaſionem expectabat. Cum autẽ Seleucus uſq; in meridiẽ præſtans defeſſis iam equis reuerti cuperet, Diophanes poſtremos eorũ aggreſſus tumultu ac cæde permiſcens

L. Aemilius Regul⁹.

ſcens omnia, quoad potuit iterum ſub ipſis muris redijt. Et hunc morem continue cum pabulatum lignatumq; graderētur milites obſeruans, hoſteſq; perturbans & infeſtans Seleucum tādem à Pergamo coegit abſcedere, & à reliqua Eumenis regiōe dimouit. Polyzænides interim ac Romani apud Myoneſium ingenti claſſe cōuenere. Polyzænides nauibus nonaginta armatis: Lucius uero Romanæ claſſis præfectus tribus & octoginta, quarum quinq; & .xx. Rhodiorū fuere. Earum præfectus Eudorus, qui in ſiniſtro cornu locatus, cū ex aduerſa parte Polyzęnidem multum Romanos præeuntem intueretur, ueritus ne eos circunueniret celerrime aductus, utpote qui nauibus citis, & remorum ui adactis mari ſolitis uteretur: naues ignem ferentes primum Polyzænidi aduerſas ſtatuit undiq; ſplendida luce micantes, quas ille ob ignem aggredi non auſus, ſed circunquaq; adnauigans declinare, & maris fluctibus aſpergere cœpit. Ligna quoq; proras excedentia percutere, quoad Rhodia nauis in Sidoniam inuecta, cum uehementiore impetu uſa eſſet, anchora ab Sidonia excuſſa eſt, & in Rhodiam infixa, ambęq; inuicem cōnexæ, ita ut inſidētes commorantibus ueluti in terra ratibus ſimul depugnarent. Prodeuntibus uero ab utraq; parte quā plurimis quo ſuis auxilium afferrent, contentio inter utroſq; ſplēdida orta eſt. Hac ex re deſtitutis Antiochi nauibus, quæ in medio ſteterant Romanorum naues ſuperueniunt, & homines adhuc periculi ignaros circundare pergūt, quod cum animaduertiſſent illi fugam ſtatim capeſſunt. Ex Antiochi claſſe undetriginta naues deletæ ſunt, quarum tres & decem cum uiris captæ, Romanorum duæ duntaxat periere. Polyzęnides abducta Rhodia naui in Epheſum delatus eſt. Hunc exitū naualis pugna circa Myoneſium habuiſſe dicitur, nōdum re ab Antiocho percepta, qui Cherroneſum, ac Lyſimachiam diligentiſſime munierat, magnum, ut erat, opus exiſtimans contra Romanos, ſiquando alium in Thraciam exercitum

Myoneſium.

Naualis pugna.

citum inferrent, difficile ipſis, ac pene inuium iter futurū, ni Philippus conceſſiſſet. Cæterum Antiochus ut erat inter alia leuis admodum ſubitusq; ad mutationes, cum cladem apud Myoneſiū habitam intellexiſſet, collapſus animo, ac ratus quippiā ſibi diuinum aduerſari, idq; præter omnem euenire rationem, ut Romani ſuperiores in mari eſſent, in quo ſe lōge præcellere putabat, Hānibale in Pamphylia obſeſſo, Philippo Romanis expeditum iter adhibente, quē æquius erat illis aduerſari, à quibus mala plura pertuliſſet, lōge amplius commotus eſt quaſi fortuna cogitatus ſuos euertente, quemadmodum in occurrentibus erumnis ſolet euenire. Itaq; nulla impellente ratione Cherroneſum dereliquit antequā in cōſpectum ueniſſet hoſtis, neq; quantum frumenti ea in ciuitate cumulauerat aliò transferens, neq; arma, pecunias, machinas, uel igne ſaltē abſumens, uerum integra omnia tanti momēti relinquens hoſtibus. Lyſimachīs ſubinde ueluti ex obſidione fugientibus cum eiulatu & gemitu ſequētibus, ac pueris, uniuerſa hęc deſpiciens ſola claſſe circa Abydum hoſtes arcere meditatus, & reliquā belli ſpem in hoc uno dūtaxat ſtatuens, neq; nauigationis rationē habens, ob deorū irā ad mediterranea delatus eſt, ut hoſtes præueniret accelerās, cum nullā in nauigando cuſtodiā adhibuiſſet. Tum uero Sci-piones diſceſſu regis intellecto, Lyſimachiā curſu capiūt, & in Cherroneſo theſaurum armaq; adepti ſunt. Helleſpontum porro cuſtodia uacuum audientes, magna celeritate regem præuenerunt, nondū eos in Sardis acceſſiſſe cogitātes. Quibus ex rebus conterritus Antiochus, & errata omnia in fortunā referēs, Heraclidē Byzantiū ad Scipiones miſit qui bellum quoquo pacto diſſolueret. Smyrnā & Alexandriā quæ ſupra Granicū eſt Romanis linqueret, & Lapſacum quarū cauſſa bellum cœptū fuerat, impenſaṛ quoq; dimidium eius belli ſoliturum ſe promitteret, cui etiam mandatum fuerat ſi opus foret Ionias, & Aeolicas urbes quotquot idem bello recepiſſet

Lyſimachia à Ro. capitur.

cepiſſet reſtituere Romanis, uel ſi quid aliud Scipiones po‑ſcerent. Hæc in publico Heraclidem effari impoſitum. Priuatim uero P. Scipioni ab Antiocho pecunias & oblationes afferebat. Filij præterea liberationē, quē ex Demetriade in Chalcidē adnauigantē Antiochus in Hellada cœperat, pollicebatur. Erat is puer Scipio qui deinde Carthaginē cœpit & euertit, & ſecūdus à Scipione Aphricanus cognominatus eſt Pauli filius, qui Macedoniā Perſeo eripuit, Scipionis genere ex filia nepos, adoptione filius. Ambo igitus Scipiones in hunc modū reſpondere. Si quidem Antiochus pacem cuperet non ſolū Ioniæ & Aeoliæ urbium poſſeſſionem, ſed ab omnibus citra Taurum montem ultro excederet. porrò belli impēſam ob ipſum factam uniuerſam ſolueret. Separatim deinde Publius Heraclidi dixit: Nempe ſi Antiochus Cherroneſum obtinens hæc proponeret perlibenter, Romanos eius præces admiſſuros crederem, forte etiam ſi Helleſpontum claſſe cuſtodiret. Nunc autē cum tranſierint Romani, & in tuto locati ſint, & frenum, ut dicitur impoſuerint equo, ipſum quoque aſcenderint, nullam ex huiuſmodi uerbis pacē ſuſcepturos puto. Se autem gratias regi agere quod pacē eligat, & maiores reddere: filium ultro accipiens uelle pares illi referre ac conſulere, ut quæ ſibi proponuntur admitteret antequam maiorū ſubiret onerū difficultates. Hec effatus Publius in Aeliam ualetudine correptus abſceſſit: Conſiliariū fratri Cneum Domitium reliquit. Antiochus uero quemadmodum & Philippus Macedo ſatis arbitratus nihil tributorum amplius ex bello ſibi auferri poſſe, in Thiatirum campū haud longe ab hoſtibus copias eduxit. filium autem Scipioni in Aeliā mittit. Ille adducentibus cōſulere cœpit, ne quoad rediret ipſe Antiochus bellum caperet. Qua ex re confiſus ille circa Sypilum montem caſtra poſuit, murum caſtris circunducēs, & fluuium Phrygium in obiectum ſtatuēs hoſtibus, ne inuitus pugnare cogeretur. Domitius belli euen‑

Scipionū reſponſio

Sypilus mons.

tum ſuo auſpicio decerni cupiens fluuium ingenti audacia traiecit, & per uiginti ſtadia ab Antiocho diſtans uallum iacit. Per quatuor igitur dies ex quo quiſq; iuxta eorum caſtra exercitum protulerat, nemo bellum attigit. Quinto die Domitius militibus denuo in ordinē eductis ardue progreſſus eſt. Non educente Antiocho copias proximior illi caſtra ponit. Vnica quoq; die interpoſita audiētibus hoſtibus, ꝑ præconem annunciat in ſequenti ſe cum Antiocho etiam nolente habiturum bellum. Qua ex re conturbatus ille conſilium immutat. Cumq; ſub muris conſiſtere aut ſtrenue ab ipſis pugnare poſſet, quoad P. adeſſet, turpe ducens cum multo pluribus detrectare pugnam, acies educit. eduxere autem ambo circa ultimam uigiliam inſtante adhuc nocte. Ordines uero ab utroq; eorum in hunc modum diſtributi ſunt. Læuum cornu decem millia ex Romanis ſtrenue armatis iuxta fluuium ipſum tenuere. Poſt hos totidē Itali milites in tres diuiſi turmas ab utraq; parte inferius. ſupra Italos uero Eumenis exercitus conſtitutus, & Achiuorum ſcutigeri circa tria millia. ita Læuū inſtitutum Romanorum cornu. In dextro equites erant Romanorum, Italorum ſcilicet & Eumenis nō plures quàm tria millia. Omnibus autem leuis armaturæ milites & ſagittarij plurimi immixti erant. Circa Domitium ipſum equitum cohortes tres. In hunc modum ad triginta militum millia fuiſſe conſtat. Dextro Domitius præſidebat. in medio cōſules conſtituit. Siniſtrum Eumeni datum. Elephantos uero quos ex Libya ſuſceperat, cum nullam ex ipſis utilitatem in bello adeſſe crederet, ob eorum paucitatem exilitatemq; corporum, ut Libycorum eſt natio, quorum minores maiorum reformidāt intuitum, in ultimis poſuit. Sic Romani inſtituere acies. Antiocho ſeptuaginta militum millia affuiſſe fama eſt, quorum potiſſima pars phalanx ex Macedonibus ſex & decem millibus numero fuit, à Philippo primum, deinde ab Alexandro in ordinem poſita. Statuit autē eos

eos in medio diuidens, ac ſupra mille & ducentos in decem partes diſtribuit, & horum uniuſcuiusq; partes aderant in fronte quinquaginta uiri, in ultima duo & triginta, in lateribus ab utraq; parte duo & uiginti. Erat autem muro aſſimilis phalangis forma, elephantorum ad inſtar turrium. Eo modo peditatus ab Antiocho inſtitutus. Equites ab utraque parte ab illo diſpoſiti Galatæ loricis ſplendidi, & Macedonũ agmina. Sunt autem equites electi, & ob hoc agmina appellantur. Hæc ab utraq; phalangis parte ex æquo diſtributa. poſt eos deinde cornua tenebant. In dextra leuis armaturæ quidem & argenteis clypeis ornati equites, & ſubſagittarij in equis ducẽti. In ſiniſtra Galatarũ gẽs Tectoſagij, Trocmi & Tœliſtoboſgij, Cappadocesq; nõnulli, quos Ariarathes miſerat, & aduenæ alij noti militabant. Loricati deinde equi ſuper his alia ex parte, & ea quam ſocialem uocant manum leuiter armatam. Hęc Antiochi exercitus forma fuit. Verum is in equitatu ſpem magnam apponere uiſus, quem plurimũ in fronte locauerat. Phalangem uero denſam in arctum con traxit, ut in bello rudis, qua potiſſimum ueluti exercita uti oportuit. Sagittariorum uero, ac funditorum infinita pene multitudo illi aderat. Lanceatorum præterea & ſcutigerulorum ex Phrygia & Lycia, item ex Pamphylia & Piſidia, Tralienſes & Cilices in Cretenſium morem exornati. Sagittarij equeſtres ultra hos alij Dacæ, & Myſij, & Clymi, & Arabes, qui camelis citis inſidentes, ſagittis eminus utuntur, cominus autem gladijs bellant acriter, quos longos & ſtrictiores deferentes falcatis curribus belli principio medio in ſpacio ſolent decertare. Hi in frõte diſpoſiti, quibus mandatum fuerat, ut poſt fugam iterum pugnam capeſcerent. Horum aſpectus fere duorum fuit exercituum, unius pugnare incipientis, alterius in acie & campo conſiſtentis. Vterque uero ad terrorem admirabili inſtructus multitudine & apparatu. Conſtitit autem dextera cum equitibus Antio-

ipſis afferente, non enim acceſſerat Domitius nil opus eſſe exiſtimans, ob fluminis propinquitatem uſq; ad Romanorum caſtra peruenit. Occurrente autem illi tribuno cum electioribus cui caſtrorum cuſtodia cõmiſſa fuerat, ulterius progredi deſijt, & qui fugiebant immixti alijs, ac ipſum exhortãtes auertebant. Regrediebatur itaq; ueluti ex uictoria lætus & inſolens, nihil eorum quæ alia in parte geſta erant intelligens. Interim Attalus Eumenis frater plurimis ſtipatus equitibus regi occurrit. Quibus ſuperbe inuectus Antiochus, interfectis nonnullis curſu defertur aſſiſtẽtibus circa ipſum adhuc multis, paucis derelictis. Vt uero cladem inſpexit, campumq; omnem hominum, equorum & elephantorum paſſim iacentium refertum cadaueribus, cognita exercitus ſui

Antiochi fuga.

ſtrage irreuocabili fuga delapſus eſt, circaq; mediam noctẽ in Sardis peruenit, inde ad Celenas quam Apamiam uocãt pertranſiuit. ibi filium unà e bello aufugiſſe intelligit. Sequẽti die ex Celenis in Syriam proficiſcitur præfectos in Celenis linquens, qui fugientes exciperent, in unumq; redigerent. prò inducijs uero habendis oratores ad conſulem miſit. Ille autẽ domeſticos ſepeliri iuſſit, hoſtes ſpolijs exui, captiuos præterea ſimul uniri. Romanorum itaq; ciuium equites quatuor & uiginti, pedites trecentos ab Antiocho cæſos inuenerunt: Eumenis equites ſeptem & decem duntaxat cecidiſſe. ex Antiochi uero parte cum captiuis circa quinquaginta millia oppreſſa fuiſſe, non enim facile ob multitudinem annumerari poterant. Elephantorum porrò plurimi interfecti, quinq; & decem capti fuere. quod cum in tam celebri uictoria, & pene ultra rationem omnem parta accidiſſe putaretur Non enim æquum uidebatur pauciores multo pluribus aliena in patria tantum ualuiſſe, potiſſimum Macedonum phalange depugnante atq; aſſiſtente, quæ & uirtute & robore lõge præſtaret, & inſuperabilis quodammodo ac tremenda uideretur eſſe. Antiochi familiares atq; amici, & proteruiam il

lius

illius in Romanos, & à principio inexperientiam, ſtultitiãq; accuſabant, qui Cherroneſum ac Lyſimachiã tot armis & apparatibus munitam e manu proieciſſet, ac prius quàm in aciem prodiſſet hoſtis Helleſponti cuſtodiam ultro neglexiſſet, nec adhuc Romanis ꝑ uim tranſire ſperantibus. Querebantur præterea nouiſſimam illius inſipiẽtiam quod optimam exercitus ſui partem in tam anguſto poſitã inutilem ſibi reddidiſſet, ſpemq; omnem in multitudine confuſa prius poſuiſſet ad bellum, quàm in ijs qui & experientia, & tẽpore belli opera callerent, & quorum in tam multis animi audacia, ac fiducia præcellerent. Hæc de Antiocho ab illis ferebantur. Romanis uero animi elati ſunt, ut nihil ulterius illis difficile, dijs ac uirtute iuuãtibus uideri poſſet. Hoc eñ uel maxime eos ad felicitatis gloriam euexit, cum adeo numero inferiores ueluti ab incurſu, ac prima pugna exteris in locis tantam regij apparatus multitudinem, cui & mercenariorum militum uirtus, ac Macedonũ fama inerat, regis præterea ipſius prope immenſum obtinens imperium, ex quo magnus uocabatur, una die ſuperaſſent. Plurimus tamen illis in ore Antiochus ille magnus uerſabatur. Hæc igitur Romani inter ſe referentes gloriabantur. At conſul ex quo Publius ab Aelia ualetudine liberatus ad eũ uenit, Antiochi legatis reſponſum dare inſtituit. Illi nẽpe ſcire poſtulabant quid Antiochus agens Romanis ſocius, atq; amicus eſſe poſſet. Quibus Publius ita reſpõdit: Cauſſas ſibi ipſi ob ambitionem & cupiditatẽ attuliſſe Antiochũ, ob hæc quæ in præſenti & prius ꝑegiſſet. Qui cum principatum magnũ obtineret, nihil prohibẽtibus Romanis Ptolemæo eius affini, ac Romanorum ſocio Syriam abſtuliſſet inferiorem, & in Europã ad ſe nihil pertinentem exercitũ inducens Thraciam euertiſſet, Cherroneſum muniuiſſet: Lyſimachiã præterea erexiſſet urbem. Deinde in Græciã tranſgreſſus, Græcos in ſeruitutem redegiſſet prius à Romanis libertati traditos, quouſq;

tos, quouſq; ad Thermopylas pugna ſuperatus eſſet, neque tamen fuga elapſum à cupiditate hac habendi deſiuiſſe, ſed mari ſæpenumero deuictum Romanis nondum tranſgreſſis Helleſpontũ inducias petijſſe, deinde ob ſuſpicionẽ quæ ſibi proponebantur deſpexiſſe, exercitumq; denuo ingentẽ immenſo apparatu induxiſſe Romanis, ut bello contenderet cum melioribus uires experiri auſus quoad extrema clade eſſet ſuperatus. Nobis autem inquit æquius fortaſſe foret maiore adhuc illum mulcta condẽnare, qui nobis toties inſurgere conatus eſt. Sed nec felicitatem noſtram deturpabimus, nec aliorum clades adaugebimus. Dabimus quæcũq; antea illi propoſuimus, modica quædam adijcientes quę & nobis utilia fore exiſtimamus, nec illi ad ſecuritatem in futurum inutilia. Diſcedere ipſum ab Europa omĩ & Aſia, quæ circa Taurum montem ſunt, & ijs qui apponentur terminis. tradere quoſcunq; habet elephantos, & naues quas imperabimus: deinceps elephantos non tenere, naues quas illi concedemus ſolum poſſidere, tradere inſuper uiginti obſides quos prætor ſcripſerit, pecunias porrò ad belli impẽſam ob ipſum geſti talenta ſcilicet Euboica ſtatim quidem quingenta exponere. Dum u͛o hæc fœdera ſenatus approbarit, duo millia & quingenta, annis duodecim ſubinde ſequentibus decem millia & quingenta, quæ per partes ſingulis Romã deferantur annis. Tradere præterea nobis captiuos & tranſfugas omẽs cum uolumus: Eumeni uero quæcunq; reſidua ab Attalo eius patre per fœdus debet reſtituere. Hæc Antiocho ſine fraude exhibẽti pacem amicitiamq; pollicemur cũ ſenatus iuſſerit. Huiuſmõi à Scipione prolata legati admiſerunt, & ſtatim quidem pecuniarum partem & uiginti obſides exhibuerunt, inter quos & Antiochus iunior fuit Antiochi filius, quem Romã Scipiones cũ legatis miſere. Senatus his pceptis fœdera nõnulla addidit & pſcripſit, quę à Scipione dicta cõfirmarent, & pro impfectis quædã adderent, & breuia

Antiochus iunior obſes datur.

& breuia alia comprehenderunt. Videmus quippe dixere Antiochi principatus duo eſſe promontoria Calycadinum uidelicet & Sarpidonium, ultra hos in bello Antiochum nauibus uehi nequaquã uolumus, naues cataphrattas duas & decem duntaxat à principio habere, quibus in ſubditos bello utatur, bellantem uero pluribus uti poſſe, neminẽ ex Romanis apud eum peregrinum eſſe, neq; transfugas ex ipſis penes ſe recipere obſides infra triennium mutare poſſe, Antiochi filio excepto. Hæc à ſenatu conſcripta, & in tabulis æneis ad Capitoliũ affixa ſunt, ubi & alia fœdera apponi ſolita. Antigrapha uero Manio Vliſoni exercitum à Scipione ſuſcepturo Senatus miſit, à quo iuſiurãdum cum Antiochi legatis circa Apamiam Phrygię præſtitum, qđ ab Antiocho uiciſſim Thermo tribuno ad ipſum præmittente firmatum eſt. Hic igitur belli finis cũ Antiocho magno Romanis fuit, uiſumq; eſt ad hæc uſq; ꝓceſſiſſe ob Scipionis filij gratiã ab Antiocho habitã. Qua ex cauſſa nõnulli Scipionẽ cum domũ rediijſſet calũnijs aggreſſi ſunt. Inter quos & tribuni duo fuere qui Scipionẽ peculatus & proditionis accuſarent. Verum ille deſpecta accuſatorũ improbitate cum in iudiciũ ueniſſet, eamet die qua Carthaginẽ ſubegerat, ſacrificiũ præmiſit in Capitoliũ. Ipſe ad iudices ꝓfectus geſtu uenuſto, nec ut obnoxij ſolẽt miſerãdo & abiecto, oẽs in ſtuporẽ eius beneuolentiãq; cõuertit, quaſi bonitate cõfiſus ac uirtute, cætera haud multi faceret. Deinde loqui orſus accuſatiõis ỹbũ nullũ fecit, uitę aũt eius ſtudia & exercitatiões oẽs retulit, quotiẽs ꝓ patria bellũ geſſiſſet, & queãdmodum bellare ſolitus, quotiẽs deinde uictoriã adeptus eſſet, ita ut audiẽtibus iucũditas quædã ob magnitudinẽ geſtaꝝ rerũ facile occurreret. Cum uero altius progreſſus eſſet à primordio belli, qđ cum Carthaginiẽſibus olim geſſerat ſermone in longũ ꝓducto, & multitudine ad audiendũ intẽta ſic inqt. Quoniã hac ipſa die hęc oĩa deuici, & Carthaginẽ uobis ſubegi ciues

 prius

prius uobis formidãdam, ad Capitolium ſacra facturus accedo, quod & à uobis pariter quibus patriæ amor ineſt mecum reor eſſe faciendum. His dictis nihil iam de accuſatiõe ſollicitus uerſus Capitolium greſſus mouit, quem ingens multitudo plurimiq; iudicum uotiua acclamatione ſecuti, etiam ſacrificanti unà conſenſerunt. Accuſatores ob hæc cõſilij inopes ulterius accuſationem proſequi non auſi ueluti imperfectam, fauorem quoq; populi uerebãtur, uitęq; ipſius modeſtiam accuſatione & calumnijs potiorem intuentes. Scipio uero huiuſmodi calumniã geſtis moribusq; ſuis indignam auerſatus, Ariſtide mihi ſapientior uiſus eſt fuiſſe cum peculatus & ipſe reus diceretur, & Socrate in ijs quę ab accuſatoribus obijciebãtur, nullum in ſimili indignitate facientes uerbum, uel ea etiam loquente quę Plato meminit. Magnificentius & illud Epaminundæ dixerim, qui Bœotijs præfectus unà cum Pelopidà militaribus functus eſt officijs (Pelopidas) Permiſcuere autem eos Thebani exercitum utriq; dãtes, ut Archadibus & Meſenijs aduerſus Laconas depugnantibus afferrent opem. Cum autem ea quæ mente agitabant nondum executi eſſent, in iudicium eos uocauere. Hi uero belli curam ne ſucceſſoribus quidem ut mos fuit infra ſextũ menſem præſtitere, uerum tamdiu morati ſunt, quoad Lacedæmoniorum præſidia expulere ex oppidis, & Archadum illis impoſuerunt, Epaminunda milites ad hæc compellẽte, eoſq; ab omni mulcta quæ propterea inferretur defenſurum pollicente. Cum autem in patriam reuerſi eſſent accuſatores unumquemq; perſecuti morti damnauere. Sic enim ex lege præſcriptum erat, ut qui ui alterius principatũ gereret morte mulctaretur. Qua ex cauſſa amici eius in fugam uerſi, eiu latu multiſq; uerbis culpam in Epaminũdam referentes eos ſic inſtruxiſſe, ut dicerent, & dicẽtibus adeſſe teſtem fatebãtur. Tum ille morti condemnatus confiteor, inquit, me inique geſſiſſe principatum, & quos abſoluiſtis à me coactos
eſſe,

eſſe, nec propterea uitam ob ſcelus deprecor. Hoc ſolum à uobis peto, ut pro ijs quæ à me geſta ſunt ſepulchro uelitis inſcribere. Hic eſt, inquit, qui circa Leuctram uictoriã adeptus, & patriam hoſtes non ferentem ne quis peregrinus Laconicum pilon habeat, ſupra Spartã ipſam deduxit: hic patriæ iniquitate ob eius utilitatem extinctus eſt. Hæc effatus è tribunali deſcẽdit, uolentibuſq; eum abducere corpus obtulit. Verum iudices ſermonis inuidia commoti cum reſponſum eius admirarentur, uiri quoq; auctoritatem erubeſcerent, ſortes aſſumere non auſi è iudicio abiere. hæc ut cuiq; gratius fuerit iudicare licet. Manius uero qui Scipioni in imperio ſucceſſerat, regionem ab Antiocho ereptam præſens ipſe ſuſcepit, & Galatas qui cum Antiocho pugnauerant latrocinijs deditos, & ad Myſium Olympum fugientes, ipſe non ſine iugi labore ſupergreſſus montem, è fuga reuocauit, interfectoſq; præcipitauit è rupe, qui tamen ob multitudinem annumerari nequiuere. Captiuorum ad quadraginta millia ab eo habita, quorum arma combuſſit igne. Corpora, cum tantã turbam inter bella educere haudquaquam poſſet, cæteris barbaris finitimis uendidit. Ipſe inter Tectoſagos & Procmos in inſidias delapſus demũ aufugit. Reuerſus inde ad eos qui morabantur adhuc, & ob multitudinem immoti conſiſtebant, leuis armaturæ milites aduerſum miſit, & ipſe circumequitans iaculari iuſſit, neq; in unum conſertos, neq; finitimos hoſtibus. Nullo autem telo in irritum cadente ob hoſtium turbam ad octo millia occidit, reliquos uſq; ad Halym fluuium inſecutus eſt. Ariarathi autem Cappadocum regi, qui propugnatores Antiocho miſerat uerẽti admodum, & ut ducẽta talenta ſuſciperet oranti regionẽ reliquit intactam. Ipſe in Helleſpõtum reuerſus eſt cum ingenti gaza, pecunijs prope innumerabilibus, præda grauiſſima, & exercitu pondere onuſto. Quę uero hactenus, nulla ratione ab eo facta exiſtimãtur, nam ætatis temporibus nauigationẽ

Tectoſagi. Procmi.

Halys fluuius.

in loco naues Rhodiæ ſeptem & uiginti numero belli ſociæ Romanis acceſſerunt. Antiochus percepta nauiũ fuga Hannibalem præmittit in Syriam, qui aliam ex Phœnicia & Cilicia præpararet claſſem, quem deinde redeũtem Rhodij in Pamphylia aggreſſi, nonnullis nauibus ademptis reliquas ipſi aſſidentes fuga prohibebant. P. autem Scipio in Aetoliam delatus unà cum Lucio conſule aſſumpto Manij exercitu, urbium quæ in Aetolia erãt obſidiones nulla fere opera diſſoluit. Deprecantibus demũ Aetolis ut legatos Romam mittere liceret, facile conceſſit. Deinde ut in Antiochũ moueret prius quã frater ab imperio diſcederet, per Macedoniam ac Thraciam in Helleſpõtum iter facere inſtituit, difficile admodum atq; aſperum, ni Philippus Macedo iter illi aperiret, uenientemq; ſuſciperet, & à longe fluminum tranſitus commeatumq; pararet. His ex rebus Scipiones reſiduo illũ tributo liberauerant: Senatu in ſententiam adducto ſi Philippum ad agenda promptum inueniſſent. Ad Pruſiã quoq; Bithyniorum regem dimiſere legatos, qui dicerent omnes quibus imperant Romani, qui opem illis atq; auxilia attuliſſent principatum adauxiſſe, Philippo nempe Macedoni quem antea bello ſuperaſſent regnum conceſſiſſe: Filiũ præterea obſidem apud nos datũ ultro abſoluimus, tributi debitum remiſimus. Quibus lætatus Pruſias cum Romanis in Antiochũ bellare inſtituit. Liuius Claſſis præfectus in ipſo Scipionũ tranſitu naues collocarat: Pauſimachũ Rhodium unà cũ Rhodijs nauibus & exercitus ſui parte in Aetolia reliquerat, pluribus ipſe in Helleſpontũ ꝑtranſiuerat imperatorem illuc uenturũ recepturus, & iam Sextum & Retium ſibi aſciuerat. Abydum cunctantem obſidebat. Pauſimachus recedente Liuio plurima ſuorũ experimenta meditatus uarias erexit machinas. Vaſa præterea ferrea ignem deferẽtia telis longis annexuit, ut ignem mari geſtarent, quo proprias naues tueri, hoſtibus autem appropinquantibus facile obeſſe poſſent.

Pruſias Bithyniorũ rex.

Liuius claſſis præfectus.

poſſent. Hæc animaduertens Polyzenides regiæ claſſis præfectus Rhodiēſis patria, cū certis ex cauſſis urbe exul eſſet, haud longe caſtrametatus Antiochi claſſem in eius poteſtatem poſiturum ſe pollicitus eſt, ſi de reditu eius curam habiturum ſe promitteret. Ille hominem inſidijs aptiſſimum & aſtutū reformidans, diligētiore adhuc cuſtodia uti nitebatur. Recepta deinde Polyzenidis epiſtola, quā de huiuſmodi proditione propria manu ſibi ſcripſerat, cum ab Epheſo claſſem ſoluere, copiaſq; in Sitologiam deducere uelle diceret, Pauſimachus profectionem eius intuēs ſatis arbitratus epiſtolam propria manu ſcriptam, haud facile eum miſſurū qui ſimulatione uti uellet, fide adhibita cuſtodias diſſoluit, & in Sitologiam ipſe quoq; ex ſuis mittit. Polyzenides fiducia illius animaduerſa ſubito exercitū contrahit, & Nicandrum piratam cum paucis in Samum præmiſit, qui à tergo Pauſimachum inuaderet. Ipſe noctē circa mediam claſſem mouet, & matutina uigilia adhuc quieſcentē occupat. Ille repentino malo circūuentus milites derelictis nauibus à terra hoſtes arcere imperat. Inſurgente uero Nicandro à tergo ratus terram uiciſſim ereptā eſſe, cum non eos duntaxat quos intueretur, uerum multo plures per noctē adeſſe crederet, turbatis omnibus iterū ad naues ſuos reuocat, primuſq; prælium ingreſſus primus egregie pugnādo cecidit, cæteri partim capti, partim interfecti ſunt. E nauibus uero ſeptē quæ ignem afferebant, nemine ob periculum propius illis adire confidente in fugā abeunt, reliquas nūero. xx. Polyzenides uinculis iniectas in Epheſum adducit. Eius uictoriæ fama & Phocis iterum, & Samos & Cyme ad Antiochum rediere. Veritus igitur Liuius pro ijs nauibus quas in Aetolia reliquerat, magna celeritate ad eas redijt, unaq; cū eo Eumenes. Tum Rhodij alias denuo uiginti naues Romanis præſtiterūt, modicoq; interiecto ſpacio magna illos lætitia affecerūt. Itaq; ad Epheſum in pugnam prompti claſſem adducebant.

Nicander pirata.

Occurrente

Occurrente illis nemine dimidiũ claſſis in alto longe in conſpectu ſtatuunt, reliquiſq; in hoſtili terra conſtitutis, urbem obſidere pergũt, quoad Nicander è mediterraneis egreſſus commeatum ſuſtulit, naueſq; inſequi cœpit. Tum illi in Samũ denuo reuerſi ſunt, & naualis præfecturæ tẽpus interim Liuio elapſum eſt. Ea tempeſtate Seleucus Antiochi Eumenis regionem depopulabatur, & Pergamo aſſiſtẽs uiros ad urbem conuocabat. Qua ex cauſſa Eumenes ad Aeliam regni ſui caput ſubito euadit. Iuit & unà cum eo Lucius Aemilius Regulus qui Liuio ad curam claſſis ſucceſſerat. Venere præterea & ab Achiuis Eumeni auxilio pedites mille, equites centum electi, quorum Diophanes prætor, qui cũ è mœnibus Seleucios ludentes & uino madidos intueretur, contẽptis illis, Pergamenis imperat, ut unà cum eo in hoſtes ruerent. Non audiẽtibus illis pedites mille quos habuit, & equites centum in armis ponit, & ſub ipſis muris intrepide cum illis conſtitit, hoſtibus procul eos aſpicientibus: & quanquã numero longe inferiores, non tamen manum conſerere auſis. Ille uero prandẽtibus adhuc cum clamore accurrẽs, perturbauit omnes, cuſtodiaſq; diſcedere coegit, & cum nonnulli ad arma concurrerent, aut frenarent equos, aut fugientes inſequerentur difficulter ue aſcenderent, nec tamen conſiſtere auderent, uictoria potitus eſt, Pergamenis deſuper è muris proclamantibus, nec tamẽ egredi confiſis. Interfectis igitur quoſcũq; licuit, ueluti repẽtina inſecutione captiuos uiros, equoſq; celerrime auferens reuerſus eſt. In ſequenti quoq; die Achæos ad murum ſtatuit. Pergamenis uero iterum exire trepidantibus, Seleucus plurimis ſtipatus equitibus, ac propior illi factus in pugnã prouocabat. Verum ille ne tum quidem prodire uoluit, iuxta murum ſeſe continẽs, cæterum occaſionem expectabat. Cum autẽ Seleucus uſq; in meridiẽ præſtans defeſſis iam equis reuerti cuperet, Diophanes poſtremos eorũ aggreſſus tumultu ac cæde permiſcens

L. Aemilius Regul⁹.

ſcens

ſcens omnia, quoad potuit iterum ſub ipſis muris rediit. Et hunc morem continue cum pabulatum lignatumque graderẽtur milites obſeruans, hoſteſque perturbans & infeſtans Seleucum tãdem à Pergamo coegit abſcedere, & à reliqua Eumenis regiõe dimouit. Polyzænides interim ac Romani apud Myoneſium ingenti claſſe cõuenere. Polyzænides nauibus nonaginta armatis: Lucius uero Romanæ claſſis præfectus tribus & octoginta, quarum quinque & .xx. Rhodiorũ fuere. Earum præfectus Eudorus, qui in ſiniſtro cornu locatus, cũ ex aduerſa parte Polyzęnidem multum Romanos præeuntem intueretur, ueritus ne eos circunueniret celerrime aduectus, utpote qui nauibus citis, & remorum ui adactis mari ſolitis uteretur: naues ignem ferentes primum Polyzænidi aduerſas ſtatuit undique ſplendida luce micantes, quas ille ob ignem aggredi non auſus, ſed circunquaque adnauigans declinare, & maris fluctibus aſpergere cœpit. Ligna quoque proras excedentia percutere, quoad Rhodia nauis in Sidoniam inuecta, cum uehementiore impetu uſa eſſet, anchora ab Sidonia excuſſa eſt, & in Rhodiam infixa, ambęque inuicem cõnexæ, ita ut inſidẽtes commorantibus ueluti in terra ratibus ſimul depugnarent. Prodeuntibus uero ab utraque parte quã plurimis quo ſuis auxilium afferrent, contentio inter utroſque ſplẽdida orta eſt. Hac ex re deſtitutis Antiochi nauibus, quæ in medio ſteterant Romanorum naues ſuperueniunt, & homines adhuc periculi ignaros circundare pergũt, quod cum animaduertiſſent illi fugam ſtatim capeſſunt. Ex Antiochi claſſe undetriginta naues deletæ ſunt, quarum tres & decem cum uiris captæ, Romanorum duæ duntaxat periere. Polyzęnides abducta Rhodia naui in Epheſum delatus eſt. Hunc exitũ naualis pugna circa Myoneſium habuiſſe dicitur, nõdum re ab Antiocho percepta, qui Cherroneſum, ac Lyſimachiam diligentiſſime munierat, magnum, ut erat, opus exiſmans contra Romanos, ſiquando alium in Thraciam exercitum

Myoneſium.

Naualis pugna.

citum inferrent, difficile ipſis, ac pene inuium iter futurũ, ni Philippus conceſſiſſet. Cæterum Antiochus ut erat inter alia leuis admodum ſubitusq́; ad mutationes, cum cladem apud Myoneſiũ habitam intellexiſſet, collapſus animo, ac ratus, quippiã ſibi diuinum aduerſari, idq́; præter omnem euenire rationem, ut Romani ſuperiores in mari eſſent, in quo ſe lõge præcellere putabat, Hãnibale in Pamphylia obſeſſo, Philippo Romanis expeditum iter adhibente, quẽ æquius erat illis aduerſari, à quibus mala plura pertuliſſet, lõge amplius commotus eſt quaſi fortuna cogitatus ſuos euertente, quemadmodum in occurrentibus erumnis ſolet euenire. Itaq; nulla impellente ratione Cherroneſum dereliquit antequã in cõſpectum ueniſſet hoſtis, neq; quantum frumenti ea in ciuitate cumulauerat alio transferens, neq; arma, pecunias, machinas, uel igne ſaltẽ abſumens, uerum integra omnia tanti momẽti relinquens hoſtibus. Lyſimachns ſubinde ueluti ex obſidione fugientibus cum eiulatu & gemitu ſequẽtibus, ac pueris, uniuerſa hęc deſpiciens ſola claſſe circa Abydum hoſtes arcere meditatus, & reliquã belli ſpem in hoc uno dũtaxat ſtatuens, neq; nauigationis rationẽ habens, ob deorũ irã ad mediterranea delatus eſt, ut hoſtes præueniret accelerãs, cum nullã in nauigando cuſtodiã adhibuiſſet. Tum uero Sciſ piones diſceſſu regis intellecto, Lyſimachiã curſu capiũt, & in Cherroneſo theſaurum armaq́; adepti ſunt. Helleſpontum porro cuſtodia uacuum audientes, magna celeritate regem præuenerunt, nondũ eos in Sardis acceſſiſſe cogitãtes. Quibus ex rebus conterritus Antiochus, & errata omnia in fortunã referẽs, Heraclidẽ Byzantiũ ad Scipiones miſit qui bellum quoquo pacto diſſolueret. Smyrnã & Alexandriã quæ ſupra Granicũ eſt Romanis linqueret, & Lapſacum quarũ cauſſa bellum cœptũ fuerat, impenſarũ quoq; dimidium eius belli ſoliturum ſe promitteret, cui etiam mandatum fuerat ſi opus foret Ionias, & Aeolicas urbes quotquot idem bello recepiſſet

Lyſimachia à Ro. capitur.

cepiſſet reſtituere Romanis, uel ſi quid aliud Scipiones poſcerent. Hæc in publico Heraclidem effari impoſitum. Priuatim uero P. Scipioni ab Antiocho pecunias & oblationes afferebat. Filij præterea liberationē, quē ex Demetriade in Chalcidē adnauigantē Antiochus in Hellada cœperat, pollicebatur. Erat is puer Scipio qui deinde Carthaginē cœpit & euertit, & ſecūdus à Scipione Aphricanus cognominatus eſt Pauli filius, qui Macedoniā Perſeo eripuit, Scipionis genere ex filia nepos, adoptione filius. Ambo igitur Scipiones in hunc modū reſpondere. Si quidem Antiochus pacem cuperet non ſolū Ioniæ & Aeoliæ urbium poſſeſſionem, ſed ab omnibus citra Taurum montem ultro excederet. porrò belli impēſam ob ipſum factam uniuerſam ſolueret. Separatim deinde Publius Heraclidi dixit: Nempe ſi Antiochus Cherroneſum obtinens hæc proponeret perlibenter, Romanos eius præces admiſſuros crederem, forte etiam ſi Helleſpontum claſſe cuſtodiret. Nunc autē cum tranſierint Romani, & in tuto locati ſint, & frenum, ut dicitur impoſuerint equo, ipſum quoq; aſcenderint, nullam ex huiuſmodi uerbis pacē ſuſcepturos puto. Se autem gratias regi agere quod pacē eligat, & maiores reddere: filium ultro accipiens uelle pares illi referre ac conſulere, ut quæ ſibi proponuntur admitteret antequam maiorū ſubiret onerū difficultates. Hec effatus Publius in Aeliam ualetudine correptus abſceſſit: Conſiliariū fratri Cneum Domitium reliquit. Antiochus uero quemadmodum & Philippus Macedo ſatis arbitratus nihil tributorum amplius ex bello ſibi auferri poſſe, in Thiatirum campū haud longe ab hoſtibus copias eduxit. filium autem Scipioni in Aeliā mittit. Ille adducentibus cōſulere cœpit, ne quoad rediret ipſe Antiochus bellum caperet. Qua ex re confiſus ille circa Sypilum montem caſtra poſuit, murum caſtris circunducēs, & fluuium Phrygium in obiectum ſtatuēs hoſtibus, ne inuitus pugnare cogeretur. Domitius belli euen-

Scipionū reſponſio

Sypilus mons.

tum ſuo auſpicio decerni cupiens fluuium ingenti audacia traiecit, & per uiginti ſtadia ab Antiocho diſtans uallum iacit. Per quatuor igitur dies ex quo quiſq; iuxta eorum caſtra exercitum protulerat, nemo bellum attigit. Quinto die Domitius militibus denuo in ordinē eductis ardue progreſſus eſt. Non educente Antiocho copias proximior illi caſtra ponit. Vnica quoq; die interpoſita audiētibus hoſtibus, ꝑ præconem annunciat in ſequenti ſe cum Antiocho etiam nolente habiturum bellum. Qua ex re conturbatus ille conſilium immutat. Cumq; ſub muris conſiſtere aut ſtrenue ab ipſis pugnare poſſet, quoad P. adeſſet, turpe ducens cum multo pluribus detrectare pugnam, acies educit. eduxere autem ambo circa ultimam uigiliam inſtante adhuc nocte. Ordines uero ab utroq; eorum in hunc modum diſtributi ſunt. Læuum cornu decem millia ex Romanis ſtrenue armatis iuxta fluuium ipſum tenuere. Poſt hos totidē Itali milites in tres diuiſi turmas ab utraq; parte inferius. ſupra Italos uero Eumenis exercitus conſtitutus, & Achiuorum ſcutigeri circa tria millia. ita Læuū inſtitutum Romanorum cornu. In dextro equites erant Romanorum, Italorum ſcilicet & Eumenis nō plures quàm tria millia. Omnibus autem leuis armaturæ milites & ſagittarij plurimi immixti erant. Circa Domitium ipſum equitum cohortes tres. In hunc modum ad triginta militum millia fuiſſe conſtat: Dextro Domitius præſidebat. in medio cōſules conſtituit. Siniſtrum Eumeni datum. Elephantos uero quos ex Libya ſuſceperat, cum nullam ex ipſis utilitatem in bello adeſſe crederet, ob eorum paucitatem exilitatemq; corporum, ut Libycorum eſt natio, quorum minores maiorum reformidāt intuitum; in ultimis poſuit. Sic Romani inſtituere acies. Antiocho ſeptuaginta militum millia affuiſſe fama eſt, quorum potiſſima pars phalanx ex Macedonibus ſex & decem millibus numero fuit, à Philippo primum, deinde ab Alexandro in ordinem poſita. Statuit autē

eos

eos in medio diuidens, ac ſupra mille & ducentos in decem partes diſtribuit, & horum uniuſcuiuſque partes aderant in fronte quinquaginta uiri, in ultima duo & triginta, in lateribus ab utraque parte duo & uiginti. Erat autem muro aſſimimilis phalangis forma, elephantorum ad inſtar turrium. Eo modo peditatus ab Antiocho inſtitutus. Equites ab utraque parte ab illo diſpoſiti Galatæ loricis ſplendidi, & Macedonũ agmina. Sunt autem equites electi, & ob hoc agmina appellantur. Hæc ab utraque phalangis parte ex æquo diſtributa. poſt eos deinde cornua tenebant. In dextra leuis armaturæ quidem & argenteis clypeis ornati equites, & ſubſagittarij in equis ducẽti. In ſiniſtra Galatarũ gẽs Tectoſagij, Trocmi & Tœliſtoboſgij, Cappadoceſque nonnulli, quos Ariarathes miſerat, & aduenæ alij noti militabant. Loricati deinde equi ſuper his alia ex parte, & ea quam ſocialem uocant manum leuiter armatam. Hęc Antiochi exercitus forma fuit. Verum is in equitatu ſpem magnam apponere uiſus, quem plurimũ in fronte locauerat. Phalangem uero dẽſam in arctum contraxit, ut in bello rudis, qua potiſſimum ueluti exercita uti oportuit. Sagittariorum uero, ac funditorum infinita pene multitudo illi aderat. Lanceatorum præterea & ſcutigerulorum ex Phrygia & Lycia, item ex Pamphylia & Piſidia, Tralienſes & Cilices in Cretenſium morem exornati. Sagittarij equeſtres ultra hos alij Dacæ, & Myſij, & Clymi, & Arabes, qui camelis citis inſidentes, ſagittis eminus utuntur, cominus autem gladijs bellant acriter, quos longos & ſtrictiores deferentes falcatis curribus belli principio medio in ſpacio ſolent decertare. Hi in frõte diſpoſiti, quibus mandatum fuerat, ut poſt fugam iterum pugnam capeſcerent. Horum aſpectus fere duorum fuit exercituum, unius pugnare incipientis, alterius in acie & campo conſiſtentis. Vterque uero ad terrorem admirabili inſtructus multitudine & apparatu. Conſtitit autem dextera cum equitibus Antio-

chus ipſe, in alterà Seleucus eius filius. Phalangi Philippus elephantorum princeps præſidebat, propugnatoribus Mendis & Cæuſis. Luce tenebris & nebulis obducta aſpectus omnis apparatus uideri deſijt, & ſagittarum iactus haud aperte emitti poterat, aëre obſcuro & humido. Quod animaduertens Eumenes alios quidem contempſit omnes. cur ruum autem imperium in ordinem diſpoſitorum ne obeſſet extimuit. Omnes igitur funditores & iaculatores, leuiſque armaturæ milites in unum congregans antepoſuit curribus, ut ad eos diſcurrentes aſſeſſorum loco uulnerarent equos. Quippe illis in iugo depugnantibus reliquum totius currus, ut inutile ſpernitur, plurimumque ex ordine ipſo perturbatur ipſis falces ſuas euitantibus, quod & tunc fieri contigit. Vulneratis nempe turmatim equis, & currus in equos deferentibus, primi cameli qui turribus proximi aderãt trepidare incipiunt, & ſubinde loricati cõturbantur equi, qui ex armorum pondere haud facile occurrentes falces euitabant. Tumultus itaque immenſus exoritur, multiplexque turbatio. Quę potiſſimum ab ijs initium aſſumens totius campi medium inuaſit, cum ſuſpitio diligentiam omnem ſuperaret, quemadmodum longo interuallo & denſa multitudine, ac multiplici uoce confuſoque pauore etiam ijs qui patientibus proximi aderant induſtria nulla ſuppeditaret, & maiorum ſuſpitionẽ unuſquiſque ſibi fingeret. Eumenes cum ad uotum rẽ ſibi primo impetu ſucceſſiſſe uidit, & ſpacij medium quantum cameli currusque tenerent equis deſtitutum eſſe, quoſcunque Romanorum, Italorumque penes ſe habuit aduerſus Galatas Cappadoceſque deduxit, turmamque aliam peregrinorum cum clamore adhortatus eſt, ut in homines belli ignaros, & à propugnatoribus nudatos armis ruerent, quod ab illis factum eſt. Ex inſultu igitur ab his impetuoſe edito non ſolum hi in fugam uertuntur, uerum equites illis adiuncti, & armati pridẽ territi à curribus ceſſere loco, & eos potiſſimũ

Pugnæ initiũ.

quos

q̃uos ob grauitatem fugere oportuit, cum ſe uertere nequirent, conſequuntur & cædunt. Et hæc circa læuum phalãgis Macedonum. In dextro uero Antiochus ubi locatus conſtitit, Romanorum ordines infringens diu fugientes inſecutus eſt. At Macedonum phalanx utpote cum equitibus in arcto conſtituta & quadrangula, ipſis à ſedimotis utraq; ex parte leuis armaturæ milites qui in fronte eius depugnabant, ſeipſam diuidens in ſe recepit, interiusq; concluſit. Domitio autem plurimis equitibus, ac uelitibus facillime illam ueluti lapidum congeriem quandam ex omni parte diſcurrente, cũ nec emittere tam immenſam turbam, nec explicare poſſet difficulter admodum ferebat onus, ita ut angerentur ipſi, cũ nihil amplius experientiæ in hoſtes ederent, ſed ubiq; hoſtilibus uulneribus obijcerentur. Itaq; fariſſas ex phalãgis quadrangulo denſas exerentes Romanos laceſſebant, & formã quandam exilientium præ ſe ferentes nequaquã prodibant. Pedites utpote armis onuſti, hoſtes in equis intuentes maxime ne robur ordinis exoluerent, aciem ſeruabãt, nec Romani illis appropinquare, aut ad manus accedere auſi, uirorum in bello experientiam, multitudinem, & inprimis deſperationem formidabant, haſtas duntaxat & ſagittas à longe iaciebant, quo nihil damnoſius ueluti plurimis in arcto conſiſtentibus. Non enim quemadmodum tela declinarent, aut occurrentibus cederent habebant. Quamobrem cum diu multumq; ſuſtinuiſſent ex neceſſitate uertuntur, & retrocedentes minis utebantur tam conſtanti uultu, ut Romani uererentur. Nec enim propius adhuc illis accedere audebant, ſed circuncurrentes eos uulnerabant, quoad elephantis metu territis in ipſa phalange, nec aſſeſſoribus aures præbentibus ordo fugæ diſſipatus, & Domitius phalange potitus eſt, qui mox exercitũ præueniẽs Antiochi cuſtodias e loco depulit. Antiochus cũ Romanos diu pſecutus eſſet ea ex parte quã aduerſus eos ſteterat nullo equite, ac ne pedite quidẽ auxiliũ

Phalanx quadrangula q̃ plerique in bello & noſtra ætate utuntur.

ipſis

ipſis afferente, non enim acceſſerat Domitius nil opus eſſe exiſtimans, ob fluminis propinquitatem uſque ad Romanorum caſtra peruenit. Occurrente autem illi tribuno cum electioribus cui caſtrorum cuſtodia cõmiſſa fuerat, ulterius progredi deſijt, & qui fugiebant immixti alijs, ac ipſum exhortãtes auertebant. Regrediebatur itaque ueluti ex uictoria lætus & inſolens, nihil eorum quæ alia in parte geſta erant intelligens. Interim Attalus Eumenis frater plurimis ſtipatus equitibus regi occurrit. Quibus ſuperbe inuectus Antiochus, interfectis nonnullis curſu defertur aſſiſtẽtibus circa ipſum adhuc multis, paucis derelictis. Vt uero cladem inſpexit, campumque omnem hominum, equorum & elephantorum paſſim iacentium refertum cadaueribus, cognita exercitus ſui ſtrage irreuocabili fuga delapſus eſt, circaque mediam noctẽ in Sardis peruenit, inde ad Celenas quam Apamiam uocãt pertranſiuit. ibi filium unà è bello aufugiſſe intelligit. Sequẽti die ex Celenis in Syriam proficiſcitur præfectos in Celenis linquens, qui fugientes exciperent, in unumque redigerent. pro inducijs uero habendis oratores ad conſulem miſit. Ille autẽ domeſticos ſepeliri iuſſit, hoſtes ſpolijs exui, captiuos præterea ſimul uniri. Romanorum itaque ciuium equites quatuor & uiginti, pedites trecentos ab Antiocho cæſos inuenerunt: Eumenis equites ſeptem & decem duntaxat cecidiſſe. ex Antiochi uero parte cum captiuis circa quinquaginta millia oppreſſa fuiſſe, non enim facile ob multitudinem annumerari poterant. Elephantorum porrò plurimi interfecti, quinque & decem capti fuere. quod cum in tam celebri uictoria, & pene ultra rationem omnem parta accidiſſe putaretur Non enim æquum uidebatur pauciores multo pluribus aliena in patria tantum ualuiſſe, potiſſimum Macedonum phalange depugnante atque aſſiſtente, quæ & uirtute & robore lõge præſtaret, & inſuperabilis quodammodo ac tremenda uideretur eſſe. Antiochi familiares atque amici, & proteruiam il-

Antiochi fuga.

lius

lius in Romanos, & à principio inexperientiam, ſtultitiã〈que〉 accuſabant, qui Cherroneſum ac Lyſimachiã tot armis & apparatibus munitam e manu proieciſſet, ac prius quàm in aciem prodiſſet hoſtis Helleſponti cuſtodiam ultro neglexiſſet, nec adhuc Romanis p uim tranſire ſperantibus. Quærebantur præterea nouiſſimam illius inſipiẽtiam quod optimam exercitus ſui partem in tam anguſto poſitã inutilem ſibi reddidiſſet, ſpem〈que〉 omnem in multitudine confuſa prius poſuiſſet ad bellum, quàm in ijs qui & experientia, & tẽpore belli opera callerent, & quorum in tam multis animi audacia, ac fiducia præcellerent. Hæc de Antiocho ab illis ferebantur. Romanis uero animi elati ſunt, ut nihil ulterius illis difficile, dijs ac uirtute iuuãtibus uideri poſſet. Hoc em̃ uel maxime eos ad felicitatis gloriam euexit, cum adeo numero inferiores ueluti ab incurſu, ac prima pugna exteris in locis tantam regij apparatus multitudinem, cui & mercenariorum militum uirtus, ac Macedonũ fama inerat, regis præterea ipſius prope immenſum obtinens imperium, ex quo magnus uocabatur, una die ſuperaſſent. Plurimus tamen illis in ore Antiochus ille magnus uerſabatur. Hæc igitur Romani inter ſe referentes gloriabantur. At conſul ex quo Publius ab Aelia ualetudine liberatus ad eũ uenit, Antiochi legatis reſponſum dare inſtituit. Illi nẽpe ſcire poſtulabant quid Antiochus agens Romanis ſocius, atq; amicus eſſe poſſet. Quibus Publius ita reſpõdit: Cauſſas ſibi ipſi ob ambitionem & cupiditatẽ attuliſſe Antiochũ, ob hæc quæ in præſenti & prius pegiſſet. Qui cum principatum magnũ obtineret, nihil prohibẽtibus Romanis Ptolemæo eius affini, ac Romanorum ſocio Syriam abſtuliſſet inferiorem, & in Europã ad ſe nihil pertinentem exercitũ inducens Thraciam euertiſſet, Cherroneſum muniuiſſet: Lyſimachiã præterea erexiſſet urbem. Deinde in Græciã tranſgreſſus, Græcos in ſeruitutem redegiſſet prius à Romanis libertati traditos, quouſ〈que〉

tos, quouſq; ad Thermopylas pugna ſuperatus eſſet, neque tamen fuga elapſum à cupiditate hac habendi deſiuiſſe, ſed mari ſæpenumero deuictum Romanis nondum tranſgreſſis Helleſpontũ inducias petijſſe, deinde ob ſuſpicionẽ quæ ſibi proponebantur deſpexiſſe, exercitumq; denuo ingentẽ immenſo apparatu induxiſſe Romanis, ut bello contenderet cum melioribus uires experiri auſus quoad extrema clade eſſet ſuperatus. Nobis autem inquit æquius fortaſſe foret maiore adhuc illum mulcta condẽnare, qui nobis toties inſurgere conatus eſt. Sed nec felicitatem noſtram deturpabimus, nec aliorum clades adaugebimus. Dabimus quæcũq; antea illi propoſuimus, modica quædam adijcientes quę & nobis utilia fore exiſtimamus, nec illi ad ſecuritatem in futurum inutilia. Diſcedere ipſum ab Europa omĩ & Aſia, quæ circa Taurum montem ſunt, & ijs qui apponentur terminis. tradere quoſcunq; habet elephantos, & naues quas imperabimus: deinceps elephantos non tenere, naues quas illi concedemus ſolum poſſidere, tradere inſuper uiginti obſides quos prætor ſcripſerit, pecunias porrò ad belli impẽſam ob ipſum geſti talenta ſcilicet Euboica ſtatim quidem quingenta exponere. Dum uero hæc fœdera ſenatus approbarit, duo millia & quingenta, annis duodecim ſubinde ſequentibus decem millia & quingenta, quæ per partes ſingulis Romã deferantur annis. Tradere præterea nobis captiuos & tranſfugas om̃es cum uolumus: Eumeni uero quæcunq; reſidua ab Attalo eius patre per fœdus debet reſtituere. Hæc Antiocho ſine fraude exhibẽti pacem amicitiamq; pollicemur cũ ſenatus iuſſerit. Huiuſmoi à Scipione prolata legati admiſerunt, & ſtatim quidem pecuniarum partem & uiginti obſides exhibuerunt, inter quos & Antiochus iunior fuit Antiochi filius, quem Romã Scipiones cũ legatis miſere. Senatus his pceptis fœdera nõnulla addidit & pſcripſit, quę à Scipione dicta cõfirmarent, & pro impfectis quædã adderent, & breuia

Antiochus iunior obſes datur.

&breuia alia comprehenderunt. Videmus quippe dixere
Antiochi principatus duo eſſe promontoria Calycadinum
uidelicet & Sarpidonium, ultra hos in bello Antiochum na
uibus uehi nequaquã uolumus, naues cataphrattas duas &
decem duntaxat à principio habere, quibus in ſubditos bel-
lo utatur, bellantem uero pluribus uti poſſe, neminẽ ex Ro
manis apud eum peregrinum eſſe, neq; transfugas ex ipſis
penes ſe recipere obſides infra triennium mutare poſſe, An
tiochi filio excepto. Hæc à ſenatu conſcripta, & in tabulis
æneis ad Capitoliũ affixa ſunt, ubi & alia fœdera apponi ſo
lita. Antigrapha uero Manio Vliſoni exercitum à Scipione
ſuſcepturo Senatus miſit, à quo iuſiurãdum cum Antiochi
legatis circa Apamiam Phrygię præſtitum, qđ ab Antiocho
uiciſſim Thermo tribuno ad ipſum præmittente firmatum
eſt. Hic igitur belli finis cũ Antiocho magno Romanis fuit,
uiſumq́; eſt ad hæc uſq; ꝓceſſiſſe ob Scipionis filij gratiã ab
Antiocho habitã. Qua ex cauſſa nõnulli Scipionẽ cum do-
mũ rediſſet calũnijs aggreſſi ſunt. Inter quos & tribuni duo
fuere qui Scipionẽ peculatus & proditionis accuſarent. Ve-
rum ille deſpecta accuſatorꝫ improbitate cum in iudiciũ ue-
niſſet, eam et die qua Carthaginẽ ſubegerat, ſacrificiũ præ-
miſit in Capitoliũ. Ipſe ad iudices ꝓfectus geſtu uenuſto, nec
ut obnoxij ſolẽt miſerãdo & abiecto, oẽs in ſtuporẽ eius be-
neuolentiãq́; cõuertit, quaſi bonitate cõfiſus ac uirtute, cæ-
tera haud multi faceret. Deinde loqui orſus accuſatiõis ṽbũ
nullũ fecit, uitę aũt eius ſtudia & exercitatiões oẽs retulit,
quotiẽs ꝓ patria bellũ geſſiſſet, & quẽadmodum bellare ſo
litus, quotiẽs deinde uictoriã adeptus eſſet, ita ut audiẽtibus
iucũditas quædã ob magnitudinẽ geſtaꝝ rerũ facile occur-
reret. Cum uero altius progreſſus eſſet à primordio belli,
qđ cum Carthaginiẽſibus olim geſſerat ſermone in longũ
ꝓducto, & multitudine ad audiendũ intẽta ſic inqt. Quoniã
hac ipſa die hęc oĩa deuici, & Carthaginẽ uobis ſubegi ciues

prius uobis formidādam, ad Capitolium ſacra facturus accedo, quod & à uobis pariter quibus patriæ amor ineſt mecum reor eſſe faciendum. His dictis nihil iam de accuſatiōe ſollicitus uerſus Capitolium greſſus mouit, quem ingens multitudo plurimiq́ iudicum uotiua acclamatione ſecuti, etiam ſacrificanti unà conſenſerunt. Accuſatores ob hæc cōſilij inopes ulterius accuſationem proſequi non auſi ueluti imperfectam, fauorem quoq; populi uerebātur, uitę ipſius modeſtiam accuſatione & calumnijs potiorem intuentes. Scipio uero huiuſmodi calumniā geſtis moribusq́ ſuis indignam auerſatus, Ariſtide mihi ſapientior uiſus eſt fuiſſe cum peculatus & ipſe reus diceretur, & Socrate in ijs quę ab accuſatoribus obijciebātur, nullum in ſimili indignitate facientes uerbum, uel ea etiam loquente quę Plato meminit. Magnificentius & illud Epaminundæ dixerim, qui Bœotijs praefectus unà cum Pelopidà militaribus functus eſt officijs Pelopidas Permiſcuere autem eos Thebani exercitum utriq; dātes, ut Archadibus & Meſenijs aduerſus Laconas depugnantibus afferrent opem. Cum autem ea quæ mente agitabant nondum executi eſſent, in iudicium eos uocauere. Hi uero belli curam ne ſucceſſoribus quidem ut mos fuit infra ſextū menſem præſtitere, uerum tamdiu morati ſunt, quoad Lacedæmoniorum præſidia expulere ex oppidis, & Archadum illis impoſuerunt, Epaminunda milites ad hæc compellēte, eoſq́ ab omni mulctà quæ propterea inferretur defenſurum pollicente. Cum autem in patriam reuerſi eſſent accuſatores unumquemq; perſecuti morti damnauere. Sic enim ex lege præſcriptum erat, ut qui ui alterius principatū gereret morte mulctaretur. Qua ex cauſſa amici eius in fugam uerſi, eiulatu multiſq́ uerbis culpam in Epaminūdam referentes eos ſic inſtruxiſſe, ut dicerent, & dicētibus adeſſe teſtem fatebātur. Tum ille morti condemnatus confiteor, inquit, me inique geſſiſſe principatum, & quos abſoluiſtis à me coactos

eſſe,

eſſe, nec propterea uitam ob ſcelus deprecor. Hoc ſolum à uobis peto, ut pro ijs quæ à me geſta ſunt ſepulchro uelitis inſcribere. Hic eſt, inquit, qui circa Leuctram uictoriã adeptus, & patriam hoſtes non ferentem ne quis peregrinus Laconicum pilon habeat, ſupra Spartã ipſam deduxit: hic patriæ iniquitate ob eius utilitatem extinctus eſt. Hæc effatus è tribunali deſcẽdit, uolentibuſq; eum abducere corpus obtulit. Verum iudices ſermonis inuidia commoti cum reſponſum eius admirarentur, uiri quoq; auctoritatem erubeſcerent, ſortes aſſumere non auſi e iudicio abiere. hæc ut cuiq; gratius fuerit iudicare licet. Manius uero qui Scipioni in imperio ſucceſſerat, regionem ab Antiocho ereptam præſens ipſe ſuſcepit, & Galatas qui cum Antiocho pugnauerant latrocinijs deditos, & ad Myſium Olympum fugientes, ipſe non ſine iugi labore ſupergreſſus montem, è fuga reuocauit, interfectoſq; præcipitauit è rupe, qui tamen ob multitudinem annumerari nequiuere. Captiuorum ad quadraginta millia ab eo habita, quorum arma combuſſit igne. Corpora, cum tantã turbam inter bella educere haudquaquam poſſet, cæteris barbaris finitimis uendidit. Ipſe inter Tectoſagos & Procmos in inſidias delapſus demũ aufugit. Reuerſus inde ad eos qui morabantur adhuc, & ob multitudinem immoti conſiſtebant, leuis armaturæ milites aduerſum miſit, & ipſe circumequitans iaculari iuſſit, neq; in unum confertos, neq; finitimos hoſtibus. Nullo autem telo in irritum cadente ob hoſtium turbam ad octo millia occidit, reliquos uſq; ad Halym fluuium inſecutus eſt. Ariarathi autem Cappadocum regi, qui propugnatores Antiocho miſerat uerẽti admodum, & ut ducẽta talenta ſuſciperet oranti regionẽ reliquit intactam. Ipſe in Helleſpõtum reuerſus eſt cum ingenti gaza, pecunijs prope innumerabilibus, præda grauiſſima, & exercitu pondere onuſto. Quę uero hactenus, nulla ratione ab eo facta exiſtimãtur, nam ætatis temporibus nauigationẽ

Tectoſagi.
Procmi.
Halys fluuius.

uigationem diſtulit,& pondus earum, quas ferebat, rerum, haud multifaciens, neq; ſollicitus labore & induſtria exercitui iter aperire, non ad bellum intento, ſed domũ ſpolijs redire properanti per Thraciam profectus eſt, iter lõgum & anguſtum, & difficile ad ſuperandũ caloris tempore. neq; in Macedoniã ad Philippum mittere curauit, ut illi occurreret quo tute pgredi poſſet, neq; exercitũ in partes multas diuidere, ut facilius incederet, & neceſſaria paratiora haberet, neq; uaſa deferentes in ordines rectos ponere, ut ſe inuicem tueri poſſent, uerum oẽm in longitudinẽ immenſam exercitum deduxit, & impedimenta in medium ſtatuit, ita ut neq; pcedentes illis opem afferre poſſent, neq; ſubſequẽtes oblõgitudinem ſimul & itineris difficultatem. Qua ex re undiq; ex tranſuerſo inſurgẽtibus Thracibus plurima pars prædæ ſubſtracta eſt, publicæ quoq; pecuniæ & ipſius exercitus arreptæ hoſtibus, ipſe cum cæteris in Macedonia ſeruatus eſt. Quo in loco maxime intueri licuit, quantũ ad Scipiones pmittens pfuerit Philippus, & quantũ uiciſſim peccarit Antiochus, qui Cherroneſum reliquiſſet. Manius ex Macedonia in Theſſaliam ueniens, ex Theſſalia in Epirũ, inde ad Brunduſium tranſgreſſus eſt, ac reliquũ exercitus ad propria dimittens Romã acceſſit. Rhodij & Eumenes Pergami rex, qđ bello in Antiochum unà cõſenſiſſent, animis elati Romam legatos ſuos dimiſere. Senatus Rhodijs Lycios, Cariaſq; cõceſſit, quos paulopoſt ab ipſis abſtulit, quaſi Perſeo potius regi, quam ipſis in Perſeũ depugnantibus promptos ac fauentes Eumeni quæcunq; reliqua ab Antiocho ademerant, exceptis Græcis qui in ipſis erant, perſtitere. Horũ uero quicunq; Attalo Eumenis patri tributa perſoluiſſent, Eumeni quoq; præbere uoluere. Qui Antiocho prius penderant tributo liberarunt, ac ſuis legibus uti permiſerũt. In hũc modum Romani quæ bello cœperant, partiti ſunt. Magno deinde Antiocho exempto rebus humanis, Seleucus eius filius

lius hæres inſtitutus eſt, qui fratrem Antiochũ obſidem apd Romanos, tradito eius loco Demetrio filio, liberauit. Is cũ in patriã reuerteretur, & iam Athenis propinquus eſſet, Seleucus ex inſidijs Heliodori cuiuſdam ex ſuis incaute interficitur. Heliodorum porrò regnum ſuſcipere conantem Eumenes & Attalus ui pepulere, Antiocho in regem ſubſtituto, cui uiro blandiebãtur maxime. Ex nonnullis quippè offenſionibus iam Romanos ſuſpectos habere cœperant. In hunc modum Antiochus Antiochi magni filius Syriæ principatum adeptus eſt, quod nomen apud Syrios iampridem inſigne fuerat, qđ arrepto ab exteris regno, ipſe indigena rex habitus eſt. Firmata itaq; cũ Eumene beneuolẽtia atq; amicitia, Syriæ & quæ circũ incolunt gẽtibus imperio præfuit. Satrapem in Babylonia Timarchum habens, ad exigẽdos autẽ redditus Heraclidem Germanos inuicem, qui ambo antea exoleti illius fuerãt. Exercitum quoq; in Atraxem Armeniorum regem duxit, quo capto exceſſit è uita, Antiochum nouem iam habẽtem annos relinquens filium, quẽ ob patris uirtutem Syrij Eupatrũ cognominauerunt. Hunc puerum Lyſias aluit. Senatus cum Antiochi ſtirpem ad minimum redactam, & breui interituram uideret, lætatus eſt. Demetrium autem Seleuci filium Antiochi illius præclari nepotem, filiorum magni Antiochi puero illi cõſobrinum & Romæ obſidem, cum annum tertium ſupra uigeſimum agens in regnum demitti poſceret, quaſi utilius futurum populo Romano nequaquam conceſſit, haud utile arbitratus iuuenem iam ætate adultum pueri loco Syriæ præeſſe regno. Intelligens deinde Elephantorum gregem & naues plures ijs, quæ Antiocho ex pace conceſſerant in Syria aſſeruari, legatos miſit qui elephantos interfici, naues igne abſumi iuberent. Miſerandum itaque ſpectaculum præbuit beſtiarum interitus iam manu aſſuẽtarum, & quæ raræ apud omnes erant, tum ignis claſſi iniectus. Quo ſpectaculo

Antiochus iunior obſes liberatur.

commotus

commotus quidam in Laodicia urbe Leptinus, Cn. Octaui um legatorum principem deprehenſum intra Gymnaſium occidit, quē deinde Lyſias ſepulchro dedit. Demetrius igitur iterum ſenatum ingreſſus ex ſeruitute duntaxat liberari poſtulabat cum Antiochi loco obſes datus eſſet, Antiochus autem interijſſet. Cum uero id conſequi nō poſſet clanculū enauigauit, & Syrijs pergrate eum ſuſcipientibus imperio pręfuit, Lyſiam pariter, ac puerū necauit. Heraclidem quoqꝫ e Babylone expulit. Timarchum uero illi aduerſantem tandem peremit, plurima alioquin in Babylonios nequiter agētem. quibus ex rebus imperantibus Babylonijs Soter ab illis appellatus eſt. Adeptus igitur imperium Demetrius decem millium aureorum coronam quod obſes apud Romanos fuiſſet gratis illis miſit, unaqꝫ Leptinum deſtinauit, qui Octauium interemerat. Illi ſuſcepta corona Leptinum recuſarunt iam inde crimen in Syrios ad tempus obſeruātes. Demetrius ex Cappadocū regno Ariarathe depulſo Olophernem mille talentis eius loco induxit, fratrem Ariarathi habitum: Cæterum Romanis Ariarathem & Olophernem ueluti fratres inuicem regnum adminiſtrare placuit. Decedentibus igiť his, & Ariobarzane haud multo poſt ſub Mithridate ponti rege deuicto, Mithridaticum bellum ſubinde & in alios fieri cœptum maximū quidē & multiforme, & quod à plurimis nationibus per .40. fere annos geſtum eſt. in quibus multi Syrijs principes ex regio genere, uerum tempore per breues extitere, multæ præterea defectiōes, reditus in regna facti ſunt. Parthi ab his deficientes in Seleucidarum regnum Meſopotamiam ſibi uendicarunt, quæ Seleucidis parere aſſueuerat. Et rex Armeniæ Tigranes, quod nationes quaſdam finitimas proprijs utentes regibus ſibi ſubegiſſet rex regum exiſtimatus eſt. Seleucidas præterea parere recuſantes bello deuicit. Non aduerſante etiam Antiocho Euſebij Tigranes Syrię ultra Euphratem potitus eſt, omniumqꝫ

Mithridaticū bellū

Syriæ

Syriæ nationum uſq; in Aegyptũ, tenuit & Ciliciã. nam & hæc Seleucidis olim paruerat. Megadatem quendam per quatuordecim ferè annos in uniuerſum, prætorẽ ſtatuẽs. Lucullo deinde imperatore Romano Mithridatem, qui ad Tigranem cõfugerat, bello perſequentẽ Megadates cum exercitu opẽ allaturus illi occurrit. Quo tẽpore Antiochus Euſebij in Syriam delatus, Syrijs ſpõte obſequẽtibus regnũ cœpit. Lucullus deinde cum Tigrane primum cõgreſſus, & partis per eum prouincijs expellens, patrio tamẽ regno non priuauit. Pompeius deinde cum Mithridatẽ Lucullo abſtuliſſet, Tigrani Armeniam habere cõceſſit. Antiochum è Syriorũ regno expulit, cum nihil is in Romanos deliquiſſet, hac re, ut arbitror, commotus, quoniam facile erat exercitum plurimum habenti principatum inermẽ tollere. Verbo autem quod Seleucidas ſub Tigrane deuictos Syrijs magis præeſſe quàm Romanos, haud æquum arbitrabatur, qui Tigranem ſuperaſſent. In hunc modũ Romani Ciliciæ & Syriæ quæ in mediterraneis colitur, & inferior appellatur, ac Phœnicis, & Paleſtinæ, & omnis præterea Syriæ quocunq; nomine nuncupetur, ab Euphrate uſq; in Aegyptũ bello præfuere. Vnico Iudæorum genere aduerſante Pompeius cũ exercitu profectus regem eorum Ariſtobolũ Romã miſit. Hieroſolymã urbem magnam, & præ cæteris ſanctiorẽ apud eos uicit, quã olim Ptolemæus primus Aegypti rex euertit, & Veſpaſianus iterum reſtitutam diripuit, & Hadrianus ætate mea ſubuertit, qua ex cauſſa Iudæis tributa corporum, reliqua eorũ ſubſtantia grauiora ſunt. Eſtq; Syrijs & Cilicibus anniuerſarius cuilibet poſſeſſionis cuiuſq; impoſitus. Pompeius uero nationibus quæ Seleucidis parere aſſueuerant, nonnullis reges proprios impoſuit ac Dynaſtas, quemadmodum Galatis in Aſia quatuor dynaſtas attribuit, eorumq; tetrachias cõfirmauit, ut aduerſum Mithridatẽ auxilio eſſent, quæ non multo poſt Auguſto imperante ad Romanos conceſſere per-

e partes

partes. Syriæ præterea Scaurũ, qui cũ eo in prælijs quęſturã
geſſerat Põpeius præſidere iuſſit. Senatus Marcũ Philippũ
pro Scauro, Marcellinũ uero Lentulũ pro Philippo præto-
res ambos eſſe uoluit. Cæterũ in utroq; tẽpus elapſum eſt dũ
Arabes finitimis aduerſos repellunt. Hac de cauſſa prætores
ſubinde creati ſunt, qui nomine præ cæteris in urbe pollerẽt,
ut ex ordine belli exercitusq; quemadmodũ cõſules haberẽt
poteſtatẽ. Horũ primus Gabinius cum exercitu miſſus, qui
bellũ gereret. Mithridates Parthorũ rex principatu eiectus
ab Herode fratre ex Arabia ad Parthos ſe contulerat. Ptole-
mæus uero undecimus Aegypti rex & ipſe regno pariter ex
pulſus, multis pecunijs hortatus eſt ut à Parthis in Alexãdri-
nos ſe cõuerteret. Et quidẽ Ptolemæũ Gabinius in regnum
reſtituit illato Alexandrinis bello. Sed is Romanorũ cõſilio
damnatus aufugit, quod abſq; Senatus decreto Aegyptũ in-
uaſiſſet, bello apud eos nefaſto ex Sibyllinis monitis, ꝓ Ga-
binio mihi uiſus eſt Syriæ Craſſus præfuiſſe, quo pugnante
ingẽs clades accepta eſt. Lucio deinde Bibulo poſt Craſſum
Syriã tenente Parthi in eum mouere bellũ. Saxa porrò poſt
Bibulum regnãte uſq; ad Ioniã Parthi peruenere, Romanis
inter ſe diſſidentibus ciuili bello. ſed de his latius in Parthorũ
libro referemus. In hoc autem qui Syrius inſcribitur, quem-
admodum Syriã adepti ſunt Romani, & in hunc in quo nũc
eſt gradum ſtatuerunt abunde diximus. Non incongruum
tamen uidetur cum de Syria ſcribamus ad Macedones tran
ſire, qui ante Romanos illi præfuere. Alexander nempè Sy-
rijs ſupra Perſas imperitaſſe dicitur, & omnium rex in quan
tum progreſſus exutiſſe. Alexandro demum intereunte uſq;
ad ſobolem eius modicum quid omnino, qua nondmm edi-
ta Macedones Philippi deſiderio Arideum Alexandri fratrẽ
eorum regem ſtatuere, quanquam haud admodum pruden
tem habitum, quem Aridei loco Philippum appellarũt. Op-
perientibus interim illis Alexandri ſobolem, nam uxorem

eius

tius grauidam ſeruabant, amici prouincias inter ſe partiti ſunt, Perdica illis ſub Philippo diuidente. Non multo deinde cum deceſſiſſent reges Satrapæ eorum loco creati ſunt. Syriorum autem primus Satrapes Laumedon Mitylenæus inſtituitur. ex Perdica & Antipatro poſt Perdicam regibus cũ ctis præſidente. Ptolemæus Aegypti Satrapes in Laumedontem claſſe deuectus multis pollicitationibus ut Syriam ſibi traderet hortatus eſt, quaſi ingreſſum Aegypti quendam ac propugnaculum in Cyprum aſſerens, quod cum aſpernaretur ille, ui eum cœpit. Laumedon interfectis ijs à quibus ſeruabatur Alcetam profugit in Cariam. Sicq; aliquandiu Syriæ Ptolemæus præfuit, & præſidia urbibus imponẽs in Aegyptum enauigauit. Antigonus uero Phrygiæ & Lyciæ ac Pamphylię Satrapes, & cuſtos totius Aſiæ inſtitutus ab Antipatro cum in Europam tranſmearet, Eumenem Cappadocię Satrapem, & Macedonum hoſtem à ſe iudicatum obſedit Ille fuga elapſus Mediam ſibi uẽdicauit. demum ab Antigono interceptus neci deditur. Antigonus cum in patriam rediret à Seleuco Babyloniorum Satrape ſplendide ſuſceptus eſt Increpante deinde quendam ex ducibus Seleuco, neq; id Antigono præſenti referante, iratus rerum ac pecuniarum rationes ab eo petijt. Ille cum debilior exiſteret ad Ptolemæum in Aegyptum abijt. Antigonus poſt Seleuci fugã Blitora quendam Meſopotamiæ ducem e principatu expulit, quod Seleucum abeuntem eſſet comitatus. Babyloniam uero ac Meſopotamiam, aliaſq; ex Medis ſupra Helleſpontum nationes ſibi ſubdidit. Decedente autem Antipatro à cæteris Satrapis inuideri cœpit, quod tantum regni tantumq; terræ ſolus poſſideret. Seleuco igitur in primis ſuadente Ptolemæus ac Lyſimachus Thraciæ Satrapes, & Caſſander Antipatri pro patre agens in unum conuenerunt, præmiſſisq; ad Antigonum legatis regiones, ac pecunias per eum habitas Macedonibus qui è regnis decidiſſent partiri popoſcerunt. Irridẽte eos

Satrapæ origo.

Bellum in Antigonũ adornat.

te eos Antigono bellum in commune ſtatuerunt. Ille ex aduerſo paratis copijs quæcunque præſidia in Syria relicta erant ab Ptolemæo expulit. Phœniceam deinde ac Syriam, quæ inferior dicitur, Ptolemæo adhuc parentes ſibi aſciuit. Profectus ſubinde ad Cilicias portas Demetrium filium uix annũ ſecundum & uigeſimũ agẽtẽ cum exercitu reliquit in Gaza aduerſus Ptolemæi motus in Aegyptum, quem Ptolemæus iuxta Gazam ingenti prælio uicit. Demetrius ad patrem redijt. Ptolemæus Seleucum in Babyloniã ut principatũ ſuſciperet emiſit. pedites porrò mille, equites trecentos illi dedit. cum quibus licet pauciſſimis Seleucus cæteris ſuſcipiẽtibus Babyloniam prompte inuaſit, & principatum haud multò poſt in immẽſum extulit. Antigonus interim Ptolemæo ſuccẽſebat, demum nauali pugna circa Cyprum euicit, Demetrio filio unà militante. Qua uictoria tam illuſtri adepta exercitus ambos reges appellauit, Antigonum ſcilicet ac Demetrium. Intereuntibus interim regibus Arideo Philippo & Olympiade cum Alexandri ſtirpe proprij exercitus Ptolemæum regem nominarũt, cum poſt acceptam cladem haud minus tamen ijs poſſideret qui uictores habebantur. Illis autem è conuerſo eadẽ opinio aderat, quos ſtatim reliqui imitati ſunt, omnesque è ſatrapis reges euaſerunt. In hunc modũ Seleucus Babyloniæ præfuit, Mediæ præterea imperauit, Nicatoremque prælio deuicit, ex ijs qui ab Antigono in Mediam ſatrapes relicti fuerãt. Plura quoque bella cũ Macedonibus geſſit ac Barbaris, uerũ duo in primis maxĩa cũ Macedonibus ipſis egit: ultimũ cum Lyſimacho Thracũ rege, Primum uero cum Antigono iuxta Hipſeum Phrygiæ eodem ducente atque pugnante, cum octogeſimũ ætatis annum attigiſſet. Poſtremo Antigono in bello concidente quicunque reges unà cum Seleuco in Antigonum conuenerãt, eius regna inter ſe partiti ſunt. Ea igitur tempeſtate Seleucus omnis circa Euphratem Syriæ quæ mari imminet, Phrygiæ quoque ſuper

Ptolemæus nauali pugna uictus.

per mediterranea regnum ſortitus eſt, nationibus quoq; fini-
timis continue imminens, cum eas ad ſe ſuadendo attrahere
potens eſſet & cogere, Meſopotamiæ, Armeniæ, ac Cappa-
dociæ quæ Seleucis appellatur, Perſis deniq; ac Parthis, Ba-
ctrianis & Arabum populis præfuit. Epirũ inſuper, Gordia-
nos, Aracoſios & Hyrcanos ſibi ſubdidit, aliaſq; adiacẽtes
uſq; ad Indum tenuit nationes, quæ olim ab Alexandro ui-
ctæ fuerant, itaut Aſiæ fines poſt Alexandrũ hic maxime pu-
tetur attigiſſe. A Phrygia quippe uſq; ad Indum fluuium de-
ſuper omnia Seleuco parebãt. Indũ præterea trãſgreſſus cũ
Androcoto Indorum rege tamdiu pugnauit quoad ipſum in
amicitiam affinitatemq; pellexit. Et hæc quidem ante Anti-
goni obitum, partim uero poſt ab illo geſta. Ferunt cum ſub
rege militaret adhuc, & in Perſiam eũ tem ſequeretur, in Di-
dymæa oraculum huiuſmodi obtigiſſe. Cum enim de reditu Oraculũ.
ſuo in Macedoniam percontaretur reſponſum fuiſſe, Europã
haud quæras, Aſiæ tibi tutior ora eſt: & in Macedonia pa-
ternum larem inſpirante nemine ingentem emiſiſſe flammã
matrem quoq; eius per ſomnum exiſtimatam eſſe, quem an-
nulum ipſa reperiſſet Seleuco geſtandum tradere. Regnatu-
rum quippe illum ijs in locis in quibus decidiſſet annulus.
Poſtmodum cum anchoram ſculptam ferro inueniſſet de-
diſſe filio: Seleucum autem iuxta Euphratem eum amiſiſſe.
Dicitur præterea cum in Babyloniam poſt hæc proficiſcere-
tur, ad lapidem quendam offendiſſe, quo euulſo anchorã ſta-
tim apparuiſſe. Tumultu ſubinde inter natos orto quaſi detẽ-
tionis indicium id præ ſe ferret, Ptolemæũ Lagi ad eos mit- Ptolemæus Lagi.
tentem prædixiſſe, firmitatis anchoram non detentionis eſſe
indicium. Seleuco uero ob hæc cum regno potiretur ancho-
ræ ſculpturam pro annulo affuiſſe. Superſtite adhuc Alexan-
dro ac intuente, aliud Seleuco ſignum de principatu eius ap-
paruiſſe memorant: Alexandro quippe ex Sidone in Baby-
loniam reuertente, & per ipſas Babyloniæ paludes cum Eu-

phrates Syriam terram inundaret, nauigante, incũbens ſubi to uentus diadema è capite eius abſtulit, uolitansq́; in arundine non longe à quodam uetuſti regis tumulo depoſuit, quod regiæ necis ſignum in primis fuit: nautam uero adnatantẽ diadema capiti impoſuiſſe ferunt, & Alexandro parũ ab humiditate attuliſſe, eius rei præmium à rege argenti talentum accepiſſe. Auguribus autem illum interfici iubentibus, nonnullos Alexãdro idem ſuaſiſſe, alios aduerſatos eſſe. Fuiſſe etiam qui prætermiſſis his nõ nautam, uerum Seleucum ad regis diadema adnataſſe dicerent, & capiti impoſuiſſe quo purum afferret, & hæc ſigna in fine ambobus accidiſſe. Alexandrum quippe in Babyloniã finijſſe uitã, Seleucum Alexandri imperij plurimum præter cæteros eius ſucceſſores tenuiſſe. hęc de Seleuco ab auguribus antedicta fuiſſe legimus

Prognoſticon de Seleuco.

Diſcedẽte demum Alexãdro dux ſocialis & equeſtris agminis inſtituitur. quod & Epheſtion quondam ſub Alexandro & poſt Epheſtionem Perdicas rexerat. Dehinc Babyloniæ Satrapes, & rex demum pro Satrape effectus, cum in prælijs feliciſſime pugnaret Nicator cognominatus eſt: Mihi autẽ ꝓbabilius uidetur, Nicatorem interfeciſſe, uel quod corpore ingenti fuerit ac robuſto, ſiluestremq́; taurum in Alexandri ſacrificio olim elapſum è uinculis ſeſe opponens manibus tenuerit ambabus, quod in ſtatuis conſpicitur, quibus cornua deſuper adiecta ſunt. Vrbes autem condidit ad imperij eius magnitudinem ſex & decem Antiochias in memoriam paterni nominis. In honorem uero matris quinq; Laodicias, nouem in ſui nominis Seleucias, quatuor in mulierum ſuarum commemoratione urbes, tres Apamias, & Stratonicíã unam, quarum ætate noſtra illuſtriores adhuc extant Seleucia quæ in maris littore ſita eſt, & quę ſupra Tigrim fluuium cõdita Laodice in Phœnicia, & ſub Libano mõte Antiochia Syriæ quoq; Apamia, alias præterea à Græcia aut Macedonia, aut ab operibus quibuſdam ſuis nominauit, aut ad Alexandri

xandri regis laudem nomen indidit. Ob hoc in Syria & ijs qui ſupra ipſam incolunt Barbaris multa Græcorum, multa quoq; Macedonũ oppidorũ inſunt nomina, Berria, Edeſſa, Perinthus, Maronia, Callipolis, Achaia, Bella, Oropus, Amphipolis, Arethuſa, Aſtacus, Tegea, Chalcis, Lariſſa, Erea & Apollonia. Inter Parthos autẽ Sotira, Calliopi, Charis, Hecatomplis, Achaia. In India prӕterea Alexandropolis, in Scythia Alexandreſcheta. & ob uictoriarũ ſuarũ famam ac memoriam, Nicephorion in Meſopotamia, & Nicopolis in Armenia, quæ Cappadociæ maxime cõfinis eſt. Fama eſt cũ Seleucias urbes conderet, eam quæ mari imminet è cœlo tactam eſſe, & ob id fulgur, deũ incolis ab eo traditũ, ſolitosq; choreas ducere fulgur hymnis præcinentes. Ad eã uero quæ ſupra Tigrim colitur, magi à Seleuco acciti, qui diem, & ex die horam qua fundamenta urbis iaceret eligerent: cum illã ueluti iugũ ipſis imponi formidarent, horam ementiti ſunt. Interea Seleucus horӕ intentus in tabernaculo cõſiderat. Exercitus ad officiũ paratus quoad rex mandaſſet expectabat. Statim uero incũbente fatali hora à nullo moniti, cum præceptum ſibi putarent eſſe, milites ultro ad opus aduolãt, nec cohibentibus tubarum ſtrepitu ceſſerunt, eoq; modo urbẽ conditam eſſe ferunt. Seleuco uero id grauiter ferẽte, & magos denuo de fortuita urbis conſulente, in hunc modum ueniam deprecatos reſpondiſſe. Fatalẽ quidẽ ſortẽ ó rex ſiue bonam ſiue malã neq; hominis, neq; urbis fas eſt permutare. Quædã enim urbium quemadmodũ & hominũ ſors eſt. Hãc diuturniorẽ fore dijs uiſum eſt, quæ ab hac hora qua cœpta eſt ſumpſit initiũ. Quippe dum urbẽ ut propugnaculũ in nos futurã formidamus, quod fatale fuit aperuimus, quod ideo felicius habendũ eſt ſimulantibus magis, te autẽ ignorante. Diuinitas profecto quædam felicitatem iſtã militibus oſtendit tuis, quod in teipſo hoc modo intellige, ne nos ſimulare amplius credas: Tu enĩ rex cum exercitu tuo quiete degens opperiẽdi

Græcarũ urbiũ nomina iter Barbaros

Opinio de fato.

cæteris

cæteris præceptum dederas. at ij, qui in periculis, laboribus continue mãdatis tuis paruere, neq; expectare, neq; ordines ſeruare potuere, nec turmatim, uerum impetu quodam exciti neglectis ducibus mandatum ſibi credidere, & mandatum quidẽ fuerat, & ueluti nõ ꝓhibente deinceps paruerũt. Quis igitur in hominibus rex deo potẽtior cenſendus eſt? qui mẽtis ſuæ cõpos extitit, & condendæ urbis noſtræ loco dux ipſe affuit, ſuccẽſens nobis, finitimæq; ſtirpi noſtræ. ubi nã noſtra quibũt cõſiſtere fortioribus undiq; nobis inſurgẽtibus? Hęc igit̃ ciuitas feliciter à te cõdita indies adaugebit̃, in longũq; manebit æuum. Nobis autẽ qui rerũ noſtrarũ charitate ducti ergà te deliquimus; propitius mentẽ firma. Hæc deprecantibus magis lętatus rex ſpõte ueniã illis tribuit. Huiuſmodi de Seleucia urbe percepimus. Seleucus uero Antiochum filium ſuperſtes adhuc omnis quæ deſuper eſt regionis, eius loco regem eſſe uoluit. Et quanquã id magnificũ ac regale exiſtimari queat, magnificẽtius tamẽ ac ſapientius quiddam adoleſcentis amor, & ad amorẽ eius inſignis moderatio uidetur attuliſſe: Stratonicẽ quippe Seleuci uxorẽ Antiochi ipſius nouercam, & iam puerum Seleuco enixam miſere adoleſcẽs deperibat, uerum paſſionis impudentiã abhorrens nõ facinus aggredi, non palã cuiq; facere audebat, tantum morbo indulgens ultro mortem appetebat, neq; Eraſiſtratus medicus inter præcipuos aulæ à Seleuco habitus ualetudinis huius cauſam ſcrutari poterat, quoad corpus eius omni ex parte ſincerum intuens, animæ profecto ægritudinẽ illam eſſe arbitratus eſt, cuius amantis & infirme paſſionibus laboraret corpus. Triſtitiam nempè & indignationẽ, ac cogitatiões alias à prudentibus plerumq; ſimulari, amorẽ uero intus tegi cõſueuiſſe: nihil horum tamen Antiocho ſibi profitẽte, ſatis ratus in ſecreto deprehendi poſſe propius aſſedit, & corporis ipſius mutationes quemadmodũ ad quosq; ingredientes ſe haberet diligẽtius obſeruare cœpit. Quod cum alijs ad eum

Hiſtoria iocunda.

Eraſiſtratus medicus.

accedentibus

accedentibus ſegnem torpidumq́ pari modo eſſe cerneret, Stratonice uero aſſidente ut eum inuiſeret, mente ex rubore conſcientiaq́ confuſa uehementius turbari, tacitumq́ perſiſtere, corpus præterea quanquã inuito eo reuiuiſcere admodum, ac uiuacius effici, excedente ea conſidere ac debilitari, ad Seleucum profectus filium eius inſanabili morbo correptum eſſe retulit. Cum triſtari & exclamare cœpiſſet rex: paſſio hæc inquit Eraſiſtratus amor eſt, & mulieris quidẽ amor, uerum quam conſequi haud potis eſt. Admirãte admodum Seleuco ſi quem ipſe ob adoleſcẽtis huiuſmodi coniugium precibus, pecunia, aut donis, denicq́ totius regni ſui pollicitatione flectere nequiret, qui uniuerſæ Aſiæ imperitaret, ac ſupſtite rege, qui morbo laboraret daturum ſe pro ſalute eius quod quiſq́ uellet promittere, & ſolum quæ mulier hæc eſſet efflagitante, Eraſiſtratus meam inquit, uxorẽ deperit. Tum Seleucus quid ergo inquit tu tam bonus, & nobis adeo beneuolẽtia affectus & charitate, uirtute uero & ſapientia paucis cedens, iuuenem florentem ætate, & regno debitum, amici præterea & regis filium in infelicitate prudentem, & morbum adeo celantem ut mortem libens oppetat nobis non ſeruabis? uerum Antiochum ſi deſpicies, deſpicies & inuicem Seleucum. At ille regi aduerſatus inconuincibilem ſermonem protulit. An tu inquit quanquã eius parens, ſi uxorẽ tuam cuperet Antiochus, illam ultro daturus es? Hic Seleucus reges omẽs ac deos perſancte deierãs ſponte ſe ac læte daturum obtulit, boniq́ parentis beneuolẽtiæ exemplum cunctis exhibiturum erga filium adeo prudẽtem, continẽtemq́ paſſionis & huius mali prorſus indignũ, aliaq́ his ſimilia edifferens triſtari ac lamentari ni illi infelici medicam adferret opem. Ille cum regis mẽtem non ſimulatam quidem, uerum ad rem promptam certamq́ diſcerneret, paſſionem omnem filij detegit, & quẽadmodum id deprehendiſſet enũciat. Seleucus gaudio elatus unicum opus

ſibi ſupereſſe arbitratus eſt, quo pacto id filio perſuadendũ eſſet, quo pacto & uxori. Cum uoti tandem ſui compos eſſet, coacto in unum exercitu, qui forte id præſenſerat, quæcunq; ab eo geſta eſſent ediſſerit. Deinde de principatu loqui orſus Alexandri ſucceſſorem in longum proferre quãmaxime opus eſſe oſtendit. Se uero ſenio confectum haudquaquã tãto imperio ſufficere. Diſpoſui itaq; inquit ipſius magnitudinem ſine ueſtra in futurum cura diuidere, & partem chariſſimis meis tradere. Aequi eritis ad hæc peragẽda mihi omẽs, qui ad tantum principatus ac potẽtiæ poſt Alexandrum regem ſub me euecti eſtis. Amãtiſſimi itaq; mihi & regno digni uiſi ſunt, filius iam ætate adultus & uxor, filij nempe ab his in flore conſtitutis ſtatim orietur, ſtatim regni noſtri aderunt cuſtodes. Coniũgam eos ad inuicem uobis inſpectantibus, & reges gentium quæ deſuper incolunt ambos ſtatuam, nec uobis potius Perſarum mores aliarumue nationum, quàm quæ omĩbus cõmunis eſt imponam legem: iuſtum ſemper id eſſe uobis quod reges ſtatuent. Sic ille effatus eſt. Exercitus uero tanquã regem ab Alexandro maximum & parentem optimũ ſummis laudibus cœpit cõclamare. Seleucus autem hæc ipſa Stratonicæ & filio imperans connubio adiunxit, ſolutoſq; à ſe in regnum dimiſit.

Seleuci oratio.

Opus profecto memorabile & lõge fortius ijs quę in hoſtes geſſit meditatus. Satrapiæ quidem ſub illo fuerant duæ & ſeptuaginta, tantum ille imperij tenuit, quarum maiorem filio partem tradidit. ipſe à mari duntaxat uſq; ad Euphratẽ regnum ſibi ſtatuit. Nouiſſimo demũ bello circa Phrygiam quæ ſupra Helleſpõtum eſt cum Lyſimacho depugnãs, Lyſimachum acie cadentem uicit. Inde Helleſpontũ tranſgreſſus, & in Lyſimachiam aſcendens à Ptolemæo Ceraunio cognomine, qui eum ſequebatur occiſus eſt. Fuit autẽ Ceraunius ex Ptolemęo Sotira & Euridice Antipatri filia genitus, quẽ Aegypti regno excedentem ob timorẽ patris q́d iuniori filio

Seleuci regnũ ingẽs

ri filio regnum dare decreuiſſet, Seleucus filij in morem ea calamitate ſuſceperat enutrieratq́;, qui ſe illi interfectorem ſubornauit. In hunc modum igitur Seleucus perijt cum tres ſupra ſeptuaginta uixiſſet annos, duobus & quadraginta regno præfuiſſet. Nõ iniuria itaq́; in eũ uerſus ille accõmodari uiſus. Europã haud queras, Aſię tibi tutior ora. Lyſimachia quidem Europæ pars eſt, ac tum primũ ab Alexandri exercitu trãſitus in Europam factus. Ferunt & de eius obitu nõnunquam referente eo huiuſmodi uerſus peruulgatos eſſe. Argos effugiens fatali in tempore perges: Argos cum fueris tunc forte mortis obibis. Eſt enĩ Argos Peloponnẽſium, & Argos Amphilochium, Argos quoq́; in Horeſtia, à qua Argeadæ Macedones dicti, & quæ in Ionio à Diomede errante putatur cõdita, & ſi qua alibi terra, Argos dicta eſt ab illo diligenter quæſita & animaduerſa. Aſcendente autem eo in Lyſimachiam ab Helleſponto, ara quædam magna & illuſtris in conſpectu aderat. Dum igitur intelligit aut Argonautas eam condidiſſe in Colchum nauigantes, aut Achiuos ad Ilion caſtra mouẽtes, & ob id aram ab incolis corrupto uocabulo Argos dici, aut propter Atridarum patriam: hæc igitur dum intelligit à Ptolemæo à tergo inſtante occiditur. Corpus eius Philetrus Pergami p̃fectus cõbuſſit igni cum illud à Ceraunio pecunia ingẽti redemiſſet, reliquias uero Antiocho filio miſit. Ille in Seleucia quę mari imminet ſepulchro cõdidit. Templum præterea exædificauit, quod Niceterium deinceps appellatum eſt. Seleucum audio cum Alexandri ſcutifer adhuc eſſet, per longũ tempus equitanti pedes aſtitiſſe: cumq́; ex labore deficeret apprehẽſa equi cauda inſequi p̃ſeueraſſe. caſu uero extremam aciẽ regij teli frõtem eius p̃ſtrinxiſſe, ſtatimq́; cruore effuſo Alexandrũ cum tænia careret, diademate p̃prio obligaſſe uulnus, diadema ex cruore fœdatũ eſſe. ob hæc Ariſtãdrum uatẽ inſpecto eo prædixiſſe ferunt, regem illum futurũ quidem, uerum cum

maximo labore regnaturum. Sic ille per quadraginta regnauit annos computatis iis quibus ſatrapes habitus eſt. cæterũ iugi labore ut ſeptuagenarius adhuc bellum gereret, & depugnans extinctus ſit. Cum Lyſimachus interfectus eſſet, corpus humi ſtratum, canis domeſticus plurimum contendens atq; decertans, ab auibus feriſq; illęſum præſtitit, quoad Phorax quidam Pharſalicus inuentum humi condidit. Nonnulli tradunt Alexandrum Lyſimachi filium qui ad Seleucum olim fugerat, patrem ueritus quod Agathoclem alterum eius filium interemerat, deducẽte cane iam tabidum corpus offendiſſe, oſſaq; in Lyſimachiam cõdidiſſe eorum templo quod Lyſimachum appellabatur. Hũc igitur finem ambo reges ſortiti ſunt, cũ uterq; fortiſſimo & excellẽti corpore eſſet præditus, & hic quidem ad ſeptuageſimũ uixiſſet annum, alter uero tres amplius attigiſſet, & quiſq; eorum in bello manu propria ad extremũ uſq; pugnaſſet ſpiritum. Defuncto deinde Seleuco qui deinceps ab illo Syriæ regnũ ſuſceperunt hi fere habentur Antiochus primus, qui nouercam fertur dilexiſſe, & Soteris cognomen habuit: Galatas ex Europa in Aſiam tranſgreſſos expulit. Secundus Antiochus alter ex huius & nouercæ coniugio genitus, cui etiã dei cognomen affuit, à Mileſiis primũ inditum, quod Timarcum eorum tyrannũ expuliſſet, uerum hunc uxor pharmaco necauit. duas quippe habuit Laodicem ſcilicet & Berenicẽ. Ob zelum igitur & nuptias Philadelphi filiæ à Laodice occiditur, & cum eo Berenice ac eius infans, quã ut ulciſceretur Ptolemæus Laodicem interficit, & Syriã deducto exercitu Babyloniam inuaſit, & ex ea tempeſtate Parthi tum primũ ab ipſis defecere, ueluti iam perturbato Seleucidarũ regno. Poſt Antiochum cognomine deum filius eius Seleucus ex Laodice genitus regnum accepit, Callinicus cognominatus. Seleuco autem ipſi filii duo affuere ætate adulti, Seleucus ſcilicet & Antiochus. Seleucus cum ualetudine minus proſpe-

Lyſimachi mors.

Antiochus cognomine deus.

proſpera uteretur, nec exercitui admodum gratus eſſet, ab amicis conſulto per pharmacum ſublatus eſt, cum duobus tantum regnaſſet annis. Antiochus uero is eſt qui magnus dicebatur, de quo à principio retulimus cum Romanis bellum geſſiſſe, anniſq; ſeptem & triginta tenuiſſe regnum, de cuius etiam filijs abunde ſcriptum eſt à nobis Seleuco ſcilicet & Antiocho, qui ambo reges extiterunt. Seleucus annis duodecim exiliter tamen & infirme regno præfuit ob paternam cladẽ, cum Antiochus non amplius duobus regnauiſſet: in quibus Artaxam Armeniorũ regem cœpit, & in Aegyptum contra ſextum Ptolemæum cum fratre deſtitutum à parẽtibus arma intulit. Cui circa Alexandriam exercitum habenti Popilius à Romanis miſſus tabellam attulit, in qua hæc ſcripta inerant. Non pugnare in Ptolemæos Antiochũ. Quam cum legiſſet ille, & ad conſultandum tempus poſceret, circulum Popilius uirga conſcripſit inquiẽs. intra hunc conſule. Quo mandato ſtupefactus ille ſtatim abijt, & Veneris Elimææ tẽplum ſpoliauit, demũ ex ualetudine tabeſcẽs mortem obijt, filium nouennem relinquẽs Antiochum uidelicet cognomine Eupatrũ, de quo uiciſſim à nobis dictũ eſt. Dictum præterea de Demetrio, qui poſt eum fuit, & Romæ obſes moram duxit, deinde cum clanculum effugiſſet regnũ ſuſcepit: & Soter à Syrijs ſecundus poſt Seleucis Nicatoris filium cognomen meruit. Inſurrexit autem illi Alexander quidam ex Seleuco ſe natum ementitus, & Ptolemeus Aegypti rex ob Demetrij odium Alexãdro fauens. Verũ Demetrius ob Ptolemæum regno eiectus ſtatim obijt. Alexandrum porrò Demetrius expulit Demetrij Soteris filius. & quia ſpuriũ genus ſuperaſſet Nicator à Syrijs poſt Seleucum ſecundus appellatus eſt, cum & ille in Parthos poſt Seleucũ mouiſſet arma, inde in captiuitatẽ lapſus apud Phraatem regem aliquãdiu moratus eſt, quo tempore Rodogunem eius ſororem rex connubio illi adiunxit, uerũ ad indi-

Seleucus Callinicus.

Antiochus Eupat.

gnitatem quoq; Diodotus regum ſeruus Alexandrum pue-
Alexāder nothus. rum ex Alexandro notho & Ptolemæi filia genitum regno
induxit. Deinde interfecto eo regnum ipſe inuaſit, & Tri-
phon ſua ſpōte cognominatus eſt, quem Antiochus Deme
trij illius captiui frater in Rhodo ob captiuitatem perſuaſus
adijt, ac eo interfecto paternum regnum non ſine iugi labo-
re recuperauit. Porrò in Phraatem bellum mouens fratrem
petere cœpit. Qua ex re Phraates timore percitus Demetriū
illi tradidit. Sed cum in Parthos denuo mouiſſet, uictus ſe-
metipſum ſponte occidit. Occiſus eſt & à Cleopatra mulie-
re Demetrius, cum in regnum reuerteretur, ob Rodogunę
nuptias zelo commota, cum ea ex cauſſa Antiocho Deme-
trij fratri prius denupſiſſet. Erāt autem illi ex Demetrio filij
duo Seleucus & Antiochus Grypus cognomine. ex Anti-
ocho vero Antiochus Cyzicinus appellatus. Ex his quidem
Grypum Athenas, Cyzicinum in Cyzicū alendos miſit.
Seleucum uero poſt Demetrij patris obitū diadema ſibi uen
dicantem ſagitta ſuſtulit, ſiue dolum uerita, quo in parētem
eius uſa fuerat, ſiue furore quodam peroſa omnes. Poſt Se-
leucum igitur Grypus rex creatus eſt, qui matrem ſibi uene
num permiſcentem bibere coëgit, pœnaſq; parenti ſuo pen
dere, haud abſimilis profectò à matre Grypus. Inſidiabatur
& ipſe Cyzicino quanquā ex eadem matre eſſet genitus.
Quod præſentiens ille bellum fratri intulit regnoq; dimo-
uit. ipſe in eius locum Syrijs præfuit. At Seleucus Antiochi
Grypi filius motis in patriam copijs regnum illi abſtulit.
Ipſe cum tyrānicus crudeliſſimuſq; haberetur, Cilicię in ara
Mopſi ara. Mopſi poſt gymnaſium combuſtus eſt: Regnum deinceps
ſuſcepit Antiochus Cyzicini filius. cui cum inſidiaretur Se-
leucus conſobrinus eius, Syrij ob pietatem conſeruatum pu
tant, & ob id Euſebium nomine appellant, re autem ab ami
ca quæ pulchritudinem eius deperibat ſeruatus eſt. Mihi ue
ro ad irriſionem potius hoc nomen à Syrijs uidetur inditū.
Lunam

Lunam quippe ſibi cõnubio adiunxiſſe ferunt, quæ & patri eius olim Cyzicino, deinde & Grypo patruo denupſerat. Quemadmodum igitur huiuſce diuinitatis participem Tigranes e regno depulit, & filium eius ex Luna uiciſſim genitum, & in Aſia innutritũ, ob idq; Aſiaticum cognominatum, Põpeius Syriæ regno priuauit, ut à nobis ſuperius ſcriptum eſt, ſeptem & ducẽtis à Seleuco elapſis annis. Eximo quippe Alexandrum, & Alexandri filium uelut nothos, & ſeruum eorum Diodotum ceſſante adhuc Pompeio per annum duntaxat imperantem: Seleucidarum itaq; imperium per ſeptuaginta ultra ducẽtos annos prouectum eſt. Et ſi ad Romanorum tẽpora ab Alexandro uſq; cõtemplabimur, his ſeptuaginta & ducẽtis annis, quatuor & decẽ Tigranis computabimus. Hæc igitur de Macedonibus qui in Syria regnarunt, ueluti in aliena à nobis hiſtoria perſcripſimus.

Seleucidarum imperium uſq; ad 270 annos.

Hiſtoriæ concluſio in Pompeium. Et ſic hiſtoriam omnem Syriæ intuemur ab Antiocho magno uſq; ad Romanorũ uictoriam, deinde ab Alexandro ſuperius reuertendo uſq; in Antiochũ ipſum. poſtrẽo ab Antiocho in Pompeiũ magnũ.

Appiani Alexandrini Sophiſtæ Romanorum libri Syrij finis P. Candido interprete.

APPIANI

ALEXANDRINI SOPHISTAE ROMANORVM LIBER PARTHICVS P. CANDIDO INTERPRETE.

Gabinius

Ptolemæus.xi.Aegypti rex

L Bibulus.

Saxa.

POſt Pompeium, & deinceps ab eo quos in Syria magiſtratum geſſiſſe diximus, Gabinius prętor qui eam prouinciam regeret emiſſus eſt. Is cum in Arabes deduceret, Mithridates Parthorum rex ab Orode fratre imperio eiectus, ex Arabia ad Parthos ire pſuaſit. Ptolemæus autem undecimus Aegypti rex & ipſe regno pariter expulſus, multis pecunijs hortatus eſt ut à Parthis in Alexandrinos ſe conuerteret. Ptolemæum igitur Gabinius in regnum reſtituit illato Alexandrinis bello. Sed is Romanorum ſententia damnatus aufugit, quod abſq; Senatus decreto Aegyptum inuaſiſſet, bello apud ipſos nefaſto ex Sibyllinis monitis. Poſt Gabinium Syriæ Craſſus præfuit. quo pugnãte in Parthos ingens clades accepta eſt. Lucio deinde Bibulo poſt Craſſum tenente Syriam Parthi in eam mouere bellum. Saxa porrò poſt Bibulum regente uſq; ad Ioniam Parthi peruenere, Romanis inter ſe diſſidentibus ciuili bello, ut à nobis ſuperius dictum eſt: operæpretium tamen nihil peregere, ut latrocinijs potius quàm bello functi uideãtur. ſed hæc poſterius geſta. Craſſi autem caſus ac calamitas Parthorum animos ad ſummum extulit: qui deinde ſub Antonio repreſſi ſunt.

Quemad-

Quemadmodum uero id bellum cœptum ſit à Craſſo paulo altius uidetur repetẽdum. Aderat forte comitiorum dies ſtatuto tempore, aſpirabantq́ permaxime ad conſulatũ in unũ concordes Caius Cæſar, Pompeius magnus, & Craſſus præ nomine Marcus, qui nonnullos ipſis aduerſantes, Ciceronẽ ſcilicet ac Catonẽ repellentes per uim magiſtratu potiti ſunt partitiq́ inter ſe prouincias, Cæſari in aliud quinquennium Galliam prius habitam ab illo confirmarunt, ſibi ipſis porrò Pompeius & Craſſus Syriam Iberiamq́ ſortiuntur: ex quibus Syria Craſſo, Iberia Pompeio obuenit, quæ ſors omnibus ferè fuit acceptiſſima. Multi nempe Pompeiũ haud longe ab urbe eſſe cupiebant, & ipſe uxoris amore diutius in ea moram agitabat. Craſſus accepta ſorte ultra modũ lætus nullam ſibi præſenti fortunam ſplendidiorem obuenire poſſe ratus eſt, adeò ut uix quietẽ ageret. Cũ amicis enim unà quædam, ac ferè puerilia præter ætatem ex natura loqui ſolitus, cum minime continens & ſeuerus haberetur: tũc admodum elatus & ueluti ſolutus omni lege non Syriam, non Parthos felicitatis ſuæ fines apponere contentus, quæ Lucullus in Tigranem, Pompeius in Mithridatem egiſſe dicerentur, ueluti ludum quendã præ ſe ferens ad Bactros uſq́ & Indos, & maris terminos inani ſpe ſeipſum efferebat. Sed cum ex huiuſmodi lege bellum in Parthos nullum traderetur, nemini ambiguum erat Craſſum uoto ſuo decidiſſe. Scripſit autem illi Cæſar è Gallia belli impetũ collaudans & exacuens. Itaq́ cum Ateius Tribunus ingreſſu illi obſtare cuperet, multiq́ præterea in unum conueniſſent, ſuccenſentes ac querentes quod in homines nihil mali meritos, fœdere etiam cõiunctos populo Romano bellum iniretur, ueritus Craſſus Pompeiũ rogare cœpit ut illi adeſſet, unaq́ auxiliũ afferret. erat quippe Pompeio apud populum ſumma auctoritas. Quamobrẽ cum plures in unum ueniſſe cerneret, illiq́ obſiſtere paratos uiciſſim acclamare, in mediũ progreſſus hilaritate uultus

Cato Vticenſis.

Ateius Tribun⁹.

ãtq; audacia eorum impetum motumq; compeſcuit. Subſe- cuto deinde ſilentio cum per ipſos progredi tẽtarent, Ateius aduerſum factus primum quidem uoce cohibuit, & ne egre- deretur teſtatus eſt, deinde ad lictorem conuerſus ut corpore apprehenſum detineat edicit. Cæteris tribunis id ipſum pro- hibentibus lictor Craſſum emiſit. Tũ uero accurrens Ateius ſudem igne torrentẽ antepoſuit ianuæ. Obueniente illi Craſ ſo delibatis auide ſacris execrationes diras extulit & horren- das, ſæua quædam numina & immania inuocans atq; in eos imprecatus. Has quidem execrationes Romani condi ſoli- tas, & antiquas profitentur, talem quoq; habere poteſtatem ut nemini fas ſit qui in eas inciderit effugere: peſſime præte- rea operari his utentem ſi non à cõuenientibus his, aut à mul- tis excitentur, qua ex cauſa Ateium plerìq; reprehendebant qui ut urbem in Craſſum irritaret, in execrationes impias & ſuperſtitionem tam ingentem eam conieciſſet. Craſſus ue ro cum Brunduſium ueniſſet, nondum quieto & tranquillo mari claſſem ſoluit. Pluribus igitur amiſſis nauibus ui tem- peſtatis, reliquis aſſumptis copijs per Galatiã terreſtri itine- re profectus eſt. Ibi cum Deiotarũ offendiſſet regem iam ad modum ſenem nouam condentem urbem, cauillo in eũ uſus ó rex inquit duodecim horarum domũ incipis: cui ſubridens Deiotarus, ſed nec tu imperator inquit tempeſtiue admodũ in Parthos bellum moues. Erat em̃ ſexagenarius iam Craſ- ſus, aut paulo minus ętatis habens, aſpectu tamẽ ſenior quã ætate. Veniẽtem autem ipſum primum quidẽ res haud eius ſpe indignæ ſuſcepere, nam & Euphratem ponte facile con- iunxit, & exercitum traduxit incolumem, ac urbes plures in Meſopotamia ultro ſe dedentes accepit. Vnam uero in qua Apollonius tyrannus præſidebat, cum milites centum in pu gna perdidiſſet, ui tandem captam diripuit hoſtiliter, & re- bus ademptis corpora ſubiecit haſtæ. Hanc urbem Zenodo tiam Græci appellãt. Qua capta paſſus ſe imperatorem dici

Craſſi ca- uillũ i Deiotarũ nouam urbẽ condentẽ.

ab exerci-

abexercitu, haud mediocrem contraxit infamiam, uiliſq; ab omnibus haberi cœpit, quaſi maiora deſperaret, qui rem minimam tanti faceret. Impoſitis deinde præſidijs ijs urbibus quas cœperat, uſq; ad numerum ſeptem millium peditum equitum mille cum reliquis copijs Syriam in hiberna cōceſſit. Ibi ſuſcepto filio quem Cæſar è Gallia multis inſignibus ornatum, & equitibus mille electis ſtipatum miſerat: in hoc primum erraſſe in re bellica uiſus eſt, & prioribus longe maius peccatum ediдiſſe, quod cum Babyloniam ac Seleuciam ſuſcipere opus eſſet, urbes Parthis continuo infenſas, tempus hoſtibus ſe præparandi uiſus eſt præſtitiſſe. Quipppe in Syria moram ducens cum pecuniariæ magis quàm rei militari nauaret operam, non armorum ordines ſupplere ſtudēs non milites contentionibus bellicis inſtruere, ſed redditus duntaxat urbium excogitans, & pecunias per plures dies in Hierapolichea lancibus expendens trutinis, populis præterea ac dynaſtis militum rationes per epiſtolas imponens, & afferentibus argentum acerbius ac æquum erat uerbis inſultans, tandem contemni & pro nihilo haberi cœpit. Signa uero futurę cladis huiuſmodi fuiſſe cōſtat. Primū quidē ab ipſa dea (hanc quippe nōnulli Venerē, alij Iunonē, quidā originem, ac ſemina uniuerſis ex humiditate tribuētem cauſſam & naturā nominant) cum ex eius tēplo egrederetur primus in ipſo limine prolapſus eſt Craſſus iunior, deinde ſupra ipſum Craſſus pater. Cum ex hybernis copias educeret legati ab Arſace ad eū ueniunt breuem quendam ſermonem afferentes. Ita cū dixere. Si quidem à Romanis exercitus in eos mitteretur, bellum contra fœdus eſſe ac nefandum. Sin inuita patria, ut acceperant, ob propriā utilitatē arma Parthis inferret, regionē occuparet, æqua Arſacē dicere, & Craſſi ſenectutis miſereri, derelinquere Romanis uiros in cuſtodia magis poſitos quā cuſtodiētes. Ad hæc obſtrepēte Craſſo & reſpōſum in Seleucia datum pollicēte, unus ex legatis ſenior

Hierapolichea.

Craſſus iunior. Craſſus pater.

Vagiſes legatus. Vagiſes nomine uolam manus ſupine proferens: in hac inquit crines potius naſcentur ó Craſſe, quàm tu Seleuciam uideas. Hęc autem ita intellexiſſe uiſus eſt, ut Orodem regem prius debellandum eſſe diceret. Ex urbibus autē quas in Meſopotamia præſidijs Romani munierant, repente nonnulli decidentes mira quædam & ſollicitudine digna referebant. ultro eñ territi multitudine hoſtium ac bellorum, quæ pro urbibus olim pertuliſſent, ut amicis mos eſt omnia in maius extollentes, ineuitabiles hos eſſe inſequentes fatebantur, inſuperabiles uero cum fuga raperētur ſagittas oculorum aciē pennis anteuertere, ac prius quàm emittētem cernere fas eſſet percuſſo inſurgere. Ex ijs qui armis munirētur partim hoſtibus occurrere, partim nemini inſurgēti cedere. Quæ omnia audientes milites fere conciderant animo, ſatis perſuaſi nihil Armenijs & Cappadocibus differre Parthos, quos oppugnans Lucullus & perſequens demū reliquiſſet. Grauiſſimam pręterea belli partem inter lōgum arbitrati, hominūq; inſecutionem nunquam inter manus uenturorū prælia, periculaq; pręter ſpem futura formidabant. Sacrificia Cum autem ſacrificia quædam inſtanter eum facere oportere, iterumq; ex ſententia omnia proponere putarent, tacito prodidere uates ſigna continue peſſima, & in ſacris condita apparuiſſe Craſſo Sed neq; his mentē addidit, neq; alijs quibuſuis niſi feſtinare ſuadentibus. Artabaxes Armenioꝝ rex. Non minus quoq; illum Artabaxes Armeniorum rex ad bellum excitaſſe creditur. Venit eñ in exercitu ad eum equitum ſex millia, qui cuſtodes ac præcurſores regis ferebantur adducens, alios quoq; uſq; ad. x. milliū numerum cataphrattorum, & tria peditum millia domeſticorū pollicitus adducere: Craſſumq; adhortatus eſt, ut per Armeniam in Parthos transferret exercitum, non ſolum per uberrima loca copias deducturum eſſe ipſo aſſiſtente, uerum tuto inceſſurum per montes & colles inuicem coniunctos, loca admodum difficilia adducentibus equos, in quibus omnis

Parthorum.

Parthorum uis ſita eſſet. Ille promptitudinem eius & militū ornatum collaudauit, iter per Meſopotamiam facturum ſe eſſe dixit, quo in loco multos ac præcipuos Romanorum re liquiſſet ciues. Armenius itaq; ad ea ſe conuertit. Craſſo igi tur exercitum per pontem traducenti multa præter ſolitum emicuere fulgura, plurimūq; ex aduerſo militibus intonuit uētus, præterea nebulis coruſcationibusq; permixtus claſſes anchoris annexas adeò cōcuſſit, ut pleraſq; ex ijs denuo ſub mergeret, duplici quoq; ictu fulgurum tactus eſt è cœlo lo cus, in quem caſtra eſſet habiturus. Equus prætorius quoq; & eximie ornatus ui diſtracto auriga ad riuum, & ipſe im merſus ſubito uideri deſijt. Ferunt & aquilam quæ prius ſub lata eſſet à caſu conuerſam decidiſſe. Adhæc porrò euenere poſt iter cum neceſſaria forte militibus apponerētur, primū lentes & offas eſſe allatas, quæ lugubria Romani exiſtimāt, & in funeralibus apponi ſolita. Ipſi etiam Craſſo ad milites concionanti uox excidit, quæ haud parum turbaret exercitū Dixit eñ ſe ideo pontem ſoluere, ut nemo ex ipſis poſſet re trouerti. Deinde errore cognito triſtitiam uerbi aſſumere, & explicare ad eos qui in ſiniſtrum id acceperant, ob inſolentiā neglexit. Poſtremo cum ſolito more luſtraret exercitum, & mactatis hoſtijs augur exta illi porrexiſſet, decidere è mani bus. Qua in re cū præſentes ſubtriſtari cerneret riſu edito hu iuſmodi inquit ſenectus eſt, ſed nec armorū ulla è manibus ef fugient noſtris. Hiſq; peractis copias trās flumē mouit ſeptē armatorū legiones ducēs, equitū paulo minus quatuor mil lia, leuis præterea armaturæ equitibus parē numerū. Præcur ſorū igit̄ nōnulli explorare iuſſi ad eū rediere, nūciātes uiris quidem uacuam eſſe regionem, plura tamen equorū notaſſe ueſtigia ueluti conuerſione retrocedentium. Ob quæ Craſ ſus ſpe elatus eſt, militibus quoq; Parthos deſpicere contigit, quaſi ad manus ueritos accedere. Subinde autem Caſſius & qui cum eo militabant Craſſum hortabantur, ut in aliqua

urbium ex ijs quas munierat copias reduceret, quouſq; hoſtium motus certius audiretur: Sin id recuſaret, ad Seleuciã uerſus fluuium ductaret exercitum, facilitatem quippe itineris rei frumentariæ præbere copiam, & ad ſalubritatem exercitus conferre inuicem cuſtodiam illis ne circunueniri poſſent præſtante fluuio, hoſtibus ex aduerſo inſuetis conferre manum. Hæc igitur Craſſo uoluente animo, & adhuc conſulente, primarius quidã Arabum nomine Abarus, uir ſimulator ac perfidus ad eum uenit, qui omnium deinceps calamitatum quas ſors fœda illis attulit, precipua cauſſa uidetur extitiſſe. Hunc nonnulli ex ijs qui cum Pompeio militauerãt familiarem ſibi, & nominis Romani haud inimicum extitiſſe nouerant: qui tunc Craſſo ex ſententia quorundam regis præfectorum ſe ſubiecerat, ut eum longe à fluuio & montium itineribus auerſum inter uaſta campoꝝ ſpatia quoquo pacto adduceret, omnia etenim prius experiri quàm iuſta cũ Romanis acie certare parati erant. Is igitur ad Craſſum profectus, erat enim eloquio ad ſuadẽdum potens, Pompeium ut benefactorem in primis ſummis laudibus cœpit efferre. Craſſum uero tanta potentia præditum perbeatum appellãs inepte moram ducere queſtus eſt cunctantem, ac ſe præparantem quaſi illi armis, ac nõ potius manibus & pedibus uelociſſimis opus eſſet cõtra homines qui iam pridem prætioſiora ſuarum rerum rapientes ad Scythas, & Hyrcanos trãſferre cuperent: & ſi pugnaturi ſint inquit accelerandum eſt, tamen prius quàm omnem in unum adhortante rege conferant potentiam, nam nunc quidem Surena ad Sillaces defertur ſuper ipſos aggreſſionem ſuſcepturus. id quippe nemini notum eſt. Hæc autem confecta erant omnia. In duas etenim partes potentiam ſuam diuidens Orodes, ipſe Armeniam ingreſſus populabatur Artabaxem: Surenam uero aduerſus Romanos miſerat, non ea uſus prudentia quam multi prodidere, non enim credibile erat Craſſum primarium Romanorum

Abarus proditor.

norum uirum contemnentem Artabaxo potius inſurrexiſſe & Armeniorum uillas belli ſorte ſibi eligere. Cæterum hoc mihi uero ſimilius uidetur eſſe periculo deterritum ſe in tuto poſuiſſe, & futuram ſortem opperientem Surenã aduerſum delegiſſe hoſtibus, an aliter eos circunuenire poſſet meditantem. non enim ex plebe Surena fuerat, uerum genere, diuitijs & gloria regi ſecundus: fortitudine uero & robore inter Parthos ætate ſua ferè primus. Adhæc magnitudine & forma corporis nulli cedens, continue à ſe ipſo qui onera deferrent mille camelos ſolitus adducere, ducentos præterea pellicum currus: equos cataphrattos mille, quos pleriq; leuiorum præcedebant. Summa equorum omnium clientibus & ſeruis additis decem millium æquabat numerũ. Huic à principio ob generis nobilitatem id decus additum, ut primus Parthorum regi diadema apponeret. Orodem igitur hic primus in Parthos deducentem iuuit auxilio, & Seleuciam urbem magnam prior ipſe murum ſupergreſſus cœpit, aduerſantes propria detrudens manu cum nondum trigeſimum ætatis attigiſſet annum, conſilij & ingenij non mediocrem adeptus gloriam. Quibus ex rebus cum Craſſum multifaceret ob audaciam & ingenij ſpecimen, primarium Romanorum uirum, ita ex timore & dolis rerum fortuitarũ iam propinquum obſeruabat. Abarus igitur cum Craſſum ſuaſionibus à fluuio auertiſſet, inter media camporum ſpatia deduxit nullis conſita arboribus & inaquoſa, & quæ circunquaq; proficiſcentibus nullum præberent itineris finẽ, ut nõ ſitim duntaxat & itineris difficultatem, uerum gradientiũ oculis uaſtitatem & deſolationem anteferrent: non arborẽ aſpicientibus, non riuũ, non montis aſcenſum, nõ germinantẽ herbã ſed profunditas quædã, & terrarum fluxus turpis deſertusq; circunſtaret exercitum. his ex cauſſis dolus iã ſuſpectus eſſe cœperat. Poſtea uero cũ ab Artabaxo Armenio nuncij aduenisſent, qui regem ingenti prælio detineri dicerent Orode in illum.

Abari dolus detegitur.

illum irruēte, auxilium Craſſo mittere non poſſe, ſuadere ut ad eum ſe conuerteret, ut unà cum Armenijs in Orodem bellum gereret. Sin autem id negligeret proficiſci continue & caſtrametari equis peruia euitantem loca, & colles eligentem. Craſſus ob iram nihil ſcribere dignatus hoc ſolum uerbis reſpondit, Armeniam ne nunc quidem quietem agere. Cæterum cum ad eum rediſſet Artabaxum proditionis pœnas daturum eſſe. Quibus uerbis ſubiratus Caſſius, & qui cū illo erant Craſſum in legatos ſæuientem admonitionibus lenire, priuatim uero Abaro inſurgentes dicere: Quę te ſors infelix ad nos detulit mortalium peſſime, quibus pharmacis ac ueneficijs Craſſum impuliſti in ſolitudinem tam uaſtam, ac profundam diſpergentem copias uiam ingredi Numidis latronibus potius quàm Romano duci congruentē? ad quæ Abarus uir fallax, ac uarius ſe ſubijciens eos hortabatur ſuadebatq; permodicum pati, ac tolerare, deinde ad milites decurrens, ac nonnunquam auxilio aſſiſtēs riſu adoriebatur & ſalibus, uos per Campaniam iter facere fortaſſe creditis fontes & flumina umbrasq; nemorum, necnon balnea & hoſpitia aſſueti petere, non recordamini inter Arabum & Aſſyriorum fines proficiſci? Sic Abarus Romanos pædagogi in morem corrigebat, cum cæteris prius quàm eius proditio innoteſceret adequitans, non latuit tamen Craſſum. Cæterū hoc illi perſuadebat quod plura faceret, ut terrorem incuteret hoſtibus. Ferunt die illa Craſſum non ut Romanis imperatoribus mos fuit purpurea ornatum ueſte, ſed nigra indutū proceſſiſſe, eamq; cū animaduertiſſet immutaſſe. Ex ſignis etiā nonnulla ueluti infixa uix magno labore ab efferentibus trahi potuiſſe. Qua ex cauſſa irridens Craſſus agmen properare iuſſit, phalangemq; equitatui pariter accedere, quoad nonnulli ſpeculatum miſſi alios ab hoſtibus interfectos eſſe, ſeipſos uix eorum manus effugiſſe dicerent, aduentare illico eos in pugnam paratos ingenti multitudine audaciaq; confiſos.

fiſos. Quo nuncio commoti omnes ipſe etiam Craſſus uehementer cœpit trepidare. Summa igitur feſtinatione nec admodum conſtanter milites in aciem eduxit. Et primum quidem ut Caſſio uiſum eſt phalangem leuius armatam in medium extendens, ne circunueniri ab hoſtibus poſſet, equitibus cornua firmauit: deinde immutato conſilio in unum reducens duplici munimento connexuit, & quadrata profundaq; multitudine ſtipatam in xij. acies diſpoſuit, quæ ſingulæ latera attingerent. iuxta aciem uero turmam equitum locauit, ſic ut nulla earum auxilio equitum careret, ſed ab omni latere eodem munimento contectæ eſſent. Ex cornibus alterum Caſſio, alterum Craſſo iuniori dedit, ipſe in medio conſtitit. Eoq; modo exercitum deducẽs ad riuum peruenit qui Baliſſus dicitur, haudquaquã uberibus fluentem aquis, gratum tamen militibus in tanta ſoli ſiccitate & ardore iuxta aliam difficilem aquiſq; carentem itinerationem. Præfectorũ igitur plurimis eo in loco manendũ uidebatur ſuſtinendũq; per noctem, & quoad potis eſſet hoſtium ordines multitudinemq; dignoſcendam, demũ cum illuceſceret in eos ducendum. Interim Craſſo iuniori & equitibus qui cum illo erant edictum, ut iter agerent, ſeq; ad pugnam præpararent, qua ex re elatus ille in ordine adhuc ſtantes ſi qui indigerent cibum capere, ac prius quàm ab omnibus abunde ſumptum eſſet aciem progredi iuſſit, nõ pedetentim, nec ut ad pugnã quiete mouẽs, uerum cita itineratione continuaq; deducẽs, quoad hoſtes præter eorum opinionem apparuere, nõ plurimi quidem nec admodum elati, reliquam enim multitudinem præcedentibus Surena ſubmiſerat, & ſplendore cõtegens armorum, ueſtes & paludamenta illis iuſſerat adijcere. Cum appropinquaſſent & ſignum à duce datum eſſet, primum quidem ſtrepitu graui & horrendo campum circũ intonuere omnem. Parthi etenim non cornibus, aut tubis pugnæ ſignum dare conſueuerunt, uerum lances corio affixo

Baliſſus riuus.

Parthi q̃ modo pugnę ſignũ dare ſolitĩ

concauas, & clauis extenſo æreis ſimul ab omi parte uerberant, quæ horrendum & profundum quiddam reſonantes, fremitu ferino & ſubito tonitrus mixtam referunt ſimilitudinem: optime conſiderantes, quoniam ex omnibus ſenſibus auditus permaxime conturbat animã, & circa eam paſſiones excitat, & in primis omnium terret intellectum. Turbatis itaq; Romanis inopino ſonitu, ſtatim quidẽ operimẽta iacientes, galeis ſplendidis & clypeis lucente ferro coruſcantibus induti prodiere, equis inſidẽtes ex ære ferroq; uiciſſim contectis armis. Præcipuus tamen inter omnes Surena & pulcherrimus aderat, & ipſe quidẽ uirtutis fama mollicie decoris haud ſimilis, uerum modico inſtructus apparatu uultum comasq; lorica diſtinxerat, inter Parthos longe inſignis atq; formidandus. Primũ igitur eos qui in fronte cõſtiterant telis inceſſere, ac ui propellere conati ſunt. At cum acierum firmitatem, armorum connexionẽ, uirorum prætereа cõſtantiam experti eſſent retroceſſere, & ſegregari hinc inde uiſi: unàq; acierum ordineſ diſſoluere, circulo quodam quadratam aciem in unum collegere. Craſſo autẽ uelitibus ut excurrerent imperante, nõ multum quidem illi proceſſere, cæterum ſagittarum multitudine oppreſſi, iterum ad ſuos reuerſi ſunt, quæ res turbationis principium & terrorem attulit ſagittarum uiolentiam & ſtridorẽ intuentibus, quæ arma dilacerantes æque mollia & dura penetrabant. Parthi uero eminus diſtãtes ſagittas undequaq; emittere cœperũt, non diſtincte quidem iacientes, cum Romani denſitate conіunctam tenerent aciem, ſicut etiam uolentes fruſtra ſagittã emittere non poſſent, crebra uulnera recto ictu inferentibus telis ui adactis, flexura neruorũ ab arcubus firmitate magnitudineq; præſtantibus. Erat igitur iam clades aperta, Romanorum ordinem quippe ſeruãtes undiq; ſagittarum ſauciabantur incurſibus, cedentes tantundẽ à periculo aberant, fugiebant enim ſimul iacientes Parthi, quod apud Scythas fortiſſimũ habetur,

Belli principium.

habetur, eos nanq; ſapiētiſſimos iudicant qui æque auxilio alijs adeſſe, & ſe tutari nouerint, fugæq; turpitudinē hoc cōſilio adimere. Romani vero quoad eos effuſis ſagittis ad prælium accedere, & manū unà collaturos credidere, patiēter eorum conſultū ꝑpeſſi ſunt. Cum autē ſagittarū ingentē uim à camelis allatā fuiſſe cognouiſſent, qbus primi depugnantes denuo uterenť, animis collapſi ſpē oēm abiecere, nec minus Craſſus ipſe cōmotus eſt. Nūcios igiť ad filiū præmiſit, ſcrutariq; iuſſit ſi quo pacto hoſtibus ſe immiſcēs prius quàm ab illis circūueniret, aduerſos ꝓpellere poſſet, nam ipſi potiſſimū inſtabant, iam enim cornu eius adequitabāt ueluti à tergo inhæſuri. Aſſumens itaq; iuuenis equites mille, ac trecētos, ex quibus mille à Cæſare adduxerat, ſcutigerulorū etiā qui proximi aderant turmas octo ad impetū miſit, quos Parthi nonnunquā euitātes, aliquādo telis inceſſentes, & ut quidam referunt, quo Craſſum lōge ab exercitu ꝑ aſtū intercipereť nunc retrocedētes, nunc conuerſi ſeqbanť, quoad exclamās Craſſus, non expectāt hi nos uiri, inſequi ꝑſeuerāt. & cum eo Cenſorinus & Megabachus, & hic quidē magnitudine animi & fortitudine longe prior, Cenſorinus amplius ſenatoriam nactus dignitatem & eloquio potens, ambo Craſſo amici, & eiuſdem ferè ætatis. Inſequentibus deinde duntaxat equitibus, promptitudo omnis & hilaritas ſperatæ occaſionis ablata eſt, uiciſſe etenim ſe exiſtimātes, & hoſtes ꝑſequi cum longius progreſſi eſſent, ſe dolo circunuentos cognouere, conuertētibus ſe ijs quos fugere putabāt, & pluribus alijs inſurgētibus. Hoc in loco aliquantulū morati hoſtes numero inferiores ad manus tandem uēturos crediderunt. At illi cataphractis aduerſum Romanis poſitis, reliquos eqtes nullo ordine emiſſos circūfundunt, qui campū oēm quatientes arenarū cumulos e profundo eruerēt, pulueresq; in immēſum excitarēt. Qua clade circunuēti neq; facile ꝑſpicere, neq; loq Romani poterant, ſed in arctū deuoluti

 inter ſe

inter ſe uiciſſim corruebant, non tela iacere, aut ſubita intercipi morte cuiquam fas erat. Cæterum ſpaſmo & dolore circunſepti undiq; à ſagittis carpebantur, quas cum ui educere tentarent, & mucrones barbulaſq; e uenis neruiſq; diuellere, ſeipſos affligentes membra undiq; traiecta lacerabant. In hunc modum intereuntibus plurimis uiuentes quoq; nihil agere aut moliri poterant. Hortante igitur Publio ut cataphrattos adorirētur, manus clypeis infixas, pedes à ſagittis humi detentos oſtenderunt, neq; ſe prælio, neq; fugæ amplius idoneos eſſe dixerunt. Ipſe igitur ad equites aduolans audacter quidem in hoſtes deduxit, ſeq; illis immiſcuit, uerum impar certamen erat cum æque ferire ac præcauere opus eſſet. nam cum debilibus quibuſdam & paruis telis thoracis corio & ferro ſolidas inuaderent, ex aduerſo contis robuſta Gallorum corpora, & nuda petebantur, quæ res maxime eos extulit, opera tamen rei militaris inclyta edidere. nam cum telis eos uulneraſſent, inuicem complexi uiros ab equis propellebant, armorum grauitate haud facile ſe ſuſtinētes. Plurimi præterea eorum equis derelictis hoſtiū ſubibant equos, eoſq; infra uentrem uulnerabant. At hi dolore conciti, & unà patientes eodem momento aſcenſuros, & hoſtes inuicem ſanguine madentes opprimebant. Afflixit autē uel maxime Gallos calor, & ſitis utriuſq; inſuetos: Equos porrò plurimi amiſerāt hoſtilibus conſumptos telis, ui itaq; ad armatos reuerti properarunt, Publium iam uulneribus confectum intuentes. Cum igitur ſemitam colli proximam uiderent, ad eam accurrerunt, equiſq; in medium redactis clypeis ab extra eos contegentes facile barbaros repellere putarunt, quod ex aduerſo illis contigit. In ordinibus quippe qui poſteriores ſunt, ab antecedentibus cōtegi ſolent. In hoc autem alijs ſupra alios ſine ordine locum occupantibus, & continue eos qui poſterius reſident detegentibus, nullus ferè modus fugæ aderat: cæterum uno impetu ad ima pellebantur,

Romanorū conflictus.

bantur, tam ingloriam & inertem deplorãtes necem. Erant forte cum Publio uiri duo è Græcis ibidem, qui Carras habitabant, Hieronymus & Nicomachus, hi illum adhortari cœpere, ut unà cum ipſis ad Ichnas fugerent urbem Romano populo obſequentem, quibus cum reſpondiſſet ille nullam tam acerbam eſſe mortem, quæ Publium deterrere poſſet, ut eos linqueret qui pro ſe in bello cecidiſſent, ſalutẽ ſibi quęrere adhortatus eſt, complexusq́ꝫ à ſe dimiſit. deinde cũ manu uti non poſſet ſagitta ſaucius, ſcutiferum ut ſe gladio conficeret admonuit, ultroq́ꝫ illi latus obtulit. Eodem modo Cenſorinum deceſſiſſe memorãt. Megabachus ſeipſum gladio peremit, quod genus mortis ab illuſtrioribus ſeruatum eſt. Cæteros adhuc ſupſtites Parthi inuadentes telis oppreſſere, uiuos non amplius quingẽtis captos fuiſſe memorant, capita Publij & qui cum illo fuerant abſciſſa, ſtatim ad Craſſum delata ſunt. In hunc enim modum res proceſſerat. cum filium in Parthos inſurgere mãdaſſet, quidam ad eum uenit nuncians ingentem conuerſionem aſperamq́ꝫ inſecutionem in hoſtes fieri cœptã. Vidẽs igitur perpaucos ex ijs qui adeſſe cõſueuerant, plurimi quippe effluxerant, aliquãtulum gauiſus eſt, ſuoſq́ꝫ in unum cõgregans exercitum ad oppoſita loca ire iuſſit, filium iam inde ab inſecutione rediturum autumans. Qui autem à Publio præmiſſi erant, ut nũciarent eum in periculo cõſiſtere, in hoſtes delapſi primi interiere: qui uero poſterius, uix effugerãt, Publiũ iam cedere affirmabant, ni magno ac repentino auxilio illi aſſiſteret. Craſſum igitur plurima aduerſa diſtinebant. Nihil enim ex ijs quæ acta fuerant ratione complecti poterat: timore uero ad omnia & filij ductus charitate, utrum auxilium afferret, aut non afferret dubitabat. Tandem potentiam oẽm inferre ſtatuit. Inter hæc Parthi aduentabant clamore & exultatiõe longe priore bello formidabiliores, ac plurima denuo tympana Romanis obſtrepebant alterius prælij initium adeſſe

Ingẽs clades.

h 3 ratis.

ratis. Illi autem Publij caput afferentes pilo infixum, & propius inſtantes conuicijs Craſſum, genusq; parētum inſectati ſunt, non enim decuiſſe aiebant Craſſum patrem inuirilem & peſſimū, filium adeo generoſum & ſplendidum uirtutis ſpectaculum obijcere Romanis. Super alia autē dira & horrenda eorum animos uel maxime infregit non impetus ad uindictā pronus, ut par erat, uerum terror, ac trepidatio paſſim diffuſa in omnes, & quidem Craſſum in hac calamitate ſe ipſo fortiorem fama eſt exhibuiſſe. Clamore etenim circuiens acies, ad me unum hæc clades pertinet o Romani aiebat. Cæterum maior gloria uirtutisq; felicitas in uobis ſita eſt, ſi uos incolumes, inuictosq; pręſtabitis, & ſi mihi ſors inuida filium cunctorum optimū eripuit, hoc ſaltem ira oſtendite in hoſtes, lætitiam illis adimite, crudelitatem digna pœna uindicate, nec pro ijs quæ nobis euenerūt animos uelitis abijcere. Neceſſe eſt nonnunquā eos pati qui magna adoriūtur, nec Lucullus quidem Tigranem ſine ſuorum ſanguine deuicit, neq; Scipio Antiochum, mille rates priſci illi noſtri circa Siciliam amiſere: In Italia imperatores atq; duces plures, quorum nullus ante uictus, cæteros ne uictoria uterentur in hoſtes uetuit. Nō enim proſperitate Romani, ſed patientia & uirtute ad aſpera quæq; tēdentes tantum poteſtatis & gloriæ ſibi peperere. Hæc cū diceret & adhortaretur Craſſus, perpaucos aures adhibētes animaduertit, quinimo eos exclamare iubens facile totius exercitus mœſticiam aperuit, debilem admodum & inordinatam uocem emittentis. Contra barbarorum audacia & exultatio undiq; eminebat. Proſequentes igitur incœptum opus, ſerui quidem & ſcutigeri ex tranſuerſo ſagittas emittebāt, qui uero inter primos locati erant, contis depugnantes Romanos paruo quodam incluſere ſpacio, niſi ſi quos mortem fugiētes mira audacia in hoſtes impulit, parua quædam auſos, ac ſubito ſagittarū magnitudine, acerbitateq; cōſumptos, quæ cū telum ferro adijcerent,

Craſſi uerba genero ſa.

adijcerent, equos nonnunquã, interdũ binos homines tranſuerberabant. Eo modo depugnãtes cum nox inſtaret intermiſere prælium, noctem unam Craſſo elargiri profitentes, ut filium deflere liceat. Nihil enim melius ſperari poterat in re ſua conſulente ſi ad Arſacem graderetur, uel ad illum prius adduci mallet. Parthi propius caſtrametantes in maxima ſpe uerſabantur, nox per moleſta Romanis aderat nõ defunctorum ſepulchra, non ſauciorum & pene intereuntium curã meditãtibus, ſed ſingulis ſe deflẽtibus, ineuitabilis quippe dies uidebatur per noctẽ operantibus, & inter auia deſertaq; camporũ ſpatia relictis. Vulnerati præterea ingentẽ deſperationem afferebant, impedimentum non modicum celeritati præſtaturi ſi ducerẽtur. ſin linquerẽtur uoce fugam prodituri. Craſſum uero quanquã malorum omnium cauſſam & originẽ eſſe ſcirent, alloqui tamẽ ac uidere magnope optabant. At ille à cæteris diuiſus in tenebris latebat, fortunæ plurimis, ſapiẽtibus uero temeritatis & ambitionis futurus exẽplar, qui cum primis & maximis inter totuirorũ millia haberi poſſet, quod duobus dũtaxat inferiorẽ ſe putaret omniũ egenus ſibi uidebatur. Tum igiť Octauius legatus, & Caſſius eum adhortari & excitare conati ſunt, recuſante eo, & anio ferecõcidente, ipſimet duces, ac prætores in unũ cõnuocant. Cũ excedere uiſum eſſet conſulẽtibus, ueq; ſine tuba p ſilentiũ agmẽ agere, oĩm ſtati q ſe linqui exiſtimabãt ac id pſenſerãt, tumultus ingens ac cõfuſio fletu mixta exoritur. clamor quoq; uniuerſum tenuit exercitũ. Qua ex re trepidatio, & pauor abeũtes cœpit, quaſi ſubito eos hoſtes eſſent inuaſuri. Itaq; plerũq; in ordines redacti ſaucios, qui eos ſeqbantur partim ſuſcipientes, partim repellẽtes morã facere coacti, trecẽtis eqtibus exceptis, qui Gnatio duce circa mediã fere noctẽ Carras puenerunt. Allocutus igiť Gnatius mœniũ cuſtodes Romano ſermone, Coponiũ admonere iubet ingentẽ pugnam à Craſſo cum Parthis geſtam eſſe, Gnatius. Coponius.
nihilq;

nihilq́ ulterius elocutus, nec ipſe quis eſſet referēs, equites per pontem intulit, & qui cum eo erant ſaluos præſtitit. Nō nullis igitur conuitijs agitatus eſt quod ducem reliquiſſet. Nam eius uox ad Coponium delata utilis Craſſo fuit. Quippè hæc animo uolutans Coponius, cum nihil boni annūciare eum ex ſubito ſermone confuſoq́ perciperet, ſtatim milites arma capeſcere iuſſit, & Craſſum nondum uenire audiens obuiam illi prodijt, cumq́ cum exercitu intra urbem recepit. Parthi igitur ea nocte quanquā Romanorum motum fugamq́ ſenſiſſent neutiquā inſecuti ſunt. Statim uero orta luce eos qui ab exercitu relicti fuerant, non plures quatuor millibus aggreſſi ad unum interficiunt, pleroſq́ etiam per agros palantes, ipſi in equis diſcurrētes capiunt. Quatuor præterea cohortes quas nocte Barguntius legatus deducebat, cum à uia aberraſſet in arctis deprehenſas, & ſe inuicē tutantes confecerunt. xx. duntaxat hominibus exceptis, qui nudis enſibus per medium eorum tranſeūtes non ſine omnium admiratione ad Carras peruenerunt. Interim ad Surenā falſus rumor delatus eſt effugiſſe Craſſum, reliquoſq́ cum eo captiuos: qui autem in Carris reſtitiſſent, turbā immixtam, hominesq́ haud multifaciendos eſſe. Arbitratus igitur ſe totius uictoriæ finem perdidiſſe, & adhuc animo dubius, & an uera eſſent ſcire cupiens, utiq́ ad urbem delatus, uel Craſſum obſideret, uel abeuntē ſequeretur, ad Carrinos quendam ex ſuis præmittit interpretē, iubens ſub mœnibus Romano ſermone Craſſum poſcere aut Caſſium, ac dicere, libenter Surenam in colloquiū cum illis eſſe. Hæc referente interprete cum Craſſo nūciatum eſſet, poſtulationi eius aſſenſus eſt, ac paulo poſt uenere à Barbaris Arabes quidam qui Craſſum ac Caſſiū optime ab aſpectu noſcerent, in exercitu ante pugnam uiſos. Hi Caſſium è muro intuentes Surenam fœdus cum eis inire uelle dixerunt, conceſſurumq́ ſi regi amici eſſe uellent, & Meſopotamiam linquere, ut ſalui

abire

abire poſſent. Hæc cum utilia Caſſio in extrema neceſſitate uiſa eſſent, conditionemq́ ſuſciperet, locum autem & tēpus diffiniri poſceret, quibus in unum cōuenirent, id ſe facturos polliciti ſunt. Gauiſus igitur Surena in hoc eos obſidione detinere poſſe, orta luce Parthos impulit, qui multa aduerſum comminantes eos admonerent, ſi fœdus cū ipſis inire Romani uellent, Craſſum traderent ac Caſſium. Ad quæ cū ſe deceptos quererentur, longas & inutiles Arabū ſpes, Craſſum ut omitteret hortari, ſalutemq́ ſibi fuga quærere contendunt, idq́ Carrinis nullo pacto dicendum monet. Suadebat id omnium infideliſſimus Craſſo Andromachus, ſeq́ itineris ducem profitebatur, quod nemini Parthorum clā fuit, eodē ad ſingulos cuncta deferente. Cum igit Parthis cōſuetudo haud adeſſet belli noctu gerendi, Craſſus uero eo tēpore eſſet abiturus, ne longa inſecutione hoſtes retardaret, militari aſtutia eos diſtinebat: nam alia alijs implicabat itinera, tādem uero in ſiluā delatus ampliſſimā loca foſſis undiq́ impedita, quæ non ſine iugi labore hinc inde ſequentes morarentur, circuibat. Qua ex re nihil ſanum fidumúe moliri Andromachum pleriq́ intuentes ſequi recuſarunt, inter quos & Caſſius denuo ad Carras redire inſtituit. Suadentibus illi Arabibus, ut maneret quoad luna Scorpionem pertranſiſſet, ego inquit ſagittarium magis timeo. Profectus itaq́ in Syriam quingentis ſtipatus equitibus, fido duce ad iter uerſus montana itinera ſecutus, quæ Sinnaca appellātur, & orta nōdum luce cum quinq́ millibus in tutum eſt delatus. Ducebat autē illos uir optimus Octauius. Craſſum uero ſub Andromacho per inuia ſaltusq́ palantem illuſtris dies attigit. Erant cum eo ſcutigerorum cohortes quatuor, equites perpauci, lictores numero quinq́, cum quibus magno labore uix tandem in ſemitam redactus incumbentibus iam hoſtibus, cum nō longius xij. ſtadijs Octauio abeſſet, ad alium collem fuga peruenit nō equitabilem adeò aut munitum, adiacentem uero reliquis

Andromachus proditor.

Caſſij facete dictū

conuallibus, & longo pendentem iugo campis in medio patentibus. Itaq; ab ijs qui Octauium ſecuti erant facile eius periculum ſpectari poterat. Primus igitur Octauius cum paucis, deinde ſequentibus cæteris in hoſtes ferebatur, quibus à colle depulſis Craſſum in medio eorum recepere, clypeos quippè obijcientes gloriari pergunt, nullas Parthis adeſſe ſagittas quæ imperatoris ſui corpori obeſſe poſſent, ni ſuper illum pugnantes ipſi occumberent. Vidēs igitur Surena Parthos iam ſe languidius periculo immiſcentes, quaſi nocte tenerentur, tumulum præterea quē Romani occupaſſent omni ex parte tutos eos reddere, huiuſmodi dolum Craſſo annectit. Plurimi nempè ex captiuis demiſſi fuerāt, qui Barbaros in exercitu audiſſe dicerent inter ſe colloquentes, regem neutiquam bellum cum Romanis ſine fœdere omiſſurum, cæterum amicitiam conciliaturum eſſe Craſſi gratia, quo beneuolo uti cuperet. ceſſerant enim iam à pugna Barbari. Surena igitur cum optimis ſtrenue ad tumulum profectus, primum quidem ab arcu neruum ſoluit, deinde dextram protulit: Craſſum quoq; in colloquium uocare cœpit, inquiens potentia regem ac uirtute inuite uſum, manſuetudinem ac clementiā ſponte erga illum oſtenſurum eſſe, cum fœdus abeuntibus & abeundi præſtaret facultatē. Hæc Surena referēte alij ſuſcipientes ad gratiam quoq; referebāt. Craſſus nihil niſi infidum ab his expertus, ſubitamq; eorū mutationē nequaquam rationi innixam arbitratus, haud aſſenſus eſt, uerum conſilio uniuerſa agenda eſſe dictitabat. Militibus uero reclamantibus ac iubentibus, demum maledictis inceſſentibus, quaſi eos pugnantes abijceret, cū quibus ſine armis nec in colloquium uenire auderet, principio eos ſermonibus lenire & alloqui tentauit, quod reliquum lucis inter montes & rupes ſuſtinētes facillime noctu eſſent abituri. Iter quoq; oſtēdit, hortatusq; eſt ne ſpem ſalutis quæ iam propius adeſſet, ultro abijcerēt. Cum uero ulterius eos conquerētes, & arma quatientes.

Surenæ dolus in Craſſū.

quatientes minis uti cognouiſſet, pauefactus ſtatim ceſſit, hæc ſolū cōuerſus inquiens, Octauij & Petronij & quicunq; Romanorum adeſtis duces, uos quidem itineris mei neceſſitatem cernitis, præſentesq; conſpicitis quàm fœda & dura patior, uerum ad alios cum ſalui eritis hæc ſolū dicite, Craſſum perfidia hoſtiū deceptum interijſſe, non autem à ciuibus traditum: non enim qui circa Octauiū erāt reſtiterunt, uerū à tumulo inferius profecti ſunt: Solū lictores ſequentes Craſſus repulit. Primi igitur Barbarorum obuiam illi prodeunt duo ſemigræci, qui ab equis deſcendentes debito eum honore ſuſceperunt, & Græco ſermone ut quoſdam ex ſuis præmitteret hortati ſunt, quibus ſe Surena cum ſuis inermem ad eſſe oſtenderet. Craſſus his reſpondit, & ſi modica uiuēdi cupiditate teneretur, non tamen ſe eorum manibus permiſſurum eſſe. Itaque Riſços fratres præmiſit ſciſcitaturos, qui quotúe in unum conueniſſent, quos Surena ſtatim deprehēſos iuſſit detineri, ipſe cum illuſtrioribus in equo proceſſit, uiſoq; Craſſo & quid hoc, inquit, Romanorū imperator pedes ambulat, nos in equis uehimur, & ſtatim equum iuſſit adduci. Craſſo autem neq; ſe, neq; illum peccaſſe profitente, cum utriq; patrium ſit in unum conuenire, eſſe ibi inducias, ac pacem Orodi regi Romanisq; Surena inquit. Oportere autem ad fluuium euntes fœdera conſcribere. Non enim uos omnino memores promiſſorum eſtis, ò Romani, ait, & dextram illi obtulit. Recuſante deinde Craſſo equum, nihil neceſſe inquit, rex quippe illum tibi tradit, & ſimul equus aderat phaleris auroq; conſpicuus, & qui præſto eū ſuſcepturi uenerant, circunſidentes plateis inſequebātur, accelerareq; cogebant. Octauius igitur equum per frena arripit, & poſt eum unus ex tribunis Petronius, demum reliqui circūſtetere equum occidere quærentes, & qui Craſſum impellebāt ab utraq; parte deturbātes. Tumultu itaq; & impulſione fieri cœptis cum ad uerbera uentum eſſet, Octauius exerto enſe

Craſſus ſuorū ignorātiā tacite excuſat

Craſſus à Surena facete irriſus.

equiſonem quẽdam è Barbaris occidit, alius uero Octauiũ à tergo inſtans uulnerauit. Petronius cum armis haud admodum munitus eſſet, in Thoracẽ percuſſus uulneratus abijt.
Craſſi interitus. Craſſum autem Maxarthes Parthus interfecit, quod quidã negant, alium quendam occiſorem aſſerẽtes. Craſſo deinde iacenti caput dextramq́ abſciſſam referunt. Opinantur tamen iſta potius quàm intelligantur. Qui eñ præſentes erãt,
Ro. ingẽs. ſtrages. partim circa ipſum pugnantes interfecti ſunt, partim fugientes ad tumulũ ſtatim redierunt. Aduenĩẽtibus demum Parthis & Craſſum pœnas dediſſe referentibus, reliquos omnes tuto deſcendere Surena iuſſit, itaq; è tumulo delapſi ſeipſos Parthis credidere, & hi quidem nocte palantes uix paucis exceptis in tutum euaſere. Reliquos omnes Arabes, aut uiuos cepere, aut cõfecere ferro. Feruntur quippe ad. xx. millia hominum interijſſe, decem millia in poteſtatẽ redacta eſſe. Caput autẽ dextramq́ Craſſi Orodi regi in Armeniam Surena miſit. Ipſe in Seleuciam præmiſſis nuncijs Craſſum captiuũ duci ridiculam commentus eſt pompã, per contumeliã triũphum agens, nam captiuorũ gratiſſimus Craſſo Caius ueſtẽ regiæ mulieris indutus, & pro Craſſo iuſſus reſpondere, cũ imperator uocaretur equo inſidebat: ante ipſum uero tibicines ac lictores camelis uehebãtur, quorum uirgis ſacculi pẽdentes inerant, iuxta ſecures nuper abſciſſa Romanorum capita. poſt hos Seleucides incedebant pellices cantoresq́, qui ſcurrilia plura & riſu digna referentes, molliciem Craſſi & ignauiã eius decãtarẽt, & hæc quidẽ omnibus cõſpicua erant
Ariſtides. Seleucidarũ uero ſeniores in unũ cõgregãs Ariſtides, Mileſiorũ impudicos protulit codices, nõ quidẽ ementitus, in recõ-
Ruſtius. ditis enim Ruſtij inuenti referuntur: quam Surenæ cõtumeliarum materiam in Romanos præſtitere, nec niſi bello im-
Hiſtoria obſcura. pliciti huiuſmodi rebus, ſcriptis ue queunt continere. Seleucidis quippe uir ſapiens uidetur Aeſopus Surenam intuentibus Mileſiarum impudicitiarum follem prius appendentẽ,
poſterius.

poſterius uero Parthicam attrahētem pompam, inter tot pellicum currus ijs quæ Echidnæ nominantur, & Scytalæ haud abſimilem. & hęc quidem priori in parte illuſtria. Terribilia deinde telis, arcubus, equisq; inſequentium, phalangis uero caudam in choreas, plauſus, pſalmos, feſtiuitatesq; impudicas mulierum finientem: Mendax profecto uir Ruſtius, impudici Parthi Mileſia hæc ementiti ludicra, quorum plurimi eorum regno præfuerint è Mileſijs, Ionijsq; pellicibus nati Arſacidæ. His peractis Orodes cum Artabaxe Armeniorū rege in colloquium uenit, & ſororem eius Pacoro filio ſuo cōiugem deſpondit. Potus deinde & cōuiuia inter utrosq;, multaq; alia uiciſſim præbita. Certamen præterea è Græcorū inſtitutum uocibus, non enim cantibus Græcis & literis indoctus omnino putabatur Orodes. Artabaxes etiā tragœdias edidiſſe, & orationes hiſtoriasq; ſcripſiſſe dicitur, quarum nonnullæ poſteritati adhuc permanent. Craſſi capite ad fores delato ſtatim è menſura conſurrexere omnes. Tragœdorum deinde mimus Iaſon nomine Tralianus, cū Bacchi orgia ab Euripide in ijs quæ de Agaue referuntur decantaret, eſſetq; eius uox pergrata omnibus, Silacis ante ſtatuam procumbens, eamq; ueneratus, Craſſi caput iecit in mediū: plauſum autē in immenſum cum lætitia & clamore extollētibus Parthis, Silacis ſtatuam inclinauere ſerui iubente rege. Tum Iaſon Penthei confictæ poemata cuidam è pſallentibus tradidit. Ille Craſſi capite aſſumpto bacchantis in morē in id ſe totum extulit, ſuperſtitione huiuſmodi uſus & cantu. Ferimus ex mōtis ambitu nuper cæſam uenationē optimam. Eo cantu gauiſi omnes: reſpondentibus deinde reliquis, cum quidā ex ijs qui chorizabant addidiſſet, meus meus hic eſt honor, ꝓſiliens Maxarthes, nā & ipſe conuiuio inerat, caput è manu abſtulit, quaſi id ipſum à ſe conuenientius dicendū putaret. Gauiſus igitur rex, quod ex patriæ moribus conſuetum fuit donū illis tribuit, Iaſoni uero talentum contulit. In hunc itaq;

Reges barbari literis tamen eruditi.

cantum Craſſi militiam ueluti tragœdiam quandam finiuiſſe ſcriptum eſt. Pœnas tamen huiuſce crudelitatis Orodē ac periurij Surenam dediſſe meritas. Nam Surenā non multo poſt dignitati & gloriæ eius inuidens Orodes neci tradidit. Orodes porrò cum Pacorum filium à Romanis bello ſuperatus amiſiſſet, & morbo intercutis laborare cœpiſſet, à Phraarte filio per inſidias aconito aggreſſus, ſuſcipiente medicinam morbo, ita ut longius prorogaretur, attenuarenturq́ membra alia, breuiori uia è uita pulſus eſt. Tumultuante deinde Parthico exercitu, circa Meſopotamiam Labienū regij milites Parthorum principem ſibi ſtatuentes, Syriam ingreſſuri uidebantur, uel ulterius prodeuntes in Alexandriā ſecū deducturi. Agentem igitur Parthos, & ab Euphrate & Syria Lydiam uſq; & Ioniam, Aſyriam peruaſtantem omnē, Antonius ut reprimeret, eiq; obſiſteret copias aduerſum mouit quem uxor Fuluia multis lachrymis & literis ad ſe reuocans in Italiam demum redire coegit. Ibi Cæſari cōciliatus, ac Pōpeio qui Siciliam regebat, Vētidium præmiſit in Aſiam, impedimentum quoddam allaturum Parthis. Ipſe ultro ſibi indulgens ſacerdos primi Cæſaris creatus eſt, pluraq́ alia benigne comiterque in politicis rebus exercuit. Erat forte cum eo magus quidam Aegyptius ex iis qui hominum genituras ſorteſq; ſcrutantur. Is ſiue ut Cleopatræ morem gereret, ſiue ueritati inniteretur, ergà Antonium dicere auſus eſt, fortunam eius illuſtrem & inſignem ſub Cæſare admodum deficere ac debilitari, & ut longe ab eo adoleſcēte ſe transferret hortatus eſt. Tuus inquit dæmon huius reformidat genium Quibus ex uerbis palàm ſubtriſtari uiſus eſt Antonius, ita ut Aegypto potius inhærens ex Italia diſcederet, & quæ propria in Græcia illi fuerant Cæſaris poteſtati traderet. In hybernis igitur circa Athenas cōmoranti, quæ in Parthos à Vētidio feliciter geſta fuerant referuntur. Superatos bello Parthos: Labienū ac Phraartem bellaciſſimos Orodis duces acie interijſſe.

Surenæ mors.

Orodis regis mors.

Hiſtoria Antonij.

inter̄iſſe. Quarum cauſſa epulum Græcis præbitū, ludi præcipui Athenis acti. Cum autem ad bellum profecturus eſſet ſertum ſibi ex oleo ſacro deſumpſit, & à Clepſydra uas aquæ plenum ex præcepto hauriens ſecum detulit. Inter hæc Pacorum regis filium magnas Parthorum copias in Syriam ducentem Ventidius circa Cyriſtum occurrens pepulit. Pacoroq; inter primos occumbente magna ſtrage eos afflixit. qđ opus inter cætera memoratu dignum omnes fere calamitates quas Romani ſub Craſſo pertuliſſent uindicta ſuſtulit, Parthosq; intra Mediam Meſopotamiamq; cōcluſit, tribus prælijs ſumma ui ſuperatos à Romanis. Ventidius igitur Parthos ulterius perſequi neglexit Antonij ueritus inuidiā. Deficientes autem inuadens ad deditionem redire compulit Antiochum porrò Comagenum in urbe Samoſatis obſedit Deprecante deinde illo, & mille talenta dare pollicente, Antonij quoq; mandatis obſequi, ad Antonium mittere iuſſit. Iam enim proximus aderat, & Ventidium cum Antiocho inducias agere uolentem, eam rem ſuo nomine ut conficeret, admonuit: non enim omnia à Ventidio exequenda iudicabat. Obſidione deinde in longum procedente, & ciuibus iam pace deſperata ad audaciam conuerſis, cum nihil proficeret rubore & pœnitentia compulſus, quinq; & trecenta talenta cupide ab Antiocho accipit, & parua quædam in Syria componens denuo Athenas redijt, Ventidium quibus decuit pecunijs ornatum ad triumphum mittens. Hic enim de Parthis uſq; ad ętatem noſtram ſolus triumphat, uir quidem natione ignobilis cum in Antonij amicitiam ſeſe inſinuaſſet, illuſtriū rerum occaſiones adeptus eſt. quibus ſtrenue uſus ſatis approbaſſe creditur quæ de Antonio & Cæſare dicta ſunt, feliciores per alios quā per ſeipſos eſſe in bello duces. Etenim Caſſiū Antonij ducem in Syria multa feciſſe & Canidiū ab eodē in Armenia relictū: his deuictis, Iberorū quoq;, & Albanorū ſubactis regibus ad Caucaſum uſq; proceſſiſſe,

Parthorū ingens ſtrages.

Antioch⁹ à Vētidio obſidetur

ceſſiſſe, quibus ex rebus Antonij potentiæ gloriã inter Barbaros potiſſimũ adauctam eſſe. Nam cum Phraartes Orodẽ patrem intetemiſſet, regnumq; ſibi uendicaſſet, plurimi ſub inde Parthorũ aufugere, & Muneſſes uir clarus & potẽs ad Antonium pariter fuga peruenit, fortunam ſuam Themiſto cli aſſimilans, Antonij uero facultates ac magnificentiã Perſarũ regi, qui tres urbes illi dono dederat Lariſſam, Arethuſam & Hierapolim, quam Calinicem prius appellabant. Parthorum deinde rege dextram Muneſſi offerente perlibenter eum dimiſit. Antonius Phraartem dolo circunuenire ratus, quaſi pace demum inter eos ſecutura, dignum putans quibus Craſſum fraudibus cœpiſſent Parthi, eos quoq; ſibi aſciſcere. Cleopatra itaq; in Aegyptum præmiſſa, ipſe per Arabiam & Armeniam profectus eſt. Eo in loco conuenientibus coprjs auxilia etiam regum contrahit. Hi uero perplures fuere, quorum Maximus Armeniorum rex Artabaxes ſex millium equitum, ſeptem peditum exercitum ducebat. Erant & cum eo Romanorum peditum ſexaginta millia: Equitatus quoq; ex Iberis & Celtiberis à Romanis inſtitutus ad numerum decem millium. Reliquarum porrò nationum ad triginta millia cum equitibus & uelitibus annumerabantur. Huiuſmodi itaq; apparatum ac potentiam quam ultra Bactros extimuere Indi, & qua Aſiam quoq; tenere potuiſſet inutilem ſibi ob Cleopatram extitiſſe memorant. Cum illa ſiquidem hybernare cupiens bellum ante tempus inferre auſus, cũ nulla ratione uteretur, quaſi Pharmacis quibuſdam & incantaminibus addictus eſſet, ad eam ſolum diuertit oculos, celeriuſq; ad conſpectum eius regredi quàm hoſtes bello ſuperare ſatagebat. Principio quidem cũ in Armenia hybernare opus eſſet, & exercitum labore feſſum reparare octo millium ſtadiorum itineratione confectum, ac prius quàm ex hybernis Parthi excederent ueris principio Mediã inuadere, tẽpus opperiri haud paſſus eſt, uerum ad ſiniſtram

deflexis copijs capta Armenia, Atropatenā depopulatus eſt regionem. Machinas præterea quas urbium oppugnandarum gratia trecentis uehiculis adducere ſolebat, inter quas acies octoginta pedum longitudine inerat, licet his ſimiles haudquaquā in tempore reperiri poſſent, cum ſuperior regio lignum omne ingeneroſum ob exilitatem molliciemq́ producat, celeritati ſtudens uelut itineris impedimēta poſt ſe reliquit, cuſtodiam quandam & exercitus ducem uehiculis apponens. Ipſe Phraarta urbem inclytam in qua Medorꝫ regis filij mulieresq́ habitabant obſidere pergit. neceſſitate uero errorem omnē quem in dimittēdis machinis ediderat, ipſum arguente aggerem ſummo labore contra urbem erigere cōpellitur. Inter hęc maximis copijs aduētans Phraartes, cū machinas ab Antonio deſtitutas intelligeret, ingētem equitatū aduerſum miſit, à quo circunuentus Tacianus interemptus eſt, & cum eo ad decem millia militum cæſa. Capti autem cōplures, inter quos & Polemon rex fuit. machinas deinde barbari immiſſo igne ſuccendunt. Quæ omīa animaduertētes Antoniani milites maxiē uereri cœpere tā inſperato, ac repētino aggreſſi malo. Armenius itaq; Artabaxes deſperatis iam Romanorum rebus cum exercitu ad propria reuerſus eſt, cum potiſſimū huius belli cauſſa extitiſſet. Splendide igitur ſe exercētibus ijs qui obſidione premebantur, & Parthorum fiducia minis, cōtumelijsq́ abutētibus, nolens Antonius exercitu deſidia laborante huiuſmodi calamitatis plagam inualeſcere, & dietim adaugeri. x. legionibus aſſumptis, & prætorijs cohortibus armatorum tribus, omnē equitatum frumētatum mittit, ſatis fiſus inſurgētibus in eum hoſtibus pugnam ex ordine eſſe ſecuturā. Progreſſus igitur per diei duntaxat iter, ut Parthos circūfuſos uidit, & ex itinere prælium inire cupientes, pugnæ ſignum caſtris ponit, diſiectisq́ tentorijs quaſi bellum detrectaret, & abinde deducturus horridum barbarorꝫ declinaret aſpectū,

Atropatena.

Polemon rex capit.

k equiti-

equitibus edicit, ut cum primi ex hoſtibus in arcto conſtitu-ti effugere nō poſſent, equos ad eos flecterēt. Barbaris itaq; effuſis potior uiſus eſt ordo Romanorū, & paribus interuallis trāſeuntes eos inuadebant ſine ſtrepitu & ſilētio tela quatientes. Cum ſignum datū eſſet ſublato clamore, equiſq; cōuerſis aggreſſi uulnerabant, quanquā intra ſagittarum ſpacia deprehenſos. Armatis itaq; clamore & armorum ſtrepitu in unum ſubeūtibus, territi Parthorum equi ceſſere loco & ipſi prius quā ad manus uenire poſſent abiere fuga. Antonius autē ab inſecutione nequaquā deſtitit, magna ſpe adductus totum ferè bellum, aut certe maiorē eius partem eo praelio confectam eſſe. Sed cum in caſtris rediſſet pedites per quinquaginta eqtes ter tot inſecutos ſtadia ex hoſtibus quidem captiuos cæſoſq; dinumerās, triginta duntaxat captos ad octoginta in acie cecidiſſe comperit. Qua ex re ſtupor ac triſticia omnes ferè milites inuaſit, dirum arbitrātes ſi uictores adeo paucos interemiſſent, uicti tot uiris ſpoliati eſſent, quot circa machinas perdidiſſent. Sequenti die ad bellū inſtructi copias in Phraarta deduxere. Occurrētes deinde ex itinere hoſtibus primū parua manu ſe inferētibus, ſubinde maiore, poſtremo omnibus copijs ueluti inuictis, & nuper ad pugnam prouocantibus, & undiq; inſurgētibus uix magno labore, ac difficulter in caſtris ſeruati ſunt. At cum Medi excurſionem quandam ad aggerem feciſſent, propugnatoresq; terruiſſent, iratus Antonius ex ijs qui pauore ceſſiſſent decimū quemq; ſupplicio affecit, alijs pro tritico hordeum apponi iuſſit. Difficile quidē utriſq; erat bellum, & euētus belli formidoloſior Antonio famē ingruentem formidāte, nec propterea uulneratorum, defunctorumq; copia carēte, & Phraartes Parthos intelligēs omnia prius quàm hyemem in caſtris ſuſtinere, nec extra habitacula cōmorari poſſe, maxime formidabat ne pſeuerātibus Romanis, moràq; ducētibus ſui eum derelinquerēt, æquinoctio autūnali potiſſimū.

Decimatio.

tiſſimũ inſtante. talem igitur machinatur dolum. Parthorũ quippe primores cũ aut frumẽtatum, aut ad alias excurſiones mitterẽtur, languidius admodum Romanis nauabant operam, nonnulla ab illis aufferre negligentes, ac uirtutẽ eorum uerbis extollẽtes, bellicoſos etenim illos prædicabant, eorumq; uirtutem ſummæ admirationi apud regem ſuum eſſe. Deinde proximiores illis facti ſemotis equis Antoniũ increpabant, quod Phraarte cum eodem conciliari cupiente, ac talibus totq; uiris indulgere neutiquã præberet aures, uerum maximos opperiens hoſtes famem ſcilicet & hyemẽ per deſidiam quietẽ ageret, pro quibus opus eſſet etiã permiſſos à Parthis fugam capere. Pluribus igitur hæc ad Antonium deferẽtibus, inani ſpe deluſus nõ prius Parthis bellum indici iuſſit, quàm à blandiẽtibus barbaris intelligeret, an hæc ipſa conſcio rege dicerent. Affirmantibus illis ac ſua dẽtibus ne dubitaret, neúe diffideret, quẽdam ex amicis iterum miſit, qui ſigna captiuosq; reſtitui æquũ diceret, quaſi non multi ſalutem ſuam faceret, aut de fuga cogitaret. Partho autẽ hæc omitti reſpondẽte, abeunti uero pacẽ ſecuritatẽq; pollicẽte, intra paucos dies collectis uaſis capeſcit iter. Quorum autem ſtudioſiſſimus ſemper fuerat, populares ſcilicet blande alloqui, & exercitum ratione ducere, quantumuis alter tunc ob ruborem mœſtitiamq; in alloquẽda multitudine omiſit. Domitium itaq; Aenobarbum ei muneri addixit, qua ex re nonnulli excandeſcere, quaſi ab eo deſpicerent, & triſtari uiſi. Plura tamẽ omiſſa ſunt ut gloriæ parceret, cuius cauſſa hęc ipſa ab imꝑatore potius ſuadẽda & exorãda milites arbitrabant. Cũ iter ingreſſurus eſſet qđ retro ꝑ plana arboribusq; deſerta faciũdũ erat, uir qdã genere Mardus Parthoꝵ moribus inť plura haud diſſimilis, & q ĩ pugna circa machĩas olĩ acta fidẽ ꝓſtitiſſet illęſam, ad illũ uenit, ſua detq; ut fugã à uia uerſus mõtes arripiat, nec exercitũ armis grauẽ uacuis incurſibus & aptis equitatui ſagittiſq; ſubijciat. Mardus.

Phraartem nempe per beneuolētiæ ſimulationē inſidias illi ſtruere, ſe ducem breuiori uiæ polliceri, & quæ neceſſaria ſũ rerum copia exuberet. Quæ intelligens Antonius conſulere in medium cœpit, nec æquum eſſe aiebat exhibita per inducias fide ſe Parthis minus credere uideri, circũciſionē autem itineris ad oppida & aſſuetam ſemitam collaudans, fidem à Mardo petit. Ille uinciri ſe iubet quoad in Armenia firmaſſet exercitum. Eo modo iniectis uinculis ꝑ duos dies miro modo deduxit agmen. Tertia die Antonio nihil iam de Parthis formidante, & negligētius agente iter, cum plurimũ de ſe fideret, uidens Mardus apertionē quandam ad egreſſum fluminis nuper effoſſam, & plurimũ aquę per iter qua cõmeandum eſſet effuſum, id opera Parthorum effectum eſſe indicat, quo difficultatē moramq́ abeuntibus obijcerent, & fluuium uelutiimpedimentum anteponerent. Antoniũ quoq́ hortatus eſt, ut diligētius inſpiceret, animũq́ adhiberet, nõ enim longius abeſſe Parthos. ſtatim igitur milites in ordine armisq́ diſponēti, & iaculatoribus, funditoribus, excurſionem præparātibus in hoſtes, Parthi in cõſpectum ſe dedere, & undiq́ ſeſe effundētes quaſi eos circumituri Romanos terruere. Occurrētibus deinde uelitibus multas ex arcubus confligebant plagas, multas & ipſi à fundis telisq́ patiebantur, demũ terga uertere coacti: non multo poſt reuerſi ſunt, quoad Celtæ equos inferentes, & in eos conuerſi diſſipauere omnes, cum illa die nullum adhuc exemplar uirtutis præſtitiſſent. Ex his igitur quæ agenda erant intelligens Antonius funditoribus, lanceatoribusq́ cum plurimis non ſolum terga, uerum etiam latera confirmans, exercitus quadrato agmine incedebat. Equitibus uero edictum eſt, ut cũ hoſtes aggreſſi eſſent, eos auerterent: cum auertiſſent, neutiquã longe ſequerētur. eo modo Parthi per quatuor inſecuti dies, cum nihil amplius læderent quã paterētur, debiliores effecti, & hyemis occaſionem prætēdentes de reddıtu tandē

cogitare

cogitare cœperunt. Quinta demũ die Flauius quidam Gallus uir bello expertus & acer, qui partem ductabat exercitus ad Antonium uenit, plures ex poſtremis uelites, & equites quoſdam è fronte petit, quaſi magnum quippiam acturus, hiſq; acceptis multos ex hoſtibus continue inſurgentes opprimit, nõ ut prius in eos inuectus, deinde retrocedens, uerum inſtans, ſeq; audacius illis immiſcens: intuentes autem eum poſterioris ordinis duces inſequentẽ hoſtes, miſſo nũcio reuocare pergunt, quibus parere renuit. Titium autem quæſtorem aiunt auferentem ſigna uertiſſe retro, Gallum quoq; conuicijs aggreſſum eſſe, quaſi multos & optimos uiros exitio traderet. Reddenti conuitia Gallo, & qui cum eo erãt manere ſuadenti, Titius retroceſſit, Gallum deinde in exercitus fronte compulſum plurimi ex his qui à tergo inerãt accurrẽtes protegunt, oppugnatus undiq; opem ab alijs per nuncios exquirit. At illi armatos deducẽtes, inter quos & Canidius qui plurimũ apud Antonium poterat, fuiſſe dicitur, non modicum peccaſſe dicũtur. Nam cum opus eſſet denſam conuertere phalangem, dum plures in auxilium emittunt, ac his deuictis alios denuo certamini adijciunt, parum abfuit quin bello ſuperati uniuerſum fuga repellerent exercitum, niſi quod Antonius cum armis à fronte ſtrenue progreſſus per fugiẽtes tertiam immiſit legionem, hoſteſq; occurrentes à longe pepulit. Cecidere ea pugna ad tria millia, ſauciorũ ad quinq; millia in caſtris relata ſunt. Inter quos & Gallus fuit iam quatuor laceratus ſpiculis, ſed is è uulneribus non conualuit, reliquos adiens Antonius ad unum ſolabatur, illachrymanſq; hortabatur ad ſalutem. At illi alacres apprehenſa dextra abire eum & ſe curare, nec ulterius dolori indulgere precabãtur, illum imperatorẽ ſuum eſſe, & ſe ſaluos dummodo incolumis is eſſet, fatebãtur. Omino quidem neq; audacia, neq; tolerantia, neq; corporis uiribus ætate illa ſplendidiorem quempiam fuiſſe quis dixerit, neq;

Titius quæſtor

Canidius

Antonij laus.

cuipiam ex ducibus tantum reuerentiæ, obedietiæue cum beneuolentia præſtitum eſſe, idq; ab omnibus præclaris ignotisq;, ut gratia & honore plus ſalutis & ſecuritatis omnibus illis priſcis imperatoribus ſit adeptus. Huius rei cauſſas plures memorant quæ à nobis præmiſſæ ſunt, nobilitatẽ ſcilicet, dicendi uim, ſimplicitatem, largitionem, magnificentiam, ad iocos deniq; & urbanitates miram æqualitatẽ. Tum autem cum ijs qui morbo laborabant unà aſiſteret, & cõpateretur, neceſſaria quoq; impartiret, nemo facile dignoſcere poſſet, utrũ ægros an incolumes potius, & ſaucios obſequẽtiores ſibi redderet. Hoſtes igitur ferè detrectantes bellũ, laboreq; confectos adeo huiuſmodi uictoria erexit, ut contẽptis Romanis nocte in caſtris quiete degerent, & tabernacula ab illis deſtituta, fugientiumq; impedimẽta direpturos ſe eſſe crederent. Itaq; cum illuxiſſet multo plures in unum cõuenerunt. Feruntur enim ad. xl. millia fuiſſe, rege ut ad certam manifeſtamq; uictoriam eos pręmittente, cum ipſe nec unica fortuna uſus eſſet. Antonius milites allocuturus uilẽ popoſcit ueſtem, ut miſerabilior apud eos fieret. Diſſuadẽtibus autem amicis purpurea ueſte in medium proceſſit. Victores igitur uerbis extollens, fugiẽtes conuitijs inſectatus eſt. Ex quibus hi ut bene ſperaret cõfideretq; ſuaſerunt. Alij ſi decimare eos mallet, aut alia pœna afficere, prõptos ſe obtulerunt, modo ut àcura & mœſticia deſineret, orabant. Ad hæc ille manus ad cœlũ tẽdens deos deprecatus dicitur, ut ſiqua indignatio ob proſperitatẽ ſuarum rerum ſibi incũberet, eam omnẽ in ſe conuerterẽt, reliquo exercitui ſalutẽ uictoriamq; præſtarent. Sequẽti die diligẽtius circunſeptus copijs ad iter pergit, & Parthis inſurgẽtibus inopine occurrit. ad prædam enim ac rapinam non ad prælium accedere ſperabant. deinde multitudini telorum obuiantes, cum fortiter prompteq; depugnarent, Romani ſtatim defecere. Cũ uero deſcendentibus ipſis à nonnullis collibus in decliui eos

adorirẽ

adorirentur, & difficulter deducētes conturbarent, conuerſi qui clypeos ferebant omnes leuis armaturæ in medio clauſere. Ipſi in genua deflexi clypeos ante ſe tenuere. Qui uero poſterius ſteterant armis ſuperiectis primos contegebāt, eodem modo & reliqui niſi ſunt. Huiuſmodi igitur figura pariformiter decliuis theatricum præbebat aſpectum, obiecto quidem firmiſſima aduerſus lubricos ſagittarum ictus. At Parthi inclinationem Romanorum ingenuam laſſitudinem & calorem arbitrati, arcus depoſuere, contisq; acceptis cominus incepere pugnam, quibus Romani cum clamore ſubito aduolant, telisq́ue è manibus excuſſis primos interficiunt, reliquos in fugam uertunt. Perſimilia reliquis diebus geſta ſunt: cum paululum uiæ intermitterēt Parthi, & fames inſequeretur, exercitum modicum quid frumenti per pugnam uēdicantem, nec inſtrumenta ad molēdum apta deferentem, plura quippe dereliquerant, cum nonnullis iumenta ad cōuectandos currus defeciſſent, nōnulli ſaucios ægrosq; deferrent, modium frumenti Atticū quinquaginta drachmis uenijſſe in exercitu ſatis conſtat, hordeaceos ad æquale argenti pondus. Ea inopia ad olera radiceſq́ue conuerſi raro notis herbis utebantur. Coacti igitur quæ guſtui inſueta erant experiri, primum quidem in herbam incidunt, quæ per furorem ad interitū adduceret, qui enim comediſſet nihil aliarum reminiſcebatur rerum, aut intelligebat, nec aliud quā lapidem continue effodiebat uertebatq; quaſi quippiam magni operis acturus. Erat igitur huiuſmodi repletus ager terrā ac lapides effodiētium: inter quos debacchati demum bilem euomentes interimebant, cum primum quod antidotum huic morbo aderat, uinum defeciſſet. Intereuntibus plurimis, nec propterea Parthis ab inſecutione deſinētibus, ſæpenūero Antoniū exclamaſſe ferūt: O decē millia, eos qui cū Xenophōte pfecti erāt admirantē, cum ex

Inopia ingens.

Xenophōtis cōmendatio.

cum ex Babylone per longius profecti iter, & multo pluribus depugnantes Parthis ſalui euaſiſſent. Parthi igitur cum exercitum deflectere, aut ordines infringere nõ poſſent, iam pluries ſuperati atq; fugientes iterum quiete amiceq; admiſcebantur Romanis qui pabulatũ, aut frumẽtatum quoquo pacto irent. His arcus neruis exutos õſtẽdentes ſe retro proficiſci uelle, & hic finẽ belli ponere dicebant, paucos ex Medis per unius aut duorũ duntaxat dierũ iter ſecuturos eſſe, nihil ut inferrent mali, cæterum ut uillas remotiores à dãnis uendicarẽt. Talibus uerbis, ac blanditijs denuo fiduciã præſtitere Romanis, adeo ut hæc audiẽs Antonius per campos potius proficiſci cuperet, cum itinera quæ ad montesueherent inaquoſa eſſe audiret. Dum id facturus eſſet, uir quidã nomine Mithridates ab hoſtibus in exercitũ ad eum uenit, conſobrinus Muneſſi illius qui cum Antonio aliâs fuerat, & tres urbes dono acceperat, petens cum aliquo colloqui uelle, qui Parthicam aut Syriam didiciſſet linguam. Et accedẽte ad eum Alexandro Antiocheno Antonij neceſſario atq; amico, quis eſſet retulit, & in Muneſſem gratiam referens: Vides inquit à longe colles illos arduos & in unum coniunctos? Cum ſe ille uidere diceret, ſub illis inquit Parthorũ copiæ inſidias uobis ſtruunt. Patentes igitur campi collibus illis ſubiacent, per quos ab ipſis deceptos iter arrepturos eſſe exiſtimant, uiam quæ ad montes ducit relinquentes, in illa quippe ſitis laborq; duntaxat à uobis ſuſtinẽda ſunt. Sin alterã tenueritis, ſciat Antonius Craſſi fortunas ſibi eſſe ſubeundas. hæc locutus retroceſſit. Antonius animo turbatus amicos ad ſe conuocat, & unà itineris ducem Mardum acer ſit ſimilia illi ſentientem. Intelligebat enim ſemitas, quæ per plana ducerent difficiles, & erroris plenas, ac uix itinerantibus permeabiles eſſe, aſpera uero & mõtuoſa nihil aliud in ſe difficultatis haberc, niſi quod unica die per inaquoſa eſſet cõmeandum. Ad hæc igitur cõuerſus nocte ꝓficiſci ſtatuit.

aquam in utribus milites afferre iubet. Cunctaq; uaſorum inopia plures detineret, quidam galeas aqua repletas, nonnulli caprinos utres attulerunt. Iam iter capeſſebant cum Parthis nunciatur, & quanquam nocte incedẽtes, præter ſolitum aggrediuntur. Illuceſcente die in poſtremos incidere uigilia laboreq; confectos, per CC. quippe & quadraginta ſtadia progreſſi erant, nec hoſtes tã ſubito affuturos arbitrabantur, quæ res calamitatem permagnam attulit. Sitim præterea præliũ adduxerat. nam pugnantes ſimul incedebant. Primi igitur ad fluuium quendam peruenere, cuius aqua frigida admodũ ac ſplendida fuit, uerum ſalſa ac uenenoſa, cuius cauſſa aducente ſiti præcordia à dolore uexabantur. Quod cum à Mardo prædictum eſſet, nihil minus eos qui à potu prohibebant aduertentes, hauriebant aquam. Antonius præſens ipſe permodicum temporis ferre ſuadebat, nõ longe adeſſe fluuium potui & aquationi accommodum: reliquum itineris adeò inequitabile & aſperum, ut hoſtes reuerti cogerẽtur. Simul autem pugnantes reuocabat, & ut equos iungerent nutu ſignificabat. Cum ad umbras uẽtum eſſet, fixis iam tabernaculis & Parthis ut ſolebãt recedentibus, uenit denuo Mithridates & Alexandrum allocutus, hortatur aliquantulum cum ſilentio exercitum mouere, & fluuio propius copias adiungere, Parthos non ulterius tranſituros, uerum ad illum uſq; inſecuturos eſſe. Hæc cũ Antonio Alexander retuliſſet, aurea quædam pocula phialasq; Mithridati iuſſit afferri, ex quibus ille quotquot ueſte cælare potuit aſſumptis ad ſuos rediјt. Iam lucis aliquid ſupererat cum caſtra mouere incipiũt, hoſtibus nullo in loco prodeuntibus. Ipſi uero inter ſe noctem difficillimam, & omnium quæ ſecuta eſt terribiliorẽ peregere. Eos quippe qui aurum & argentum deferebant aggreſſi ſpoliabant, & pecunias rapientes e uehiculis ad ultimum Antonij impedimenta inuaſerant, pocula, ac menſas ingentis pretij concidentes inter ſe partiebantur. Tumultu itaq; ingenti &

Aquæ ſalſæ & uenenoſæ.

errore paſſim detinente exercitum, incumbẽtibus Parthis fugam & confuſionem ab illis ortam arbitrabantur. Antonius itaq; ſatellitem unum ex libertis ſuis nomine Ramnum ad ſe aduocans, ſacramento adegiſſe dicitur, ut cum iuſſiſſet ipſe mucrone ſe trãsfigeret, caputq; reliquo corpori adimeret ita, ut nec uiuus ab hoſtibus capi, neq; mortuus dignoſci poſſet. Illachrymãtibus amicis Mardus Antonium exhortatus eſt iam propius adeſſe fluuium. Nam aura quædam humida efflare cœperat, & aer frigidior occurrens iocundam præbebat aſpirationem, & tempus inquit itineris hanc mihi ſuadẽt adeſſe uiciniam. Nõ multum adhuc noctis ſupererat cum ab amicis nunciatum eſt tumultum illum non ex hoſtium inſultu, ſed ob militum ſcelus auaritiamq; increbeſcere. Multitudinem igitur ex tumultu & confuſione in ordinem referre ſatagens impedimenta deduci imperat. Iam dies terram illuſtrabat, cum exercitu in ordinem & ſilẽtium educto Parthorum ſagittarij poſtremis incidere, & uelitibus pugnæ ſignũ datum eſt, armatiq; ut prius ſe inuicem tutantes obiectis clypeis inſurgentes opperiebantur hoſtes. Deducẽtibus igitur primis poſt modicum fluuius apparuit, & equites ſupra ipſum ſtatuens Antonius aduerſos obiecit hoſtibus. Præmiſſis itaq; debilioribus tranſire cœpit, & iam pugnantibus licẽtia & facilitas bibendi aderat, cum Parthi conſpecto fluuio neruos arcubus educunt, & Romanos uirtutem eorum commendantes tuto tranſire admonent. Tacite itaq; tranſgreſſi ſeipſos colligebant: non enim Parthis fidentes incedebant. Sexta demum die peracto poſtremo prælio ad Araxem peruenere fluuium, qui Mediam ab Armenia regione diuidit. Viſus eſt autem fluuius ipſe & profunditate, & celeritate difficilis admodum ad tranſmeandum, & rumor increbuerat hoſtes in inſidijs paratos Romanos trãſeuntes inuaſuros eſſe Poſtremo cum tuti tranſgreſſi eſſent, & in Armeniam ueniſſent, quaſi prius terrã illam e pelago intuentes ſe paſſim proſternebãt,

Araxes fluuius.

ſternebant, & ad lachrymas complexusq; ob lætitiam uertebantur. Incedentes ergo per regionem uberem ac felicem, & omnibus ad libidinem abutentes, Hibericos & ictericos incidere morbos. Hoc in loco cū numerū militū recenſeret Antonius, uiginti millia peditum, quatuor equitū millia amiſiſſe comperit, non tamen omnia bello cæſa, uerum ſupra dimidium morbis ualetudineq; conſumpta. Profecti igitur à Phraarta per quinq; & uiginti dierum, prælijs octo & decē Parthos ſuperarunt, quanquam uictoriæ ipſæ neq; uiribus neq; perſeuerantia confectæ, paruis quibuſdam inſecutionibus & imperfectis adeptæ ſint. Sed cum in primis conſpicua omnium cauſſa perhiberetur Artabaxes Armeniorum rex qui finem eius belli è manu rapuiſſet Antonij, cum è Media ſex & decem millia equitum adducens, qui Parthorum in morem armati cum eiſdem pugnare ſoliti eſſent, & Romanis Parthos inſequentibus facile eos ſequi & debellare potuiſſent, toties in illos inſurgere & audacia uti recuſaſſet, certatim ut ab eo pœnas exigeret hortabantur. Verum ille aſtutia uſus nihil de perfidia queſtus eſt, nihil à ſolito honore, aut conſuetudine omiſit, exercitu imbecillo adhuc atq; egeno rerum omnium. Poſterius cum in Armeniam iterum diuerteret multis ſuaſionibus, ac blanditijs ad ſe allectum tandem cœpit, & uinculis iniectis in Alexandriam deductum in triumpho habuit. Quæ res potiſſimum Romanos mæſticia affecit, cum optima & præcipua patriæ ſuæ monumēta Cleopatræ gratia Aegyptijs impartiri cernerent. uerum hæc poſterius. Secuta eſt deinde inter Medorum Parthorumq; reges diſcordia quædam, quæ principium (ut aiunt) ex Romanorum ſpolijs aſſumens, ſuſpitionem amittendi regni, & pauorem Medo attulit. Nūcijs itaq; ad Antonium miſſis in auxilium uocare cœpit, cum omnibus copijs ſuis ad bellum pollicitus adeſſe. Ob quæ magnam in ſpē adductus eſt

Diſcordia rū origo inter Medos et Parthos.

Antonius cum hoc unico ad ſuperandos Parthos indigere uideretur, equitum & ſagittariorum deſtitutus copia, quem ad ſe gratia potius & amore quàm precibus inductum crederet. Armeniam itaq; denuo inuadere, & Medo circa Araxē fluuium congreſſus, bellum agere decreuit. Verum Octauię & Cleopatræ neceſſitudinibus adductus, æſtatis tēporibus ad Medum proficiſci, quanquam Parthi, ut ferebatur, inteſtinis agitarentur ſeditionibus, ſtatuit. Ad hunc igitur denuo profectus in amicitiam pellexit. Cunq; filiam eius infantem uni ex Cleopatræ filijs uxorem deſpondiſſet, domum reuerſus ad ciuile bellum conuertit animũ.

Libri Parthici finis.

APPIANI

APPIANI

ALEXANDRINI SOPHISTAE ROMANORVM LIBER MITHRIDATICVS, P. CANDIDO INTERPRETE.

ROmani igitur Bithynios & Cappadoces, & quæcunq; illis finitimæ nationes Euxinium pontũ incolunt, Mithridati per duos & .xl. depugnantes annos ſibi ſubegere. eodẽ quoq; bello Ciliciam minime antea illis parentem, Syriamq; Phœnicem & inferiorem: Paleſtinam porrò prouinciã, & mediterranea ad Euphratem uſq; fluuium quæ Mithridatis imperio neutiquam paruerant, impetu quodam eius uictoriæ ſibi uendicarunt, & tributa quibuſdam ſtatim nonnullis denuo impoſuerunt. Paphlagoniam autem & Galatiam, Phrygiãq;, & propinquam Phrygiæ Myſiam, & ſuper has Lydiam, Cariam & Ioniam, & quæcunq; aliæ Aſiæ prouinciæ circa Pergamum ſunt, ueteremq; Græciã & Macedoniam deuicto Mithridate ſtatim imperio ſuo ſubiecere, ac plurimis earum nondum quicquam perſoluentibus impoſuere tributa. Quamobrem hoc uel ingens bellum mihi licet arbitrari, & uictoriam ab illo partam magnam exiſtimare. Præſidentem quoq; illi bello ducem Pompeium uſq; in hanc diem merito appellari magnum, multitudine gentium ac populorum quos uel recepere ipſi, uel amiſere, & longitudine

Regiões à Romanis uictæ.

Põp. magnus quare dictus.

dine temporis quod per.xl.& amplius annos geſtũ eſt. Audacia præterea ipſius regis, ac tolerantia quẽ in omnibus potentem experti ſunt, cuius imperio naues quadringentæ ex proprijs ſuberant, equitum quinquaginta, peditum ducenta & quinquaginta millia, machinarum ac omnis bellici inſtrumenti par potentiæ eius ſumma. Depugnabant autem cum eo reges, Dynaſtæq; Armeniæ, ac Scytharum, qui circa Pontum incolunt, ſupraq; Mæotidem paludem, & ab illa ad Thratium Boſphorum nauibus uehuntur contra Romanos, eo potiſſimũ tempore acri inter ſe bello diſſidentes, & Iberiam qui in eos concitaret emiſerat, & cum Celtis fœdus amicitiamq; inierat, ita ut in Italiam omnia prædatoribus referta ab Cilicia ad Herculeas uſq; columnas maria inquietarentur, eaq; ſeparata & impermeabilia ad nauigandum fierent, ciuitatibus & famem & plurimũ laboris adijceret. Omnino nihil homini poſſibile omiſiſſe uiſus eſt uel agẽs uel cogitans, ut hic maximus rerum motus ab oriente in occidentem uniuerſos, ut ſic dixerim, moleſtia afficeret, uel bello implicitos, uel auxilia ferentes, uel latrocinijs impendẽtes operam, uel bello ipſi finitimos. Tam ingẽs hoc bellũ fuit, ac tãuarium, & ad maxima demum finiens extulit Romanos, ut imperij terminos ab occidente ad fluuium perduxerint Euphratẽ. Diuidere uero hæc ipſa per nationes, haud facile eſt, quæq; ſimul geſta ſunt, & inuicem cõnexa. Quæ uero diſtinguere nobis licet per partes explicabimus. Thraces Græci eos exiſtimant, qui cũ Rheſo ad Ilion pro Troianis caſtra habuere. Rheſo deinde noctu à Diomede interfecto, quemadmodum ab Homero carminibus perſcriptũ eſt, fugientes ad ponti oſtia quæ arctiora in Thraciam ſunt quoſdã deſtitutos ratibus in ea tellure conſediſſe, eamq; partẽ tenuiſſe, quæ Bebrycia appellabatur. Quoſdam trãſgreſſos ultra Byzantium & Thraces, qui Bithynij dicũtur prope Bithyni habitaſſe fluuium, Fame deinde compulſos in Bebryciam redijſſe, & Bithyniam

Mithridatis potẽtia

Bithyniorum hiſtoria.

thyniam pro Bebrycia à fluuij nomine iuxta quem incoluiſſent, nominaſſe. Eius uero appellationem nulla ratione cum tempore ab illis immutatam, cum parum admodum Bithyniæ nomen à Bebrycia uideatur differre, hoc multi iam exiſtimant. Alij uero Bithym Iouis & Thracis filium eorum regem primum extitiſſe, & utriusq; appellatione utriq; terræ nomen inditū. Huiuſmodi de Bithynia referre uiſum. Quæ uero ad Romanos pertinēt, qui eā rexere prouinciam duos & quadraginta deinceps annos res geſtas expediam. ſic eñ mihi maxime recenſere opus eſt eorum facta perſcribenti.

Pruſias cognomine Cynigus, cui Perſeus Macedonum rex ſororem eius uxorem dederat, cum non multo poſt Perſeus idem Romaniq; adinuicem belligerarēt, neutram partem ſecutus eſt. Capto demum Perſeo ad Romanorum duces peruenit, ueſte amictus Romana quam togam appellant, & calciamenta gerens Italica raſo capite pileatus, quo more nonnulli libertati redditos ex decreto inceſſiſſe memorant, cum alias facie turpis eſſet ac corpore perbreuis. Itaq; ad Romanos delatus Romanis uerbis ſe eorum libertum profeſſus eſt. Cum riſum exciuiſſet omnibus, Romam miſſus etiam ridiculus multo magis habitus ueniam tandem impetrauit. Sequenti deinde tempore Attalo effectus hoſtis, eius qui circa Pergamum Aſiam regebat, Aſiaticam ingreſſus eſt prouinciam. Quæ Romanorum audiens ſenatus ad Pruſiam legatos miſit, qui eum monerent ne in Attalum eorum ſocium atq; amicum bellum gereret. His cum minus ille paruiſſet, legati ex mandato eum monuere ut ſenatui morem gereret, & cum mille duntaxat equitibus ad fines ex fœdere impoſitos accederet. illic enim Attalum pari equitum numero illum expectare. At is ſpreto Attalo ex ſuorum paucitate, ratusq; ex inſidijs facile eum detinere poſſe, legatos antecedere iuſſit, quaſi cum mille ſecuturus. Vniuerſo deinde ſublato exercitu ueluti ad pugnā profectus eſt. Itaq; cū Attalus

Perſeus à Ro. captus

Romanorū mos in reddēdis libertati regib⁹ ab ipſis captis.

legatiq́ aduentum eius præſenſiſſent, & in fugam ut quiſq́ potuit abijſſent, ille prætermiſſis ijs qui Romanorũ uaſa deferebãt, cæteros inſecutus eſt. Interceptoq́ oppido quod Nicephorium appellatur, funditus euertit: naues porro quæ in eo fuerant incendit. Attalum quoq́ in Pergamum delatum obſidere pergit, quoad hęc intelligẽtes Romani alios denuo miſere legatos, qui pro damnis quæ Attalo idẽ intuliſſet ſatisfactum iri iuberent. Tunc uero pauefactus Pruſias mandatis paruit, copiasq́ abinde ſuſtulit, mulctam quoq́ legatis ſtatuẽtibus Attalo perſoluit. naues ſtatim uiginti cataphractas, argentiq́ talenta quingenta in tempore pollicitus. Erat is ob crudelitatem ferè omnibus exoſus ſuis. Nicomedes autem eius filius à Bithynijs ſummo honore colebatur. qua ex cauſſa permoleſte eius præſentiam ferens Pruſias, Romam ubi uitam duceret ire iuſſit. Certior deinde factus filiũ à Romanis plurimum diligi & in honore haberi, ſenatui ſupplicare inſtituit, eum à pecunijs quas Attalo deberet, liberum eſſe ſineret. Minam autem legatum hac de re ad Senatum mittit, cui ita imponit, ut ſi quæ petit à ſenatu impetret, nihil in filiũ eius moliatur. ſin uoto decidiſſet, Nicomedem intra urbem conetur occidere. Rates illi ob hoc nonnullas deſtinat, milites præterea uſq́ ad duum millium numerum. Cum mulctæ remiſſio à ſenatu repudiaretur, nam Andronicus ex aduerſo Attalo ſubmiſſus, mulctam à legatis inditam rapina inferiorem eſſe prædicabat. Nicomedem porrò aggredi inſtituens cum omni diligentia munitum circũſpiceret, addubitare cœpit. Itaq́ iuuenem interficere non auſus, in Bithyniam ob timorem redire deſtitit. Protracta diutius in urbe moratãdem cum Nicomede in colloquium uenit. inſidias Pruſię cum cõſtruere aggreditur: Andronicum Attali legatum ad rem cõficiendam comitem accerſit, qui Nicomedem ut in Bithyniã induceret ſuaderet Attalo. Illi ſe inuicem in oppido quodam mediterraneo, quod Bernice appellatur expectãtes, ueſpere

nauem

nauem ingreſſi, quæ facere opus eſſet meditantur, deinde nocte nondum peracta diſceſſere. Cum illuceſceret Nicomedes purpuram indutus regiam diademate capite impoſito nauem egreditur. Andronicus obuiam illi factus ac regẽ appellãs, cum equitibus quingentis quos ſecum habuit, antecedere ſuadet. Minas aduentum Nicomedis tum primum ſentire ſimulãs, int̃ duo millia quos agebat ueluti pauidus ferebatur, & ſermone prolato duobus inquit regibus uno in prouincia exiſtente, adueniente altero neceſſe nobis arbitror conſulere cui melius ſtatuendum ſit, & quæ futura ſunt uiciſſim prouidere, tanquam de ſalute noſtra cogitantibus cui bene prouiderimus perſcrutantes quis eorum dignus regno præſit. Ille quidem ſenex eſt, hic iuuenis. Bithynij illũ odere, hunc amplectũtur, quẽ Romanorum etiam primores charum habent, & Andronicus iam illi fauens Attali ſocietatem uidetur polliceri magno præſidẽtis imperio, & Bithynijs finitimi, & q̃ plurimũ cum Pruſia bellũ gerat. Hæc inquiens Pruſiæ crudelitatem unà detegebat, quęq; in om̃es ſuperbe impieq; feciſſet. Commune præter hæc Bithyniorũ in illum referebat odium adeo, ut Pruſiæ iampridem infenſos, & regnum eius deteſtantes ad Nicomedem facile traduxerit, & ſimul dicens hic rex ſecundus nobis cũ Andronico duobus millibus ſtipatus eum ſequebatur. Attalus iuuenẽ libenter accepit, Pruſiamq; adhortatus eſt ut ciuitates quaſdam ad inhabitandum, regionem præterea ex qua reditum percipere poſſet filio traderet. Pruſias regnum omne Attali ſtatĩ dare ſe dixit, cuius cauſſa, ut Nicomedi acquireret, in Aſiam ueniſſet. Hæc fatus Romam nõnullos ex ſuis miſit, qui Attalum ac Nicomedem accuſarẽt, eoſq; in iudiciũ acci rent. Qui autem cum Attalo fuere ſtatim in Bithyniam profecti ſunt, quibus uenientibus paulatim Bithynij ad eos defluxerunt. Pruſias nemini fidẽs, Romanos quoq; ab his inſidijs liberaturos ſe arbitratus, Thracẽ quendam elegit, qui

Thraces quingentos in unum cōgregans ſolus corporis ſui curam ageret. Ipſe in arcem quæ in Nicea eſt aufugit. Romanorum igitur prætor qui in urbe fuerant non ſtatum Pruſiæ legatos in ſenatum duxit, quo Attalo morem gereret. Cum aliquando induxiſſet, & ſenatus prætorē ipſum legatos eligere mandaſſet, qui finem bello imponerent, tres uiros elegit, quorum unus lapide caput ſaucius, fœdas præferebat cicatrices, alius podagra laborabat, tertius ſtultior haberi cōſueuerat. Quamobrem Catonem legatos contemplatum dixiſſe ferunt, ſenatum legationem emittere quæ ratione, pedibus, capiteq́ careret. Legati igitur in Bithyniam delati ut bello finem imponerent utriſq; mandauere. Nicomede uero & Attalo parere illis uelle reſpondentibus, Bithynij præterea percepta re Pruſiæ crudelitatem ulterius ſuſtinere non poſſe clamitabant, maxime cum eorum odium ex plurium querelis iam illi uulgatū eſſet. Ea ex cauſſa legati quod hæc Romanis nondum innoteſcerēt infecta pace ad ſuos rediere. Pruſias deſperatis Romanorum rebus quibus potiſſimū fiderat, nullius expectata ope, in Nicomedē profectus eſt, ut urbe intercepta, ijs qui in eum inſurrexerant, bellum gereret. At illi rege prodito portas continuo reſerant. Nicomedes ſubinde cum exercitu ingreditur, Pruſiam uero Iouis ad templum confugere nitentem nonnulli à Nicomede miſſi interficiunt. In hūc modum Nicomedes Pruſiæ loco Bithyniorum regnū adeptus eſt. Cui deinde functo rebus humanis Nicomedes eius filius cognomine Philopater imperio ſucceſſit, Romanis regnum ueluti paternum illi ſtatuentibus. Quæ igitur ad Bithynios pertinēt huiuſmodi fuiſſe cōſtat, quæ haud inutilia arbitror, ſciunt eſſe. Alterius autem Nicomedis filius ex teſtamēto regnū Romanis dereliquit: Cappadociæ ante Macedones qui imperarint neutiquā apte poſſum dicere, an ipſi proprio potiti ſint imperio, an Dario potius paruerint. Alexander quippe dicitur cum in Darium

Nicea.

Cato Cenſorinus.

rium deduceret principes earum gentium ſub tributo reliquiſſe. Sic urbem Amiſum genus Atticū in Democratia ueluti patria ipſis politia ſtatuiſſe. Hieronymus nec has quidē nationes attigiſſe eum ſcribit, uerum ſupra maritima Pamphyliæ & Ciliciæ progreſſum aliud in Darium tenuiſſe iter. Perdicas deinde qui ab Alexandro Macedonibus præfuit Ariarathem in Cappadociam mouentē, uel ab eo potius deficiētem, ſiue ut illius regnum Macedonibus acquireret bello cœpit, cumq; ſuſpendit, nationibus illis Eumenem Cardianum præfecit. Eumene deinde interfecto cum Macedones hoſtem illum iudicaſſent Antipater poſt Perdicā, regionis, quæ ſub Alexandro olim fuerat, curam agens. Nicanorem Cappadociæ Satrapem inſtruit. Macedonibus nō multo poſt inter ſe diſſidentibus Antigonus Laomedōte regno pulſo, Syriæ præfuit. Mithridates huic adhæſit uir genere Perſarum regio. Ferunt Antigonum per ſomnium exiſtimaſſe agrum ſe auro ſerere, Mithridatem deinde aurum metentem in Pontum receſſiſſe. Qua ex cauſſa illū capiens interficere conatus eſt. Ille cum ſex duntaxat equitibus aufugit, & locum quendam Cappadociæ muniens multis illuc confluētibus, Macedonum incuria Cappadociam finitimaſque circa pontum tenuit nationes. Poſtremo imperium in maius propagatum, filijs tradidit, quod uiciſſim unus ab alio ſuſcepit uſque ad ſextum à primo Mithridatem qui cum Romanis bellum geſſit. Huius itaq; generis Cappadociæ, ac ponti reges cum extiterint, facile erit exponere, quemadmodum eorum regna diuiſerint, & qui Ponto, quiue Cappadociæ præfuerint. Primus igitur ex his Romanis amicitia coniunctus, naues quaſdam in Carthaginienſes, ac belli permodicam præſtitit ſocietatem rex Ponti Mithridates, Euergetus cognomine, qui Cappadociam quaſi ſibi alienam excurrit. Huic ſucceſſit filius Mithridates Dionyſius cui Eupater fuit cognomen, quem Romani excedere

Laomedon.

Cappadocia iuſſere, Ariobarzane ad eos confugiēte, & di-gniore illis uiſo qui Cappadociæ præeſſet, ſiue q̄d Mithridatis regno in maius adaucto nonnihil uererentur, & in plures clam diuidere optarent, & is quidem ſucceſit in regno. Nicomede autē Nicomedis Pruſiæ ueluti paterno in regno à Romanis Bithyniæ præſidere iuſſo, Socrates fratrem Nicomedis eius qui Chriſtus dicebatur cū exercitu in eum miſit, eoq; modo Bithyniorum principatum Socrates ad ſe trāſtulit. Per idem ferè tēpus Miſtralus & Bagoas contra Ariobarzanē qui à Romanis regno præfectus fuerat in Cappadociam ducētes, Ariarathem regem præfecerunt. Romani Nicomedem ſimul & Ariobarzanem in regnum unà reduci ſtatuerunt, & legatos hac de cauſſa ad illos miſerunt, quibus Manius Attilius præerat, aſſumereq; ex itinere à Lucio Caſſio qui circa Pergamū caſtra habebat, & exercitum permodicum ducebat, & ab Mithridate Eupatro auxilia iuſſerunt. Sed is quidem quod Cappadociā ſibi abſtuliſſent Romani ac Phrygiam, conqueſtus quemadmodum Græcis literis perſcriptum eſt, nihil fauoris illis præſtitit. Caſſius autē & Manius Caſſij copijs plures alias ex Galatis Phrygijſq; adijcientes, Nicomedem in Bithyniæ, Ariobarzanem uero in Cappadociæ reſtituere regna. Et cum uterq; Mithridati eſſet finitimus unà conuenerunt, regionem eius quāprimū excurrere, eumq; in bellum prouocare, ſatis fiſi Romanos auxilio illis affuturos eſſe. Formidabat tamen per ſe quiſq; cum finitimi illi eſſent, tanti belli ſubire principium, Mithridatis in primis ueriti potētiam. Inſtantibus autē legatis Nicomedes multas in parandis auxilijs, ducibus, ac legatis dediſſe pecunias, plures etiam debere cauſatis, ampliores præterea à Romanis qui eum ſequebantur, mutuo ſumpſiſſe uelut coactus, in Mithridatis regionem mouit exercitum, & uſq; ad Amaſtrem progreſſus urbem uniuerſam depopulatus eſt, nemine uel prohibēte illum uel aduerſum occurrēte

Socrates rex.

Mithridatici belli origo.

Amaſtris urbs.

Quippè

Quippe Mithridates quanquã paratas copias haberet, ultro ceſſerat, plurimas iuſtasq; belli occaſiones in illũ præparans. Reuerſo deinde multis cum ſpolijs Nicomede Mithridates Pelopidam ad Romanorũ principes ac legatos deſtinat, ſatis cõſcius eos ſibi aduerſos eſſe, & huiuſmoi inſultus cauſſam ab illis proceſſiſſe. Diſſimulãs adhuc igitur, & plures ſimul & honeſtas huius belli præferens occaſiones, paternæ ſocietatis & amicitiæ memoriã illis protulit, quarum cauſſa Phrygiam & Cappadociam ſibi ablatas fuiſſe querebatur, cum altera progenitorũ ſuorum continue fuiſſet, & à parẽte ſuo denuo ſuſcepta, Phrygia in uictoriæ ſignum contra Ariſtonicum ab imperatore Romano præbita, nec commode admodum pecunijs imperatori ipſi traditis, & nunc inquit Nicomedem introitum ponti ſibi intercludentem, omnemq; regionem ad Amaſtrem urbem uſq; populantẽ, prędamq; illam abducentem quam optime noſtis, uidere negligitis, cum ad offerẽda auxilia nec debilis rex meus ſit, nec imparatus. Cæterum uos teſtes earum rerum quæ in conſpectu ueſtro geſtæ ſunt, expectat. Ex quo igitur affuiſtis & uidiſtis omia hortatur uos Mithridates amicus & ſocius, amicos ſibi pariter & ſocios, ſic enim fœdera inter utroſq; icta teſtantur, ut ſibi à Nicomede iniuriam paſſo uel opem afferatis, uel ab eo inferri ꝓhibeatis. ſic ille effatus eſt. Nicomedis deinde legati ex aduerſo illi aſſiſtentes ita fari cœpere: Mithridatem iampridem Nicomedi inſidias ſtruentem Socratem cum exercitu in regnum eius induxiſſe quiſcẽte illo, & quæ maiorum ſuorum olim fuerant iuſte poſſidente, & hæc à Mithridate in illum geſta eſſe, quem uos ó Romani Bithyniorum regẽ eſſe uoluiſtis. Liquet igitur non magis in nos quã in uos ab illo tentatum eſſe. Hic etiam iubentibus uobis ne à regibus in Aſia exiſtentibus Europæ inferretur bellum, magnam Cherroneſi inuaſit partem. Et hęc ſunt in uos cõtumeliæ, & temeritatis ac diffidẽtiæ eius opera. Apparatus uero

Ariſtonicus.

tam ingentes, quaſi ad magnum & deliberatum iam ab eo bellum inſtituti, propriorum exercituum uidelicet ac ſociorum Thracum, Scytharumq́, & aliarum ſibi finitimarum nationum, & iam cum Armenijs coniugia contraxit, ac in Aegyptum & Syriam præmittit ex ſuis reges ad amicitiam alliciens ac ſocietatem. Naues illi adſunt cataphractæ numero trecentæ, tamen alias inſtruit, gubernatores ulterius & nautas in Phœniceam miſit & Aegyptum. Quę quidẽ non in Nicomedem tot ac tanta ſed in uos ó Romani molitur Mithridates inſaniens, nunc quod Phrygiam ſubdole largitionibus extortam ab imperatore ueſtro tãquam indebite poſſeſſam deponere iuſſiſtis, pergrauiter etiam ferens Cappadociam à uobis Ariobarzani traditam, ueritus ſucceſſus ueſtros, & occaſione præpoſita contra uos apparatus inſtruẽs ut aliquid uobis queat imponere: Sapientum quippe eſt nõ expectare quoad ſe uobis profiteatur hoſtem, ſed ad opera eius potius quàm ad uerba adhibere animũ, neq; ſub amicitiæ figmẽto latitanti ueros & probatos tradere amicos, neq; iudicium ueſtrum quo nobis regna decreuiſtis debilitari ſinere ab homine nobis pariter uobiſq́; inimico. Hæc Nicomedis legati retulere. Ingreſſus deinde in Romanorum conciliũ Pelopidas, de ijs quæ à Nicomede prius geſta ſunt denuo conqueſtus eſt, & ut iudicium ſuum promerẽt efflagitabat. Hæc eñ aiebat ante oculos ueſtros geſta ſunt ó Romani Mithridatis regione uaſtata, interclu ſo mari, præda tam ingenti abacta non uerborum circuitione opus eſt neq; iudicio, ſed uos iterũ precamur ut uel facta prohibeatis, uel Mithridati iniuriam paſſo feratis auxilium, uel hoc ſaltem ultimũ ó Romani ne ſe ulciſcentem uelitis prohibere, ſed utriuſq́; labori cedere. Hæc Pelopida longioribus uerbis repetẽte, uiſum eſt ut plurimũ Romanorum ducibus auxilia præbere Nicomedi: eorum tamẽ contentionibus per diſſimulationem adhibebant aures. Cæterum ob ea quæ à Pelopida relata ſunt,

Pelopidæ iterata querela.

lata ſunt erubeſcentes, amicitiam uidelicet cum Mithridate ex fœdere adhuc permanere, quemadmodum illi reſponderent addubitabant. Maturo deinde conſilio in hunc modum retulere. Neq; Mithridatem quicquã indebite perpeti à Nicomede uolumus, neq; Nicomedem ab eo debellari patiemur. Non enim utile Romanis arbitramur Nicomedi dãna inferre Mithridatẽ. Hæc effati Pelopidam reſponſionis ambiguitati cõtradicere uolẽtem emiſere cõcilio. Mithridates igitur tanquã à Romanis aperte iniuria affectus eſſet, Ariarathem filiũ cum magna manu in Cappadociæ regnũ mittit, qđ ſtatim expulſo Ariobarzane ſuſcepit. Pelopidas ad Romanos iterũ reuerſus in hũc modum effari cœpit. Quæ Mithridates à uobis iniuria affectus patienter tulit, cũ Phrygiam ac Cappadociã illi abſtuliſſetis audiuiſtis. Quot uero damna à Nicomede paſſus ſit intuentes negligitis, amicitiã & ſocietatem offerentibus non tanquam accuſantibus apud uos, ſed reis potius reſpõdetis, minime cõducere aiẽtes Romanorũ rebus damna Nicomedi inferri ueluti iniuria affecto. Vos igitur hoc cõmuni Romanorũ in Cappadociã dãno cauſſam præbuiſtis. Propter uos enim à quibus adeo deſpecti ſumus cum in hũc modum ſophiſtica reſpõſione ſperneremur. Hoc egit Mithridates, & legatos cõtra uos ad ſenatum ueſtrũ mittit, in quo uobis reſpondẽtibus adeſſe pollicetur, nec quicquã in peius uertere, neq; principiũ tanti belli ſine cõmuni Romanorum cauſſa ſuſcipere. Intelligẽtibus ipſis Mithridatem patrio præeſſe regno, cuius magnitudo uiginti ſtadiorum millia amplectitur, pluresq; alias finitimas tenere regiões, Colchos gẽtem Arimanam, Græcoſq; ſupra pontũ habitãtes, & Barbaros quicũq; ſupra illos ſunt, amicis ꝓterea ad mãdata paratis uti poſſe Scythis, Tauris, & Baſtarnis: Thracibus quoq; & Sarmatis, & uniuerſis circa Tanaim & Hiſtrum & Paludẽ Mœotidẽ incolẽtibus, tum Tobanes Armenius ſocer ẽ, & Arſaces Parthorũ rex amicus.

Nauium præter hæc multitudo in prõptu eſt, aliasq́ de nouo inſtruit. Apparatus uero ad hæc omnia abunde adſunt. Minime ementiti ſunt uobis quanquã calumniantes Bithynij de ijs qui in Aegypto & Syria ſunt regibus, quos non ſolum nobis opus eſt, ſi bellum fiat, alijs adijcere, ſed etiã à uobis nuper poſſeſſam Aſiam, Græciam, Libyam, multasq́ Italiæ partes, quæ auariciam ueſtram ferre nequeũtes indeſinenti uobiſcum prælio decertãt, huic bello inſerere, quod modum diſponere potentes Mithridati inſurgitis, Nicomedi & Ariobarzani per partes auxilia mittentes, & profitemini nobis amici eſſe & ſocij, & ita reſpondetis, deinde ut hoſtibus utimini. Afferte igitur ſi quid ob cõmiſſorum pœnitentiam eligitis, uel iniuriam amicis ueſtris ne à Nicomede inferri ſinite. Sic enim facientibus uobis auxilia contra Italos regem noſtrum laturum pollicemur, uel apparẽtem ſaltem amicitiam diſſoluite, uel Romam ad iudicium contẽdamus unà. ſic Pelopidas elocutus eſt. Hi autem inſolẽtius illum loqui arbitrantes Mithridatem à Nicomede & Cappadocia abſtinere imperãt, ſe ſtatim Ariobarzanem in eam reducturos eſſe. Pelopidam inſuper ab exercitu cedere iubẽt, nec ulterius ad eos reuerti, niſi in ijs quæ mandata eſſent permaneret rex. In hunc modum igitur tulere ſentẽtiam, & diſcedenti abinde Pelopidæ cuſtodiam exhibuere ne quempiam in itinere peruerteret. Quibus peractis conſilia tanti belli neutiquã expectantes, aut ut populo nota fierẽt exercitum ex Bithynia & Cappadocia, necnon ex Paphlagonia & Galatis qui in Aſia ſunt ſtatim mouent. Verum quia proprius ipſis exercitus aderat, quem Lucius Caſſius Aſiæ proconſul retinebat, & omnes ſociorum uires in unum conuenerant, diſpartitis copijs unuſquiſq́ caſtra ponit, Caſſius Bithyniæ & Galatiæ in medio, Manius per inferiora Bithynię Mithridatem uerſus, Appius præfectus alius ſupra Cappadociæ mõtes copias ſiſtunt, equites habẽs unuſquiſq́ ac pedites uſq́ ad qua-

draginta millium numerum. Superuenerat et claſſis illis quã Minutius Ruffus circa Byzantium, & Caius Popilius ad duxerant ponti introitum obſeruantes. Aderat porrò & Nicomedes rex peditum quinquaginta, equitum ſex millia ſecũ ducens. Tãtus illis exercitus in unum coactus affuit. Mithridates uero ex proprijs peditum ducenta, equitum quingenta millia habuit parata, naues cataphrattas trecentas, dierotas centum, cæterarum quoq; ingentem apparatum. Duces illi copiarum Neoptolemus & Archelaus ad inuicem fratres fuere, quibus ut plurimum ipſe aderat. Auxilia quoq; ducebant Arcathias Mithridatis filius ex minore Armenia equitum decem millia, & Dorilaus in phalangem conſtituta. Craterus autem centum & xxx. currus habuit. Tam maximus utriſq; apparatus fuit. Feruntur ſe mutuo tum primum prælio immiſcuiſſe Mithridates, ac Romani olympiade octuageſima ſupra centeſimam. Patentibus igitur camporum ſpacijs iuxta Amneum fluuium ſe ad inuicem intuentes Nicomedes, ac Mithridates duces inſtruxere aciem, Nicomedes ſuos eduxit omnes. Neoptolemus & Archelaus expeditos dũtaxat, & quos Arcathias ducebat equos, nonnullos præterea ex curribus. Et iam phalanx procedere cœperat cũ paucos ex ſuis ad tumulum quendam petroſum campi in medio præmittunt, ne à Bithynijs numero ſuperioribus, circunueniri poſſent: quos cũ è tumulo depulſos intueretur Neoptolemus, ueritus ne eodẽ periculo circũueniretur, ſubito in auxilium aduolat, Arcathiam unà inuocans. Nicomedes hæc contemplatus ex aduerſo occurrit. fit hoc in loco præliũ ingens ac cædes. Inſtãte itaq; Nicomede, Mithridatis milites fugam capeſſunt, quoad Archelaus ab dextro cornu progreſſus perſequentes inuadit. Illi autem in eum conuerſi ſunt At is paulatim retroceſſit, ut Neoptolemi milites ex fuga reuocaret. Cum uero abunde id factum intelligeret, ſe ſubito conuertit, ac currus in Bithynios falces deferentes cũ impetu

Minutius Ruffus.

Præliũ ac cædes ingens.

immittit, eosq́ concidere, ac ſecare cœpit, nonnullos in duas, alios in plures diuidens partes, quæ res Nicomedis exercitum uehementiſſime conterruit, cum homines ſe laceros, aut in plures deſectos partes, aut falcibus appenſos ſpirantes adhuc intuerentur. Aſpectus igitur magis ac nouitas, quàm pugnæ uis ordines in unum confuderat. Cõturbatis illis Archelaus à fronte, Neoptolemus & Arcathias à fuga reuertentes à tergo inſtant. Illi ſe inuicem tutantes tandem in utrosq́ ruunt. Cæterum cum diutius inſtarẽt, Nicomedes unà cum cæteris in Paphlagoniam fuga abijt, Mithridatis phalange nondum progreſſa ad bellum. Capta Nicomedis caſtra & quæcunq́ in illis fuerãt, tum captiuorum multitudo abacta, quos omnes Mithridates prælata pietate, exhibito etiam uiatico ſolutos ad propria iuſſit remeare, humanitatis opinionẽ præferens hoſtibus, quod opus Mithridatici belli primum fuit, & Romanorum animos maxime cõfregit, quaſi proteruia potius quàm conſilio ducti, ſine omnium conſenſu tantũ prælij diſcrimen adijſſent. Pauci quidem plures ſuperauerãt non ulla locorum felicitate aut errore hoſtium, cæterum uirtute imperatorum & militum probitate uſi. Nicomedes igitur cum Manio caſtra iungit: Mithridates ſupra montem Scorobam ſe locauit, qui Bithyniorum Pontiq́ regionis ſeruat fines. Interim præcurſores eius circiter centum ex Sauromatis, octingẽtis Nicomedis equitibus obuiam progreſſi nonnullos capiunt, quos uiciſſim Mithridates exhibito uiatico in patriam reuerti iuſſit. Manium uero fugientem Neoptolemus & Nemanes Armenius circa primum Parchium locũ hora ſeptima comprehendunt, & accedentem ad Caſſium Nicomedem in pugnam compulerunt, equitũ quatuor millia, peditum in decuplo amplius deducentem. ex quibus circa decẽ millia cæſa ſunt, trecẽti fere capti, quos ut prius ad ſe ductos Mithridates quo militũ gratiã apud hoſtes mereretur liberos eſſe iuſſit, Manius cum exercitu interceptus eſt, uerũ

Mithridatis uictoria.

fugiens

fugiens ipſe ſupra Gargarum fluuium inſtante nocte ab altera parte tranſgreſſus in Pergamum euaſit. Caſſius & Nicomedes & quicum illis fuere Romanorum legati ad Leontũ caput peruenerunt, qui totius Phrygiæ munitiſſimus locus eſt. Militabat & cum ipſis multitudo ingens qualẽ non multo ante in unum collegerat, fabrorum, agricolarum, & priuatorum quos ad bellum inſtruebant Phryges quoq; illis addiderant. Veriti itaq; utriq; moleſtiam afferre uiris bellicoſis, eos liberantes retrocedere cœperunt. Caſſius in Apamiã exercitum adducens, Nicomedes autem in Pergamum, Mãcinus ſubinde in Rhodum uenit. Quæ omnia intelligentes ij qui ponti ingreſſum obſeruabant ſtatim receſſere, ac ponti clauſtra, naueſq; quas à Nicomede acceperant Mithridati tradidere. Ille cõgreſſu uno uniuerſum Nicomedis regnum ſibi uendicans ciuitates circũibat, eaſq; ad ſe aſciſcebat. Progreſſus deinde in Phrygiam in Alexandri hoſpitio commoratus eſt, felicitati ſuæ aſcribens, quo in loco diuertiſſet Alexander, in eodem quoq; hoſpitari Mithridatem. & is quidem Phrygiæ reſidua, Myſiam quoq; & Aſiam quæ Romani nuper poſſederant inuaſit, & ad domeſticos præmittẽs Lyciam & Pamphyliam & quæcũq; uſq; ad Ioniam ſibi ſubdidit: Laodicibus porrò circa Lycium fluuium ſibi aduerſantibus (nam Romanorum prætor Q. Oppius nomine equites nonnullos, ac milites mercede conductos ſecum habens urbem tuebatur) tibicinẽ qui hæc diceret præmiſit, regem Mithridatem Laodicibus ueniam polliceri, ſi Oppium ſibi traderent. Qua ex re permoti illi Oppij milites ſtatim liberant, ducem autem ipſum ad Mithridatem deſtinant non ſine riſu lictorem ſecum deducentem. Mithridates nihil immoratus undequaq́ue ſolutum illum duxit Romanorum imperatorem in captiuitate poſitum oſtentans omnibus. Non multo poſt Manium Attiliũ qui legationis & belli huiuſce potiſſimum cauſſa fuerat intercipiens, in aſino etiã

Leontum caput.

Laodiceæ

Q. Oppius

uinctum iuſſit circunferri præcedente tibicine, qui intuentibus annunciaret, hic eſt Manius, quoad in Pergamo os eius percuſſit auro auariciam obijciens Romanis. Satrapas poſt hæc populis imponens ad Magneſium atq; Epheſum Mitylenasq; delatus omnibus læte eum ſuſcipientibus. Epheſijs inſuper Romanorum abolentibus imagines, quarum cauſſa non multo poſt dedere pœnas, cũ ex Ionia reuerteretur Stratoniciam cœpit, illataq; urbi cuſtodia etiam pecunia mulcta uit. Formoſam præterea uirginem inter mulieres conſpicatus ſecum abſtulit. Cum Magneſijs, Paphlagonibus & Lycijs aduerſantibus adhuc per duces proprios bellum geſſit. Hæc igitur à Mithridate gerebantur. Romani cum primum eius impetum ingreſſumq; in Aſiã audiſſent, exercitum in eam mittere decernunt, quanquam contentionibus pene inextricabilibus, & domeſtico in urbe uexarentur bello, tota fere Italia per partes ab eis deficiente. Conſulibus itaq; prouincias inter ſe ſortientibus Aſiæ principatus bellũq; in Mithridatem Cornelio Syllæ obuenit. Cui ob pecuniarum inopiam cum nihil ad bellum conferre poſſent ex decreto ſtatuere; ut quæcũq; Numa Pompilius rex ad deorum ſacra olim contuliſſet, ea uenui ſubijcerent. Tantaq; fuit tunc omnium inopia, & ad omnia contentio honoris, ut quædam ex ipſis uendere præuenerint, cum quibus librarum auri nouẽ millia in unum congeſta ſunt, quod omne in id bellum ſubinde contulerunt. Interim Sylla uarijs contentionibus diſtinebatur, quemadmodum à nobis ciuilibus in bellis perſcriptum eſt. Mithridates ex quo plurimas Rhodijs naues impoſuerat ſatrapis urbiumq; primoribus ſecreto perſcripſit, ut trigeſimam diem obſeruantes omnes pariter Romanos qui apud eos eſſent, & Italos eorumq; mulieres cum pueris, & liberis qui Romani ſanguinis eſſe cenſerent interficerent, eosq; inſepultos abijcerent. bona autem eorum cum rege diuiderẽt. Pœnam quoq; per præconem annunciari iuſſit ijs, qui uel eos ſepe-

Corneliꝰ Sylla.

Numa Põpilius.

Crudele mãdatũ.

eos ſepeliuiſſent, aut aliter occuluiſſent. Præmia uero propoſuit qui indicia tuliſſent, uel latitantes interfeciſſent. Seruis quidem ſupra dominos libertatem, debitoribus in fœneratores dimidium eius quo tenerentur. Et hæc quidem ſecrete omnibus à rege impoſita. Cum adeſſet deſtinata cędi dies uniuerſam per Aſiam calamitatum multiformes uiſebantur aſpectus, quarum nonnullas huiuſmodi fuiſſe conſtat. Epheſij eos qui in Arthemiſium cõfugerant ſtatuas cõplexos per uim detrahentes interfecerunt. Pergameni illos qui in Eſculapij templum ſe contulerant, & abire recuſantes ſagittis cõfecerunt, quanquam ſimulachris deorum inhærentes. Adramitani ſi quos è uia fugientes deprehendiſſent inuadentes in mare iaciebant, eorumq́ impuberes unà ſubmergebãt. Caunij ſub Antiochi bello cum Rhodijs tributarij effecti eſſent, & à Romanis paulo ante liberati, Italos in templum Veſtę fugientes è loco rapuerunt, & primum quidem infantes in conſpectu matrum necauerunt, deinde matres ſuper illos, nouiſſime autem uiros illis addiderunt. Traliani Theophilum quendam ferum & agreſtem hominem conduxere pretio, qui uniuerſos in templo congregatos cędere adorſus, ijs qui ſtatuas amplexi eſſent abſcidit manus. Talibus igitur qui in Aſia fuere Itali, ac Romani exagitabantur cladibus, nec ſolũ uiri ſed mulieres & infantes, eorumq́ liberti, ſeruiq́, & quicunq́ Itali cenſerẽtur eſſe. Qua ex re clare intueri licuit Aſiã non tam metu Mithridatis quàm odio in Romanos ſic impie crudeliterq́ue deſæuiſſe. Sed hi duplices ſuſtinuere pœnas, Mithridate non multo poſt uarias illis inferente iniurias, & Cornelio Sylla bello ſubinde in eos inſurgente. Mithridates poſt hæc in Choum claſſe delatus Chois pergrate eum ſuſcipientibus, Alexandri filium eius qui Aegypto præfuerat ſecum duxit, multisq́ cum pecunijs à Cleopatra à uia relictũ in Choo regie penes ſe habuit. Ex Cleopatræ autem theſauris gazam, plurimum ornatum, pretioſosq́ lapides, ac mu-

liebrem mundum, infinitamq́ uim pecuniæ præmiſit in põtum. Interea Rhodij mœnia urbis, ac portum munire adorſi machinas illis impoſuerant, & quidam cum ipſis ex Telmiſsijs, Lycijsq́ pugnabant, & quicũq́ Itali ex Aſia fugiſſent cũ illis ſe cõiunxerãt. Aderat & L. Caſſius Aſiæ proconſul. Adueniente igitur cum claſſe Mithridate Rhodij euacuauere ſuburbia ne quid utile relinqueretur hoſtibus. Demũ ad pugnam conuerſi naualem quaſdam à fronte, nonnullas à lateribus oppoſuere rates. Mithridates quinqueremi profectus in altum ſuis imperat, ut in mare cornua extenderent, deinde citato remigio hoſtes numero inferiores omni ex parte inuaderent. Quod animaduertentes Rhodij ueriti ne ab illis circunuenirentur, paulo poſt abiere. Inde fuga in portum delati oppoſitis clauſtris e mœnibus propulſabant hoſtes. Mithridates diu commoratus cum aſſidue portum ingredi conatus ab incœpto fruſtraretur, pedites ex Aſia affuturos operiri ſtatuit. Interim breues continuæq́ inter eos pugnæ gerebantur qui ad mœnia conſtiterant, in quibus cum Rhodij ſuperiores euaſiſſent non multo poſt audacia repleti naues, quas in promptu habebant captato tempore in hoſtes mouent. Oneraria regis naui uelo iter faciente Rhodiorum dicrota in eam mouit, alijsq́ hincinde in auxilium affluẽtibus acre prælium exoritur. Mithridate autem excandeſcente, & nauium multitudine in eum inſurgente, Rhodij nauigandi peritia ſcaphis circunuecti eos uulnerabant. Demum triremem uiris oneratam, plurimaq́ ex nauibus ſpolia ferentes in portum redierunt. Inter hæc quinqueremem ab hoſtibus captam ignorantes ad inquirendam eam conuertuntur, præmiſſisq́ leuioribus adnauigare incipiunt. Inter has Damagoras claſſis præfectus ferebatur, Mithridates quinq́ & uiginti naues antemittit, quæ illi occurrerent quoad Damagoras circa ſolis occaſum retrocedere cœpit. Iam nox aduentabat cum eas quæ reuertebantur aggreſſus duas immerſitundis, to-

Rhodiorũ pbitas & fides i Romanos.

Pugnæ nauales.

dis,totidem uero in Lyciam cõuerſas perſecutus eſt, demũ nocte ſuperato pelago ad ſuos rediјt.& hic finis maritimi belli cũ Mithridate Rhodijs fuit. Quod inſperatũ ob paucitatẽ Rhodijs,Mithridati uero ob multitudinẽ militum contigit. Hoc prælio adnauigãte rege,& ſuos ad pugnã adhortãte nauis Chia,quæ auxilio illi aduenerat in regiam incidit, eaq; ex tumultu confracta eſt. Verũ rex tũ nihil uidere ſimulãs gubernatorem poſtmodũ,& qui in prora fuerat pœna affecit, Chijsq; omnibus ſuccẽſuit. Hiſdem ferẽ diebus peditatu ad Mithridatẽ onerarijs triremibusq; aduecto, Chaonius incũbens uẽtus naues fere omnes in Rhodũ propulit, quibus celeriter inuecti Rhodij,cũ à fluctibus cõcuſſę hinc inde raperẽtur,nõnullas capiũt,quaſdã penitus euertũt, alias uero igne ſuccendunt,captiuos quoq; uſq; ad quadringẽtos in poteſtatem redigunt. Quibus ex rebus Mithridates aliã denuo maris pugnã obſidionẽq; apparabat. Sambucam igitur quoddã machinamenti genus ingẽs duabus nauibus inſtituit, ac trãſfugis tumulum quendam perfacilem aſcenſu regi oſtendentibus, qui Tabyrij Iouis templum ferebatur, & maceriam ſuper illum corruentem exercitum noctu nauibus imponit. Scalas porrò quibuſdam attribuit,& ab utraq; parte cum ſilentio ſubſidere iuſſit,quouſq; nonnulli ex Tabyrio ignem protuliſſent. Tum uero confertim quàm maximo quiſq; clamore poſſet,hos quidem portum inuadere,alios mœnia ſcãdere imperat. Illi miro ſilentio propius accedunt. Rhodiorũ uigiles id ipſum ſentientes,ignem proferũt, Mithridatis milites ignem è Tabyrio emiſſum arbitrati,ex lõgo ſilẽtio una uoce clamare incipiunt. Qui ſcalas afferebant,reliquiq; exercitus in auxilium aduolant. Rhodijs ex aduerſo illis reclamantibus,& impigre ſimul ad mœnia ruẽtibus, hoſtes nihil ea nocte moliti ſunt. Orta die ab illis repellunt̃. Sãbuca mœnibus impacta ea ex parte ubi Iſidis tẽplũ fuit, timorẽ maxime intulit, ſagittas eñ innumeras, arietes,telaq; emittebat.

Rhodiorũ uictoria. Sambuca machina. Iupiter Tabyri9.

Milites

Milites ſcaphis plurimis cum ſcalis accurrebant, quaſi ab ea muros aſcenſuri. Rhodij immoto greſſu ſuſtinuere hoſtes, quoad machina ex grauitate confracta eſt, ut Iſidis prodigio ignis ab ea emiſſus uideretur. Qua ex re Mithridates deſperata pugna exercitum deduxit à Rhodo. Ad Patareos deinde copias agens ſacrum Latonæ nemus in conficiendis machinis concidere aggreſſus eſt. Verum ſomnio perterritus luco abſtinuit, & Pelopidam qui cum Lycijs bellum gereret ducem ſtatuens, Archelaum præmiſit in Græciam, qui uniuerſa uel gratia uel metu ſibi aſciſſeret. Ipſe cum cæteris ducibus temulentus & uino madens aut delectus faciebat, aut arma pertractabat, & cũ Stratonicia oblectabatur muliere, & ius in eos qui uel inſidias ſibi intuliſſet, aut noui aliquid moliti eſſent, aut omnino Romanorum partibus fauiſſent proferebat. In his itaq; uerſabatur rex. in Græcia uero hæc deinceps ſecuta ſunt. Archelaus magno cõmeatu & exercitu claſſem mouens, Delum ab Athenienſibus deficientem, aliaq́ue loca ui, ac potentia redegit in ditionem, uiginti millibus hominum his in locis neci traditis, quorum plurimi Itali fuere. Loca præterea Athenienſibus attribuit, aliaq; huiuſmodi arroganter admodum exercens, & Mithridatem ut plurimum extollens ad amicitiam compulit. Pecunias uero & ſacra per Ariſtonem Athenienſem, ac pecuniarum cuſtodes uſq; ad duum millium numerum præmiſit è Delo, quibus uſus Ariſton tyrannidem patriæ intulit. Ex Athenieſibus hos ſtatim interficiens ueluti Romanorum ſecutos partes, alios ad Mithridatem ire iubens. Et hic quidem Epicuri edoctus diſciplinis. Sed nec profecto ſolus iſte Atheniẽſium, neq; Critias etiam ante hunc, & quicũq; cum Critia philoſophiæ unà dedere operam, tyranni extiterũt: Sed in Italia & Pythagoras, & in reliqua Græcia qui ſeptem ſapientes dicebãtur, & qui negocia ſibi deſumpſere potentia uſi ſunt & tyrannide crudelius plerunq; ignaris literarum, ſic ut de alijs philoſophis dubium

Latonæ nemus.

bium ſit ac ſuſpitioſum, an propter uirtuem aut paupertatē potius, & inhabilitatem rerum gerendarum ſolamē quodam ſapientiam ſibi effecerint, cum plurimi ignorantes nūc & egeni, aut neceſſitate ad philoſophiam delati, diuitibus ac principibus calumnias acerbe inferant, non ob inſolētiam diuitiarum magis aut principatus gloriam quàm ob inuidiam hæc ipſa proferētes. Eos autem multo ſapientius deſpiciunt ij quibus calumniæ inferuntur. Hæc igitur quiſpiā Ariſtonis philoſophi gratia dicta arbitretur, qui huic ſermoni cauſſam præbuit. Achiui deinde ac Lacedæmonij cum Archelao conuenere, & Bœotia omnis exceptis Theſpijs dūtaxat, quos aggreſſus obſidebat. ea tempeſtate Metrophanes alijs cum copijs à rege miſſus Euboiam ac Demetriadem, Magneſiamq́ꝫ Mithridatis iuſſa contenētes bello infeſtabat Bryttius ex Macedonia delatus exigua claſſe illi obſiſtebat, & nauigium quoddā cum ſexcuple immergens mari omnes qui in eis fuerant occidit, quod aduertens Metrophanes pauore ductus fugam arripit. Ipſum quidem proſperrimo uēto uſum cum Bryttius aſſequi non poſſet, Sciathum deprædatus eſt, qui locus barbaricæ prædæ uelut horreum quoddam fuit, & ſeruos quoſdam eorum ſuſpendit, liberis uero abſcidit manus. In Bœotios poſtea cōuerſus alijs mille equitibus peditibusq́ꝫ ex Macedonia illi aduētantibus circa Chęroniam Ariſtoni, Archelaoq́ꝫ per tres dies congreſſus eſt. Cum par labor ac certamen uniuerſum teneret prælium, Lacedæmonijs & Achiuis in auxiliū Archelao Ariſtoniq́ꝫ proficiſcentibus, Bryttius omnibus in unum collatis ſe imparem arbitratus, ad Piræum profectus eſt quoad Archelaus claſſe delatus locum tenuit. Sylla ab Romanis ad bellum Mithridaticum electus imperator legionibus quinq́ꝫ ſtipatus, ac cohortibus quibuſdam turmiſq́ꝫ adiunctis, ex Italia in Græciā enauigauit. Eo in loco pecunias ſtatim à ſocijs commeatūq́ꝫ ab Aetolis, Theſſalisq́ꝫ collegit. Cum uero abunde, puiſum Sciathum

o uidere-

uideretur in Atticam contra Archelaum proficiſcit. Iter agē ti Bœotia omnis paucis exceptis obuiam illi prodijt, inclyta Thebarum ciuitas reiectis admodum leuiter Romanorum partibus, Mithridati obſequebatur. Sed ea prius quā ad manus ueniret ab Archelao ad Syllam ſubito defecit. Ipſe in Atticam cōuerſis ſignis parte copiarum ad urbē præmiſſa Ariſtonem obſidere cœpit, & ubi Archelaus inerat ad Piræum peruenit, hoſtibus intra mœnia concluſis. Erat autem murorum altitudo cubitis. xl. amplior machina omnis ex lapide quadrato ingentiq; compacta, Periclionis opus, cum Peloponneſiaco bello Athenienſium dux ſpem omnem uictoriæ in Piræo poſuiſſet, eum locum maxime cōtinuit. Sylla perſpecta murorū altitudine ſtatim ſcalas iuſſit apponi. Cunq; multa tentaret pluraq; pateretur Cappadocibus uehemētiſſime pugnantibus, tandem labore confectus in Eleuſinam conceſſit ac Megara. Ibi machinas in Piræum ſtrui iubēs aduerſum excogitauit aggerē. Opera enim & apparatus oīs, ferrum ac catapultæ, & alia huiuſmodi ex Thebis afferebantur. Academiæ luco conciſo ſublimes machinas fabricatus eſt. truncos præterea ingentes arborum ramis exutos, lapides, ligna, magnamq; uim terræ ad aggerem congeſſit. Interim duo ex Piræo ſerui Attici Romanis fauentes, uel ſibi ipſis ſi qua fuga incideret conſulētes, bullas quaſdam ex plūbo inſcriptas, quod continue ab hoſtibus fieret, funda ad Romanos iaciebant. Idq; cum diutius feciſſent, ita ut noti iam eſſent Romanis, Sylla animū illis adijciēs hæc ſcripta comperiunt. Sequenti die pedites in operarios à fronte curſum emittent, equiteſq; ab utroq; latere Romanos inuadent. Ea re percepta exercitum ingentem occulens Sylla cum hoſtes curſu deferrentur, idq; repentinum eſſe credidiſſent, ipſe copias iampridem latitantes multo celerius in eos emittit, pluri misq; interfectis nonnullos in mare depulit, ita ut ab huiuſmodi inſultu deinceps temperarēt. Elato iam admodum

Piræi portus.

in ſub-

In ſublimi aggere Archelaus turres aduerſas illi ſtatuit, ac multa ſupra ijs erexit inſtrumenta, nouas quoq; denuo copias ex Chalcide cęteriſq; accerſebat inſulis, remiges etiam armis inſtruebat quaſi periculo omni ex parte prodeunte. Fuerat maior Syllæ exercitus, & ex his maiorem Archelao adeſſe contigit. Nocte media Archelaus multis luminibus accurrens alteram ex teſtudinibus, omniaq; quæ ſuper illam machinamēta fuerant incendit. Diebus decē Sylla alijs denuo refectis eodem loco quo prius ſteterāt imponit, quibus Archelaus turrem è regione muri oppoſuit, allatiſq; cum claſſe alijs à Mithridate copijs, quas Andromichetes agebat, omnes in pugnā extulit. His ſagittarijs funditoribuſq; permixtis, ſub ipſis mœnibus inſtruxit aciem, ut mœnium quoq; cuſtodes hoſtes propulſare poſſent. Alij præterea in portis ignem deferentes tempus quo emitteretur expectabant. Cum pugna difficilior utrinq; fieret utraq; pars per uices inclinare cœpit, & primum quidem barbari quoad Archelaus eos ſuſtinens reduxit ad pugnam. Ea ex re turbati Romani cum ipſis fugere incipiunt. Sed his Murena obuians denuo conuertit. Itaq; rubore conciti pugna undiq; feruente in Mithridatis aciem fecere impetum, & ex hoſtibus ad duo millia interficiunt, cæteros intra mœnia compellūt. Archelaus iterum eos auertens, ac ob promptitudinem diutius pugnans à mœnibus excluſus fune relatus eſt in arcem Sylla eos qui infamia notati ſtrenue tamen bello interfuiſſent, pœna liberauit, alios multis accumulauit donis. Inſtante deinde hyeme in Eleuſina exercitum conſtituens foſſam deſuper à mari ingētem fodit, ne hoſtium equitatus ea ex parte facile decurreret, quanquam hæc ipſa laborantem noua quotidie prælia laceſſerent, nonnunquam circa foſſam, aliquando è mœnibus egredientibus ſæpenumero hoſtibus, & lapidibus, ſagittis, fundiſque certantibus. Ipſe cum claſſe indigeret in Rhodum miſit.

Romanorum fuga.

Barbarorū cædes.

Ad dubitantibus Rhodijs claſſem emittere Mithridate obſi-
L. Lucullus. dente maria, Lucullum uirum illuſtrem & Romanum, &
ſub ſe prætorem eo in bello in Alexandriã & Syriam ad re-
ges ciuitatesq́ quæcunq́ claſſem continerent, clam adna-
uigare iuſſit, nauesq́ in Rhodum mittere. Obſeſſo undiq́
pelago hoſtili claſſe, nihil tamen ueritus Lucullus in Zeleti
um deſcendit, & nauem ex naue permutans quo facilius la-
tere poſſet, in Alexandriam tandem uenit. Interea qui è mu
ris quæcunq́ interius fierent, funda Romanis annunciare
conſueuerant, denuo ſcripſere Archelaum nocte inſequẽti
per milites frumẽtum Athenas miſſurum ijs qui fame pre-
merẽtur. Sylla diſpoſitis inſidijs milites frumẽtumq́ depre-
hendit. Eam et die Munatius circa Chalcidem Neoptolemũ
alterum ex Mithridatis ducibus uulnere afflixit, & ad mille
& quingentos interfecit: Suſcepit & captiuos plurimos. Nõ
multo poſt in Piræum uigilibus adhuc nocte quieſcentibus
Romani ob machinarum propinquitatẽ ſcalas muris affe-
rentes mœnia aſcẽdunt, & qui proximiores cuſtodibus fue-
rant interficiunt. Qua ex cauſſa nonnulli barbarorum à Pi-
ræo deſiluere, murum ueluti ab omni parte interceptum re
linquentes. Quidam audacia freti, ducem eorum qui aſcen-
derant interemerunt, reliquosq́ ab extra detrudunt. Poſtre-
mo portas egreſſi alterã Romanorum incẽdiſſent turrem,
niſi ab exercitu occurrẽs Sylla noctem perpetem, inſequen
temq́ diem illis obuians machinas ab igne eſſet tutatus. Ac
tunc quidem ceſſere barbari. Archelao uero turrẽ alteram
ingentẽ ſupra muros aduerſam Romanorum turri ſtatuen-
te, utraq́ ex parte inuicem pugnatum eſt, aſſiduaq́ frequen-
tia undiq́ emittebãtur tela, quoad Sylla ex catapultis uigin-
ti ſimul plumbeas emittẽs pilas multos occidit, & Archelai
turrem confregit, inutilemq́ reliquit ita, ut Archelaus ex ti
more poſt mœnia latere cogeretur. Increbeſcente dietim in
urbe inedia atq́ fame, funditores denuo hæc plumbo inſcri
pta annũ

pta annunciant, Archelaum ſequēti nocte commeatum in urbem eſſe miſſurum. Archelaus contra aliquam proditionem, aut indicium rei frumentariæ adeſſe ſuſpicatus, ſimul cum emitteret nonnullos in portis ignem in Romanos delaturos collocat, ſi forte Sylla frumentum conaretur inuadere, quod utrunq; euenit. Sylla quippe frumētum deferentes intercepit: Archelaus uero quaſdā ex machinis combuſſit igne. Ea tempeſtate Arcathias Mithridatis filius alijs ſtipatus copijs in Macedoniam deſcendens, haudquaquam difficulter prouinciam cepit modica Romanorū manu in ea reſidente. Satrapas quoq; ſibi aſciſcens in Syllam uertebat exercitum, uerum non multo poſt ualetudine correptus circa Tideum extinctus eſt. Athenienſium interea urbe fame laborāte, Sylla cuſtodijs appoſitis ne quis egrederetur, & ex multitudine uehementius augeretur fames ſummopere curabat. Aggerem autem uerſus Piræum in arduum adducēs machinas impoſuit. Archelao deinde aggerem ſuffodiente, & terram ut plurimū latenter aſportante agger inopine corruit, uerum occurſus antecapto ſenſu Romani machinas è loco ſubmouent, aggeremq; denuo implent. eodemq; modo & ipſi terrā ad muros fodere incipiunt. Sub terra igit̃ inuicē congreſſi telis enſibuſq; è manu miſſis quoad fas erat in obſcuro depugnabant. Dum hæc inter eos gerunt̃ Sylla ab aggere multis erectis machinis muros ariete concutit, & parte inferius deiecta turrē quæ in proximo fuerat incēdere feſtinat, innumeræ quippe in eum faces telaq; torquebātur. Audaciores etiā cum ſcalis ad mœnia præmittit. Feſtinantibus ab utraq; parte omnibus turris igne corripitur, & muri parte delapſa Sylla cuſtodiam imponit. Diſiecta autē muri fundamēta lignis annexa ſulphure, pice, ſtupaq; repleta ab omni parte flāmas effundunt. Alijs itaq; ſup alios corruentibus qui mœnibus inſtiterant ad ima deuoluuntur. Repentinus quippe tumultus & in latū diffuſus oēs cuſtodias ſubito Vrbis fames.

exterruit, quaſi quod ſub ipſis ſteterat unà laberet. Ex quo ad omnia aſſidue conuerſi mentem ex timore amiſerant, & leuius hoſtes inſtantes repellebant. Sylla eo modo labentes ſtrenue aggreſſus, & ex proprijs defeſſis commutans; integros alios ſuper alios lanceatores emittit: Cum ſcalis præterea clamore & adhortatione conuertens minis ſimul ſuaſionibusq; ad bellum excitabat, quaſi in hoc dūtaxat modico de tota eſſet pugna iudicandum. Archelaus altera ex parte territis milites alios opponens prælium ſubinde renouabat uniuerſos inuocans & ad pugnam excitans, in hoc uno ſalutem illis ſitam eſſe referebat. Magna itaq; promptitudine ac diligentia utraq; ex parte feruentibus, laboris tolerantia cædesq; inter utrosq; par ſimilisq; uiſebatur, donec Sylla exterius progreſſus cum uehementer laboraret, exercitum tuba iuſſit reuocari, & militibus eductis eorum uirtutē admiratus eſt. Archelaus interim mœnia prœlio collapſa nocte reparabat, plurima ex lapide rotundo interius apponens. Ob id Sylla uniuerſo cum exercitu debilia admodum atq; humida, & quæ facile deleri poſſent expugnare ratus, prælium inijt. Verum cum in arcto pugnandum eſſet, milesq; deſup. à fronte per apices & infirma quæq; ueluti ſalebroſis in locis niteretur, Piræi tandem oppugnationem omiſit, & ad urbis obſidionem ut hoſtes fame enectos facile opprimeret, ſe cōuertit. Intelligebat enim eos qui in ciuitate obſidebantur fame adhuc magis laborare, & iumētis omnibus abſumptis coria burſaſq; decoquere, excremēta etiā aſſumere, nonnullos porrò cadaueribus uti humanis. Exercitui igitur ut urbē circūquaq; uallaret imponit, ut ne unicus quidē latēter poſſet euadere. His ita conſtitutis ſcalas adduci, muros perfodi imperat. Cum fuga ut inter debiles fieri cœpiſſet, urbem ingreditur, & ſtatim in urbe occiſio immēſa nulla adhibita miſericordia exoritur. Non enim ob debilitatem fugere poterant, neq; in mulieres aut infantes pietas ulla uiſebat: Sylla obuios

Archelai prudentia & pbitas

Athenieſ. urbis crudelis expugnatio.

obuios quoſq; ob iram per præconem iubente interfici, cum ſimul ex celeritate & in barbaros ſubita mutatiõe immoderata contentione uteretur, adeò ut plurimi intellectis ijs quæ per præconem nunciabantur ſeipſos interfectoribus obijcerent. Paucorum debilis admodum erat in arcẽ curſus. cum quibus & Ariſton unà fugiens orcheſtram incendit igne, ne parata lignorum materia Sylla faciliius arcem expugnaret. At ille urbem uetuit incendi, diripere autem quæcunq; exercitui conceſſit. Plurimũq; in domibus humana corpora in cibos præparata inuenta ſunt. Poſt hæc Sylla ſeruos om̃es uẽdidit, liberis autem quicunq; ingruente nocte ſibi ipſis non attuliſſent manus, quorum minimus fuit numerus, libertatem elargiri dixit, & decretũ quo in uictos uti licet penitus adimere, eademq́ue filijs & nepotibus eorum indulgere. In hunc modum Athenienſiũ cladibus finis tandem datus eſt. Sylla his peractis cuſtodiam arci appoſuit, & Ariſtonem reliquoſq; qui in eam confugerant fame ac ſiti maceratos non multo poſt redegit in poteſtatem. Ipſum quoq; Ariſtonẽ & qui cũ illo graſſabant, aut principatũ moliri cœperant, aut quid aliud iniuſte egerant, cum primũ Græcia à Romanis capta eorũ ditioni ſubiecta eſt, morte mulctauit: cæteris uero pepercit. legem præterea om̃ibus impoſuit, quẽadmodum à Romanis ꝑ prius illis fuerat edictũ. Elata ex arce referuntur auri põdo quadragita, amplius argẽti DC. Et hęc quidẽ circa arcẽ modico poſt cõfecta. Sylla quãprimũ capta urbe nihil immoratus Piręũ obſidere ꝑgit, ſimulq; arietes & ſagittas, ac tela torq̃bat: uiros porrò quãplurimos q̇ teſtudinibus op̃ti muros foderẽt, ac cohortes q̃ muris imminẽtes iacul' ſagittiſq; abigerẽt undiq; cõſtituit. Lapides inſup humidos adhuc ac minus int̃ ſe copulatos cũ nouit̃ erecti eſſent facile diſiecit. Cedẽtibus ipſis cũ Archelaus ꝑ prius alios erigeret, & multos his ſiles interius edificaret muros, inſupabil', cõtinuuſq; Syllę obijciebat labor, cũ ex uno ĩ aliũ deſilire opus eẽt, Optimi impatoris offitiũ.

& impetu

& impetu aſſiduo, & mutatione militum crebra uti. Itaque diſcurrens ipſe & ſuos ad opus inuocãs, quaſi in hoc reliquo & ſpes, & utilitas, & laboris adeſſet finis, præſens hortabatẽ milites quoq; re ipſa laborum exitũ rati adeſſe, minus egregiũ & illuſtre facinus exiſtimantes huiuſmodi ſuperare mœnia, inter ſe honoris quadam contẽtione permoti, ꝑ uim conabantur ingredi. Horum itaq; impetu pauefactus Archelaus cum furore quodã nulla ratione inniti uiderẽtur, muros dereliquit, & ad Piræi firmiſſimã partẽ, quæ mari claudebatur ſeſe contulit. Eo in loco cum nauibus deſtitueretur Sylla nihil moliri poterat. Archelaus inde in Theſſaliã per Bœotios profectus eſt, & ad Thermopylas delatus exercitus ſui reliquias in unum contraxit, quo facto Andromiche te accedente, exercitum qui Arcathiam regis filium in Macedoniam ſecutus fuerat cæteris adiunxit, inſignem admodum & multis ſtipatum gentibus. Addidit & alios qui à Mithridate mittebãtur. Non enim in delegandis copijs uſq; defecerat. hos igiẽ celerrime cõgeſſit. Sylla interea Piræi partem quæ ciuitati potiſſimũ aduerſa erat igne ſuccendit, nec portubus aut naualibus, aut alicui inſigni pepcit operi. Inde exercitum in Archelaũ per Bœotios & ipſe tranſmiſit. Cum ad inuicem propinqui eſſent, illi quidem ex Thermopylis per prius accedẽtes in Phocidam uenere, Thraces uidelicet & à Ponto Scythæ, Cappadoces, Bithynij, Galatę atq; Phryges, & quicunq; à Mithridate nouiſſime ſubacti fuerãt, uſq; ad centum uiginti millia hominũ, quibus duces per partes aderant. Super omnes autem Archelaus imperabat. Sylla contra Italos ducebat: Græcorum præterea ac Macedonum quicunq; prius ab Archelao ad eum uenerãt, & ex finitimis nonnullos, qui omnes ne ad tertiam hoſtium attigere partẽ. Cum aduerſi inter ſe ſtetiſſent, Archelaus ſuos in aciem diſponit, hoſtes continuo in prælium laceſſens. Sylla cunctandum ratus loca, multitudinemq; contemplabatur hoſtium.

Recedentẽ

recedentem deinde in Chalcidem Archelaum inſecutus tem pus & locum obſeruabat. Cum illum circa Cheroniam inter aſpera quæq́ caſtrametantem offendiſſet, ubi non niſi uincẽtibus reditus ullus præſtabatur, captum ingentem ac proximum inuadens ſubito copias mouit, quaſi nolẽtem etiam in pugnam coacturus Archelaum. In quo cum ſupinus & apertus eſſet locus, facile ad inſequendum & recedendum præſtabat iter. Archelaum uero rupes undiq; cingebant. Quæ res ne commune quidem opus ulla ex parte utriſq; fecerat, cum propter inęqualitatem quo in loco conſiſterent non haberẽt, & terga uertentibus ob rupes difficilis eſſet fuga. His itaq; rationibus ex locorum difficultate permotus Sylla, in cũ proficiſcitur, ſatis gnarus multitudinem nihil utilitatis Archelao afferre poſſe. Sed ille ne tum pugna omnino ſe immiſcuit, ocioſeq; eo in loco morabatur. Inſurgente demum Sylla inter ipſas rupes tarde uixq; præſenſerat, quoſdam etiam præmiſit equites qui illi obſiſterent. Conuertentibus ſe retro illis & inter rupes decurrentibus, ſexaginta emiſit currus ut hoſtium aciem magno conatu infringeret. Cedentibus Romanis curru ex impetu in ultimos delati, cum nullo pacto retro uerti poſſent, ſed ab illis obſiderentur raperenturq́, cõfracti ſunt. Archelaus quanquã ſecure adhuc è caſtris pugnare poſſet, citoq́ inter rupes referre exercitum, cum impetu aciem emittit, in ordinemq; celerrime tam immẽſam multitudinẽ & periculi ſui haud ſatis gnaram, ipſe inter anguſta conſtitutus loca ſubito exponit, Syllam iam appropinquantem intuens. Principio itaq; equites celeri curſu in hoſtes cõcitãs, Romanorum phalangem per medium ſecuit, & in duas diuiſam partes ob paucitatem circũdare aggreditur. Illi in omnes cõuerſi ſtrenue pugnabant, maxime uero laborabãt ij qui circa Galbam, Hortenſiumq́ uerſabantur, quibus Archelaus aduerſus ſteterat, barbaris ut in conſpectu imperatoris cũ prõptitudine audaciaq; pugnantibus, donec Sylla equitatu plurimo

Pugna illuſtris.

Galba. Hortẽſius

timo inſtante Archelaus militaribus ex ſignis puluereq́ in altum edito imperatorē adeſſe ratus, ulterius Romanos circundare omiſit, ſeq; in ordines denuo retulit. Sylla ex equitibus præcipuos quoſq; producens, duabus cohortibus in tranſitu aſſumptis continue eos obſeruabat, & hoſtibus nōdum in circuitum prodeuntibus, aut à fronte firme permanentibus inuehitur, & magna eorum parte conciſa in fugam uertit. Incipiente ab hac parte uictoria Murena in læuo conſtitutus cornu neutiquam moratus eſt, uerū qui ſub ſe fuere increpatis, & hoſtibus ſtrenue incumbens uehemētius inſequi cœpit. Conuerſis iam Archelai cornibus neq; qui in medio erant perſtitere, ſed repentina inter omnes fuga exoritur. Hoc in loco quæcūq; Sylla opinatus fuerat euenere hoſtibus. Non enim locum facilem aut amplum quo fugerent habentes à perſequentibus inter rupes trudebantur, ex quibus nōnulli eo in loco concidebant, quidam ſponte ad exercitum redibant. Archelaus eos ſuſcipiens imprudenter tum maxime ſe hoſtibus incluſit cladibus. Caſtrorum enim portas occludi & in hoſtes redire imperat. At hi ex promptitudine facile reuertebantur, uerum neq; præſentibus ducibus à quibus in ordinem redigerentur, neq; ſuorum ſigna ſatis diſcernētes cū inordinata quiſq; conuerſione raperetur, locumq; uel ad fugam uel ad pugnam ignorarēt, cum anguſtior ex inſecutione illi fieret, ueluti per inertiā paſſim cædebantur, nonnulli in hoſtes nihil attētare auſi, quidam à ſe ipſis & loci anguſtia oppreſſi ad portas ferebantur, circaq; illas intercipiebantur, eos à quibus excluſi fuerant increpantes, deos patrios, ac domeſtica quæq; aduerſa ipſis precabantur, quaſi non ab hoſtibus magis quàm ab illis eos deſpicientibus interficerentur, quoad tandem Archelaus ſero tamen portas ex neceſſitate iuſſit aperiri, ac nullo ordine excepit fugientes. Romani his intellectis ſe inuicem in hoſtes adhortati curſu fugientes inſequuntur. Ita in exercitum delati uictoria ad ultimum potiti ſunt.

Murena.

ſunt. Archelaus cæteriq; omnes ſeparatim ſibi quiſq; fuga conſuluere, & in Chalcidem profecti ex centum uiginti mil libus uix decem millia eo ex prælio in unum colligũt. Ex Romanis quinq; duntaxat & decem deſiderati ſunt, ex quibus duo demum redierunt. Hic igitur Syllæ & Archelao Mithridatis duci circa Chæroniam belli finis, Syllæ potiſſimũ prudentia & Archelai inſcitia in hunc modum ab utroq; geſti. Romanorũ uictoria. Sylla magnum captiuorum armorumq; numerum ac prædam nactus ingentem, inutilia in unum congregans ut Romanis mos fuit, adhibito igne ipſemet Martialibus adoleuit dijs. Modicis deinde ſatisfacto milite ad Euripum cum expeditis in Archelaum contendit, qui claſſe carentibus Romanis intrepide inſulas circunnauigabat, maritimaque omnia depopulabatur, & Zacyntho egrediens cum caſtrametatus eſſet, & à nonnullis Romanorum inſidias illi ſtruentibus impediretur, noctu inopine euadens denuo in Chalcidem delatus eſt prædatori magis quàm bellatori aſſimilis. Mithridates tam inſigni clade accepta ſubito ut in re maxima cœpit trepidare. Exercitum inſuper alium ex omnibus quæ ſub eo fuere nationibus ſumma celeritate collegit, arbitratus etiam ob eiuſmodi cladem nonnullos aut ſtatim, aut cũ tempus affuiſſet in eum moturos arma, ſuſpectos omnes prius quàm bellũ oriretur. in unum contraxit, & in primis Galatarum tetrarchas, qui cum eo ut amici unà militauerant, & quicunq; illi non parebant cum filijs & uxoribus neci tradidit, tribus duntaxat fuga ereptis, nonnullis inſidias præmittens, quoſdam in cœnaculo unica nocte conficiens, ratus nihil tutum ſibi futurum appropinquante Sylla & ſubſtantias eorum ſibi uendicans cuſtodias intulit ciuitatibus. Mithridatis crudelitas. Satrapem quoq; ad eas gentes miſit præpotentem, quem ſtatim tetrarchæ qui ab eo aufugerãt cõgregato exercitu præſidijs à Galatis expulſis è regiõe pepulerũt, ita ut Mithridati Galatarũ pecunias tãtũmodo cõtigeret habere. Chijs

autem ſuccenſens ex quo nauis eorum ad regiam delapſa eo prælio quod apud Rhodios geſtum eſt, eam latēter incurrerat. Primum eorum bona qui ad Syllam transfugerant publicauit. ad hæc quæ Romanorum fuerant in Chio qui inquirerent emiſit. Poſtremo cum Zenobius cum exercitu in Græciam proficiſci diceretur, Chiorum mœnia & quęcunq; alia munita loca noctu inuaſit. Deinde præſidijs appoſitis ad portas hæc per præconem annunciari iuſſit, peregrinos omnes tutos fore & illæſos, Chios autem ad conciliū accedere oportere, cum nōnulla ipſis à rege eſſet relaturus. Cum in unum omnes conueniſſent, hæc breuiter retulit. Quoniam rex de ciuitate illa dubitaret ob eos qui Romanis fauerent, à ſuſpitione ceſſaturum ſi arma attuliſſent, & pueros nobiliores obſides dediſſent. At illi ciuitatem iam captam intuentes utrūq; tradidere, quæ omnia à Zenobio ad Erythras miſſa ſunt. Poſt hæc ueluti à rege ad Chios perſcribente huiuſmodi epiſtola prolata eſt. Beneuoli adhuc eſtis Romanis cū multi ex uobis apud eos diuerſentur, & eorum contubernijs utamini nos utiq; ſpernentes. In meam præterea nauim cū apud Rhodum bellum gererem triremem ueſtram impuliſtis, à qua cōfracta eſt, quæ omnia patienter ferens ſpōte in gubernatores ſolos animaduerti, ut ſalui eſſe poſſetis, et beneuoli mihi eſſe atq; amici. Vos autem nunc etiam latēter optimos ex uobis ad Syllam mittitis, nemine ueſtrum ut à cęteris ſibi impoſitū oſtendente, aut quod huiuſmodi actorum opus ſit annūciāte. Hos igitur imperio corporiq; meo inſidiantes amici mei non iniuria morti condemnarunt. Ego autē mulcta talentorum duum millium uos condemno. Huiuſmodi continebat epiſtola. Cum legatos ad regem mitti popoſciſſent, prohibēte Zenobio armis ſpoliati, & filijs quos potiores habuerant exuti, tam immenſo Barbarorum inſtāte exercitu, lachrimātes quoq; deorum ornamenta atq; mulierum in ſupplementum huius oneris coacti ſunt conferre. Quibus peractis Zenobius.

Hiſtoria ſimilis belli punici.

nobius argẽti pondus imperfectũ cauſatus eſt, ciues in theatrum conuocari imperat, & exercitu undiq; appoſito nudis enſibus cæteriſq; angiportibus obſeſſis uſq; ad mare eos deduxit, unũquenq; ex theatro euocans ac ſeparatim uiros, ſeparatim mulieres, filioſq; nauibus imponens, rituq; barbarico crudeliter abducens ad Mithridatem miſit, qui omnes ad Euxinum põtum duci iuſſit. hæc igitur in Chios acta. Zenobium uero Epheſij cum exercitu ad eos uenientem arma ante portas deponere, & cum paucis ingredi iuſſere. Quod facere pollicitus transijt ad Philopomanem patrẽ Monimes, quæ à Mithridate diligebatur, præſidem Epheſiorũ à Mithridate conſtitutũ, & Epheſios per præconẽ in concilium iuſſit acciri. At illi nihil utile ab eo euenturum expectantes in ſequentem diem diſtulerunt, & nocte alios excitantes adhortãteſq;, Zenobium in carcerem coniectũ necauerunt. Deinde interceptis mœnibus multitudine ex agris undiq; collecta ciuitatem in poteſtatem eorum redegerunt. Quæ intelligentes Traliani & Hypapeni, & Meſopolitæ, & alij quidã quæ Chij pertuliſſent eorũ caſus miſerati, paria Epheſijs operati ſunt. Mithridates ex quo exercitũ ad eos qui defecerant emiſit, & pleraq; in illos quos ſuſceperat crudeliter operatus eſt. Pro reliquis anceps & dubius Græciæ ciuitates libertati reddidit, æris alieni remiſſionem per præconem iuſſit annunciari, & aduenas in quacunq; earũ haberi ciues, ſeruos liberos eſſẽ uoluit, ratus cum illos in unũ collegiſſet qui fœnori obligabanť, aduenas pterea & ſeruos quaſi eius principatu minus firme ſibi futuros eſſe. Interim Minion & Neoptolemus Smyrnæi ambo, Cliſthenes & Aſclepiodatus è Lesbo omnes regi noti: Aſclepiodatus alias apud eũ militaris ductor ordinis uiciſſim in regem conſpirarunt. Ex quibus Aſclepiodatus coniurationis index ad perhibendam fidem ſub lecto quodam latuit, ut Minionem audiret loquentẽ. Conſpiratoribus itaq; cõprehenſis, & uerbere affectis ſuppliciũ de ipſis

Monimes Mithridatis amaſia.

ſumptum eſt. Suſpitio igitur multos ad ſimilia impulit, & ex Pergamenis eadem meditantibus octoginta capti ſunt, & in alijs ciuitatibus quamplurimi. Inquirens ergo Mithridates ad alias urbes nonnullos miſit, quorum induſtria publicatis fontibus ad mille ſexcenti interfecti ſunt, uerum ex accuſatoribus ipſis non multo poſt quidam à Sylla necati, nonnulli ſeipſos interemerunt, alij cum Mithridate in pontum perfugerunt. His in Aſia geſtis exercitum uſq; ad octoginta militum millia à Mithridate cõgregatum, Dorialus in Græciam ad Archelaum deduxit, qui ex prioribus ad decem millia adhuc in armis continebat. Sylla caſtris ad Orchomenum poſitis contra Archelaum, cum equitatus multitudinem aduenientem conſpexiſſet, campum foſſis undiq; muniuit decem pedum in amplitudinem eductis, & accedente Archelao copias aduerſum ſtatuit. Debilius autem pugnantibus Romanis ob equitatus multitudinem, plurimum illos adequitans hortabatur ad bellum, plerunq; etiam minis increpabat. Cum neq; illos in hunc modum excitare poſſet, equo deſiliuit, arreptaq; aquila camporum in medio cum ſcutiferis conſtitit uoce horrida intonans: Si quis uos ó Romani interroget quo in loco Syllam imperatorẽ ueſtrum prodidiſtis in Orchomeno pugnantem dicite. His auditis copiarum duces ex proprijs ordinibus ad eum iam periculo proximum accurrunt. aduolat & reliqua multitudo rubore ducta. Conuerſione itaq; in hoſtes facta tandem terga dare coegerunt. Incipiente uictoria denuo in equum relatus ſuos circunibat, ſtrenueq; ad pugnam incitabat, quo opere finis bello datus eſt. Hoſtium ad. xxv. millia interiere, quorum maior pars equites fuere, cum quibus & Diogenes Mithridatis filius interemptus eſt, pedites in exercitum confugerunt. Veritus igitur Sylla ne Archelaus ut prius cum ipſe nauibus careret, in Chalcidem perfugeret, campum ab omni parte noctu iuſſit cuſtodiri, per diem non ultra ſtadium ab eo diſtans. Cum ad prælium neutiquam prodiret, campum in circuitu undique

Orchomenus.

Syllæ magnanimitatis exemplum.

perfodit. Milites tum uel maxime, ut reſiduum belli adimplerent adhortatus, hoſtibus haud longe diſtantibus exercitum quoq; ad uallum deduxit Archelai. Similia apud hoſtes ex mutatione ſecuta ſunt ducibus ob neceſſitatem hincinde diſcurrentibus, & inſtans periculum illis oſtendentibus, increpantibusq́ꝫ uehementer niſi à uallo propulſarent hoſtes, numero illis inferiores, Impetu igitur & uociferatione ab utraq́ꝫ parte editis, multa inuicem egregia belli facinora geſta ſunt. Angulum deniq́ꝫ caſtrorum obiectis clypeis inuadẽtes Romani lacerarunt, ad quos Barbari è caſtris occurrentes intra uallum conſtiterunt, quaſi gladijs inſurgentibus obuiaturi hoſtibus, necq; tamen quiſpiam ingredi eſt auſus. Primus Baſillus poſterioris ductor ordinis intercœpit aditum, & aduerſantem oppreſſit hoſtem, tũc uniuerſus poſt eum ſecutus eſt exercitus: Fit fuga primum, deinde hoſtium cædes oritur, nonnullis aduerſantibus, quibuſdam in propinquam paludem ſe impellentibus, nec ulterius ſuſtinentibus impetum, & prece barbarica interfectores eorum deprecantibus. Archelaus in ſtagno quodam & ipſe latuit, & ſcaphis inuentis denuo in Chalcidem deuectus eſt. Eo loci quaſcunque Mithridatis copias adeſſe comperit, per partes interpedites locatas mira celeritate collegit. Sylla die ſequenti ductorem militũ corona donauit, cæteris omnibus belli præmia cõtribuit, & Bœotiã continue deficientẽ deprædatus in Theſſaliã ad hyberna ſe contulit, claſſem à Lucullo uẽturam opperiẽs. Dubius deinde quo in loco Lucullus moraretur alias naues denuo cõtrahit. Cornelio interim Cinna, & Caio Mario Romæ Syllæ aduerſantibus, ac eum hoſtem decernentibus populi Romani; domum præterea & uillas eius diruentibus, & amicos pariter interficiẽtibus, nihil tamẽ ſolitæ poteſtatis omiſit exercitũ promptũ nactus ac fidelem. Cinna Flaccum in cõſulatu collegam ſibi aſſumẽs duabus cũ legionibus in Aſiã miſit, ut Syllæ loco hoſtis iudicati ipſe Aſiã inuaderet,

Cædes & fuga Barbarorum.

bellumq́ꝫ

bellumq́ Mithridati inferret. Cum rerũ militarium admo-
dum inexpertus eſſet Flaccus, ultro e ſenatu egreſſus eſt uir
bellicis artibus inſignis cui Fimbria nomen fuit. In Brundu-
ſio igitur moram trahentibus plurimæ naues ui tempeſtatis
obſorptæ ſunt, & quæ prius receſſere exercitus alius à Mithri
date miſſus incendit. Superbe igitur ac crudeliter ſe habente
Flacco in ſupplicijs præmiſſisq́ militum exercitus eum de-
reliquit, & pars eorum qui in Theſſaliã præceſſerant ad Syl
lam defecerunt. Reliquos autem Fimbria cum Flacco tracta
bilior & humanior haberetur, ne deficerent ab eo continuit.
In conductione uero cuiuſdam hoſpitij orta inter ipſum &
quæſtorem lite, Flaccus nihil iudicans in Fimbriæ dignitatẽ
quædam annotauit. Turbatus igitur Fimbria Romam redi-
re uelle comminatus eſt. Flacco autem ſucceſſorem illi ſtatuẽ
te qui hæc ipſa inquireret, cuſtodiens illum Fimbria in Chal
cidem adnauigantem, primum quidẽ Thermũ faſcibus pri-
uauit eius loco prætorem conſtitutum à Flacco, cui ut exerci
tus præturam dederat, ita Flaccum paulo poſt cum ira redeũ
tem inſecutus eſt. Flaccus in domum quandam fugiẽs nocte
ſuperatis mœnibus in Chalcidem primum, inde in Nicome
diam fuga abijt, portasq́ obſerauit. Eum inuadens Fimbria
demum in puteo latentem interemit Romanorum conſulẽ
belliq́ imperatorem. cum ipſe priuatus dũtaxat exiſteret, &
ueluti amico indulgeret ad monẽti caput abſcidit, in mareq́
proiecit, & reliquum deinde inſepultum abijciens, ſeipſum
exercitus imperatorem nuncupauit, & prælia quædam non
ignaue cum filio geſſit Mithridatis, regem in Pergamũ uſq́
perſecutus, & à Pergamo in Pitanem aggreſſus fugientem
foſſa circũclauſit, quoad rex in Mitylenem claſſe delatus eſt
Fimbria Aſiam ingreſſus omnes qui Cappadocum partes
ſecuti fuerant ſupplicio affecit, & minus imperio ſuo obſe-
quentium regiones depopulatus eſt. Ilienſibus obſeſſis ab eo
& ad Syllam confugientibus Sylla ad illum accedere, & hoc
tantum

Flaccus cõſul à Fimbria interemptus.

tantum Fimbriæ dicere ſuaſerat quod ſe Syllæ dediſſent. Quibus perceptis Fimbria eos ueluti Romanorum amicos collaudauit, monuitq́; ut ſe etiam Romanorum ciuem exiſtentem intra urbem reciperent, per Ironiam faſſus Romanos atq; Ilienſes inter ſe cognatione deuinctos eſſe. Ita urbē ingreſſus omnes ſibi obuios occidit, urbem incendit, illos qui ad Syllā legati ierant uarie cōfecit. nullis pręterea ſacris pepercit, neq; ijs qui ad Palladis templū confugiſſent, quos cum templo ſimul igne conflagrauit. Diſiecit & urbis mœnia, & ſequenti die omnia diligēter colluſtrās oculis, an aliquid ex urbe ſupereſſet adhuc inueſtigauit. Hæc igitur deteriora ijs quæ ab Agamemnone olim pertuliſſet ab cognatis paſſa Ilienſium ciuitas funditus interijt, ut nullum illis domicilium, nullum tęmplum, ac ne ſtatua quidem eſſet reſidua. Palladis quippe ſacrarium quod Palladium uocant, & à Ioue miſſum putant oraculum tunc illæſum inuētum referūt: parietibus ſupra ipſum delapſis, & undiq; operiētibus, niſi Diomedes illud & Vlyxes bello Troiano (ut aiunt) ex urbe ſuſtulerunt. Hæc igitur à Fimbria in Ilienſes geſta tertia & centeſima olympiade tunc primū finiente, quod nonnulli arbitrantur poſt Agamēnonem mille & quinquaginta annis huic urbi accidiſſe. Mithridates ex quo cladem ad Orchomenum acceptam intellexit, animo conſiderans quantā à principio multitudinem in Græciam miſiſſet, quamúe in præſenti eſſet habiturus, & in breui interitum omnium ſibi affuturum putans ad Archelaum miſit, ut quoad liceret honeſtiores belli inducias ſtuderet adipiſci. Is ergo cum Sylla in colloquiū delatus hæc inquit. Amicus uobis paternus exiſtens ó Sylla Mithridates rex ob aliorum imperatorꝫ auariciam coactus eſt decertare, ob tuā autem uirtutem finem huic bello cupit imponere, ob quā iuſta illi imperaturum te eſſe non dubitat. Sylla igitur ob nauium defectum, ac pecuniarum inopiam quæ nullæ mittebantur, cum nihil reſidui

q ex domo

ex domo euentúrum ſperaret, ab inimicis hoſtis iudicatus, aſſumptis iam ijs quæ in Pythia, Olympia & Epidauro fuerant pecunijs, pro qbus æquo iure ſacris locis dimidiũ Thebanæ regionis attribuerat. Sæpenumero hoſtibus ob diſſenſionẽ deficientibus ab eo, exercitũ incolumẽ tutumq́ quoad liceret abducere feſtinãs ad inducias cum hoſtibus acceſſit, hæc inquiens. Licuit o Archelae Mithridati iniuria paſſo ob eaquę patiebatur legationẽ emittere: Sed cum inique agens tam immẽſas aliorum occuparit regiones, tantam uirorum occiderit multitudinẽ, quæ cõmunia & ſacra urbiũ fuere, priuata quoq; interfectorum ad ſe uendicans, eaq́; ex cauſſa in proprios amicos, ut ipſi ſumus, infide ſe exercens plurimos necarit, & tetrarchas quos contubernales habuit nocte unà cum mulieribus & liberis à quibus nunquã oppugnatus fuerat neci dederit, in nos deniq; naturã magis hoſtilem & inimicam quã neceſſitatem ullam belli oſtẽderit, uniuerſos malorum calamitatibus Italos qui in Aſia fuere perſecutus ſit, nec ſolum uiros, ſed & mulieres & filios, ſeruoſq́ quicunq; Italici generis cenſerẽtur eſſe, tãtum Italorum cõtraxit odium, qui nunc nobis paternam ſimulat amicitiam, ut neceſſe fuerit tot millia, ut recordamini, è uobis ſub me concidere atq; debellari, propter quæ merito nullam in rebus noſtris fiduciam debuit apponere. Tui autem gratia intelligo eũdem à Romanis ueniam indipiſci cupere, ſi tamẽ re ipſa cupit ignoſcere. Sin uero & nunc ſimulare, ante tempus eſt tibi Archelae hæc ipſa perſcrutari, & diligẽter animaduertere quemadmodum præſentia erga te & illũ ſeſe habeant. Scrutari etiam quibus ille amicis & beneuolis utatur nobis, Eumene & Maſiniſſa. Hæc illi referente Sylla experimentum obtulit, & ueluti turbatus tradentem ſibi inquit imperium non proditurum te eſſe exiſtimo, ſed conciliaturum ſe tibi ſi æqua imperaueris. Cum aliquantulum conticuiſſet. Sylla ſic effatus eſt. Si exercitum quem habes Archelae nobis integrũ tradet Mithridates, prætoresq́ noſtros reddet,

tũ legatos & captiuos, trãsfugas porrò ac mãcipia q̃ à nobis aufugere, & Chios ultra hos, & quoſcũq; in pontũ alios miſit, cuſtodias è munitionibus om̃ibus eduxerit, ijs exceptis, quę ante fœdera iſta tenuit, belli p̃terea impẽſam eius cauſſa à nobis geſti integre pſoluerit, & intra paterni regni fines ſe reduxerit, ſperamus Romanos nõ ulterius in eum moturos arma. Hæc igitur Sylla locutus eſt. Archelaus uero cuſtodias e locis omnibus amouit. pro cęteris autẽ ad regem miſit. Sylla interim præmiſſis uacationẽ ſtatuens Enetos, ac Dardanos, & quaſcũq; Macedoniæ finitimas gẽtes, quæ Macedoniam aſſidue inuaſerant depopulatus eſt, exercituq́ue in hyberna deducto pecunias omni ex parte cõtrahit. Aduenere interi à Mithridate legati qui hæc dicerent regẽ uoluntati eius præterquã in reſtituenda Paphlagonia parere uelle, cũ multo plura à Fimbria ſi cum eo de pace agere uellet, poſſet cõſequi. Ea oratiõe pturbatus Sylla & Fimbriã pœnas daturũ eſſe, & ipſi in Aſia exiſtenti ſatis patere dixit, utrum his pacis conditionibus an bello potius indigeret Mithridates. Quibus dictis ad Cypſelia per Thraces deduxit Lucullo ad Abydum præmiſſo. Iam em̃ ad illũ redierat. qui cum plurĩes à piratis penè foret interceptus claſſem quandã in unum congregãs ex Cypro, Phœnice, Rhodo, & Pãphylia, & pleruq; hoſtes inſecut⁹, Mithridatis etiã naues mari aggreſſus oppugnauerat. Sylla igit̃ ex Cypſelijs, & Mithridates è Pergamo, cãpi cuiuſdã in medio cũ paucis in colloquiũ uenere, exercitibus utraq; ex parte ſpectantibus. Fuere autẽ Mithridatis ſermones amicitiæ recordationes propriæ, & ſocietatis paternæ cum Romanis, & de legatorum miſſione, ducumq; accuſationibus ob inſultus in eum nequiter factos, cũ Ariobarzanẽ in Cappadociam ducentes Phrygiã ſibi abſtuliſſent, Nicomedẽ iniq; in eum agentẽ punire neglexiſſent, & hæc inqt pecuniaru cauſſa ab illis facta ſunt, quæ inuicem à me & ab illis receperunt. Quod quiſpiã fortaſſe ueſtrum ó

Eneti.

Cypſella

Romani non inhoneſtum duceret, quibus lucri ineſt cupiditas. Ingruente igitur à ducibus ueſtris in primis bello, quæcunq; operatus ſum neceſſitate magis feciſſe fateor quã uoluntate. Hæc effatus Mithridates loqui deſijt. Sylla deinde ſermoni eius reſponſum in hunc modum præbuit. Ad alia inquit nos aduocas, ó rex, ueluti qui præpoſita in primis diligis, neq; dubitas de his quã breuiſſime uerba facere. Ego Ariobarzanem in Cappadocia induxi Ciliciæ imperans, & hoc Romanis ſtatuentibus, & tu nobis paruiſti. Neceſſe igitur fuit reſponſum nobis reddere non autem admonere nos, neq; iampridem cognitis contraria imponere. Phrygiã tibi Manius dedit pecunia corruptus, quod cõmune utriſq; delictum fuit, & tu idem confiteris non iuſte eam ex huiuſmodi ambitu accepiſſe. uerũ Manius & in alijs quoq; apud nos ob pecuniam geſtis repudiatus eſt, & omnia à ſenatu diſſoluta ſunt. Eadem ratione & Phrygiam impie tibi traditam non tributo obnoxiam eſſe uoluit, ſed ſuis legibus immunẽ degere. Quibus ex cauſis nos bellum aſſumẽtes minime dignum arbitramur te huic imperare quacũq; ratione eã adeptus ſis. Nicomedes quidem te accuſat, & Alexandrum uulnera corpori eius inferentem à te ſubornatum eſſe ait, & Socratem qui Chriſtus appellatur tuo auxilio in regnum eius immiſſum eſſe. Si tu uiciſſim ab illis uexabaris, Romam legatos mittere oportuit, & reſponſiones opperiri. At ſi celerius Nicomedi iraſcebaris, quonam pacto Ariobarzanem nihil in te molientem regno eijciens neceſſitatẽ præſentibus Romanis indidiſti ut eum reſtituerent, & inductum prohibens hoc bellum intuliſti? ſed cum agnoſceres, ac ſpe cõplecterers tum demũ uniuerſi orbis imperium tibi adeſſe, cum Romanos ſuperaſſe occaſiones huic libidini tuæ addidiſti. Cuius rei argumentum in promptu eſt, quod Thraces & Scythas, & Sauromatas cum nõdum cuiquam inferres bellum in ſocietatẽ pellexiſti, ad finitimos quoq; reges miſeris, naues porrò

Manius.

Socrates Chriſtus

ues porrò fabricatus ſis gubernatores & remiges in unū con gregans. Maximè autem tempus inſidias tuas arguit, quod cum Italiam à nobis diſſidentē percepiſti, occupationes noſtras iam inde obſeruans Ariobarzani ſtatim & Nicomedi Galatiſque ac Paphalogonibus inſurrexiſti. Aggreſſus es & Aſiam ad nos pertinentem. Quæ omnia cum adeptus fuiſſes, qualia opatus es uel in ciuitates quibus ſeruos liberos eſſe uoluiſti, uel obnoxios ære alieno liberaſti, uel in Græcos quorum unica occiſione mille & ſexcentos interemiſti, aut in Galatarum tetrarchas quos contubernales habēs occidiſti, aut in Italos, quorum genus unica die cū infantibus & matribus diuerſo mortis genere occidiſti ſubmerſiſtiq;, non ad templa confugientibus coercēs impuras manus: ob quæ quantam in te crudelitatem, quantamúe impietatem, odijq; magnitudinem in nos contraxeris, quis non nouit? Ad hoc pecunias omnes tibi uēdicans in Europam magnis exercitibus tranſmiſiſti, nobis prohibentibus ne quis Aſiæ rex in Europam penetraret. Claſſe deinde delatus Macedoniam nobis parentem inuaſiſti, Græcis quoq; libertatē ademiſti, quorum omnium nō prius te cœpit pœnitere, aut Archelaum pro his ſupplicem ad nos miſiſti, quàm Macedoniam tibi abſtulimus, Græciam à uiolentia tua uēdicauimus, centum & ſexaginta millibus ex tuis exercitibus noſtrorum manu cæſis, impedimētis & apparatibus tibi adēptis. Itaq; maxime te miror nunc iuſta à nobis poſtulare ex ijs quę per Archelaum exigis, niſi me longe exiſtentem metuis prope accedentē ad ſumendas pœnas credis accedere eorū cauſſa, pro quibus nunc tempus perijt ſupplicādi, te nobiſcum depugnante, nobis uero fortiſſime tibi reſiſtentibus & in finē uſq; pugnaturis. Hæc Sylla cū ira referente mēte collapſus Mithridates uereri amplius cœpit, & conditiones ab Archelao oblatas ultro ſubijt, naues & alia om̄ia ſibi tradidit. Inde in pōtum & intra paterni regnum limites ſeſe retulit. Et hic

primũ inter Mithridatem & Romanos geſtum finẽ tandem ſuſcepit bellum. Sylla deinde à Fimbria per duo ſtadia procul abſens exercitum ſibi dari depoſcebat, cui præter leges imparet. At ille cauillo uſus, nec ipſum à lege dicebat imperare. Sylla foſſam illi circũfodiente, multis pterea nec occulte fugiẽtibus ab eo, reliquos Fimbria in cõcilium aduocãs, ut in obſequio perſiſterent orabat. Reſpõdentibus illis neuquam cum ciuibus pugnare uelle, dilacerata ueſte ad pedes cuiusq; ſupplex ſe proiecit. cum & illud quoq; auerteret milites, ac dictim ex ſuis ad Syllam ſe transferrent, prætorũ tabernacula cœpit circũire, & ex ijs quoſdam pecunia corrũpens in concilium uocauit, ac ſe denuo ſacramẽto iuſſit obligare. Acclamantibus Enetis neceſſe unũquenq; noĩe ad iurandum conuocari, ille quidem per præconem ſibi maxime

Nonius. obnoxios acciri imperat, & in primis Nonium in omnibus ſibi participem uocat. Detractante eò iuſiurandum, enſem extẽdens mortem illi cõminatus eſt, donec acclamantibus cunctis pauefactus ab incœpto deſtitit. Seruum deinde pecunijs ac ſpe libertatis adhortatus trãsfugam ad Syllam miſit ut illum interficeret. Sed is Syllæ proximus cum ex metu ſuſpitionẽ indidiſſet, comprehẽſus machinati facinoris pdidit indicium. Ea ex cauſſa Syllæ exercitus ira cõcitus Fimbriæ uallũ magna indignatione circũdedit. Calumniantes quoq; eum milites Athenionem inclamare occipiunt. Fuerat autem Athenion qui aliâs Drepanitis deficiẽtibus in Sicilia exiguæ cuiuſdam partis regem ſeſe effecerat. Fimbria igitur deſperatis omnibus ad aggerẽ profectus Syllã in colloquium uocare cœpit. Ille Rutiliũ pro ſe miſit, quæ res ingenti Fimbriam mœrore potiſſimũ affecit, cum ſe cõgreſſu etiam ab hoſtibus cõcedi ſolito ueluti indignũ arceri cognouiſſet. Rogante deinde eò ut ſibi ignoſceretur ſi quid nouiſſime peccaſſet: Rutilius Syllam uſq; ad mare cum tutũ permiſſurũ ire pollicitus eſt, ſi ex Aſia, cuius Sylla procul eſſet

uelit enauigare. Ille uero aliud facilius iter ſe habiturũ dicẽs in Pergamũ rediјt, & ad Eſculapij templũ profectus enſem ſibi intulit. Cũ uulnus minus alte impreſſum eſſet, iuſſit ſeruũ qui unà aderat afferre manus. Ita ille dominũ in primis, deinde ſe ipſum gladio confecit. In hunc modum igitur Fimbria ceſſit è uita, cum multa in Aſia contra Mithridatem bellum gerens nequiter egiſſet. Sylla libertis ut eum ſepelirent facile conceſſit, ſeq; haud Cinnam & Marium imitari uelle dixit, qui cum Romæ multorũ necis cauſſa extitiſſent, defũctorum cadauera pariẽ inhumata iacere neglexiſſent. Poſt hęc Fimbriæ exercitũ ad ſe uenientẽ perhumane ſuſcepit, cæteriſq; copiјs eius adiungẽs Curioni imperat, ut Nicomedem & Ariobarzanẽ in Cappadociam deduceret. Senatui autẽ de om̃ibus pſcripſit haudquaquã illi ſuccẽſens quod hoſtis eſſet iudicatus. Aſiæ deinde rebus conſtitutis, Ilienſes, Chios, Lycios, Rhodios & Magneſios, ac quoſdã alios qui auxilia ſibi attuliſſent, uel propter promptitudinẽ incommodis affecti eſſent, ob quę liberos eſſe uoluit, in populi Romani amicorum numero perſcripſit. Ad reſidua uero om̃ia miſit exercitum, & ſeruos à Mithridate libertati traditos, ſtatim per præconẽ ad dominos iuſſit reuerti. Multis ex iјs recuſantibus, & ciuitatibus nõnullis deficiẽtibus ab eo ingẽs multitudo eorum q libertatẽ uendicauerãt, ac ſeruorum uariјs occaſionibus interfecta eſt, mœnia multarum urbium euerſa, & pleraq; Aſiæ in ſeruitutem redacta ſunt. Qui Cappadocũ partibus adhæſerãt & pleræq; ciuitates ſupplicio affectę, & in primis Epheſij qđ turpi adulatiõe Romanorum inſignia aboleuiſſet. Nam cum per præconẽ mandatum eſſet om̃ibus ut ad præſtitutam diem ad Syllam accederẽt in Epheſum, & ipſi unà adeſſent, in hũc modũ eos affatus dicitur. Nos quippe cũ exercitu in Aſiam quamprimũ uenimus Antiocho Syrorum rege bello uobis inſurgẽte expellẽtes, deĩde ipſum, & Halym fluuium Taurumq; montem terminos regni ſui ſtatuentes,

Fimbriæ interitus.

Epheſij.

nõ uos

non uos tamen detinuimus ex illo in ditionem noſtram iure deditos, ſed ueſtris legibus uiuere conceſſimus, niſi ſi quos Eumeni & Rhodijs qui nobiſcum bellum geſſerant non tributo obnoxios, ſed ad mãdata paratos eſſe diximus. Cuius rei argumentum eſt quod Lycios nonnulla de Rhodijs conqueſtos ab illis ſoluimus. Nos igitur ergà uos tales fuimus: Vos autem Attalo Philopatro ex teſtamẽto nobis regnum relinquente ob Ariſtonicum contra nos per quatuor depugnaſtis annos, quoad Ariſtonicus captus eſt, & plurimi è uobis neceſſitate ac timore ſe nobis dedidere. His peractis per quatuor & uiginti annos cum ad ſummũ diuitiarum, ac priuatæ ſubſtantiæ publicæq́ perueniſſetis, pacis ocio ac deliciarum iniurias nobis denuo intuliſtis, & occupationes noſtras in Italia obſeruantes partim Mithridatẽ induxiſtis, partim cum eo accedente iciſtis fœdera, & quod omniũ teterrimum eſt, cum eodem die una Italos omnes cum filijs matribuſq́ neci tradere conueniſtis, nec ad tẽpla confugientibus ob deos ueſtros peperciſtis, quorum cauſſa Mithridatẽ non nulla pœna affecimus, infidum erga nos, & nece ac rapinis replentem omnia. Terrarum quoq́ diuiſiones ſolutioneſq́ debitorum perquirẽtem, & in nõnullis ſeruorum liberationes machinantem, ac tyrannides, latrocinia præterea plurima per terras agitantem ac maria, ut ſubinde nobis inferret bellum, & pares noſtris haberet duces. Dedere tamẽ pleriq́ pœnas ex his qui hæc inchoauerant. Sed & uobis cõmunes eſſe oportet q̃ ſimilia ediſdiſtis, & operibus ueſtris cõdigna pendere. Sed ne Romani occiſiones impias, aut onera incõſulta, aut ſeruorum inſurrectiones, aut alia quæcunq́ barbarica in animo habuiſſe dicantur, Græcoq́ nomini ac generi pariter indulgeãt, & gloriæ uiciſſim Aſiæ, & ijs qui Romano afficiuntur nomini, benignitatis gratia tributa duntaxat annorum. v. in præſentia uos afferre iubeo, & impẽſam belli idẽ pertuli, reſidua ad inſtitutũ exequẽtur meum. Diuidã

Ariſtonicus.

em̃ hęc

enim hæc ſingulis iuxta urbes,& ſpatium tributis ſtatuam. Inſtituta autem non ſeruantibus,ut hoſtibus indicam bellũ. Hæc & huiuſmodi elocutus Sylla mulctam legatis diuidit, eosq́ pro pecunijs ſubito emittit. Vrbes igitur egeſtate & fœnorum magnitudine oppreſſæ,quædã theatra creditoribus, nonnullæ gymnaſia,aut mœnia portusúe,aut quid aliud publicum,non ſine inſtantium militum contumelia exponere ſunt coactæ. Pecuniæ igitur in hunc modum Syllæ afferebãtur,& finem tandem malorum ſuſcepit Aſia. Enauigauit tamẽ ipſam, & multorum latrocinia exercitibus magis quàm latronum conuẽticulis ſimilia: Mithridate in primis eam detinente intra mare cõiecta, cum non multo eam tenuiſſet penitus eiecit. Cum ob id plurimum lucri aſſequeretur, nec in nauigãtes ſolum,ſed portubus,regionibus, ciuitatibus apte inferretur bellum, Samos,Clazomenæ & Samothracia omnis præſente Sylla in captiuitatem datę. Samothracum fana mille talentorum ornamentis expoliata, ut quidam putant. Verum ſiue delinquentium pœnas in aliud tempus differre cuperet,ſiue Romam ſeditionem inferre properaret in Græciam primum,& ex ea in Italiam cum maiore exercitus ſui parte nauigauit. Et hæc quidem circa Syllam ciuilibus in bellis à nobis perſcripta ſunt. Sumpſit deinde initium ſecundum Romanorum cum Mithridate ab hac cauſſa bellum. Murena cum duabus legionibus à Sylla relictus ut reliqua Aſiæ componeret,quædam belli præludia ueluti ioco ageret ob triumphi deſiderium agitabat. Mithridates ea tempeſtate in pontũ claſſe delatus,cum Colchis & Boſphoranis ab eo deficientibus depugnabat,ex quibus Colchi filium eius Mithridatem in regem ſibi dari depoſcebant,quo ſumpto ſtatim paruerunt. Suſpitione igitur inter regem & filium hac de cauſa oborta quaſi regnum affectaret, eum reuocans cathenis iniecit [illegible]is, nec multo poſt neci tradidit, cũ in plurimis tamen qu[illegible] Aſia contra Fimbriam geſta erant non inutilem eſſet expertus.

Aſiæ extrema neceſſitas.

Origo belli.

Mithridates filium interemit

expertus. deinde in Boſphoranos claſſem præparauit, ingẽtemq́; inſtruxit exercitum, ita ut apparatus magnitudo famam ſubito excitaret quaſi non in Boſphoranos, ſed in Romanos potius prepararet arma, non em̃ Ariobarzani Cappadociam omnem reſtituerat, ſed aliquas adhuc detinebat partes. Archelaum quippe ſuſpectum habebat quod multa in Græcia præter quàm opus eſſet in conſtituendis cum Sylla inducijs illi cõceſſiſſet. Quibus perceptis Archelaus timore concitus ad Murenam confugerat, & illum in regem irritans, ut eidem inferret bellum perſuaſerat. Murena igitur exercitum per Cappadociam deducẽs ad Cumas peruenit maximam in Mithridatis regno urbem, quæ ſacrariũ quoddam dei opulentiſſimum habebat, ibiq́; nonnullos Mithridatis occidit equites, & legatis eiuſdẽ ſibi fœdera oſtẽdentibus reſpondit ſe fœdera nequaquã intueri, non enim à Sylla ea eſſe perſcripta, uerum opere quæ dicta fuerant affirmantem receſſiſſe. Hæc fatus Murena ſubito regionem inuaſit, neq; pecunijs ſacris abſtinens in Cappadociam ad hyberna ſe contulit. Mithridates his auditis ad ſenatum & ad Syllam miſit, ea quæ à Murena gerebantur accuſans. Sed ille ultra Halym transgreſſus fluuium ingentem admodum nec tranſitu perfacilem, cum maximis tunc inundaret imbribus, ad quadringentas Mithridatis uillas depopulatus eſt, rege nullo in loco ſibi occurrẽte, ſed legatos dũtaxat uenturos expectante. Prædam itaq́; ingentem nactus in Phrygiam & Galatiam reuerſus eſt. Eo in loco Calidius à Mithridate miſſus ob querelã nullum à Roma detulit decretum. ſolum inter audientes medius retulit, Senatum iuſſiſſe ut regi parceretur inducias cũ eo habenti. Quibus dictis cum rege ſolus loqui uiſus eſt. His ex cauſſis Murena nihil ſoliti omittens impetus tum uel maxime regionem inuaſit Mithridatis. Ipſe à Romanis iã aperte ſe oppugnare cernens Gordium ad Cumas deduc[...]m[...]perat, ac ſtatim Gordius currus quãplurimos, & imp[...]nẽ-

torum

tōrum uehicula, ac priuatos homines militaresq́ ſecū arripit Cui Murena in medio fluuiū aſſumens ex aduerſo caſtra ponit, pugnā tamē eorū neuter attigit, quoad Mithridates amplioribus cum copijs acceſſit, & ſtatim circa fluuiū atrox prælium exoritur, in quo ui prouectus Mithridates fluuiū exuperat, cum alias Murena potentior longe eſſet. Ille ad tumulū munitiſſimū euadens inſurgente in eum rege magna copiarum parte amiſſa per montana nulla ſemita in Phrygiam aufugit. Cum difficulter iter ageret uictoria ex itinere ipſo parta eſt, multosq́ in Mithridatem incitans amiſit. Rex igitur Murenæ præſidia quæ in Cappadocia fuerāt uniuerſa percurrens oppidis eiecit. Inde more patrio Ioui militari in ſublimi montis uertice ſacra fecit ingentem quandam lignorum componens ſtruem. Sic enim ſacra inſtituunt. Primi quidem reges ligna inferunt, & alteram in circo breuiorē conſtruentes pyram lac deſuper ac mel perſpargunt, oleum præterea acuinum, & omnes odorum ſpecies infundunt. In plano uero triticum & pulpamentum in prandium aſtantibus præparant, quemadmodū in Perſargades ſacrificij cauſa mos eſt Perſarum regibus, deinde pyræ ignem inferunt. Hæc uero ob magnitudinem ampliſſimas emittēs flammas per mille ſtadia à longe nauigantibus perſpicua eſt, nec per multos dies, ut aiunt, æſtuante aere appropinquare illi licet. Sic ille ſacrificiū patrio more peregerat. Sylla cum indignū arbitraretur Mithridatem fœdere Romano populo coniunctum debellari, Aulum Gabinium emittit, qui Murenæ ſuaderet uere inter eos conſtitiſſe ne Mithridati inferretur bellum, Ariobarzanem, ac Mithridatem unà conciliaret. Mithridates in hoc congreſſu filium quadriennem ſponſorē exhibens Ariobarzani, & huiuſmodi occaſionē nactus ut eā quam habebat Cappadociæ retineret partem, & alia ulterius Epulum cunctis exhibuit. aurum præterea calicibus & ferculis apponens, in Salibus & cantibus cæterisq́, ut illi mos

Iupiter militaris. Sacrificandi mos.

r 2 fuit,

Mithridatis ſecũdi cũ Romanis belli finis.

fuit, liberalitate uſus eſt, quorum nihil attigit Gabinius. Hic igitur ſecundum Mithridati cum Romanis bellũ tertio maxime ſequente finem cœpit, & ocio uacans Mithridates Boſphorum redegit in poteſtatem. Regẽ autem ipſis unum ex filijs Macharem nomine præfecit. Deinde cum in Achæos qui ſupra Colchos ſunt bellum intuliſſet, uidentur quippe ex ijs eſſe qui à Troia poſtliminium perfugere, duabus exercitus ſui partibus bello, frigore, inſidijsq; amiſſis domum redijt, & Romam qui hæc compoſita annunciarẽt emittit. Miſit & Ariobarzanes, incertum an ſponte, non tamen ut moleſte ferens quod Cappadociam non recepiſſet, ſed qui magnam illius partem Mithridatẽ ſibi eripere quereretur. Mithridates igitur iubente Sylla ut Cappadociam dimitteret ultro paruit, alteram uero legationem Romam deſtinat quæ fœdera conſcriberet. Verum defuncto iam Sylla cum nemo aſſenſum illi præſtitiſſet, ſed ueluti in uacatione rerum omnium ad communia intenderent, Mithridates ad Tigranem generum miſit, ut Cappadociam quaſi à ſe ipſo inuaderet. quod ſophiſma haud quaquam Romanos latuit. Armenius uero Cappadadocię retia innectens ad trecenta millia hominum hinc inde educta in Armenia cõglutinauit, & cum alijs certo in loco iuſſit habitare. Ipſe in primis diademate Armeniæ aſſumpto Tigranocertam à ſeipſo nomimauit, quæ Tigranis ciuitas dici poteſt. Et hæc quidem in Aſia agitabãtur.

Machares Mithridatis filius.

Tigranocerta urbs.

Sertorius uero in Iberia deducto exercitu Iberiam, & quæcunq; finitima loca in Romanos excitauit, & cõſilium ex ijs qui unà aduenerant ad imitationem Romani conſtituit ſenatus, ex quibus duo præ cæteris ſeditioſiores Lucius ſcilicet Manius, & Lucius Fannius Mithridati ſuaſere, ut cum Sertorio unà depugnaret, ſpem illi afferentes multa ex Aſia finitimorumq; populorum in ditionem ſuam uentura. Quibus perſuaſus rex ad Sertorium miſit. Ille legatis in ſenatũ introductis multa & magnifica elocutus, quod gloriam eius in

pontum,

pontum conſtitueret, Romanoſq; ab oriente ad occidẽtem uſq; obſideret, cum rege fœdus iniјt, Aſiam ac Bithyniã, nec non Paphlagoniam, Cappadociam, Galatiam ſibi traderet. Ducem porrò Martium Varũ & concilij participes L. Manium, & L. Fannium cum eo deſtinat, cum quibus Mithridates unà contulit, tertium ac ultimũ quod cum Romanis geſſit, exorſus bellũ, in quo uniuerſum poſtremo amiſit principatum. Sertorio in Iberia occiſo Romanis imperatores in eũ mittentibus ex urbe primum L. Lucullũ qui cum Sylla claſſem rexerat, deinde Pompeium ſub quo quæcunq; Mithridatis fuere, illiq; finitima uſq; ad Euphratem fluuium occaſione & impetu eius belli in eorum ceſſere poteſtatem. Mithridates igitur cum Romanorum uires ſæpenumero eſſet expertus, & hoc potiſſimum bellum nulla occaſione ſubito incœptum inſperatum fore credidiſſet, uniuerſum excogitauit apparatum, quaſi de omnibus tum primum belli iudiciũ eſſet ſubiturus. ita æſtatis reſiduum & hyemem integram in cedendis ſiluis fabricandiſq; nauibus abſumpſit. Arma præterea, & tritici CC. mill. modiorũ ſupra mare impoſuit, belli complices ultra priora ſubſidia illi acceſſere Calybes, Armenij Scythiæ, Tauri, Achæi, Enyochi, Leucoſyri & quicunq; circa Thermodoõtem fluuium terram incolunt, quæ Amazonum appellatur. Tum ingẽtes ultra primas copiæ ex Aſia aduenerant. Tranſeuntem deinde in Europam Sauromatarum reges & Lazyges, & Coralli, Thracumq; gens omnis quæ ultra Hiſtrum aut Rhodopem aut Hemum ſedes habet & ultra hos Baſtarnæ ferociſſima eorũ natio ſecuta eſt. Hac potentia in Europam progreſſus ex omnibus bellicoſiſſimis peditum centum quadraginta millia ſecũ duxit. Ad hæc multitudo ingens uias ſternentium, & uaſa deferentium mercatorum quoq; ſequebatur. Incipiente uere nauticos expertus apparatus, Ioui militari more patrio ſacra fecit. Neptuno uero equum album, currumq; ſimul mari cõſecrans in Paphla-

goniam deduxit Taxillo & Eumocrate ducibus illi adſtantibus. Eo loci cum adplicuiſſet orationem de progenitoribus ſuis ſuperbam admodum, nec minus de ſe diffuſam, ac prolixam habuit, quod principatum ex minimo ad ſummũ peruexiſſet, nec à Romanis quidem præſens uinci potuiſſet. In eorum deinde audaciam & inſolentiam inuectus, quarũ cauſa, ut aiebat, nõ Italiam modo, ſed patriam in ſeruitutem redegiſſent, nouiſſima cum ipſis fœdera recenſuit, quæ ſcribere recuſaſſent, tempus duntaxat expectãtes ut illi inſurgerẽt, quam uel præcipuam huius belli cauſſam aſſerebat. Omnẽ deinde exercitum & apparatum palàm retulit, Romanorum porrò occupationes qui cum Sertorio in Iberia eo tempore bellum gererent, cum in Italia ſeditionibus agitarentur inteſtinis, hac ex cauſſa inquit maria contemnunt, multis iampridem agitata latrocinijs, quibus nullus belli ſocius aut amicus adeſt, aut qui illis ſponte ſe ſubijciat. Num optimos eorũ inquit, cernitis? Varum oſtendens & utroſq; Lucios patriæ ſuæ hoſtes, nobiſcum depugnantes. his dictis copias omnes ſimul mouens in Bithyniam peruenit, Nicomede iam uita functo ſine filijs & regno Romanis derelicto. Cotta igitur Bithyniæ prætor cum ad bellum eſſet impotens in Chalcidẽ cũ omni præſidio aufugit, qua ex cauſſa Bithynia in Mithridatis ſtatim peruenit poteſtatẽ, Romanis omni ex parte in Chalcidẽ ad Cottã cõfluentibus. Inſurgẽte deinde in Chalcidem rege Cotta ob impotentiã nequaquã prodijt. Nudus autem claſſis præfectus cum parte copiarũ quæ munitiora camporum fuerant inuaſit. cæterum inde expulſus per ſuperiora quæq; ſumma difficultate ad portas perfugit urbis. Erat aũt circa tumultus ingens omnibus pariter ad eas cõcurrẽtibus, ob id nullũ inſequentiũ fruſtra emittebatur telũ. ſed cũ ueriti portarũ cuſtodes, clauſtra è machinis demiſiſſent, Nudũ ac nonnullos è ducibus intra funes receperunt. Reliqui ad ſocios manus porrigentes inter amicos pariter & hoſtes trucidantur.

Mithridates copias in Bithyniam mouet.

dantur. Mithridates aſpirãtis fortunæ uſus impetu, eadẽ die claſſem in portũ detulit, & clauſtra quæ cathenis æreis firmata erant ſubito infringẽs, quatuor hoſtiles cõbuſſit naues, reliquas numero ſexaginta in uincula coniecit, nihil ulterius Nudo aut Cotta prohibentibus, ſed intra urbis mœnia concluſis. Periere ex Romanis ad tria millia, inter quos & L. Manlius uir ſenatorius fuit: ex Mithridatis partibus uiginti duntaxat ex Baſtarnis qui primi portum ingreſſi fuerãt, interierunt. Lucius Lucullus ad conſulatum pariter ac bellum electus imperator legione militũ è Roma habita, duas Fimbriæ, & ultra has totidẽ in unum congregans uſq; ad numerum peditum. xxx. millium, equitum mille & ſexcentum ad Cyzicum contra Mithridatem caſtra ponit. Qui cum à trãſfugis quibuſdã intelligeret Mithridati uſq; ad trecenta uirorum millia in exercitu adeſſe, commeatum partim à frumentarijs, partim à mari ſubuectari ad aſtantes dixiſſe fertur, ſtatim ſine pugna hoſtes debellari poſſe, & ut huius orationis reminiſcerentur admonuit. Montem deinde peraccommodum ad metenda caſtra contemplatus, ob quem & facilitas commeatus ſibi adeſſet, hoſtibus autem intercludere liceret eum prius ſtatuit inuadere, cum ex ipſo uictoriam ſine periculo ſperaret adipiſci. Vna igitur duntaxat, & ea quidem anguſta ſemita ad eum deducente, à Mithridate ſumma cura obſeruabatur, cum Taxillus, ac plerique ducum cum Lucullo forte adeſſent, L. Manius qui Sertorianæ conſpirationis cũ Mithridate cauſſa fuerat, defuncto iam Sertorio clam ad Lucullum miſit, à quo fide percepta Mithridati perſuadet, ut Romanos quocunq; prodeuntes & caſtra ubilibet metantes haud multi faceret. Quæ enim Sertorij ſub Fimbria fuiſſent copiæ uix duas æquare legiones, conſulit ut ſe transfugam emittat, ſtatim eñ ad ipſum eſſe rediturũ. Quid eñ bello & cædibus opus eſt, inquit, ſi hoſtes ſine prælio & diſcrimine licet ſuperare? Quibus cũ fidẽ inconſulte, ac nulla ſuſpitione adhiberet

Manij proditio.

adhiberet Mithridates, Romanos per anguſtias ſine metu tranſeuntes, & montem excelſum muro munientes facile deſpexit, quo adempto ipſi à tergo impauidi commeatum deferre poterant. Mithridatem uero paludibus, fluminibus, & montibus ab omni tellure excluſerant, ut niſi perexilem aliquando nanciſceretur commeatum, cum exitus amplos nõ ulterius haberet, neq; Lucullum ab itinerum difficultatibus quæ ab eo occupari neglexerat, ui propellere ulterius poſſet. Etiam hyems inſtabat cuius cauſſa ſi quid à mari deferretur commeatus, breui tamẽ uidebatur defuturum. Quæ omnia aduertens Lucullus iterum amicos ut pollicitationis ſuæ reminiſcerentur, & quę præſentibus olim annunciaſſet admonuit. Mithridates cum adhuc potens eſſet ob multitudinem per medios penetrare hoſtes, & uiã ferro ſibi facere, id utiq; neglexit. Ad Cyzicum uero quæ ad obſidionem præparauerat exponit, ſperans in hoc iterum difficultatem ſimul & cõmeatus euitare inopiam, utpote qui copiarum multitudine abundans omnia perfacile expugnare poſſe crederet. Caſtra autem duplici muro uallauit, reſidua urbis foſſa circundedit aggeres præterea & machinas plures erexit, turres ultra hæc & teſtitudines arietes deferentes intulit, & machinam ad urbis inſtar centum cubitorum, in qua turris alia eminebat, & ab ea catapultas, lapides, ſagittas multiformes emittebat. Ad portum porrò quinqueremes duas connexuit, turrem aliam inſuper ſtatuens, ex qua pontes cum machinas mœnibus appelleret, immitteret. Omnibus in hunc modum præparatis primum quidem ad tria captiuorum millia ex Cyzicenis nauibus urbi propius adducit, qui ciuibus manus ad mœnia erigentes, ut in extremo periculo conſtitutis ſubuenirent, precabantur: quoad Piſiſtratus Cyzicenorum dux è muro per præconem illis annunciari iuſſit captiuitatem patiẽter ferrẽt. Mithridates hac ſpe deiectus machinam cum nauibus intulit potensq; ad muros propere immittit, è quibus quatuor in primis

Cyziceni oppugnatio.

primis uiri muro inſiliũt. Ea ex re ueluti noua pauefacti Cy
ziceni aliquantum retroceſſere, non accurrentibus demum
cum impetu reliquis reaſſumptis animis, quatuor illos ab
extra detrudunt. Nauibus deinde ignẽ, ac picem infunden-
tes, ex neceſſitate confractis puppibus naues cum machina
retrocedere compellunt. Quibus è portu excuſſis Cyziceni
eo prælio ſuperiores euaſerunt. Tertio illos eadem aggreſ-
ſus die omnes ſimul machinas exeruit. Laborantibus illis ac
diſcurrentibus ad quod continue inſtiterant primũ quidem
arietes petris repulerunt, aut laqueis fregerunt, aut obiectu
lanæ eorum ſuſtulere uiolentiam. Sagittis uero ignem defe
rentibus aqua & aceto occurrentes miſſilium reliquorũ im-
petum, ueſtibus & linteis obiectis obtundebant. Cum nihil
promptitudinis quoad homini potis eſt omiſiſſent: illi autẽ
difficillima quæq; perferentes repugnarẽt, uno impetu mu
rus igne accẽſus circa ueſperam ad imum corruit, nec tamẽ
quiſpiãper eum inſilere auſus uapore ignis adhuc æſtuante.
Cæterum nocte alium erexere denuo Cyziceni. Hiſdem die
bus cum uentus uehementior increbuiſſet, reſidua machina
rum contriuit regis. Dicitur quippe ea urbs dotalis eſſe, & à
Ioue Palladi attributa filiæ, quã Cyziceni ſummo honore
præ cæteris uenerãtur dijs. ſolẽnijs itaq; inſtantibus in qui-
bus bouem nigram ſacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex
frumento fecere ſacra. Interim bos nigra è pelago ad eos ac-
currit, qui clauſtra aditus ingreſſa, & in urbem delata ultro
in templũm uenit, ibiq; ad altare conſtitit, quem Cyziceni
ſumma ſpe deæ immolarunt. Amici itaq; Mithridatis ut ab
urbis oppugnatione deſiſterẽt ueluti deæ ſacræ conſulebãt.
Quibus haud annuens ille ſupra montẽ Dindy mũ urbi ad- Dindym' mons.
iacentem caſtra ponit, & aggerẽ ab eo in urbem nactus tur-
res inſtituit, cuniculis etiã ſuffoſſa mœnia ſuſpendit. Equos
prꝗterea quos ob pabuli inopiam minus utiles, & diutina ex
mora infirmos habuit, in Bithyniam miſit. Quibus Rhinda

cum tranſeũtibus inuectus Lucullus multos interfecit, captiuorum ad quindecim millia, equorũ ſex milia uaſaq́ plurima adeptus eſt. Hæc igitur ad Cyzicũ gerebãtur. Eadem tempeſtate Eumachus Mithridatis dux Phrygiã ingreſſus ingentem Romanorum numerum cum uxoribus ſimul & filijs occidit. In Pyſidas deinde & Iſaurios ac Ciliciã, & uſq; ad tetrarchas Galatarum inſurgentem perſecutus Deiotarus multa cæde contriuit. Et hæc circa Phrygiam geſta. Appropinquante interea hyeme quicquid commeatus ex mari conuectari poterat, Mithridati ſublatum eſt, ita ut exercitus fame premeretur, multiq́; ex inedia periere. Fuere qui inteſtinis barbarorum more ueſcerẽtur, alij qui pabulum ederent, qua ex cauſſa peſte dietim carpebantur, & cadaueribus in propinquo abiectis & inhumatis morbus ex morbo pullulabat. Subſtitit tamen Mithridates ſperans ex turribus Dindymo impoſitis urbem obtinere. Sed cum ad illas occurrẽtes Cyziceni machinis ignem inieciſſent, hoſtium quippe fame cognita tanquã debilioribus ſæpenumero inſurgebant, abire meditatus per noctem fuga ſe præripuit, & in Parium claſſe deuectus exercitum terreſtri itinere in Lapſacum præmiſit. tranſeuntibus ipſis Eſepum fluuium, qui tum uel maxime aquis inundabat. Lucullus accurrens magnam eorum concidit partem. Hoc in loco Cyziceni permaximũ regis apparatũ ſubtraxere, cum & ipſi ſtrenue pugnaſſent. ibidemq́; fame domiti ſub Lucullo regis monumentum ſtatuentes ſolennia edidere prælúdia, quæ in præſentem uſq; diem peragentes Luculleia ſolent uocitare. Mithridates ijs qui in Lapſacum perfugerant Lucullo illis inſurgente præmittens naues cum Lapſacenis unà ſuſtulit, & ex electioribus ad.xx. millia L. nauibus impoſuit, quos Sertorius ad bellũ miſerat, & Alexandro Paphlagoni, Dionyſioq́; eunucho dereliqt, ipſe cũ pluribus Nicomediã enauigauit, uerũ inſtãte hyeme magnũ utrorumq́; amiſit numerum. Lucullus quippe è terra eos fame perurgebat, & naues

Luculli ſolennia. Luculleia dicta.

ex Aſia educẽs præfectis qui ſub eo fuerant diſtribuit. Triarius in Apamiam claſſe delatus urbẽ cepit. Multis ṽo Apamiorum ad delubra confugientibus, nefanda cædes inſecuta eſt. Barbas Pruſiadem quæ ad mõtes ỹgit, & Niceam cœpit urbes, Mithridatis præſidijs ab utraq; fugiẽtibus. Lucullus circa Achæorũ portus tres & decẽ hoſtiles intercœpit naues. Varũ deinde & Alexandrũ ac Dionyſium circa Lemnũ in deſtituta nactus inſula obſedit. Hoc in loco Philoctetis ara oſtendit͂, & anguis æreus: arcus ꝑterea ac thorax, uittis circũamicta in paſſionis monimentũ. Direxit autẽ in eos claſſem magno impetu Lucullus ueluti contẽnens. Sed illis cõſtãter opperiẽtibus pſtrictis remis duas incẽdit naues, & ad congrediẽdum impulit. Non mouẽtibus ſe illis & à terra dũtaxat ſuis opẽ afferẽtibus inſulã alijs circũuectus eſt nauib⁹, & pedites in eam immittẽs hoſtes naues ingredi coegit. At illi Luculli exercitum uerẽtes nec ad pelagi interiora ꝓgreſſi ſunt, ſed circa littus enauigãtes inter terrã aquamq; dubij telis undiq; petebãtur. Multis igitur ex ijs intereuntibus, & ſubinde alijs ad naues fugiẽtibus, Varus, Alexãder ac Dionyſius eunuchus in ſpelunca latitantes deprehenduntur, ex quibus Dionyſius uenenũ quod unà attulerat exhauriẽs extinctus eſt. Varum interfici iuſſit Lucullus. Non eñ ęquum cenſuit Romanum hominẽ ſenatoremq; in triumphũ duci, Alexander ad Pompã reſeruatus eſt. Quibus ex rebus Lucullus nauem lauro ornatam ut in uictoria mos eſt cum literis Romam miſit, ipſe in Bithyniam deſcẽdit. Mithridati in pontum nauiganti tempeſtas inſurgens horrida ſexaginta confractis nauibus, ad decem uirorum millia mari obruit, reliquas caſus hinc inde diſpulit. Rex piclitanti naui in qua uehebatur quanquã diſſuadẽtibus amicis, in piraticã deſiliuit ſcaphã. cum qua in Sinopẽ à piratis ſeruatus eſt. Eo ex loco ad Amiſum enauigãs ad Tigranẽ ſocerꝫ ac inde ad Macharem filiũ Boſphororꝫ regẽ miſit, auxiliũ ab utroq; expetẽs

Philoctetis ara.

Naufragio. x. millia uirorꝫ periere.

Ad Scythas uero Dioclem obſides, aurumq́ iuſſit afferre, uerum ille ad Lucullum cum auro doniſq́ profugit. Lucullus ſtrenue uictoria uſus quæcunq́ propiora aderant ferro ſibi uendicauit. Milites bello defatigatos in regionem uberē felicemq́ deducens alacriores ad cetera peragēda reddidit. Mancipium nempè quatuor drachmis, bouē una duntaxat ueniſſe conſtat, capras, oues, ueſtem & alia eodem ferè precio. Poſt hæc Amiſum & Eupatram, quā Amiſo finitimam in nominis ſui memoriam Mithridates condidit, & regia illius appellabatur, obſidere pergit, & altero pariter exercitu Themiſyram, quæ ab Amazonis cuiuſdam nomine appellabatur iuxta Thermodoontē amnem ſita eſt, obſedit. Qui ad Themiſyram caſtra habebant, turres & aggeres appulere urbi, cuniculis ulterius tellurem effodere adeo amplis ac patentibus, ut in ipſis ſub terra plures inuicem progredi poſſent. Themiſyrij contra deſuper eos fodientes urſos feraſq́ alias, nec non apum examina in operarios emittebant. Qui uero circa Amiſum fuerāt alio modo laborabant: Amiſinis cum ipſis depugnantibus, & plerunq́ ad eos accurrētibus, & in ſingulare certamen nonnunquam prouocantibus. Mithridates interea magnā illis commeatus uim, arma & exercitum ex Cabiris deſtinat. Eo loci cum hybernaret exercitū alium interim collegit, in quo peditum quadraginta, equitum tria millia inerant. Inſtante uere Lucullus per mōtes in Mithridatem mouit. Cuſtodiæ regis quidem aderant quæ Lucullum ab ingreſſu prohiberēt, & ſiquid noui occurreret igne ſublato annunciarent. Regebat autem cuſtodias huiuſmodi à Mithridate uir delectus regio è genere, cui Phœnix nomen fuit. Is cum Lucullum appropinquantem cerneret ignem extulit, inde ad Lucullum cum præſidio omni aufugit. Qua ex cauſſa Lucullus per mōtes intrepide progreſſus ad Cabiras acceſſit. Equeſtri igitur prælio inter ipſum & Mithridatem geſto, uictus denuo ad mōtes redijt. Pomponius apud illū

Nouū pugnæ genus.

apud illum magiſter equitum captus ad Mithridatem ſauci us adducitur, quem cum interrogaret rex an gratiam ſibi, ſi ſaluus eſſet, uellet reddere: Si quidem Lucullo amicus fueris, perdignam, inquit, ſi hoſtis, nullam. In hunc modum cū Pomponius elocutus eſſet, & barbari interficere illum ſuaderent, reſpondit rex, non deſpicere æquum eſſe uirtutem à felicitate deſtitutam. Et continuo aciem inſtruens cum Lucullum in pugnam adducere non poſſet, circumiens aſcenſum ſuper illum quæritabat. Interim non mediocre periculum Lucullus adijſſe uiſus. Nam uir quidā Scytha nomine Olchabas iampridē ad illum transfuga, & qui prælio equeſtri multos è periculo exemerat, & ob id à Lucullo non mēſæ modo, ſed conſilijs & ſecretis particeps adhibebatur, ad tabernaculum eius circa meridiē acceſſit cum quieti indulgeret, ac breuē accinctus gladium ingredi conatus eſt. Prohibitus uero excandeſcere cœpit, neceſſitate quadam deſtinari ſe pfeſſus, ut imperatorē excitaret. Seruis autē reſpondētibus nihil ſalute neceſſarius eſſe Lucullo, equum ſtatim aſcendit & ad Mithridatē infecta reperuenit, ſiue quod inſidias illi ſtrūeret ut ex eo ſuſpicari licuit, ſiue ira cōcitus quaſi ab his deſpiceret̄ abierit. Alterū deinde Scythā nōīe Sobodacum impulit, ut Mithridati conſuleret transfugam ſe ad Lucullum mitti, uerū Sobodacus interceptus eſt. Lucullus deſcenſum quēdam ad campos quos hoſtilis detinebat equitatus, ingreſſus, cum reditum nullum adeſſe cerneret, uirū quendam itinerum edoctum per quæ feræ agitari ſolent, in ſpelūca repperit, quo duce ſine mora ad iter uſus ſupra caput regi aſtitit. Per id itaq; delatus cum campos ab equitibus obſeſſos declinaſſet, uallem aquis refertam ab hoſtili parte metatus caſtra poſuit. Commeatum uero cum nullum haberet è Cappadocia accerſit, eoq; ex loco in hoſtes tela emittit. Interim nobilioribus à rege fugiētibus Mithridates eos à ualle increpans, retrocedere coegit, ac Romanos aggreſſus adeo

Pōponius magiſter equitū Luculli captus ad regē ducit.

conterruit, ut per ſuperiora mōtium arrepta fuga neutiquā retrocedentes ſentirent hoſtes, uerum quoſcunq; inſequentes & unà fugientes eos eſſe arbitrarentur. Ea uictoria admodum elatus eſt Mithridates, ita ut ad om̄es literas emitteret. Ex equitibus porrò magnam partem, & his quidem pugnacisſimis in inſidijs locat, qui cōmeatum è Cappadocia ferentes Lucullo interciperent, ſatis ratus ut quemadmodum ipſe apud Cyzicum fame uictus fuerat, ſic Lucullum inedia debellari poſſe, quæ profectò animaduerſio haud contemnenda uiſa eſt, ſi Lucullo commeatum quem ex ſola duntaxat Cappadocia habebat intercluderet. Sed cū regij equites præcurſoribus eorum qui frumētum deferebant in anguſto occurriſſent, deindē impetum non ſuſtinētes ad liberiora loca diuertiſſent, equos, ut inutiles in arcto reddidere. Eo in loco ex itinere præuenientes Romani prius quàm in aciē prodirent hoſtes ex regijs plures occiderunt, peditum in morē inter anguſtias pugnantes, nonnullos etiam è primis confecerunt, alios fugientes præcipitauere è rupibus, pauci nocte in exercitum delati, & ſe ſolos euaſiſſe referētes, quanquam euentus pleriſq; ex ſe formidoloſus eſſet, multo tamē formidoloſiorem retulere regi. Mithridates prius quā uictoria Lucullo innoteſceret, ratus in tanta equitum clade non multo poſt Lucullū ſibi inſurrecturum, fugā ex trepidatione meditatur, idq; amicis in tabernaclo ſubinde refert. Illi prius quā annunciaretur cum nox adhuc eſſet, iugi ſtudio quæ quiſq; habuit è caſtris educit. Turba igitur eorum qui uaſa deferebant ad portas concurrente, cum cæteri animaduerterent, & qui ea deferrent cognoſcerent, deteriora his arbitrati, & quia nihil ipſis annunciaretur, cum timore & querela decurrentes ad uallum properant, diſiectiſq; om̄ibus eo ex loco ut quiſq; potuit turpiter arripuere fugā, nullum à duce aut præfectis mandatum expectantes. Quæ Mithridates nullo ordine, celeriuſq; quā putarat euenisſe cernens, ex taberna-

culo, pſi-

culo proſiluit, ac nõnulla dicere aggreſſus nemine adhibẽte aures turbatus, ut in multitudine fit, in terrã concidit, indeq; in equum relatus ad montes cum paucis aufugit. Lucullus hac uictoria certior factus, percepta etiam hoſtium fuga ſtatim equites plures emittit, qui eos inſequerẽtur. Deferentibus uero uaſa per exercitum pedites iuſſit occurrere, & nequid eo tempore arriperent, uerum nullo reſpectu ut eos interficerent, imponit. At illi uaſa aurea & argentea quãplurima ueſtemq; multi precij intuẽtes mandatum neglexere, ipſum quoq; regem capientes cumulum auro onuſtum qui ſarcinam ferro confodiſſent, fluente auro ad id conuerſi Mithridatem uerſus Cumas fugiẽtem ſequi neglexerunt, quo ex loco cum tribus equitum milibus ad Tigranem peruenit. Ille ad conſpectum ſuum neutiquam admiſit, uerum certis in locis regio more uiuere conceſſit. Mithridates deſperatis rebus Bacchum eunuchum ad regiam eius ire imperat, utq; ſorores ſuas, mulieres, ac pellices quoquo modo neci traderet imponit. Sic illæ partim enſibus, partim ueneno & laqueis finiere uitam. Quæ animaduertentes ij, qui præſidijs à rege impoſiti erant, paucis exceptis ad Lucullum perfugerunt. Lucullus deinde in regem conuerſus exercitum confirmat, & quæ in ponto fuere ciuitates claſſe circumuectus omnes fere in poteſtatẽ redigit, Amaſtrem uidelicet & Heracleam aliasque. Sinopis uero acriter adhuc Romanis reſiſtebat, & naualí prælio haud ignaue depugnabat. Obſeſſi à Lucullo ciues, naues quas grauiores habuere igne conſumunt. leuiores deinde ingreſſi fuga ſe proripiunt. Lucullus ſtatim urbẽ liberam eſſe pronunciauit, ſomnio pmotus, ut aiunt. Nam Antiochũ cum in Amazones cũ Hercule belligeraſſet, ui tẽpeſtatis pulſum, & in Sinopẽ delatum eã urbẽ ſibi uendicaſſe fama eſt, ob idq; eius ſtatuã Sinopenſibus maximo in honore fuiſſe. itaq; cũ ciues arrepta fuga ſtatuã

Mithridates uictus & captus aufugit.

ui efferre

ui efferre conarẽtur funibus, linteaminibusq́ue obuoluiſſe: Inſcio igitur Lucullo, nec quid tale meditante per quietem apparuiſſe memorant ſe ab Antiocho uocari, & inſequenti die ſtatuam à nonnullis deferri cum offendiſſet, ſolui iuſſiſſe perſimilem ei, quem uidiſſe exiſtimaſſet. Lucullus inde ad Amiſum ſupra Sinopẽ caſtra poſuit, & ciuibus ſimiliter per mare fugientibus cum intellexiſſet eam urbem ab Atheniẽſibus dum mari imperitarẽt conditam fuiſſe, & diutius populari ciuilitate uſam, ſubinde Perſarũ paruiſſe regibus, denuo uero eadem ciuilitate reſtitutam ab Alexãdro, iterum à Ponticis ſubactam fuiſſe, urbis ſortẽ miſeratus Alexãdri in morẽ cuius gloriam æmulabatur, & quod genus eſſet Atticum, ſuis legibus uiuere conceſſit, Amiſinosq́ꝫ omnes iuſſit reuocari. In hunc modum Lucullus Sinopem atq́ꝫ Amiſum deprædatus denuo reſtituit. Cum Machare uero Mithridatis filio Boſphororum rege, coronã ſibi ex auro promittẽte fœdus amicitiamq́ꝫ firmauit, & ad Mithridatem apud Tigranem inquirẽdum proficiſcitur. Inde in Aſiam tranſgreſſus Syllanis adhuc oppreſſam grauaminibus quartã tributi partem in fructibus, reliquas ex domorum poſſeſſionibus & mancipijs iuſſit pendere. Epinitia etiam ſolẽnia inſtituit ueluti bello rite peracto. His geſtis in Tigranem quod Mithridatem recuſaſſet reddere copias mouit, duas ex electioribus legiones ac quingẽtos educẽs equites. Cũ his Euphrate ſuperato pecunias à barbaris expoſcẽs iter peragebat. Hi quippe nullis inferebant bellum, neq́ꝫ quid pati digne uidebantur bello inter Lucullum & Tigranem ingruẽte. Tigrani nemo Luculli aduẽtum nunciare auſus, qui enim primus id attulerat in crucẽ ſublatus eſt. Ciuitatum deinde tumultu quæ ab eo infeſtabantur audito, Metrobarzanem cum duobus millibus equitũ ire iuſſit, qui Lucullum ab incurſu prohiberet. Mazeo autem Tigranocertam cuſtodire imperat, quàm urbem ut à nobis ſuperius dictum eſt, in honorem ſui nominis

Amiſum. Sinope.

Epinitia ſolennia.

nominis condiderat, & optimos quosq; in eam conuocarat, pœna unicuiq; impoſita, ut quæ in eã non trãsferrẽt ſibi iure uendicaret. Vrbi quippe muros in altitudinem quinquaginta erexit cubitorum, equorum ſtabula inferius habentes, regia adhæc & pomaria in ſuburbijs perfecit ampliſſima, ferarum inſuper ſepta ad uenandi uoluptatem, lacusq; amœnitate refertos. In proximo autem arcem munitiſſimam condidit: quæ omnia Mazeo curanda derelinquens, copias omni ex parte contrahit. Metrobarzanem quidem Lucullus ſtatim ab congreſſu primo repulit. deinde conuerſum inſequi cœpit. Mazeum Sextilius intra Tigranocertæ mœnia concluſit, regiamq; muro minus ſeptam deprædatus eſt. Vrbi uero & arci foſſam ab omni parte circũdedit, machinas etiã attulit urbi, & cuniculis mœnia ſuſpendit. in his Sextilius obuerſabatur. Tigranes peditum ducẽta & quinquaginta milia, equitum pariter quinquaginta in unum congregauit, ex quibus ad ſex millia in Tigranocertam ire iuſſit, qui per medias Romanorum acies pellices attrahentes regias profecti ſunt. Tigranes cum reliquis copijs in Lucullum mouit. Ferunt tum primum Mithridatem in conſpectum eius ueniſſe, regi quoq; conſilium dediſſe, ne cum Romanis bellum caperet, ſed equeſtribus duntaxat copijs hinc inde diſcurrens uaſtatis agris eos quoq; fame præcludere tentaret. eo modo ſe à Lucullo ad Cyzicum obſeſſum ſine prælio exercitum omnem perdidiſſe. Verum ille Mithridatis militiam irridens ad pugnam paratus acceſſit. Romanorum quoq; paucitate perſpecta cauillo huiuſmodi uſus dicitur: Eos quidem ſi legati accederent permultos: ſin ut pugnarent perpaucos eſſe. Lucullus tumulum accommodum poſt Tigranem cõſpicatus, equites in fronte conſtituit, qui hoſtes laceſſerẽt, & ex agmine deductos ipſi cedentes poſt ſe traherent, ut inſequentibus barbaris nullo ordine palantes interciperet. Ipſe tumulũ circumuectus, pedites in occulto collocat. Cum primum igitur

Tigranocerta urbs inclyta.

Sextilius.

Inſidię militares.

t hoſtes

hoſtes ueluti in uictoria Romanos hinc inde diſperſos perſe-
qui uidit, eorum quoq; uaſa paſſim iacentia conſpexit, ſubla
ta uoce uicimus, ò uiri inquit, & ſubito ad eos qui uaſa defe-
rebant accurrit. Illi magno tumultu inter pedites feruntur, &
equites peditibus occurrunt. fit fuga undiq;. Sed cũ inſequen
dis Romanis longius à ſuis decurriſſent, equitatu inſurgen-
te conuerſi trucidantur, & qui uaſa ferebant inuicem collapſi
ut in tumultu fit, ſeipſos collidebant. Omnibus igitur in tãta
multitudine confuſis, nec ordinem ullum intuẽtibus ad quẽ
ſe referrent, cædes immenſa editur nemine hoſtem ſpoliante
Sic enim à Lucullo maximis propoſitis pœnis editum fue-
rat, adeò ut armillas, & torques in tranſitu euitantes per cen-
tum & uiginti ſtadia hoſtes continue cædendo perſecuti ſunt
quoad nox eos excepit, tunc quidem conuerſi ſpolia inuade-
bant. Sic enim à Lucullo conceſſum erat. Mazeus percepta
clade à Tigranocerta omnes Græcos quos mercede condu-
xerat in urbem armis exuere decreuit. Nam cum deprehen-
ſionem ueritos in unum ambulare, unà conuerſari, & ſcutu-
lis quibuſdam ornari conſpexiſſet, barbaros ſtatim cum ar-
mis in eos immittit. Illi ueſtes clypeorum in morem ſiniſtris
adaptantes ad eos ſe cõuertunt, pluribusq; interfectis aſſum
pſere arma, quibus inuicem diuiſis iam potentiores ciuibus
extulere faces, & Romanos ab extra depoſcentes in urbem
recepere. In hunc modum Tigranocerta à Romanis capta,
ingentesq; Theſauri in ea direpti ſunt, utpote in ciuitate nu-
per ad æmulationẽ gloriæ condita. Tigranes interea ac Mi-
thridates exercitum alium denuo inſtaurare properabant,
cuius regimẽ Mithridati attributum erat, cum Tigranes cla
dem illam ob imperitiam rei militaris acceptã exiſtimaret.
Ad Parthorum etiam regem miſere legatos auxilia ab eodẽ
expetentes. Sed cum Lucullus ad eũ pariter ſuos demiſiſſet,
rogaretq; ut uel ſibi afferret opem, uel neutri impẽderet, rex
clàm utriſq; pollicitus nulli præmittere curauit. Mithridates
arma

Tigrano-
certa à Ro
ma. capta.

arma interim per ſingulas deſumpſit urbes, & delectum fere omnem ex Armenijs confecit. Ex electioribus uſq; ſeptuaginta peditum millia, equitum ad dimidium fere numerum elegit, reliquos omnes ab exercitu emiſit. Hos igitur per turmas, cohortesq; diuiſit Italici in modum diſtinguẽs ordinis: Ponticis uero ſe exercere permiſit. Aduentante Lucullo Mithridates peditatum omnem partemq; equitatus in tumulo continuit. Reliquos Tigranis equites cum in frumẽtarios Romanos impuliſſet amiſit. Qua ex cauſſa audacius Mithridati appropinquantes frumenta legebant, & caſtra iuxta eũ metebantur. Interea puluis ad altiora editus, Tigranem aduentare indicat. Hoc enim inter ſe meditati fuerant quo Lucullum in medio deprehenderent. Id animaduertens Lucullus præcipuos equitum longius ire iubet, qui Tigranem diſtinerent, nec ex itinere in ordines redire ſinerẽt. Ipſe Mithridatem in pugnam prouocans foſſa circunſepſit, nec ante ab incœpto deſtitit, quàm fames incidens amborum diſſoluit opera, & Tigranes ad interiora Armeniæ ſe contulit. Mithridates uero in pontum & ad reſidua ſui peruenit, principatus quatuor millia ex ſuis adducens, totidem à Tigrane aſſumptis. Inſequebatur & eum Lucullus. Sed cum ob commeatus inopiam reuerteretur, præueniens illum Mithridates Fabium aggreditur, qui poſtremus ſub Lucullo ad bellum ibidem fuerat relictus. Eum itaque in fugam uertens, ad quingentos occidit. Fabio uero ſeruos qui in exercitu aderant in libertatem uendicante, & per diem integram denuo depugnante, iterum belli fortuna cœpit immutari, quoad Mithridates genu lapide ſaucius, & ſub oculo transfixus à ſagitta magna celeritate auectus eſt, & pluribus diebus hos quidẽ timor regiæ ſalutis, illos uero multitudo uulnerũ quietos reddidit. Mithridatem Agari curabãt genus Scythicum qui ad ſerpẽtum morſus ſolẽt adhiberi, & ob id regi cõtinue aſſidebant. Interim Triarius alter ex Luculli ducibus cũ exercitu

Triarius in Fabij locũ ſucceſsit.

proprio ad Fabium delatus in eius locum ſucceſſit, nec multo poſt cum ipſe ac Mithridates ad pugnam cõueniſſent, uentus propere exortus qualem antea nunquam obueniſſe memoriæ proditum eſt, amborum tẽtoria ſuſtulit, currusq́ perfregit, ex militibus nonnullos ui raptos ſuſpẽdit in aere, qua ex cauſſa ceſſere ambo. Sed cum Lucullus aduentare diceretur, Triarius uictoriam præoccupare ſtudens, noctu adhuc Mithridatis cuſtodias aggreditur. Cum pugna aliquandiu par eſſet, rex cum parte copiarum quæ eum ſequebantur fortiter inuectus belli uictoriam auſpicatur. Diſſipatis enim hoſtibus peditatum eorum in paluſtri quadam uoragine concluſit, quo in loco cum ſubſiſtere non poſſent interimuntur. Equites deinde per campos inſecutus eſt impetu quodã aſpirãtis fortunę uſus. Inter hæc Romanus quidã turmæ ductor ſerui in modũ cum rege congreſſus, magno uulnere per fœmur enſe trãiecit, ratus ob thoracem neutiquam eum à tergo poſſe configere, uerum illum qui regi proximiores aderant ſtatim confecerunt. Mithridates in caſtris retro defertur, at amici arridentem eorum cœptis fortunam proſequentes magno impetu in Romanos feruntur. Pugnantibus ipſis inopinus reuocationis clamor auditur, ſubijtq́ dubitatio ne aliũde quid infauſtũ illis accidiſſet, quoad intellecta re ſtatim in campo magna trepidatione regem circunſtetere, nec abinde diſceſſere, donec Timotheus compreſſum ſanguinem ex ſuperiore loco retulit, quemadmodum apud Indos ab Alexãdri militibus olim trepidatum fuiſſe memorãt, donec ipſe ſe rex ex uulnere curatum ſuis oſtendit. Mithridates cum ad ſe rediſſet, eorum qui pugnam reuocaſſent, ignauiam cõqueſtus eſt, & orta quàmprimum luce duces in Romanorum cõcitat exercitum. Illi timore perciti in fugam uertuntur. Cum cadauera ſpolijs exuerentur, tribunos militum quatuor & uiginti, cẽturiones centum quinquaginta occubuiſſe repertũ eſt. Quorũ ſuperiorum iacturam uno in prælio nunquã per-

Luculli & Triarij peditatꝰ interimitur.

ſimilem

ſimilem Romani ſuſtinuere. Mithridates in Armeniam profectus quam minorē Romani uocant, quæcunq; facile aſportari poterant frumēta collegit, quæ uero difficulter penitus euertit, ut Lucullum inſtātem à ſe repelleret. Interea uir quidam è Romanis ſenatorij ordinis Attilius nomine ob mulctam derelicta patria ad Mithridatē cui antea familiaris fuerat, acceſſit. Qui cū inſidias regi pararet, ab eodem interceptus eſt. Rex neutiquam dignum ducens hominem Romanum ſenatoriumq; ſupplicio afficere, eum interfecit, conſpirantes uero cum illo grauius afflixit. Seruos præterea qui Attilio hac in re obſecuti forēt impunitos eſſe uoluit, utpote qui hero ſuo paruiſſent. Lucullo interim contra Mithridatem caſtra habente quidam Aſiæ præfectus præmiſſo tibicine palā proclamari iuſſit, Romanos Lucullum incuſare quod ultra præſcriptum ſibi tempus bellum gereret, exercitū ab eo eſſe dimittendum, qui illi paruiſſent eorum bona ex decreto fore publicāda. Quibus temere prolatis exercitus fere omnis paucis exceptis diſſolutus eſt, qui enim tenuiores fuerant, & penuriam minus formidabāt cum eodem perſtitere. Hac ex cauſſa Luculli in Mithridatem bellum nullius momēti habere cœptum, nec quod ad optatum finem poſſet attingere. Diffidēte quippe Italia turbati omnes, mari latrocinijs obſeſſo fame pene enecti tempus bello accommodū arbitrabātur eſſe, prius quàm alterum peringens ac difficile compoſuiſſent bellum. His perceptis Mithridates in Cappadociam deſcendit, & ut proprium regnum ſibi confirmauit. Et hæc quidem agētem Romani uidere neglexerunt quoad maria tuto patebant. Cū autem uexari cœpiſſent, & Pompeius ad ea pacanda in Aſiā ueniſſet, bellum Mithridaticum continuo aſſumpſere, & id Pompeio exequendum tradidere. Ea ex cauſſa pars quædā Pompeianæ ſeditionis bellum contra Mithridatem mari geſtum mihi uiſum eſt, nec ad priuatam ullam expeditionem pertinere, ſed ad partes eius eſſe referendum, & quemadmodum fuerit.

Pompeio bellū Mithridaticum decernitur.

dum fuerit exponere. Mithridates cum primum Romanos debellaſſet, Aſiamq́ꝫ inuaſiſſet, Sylla circa Græciam elaborante, ratus illum non ſatis facile in Aſiam uenturum, cętera omnia ut prædiximus depopulatus eſt, mari quoq́ꝫ piratas intulit, qui primum pauculis ſcaphis, nec ijs ſatis amplis latronum more maria infeſtabant. Cum uero bellũ exarſiſſet, plures numero effecti nauibus longe amplioribus omnia circunnauigabant, lucri potiſſimum dulcedine pellecti, adeò ut neq́ꝫ deuicto rege, neq́ꝫ inducias agente, ac ne retrocedẽte quidem à mari temperarint. Nam patriæ extorres deficiente uictu ob aſſiduum bellum ad inopiam maximam delati, uice telluris mari fruebantur, myoparonibus in primis & ſex cuplis uſi, dicrotis poſtmodum ac triremibus ſeparatim enauigantes latronibus quibuſdam maioribus ipſis præſidẽtibus imperatorum more, & in urbes mœnibus carentes ui delati, aliarum quoq́ꝫ mœnia ſternentes aut ſuffodiẽtes, & in captiuitatem uendicantes, palàm prędabãtur, ſi quos ditiores offendiſſent claſſi impoſitos ſe ipſos redimere cogebant. Et huiuſmodi rapinas cum latronum nomen abhorrerent, militares mercedes dictitabant. Artifices præterea ad opera adhibebant uinculis detentos, & lignorum materię æris & ferri circunferentes nullo unquam ab opere ceſſabant. Elati etenim ob aſſidua lucra, nec latrocinari adhuc omittentes regibus iã & tyrannis, & exercituum magnorum imperatoribus ſe ipſos comparabant, ſatis fiſi cum ſe in unum contuliſſent à nemine ſuperari poſſe, & ob id naues & arma omnifariã fabricati maxime in Ciliciam quam aſperam appellãt, impetum eorum dirigebant, exercitum eo in loco colligebãt, cuſtodias & montiũ ſummitates inſulasq́ꝫ deſertas, & nauium receptacula ibidem nacti præcipua eorundem refugia circa eam, cũ aſpera eſſet & importuoſa & apicibus prædita maximis, conſtituerãt: qua ex cauſſa omnes communi nomine Cilices appellati ſunt, initium aſſumente huiuſmodi fortaſſe clade ab ijs qui

Piratarũ refugia.

Piratæ Cilices appellati.

ijs qui Ciliciam incolunt aſperam. Suſcipientibus deinde eos Syrijs, Cyprijs & Pamphylijs, Ponticisq́, ac ferè omnibus qui ad orientem uergunt nationibus, Mithridatico bello per longum tempus illis incumbẽte, aliquid potius agere quàm ab alijs pati eligentes, maria telluri antetulerunt. ſic ut breui multa hominum millia in unũ congregantes non ſolum mare quod ad orientem ſpectat, ſed quodcunq́ inter Herculeas columnas ſitum ſibi uendicarent. Iam enim nonnullos Romanorum duces, aliosq́ & qui Ciliciæ præerant circa Ciliciam nauali bello ſuperauerant, nullo in loco nauigatio tuta erat, tellus quoq́ operibus uacua ob mercenariorum indigentiam. Romanorum tamen ciuitas præ cæteris huius mali particeps, ijs qui imperio parebant undiq́ obſeſſis, & ipſa propter multitudinem fame laborante. Id autem opus perdifficile & magnum uiſum eſt tot exercitus uirorum nauiũq́ deprehendere, qui per omnem circũ terram mariaq́ diuiderentur, & ob leuitatem apparatus facile hinc inde capeſſerẽt fugam, nec ad notas terrarum partes receptus debitos & ſtabiles haberent, neq́ commune quicquam aut propriũ ſed cõtinue ad occurrentia ſe conferrẽt, ita ut belli huius præter cõſilium omne meditatio nihil firmi, aut quod intelligi poſſet in ſe continens, deſperationem ſimul & timorem anteferret. Nã neq́ appropinquatio Murenæ ad eos, neq́ Seruilij Iſaurici aduẽtus poſt illum quicquã profecerat, ſed iam Italiæ maritimam oram circa Brunduſium & Tyrrheniam audacter inuaſerant, & mulieres nobiliũ hincinde trãſeuntes, ſimulq́ duos exercitus cum ſignis interceperant. Quarum rerũ neq́ iacturam neq́ opprobrium ulterius tolerantes Romani Põpeium qui maxime apud eos auctoritatis habebatur, ex lege imperatorem per tres annos ſtatuentes, uniuerſo mari quod inter Herculeas columnas ſitum eſt, & terræ omni quæ à mari per quadringenta ſtadia deſuper extenditur regibus, dynaſtis, gentibus, urbibusq́ uniuerſis præſidere uoluerũt,

ipſiq́

ipſiq́ꝫ exercitus in unum congregare, pecuniasq́ꝫ exigere uiciſſim conceſſerunt. Exercitum præter hæc ingentē, nauesq́ꝫ quas habuere omnes ex ordine miſerunt, pecuniarum item aduſq́ꝫ ſex millia Attica talenta: Sic magnum ac difficile arbitrabantur tam ingentem ſuperare exercitū, tam immenſo mari ac longinquitatibus tam uaſtis latitantem, facileq́ꝫ cedentem, denuoq́ꝫ inopine inſurgentem, ut nemo illis Pompeio ad hæc uideretur dignior qui cum tāto nauigaret imperio. Fuere autē illius exercitus ſtatim quidem uiginti millia peditum, equitum quater millia. Naues quoqꝫ cum ſexcuplis ſeptuaginta ſupra ducentas. Miniſtri porrò quos à ſenatu legatos uocant quinqꝫ & uiginti ſunt ſecuti, quibus Pompeius naues mariaq́ꝫ diuiſit, equosq́ꝫ ſingulis attribuit, pedites inſuper & militiæ ſigna addidit. Ipſe cunctorum imperator legionibus quibus omnibus illi per partes præerant uelu ti rex regum præſidebat, iuſſitq́ꝫ unumquenqꝫ diſcurrere & efferri in regionibus quas illi aſcripſiſſet permanentes, neqꝫ piratas ultra has inſequi, neqꝫ regiones alijs traditas inuadere, ſed continue ab omni parte piratis obuiantes mutuis concurſibus eos interficere. Sic omnibus diſpoſitis Pompeius Tiberium Neronem, & Manlium Torquatū Iberię, & mari quod ad Herculeas columnas pertinet præeſſe uoluit. Liguſtico uero & Celtico Marcum Pomponium: Lybico deinde & Sardinio ac Corſico mari, inſulisq́ꝫ finitimis Lētulū Marcellinum, & Publium Attilium. Circa Italiam autem Luciū Gellium, & Cneum Lentulum pręfecit. Siculum pręterea & Ionium Plotium, & Terētium Varronem uſqꝫ in Acarnaniā cuſtodire iuſſit. Peloponneſus uero Attica, Euboia, Theſſalia, Macedonia, atqꝫ Bœotia Lucio Cinnæ traditæ. Inſulas autem & Aegeum mare omne atqꝫ Helleſpontū Lucius Cullius aſſumpſit: Bithyniam, Thraciam aſſumpſit, ac Propontidem, & maris fauces Publius Piſo, Lyciam deinde ac Pamphyliam, Cyprū & Phœnicē Metellus nepos. In hunc modū

Pōpeio exercitus cōtra piratas attributus.

prouinciæ

prouinciæ ducibus diſtributæ ſunt ut inuicē piratas aggrederentur, auxilia inter ſe conferrēt cuſtodirentq́;, & uiciſſim fugientes interciperent, neq́; perſequendo longius errarēt, ne ueluti incurſu circunferrentur, & in longum nimis produceretur opus. Pompeius ipſe ad omnes enauigabat, & his quidem duobus & quadraginta diſpoſitis diebus Romam rediit, inde ad Brunduſium, ex Brunduſio uero tam magno interuallo ad ea loca prouectus omēs nauigandi celeritate, apparatus magnitudine, & gloriæ opinione cōterruit, ut piratas cum eo congredi putantes, uel nō facile ſuperari exiſtimātes, timore percitos ſtatim ex urbibus quas inuaſerāt expulerit, & ad ſolitos mōtium apices, portuumq́; receſſus fugere coegerit, ita ut Pompeio ſine pugna & ſanguine maria omnia libere paterent, piratæ uero per partes à ducibus ſuis deprehenderētur. Ipſe deinde in Ciliciam diuerſo exercitu, multisq́; cum machinis peruenit, ratus omnifariam machinarum copia & expugnationis genere ſibi opus fore ad eos qui ſuperiora tenerent, uerum gloria & apparatu eius conterriti latrones, fretiq́; ſi non bello, at ſaltem miſericordia eſſe tutos, primum inclamare & reclamare occipiūt, qui præſidia editiora habebant. poſt hos mōtani Cilices, poſtremo uniuerſi ſe in manibus eius conceſſerunt. Arma ad hæc plurima partim parata, partim infecta illi tradidere, naues præterea nondum compactas alias mari illatas, æs quoq́; & ferrum ad opera paratum, uela, funesq́; materiemq́; uariā expoſuerūt, multitudinem inſuper captiuorum quos partim ob redemptionem, partim ad opera agenda deuinxerant. Quibus ex rebus Pompeius materiem primū incendit, naues abſtulit, captiuos ad ꝓprias domos redire iuſſit. Ex his pleriq́; ſepulchra à ſuis ſibi erecta ueluti defunctis offenderunt. Ex piratis quoſcunq́; non tam peccandi licētia quā inopia ob aſſiduū bellum ad hæc delatos nouerat, Mallum aut Edanam, aut Epiphaniam, aut aliud deſolatum & inhoſpitum Cili-

Pōpeius piratas uicit.

u

tum Ciliciæ aſperioris oppidum iuſſit incolere, nonnullos etiam eorum ad Dymon in Achaiam tranſtulit. Sic piraticũ bellũ, quod omnium difficillimũ putabatur eſſe, facillima quædam pars Pompeio obuenit, nauesq́ in poteſtatem redegit partim duobus & ſeptuaginta diebus captas, partim ab ipſis traditas numero ſex ſupra trecẽtas, ciuitates, præſidia, receptusq́ omnes eorum, diebus cẽtum & uiginti ſuſcepit. Ex piratis ad decẽ millia eo in bello cæſa referuntur. His igitur adeo celeriter, & præter cunctorum opinionẽ geſtis Romani Pompeium magnũ extollentes, cum adhuc circa Ciliciam caſtra haberet, imperatorẽ cum eadẽ poteſtate ad Mithridaticum bellum elegerũt, ita ut pro libito quæ ſibi uiderentur componeret, atq; pugnaret, amicosq́ uel hoſtes populi Romani iuxta uoluntatem ſuam iudicaret, exercituum omnium extra Italiam princeps eſſet, quæ ſimul omĩa nulli alij præterquã Pompeio fuiſſe conceſſa ſatis conſtat, & forte ob hæc imperatorem ipſum magnum appellarunt. Verũ Mithridaticum bellum à primis ducibus iam ferè cõfectum erat. Pompeius ſtatim ex Aſia copias in unum congregans in Mithridatis montibus caſtra ponit. Mithridati in exercitu ex electis per prius aderant peditum triginta millia, equitum tria millia, & eam regionẽ quam Lucullus prius inſediſſet comeatu deſtitutam ipſe inuaſerat, qua ex cauſſa plurimi ab eo transfugerãt, quos Mithridates ſicubi nactus eſſet in crucem tolli, oculos effodi, igne comburi iuſſerat. Cæterum non tam illum transfugarum cura ob ſupplicij metum quàm inedia & egeſtas ſtimulabat. Legatis igitur ad Pompeium miſſis, quæ belli huiuſce cõciliatio eſſe poſſet, inquirit. Tum ille ſi transfugas inquit reddideris, & te in poteſtatem noſtrã dederis. Quibus intellectis Mithridates hæc trãſfugis aperuit, quos cum timore cõcitos trepidantesq́ cõſpiceret iureiurãdo ſanxit, nullã ſibi cũ Romanis conciliationẽ nunquã affuturã ob eorũ auaritiã, neq; ſe illis daturũ quenquã aut facturum quicquã, quod non prius illis aperuiſſet.

Sic em̄ elocutus eſt. Interim Pompeius equites in inſidijs collocans alios palàm emittit, qui cuſtodias regis aggrederentur. His mādatum erat irritare hoſtes, & ſubinde fugere ueluti impotētes uſq; ad inſidiarum loca, deinde ſe cōuertere. Et profecto celeriter uſq; ad exercitum uenilſent, niſi quod ueritus rex pedites eduxit. Illi autem regreſſi ſunt. Sic finis inſequendi ac fugiēdi Mithridati & Pompeio inuicem fuit, & experiētia utriuſq; exercitus equitumq; cōcertatio. Vexatus tandem ob inopiam rex haud ſponte diſceſſit, & Pompeium in eius locum ſubire paſſus eſt, fiſus eum ut in regione deſtituta omni cōmeatu non ſine magno incōmodo morari poſſe. Verum ille cōmeatum adhibitum ex locis quæ poſt ſe fuerāt ſuſcipiebat. progreſſus deinde uſq; ad Mithridatem cuſtodias illi & exercitus quāplures per cētum quinquaginta ſtadia undiq; apponēs foſſa circunſepſit, ita ut cōmeatum haud facile poſſet conſequi. Mithridates cum à Pōpeio foſſa clauderetur, minime in illum inſurgere curauit, ſiue timore ductus ſiue inſcitia, ſiue omnibus iam illum circūſtantibus malis oppreſſus, ſubinde cōmeatus inopia equos ad uehicula diſpoſitos iuſſit interfici. Singulos deinde illis adijciens uix ad quinquaginta ſuffecturos dies, nocte miro ſilentio fugam arripit per iter adeo aſperum, ut orta uix luce perſecutus cum Pompeius ultimos aggrederetur. Amicis itaq; ſuadentibus ut ordines inſtrueret pugnam inire renuit, ſed equitibus duntaxat appropinquantes repellēs hoſtes, ueſpere inter ſiluas opaciſſimas delituit. Sequēti die locum irrepſit aſperum, ad quē unica ſolum ſemita patebat aditus. Hunc quatuor ex cohortibus ſuis cuſtodiendum tradidit. Ex aduerſo autem Romani cuſtodias adhibuere ne aufugere rex poſſet. Orta die exercitum unuſquiſq; armis inſtruit. & primū inter ſe prælium cuſtodiæ experiri incipiunt. Quidā etiā ex regijs eqtibus ſeparatī ab alijs nullo iubēte cuſtodijs auxiliū afferre ꝑperāt. Plurimis autē ex Romanis equitibus

Mithridates ob ſidetur.

ad illos accurrētibus regij equites turmatim ad eos aduolāt. Deſcēdentibus deinde alijs ab equis, & inſuper Romanis q continue ingruebant ſe ipſos adæquātibus, qui ſuperius ſteterant iam armis inſtructi, cū eos curſu & acclamatione hinc inde palantes intuerētur, necq; quid actum foret intelligerēt fugam arbitrati, ueluti exercitu utracq; ex parte intercepto depoſitis armis fugam capeſſunt. Difficultate autem loci in deſcenſu prohibente exitum inuicem conuerſi corruebāt quoad rupibus præcipitati ſunt. In hunc modum Mithridatis copiæ ob proteruiam eorū qui propugnatoribus ſine mādato auxilium afferre properaſſent, ex turbatiōe diſſipatæ ſunt, ita ut reſiduum belli facillimū Pompeio fuerit hoſtes inermes perſequenti, & inter rupes clauſos occidenti. Cæſa ſunt ad decem millia hoſtium, & apparatus omīs belli interceptus. Mithridates ſcutiferis ſolis comitatus per aſpera quæcq; cōpulſus & effugiens nonnullos ex mercenarijs equitibus, ex peditibus ad tria millia offendit, qui eū ad Sinoregā oppidum commitati ſunt. Eo in loco multi ex theſauris ſuis ſeruabātur, ex quibus dona ac mercedes annuas ijs qui cum eo aufugerant impendit. Ipſe ſex millibus talentorum aſſūptis ad Euphratis fluminis oſtia peruenit, ut abinde ad Colchos tranſmearet. Indeſinenti itacq; curſu prouectus diebus potiſſimū quatuor Euphratē ſuperauit, tribus deinde alijs conſtitutis, his & armis cōmunitis qui eum ſequebantur, & cōtinue accedebant ad Cotinā peruenit Armeniam. Eo in loco Cotinos & Iberos iter illi prohibētes fundis & ſagittis repulit, indecq; ad Apſarum peruenit fluuium. Iberos quippe in Aſia quidam ibi genitos eſſe, alij ab Europeis colonos eum in locum deductos putant. Sunt qui nominis parilitate conformes ſolum eſſe exiſtiment, moribus quidem & lingua nihil ſimilitudinis in ſe habent. Mithridates in Dioſcuris hyberna deducens, quam urbem Colchi Caſtoris & Pollucis cum argonautis profectionis monumentum arbitrantur.

Barbarorū cædes.

Sinorega oppidum.

Dioſcuris urbs.

crātur eſſe, nihil uel parum ut in fuga opus eſt differre, cogitans pōtum omnem in circuitu peragrare, deinde Scythas ſupra pontum, poſtremo ad Mæotidam paludē proficiſci, & in Boſphorum uſq; penetrare concepit animo, & Macharis filij ſui regnum erga ſe parum grati in poteſtatem uendicare, denuo ex aduerſo cum Romanis pugnā capere, & ex Europa in Aſiam profectis inferre bellum, Porum in medio conſtituens, quod nonnulli Boſphorum ex Io tranſitu ſolēt appellare, quo in loco ob zelotypiam bos effecta Iunonem effugiſſe dicitur. Hæc igitur præter cunctorum opinionem arbitratus, Mithridates ſimul ad effectū perducere feſtinat, & per Scytharum gētes bellicoſas aliasq; partim ui, partim ſuaſione profectus eſt. In hunc modum quanquā fugiens, & uictus uenerabilis adhuc & tremebundus uiſebatur. Eniochis igitur illum ſuſcipiētibus per eos iter agens Achęos in fugam uertit, quos à Troia redeuntes in pontum ex tempeſtate delatos ferunt, & multa à barbaris paſſos, utpote Græcos, nonnullis in patriam per naues miſſis Græcis nationibus eos qui ſibi aduerſarentur indicaſſe: Græcos uero quoſcunq; Scytharum adepti eſſent, ſibi ſubdidiſſe. Primum quidem ob iram uniuerſi inſurgētes, procedente tempore optimos eorum duntaxat præmittentes, poſtremo ſorte electos. Hæc igit̃ de Achæis Scythicis relata accepimus. Mithridates in Mæotidā deuectus in qua dynaſtæ multi inerāt, ipſis regem ob geſtarum rerum gloriam ac principatus magnitudinem præſentis adhuc ſuſcipientibus, & ex ſuis præmittentibus donaq; plurima deferētibus ſocios ſibi aſſumpſit, maiora meditatus ex Thracia uidelicet in Macedoniam, ex Macedonia uero ad Pœnas deducere, indeq; in Italiā per alpes pertranſire. Filiarum quoq; connubia ad ſocietates confirmandas cum potētioribus eorum inijt. Macharis autē filius eius per tam immenſa terrarum ſpacia tam modico tempore, ac per ferociſſimas gentes delatum cum audiret, Scytharum quoq;

Io.

rum quoq; clauſtra ad prohibendum eius curſum nihil momenti attuliſſe cernens, quo minus libere euaderet, legatos quoſdam ad eum miſit excuſationem præferẽtes, quod neceſſitate ductus Romanorum partes ſecutus eſſet. Ira deinde regis in immẽſum ardeſcẽte ad Cherroneſum quæ in põto eſt incenſis nauibus omnibus aufugit, ne ipſum inſequeretur pater. Cæterum alias præmittẽte rege ſeipſum interfecit. Mithridates amicos omnes quos illi in regnum abeunti ut ſocios addiderat necauit. filij uero ueluti miniſtros amici proprij, illæſos eſſe uoluit. Hæc igitur circa Mithridatem geſta. Pompeius regem fugiẽtem uſq; in Colchos perſecutum ulterius inſequi deſijt, ſatis ratus neq; põtum à ſe neq; Mæotidam paludem eſſe circumeundam, neq; magnis deinceps rebus inniti poſſe qui regno cecidiſſet, uerũ Colchos adijt, & argonautarũ hiſtoriam, Iouiſq; filiorũ & Herculis peregrinationẽ maxime oculis ſubijcere cupiens hæc intelligit. Plures auriferi fontes ex Caucaſo monte ſcaturiunt arenæ pene inuiſibilis, ad quos finitimi pelles apponẽtes in fluxu admodum profundo arenam detẽtam colligunt, quæ aureę cuiuſdam pellis ſpeciem præ ſe ferunt. Pompeio ad cognitionem huius rei potiſſimũ intẽto nõnulli annunciãt quę nationes finitimæ haud longe in armis eſſent. Orazes quidem Albanorum, & Tocus Iberorum reges cum ſeptuaginta millibus hominum ad fluuium Cirtum conuenerant, qui duodecim patẽtibus riuis elapſus in Caſpium mare diffũditur plurimis in eum decurrentibus amnibus, quorum omniũ maximus habetur Araxes. Huiuſmodi cum percepiſſet Pompeius pontẽ à fluuio impoſuit, & barbaros inſecutus intẽ ſiluas opaciſſimas compulit. Sed cum illi latitãtes ſubito inſurgerent, exercitu circum ſiluas poſito ignem immiſit, & fugiẽtes inſequi cœpit, quoad tandem omnes munera obſides q; attulerunt, de quibus etiam Romæ triumphum egit. Ingẽs multitudo inter obſides & captiuos mulierũ deprehenſa eſt, quæ nõ

Macharis Mithridatis filij mors.

Orazes et Tocus reges.

Cirtus & Araxes fluuij.

quæ non minora uiris uulnera perferret, creditumq́; eſt eas Amazones eſſe, ſiue quod uicina illis Amazonũ natio inhabitet, & ob id ad malitiã uocatæ unà acceſſerint, ſiue pugnaces quaſdam fœminas barbari ipſi Amazones appellare ſoleant. Reuerſus inde Pompeius, in Armenia caſtra poſuit, accuſationem Tigrani inferens, qđ cum Mithridate in Romanos geſſiſſet bellum, & iam circa Artaxata eiuſdem regiam ſigna habebat. Tigrani quippe ulterius bellum gerere haud animus fuerat. nati quidẽ illi aderant ex Mithridatis filia, ex quibus duos Tigranes ipſe occiderat, unũ uidelicet bello contẽdentem, alterum in uenatione cum ex equo ꝓcidenti nullã attuliſſet opẽ, ſed adhuc iacẽte eo diadema aſſũpſiſſet. Tertiũ in ipſa uenatione cõqueſtum mortẽ eius corona donauerat. Qui poſt modicũ illum derelinquẽs bello patri illato uictus ad Phraatem Parthoꝝ regẽ ſe contulerat. Is nuꝑ ad patris principatũ fuerat electus. Appropinquãte demũ Pompeio cum Phraate re cõmunicata, conſentiẽte illo, & cum eo amicitiã iureiurãdo cõfirmante, iuuenis ſupplex ad Pompeiũ profugit, quanquã Mithridatis ex filia nepos, ueꝝ magna iuſticię opinio & fidei apud barbaros quoq́; Põpeio aderat, adeo, ut cõfiſus Tigranes pater caduceatore nullo ꝑmiſſo ad illũ ultro acceſſerit, oĩa alia ac ſe ipſum Põpei fidei, æqtatiq́; cõmittens, filiumq́; in cõſpectu eius pariter accuſans, ita, ut Põpeio, prætoribus, & equitũ præfectis impetrante ut illi honoris gratia obuiam prodirent, ad eum accedentes cum nullam fideiuſſionem itineris præſtitam intelligerent, retroceſſiſſe memorentur. Verum rex ſubinde applicuit, & Pompeium ueluti dignitate longe præſtantem, ritu barbarico ueneratus eſt. Sunt qui dicant lictoribus à Pompeio præmiſſis detentum in conſpectum eius ueniſſe. Quoquo modo ueniſſe eum ſatis conſtat ex ĳs quæ ſecuta ſunt. Nam Pompeio ſex millia talẽta dono dedit, militibus ꝟo ſeparatim unicuiq́; drachmas quinquagĩta. ducibus aũt turmaꝝ prætoribuſq́; decẽ millia. Pompeius commiſſorum

omnium ueniam illi conceſſit, & cum puero pariter cõcilia-uit, filio quoq; regnum Sophenes & Gordiene habere conceſſit, quæ nunc Armenia minor appellatur, patri reliquam Armeniam omnem tradidit. Puero deinceps hæreditatis ſorte principatus ab eo acquiſiti partem impendere uoluit, deditq; Syriam quæ ab Euphrate ad mare ptinet. Hanc quippè & Ciliciæ partẽ quandam Tigranes poſſidebat, Antiochum expellẽs qui Euſebius uocabãt. Armeniorum quicũq; Tigranem ad Pompeium euntem dereliquerant, cum ob id ſuſpitione tenerẽtur, filium eius qui apud Pompeiũ adhuc erat hortabantur ut patrem interficeret, uerum is captus & uinctus, cum interim Parthos in Pompeium irritaret in triumphum ductus ſubinde interfectus eſt. Pompeius bellum omne iam perfectum arbitratus eo loci quo Mithridatẽ ſuperauerat, urbẽ condidit, quæ ab operis effectu Nicopolis uocitata, in Armenia quæ minor dicitur, ſita eſt. Ariobarzanem deinde Cappadociæ regẽ declarauit, & Sophenem ac Gordienem illi addidit, quas Mithridatis filio ante conceſſerat, quæ ad ætatẽ quoq; noſtram à prætoribus cum Cappadocia pariter reguntur. dedit & Ciliciæ urbẽ Cababala nomine, aliasq;. Ariobarzanes eo modo regionẽ puero ademptam ſibi uẽdicauit, de qua plures mutationes uſq; ad Cæſarem ſecutæ ſunt Auguſtũ, ſub cuius imperio ut alia reliqua ſic hæc regio ad prætorum delata eſt tutelã. Pompeius Taurum montẽ ſupgreſſus eouſq; cum Antiocho Comageno bellum geſſit, quoad eum ad obſequium, & amicitiam pellexit. Egit & bellum contra Darium Medorum regẽ, quem ad fugam tandẽ compulit, ſiue cum Antiocho unà depugnãtem, ſiue cum Tigrane primũ. Pari modo cum Aretha Nabatæorum rege prælio contẽdit, & Iudæis cum rex eorum Ariſtobolus à Romanis deſciuiſſet, ſacratiſſimam eorum urbẽ Hieroſolymam euertit. Cilices præterea uicit, tot enim regiones Romano ſubiecit imperio. Syriam inſuper aliam,

quæ cir-

quæ circa Euphratem ſita eſt, & inferior ac Phœnicis & Palestinæ dicitur. Idumęorum & Ituręorum, & quæcunque alia Syriorum nomina progreſſus Romanis parere compulit. Cumque nullam in Antiochum Euſebiũ cauſſam haberet præſentem, & pro paterno regno ſuppliciter orantem, ratus ſi & illum debellaſſet, regionem omnem in Romanorum ceſſuram poteſtatem, regno expulit. Dum hæc à Pompeio gerun tur, legati à Phraate & Tigrane qui bellum inuicem gerebãt aduenere. Tigranes ueluti amico & ſocio opem ſibi à Pompeio impendi requirebat: Parthus uero amicitiam cum Romanis inire poſtulabat. Pompeius cum haud dignum exiſtimaret Parthos ex Romanorum decreto bellum gerere, ad utroſque conciliatores deſtinat. Hæc hactenus in hunc modũ à Pompeio geſta. Mithridati interim ambitus ad ponti ultima fuiſſe conſtat, qui Panticapeio capto Europeo emporio ad ingreſſum ponti delatus Xipharem filium ſupra porum ipſum interfecit ob matris delictum, quod huiuſmodi fuiſſe dicitur. Arx quædam Mithridati erat, in qua ſubterranei latebant theſauri multo ære ac ferro pecunijſque referti. Stratonice una ex Mithridatis pellicibus ſiue uxoribus, cui arcis curam & noticiam abditarum rerum rex impenderat, circuneunte adhuc pontum Mithridate, Pompeio arcem tradidit, & theſauros ignotos illi prodidit, conditione addita, ut ſi Põpeius filium eius Xipharem cepiſſet, ſaluum eſſe uellet. Ille pecunias adeptus Xipharem ſibi traderè, & quæ ſua eſſent ſecum aſportare ſinere pollicitus eſt, quibus intellectis Mithridates Xipharem occidit ſupra porum matre alio ex littore inſpectante necem filij, inſepultum quoque abiecit. Sic ille filium deſpexit ut mulierem torqueret delinquentem. Legatos præterea ad Pompeium, quem adhuc in Syria uerſari audierat, de aduentu eius inſcium ſubinde mittit, qui pro paterno regno tributum Romanis pendere eum uelle ſignificarẽt Pompeio autem Mithridatem ad conſpectum eius accedere

Põpeius Hieroſolymã euertit multasque regiones Ro. impio ſubiecit.

iubente, & pro ſeipſo deprecari, quemadmodum Tigranes fecerat, ſe id nequaquã polliceri uelle, dum Mithridates eſſet reſpondit, miſſurum uero ex filijs quoſdam & amicis. & hęc unà dicẽs ſumma celeritate parabat exercitũ ſeruos in libertatem uẽdicans. Armorũ porrò multitudinẽ ac ſagittarum & machinas in unũ conferebat, non ſiluis cuiuſpiam indulgens, aut bobus ad aratra diſpoſitis, quo neruos aſſumeret, tributa omnibus uſq; ad minimas ſubſtantias imponẽs, miniſtri ad hæc ab eo electi multis rege inſcio ludibria inferebant, cum ipſe ex uulnere in facie oborto trium duntaxat eunuchorum curaretur manibus, ab ijsq; ſolùm uideretur. Cõualeſcente deinde eo exercitus in unum congregans ſtatim affuit. Electorum cohortes LX. quæ ſeparatim ſexcentos uiros continerent, aliaq; infinita multitudo & naues plurimæ aderant. opportunitas inſuper locorum quę ægrotante eo duces inuaſerant. Partem itaq; exercitus in Phanagoriã trãſire imperat, alterũ in ingreſſum emporiũ, ut ab utraq; parte exercitus haberet liberos, Pompeio adhuc in Syria exiſtente. Erat Caſtor quidam Phanagoreus homo nobilis. is cum ab Triphone regio eunucho iniuria affectus eſſet, in ipſo aditu deprehenſum interemit, & plebeios in libertatem cõuocare cœpit. Sed cum arx Artapherne, & alijs Mithridatis filijs teneretur, lignorum ſtruem apponentes arci ignem intulerũt ſic ut Artaphernes & Darius & Xerſes atq; Oxatres, & Eupatra Mithridatis filij ex timore ignis ſe in eorũ poteſtatem cõceſſerint. Erat iã quadragenarius Artaphernes, reliqui pueri eximia indole, ac pulchritudine. Sola Eupatra in arce reſtitit altera Mithridatis filia, quã pater unice diligẽs præmiſſis dicrotis ſtatim ex arce ſuſtulit. Quæcũq; uero præſidia in proximo fuere per prius à Mithridate derelicta, inualeſcẽte Phanagoreorum ſeditione ad illos defecerunt: Cherroneſus & Theodoſia, Nyphæumq; & quæcunq; alia circa pontũ accõmoda ſunt ad bellũ loca. Territus itaq; crebris defectionibus rex, cum

Phanagoria.

Artaphernes.

rex, cum exercitum quoq; ſuſpectũ haberet ne in officio perſiſteret cum ob militiæ difficultatem, tum ob tributorũ uiolentiam & infidelitatem, quæ ut plurimum infortunatos duces ſolet inſequi, ad Scytharum reges & dynaſtas eunuchos propere emittit, qui filias illis connubio offerrent, ſubſidia ſumma celeritate exigerent. Quingẽti ab exercitu uiri regis filias comitabantur, qui cum à Mithridate diſceſſiſſent, eunuchos earum duces interficiunt infenſi, quod aſſidue ab illis Mithridatem detinentibus eſſent oppugnati, puellaſq́ue ad Pompeium adducunt. Mithridates tot filijs ac præſidijs, & uniuerſo tandem principatu deſtitutus, cum nec amplius Romanis ad pugnandum par eſſet, nec Scytharum amicitiam ulterius conſequi ſperaret, nihil tamen miſerum nec abiectum concepit animo, ſed ad Celtas iampridem ſocios & amicos eius proficiſci, unaq́ue cum illis Italiam ingredi ſtatuit, ſperans multas Italiæ partes Romanis aduerſas eſſe, certior etiam factus Hannibalem idipſum in Iberia bellantem effeciſſe, & ob hoc Romanis formidabiliorem extitiſſe. Intelligebat præterea Italiam ferme omnem ob eorum odium ab Romanis deſciuiſſe, ac pro maiori eius parte in illos bellum gerere à Spartaco ſolo in Romanos concitatam, uiro nullius famæ aut claritatis. Hæc animo recenſens Mithridates ad Celtas properabat. Tam igitur illuſtre facinus à rege meditatum, exercitus ſequi recuſauit, potiſſimum ob audaciæ magnitudinem, ad tam longinquam militiam abduci, & exteras regiones formidantes, & in homines quibus nihil adeſſet proprij. Mithridatem deſperatione rerum omnium ad hæc ferri milites putabant, maleq́; eum quippiam agentem & regnantem interire, quàm per inertiam uitam agere, hæc intra ſe uoluẽtes, taciti imperium adhuc eius præferebant. Non enim uilis aut contemnendus quanquã in extremis cladibus uiſebatur rex. His ita ſe habentibus Pharnaces filiorum eius lõge clarior, & iampridem ad prin-

Pharnacis conſpiratio i patrē. cipatum deſtinatus hæres, ſiue timore imperij & exercitus præſentis ductus, & quod Romanis ueniam ſperaret, ſiue periculum regni ſui meditatus ſi in Italiam tranſiret pater, ſiue alijs rationibus & cauſſis moueretur, inſidias patri inſtruit. deprehenſis conſpiratoribus & ad tormēta deductis, Menophanes quidam Mithridatem adhortatus eſt, quaſi non neceſſe foret enauiganti honoratiorem filium occidere, huiuſmodi nouitates circa bella maxime uerſari, quibus ceſſantibus & hæc optime diſponi poſſe. His perſuaſus rex ueniam Pharnacis proditio. filio conceſſit. At ille facinoris memoria conterritus cum exercitum militiam detrectantem cerneret, noctu ad primos Romanorum transfugas prope Mithridatis caſtra commorantes greſſum mouit, quàm magnum illis immineat diſcrimen ſi in Italiam tranſierint, quanquam clare intelligētibus liberioribus adhuc uerbis palàm fecit. Multa præterea apud ſe manentibus pollicitus impendere, tandem à patre deficere coegit. Cum hos in ſentētiam ſuam deduxiſſet eadem nocte ad alia propria caſtra ſtatim mittit. Aſſentientibus quoq; illis primi ad auroram transfugæ clamare incipiunt, ſubinde proximiores illis extulere uocem, quod à caſu fortaſſe quibuſdam euenit, cum nec omnes uiciſſim conſpirarent, uerū ad res nouas proni, infelicitatem regis intuentes mutationibus continue ſpem addiderant. Nonnulli per ignorantiam ab ijs qui intelligebant incitati, uniuerſa perturbabant, cum ſoli exiſtentes à pluribus contemni ueriti, neceſſitate magis ac timore quàm uoluntate conclamabant. Mithridates tam ingenti ſono excitus nonnullos deſtinat, qui neceſſitatem & cauſſam huius uocis explorarent, quibus illi nihil occulētes, filium dixere iuuenem pro ſene patre ſumpſiſſe regnum, qui eunuchis inſeruiret, quiq; plures filios, duces quoq; & amicos concidiſſet. Hæc intelligens Mithridates ad eos locuturus è tabernaculo egreditur, multitudo ex pręſidijs ad transfugas ſubito accurrit. His prædictū erat ne ad ſe ulterius accederent ni magnum quippiam ad promittendum fidem per-

egiſſent, Mithridatem ſimul oſtendentes. Illi fugientis equũ intercipere feſtinabant. Pharnacem quoq; ſicut prius detinẽtes, regem pariter appellant. Scirpum deinde latiorem cum è templo attuliſſet quiſpiã pro diademate illi annectunt, quæ omnia ab edito contemplatus rex aliũ ſuper alium ad Pharnacem ex ſuis mittit, & ut tuto ei fugere liceat expoſcit. Nemine ex præmiſſis ad eum redeunte ueritus ne Romanis traderetur, corporis ſui cuſtodes, amicosq; quod in fide permãſiſſent meritis laudibus attollens ad nouum regem ire iuſſit quorum nonnullos accedentes milites inopine aggreſſi confecerunt. Ipſe uenenum quod in enſe aſſidue geſtabat educẽs miſcere cœpit. Duæ apud regem filiæ puellæ adhuc educabantur Mithridacia, & Niſſa Aegypti & Cypri regibus in cõnubium dicatæ, quæ uenenum prius ſumere poſcentes, & uehementius inſtantes regem haurire prohibebãt, quoad illud tandem aſſumentes, cum ſubita ueneni uis eas attigiſſet, exanimatæ ceciderunt. Mithridates cum continue & facillime ambularet haud commode extingui poterat, potiſſimũ medicaminibus aſſuetus ad uenena prohibenda, quæ ad ætatẽ uſq; noſtrã Mithridatica appellantur pharmaca. Bititiũ igitur quendam Celtarum ducem intuens multa, inquit, ex tua in hoſtes dextera, & quidem præclara adeptus ſum, nihil autem maius in præſenti conſequi à te poſſum, quàm ſi me periculo eximas ad triumphi pompam reſeruatum. Tanti modo principatus regem imperatoremq;, nec à ueneno confici potentem, ob medicamentorum uim quibus ad præſeruandam uim uſus ſum. Eſt enim periculoſiſſimum & domeſticũ continue uenenũ regibus. Infelicitatem uero exercitus filiorumque & amicorum minus caute uitaſſe uideor qui cætera diligentius in uita cauerim. His itaq; permotus Bititius illachrymãsq; indigenti regi opem attulit. Deceſſit igitur Mithridates ſextuſdecimus à Dario ultimo Perſarũ rege, octauus à Mithridate illo qui à Macedonibus defecit, & põti re-

Coronæ di mos nouus.

Mithridatis mors & filiarũ pietas.

Mithridatica pharmaca.

gnũſibi uẽdicauit. Vixit aũt annis octo ſiue nouẽ ſupra ſexaginta, in quibus p ſeptẽ & quinquaginta regnũ tenuit. Principatus enim ad eum adhuc puerum & parentibus orbatum translatus eſt. Finitimos barbarorũ populos in poteſtatẽ redegit. Scytharum multos ſibi ſubdidit, & in Romanos per xl. annos potẽter depugnauit, quo tempore Bithyniam & Cappadociam plerunq; adeptus eſt, Aſiam, Phrygiam, Paphlagoniam, Galatiam, ac Macedoniã cum in Græciam duceret inuaſit. Multa & præclara egit, ac mari à Cilicia ad Ionium uſq; dominatus eſt, quoad Sylla intra paterni regni limites eum iterum incluſit, cẽtum & ſexaginta millibus hominum eidem in bello ademptis. Inter tot tamẽ lubricos, p lapſus caſus, bellum ſemper facillime mouit cũ optimis ducibus prælio decertans. A Sylla quidẽ, Lucullo & Pompeio uictus eſt, ſæpenumero illis plura ſuperlucratus. Nam L. Caſſium, & Q. Oppium, & Manium Attilium captiuos ſibi deditos palàm circunduxit, quoad illum qui totius belli cauſſa fuerat occidit, reliquos Syllæ tradidit. Vicit Fimbriã, ac Murenã. Cottam quoq; conſulatu illuſtrẽ. Fabium inſup, ac Riarium. Fuit illi ingenium ad labores cladesq; præcellens. Nõ una utiq; uia Romanos aggreſſus eſt. & quanquã

Euanitæ. uictus minime ab incœpto deſtitit. Cum Euanitis & Celtis fœdus iniit, & ad Sertorium in Iberiã miſit. Plerunq; ab hoſtibus aliiſq; per inſidias ferro impetitus & ſaucius, nullo tamen ab opere ceſſauit. Cunq; iam ſenior eſſet nemo ex conſpiratoribus eum latuit ad nouiſſima uſq; eius, uerum ultro hæc deſpiciens ob id ipſum interemptus eſt. Tanta maliciæ,

Mithridates in oẽs crudel. & ſanguinarius. ingratitudo eſt cui uenia impenditur: Sanguinolẽtus ac crudelis in omnes fuit. Nam matrem, fratrem, ac filios tres impuberes totidemq; filias interfecit. Statura ingenti fuiſſe traditur, ut ex armorum forma quæ Delphis allata ſunt, licet intueri. ualetudine proſperrima uſus ad ultimũ uitæ tẽpus, equitabat, iaculabaturq;, & per mille ſtadia diſpoſitis p interualla

terſtalla equis una die diſcurrebat, currus ſex & decẽ equis
agitauit, Græcis imbutus diſciplinis, & ob id ſacris Græco
rum uſus: Muſicæ præterea deditus, ſobrietatis eximiæ in
plurimis, laborumq́ patientiſſimus, ſolis mulierũ deuictus
eſt illecebris. His rebus p̃ditus Mithridates Eupater & Dio-
nyſius ceſſit è uita. Romani percepta eius morte feſtiuitati-
bus ſolennijsq́ prodidere lætitiam, ueluti acerbiſſimo ho-
ſte liberati. Pharnaces Pompeio necem patris ad Sinopem
uſq; per triremes annunciat, & eos qui Manium ceperant
illi mittit: Obſides ad hæc plurimos, quos è Græcis aut bar-
baris habuit ſimul deſtinat, & ut ſibi uel paternum regnum,
uel Boſphori ſolum concederetur, uel quod Machares eius
frater à Mithridate ſuſcepiſſet, deprecatur. Pompeius ſolen-
nia Mithridatis funeri attribuit, & ut regio ſepulchro infer-
retur, & in Sinopi regalibus conderetur monumentis, ſer-
uis eius imperauit, magnanimitatem eius admiratus uelu-
ti regum omnium, qui cõtra ſe fuiſſent præclariſſimi. Phar-
nacem uero Italiam laboribus diſcriminibusq́ liberantem
ſocium Po. Ro. eſſe uoluit, & Boſphori regnum ſibi tradi-
dit, Phanagoreis duntaxat exceptis, quibus liberos eſſe &
ſuis legibus degere conceſſit, eam ob rem quod primi inua- Põpei po
leſcente Mithridate & naues, exercitusq́ alios & aggreſſus teſtas ac
liberos habente, ſeſe oppoſuiſſent, & duces defectionis reli- felicitas.
quis ſe præſtitiſſent, ac Mithridaticæ detentionis fuiſſent
cauſſa. Ipſe unico prælio piratis ſuperatis maiore rege de-
uicto ad reliqua prælia ſine pontico delatus bello Colchis,
Albanis, Iberis, Armenijs, Medis, Arapſis, Iudæis cæte-
riſque orientis nationibus regnorum fines appoſuit Roma-
nis uſq; in Aegyptũ, cum ad eam nunquã acceſſiſſet, quan-
quã Aegyptijs cum rege diſſidẽtibus, & eum efflagitãtibus
in regem. Dona præterea, aurum & ueſtes uniuerſo exerci-
tui præbentibus, ſiue magnitudine regni adhuc præpotentis,
ſiue inimicorum territus inuidia, ſiue oraculorum diſſuaſio-

nibus, ſiue alijs pmotus rationibus atq; cauſſis, quas ad Aegyptios referret. Deuictarum uero gẽtium quaſdam liberas eſſe uoluit, ſocietatis cauſſa in bello, quaſdam Romanis celeriter ſubiecit, nonnullas in regna diſtribuit. Nam Tigrani Armeniam, Pharnaci Boſphorum, Ariobarzani Cappadociam & quæ ſuperius retulimus attribuit. Antiocho Comageno Seleuciã tradidit, & quæcunq; alia Meſopotamiæ percurriſſet loca. Inſtituit & Gallogræcorum tetrarchas qui nũc Galatæ dicũtur Cappadociæ finitimi, Deiotarum atq; alios Paphlagoniæ Attalum, Colchis Ariſtarchum Dynaſtã declarauit, & Comagenis Archelaum ſacerdotem, quæ dignitas regia habetur, & Phanagoreum Maſtorem amicnm populi Rom. Multis præterea alijs regiones & pecunias diſtribuit. Vrbes etiam condidit in minori Armenia Nicopolim ob uictoriam, in ponto Eupateriam, quam ipſe Eupater Mithridates tenuit, & à ſe Eupateriam nominauit. Sed cũ poſtmodum à Romanis capta ac diruta fuiſſet, Põpeius denuo eam erigens, Magnopolim appellauit. In Cappadocia item Maxacam reſtituit urbem bello funditus euerſam. Sic alias plerunq; detentas, aut incommodis affectas in melius reddidit circa pontum & paleſtinam Syriamq; inferiorem, & Ciliciam, in quam potiſſimum piratas tranſtulit, & ubi Paleſoli urbs fuit, nunc Pompeopolis eſt. In Talarijs quædam ciuitas erat, quam Mithridates uelut horreum apparatus omnis detinebat. In ea ad duo mill. poculorum ex lapide, qui Onychites dicitur inuenta referuntur auro lita. Phialę inſuper ac uaſa alia uarietate pręcipua, menſæ troniq; ad luxuriam exculti, equorum ulterius frena, pectoralia deinde & tergoralia omnia uiciſſim lapillis ornata, & auro circumlita, quorum rep̃ſentatio ob multitudinẽ uix triginta diebus explicita eſt. Ex his alia Darij ultimi fuiſſe memorantur, alia ex Ptolemęi principatu q̃cunq; Cleopatra apd' Choos detuliſſet, & Choi Mithridati tradidiſſent. Erãt pleraq; ex ijs q̃ Mithridates ad ornatũ collecta p̃parauerat pulchritudinis & decoris cauſſa.

Vrbes à Pompeio conditæ.

Finiente hyeme Pōpeius præmia militibus exhibuit uiritim mille & quīgētas drachmas Atticas. Ducibus eorꝫ cōdigna pariter impēdit, quorꝫ ſumma decies ſexagies mille talēta attigiſſe credit̃. Ipſe in Epheſum, pfectus demū in Italiā enauigauit. Inde Romā delatus in Brunduſio exercitū & domeſtica quæꝗ reliquit. Quæ res ut de populari potiſſimū uiro Romanos in admirationē ſui cōpulit, & ipſi aduenienti p partes obuiā pgreſſi ſunt, primū lōge iuuenes, deinde unuſquiſꝗ ut p ætate licuit. Vltra hos ſenatus omnis rerū ab eo geſtarū gloriā admirās, nō eñ alius tot hoſtibus deuictis tā potētes ſimul natiōes Romanis ſubiecit, & eorū imperiū ad Euphratē uſꝗ pꝑagauit. Triūphū aūt egit ſplēdidiore quā alius quiuis ante ipſum glīa, annū quintū & trigeſimū adhuc ętatis agēs. Duobus ſubinde diebus & multis nationibus ponticis uidelicet Armenijs, Cappadocibus, Cilicijs, Syrijsꝗ omnibus, Albanis, Eniochis, & Achæis qui in Scythia ſunt, in oriente Iberis, intra portū ꝟo ſeptingētas naues integras deduxit in triūphali pōpa, iuga, curtusꝗ refertos auro, & alios ornatus uarios. Darij hyſtaſpis mēſam, Eupatris ipſius thronū, ſceptrūꝗ, imaginē octo cubitorꝫ à pectore aureā ptulit. Argēti puri decies ſeptuagies millia quingēta & .x. talenta. Currus prætereà armis refertos, quorū infinita fuit multitudo, nauiū roſtra captiuorūꝗ ingentē numerū, ac piratarū neminē deuinctū ducēs, uerū patrio more ſuccinctos ire iubēs. Pōpeiū ipſum regū duces omniū cū quibus bellū geſſerat ex ordine prçibant. Filij quoꝗ ac prçfecti nōnulli captiui exiſtētes, alij obſides dati numero quatuor & .xx. ſupra trecētos, inter hos Tigranes ſenioris Tigranis filius aderat. Mithridatis filij .v. Artaphernes, Cyrrus, Oxatres, Darius & Xerſes, filiæ ꝟo Orſabaris & Eupatra. Cū his Athalces ducebat̃ Colchorum ſceptriger, & Iudçorum rex Ariſtobolus, ac Cilicum tyranni Scytharūꝗ regū uxores, Iberorū duces tres, Albanorū duo, & equorū prçfectus Mithridatis Menāder Laodiceus. Eorū

Pōp. præmia militibus exhibuit. Budeū ui de li. 3. de part. aſſis

Pōp. triūphus oim ornatiſſimus.

Mithridatis filij in triumphū ducti.

qui præſentes nō affuerāt ferebant imagines, Tigranis ſcilicet ac Mithridatis quēadmodū pugnaſſent, & uictorꝝ fugientiūq; ſimulachra annotata erāt. Mithridatis ad hæc obſidio & nocturna fuga cū ſiletio. Poſtremo quēadmodū interijſſent. Filiæ etiā depictæ cū illo mortē prius eligētes, & filiorꝝ filiarūq;, ut ante eū deceſſiſſent, ſimilitudines cernere erat, deorꝝ etiā barbaricas imagines & ornatus patrios. præferebat & tabula, in qua naues captæ cōtinebant roſtratę. ſ. octingētę, urbes præterea ad tributū redactæ Cappadocū octo, Cilicū & minoris Syriæ. xx. Paleſtinæ uō quæ nūc Seleucis dicit. Reges bello ſupati Tigranes Armenius, Atroces Iberus, Orizes Albanus, Darius Medus, Aretha Nabatęus, Antiochus Comagenus. Hæc omnia literis explicabant. Pompeius ipſe curru, lapillis, auroq; ſplēdēte ferebat chlamydē, ut aiūt, indutus Alexādri qui Macedonibus præfuit, ſi tamē id credere dignū eſt: Putāt quippè illā in ijs quæ Mithridates ex Cleopatræ rebus in Choo reperit inuētā fuiſſe. Currū deinde eius exercituū duces ſequebant, quidā in equis, nōnulli pedegradiētes. Capitoliū inuectus neminē ex captiuis, ut alij triūpho ſecū tenuit, uerū publicis impēſis ad patrias demiſit, regibus dūtaxat exceptis, & ex his Ariſtobolus ſubito extinctus eſt. Tigranes poſtmodū interijt. Pōpeij igit triūphus huiuſmodi fuiſſe dicit. Pharnaces interim Phanogoreos, & finitima Boſphori obſedit, quoad inedia coacti Phanagorei, & ad pugnā accedētes ab eodē ſuperati ſunt, ex qbus neminē iniuria afficiēs, cęterꝝ amicos ſibi ſtatuēs obſidibus aſſumptis retroceſſit. Nō multo poſt Sinopē cœpit. Amiſum capere affectās

Caluiſius

& Caluiſio duce bellū geſſit, quo tēpore Pōpeius & Cęſar ar

Aſander.

mis cōtendebāt, quouſq; Aſander priuatus hoſtis Romanis inter ſe diſſidentibus ex Aſia eū expulit. cū Cæſare quoq; depugnauit, cui uicto Pōpeio & ab Aegypto redeūti circa Scorobā montē occurrit, ubi pater quodā eius Romanos qui cū Triario pugnabāt deuicit. Superatus igitur mille comitatus

equitibus

equitibus in Sinopē aufugit. Cæſare uero ob otiū ulterius eū ſequi neglīgēte, & Domitiū ad eū demittēte Sinopē Domitio tradēs per inducias cū equitibus euaſit, quibus in eū perturbatis equos interemit, nauibusq; peruectis in pontū aufugit ac Scytharū nōnullos, Sauromatarūq; in unū cōgregās Theodoſiā, & Panticapeiū intercepit. Aſandro deinde ob odiū in eum bellū concitāte equites ob equorū defectū pedeſtri prælio minus aſſueti ſuperati ſunt. Pharnaces ſolus egregie pugnans, tandē ſaucius extinctus eſt quinquageſimum ætatis agens annū, cū Boſphori regnū per. v. & .x. annos tenuiſſet. In hunc igitur modū Pharnaces regno decidit, quod C. Cæſar Mithridati Pergameno tradidit, ob id quod ſtrenue cum illo in Aegypto depugnaſſet, nūc uero domeſtica Romanis regna ponti & Bithyniæ effecta ſunt, ad quæ ſingulis annis prætor mittitur. Cæſar quæ Pōpeius tradidiſſet cum ijs qui accepiſſent ab eo queſtus, quod cōtra ſe cū Pōpeio geſſiſſent bellū, ſibi aſciuit, excepto eo quod Comanis ſacris ſeruabāt quod ab Archelao ad Nicomedē trāſtulit. Ea uero nō multo poſt, & hæc ipſa Caius Cæſar & Marcus Antonius alijs habenda tradidere, quæ ab Auguſto demū Cæſare ad prætorū curam translata ſunt, cum Aegyptū recepiſſet modica deinceps occaſione ad ſingulos indigentibus Romanis. Itaq; principatu eorum Mithridatico bello ad pontum uſq; Euxinum, & ad Syrtes ſupra Aegyptum, fluuiumq; Euphratem ad Iberos & Herculeas columnas propagato rite hæc uictoria magna, & imperator Pompeius merito magnus appellari debuit. Ipſis autem Libyam tenentibus, quæ ad Cyrenes uſque pertinet, Cyrenem Appiō Laginorum rex genere nothus ex fœdere illis tradidit. Aegyptus in circuitu maris, quod interius eſt nondum illis ceſſit.

Domitius. Theodoſia. Panticapeius. Cyrene. Appion rex Laginorum.

APPIANI ALEXANDRINI SOPHISTAE RO. LIBRI MITHRIDATICI P. CANDIDO INTERPRETE, FINIS.

IMPRESSVM MOGVNTIAE IN AEDIBVS IO-
ANNIS SCHOEFFER, A CVIVS AVO CHAL-
COGRAPHICE OLIM IN VRBE MO-
GVNTIACA PRIMVM INVENTA
EXERCITAQVE EST, AN-
NO M. D. XXIX. IDI-
BVS AVGVSTI.

Digitized by Google